

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. Dizi — Sa. 71^b

KURTULUŞ SAVAŞI GÜNLÜĞÜ III

(AÇIKLAMALI KRONOLOJİ)

TBMM'DEN SAKARYA SAVAŞI'NA
(23 Nisan 1920-22 Ağustos 1921)

ZEKİ SARIHAN

TÜRK TARİH KURUMU

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
XVI. Dizi — Sa. 71^b

KURTULUŞ SAVAŞI GÜNLÜĞÜ III

(AÇIKLAMALI KRONOLOJİ)
TBMM'DEN SAKARYA SAVAŞI'NA
(23 Nisan 1920-22 Ağustos 1921)

ZEKİ SARIHAN

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ - A N K A R A
1 9 9 5

1. baskı: 1986 Öğretmen Yayınları

ISBN 975-16-0517-2 Tk.

ISBN 975-16-0659-4

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Kurtuluş Savaşı Günlüğü'nün bu üçüncü cildi ilk baskısını 1986'da yapmıştı. Bu ikinci baskının birincisinden başlıca farkı, dizinli oluşudur. Bundan başka ikinci baskıya hazırlanırken 20 yeni kaynak gözden geçirildi. Kitaba, 37 yeni paragraf konuldu, yaklaşık 50 paragraf da konu olarak kendine yakın paragrafa eklendi, yalnızca 8 paragraf yeniden düzenlendi. Diğer ciltlerde olduğu gibi kurum adlarının yazımında asıllarına bağlı kalınmaya çalışıldı. Kitabı dizgi yanlışlarından korumak için bazı arkadaşlarımin da yardımını gördüm. Kendilerine teşekkür ediyorum.

17 Nisan 1994
Zeki Sarıhan

TBMM'DEN SAKARYA SAVAŞI'NA

(23 Nisan 1920 — 22 Ağustos 1921)

1920 - NİSAN

23 - CUMA

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis'in açılışı dolayısı ile Ankara'da ve yurdun diğer yerlerinde dinî ve resmî törenler yapıldı, kurbanlar kesildi. Bugünkü açılış toplantısına 115 mebus yetişebildi. 16 Mart'ta İstanbul işgal edilince, 18 Mart'ta Son Osmanlı Mebuslar Meclisi, çalışmalarını güvenlik içinde çalışabileceği bir zamana ertelemiş, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu imzasıyla Mustafa Kemal, 19 Mart'ta yayımladığı genelgede, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da açılacağını duyurmuş ve yurdun her yanında seçim yapılmasını istemişti. TBMM'nin açılmasıyla Türk Kurtuluş Savaşı yeni bir aşamaya giriyor. "Hakimiyet milletindir" ilkesine dayanılarak Türk milleti, kendi geleceğine karar vermek için kendi yönetim organlarını kuruyor. Hristiyan temsilcilerin sokulmadığı bu meclis, çökmüş olan Osmanlı Devleti'nin kalıntıları üzerinde, Millî And'la çizilen sınırlar içinde yeni bir Türk devleti kuracak, hiç tatil yapmaksızın 3 yıl çalışarak 16 Nisan 1923'de, seçimler için çalışmalarını sona erebilecektir. (AS, İ. Doğru: 25; Albayrak: 26; ZC 1: 1; MN 1922: 213 (350 üyesinin listesiyle); Kansu II: 569; Velidedeoğlu: 59; Tütenk: 80; Nadi 4: 29; Mısırlıoğlu 1: 236; Selek 2, II: 18; Şapolyo 1: 279; Şefik III: 124; Bardakçı: 104; Goloğlu 3: 157, 319).

2. Meclis'in en yaşlı üyesi Sinop Mebusu Şerif Bey, bayraklarla donanmış kürsüde yaptığı açış konuşmasında şunları söyledi (sadeleştirilmiştir): "İstanbul işgal edildi ve Halifelik makamı ile hükümetin bağımsızlığı alındı. Buna boyun eğmek, yabancı esirliğini kabul etmek demektir. Tam bir bağımsızlık ile yaşamak azminde olan, ezeli olarak hür ve bağımsız milletimiz, esirliği şiddetle reddederek bu meclisi meydana getirmiştir". Bu konuşmadan sonra, Mustafa Kemal'in teklifi üzerine seçim tutanaklarını incelemek için bir komisyon kuruldu ve bugünkü birleşime son verildi. Mustafa Kemal, yarın uzun bir açış konuşması yapacak ve Meclis Başkanlığı'na seçilecektir. (ZC 1: 1; Kansu II: 586; Nadi 4: 31; HM: 28) ★ Karabekir, Meclis'in açılışı dolayısıyla Erzurum'da yapılan törenleri anlatarak ordusunun Meclis emrinde olduğunu bildirdi (ZC 1: 193).

3. Kurtuluş hareketine karşı İstanbul'dan İngilizler ve Damat Ferit Hükümeti tarafından kışkırtılıp desteklenen isyan en şiddetli devresini yaşıyor. Merkezleri Düzce ve Bolu olan isyancılar, Nallıhan'ı abluka altına almak istiyor, askerî müfreze ise direniyor. İsyancılar, telgraf hatlarını keserek kasabanın dışarı ile bağlantısını kestiler. "Biz Padişah'ı isteriz" diyen başka bir isyancı grubu, Safranbolu'da dükkânları kapattırdı ve telgraf tellerini kesti. Hendek'teki isyancılar da Adapazarı'ndan kendilerine öğüt vermek için gelen kuruldan Sait ve Kâzım Beyleri öldürdüler. 200 kadar isyancı da Gerede'yi işgal etti. (TİH VI: 52; VI (1974): 99; Alemdar: 2 Mayıs; İHH: 24; Esengin: 89; Söylev II: 329).
4. İngilizler Şile'yi işgal ettiler. Osmancık Taburu, kasabayı 20 Haziran'da kurtaracaksa da 26 Temmuz'da yeniden Yunanlıların işgali altına girecek olan Şile, son olarak 7 Ekim 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur. 36).
5. 6 gündür Fransız çemberi içinde bulunan Antep'te, Müslüman halk camide iken Fransızlar Boyacı, Hacınasır, Musullu camilerini bombardıman etti. Halk, yurtlarının kurtuluşu için Tanrı'ya yalvardı. (Ünler: 55) ★ Pozantı'nın güneyindeki Çöğbeli'ne saldıran millî kuvvetlerden Teğmen Hikmet öldü ve cesedi oraya gömüldü. Millî kuvvetler siperler kazdı. Saldırı 28 Nisan'da yenilenecek, ancak sonuç alınamayacaktır. (Ener 2: 141) ★ Mersin'in 11 km. doğusundaki, Fransızlara hizmet eden Kızılyar çiftliği, Alsancak Müfrezesi tarafından basıldı ve tahrip edildi, bazı hayvan, silah ve eşya el kondu (KŞİ: 206).
6. 18 Nisan'dan beri İtalya'nın San Remo şehrinde toplantı halinde bulunan İtilaf Devletleri'nin temsilcileri, Ermeni temsilcisi Ahorian'ı dinledi. Ahorian Erzurum'u istedi. Fransızlar buna taraftar olduysa da İngiliz Başbakanı, bunun sorumluluğunu üzerine alamayacaklarını söyledi. İtilaf Devletleri'nin Türkiye üzerinde ortak çıkarları olduğu, Yunan haklarının da gözetileceği kararına varıldı. İstanbul Hükümeti'nin Roma temsilcisi Galip Kemalî Bey (Söylemezoğlu), konferansa verdiği muhtırada, İzmir, Adana, Trabzon, Erzurum, Bitlis ve Trakya'da halkın çoğunluğunun Türk olduğunu, Türk milletinin muzaffer devletlerden adilane, insanca, âlicenapça bir karar beklediğini bildirdi. Konferans, 26 Nisan'da Sevr Anlaşması'nın imzalanmasıyla kapanacaktır. (İleri: 25; Alemdar: 25, 26; Söylemezoğlu: 209, Ulubelen: 243; Baytok: 113; Bel. XX: 691)
7. Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Ermeni mandası konusunda Cemiyet-i Akvam'a verilecek metnini hazırladı. Buna göre Ermenistan bütçesi İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın vereceği avanslarla sağlanacak, ABD'nin de buna katılması rica edilecek. (İleri: 25) ★ ABD, Ermenistan'ı tanıdı (Jaeschke 1: 100).
8. Anadolu'ya silah kaçırmak ve düşman hakkında haber toplamak amacıyla İstanbul'da gizli M.M. (Müdafaa-i Milliye) grupları kuruldu (Ertürk: 223, 461; Tunay: 523; Himmetoğlu I: 87 "Zabitan Grubu").

9. Kâzım Karabekir, Anadolu'nun kurtuluşu için Bolşevik ordularıyla elele ve rerek harekâtta başka bir çare kalmadığını Ankara'ya bildirdi. Bu durumun Azerbaycan Hükümeti'ne yazılmasını, Bolşeviklere acele bir kurul gönderilmesini önerdi. Mustafa Kemal, 26 Nisan'da Lenin'e bir mektup yazacak, 5 Mayıs'ta da Yusuf Kemal ve Bekir Sami Beyler Sovyetler'le görüşmeye memur edileceklerdir. (**Karabekir** 1: 614)
10. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'den Dışişleri Bakanı Curzon'a rapor: Anzavur'a ulaştırmak üzere Karabiga'ya cephane gönderilecek. Milliyetçilerin Çanakkale'yi tehdit etmelerine göz yumulmamalıdır. Anzavur ciddî bir yenilgiye uğradı. Buna benzer davranışlar da etkili olamazlar. Sert barış şartlarını empoze etmek için İtilaf Devletleri kendi kuvvetlerine güvenmelidir. Yunan kuvvetlerini kullanmak tehlikelidir. (**Şimşir II**: 71; **Ulubelen**: 272; **Meram**: 234) ★ Webb'in raporuna göre, İstanbul'daki İtalyan ileri gelenlerinden Marchebe Di Sorogna, Türkiye hakkında İtalyan Yüksek Komiseri'nden ve Askerî Ateşesi'nden farklı olarak olumsuz düşünceler taşıyor. Ona göre milliyetçiler İngiltere ve Fransa'ya karşı başarı sağlayacak olurlarsa, İtalya'ya da imtiyazlar vermeyecekler ve küstah davranaklar. (**Kürkçüoğlu**: 120)
11. Türkiye'nin bağımsızlığını sağlamak için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu bugün, Türkiye topraklarında 200.000 kişilik bir istila ordusu bulunuyor. Bunlardan 38.000'i İngiliz, 59.000'i Fransız, 17.900'ü İtalyan, 90.000'i Yunan... Türk ordusu bu sayıya, ancak iki yılı aşkın bir süre sonra, Ağustos 1922'de ulaşabilecek, fakat o tarihte yalnız Yunan ordusunun Batı Anadolu'daki mevcudu 200.000'i bulmuş olacaktır. (**TİH VII**: 61; **Macario**: 16: "Yunan 62.100.")
12. Tasviri Efkar gazetesi sahibi Talha, Samizade Süreyya Beylerle Eskişehir Mebusu Hacı Veli, Nuri, Süleymaniye Muhtarı Faruk, Naci, Nuri, Şükrü, Ethem Pehlivan, Üsküdar İskele Camii Hatibi Nuri Efendiler gözaltına alındı. Divan-ı Harb-i Örfî, Sivas eski Valisi Muammer ve eski Mebusu Nafiz ve İsmail Hakkı Beylerle 19 erin, Amasya tehcir olayından yargılanmasını kararlaştırdı. (**İkdam**: 24)
13. **Hakimiyeti Milliye**'nin 24. sayısı: Tarihî bir olay: Türkiye Büyük Millet Meclisi. BMM ile milletimiz en büyük tehlikelerden kurtulmaya doğru yeni ve tarihî bir safhaya girmiş bulunuyor. —Hintli bir mücahit, Salihli Cephesi'nde Abbas Han'ın din kardeşlerine hitabı. —Urfa'da bir Amerikalı. —İngilizlere göre barış şartlarımız. —Anzavur'un tenkili. **Öğüt** (Konya): Büyük gün!... Milletin kudretli varlığını ispat eden Büyük Millet Meclisi bugün açılıyor. ★ Damat Ferit Hükümeti'nin ve Müttefiklerin şiddetli sansürü nedeniyle İstanbul basını, Meclis'in açılmasıyla ilgili haber ve yorum yazamıyor: **Vakit**: Yunanistan'da tarımın ıslahı. —Kuvayı İnzibatiye kararnamesi, irade-i seniye (Padîşah'a) iktiran etti (sunuldu). —San Remo Konferansı,

Boğazlar'ı milletlerarası hale getirmeye, İstanbul'da Müttefik askerleri bulundurmaya karar vermiştir. **İleri:** San Remo'da önemli kararlar alınıyor. **Akşam:** Boğazları kim kontrol edecek? —Ermenistan'ın vekâletini Hollanda alıyor. **Peyarı Sabah'ta** Ali Kemal: Padişah'ın ve Hükümet'in etrafında: Teşkilat-ı Milliye sergerdeleri, bu mahluklar kadar başları ezilmek ister yılanlar tavassur edilemez. Düşmanlar onlardan bin kerre iyidir! —Mustafa Kemal ve hempaları Divan-ı Harb-i Örfî'ye verildi. **Alemdar'da** resmî ilan: Dersaadet'te hizmette ve açıkta olan bilcümle askerî erkân, umera ve zabitan, üç gün içinde behemehal Harbiye Nezareti Zatişleri Dairesi'ne uğrayıp varlığını ispat edecektir. Etmeyenlerin askerlikle ilgileri kesilip Divan-ı Harb'e verilecektir. —Hükümet'in bildirisiyle belirlenen, Anadolu isyanının tertip ve teşvikçilerinden Mustafa Kemal ve hempaları, Divan-ı Harb-i Örfî'ye tevdi edilmiştir. (**Vakit'te** de aynı haber). **İkdam'da** San Remo haberleri.

24 - CUMARTESİ

1. Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanı ve toplantı çağrısında bulunmuş kişi olarak dün açılmış olan TBMM'nde uzun bir konuşma yaptı. Mondros ateşkesinden beri yaptığı çalışmaları, Erzurum ve Sivas Kongrelerini, İstanbul hükümetleriyle mücadele ve yazışmalarını anlattı. Bu meclisin hem biçimi hem de özü bakımından millî isteğe dayandığını söyledi. Meclis, millî mücadeleye atılıp bugünkü şartları hazırladığı için Mustafa Kemal'e teşekkür etti. O, buna verdiği karşılıkta "Benim için en büyük ödül, milletin en ufak takdir ve iltifatıdır" dedi. Verdiği bir önerge ile Meclis'in hemen yurt geleceğine el koyması gerektiğini, Meclis'ten üstün bir güç olmadığını, hükümet kurmanın zorunlu olduğunu belirtti. Yarın, hükümet teşkili ile ilgili bir komisyon kurulacak, ilk bakanlar kurulu ise 3 Mayıs'ta oluşacaktır. (**AS:** 8 Temmuz-2 Ağustos; **Öğüt:** 28 Nisan-1 Mayıs; **ZC** 1: 8; **Söylev** II: 321; **ASD** I: 12; **Melzig:** 13)
2. TBMM ilk gizli oturumunu yaptı. Mustafa Kemal, yaptığı konuşmada Suriye, Irak, Azerbaycan ve Gürcistan'la, Bolşeviklerle irtibat halinde olduklarını, asıl iç güçlere dayanmak şartıyla gelecek dış yardımları kabul edeceklerini söyledi. "İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar düşmanımızdır, İstanbul Hükümeti ve Padişah'la temas kurmak faydasızdır" dedi. (**GCZ** 1: 2; **Borak:** 9; **Söylev** II: 325; **Nadi** 4: 40 "25 Nisan'da yapıldı")
3. Mustafa Kemal, TBMM Başkanlığı'na seçildi. Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, ikinci başkanlığa, Konya Mevlevî Çelebisi Abdülhalim Efendi de başkan vekilliğine seçildi. Diğer başkan vekilliğine ise yarın Cemalettin Efendi seçilecek, Celalettin Arif Bey, bu görevinden, 10 Ocak 1921 Anayasası'na muhalefet ettiği için 24 Ocak 1921'de istifa edecektir. (**HM:** 28; **Öğüt:** 29; **AS:** 2 Mayıs; **ZC** I: 37; **ASD** I: 60; **Söylev** II: 325)

4. Düzce-Bolu isyanları ve bunlara karşı Ankara'nın aldığı tedbirler devam ediyor. İsyancılar üzerine gönderilen Karakeçili Arif kuvvetleri Ayaş'a vardılar. Millî kuvvetler, iki koldan saldırıya geçerek Biga'yı Anzavur çetesinden kurtardılar. Anzavur kuvvetleri, Karabiga-Çanakale yönüne çekilerek İngiliz donanmasının himayesine girmeyi başardı. (Özkul: 5; İğdemir 3: 65) ★ Batı Anadolu'daki isyanların yayılması üzerine kaygıya kapılan Mustafa Kemal, Bursa'da bulunan 20. Kolordu ve Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa'yı, getirebileceği kuvvetlerle Ankara'ya çağırdı. Mustafa Kemal, Nazilli'de bulunan Refet Bey'i de aynı nedenle Ankara'ya istedi. (TİH VI: 52; VI (1974): 99) ★ İstanbul'a gelmiş olan Anzavur, Damat Ferit'i Baltalimanı'ndaki köşkünde ziyaret edip talimat aldıktan sonra İstanbul'dan ayrıldı. Mustafa Kemal kuvvetlerinin zor yoluyla toplandığını söyleyen Anzavur, Padişahının, hükümetinin, vatanının uğruna hayatını vakfettiğini, Mustafa Kemal ile avanesini tepeleyeceğini söyledi. (İkdam: 26. Krş. 26)
5. Antep-Harapnaz'da 100 kişilik bir Fransız kuvveti, Kuvayı Milliye tarafından esir alındı (İHH: 21). ★ Kuvayı Milliye Komutanı Sinan Bey (Tekeli oğlu), Fransızların Adana'daki komutanına bir mektup yazarak Fransız Divanıharbi'nce ölüm cezasına çarptırılan Türkler hakkındaki hüküm uygulanırsa Fransız esirlerinin öldürüleceğini bildirdi. Fransızların ölüme mahkûm ettikleri Türkler, Amanos Dağları'ndaki demiryollarını basacakları iddiasıyla tutuklanmışlardı. Adana Valisi Celal Bey, haberi Karaisali'da bulunan Sinan Bey'e ulaştırmıştı. Fransızlar, bu mektup üzerine ölüm cezalarını uygulamaktan vazgeçeceklerdir. (Ener 2: 101. Bkz. 30 Nisan: 4 kişinin kurşuna dizilmesi)
6. Mustafa Kemal, Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinde başkanlık yapmış olan mutasarrıf Hacim Muhittin Bey'i (Çarıklı), isyancılara karşı olağanüstü yetkilerle Bursa Valiliği'ne atadı (Çarıklı: 257).
7. İtalyanlar Muğla il merkezini terkettiler. Şehir 9 ay önce 23 Temmuz 1919'da işgal edilmişti. İtalyanlar Yatağan'dan da çekildiler. Muğla'ya bağlı kıyı kasabaları yaklaşık bir yıldır işgal altında bulunuyor. İtalyanların Antalya ve Muğla yöresinden çekilmeleri, 5 Temmuz 1921'de tamamlanacaktır. (Gnkur. 49, 50)
8. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Merkez Kurulu'nun çağrısı ile çevre ilçelerden gelen delegelerin katılımıyla Konya Kongresi açıldı. Başkanlığa Ali Kemali Bey seçildi. (Önder: 56) ★ Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti yeni yöneticileri göreve başladı. İlk kurul 19 Mart'ta kurulmuş, başkan Hacı İshak Ağa, okuma yazma bilmediği için görevinden ayrılmıştı (KSİ: 166).
9. Fransız parlamentosunda sol kanat milletvekillerinden Cackin, Fransa'nın Türkiye politikasını eleştirdi, "Fransız halkının ezici çoğunluğu bu maceraya

karşıdır" dedi. ★ San Remo Konferansı'nda tartışmalar devam ediyor. Erzurum'un Ermenilere verilmesi konusunda kesin bir karara varılamadı. Konunun Başkan Wilson'a yazılmasına karar verildi. (PS: 26, 27; Bayur: 47; Bel. XX: 691)

10. Damat Ferit, Harbiye Nazır sıfatıyla bir bildiri yayımlayarak erden mareşale kadar bütün askerleri Padişah'a sadakatini ispat etmeye ve askerî görevleri başına davet etti. Dün yayımlanan bir başka tebliğde görevde ve açıkta olan bütün askerî yöneticiler ve subayların üç gün içinde Harbiye Nezareti'ne gelerek yoklama yapturtmaları şart koşulmuştu. Damat Ferit, Harbiye Nazırlığı'nı 20 Nisan'da üzerine almıştı. (Alemdar, İleri, İldam: 25)
11. TBMM, hayvan vergisinin eskiden olduğu gibi 4 misli alınmasını kararlaştırdı. Son Osmanlı Meclisi'nde bu verginin 8 misli olması önerilmiş, ancak bir karar alınamamıştı. Meclis'in bu kararı, köylü halkın endişelerini gidermeyi ve onları millî mücadele saflarına çekmeyi amaçlıyor. (ZC 1: 39; Düstur 3/1: 1)
12. İstanbul Hükümeti, Ziraat Bankası'ndan 200.000 lira borç alarak İstanbul Belediye memurlarının maaşlarını ödemeye karar verdi (Gökbilgin II: 402. Yazar, kararın şüpheli davet ettiğini, paranın Kuvayı Milliye'yi ezmek için kullanılmış olabileceği belirtilmektedir)
13. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Erzurum'da yeniden tutuklandı. İlk kez, 16 Mart 1920'de, İngilizlerin İstanbul'da yaptıkları tutuklamalara karşı göz hapsine alınan Rawlinson, İngilizlerle yapılan tutsak değişimi anlaşmasına göre 31 Ekim 1921'de serbest bırakılacaktır. (Rawlinson: 335)
14. Padişah, Hahambaşı Hayim Nahum Efendi'nin istifasını kabul etti. Yahudilerin İstanbul'daki dinî lideri Nahum Efendi, 1918 Ekim sonlarında barış için aracılık yapması amacıyla Avrupa'ya gönderilmiş, Osmanlıların toprak bütünlüğünü isteyen demeç ve çalışmalarından ötürü 13 Temmuz 1919'da birinci rütbeden Osmaniye nişanı ile ödüllendirilmişti. Yerine 27'de Edirne Hahamı Hayim Nezarani vekil olarak seçilecektir. (TV: 3837; PS: 27; İldam: 27, 28)
15. Başkan Wilson, General Harbord tarafından hazırlanan 16 Ekim 1919 tarihli "Orta Doğu'da durum" başlıklı raporu Senato'ya sundu. Manda meselesini incelemekle görevlendirilen Harbord Kurulu, İstanbul ve Anadolu'nun bazı yerlerinde incelemeler yaptıktan sonra 22 Eylül 1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal'e görüşmüş, daha sonra Erzurum ve Ermenistan'a geçmişti. Raporunda Ermenistan'da Amerikan mandası için aleyhte ve lehte görüşler sıralanmış bulunuyor. (Akgün: 133. Krş. 3 Nisan ve 24 Mayıs)
16. Sivas'ta yaklaşık 5 aydır çalışmakta olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek ve Sorumlu Yazmanı Şefika Kemal imzalarıyla

Sivas'ın ilçe ve bucaklarına gönderilen bildiride, derneğin amaçları anlatıldı, Damat Ferit Paşa hükümetinin tanınmadığı bildirildi ve kadınlardan bulundukları yerde derneğin bir şubesini açarak diğer kadınları toplaması, onları aydınlatması, Anadolu Ajansı haberlerini her tarafa ulaştırması istendi. "Anadolu'nun en küçük bir köyüne kadar bütün Türk kadınlarının birleştğini, beraber çalıştığını gösterelim" denildi. 26 Kasım'da Sivas'ta kurulan derneği Konya, Burdur, Amasya, Erzincan, Tokat, Viranşehir, Kayseri, Kastamonu, Eskişehir, Yozgat, Pınarhisar gibi sayıları sınırlı merkezlerde kurulan kadın dernekleri izlemişti. (Baykal 3: 73)

17. Rusya Şûra Hükümeti Kızılordusu, kuzeyden Azerbaycan sınırı geçmeye başladı. Kızılordu, yerli Bolşeviklerin de yardımıyla 27'de Bakû'ya girecek ve burada Bolşevik bir yönetim kuracak. (Butbay: 90)
18. **Öğüt:** Türkiye Büyük Millet Meclisi için Konya'da dünkü merasim. —Hindistanda boykotaj. **İkdam**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **Peyamı Sabah**'ta, daha önce Kürt delegeliğini üstlenmiş olan Şerif Paşa'nın Monte Karlo'dan gönderdiği 21 tarihli telgraf: Saltanat'a ve Hilafet'e bağlılığımdan dolayı, Barış Konferansı nezdindeki Kürt delegeleri başkanlığından istifa ettim. **Akşam:** Kuvayı İnzibatiye kararnamesi. **Karagöz:** Al şu cüzdanı Hacivat, komşuya gidiyorum ama, ne olur ne olmaz!... —Karagöz'ün yeni atanan basın müdürü ile alay: Antika...

25 - PAZAR

1. Meclis, 6 kişilik geçici bir icra encümeni ile 15 kişilik bir layiha (teklif) encümeni kurdu. Mustafa Kemal'in başkanlığında kurulan icra encümenindeki diğer kişiler şunlar: Hamdullah Suphi, Hakkı Behiç, Dr. Adnan, Şeyh Servet. Edirne Mebusu İsmet Bey (İnönü) Genelkurmay Başkanlığı'na seçildi. Mustafa Kemal, onun seçildiğini ve göreve başladığını yarın kolordulara bildirecek, Hükümet kurulması ile ilgili olarak 2 Mayıs'ta bir yasa çıkarılacak ve buna göre 3 Mayıs'ta ilk Meclis Hükümeti kurulacaktır. (ZC 1: 55; HM: 28; **İ. Doğru:** 2 Mayıs; **Öğüt:** 29 "Yeni bir Hükümet-i İslamiye teşekkül etti"; **Düstur** 3/1: 2: HTVD 53, ves. 1211)
2. TBMM Mustafa Kemal imzasıyla millete yayımladığı bildiride, millî birlik çağrısında bulundu, İngilizlerin kışkırtmalarına kapılmamasını istedi, Padişah'a karşı ayaklanmadığına yemin etti. (ZC 1: 60; HM: 28; **İ. Doğru:** 2 Mayıs; **Nadi** 4: 48)
3. TBMM'de, İzmir cephesinde düşmanla çarpışanlara, bütün kumandan ve erlere, Maraş ve Urfa halkına teşekkür edilmesi kararlaştırıldı (ZC 1: 44).
4. 400 atlıdan meydana gelen Yarbay Arif kuvvetleri Beypazarı'na girdi. Belediye başkanı, müftü ve eşraftan 52 kişi Meclis'e çektikleri telgrafta isyana kalkışanların affedilmelerini istediler. Konu Meclis'te tartışıldı, elebaşların

cezalandırılması, Beypazarı halkının ise affedilmesi kararlaştırıldı. Hamdullah Suphi "Bunun arkasında İngilizler var. Tehlike büyüktür. Bütün tedbirleri alalım" dedi. (AS: 2 Mayıs; ZC 1: 47; TİH VI: 53; VI (1974): 100; İHH: 63; Özkök: 285) ★ Çolak İbrahim kuvetleri Taraklı'ya girdi. İsyancılar kaçtılar. 27 Nisan'da, 300 isyancı Taraklı'yı saracaktır. (Şehidoğlu: 54)

5. Fevzi Paşa (Çakmak), İstanbul'dan Lefke'ye Ali Fuat Paşa'nın karargâhına ulaştı. Ali Fuat Paşa, Fevzi Paşa'nın gelişini şöyle anlatıyor: "Yerimden sevinçle fırladım. Yüzünden yorgun olduğu anlaşılıyordu. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur derler, kavuştuk amma galiba biraz geç oldu' dedi. Ne ziyarı var Paşam, tekrar birleştik ya cevabını verdim" İstanbul Hükümeti'nde Harbiye Nazırlığı yapmakta olan Fevzi Paşa, Anadolu hareketinin aleyhinde bir tutum takınmış, ancak, İngilizlerin hükümet üzerindeki baskılarına daha fazla dayanamayarak 17 Nisan'da İstanbul'dan gizlice hareket etmişti. Yarından sonra Ankara'ya gelecek olan Fevzi Paşa, 3 Mayıs'ta kurulan ilk bakanlar kurulunda Millî Savunma Bakanı olarak görev alacaktır. (Cebesoy 1: 368)
6. Anadolu'ya silah kaçırmakla suçlanan bir yüzbaşı ve Anadolu'ya kaçmaya teşebbüs ile Padişah ve Hükümet aleyhine bildiriler hazırlamaktan gazeteci Talha ve Süreyya Beyler tutuklandı (İkdam: 26). ★ İstanbul Hükümeti, yeni bir divaniharp kurdu. Balkan ve Birinci Dünya Savaşı suçlularının yargılanacağı mahkemenin başkanlığına Müşir Zeki Paşa atandı (Onun 3 Mayıs'ta Anadolu Olağanüstü Müfettişi olmasıyla Müşir Nuri Paşa) (İkdam, Vakit, PS, Alemdar: 26; TV: 3838, 3845) ★ Padişah, İstanbul Belediye Meclisi'ni feshetti. Roma Büyükelçisi Galip Kemali Bey'in görevine son verildi. Ona bu görevi, Tevfik Paşa Hükümeti tarafından 23 Kasım'da geri verilecektir. (TV: 3838)
7. Kâzım Karabekir, Bolşeviklerle birleşerek Denikin ve Kolçak ordularının bozguna uğramasında büyük fedakârlıkları olan Türk hükümetlerini bir genelge ile açıkladı: Tatarlar, Kırgızlar, Başkırtlar, Sartlar, Türkmenler. Karabekir, Ankara'ya, İngilizlerin yıkıcı propagandalarına, karşı propaganda ile cevap verilmesini, bunun yayılmasında Sovyetlerden yararlanılmasını önerdi. (Karabekir 1: 621, 622)
8. Milletler Cemiyeti, İngilizlerin ve Fransızların isteği üzerine Suriye ve Irak'ta manda yönetimini kabul etti. Buna göre Suriye ve Lübnan'da Fransız, Filistin ve Irak'ta İngiliz mandası kuruluyor. Suriye Millî Meclisi 8 Mart'ta bağımsızlık ilan etmiş, İngilizlerle Fransızlar buna şiddetle tepki göstererek konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürmüşlerdi. (Mansfield: 72)
9. Fransızların Doğu Sömürge Alayı Kumandanı Yarbay Abadi, Mıntika Kumandanı Saint Marie'nin görevini devralmak üzere Antep'e geldi Fransız kumandanlar, Antep'i, teslim oluncaya kadar bombardıman etmeye karar verdiler. (Ünler: 55)

10. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: İdam, idam idam! Mustafa Kemal haydudu, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Beyler, Sami gibi çete reislerine istediklerini idam selahiyetini lüzumsuz yere veriyor. Bu sergerdeler, öyle bir selahiyete muhtaç imişler gibi. Bu haydutlar İttihatçılardan daha adî, daha kötü oldukları için cezalarını da daha evvel bulacaklar. **Alemdar:** Demirden el. **İleri:** Mukadderatımıza dair cereyan eden müzakereler. —Damat Ferit Paşa'nın orduya mühim genelgesi. —Verilen üç günlük mühlet üzerine askerler Harbiye Nezareti'ne başvurmaya başladılar. —Kuvayı İnzibatiye kararnamesi. **Vakit:** Kuvayı İnzibatiye karnamesi dün Takvim-i Vekayi'de yayımlanmıştır. Diğer bir kararname ile Kuvayı İnzibatiye için 1.250.836 lira olağanüstü ödenek verilmektedir. **İzmire Doğru:** Hak ve hakikat daima hakimdir. **İkdam:** Sulhümüz. **Açıksöz:** Tarih, Türk Milletinin esaretini kaydetmiyor. Milletimiz bu medeniyet asrında kendi iradesine hakim olmaktan vazgeçemezdi. Güneş gibi açık bir gerçek var ki Anadolu ve İstanbul halkı tekvücut olarak yaralı vatanın başucunda toplanmış, Millî Meclis'in emrini beklemektedir. —Kastamonu, Ankara vilayetleri umum müftü ve ulema-yı kiram tarafından isdar olunan (hazırlanan) fetva-yı şerife sureti (10 tarihli Dürriade fetvasına karşı). **Le Temps,** saptanmakta olan barış koşullarının nasıl uygulanabileceği üzerinde duruyor. Başlıca güçlükler olarak Türklerin göstereceği direnişi, Asya Müslümanları arasındaki heyecanı ve Rus Bolşeviklerinin harekâtını sayıyor. (HM: 31)

26 - PAZARTESİ

1. İtalya'nın San Remo şehrinde 18 Nisan'da açılan konferans kapandı. Müttefikler Türkiye'yi aralarında paylaştıkları anlaşmayı imzaladılar. İstanbul Hükümeti'nin 10 Ağustos'ta imzalayacağı ve Sevr Anlaşması adıyla anılacak olan belge, Ankara Hükümeti tarafından tanınmayacak ve hükümsüz kalacaktır. (İkdam: 27, 28, 29; PS: 28, 29; Alemdar, İleri: 29; AS: 9 Mayıs; ÜİT 3: 208) ★ Yunan Başbakanı Venizelos, Lloyd George'a gönderdiği mektupta, anlaşmadan ötürü memnurluğunu ve Yunanistan için yaptığı çalışmalarından ötürü teşekkürlerini bildirdi (Bel. 177: 337).
2. TBMM'nin ilk diplomatik ilişki kurma girişimi: Meclis Başkanı Mustafa Kemal, Lenin'e bir mektup göndererek Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye savaş araçları ve 5 milyon altın ruble göndermesini istedi; emperyalizme karşı ortak mücadele azmini ve diplomatik ilişki kurma isteğini belirtti. Mektupta ayrıca, Sovyetlerin Gürcistan'ı Bolşevikleştirmesi halinde Türkiye'nin de Ermenistan üzerine harekete geçebileceği, Azerbaycan'ı Bolşevikleştirebileceği belirtildi. Mustafa Kemal, Karabekir'e, Sovyetler'e (11 Mayıs'ta gönderilecek olan) temsilci için hazırlanan talimatı bildirerek Bolşevik Rusya ile iş ve hareket birliğini kabul ettiklerini, Rusların Gürcistan'ı Bolşevikleştirmesi halinde Ankara'nın da Ermenistan ve Azerbaycan'ı Bolşevikleştirmeyi üzerine aldığı aktardı. Sözü edilen Kafkas hükümetleri İngiliz yanlısı bir siyaset izli-

yor ve Türkiye ile Sovyetler arasında fiilî teması ve ulaşımı engelleyen bir set oluşturuyor. Mektupta öngörüldüğü gibi, yerli Bolşeviklerin de çabalarıyla Bolşeviklik Azerbaycan'da yarından sonra, Ermenistan'da 29 Kasım'da, Gürcistan'da ise 25 Ocak 1921'de hakim olacak, uzun görüşmelerden sonra Türkiye ile Sovyetler arasında dostluk ve yardım anlaşması 16 Mart 1921'de imzalanacaktır. (ATTB: 304; Yerasimos: 232; Karabekir 1: 626; Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız: 63; Şemsutdinov: 10 "Kemalistler, mektupta yer alan bazı ilkelerden daha sonra vazgeçtiler"; Bel. 140: 606. Bazıları mektubun aslının Sovyet arşivlerinde yer almadığına dayanarak uydurma olduğunu ileri sürmektedirler, bkz. Sadi Borak: Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları: 168)

3. Karabekir, Doğu'da Ermeniler üzerine bir sefer düzenleyerek Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki seti yıkmak amacıyla yapmayı düşündüğü askerî harekât için Meclis'ten yeniden izin istedi. Meclis bir karara varamıyorsa kendisine hareket serbestliği tanınmasını istedi, Bolşeviklerin Azerbaycan sınırına geldiğini, Kızılordu'nun hazır beklediğini haber verdi. Mustafa Kemal, yarınki cevabında Bolşeviklerden haber gelmeden harekete girişmemesi talimatını verecektir. Birçok yazışma, tereddüt ve karar ertelemesinden sonra Ermeniler üzerine düşünülen harekâta 28 Eylül'de başlanabilecektir. (Karabekir 1: 625; TİH III: 79)
4. Gece (25/26), Ali Fuat Paşa, Fevzi Paşa'nın İstanbul'dan kaçarak Lefke'ye geldiğini haber verdi. Mustafa Kemal, onun İstanbul'a geri çevrilmesini istedi. Ali Fuat Paşa, Anadolu hareketi için onun büyük propaganda değeri olduğunu belirterek Ankara'ya gelişine izin verilmesini istedi ve bu konuda Mustafa Kemal'i ikna etti. Bugün, Fevzi Paşa, Lefke'den Ankara yönüne hareket etti. Ali Fuat Paşa da Lefke'deki karargâhından, isyan bölgesi olan Lefke Boğazı'na hareket etti. (Cebesoy 1: 370; Aydemir 1, II: 270. Borak, Fevzi Paşa'nın geri gönderilmesi yolunda Mustafa Kemal'in emir verdiğinin Ali Fuat Paşa tarafından uydurulduğunu ileri sürmektedir: Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları: 163)
5. Fransızlar, 9 gündür çember içinde bulundurdıkları Antep'e karşı, topçu ateşi ve 2 tank himayesinde saldırıya geçtilerse de millî kuvvetlerin direnişiyile karşılaştılar ve Birinci Mağarabaşı Savaşı'nda başarıya ulaşamadılar. Çarpışmalar sırasında Türk kadın ve çocuklar, savaşçılara su ve cephane taşıdılar. Gece (26/27), Kılıç Ali Antep dışından topladığı kuvvetlerle Fransız mevzilerine saldırdıysa da karşısında kimseyi bulamadı. Fransızlar, muhasarayı kaldırmış bulunuyordu. Savaş Antep içinde şiddetleniyor. (TİH IV: 133; Abadi: 37; Uzel: 42; Lohanizade: 77; Yetkin: 47; Sarol: 290; Şa-polyo 2: 188; Ünler: 55)

6. İsyancılar Nallıhan'da bir Halife Kuvvetleri Kurulu seçtiler. Yaptıkları işi Mudurnu-Düzce isyancılarına bildirdiler. Nallıhan kadısı, kaymakam oldu.

- Nallıhan üzerine yürüyen Karakeçili Arif kuvvetleri, yolda rastladığı isyancı-
lardan 400 kişilik bir çeteyi dağıttı, bir kısmını öldürdü ve esir aldı. (**İHH:**
63; **Apak:** 131; **TİH VI:** 53, VI (1974): 100) ★ Anzavur, İstanbul'a gelerek
Başbakan Damat Ferit'le görüştü, emirler aldı. (**İkdam:** 27, 28; **Belen:** 195.
Krş. 24).
7. Mustafa Kemal, Amerikan Chicago Tribün muhabirine Ankara'da verdiği
demeçte, dışardan yardım alamasalar da emperyalistlerin kölelik şartlarını
kabul etmeyeceklerini söyledi, "Bu bir halk hareketidir, bütün İslam
Dünyası'nın yardımına da dayanıyoruz. Sultan İngilizlerin esiridir, Britanya
ise bizim düşmanlarımızdır" dedi. (**AS:** 21 (özetle); **Uluğ:** 244; **ASD III:** 14
"10 Mayıs")
8. Meclis'te Osmanlı Meclis-i Mebusan içtüzüğünün değiştirilecek uygulanma-
sı, 10 encümen kurulması kararlaştırıldı. Sinop mebusu Hakkı Hami Bey,
yasaların ihtiyaçlara uygun olmasını ve herkesin anlayacağı bir dille yazıl-
masını önerdi. Meclis aleyhinde bulunanların vatan haini sayılması ve idam
edilmelerini öngören tasarı tartışıldı (29'da kesinleşecek): (**ZC 1:** 72, 73, 80)
9. İtalyanlar, 5 Haziran'da işgal ettikleri Çine'yi, 11 Mayıs 1919'da işgal ettik-
leri Marmaris'i (krş. 25.5.1921), Datça'yı ve 23 Temmuz 1919'da işgal ettik-
leri Ula'yı boşalttılar. (**Gnkur.** 10, 49)
10. İstanbul Hükümeti, barış konferansında Türkiye'yi temsil etmek üzere Tev-
fik, Cemil ve Mahmut Paşalarla Reşit ve Fahrettin Beyleri atadı. 1 Mayıs'ta
yola çıkacak olan kurul, alınacak kararları imza etmekle de görevlendirildi.
Delegelere 18'er bin, uzmanlara 12'şer bin, yazmanlardan üçüne 10'ar bin,
diğerlerine 8'er bin Frank ödenmesi kararlaştırıldı. (**Gökbilgin II:** 403; **İk-**
dam, PS, Alemdar, İleri: 26; **TV:** 3840; **Tarih IV:** 62) ★ İçişleri Bakanı
Reşit Paşa, Kuvayı Milliye aleyhindeki tutumlarını devam ettireceklerini
söyledi (**İkdam:** 27)
11. İsveç'in yeni elçisi, Padişah'a güven mektubunu sundu (**TV:** 3838; **İkdam:**
26; **PS:** 27).
12. Avrupa'da bulunan Cavit Bey'in günlüğünden: Şerif Paşa'dan Monte Car-
lo'dan mektup aldım. Kürdistan istiklali için çalışan mehafille (çevrelerle)
arasında itilaf-ı efkâr hasıl olmadığı cihetle, murahhaslıktan istifa ederek bu
kararını hem Kürtlere hem konferans riyasetine tebliğ etmiş. (**Tanin:**
2.2.1946) ★ Ziya Gökalp'ın Malta'dan eşine mektubu: Gündüze razı olan
geceye tahammül etmeli, yazı özleyen, kışa dayanmalı, bazen fenalık arttık-
ça iyiliğin yaklaştığını bildirir (F. A. Tansel: 29)
13. Albayrak İkinci Millet Meclisi. **Öğüt:** Belücistan, Afganistan, Hindistan.
İngiltere'ye harp ilanı. **İkdam:** San Remo Konferansı'nın son müzakerele-
ri. —Ahmet Anzavur Paşa İstanbul'a gelmiş ve tekrar dönmüştür. **Peyamı**
Sabah: Adapazarı'nda Kuvayı Milliye'nin hezimetini. **Alemdar**'da Refi Ce-

vat: Kuvayı Milliye işi idama kadar dayandırdı. Kan içiyor. Millet bu canavarların teker teker yakalanıp demir kafesler içinde teşhir edilecekleri günü görmeyecek mi?- Kemal isyanına karşı Anadolu'da ileri hareket başladı. **Akşam:** Türkiye müzakereleri devam ediyor.

27 - SALI

1. İstanbul'dan kaçan Harbiye eski Bakanı Fevzi Paşa Ankara'ya ulaştı ve büyük törenle karşılandı. Mustafa Kemal onu Meclis'e takdim etti. Fevzi Paşa yaptığı konuşmada "İstanbul'un esaret çevresinden kurtularak Ankara'nın hür çevresine girdiğim için hamd ederim. Padişah 'enkazın altında kaldık' diyor. İngilizler bizi birbirimize düşürerek İngiliz kanı akıtmaksızın Anadolu'yu istila etmek istiyorlar." dedi. İngilizlerin Ali Rıza ve Salih Paşa Hükümetlerine yaptığı baskıları anlattı. Fevzi Paşa'nın konuşmasının özeti telgrafla bütün yurda yayıldı. Meclis'in açılışı, yurdun dört bir yanından gelen telgraflarla kutlanıyor. (**HM, Ögüt:** 28; **İ.Doğru:** 2 Mayıs; **ZC** 1: 90; **Özalp:** 124; **HTVD** 14, ves. 367, 368, **Nadi** 4: 51; **Külçe:** 141)
2. Meclis Başkanlık Divanı, Padişah'a çektiği bağlılık telgrafında, ona bazı gerçekleri arz etmek istediğini, Anadolu'nun bağımsızlık mücadelesi verdiğini belirterek ondan da bu mücadeleyi desteklemesini istedi (**ZC** 1: 123; **ATTB** 35, **HM:** 1, **AS:** 2 Mayıs)
3. Düzce-Bolu isyanı ve bunu bastırma hareketi devam ediyor. 300 kişiden meydana gelen isyancılar, Geyve'ye bağlı Taraklı kasabasını sardılar, bütün gün süren çarpışmalar sonucu Çolak İbrahim komutasındaki millî kuvvetler, isyancıları dağıttı ve onlara 42 kayıp verdirdi. (**TİH** VI: 50; VI (1974): 96; **Şehidoğlu:** 54) ★ Ali Fuat Paşa, Çerkez Ethem'e bir telgraf çekerek isyanı bastırmak üzere Geyve'ye gelmesini istedi (**Özkök:** 258). ★ İstanbul Hükümeti, İzmir ile İstanbul arasında bir takım "şerir" kimselerin eşkiyalıklarını önlemek için Kuvayı İnzibatiye kararnamesi şartlarına uygun olarak geçici bir seyyar jandarma bölüğünün kurulmasını kararlaştırdı. Kuvayı Milliye'yi yok etmek için kurulan bu kuvvetler, daha sonra Ahmet Anzavur'un emrine verilecektir. (**Gökbilgin** II. 400) ★ Kuvayı Milliye'den şikâyet için İstanbul'a gelmiş olan Gerede ve Sapanca heyetleri Padişah'a çıktılar (**İkdam:** 28).
4. Mustafa Kemal, Kayseri Mutasarrıflığı'na gönderdiği yazıda, ilde millî amaçlar aleyhine çalışmalar olduğunun haber alındığını, Meclis'e itaatın artık bir memurluk görevi olduğunu, aksine hareket edenlere göz yumulmayacağını bildirdi. (**HTVD** 14, ves. 366)
5. 24 Nisan'da Azerbaycan sınırından içeri dalan Kızılordu, Bakû'ya girdi. (Krş. 28) Bakû'da Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Barış Konferansı tarafından 12 Ocak'ta tanınan bundan önceki Azerbaycan Hükümeti,

İngiliz yanlısı bir siyaset izliyordu. Azerbaycan'daki bu hükümet değişikliği, Ankara tarafından da olumlu karşılanıyor. "Türk Komünist Fırkası" (İttihatçılar) adına Halil Paşa, Azerbaycan halkına yayımladığı bildiride, hareketi övdü, halkın karşı durmadığını ve durmaması gerektiğini bildirdi. (**Karabekir** 3: 303; **Bel.** 140: 606, 607; **Bıyıklıoğlu**: 19; **Aydemir** 1, II: 424; **Butbay**: 91)

6. Meclis, Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi'nin önerisi üzerine, bir irşat (propaganda) encümeni kurulmasını kararlaştırdı (**ZC** 1: 94).
7. İtilaf Devletleri, ABD'den Ermeni mandasını kabul edip etmeyeceğini sordular. Senato, mandayı 1 Haziran'da reddedecek, Wilson 24 Kasım'da, Ermenistan sınırlarını çizmeyi kabul ettiğini bildirecektir. (**Evans**: 19; **Erol**: 19)
8. Meclis binasının tamamlanması için 400 liranın ödenmesine ilişkin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Ankara Merkez Kurulu'nun kararı (**Uluğ** 2: 281).
9. İstanbul basını San Remo kararlarını tartışmaya başlıyor: **Vakit**: İçişleri Bakanı'nın demeci: Barış meselesi. Barıştan beklediğimiz. —Anadolu'da sükûneti sağlama konusunda Hükümet'in görüşü. **İkdam**'da San Remo Konferansı ve gidecek Osmanlı kurulu hakkında haberler. **Peyamı Sahab**'ta Ali Kemal: Allah yardımcıları olsun. —Anadolu'nun Kuvayı Milliye'den temizlenmesi, başarıyla ilerliyor. Hükümet kuvveti 1.550 esir aldı (!). **Alemdar**: Bolu, Gerede, Çerkeş, Beypazarı, Safranbolu, çetelerin şekavetinden temizlendi. Bastırma hareketi Ankara'ya doğru ilerliyor. —San Remo'da sulhumüz kararlaştırıldı. **Akşam**: Polis kadrosuna 1400 zabıta memuru alınması kararlaştırılmıştır. Bunun için 50.000 lira ödenek verilecektir. Polis okulunda 80 talebe tahsil görmektedir.

28 - ÇARŞAMBA

1. Meclis Başkanlık Divanı'nın dünkü tarihle Padişah'a çektiği tel Meclis'te okundu. Telgrafta, "Tahtınız etrafında her zamankinden daha sıkı bir bağla bağlanmış bulunuyoruz. İstanbul'da düşman askerleri bulundukça, öz vatanın toprakları üzerinde düşman ayakları çekilmedikçe savaşımaya devam edeceğiz. İslam âlemi, zulüm ve hıyanet boyunduruğunu atmak için ayaklanıyor. Milletimiz, kurtuluşunu düşmanın merhametinden bekler mi?" deniyor. (**ZC**. 1: 124; **Öğüt**: 8 Mayıs "Halife-i zıhanımız efendimize milletin sadakati"; **İ. Doğru**: 19 Mayıs)
2. Meclis, yeni kurulan Orenburg Türk Hükümeti'ne, Azerbaycan Hükümeti'ne ve Türklerin devlet kurma hakkını tanıyan Bolşevik Rus Hükümeti'ne teşekkür telgrafları göndermeyi kararlaştırdı. Mustafa Kemal, bu karar üzerine yarın Orenburg Hükümeti'ni kutlayacaktır. (**ZC** 1: 126)

3. Azerbaycan'da Neriman Nerimanof Kabinesi kuruldu. Yerli Bolşeviklerin çağrısı üzerine Sovyet 11. Kızılordusu Bakû'ya girdi. (**TİH III**: 97; **İkdam**: 9; **Yeni İstanbul**: 9.7.1966; **Şemsutdinov**: 124)
4. İstanbul Hükümeti, Anadolu'da nüfuz kurabilmek için Anadolu Olağanüstü Müfettişliği'ni kurdu. Müfettişliğin başına Müşir Zeki Paşa getirildi. Paşa, 11 Mayıs'ta yumuşak bir bildiri yayımlayacak. (**Akşam**, **PS**: 28; **Vakit**, **İkdam**, **Alemdar**: 29; **TV**: 3840; **Esengin** 128)
5. Adapazarı, Bolu, Sapanca, Gerede ve Düzce'den bazı "Halk heyetleri" daha Padişah'a çıkarak millî kuvvetlerden şikâyetle bulundular ve Padişah'a bağlılıklarını bildirdiler. Padişah ziyaretçilere rütbe ve nişanlar dağıttı. (**İkdam**, **Alemdar**, **PS**: 29) ★ Safranbolu'dan "Birleşik Gönüllüler Komutanı" Dayızade Hacı İbrahim imzasıyla İstanbul İçişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta, İnebolu'ya askerî bir birlik gönderilerek Kastamonu'nun işgal edilmesi, Mustafa Kemal'in çekilme hattı kesilerek Anadolu'nun Padişah etrafında toplanması istendi. (**İkdam**, **PS**. **İleri** 29, 30; **TİH VI**: 83, VI (1974): 138; **Esengin**: 129)
6. Kâzım Karabekir, Bakû'da Türk Komünist Fırkası'na gönderdiği yazıda Azerbaycan'dan borç para alınmasını, Bolşeviklerin ne zaman harekete geçeceğinin haber verilmesini istedi. (**Karabekir 1**: 629; **Tevetoğlu**: 279; **Yeni İstanbul**: 12.7.1966)
7. Mustafa Kemal, Karabekir'e telgrafında, Doğu seferi için hazırlığa devam edilmesini istedi, sınırı geçme kararının Ankara'dan tebliğ edileceğini bildirdi. (**ATTB**: 308; **Karabekir 1**: 627) ★ Mustafa Kemal, bir genelgesinde millî birliği bozmak amacıyla düşman amaçlarına alet olan ve İstanbul'da yayımlanan Kürtçe Zeyn gazetesinin yasaklanmasını istedi (**ATTB**: 308).
8. Moskova telsizinin Karabekir tarafından telsizle tespit edilip genelge haline getirilen yayını: 1 Mayıs amele bayramımızdır. 1 Mayıs'ta bütün dünya halkları, burjuvazi ve emperyalizmin son mikropalarını temizleyecektir. (**Karabekir 1**: 639; **İ. Doğru**: 30 Mayıs)
9. Fransızların yenilgiyi kabul ederek 11 Nisan'da Urfa'yı boşaltmaları üzerine, Fransız basınında hükümete eleştiriler arttı: **L'Action**: Küçük Asya'nın göbeğinde bir Fransız garnizonunun işi neydi? Fransa'nın çıkarı, Türk halkıyla barışı gerektirir. **Vakit**: Ahmet Anzavur Paşa şehrimizde (24 satır sansür). **İzmire Doğru**: Anzavur ve hempalarının şekavet ve melanetleri. **İkdam**: Müstakbel Türkiye: **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Anadolu Padişah'a candan ve imandan bağlıdır. —Bolu civarındaki temizlik hareketi başarıyla devam ediyor. **Alemdar**: Kastamonu Kuvayı Milliye'den temizlendi (!) **Hakimiyeti Milliye**: Büyük Millet Meclisi'nin açılışıyla Osmanlı tarihine kıymetli ve önemi çok büyük bir sayfa ilave olunmuştur. Millet'in en yüksek derecesinde bir hayat kabiliyeti göstermesi bütün insanlık tarihi için

büyük bir devrim olayı sayılsa yeridir. —Ahmet Fevzi Paşa, İslam Şairi Mehmet Akif Bey, Ankara'ya geldi. **Akşam:** San Remo'de son müzakereler. **Karagöz:** Baş sıkılan tatil-i eşkal ediyor.

29 - PERŞEMBE

1. TBMM'de: 1) Meclis'e karşı ayaklanmaya sebep olacak söz, yazı ve davranışlar için ölüm cezasını getiren Vatan Hainliği Kanunu kabul edildi. 2) 16 Mart 1920'den sonra İstanbul Hükümeti'nin yaptığı ve yapacağı anlaşmaların hükümsüz sayılmasını öngören tasarılar verildi ve bunlar ilgili komisyona gönderildi. 3) Bundan böyle fes yerine kalpak giyilmesini isteyen öneri ilgi görmedi, tartışmalara sebep oldu. Başkan "Bugün fes ve kalpak zamanı değil, herkes istediğini giysin" dedi. 4) Her bölgeden seçilmiş inançlı savaşçılarından bir millî müfreze kurulması istendi. (HM: 1, Albayrak, AS: 2, Ögüt: 3, 6 Mayıs; ZC 1: 145; Düstur: 3/1: 4; Söylev II: 327; Aybars: 47; Arıburun 1: 310)
2. Silahları İngilizlerin eli altındaki depolardan sağlanan, Kuvayı Milliye'yi yok etmek amacıyla 8 Nisan tarihli karamame uyarınca kurulup donatılmış Kuvayı İnzibatiye Komutanlığı'na "İzmit ve Havalisi Fevkalade Kumandanı" sanıyla Harbiye eski Bakanı Süleyman Şefik Paşa atandı. 966 er, 66 subaydan meydana gelen ilk alay vapurlara bindirilerek İstanbul'dan İzmit'e yollandı. (İlk alayın hareketi için krş. 20 Nisan). (TV: 3842; İkdam: Vakit: 29 Nisan, 1 Mayıs; PS: 30; Alemdar: 2 Mayıs; HM: 9 Mayıs "Türk'ü Türk'e kırdırmak istiyorlar"; Göztepe: 283; TİH VI (1974): 121; Esengin: 107)
3. Kastamonu Valiliği, Meclis'e karşı yayılan olaylar üzerine, Çerkeş ve Safranbolu'da sıkıyönetim ilan etti. (TİH VI: 54, VI (1974): 101) ★ Göynük ve Taraklı'da isyan kıpırdanmaları... (İHH: 24) ★ Nallıhan yakınlarındaki Çarşamba köyünde, isyancılar üzerine yapılan harekâta 50'ye yakın ölü ve yaralı verildi. Karakeçili kuvvetleri (Yarbay Arif) buradan Bolu'ya yürüyor. (İHH: 63; Şehidoğlu: 57)
4. Güney Anadolu'da Fransızlarla mücadele sürüyor. Fransız kuvvetlerine, Antep'teki muhasarayı kaldırarak Urfa üzerine yürümesi emredildi. (Véou: 274) ★ Türk millî kuvvetleri, şehirden çıkarak bazı Fransız mevzilerini ele geçirdiler. Yarın da öteki bazı mevziler ele geçirilecek ve bu sefer Fransızlar çember içine alınacaktır. Fransızlar, Antep şehrini 17 Nisan'dan beri çemberleri altında tutuyorlardı. (TİH IV: 134; Uzel: 44; Yetkin: 48; Ünler 56'da Fransız muhasarasının 26/27 gecesini kalktığı yazılıdır). ★ Mersin'e bağlı Tırmıl Tepe'deki Fransız karakolu basılarak ele geçirildi (KSİ: 207).
5. Mustafa Kemal, Meclis'in dünkü kararı üzerine, yeni kurulan "kardeş ve dindaş" Orenburg Hükümeti'ni kutladı (ATTB: 311; Karabekir 1: 640).

6. Trakya'da, 1. Kolordu'nun yeni komutanı Albay Muhittin Bey, İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği raporunda Edirne'yi Yunanlılara bırakmayacaklarını, Trakya'nın İstanbul'la bağlantısının devam ettiğini, Edirne'deki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Anadolu'daki millî hareketle hiç bir ilgisinin olmadığını, halkın Padişah'a sadık olduğunu bildirdi. 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey İstanbul'a çağrılarak görevinden alınmış, yerine Muhittin Bey atanmıştı. Yarın Edirne'ye dönecek olan Cafer Tayyar Bey, 31 Mayıs'ta Trakya Millî Savunma Komutanı olacak ve resmî olmayan bir biçimde kolorduya komuta edecektir. (**Alemdar**: 2 Mayıs; **Bıyıklıoğlu** 2, I: 241)
7. Başbakan L. George parlamentoda yaptığı konuşmada, Ermenistan sorununun güçlükler yarattığını söyledi. İngiliz Başbakanı şöyle dedi. "Nüfusu Ermeni olmayan geniş bir toprak parçasını Ermenilere vermek masraflıdır ve askerî teşkilat gerektirmektedir. İtalya ve Fransa da bizim gibi bundan kaçınıyorlar. Amerika'ya bir kere daha Ermenistan mandasını önereceğiz. Kabul etmezse sorumluluğu ona yükleyip elimizi bu işten çekeceğiz. (**Baytok**: 79; **BTTD** 36: 24)
8. İstanbul Hükümeti, 10 Eylül'de Malatya'dan kaçan ve İstanbul'a dönen Elazığ eski Valisi Ali Galip Bey'in 6 Eylül 1919'dan beri işlemiş maaş ve yolluklarının ödenmesini kararlaştırdı. Ali Galip Bey, o zaman da işbaşında olan Damat Ferit Hükümeti tarafından Sivas Kongresi'ni basmakla görevlendirilmiş, üzerine kuvvet gönderilmesi nedeniyle kaçıyordu. Bardağı taşıran Ali Galip Olayı yüzünden İstanbul'la ilişkisi kesen Sivas Kongresi Temsil Kurulu, 30 Eylül 1919'da Hükümet'in istifasını sağlamıştı. (**Gökbilgin** II: 403)
9. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: İstikbalde geçireceğimiz tatlı zamanları tahayyül ederek ümitle yaşıyorum. Burada hava güzelleştikçe gönlümdeki gurbet duygusu artıyor. Güller, diken gibi ruhuma batıyor... (**F. A. Tansel**: 295)
10. **Alemdar**: Anadolu'nun Kemalistlerden temizlenmesine doğru. **İkdam**: Padişah'ın Adapazarı, Bolu, Sapanca, Gerede, Düzce'den gelen kurulu kabulu. —Müdafaamız. **Morning Post**: İzmir'in Yunanlılara verilmesi, Türkler tarafından kabul edilemez. **L'Humanite**'de Paul Lois'in Urfa olayları konusundaki görüşü: "Ne bir adam, ne de bir kuruluş..." (**Akyüz**: 126) **Vakit**: İyimserlik ve kötümserlik. **Albayrak**: Ferdiyetten içtimaiyata intikal. **Peyamı Sabah**: Padişahımızdan adalet bekleriz. Bu canilerin (Kuvayı Milliye'nin) cezası çabuk ve şiddetli verilmelidir. **Akşam**: Trakya ve İzmir, muahedemiz hakkında tafsilat. Maraş'ta **Amali Milliye** gazetesinin 1. sayısı (**Coşar**, **MMB**: 286).

30 - CUMA

1. TBMM meşruluğunu dış dünyaya kabul ettirmeye çalışıyor: Başkan Mustafa Kemal, Avrupa ve Amerika devletleri dışişleri bakanlarına birer nota göndererek Türk devletinin kaderini artık Büyük Millet Meclisi'nin temsil ettiğini, İstanbul Hükümeti'nin emir, fetva ve yükümlülüklerinin geçersiz olduğunu bildirdi. (HM: 9; AS: 16; İ. Doğru: 19 Mayıs; ATTB: 314; Velikov: 92; "İstanbulinski'ye"; Ulubelen: 273; Tarih IV: 63)
2. Mustafa Kemal, Kastamonu Valiliği'nden, dün sıkıyönetim ilan edilen Saffranbolu'da isyancılara karşı vatan hainliği kanununun uygulanmasını istedi. Bunun üzerine Vali Cemal Bey, girilen haince eylemlerin amansızca cezalandırılacağını duyurdu. İsyân Kastamonu'da büyük bir kızgınlık yaratacak ve isyancılar üzerine halktan toplanan kuvvetler gönderilecektir. (TİH VI: 54; VI (1974): 101; Açıksözcü 47; Erdeha: 227)
3. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Albay Refet Bey'den İzmir Cephesinden istediği efelerin gönderilme işinin çabuklaştırılmasını istedi. Yazıda, Adapazarı-Sapanca yöresi isyancılarının henüz başsız bulunduğu, asilerin çapulculukla uğraştığı, bu nedenle bastırma harekâtının bir an önce yapılması gerektiği belirtildi. (HTVD 74, bel. 1599) ★ Mustafa Kemal, Millî Savunma Bakanlığı'na atamak istediklerini bildirerek Ali Fuat Paşa'yı Ankara'ya çağırdı. Ali Fuat Paşa, bu görevi Fevzi Paşa'nın yapabileceği cevabını vererek çağırışı geri çevirdi. (Cebesoy 1: 380)
4. Adana'da demiryoluna bomba koydukları gerekçesiyle 4 Türk, Fransızlar tarafından idama mahkûm edildi. Mahkûmlardan biri kurşuna dizilmek üzere götürülürken kendini nehre attı, diğer üçü kurşuna dizildi. 12 Mayıs'ta da bazı kişiler tutuklanarak Arvat adasına götürüleceklerdir. (Ener: 75; Ener 2: 127; Krş. 24 Nisan: Sinan Bey'in tehdit mektubu)
5. Van Valisi Haydar Bey ile Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey, Silifke'den Ankara'ya geldiler. Son Mebuslar Meclisi'nin bu iki üyesi, İstanbul'un işgali üzerine Beyrut'a kaçmışlar, Ankara ile anlaşmak isteyen Fransızlar Haydar Bey'i aracı yaparak bu iki mebusu Silifke'ye çıkarmışlardı. (Erdeha: 168; Kansu II: 565 "Meclis'in açılışından bir hafta sonra")
6. İstanbul gazetelerinde (bu arada Vakıf ve İdam'da) Kuvayı Milliye ve Mustafa Kemal'den şikâyet telgrafları. Alemdar: Padişah'a ve Hükümet'e ihanet eyleyenler hem Allah'ın, hem tarihin lanetine duçar olacaklardır. —Kemalî şekavetinin temizlenmesine doğru. Kastamonu havalisindeki hareket geliyor. Temizlenen yerlerde Zat-ı Şahane'ye ve Hükümet'e art arda bağlılığı teyit telgrafları geliyor. Üleri: San Remo'da, İzmir'in geleceği, orada teşkil olunacak parlamentoya bırakılmıştır. Trakya kâmilan Yunanistan'a verilmiştir. Le Temps, anlaşmanın uygulanmasından doğacak güçlükler üzerinde duruyor: Türk milliyetperverlerini Ankara ve Sivas'ta mağlup et-

meyi kim üzerine alacak? (HM: 24 Mayıs) **Daily Mail**: Bakû'da çoktan beri Türk ve Bolşevik entrikaları vardı. (Jaeschke 1: 101). **Peyamı Sabah**: Hükümet kuvvetleri İnebolu'dan yürüyerek Kastamonu'yu işgal etti (!)

1920-MAYIS

1 - CUMARTESİ

1. "Amele Bayramı" dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de bazı topluluklar tarafından kutlandı. İstanbul'da işçilerin yaptığı gösteride emperyalizm aleyhinde sloganlar söylendi. Trabzon'da Belediye önünde yapılan işçi gösterisinde işçi hayatı ve sosyalizm konusunda konuşmalar yapıldı. İlkokul öğrencileri şehirde mızıkalarla yürüyüş yaptılar. Avrupa'nın birçok merkezinde yapılan işçi gösterileri yanında 1 Mayıs, Sovyetlerde ve Kafkas ülkelerinde de kutlandı. Moskova telsiz istasyonunun bildirisinde "İşçiler, 1 Mayıs'ta ellerinizdeki çekiçleri milletlerarası burjuvazinin üzerine vurunuz" denildi. "Türk Komünist Fıkrası" (İttihatçılar), Bakû işçilerine bir bildiri yayımladı. Ermenistan'da birçok merkezde, çalışanlar kitle gösterileri yaparak Daşnak Partisi liderlerinin resimlerini ve örgütünün binalarını yaktılar. "Yaşasın Rusya ve Sovyet Azerbaycanı, Musavatçılar yıkıldı, sıra Taşnaklarda" pankartları taşındı. Gösteriler bazı yerlerde silahlı ayaklanmaya dönüştü. 1 Mayıs, gelecek yıl, Türkiye'nin belli başlı kentlerinde daha büyük gruplarla kutlanacaktır. (HM: 9; Ögüt: 2; AS: 16; İ. Doğru: 30; Mustafa Suphi: 85; Karabekir 1: 654; Semsutdinov: 21) ★ Eskişehir'de çıkan İşçi gazetesi, yeşil ve kırmızı renklerde 1 Mayıs bayramı nüsha-i fevkaladesi yayımladı (HM: 5).
2. Mustafa Kemal, bakanların seçimi ile ilgili kanun önerisi dolayısıyla Meclis'te yaptığı konuşmada, Türkiye'deki milliyetlerin birliği üzerinde durdu. Alkışlarla karşılanan konuşmasında Mustafa Kemal "Meclis'i teşkil eden kişiler, yalnız Türk, Çerkez, Kürt, Laz değildir, hepsinden meydana gelmiş samimî bir topluluktur. Sınırlarımızı çizirken Kürtleri ayırmadık. Bu topluluğu temsil edenler bizim kardeşimiz, menfaatları ortak olan vatandaşlarımızdır. Vatandaşlar birbirlerine karşı saygılıdır, birbirlerinin her türlü hakkına riayet ederler" dedi. (ZC 1: 164; ASD I: 73; Tengirşek: 145)
3. Meclis, iç ve dış siyaset konularının görüşüldüğü gizli bir toplantı yaptı. Mustafa Kemal, bugün, görüşmeler yapmak üzere bir Fransız temsilcisi geldiğini, ondan, tam bağımsızlığın tanınmasını istediklerini söyledi. Kuvayı Milliye'nin ve Kilikya Cephesi'nin durumu hakkında bilgi veren Mustafa Kemal, Düzce isyanının nasıl geliştiğini ve buna karşı alınan tedbirleri anlattı, "Plan dahilindeki bu hareketin asıl ocağını söndürmek gerekir" dedi. Meclis, Hamdullah Suphi'nin önerisi üzerine halka ve İslam dünyasına amacı açıklayan birer bildiri yayımlanmasını kabul etti. (Ögüt: 3; GCZ 1: 2; Borak: 35)

4. Millî Kuvvetler, isyancıları püskürterek Göynük'e girdi. Karakeçili Arif kuvvetleri ile isyancılar arasında Bolu yakınlarında şiddetli çarpışmalar oldu. İsyancılar teslim bayrağı çektiler. Bir kısım millî kuvvet Bolu'ya girdi. (İHH: 63; Apak: 132; TİH VI: 50; VI (1974): 101)
5. Erzurum telgrafçıları Karabekir'e "Müdafaa-i Vatan Zahiri İttihad-ı Meslek Telgrafçılar Cemiyeti Erzurum Şubesi"ni kurduklarını bildirdiler (Karabekir 1: 652). ★ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Mersin şubesi kuruldu. Kuvayı Milliye Komutanı Emin Aslan Bey'in çağrısı ile toplananlar, Çavuşlu köyünden Hıdıroğlu Ali Rıza'yı başkan seçtiler. Bundan önce, Mersin köylerinde 3'er kişilik Müdafaa-i Hukuk grupları bulunuyordu. Silifkeliler, yeni kurulan derneğe 3.500 lira göndermiş bulunuyor. Yöneticiler 1 Haziran'da yeniden seçilecek, başkanlığı Hacı Ömer Lütfü Bey devralacaktır. (KSİ: 169) ★ Ankara Merkez Kurulu, Şair Mehmet Akif Bey'e zorunlu ihtiyaçları için 200 lira vermeyi kararlaştırdı (Uluğ 2: 281).
6. Sanı Remo'da İtilaf Devletleri'nin hazırladığı Türkiye ile ilgili barış şartlarını almak üzere Tevfik Paşa başkanlığındaki İstanbul kurulu yola çıktı. Kurul 6'da Versay'da olacaktır. (Akşam: 1; İkdam: 1, 2; PS, Vakit, İleri Alem-dar: 2; AS: 9)
7. Damat Ferit Hükümeti bir açıklama yaparak, Anadolu'da Kuvayı Milliye'ye yardım etmiş olanların bile bu teşkilatın memleketi felakete sürüklediğini anlayarak dönüş yapmakta olduğunu ileri sürdü. (Alemdar, Akşam: 1) ★ Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişi Müşir Zeki Paşa, durumu inceledikten sonra ona göre tedbirler alacağını söyledi (Akşam: 1). ★ Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bir yetkilisi, Hükümet'e yardım etmeye devam edeceklerini, Hükümet'in sorumluluk ve başarılarına ortak olduklarını açıkladı (Akşam: 1).
8. Kâzım Karabekir, Meclis Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, el altından millî mücadele aleyhtarlığı yaptığını ileri sürdüğü Erzurum Valisi Reşit Paşa'yı şikâyet etti, onun görevden alınmasını istedi. Karabekir 22'de, valinin devlet işlerinden anlamadığı gibi bir şikâyetle daha bulunacaktır. (Karabekir 1: 646)
9. İstanbul'daki İtalyan İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'na Mombelli getirildi (Jaeschke 1: 101).
10. Peyamı Sabah'ta, İngiliz Muhipler Cemiyeti kurucusu Sait Molla'nın demeci: Millî hareket boşa gitmeye mahkûmdur. —Ali Kemal: Türkler için barış şartları ağırdır. Sebepleri harpte yenilgi ve Ocak (İttihat-Terakki) gayretiyle ortaya çıkan Kuvayı Milliye'dir. Ekserisi Türk ve Osmanlı olmayan o azınlıkları içimizden büsbütün çıkarmak ve atmak gerekir. Akşam: Murahhas heyetimiz bugün hareket etti. Cenabıhak tevfikine mazhar eylesin. —Kuvayı İnzibatiye'ye gönüllü yazılan askerlerin ikişer maaşı peşin ödendi.

Vakit: Barış heyeti delegelerimiz bugün özel trenle hareket ediyor (İkdam'da da). —**İleri,** San Remo kararlarını manşetten vermeye devam ediyor: Memleketimizde üç devlet, iktisadî işlerde, eşit hakları haiz olacaklar. Konya, Antalya, Aydın sahası Afyonkarahisar'ına kadar olan mıntıkanın imarı için İtalya'ya özel haklar tanındı. Malî işlerimizin idaresi için bir heyet teşkil edilecek. —Memleketimizin geleceği... Allah'tan yardım... —Bugün bütün dünya işçilerinin müşterek bayramıdır. **Alemdar:** Şu elem veren vatanda iki taraf var: Biri Zat-ı Hümayun (Padişah) ve hemen hemen bütün tebaları, öteki Mustafa Kemal ve hempaları. **Hakimiyeti Milliye:** İngiliz hıyanet şebekesi. Yine zehirli ağlar atılıyor. —Anzavur'un takip ve tenkili. **Asia** dergisi: İtilaf Devletleri'nin kendi aralarındaki çelişkileri, Türklerin duruma hakim olmalarını sağladı. Türkler, dünya barışı için tehdit unsuru olmaya devam edecekler. (**Ulagay:** 95) **Karagöz:** Hava bozuk. Sıkı bir rüzgâr eserse bulutları dağıtır zannedirim. Şu güneşi doya doya bir görsek, kana kana bir ısınmak ne iyi olur.

2 - PAZAR

1. Bakanlar kurulunun seçimiyle ilgili kanun Meclis'te görüşülerek 5 çekimser, 15 olumsuz oya karşılık 110 oyla kabul edildi. Buna göre bakanlar, Meclis'te tek tek oylanarak seçilecek. Yarın seçimi yapılacak olan bakanlar kurulunda 11 bakan bulunacak. (ZC 1: 185; **Düstur** 3/1: 6; **Öğüt:** 3; **HM:** 5; **Söylev** II: 326; **Nur:** 622; **Tar.Ves.** 6: 405) ★ Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa'dan, Millî Savunma Bakanlığı'na Fevzi Paşa'nın, Genelkurmay Başkanlığı'na İsmet Bey'in atanması konusunda görüş sordu. Cevap: İştirak ederim. (**Cebesoy** 1: 381)
2. Millî Mücadele yanlısı din adamlarının ve din bilginlerinin, Şeyhülislam Dürriyade Abdullah'ın 10 Nisan tarihli fetvasına karşı hazırladıkları, bağımsızlık için çarpışmanın gerekli olduğunu bildiren fetva, camilerde okunmağa başladı (**Özalp:** 121; metin: **Öğüt:** 19, **AS:** 25 Nisan, **İ. Doğru:** 2, **HM:** 5; **Kaplan vd.** I: 286)
3. Trakya Paşaeli Cemiyeti, Edirne'de yaptığı yönetim kurulu toplantısında, San Remo Konferansı'nın Trakya'yı Yunanistan'a bırakması karşısında Edirne'de büyük bir kongre toplanmasını kararlaştırdı. Kongre'ye, Edirne ve Çatalca genel meclis üyeleri, belediyelerden birer, bucaklardan ikişer kişi, savunma kurulu temsilcileri ve müftüler çağrılacak. Yönetim kurulu, bucaklardan çağrılacak kişilerin tercihan köylülerden olmasına çalışmayı da kararlaştırdı. Kongre, 9-13 Mayıs günlerinde toplanacak, şehir Yunanlılar tarafından 25 Temmuz'da işgal edilecektir. (**Bıyıklıoğlu** 2, 1: 249) ★ 20 Nisan'da İstanbul'a giden Cafer Tayyar Bey, kolordu kumandanlığından alınmış olarak Edirne'ye döndü. Cafer Tayyar Bey, "Millî Kumandan" olarak Kolorduyu el altından yönetecektir (**Bıyıklıoğlu** 2, I: 238)

4. Düzce isyancıları Bolu üzerine yürümeye başladılar. Yürüyüşe, Mudurnu ve Bolu çevresinden bazı köylüler de katıldı. Millî Kuvvetler, 500 kişiden meydana gelen isyancı topluluğunu Bolu çevresinde yakaladı, şiddetli çarpışmalar sonucunda 100 isyancı imha edildi (**Özalp:** 125; **Apak:** 132; **TİH VI:** 55; **VI (1974):** 102; **Esengin:** 92) ★ Kuvayı Milliye üzerine harekâtı düzenleyecek olan İzmit ve Havalisi Olağanüstü Kumandanı Süleyman Şefik Paşa, İstanbul'dan İzmit'e gitti (**PS, Vakıt:** 3).
5. Damat Ferit Hükümeti, Danıştay Başkanlığı'na İbrahim Ethem Bey'i atadı. Ethem Bey, Aydın Valiliği, Posta, Ticaret ve Tarım bakanlıklarında bulunmuştu. (**Meşhur Valiler:** 84) ★ Genelkurmay Başkanlığı'na Hadi Paşa getirildi (**TV:** 3844; **PS, Akşam:** 4. "Sağlık durumundan dolayı" istifası: **Alemdar** 14)
6. Gece (2/3) Antep'te millî kuvvetler Fransızlara saldırdılar ve Kurban Baba Tepesi'ni zaptettiler. Antep ve Çevresi Kuvayı Milliye Komutanı Kılıç Ali, Fransız Kumandanı Abadi'ye iki nota vererek Antep'i terk etmelerini istedi. (**Abadi;** 41; **Uzel:** 45, 48; **Lohanizade:** 396; **Yetkin:** 48; **İHH:** 47; **Şapolyo 2:** 188) ★ Yukarı Seyhan'da Afak Savaşı: Fransızlar, Adana'nın yakacak sıkıntısını gidermek için imkânlar ararken Kuvayı Milliye ile karşılaştılar. Önce biraz ilerledilerse de gece Kuvayı Milliye'nin güçlenmesi sonucu çekilmek zorunda kaldılar. Fransızlar 9 ölü, 27 yaralı verdiler. (**Ener 2:** 102)
7. Adana'nın Apkerian okulu önünde bir miting yapan Ermeniler, Fransa'nın Türk muhasarası altındaki Haçin Ermenilerini kurtarmasını, bir hava köprüsü kurarak uçakla cephane yardımı yapmasını istediler. Olaylar bu biçimde uzayıp giderse Haçin'deki 8.000 Ermeni'nin imha edilme tehlikesi altında olduğunu açıkladılar. Dufieux'un 5'te cevabı: Daha fazla yardım mümkün değil! (**Véou:** 588)
8. Başkan Venizelos'un Atina'ya gelişi nedeniyle Yunan Hükümeti gösteriler düzenledi. Venizelos'un demeci: Savaştan önce 5,5 milyon nüfusumuz vardı, şimdi 7,5 milyon olacaktır... (**Akşam:** 4; **PS, İleri:** 5)
9. Karabekir, Meclis Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, Denikin ordularının yok olması üzerine, İngilizlerin şimdi de Kuvayı İnzibatiye ordusu kurduklarını bildirdi. Bunlara karşı bildiriler basılarak İstanbul'a sokulmasını ve çeşitli yerlere asılmasını istedi. Yazıda ayrıca Şerif Paşa'nın Kürt heyeti başkanlığından ayrılmasının Anadolu'daki namuslu ve dindar Kürt kardeşlerin gösterdikleri yurtseverce vasıflar karşısında bir dönüş olduğu anlatıldı, bunun da uygun biçimde yayımlanmasının, Kürtlerin duygularını Meclis dilinden tebci etmenin uygun olacağı belirtildi. (**Karabekir 1:** 649)
10. Doğu Cephesi Kurmay Başkanlığı'na Albay Kâzım Bey (Orbay) getirildi. Kâzım Bey bu görevde 10 Ağustos 1921'e kadar kalacaktır. (**Komutanların Biyografileri:** 211)

11. Mustafa Kemal'in de onayı ile Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığı konusunda çalışmalar yapmak üzere 2 Şubat'ta İstanbul'dan yola çıkan Kurmay Albay İsmail Berkok ve yanındakiler, Batum, Tiflis, Bakû, Ahuşa yoluyla geldikleri Çeçenistan'ın Vedino Kalesi'nde. Akın akın gelen silahlı köylüler; toplantılar, tartışmalar, Bolşeviklerin bölgedeki etkisi... (**Butbay**: 38)
12. **Açıksöz**: Bir parça şiddet: (Safranbolu isyanı üzerine) Etrafına fitne ve fesat saçan hezele, kendi boyunlarına taktığı esirlik zincirini, bütün milletin boyuna geçirmek için çalışıyor. Artık yeter! Türk milleti, ölmekten, kırılmaktan bıktı. Bu hainlere hak ettikleri cezayı verecek kudret ve dermana maliktir. —Safranbolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti teşekkül etti. —Yeşilordu Hayber geçidinde İngilizlere büyük zayıat verdirdi. **Öğüt**: Alev! (1 Mayıs bayramı). **İzmire Doğru**: Türkiye Büyük Millet Meclisi. **İkdam**: Delegelelerimiz gittiler. —Avrupa'da ve Amerika'da emek hareketleri. **İleri**: Roma'dan gelen telgraflar, İtalya'nın Anadolu'daki imtiyazlarının iktisadî olduğunu ve bu devletin Türkiye hakkındaki siyasetinden ayrılmayacağını söylüyor. **Alemdar**'da R. Cevat: Kuvayı Gayri Milliye suya düştükten sonra. **Akşam**: Fransız parlamentosu, Türkiye sulhünün şartlarını öğrenmek istiyor. —İstanbul'un yangın yerlerinde. Harabelerde sefalet levhaları (M. Selahattin)

3 - PAZARTESİ

1. Yeni Türkiye'nin ilk bakanlar kurulu: Kurulun seçimi konusunda dün kabul edilen kanun üzerine, 11 bakanlar kurulu üyesinden 9'u bugün mebuslar arasından tek tek oylanarak seçildi. Eğitim ve Maliye bakanlarının seçimi yarına bırakıldı. Bu ikisi de içinde olmak üzere ilk bakanlar kurulu üyelerinin adları ve aldıkları oylar şöyle: **Dışişleri** Bekir Sami: 121, **İçişleri** Cami: 96, **Millî Savunma** Fevzi: 118, **Maliye** Hakkı Behiç: 74, **Adalet** Celalettin Arif: 83, **Din İşleri** Mustafa Fehmi: 80, **Sağlık** Dr. Adnan: 127, **Bayındırlık** İsmail Fazıl: 79, **Eğitim** Rıza Nur: 65, **Ticaret** Yusuf Kemal: 99, **Genelkurmay Başkanı** İsmet: 129. Bakanlar Kurulu'na ise Meclis Başkanı Mustafa Kemal başkanlık edecek. (**ZC**: 1: 203; **Öğüt**: 4, 5; **HM**: 5; **Külçe**: 163; **İncedayı** 2: 74; **Nur**: 628)
2. İsyancıların Bolu'da vahşeti... Çevrede kuvvet toplayıp tekrar saldırıya geçen Düzce isyancıları Bolu'yu ele geçirdiler. Mutasarrıf vekili ile 13 kişiyi parçaladılar. Subaylara işkence yaptılar, onları çırılçıplak soyarak şehirde dolaştırdılar, öldürdüler, evleri yağmaladılar. Bu günden itibaren Adapazarı-Bolu çevresinde güçlenen isyancıları bastırmak için Mustafa Kemal çeşitli yerlerden takviye kuvvetleri isteyecek, 23'te başlayan genel saldırı sonucunda bölge isyancılarından temizlenecektir. (**TİH** VI: 56; VI (1974): 103; **Apak**: 133; **Şehidoğlu**: 59; **Özkök**: 287) ★ Ali Fuat Paşa, isyancılar tarafından 22 Nisan'da öldürülen Yarbay Mahmut Bey müfrezesinden bir erin ifade özeti ni Meclis Başkanlığı'na bildirdi (**HTVD** 74, ves. 1600).

3. Millî kuvvetlerin Fransızlara gece yaptıkları saldırı sonunda Kurban Baba Tepesi Türklerin eline geçti. Antep'i terketmeleri için Fransızlara yeniden ulti-matom verildi. (Ünler: 57; İHH: 48) ★ Pozantı üzerinde uçan Fransız uçakları, Türk çemberi içindeki Menil kuvvetlerine, 10 veya 11 Mayıs'ta takviye kolunun geleceğini haber verdiler, erzakın idareli kullanılmasını istediler. Menil de, yakında piyade cephanelerinin tükeneceğini haber verdi. (Véou: 286)
4. 20 Nisan'da Damat Ferit Hükümeti'nin çağrısına uyarak İstanbul'a giden, ertesi gün Kolordu Komutanlığı'ndan alınan ve 30 Nisan'da Edirne'ye dönmüş olan Cafer Tayyar Bey, İstanbul izlenimlerini Mustafa Kemal'e bildirdi: Ferit Paşa Kuvayı Milliye'yi dağıtmak istiyor. İçişleri Bakanı Reşit Bey yurtseverdir. Hükümet'in nüfuzu Yedikule-Çamlıca arasına sıkışmıştır. Trakya'nın özel durumu, İstanbul Hükümeti'yle anlaşmayı gerektiriyor. İngilizlerin bir kısmı ile Fransızlar uzlaşma eğiliminde. Yeni Kolordu Komutanı Albay Muhittin Bey'le anlaşıyoruz... (Bıyıklıoğlu 2: 238)
5. Damat Ferit Hükümeti, Birinci Divaniharp Başkanlığı'na Müşir Nuri Paşa'yı, İzmit Mıntıka Komutanlığı'na Albay Tahir Bey'i atadı. Hükümet, İngilizlerin 18 Mart'ta Malta'ya götürdükleri Çanakkale Müstahkem Mevkî Kumandanı Galatalı Şevket Bey'i görevinden aldı. (TV: 3845)
6. Mustafa Kemal, Karabekir'e, Doğu Cephesi'ndeki görevi dolayısıyla Meclis'in onu süresiz izinli saydığını bildirdi, seçilmiş olduğu Edirne ve Menteşe mebusluklarından hangisini tercih ettiğini sordu. Cevap 5: Edirne'yi. (Karabekir 1: 655) ★ Mustafa Kemal, Trabzon Valisi ve Mebusu Hamit Bey'den göreve devam etmesini istedi, bu süre içinde mebusluktan izinli sayılacağını bildirerek diğer Trabzon mebuslarının yola çıkarılmasını istedi (Meşhur Valiler: 431).
7. Mustafa Kemal, Karabekir'e elde beş para olmadığını bildirerek, Azerbaycan Hükümeti'nden borç para alınması imkânının araştırılmasını istedi (ATTB: 315). ★ Kızılordu, Azerbaycan'ın Gence şehrine girdi (TİH III: 97).
8. Erzincan Mebusu Emin Bey, Meclis'te, Erzincan çevresindeki memurların 6 aydır maaş alamadıklarını söyledi (ZC 1: 196).
9. Kangal'da Kaymakam Ömer Fuat Bey'in Kayınvalidesi Ulviye Hanım'ın başkanlığında Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin şubesi açıldı. Açılış Berat Kandili'ne rastlatılarak mevlit okutuldu. 6,5 Osmanlı lirası, 962 kuruş gümüş para ve 2.790 "evrak-ı nakdiye" bağış toplandı. Durumu 9 Mayıs'ta derneğin Sivas'taki merkezine bildirecek olan şube başkanı, Kangal'ın köy kadar küçük bir yer olduğunu, bu nedenle mühür kazacak birinin bile bulunmadığını anlatacak, 3 Haziran'da merkezden verilecek cevapta, mühürün pek yakında gönderileceği bildirilecektir. (Baykal 3: 75-76)

10. **İkdam:** Adalet istiyoruz. —Le Matin'den: Türk Barışının koşulları. **Vakit:** Adalet istiyoruz. —Divaniharp Başkanlığı'na Müşir Kâzım Paşa'nın tayini. **Öğüt:** Hiyanet-i Vatanıye. **Peyamı Sabah:** Anzavur Paşa ile mülakat (29: Anzavur'un oğlu Kadri ile mülakat). **İleri:** İzmir'de üstün Türk çoğunluğu (istatistik rakamlar). **Alemdar'da** Refi Cevat: İstiklalimizi kurtaracak hareket, ancak, Anadolu'daki isyancıların (Kuvayı Milliye'nin) tepelenmesiyle mümkün olacaktır. —Anzavur'la mülakat: İsyancılar tenkil edilecektir. **Akşam:** Haklarımız çiğnenmesin. Mağlubiyetimizin cezasını çekeceğimizi biliyoruz, ancak adalet de istiyoruz. **The Times:** Ermenistan Bolşevik olacaktır. — Adana, fetvadan beri asayişe kavuştu (**Jaeschke** 1: 102).

4 - SALİ

1. Bolu'yu ele geçirmiş olan isyancılar, Yarbay Arif kuvvetlerinin elde tuttuğu sırtlara saldırdılar. Çarpışmalar gün batıncaya kadar devam etti. Yarbay Arif kuvvetleri çekilmek zorunda kaldı. (**İHH:** 63; **TİH** VI (1974): 103; **Apak:** 133; **Özkök:** 288; **Şehidoğlu:** 60; **Esengin:** 93)
2. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, San Remo'den gelen haberler üzerine bir toplantı yaptı. Hafifletici sebeplerin göz önünde bulundurulmasını isteyen bir mektup İngiltere, Fransa, İtalya başbakanları ile Times, Morning Post, Dépats, Figaro, Le Temps gazetelerine gönderildi. Müttefikler, San Remo'da 24 Nisan'da Sevr Anlaşması'nın taslağını imzalamışlardı. (**Alemdar:** 5)
3. Maliye Bakanlığı'na 127 mebustan 74'ünün oyu ile Hakkı Behiç Bey, Eğitim Bakanlığı'na is 65 oyla Rıza Nur seçildi. Bakanlar Kurulunun 11 üyesinden 9'unun seçimi dün yapılmıştı. Meclis ayrıca 15 kişilik bir Haberalma Encümeni'nin kurulmasını kararlaştırdı. (**ZC** 1: 203, 213)
4. 500 mevcutlu Gökbayrak Mürefezesi, Topal Vahan çetesini yok etmek üzere Bursa'dan Gemlik ve İzmit yönüne gönderildi. Müfreze, verilen görevi 10 gün içinde yapacaktır. (**Özkul:** 15)
5. İngilizler Artvin ve Ardaneu'dan çekildiler. İngilizler Artvin'i 30 Ekim 1918'de işgal etmişlerdi. Artvin bu tarihten 23 Şubat 1921'e kadar Gürcistan idaresinde kalacak, bu tarihte Türk yönetimine geçecektir. (**Gnkur.** 8. Krş. 7)
6. S.M. Kirov ve G.K. Orconikidze, Lenin'e sundukları raporda, Türk askerleri ve subaylarının Bakû'da devrim yararına son derece etkin bir rol oynadıklarını, bunların, Musavatçı hükümetin Bakû'dan kaçmasını engellediklerini bildirdiler. (**Şemsutdinov:** 125)
7. Yahya Galip Bey Ankara Valiliğine başladı (12 Haziran'a kadar) (**Ankara İI Yılığ** 1967: 10; **HM:** 7 Haziran).
8. Ezilen milletler Türk kurtuluş savaşını destekliyor: Trablusgarp'ta yayımlanan **Rakip** gazetesi, Müslüman halkın İstanbul'u kurtarmak için savaşa ha-

zırlandığını ve İslam dünyası tarafından desteklendiğini, Türk milletinin istekleri kabul edilmedikçe Mustafa Kemal ordularının gerilemeyeceğini, Kürtlerin Türklerle ilişkilerini kopardığı haberinin asılsız olduğunu yazdı. Haberi 11 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Curzon'a bildiren Trablusgarp İngiliz konsolosu, bu yayınların Müslümanlar üzerinde tehlikeli etkiler yapmaya başladığını yazacaktır. (**Şimşir** II: 94) **Chicago Daily Tribün**'da, Mustafa Kemal'in Paul Williams'a 24 Nisan'da verdiği demeç: Bu bir halk hareketidir, emperyalistlerin kölelik şartlarını kabul etmeyeceğiz... (**Uluğ**: 244; **AS**: 21) Batum'da yayımlanan **İslam Gürcistanı** Gazetesi: Kızılordu, Kuvayı Milliye ile birleşmek için ilerliyor (**Jaeschke** 1: 102). **Vakit**: Anadolu'nun can evi İzmir. **İkdam**: İş ve işçiler. —Muahedemizde artık hiç değişiklik yapılamayacağı ve Paris'e ulaşması beklenen delegelerimize derhal tebliğ edileceği haber veriliyor. —Osmanlı İngiliz Derneği'nin Londra'da lehimize yaptığı miting. **Akşam**: Yeni sekene kanunu. Fransız **Lyon Repuplician** (Anzavur hakkında): İngiliz politikası yenilgiye uğradı. Milliyetçiler, ele geçirdikleri silahları Kilikya'daki Fransızlara karşı kullanacaklar. (**Akyüz**: 113)

5 - ÇARŞAMBA

1. Önceki gün seçilen ilk bakanlar kurulu, Mustafa Kemal başkanlığında ilk toplantısını yaptı. Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu ile Hükümet arasında devir teslim yaptı. Emperyalizme karşı kimlerle işbirliği yapılacağı tartışıldı. Dışişleri Bakanı Bekir Sami ve İktisat Bakanı Yusuf Kemal Beyler, Sovyet Rusya ile görüşmelere memur edildi. Bu iki bakan 11'de yola çıkacak. (**Tengirşek**, 1981: 140, **Bel**. 164: 665)
2. Kastamonu'dan sevk edilen millî kuvvetler, isyancıların elinde bulunan Gerede'de baskına uğradı, kasabaya giremiyerek Çerkeş'e geri dönmek zorunda kaldı. (**Şehidoğlu**: 65; **TİH** VI: 57; **İHH**: 63) ★ Postlu Mestan Efe komutasındaki gönüllüler Denizli'den Anzavur'un üzerine gönderildiler (**Tütenk**: 37).
3. Antepliler, Meclis'e çektikleri telgrafta, Antep'ten mebus seçilen Kuvayı Milliye Komutanı Kılıç Ali'nin savaşın sonuna kadar izinli sayılmasını istediler. Mustafa Kemal, kahramanca direndikleri için Antep halkına Meclis adına teşekkür etti. (**Uzel**: 50, 54)
4. Konya'da millî mücadele aleyhine bir örgütlenme açığa çıkarıldı. Sekizi asker kaçığı 36 kişi Divanîharbe verildi. Yakalananların tarafları yarın silahlı bir toplantı yapacaklar. Mustafa Kemal, daha sonra suçluların bağışlanması için Meclis'e aracılık yapacaktır. (**İHH**: 70; **Söylev** II: 333; **Aybars**: 51; **Altay**: 239)
5. Karabekir, Bakû'da Türk Komünist Fırkası'na yazdığı mektupta, Ankara'nın Sovyet Rusya ile ilişki kurmak için yaptığı hazırlığı anlattı. Mustafa

- Kemal'in 26 Nisan'da Lenin'e yazdığı mektubu bildirdi. Azerbaycan'dan borç para alınmasını istedi. Karabekir Meclis'e de, Bolşeviklere bir an önce yetkili bir kurulun gönderilmesini önerdi. (**Karabekir** 1: 658, 660) ★ Lenin; Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti'ne (Nerimanof) çektiği telgrafta, Azerbaycan ve Rusya'nın işçileriyle köylülerinin ittifakını övdü (**Lenin**: 337; **Tevetoğlu**: 283).
6. Mehmet Akif (Ersoy), Dar-ül Hükümet-ül İslamiye Başkatipliği ve üyeliğinden azledildi. İstanbuldan gizlice kaçarak Nisan'ın son haftası içinde Ankara'ya gelen Mehmet Akif, daha önce başkatipliğine atandığı bu kurulun üyeliğine 22 Ocak'ta getirilmişti. (**TV**: 3845)
7. 28 Nisan'da bu göreve getirilen Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişi Zeki Paşa, bir bildiri ile görevine başladı. Bildirisinde bütün milleti Hilafet çevresinde toplanmaya çağırdı. Kendi makamından emir almaksızın kimsenin kendi başına hareket etmemesini, Kuvayı İnzibatiye'nin halka iyi davranmasını isteyen Zeki Paşa, ikilik çıkaranların iyilikle, olmazsa zorla yola getirileceğini bildirdi. Bunların yakalanarak yargılanmak üzere İstanbul'a gönderilmesini emretti. (**İkdam**, **PS**: 5; **Göztepe**: 296; **TİH** VI: 73, 81, VI (1974): 138; **Esengin**: 129. İşaret edilen kitapların bazıları, yanlış olarak 11 tarihini vermektedir).
8. Başbakan Venizelos, parlamentoda yaptığı konuşmada, Yunanistan'ı yabancıların aleti haline getirdiği suçlamasını reddetti. Kralcı muhalefete (14 Kasım seçimleriyle iktidar olacaklardır) çattı. "Bugün Yunanistan, Avrupa'nın kararını Türkiye'ye kabul ettirecek en kuvvetli orduya sahiptir" dedi. (**BTDD** 49: 12; **İleri**: 5)
9. Curzon'un talimatı: Türk Hükümeti'ne (İstanbul) verilecek en yararlı öğüt, barış şartlarının kararlaştırıldığı şu anda, şifa hapını bir an önce yutmak, imparatorluktan kendilerine kalan yerlerde İngilizlerin rehberliği ile düzeni sağlamaktır. (**Jaeschke** 2: 26).
10. Fransız Yakın Doğu Ordusu 1. Tümen Komutanı Dufieux, Kilikya İdarî Kontrol Komutanı'nın dünkü yazısına verdiği cevapta, Ermeniler için Fransa'nın elinden geleni yaptığını, Kilikya'daki bütün Ermenilerin can ve mallarını garanti etmek gibi bir yükümlülük altına girmediklerini, Haçin'e bir hava köprüsü kurmanın mümkün olmadığını, gene de Haçin Ermenileri için elden gelenin yapılacağını bildirdi. Dufieux, Ermenilerin Çukurova'da genel yas ilan etmelerinin Ermeni davasına hizmet etmeyeceğini de ekledi. Adana Ermenileri, 2 Mayıs'ta bir miting yaparak Fransa'yı Türk çemberi içinde bulunan Haçin Ermenilerine yardıma çağırmışlardı. (**Véou**: 589)
11. Çankırı gençleri, Gençler Mahfeli adlı bir dernek kurarak örgütlendiler (**Peker** 1: 197).

12. **Akşam:** Müttelikler vereceğimiz cavabı da müzakere edecekler. —İzmir'in ithalat, ihracat, ticaret ve saadeti gittikçe sönüyor. **Öğüt:** Büyük Millet Meclisi'nin millete hitabesi. **İkdam:** Nefes almak hakkı. **Vakit, Peyamı Sabah, İleri, Alemdar'da** Müşir Zeki Paşa'nın hitabeleri: İhtiras peşinde koşup Osmanlılığın çöküşü için savaşanları kanunun pençesine teslim edeceğim... **Hakimiyeti Milliye:** 152 imzalı Fetva-yı Şerife. —Hilafet ve İslam âlemi. —Ethem Bey'in beyannamesi ve Eskişehir'de işçi gazetesinin yeşil ve kırmızı renklerde 1 Mayıs nüshası. **İzmir'e Doğru'da** Vasıf Çınar'ın yazısı: Artık hiç bir millet esir olarak yaşayamaz. Anadolu'nun bütünlüğü esasına uymayan kararları Türkler kabul edemez. Anadolu, Damat Ferit Hükümeti'ni gayri meşru ve hain olarak nitelirmektedir. Kuvayı Milliye'ye dayanmayan bir hükümet, hiçbir barış anlaşması yapamaz.

6 - PERŞEMBE

1. Karabekir, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Doğu'da askerî harekâta girişmek için fırsatın kaçırılmamasını istedi. Bakanlar Kurulu ise bugün, barış konferansı kararları belli olmadan ve Bolşeviklerle anlaşmadan Ermeniler üzerine harekâta geçilmemesini kararlaştırdı. Kararda, Ermeni hükümetine karşı resmen ve açıkça saldırıya geçilmesinin yeni bir Ermeni kırımı sayılacağı, bunun az çok Türkiye lehine gelişen hareketi de söndüreceği belirtildi. Şimdilik üç ildeki şûra hükümetleri milis kuvvetlerinin güçlendirilmesi kararlaştırıldı. Mustafa Kemal, kararı Karabekir'e bildirdi. Karabekir'in Rusların İngilizlere karşı tutumunun araştırılması için irtibat subayı olarak görevlendirdiği Veysel, Kâmil ve Celal Beyler Bakû'ya gitmek üzere Doğubeyazıt'a hareket ettiler. Karabekir aynı zamanda, Sovyet Milliyetler Komiserliği'nin "Rusya'nın ve Doğu'nun bütün Müslümanlarına" hitaben yayımladığı bildiriye genelge haline getirerek birliklerine, TBMM'ne ve bazı illere bildirdi. (**Karabekir** 1: 662, 663, 664; **İHH:** 54; **Bıyıklıoğlu:** 85; **Ünüvar:** 5)
2. Kâzım Karabekir, Erzurum Vali Vekilliği görevini üstlendi. Karabekir, bir süreden beri Vali Reşit Paşa'dan şikâyetlerde bulunuyordu. (**Karabekir** 1: 663)
3. İsyancıları bastırmakla görevli Kuvayı Milliye'den 400 kişilik Kızılcahamam Birliği, Gerede güneyindeki sırtlarda yenilerek dağıldı. Birlikten 89 er, güçlükle Kızılcahamam'a çekilebildi. (**TİH** VI: 57; VI (1974): 104; **Şehidoğlu:** 65) ★ Çolak İbrahim kuvvetleri Mudurnu'da (**Şehidoğlu:** 55). ★ Konya'da dün tutuklananların yakınları şehir dışında silahlı bir toplantı yaptılar. Hükümet kuvvetleri bunları dağıttı. (**İHH:** 70)
4. Meclis adına Başkan Mustafa Kemal, ateşkesten bu yana yurt için çalışan yönetici, memur, millî kumandanlara ve halka bir genelge ile teşekkür etti (**ATTB:** 317).

5. Trabzon mebusu İzzet ve Gümüşhane mebusu Ziya Beyler, Ankara'ya gelirlerken Çarşamba ile Samsun arasında öldürüldüler. Erzurum Kongresi Temsil Kurulu üyeliğine de seçilmiş ve Sivas Kongresi'ni tanımamış olan İzzet Bey ile onunla birlikte öldürülmüş olan Ziya Bey, Padişahçı olarak tanınıyorlardı. (Albayrak: 17 "Trabzon'u taziye ederken"; Alemdar: 16 Haziran "İki milliyetçi mebusun katli"; Goloğlu 3: 357)
6. Güney'de Fransızlarla boğuşma devam ediyor: Urfa yenilgisinin öcünü almak için Fransızların takviyeli Norman kolu Suruç yönüne saldırdı. Millî kuvvetler çekildiler. Türkler Suruç'u boşalttı. (Véou: 275; İHH: 49; Mümtaz: 14) ★Pozantı'da Fransızlara karşı yapılan saldırıdan bir sonuç alınmadı. Milis kuvvetleri tamamen dağıldı. Fransızlar da 11 ölü, 30 yaralı verdiler. Pozantı, 26 Mayıs'ta kurtarılacaktır. (Véou: 286; Ener: 56; Ener 2: 14; Saral: 66; TİH IV: 141) ★ 10-11 Nisan'da Urfa'yı terkeden, yolda birçoğu öldürülen, kalanları da aşiretler tarafından yolda çıırılçıplak soyulan, bir köyde karınları doyurulduktan sonra Suruç'a teslim edilen, oradan da Urfa'ya getirilen Fransız askerleri Diyarbakır'a sevk edildi (Véou: 266).
7. Ankara Hükümeti, bir sansür talimatı çıkararak İstanbul'la her türlü resmî haberleşmeyi, İstanbul basınının Anadolu'ya sokulmasını yasakladı. Özel ve ticarî haberleşmeleri, sansürden geçmek şartıyla serbest bırakan kararname, mülkî ve askerî yöneticilerin, emrinde çalışanların mektuplarını sansür etmeleri hükmünü getirdi. Anadolu'da ve kıyılarda sansür merkezleri belirlendi. (HM: 20; İskit: 137)
8. İsyancılara karşı gönüllü sevki hızlanıyor: 300 atlıdan meydana gelen Muğla gönüllüleri, Refet Bey'in emrine girmek üzere Uşak yönüne hareket etti. Bölüklere Postlu Mestan Efe, Turnacı Mehmet ve Dokuzun Mehmet Efe gibi ünlü zeybek reisleri kumanda ediyor. (Şefik III: 127)
9. Barış anlaşması şartlarını almak üzere 1 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket eden Tevfik Paşa başkanlığındaki delegeler, Paris'in Versay kasabasına ulaştılar. Anlaşma tasarısı 11 Mayıs'ta tebliğ edilecek ve İstanbul Hükümeti tarafından 10 Ağustos'ta imza edilecektir. (İleri: 6, 7; PS: 6, 8; Stratigu I: 109)
10. İstanbul Hükümeti, hayvan vergisini 8 misli olarak tesbit etti. Bu vergi tasarısı Son Mebuslar Meclisi'nde bu biçimiyle kanunlaşmadan kalmış, TBMM köylüleri kazanabilmek için 24 Nisan'da çıkardığı 1 numaralı kanun ile bu vergiyi 4 misli olarak tesbit etmişti. Damat Ferit Hükümeti, bugün ayrıca, 4 Ekim 1919'da Kuvayı Milliyeciler tarafından öldürülen Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in eşine ve çocuklarına maaş bağladı. (TV: 3848)
11. Yakup Şevki Paşa, İngilizler tarafından Malta'ya götürüldü. 21 Nisan'da tutuklanmış olan Yakup Şevki Paşa, 1919 ilkbaharında Doğu Anadolu'yu boşaltırken 9. Ordu Kumandanı olarak şûra hükümetlerine yardım etmek ve

halkı silahlandırmakla suçlanıyor. (**Bıyıklıoğlu**: 47. Krş. 13 Temmuz) ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: "Felaket içinde bulunan bir adam ne yapar? Ya mazide yaşamış olduğu saadetleri hatırlar, yahut istikbalde ümit ettiği bahtiyar ömrü düşünmekle vakit geçirir. İşte ben de öyle yapıyorum. Yuvasından alınıp da kafesinde beslenen hür ruhlu bir kuşa benzerim." Kızı Seniha'ya mektubu: Bir gün gelecek ki, hürriyet istibdadı venecek, adalet zulme galebe çalacak... (**F.A. Tansel**: 302)

12. Londra'da kurulan bir İslam cemiyeti adına özel görevle Türkiye'ye gönderilen Tevfik Abud, Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, Türkiye'nin bir müttefik devlete dayanması gerektiğini, bunun Fransa olacağını ileri sürdü. Tevfik Abud, mektubunda, Fransa'ya düşmanlık gösterirse ülkenin tehlikeye düşeceğini ve Mustafa Kemal'in bundan sorumlu tutulacağını yazdı. Tevfik Abud, 20 Haziran'da Adana'dan göndereceği ikinci mektupta görüşlerini tekrarlayacaktır. (**Şimşir** 5: 53)
13. İngilizler için Ankara'da "Pek gizli bir kaynak" tarafından hazırlanan rapor: İstanbul Hükümeti'nin fetvaları halkta etki yaptı. Anadolu'ya etkili bir kuvvet gönderilirse milliyetçiler yenilir. Ankara'da kurulan hükümet aslında bir cumhuriyet ama adı açıkça itiraf edilmiyor. Mustafa Kemal'in İtalyanlarla arası çok iyi. Müslüman olmayanlara genellikle iyi davranılıyor. (**Şimşir** II: 101)
14. Polonya ordusu, Kiev'i işgal etti (**Alemdar**: 7; **İleri**: 16).
15. Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığı için çalışmalar yapmak üzere Çeçenistan'da gezmekte olan Türkiyeli Çerkezlerin de hazır bulunduğu bir toplantıda, Sunteri köyünde Çeçen bağımsızlığı için bir ulusal kurultay seçildi. Halk bağımsızlık için yemin etti. Halk toplantısını yakında bulunan silahlı Bolşeviklerden iki delege de izledi. (**Butbay**: 46)
16. 1908'den beri İstanbul'da yayımlanan **Sebilürreşat** dergisinin İstanbul'da son sayısı (16 Mayıs 1923'te yeniden İstanbul'a dönecek): Osmanlı-İngiliz Derneği'nin bir mitingi. —Hint Müslümanları murahhas heyeti. (Sebilürreşat'ın başyazarı Mehmet Akif, Nisan'da Anadolu'ya kaçmıştı. Müdürü Eşref Edip de İnebolu yoluyla Kastamonu'ya gelecek, Sebilürreşat burada 28 Kasım'da yayına başlayacak, Şubat 1921'de Ankara'da yayına devam edecektir) **İradei Milliye**: Millî mukavemetimiz ve Fransız Büyük İhtilali. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, Müşir Zeki Paşa'nın dünkü bildirisini övüyor: Harice karşı hukukumuzu müdafaa ve varlığımızı muhafaza için en birinci vazifemiz, ne emel beslediklerini hepimizin bildiği bu muzır mahlukattan, bu haşarattan (Kuvayı Milliye'den) Anadolu'yu temizlemektir. **Chicago Daily Tribün**'da muhabir Paul Williams'ın Ankara'dan gönderdiği Büyük Millet Meclisi'nin açılışına ilişkin izlenimler: İstilas gücü bu dağlık topraklarda savşmaya alışmış bol sayıda insan gücü var. Bellerine dolu şişekler dolanmış

binlerce adam gördüm. Dükkânlarda cephane satılıyor. Zarların kendi lehlerine olduğuna inanmaktadırlar. (Uluğ: 250) **Akşam**: Denikin'den sonra Bolşeviklere karşı harekâta memur edilen General Wrangel, elindeki kuvvetlerle Kırım cezaresini müdafa etmek istiyor. Tiflis'te **Cagadamard**: Mustafa Kemal'in Turan Projesi ve Lenin'le ittifakı (**Jaeschke** 1: 102). **İkdam**: Muahhaslarımızın cevabı Spa'da tetkik olunacak.

7 - CUMA

1. Meclis Başkanı Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'den (Karabekir'in dünkü önerisine cevap olarak ve Hükümet'in dünkü kararı uyarınca) Ermeniler üzerine yapılacak askerî harekâtın ertelenmesini istedi. Gerekçe olarak, barış şartları belli olmadan İtilaf Devletleri'nin Türkiye ile uzlaşma girişimine engel olunmamasını, Sovyet yardımının henüz belirlenmediğini, böyle bir harekâtın Hristiyanları aleyhimize kışkırtacağını, İngilizlerin aleyhte tezlerini güçlendireceğini saydı; şimdilik Üç İl'deki küçük hükümetler milis kuvvetlerinin desteklenmesini, harekâtın bunlarla, Gence'ye kadar ilerlediği haber alınan İslam Bolşevikleri eliyle yapılmasını istedi. (**İHH**: 54; **TİH** III: 81)
2. Kürdistan Teâlî Cemiyeti'nin üyelerinden Necmettin Hüseyin Bey, büyük devletlerin Kürt milletinin eski haklarını teslim edeceğine inancını belirtti, bağımsız olmak istediklerini söyledi. Kürtlerin en zeki ve iyi olanlarını derneğe aldıklarını söyleyen Necmettin Hüseyin Bey, derneğin amaçlarını iki maddede özetledi, ancak sansürün çıkarması nedeniyle bunların neler olduğu öğrenilemedi. (**Akşam**: 7)
3. Yenigün Gazetesi sahip ve başyazarı Yunus Nadi, Başkan Wilson'dan Türkiye'yi yalnız bırakmamasını istedi. ABD Yüksek Komiseri'nin bugün Washington'a gönderdiği ve "özel değeri olmayan ama ilginç" olarak nitelendiği mektupta Yunus Nadi şöyle diyor: Siz çağımızın peygamberisiniz... Senato'nun Avrupa işlerine karışmamak kararı bizim durumumuzu daha da kötüleştirdi. Sizin koruyuculuğunuz ortadan kalktıktan sonra çektiklerimizi size anlatamayız. Avrupalıların Türkiye'yi yok etme ve haritadan silmesine nasıl izin verirsiniz? (**Duru**: 92)
4. Sovyet Rusya ile Gürcistan arasında Moskova'da bir barış imzalandı. İngilizler, Artvin'i boşalttılar. (**Yerasimos**: 152; **Özkan**: 13; **TİH** III: 97. Artvin'in boşaltılması hk. krş. 4)
5. **Akşam**'ın başyazarı "tehir edilmiştir." —Muahdemizi pazartesiye tebliğ ediyorlar. —Meyhaneler neslimizi çürütüyor. **Peyamı** Sabah'ta Ali Kemal: Mustafa Kemal'in maskaralıkları. **İkdam**'da Hahambaşı Hayım Nahum Efendi'nin istifası ve yerine bir vekil atanması üzerine Türk-Musevî ilişkileri ele alınıyor. **İleri**: Padişah'a çekilen sadakat telgrafları. Karabekir'den, Albay Cevdet'ten, Ankara Vali Vekili'nden vb. (**Alemdar**: 8 "İnanma") **Alemdar**: Kâğıthane'de Kuvayı İnzibatiye piyade ve makinalı tüfek bölükleri ku-

rulmaktadır. Dahil olmak isteyen subay beylerle erler serbestçe müracaat et-sinler. İlaş, iskân, giyim hususu olağanüstü çabuklukla sağlanıyor.

8 - CUMARTESİ

1. Edirne Sultan Selim Camii avlusunda büyük bir miting yapılarak Edir-ne'nin Türk yurdu olduğu dile getirildi. Trakya'nın Yunanistan'a verileme-yeceği savunuldu. Yarın toplanacak Edirne Kongresi için gelmiş olan dele-geler de mitingde hazır bulundular. (İleri: 12; TİH II/2: 258; Bıyıklıoğlu 2, I: 131)
2. Urfa'yı yeniden ele geçirmek için saldırıya geçen Fransız kuvvetleri, Suruç yöresinde bozguna uğrattıldılar. Pozantı'daki Fransızlar kuşatıldı. (TİH IV: 119, 141; Arif: 47; Dalkır: 192; İHH: 49)
3. Ahmet Anzavur, Kuvayı İnzibatiye Komutanı Süleyman Şefik Paşa'nın gizli ödeneğinden 15.000 lira, 2.000 tüfek alarak İzmit'ten Adapazarı'na hareket etti. Süleyman Şefik Paşa, Anzavur'un kendisini emir altına almaya çalış-masına sinirlenerek İzmit'ten İstanbul'a döndü. Onun yerine 21'de Suphi Paşa atanacak. (Alemdar: 13; TİH VI: 69; Esengin: 110; Göztepe: 300)
★ Postacı Nazım, Tokat'ın Kiremitli ve Fındıcak köylerine isyan için bazı emirler gönderdi. Yarın Yenihan Kaymakamlığı'na bir yazı yazarak ayakla-nacağını ihtar edecektir. (Asarkaya: 68)
4. Mustafa Kemal, yaygınlaşan iç isyanlar karşısında Ankara'nın tehlikede ol-duğunu Ali Fuat Paşa ve Konya Ereğlisi'ndeki 11. Tümen'e bildirdi, onları ve Antep'te Kuvayı Milliye Komutanı Kılıç Ali'yi Ankara'ya çağırdı. Ali Fu-at Paşa'ya şunları bildirdi: Bugün Ankara, yani bütün millî varlık tehlike altında sayılması gerekir. Safranbolu, Çerkeş, Kızılcahamam, Beypazarı, Mudurnu, Geyve hattında savunma durumunu korumak gerekir. (TİH VI: 57; VI (1974): 104; Şahidoğlu: 65; Esengin: 94) ★ Ali Fuat Paşa, 20. Kol-ordu Kumandanlığı'na ve Meclis'e gönderdiği yazıda, Sapanca'nın boşaltıldı-ğını, diğer bazı olayların, durumun düzeltilmesini 15 gün geriye attığını bil-dirdi, Adapazarı ve Sapanca'nın geri alınması için hazırlık yapıldığını anlat-tı. (HTVD 74, bel. 1601)
5. Ankara Hükümeti, Sovyet Hükümeti'yle anlaşma yapmak üzere Rusya'ya gidecek olan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'e bir talimat verdi. Talimatta özetle şöyle deniyor: Türkiye'nin istediği, şimdiki millî sınırlar içinde tam bağımsız yaşamaktır. Tüm hayatı ihtiyaçlarımızı içerden sağlamakla birlikte, dış yardım da gerekiyor. Boğazlardan Karadeniz ülkeleri ortaklaşa yararlanacak, ortak çıkarlar uğruna Türkiye dindış ve ırkdaşları üzerinde nüfuzu-nu kullanacak. Aramızdaki ulaşımın engelsiz ve güvenli olması gerekir. Pa-ra, silah, makineler, gerekirse askerî birlikler istiyoruz... (Bel. 164: 665; Ye-rasimos: 233)

6. Merzifon'daki Pontos Kulübü'ne bağlı Amerikan Koleji'nde Pontosçuların haftalık toplantıları devam ediyor. Bugün verilen konferansta "Şanlı ve şerefli Yunanistan'ın öz evladı oldukları ispat ve bundan şüphelenmeye kimse- nin hakkı olmadığı" söylendi. (PM 1. Ks. 96)
7. Ankara Hükümeti, Ermenileri göç ettirme ve öldürme suçundan tutuklu olanların tutuksuz yargılanmalarını kararlaştırdı. Bu sanıkları yargılamak üzere ilk divanıharp 16 Aralık 1918'de kurulmuştu. (Düstur 3/1: 8; Goloğ- lu 3: 172)
8. Ermenistan'ın Leninakan kentinde Musalyan başkanlığında askerî devrim komitesi kuruldu. Komite yarından sonra Daşnak Hükümeti'nin devrildiğini ve egemenliğin işçi, köylü, asker milletvekilleri sovyetlerine geçtiğini açıkla- yacaktır, ancak 12 Mayıs'ta "Vatanı Kurtarma Komitesi" kuran Daşnaklar kısa sürede duruma hakim olacaklar, 29 Kasım'da Kazah'ta Sovyet Erme- nistanı ilan edilecek, 2 Aralık'ta Kızıldordu ve komünistler Erivan'a girecek- tir. (Şemsutdinov: 21)
9. Polis genel müdürü değiştirildi. Beyoğlu eski inzibat subayı Yüzbaşı Hasan Tahsin, İstanbul'da yeni görevine başladı. (Akşam: 8)
10. **Öğüt:** Kırgızlar, Ermenistan hududunda toplanıyor. **İleri:** Helecanlı dakika- lar. Muahede 10 Mayıs'ta tebliğ edilecek. **Akşam:** Hakkımız zahirdir. —Sulh muahedesı hakkında malumat: Bir Kürdistan olabilir mi? —Anadolu Genel Müfettişliği'nin görev ve yetkileri: Sıkıyönetim ilan edebilir, mevcut askerî teşkilatı lağvedebilir ve Kuvayı İnzibatiye teşkil edebilir...**Karagöz:** Herkes balon uçuruyor, ben neden uçurmayayım? —Alınacak kan kaldı mı ki hâlâ vücuduna sülük yapıştırıyorsun? Onlar adamın iligini sömürür. **Le Temps:** İngiltere, Anzavur'a 4 bin tüfek, otuz mitralyöz, çok sayıda cephane ve 4 top gönderdi, fakat Fransa ve İtalya'nın rızasını almadı (**Akyüz** 113). Amasya'da **Emel** gazetesinin 3. sayısında 23 Nisan günü şehirde yapılan tö- ren: Alem-i İslam, bugün her şeyini Meclis-i Millisinden bekliyor.—Münir Hamdi'nin şiiri: Azm-i Milli. —Anadolu Ajansı'ndan Son Haberler.

9 - PAZAR

1. San Remo Konferansı'nda Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasına tepki ola- rak 236 delegenin katıldığı Olağanüstü Edirne Kongresi toplandı. Trakya - Paşaeli Cemiyeti'nin düzenlediği kongrede, Doğu Trakya'nın birliği istendi. Dernek ocak ortalarında bir kongre daha yapmış, silahlı millî birlikler ve bu işle ilgilenmek üzere bağlı yerlerde Müdafaa-i Hukuk Geçici Kurulları kur- mayı kararlaştırmıştı. Bugün açılan Kongre, 16 Mayıs'ta sona erecek. (**İk- dam:** 9; **BTTD** 43: 11; **TİH** II/2: 258; **Bıyıklıoğlu** 2, I: 250)

2. 3 Mayıs'ta seçilen Ankara Hükümeti'nin programı Meclis'te Rıza Nur tarafından okundu ve yayımlandı. Programda Hükümet'in, emperyalistleri Mısak-ı Milli'ye saygılı kılmak, birlik ve asayiş sağlamak, Kuvayı Milliye'yi düzene sokmak, ekonomiyi kuvvetli kılmak için çalışacağı belirtiliyor. (ZC 1: 241; HM: 13)
3. Ankara, İslam ülkelerinin desteğini arıyor. Büyük Millet Meclisi, Anadolu Ajansı aracılığı ile İslam dünyasına bir bildiri yayımladı: Her taraftan üstümüze saldırarak Osmanlı yurdunu büsbütün boğmak isteyen ölüm kuvvetleri ortasında, tehlikelerle çevrili bir ada içinde kalmış gibiyiz. İslam'ın son halife yeri İstanbul da düşman silahlarının gölgesi altına düştü. Hicaz ve Yemen, Filistin, Irak, Hindistan'a kadar Asya'da İngiliz saltanatının engin, sonsuz bir yolu oldu. Silahları alınmış, orduları dağıtılmış bir millet, yangıncı, yağmacı istilacılara karşı savunmadan başka ne yapabiliirdi? Her taraftan düşmanı karşılayarak geri iten bir halk mücadelesine başladık. İşitin!... (HM: 13; İr.Mil. 24; İ. Doğru: 2 Haziran; ZC 1: 248; ATTB: 323)
4. Şerîye Encümeni'nin halka hitaben hazırladığı ve Meclis'te kabul edilen bildirisi: Bütün cihana hakim olmak isteyen İngilizlerle mücadele etmemek Müslümanlık'la uyumsuz. İngilizler İslamları birbirine boğazlatmak istiyorlar. Satılmışlar, bilgisizlik ve cinayetlerinin derecesini, sonucun alınmasıyla anlayacaklardır. Yanlış sözlere inanmayınız. İşin aslını araştırınız. 200 milyon Müslüman'a sığınacak bir yer kalmış ise o da burasıdır. (MH: 17; İr.Mil: 24; İ. Doğru: 2 Haziran; ZC 1: 246; ATTB: 319)
5. Meclis, gizli bir oturum yaptı. Mustafa Kemal, iç ve dış durum hakkında bilgi verdi. Suriye ile ilişki halinde olduklarını, Kuvayı İnzibatiye erlerinin Meclis Hükümeti tarafına geçeceklerini, Askerî Tıbbiye öğrencilerinin Anadolu'ya geçmekte olduklarını söyledi. Meclis, bundan sonra gelecek mebusların Bakanlar Kurulu'nun incelemesinden sonra kabul edilmesini, BMM üyelerine mebus maaşı verilmesini, başkan ve hükümet üyelerinin de aynı maaşı almalarını kararlaştırdı. (GCZ 1: 12; Söylev II: 337; Borak: 55)
6. Postacı Nazım, Yenihan Kaymakamlığı'na yazısında 50 kişilik bir müfrezenin sevki nedeniyle arada güven kalmadığını, isteklerine yazılı cevap alamazsa mevcut kuvvetleriyle ayaklanacağını ihtar etti. Posta Müteahhidi Nazım, hükümetten alacağını alamadığı için isyan etmiş bulunuyor. 14'te fiilen harekete geçecek, 17'de, Zile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetim kurulu üyesi İhsan'ın kaymakamla anlaşmazlığa düşerek Nazım'a katılmasından sonra isyana katılanlar çoğalacaklardır. (Asarkaya: 66)
7. Kâzım Karabekir, Ermeni harekâtına şimdilik ordunun karıştırılmamasını isteyen 7 tarihli Hükümet kararına karşı çıktı, Batı'da hiçbir ümit ve dayanak kalmadığını belirtti, fırsatın kaçırılmamasını istedi. Ermenistan'ı Bolşevikleştirmenin gerekli olduğunu ileri süren Karabekir, böylece Bolşeviklere

karşı da söylenecek sözün bulunacağını, ayrıca Türkiye'nin Üç İl'i işgale hakkı olduğunu, daha fazla beklenirse askerden fırlarların artacağını bildirdi. (İHH: 55)

8. Fransızlar, Adana hükümet konağındaki evrak ve kasayı İstasyon yakınındaki Rolland ordugâhına taşıdılar. Herhangi bir tehlike anında diğer dairelerin de buraya taşınması planlanmış bulunuyor. (Véou: 312)
9. Edirne Valisi Ali Rıza Bey görevine başladı (Erdeha: 443).

10. İzmir'e Doğru: Hareket-i tedbiye ve islahiye. **İkdam:** Edirne ve İzmir. —Muahedemiz 11 Mayıs'ta tevdi olunacak. **Peyamı Sabah** Muahedemiz salı günü tebliğ edilecek. **İleri:** Kuvayı İnzibatiye hareketi. **Alemdar:** Bir iki gündür İstanbul'da bir dedikodu: Güya Hükümet, Kuvayı Milliye adını gasbeden şakilerle bir uzlaşma yapacakmış. Kesinlikle aslı ve esası yoktur. **Hakimiyeti Milliye'**de Mustafa Kemal imzasıyla İtilaf Devletleri dışişleri bakanlarına gönderilen nota. —1 Mayıs Bayramı (Moskova'nın tebliği). **Açık-söz,** İngiliz parasıyla hareket eden İstanbul Hükümeti'nin hiç bir tebliğine inanılmayacağını belirterek İstanbul'dan gönderilen kuvvetlerin İnebolu'yu zabtettiği, halkın Kuvayı Milliye'ye karşı olduğu, İstanbul işgalini memnurlukla karşıladığı haberlerini yalanlıyor. —Safranbolu hadisesi nasıl oldu? **Journal des Dépats'**da Gouvaine: Fransa Türkiye'de uzlaşma politikasından sakınmalıdır (**Jaeschke** 1: 103). **Le Temps:** Türkiye'nin paylaşılması ile Fransa'nın Doğu'daki varlığı azalmaktadır (**Akyüz:** 113).

10 - PAZARTESİ

1. "Kuvayı Muhammediye Umum Kumandanı" unvanını kullanan ve İngilizlerle Damat Ferit Hükümeti'nin desteğine dayanan Anzavur, 500 kişilik kuvvetiyle Adapazarı'nı ele geçirdi. (**PS:** 12; **Alemdar:** 13; **İHH:** 63; **Söylev** II: 329; **TİH** VI: 70; II/2: 83) ★ Düzce'de isyancılar İttihatçılıkla suçladıkları Kuvayı Milliye yanlılarını tutukladılar. Damat Ferit'in gönderdiği subay ve malzemeler Düzce'ye geldi. (**Apak:** 16; **Özkök:** 260; **Esengin:** 110)
2. Dün başlayan Edirne Kongresi'nin ikinci günü. Şakir Bey (Kesebir) "İstanbul'la uzlaşmak, abesle uğraşmaktır" dedi. Birinci Kolordu Kumandanlığından alınmış olan Cafer Tayyar Bey, silahlı kuvvete dayanmayan bir ülke delegelerinin hiç bir şey yapamayacağını söyledi. Saray Müftüsü Ahmet Efendi "Boşu boşuna oturursak, miskinlik ve zilleti kabul etmiş oluruz. Düşman istilası tehlikesi olan bir yerde cihat, farz-ı âyindir" diye konuştu. Bazı delegeler ise savaşa girişmenin felaket olacağını, savaşı ancak Padişah'ın ilan edeceğini söylediler. Salih Cevdet adındaki delege "İrzimizi namusumuzu korumak için Padişah'ın izin vermesine lüzum var mıdır?" diye sordu. Yapılan oylamada 12 çekimser, 2 muhalif, 1 "aklım ermez" oyuna karşılık, 200 kişi silahlı savunmadan yana oy kullandı. (**Bıyıklıoğlu** 2, I: 261)

3. Antep'e gelmekte olan Fransız birliği, Binbaşı Hamdi Bey kuvvetlerinin saldırısı sonucu Kilis'e döndü. Millî Kuvvetler Kumandanı Kılıç Ali Bey'e, Yozgat ayaklanmasını bastırması emri verildi. Kılıç Ali bu görevi yerine getirmeye çalışacak, ancak başaramayacaktır. 39 gündür Antep savunmasında görev almış olan Kılıç Ali, yarından sonra kentten ayrılıyor. (Uzel: 54; Ünler: 59; İHH: 48)
4. Ücretlere zam ve çalışma saati konusunda anlaşma sağlanamayınca, 6 Mayıs'ta greve başlayan Tramvay Şirketi işçilerinden sonra, bu şirketin Şişli, Beşiktaş, Aksaray depolarındaki işçiler de 6 gün sürecek bir iş bırakma eylemine geçtiler. Türkiye Sosyalist Fırkası Başkanı Hüseyin Hilmi'nin bilinmeyen bir kaynaktan (muhtemelen İngilizlerden) para sağlayıp işçilere dağıtması nedeniyle işçiler arasında partiye karşı büyük (ancak geçici) bir ilgi uyanacaktır. Grev, 15'te bitecektir. (PS: 10, 11, 12; İkdam: 11; İleri: 11, 12; Alemdar: 13; Akşam: 10; Meslek: 26.5.-2.6.1925; Tunçay: 54 Kaynaklardan bir kısmı grevin 11'de başladığına işaret etmektedirler).
5. Ankara Hükümeti dışsatımı serbest bıraktı (AS: 16; Düstur: 3/1: 9).
6. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Damat Ferit çok üzüntülü. 1878'deki gibi barışın tadilini umuyor. Ben ona bu konuda küçücük de olsa cesaret veremedim. (Jaeschke 1: 103; 2: 201)
7. Ziya Gökalp'ın Malta'dan eşine mektubu: "Size faideli olmak ümidiyle sıhhatime dikkate ediyor, hayatıma kıymet veriyorum Yoksa artık bende yaşamak zevki kalmamıştır." Kızı Seniha'ya: "Birbirinize teselli veriniz. Bu zamanlar sabırla, tahammülle geçer" (F.A. Tansel: 305-308).
8. Albayrak: Tarihî bir vesika: Rus Sovyet Komiserliği'nin beyannamesi: Rusya'nın ve Şark'ın bütün Müslümanlarına... Esir milletlerin kurtuluşunu bayraklarımıza yazalım. İkdam: Gayrimüslim cemaat. İleri: Amerika bize o kadar uzak ki! Alemdar: Sulhumüz yarın tevdi ediliyor. —Aziz yurtlarımız. Le Temps: Türklerin en sağduyulu olanlarınca kabul edilebilir bir anlaşma yapılmasını, bunun ilk şartının da varolmaya devam eden bağımsız bir Türkiye olduğunu savunuyor (Alemdar 31'den Öztoprak: 180). Akşam: 11 Mayıs, Osmanlı tarihine karışıyor. —Türklerin sulh görüşü: Anadolu'da siyasî birliği ve hayat kabiliyeti olan Türkiye.

11 - SALI

1. Mustafa Paşa (Nemrut) başkanlığındaki 1 Numaralı Divanıharp, Mustafa Kemal'le diğer bazı Kuvayı Milliye önderlerini ölüm cezasına çarptırdı! Kuvayı Milliye adı altında fitne ve bozgunculuk yapmak, halktan zorla para toplamak, asker almak, bunlara uymayanlara işkence yapmak, iç güvenliği bozmak, İttihatçılarla işbirliği yapmak, kendilerine uymayan askerî memurların görevlerini yapmalarına engel olmak, yerlerine kendi "hempa"larını

yerleştirmek, mal sandıkları ve banka ve postanedeki mallara el koymak, bozguncu nutuklar söylemek, Hükümet'le yurdun haberleşmesini kesmek, halkı silahlı isyana teşvik etmek, nazik siyasî durumu bozmak gibi eylemlerle suçlanarak idama mahkûm edilen diğer kişiler şunlar: Karakol Derneği'nin kurucularından Temsil Kurulu üyesi Kara Vasıf Bey (18 Mart'ta Malta'ya götürülmüştü), 20. Kolordu ve Batı Anadolu Kuvayı Milliye Genel Komutanı Ali Fuat Paşa, Washington eski Elçisi, Temsil Kurulu üyesi Alfred Rüstem Bey, Sağlık Bakanı Dr. Adnan Bey, Halide Edip. Oybirliği ile alınan kararda, fıarda olan sanıkların mallarına el konması da var. Padişah bu kararı 24 Mayıs'ta onaylayacaktır. (TV: 3864; **İkdam**, **PS**, **Alemdar**: 13; **Kansu II**: 583; **Tarih IV**: 63; **Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri**: 82, **Damat Ferit'in Başkanlığa gereği için yazısı**)

2. Dışişleri Bakanı Bekir Sami ve İktisat Bakanı Yusuf Kemal Beyler, kurulun diğer üyeleriyle birlikte Moskova'ya gitmek üzere Ankara'dan ayrıldılar. Bakanlar Kurulu, 5 Mayıs'ta yaptığı ilk toplantıda Sovyetlerle bir dostluk ve yardım anlaşması yapılmasına ve bunun için bu iki bakanın Moskova'ya gönderilmesine karar vermişti. Kurul, uzun bir yolculuktan sonra 19 Temmuz'da Moskova'ya varabilecek, çeşitli aşamalardan geçen görüşmelerden sonra anlaşma 16 Mart 1921'de imzalanacaktır. (**Söylev II**: 340; **Tengirşek**: 151; **Cebesoy 2**: 61; **Bıyıklıoğlu**: 67; **Karabekir 1**: 687; Karabekir, Erzurum yoluyla gidecek kurulu almak üzere, Suşehri'ne kadar otomobil gönderileceğini yazıyor)
3. Müttfiklerin 26 Nisan'da San Remo'da kararlaştırdıkları Türkiye ile ilgili barış şartları, Tevfik Paşa Başkanlığındaki İstanbul Hükümeti delegelerine Versay'da Millerand tarafından tebliğ edildi. Tevfik Paşa, İstanbul Hükümeti'nin cevap vermesi için 1 ay süre istedi. 10 Ağustos'ta Sevr'de imzalanacak ve bu nedenle Sevr Anlaşması olarak anılacak olan anlaşma, Hükümet tarafından kabul edilecek, ancak onaylayacak bir parlamentonun bulunmayışı nedeniyle kesinlik kazanamayacak, Ankara Hükümeti ise anlaşmayı tanımayacaktır. (**İkdam**: 11-13; **Akşam**: 12; **PS**: 13; **İleri**: 13-14; **Öğüt**: 19, 23, 24, 25; **MN 1922**: 174; **Göztepe**: 321; **Söylemezoğlu**: 232; **Bıyıklıoğlu 2**: 245; **Jaeschke 2**: 201)
4. Avrupa emperyalizmi karşısında bunalan ve iç isyanlarla başa çıkmakta güçlük çeken Türkiye'nin yeni hükümeti, Doğu'ya yaklaşıyor: Sovyetlerin millî kurtuluş savaşlarına olumlu tutumunu anlatan, Karabekir'in telsizle zaptedip genelge haline getirdiği, Meclis Başkanlığı'na da gönderdiği bildiri, Meclis'te okundu, Bolşevizm lehine konuşmalara yol açtı. Bolşevik ordularıyla birleşilmesi teklifi yapıldı. Bolşeviklere bir teşekkür telgrafı çekilmesi kararlaştırıldı. (**Öğüt**: 13; **AS**: 16; **İ. Doğru**: 30; **ZC 1**: 256)
5. Dün Adapazarı'nı ele geçirmiş olan Anzavur, Geyve Boğazı'na saldırdı. (**Alemdar**: 13; **Söylev II**: 329) ★ Mustafa Kemal, Bolu ve Düzce isyanının

bastırılmasında efelerini göndererek yardım eden Demirci Mehmet Efe'ye bir telgrafla teşekkür etti (**Kısa**: 103). ★ İçişleri Bakanlığı, Tokat Mutasarrıflığı'na gönderdiği yazıda, Yenihan'daki isyan kıpırtılarını anlattı ve tedbir alınmasını istedi. Yazı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ulaştı. (**Asarkaya**: 69)

6. Şehri Kuvayı Milliye'nin baskısından kurtarmak isteyen Dufieux, Adana şehrinin ileri gelenlerini toplayarak her ne pahasına olursa olsun nizam ve asayişin sağlanacağını ihtar etti. Valinin sert sözleri üzerine, Fransızlara ihbarlar yapılmaya başlandı. Daire başkanlarının toplantısında da şehir kapılarının giriş ve çıkışa kapatılması, herhangi bir karışıklık çıkar çıkmaz şehrin tahribine ilişkin kararın yürürlüğe konulması emredildi. (**Véou**: 312) ★ Su-ruç yakınlarındaki Fransız kuvvetlerine gelen bir emirde, Türklerin Antep'te bir saldırı yaparak 2 subay ve 45 eri öldürdüğü bildirildi, derhal Antep yönüne hareket edilmesi istendi. İki yerli, Türklerin Fransızlara saldırmaya hazır olduğunu haber veriyor. (**Véou**: 278)
7. Edirne Kongresi bugünkü toplantısında, Trakya'nın Yunanlılara değil, Türklere bırakılması konusunda görüşmeler yapmak için Paris'e gönderilecek 3 delegeyi seçti (**Bıyıklıoğlu 2**, I. 274).
8. TBMM, bir genel af ilan edilmeyeceğini kabul etti (**ZC 1**: 271-278; **Düster** 3/1: 9; **Aybars**: 51. Son iki kaynaktaki tarih yanlıştır). ★ 4 Kişi daha İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü (**Şimşir 2**: 223).
9. Ermenistan egemenliği altındaki Kars ve Sarkamış'ta Sovyet Ermeni yönetimi kuruldu. Gukas Gukasyan, Askerî Devrim Komitesi başkanlığına getirildi. Dün, Ermenistan'da askerî devrimci komite, iktidarın Taşnaklardan Sovyet yönetimine geçtiğini ilan etmişti. Taşnaklar, kısa sürede toparlanarak devrimi bastıracaklar, Türkiye'nin Doğu Seferi üzerine Taşnakların zayıflaması ve ülkeyi savunamaz hale gelişinden sonra, 29 Kasım'da komünistler yeniden iktidarı ele geçireceklerdir. (**Şemsutdinov**: 21)
10. Milli Savunma Bakanlığından, Demiryolları Askerî Müfettişliği'ne gönderilen yazıda, Eskişehir'de top ve tüfek için bir İmalat-ı Harbiye Müdürlüğü'nün kurulduğu bildirilerek, bunun ihtiyaçlarının karşılanmasına yardım edilmesi emredildi. (**Gürel**: 8)
11. Çeçenistan'da Ulusal Kurultay, Kuzey Kafkasya adına Darga Köyü'nde geçici bir Cumhuriyet Hükümetinin kurulmasına karar veriyor. Yabancı hükümetlere Arapça yazılan yazıları ulaştırma ve bunlara imza atma yetkisi Türkiye'den bu işler için gitmiş olan kurula veriliyor... (**Butbay**: 51)
12. **İleri**: Bizi mandalara ayırmaktan vazgeçtiler. **İkdam**: Mülk ve millet. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, hakların savunulabilmesi için önce Anadolu'daki

hareketin yok edilmesi gerektiğini yazıyor. **Alemdar:** Mustafa Kemal ve hempaları Fetva'yı Şerife'yi iptal için Deccal fetvası hazırlıyor (Müftülerin karşı fetvası). —Kasımpaşa ve Eyüp'te yeni bir gizli örgüt. Polis peşlerinde.

12 - ÇARŞAMBA

1. Düzce-Bolu bölgesinde isyancıları bastırmak için uğraşan Karakeçili kuvvetleri komutanı Yarbay Arif Bey, çadırında ölü bulundu. Cinayetin, bir olayda onuru zedelenen bir er tarafından işlendiği sanılıyor. Aşiret erleri köyle-rine dönmek için izin istediler, uzun süre öğütlerle durdurulabildiler. Gece nöbetçisi olan erle Üsteğmen İhsan ve Binbaşı Rüstü tutuklandı. Olay An-kara'da büyük bir üzüntü yarattı. Yarbay Mahmut Bey de 22 Nisan'da Hendek köprüsünde isyancılar tarafından öldürülmüştü. (**TİH** VI: 58; VI (1974): 105; **Şehidoğlu:** 66) ★ Gece (12/13), üç bin kişilik isyancı çetesi Mudurnu'ya saldırdı. Çolak İbrahim Birliği ile şiddetli çarpışmaları 6 saat sürdü. İsyancılar kasabaya hakim tepeleri ele geçirdiler. Nazım Bey kuvvetlerinin gelmesiyle isyancılar 16'da çekilmek zorunda kalacaklardır. (**TİH** VI: 50; VI (1974): 97; **Şehidoğlu:** 55)
2. Edirne Kongresi'nde dördüncü gün. Askerî teşkilatın nasıl olacağı tartışıldı. Cafer Tayyar Bey "Kumandanın kafası bütün hazırlıkları yapar, fakat asıl başarı köylünün himmet ve gayretidir" dedi. (**Bıyıklıoğlu** 2, I: 272) ★ Cafer Tayyar Bey, Mustafa Kemal'e bir yazı göndererek Trakya'nın bir Yunan işgaline karşı kesinlikle savunulacağını, Bulgarlarla görüşme yapıldığını bildirdi ve Yunanlılar Trakya'ya saldırdıklarında Kuvayı İnzibatiye ile anlaşarak ortak hareket edilmesini önerdi (**HTVD** 14, ves. 369. Belge, Muhittin imzasıyladır.)
3. Hükümet, Bolşevik yardımlarının ne olacağının bilinmediği, Kızılordu'nun Türkiye'ye karşı tutumunun açıklığa kavuşmadığı, İtilaf Devletlerini Türkiye aleyhine kışkırtacağı gerekçeleriyle Doğu harekâtının ertelenmesini Karabekir'den tekrar istedi. Karabekir, 15'te verdiği cevapta, Meclis'in kararı olmadan tek başına harekete girişmeyeceğini bildirecektir. (**Karabekir** 1: 687; **ATTB:** 327)
4. Fransızların dün aldıkları olağanüstü tedbirlerden sonra Adana'da eczacı Basri (Arsoy), Kemal (Kusun), İl Çevirmeni Cemal ve Tapu Müdürü Fahri Beyler tutuklandılar. Bunlar Arvat adasına sürülüyorlar. 30 Nisan'da da demiryoluna bomba koydukları gerekçesiyle 4 Türk idama mahkûm edilmişler, bunlardan biri kaçmış, 3'ü kurşuna dizilmişti. (**Ener:** 75; **Ener** 2 42; **Véou:** 314 "daha birçok kişi") ★ Fransız uçakları Pozanti'da Türk çemberi içinde bulunan kuvvetlere sigara ve gazete attılar. Komutan Menil, Sinan Paşa imzasıyla gönderilen teslim ol çağrısını, Pozanti'yi savunma emri aldığını bildirerek reddediyor. (**Véou:** 288)

5. Mustafa Kemal, Karabekir'den tutum ve davranışı güven vermeyen Trabzon Valisi Hamit Bey'e işten el çektilmesini ve yerine vekil olarak 3. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'in görevlendirilmesini istedi. 23 Haziran'da Trabzon'dan ayrılacak olan Hamit Bey, 26 Eylül'de yeniden eski görevine atana-
caktır. (**Karabekir** 1: 687)
6. Ankara ile Fransızlar arasında yakınlaşma sağlamakla görevli Lebon adında-
ki Fransız subayı Bursa'ya geldi. Lebon Mustafa Kemal'le görüşmek üzere
Ankara'ya gitmekte iken İstanbul'dan aldığı bir talimatla geri dönecektir.
(**Selçuk**: 212; **Bel.** 177: 330 "20'de Ankara'da")
7. **Akşam**: Tramvaycılarının grevi bugün de devam ediyor. Amele "Biz açız" di-
ye bağıyor. **İleri**: Tramvay amelesinin grevi. 24 saat süreyle kapatılan
Alemdar, bugün yayımlanmadı. **İkdam**: Yaşayacak mıyız? **İzmir** **Doğru**:
Damat Paşa ve hempalarına: Bu millet artık sizi affetmeyecektir! **Peyamı**
Sabah: Kuvayı Tedibiye Umum Süvari Kumandanı Anzavur Paşa'nın Ku-
vayı Milliye haydutlarına karşı büyük başarısı. Adapazarı'nda sevinç gösteri-
leri. Bolu'nun kurtarılması. **İslam ve Slav** (Tiflis): Türk-Bolşevik ittifakı
asılsızdır (**Jaeschke** 1: 103). Fransız **L'Eclair**: Anlaşma çok sert, Fran-
sa'nın çıkarlarını da pek dikkate almıyor. **Öğüt**: Pozantı ve civarına da-
ir. **Karagöz**'de "kanun" çalarak zevk eden ev sahipleri.

13 - PERŞEMBE

1. Oltu Mebusu Yasin Bey (Haşimoğlu) Büyük Millet Meclisi'ne katıldı.
Böylece, Oltu, Türkiye topraklarına katılmış sayıldı. Anavatana katılımı
TBMM tarafından 17'de onaylanacak olan Oltu'da, Ermeni istilasına karşı
5 Kasım 1918'de şûra hükümeti kurulmuştu ve bu, sınır ötesinde kalan bir-
çok şûra hükümetinden biriydi. Kars ve Ardahan'ın İngilizler tarafından Er-
menilere devredilmesinden sonra bunlar teker teker ortadan kaldırmış an-
cak Oltu Şûra Hükümeti, bugüne kadar varlığını sürdürmüştü. (Yasin Ha-
şimoğlu, **Hatıralar**: 31; **CEYS**: 148)
2. 9 Mayıs'ta açılan Edirne Kongresi sona erdi. Trakya'nın Türkiye'ye bırakıl-
ması konusunda Avrupa'da çalışmalar yapacak olan delegeler için bir tali-
matname hazırlandı. Bunda, Doğu Trakya'nın Türkiye'den koparılamayaca-
ğı, Batı Trakya'nın kendi geleceğini kendisinin tayin etmesi gerektiği, Doğu
Trakya Türkiye'den koparılacak olursa bütün Trakya'da bağımsızlık ilan
edileceği, Yunan işgaline karşı fiilen ve silahlı olarak direnileceği belirtildi.
Kongrede Cafer Tayyar Bey, millî kumandan ilan edildi. (**Bıyıklıoğlu** 2, I:
279; **Söylemezoğlu**: 239)
3. Yıldızeli Kaymakamı, isyancıların tehditleri sonucu görevini bıraktı. İsyan-
cılar, jandarma komutanına verdikleri tehdit yazısında, Padişah ile hemen
uzlaşılmasını, vatan hainliği kanununun uygulanmasından vazgeçilmesini,

aksi takdirde İstanbul'dan Samsun'a gönderilen (!) halifeci birliklere katılacaklarını, silah altındaki birlikleri dağıtmaya çalışacaklarını, halka vergi ver-dirmeyeceklerini bildirdiler. (İHH: 66; Asarkaya: 69; Esengin: 131)

4. Anzavur, İzmit'in Kandıra kasabasını ele geçirdi. Yarı'n da Geyve Boğazı'na saldırarak olan Anzavur, 10 Mayıs'ta Adapazarı'nı ele geçirmişti. Süleyman Şefik Paşa da İstanbul'a gelerek Damat Ferit'e Bolu ve Gerede'deki başarı-larıyla ilgili bir rapor verdi. (İkdam: 14; TİH VI; 70; VI (1974): 125, 143 Esengin: 111)
5. Pozanti'daki kuvvetlerine yardım götürmek isteyen Fransız kuvvetleri, bir aydan beri ikinci defa bozguna uğratıldılar (Arıkoğlu: 117). ★ Suruç, Fran-sızlardan kurtarıldı (Kocatürk 1983: 164)
6. Venizelos, önceki gün İstanbul delegelerine Versay'da açıklanan barış şartla-rını Yunan Millet Meclisi'nde anlattı. Milletvekillerini, harita üzerinden Yu-nanistan'ın büyüklüğünü izlemeye çağırdı, Yunanistan'ın büyümekten kork-madığını belirterek Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması üzerinde dur-du. Ermenistan sınırının Wilson tarafından cömertçe çizileceği umudunu, bağımsız Kürdistan kurulması dileğini anlattı, sözleri coşkunlukla alkışlandı. (BTDD 49: 12; İkdam, Alemdar: 16; Churchill: 375; Nicolson: 250)
7. TBMM'de bazı mebuslar, Başbakan Damat Ferit'in Vatana İhanet Kanu-nu'na göre yargılanmasını istediler. Öneri Adliye Komisyonu'na gönderildi. 19'da genel kurul onun yargılanmasına ve vatandaşlıktan çıkarılmasına kar-rar verecek. (2C 1: 282)
8. Padişah, Düzce, Adapazarı, Edirne, Çorum, Bolu ve Gerede'de halkı millî kuvvetlere karşı ayaklanmaya teşvik ve yardım eden 16 kişiye beşinci rütbe-den mecidiye nişanı verdi. ★ Bern elçiliğine yeniden Reşat Halis Bey atan-dı. (TV: 3854) İstanbul Harbiye Nezareti Genelkurmay Başkanlığı'na Ah-met Hamdi Paşa getirildi (HTVD 3: 4).
9. Malta'da tutuklu Türklerden Dışişleri eski Bakanı Halil Bey, Curzon'a son mektubunu yazdı. Mektupta, Bolşevik tehlikesi ileri sürülerek İngilizlerin Türkiye ile anlaşması istendi, bunun için geç kalınmaması tavsiye edildi. "Yıkıcı politikanızla bu yiğit ve sadık Türk'ü ebediyyen kaybedeceksiniz" denildi. (Şimşir 2: 323) ★ Ziya Gökalp'in eşine maktubu: Ben kendimi daima şen tutmaya çalışıyorum. Siz de kendinizi sıkmayınız. Bu günler çok sürmez. Allah acıyacaktır. (F.A. Tansel: 308) ★ Cavit Bey'in not defterin-de, İtibarı Millî Bankası Umum Müdürü Mösyö Weil'den aldığı mektup ve barış anlaşması konusunda Muhtar Paşa ile görüşmesi (Tanin: 9.2.1946)
10. **Hakimiyeti Milliye:** Büyük Millet Meclisi'nin İslam âlemine hitabı. —Rus Millet Komiserliği'nin telsiz telgrafı: Çarlık tarafından tanzim edilen İstan-bul'un işgali anlaşması yırtılmıştır. İstanbul, Müslümanların elinde kalacak-tır. Türkiye'nin taksimine ve Türkiye arazisinde bir Ermenistan teşkiline da-

ir anlaşma yırtılmış ve mahvolmuştur. **İkdam:** Hilafet ordusu çabuk ilerliyor. **Peyamı Sabah:** Mustafa Kemal ve hempalarının idam kararı. —Geyve Boğazı zaptedildi. **Öğüt:** Yurdumuz çiğnenemez. —İngiliz boyunduruğundan kurtulmak için. —Rus Millet Komiserliği'nin telsizle yaydığı bildiri. **Albayrak:** Halkçılık. **İleri:** Dilber İzmir. —Tramvay amelesinin grevi devam ediyor. **Alemdar:** Mustafa Kemal ve hempalarının idam kararı. —Geyve Boğazı'nın zaptı. Anzavur Paşa'nın yeni başarıları. —Mustafa Kemal budalası nasıl aldı? **Moslem Outlook:** Hintlilerin Madras'tan İngiliz Kralı V. George'a Türkiye lehinde telgrafları (**Jaesche** 1: 103).

14 - CUMA

1. Karabekir'in "Yeşilordu" adını verdiği 36 kişilik bir birlik, Ankara'ya gitmek üzere Erzurum'dan çıkarıldı. Halk arasında bir efsane gibi adı dolaşan Kafkaslardaki Yeşilordu'ya benzetilerek bu ad verilen birlik, arkadan gelmekte olan büyük Yeşilordu'nun öncü birliği gibi takdim edilerek ve Yozgat çevresindeki isyanların bastırılmasına yardım ederek 1 Ağustos'ta Ankara'ya ulaşacaktır. Mustafa Kemal 18/19 Nisan'da Karabekir'den, Bolu Düzce yöresindeki isyanları bastırmak için kolordudan ayrılacak 500-1.000 mevcutlu bir kıta istemişti. (**Karabekir** 1: 683)
2. Postacı Nazım ve Çerkes Kara Mustafa'nın yönetiminde isyancılar, Yenihan'a bağlı Kaman köyünde toplanıp isyan bayrağını açtılar. İsyancılar dün Yenihan jandarma komutanına bir ültimatom vererek isteklerini bildirmişlerdi. (**Söylev** II: 331; **Asarkaya:** 69) ★ Mustafa Kemal, Zile'de bulunan 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey'den Yıldızeli ve Kaman olaylarını acele bastırmasını istedi (**TİH** VI: 92, 93; VI (1974): 143; **Cebesoy** 1: 407; **Şapolyo** 2: 207) ★ Bir at yarışı münasebetiyle Yozgat'a gelen millî harekete karşı 6 kişi, Çapanoğlu Edip Bey'in evinde misafir edildiler. İlk gizli toplantılarını yaparak, gittikleri yerlerde millî harekete karşı çalışma yapmayı kararlaştırdılar. 9 Haziran'da sıkıyönetim ilan edilecek olan Yozgat, 14 Haziran'da Çapanoğullarının eline geçecektir. (**TİH** VI (1974): 141; **İHH:** 67)
3. Geyve Boğazı'na doğru saldırıya geçen Anzavur, İstanbul'dan 3.000 kişiyi yiyip içirecek ödenek istedi. Anzavur yarın Doğançay'ı alacak fakat Sakarya'nın batısına geçmeyi başaramayacaktır. (**TİH** VI: 70; VI (1974): 125; II/2: 84; **Şehidoğlu:** 86) ★ Mudurnu'yu savunan Çolak İbrahim Bey kuvvetleri, Binbaşı Nazım Bey komutasında 250 zeybekle takviye edildi (**TİH** VI: 50; **Esengin:** 112).
4. Mustafa Kemal, dün sona eren Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin Edirne Kongresi'ne verdiği cevapta, Paris'teki Osmanlı delegelerinin yetkisiz olduğunu, Konferansın Edirne'yi Yunanlılara bıraktığını bildirdi ve "Bu kararı değiştirecek olan tarafınızdan verilecek silahlı ve şiddetli savunmadır" dedi. (**Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri:** 81; **ATTB:** 329) ★ Cafer Tayyar Bey'e

gece (14/15) yazdığı cevapta Mustafa Kemal, Bulgarlarla yapılan birlik görüşmelerinin yerinde olduğunu bildirerek Yunanlılara karşı her olumlu unsurdan yararlanılmasını istedi (**Biyyıklıoğlu 2, I: 289**).

5. Cavit Bey, Şerif Paşa'ya yazdığı mektupta, anlaşmayı imza edecek hükümet, onaylayacak bir parlamento ve padişah bulunamayacağını ileri sürdü (**Tanın: 9.2.1946**).
6. **İkdam:** Batı Trakya'da Fransızların nüfus sayım sonucu: 82.000 Müslüman, 76.000 Rum, 35.000 Bulgar. —Kafkasya hükümetlerinin vaziyetleri. **Peyamı Sabah:** Muahede ağır ve elim. —Ali Kemal: Sulh şartlarının bu derece ağırlaşmasına Kuvayı Milliye dedikleri İttihat ve Terakki istilalesinin dolapları, fesatları badi oldu. Damat Ferit Paşa'nın böyle son dakikada da olsa iktidara gelmeleri, bu devlet için bir nimettir. Başımızda hâlâ bir Ali Rıza Paşa hükümeti olsaydı, halimiz neye varırdı? **İleri:** Muahede delegelerimize nasıl tebliğ edildi? —Tramvay grevcileri isteklerinde ısrar ediyorlar. **Alemdar:** Ordudan yükselen bağlılık sesi (İstanbul'dan 2 binbaşı, 5 yüzbaşı, 1 mülazım-ı evvel ve 1 hesap memurunun Padişah'a bağlılık yazıları).

15 - CUMARTESİ

1. Geyve Boğazı yakınlarında Anzavur kuvvetleriyle Kuvayı Milliye arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Anzavur, önce bazı başarılar kazandıysa da sonra geri çekilmek zorunda kaldı. Yarın da sonuçsuz kalacak bir saldırıda bulunacak. (**PS, İleri: 19, TİH II/2: 84; VI: 70; VI (1974): 126; Cebesoy 1: 384; Esengin: 112**)
2. Mustafa Kemal, Karabekir'e yazdığı acele telgrafta, Mudurnu ve Yenihan isyanlarını anlatarak kolordunun gericiliği imha edecek biçimde Batı'ya doğru hareket ve tertibini düşünmek zorunda olduklarını, Erzurum halkının da her yana mektuplar yazarak halkı aydınatabileceğini belirtti. Karabekir yarınki cevabında, kolordudan asker göndermeyi reddedecektir. (**Karabekir 1: 687; ATTB: 330**)
3. Kuvayı Milliye, Antep-Arappınar'da müstahkem Fransız ordugâhına karşı saldırıya geçti. Türk topları, iki Fransız topunu tahrip etti. (**İHH: 49**)
★ Fransızlar, "Sırf Papa Benoit XV'in Kilikya'daki evlatları hakkında duyduğu endişeyi hafifletmek maksadı" ile 4. Tümen'i İstanbul'dan İskenderun'a getirdiler (**Véou: 369**).
4. İstanbul'da 6 günden beri devam etmekte olan Tramvay ve Tünel işçilerinin grevi, Başbakan Damat Ferit'in arabuluculuk yapması ve işçi isteklerinin kabul edilmesiyle sonuçlandı. Kabul edilen şartlar: 9 saatlik işgünü, haftada bir gün tatil, vatmanların % 20 zamlı 130-160, diğer işçilerin 70-100 kuruş gündelik almaları. Şirket, Fransızlara ait olduğu için grevi yöne-

ten Türkiye Fırkası Başkanı Hüseyin Hilmi'ye işgal komutanı da yardım etti. Tramvay işçileri 18 Mayıs'ta işbaşı yapacaklar ancak 23 Mayıs-6 Haziran arasında yeniden greve gideceklerdir. (**İkdam**, **Akşam**, **PS**, **İleri**, **Alemdar**: 16; **Meslek**: 2.6.1925)

5. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilşinin yıldönümü. Meclis önünde bir miting yapıldı. Meclis'te yapılan konuşmalarda işgal protesto edildi. İşgali gören mebuslar, o gün yapılan zulmü anlattılar. İzmir, 15 Mayıs 1919'da 12.000 kişilik bir Yunan kuvveti tarafından işgal edilmişti. Batı Anadolu'daki bugünkü Yunan askerî kuvveti ise şöyle: 3.248 subay, 91.063 er, 28.804 hayvan, 3.042 çeşitli atlı araç ve 937 otomobil... (**HM**: 18; **ZC** 1: 306; **KASÖT**: 107)
6. **Hakimiyeti Milliye**'nin 29. sayısında, besmele ile başlayan halk dilinde bildiri: Ey ahali... elinizle kendi memleketlerinizi vermeyiniz, bu mübarek toprakları nasıl gâvurlara vereceksiniz, karılarınızı, kızlarınızı nasıl gâvur kucaklarına teslim edeceksiniz? Padişah'ına sadık olan, Padişah'ını esaretten kurtarmaya çalışan Millet Meclisi'dir. Biz Padişah ve millet için çalışmıyor muyuz?... **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, gene Anadolu hareketi aleyhinde yazıyor: Lanet! Lanet! Lanet!... **Öğüt**'te, L'Humanite'nin, İstanbul'un işgalini kınayan 28 Mart tarihli başyazısı. Omsk'ta Tatarca "**Kızıl Şark**"ın ilk sayısı. **İkdam**: Türkiye anlaşması metninin hülasası: Devlet-i Osmaniye'nin taksimi. **İleri**: Böyle şartlara biz layık değiliz. —Grev hâlâ devam ediyor. **Alemdar**'da Refi Cevat: Eğer anlaşmada değişiklik ve hafifletme yapılmayacaksa, bunu kolay kolay her el imzalayamaz. **Karagöz**'de Ramazan manisi: ...Sulha da bir kavuşursak / seyrederdin şadumanı. —Topal eşekle kervana karışmayan Karagöz.

16 — PAZAR

1. Kuvayı Milliye teşkilatı, Bakanlar Kurulu'nun 7 sayılı kararnamesi ile Millî Savunma Bakanlığı'na bağlandı, giderlerinin genel bütçeden sağlanarak halktan para ve mal toplanmasına son verilmesi kararlaştırıldı. Başını gönüllerin çektiği bir gerçek olmakla birlikte şimdiye kadar Kuvayı Milliye birlikleri ordu tarafından geniş ölçüde desteklenmiş ancak bu durum dışarıya ve çoğu zaman da İstanbul hükümetlerine karşı gizli tutulmuştu. (**Düstur** 3/1: 10; **HTVD** 54, ves. 1235; **TİH** VII: 68)
2. Bugünkü çarpışmalarda Sakarya'nın batısındaki mevzilere saldıran Anzavur kuvvetleri, başarı kazanamadı. Yarın bir daha saldıracak ancak gene başarı sağlayamayacaktır. ★ Mudurnu'ya giremeyeceklerini anlayan isyancılar, kasabayı çevreleyen tepelerden geri çekildiler. Takip harekâtında isyancılara 100 kadar kayıp verdirildi. (**Cebesoy** 1: 386; **TİH** VI: 50; VI (1974): 97; **İHH**: 64; **Şehidoğlu**: 55, 86) ★ İsyân bölgesine gitmekte olan Çerkes Ethem, 600 atlı, 700 piyade ve 4 toptan ibaret kuvvetiyle Bursa'ya geldi (**Selçuk**: 214).

3. Bahçe çevresinde Kuvayı Milliye ile Fransızlar arasında 2 gündür devam eden çarpışmalarda Fransızlar ağır kayıplar vererek çekildiler. Millî kuvvetler, demiryolu köprüsünün vidalarını gevşetip Fransız zırhlı trenini devirmişler ve 150 erden ancak 8'i kurtulabilmişti. Bunun üzerine Fransızlar 300 kişilik bir kuvvet getirdilerse de ağır kayıplar vererek çekilmek zorunda kaldılar. (İHH: 44; Mümtaz: 16; Saral: 16; TİH IV: 74) ★ Fransız uçakları, Pozantı üzerinde uçarak, burada çevrili bulunan kuvvetlerine sabretmelerini öğütlediler, 25 Mayıs'ta takviye kuvvetlerinin geleceğini bildirdiler (Véou: 288)
4. Karabekir, Mustafa Kemal'in 15. Kolordu'dan Batı'ya asker gönderilmesi önerisini kabul etmedi. Kolordu'nun Batı'ya gönderilmesi halinde Doğu halkının "Bizi Ermenilere mi çiğneteceksiniz" diye askerin boynuna sarılacağını, ya da göç edeceğini, Kürtlerin ve isyana elverişli olanların ayaklanacağını ileri sürdü. İsyanlar karşısında alınabilecek tedbirleri sıraladı. Bunlardan biri de yanık destanlar yayımlamak... (Karabekir 1: 68g)
5. İngilizlerin Washigton Büyükelçisi Geddes'ten Curzon'a: Amerika Hükümeti, Ermeni mandasını resmen kabul etmiyorsa da, sınırları garanti altına alıyor. Silah, cephane ve her türlü malzemeyi Karadeniz limanlarına boşaltacak. Türklerin yapacağı en ufak bir hareket Amerikalılar tarafından bastırılacak. (Ulubelen: 273; Meram: 235)
6. Sofya'da Türkiye için bir miting yapıldı. Mitingde Üniversite öğretim üeleri konuşular. (İkdam: 19)
7. **Alemdar:** Muahedemizde yanlışlık var. —Grev bitti. **İleri:** Muahdede tadilat isteriz. —Tünel ve tramvay grevi bitti. Hal biçimi böyle mi olacaktı? **İzmire Doğru:** 15 Mayıs. **İkdam:** Sulhumüz şartlarından: Kapitülasyonlar. **Açıksöz:** Damat Ferit Hükümeti'nin yapacağı barış, milleti İngiliz esaretine koyar. Barışı millet yapar. —İzmir işgalinin yıldönümü. —Rus Millet Komiserliği Sovyeti'nden bildiri: ...Yağmakârları, memleketinizi boyunduruk altına alan zalimleri tard ediniz... —Çankırı'da Gençler Mahfeli kuruluyor. **Payamı Sabah'ta** Ali Kemal: Top tüfek taraftarı değiliz. Bolşeviklik en birinci hasmımız. Yegâne silahımız akliselimdir. Bulgar **Rabotniçeski Vest-nik'te** Kasakçıyev'in makalesi: Kapitalist hükümetler, milletlerin kurtulmaları ile bir ilgilerinin olmadığını, aksine onları parçalayıp esir etmeyi hedef göttüklerini Türkiye'ye sundukları barış şartları ile ortaya koyuyorlar (Velikov: 128). **Akşam:** Muahedenin ruhu.

17 - PAZARTESİ

1. İtilaf Devletleri'nin İngiltere'nin Hythe kasabasında yaptıkları toplantıda, Yunan ordularının Batı Anadolu'yu işgal hareketine başlaması, ancak bunun şimdilik Bursa Bölgesi ile sınırlı kalması kararlaştırıldı. ★ ABD Senatosu, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini uygun gören bir karar aldı. Wilson, Ermenistan sınırlarını tesbit etmeye hazır olduğunu bildirdi. (TİH II/2: 182, 394; PS: 19; Kitsikis: 46)

2. Mustafa Kemal, Meclis'in gizli oturumunda iç ayaklanmalar ve Kafkaslardaki durum hakkında bilgi verdi. İstanbul Hükümeti ile anlaşma imkânı olmadığını bildirdi. Bazı mebuslar, Ermeni ve Gürcüler anlaşmadan önce Bolşeviklerle anlaşmanın iyi olacağını söylediler. (GCZ 1: 31; Borak: 71)
3. TBMM, Oltu Şûra Hükümeti'nin anavatana katılımını onayladı. Son Mebuslar Meclisi için seçilen Yasin Bey'in BMM mebusluğu onaylandı. Oltu Şûra Hükümeti Başkanı Yusuf Ziya Bey, Oltu Mutasarrıflığı'na atandı. (ZC 1: 323; HM: 20; GCZ 1: 30; Yasin Haşimoğlu, Hatıralar: 30; Önal: 70)
4. Anzavur, 300 atlısı ile Geyve istasyonuna doğru bir kere daha saldırdı. Boğazda ise ancak 30 er var. Savunma, tehlikeli saatler yaşadı. Dayı Mesut ve Demirci Mehmet Efe kuvvetlerinin yetişmesi sonucu Anzavur püskürtüldü. (PS: 19; TİH VI (1974): 126; Şehidoğlu: 87)
5. Fransızlarla İkinci Kavaklıhan Savaşı. Tarsus-Pozantı yolunda, Pozantı'daki kuvvetlerine yardım için bir süvari alayı, bir piyade taburundan meydana gelen tank ve uçakla takviyeli Fransız kuvvetleri saldırıya geçti. 4 Gün sürececek çarpışmalar sonunda Fransızlar bir hayli silah bırakarak Adana'ya çekilecektir. (İHH: 44; Mümtaz: 16; Ener: 53; Ener 2: 113; Véou: 288; KSİ: 244)
6. 6 Mayıs'tan beri Paris'te bulunan İstanbul Hükümet delegeleri kurulu başkanı Tevfik Paşa, Damat Ferit Paşa'ya gönderdiği yazıda, barış anlaşması olarak teklif edilen şartların devleti çökerttiğini ve Mütteliklerin ortak hakimiyeti altına koyduğunu, değiştirilmediği takdirde imzalanmasının mümkün olmadığını bildirdi. Anlaşma 10 Ağustos'ta imzalanacaktır. (PS: 19; İldam: 19, 20; Bayur 2: 60)
7. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: Barış şartları İstanbul'da sükûnetle karşılandı. Basının tonu biraz heyecanlı. Mitingler yapılacak. Bunların yumuşak geçmesi için tedbirler alındı. Merkezî hükümetin (Damat Ferit), Milliyetçiler üzerinde hiç bir gücü bulunmuyor. Sert barış şartları, muhalif kişileri de milliyetçilerin kucağına itebilir. (Şimşir II: 97)
8. Gökalp'ten kızı Seniha'ya: İnsanları kurtaracak mefkûredir. Mefkûre her memleketi cennet yapacak. Her millet kendi cennetinde hür, mesut yaşayacak. İstikbalde artık, haksızlık, adaletsizlik, hürriyetsizlik yoktur! Fenalık kalmayacağı için polis, jandarma, mahkeme bulunmayacak. (F.A. Tansel: 315-316)
9. Trabzon'da yayımlanan Rumca Epohi gazetesine Pontos Genel Başkanı Kosti Konstantinidis imzasıyla Marsilya'dan gönderilen mektup: Şubat'ta Londra'da Hrisantos Efendi ile buluştuk. İngiltere'de büyük etki yaptı. Yalnız Pontos'un değil, Ortodoks topluluğu ve Yunanlılık adına da konuştu. İngiliz gazeteleri Pontos için çok iyi şeyler yazdılar. Nisan sonunda San Re-

mo toplantısına gittik. Türkiye'ye yapılan teklife göre Türkiye'nin başkenti, Yunanistan'ın topu altında olacaktır. Pontos için maalesef bir karar alınmadı ama onu Ermenilerden kurtarmayı başardık. Venizelos bizi yemeğe çağırdı. "20-30 sene içinde Pontos meselesi bitecektir. Bu meseleyi hiç yoktan çıkardım. Büyük masraflardan kaçınmadım. Bu iş iyi biçimde sonuçlanıyor" dedi.

10. **İkdam:** Osmanlı Devleti'nin hakkından vazgeçmesi istenen yerler. —Anlaşmanın uygulama değeri. **Peyamı Sabah:** Muahedemizin esas hükümleri. —Ali Kemal: Hükümetimizin hakikî şecaata ihtiyacı var. **İleri:** Rica ederiz, İtilaf Devletleri siyasileri bir kere düşünsünler. Biz değil, çünkü biz onları bir hayli düşündürdük, kurmak istedikleri Dünya barışını düşünsünler. Mensup oldukları büyük milletler, Türkiye'nin böyle bir hale konulmak istenmesine rıza gösterebilirler mi? **Hakimiyeti Milliye:** Şer'îye Encümeni'nin İslam âlemine beyannamesi. —Maraş faciaları. —Bütün milletin bir kitle teşkil etmesi hakkında Maarif Vekâleti'nin beyannamesi. **Akşam'**ın başyazısı sansür. —Evkaf memurlarıyla mülakat.

18 - SALI

1. Lefke, Sapanca ve Adapazarı'ndaki isyancılar üzerine yürüyen 1300 kişilik Çerkez Ethem Birliği, Bursa'dan hareket etti. Bu birlik, Sapanca ve Adapazarı'nı 23'te, Hendek'i 25'te, Düzce'yi 26'da kurtaracaktır. (**Selçuk:** 218)
2. Fransız esirleri Urfa'dan Diyarbakır'a getirildi. Jandarmaların elbiselerini aldığı Fransızlar, şehirde gezdirildi ve halk tarafından yuhalandı. Fransızlar 10/11 Nisan'da Urfa'dan ayrılınca yolda millî kuvvetlerin ve aşiretlerin baskınına uğramışlar, bir kısmı ölmüş, kalanlar önce Suruç'a, oradan Urfa'ya götürülmüşlerdi. Fransız esirler 31 Mayıs'ta yeniden Urfa'ya sevkedileceklerdir. (**Véou:** 266 "tamamen çıplak ve işkenceler altında sevkedildiler")
3. Cemal Paşa, Almanya'dan Moskova'ya hareket etti (18'de varacaktır). İttihat ve Terakki'nin 3. sıradaki lideri olan Bahriye eski Bakanı Cemal Paşa, öteki İttihatçı şeflerle birlikte 2/3 Kasım 1918 gecesi İstanbul'dan bir Alman denizaltı ile kaçmıştı. Cemal Paşa, Rusya ve Kafkaslar'da bir süre Türkiye için çalıştıktan sonra, 21 Temmuz 1922'de Tiflis'te Ermeni intikamcılar tarafından öldürülecektir. (**Karabekir** 3: 14)
4. Anadolu'dan İstanbul'a gelecek mektup, telgraf gibi haberleşme araçları için sansür uygulanmasına başlandı. (**İleri:** 19; 21: Önemli olmadığından, ticarî ve saire haberleşmenin ertelenmesine sebep olmaması için vaz geçildi)
5. İngilizlerin Washington Büyükelçisi Geddes'in raporu: Sultan bir din adamı olarak İstanbul'da kalabilir (**Jaeschke** 1: 104).
6. **Öğüt:** 4 günden beri Konya'da sıkıyönetim. **İkdam:** Sulhümüzde takip edilen gayeler... Asıl metni bekliyoruz. **İleri:** Savaş suçlarını ayırdıktan son-

ra milletin ne cürmü kalır ki o zavallı hedef olabilsin? —Hükümet, Anadolu'dan gelecek mektuplarla telgrafların postanelerde sansür edilmesini kararlaştırdı. —Türkiye'nin son arzusu: Bırakın ağlayalım! **Alemdar:** Her ümit kayboldu mu?

19 - ÇARŞAMBA

1. Trakya-Paşaeli Cemiyeti, hali vakti yerinde her ev başına yurt savunması için buğday, et, para döktü. Bunların bir hafta içinde toplanmasını kararlaştırdı. Dernek ayrıca, 16 yaşından büyük erkeklerin il dışına çıkmalarını ve hububatın ticaret amacıyla taşınmasını yasakladı. (**Biyyıklıoğlu 2, I: 304**)
★ Birinci Kolordu Komutanı Albay Muhittin Bey, birliklerine, Yunan işgal tehlikesine karşı alacakları tertibi bildirdi (**Biyyıklıoğlu 2, I: 310**).
2. TBMM, 13 tarihli önergeleri birleştirerek vatan hainliği ile suçladığı Damat Ferit Paşa'nın yargılanmasına ve vatandaşlıktan çıkarılmasına karar verdi. Karar, bir genelge ile bütün yurda da duyuruldu. (**HM: 24; ZC 1: 343; ATTB: 332**)
3. Başbakan Damat Ferit, Kuvayı İnzibatiye hareketini teftiş etmek için Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan İzmit'e gitti (**PS: 21; İkdam: 20, 21; İleri, Alemdar: 22**).
4. İsyancıların elinde bulunan Bolu'da Mutasarrıf Osman Kadri'nin Kuvayı Milliye aleyhine bildirisi: Bolşeviklik âdetine kapılan bir takım eşkiya, vatani kurtaracağız diye Anadolu'nun siz saf ahalisini aldatıyorlar. Padişah'a, Halife'ye isyan bayrağı çekiyorlar. Bolşeviklik, paranın, malın, emlak ve arazinin ayak takımı, yersiz yurtsuz bir takım haydutlar tarafından yağma ve taksim edilmesidir. Hiç kimsenin nikahlı karısı olmayıp, her kopuğun, her kadını istediği gibi kullanması, çocukların iki yaşından sonra alınarak genel evlerde beslenip babasız yetiştirilmesidir. Bir senedir Anadolu'da yakmadık köy, öldürmedik adam bırakmadılar. Bu canilere, haydutlara aldanmayınız. Bunları tanıyan, gece gündüz işretle, soygunculuk ile karılar, oğlanlar ile vakit geçirdiklerini gören yakın yerler halkı, kendilerine hiç bir yardımda bulunmadığı için siz uzak yerler ahalisini aldatıp asker toplamaya çalışıyorlar. (**Aras: 9; Tunçay: 134; Selek 2, II: 76**)
5. Divaniharp eski Başkanı Remzi Paşa ve Muş eski mebusu İlyas Sami Bey (Kalkavanoğlu), İstanbul'da tutuklandı (**Akşam: 20**). ★ Hükümet'in dünkü kararnamesine göre Kastamonu Valisi Cemal Bey, görevinden alınıyor. İstanbul Hükümeti, çoktandır hükmünü yürütemediği Anadolu'da diğer bazı valileri de azledecektir. (**TV: 3858**)
6. Cavit Bey'in not defterinden: Şerif Paşa'dan mektup aldım. Bütün azmiyle memleket için çalışacak, icabında yeniden faaliyet sahasına girecekmiş. Gece Profesör Rossier ile görüştük. Muahedeyi paçavra gibi telakki eden son makalesinin iyi yazılmış olduğunu söyledim. (**Tanin: 10.2.1946**)

7. Tokat yöresinde bazı Çerkezler bir bildiri yayımlayarak Padişah'tan izinsiz toplanan Meclis'i tanımadıklarını ilan ettiler. Bildiride idarenin din adamları eline geçmesi gerektiği anlatıldı. "Doğrudan İstanbul'la muhabere yapılarak Padişahımızın ahvaline vakıf olmasını umum millet istiyor" denildi. Bu bildiriye, köyden köye, ilçeden ilçeye, ilden ile ulaştırılanların hacca gitmiş kadar sevaba gireceği ileri sürüldü. (**Asarkaya**: 59)
8. **Öğüt**: Anzavur'un melanetleri. —Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne veya bir başka heyete zorla imza ettirilecek San Remo ölüm kararına Türk Milleti hiç bir zaman evet demeyecektir. Barış anlaşmasını imzalayacak olanlar milleti temsil etmiyorlar. Bu özelliği dolayısıyla onun uygulanma imkânı da yok. **Akşam**: Anlaşmanın ahlakî kıymeti. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Bir kere de Türk'ü dinleyiniz. —Sakarya geçitlerine doğru Anzavur Paşa'nın tarruz hareketi. **İleri**: Barış şartları metni hâlâ gelmedi. **Alemdar**'da Refi Cevat: Herşey mahvoldu, yalnız namus.... **Ferda**'da (Adana) Hürriyet ve İtilaf Fırkası Adana Şubesi Başkanı Hafız Mahmut Celal'in, Şeyhülislam fetvasını da tanık göstererek Kuvayı Milliye'yi eşkıya olarak gösteren açıklaması. "Artık bunu anlamamak cinnettir veya ihanettir. Cenabıhak cümlemizi münafık şerrinden emin buyursun!" (**Ayhan**: XXI) **Karagöz**'ün tramvay grevi nedeniyle ayakları şişmiş.

20 - PERŞEMBE

1. İstanbul Hükümeti'nin Anadolu hareketine karşı askerî saldırısı devam ediyor. 1) Kuvayı İnzibatiye, Karamürsel'i işgal etti. (**Özkul**: 16) 2) Kiraz Hamdi Paşa ile birlikte Kuvayı İnzibatiye'nin hareketini teftiş etmek için İzmit'e gelmiş olan Başbakan Damat Ferit Paşa, hayal kırıklığına uğradı. İzmit halkı, yapılan karşılama törenine katılmadı. Damat Ferit, İstanbul'a döndü. (**İleri**, **İkdam**: 21; **Alemdar**: 22; **PS**: 21, 24; **Cebesoy** 1: 389) 3) Albay Refet Bey, isyancılara karşı savaşan kuvvetlerin komutasını üzerine almak üzere Arif Bey'le birlikte Mudurnu'ya geldi. (**PS**: 20; **TİH** VI: 51; **Şehidoğlu**: 55)
2. Siirt'e bağlı Garzan yöresinde Cemil Çeto ayaklanması başladı. Merkezi Diyarbakır'da olan 13. Kolordu, Cemil Çeto üzerine kuvvet sevketti. Çeto, 7 Haziran'da teslim olacak. (**TİH** VI: 136; VI (6974): 180)
3. Fransızların Antep'teki kuvvetlerini takviye etmek için hazırladıkları bir müfreze himayesindeki erzak kolu, Kilis'ten hareket etti. Yarından sonra, Akbaba sırtlarında Kuvayı Milliye'nin direnişi sonuçsuz kalacak. Fransızlar, Türk çemberini yararak şehre ulaşmayı başaracaklardır. (**İHH**: 48; **Ünler**: 59)
4. İstanbul'dan Anadolu'ya geçişler devam ediyor. Bugün İnebolu'ya çıkanlar: Çorum mebusu ve Tanin başyazarı Muhyittin, Yenigün yazarlarından Ke-

mal Ragıp, Genç Yolcular dergisi kurucusu Ahmet ve Sadrettin, Yüzbaşı İsmail, Teğmen Hikmet, Mısırlı Teğmen Fuat. (AS: 23)

5. Lenin, Hindistan Devrimci Birliği'ne gönderildiği mesajda, ezilenlerin zafer kazanabilmesi için işbirliği yapmaları gerektiğini belirtti. Mesajda şöyle denildi. Hint, Çin, Kore, Japon, İran, Türk işçi ve köylüleri, ortak kurtuluş davaları için el ele verir ve birlikte yürürlerse, ancak o zaman sömürücülere karşı kesin zafer teminat altına alınacaktır. Yaşasın özgür Asya! (Lenin: 338; Türkiye Üzerine: 124)
6. Caix, Sava ve Lebon'dan oluşan Fransız kurulu Ankara'da. Beyrut'tan General Gouraud'un gönderdiği kurul, Kemalistlerce soğuk karşılandı. Kurul üyeleri Mustafa Kemal'le yarın görüşecekler. (Bel. 177: 330)
7. Kızıllarla Azerbaycan askerleri arasında Gence çarpışması. İngilizlerin de teşvikiyle 11. Kızılordu'nun gerilerine bugün başlayan saldırı bir hafta sürecek. Kızılordu, Gence Ermenilerinin de yardımıyla şehri ele geçirerek birçok kişiyi öldürecektir. Kızılordu Gence'ye 3 Mayıs'ta girmişti. (TİH III: 99; TK 126: 154)
8. İsviçre'de bulunan Cavit Bey'in not defterinden: Böyle bir muahede altında Türkiye için müstakil bir hayat sürmek imkânı yoktur. Başka muhasım devletlere ceza verdiler, Türkiye'den intikam alıyorlar. Bugün nasyonalistlerin dahi yapmaları lazım gelen şey her türlü müdafaaya başvurmakla beraber bilhassa ve bilhassa muahedenin imzalanmaması için her şeyi ve her şeyi yapmaktır. (Tanin: 10.2.1946)
9. **Hakimiyeti Milliye:** Üzücüdür ki, bunca tecrübeden sonra İstanbul'da hâlâ "İngiltere'ye eğilim gösterseydik bize amansız düşman olmazdı, yardım ederdi" diyenler var. —Büyük bir himmet: Eskişehir'de Albayrak taburu kuruldu. —Üç il mebuslarının pazartesi günü Meclis'e katılışları. **Ferda'da** Hafız Mahmut'un bildirisi: Ey ahali! Yunan'ı bile İzmir'den çıkaramayan Kuvayı Milliye denen eşkiya kuvvetine inanmayınız. Bunlar Fransızları Adana'dan nasıl çıkarır? (Coşar, MMB: 69. Krş. 19) **İkdam:** Hürriyet ve İtilaf Fırkası Trakya ve İzmir için miting tertip etmeye karar verdi. **Peyamı Sabah:** Muahedenin elem verici metni. "Yüzümüz yok Hüda'ya yalvaracak / Bilmem halimiz neye varacak". —Bolu, bütün kazaları ile beraber Kuvayı Milliye'den kurtarıldı. **İleri:** 433 maddelik muahede metni geldi (metin, buradan AS: 27) —Başyazı sansür. **Alemdar:** Sulh anlaşmamızın asıl metni tebliğ edildi (metin). **Akşam:** Açıkta oruç yiyenlerin yakalanarak mahkemeye verileceği konusunda Polis Genel Müdürlüğü'nün bildirisi. —Mübarek Ramazan şerefine (yalnız kırmızı rengin eklenebildiği) özel nüsha. —Muahedemizin hülasası. Sultanahmet'te miting çağırısı (yarın için).

21 - CUMA

1. Sultanahmet alanında Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından düzenlenen bir mitingde barış şartlarının ağırlığından yakınıldı. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, bu şartların kabul edilemeyeceğini söyledi. Rıza Tevfik "hakkımızı ispat etmeliyiz!" dedi. İstanbul Hükümeti delegelerine 11 Mayıs'ta Paris'te tebliğ edilen Sevr Anlaşması'nın şartları İngiliz işbirlikçileri tarafından bile çok ağır bulunuyor. Buna rağmen Damat Ferit Hükümeti 20 Temmuz'da onu imzalamaya karar verecek, 10 Ağustos'ta imzalayacak, 12 Ağustos'ta, Osmanlı Devleti'nin artık sonu demek olan bu anlaşma karşısında genel yas ilan edilecektir. (**Akşam:** 21 "Yüzbinlerce kişi ... mütarekeden beri büyük dergâha dileklerini bildiriyorlar"; **Alemdar:** 21 "Son hamiyet borcu"; 22: Allah'ın büyüklüğünden, Avrupa'nın adaletinden imdat isteyiş"; **İkdam,** PS: 21, 22; **İleri:** 22: "Muazzam miting"; **AS:** 27; **Söylemezoğlu:** 168) ★ Berlin'de yaşayan Türkler ve diğer Müslümanlar bir miting yaparak manda ve nüfuz alanları projelerini protesto ettiler. Damat Ferit Paşa'yı kınadılar. Türkiye barışına karşı çıkan kararlar alındı ve bunlar büyük devletlerle başına bildirildi.
2. İstanbul Hükümeti, 1. Kolordu Komutanlığı'na verdiği cevapta, Trakya'nın Yunanlılara verilmemesi için İtilaf Devletleri'ne tekrar başvurduğunu bildirerek kesinlikle halkı silahlandırma yoluna gidilmemesini emretti (**Bıyıklıoğlu 2, I:** 345).
3. Anzavur'un emir verici davranışları sebebiyle Süleyman Şefik Paşa'nın komutanlığından istifa ettiği İzmit ve Havalisi Fevkalade Kumandanlığı lağvedildi, yerine İzmit ve Havalisi Kolordu Kumandanlığı kuruldu ve bu makama eski 2 Numaralı Divaniharp Başkanı Suphi Paşa atandı. Suphi Paşa, 24'te görev yerine hareket edecektir. (**TV:** 3861; **İkdam, İleri, Vakıf, Akşam:** 23)
4. Güney'de Türk-Fransız savaşı devam ediyor: Kuvayı Milliye, Adana'da Fransız işgalini tehdit ediyor. Çeteler, Adana yakınlarındaki Şakir Paşa Çiftliği'nde Fransızlara saldırdılar. Fransız kuvvetleri hazırola geçirildi. (**Veu:** 315) ★ İkinci Kavaklıhan Savaşı: Fransızların Pozantı'ya gönderdikleri takviye kuvvetleri de püskürtüldü. Üç gündür devam eden çarpışmalar Fransızların ağır kayıplarıyla sonuçlandı. (**Arkoğlu:** 117; **Efe:** 12; **Ener 2:** 120) ★ Antep cephesinde, takviye kolunun önünü kesen millî kuvvetlerle Fransızlar arasında Akbaba Savaşı, Millî kuvvetler yarın çekilmek zorunda kalacaklar. (**TİH IV:** 144; **Ünler:** 61; **Uzel:** 79; **Lohanizade:** 95; **Şalvuz:** 8; **Dalkır:** 140; **Yetkin:** 48; **BTDD** 12: 20)
5. General Gouraud'un gönderdiği ve dün Ankara'ya gelen Fransız kurulu, Mustafa Kemal'le görüştü. Önce yalnız Maraş ve Antep'le, Mustafa Kemal'in direktmesi üzerine de Kilikya ile ilgili olarak müzakerelere başladı. (**Bel.** 177: 330)

6. Milliyetler Bakanı Çiçerin, dostluk kurma isteklerine karşılık olarak Ermeni delegelerini Moskova'ya davet etti. Sovyetler, Daşnak Ermeni Hükümeti'yle 10 Ağustos'ta bir anlaşma yapacaktır. (**TİH** III: 100; **Yerasimos**: 152)
7. Bulgar burjuvazisi, ihtilalci hareketlerin baskısı karşısında yönetimi Çiftçi partisine devretti. Türk kurtuluş savaşına dostça bir tutum takınacak olan İstanbulski, başbakan oldu. (**Velikov**: 88)
8. İsviçre'de saklanan Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Muhtar Paşa'ya tarafsız tanınmış eski adamlardan bir hükümet kurarsa, milliyetçilerle İstanbul'un arasının bulunabileceğini söyledi. Muhtar Paşa, Damat Ferit Paşa'ya bir telgraf çekerek Mebuslar Meclisi'nin sorumluluğu üzerine almasını ve Anadolu'da toplanmasını önerdi. (**Tanin**: 10.2.1946)
9. **Vakit**: Barış anlaşmamızın özeti. **İkdam**'ın yer yer sansürlü başyazısı: Millî arzu. **İleri**: Türk milleti zillet içinde yaşayamaz. Bizim malımızı bize bırakın. Millet prensiplerinin yükleyeceği fedakâlığa katlanınız. Siz de takdir edersiniz ki isteklerimizde ölçüsüz değiliz. **Alemdar**: Bu sulhtan kim kazanacak? —Adapazarı mektubu: Halk Padişahına sadıktır. Geyve nasıl zaptedildi? Yakında başlayacak harekât... **Akşam**: Büyük Yunanistan hazırlığı.

22 - CUMARTESİ

1. Güneybatı Anadolu'da İstanbul ve Ankara Hükümetlerinin kuvvetleri arasındaki boğuşma devam ediyor. Batı Cephesi Kumutanı Ali Fuat Paşa, Düzce-Adapazarı yöresinin isyancılardan temizlenmesi için yapılacak saldırı planını birliklerine bildirdi. (**Cebesoy** 1: 391; **TİH** VI (1974): 107; **Esen-gin**: 99) ★ Refet Bey, Mudurnu'da isyancıların elebaşlarıyla pazarlık yapıyor (**TİH** VI: 51). ★ Kuvayı Milliye'ye yenilip Adapazarına çekilen Ahmet Anzavur, Başbakan Damat Ferit Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Süleyman Şefik Paşa'dan aldığı 5.000 liradan başka 6.000 lira da borçlandığını, askeri yönetmenin bundan böyle mümkün olmadığını, ayağının hayvanın altında kalıp ezildiğini, tedavi için İstanbul'a gelmekte olduğunu bildirdi (**PS**: 22; **TİH** VI: 71; VI (1974): 127; **Şehidoğlu**: 87; **Esen-gin**: 114).
2. Sevr Anlaşması metni Meclis'te okundu. Nebil Efendi: "Boşuna yorulmuşlar, Türkiye yok diydiler iyi ederlerdi" dedi. Mebuslar konuşmalarında anlaşmaya şiddetle çıktılar. Bunun Avrupa'nın çirkin yüzünü gösterdiğini, asla teslim olmayacaklarını, ezilen milletlerle birlik olunması gerektiğini söylediler. (**ZC** 1: 113; **HM**: 24)
3. Batı Trakya Yunanlılar tarafından işgal ediliyor. Batı Trakya'da Bulgarlarla Türkler ortak bir kongre yaptılar. Batı Trakya Kongresi 27'de İhtilalci Batı Trakya Hükümeti'ni kuracaktır. (**İkdam**: 2 Haziran; **Bıyıklıoğlu** 2, 1: 140; **Velikov**: 154) ★ 15 Ekim 1919'da Gümölcine'nin Hemetli köyünde Fransız himayesinde kurulan ve Türklerden oluşan yönetim sona erdi (**Batıbey**: 131).

4. Fransızların Kilis'ten gönderdikleri takviye kuvvetleri Antep'e geldi. Millî kuvvetlerin Akbaba mevkiinde bu kuvvetlere yaptığı baskınlar bir sonuç vermedi. (İHH: 48; Ünler: 60; Uzel: 79; Abadi: 46; TİH IV: 135; Yetkin: 48) ★ Fransız müfettişi General Garnier Duplessis, uçakla Mersin'den Adana'ya geldi. Hükümet konağında memurlar, İslam ve Hristiyan esnaf ve Vali Celal Bey'le görüştü. (Ener: 75)
5. Önceki gün Beyrut'tan Ankara'ya gelen Fransız kurulu Mustafa Kemal'le görüştü. Mustafa Kemal, Fransız ordusunun Türkiye'yi bütünüyle boşaltmasını istedi. Fransızlar, bu konuda hükümetlerine danışmak istediklerini bildirdiler. (Bel. 177: 330; HM: 8 Haziran, ad vermeksizin. Krş. 21)
6. Kâzım Karabekir, Meclis Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, Erzurum Valisi'nin devlet işlerinde kabiliyeti olmadığını ileri sürdü. Karabekir 1 Mayıs'ta gönderdiği yazıda Vali Reşit Paşa'nın el altından millî mücadele aleyhtarlığı yaptığını ileri sürerek görevden alınmasını istemiş, 6 Mayıs'ta da valilik görevini üstlenmişti. Ankara, Karabekir'in ısrarı üzerine Reşit Paşa'yı görevinden alacaktır. (Karabekir 1: 648)
7. Yüksek Komiser Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: Bir süre önce milliyetçilerin kurdukları basın ajansı (Anadolu Ajansı)'nca yayımlanan haber bülteninde İngiltere aleyhtarlığı yapılıyor. İrlanda'dan Hindistan'a kadar İngiltere'nin güçlükleri istismar ediliyor. Başbakan (D. Ferit) gitgide güç durumunda kalıyor. Barış anlaşmasını şimdiki haliyle imzalarsa taraftarlarının çoğunu kaybeder. (Şimşir II: 99)
8. Yeni İtalyan Hükümeti kuruldu. Başbakan Nitti, İçişleri Bakanlığı'nı da üzerine aldı. Dışişleri Bakanlığı'na Silovya, Savaş Bakanlığına ise Bonato getirildi. (İkdam: 25)
9. The Times: Mustafa Kemal şiddetli adam değil. Halkın dayanışması yok. Müttefikler, barışı zorla kabul ettirmeye yetecek güce sahiptirler. (Jaeschke 1: 104) İkdam: Dünkü toplantı: Adalet isteriz! Peyamı Sabah: Dünkü muazzam miting. —Geyve Boğazı civarında hükümet birliklerinin başarısı tevali ediyor. Anzavur Paşa'nın yaralandığı tamamen yalandır. Alemdar'da dünkü Sultanahmet mitingi. Mustafa Sabri Efendi'nin konuşması. Vakit: Dünkü büyük miting. Alınan kararlar Atebe-i Seniye ile İtilaf Devletleri siyasi temsilcilerine tebliğ olunmuştur. Karagöz'de sekâna kanununun akordu bozuk olduğundan gırtlak gırtlak gelmiş ev sahipleri ile kiracılar.

23 - PAZAR

1. İsyancılar üzerine genel saldırı başladı. Çerkez Ethem kuvvetleri, Kuvayı İnzibatiye'yi yenerek Sapanca'yı ve 10 Mayıs'tan beri Anzavur kuvvetlerinin elinde bulunan Adapazarı'nı kurtardılar. Çerkez Ethem, isyancılara katılmış bazı köyleri yaktırdı. Ankara'nın gönderdiği öğüt kurulundan Mebus Hüsrav ve Osman Beyler, Meclis Başkanlığı'na yazılarında, isyancı Çerkez

beylerinin “üzücü” olayları yanlış gördüklerini, anlaşmazlığın giderilmesi için kendilerini aracı tayin ettiklerini bildirdiler. (AS: 23 “müjdeleriz.”; HM: 27; ÇEH: 40; Cebesoy 1: 398; TİH VI: 65; VI (1974): 129; Selçuk: 218 “21 Mayıs’ta Adapazarı, Bolu, Düzce elimize geçti”; Esengin: 100) Özkök: 26)

2. Dün Türk çemberini yararak Antep’e giren Fransız kuvvetlerine karşı Kuva-yı Milliye’nin yaptığı gece baskını (23/24) sırasında Karayılan diye anılan çete reislerinden Molla Mehmet öldü. (Uzel: 81; Lohanizade: 102; Ünlr: 60; Yetkin: 49)
3. Fransızlarla Ankara’da yapılan görüşmeler sonuçlandı. Ateşkes şartları üzerinde anlaşmaya varıldı. Ateşkes 30 Mayıs’ta yürürlüğe girecek. Mustafa Kemal, Beyrut’tan Gouraud’un gönderdiği temsilcilerden, Türkiye’deki bütün Fransız kuvvetlerinin çekilmesini isteyince, temsilciler bunun için hükümetlerinden talimat almak istediklerini söylemişlerdi. (Bel. 177: 330)
4. Adapazarı’nda millî kuvvetlere yenik düşen ve bir ayağı hayvanının altında kalarak ezilen Anzavur Ahmet, İstanbul’a döndü (İkdam; PS: 25).
5. Yunanlılar bütün Batı Trakya’yı işgal ederek Meriç ırmağına kadar geldiler (İHH: 58). ★ General Milne, Yunan karşı saldırılarında üç kilometreden daha ileri gitmelerini, sonunda eski yerlerine dönmeleri şartıyla kabul etti. Fransız genarali d’Esperey de Yunanlılara serbest hareket etme izninin verilmesini önerdi. Yunan Başbakanı, daha sonra, Türklerin, bir saldırı hazırlığını haber almamaları için işgal alanı dışına çıkılmayacağı inancının verilmesini emredecektir. (KASÖT: 101)
6. Karabekir, Millî Savunma Bakanlığı’na gönderdiği raporda, kolordusu bölgesinde Kuvayı Milliye teşkilatı olmadığını, çünkü bu görevin ordu tarafından yerine getirildiğini, şimdiye kadar göreve çağrılmamakla birlikte Trabzon kıyılarında millî kuvvetler tertibatı olduğunu, sınırın doğusundaki Oltu ve Ortakale şûralarının silahlı kuvvetleri olduğunu, bunların beslenmesi için aylık 2.000.000 kuruşa ihtiyaç olduğunu bildirdi. (TİH VII: 88)
7. **Peyamı Sabah:** Geyve’de hükümet kuvvetlerinin başarısı devam ediyor. Bu durum hariçte iyi etki yapıyor. Bizi müdafaa eden dostlarımızın işini kolaylaştırıyor... **Alemdar**’da R. Cevat: Hakkımızda verilen hüküm adaletsizdir, Avrupa haklı talebimizi tekrar inceleyecek ve milletin gösterdiği ağırbaşlılığın kıymetini elbet de takdir edecektir. **Vakit:** Geyve çarpışmaları. Journal d’Orient muhabininin mektubu. **Açıksöz:** Daily Telgraph’ta Türk barış anlaşması şartları. —İzmir nasıl işgal edildi I. **Akşam:** İzmit civarı harekâtı.

24 - PAZARTESİ

1. Padişah, Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında 11 Mayıs tarihli idam hükmünü onayladı. Mustafa Kemal’le birlikte Kara Vasıf, Ali Fuat Paşa,

Alfred Rüstem, Doktor Adnan ve Halide Edip'in idamlarına, mallarının haczine ve ele geçirildiklerinde yeniden yargılanmalarına karar verilmişti. (TV: 3864; **BTDD** 1: 4; **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri**: 82, 83)

2. Mustafa Paşa'nın başkanı bulunduğu Divan-ı Harb-i Örfî, Fevzi Paşa'yı (Çakmak), idama mahkûm etti. (Padişah onayı 27 Mayıs). Fevzi Paşa, halen Ankara Hükümeti'nde Millî Savunma Bakanlığı yapıyor. (TV: 3866; **İleri, Alemdar, Vakit, İkdâm**: 26)
3. Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart'tan sonra yaptığı ve bundan sonra yapacağı atama ve terfilerin geçersiz sayılmasını kararlaştırdı. TBMM, İstanbul Hükümeti'nin, İstanbul'un fiilen işgaliyle egemenlik hakkını kaybettiği sonucuna vararak onun bu tarihten sonra yaptığı ve yapacağı anlaşma ve sözleşmelerin hükümsüz sayılmasını daha önce karar altına almıştı. (**ZC** 2: 23; **Düstur** 3/1: 10)
4. Menil komutasındaki Fransız kuvvetleri Pozantı'yı terketti. Bu kuvvetler bir süreden beri Türk çemberi içinde bulunuyordu. Aldığı emir üzerine bin kişilik taburuyla Tekir Yaylası'na gelen Menil, Mersin'e ulaşabileceği en kısa yolu araştırıyor. Aldığı kılavuzlar onu yanıltacak, Menil, 27'de esir düşecektir. (**Dalkır**: 143; **Şalvuz**: 21. Krş. 25)
5. İzmit Kolordusu Kumandanı Suphi Paşa, İzmit'te Kuvayı İnzibatiye Karargâhı'ndaki görevine başlamak üzere İstanbul'dan hareket etti (**İkdâm, PS**: 25). ★ Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, karargâhıyla birlikte Adapazarı'na geldi (**Cebesoy** 1: 402) ★ Anadolu Olağanüstü Müfettişi Zeki Paşa, ağır barış şartlarının, hazırlayacağı reform programını altüst ettiğini söyledi (**İkdâm**: 24).
6. Başkan Wilson, ABD Senatosu'na Ermenistan mandasını önerdi. Senato, öneriyi 1 Haziran'da reddedecektir. (**Vakit**: 27, **İleri** 27, 29; **PS**: 29; **Bel. XX**: 697; **TİH III**: 14)
7. Bakû'da İttihatçılar tarafından 28 Nisan'da kurulan Türk Komünist Fırkası Vekili sıfatıyla Dr. Fuat Sabit, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'e "Türk İhtilalinin Niteliği" konulu raporunda "Rus ihtilalinin Türkiye'de ve ezilen doğudaki etkisi, Fransız ihtilalinden büyük olacaktır" dedi. Fuat Sabit Bey'in Türkiye için silah yardımı istemesi üzerine Çiçerin'in, bu silahların ilerde Sovyetlere karşı kullanılmayacağını nereden bileceğini sorması üzerine hazırlanan raporda, Türkiye'deki siyasî partilerde belirli bir sola kayışın görüldüğü anlatıldı. Fuat Sabit Bey'in Moskova'daki Büyük Opera'da yaptığı konuşma, devrimci Türkiye lehine gösterilere sebep oldu. (**Karabekir** 1: 741; **Yerasimos**: 234; **Tevetoğlu**: 286)
8. Cavit Bey, İsviçre'den Berlin'e gitti (**Tanin**: 10.2.1946).

9. **İradei Milliye:** Matemli bir Ramazan. **Vakit:** İzmit ve civarı harekâtı. —Macar Barış Anlaşması imza ediliyor. **İleri:** Bolşeviklerin İran'a taarruz etmeleri üzerine adı geçen hükümet, Cemiyet-i Akvam'ın nazar-ı dikkatini çekmiştir. Amerikan reisicumhuru, Ermenistan sınırını tesbit etme görevini kabul etmiştir. **Alemdar'**ın Adapazarı muhabiri, Anzavur ve "düşman" harekâtı hakkında bilgiler veriyor. **Hakimiyeti Milliye:** BMM'nde millî galeyan. Yaptıkları barış anlaşması, Avrupa zulüm ve hiyanetinin en acı nümunesi. —Damat Ferit ve yaranı vatandaşlıktan çıkarıldı. **Akşam:** Darüleytam umum müdürünün beyanatı: Yetimlerimizi kimse düşünmüyor. —İstanbul Muhafızlığı lağvedildi.

25 - SALI

1. Ankara, ayaklanmaları bastırmaya çalışıyor: Önceki gün Sapanca ve Adapazarı'nı isyancılardan kurtaran Çerkez Ethem kuvvetleri, Hendek'e vardı. Arif Bey komutasındaki kuvvetler de Düzce'de. (Cebesoy 1: 405; Arif: 50; **TİH** VI: 63; VI (1974): 110; Esengin: 100) ★ Zile'deki isyan kıptırlarına karşı bir piyade taburu ile bir batarya Sivas'tan Yıldızeli'ne gönderildi. (**TİH** VI: 92; VI (1974): 144, 162) ★ Tokat'tan gönderilen öğüt kurulları köyleri dolaşiyor (**Aksaray**: 76).
2. Bir Yunan işgaline karşı koymak amacıyla Doğu Trakya'da I. Kolordu tarafından ilan edilen seferberliğin ilk günü. 1884-1900 doğumlulular silah altına çağrıldı. Erler giyecek ve gece örtünecekleri eşyayı da yanlarında getiriyor. (**İHH**: 58)
3. Türkiye'ye Sovyet yardımı: Bakû'daki Türk Komünist Fırkası Vekili Dr. Fuat Sabit, Rus Sovyet Hükümeti'yle bir yardım anlaşması imzaladı. Buna göre Sovyetler 1 milyon altın lira, 60.000 tüfek, 180 milyon fişek, 108 sahra topu ve 12 ağır top yardımı yapacaklar. (Yerasimos: 153) ★ Sovyetlerle yardım ve işbirliği anlaşması yapmak üzere Moskova'ya gitmek için 11 Mayıs'ta Ankara'dan yola çıkan Dışişleri Bakanı Bekir Sami ile İktisat Bakanı Yusuf Kemal Beyler Erzurum'a vardılar. Türkiye delegeleri Moskova'ya 19 Temmuz'da ulaşabileceklerdir. (**Karabekir** 1: 705)
4. Dün gözaltına alınan İçişleri eski Bakanı ve ünlü valilerden Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran), Nemrut Mustafa Divaniharbince tutuklandı. Hazım Bey'e yüklenen suç, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı bulunduğu 1909 yılında, Abdülhamit'in tahttan indirilmesinde Yıldız Sarayı'ndaki malların yağmasına katılmak. Ebubekir Hazım Bey, saraydaki malların sayımı ile ilgili komisyonun başkanı bulunuyordu. Ebubekir Hazım Bey'in suçları arasına Bursa Valiliği'nde ve İçişleri Bakanlığı sırasında Kuvayı Milliye'yi yardım etmek de eklenecek ve asıl bunlardan ötürü 7 Ağustos'ta mahkûm edilecektir. (Tepeyran 2: 10)

5. Fransız uçakları Menil'e, Türk hatlarının yarılmasını nedeniyle takviye kuvvetleri gönderilemediğini bildirerek, taşıyamadığı eşyayı yakıp Türk çemberini yarması emrini ulaştırdı. Menil, teslim olmayı reddederek Türk çemberini yarmayı başardı. Fransız taburunun ayrılışı üzerine Türk kuvvetleri Pozantı'ya girdi. (Véou: 290; TİH IV: 145; Şalvuz: 10; Saral: 76) ★ Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, 2. Kolordu Komutanlığı'na, Fransızlarla yapılacak ateşkes konusunda görüş sordu. Verilen cevapta, ateşkesin faydalı olacağı belirtildi. (Saral: 133) ★ Antep'te çarpışmalar devam ediyor (Ünler: 188).
6. Üç İl Temsil Kurulu adına Oltu Mutasarrıfı Yusuf Ziya Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, Kuvayı Milliye'nin girdiği kutsal savaşa katıldıklarını, emirlerini beklediklerini bildirdi. (Karabekir 1: 706). ★ Daşnak Hükümeti'ne karşı çarpışan bazı komünist Ermeniler Oltu'dan Türkiye'ye sığındılar (Karabekir 1: 704).
7. Mahatma Gandhi, Türkiye'ye imzalatılmak istenen barış şartlarına karşı çıktı. "İngilizlerin amacı, Avrupalı sömürücüler için mümkün olduğu kadar çok para toplamaktır" dedi. Bir Hint gazetesinin yayımladığı barış şartlarına karşı Hindistan'da büyük bir ölke var. (Sinha: 91, 93)
8. Millerand'ın demeci: Mustafa Kemal'in Faysal'la ve Bolşeviklerle ittifakı beklenebilir (Jaeschke 1: 105).
9. İngilizlerin aracılığı ile Menşevik Gürcü Hükümeti ile Daşnak Ermeni Hükümeti arasında askerî bir ittifak anlaşması imza edildi (TİH III: 98).
10. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Zannetme ki çile doldu şimdi. İldam'da Yakup Kadri: Tarihin bir başlangıç noktasındayız. Uzaktan uzağa bir fecir söküyor. Bazıları bunu, bir yangının parıltısı zannediyor ve ürkerek gözlerini kapıyor. Gelecek, yeryüzünün bütün mağdur ve mazlum insanların olacaktır. (Ayrıca, Ergenekon: 10) Vakit: Kuvayı Milliye yöneticileriyle bazı sivil kişilerin Divaniharbe başvuruları konusunda resmi tebliğ. Akşam: Şehir emaneti müşkülât içinde.

26 - ÇARŞAMBA

1. Düzce-Bolu isyanı söndürülüyor: Düzce isyancıları, nisbeten yumuşak buldukları Refet Bey'e teslim olmak istedilerse de, Çerkez Ethem kuvvetleri daha önce şehre girdi. Ethem, iki gün içinde elebaşılardan 53 kişiyi idam ettirecektir. (HM: 31; ÇEH: 42; Cebesoy 1: 406; Apak: 116, 135, TİH VI (1974): 111; Özkök: 265. AS: 31'de idam edilenlerden bir kısmının adları)
2. Artova'da 300 kadar isyancının baskınına uğrayan birlikler, çemberi yararak Tokat'a çekildi (TİH: VI: 92; VI (1974): 143).

3. Başbakan Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiseri'ne giderek dert yandı ve bazı isteklerde bulundu. Milliyetçileri suçlama konusunda yüksek komiserlerin bütün isteklerine uyduğunu, Anzavur'un yerini almak üzere şahsen bir hareket teşkilatlamak istediğini, öteki İtilaf Devletleri'nin güçlük çıkardıklarını söyleyen Başbakan, 10.000 kişiyi silahlandırmasına izin verilmesini istedi, bununla 3 hafta içinde Anadolu'ya boyun eğdirebileceğini ileri sürdü. Barış şartlarının ağırlığından yakınan Damat Ferit Paşa, bunu imzalarsa müşkül durumda kalacaklarını da söyledi. Yüksek komiser "Sert olacağını ateşkesten beri hatırlatıyoruz" cevabını verdi. Robeck, Damat Ferit Paşa'nın 10.000 kişiyi silahlandırma isteğini yarın İngiliz Dışişlerine bildirecek, 28'de rapora düşülen bir notta, bu istek "gülünç" olarak nitelendirilecek, bu askerlerin milliyetçilerle, ilk karşılaşmalarında saf değiştireceklerine işaret edilecektir. (Şimşir II: 117; Kürkçüoğlu: 70)
4. Dün tutuklanan Ebubekir Hazım Bey, kendisini yargılayacak olan Divanı-harp başkanlığına gönderdiği dilekçede 1909 Yıldız Sarayı yağmasından ötürü mahkemenin kendisini yargılayamayacağını belirterek salıverilmesini istedi. Dilekçe reddedileceği gibi Ebubekir Hazım Bey, Kuvayı Milliye'ye yardım etmekle de suçlanacak ve idam cezasına çarptırılacaktır. (Tepeyran 2: 18)
5. Karabekir, Ermenilere karşı hareket planını birliklerine yolladı. Harekât 28 Eylül'de başlayabilecektir. (TİH III: 59)
6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanlığı'na Miralay Sadık Bey seçildi. Partinin 10 Ocak 1919'da yapılan ilk merkez yönetim organları seçiminde başkanlığa Nuri Paşa seçilmişti. Partiden bugün yapılan açıklamaya göre, katılabilen şubelerle yapılan kongrede genel merkezin diğer üyeliklerine şu kişiler seçildi: Adliye Bakanı Rüşdü Bey, Senato Üyesi Seyit Abdülkadir Efendi, Eğitim eski Bakanı ve Senato üyesi Rıza Tefik Bey, Adliye eski Bakanı ve Senato üyesi Vasfi Efendi, Başbakanlık Müsteşarı Cemal Bey, İçişleri eski Bakanı Ali Kemal Bey, Bursa eski Valisi Gümölcüneli İsmail Bey, İstanbul eski Valisi Yusuf Ziya Bey, İskodra eski Valisi Seyfettin Bey, Karahisarşarkî eski mebusu Ömer Fevzi Bey, Adliye Müsteşarı Sait Molla Bey, Prens Hüseyin Hayrettin Bey, Rüsumat Genel Müdürü Mahir Sait Bey, Darülhikmetül İslamiye üyesi Ahmet Rasim Avni Efendi, aynı daire kâatibi Hafız İsmail Efendi, Harputlu Remzi Bey, Bedirhanzade Emin Ali Bey, Trabzonlu Süleyman Bey, Şeyh Ömer Efendi, Evrenoszade Sami Bey, Dersîâm Atâ Efendi, Mithat Paşa torunu Mithat Kemal Bey, Tarihçi Ahmet Refik Bey, Halil Rıfat Paşaoğlu Ahmet Rıfat Bey, Fuat Paşa (İkdam: 27. Rüşdü Bey'in tekzibi ve Ahmet Refik Bey'in istifa haberi: İkdam: 30)
7. Sevr Anlaşması'na Fransa'dan karşı çıkışlar: Fransız Komünist Partisi yayın organı L'Humanite: Fransa'da kapitalizmin amansız savunucusu Fransız Hükümeti, İngiliz emperyalizmine yenilmektedir. L'Intronsigeant: Elde bir

Türk anlaşması var ama Türkler de var... (Akyüz: 103, 107) **Öğüt:** Cemiyet-i Hilaliye-i İslamiye'nin bildirisi: İngilizler, Müslümanları birbirlerine kırdırmak istiyorlar. Para ile adam satın alıyorlar. Padişah esirdir. Askere yazılınız. Verginizi veriniz... **İzmire Doğru:** Trakya Türk'tür. **Peyamı Sahab:** Hükümet kuvvetlerinin İzmit'ten ileri harekâtı. **Vakit:** Harbiye eski Bakanı Fevzi Paşa'nın idam kararı. **Akşam:** Mühlet bitiyor.

27 - PERŞEMBE

1. Padişah Vahdettin, barış şartlarının hafifletilmesi için İngiliz Kralı V. George'dan yardım istedi. Mektubunda, anlaşmanın bağımsız devlet anlayışı ile uyuşmayan maddelerinin hafifletilmesini, Türkçe konuşulan illerin paylaşılmaktan kurtarılması için İtilaf Devletleri'nin öteki üyeleriyle birlikte müdahalede bulunmasını Kral'dan rica etti. Kral'ın cevabı 5 Haziran'da. (Jaeschke 2: 7)
2. Padişah, Fevzi Paşa hakkındaki 24 tarihli idam kararını onayladı. Kavaklı Mustafa Fevzi Paşa'nın suçu, Kuvayı Milliye adı altında çıkarılan fitne ve fesat tertipçilerine katılmak, doğrudan doğruya meclislerine girerek bozguncu bir nutuk söylemek, onların Genelkurmay Başkanlığı'nı kabul etmek... Harbiye eski Bakanı Fevzi Paşa, görevi başında iken Anadolu harekâtına karşı olumsuz bir tavır almış, ancak İngilizlerin baskılarına daha fazla dayanamayarak 27 Nisan'da Ankara'ya gelmiş, aynı gün Meclis'e katılarak İstanbul'un durumu hakkında bir konuşma yapmıştı, 3 Mayıs'ta da ilk bakanlar kurulunda Millî Savunma Bakanı olarak görev almıştı. (TV: 3866)
3. Güney'de Türk Fransız savaşının bugünkü evresi Fransızlar için büyük bir bozgunla sonuçlandı. Pozantı'dan çıkmayı başaran Menil komutasındaki 800 kişilik Fransız kuvveti, Panzın Çukuru'nda 44 yörük köylüsü tarafından pusuya düşürülerek etkisiz hale getirildi. Fransızların geri çekilirken yanlarına aldıkları Türk kılavuzların yardımıyla 200 Fransız öldürüldü, 650 Fransız esir alındı. Çok sayıda silah ve cephane ele geçirildi. 10 maddelik teslim anlaşması yapıldı. Menil, Fransızların Verdün savaşında "Namlı bir komutan" unvanını kazandığı için kılıcı alınmadı. Gülek halkı, teslimden sonra Fransızlara bir yemek verdi. Teslim alınanlar: 1 binbaşı, 3 yüzbaşı, 1 doktor, 5 teğmen, 522 er... (Öğüt: 27; İHH: 44; Şalvuz: 11; Saral: 78; Arıkoğlu: 188; Ener: 60; KSİ: 253; TİH IV: 146; Cebesoy 1: 415; Gnkur: 2; Véou 292'de 1500 kişiden kalan 400 kişiyi 3.000'den fazla Türk çetesinin teslim aldığı, yaralıların "hesabını gördükten" sonra sağlam kalan 193 kişiyi anadan doğma soyarak Karaisalı'ya götürdüğü, kasaba ve köylerde 6 gün teşhir ettiği yazılıdır. Bazı kaynaklar teslim tarihi olarak yarını göstermektedir).
4. Fransızların İkinci Fırka Kumandanı uçakla Antep'e geldi. Fransız mevzileriyle Fransız, Ermeni ve Amerikalılara ait kurumları gezdi. Ermenilere

“Fransızlar daima Antep’te kalacak” diyerek cesaret aşılama çalıştı. Antep’liler, Ankara’dan ve Sivas’taki Üçüncü Kolordu’dan yardım istediler. (Abadi: 47; Arif: 48; Uzel: 82) ★ Urfa Kuvayı Milliyesi Suruç’u kurtardı (Gnkur. 58). ★ 3. Kolordu’nun raporuna göre Maraş ve Antep bölgesinde millî kuvvetler mevcudu: 29 subay, 2116 er ve 53 hayvan. (TİH VII: 90)

5. Bolu ve Tokat yöresinde isyancılarla mücadele devam ediyor. Bolu’da: Refet Bey ve Binbaşı Nazım Bey komutasındaki kuvvetler, 3 Mayıs’tan beri isyancıların işgali altında bulunan Bolu’yu ele geçirdiler. Şehirde sıkıyönetim ilan edildi. Refet Bey, Nazım Bey’i Bolu’da bırakarak Gerede üzerine yürüdü. (İdikut: 24; TİH VI: 64; VU (1974): 112; Özkök: 28; Esengin: 102) ★ İzmit ve Havalisi Kolordu Komutanı Suphi Paşa, Harbiye Bakanlığı’na sunduğu raporda, Kuvayı İnzibatiye’nin perişan durumundan yakındı, gerekli tedbirlerin alınmasını, asker, yiyecek, donatım gönderilmesini istedi. (TİH VI: 73; Şehidoğlu: 90; Esengin: 118) ★ Tokat’ta: 14 Mayıs’ta ayaklanmış olan Postacı Nazım kuvvetleri Çamlıbel’de gece (27/28), 20 erden meydana gelen güvenlik postasını esir aldılar. (Cebesoy 1: 407; Söylev II: 331; İHH: 66; Asarkaya: 83) ★ Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Karabekir’den isyancılara karşı kullanılmak üzere atlı birlikler istedi. İsmet Bey, Akdağ Askerlik Şubesi Başkanlığı’ndan isyancılara karşı mahallî bir kuvvet kurulmasını istedi. Mustafa Kemal, Sivas Valiliği’nden Yıldızeli ayaklanmasının tertipçilerine karşı vatan hainliği kanununun uygulanmasını istedi. İsmet Bey, Amasya dolaylarındaki 5. Kafkas Tümeni’ne bütün birliklerini toplayarak isyancıları dağıtmasını emretti. Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi Halis Bey, Yıldızeli’nden Ankara’ya çektiği telde, idarecilerin beceriksizliğinden yakınlıkla inançlı ve sedakâr kimselerin acele işbaşına getirilmesini istedi, değilse durumun pek tehlikeli bir hal alacağını belirtti (TİH VI: 93, 94; VI (1974): 144; Aybars: 51; İHH: 66; Asarkaya: 83) ★ Mustafa Kemal, Mucur Askerlik Şubesi Başkanı’ndan, Zile ve Yıldızeli Alevilerini ayaklananlara karşı uyarmak için Çelebi Efendi’nin harekete geçirilmesini istedi. Çelebi Efendi, hastalığını ileri sürerek bu görevi kabule yanaşmayacaktır. (TİH VI: 93) ★ Yüzbaşı Selahattin’in Romanı’nda, esirlikten dönen askerlerin İstanbul’da Halife Ordusu’na alınmaya çalışıldığının haber alınması üzerine, Bursa’dan İstanbul’a esirleri uyarmak için gönderilen bildiri metni (Selçuk: 207).

6. Yunanlılar, Edirne’den Ferecik’e kadar Meriç boyunu Fransızlardan teslim aldılar. Dedeoğaç ve Gümölcine’nin de işgaliyle Yunanlıların Batı Trakya’yı işgali tamamlandı. (Akşam: 31; Vakit, İleri: 1, 2; Alemdar: 1, 2, 3; İkdam: 2, 3; PS: 2; HM: 3; TİH II/2: 341) ★ Trakyalılar, I. Kolordu’nun seferberlik ilanına olumlu cevap vererek asker yazılmaya başladılar. 1894-1900 doğumlular silah altına çağırılmıştı. (Bıyıklıoğlu 2, I: 319)
7. Bulgar ve Türklerin düzenlediği Batı Trakya Kongresi, Batı Trakya’da 8 Türk 3 Bulgar’dan meydana gelen İhtilalci Batı Trakya Hükümeti’ni kurdu (Bıyıklıoğlu 2, I: 140; Velikov: 154).

8. İstanbul Hükümeti, 21 Aralık 1919'dan beri görev başında olan ve Fransız işgaline karşı onurlu bir tutum alan Adana valisi Celal Bey'i geri çağırdı. Celal Bey 30'da Adana'dan ayrılacak. (Véou: 316)
9. İttihatçıların ileri gelenlerinden Cemal Paşa, yanında Dr. Bahattin Şakir ve Azmi Beyler olduğu halde Berlin'den Moskova'ya geldi. Cemal Paşa Sovyet Hükümeti'nden yardım sözü alarak Taşkent'e, Bakû'ya gidecek, buradan Afganistan'a giderek Afgan ordusunun yeniden kurulmasında görev alacaktır. (Karabekir 3: 15; Bel. 164: 667; 140: 599; Tanin: 23.12.1944); ★ Cavit Bey, üç gün önce geldiği Berlin'de eski Alman dostlarıyla görüştü. Yarın da Talat Paşa ile görüşecek. (Tanin: 12.2.1946)
10. Mustafa Suphi Bakû'ya geldi. Suphi, burada Türkiye Komünist Partisi'nin 10 Eylül'de ilk kongresini yapacak ve partiyi ele geçirecektir. (Harris: 80, Mustafa Suphi: 34)
11. Kazan'da Tatar Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi (Togan 1: 399).
12. **Hakimiyeti Milliye:** Başkirdistan Cumhuriyeti delegesi Şerif Efendi (Manatof) bir kaç gün önce Ankara'ya geldi. —Anzavur'un melanetleri. **Açıksöz:** Hakkımızdaki idam kararı. Son söz milletin olacaktır. Yazık o bedbahta (Damat Ferit'e) ki, vatanın tarümar enkazı üzerine bir baykuş gibi tünemek için düşmanın şer aleti ve vatanın mel'un celladı olur. —Düşmanların teklif ettiği sulh (metin, 20 tarihli İleri'den) —Mebuslarımız niçin geliyor? Millet bütün varlığını, hayatını, namusunu ellerine tevdi eylediği mebuslarının, Büyük Fransız İhtilali mebusları gibi şahsî menfaatlarını hakir görecektir, hatta nefisini küçültecek zevattan olmalarını istiyor. **Alemdar:** Sadık Bey, Hürriyet ve İtilaf merkez heyetini yeniden kurdu. Yeni heyette, Adliye Nazırı Rüştü Bey, Ayandan Seyit Abdülkadir Efendi, Rıza Tevfik, Vasfi Efendi, Cemal, Ali Kemal, Gümülcineli İsmail, Seyfettin, Ömer, Sait Minla ve Mahir Beylerin adları görülüyor. Tarihçi Ahmet Refik de Hürriyet ve İtilaf'a döndü. **İkdam:** Trakya nüfusu ile ilgili istatistikler. **Peyamı** Sabah'ta Ali Kemal: Devletler, bizi de, Şark'ı da kurtarabilirler. **Le Moniteur,** İzvestia'nın Mustafa Kemal ile Sovyetlerin Ermenistan aleyhindeki anlaşmasını tekzip ediyor (Jaeschke: 1: 105).

28 - CUMA

1. Binbaşı Nazım Bey kuvvetlerinin dünkü girişinden sonra Çolak İbrahim Bey kuvvetleri de Bolu'ya girdi. İstanbul'dan gönderilip Bolu'da isyancılara kumanda eden 5 subay ve 2 memur idam edildi. (PS: 5; İdikut: 24; Özkök: 246; Esengin: 102) ★ Tokat yakınlarında bir grup isyancı, yürüyüşte bulunan tabura saldırarak dağıttı ve askerlerden bir kısmını esir aldı (Söylev II: 331).
2. Fransızlar, Osmaniye'de Fransız mahallesine çekildiler. Kara Hasan kuvvetleri şehre girdi, hapishane açılarak mahkûmlar çıkarıldı. Şehirde durum

gerginleşti ve savaş başladı. Kalabalık bir halk kitlesi nehir kıyısına çekilerek çeteler kurdu. (Dalkır: 185)

3. Fransız Amirali Lebon, Bursa'dan Ankara'ya, Fransa'nın ateşkes koşullarını kabul ettiğini bildirdi. Fransız kurulu, 23 Mayıs'ta Ankara ile ateşkes koşullarını kararlaştırmış ve durumu İstanbul'dan Paris'e bildirmişti. Ateşkes yarından sonra yürürlüğe girecek. (Bel. 177: 331) ★ Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Adana cephesine ateşkes için emir verdi (Ener 2: 152).
4. İngiliz İstihbaratına göre, Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişi Zeki Paşa, Mustafa Kemal'e bir mektup gönderdi. Mektupta, Mustafa Kemal'den memleket çıkarları hesabına Büyük Millet Meclisi'ni, Bakanlar Kurulu'nu feshetmesi, bütün askerî birlikleri merkezî otoriteye teslim etmesi istendi. 9 Haziran tarihli İstihbarat raporunda İstanbul'un, Suphi Paşa'ya Ankara'ya bir çağrıda bulunması talimatı verdiği, onun da bu iş için Albay Ahmet Şefik Bey'i görevlendirdiği, Zeki Paşa'nın çağrısında yer alan görüşme isteğini Ankara'nın kabul ederek 5 Haziran'da görüşmelerin başlamasını istediği ile ri sürülmektedir. (Şimşir II: 128)
5. Hindistan Hilafet Komitesi, Sevr Anlaşması'nı protesto etmek için İngiliz Hükümeti'yle işbirliği yapmama (Hindistan'da İngiliz kanunlarını dinlemede) kararı aldı (Sinha: 94).
6. İsyan sorumlusu olarak görülen 7 kişi, Düzce'de asılarak idam edildi (Umur: 15; HM: 31).
7. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: BMM, küçük heriflerin eseridir. **İkdam:** Cezalandırma. **Vakit:** Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idam hükmünün tasdiki. **Akşam:** Bagilerin tenkiline sulh imzalandıktan sonra girişilecek. Hükümetin şimdilik halkı Kuvayı Bagiyе'nin (Kuvayı Milliye'nin) zulüm ve şerrinden korumakla yetineceği haber alınmıştır.

29 - CUMARTESİ

1. Meclis'in gizli oturumunda Hükümet, Fransızlarla bu gece başlayacak olan ateşkes hakkında bilgi verdi. Mustafa Kemal, bu ateşksten kazançlı olanın kendileri olduğunu, Bolşevik olmayacaklarını, ancak Bolşeviklerle birlik olacaklarını belirtti. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, Damat Ferit'in bütün çabalarına rağmen Türk ordusunun silahtan tecrit edilemediğini söyledi. "Yenilmeyi hazmetmeyen bir millet savaşa devam edebilir. Dünya Savaşı bitmemiştir" dedi. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey de barış şartları hakkında açıklamalarda bulundu. (GCZ 1: 38; TİH VII: 69; Borak: 69) ★ Meclis'in açık görüşmelerinde, barış şartları arasında Düyun-u Umumiye'ye on para bile verilmeyeceği, bütün yabancı şirketlerin millileştirileceği, Türkiye'deki Hristiyanlarla Rumeli'deki İslamların değiştirileceği şartlarının da konulması istendi (ZC 2: 32).

2. Gökbayrak Taburu'ndan kuvvetli bir keşif kolunun da katılmasıyla gece İzmit'e bir baskın yapıldı. İngilizler, Derince'de Türklere ait cephanedepolarını havaya uçurdular. (İHH: 65) ★ İzmit Cephesi Kumandanı Suphi Paşa İstanbul'a döndü (Akşam: 30).
3. İşgal yönetiminin girişiyle Adana'da bugün başlayacak olan Adana Fuarı'nın açılışı, havanın gergin olması nedeniyle ertelendi. Haziran ayı içinde açılacak olan fuara, daha çok azınlık tüccar ve sanayiciler katılacaklar, General Dufieux ile Albay Brémond da açılıшта hazır bulunacaktır. (Véou: 343)
4. **Vakit:** Cürmümüz ve cezamız. **İkdam:** Ölüler dirilirken. **Peyamı Sabah:** Amerika Ayanı mandayı reddetti. **Alemdar,** Hürriyet ve İtilaf'taki yeni yönetimi yorumluyor: En mühim üyeler merkez kurulundan çekilmiş bulunuyor. —Kuvayı Milliye'yi teşhir: Bu kahraman taslakları, halkın bütünüyle kendileri aleyhine olduğunu bildiklerinden halkı kendilerine çekmek için ne yalanlar uydurmuyorlar. Zatişahane, İngilizler elinde esirmiş... Askerleri de böyle mavallarla kandırıyorlar. **Karagöz:** Karagöz, karşıdan gelen çekirge bulutu yüzünden ektiğini biçebilecek mi?

30 - PAZAR

1. Ankara ile Fransa arasında 23 Mayıs'ta kararlaştırılan 20 günlük ateşkes bu gece yarısından (29/30) itibaren yürürlüğe girdi. Ateşkes anlaşması hükümlerine göre Fransızlar Pozantı, Sis, Antep, Maraş ve Urfa'yı boşaltacaklar, esirler değiş tokuş edilecek, Kilikya'da Fransız yönetimine ve işadamlarına ayrıcalık verilecek, buna karşılık Fransızlar, Türk millî akımının siyasî amaçlarını resmî olmayan biçimde destekleyecekler. Ateşkes İngilizleri rahatsız edecek, Fransızlar da anlaşmayı bozarak 10 Haziran'da Ereğli'yi bombalayacaklar, 12 Haziran'da Kâhyaoğlu Çiftliği'nde 50'ye yakın Türkü öldürecekler, 16 Haziran'da Tarsus'ta bazı köyleri yakacaklardır. Bunun üzerine Mustafa Kemal 17 Haziran'da Fransızlarla bütün cephelerde savaşın başlatılmasını emredecektir. (TİH IV: 152; Abadi: 47; Uzel: 86; Mümtaz: 17; Lohanizade: 105; Véou: 328; Bel. 177: 331; Ener: 68; İncedayı 2: 79)
2. Karabekir, Kafkaslarda Bolşeviklerle birlikte Ermeniler üzerine harekete geçilmesinde ısrar etti. Ankara ise şimdilik buna yanaşmıyor. (Karabekir 1: 714)
3. İngiliz İstihbaratına göre, Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişi Zeki Paşa'nın Meclis ve Hükümet'in dağıtılarak merkezî hükümetin emrine tabi olunmasını isteyen önceki günkü önerisine, İsmet Bey (İnönü) cevap verdi. İstanbul Hükümeti'yle görüşmelerde bulunmak üzere 6 kişilik bir kurul seçildiğini bildirdi ve görüşmelere 5 Haziran'da Çekirge'de başlanmasını önerdi. (Şimşir II: 130)

4. 18 Mayıs'ta Haçin'den çıkmayı başaran 2 Ermeni, Adana'ya gelerek Haçin Ermenilerinin 3 aylık erzakı olduğu ancak cephanelerinin azalmış bulunduğu haberini getirdi. Tüfek başına 15 mermi kaldığını söyledi. Halen Türk kuvvetlerinin çemberi içinde olan Haçin Ermenilerine 11 Mart'ta teslim ol çağrısı yapılmış, kasabayı ele geçirmek için 7 Nisan'da yapılan saldırı ise başarısızlıkla sonuçlanmıştı. (Véou: 336)
5. Sovyetlerin Türklerle uzlaştırmak için çağırdıkları Ermeni Daşnak Hükümeti delegesi Shant, Moskova'ya vardı. Bu haber Karabekir'i telaşlandırarak, Ermeni harekâtına başlanması konusunda bir kere daha harekete geçirecektir. (Yerasimos: 154)
6. 27 Mayıs'ta İstanbul'a çağrılan Adana Valisi Celal Bey, valilik vekâletini mektupçu Süleyman Bey'e bırakarak Mersin'e gitti. (Krş. 3 Haziran, gönderileceği) Celal Bey 18 Aralık 1919'da bu göreve gitmişti. Celal Bey'in Tarsus'a varışında, Fransızların bölge idare amiri, eski mebus Sıddık Paşa'yı tutuklattı, ancak kaçmayacağına söz vermesinden sonra evinde oturmasına izin verdi. Sıddık Paşa daha sonra dağa çıkacak ve Kemalist kuvvetlere katılacaktır. Celal Bey, Mersin'den Mustafa Kemal'e bir mektup yazarak eski görevlerinden birine atanmasını rica edecek, Mustafa Kemal ondan Adana valiliği görevine devam etmesini isteyecek fakat Fransızlar buna izin veremeyeceklerdir. Fransız yönetimi, Adana Emniyet Müdürü Hilmi Bey'i, Kemalist olduğu gerekçesiyle görevinden aldı. (Véou 316; Erdeha: 317; Ener 2: 129)
7. Türkiye'ye imzalatılmak istenen barış şartlarını tartışmak üzere Tüm Hindistan Komitesi Banarès'te toplandı. Gandi, İngiliz kanunlarını tanımama eyleminin daha fazla geciktirilmeden uygulamaya konulmasını istedi. (Sinha: 94)
8. **The Sunday Times**'te Albay Lavrance'in demeci: Türkiye ile ilgili barış anlaşmasının tek maddesi bile üç yıl dayanamaz. Bu anlaşma unutulacak. Türkiye'de tek müttefikimiz ne yazık ki Sultan'dır. Bu anlaşma revizyona tabi tutulmalıdır. (Jaeschke 2: 202; Bel. 177: 357) **Vakit, Peyamı Sabah:** Anlaşmamızın metni geldi (Vakit'te 1-8 Haziran, tam metin). **İzmire Doğru:** Hain bir siyasetin iflası. **İkdam:** Sulhumüz hakkında başkaları ne düşünüyor? (Yer yer sansürlü). **İleri:** Sulh muahedemizin mufassal metni dün geldi. **Alemdar**'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın durumu ile ilgili açıklamalar: Şimdilik Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulmuyor. Genel Merkez üyeliğinden istifa edenler parti ile ilişkisini koruyor. **Akşam:** Muahede metni dün geldi. —Amerika Ermenistan mandasını istemiyor.

31 - PAZARTESİ

1. Edirne Müdafaa-i Hukuk Merkez Kurulu, gece (30/31) yaptığı bir toplantıda, Edirne Kongresi'nde Millî Kumandan seçilmiş olan 1. Kolordu eski

Komutanı Cafer Tayyar Bey'i Trakya Millî Savunma Komutanı ilan etti. Halen kolorduya resmen Albay Muhittin Bey komuta ediyor. (**Bıyıklıoğlu** 2, I: 325)

2. Bolu'dan hareket eden Binbaşı Nazım Bey komutasındaki millî kuvvetler, Mudurnu ve Gerede'ye girdi. Böylece, 13 Nisan'da başlayan Birinci Düzce ayaklanması bastırılmış oldu. İsyançılar, bugün geri alınan Gerede'yi 21 Nisan'da işgal etmişlerdi. İkinci Düzce ayaklanması 8-28 Ağustos tarihleri arasında olacaktır. (**AS:** 2; **İdikut:** 28; **TİH** VI: 65; VI (1974): 112; **Özkök:** 325; **Esengin:** 102)
3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndaki bölünme kesinleşti. Sadık Bey'in partiyi bir çiftlik gibi kullandığını ileri sürenler, Alemdar Gazetesi Başyazarı Refi Cevat'ın yönetiminde bir toplantı yaptılar, yeni kuracakları partinin adını ve programını tartıştılar. Toplantıda Anadolu hareketine aşırı düşmanlıkları ile tanınmış kişilerden Mustafa Sabri Efendi, Zeynelabidin Hoca, Ahmet Anzavur, İçişleri eski Bakanı Mehmet Ali Bey, Tarihçi Ahmet Refik Bey, Ankara eski Valisi Muhittin Paşa, Tercüman-ı Hakikat Başyazarı Şükrü Bey ve daha birçok kişi hazır bulundu. Bu kişiler tarafından Mutedil Hürriyet ve İtilaf Partisi 6 Temmuz'da kurulacak. (**Alemdar:** 2 Haziran)
4. İngiliz Başbakanı L. George, Sovyet Ticaret Kurulu Başkanı Krasin'le Londra'da yaptığı görüşmede, Sovyetlerin Türk milliyetçilerini Anadolu ve başka yerlerde "olay çıkarmaya kışkırtmaktan kaçınması"nı önerdi. İngiltere, 1 Temmuz'da bu konuda bir ultimatom verecek, Krasin bunu alarak Moskova'ya gidecektir. (**Bel.** 164: 663; **XX:** 694; **Kürkçüoğlu:** 154)
5. Ankara Maliye Bakanlığı, Hükümet'ten, 1914 yılı 21 Temmuzunda ilan edilen genel seferberlik karnamesinin yürürlükte olduğuna ilişkin bir karar istedi. 8 Haziran'da, istenen kararname çıkacak, böylece dış borçlar ve bunların faizlerinin ödenmesi yolu hukuken de kapatılmış olacaktır. (**Düstur** 3/1: 17; **Müderrişoğlu:** 282)
6. Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişi Zeki Paşa, Alemdar gazetesinde yayımlanan demecinde "Barış şartları o kadar ağırdır ki, millî kuvvetlerin bastırılmasını, ilerisini düşünerek yavaştan almak zorunluluğu vardır" dedi. (**Alemdar:** 3 Haziran; **TİH** VI: 83; VI (1974): 140; **Esengin:** 130)
7. Başbakan Venizelos, Yunan Parlamentosunda, Yunanistan'ın, barış şartlarını çünkü Türk imparatorluğuna kabul ettirecek güçte olduğunu, Müttefiklerin yardımına sığınmalarına lüzum bulunmadığını söyledi. Bu sözleri, sürekli alkışlarla karşılandı. (**İkdam:** 3 Haziran; **BTTD** 49: 13)
8. İstanbul basını, Sevr Anlaşması metnini yayımlamaya başladı. **Akşam**'da, oldukça geniş bir Türkiye haritası (ikinci baskıda çıkarılmış!) **Peyami Sahab**'ta Ali Kemal de şartların ağırlığından yakındı. "Hükümetimiz tadiline

çalışmalıdır" diye yazdı. **İleri**'nin yer yer sansürlü başyazısı: Barış şartları, ne millî menfaatlarımıza ne de devletin menfaatlarına uygun değildir. Zevanın kendi millet ve devletleri ve Padişah-ı zişanları adına böyle bir vesikayı imza etmeleri düşünülemez. **Alemdar**'da Refi Cevat: Anadolu'da Kuvayı Milliyecilerin yaptıkları facialar. **Hakimiyeti Milliye**: Asilerin kesin yenilgisi. —Öldürücü anlaşma üzerine. —Türkiye'nin bölüşülmesi. **Açıksöz**'de Ahmet Talat: İstedğimiz sulh: Avrupalılar sulh şartlarını Damat Ferit'e imzalatsalar da millete kabul ettiremezler. Avrupalılar sonunda Ankara Hükümeti ile görüşmek zorunda kalacaklardır. Bizim istediğimiz, yaşamak ve muazzam bir dini yaşatmaktır. Hak kuvvetlinin ise bizde de sönmez bir iman var. —Tasviri Efkâr Müdürü Arif Oruç ve Nizamettin (Nazif Tepedenlioğlu) efendilerle Mekteb-i Harbiye talebesinden iki efendi, İstanbul'dan şehrimize gelmişlerdir. **Albayrak**: (Moskova'ya gitmekte olan) Misafirlerimiz Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beylere hoş geldiniz deriz. **İkdam**: Sulhumuzün sonuçları.

1920-HAZİRAN

1 - SALI

1. Amerikan Senatosu, Ermenistan üzerinde ABD mandasını reddetti. Londra Konferansı 12 Mart'ta Ermeni mandanını Milletler Cemiyeti'ne önermeyi kararlaştırmış, 26 Mart'ta Başkan Wilson bu öneriyi yapmıştı. İtilaf Devletleri, ABD'nin Ermeni mandasını kabul edip etmeyeceğini 27 Nisan'da sormuşlar, Wilson konuyu Senato'ya götürmüştü. Senato 13'e karşı 52 oyla red kararını alırken bu mandanın ABD'ye maddî kazanç getirmeyeceği, aksine külfet getireceği noktasından hareket etti. ABD'nin bu kararı, Ankara'nın Doğu politikasını kolaylaştırıyor. (**İkdam**, **Vakit**: 6; **Bayur**: 47; **Bel. XX**: 694; **Erol**: 19)
2. Bakanlar Kurulu, Karabekir'in 26 Nisan tarihli Doğu seferi isteğine yeniden izin vermedi. Red gerekçesinde Batı'da insaf olmadığı, Doğu sınırının Ruslarla birleşmesi gerektiği, ancak daha önceden Bolşeviklerle ilişkilerin belirlenmesi gerektiği anlatıldı, iç durumun da böyle bir sefer için elverişli olmadığına değinildi. (**Karabekir** 1: 716; **ATTB**: 334)
3. Kılıç Ali, 80 kişilik kuvvetiyle Antep'ten Yozgat'a geldi. Çapanoğullarından Celal ve Edip Beylerin evi önüne nöbetçi dikti. 9 Haziran'da Yozgat'ta sıkıyönetim ilan edilecek, şehir 14 Haziran'da çevreden kuvvet toplayan Çapanoğullarının eline geçecektir. Yozgat isyanını 23 Haziran'da Çerkez Ethem bastırabilecektir. (**TİH** VI: 95; **Ocak**: 97)
4. Urfa yöresinde yerleşik Milli Aşireti, Fransızların kışkırtmasıyla Ankara'ya karşı ayaklandı (**TİH** VI (1974): 179. Krş. 8).

5. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, asayişin sağlanması için şimdilik Ankara ve Sivas'ta gezici jandarma birlikleri kurulacağını 20. ve 3. Kolordu komutanlıklarına bildirdi. Yaya ve atlılardan meydana gelecek bu birlikler, 120'şer mevcutlu olacaklar, ağır ve hafif makinalı tüfek kullanabilecekler. (Peker 1: 200)
6. Halil Paşa, Mustafa Kemal'in Lenin'e hitaben yazdığı 26 Nisan tarihli mektubunu Dışişleri Bakanı Çiçerin'e verdi. Sovyetlerden yardım ve diplomatik ilişki isteyen mektuba Çiçerin yarından sonra cevap verecek. (Jaeschke 1: 106)
7. İstanbul Hükümeti'nin Zonguldak Mutasarrıfı Kadri Efendi, "yakayı ele vereceğini anladığından" yanında getirdiği 2 mülkiye müfettişi ile birlikte bir Rus vapuruna binip İstanbul'a kaçtı. Onunla gelen 20 polis memuru ve telgrafçılar Kuvayı Milliye'ye katıldı. (AS: 3. Bkz. "Bolu" Mutasarrıfı Osman Kadri Efendi'nin 19 tarihli bildirisi)
8. İngiliz Hindistan Bakanlığı, Dışişlerine gönderdiği raporda, İzmir ve Trakya Yunanistan'a verilmediği takdirde, Türk Milliyetçi Partisi'nin Erzurum'un doğusundan Van Gölü'ne kadarki "Türkiye'nin gerçek Ermeni kısmı"nın bağımsız Ermenistan'a bırakılmasına karşı olmadığını ileri sürdü (Kürkçüoğlu: 67).
9. Damat Ferit Paşa, Ali Kemal ve Sait Molla'ya suikast düzenleme suçuyla gözaltına alınmış olanlar, Polis Müdürlüğü'nden alınarak Divaniharbe götürüldüler. Mustafa Paşa divanı davaya bakmaya başladı. 13 kişinin soruşturması yapıldı. (PS 2, 3; Vakıt: 3. PS 2'de Selahiyattar bir menbadan alındığı bildirilen bilgiye göre, çetenin reisi Dramalı Rıza, Bahriye yüzbaşlarından Halil İbrahim'i bu işe memur etmiştir. Muavin sıfatıyla da İsmail ve Hasan, Bursa'dan İstanbul'a gelmişlerdir. Binbaşı Adil, Maliye Nezareti mümeyyizi Tevfik Sükuti, Belediye memurlarından Mehmet Ali, Binbaşı Cemal, Yüzbaşı Tahsin, Miralay Aziz Sami, İhsan, Kemal, Bican, Teğmen Rüşti ile işbirliği yapmışlardır vb).
10. **İkdam:** İslam âleminde sulhumüzün meydana getirdiği tesirler (sansürsüz!). **Peyamı Sabah:** Muahede ve İzmir. —Kuvayı Gayri Milliye'nin Sadrazam Paşa'ya ve daha iki zata (Ali Kemal'e ve Sait Molla'ya) tertip ettiği suikast, Suikastçıların muhakemesine başlandı. **Alemdar:** Suikast tertipçilerinin tutuklanması. —Hürriyet ve İtilaf genel merkez üyeliğinden istifalar. **Vakit:** Barış anlaşmamızın resmî metni. 13 büyük kısım, 433 madde, 161 büyük sahife ve 4 haritadan meydana geliyor. —Yunanlılar, Bulgar sınırına doğru önemli askerî harekâta bulunuyorlar. Gümülcine ve Dedeağaç'ın işgali.

2 - ÇARŞAMBA

1. 20 günlük ateşkes üzerine Fransızlar Kozan'ı terketttiler. Fransız kuvvetleri, 7 Mart 1919'dan beri işgalleri altında tuttukları kasabayı terkederken 7.500 Ermeni'yi de yanlarında götürdüler. Ermeniler, ayrılmadan önce evlerini yaktılar, bahçelerini bozdular, fidanlarını söktüler. Türk kuvvetleri Kozan'a girdi. Fransızlar, Kozan'la birlikte işgal etmiş oldukları Kars (Kadirli) ve Feke'yi de boşalttılar. (Véou: 337 "Kemal kuvvetleri Kozan'ı ateşe verdi"; TİH VI: 184; Dalkır: 122, 234; İHH: 44; Mümtaz: 18; Saral: 101; Ener: 71, Gnkur. 1)
2. Suikast sanıkları genel hapishaneden alınarak Mustafa Paşa'nın başkanı olduğu Divaniharbe götürüldü. Polis Genel Müdürü Hasan Tahsin Bey, suikast hakkında polis soruşturmasının sonucunu Vakıf gazetesine anlattı. Buna göre, Damat Ferit Paşa ile Ali Kemal Bey'e suikast planı Ankara'da Kuva-yı Milliyeçiler tarafından yapıldı. Bu işin gerçekleştirilmesi Bursa merkezine bırakıldı. İstanbul'dan Bursa'ya gönderilen bir mektubun yakalanmasıyla plandan haberdar olan polis, Üsküdar Polis Müfettişi Kemal Bey'i çetenin içine soktu. Çetenin toplantılarına katılan Kemal Bey, sonunda Halil İbrahim'i tutukladı ve o diğer arkadaşlarını ele verdi. (Vakıf: 3. PS 3'te verilen bilgiye göre, suikastı Mustafa Kemal ve Bursa'da bulunan Ali Fuat Paşa tertip etmiş. Mustafa Kemal, Dramalı Rıza ile Halil İbrahim'i Ankara'da kabul ederek onları teşvik etmiş, bunun bir vatan hizmeti olduğunu söyleyerek onlara kendi tabancasını vermiş. Beşer bin lira vaad ederek bunların biner lirasını ödemiş...)
3. Hindistan'ın Allahabad şehrinde yapılan toplantıda, Sevr Anlaşması'ndan ötürü İngiliz Hükümeti'ne karşı direnme kararı alındı. Kral vekiline yazılan mektupta, "Barış şartları yeniden gözden geçirilip düzeltilmezse 1 Ağustos'tan başlayarak Hükümet'le her türlü işbirliğinden kaçınacağız. Hindu kardeşlerimizden de aynı tutumu takınmalarını isteyeceğiz" denildi. (Sinha: 94)
4. Sovyet Rusya'nın Gürcistan temsilcisi B.M. Kirov'un yardımıyla, Sovyet Rusya ile Sovyet Azerbaycanı ve Ermeni Daşnak Hükümeti arasında bölgede kan dökülmesini önlemek amacıyla bir anlaşma imzalandı (Şemsutdinov: 128).
5. İkdam: Sulh şartlarına göre ordumuz. İleri: Yunanistan bu kadar büyümeli midir? —Yunan ordusu, Batı Trakya'daki ileri harekâtını tamamladı. Karaağaç'a kadar geldi. Alemdar: Hürriyet ve İtilafçılar, sürgünlerde işkence gördü. Parti Sadık Bey'in çiftliği olsun diye değil. —Suikast meselesinin ayrıntıları. Vakıf: Hükümetin cevabı. Barış Anlaşması'nın incelenmesi için bir komisyon kuruldu. —Yunanlılar bütün Batı Trakya'yı ellerine almışlar. —Damat Ferit Paşa'ya suikast düzenlemekten sanık olanların tutuk-

lanışı. **Karagöz:** Herkes bizi kalıba çekiyor. Şu sanatı öğreneyim de âlemi kalıba ben çekeyim. —İaşenin ölümü: Ne kendi etti rahat...

3 - PERŞEMBE

1. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Mustafa Kemal'in Lenin'e hitaben yazılmış 26 Nisan tarihli mektubuna cevap verdi. Mektupta Sovyet dış politikasının Türkiye ile ilgili bölümü anlatıldı, iki ülke arasında dostça ilişkiler ve birlik anlaşması için diplomatik ilişki isteği dile getirildi, 2 milyon lira ile 60.000 tüfek, 112 hafif makinalı tüfek ve 10 ağır topun verileceği belirtildi. Çiçerin Mustafa Kemal'den Ermeni sorununun barışçı yollarla çözülmesini isteyerek Sovyetlerin bu konuda arabuluculuk yapabileceğini bildirdi. Mektupta yer alan Türkiye'deki milliyetlerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi isteği, Ankara Hükümeti'nce hoş karşılanmayacaktır. Mustafa Kemal Çiçerin'e 20 Haziran'da cevap verecektir. (**Albayrak:** 5 Temmuz; **HM:** 8 Temmuz; **AS:** 12 Temmuz; **Öğüt:** 18 Temmuz; Dışişleri Bakanlığı, **Kurtuluş Savaşımız:** 64; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası:** 160; **Şemsutdinov:** 133; **Karabekir 1:** 731; **Yerasimos:** 238; **TİH III:** 291)
2. Moskova'da Sovyet Hükümeti ile iki ayrı Türk delege kurulu arasında yoğun görüşmeler yapıldı. Üçüncü Enternasyonal Sekreteri Radek, Cemal Paşa ve Halil Paşa-Fuat Sabit gruplarıyla ortak toplantı yaptı. Ermenilerin Büyük Ermenistan projelerinden vazgeçmelerine karşılık Türkiye'nin bazı fedakârlıklar yapmasını önerdi. Bu fedakârlığın en önemlisi, Kafkaslara sığınmış olan 300.000 Ermeni'nin Anadolu'ya yerleştirilmeleri. (**Yerasimos:** 154) ★ Bakû'daki Türk Komünist Fırkası delegesi Dr. Fuat Sabit, Trabzon'da Tümen Komutanı Rüştü Bey'e gönderdiği mektupta, Halil Paşa ile Moskova'ya geldiğini, Bolşevik reisleri ile görüştüklerini, paraya ve silaha olan ihtiyacı anlattıklarını, Moskova operasında 50.000 kişi önünde Türk köylüleri ve işçileri adına konuştuğunu ve büyük bir etki yaptığını anlattı. Cemal Paşa da Moskova'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, Türkiye'ye yardım sağlamak için yaptığı çalışmalarını anlattı. (Krş. 4) Cemal Paşa Almanya'dan Moskova'ya 27 Mayıs'ta gelmişti. (**Karabekir 1:** 739, 744; 3: 10; **Bel.** 164: 667; **Şimşir 5:** 58)
3. Yozgat'ta duruma hakim olmak için 1 Haziran'da Antep'ten Yozgat'a getirilmiş olan Kılıç Ali, Akdağmadeni'ne gitti. 130 erden meydana gelen Çorum Birliği de bölgede huzursuzluk yaratanları bastırmak için Zile'ye gönderildi. (**TİH VI:** 111; **Ocak:** 144)
4. General Dufieux, Adana ileri gelenlerini makamına davet ederek Vali Celal Bey'in Mersin yoluyla İstanbul'a gönderileceğini bildirdi. (Krş. 30 Mayıs, Adana'dan ayrıldığı) Dufieux, Türkiye ile Fransa arasındaki ateşkes anlaşmasının ifade ettiği anlam üzerinde de durdu. Çağrıyla Müslümanlardan giden olmadı. (**Véou:** 332)

5. De Robeck'in raporu: Milne, Üsküdar'daki İtalyan birlikleri aleyhindedir (Jaeschke 1: 106).
6. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek Reşit ve Sorumlu Yazman Şefika Kemal imzalarıyla Kangal şubesine yazılan yazıda, şubenin açılışından duyulan memnurluk dile getirildi ve tüzükte de belirtilen yurdun yabancı istilasından kurtarılması ve yükseltilmesi için aydınlatma çalışması yapılması istendi. Kangal şubesinin kurulduğu, 9 Mayıs'ta dernek merkezine bildirilmişti. (Baykal 3: 76)
7. **Hakimiyeti Milliye:** Sultanahmet Meydanı'nda görünüşte barış şartlarını protesto etmek için toplananların bazıları, gerçekten İngiliz himayesi istiyorlarmış. Fakat halkın gazabı şahlanmış. Rıza Tevfik, Hoca Sabri gibi İngiliz dostları, kendilerini güçlülükle kurtarmışlar. Bunlar, ya vicdansız, ya vatansız ya da akılları kıt kimselerdir. İşte Irak, Mısır, Hindistan, İrlanda... **Peyamı Sabah, Vakit:** Ferit Paşa'ya Mustafa Kemal ile Ali Fuat tarafından hazırlanan suikast. **Açıksöz,** Türklerle Çerkezleri birbirine düşürme çabalarını lanetliyor. —Eskişehir'de 500 kişilik Albayrak Taburu'ndan sonra İntikam Taburu da kuruldu. Muhterem Eskişehir halkının şu hamiyetinin vilayetimize de örnek olmasını temenni ederiz. —Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti millet valisi Muhittin Bey'in mühim bir tamimi (evlenmenin kolaylaştırılması). —İnanmayınız: İstanbul kabinesinin istifa edeceğine, kasapların narh üzerinden satacakları vaadlerine, Peyamı Sabah ve Alemdar'ın bundan sonra İngiltere'den para almayarak Kuvayı Milliye lehinde yazacaklarına, Lloyd George'un Müslüman olacağına. **Vakit:** Felaketin ankazı. —İstanbul nasıl eğleniyor. **İkdam'da,** yayımı devam eden barış metni. **Alemdar'da** Refi Cevat: İç düşmana karşı bu kayıtsızlık devam ettikçe, bu suikastların cinayetlerin arkası kesilmez. **İleri:** Anlaşmaya cevap vermek için konulan bir aylık süre uzamalı. **Servetifünun'da** Halide Nusret: Gök yine bulutlu gece çok kara/Kalbimde sızlıyor bir gizli yara...

4 - CUMA

1. Doğu Cephesi Komutanı Karabekir, Ermenilere karşı harekete geçmek için bir kere daha izin istedi ve Soğanlı Geçiti'nin zaptedilmesini tavsiye etti. Batıların para darlığı ile Türkiye'yi içerden çökertirken Doğu'da ördükleri siyasi bir set ile de tecrit etmek istediklerini belirten Karabekir, Ermenilere karşı harekete geçmenin ilkin Sovyetler tarafından önerildiğini ileri sürdü. (Karabekir 1: 271; TİH III: 285)
2. Dün Radek'le görüşen Halil Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Sovyetlerin Türkiye'ye vermeye söz verdikleri yardımı anlattı (Karabekir 1: 749). ★ Çiçerin'in ve Cemal Paşa'nın dünkü tarihle kaleme alınmış mektuplarını alan kurye İbrahim Bey, Moskova'dan ayrıldı (Yerasimos: 155).

3. Fransız yönetimi Adana'da şekeri karne ile vermeye başladı. Adam başına haftada 50 gram şeker, kilosu 15 kuruştan veriliyor. Ekmek ve et de karne ile satılıyor. (Véou: 350)
4. İngilizlerin Paris Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanı Curzon'a: Fransız Başbakanı'nın çok gizli tutulması kaydıyla verdiği bilgi: Kilikya'da kuvvetlerimiz çok güç durumda kaldı. Mustafa Kemal'le 20 günlük bir ateşkes için uzlaştık. Başka çıkar yolumuz kalmadı... (Şimşir II: 122)
5. Avusturya, Almanya ve Bulgaristan'dan sonra dördüncü barış: İtilaf Devletleri'yle Macaristan arasında Trianon Anlaşması Paris'te imza edildi. Buna göre, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya toprak kazandılar, Macaristan, topraklarının yüzde yetmişini, nüfusunun yarıya yakınını kaybetti, ordusu 30.000 kişi ile sınırlandı. (İkdam: 6; Tarih IV: 3; UIT 3: 153)
6. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: "Herhalde milletin saadetli devresi yakında başlayacaktır. Ben buna kaniyim" Kızı Seniha'ya: "Gazeteler de geliyor. Hüseyin Cahit Bey'e ailesini getirmek üzere müsaade ettiler. Başkaları da müracaat ediyor." (F.A. Tansel: 334)
7. İleri: Amerika ve Şark. İkdam: Barış anlaşmasına göre Türkiye'ye kabulü teklif edilen hudutlar (harita). Peyamı Sabah: İngiliz kralının doğum günü sebebiyle İngiliz savaş gemilerinde ve Taksim'de 21 pare top atıldı. Alem-dar'da Cenap Şahabettin: Milletin bir kısmını Padişah'tan ayırma teşebbüsü, on iki senedir gördüğümüz kahramanlıkların en çirkinidir.

5 - CUMARTESİ

1. İngiliz Kralı V. George, Padişah Vahdetin'in 27 Mayıs tarihli mektubuna cevap verdi. Türkiye'nin geleceğinin İtilaf yönetimlerinin elinde olduğunu, bu yönetimlerin adaletli bir barış anlaşması hazırlamak için uzun süre sabır ve gayret gösterdiklerini ileri süren Kral, İtilaf Devletleri'nin bütün taraflara adilce davranacaklarına güvenebileceğini de yazdı. (Bel. 177: 342; Şimşir II: 120)
2. Gece (4/5), Suruç'ta bulunan kuvvetler ve Kuvayı Milliye'nin yaptığı bir baskınla, Fransızların demiryolunun en doğusunda elde tuttıkları Arappınar istasyonu geri alındı. (TİH VI: 121)
3. Yozgat'ın tanınmış derebeylerinden Çapanoğulları, Ankara Hükümeti aleyhindeki propagandalarını açıktan açığa yapmaya başladılar. Çorak bucağındaki haberalma memuru, Çorum Mutasarrıflığı'na yazdığı raporda, Çapanoğullarının bölgedeki çalışmalarını anlattı. (Nadi 4: 73; Ocak: 144; Bardakçı: 148)
4. Bugün Kuvayı Milliye'ye karşı harekete geçmesi kararlaştırılmış olan Kuvayı İnzibatiye'nin bu hareketi fırsatlar nedeniyle ertelendi. Bazı erler ve çavuşlar

cephane sandıklarını da yanlarına alarak Kuvayı Milliye'ye katılıyor. (TİH VI: 75; Şehidoğlu: 91; Esengin: 120)

5. Yunanlılar, Sarıgöl'ü işgal ettiler. (Gnkur. 48). ★ Zonguldak Kuvayı Milliyesi kuruldu. Cevat Rifat Bey komutasında 200 atlı, 300 yayadan ve bir bataryadan meydana gelen gönüllü kuvvetler, bölgede güvenliği sağlayacak ve Fransızları Zonguldak'tan dışarı çıkarmayacaktır. (Şapolyo 2: 136)
6. Mustafa Kemal, "Halk Hükümeti"nin dışişleri örgütünü yeniden düzenlemek üzere görüşmelerde bulunmak için Roma'da bulunan eski büyükelçi Galip Kemalî Bey'i Ankara'ya çağırdı. Damat Ferit Hükümeti'nin dön görevine son verdiği Galip Kemalî Bey, aynı zamanda İstanbul'a çağırılmıştı. O, Ankara'ya Moskova ve İslam dünyası ile ilişkilere geçilmesi gibi bazı tavsiyelerde bulunacak "Dışişleri teşkilatı yapmanın zamanı değildir" diyerek karısının hastalığını ileri sürüp Ankara'ya gelemeyeceğini bildirecektir. (Söylemezoğlu: 241-252)
7. Irak Şeyhler Şeyhi Uceymi Sadun Paşa, Mardin'e gelerek Irak'ta İngilizlere karşı mücadelelerinde kendilerine yardım edilmesini istedi. Sadun Paşa'ya 600 tüfek, 2 dağ topu, 10 bin altın verilecektir. (TİH IV: 17)
8. TBMM'nde Batum Mebusları Mehmet Edip, Ahmet, Akif ve Ağazade Ahmet Fevzi Efendilerin seçim tutanakları kabul edildi. 4 mebus, katıldıkları bu ilk oturumda Batum'un Türkiye'ye bağlanması dileğinde bulundular. İsmail Suphi Bey "Batının sefih, hırslı burjuvazisi hayatının sonuna gelmiştir. Doğu'dan bizim için durmaksızın takviye birlikleri geliyor. Kardeşlerimizle birleşmekten bizi hiç bir kuvvet alıkoyamaz" dedi. ★ Mebusların memurluk yapıp yapamayacaklarının Meclis kararına bağlı olması benimsendi (ZC 2: 82).
9. Müşir Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği bir mektupta, Anadolu'daki İngiliz er ve subaylarıyla ilgili olarak İngilizlerin görüşme isteğini ilettiler. Ya yetkili birinin İzmir'e gönderilmesini ya da yetkili bir İngiliz subayına görüşme yeri gösterilmesini istedi. (Şimşir 2: 376)
10. Bursa Valisi'nin Karamürsel'den Mustafa Kemal'e yazdığına göre, Ömer Aziz Bey adında biri gelerek İngilizlerin bir anlaşma zemini aradıklarını, bu nedenle Ankara'ya gitmek istediğini söyledi. Mustafa Kemal, 8'de Bekir Sami Bey'e Ömer Aziz Bey'in İngilizlerden yetki alması için İstanbul'a gönderilmesini isteyecek, Bekir Sami Bey, aynı gün verdiği cevapta onun bir "hafiye kırıntısı" olduğunu anladığını ve İstanbul'a iade ettiğini bildirecektir. (Şimşir 5: 57)
11. Suriye Kralı Emir Faysal, Curzon'a yazdığı mektupta, Fransız kuvvetlerinin Kilikya'yı Türklere bırakması tasarısından duyduğu kaygıları anlattı ve ortak düşmana karşı Fransa ile İngiltere'ye dostluk elini uzatıp yardım istedi-

ğini bildirdi. Mekke Şerifi'nin oğlu olup 1913'te Osmanlı Meclisi'ne giren Faysal, 1915'te İngilizlerle birlikte çöl harekâtına katılmış, bu yılın 8 martında Suriye Krallığına seçilmişti. (*Jaeschke* 1: 106)

12. Türk-Fransız ateşkes anlaşması Kilikya basınında. General Dufieux, ateşkes metnini açıkladıktan sonra Kemalistler tarafından elden ele dolaştırılan metnin tahriflerle dolu olduğunu ve anlaşma isteğinin Mustafa Kemal'den geldiğini ileri sürdü. Fransız Hükümeti de böyle bir anlaşmayı parlamentoda inkâr edecektir. (*Véou*: 329)
13. Lenin, Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi için hazırladığı tezlerin ilk taslağında, kurtuluş hareketlerini hanların, toprak ağalarının, mollaların durumunu pekiştirme çabalarıyla bağdaştırmaya çalışan Pan İslamizm benzeri akımlarla mücadele etme zorunluluğunu ileri sürdü (*Lenin*: 339).
14. Zengibasar'a silah ve cephane yardımı yapıldı (*TK* 126: 155).
15. **Vakit**: İran, Bolşevik tecavüzüne karşı Milletler Cemiyeti'nden himaye istiyor. —Yeni bir parti: Mutedil Hürriyet ve İtilaf. Yeni parti, millet fikrinin makul şeklini kabul ediyor. **Albayrak**: Sulh Muahedesi. **İkdam**: Boğazlar mıntıkası idaresi ile İzmir ve havalisinin tasavvur edilen hududu (harita). **Alemdar**: Doğu Trakya. **İleri**: Yeni parti. —Barış anlaşması metni (devam). **Akşam**: Amerika, Ermeni mandasını kabul etmiyor. —Batı Trakya'nın işgali üzerine Bulgarlar matem tutuyor. **Karagöz**'de Hacıvat dama çıkmış, aktarmak için değil; barış anlaşmasını okumuş da yeni hudutları görebilir miyim diye...

6-PAZAR

1. İstanbul Birinci Divan-ı Harb-i Örfî, Kuvayı Milliye önderlerinden bir grubu daha idama mahkûm etti. Kuvayı Milliye adı altında çıkarılan fitne ve fesadın tertipçisi ve teşvikçisi olmak suçuyla idama mahkûm edilenler şunlar: Albay İsmet Bey (İnönü), Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Ankara Müftüsü Rıfat Efendi (Börekeçi), İsmail Fazıl Paşa, Meclis İkinci Başkanı Celalettin Arif Bey, Hamdullah Suphi Bey, Eğitim Bakanı Rıza Nur Bey, Şer'iye Bakanı Mustafa Fehmi Efendi, Albay Selahattin, Fahrettin, Abbas Hilmi Beyler... İdam cezaları Padişah tarafından 15 Haziran'da onaylanacak. Aynı mahkeme, Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşalarla Kara Vasıf, Alferd Rüstem, Dr. Adnan Beyler ve Halide Edip Hanım'ı 11, Fevzi Paşa'yı 24 Mayıs'ta idama mahkûm etmişti. (*İkdam*; *Alemdar*; *İleri*: 25; *TV*: 3883; *Altay*: 246, *Aybars*: 31)
2. Ankara, Karabekir'in önceki günkü ısrarı üzerine Doğu'da Üç İl'i kurtarmak ve Bakû ile Erzurum arasında Ermenistan engelini kaldırmak amacıyla

bir saldırı hazırlığına girişilmesine izin verdi. Karabekir'e saldırının ne zaman mümkün olabileceği soruldu. (**Karabekir 1: 227; TİH III: 84**).

3. Tokat ve Zile yöresindeki kargaşa devam ediyor. Çorum Mutasarrıfı Cemal Bey, Tokat Mutasarrıflığı'nı Çapanoğulları'na karşı uyardı. Zile'deki isyancıları bastırmak için Tokat'tan 200 kişilik kuvvet gönderildi. İsyancı Postacı Nazım kuvvetleri 150 atlı ve 200 yaya kuvvetiyle gece Zile'yi sarmıştı. (**TİH VI: 111; VI (1974): 162; Bardakçı: 149**) ★ İsyancılar gece (6/7) Zile'ye girdiler. Zayıf millî kuvvetler kaleye çekilerek savunmaya geçtiler. Kuvayı Milliye'den bazıları Turhal'a kaçtı. (**İHH: 67; Söylev II: 331; Asarkaya: 84**)
4. Trakya Millî Komutanı Cafer Tayyar Bey'in siyasî müşaviri Şekip Bey, Yunan istilasına karşı Trakya'nın birlikte savunulması, Türkiye'ye gizlice silah verilmesi gibi konuları görüşmek üzere Sofya'ya geldi. Bir yıl kadar Bulgaristan'da kalacak olan Şekip Bey, iktidardaki Çiftçi Partisi çevreleriyle ilişki kuracak. (**Velikov: 140**) ★ Birinci Kolordu Komutanlığı, beklenen Yunan işgaline karşı savunma planını birliklere aktardı. Yunanlılar Trakya'yı Tekirdağ'dan başlamak üzere 20 Temmuz'dan itibaren işgal edeceklerdir. (**İHH: 59**)
5. Kuvayı Milliye'ye katılmak için İstanbul'dan gece (6/7) havalanan 3 uçak, Anadolu'ya geçemedi. Uçaklar kalkamadılar, biri yandı, ikisi kırıldı. Yalnız 1 uçak uçabildi. Bazı subay, er ve makinistler uçak istasyonunun kasasını alarak Kartal yönünde kaçtılar. Damat Ferit, olayı İngiliz temsilcisi General Şatl Wort'a yazı ile bildirdi, İzmit'te ve Boğaz'da tedbir alınmasını istedi. Geride daha işe yarar 43 uçak var. Bugün Kuvayı İnzibatiye'den 1 subay ve 91 er İzmit kuzeyinde Yüzbaşı Mesut Müftezesi'ne katıldı. (**İHH: 65; Tanman 18**)
6. **Peyamı Sabah'ta 25.** Kolordu Kumandanlığı'nın bildirisi: 11 Haziran'dan itibaren İngilizler, Küçükçekmece'de top atışı yapacaklar, Nakkaş ve Farslı Köy Çiftliği çevresinde insan ve hayvan bulunmasın... **Alemdar'da** Refi Cevat, Hürriyet ve İtilaftan ayrılanların kurduğu "Mutedil" Fırka'yı tanıtıyor. İleri: İmza mı, tadil mi iyi anlaşılın. Barış şartlarını incelemekle görevli komisyon, çalışmasına devam ediyor. **İkdam:** Fiyatların indirilmesi.

7 - PAZARTESİ

1. Doğu Cephesi Komutanlığı, Erzincan, Erzurum ve Van'da seferberlik ilan etti. Halka yayımlanan bildiride, Asya'nın uzak yerlerinden kalkan Müslüman ordularının el verecek kadar yakına geldikleri, Bolşeviklerin de bunlarla beraber olduğu ileri sürülerek "Haydi silah başına!" denildi. Karabekir, bir süreden beri ısrarla istediği Doğu seferi için dün Ankara'dan hırlık izni almıştı. Harekât, 20'de ileri bir tarihe ertelenecek, 28 Eylül'de Ermeniler üzerine saldırıya girişilecektir. (**Karabekir 1: 728; BTDD 11: 30; TİH III: 85**)

2. İstanbul Hükümeti'ne verilen, barış şartlarına cevap verme süresi 15 gün uzatıldı. Buna göre Hükümet, cevabını en geç 26 Haziran'da bildirecek. Daha önce verilen 1 aylık süre 11 Haziran'da doluyordu. (İleri: 8, 9; Alemdar, İkdam: 9)
3. TBMM'nde: 1) Mustafa Kemal, iç ve dış siyaset hakkında bilgi verdi. 2) İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart'tan sonra yaptığı bütün anlaşmaların, sözleşmelerin, verilmiş imtiyaz ve yazışmaların geçersiz sayılması bir kanunla kabul edildi. 3) 6 sayılı kanunla iç ve dış yayın, propaganda, haberalma işleleriyle uğraşacak Basın ve Haberalma Genel Müdürlüğü kuruldu. 4) Merkezi Sivas'ta olmak üzere bir yargıtay kurulması kararlaştırıldı) 5) Yurt savunması ve genel asayiş işlerinde kullanılmak üzere, Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı Seyyar Jandarma Müfrezesi hakkındaki kanun kabul edildi. (ZC 2: 87, 99, 114; 132; Düstur 3/1: 12, 13, 15, 16; RC: 2; İskit: 139)
4. Zile sırtlarında isyancılarla askerler arasında çarpışmalar oldu (TİH VI: 112; Bardakçı: 152). ★ Kılıç Ali'nin Genelkurmay'a raporu: Bütün Boğazlıyan halkı zehirlenmiştir. Halk, hükümeti zayıf, isyancıları güçlü görüyor. Ancak 60 kişilik bir kuvvet toplayabildim... (TİH VI (1974): 146, 163) ★ Çapanoğulları'nın tutuklanmasına karar verildi. Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in sürgün yıllarındaki bir şükran borcundan ötürü haberdar etmesiyle Edip ve Celal Beyler tedbir alacak ve tutuklanamayacak. (TİH VI (1974): 148; Bardakçı: 150)
5. Bitlis'in Garzan kasabasında 20 Mayıs'ta ayaklanmış olan Cemil Çeto, hükümet kuvvetlerine teslim oldu (TİH VI: 136; VI (1974): 181).
6. Kuvayı İnzibatiye Komutanı Suphi Paşa, Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa ile ilişki kurdu, üzerine yürüdüğü takdirde Kuvayı İnzibatiye'nin direnemeyeceği anlaşıldı. (Cebesoy 1: 409)
7. Sevr Anlaşması'nı kutlamak üzere Yunan Parlamentosu tatil ilan etti (BTDD 49: 13).
8. Suriye ile ilgili Fransız haberalma raporu: Mustafa Kemal günden güne güçleniyor. Daha dün asî diye idama mahkûm edilen Mustafa Kemal, yarın millî kahraman olacak... (Şimşir II: 140)
9. İleri: İtilaf Devletleri ile savaşa tutuşan devletlerden barışı imzalamayan bir biz kaldık. Savaşı biz çıkarmadığımız halde, daha ağır şartlara maruz kalıyoruz. Avrupa kamuoyu bugün daha makul düşünüyor. Savunmamızı dinletecek zamana kadar sabredip metanet göstereyim. Hakimiyet Milliye: Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikan gazetesine demeci: Ermenistan hulyası. Acaba ne kadar hudut isteyebilir? İkdam: Batı Trakya'da huzur ve asayişin sonu.

8 - SALI

1. Dün ilan edilen seferberlik üzerine Erzurum, Arzincan ve Van'da 1889-1900 doğumlular silah altına alınmaya başlandı (**TİH** III: 85).
2. Zile kalesine çekilmiş olan askerler, önceki gece şehre girmiş olan isyancılara teslim olmak zorunda kaldı. Akdağmadeni'nin bazı köyleri de isyancılara katıldı. (**TİH** VI: 95; VI (1974): 146, 163) ★ Ankara'nın haklarında tutuklama kararı aldığını, Yahya Galip Bey'in uçurduğu haberdan öğrenen Çapanoğlu Celal ve Edip Beyler, yanlarına bazı adamlarını da alarak, adam toplamak için Yozgat'ı terkettiler. Çerkez Ethem Yozgat İsyanı'nı bastırınca, isyancıları yargılamak için kurdurduğu Divaniharp'te Yahya Galip Bey'i de yargılamak isteyecek, Hükümet, görevinden almakla birlikte Yahya Galip Bey'i Çerkez Ethem'e teslim etmeyecektir. ★ Kayseri'de isyancılara karşı tedbirler alınıyor. Kurulan 3 taburluk İntikam Alayı, İsyancıları Kızılırmak'tan geçirmemek için köprüleri tutmakla görevlendirilecek. (**Nadi** 4: 77)
3. Viranşehir ve Siverek yöresinde yayılmış olan Milli Aşireti isyan etti. Aşiret bir süredir Fransızlarla ilişki kuruyor, millî mücadeleye taraftar aşiretlere saldırıyor, köyleri yağma ve tahrip ediyordu. Aşiretin bu birinci isyanı 18 Haziran'da bastırılacak, 24 Ağustos'ta başlayan ikinci isyanı ise aşiretin yeniden güney sınırları dışına çıkması ile 7 Eylül'de sona erecektir. (**İHH**: 70; **İncedayı**: 19. Krş. 1)
4. 30 Mayıs tarihli 20 günlük geçici ateşkes anlaşmasına uymayan Fransızlar, Karadeniz Ereğlisi'ni işgal ettiler. Mustafa Kemal, İşgali haber veren Müdafaa-i Hukuk Heyeti'ne verdiği karşılıklı, derhal tedbir alacaklarını, bu tedbirler etkisini gösterinceye kadar silahlı direnişte bulunulması gerektiğini bildirdi. 8 Mart 1919'da da Zonguldak'ı işgal etmiş olan Fransızların kömür bölgesinde iktisadî çıkarları var. Fransızlar kasabayı işgal ederken gerekçe olarak dirlik ve düzenliğin sağlanacağını gösterdiler. Millî kuvvetlerin direnişi üzerine işgalciler kasabayı 19 Haziran'da boşaltmak zorunda kalacaklardır. (**Gnkur**: 63; **TİH** V: 23; **Peker** 2: 128; **Ali Sarıkoyuncu**: 155)
5. Ankara Hükümeti, 21 Temmuz 1914'te ilan edilmiş olan seferberliğin fiilen devam ettiğine ilişkin 24 sayılı karamameyi kabul etti. Maliye Bakanlığı, Osmanlı dış borç ve faizlerini ödemekten kurtulmak için 31 Mayıs'ta Hükümet'ten bu konuda karar istemişti. 1914 seferberliği ile dış borçların ödenmesi durdurulmuştu. (**Düstur** 3/1: 17; **Müderrişoğlu**: 282)
6. Mustafa Kemal, Konya'da bulunan Fevzi Paşa'ya çektiği telde, İtalyan Fogo'nun geldiğini ve İtalya'nın Türkiye'ye yardıma hazır olduğunu söylediğini haber verdi. Fogo'nun ciddiliği konusunda kuşkularını belirten Mustafa Kemal, onun belki de bir yandan Ankara'yı oyalayarak özel ve resmî ticare-

ti sağlamak istediğini anlattı. Fogo, Mustafa Kemal'in bir mektubunu da alarak Ankara'dan Roma'ya hareket etti. (Jaeschke 1: 117)

7. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi, 27 Mayıs'ta Moskova'ya gelen ve 3 Haziran'da Radek'le görüşen Cemal Paşa ve Bahattin Şakir Bey'in Afganistan ve İran'da devrim yapılması önerisini göğüslerken onlara bu konuda yardım etmeye karar verdi (Yearsimos: 159).
8. **Alemdar**'da Refi Cevat, Sadık Bey taraftarı bir gazetenin Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na hücum eden yayınına cevap veriyor. **Açıksöz**: Acizler gibi düşüncecek, kadınlar gibi ağlayacak zamanda değiliz. Ve çünkü vatan da, millet de uçurumun kenarındadır. **Vakit**: Fransa'nın en güzel kadını. —Barış şartları, Osmanlı Devleti için bir idam kararı niteliğindedir. Medeniyet haklarından sonuna kadar iskat cezasıdır. **İkdam**: Anlaşma taslağında İslam mesaili.

9 - ÇARŞAMBA

1. Bir ayaklanmanın arifesinde olan Yozgat'ta sıkıyönetim ilan edildi, komutanlığa Kılıç Ali getirildi. Dün şehir dışına çıkan Çapanoğlu Celal Bey "Halife ordusu" adını kullanarak çevredeki hatırı sayılır kimselere mektuplar yazdı, onları Ankara Hükümeti'ne karşı ayaklanmaya çağırdı. (TİH VI (1974): 149; Ocak: 100) ★ Halktan yeterli desteği göremeyeceğini anlayan Cemil Cahit Bey kuvvetleri, isyancıların eline geçmiş olan Zile'ye karşı harekete geçmekten vazgeçti. Cemil Cahit Bey, Havza, Mecitözü, Merzifon ve Amasya'dan yeni kuvvetler istedi. Mustafa Kemal, Cemil Cahit Bey'e, Zile'nin hemen teslim alınmasını, öğütlere uymazlarsa kasabanın topa tutulacağını ilan edilmesini emretti. Cemil Cahit Bey, kuvvet beklediği cevabını verdi. (TİH VI: 112; VI (1974): 164)
2. Damat Ferit Paşa'yı ve yakınlarını öldürmek amacıyla gizli teşkilat kurmaktan Hacim Muhittin Bey, Dramalı Rıza, Nuri, Remzi, Tevfik Sükûti, Halil İbrahim Beyler idama mahkûm edildiler. Daha önce idama mahkûm edilmiş olan Albayrak Bekir Sami Bey hakkında ise yeni bir karara gerek görülmedi. Karar 11'de Padişah tarafından onanacak ve adı geçen kişilerden ele geçirilebilmiş olanlar 12'de asılacaktır. (TV: 3878; **Vakit**, **İkdam**: 13)
3. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa cepheyi denetliyor. Onun şerefine Alaşehir'de parlak bir fener alayı düzenlendi. Halk adına İncoğlu Hamit Şevket Bey, yaptığı konuşmada "İzmir'imizi istiyoruz" dedi. Cephenin durumunu soran kaymakama Fevzi Paşa "çelik gibiyiz" cevabını verdi. (Kaygusuz: 207) ★ Manisa'ya bağlı Sarıgöl, Yunanlılardan geri alındı. Kasaba 22 Haziran'da yeniden Yunanlıların eline geçecek. (Gnkur. 48)
4. Mustafa Kemal, Albay Bekir Sami Bey'e Fransızların Mersin'de tarafsız bölge önerisini kabul etmediklerini bildirerek, çeşitli cephe kumandanlıklarının Fransızlara karşı ayrı ayrı istekler ileri sürmemelerini istedi. (HTVD 14; ves. 370)

5. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği'ni ziyaret ederek barış şartlarının düzeltilmesini istedi. Başbakan De Robeck'ten, Mustafa Kemal'e karşı 50.000 askerin silahlandırılmasına izin verilmesini de istedi. (**Jaeschke** 1: 107; **Meram**: 236)
6. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, 3 Mart'ta göreve başlayan Trabzon Valisi Hamit Bey'in işine son verilerek hemen Ankara'ya gönderilmesini Karabekir'den istedi. Aynı zamanda Trabzon'dan mebus seçilmiş olan Hamit Bey Karabekir'in 11 tarihli uyarısıyla, 23'te Trabzon'dan ayrılacaktır. Hamit Bey 6 Eylül'de yeniden Trabzon Valiliği görevine atanacaktır. (**Karabekir** 1: 730)
7. Kızıldoru Karabağ'a girdi. İngilizlerin kışkırtmasıyla, karşı harekete önderlik eden Nuri Paşa İran'a sığındı. Nuri Paşa'nın bu hareketi, Sovyetlerle dostluk ilişkileri kurmağa çalışan Ankara'yı müşkül durumda bırakacak ve onun Türkiye ile bir ilişkisinin olmadığı açıklanacaktır. (**TİH** III: 99; **Yerasimos**: 160)
8. 500 Ermeni ailesi, Antep'ten Kilis'e nakledildi (**Mümtaz**: 19).
9. İtalya'da 22 Mayıs'ta işbaşına gelen Nitti kabinesi düştü. Giolitti tarafından kurulan yeni hükümette Kont Sforza, dışişleri bakanlığına getirilecektir. (**Kocatürk**: 171)
10. Aydın İli gazetesinin Nazilli'de 1. sayısı (**Jaeschke** 1. 107). İzmir'e Doğru: Zulmün hüsrarı. **İkdam**: Doğu hududumuz. **Ar Rayah** (Halep): Avrupa bize tatlı sözler söyleyip vaadlerde bulunabilir. Ama ihtiyacımız olan yardımı ancak bizimle aynı durumda olan Türklerden alabiliriz. (**Bel**. 177: 332). **Karagöz**'de Ada'ya Rus muhacileri geldikten sonraki manzara: Herkes, denize giren Rus kadınlarına bakıyor.

10 - PERŞEMBE

1. Tokat, Zile ve Yıldızeli'nde sıkıyönetim ilan edildi. 1884-1893 doğumlular silah altına çağrıldı. Takviye alan Cemil Cahit kuvvetleri, Mustafa Kemal'den dün aldığı talimat üzerine Zile'yi kuşattı. Yayımlanan bildiride, isyancılara teslim olmaları için yarın sabaha kadar süre tanındı. (**TİH** VI: 114, 115; VI (1974): 167; **Asarkaya**: 90)
2. Fransız gemileri Karadeniz Ereğlisi'ni bombaladılar. Kuvayı Milliye ve memurlar çekilmeğe mecbur kaldılar. Mustafa Kemal, yardım isteyen Ereğlililere Fransızların Ereğli'den çıkarılması için ciddi tedbirler almakta olduklarını, her taraftan Bolu'ya Kuvayı Milliye gönderileceğini bildirerek o zamana kadar yerel Kuvayı Milliye ile direnilmesini istedi. (**AS**: 14, 21; **Peker** 1: 198; **Yak. Tar.** 1: 55) ★ İtalyanlar, 17 Mayıs 1919'da işgal ettikleri Milas'ı boşalttılar (**Gnkur**. 49).

3. İstanbul Hükümeti, Barış Konferansı'na gidecek delegelerin başında Damat Ferit'in bulunmasını kârarlaştırdı. ★ Hükümet, 18 Nisan'dan beri Kara Sait Paşa'nın vekâleten idare ettiği Harbiye Nezareti'ne Ahmet Hamdi Paşa'yı atadı (28 Ağustos'a kadar). Bakanlık, 18 Nisan'da Fevzi Paşa'nın çekilmesiyle boşalmıştı. (**Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi** III/6-1: 243; **TV**: 3771)
4. General Milne, Kuvayı İnzibatiye'nin silahsızlandırılmasını emretti. Robeck'in raporuna göre Milne, İzmit çevresinde Kuvayı Milliye karşısında bir sınır çizmekle görevlendirildi. 29 Nisan'da bu göreve atanan Süleyman Şefik Paşa'nın Kuvayı İnzibatiye Komutanlığı'na son verildi. (**Jaeschke** 1: 107; **Meram**: 235)
5. İngiliz Yüksek Komiserliği'nin bugünkü raporlarından birine göre, Damat Ferit, Veliâhd Abdülmecit'i De Robeck'e şikâyet etti. Mustafa Kemal'le işbirliği yaptığından şüphelendiği Abdülmecit için "Onu ancak siz yola getirebilirsiniz" dedi. Robeck'in raporunda şu cümleler de yer alıyor: Sadrazam, gelecekteki Türk devleti için İngiliz himayesi istedi. Yeni yetişecek prensin tamamen İngiliz dostu olarak yetiştirileceğini söyledi. İzmit'te hükümet askerleri, İngilizlerle milliyetçileri yüzyüze bırakıp çekildiler. İzmit'i terkedersek İstanbul milliyetçilerin eline düşer. (**Jaeschke** 2: 16; **Ulubelen**: 274)
6. General Dufieux, Beyrut'tan Adana'ya hareket etti. General telgrafla vermiş olduğu, muhasara altında bulunan Fransız mevki ve karakolları Toprakkale, Osmaniye, Bahçe, Keller, İslahiye, Meydanekbez'e bir an önce cephaneye ikmal yapılması emrini imzaladı. İncirlik'te Hristiyanların (Ermenilerin) Türkleri katlettikleri yolundaki söylentiler üzerine buraya Türk ve Fransızlardan kurulu bir inceleme kurulu gönderildi. Kurul, yaptığı soruşturmada söylentilerin asılsız olduğu sonucuna vardı. (**Véou**: 341)
7. Emir Faysal'ın İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'a ikinci mektubu: Fransızlar Mustafa Kemal'le anlaşarak bizi güç durumda bırakıyorlar. Zira Türklere taraftarlık güden birçok kişiyi sürdüm. Bir çok mahallî gazeteyi kapattım. Tehlike yakın. Türk kuvvetleri sınırı açtı.
8. Karabekir, 6 Mayıs'ta üzerine aldığı Erzurum Vali Vekilliği'ni Kolordu Kumandan Vekili Albay Kâzım Bey'e devretti. Karabekir, yarından sonra Doğru harekâtını idare etmek üzere gideceği Hasankale'ye törenlerle uğurlanacaktır. (**Karabekir** 1: 730)
9. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Bugün arkadaşlarımızdan 20 kişinin İstanbul'a gitmek için serbest bulunduğu tebliğ edildi (...) Daha sulh olmadan bile kısım kısım tahliye başladı. (**F. A. Tansel**: 340)
10. **Hakimiyeti Milliye**: San Remo'nun içyüzü: Fransa, İngiltere'nin tuzağına düştü. —Türk ve Hint Müslümanları konusunda Şeyh Geydavi'nin Cur-

zon'a mektubu. —Ankara'da fikrî hayat. **İkdam**'ın başyazısı tamamen sansür —Barış anlaşmasının çeşitli dairelerde incelenmesi devam ediyor. **Le Tems** (30 Mayıs tarihli Türk-Fransız ateşkesi hakkında): "Çok şükür!" (**Akyüz**: 128) **Açıksöz**: Bolşeviklerden korkmamalıdır.

11 - CUMA

1. Padişah, Bursa Valisi Hacim Muhittin Bey de içinde olmak üzere, Damat Ferit Paşa, Ali Kemal Bey ve Sait Molla'yı öldürmek için gizli örgüt kurmakla suçlanan kişiler hakkında Divan-ı Harb-i Örfî'nin idam kararını onayladı. Mahkûmlardan tutuklu olan 4'ü yarın idam edilecek. (**TV**: 3828; **Vakit**: 13)
2. Kılıç Ali kuvvetleriyle Akdağ-Yozgat hattını kesen isyancılar çarpıştı. 6 isyancı öldürüldü. Buna karşılık birçok köy daha isyancılar tarafına geçti. Çapanoğulları, yarından sonra Sorgun'u basacak, daha sonra Yozgat'ı ele geçirecektir. (**TİH VI** (1974): 146)
3. Bakanlar Kurulu, Sovyetlerle anlaşma yapacak kurula Lazistan Mebusu Osman Bey'in de katılmasını kararlaştırdı. Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beyler, bu iş için 11 Mayıs'ta Ankara'dan Moskova yönüne hareket etmişlerdi. (**TİH VII**: 114)
4. Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığı için çalışmalar yapmak üzere 2 Şubat'ta İstanbul'dan vapurla yola çıkan bir grup Çerkez, Tiflis, Azerbaycan, Dağıstan, Çeçenistan'da bir süre gezip köy ve kasabalarda bazı yoklamalar yaptıktan sonra güçlüğüle Tiflis'e döndü. Kafkas halklarının geri ve örgütsüz, aydınlar arasında Rus Bolşevik etkisi olduğunu saptayan Çerkezler, umutsuzluk içinde bulunuyorlar. (**Butbay**: 81)
5. Cemal Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Türkistan, Afganistan ve Hindistan taraflarında İngilizler aleyhine çalışacağını belirtti. "Ruslar, Ermenilere küçük bir bölge verildikten sonra, kesin bir ittifak anlaşması yapmak istiyorlar. Kâbil'e gitmek üzereyim. İslam âlemine Türkiye'nin yardım bekleyeceğini söyleyeceğim" dedi. (**Tanin**: 26.1.1945; **Cebesoy 2**: 49) ★ Cemal Paşa, Berlin'deki paşalardan birine (Talat veya Enver Paşa'ya) yazdığı mektupta da Moskova'ya geldiği 28 Mayıs'tan beri Radek ve öteki Sovyet yetkilileriyle yaptığı görüşmeleri anlattı, Afgan yolculuğunu haber verdi (**Tanin**: 24-26.12.1944). ★ Cavit Bey, "Talat'la" matbuat bürosunda (**Tanin**: 14.2.1946).
6. **İkdam**'ın başyazısı bütünüyle çıkarılmış. —İstanbul'un fethinin 468. yıldönümü: İstanbul'u fetheden amir en şerefli amir, fetheden asker de en şerefli askerdir. —Hükümet Kürt Teali Cemiyeti'nin kapatılmasına karar verdi. **Alemdar**: 15 gün mühlet (Barış şartları konusunda İstanbul Hükümeti'nin vereceği cevap için). **İleri**: Yunan ne âlemde? **Peyamı Sahbah** (Times'ten): Mustafa Kemal'le arkadaşları arasında anlaşmazlık var.

Askerî güç kullanmada İtilaf Devletleri hiç bir güçlkle karşılaşmayacaklar.
Akşam: İngiliz-Bolşevik ilişkileri.

12 - CUMARTESİ

1. Damat Ferit Paşa, Ali Kemal ve Sait Molla'yı öldürmek için gizli örgüt kurmak suçuyla Birinci Divan-ı Harb-i Örfî tarafından idama mahkûm edilen ve idam kararları Padişah tarafından onaylanan Halil İbrahim, Dramalı Rıza, Mehmet Ali ve Tevfik Sükuti, İstanbul'da asılarak idam edildiler. (**İleri, Vakit:** 13; **İkdam:** 13 "Dört şerir", Padişahın fermanı: 14; **Alemdar:** 13 "Adaletin heybetnümün bir tecellisi")
2. Cemil Cahit Bey kuvvetleri, isyancıların ellerinde tuttukları Zile'ye girdiler. 17 evin yıkıldığı, isyancılardan 150 ölü ve yaralı olduğu anlaşıldı. 30 isyancı silahlarıyla yakalandı. 50 kişi askerî mahkemeye verildi. Zile'den kaçan Çapanoğlu Halit kuvvetleri, Arapseyfi karakolunu bastı. Bugün sona erdirilen Zile isyanı 25 Mayıs'ta başlamıştı. (**İHH:** 67; **TİH VI:** 114, 115; **VI (1974):** 165, 166; **Bardakçı:** 154, 161)
3. Fransız askerleri ve Ermenilerden meydana gelen kuvvetler, Adana batısında bulunan Kâhyaoglu Çiftliği'nde 12'si kadın, 3'ü çocuk 42 Türk'ü öldürdü. Katliam, halkı yasa boğdu. Fransızlar, olaya sebep olanları cezalandıracaklarını ilan ettiler. Bir çok Türk, Fransız teröründen Adana'yı terk ediyor. 35 Ermeni, Fransız Divaniharbine sevkediliyor. (**Mümtaz:** 19; **TİH VI:** 156; **Véou:** 338 "60 Türk öldürüldü"; **Arıkoğlu:** 131; **Ener 2:** 157)
4. Damat Ferit Paşa, Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı tezlerini savunmak üzere İstanbul'dan hareket etti. İstanbul Hükümeti, bu yolculuktan çok şey bekliyor. İtilaf Devletleri ise Damat Ferit'in bütün ricalarına aldırmayacaklar, barış şartlarında değişiklik yapmayı kabul etmeyeceklerdir. Konferansa Ankara çağrılmıyor. (**Alemdar, İleri, İkdam, Vakit:** 13; **Göztepe:** 324; **Baytok:** 121)
5. Karabekir, Doğu Seferini yönetmek üzere Erzurum'dan Hasankale'ye törenlerle uğurlandı. Karabekir, önceki gün Vali Vekilliği görevini Albay Kâzım Bey'e bırakmıştı. (**Karabekir 1:** 733)
6. Gürcü Menşevik Hükümeti ile Azerbaycan Sovyet Sosyalist Hükümeti arasında Ahıska'da bir barış anlaşması imzalandı. Anlaşmaya Sovyet Rusya aracılık yaptı. (**Karabekir 1:** 762; **Şemsutdinov:** 127)
7. **Alemdar:** İngiliz-Bolşevik müzakereleri. **İleri:** Sık sık Türk-Yunan anlaşmasından söz ediliyor. İzmir ve Trakya'dan vazgeçmesi şartıyla Hükümet'in Yunanistan'la uzlaşmak istemediği söylenemez. Başbakan, Paris'te Venizelos'la görüşüp anlaşmak istiyorsa Venizelos için güzel bir fırsat elde edilmiş olur. —Anlaşma tadil edilmezse (yer yer sansürlü). **Karagöz'de,** daracık arazi ve zayıf temel üstüne çok katlı bina yapan kalfa Corci. **Karagöz:** Üstündeki mavi-beyaz askılar hiç yakışmamış!

13 - PAZAR

1. Yozgat'ın Padişah'a bağlı derebeyleri olan Çapanoğulları, çevreden topladıkları kuvvetlerle Köhne bucak merkezini (Sorgun) bastılar. Çapanoğulları Yozgat üzerine yürüyor. Yozgat'ta da savunma tedbirleri alınıyor. Şehir yarın Çapanoğullarının eline geçecektir. (İHH: 68; Söylev II: 333; TİH VI: 94; VI (1974): 140; Ocak: 101; Bardakçı: 165; Asarkaya: 119)
2. Ankara, Doğu seferine hazırlanıyor: Kâzım Karabekir, yetkileri ordu komutanlığına yükseltilerek Doğu Cephesi Komutanlığı'na atandı. Karabekir'e, Ermeni Komutanlığı'na bir mektup verilmesi ve cevabı alınmadan harekâta geçilmesi talimatı verildi. Gönderilen mektup örneğinde Ermenilerden gördükleri zulüm üzerine Üç İl'deki Türklerin yardım istediği ve bu nedenle Üç İl'in işgal edileceği bildiriliyor. Mustafa Kemal, Ermeni Komutanlığı'na gönderdiği notada, Kars, Ardahan ve Artvin'de Türklerin katledildiğini ileri sürdü ve bu durumu protesto etti. (TİH III: 91, 92)
3. Yunanistan'da seferberlik ilan edildi. Silah taşıyabilecek, 19 yaşından büyük bütün gençler askere çağrıldı. Yunanlılar, 12 Mart'ta da Anadolu'daki Rum nüfus için seferberlik ilan etmişlerdi. Yunanlılar 22'de Bursa ve Uşak üzerinden ileri harekâta geçerek birçok şehir ve kasabayı işgal edeceklerdir. (Alemdar: 16; İkdâm: 16 "1921 kur'a erler silah altına davet edilmiştir").
4. Fransız kumandanına ulaştırmak üzere, Bursa'da 56. Tümen Kumandanı Albay Bekir Sami Bey'e, Fransızların ateşkese rağmen Kilikya'da Müslümanlara karşı işledikleri zulümler bildirildi. (HTVD 14, ves. 372)
5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in bugünkü raporu: "Damat Ferit, Mustafa Kemal'i yok etmek istiyor. Her şeyden önce barış anlaşmasının imzalanmasını tavsiye ettim" Curzon'un cevabı: "Evet! (Ulubelen: 274; Meram: 236; Jaeschke 1: 108) ★ İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson'un arabalarına Erzurum'da el konuldu (Rawlinson: 296).
6. Millî Savunma Bakanlığı Harbiye Dairesi'ne bağlı Kuvayı Havaiye Şubesi talimatı: Eskişehir'de ve Erzincan'da birer uçak istasyonu. (Tanman: 26)
7. İzmir'e Doğru: Sulh muahedesi ve millî azim. İkdâm: Türklerin iddiaları. İleri: Dört şer şakisi dün asılarak idam edildi. Vakit: Suikastçilerden 4 kişi dün asılarak idam edildi.

14 - PAZARTESİ

1. Yozgat, Çapanoğullarının eline geçti. Şehir içindeki isyancılar, Çapanoğullarının kuvvetlerini tekbirler getirerek karşıladılar. İsyancılar, hapishaneyi boşaltarak, kendilerine katılmaları şartıyla mahkûmları serbest bıraktılar ve silahlandırdılar. Yozgat eşrafından bir kısmı isyana katılmayı reddetti; bu arada Yozgat Müftüsü Kayseri'ye çekilmiş bulunuyor. Çapanoğulları,

hükümet binası önünde toplayabildikleri halka, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın Padişah'ın ve Damat Ferit Hükümeti'nin fetva, ferman ve bildirilerini (bkz. 10, 11 Nisan) okudular, kendilerine karşı olan bazı kişileri astılar. Yozgat İsyanı, Çerkez Ethem'in kumanda ettiği seyyar birliklerce 23 Haziran'da bastırılabilir. (Söylev II: 332; Asarkaya: 119; Bardakçı: 169; Ocak: 102) ★ Hükümet, Çorum ve bağlı ilçelerdeki mal sandıklarıyla Ziraat Bankası şubelerindeki paraların Ankara'ya gönderilmesini emretti (TİH VI (1974): 148; Esengin: 136)

2. Mevcudu 2.000'i bulan Kuvayı İnzibatiye, İzmit'te, 900 silahlıdan ibaret millî müfrezelere karşı saldırıya geçti. Erlerinin nöbet tutmaya bile yanaşmadığı Kuvayı İnzibatiye yenildi, bazı birlikleri Kuvayı Milliye'nin safına geçti. İngiliz Hint birliği de İzmit'te millî kuvvetlere saldırdı. (Cebesoy 1: 412; TİH VI (1974): 131; Özkul: 16; Esengin: 121)
3. İstanbul Hükümet çevrelerinin Ankara Hükümeti ve Meclisi'ni dağıtma çabası sonuç vermiyor. Ankara, İstanbul'a, kendisiyle hiç bir ilişkiye geçmeyeceğini, tek başına ve bağımsız davranmaya devam edeceğini bildirdi. Sevr Anlaşması'nın 10 gün içinde imzalanması şart koşulunca, Ferit Paşa'nın yakınları Ankara'ya ordunun Padişah'a bağlanması, Hükümet ve Meclis'in dağıtılması şartıyla uzlaşma önermişlerdi. Ankara da uzlaşma şartı olarak Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın 11 Nisan tarihli fetvasının geri alınmasını, İstanbul Hükümeti'nin 3 Kemalist bakanın katılmasıyla yeniden örgütlenmesini, barış şartlarına karşı çıkılarak İstanbul Hükümeti'yle Büyük Millet Meclisi temsilcilerinin ortaklaşa tesbit edecekleri önerilerin ileri sürülmesini istemiş, İstanbul da bunları kabul etmemiştir. (Bel. 177: 344)
4. Dün Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılan Damat Ferit Paşa'nın başbakanlık görevini, o dönünceye kadar Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın yürüteceği açıklandı (TV: 3881).
5. 28 Mayıs'ta Pozantı'da esir alınan Menil Kuvvetleri, Fransızların elindeki Türklerle değiştirildi (Véou: 292).
6. ABD Yüksek Komiseri Bristol'un, hükümete telgrafı: Milliyetçiler Ankara'da çok iyi örgütlenmişlerdir. Düzgün işleyen bir meclisleri vardır. Uzun bir savaşa kararlıdır. Ankara'da ABD'ye karşı beslenen duygularda değişme vardır. Amerika'nın, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi yok etme girişimine katıldığı kanısı vardır (Evans: 283). ★ Milne, Savaş Bakanlığı'na gönderdiği raporda, İngilizler Derince'nin batısına çekilmediği takdirde Ali Fuat Paşa'nın saldırıya geçeceğini, kendi elindeki kuvvetlerin İstanbul'da düzeni sağlayacak çapta olmadığını bildirerek ya ek kuvvet gönderilmesini, ya da milliyetçilerle siyasi bir anlaşmaya gidilmesini istedi (Kürkçüoğlu: 148).
7. Çiçerin'in Mustafa Kemal'e 3 Haziran tarihli mektubunu getiren Kurye Su-bay İbrahim, Trabzon'a geldi (Karabekir 1: 734).

8. Ziya Gökalp'ten, kızı Hürriyet'e: Bir zaman gelecek ki, bütün insanlar, bütün milletler hür olacak, kalpler hür olacak, vicdanlar hür olacak. İnsaniyet, bu kara günlerin sonuna yaklaşmıştır. Hak kuvvete galebe çalacaktır. (F.A. Tansel: 348)
9. Albayrak: İstanbul Hükümeti'nin Halide Hanım'ı idama mahkûm etmesi bir cinayet karardır. İleri: Avrupa yolculuğuna çıkmış olan Başbakan'ın son gayreti ne olmalı? Hakimiyeti Milliye: Hilafet ve Türkiye hakkında Londra'da toplantı —İdam hükmü (San Remo kararları) bize tebliğ edilmiştir. Düşmanların bu kararına karşı bizim de bir şeye karar vermemiz lazım: Yaşamak! Evet ölmek için uğraşırız ve onun için mücadele edeceğiz. Açıksoz: İtilaf Devletleri'nin doğurduğu gayrimeşru veled Ermenistan, İslam kanı içinde boğuldu. Geçtikleri yeri ağır bir merdane gibi ezen İslam ve ve Türk Bolşeviklerinden mürekkep Bolşevik orduların memleketimizde hüsnü kabul göreceği şüphesizdir. Bu İslamiyet ve insaniyet ordusunun geçeceği yerleri harabezar, mülkiyeti gasp ve garat (yağma) ve ahalimize tecavüz etmeyeceklerine şimdiden emin olmayı istemek herkesin hakkıdır. İslamların mesut olacağı günler yaklaşmaktadır.

15 - SALI

1. Bir İngiliz subayı, Ali Fuat Paşa'nın karargâhına gelerek Kuvayı İnzibatiye'nin silahlarının alındığını ve gruplarla İstanbul'a gönderileceğini haber verdi ve ateş edilmemesini istedi. Ali Fuat Paşa, İzmit'i almak için emir aldığını söyledi. Kuvayı İnzibatiye yarından sonra İstanbul'a gönderilecek ve 18 Nisan tarihli kararname ile kurulan bu örgüt, 25 Haziran'da dağıtılarak 30'da erler terhis edilecektir. (İHH: 65; Cebesoy 1: 412; TİH VI: 80)
2. Yıldızeli karakolunu basan 100'e yakın isyancı, jandarmaların nesi var nesi yoksa alıp kaçtı. Çorum, Yozgat, Tokat çevresinde isyancılara karşı tedbirler alınmaya devam ediliyor. (TİH VI: 150; Bardakçı: 169, 190)
3. Mustafa Suphi, 25 Mayıs'ta geldiği Bakû'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, Türk komünistleriyle Ankara arasında bağlantı kurmak için Süleyman Sami'nin gönderildiğini bildirdi. Mektupta "Anadolu rençberlerinin son rızkına saldıran bir barışa kim karşı koyarsa, iştirakiyun teşkilatının yardımına kavuşacaktır" denildi. Mustafa Kemal, 13 Eylül'de cevap verecektir. (Cebesoy 2: 36; Tunçay: 228)
4. Padişah, İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfi'nin 6 Haziran tarihli idam kararlarını onayladı. Karara göre, idam hükmü, sanıklar ele geçirildiklerinde yüzlerine karşı da okunacak, haczedilen malları, usulüne göre idare edilecek. İdam kararına çarptırılan kişiler şunlar: Albay İsmet, 3. Kolordu Kumandanı Selahattin, 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin, 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet, Abbas Hilmi, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami, Yozgat eski mebusu ve şimdi Bayındırlık Bakanı İsmail Fazıl, Erzurum Me-

busu ve Meclis İkinci Başkanı Celalettin Arif, Amasya Mebusu ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami, Antalya Mebusu Hamdullah Suphi, Maliye Bakanı Hakkı Behiç, İktisat Bakanı Mustafa Fehmi, Ankara Müftüsü Rifat, İçişleri Bakanı Cami. (TV: 3883; Ortaç: 70)

5. İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfi'de İçişleri eski Bakanı Ebubekir Hazım Bey'in yargılanması başladı. 1909 Yıldız Sarayı Yağması'na katılmak ve Kuvayı Milliye'ye yardım etmekle suçlanan Hazım Bey, 7 Ağustos'ta idam cezasına çarptırılacak, cezası Padişah tarafından müebbet hapse çevrilecek, ancak, Tevfik Paşa'nın son hükümeti zamanında yeniden yargılanarak beraat edecektir. (Tepeyran 2: 30)
6. Bakanlar Kurulu, 41 sayılı kararname ile asker ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tutuklu ve hükümlülerin yargı işlemlerini erteledi. Buna göre tutuklu ve hükümlülerden işe yarayabilecekleri, tümen komutanları savcılıklardan sorabilecek. (Düster 3/1: 20; Müderrisoğlu: 283)
7. İstanbul Hükümeti, Malta'da tutuklu kişilerin "yurtseverce olmayan" hareketlerinden dolayı maaşlarını kesti. Ancak, bunlardan ailesi muhtaç olanlara yardım yapılacaktır. (TV: 3884)
8. Venizelos, Londra'dan Atina'daki dışişleri bakanına gönderdiği gizli telgraf-ta, 22 Haziran'da başlayan Yunan genel saldırısı için İngiliz Başbakanı ile görüşmelerini anlattı: "L. George, İtalya'ya güvenilemeyeceğini söylüyor. Şartları kabul ettirmek için Türkiye'ye askerî baskı yapacak gücümüzün olup olmadığını sordu. Tereddütsüz cevap verdim. Aynı şeyi dışişleri bakanına söylememi istedi. Kuvvet kullanırsak, Pontos ve Ermenistan'ı içine alan bir devlet kurulmasını, Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmasını ve Yunanistan'ın Edremit kıyılarına kadar yayılmasını sağlayabiliriz. (Bayur: 52; Tarih Konuşuyor IV: 1948)
9. Amiral de Robeck'ten Curzon'a: Biz Türklerle savaşa başladık. Buna devam edecek miyiz? Yunanistan'ı derhal harekete geçirmek lazımdır. Bu şekilde milliyetçileri İzmit'ten uzaklaştırırız. (Kürkçüoğlu: 148, 149)
10. Kurmay Albay Selahattin Adil Bey, Ankara'ya gitmek üzere bir römorkörle İstanbul'dan Mudanya'ya kaçtı (S. Adil Paşa: 318).
11. **İkdam:** Beynelmilel kadınlar kongresinde bir Türk kadını: Kıbrıslı Mustafa Paşa'nın kızı Azize Hanım. **Alemdar'da** R. Cevat: Yine Kuvayı Milliye. —Bir Propagandacı daha yakalanmış. **İleri:** Bolşeviklerle İngilizlerin anlaşması mümkün olursa mukadderatımız üzerine çöken bir kâbustan kurtulmaya imkân buluruz. Bakalım şu müzakere devrinde ne gibi mesut olay doğacak... **Vakit:** Lord Curzon, Rusya ile ticarî münasebetten ümitvar görünmüyor.

16 - ÇARŞAMBA

1. Tokat ve Yozgat yöresinde isyan hareketi devam ediyor. Gece (15/16) isyancılar Artova ve Çamlıbel istasyonlarını bastılar. (TİH VI: 98; VI (1974): 149; **Esengin:** 136) ★ Çiçekdağı Belediye Başkanı, Genelkurmay'a çektiği telgrafta, isyancılara karşı acele tedbir alınmasını istedi. 33 jandarmadan hepsinin kaçtığını bildirerek Nevşehir jandarmasının yardımı gelmesi veya halktan Kuvayı Milliye kurulması isteğinde bulundu. (TİH VI: 99; (1974): 150) ★ Yozgat isyancılarından bir grup Alaca'yı işgal etti. Çevre halkı endişe içinde. Mustafa Kemal, Yozgat isyanını bastırmak için Eskişehir'de Yunanlılara karşı savaşılmaya hazırlanan Çerkez Ethem'i Ankara'ya çağırdı. Ethem 19'da Ankara'ya gelip 20'de Yozgat'a hareket ecedek (TİH VI (1974): 151; **Ocak:** 103, 145; **Bardakçı:**190) ★ Genelkurmay Başkanı Albay İsmet Bey, Çerkeş'te bulunan Albay Refet Bey'e tel çerekerk, Yozgat'tan sonra Çorum ve Çankırı'nın da düşmesi durumunda fesatın çok genişlemiş olacağını bildirdi, Çankırı'ya hareket etmesini istedi (TİH VI: 99; VI (1974): 150).
2. 30 Mayıs'ta yapılan ateşkese rağmen Fransız atlı askerleri, Tarsus çevresinde bazı köyleri yağma ettiler ve yaktdılar. Köylüler Fransızlara karşı koydu. (TİH IV: 157)
3. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Ermenistan'a karşı harekâtı onaylamadıklarını bildirerek Ankara'ya arabuluculuk önerisinde bulundu. Bunun üzerine Ankara, harekâtı erteleyecektir. (**Bel.** 164: 682)
4. Doğu Ordusu'na bağlı 3. Kafkas Tümeni, Ermenistan üzerine hareket için yaklaşma yürüyüşüne başladı. Ankara Hükümeti Ermenilere karşı 24 Eylül'de savaş ilan edebilecektir. (TK 126: 155)
5. Ebubekir Hazım Bey'in tahliye dilekçesine Divanharp'çe red cevabı verildi. 1909 Yıldız yağması ve Kuvayı Milliye'ye yardımdan suçlanan ünlü valilerden ve İçişleri eski Bakanı Hazım Bey, 25 Mayıs'ta tutuklanmıştı. (**Tepeyran** 2: 18)
6. İzinli bir büyükelçi olarak Roma'da oturan Galip Kemali Bey, İtalya Başbakanı Giolitti'ye, Trakya davası ile ilgili olarak gönderdiği muhtıradaki "Trakya ve Asya'da Türk millî bütünlüğünün savunulması için her türlü tedbir alınmış bulunmaktadır" dedi (**Bıyıklıoğlu** 2, 1: 291).
7. İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporu: "Üç Yüksek Komiser, İstanbul için yığınak yapılmasını istiyoruz. Yeni bir savaşı sürdüreceksen Yunanlıları hemen harekete geçirmek lazım. Bu şekilde milliyetçileri İzmit'ten uzaklaştırırız. Türkiye ile zaten savaş durumundayız. Barış anlaşmasının hemen bütün Türkiye'yi birleştirdiği göz önünde bulundurulursa yeni bir savaş mı sürdüreceğiz?" (**Bel.** 177: 348; **Ulubelen:** 274)

8. **Le Journal:** Barış anlaşmasının uygulanması imkânsızdır (**Jaeschke** 1: 108). **İkdam:** Beynelmilel kadınlar kongresi (28: Bir Türk hanımının şayan-ı dikkat nutku). **Alemdar:** İttihat-Terekki zihniyeti. **İleri:** Bulundukları yerlerde daima azınlıkta kalmış Ermeniler için Türklerle uzlaşmaktan, yakın geçmişi bir fecî rüya sayarak hafızadan silip gelecek için müştereken çalışmaktan başka yol kalmamıştır. Biz ve onlar, yaralarımızı sararak hayat ve çalışma ortaklığı için bir uzlaşma zemini hazırlamalıyız. —Her taraf durgun, Samsun piyasası ne halde? **Vakit:** Batı Trakya'nın işgali konusunda bir Fransız albayının ilginç makalesi: Türk idaresi bazı hatalarına rağmen iyiydi. **İzmir'e Doğru'da** İ. Habib: Güzel belde (İzmir): Söz yalnız çeliğin ve merminindir. Avrupa bilir ki biz bu lisanı Yunan'dan çok iyi konuşuruz. (**Sevülk:** 11) **Karagöz:** —Ne o Karagözüm, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ni mi okuyorsun? —Yok Çelebi yok. Doksan sahifelik sulh muahadenamesinde çeşit çeşit maddeler var. Belki şu bizim sekena derdimize çare bulacak bir madde de çıkar diye arıyorum ama öyle hayırlı şeyler yok. —Tiryakilerin başına patlayan reji grevi.

17 - PERŞEMBE

1. Fransızların 20 günlük ateşkes anlaşmasını birkaç kez bozmaları üzerine Mustafa Kemal, bütün Fransız cephesinde savaşın başlatılmasını emretti. Gouraud'ya yazdığı mektupta Fransızların ateşkese uymadıklarını bildirdi. (**TİH** IV: 155; **HTVD** 14, ves. 373, 374)
2. İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek komiserlerinin hükümetlerine bildirdikleri ortak kaygıları: Milliyetçi kuvvetlerin Çanakkale ve İstanbul üzerine ilerlemeleri pek ciddi bir durum yaratıyor. Çanakkale yönünden İstanbul'un besin ikmalî tehlikeye girebilir. Kuvvetlerimiz bu tehlikeyi püskürtmeye yeterli değil. Takviye kuvvetleri gönderiniz. Barış şartları bütün Türkleri milliyetçi yaptı. Bunu imzalayacak kurulun neyi temsil ettiğini düşünmek gerekir. İstanbul'da hükümet devrilebilir. Müdahale mi edelim, kendi haline mi bırakalım?... (**Şimşir** II: 137; **Ulubelen:** 275; **Meram:** 236; **Bel.** 177: 348; **Kürkçüoğlu:** 148)
3. Kuvayı Milliye'ye karşı bir başarı kazanamayan, erlerinin bir kısmı Kuvayı Milliye tarafına geçen Kuvayı İnzibatiye kuvvetleri, İzmit'ten gemilerle İstanbul'a gönderildi. 19 Mayıs 1919'dan beri İngiliz kontrolünde olan İzmit, Millî kuvvetlerin eline geçti. İzmit bundan sonra iki kez daha (12 Temmuz 1920, 9 Nisan 1921) işgale uğrayacak, kesin olarak 28 Haziran 1921'de kurtarılacaktır. (**İHH:** 65; **TİH** VI: 80; **Gnkur.** 45) ★ Artova'da Kolordu Komandanı Selahattin Bey Komutasında 58 kişi, isyancıları takibe başladı, bazı evler yakıldı. (**Asarkaya:** 96).
4. Paris'te 11 Mayıs'ta tebliğ edilen barış anlaşmasını alan İstanbul kurulundan İçişleri Bakanı Reşit Bey ile Bayındırlık Bakanı Cemil Paşa İstanbul'a

- döndüler. Hükümet toplanarak delegelerin verdiği cevabı görüştü. Anlaşmayı imzalamakla yetkili Başbakan Damat Ferit de Gülcemal Vapuru ile Tolon'a ulaştı, oradan Paris'e gitti. (İkdam: 18; İleri: 21) ★ Damat Ferit Paşa, Paris'e ulaştı (İkdam: 21).
5. Bakû'da Türk Kominist Fırkası'ndan Süleyman Sami, Mustafa Suphi'nin Mustafa Kemal'e hitaben yazdığı 15 tarihli mektubu alarak Türkiye yönünde hareket etti (Harris: 83). ★ Mustafa Suphi, Bakû'da bir parti okulu açtı. 50 kişi ile öğretime başlayan okulun amacı, işçi ve askerler arasında sosyal devrimin esasını bilen kişiler yetiştirmek. 4 Eylül'de 40 kişiye diplomaları verilecek. (Mustafa Suphi: 38)
6. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Sovyet Merkez Yürütme Komitesi toplantısında okuduğu raporunda, Türklerle Ermeniler arasında karşılıklı kırıma engel olmak için, Türkiye ile dostluk ilişkilerine taraftar olabileceklerini, Sovyetlerin barıştırıcı durumda olduğunu belirtti (Şemsutdinov: 16).
7. 7 Haziran'da bazı subay ve erlerin kasayı alıp Anadolu'ya kaçmaları üzerine İngilizler, Maltepe'deki uçak deposunun hangarını bombalarla tahrip edip yaktılar. İstasyon Kumandanı Sadettin, durumu yarın Hava Kuvvetleri Müfettişliği'ne bildirirken, tahribin devam etmekte olduğunu anlatacaktır. (Tanman: 18)
8. Kilis Ermeni Cemaati Başkanı Ohanis ve Ermeni ileri gelenleri, Mustafa Kemal'e bir tel çekerek Türklerle öz kardeş olduklarını, bundan sonra da birlikte yaşamaya azmettiklerini belirttiler, durumun ilgililere bildirilmesini istediler. (Uzel: 90)
9. Nuri Bey (Conker), Ankara Valiliği görevine başladı. Yahya Galip Bey, Valilik görevinden 12'de ayrılmıştı. (Ankara İl Yıllığı 1967: 10; Uluğ 2: 45)
10. Ziya Gökalp'ten kızı Seniha'ya mektup: Bugün bayramdır. On sekiz aydır ki ben çile çekiyorum. Fakat bu uzun çileyi yalnız ben değil bir millet, bütün bir ümmet çekiyor. O halde umumun büyük bir bayramını beklemeliyiz. (F. A. Tansel: 350)
11. İleri: Londra'dan gelen bir telgrafta, barış anlaşmasının lehimize değiştirileceğinin beklendiği bildiriliyor. Öğüt: Kara bayram! —Şimal rüzgârı (Fevzi Paşa ile konuşma). Alemdar'da R. Cevat: Kuvayı Milliye, zehirini İttihat Terakki'den alıyor. Canına kastettiklerimizden bir Anadolu kaldı. Osmanlı camiasının hiç değilse anasına kıymayın. Hakimiyeti Milliye'de Arif Oruç, İstanbul'un işgalinde gördüklerini anlatıyor. —Ermeni faciaları. Ferda'da, Adana Vali Vekili Abdurrahman Bey'in açıklaması: Müslüman ve Hristiyan kardeşlerim! Birbirimizden korkmayınız, kardeşçe elele vererek yaşamaya mecbursunuz. Türk ve Ermeni birbirinden ayrılmaz. Karışıklık çıkaranlara karşı işgal kuvvetlerinin muhterem kumandanı tedbir almıştır. (Ayhan:

XVI) İkdâm: Yunanistan'da iç mücadeleler. **Servetifünun:** Gözlerimizde yaş, gönlümüzde gam... Bayram, dertli bayram, acı bayram...

18 - CUMA

1. Fransızlar Zonguldak'ı ikinci defa işgal ettiler. İlk işgal 8 Mart 1919'da yapılmıştı. Fransızlarla yapılan 20 günlük ateşkes süresi sona erdi. Antep'te iki taraftan da bir hareket görülmedi. (**Danışmend:** 464; **Tansel, AKS:** 61; **Gnkur.** 63 "Karadeniz Ereğlisi'ni boşalttılar"; **Ünler:** 63)
2. Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Genel Komutanlığı'na getirildi. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, ordunun henüz savaşta gösterilmekten kaçınıldığı Sivas Kongresi günlerinde (9 Eylül 1919), Kuvayı Milliye Genel Komutanlığı'na getirilmişti. (**Söylev II:** 329; **Krş.** 24)
3. Bugün gönderilecek olan Sovyet yardımlarının yola çıkarılması ertelendi. Sovyetler, 30 Mayıs'ta yürürlüğe giren 20 günlük Türk-Fransız ateşkes anlaşmasından kuşkulandılar. Nuri Paşa'nın İngilizlerle anlaşarak Karabağ bölgesinde karışıklık çıkarıp yolu kapaması da yardımın ertelenmesine yol açtı. Nuri Paşa, Kızılordu'nun Karabağ'a girmesi üzerine 9 Haziran'da İran'a sığınmıştı. Yardım getiren ilk motor Trabzon'a 23 Eylül'de gelecek, bundan başka karayolu ile Rus altınları Erzurum'a 8 Eylül'de ulaşacaktır. (**Yerasimos:** 159)
4. 8 Haziran'da yeniden ayaklanmış olan Milli Aşireti kuvvetleriyle ordu birlikleri arasında Urfa yöresinde çarpışmalar oldu. Aşiret kuvvetleri yarın sınırdan güneye geçecekler, 24 Ağustos'ta yeniden saldıracaklar. (**İHH:** 70; **TİH VI:** 135; **VI (1974):** 179)
5. Ankara Hükümeti, askerî haberleşmelerde olduğu gibi mülkî haberleşmede de sanların kullanılmamasını kararlaştırdı (**Düstur** 3/1: 23).
6. Atina Elçisi Granville'den Curzon'a: Doğu Akdeniz'in güvenliği için Yunanistan'a küçük ama çok değerli bir donanma kurmalıyız (**Ulubelen:** 251).
7. **Alemdar:** Bugün bayramın ilk günüdür. Bu matemli bayramımızda bütün dünyanın Türk ve Müslümanları, Osmanlıların yaralı kalbinden kopan yakarıya katılacaklardır. —Moskova'da ihtilal var mı? **İkdâm:** Sulh murahhaslarımız İstanbul'a geldi. —Sait Molla Bey'in beyanatı: Memleketimizde İngiliz düşmanlığı yoktur. İngiliz müzaharetine ihtiyacımız vardır.

19 - CUMARTESİ

1. Ateşkesin sona ermesi ve Mustafa Kemal'in savaşların yeniden başlamasını emretmesi üzerine, Türk-Fransız cephelerinde çarpışmalar yeniden başladı. Kuvayı Milliye'nin baskılarıyla Fransızlar, Karadeniz Ereğlisi'ni boşaltmak zorunda kaldılar. (**İHH:** 44; **Yak. Tar. I:** 55; **TİH V:** 24; **Peker 1:** 192;

Gnkur. 63 “18 Haziran”) ★ Mersin kıyılarında donanma himayesinde saldırıya geçen Fransızlar püskürtüldü (**İHH:** 45; **Véou:** 345 “18/19 gecesi Türkler Mersin’e saldırdılar. Hücumları durduruldu’’).

2. Ordu kuvvetleri isyancı Milli Aşireti kuvvetlerini Güneydoğu yöresine sürdü. Aşiret kuvvetleri sınırdan içeri girerek 24 Ağustos’ta yeniden saldırı-
cılar. (**Söylev** II: 333; **Uzel** 2: 28) ★ Tokat’a bağlı Gülpınar, Ortaköy’e
bağlı Karahacıp köylerinde ve diğer bazı yerlerde, isyancılarla millî kuvvet-
ler arasında çarpışmalar oldu. Millî kuvvetler, isyancıları dağıttı, yakaladık-
larından bazılarının evlerini ve eşyalarını yaktı, mallarına el koydu. Ço-
rum’dan giden bastırma kuvvetleri ise Alaca’da isyancıların eline düştü. Ka-
lan gönüllü kuvvetler dağıldı. (**TİH** VI: 104; VI (1974): 155; **Bardakçı:**
209)
3. Ermeniler Merdenek ve Bardız (Şenkaya) bölgesine saldırdılar. Zengibasar,
Ermeniler tarafından işgal edildi. (**Gnkur:** 28; **TİH** III: 70, 102, 118)
4. İtilaf Devletleri’nin Hythe toplantısı. Venizelos, Anadolu’da “asayişin” sağ-
lanmasını rica etti. Lloyd George, Millerand, Venizelos ve Müttefik Ordula-
rı temsilcilerinin katıldığı toplantıda, Yunan ordusuna ilerleme izni ve Bo-
ğazların serbestliğini sağlamak için Bandırma’ya kadar tren hattını kontrol
altına alması görevi verildi. (**İleri:** 21; **Alemdar:** 21, 23; **KASÖT:** 119)
5. Yunan Genel Karargâhı, 2’de girişeceği genel saldırının yönünü birliklerine
bildirdi (**Nider:** 137; **Ahmet:** 114; **Hrisohoos:** 17). ★ Yunanlıların Trakya
İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Zimbrakakis imzasıyla Malkara’ya
uçaklarla atılan bildiride, Yunan ordusunun kurtarıcı bir ordu olduğu ileri
sürülerek yakında (20 Temmuz’dan başlayarak) Trakya’yı işgal edeceği du-
yuruldu. Herkesin can, mal ve ırzının korunacağı bildirildi ve Kuvayı Milli-
ye’ye rağbet edilmemesi istendi. (**İHH:** 61). ★ 10 Kasım 1918’den beri
Müttefikler adına İngilizlerin kontrolünde bulundurulanan Çanakkale’ye Yu-
nan birlikleri çıktı. Burayı Yunanlılar 13 Kasım 1922, İngilizler 23 Eylül
1923’te boşaltacaklardır. (**Gnkur.** 21)
6. Yüksek Komiser Robeck, raporunda milliyetçilere ait çeşitli belgeleri suna-
rak bunlarda İngilizlerle birlikte Fransızlara ve İtalyanlara da “gâvurlar” di-
ye hitap edildiğini, fakat esas olarak İngilizlere hücum edildiğini bildirdi
(**Kürkçüoğlu:** 130).
7. **Karagöz’de** Hilaliahmer için yardım toplayanlara Karagöz’ün sözleri: Ber-
hudar olun. Yalnız şu toplanacak paradan birazını da maaş almadan bay-
ram yapan zavallı muallimler için ayırın...

20 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin’in 3 tarihli mektubuna ce-
vap vererek Sovyetlerle temasın gerçekleştirilmesi için çaba gösterilmesini is-

tedi. Ermenilere karşı harekâtın ertelendiğini ve Sovyetlerin yapacağı arabuluculuğun kabul edildiğini belirten Mustafa Kemal, Türk temsilcilerinin yolda olduğunu, Sovyet temsilcilerin de Ankara'ya beklendiğini, emperyalistlerin Türk milletini araç yapma isteklerine engel olduklarını anlattı. Mektup bugün Karabekir'e gönderilerek bunun Trabzon'dan veya başka bir yerden, mümkünse iki değişik yolla Moskova'ya ulaştırılması istendi. (HM: 8; Öğüt: 18 Temmuz; ATTB: 338; Yerasimos: 240; 240; Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 165)

2. Çerkez Ethem'in başında bulunduğu Kuvayı Seyyare, Yozgat isyanını bastırmak için 5 gündür Eskişehir'den Ankara'ya taşınıyor. Bugün biten taşınma sonunda, Ankara'da 70 subay, 2100 piyade, 1300 hayvan ve 8 makinalı tüfek toplandı. Yarın yola çıkarılacak piyadeleri götürmek üzere 90 yaylı araba hazırlandı. Genelkurmay Başkanı İsmet imzasıyla Ethem için hazırlanan raporda, Yozgat-Zile yöresindeki isyan durumu ve buradaki millî kuvvetlerin mevcutları anlatıldı. (ÇEH: 52; TİH VI: 100; VI (1974): 151; II: 154; Esengin: 140; Kutay 1: 267; HTVD 51, Ves. 1177 "20 Haziran sabahı Ankara'dan Yozgat'a hareket etti")
3. Türk Komünist Fırkası adına Salih Zeki, Trabzon'dan, 3. Kafkas Tümeni Komutanlığı'nın aracılığı ile Meclis Başkanlığı'na başvurarak Anadolu harekâtına katılmaya kararlı olduklarını, Anadolu hareketi için dünya devriminin yardımını sağlamak istediklerini bildirdi (Cebesoy 2: 39; Yeni İstanbul: 8.7.1966).
4. Bakanlar Kurulu, Talat, Enver ve Cemal Paşaların Türkiye adına hiç bir görüşmeye yetkili olmadıklarını kararlaştırarak durumun ilgililere bildirilmesini Karabekir'den istedi. Karar, Rize'de Sovyetlere gidecek olan Lazistan Mebusu Osman Bey'e 30'da bildirilecek. Sovyetlere bildirilmesi için Karabekir'e yapılan ikinci bir tebligatta, Sovyetlerle temas için önce sözlü talimatla Dr. Fuat Sabit'in görevlendirildiği, 26 Nisan 1920'de de yazılı talimatla İbrahim Bey'e görev verildiği, onun dönüşüyle görevinin sona erdiği, Rus Sovyet Cumhuriyeti ile görüşme ve anlaşma yapmak üzere Dışişleri Bakanı Bekir Sami ve İktisat Bakanı Yusuf Kemal Beylerin ve Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir'in görevlendirildiği bildirildi. (HTVD 55, ves. 1262; Uluğ: 263, 264)
5. Osmancık Taburu, Şile'yi İngiliz işgalinden kurtardı. Kasabayı 26 Temmuz'da Yunanlılar işgal edecek, Şile kesin olarak 7 Ekim 1922'de kurtarılmaktadır. (Gnkur. 36)
6. Doğu seferi için hazırlık yapan Doğu Cephesi Kumandanlığı'na bağlı 9. Kafkas Tümeni yanaşma yürüyüşünü sonuçlandırarak yığınak bölgesine vardı (TK 126: 155). ★ Ermeniler Oltu'da bazı yerleri işgal ettiler (Albayrak: 28 "Yeni bir taarruz"; Önal: 78; TİH III: 120). ★ Bakanlar Kurulu, Doğu seferinin ertelenmesini kararlaştırdı. Karabekir'e gönderilen yazıda, ertelenme gerekçesi olarak Sovyetlerin ne yolda yardım yapacağını bilin-

- mediği, İtilaf Devletleri ve ABD'nin saldırıyla cevap verebileceği, barış konferansı kararlarının beklenilmesi bildirildi. (TİH III: 94)
7. Başbakan Venizelos, L. George tarafından kabul edildi. Venizelos, İzmir'de bulunan Başkumandan Pareskevopulos'a telgraf çekerek Yüksek Konsey'in Bandırma'ya kadar olan demiryolunu işgal etmeye izin verdiğini, bu hareketteki başarıyla hem Müttefiklere yardım edeceklerini, hem de ordunun moralini yükseltip Türklere karşı sınırın güven altına alınacağını bildirdi. (İleri: 24; KASÖT: 119; Misailidis: 422; Macario: 18)
8. Irak'ın İngiliz mandası altına konulduğu Bağdat'ta yapılan bir açıklamayla ilan edildi. Milletler Cemiyeti, Irak'ın İngiliz manda yönetimi altına alınmasını 25 Nisan'da kabul etmişti. (Jaeschke 1: 109) ★ Genelkurmay, Irak'ta İngilizlere karşı mücadele eden Şeyh Sadun Paşa'ya 600 tüfek, 10.000 altın lira, cephane, 2 dağ topu ve subaylar gönderdi (TİH IV: 17).
9. L. George, "Mustafa Kemal'in başarısı Araplara da bulaşabilir. Bu sebeple onun mutlaka ezilmesi gerekir" dedi. San Remo'da yapılan toplantıda Mustafa Kemal'e bir darbe indirmek için Yunanlıların derhal ileri harekete geçirilmesi kabul edildi. Fransız Mareşali Foch "Amacımız Adana'dan Fransızların, İzmit'ten İngilizlerin çıkamayacağını hatırlatmaktır" dedi. (Ulubelen: 244; Jaeschke 2: 90; Türkgeldi 2: 131)
10. Özel bir görevle Türkiye'ye gelmiş olan Tevfik Abud, Adana'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, 6 Mayıs tarihli teklifini tekrarladı. Almanya'dan ve Sovyetlerden Türkiye'ye yardım gelmeyeceğini yazarak bütün Müttefiklere toptan kafa tutulamayacağını ileri sürdü. Fransa ile anlaşmak üzere görüşmelere geçilmesini istedi. Tevfik Abud, 22'de Mustafa Kemal'den ısrarla randevu isteyecek ve Mustafa Kemal onu 12 Temmuz'da Ankara'ya bekledikleri cevabını verecektir. (Şimşir 5: 67-74)
11. Adana'da Apkerian okulunun avlusunda Ermenilerin yaptığı bir toplantıda Fransa kınandı. 2.000 kadar Ermeninin katıldığı toplantıda, Ermenilere hürriyet ve bağımsızlık vadettiği halde sözünde durmadığı ve Ermenileri düşmanlarıyla başbaşa bıraktığı için Fransız Hükümeti suçlandı. Konuşmacılar, üstün oldukları şu sıralarda Türkleri imha edebileceklerini ve Avrupa'yı Ermeni haklarını tanımaya zorlayabileceklerini ileri sürdüler. Yarından sonra Adana'da 12 öldürme olayı kaydedilecek ve Fransızlar suçlu gördükleri 2 Ermeni'yi 8 ve 9 Temmuz'da hükümet konağı önünde asacaklardır. (Véou: 348)
12. Mustafa Kemal, Ankara'dan Batı Cephesi'ne hareket etti (HTVD 51, ves. 1177).

21 - PAZARTESİ

1. Yozgat isyanını bastırmak için Kuvayı Seyyare Yozgat yolunda iken gece (20/21) isyancılar, Cemil Cahit kuvvetlerini bir baskınla dağıttılar, top ve

makinalı tüfeklere el koydular. ★ Postacı Nazım Kuvvetleri Kılıç Ali kuvvetlerine saldırdı. Kılıç Ali Genelkurmay'a gönderdiği raporda, Boğazlıyan'da büyük bir tehlike içinde bulunduğunu, isyancıların Kayseri'ye bile sarmak üzere bulunduğunu bildirdi. (TİH VI: 104; VI (1974): 147, 156) ★ Balamur çarpışmasında ordu birlikleri isyancıları dağıttı. 10 kadar isyancı öldürüldü, bazıları da esir alındı. Elebaşılar kaçtılar. (Asarkaya: 97)

2. İtilaf Devletleri, Boulogne Konferansı'nda bugünkü tartışmalar sonucunda Yunanlıların ileri harekâtına izin verdiler. L. George, Mustafa Kemal kuvvetlerinin Çanakkale'ye kadar uzanması karşısında Yunan kuvvetlerinin Bandırma'ya doğru ileri harekete geçmesi gerektiğini söyledi. Kont Sforza, Yunanlılar yenilirse doğrudan Mustafa Kemal'le müzakereye girişip girişmeyeceklerini sordu. L. George "O zaman yepyeni bir durum doğar ama Yunan kuvvetlerine güveniyorum" cevabını verdi. Üyeler, Mustafa Kemal'in de güçlü olduğunu itiraf ettiler, durumun kritikliğini dile getirdiler. Venizelos "Yunanlıların ilerlemesi, Mustafa Kemal'i itibardan düşürecektir" dedi. (İleri: 24; Alemdar: 24, 25; İkdâm 25; Ulubelen: 245; Stratigu I: 116; Jaeschke 1: 109)
3. İtalyanlar, 24 Mart (krş. 11 Mayıs) 1919'dan beri işgal altında tuttıkları Fethiye'yi boşaltılar. Nisan ayı içinde Muğla'nın diğer ilçeleri boşaltılmıştı. (Gnkur. 49)
4. Afyon dolaylarında ayaklanarak halkı askere gitmemeğe teşvik eden Çopur Musa, adamlarıyla birlikte Denizli'nin Çivril kasabasını bastı. Üzerlerine kuvvet gönderilen isyancılar, Yunanlılara sığınacaklardır. (Söylev II: 333; TİH II/2: 70; Şapolyo 2: 209).
5. Mustafa Kemal, Eskişehir'de Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa ile görüştü. Bu günlerde cephedeki kuvvet durumu şöyle: Kuvayı Milliye: 118 subay, 5.608 er, düzenli ordu: 143 subay, 4390 er. (Cebesoy 1: 423; S. Adil Paşa: 321)
6. Karabekir, Ermeni Cumhuriyeti Kumandanlığı'na bir nota vererek saldırılarını durduramaz ve birliklerini geri çekmezlerse düşmanca tutum takınacağını bildirdi (Albayrak: 28). ★ Doğu harekâtının ertelenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararı Karabekir'e bildirildi (ATTB: 329; TİH III: 94).
7. Yunan Başkomutanı Paraskevopulos, yayımladığı günlük emirde, yıllardan beri bekledikleri saldırıya yarın girişeceklerini bildirdi; subay ve erlerden kardeşlerini kölelikten kurtarmak, hak, adalet ve uygarlığı Türkiye'ye yerleştirmek için ellerine fırsat geçtiğini unutmayarak savaşmalarını istedi (Roda: 117; Misailidis: 432). ★ 1. Kolordu Kumandanı Nider, Yunan askerinin savaş kudretini ispat için müstesna bir fırsata kavuştuklarını, Osmanlı Hükümeti'ne karşı başkaldırmış olan Kemal'in elinden masum halkı kurtaracaklarını subay ve erlere duyurdu (Nider: 140).

8. Avam Kamarası'nda bir soruyu hükümet adına cevaplandıran Bonar Law, Yunanistan'ın müttefiklerden biri olduğunu, Yunan askerlerinin gerektiğinde öteki müttefikler gibi kullanılabileceğini, Yunan ilerlemesinin, yalnızca, asî milliyetçilerin barış anlaşmasının uygulanmasına yönelttikleri saldırıya karşı koymak için düzenlenen Müttefik hareketinin bir parçası olduğunu söyledi (**Kürkçüoğlu**: 73).
9. 150 kişilik bir Türk kuvveti, Çamlıca tepelerinde İngiliz mevzilerine saldırdı. İngilizler saldırıyı makinalı tüfek ve top ateşiyle püskürtebildiler. (**Kürkçüoğlu**: 146)
10. Ziya Gökalp'in, kızı Seniha'ya Malta'dan mektubu: Hepimiz bir büyük bayramı bekliyoruz. Hakikî bir hürriyet bayramını bekliyoruz. Bu bayram yakındır. Beynelmîl bir istibdada karşı beynelmîl bir hürriyet cihadı başlıyor. Tarih şimdiye kadar böyle ehemmiyetli bir an geçirmemiştir. (**F.A. Tansel**: 354) ★ Cavit Bey, birkaç gün önce geldiği Berlin'de İsviçre elçisiyle görüştü. Elçi, pasaportsuz gelmiş olmasına çıkıştı. Cavit Bey bu telaşın sebebini sorunca "Bolşevizm" cevabını verdi. Cavit Bey, maliye bakanlarının Bolşevik olamayacağını söyledi. Sonunda pasaportu vize edildi. (**Tanin**: 17.2.1946)
11. İstanbul'da yayımlanan Ermenice **Erivan** dergisi, Kilikya'da Fransızlar tarafından yalnız bırakıldıklarından yakınıyor (**Şimşir II**: 175-179) **Alemdar**'da R. Cevat: Kendisinden hesap sorulmasını önlemek için İttihat ve Terakki, Kuvayı Milliye kimliğini bürünerek yeni olaylar yarattı. Anadolu'da taş üstünde taş bırakmadı. **İleri**: Barış şartlarında tadilat olacak. **Le Temps**: Fransa, yaşayabilir bir Türkiye istiyor. İngiltere'de aynı düşüncüyü paylaşanlar var. (**HM**: 29) **Açıksöz**, Karadeniz Ereğlisi'ni işgal denemesinden dolayı Fransızları kınıyor, Fransızları çekilmeğe mecbur bıraktıkları için Kuvayı Milliye'yi övüyor. —Adana katliamından dolayı, Fransızlarla muhasemata tekrar başlanmıştır. **İkdam**: Muahedenamemizde tadilat yapıldığı doğrulanıyor.

22 - SALI

1. İlk genel Yunan saldırısı... 15 Mayıs 1919'da İzmir ile başlayıp İzmir ve Aydın illeriyle sınırlı bir alanı işgalleri altına almış olan Yunan'lar. İtilaf Devletleri'nin de izniyle, Bursa ve Uşak yönünde ileri harekete geçtiler. Bugün Akhisar üçüncü, Sarıgöl ikinci defa işgal altına alındı. Bu genel saldırı sonunda Manisa ilçeleri, Balıkesir, Bursa gibi önemli iller Temmuz ortalarına kadar Yunan işgali altına alınacak, 20 Temmuz'dan başlayarak Trakya işgal edilecektir. Müttefik Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'in geçen sonbaharda Türk ve Yunan kuvvetleri arasında sınır çizmesinden beri Yunanlılar Türk kuvvetlerinin saldırılarına cevap vermek bahanesiyle sınırlı ölçüde saldırılarda bulunuyorlar, ancak üslerine dönmek

zorunda kalıyorlardı. (TİH II/2: 194; Şefik III: 136; Arif: 52; İkdâm, Vakit: 27; HTVD 14, ves. 377; Misailidis: 427; KASÖT: 125; Nider: 182; Ahmet: 115; Hrisohoos:20; Bujak: 190; Gnkur. 48)

2. Yunanlıların ileri harekete geçmesi karşısında Ege bölgesinde panik başladı. Onbinlerce insan bugünden başlayarak evini barkını bırakıp Eskişehir ve Ankara yönünde yollara dökülüyor. "Mahşeri andıran korkunç durum" (Cebesoy 1: 443; İHH: 29).
3. Doğu Cephesi Kumandanı Karabekir, Ankara Hükümeti'nin önceki gün aldığı karara uyarak Doğu seferinin ertelendiğini birliklerine duyurdu. Erteleme gerekçesi olarak Çiçerin'in mektubunda Ermenilerin yola getirildiği, sınırların Türklerin isteğine göre çizileceği ibaresinin yer aldığı bildirildi. Ankara, Doğu seferini, barış konferansı kararlarının tam belli olmadığı, Sovyetlerle ilişkilerin ne olacağının açıklığa kavuşmadığı ve bu seferin İtilaf Devletleri'yle ABD'nin düşmanlığını çekeceği gibi gerekçelerle ertelemiş bulunuyordu. (TİH III: 95)
4. Gandhi, İngiliz Kralı'nın Hindistan vekiline gönderdiği mektupta, barış şartlarının Müslümanları sarstığını, İmparatorluğa sadıksa da Müslüman duygularına saldıran bu tutuma karşı koymayı görev saydığını bildirdi. "Herşeyin bir dayanma sınırı vardır!" dedi. Gandhi, 13 Nisan tarihli mektubunda da bu konuyu ele almıştı. (Sinha: 95)
5. Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa ile birlikte Eskişehir'den Ankara'ya döndü. Kurmay Albay Selahattin Adil Bey de İstanbul'dan kaçıp dün ulaştığı Eskişehir'den Ankara'ya geldi. (S. Adil Paşa: 321; Cebesoy 1: 427)
6. İleri: İthalatımız ihracatımızdan 8 defa daha fazla. Hükümet istatistiklerine göre mayıs ayı içinde yurda 7.692.000 liralık mal girdi, buna karşılık ihracatımız 854.000 lirayı geçmiyor. Ögüt: Halka doğru. Alemdar'da R. Cevat: Bizlerden nefret edebilirsiniz. Zaten kendimizi size sevdirmek de aklımızdan geçmez. Fakat bir kere olsun memleketi sevdiğinizi ispat ediniz. Memleketi istila edeceğinden korktuğumuz o matemli geleceğin siyahlığını şimdiden vatanın üzerine eğilmiş gibi görüyoruz. The Times: Mustafa Kemal'le Adana'da bulunan Rupenian'ın mektuplaşması (Jaeschke 1: 109). Birinci Divan-ı Harb-i Örfi Başkanı Mustafa Paşa, Matbuat Umum Müdürlüğü'nden, divanın kararlarının basında tam olarak yayımlattırılmasını istedi. Gerekçesini belirtmeden yalnız kararı yayımlayan gazetelerin kapatılacağını bildirdi (Us: 33).

23 - ÇARŞAMBA

1. Yunan ilerlemesi ve halkın iç bölgelere göç hareketi devam ediyor. Kırkağaç ve Salihli kasabaları (krş. 3 Temmuz) Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yunanlıların esir aldıkları Türkleri öldürdükleri söylentisi ve halktaki panik er-

ler üzerinde olumsuz etki yapıyor. Birlikler yer yer dağılıyor. (İHH: 29; Ahmet: 119; Kaygusuz: 208; Hrisohoos: 23; Būjak: 190; TİH II/2: 200, 231, 247; Özalp: 137; Şefik III: 166; HTVD 14, ves. 377; Misailidis: 431; KASÖT: 125; Nider: 141) ★ Çeşme'de bulunan Hızır Reis Gambotu, 200 kişilik Yunan müfrezesi tarafından basıldı, komutanı ve erleri tutuklandı (TİH V: 16).

2. 20'de Ankara'dan hareket eden Kuvayı Seyyare birlikleri, hızlı bir yürüyüşle Yozgat önüne geldi, şehri kuşattı. Yapılan çarpışmalarda 50'den çok isyancı öldürüldü. Yozgat'ı Çapanoğullarının kuvvetlerinden geri alan Çerkez Et-hem, bazı Ermeni evlerini de yaktırdı. Çapanoğlu kardeşler Edip ve Celal, Alaca yönünde çekildiler. Bugün ele geçirilen 12 kişi, isyan kıskırtıcılığından askerî mahkemece asılacaktır. (TİH VI: 102; VI (1974): 153; GCZ 3, 91; ÇEH: 65; Ocak: 105; HTVD 14, ves. 377; BTDD 7: 35; Nadi 4: 78; Esengin: 142) ★ Boğazlıyan'da isyancılar, kasabaya saldırarak bir müfrezeyi dağıttılar (İHH: 69; Arıkoğlu: 155; Söylev II: 331). ★ Artova'dan Postacı Nazım kuvvetlerini izlemeye çıkmış olan ordu birlikleri ve Kuvayı Milliye, Yenihan'a ulaştı (Asarkaya: 98).
3. Karabekir, Azerbaycan Hükümeti Savunma Bakanlığı'na mektubunda, Ermenilere karşı Türkiye ile birlik olmalarını istedi, Azerbaycan cephesindeki Ermeni topraklarının işgal edilmesi dileğinde bulundu (Karabekir 1: 758; Bıyıkhoğlu: 86; Cebesoy 2: 33).
4. Moskova'ya gitmek için Erzurum'da bekleyen Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Çiçerin'den Ermenistan yolunun açılmasını istedi. Bekir Sami Bey, Sovyet Cumhuriyeti'nin iyi niyet ve ilgisine teşekkür ederek Ermeni topraklarından geçmediği için Moskova'ya gelemediğini bildirdi ve Sovyetlerin, yol vermeleri için Ermenilerden izin almalarını istedi. (Karabekir 1: 758; Yer-asimos: 242)
5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in raporuna göre, Paris'e gidecek İstanbul delegelerinden Cemil Paşa ile Reşit Bey, Robeck'in ziyaretine gelerek Türk tasarısının anlayışla karşılanacağı umudunu belirttiler. Robeck onlara, bir an önce Paris'e gidip milliyetçileri kınamalarını tavsiye etti. Onlar, şiddetle kınamakta olduklarını söylediler, İngiliz koruyuculuğuna olan güvenlerini tekrarladılar. Robeck'in yorumuna göre, Reşit Bey, Ferit Paşa'ya karşı entrika çevirdiğinden ve milliyetçilerle işbirliği yapmaya yöneldiğinden derhal İstanbul'dan uzaklaştırılmalıdır. (Şimşir II: 158; Jaeschke 2: 10) ★ İngilizler, İtalyanların Ankara Hükümeti'ne yakın yürümesinden şikâyetçi. Bu konudaki rapora göre, İzmit'teki İtalyanlar, İngilizler için açık bir tehlike teşkil edebilir, Fransa ve İtalyanlar Anadolu'daki kuvvetlerini çekmelidir... (Meram: 237)
6. Venizelos, Yunanlıların ileri harekâta geçme iznini nasıl aldıklarını Yunan Dışişleri'ne yazdı: Bu karar L. George sayesinde elde ettik. Türkiye'nin

merkezî yaylada sınırlanması gerektiğini, Türkiye'deki Yunan kuvvetlerini gereği kadar artırabileceğimizi söyledim. Yunan halkından yeni gayretler isteyebilmem için Türkiye'nin parçalanması ile ilgili kararın alınması gerekmektedir, dedim. Tekliflerimin L. George tarafından kabulünü başardım. (Stratigu: 117)

7. Trabzon Valisi Hamit Bey, Mustafa Kemal'in çağrısı üzerine, üyesi olduğu TBMM'ne katılmak üzere görev yerinden ayrıldı. Ankara, Hamit Bey'in İttihatçılarla işbirliğinden kuşkulanıyordu. İstenen uzlaşma sağlanınca Hamit Bey, 26 Eylül'de yeniden eski görevine atanacaktır. (Meşhur Valiler: 398)
8. **The Times:** Bu savaşın sonu tahmin edilemez (Jaeschke 1: 109). **Öğüt:** Ermenistan'ın mezarı olan Kilikya. **Le Matin:** Bu tam bir Yunan başarısı. Venizelos'un yıldızı, doğunun göklerinde şiddetle parlıyor. Dileyelim ki hiç bir bulut onu kapatmasın. **İkdam:** Sulh hakkında hazırlıklarımız. **Alem-dar:** 31 Mart olayına katılanların çoğu Anadolu'ya olduğu için, İttihat Terakki Anadolu'ya kin besliyor. Bütün amaçları, Hareket Ordusu gibi İstanbul'a garip sehpalar kurmak, yağma yapmaktır. Allah akıllar versin (R. Cevat). —Barış anlaşmamızın tadiline doğru. **İleri:** Delegeler (tadilden) ümitli. —Bolonya (Boulogne) Konferansı. —Yedikule Dabbağhane işçileri 7 gündür grevde. Fabrika sahiplerinin, işçilerin isteklerini kabule arzulu olmadıkları anlaşılıyor. İşçilerin çoğu 60-70 kuruş gündelik alıyor. **Vakit:** Müslüman İttifakı kuruldu. Lütfi Fikri Bey, ittifakın kuruluş amacını bir bildiri ile millete arz ediyor. **Karagöz:** Yeni dünyanın yeni modası: grev. —Hürriyet ve İtilaf'a yeni bir ameliyat. —Boyacılık yapan öğretmen.

24 - PERŞEMBE

1. Kırkağaç (krş. 23), Soma ve Sultanhisar da Yunanlılar tarafından ele geçirildi. Türk kuvvetleri 300 kayıp vererek çekildi. Yunanlılar, halkın her şeyi terkederek bir anda boşaltmak zorunda kaldığı Alaşehir'i de 2. defa işgal ettiler. Köşk Cephesi düştü. (HTVD 14, ves. 377, 380; Söylev II: 341; Şefik III: 178; Misailidis: 434; KASÖT: 125; "Alaşehir harekâtında Türklerden 686 ölü, 808 esir!"; Nider: 183; Ahmet: 122; Tütenk: 40; Kaygusuz: 209; Hrisohoos: 25 "Alaşehir'de 1 binbaşı, 2 küçük rütbeli subay, çok sayıda er esir edildi"; Büjak: 190; İncedayı 2: 85; Şapolyo 2: 95; Recep Akıncı, Eski Philedelphia Bugünkü Alaşehir: 83)
2. Başkomutan Paraskevopulos, halka yayımladığı bildiride, harekât amaçlarını anlattı. Yunan kuvvetlerinin Mustafa Kemal'in teşkilatını dağıtıp asayişini sağlayacağını, bunun için Anadolu içlerine yürüyeceğini anlatan başkomutan "Fetih amacı gütmüyoruz. Mustafa Kemal taraftarları hem hükümete isyan eden, hem de İtilaf Devletleri'nin kararlarına engel olan kişilerdir. İzmit ve civarının işgalinde olduğu gibi, bu defa da herkesin can, mal, namus güvenliğine saygı göstereceğiz" dedi. Ankara bu bildiriye 2 Temmuz'da karşı bildiriyle cevap verecektir. (Roda: 118; Şimşir II: 163)

3. Ankara Bakanlar Kurulu, Yunan' saldırısıyla ortaya çıkan yeni durumu görüştü. Batı Cephesi kurularak komutanlığına Ali Fuat Paşa atandı (krş. 18). İzmir Kolordusu komutanlığına 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım, 20. Kolordu Komutanlığı'na Bekir Sami, 10. Kafkas Tümeni Komutanlığı'na Yarbay Kemalettin Sami Beyler atandılar. Albay Bekir Sami Bey, 8 Temmuz'da Bursa'nın düşüşünden sorumlu tutulacak ve TBMM'nin isteği üzerine 14 Temmuz'da emekliye sevkedilecektir. (AS: 12 Temmuz; TİH II/2: 214; Cebesoy 1: 430; HTVD 52, ves. 1189; TİH VII: 72)
4. Dün Yozgat'a girerek şehre hakim olan Çerkez Ethem, bir divanıharp kurarak 12 isyancı elebaşığı belediye önünde astırdı. Çapanoğullarından Edip, Celal, Halit ve Salih, yokluklarında idama mahkûm edildiler. Savcı ve muhtarın vekili tutuklandı. Ethem, Çapanoğullarına tutuklanacaklarını haber veren Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in tutuklanarak Yozgat'a gönderilmesini istiyor. Çerkez Ethem, Kuvayı Seyyare'den bir kısım kuvvetleriyle Alaca'ya hareket etti. Yozgat çevresinde yapılan çarpışmalarda, millî kuvvetler başarı kazandılar. (ÇEH: 74; GCZ 3: 92; Ocak: 106; Esengin: 143)
5. Ermeniler, Oltu ve çevresinde saldırılarda bulundular. Saldırıları püskürtüldü. (TİH III: 118; HTVD 14, ves. 379) ★ Adana Yenice istasyonunda Sinan Bey kuvvetleri, Fransızlara bir baskın düzenledi. İstasyon işgal edildi. Fransızlar 20 ölü verdiler, 2 subay, 36 er esir edildi. (İHH: 45)
6. Karabekir, Bakû'da bulunan 11. Kızılordu komutanına bir mektup yazarak Nuri Paşa'nın İngiliz yanlısı siyasetini kötüledi. O çevrede Bolşevik aleyhtarlığı yapan bazı Osmanlı subaylarının Türkiye'nin siyasetleriyle hiç bir ilişkilerinin olmadığını belirterek Türk ordusu ile Kızılordu'nun Nahcivan'da birleşmesi gerektiğini belirtti. Karabekir, Bakû'da bulunan Halil Paşa'ya yazdığı mektupta da "Milletimize doğuda Bolşeviklik ve Müslümanlık yolu açılmalıdır. Paraya ve silaha olan ihtiyacımızı biliyorsunuz" dedi, Nuri Paşa'nın hareketini kınadı. Nuri Paşa, Karabağ'da Bolşevik aleyhtarı bir ayaklanmaya öncülük etmiş ve 9 Haziran'da İran'a sığınmıştı. Nuri Paşa'nın hareketi, Sovyetlerin Türkiye'ye yardımı ertelemelerindeki etkenlerden biri olmuştu. (Karabekir 1: 759; Cebesoy 2: 33; Bıyıklıoğlu: 86)
7. Paris Büyükelçisi Lord Derby'den Dışişleri Bakanı Curzon'a bugün bildirildiğine göre, ABD'de 150 Rum derneğini ve Amerika, Mısır, Fransa, İtalya, İngiltere'de yüzbinlerce Rum'u temsil ettiklerini söyleyen Theofilatos ile Sioris, Yunan ordusunun Anadolu'da Kemalistlere karşı bir savaşta kullanılmasını sert bir dille eleştiriyorlar. Theofilatos ve Sioris'in İtilaf Devletleri'ne yayımladıkları çağrıda, Venizelos için şöyle dendi: "Öteki uluslararası polis görevini yapmak üzere Yunan ordusunu size ücretli asker olarak öneren bu adam, kötüye kullandığı başbakanlık görevine Yunan halkı tarafından seçilmemiştir" (Bel. 177: 348)

8. Fransız parlamentosunda M. Ernest Lafonne, Fransa'nın Kilikya'dan çekilmesini istedi. (Sağdan ve soldan hayret ifade eden sesler!). Buna cevap veren Briand, Fransa'nın Kilikya'yı terketmesinin binlerce erkek, kadın ve çocuğun Türklerin henüz kanları kurumamış kılıçlarına atılması demek olduğunu söyledi (Sağdan alkışlar) (Véou: 399; Jaeschke 2: 212)
9. Cavit Bey, Basel'de Mahmut Muhtar Paşa ile görüştü. Mahmut Muhtar Paşa, Damat Ferit'in çağrısı ile Paris'e gideceğini, orada Damat Ferit'e anlaşmayı imzalamayıp hükümetin istifa etmesi tavsiyesinde bulunacağını söyledi. (Tanin 19.2.1946)
10. **Hakimiyeti Milliye:** Emperyalist Fransa, arada sırada bizi aldatmak için yüzümüze gülüyor. Bunun anlamını pekala biliyoruz. İsterse Fransa, dünyanın nereye doğru gittiğini anlamamakta ısrar etsin. **L'Eclair:** Türkiye herhangi bir Afrika kolonisinden daha fazla Fransız kolonisidir. Çünkü Fas, Tunus ve Senegal'den önce Türkiye'de Fransızca konuşuluyordu. (Akyüz: 34) **Öğüt:** Adana ahvali hakkında bir mülakat. **İkdam:** Sulhumüz ne zaman imza edilecek? **İleri:** Kürt Teali-i İctimaiye Cemiyeti Reisi Nizamettin Hüseyin Bey, karşı gazetelerden birine "Kürtler, haklarının muahedelerde zikredilmesinden dolayı pek memnundurlar, fakat millî birlik ve tabî hududun arzu edildiği derecede nazar-ı ehemmiyete alınmaması üzüntülerine sebep oluyor" demiştir. **Le Temps**'da 30 Mayıs'ta yürürlüğe girip 18 Haziran'da biten Türk-Fransız ateşkes anlaşması.

25 - CUMA

1. İngilizlere ait üç savaş gemisi, üç torpido, Fransızlara ait bir römorkör ve uçaktan Mudanya'ya 100 asker çıktı. Komutanları halkı hükümet meydanında toplayarak Kuvayı Milliye taraftarlarını cezalandıracaklarını söylediler, bazı kişileri alarak Gemlik yönüne gittiler. Mudanya kıyısında bulunan İngiliz donanma komutanı, Bursa valisine bir nota vererek askerlerin karaya çıkarılmasında zorluk yaratılmasını protesto etti, ateşkes şartlarının ihlal edildiğini ileri sürerek bu duruma engel olunmasını istedi, aksi halde şehri bombardıman edeceğini ihtar etti. Bursa Valisi Hacim Muhittin Bey ve Tümen Komutanı Bekir Sami Bey, İngiliz Komutanını protesto ettiler. Protesto metninde "Esir olmamak için ölmeğe ahdetmiş bir millet karşısında bulunduğunuzu elbet anlamışsınızdır. 24 saat içinde Mudanya'yı boşaltmazsanız dökülecek kanların sorumluluğu size aittir" denildi. (Çarıklı: 258, 260, 263; HTVD 14, ves. 378, 380, 381; Söylev II: 341; İncedayı 2: 84; Doğantan: 29; Apak 2: 197; Kürkçüoğlu: 146: Amiral de Robeck'in valiyi ve Gemlik kaymakamını tehdidi).

2. Alaşehir (krş. 24) ve Bigadiç, Yunanlılar tarafından işgal edildi. İngilizler de Karamürsel'i işgalleri altına aldılar. (Apak: 136; Gnkur. 45)

3. Paris'te bulunan Başbakan Damat Ferit Paşa, Barış Konferansı Başkanı Millerand'a bir mektup yazarak Yunan ileri harekâtının Anadolu'da karışıklığı büsbütün artıracığı, burada sükûnun sağlanabilmesi için Yunan kuvvetlerinin Anadolu'dan büsbütün çekilmesi gerektiğini belirterek Türkçe konuşulan yerlerde Türkiye devletinin egemenlik hakkının tanınmasını istedi; Yunan ordusu tarafından anlaşmanın kabul ettirilmesine çalışılmasının kabul edilemeyeceğini, iki taraf kuvvetlerinin eşit olmadığını bildirdi (**Stratigu** I: 126).
4. Tarsus cephesinde Birinci Hacıtalip Savaşı. Kuvayı Milliye, Fransızların saldırı üslerinden biri olan Hacıtalip Çiftliği'ne saldırdı ve çiftliği ateşe verdi. Cezayir'den getirilmiş 26 sömürge askeri teslim oldu. Biri teğmen, biri başçavuş olan 12 Fransız öldürüldü. Kuvayı Milliye 3 ölü verdi. Yenice zaptedildi. (**TİH** IV: 174; **İHH**: 45; **BTDD** 12: 20, 23; **Saral**: 84; **Ener** 2: 165; **Şalvuz**: 30; **KSİ**: 221) ★ Antep Merkez Kurulu, TBMM Başkanlığı'na, Antep mebusularına, 3. Kolordu'ya ve Antep Mıntika Kumandanlığı'na gönderdiği yazıda, Mutasarrıf Celal Bey'i ve jandarma kumandanını savunma için gerekli tedbiri almamakla suçladı. Yazıda "Memleketimize, durumumuza acıyınız. Bu durum devam ederse kesin bir felakete uğrayacağız" denildi. (**Ünler**: 191)
5. Ankara Hükümeti, mahallî asayişin sağlanması için 3. ve 12. Kolordu ile 56. ve 61. tümenlerin bulunduğu yerlerdeki 1984-1899 doğumluları askere alan 36 sayılı kararnameyi çıkardı. Böylece silah altına alınanlar için yol giderlerinden de kurtulunmuş olunuyor. (**Düstur** 3/1: 25; **Müderresioğlu**: 283)
6. Kuvayı Seyyare birlikleri iki saatlik bir çarpışmadan sonra Alaca'yı isyancılardan kurtardılar. Ethem Bey, Çapanoğullarının kaçmasını sağlayan Ankara Valisi Yahya Galip Bey'i Divanîharp'te yargılamak üzere Yozgat'a istedi. **TİH** VI: 102; VI (1974): 214; **ÇEH**: 65; **Bardakçı**: 270 "27 Haziran")
7. İstanbul Hükümeti, bir kararname ile Kuvayı İnzibatiye'yi dağıttı. 18 Nisan tarihli bir kararname ile kurulup İzmit-Adapazarı yöresinde millî kuvvetler üzerine sürülen Kuvayı İnzibatiye, yapılan çarpışmalarda bozguna uğramış, erlerin bir kısmı saf değiştirmiş, 10 Haziran'da General Milne, bu kuvvetlerin silahsızlandırılmasını isteyince, 17 Haziran'da gemilerle İstanbul'a taşınmıştı. Kuvayı İnzibatiye erleri, gönüllü sıfatıyla Jandarma Genel Komutanlığı'na bağlandı. (**AS**: 26 Temmuz; **TİH** VI: 80)
8. Tuğgeneral Nurettin Paşa, Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, onunla işbirliği yapmakta bir fayda görmediğini bildirdi. Bu ayın ortalarında Ankara'ya gelen Nurettin Paşa, Konya Valiliği ve Konya Bölge Komutanlığı'na atanacakken, önemli kararlar alınmadan önce kendisine danışılmasını şart koşunca bu atamadan vazgeçilmişti. Taşköprü'ye gidecek olan Nurettin Paşa, 9 Aralık'ta Amasya'da Merkez Ordusu Kumandanlığı'na atanacak, 13 Mart

1921'de de Koçkiri isyanını bastırmakla görevlendirilecek, ancak bu görev sırasında suçsuz halka zulüm yaptığı gerekçesiyle görevinden alınacaktır. (Söylev II: 340)

9. Türk direnişi Fransız parlamentosunda: M. Dadalier, yurtlarını savunan Türklerin isyancı adıyla kurşuna dizildiğini söyledi. Bazı mebuslar, Türkleri Ermenilerin katili olarak niteledi. (Véou: 399) ★ Fransız eski Başbakanı Briand şöyle konuştu: "Türkiye'yi ortadan kaldırmak Müttefiklerin savaş hedeflerinden biri idi. Türklere kâh 'yaşayacaksın', kâh 'yaşamayacaksın' dersek bu onlarda yurtseverlik duygusu uyandırır, çetecilik yaparlar. Mustafa Kemal ve çetelerinin bizim ülkemizdeki benzerlerine yurtsever denir." Briand, Ermenilerin isteği üzerine askerî etki alanlarının hudutlarını Mersin ve İskenderun Körfezi'nin ötelere götürdüklerini söyledi. (Jaeschke 2: 212; Véou: 25; Bıyıklıoğlu: 17; İkdâm, Alemdar: 28, 29)
10. İstanbul Hükümeti'ne barış şartlarının incelenmesi için verilen sürenin yarın doluyor olması üzerine, Hükümet temsilcileri Cemil Paşa ve Reşit Bey, İstanbul'dan Paris'e hareket ettiler, Damat Ferit Paşa Paris'te bulunuyor. (İkdâm: 25, 26; Alemdar: 26)
11. Şırnak Aşireti Reisi Süleyman Ağa, Musul'daki İngiliz siyasî subayına bir mektup göndererek Mustafa Kemal'in Anadolu'yu ve Kürdistan'ı İstanbul'dan kopardığını ileri sürdü, kendisinin İngiltere'ye bağlı olduğunu bildirdi ve İngiliz Hükümeti'nin yardımıyla Bedirhanlardan bir yönetici gönderilmesini istedi. İngiliz yöneticisi, mektup sahibine, Şeyhülislam Dürri-zade Abdullah'ın Kuvayı Milliye aleyhine fetvasından bir örnek gönderecektir. (Şimşir II: 170)
12. Venizelos, Anadolu'yu istila etmek için değil, Müttefikleri tehdit eden Mustafa Kemal kuvvetlerinin yolunu kesmek için (22 Haziran'da) ileri harekete geçtiklerini söyledi (Alemdar, İleri: 28).
13. Alemdar: Mukadderatımızın tayini ve inkişafı konusunda. Vakit: Kuvayı Milliye yöneticilerini idama mahkûm eden Divaniharp kararı. İkdâm: Yunanistan'a müracaat.

26 - CUMARTESİ

1. Ankara Hükümeti, iç ayaklanmalara katılanları yargılamak üzere divaniharp kurdu. Bakanlar Kurulu, İran-Fırat arasını Elcezire Cephesi olarak belirleyip komutanlığına Nihat Paşa'yı atadı. Fırat-Toroslar arası da Adana Cephesi olarak kabul edildi. Geniş yetkilerle donatılmış olan Nihat Paşa, Ankara'dan hareket etti. (Diyarbakır'a 7 Ağustos'ta varacak). Adana Cephesi Komutanlığı'na ise Selahattin Adil Bey atandı. Batı Cephesi komutanlığına atanmış olan Ali Fuat Paşa, yarın trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareket

- edecek. (**Düstur** 3/1: 26; **TİH** IV: 161; VI (1974): 177; **HTVD** 52, ves. 1191; **İHH**: 50; **Aybars**: 52; **S. Adil Paşa**: 323)
2. Yenihan çevresinde sıkıştırılan isyancılar bozguna uğratıldı. 12 esir, 15'ten çok yaralı veren isyancılardan 2 makineli tüfek, 2 katır ve isyan bayrakları ele geçirildi. (**Asarkaya**: 99)
3. Sovyetlerle yardım ve dostluk anlaşması yapmak amacıyla 11 Mayıs'ta Ankara'dan yola çıkan ve 25 Mayıs'ta Erzurum'a gelmiş olan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'le İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Erzurum'dan hareket ettiler. Ermenilerin yolu kapaması üzerine bir süredir Erzurum'da beklemekte olan kurul, sınırı geçmeden 4 Temmuz'da Horasan'a dönecek ve 12 Temmuz'da Trabzon'a giderek yola buradan devam edecek, 19 Temmuz'da Moskova'ya varacaktır. (**Tengirşek**: 146; **Karabekir** 1: 761 "27'de")
4. İngilizler, 17 Şubat 1919'da işgal ettikleri Mudanya'yı boşalttılar (**Selçuk**: 229; **Gnkur**: 19) ★ Bir Kuvayı Milliye müfrezesi, Adana'nın Karataş kasabasını ele geçirdi (**Ener** 2: 132, 166).
5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Curzon'a: İstanbul'un askerî kontrolünü Fransızlara bırakamayız. Onlar Mustafa Kemal'le ateşkes imza ettiler (30 Mayıs-18 Haziran). Biz ise savaş halinde bulunuyoruz. Yenilirsek bütün etkimizi kaybedeceğiz. Fransızlar birinci plana çıkacak. (**Şimşir** II: 165; **Ulubelen**: 275; **Meram**: 237; **Kürkçüoğlu**: 148) ★ Curzon'un müttefiklerinden isteği: "Mustafa Kemal'in yanında bulunan temsilciler geri çağrılmalıdır." Millerand'ın cevabı: "Bizim temsilcimiz yok." Nitti'nin cevabı: "Fogo'dan sonra (Ankara'dan ayrılması 8), Mustafa Kemal'in yanında temsilcimiz yok." (**Jaescehke** 1: 110)
6. **Le Temps**'ın Fransız Hükümeti'ni eleştirisi: Hem Türklerle anlaşıyor, hem de Yunan saldırısına izin veren İngiliz kararına katılıyor... (**Akyüz**: 128) **The Times**: Mustafa Kemal, elbet de bir diktatör değildir. **Öğüt**: Biz erkek değil miyiz? **İzmire Doğru**: İmanın nuru. **İkdam**: Tabii hale doğru. **Alemdar**'da R. Cevat: Korktuğumuz başımıza geldi. Siyasî ufkumuz birden karardı. Buna sebep, Kuvayı Milliye'nin hareketleridir. Venizelos, Kuvayı Milliyecilerin sırtlarında sehpaarla köy köy dolaşmalarından yararlandı. **İleri**: Ferit Paşa, Venizelos'la mülakat edecek mi? **Akşam**: Yunan taarruzu: Yeryüzünde ezeli bir adalet hakimdir. Bunun her ne zaman olsa tecelli edeceğine Müslümanlar kanidir. —Muahedemizi tadil etmeyecekler. **Karagöz**'de, ne pahasına olursa olsun reis olmak isteyen Lütü Fikri Bey.

27 - PAZAR

1. Çerkez Ethem kuvvetleriyle, Çapanoğullarının topladığı isyancılar arasında Yozgat-Alaca arasındaki Hasankeyf'te çarpışmalar. İsyancılar 300 kadar ka-

yıp vererek perişan oldular. (**TİH** VI: 103; VI (1974) 154; **ÇEH**: 68; **Ocak**: 107)

2. İleri harekâtlarının 5. gününde olan Yunanlılar, Kula'ya yaklaşıyor. Bazı kışkırtıcı ve bozguncular, Türk askerleri arasında moral kırıcı propaganda yaparak dağılmaya sebep oldular. (**TİH** II/2: 237; VI (1974): 185; **İHH** 30)
 - ★ Yunan savaş bildirisi: Türk köylüsü, Kuvayı Milliye'nin gaddarlığından kurtulduğuna memnundur (**Jaeschke** 1: 110). 1. Kolordu Komutanı Nider, "Düşman mukavemetini olağanüstü bir biçimde kırarak tamamen dağıtmayı başaran 1. ve 2. tümenin subay ve erlerine sonsuz minnettarlığı"nı açıkladı (**Nider**: 144). ★ Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Ankara'dan Eskişehir'e gitti (**Cebesoy** 1: 431). ★ İstanbul Hükümeti, henüz doğrulayamadığı Yunan saldırısı hakkında, Paris'te bulunan Osmanlı delegelerinin İtilaf Devletleri nezdinde gerekli girişimlerde bulunmasını kararlaştırdı (**Vakit**, **İkdam**: 28).
3. Millî kuvvetler, dün bastıkları Misis'ten, Müslümanları da alarak çekildiler. (**Ener** 2: 167).
4. Lord Derby'den Curzon'a: Türklere karşı birleşerek savaşacak askerler: 100.000 Yunan, 30.000 İngiliz, 18.000 Fransız, 2.000 İtalyan (**Ulubelen**: 275; **Meram**: 257)
5. Balıkesir'de **İzmire Doğru**'nun 74. ve son sayısı. Yaklaşan işgal tehlikesine karşı Balıkesir boşaltılırken gazete de yayınına son vermek zorunda kalıyor. **Açıksöz**'de İsmail Habib, birkaç sefer "Bu millet yaşamaz" hükmünün verildiğini, milletin buna rağmen yaşadığını belirterek ruhunda endişe olan vatandaşların gözlerini Hazar Denizi'nin çevresindeki 70-80 milyon milletdaşına, daha aşağıda ve ileride yüzlerce milyon dindaşına, daha yukarıda ve uzakta kokuşmuş Avrupa'yı bir kâbus gibi titreten, toplardan ve ateşlerden daha kuvvetli bir insan mahşerine çevirmelerini istiyor. (**Sevük**: 15) **Vakit**: Rusya ile ticarî ilişkiler. —Yunan saldırısı, millîciler için hak ettikleri bir cezadır! **İkdam**: Yunan taarruzunun devamı. Hükümet'in teşebbüsü. **İleri**: L. George, Türkiye anlaşmasını tasdik ettirmek için İngiltere'nin Yunanistan'la müşterek hareket edeceğini söyledi. Bonar Law da başvekilin konuşmasını doğruluyor.

28 - PAZARTESİ

1. Dün, askerlerin dağılmaları üzerine Yunan kuvvetleri Kula'yı işgal etti. Bir kısım ilçe zenginleri de Yunanlıları şehre davet ettiler. Yunan askerleri, terk edilmiş bulunan silah ve cephaneyi yağma etti. Kula, 4 Eylül 1922'ye kadar işgal altında kalacak, bu tarihte İzmir'e yürüyen Türk ordusu tarafından kurtarılacaktır. (**İHH**: 31; **Nider**: 147; **TİH** VI (1974): 186; **Gnkur**. 48)

2. Binbaşı Atıf komutasındaki 90 kişilik TBMM askeri, Oltu'ya girdi. Oltu Şûra Hükümeti, 17 Mayıs'ta Türkiye'ye katılmış ve mutasarrıflık haline getirilmişti. (**Önal:** 76)
3. Urfa Arappınar istasyonunda Fransızlarla Kuvayı Milliye arasında çarpışmalar. Fransızlar 60 ölü verdiler. (**Mümtaz:** 14)
4. Venizelos'un New York Herald muhabirine demeci: Gerekirse ordu mevcudumuzu 500.000'e çıkarmaya hazırız. Ama buna lüzum kalacağını sanmam. (**İleri:** 1 Temmuz)
5. Mustafa Kemal, Yozgat isyanını bastırmadaki başarısından ötürü Çerkez Ethem'e bir telgraf çekerek yürekten tebriklerini bildirdi. (**Aydemir** 1, II: 352) ★ Mustafa Kemal, Üçüncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey'e Tokat ve Şarkışla Kuvayı Milliyelerinin görevlerini bitirerek bugün memleketlerine döndüklerini bildirdi. Mustafa Kemal ayrıca bir yazı ile Tokat Müdafaa-i hukukçularına teşekkür etti. (**Asarkaya:** 100)
6. Antep Merkez Kurulu, Antep mebuslarına gönderdiği şifrede, bazı memurların davranışlarından yakındı. Mutasarrıf Celal Bey'in görevinden alınarak yerine, Antep'te bulunan Hama Mutasarrıfı Sabri Bey'in atanmasını istedi. (**Ünler:** 195)
7. Ziya Gökalp'ten kızı Seniha'ya: Vekayi daima, diplomatların düşündüğünün aksine çıkıyor. Meşelik sandıkları yer, bir arslan yatağıdır. Umacıdan korkar zannettikleri, yedi başlı devleri ezen bir kahramandır. Doğan bir güneşi, batan bir güneş sanmak ne büyük gaflettir. Emperyalizm, bu asrın bünyesine nazaran bir hastalıktır. Bu asır, hürriyet, müsavat, milliyet asrıdır. (**F.A.Tansel:** 361)
8. **Açıksöz:** (Trabzon'dan Ankara'ya çağrılmış olan) Trabzon Valisi Hamit Bey şehrimizde. **Hakimiyeti Milliye:** Artık tereddütsüz söyleyebiliriz ki, millet katili İstanbul Hükümeti, Yunanistan'ın müttefikidir. Anzavur'un İngilizlerle birlikte Çanakkale'ye çıkması, milletin gözünü açmıştır. Bu mel'un şaki, Halife adına hareket ettiğini ileri sürüyordu. Artık bu maskeyi kullanmaya bile lüzum görmüyor. —Yozgat olayları. —Afgan Emiri'nin nutku. **Vakit:** Yine hayal kırıklığı. —Başyazımız sansür edilmiştir. Hükümet sansürü protesto etmiştir. **İkdam'da** Yunan saldırısı ile ilgili haberler. —Vaziyet. **Alemdar'da** R. Cevat: Şeamet kuşları. İttihatçı çetenin bastığı yerde ot bitmez. Bu çete, gezdiği yerde, şeamet tohumları ekmekten başka bir şey yapmaz. Başımızdan bu felaket kuşu kalkmadan bu devletin huzur ve sükûn göreceğine inanmıyoruz. **İleri'nin** başyazısı sansür. —Yunanistan'da vaziyet. **Albayrak'ta** Azerbaycan Şûra Cumhuriyeti Başkanı Nerimanof'un emperyalizmi kınayan, Türklerin savaşını öven ve Rusya'nın Türkiye'ye yardımı karar verdiğini anlatan bildirisi (5 Temmuz'da HM'de). **The Times'te**

Coles Pacha'nın mektubu: Bütün Türkler Mustafa Kemal'i destekliyor (**Jaeschke** 1: 110).

29 - SALI

1. Genişleyen Yunan işgali karşısında, kuruluşunu tamamlayamamış Türk kuvvetleri çekiliyor ve dağılıyor. Kasaba ve şehirler birer birer Yunan işgali altına alınıyor. Bugün de Burhaniye, Savaştepe, Eşme ve Sındırgı düştü. Balıkesir halkı, yarın işgal edilecek olan şehri boşalttı ve iç kısımlara çekilmeğe başladı. (**TİH** II/2: 206; **Özalp**: 140; **KASÖT**: 127; **İHH**: 31; **Gnkur** 13'te, Savaştepe ile Burhaniye'nin 30'da işgal edildiği)
2. Salahattin Adil Bey, Adana Cephesi Komutanlığı'na başlamak üzere Ankara'dan Pozantı'ya hareket etti (**Mümtaz**: 22; **Cebesoy** 1: 415) ★ Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, gece Eskişehir'den hareket ederek Afyon'a geldi, buradan Uşak'a geçti (**Cebesoy** 1: 432).
3. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, cepheyi teftiş ettikten sonra Ankara'ya döndü. Yozgat'ta bulunan Çerkez Ethem'e çektiği telgrafta, başarılarından ötürü tebriklerini bildirdi, cephede durumun iyi olduğunu ileri sürerek ondan bastırma hareketine devam etmesini istedi (**Kutay** 1, I: 279)
4. Ankara Hükümeti, isyancılar tarafından mal ve eşyası gaspedilen memurlara ve halka tazminat verilemeyeceğini kararlaştırdı. Kararda sırf Bolu'da gaspedilen malların tutarının 7.280.000 kuruş, subay ve erlerin mal ve askeri eşya kayıpları tutarının ise 4.237.411 kuruş olduğu belirtildi. (**Düstur** 3/1: 29)
5. **Öğüt**: Tehlike önünde vatan. **İkdam**: Yunan taarruzu. **Alemdar**: Yunan taarruzu durdu mu? —Son olaylar ve Hükümet'in teşebbüsü. —Suriye mandası Fransa'da. **İleri**: Büyük Yunanistan için böyle bir maceraya ihtiyacı vardı. Rumlar her yerde şenlik yapıyor. Rum vatandaşlara yakışan şey, İslam vatandaşlarının akan kanı önünde şenlik yapmak değildir. Bunu unutmuyor muyuz, unutmaz mıyız, zaman gösterir. **Akşam**: İtalya'da Türkiye leh-tarlığı. —Ferit Paşa'nın cevabî muhtırası. **Times**'te Venizelos'un demeci: Mustafa Kemal'in zaferi, Fransa ve İngiltere'yi boyunduruğuna zorlayacaktır. —İngilizlerin Mudanya'da uzağa giden uçakları yoktur. (**Jaeschke** 1: 110).

30 - ÇARŞAMBA

1. Yunan ileri harekâtının 9. gününde, Batı Anadolu'nun önemli direniş merkezlerinden Balıkesir de düştü. Bugün, Bigadiç, Burhaniye, Kepsut, Susurluk, Savaştepe de Yunanlılar tarafından işgal edildi. Nazilli 3. defa Yunan işgali altına alınırken millî kuvvetler Kuyucak'tan Yunanlıları çıkardılar. İşgal edilen şehir ve kasabalar 3-11 Eylül 1922 günleri arasında akıncı müfrezeleri tarafından devralınacak, ardından Yunanlıları kovalayan ordu birlikle-

ri buralara gireceklerdir. Bursa-Bandırma bölgesinde 22 Haziran'da saldırıya geçen Yunanlıların 40.000 kişilik kuvvetine karşılık, Türk ordusunun bu bölgede yalnızca 5.000 kişilik kuvveti var. Yunan ilerlemesi Temmuz ortalarına kadar devam edecek. (Akşam: 3 Temmuz; TİH II/2: 211; Şefik III: 138, 148; Özalp: 141; Tütenk: 40; Nider: 186; Doğan: 29; Büjak: 191; Hrisohoos: 33; KASÖT: 127; İncedayı 2: 84; Şapolyo 2: 96. Savaş-tepe ve Burhaniye'nin işgali için krş. 29) ★ Millî Kuvvetler, Edremit'i boşaltmak zorunda kaldılar. Yunanlılar Edremit'i yarın işgal edecekler. (G.Yetkin: 38)

2. Yunan Genel Karargâhı, İstanbul'daki İngiliz Karargâhı'ndan, Bursa'ya işgal izni istedi. İngilizler öneriyi önce kabul etmeye yanaşmayacaklar, ancak daha sonra izin vereceklerdir. Bursa, 8 Temmuz'da işgal edilecektir. (KASÖT: 129)
3. İçişleri Bakanlığı'nın bir sorusu üzerine Ankara Hükümeti, Millî Savunma emrindeki bütün kuvvetleri asker sayarak, Kuvayı Milliye erlerinin işledikleri suçların da askerler gibi işlem göreceğini 51 sayılı kararname ile hükme bağladı. (Düstur 3/1: 29; Müderrisoğlu: 299)
4. İstanbul Hükümeti, merkezi İstanbul'da bulunan 25. Kolorduyu lağvetti ve 25'te lağvedilen Kuvayı İnzibatiye'nin erlerini tedricen terhis etmeyi kararlaştırdı (TV: 3897).
5. 25 Mayıs'ta tutuklanmış olan Ebubekir Hazım Bey'in Mustafa Paşa Divanı'nda ikinci duruşması. Hastaneden alınarak götürülen Hâzım Bey, 1909'da Yıldız Sarayı'nda Abdülhamit'in özel eşyasını saymakla görevli komisyonun başkanı iken yağmaya katılmak ve Bursa Valiliği sırasında görevden alınması üzerine İçişleri Bakanı Cemal Bey ve Başbakan Damat Ferit Paşa'ya çektiği telgraftan (Bkz. 2 Mart 1919) dolayı suçlandı. Hazım Bey, uzun uzun kendini savundu ve valilikleri sırasında yaptığı hizmetleri anlattı. Salih Paşa Hükümeti zamanında İçişleri Bakanlığı da yapmış olan Hazım Bey, 7 Ağustos'ta idama mahkûm edilecektir. (Tepeyran 2: 53-82)
6. Bulgaristan'daki Müttefik Orduları Genel Komutanı, Türk bandıralı üç geminin Burgaz limanından silah yüklediklerini bildirerek bu konuda Bulgar Hükümeti'nin dikkatini çekti.(Velikov: 118).
7. Mahatma Gandhi, kendi çıkardığı Young India adlı haftalık gazetede İngiltere'ye çattı: Aklî dengesi yerinde olan bütün vatandaşların söyleyeceği bir tek şey vardır, o da Türkiye'ye yapılanların çok haksızca şeyler olduğu ve bu durum sona erinceye kadar sizinle (İngiliz yönetimi ile) işbirliği yapamayacağımızdır. (Sinha: 57) Vakit: Durumun gelişmesi. Öğüt: Liverpool'da ihtilal. Alemdar'da R.Cevat: Mukaddes gaye böyle takip edilemez. Kuvayı Milliye'nin Payitaht kapısında (İzmit'te) ne işi var? Karagöz'de falcı kadınlar, politikada niyetler çok bozuk olduğu için bu konuda fala bakmak istemiyor.

1920-TEMMUZ

1 - PERŞEMBE

1. 22 Haziran'da başladıkları ileri harekâta devam eden Yunanlılar, Edremit, Karacabey, Lapseki, Biga, Çan, Yenice Gönen, Havran kasabalarını işgal etti. Gökbayrak Taburu cepheye yetişerek İznik cephesini kurdu. Yunanlılar, Nazilli'ye saldırarak şehri yeniden ele geçirdiler. (Özkul: 17; Tütenk: 40; Danişmend: 464; Ortaç: 72; Gnkur: 12, 19; G.Yetkin: 39. Gnkur ve Ortaç, Karacabey'in 2'de işgal edildiğini belirtmektedirler). ★ Venizelos, Paris'te Figaro gazetesine verdiği demeçte, Türklerin İtilaf Devletleri'nce eşitlik ilkesine göre hazırlanan anlaşmaya uymaktan çekindiklerini, Müttefikler tarafından verilen, Türk çetelerini temizleme görevinin Yunan ordusunca hiç bir mükâfat beklenmeksizin yerine getirildiğini söyledi (Alemdar: 3).
2. Denizli Millî Kurulu Başkanı Müftü Hulusî Efendi, Delikçinar'da düzenlenen mitingde halkı yaklaşımakta olan Yunanlılara karşı direnmek için gönüllü yazılmaya çağırdı. Hemen 115 kişi gönüllü yazıldı. Bunlardan "Millî İntikam Bölüğü" kuruldu. (TİH II/2. 46; Tütenk: 41; Bayar 8: 2440) ★ Yaklaşan işgal tehlikesine karşı Uşak halkı, daha iç bölgelere göç etmeye başladı (Cebesoy 1: 433). ★ Teğmen Yavuz Nuri, cephe komutanlığına gönderdiği raporda, paniğin durdurulamadığını, Azm-i Millî ve Dinî kıtasının kurulmasına karar verildiğini, bu birlik kumandanlarının milletçe seçileceğini bildirdi (BTDD 15: 24)
3. Osmaniye'de Fransız karargâhını ele geçirmek için müfrezesinin başında ileri atılan Rahime Onbaşı öldü. Çeteler karargâhı ele geçirdiler. (Dalkur: 189. Krş. 5 Ağustos)
4. Zile ayaklanmasına katılan 22 kişi asıldı. 25 Mayıs'ta başlayan ayaklanma, Cemil Cahit kuvvetleri tarafından 12 Haziran'da bastırılmıştı. (TİH VI: 115; Aybars: 52)
5. Ermeniler, Nahcivanlıların Azerbaycan'la bağlantılarını kesmek için Zengizor bölgesine gelen Bolşevik süvarilerine saldırdılar, Angelavut kentini ele geçirdiler (Ünüvar: 23). ★ Ermeni diplomat Schant'ın raporu: Rusya, Türkiye ile Ermenistan arasında arabuluculuğa hazırdır. (Jaeschke 1: 110).
6. Ankara Cebeci'de Subay Adayları Talimgâhı açıldı. Ordunun subay ihtiyacını karşılamak için açılan talimgâhın birinci devresine İstanbul Zabitan Mektebi öğrencileri, ikinci devresine idadilerin son sınıf öğrencileri, üçüncü devreye de idadilerin 2. sınıf öğrencileri alınıyor. İlk mezunlar Ekim'de verilecek. (TİH VII: 279); Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III/6-1: 426)
7. İngiliz Hükümeti, Sovyet Ticaret Kurulu'nun 29 Haziran tarihli notasına verdiği cevapta, iki ülke arasında ticarî ve iktisadî ilişkilerin kurulabilmesi için, Sovyetlerin Asya halkları arasında İngiliz çıkarlarına karşı askerî faali-

yetlere ve propagandalara katılmamasını şart koştu. Krasin bu notayı alarak Moskova'ya dönecek, 7 Temmuz'da Çiçerin, şartların kabul edildiğini İngiltere'ye bildirecektir. Bu gelişmeler, Türk-Sovyet ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir. (**Kürkçüoğlu**: 154)

8. Cavit Bey, İsviçre'de Halide Edip'ten ve kendisini İtalya'ya çağıran Edip Bey'den mektup alıyor; gittikçe Türk tarafına eğilim gösteren Profesör Rossier ile gezinti yapıyor (**Tanin**: 19.2.1946).
9. ABD'de yayımlanan aylık **Asia**: Türkiye'de Amerikan sermayesi için elverişli imkânlar var (**Ulagay**: 109). **Öğüt**: Uyumak zamanı değil. **İkdam**: Konferans huzurunda. —Delegelerimizden yeni bir haber gelmedi. **Hakimiyeti Milliye**: Millet vaziyeti anlamalıdır (Damat Ferit ve Anzavur hakkında). —Medenî adamlar! İngilizlerin Karamürsel'de insanlık dışı hareketleri. —Damat Ferit Hükümeti serum göndermeyi yasaklayınca, Anadolu'da serum laboratuvarları kuruldu. **Vakit**: Barış anlaşması metnine verilen cevap **Akşam**: Yunan taarruzuna nasıl karar verdiler?

2 - CUMA

1. Yunan işgali genişliyor. Bugün Manyas, Karacabey (krş. 1), Ayvacık, Bayramiç, Ezine, Kirmasti, Gönen ve Susurluk işgal altına alındı. Yunanlılar Kirmasti'de gece sokağa çıkma yasağı, herkesin evi önüne fener asma ve giriş çıkışlarda vize zorunluluğu koyuyorlar. Öte yandan Trakya'dan getirilen karışık 15. Yunan Alayı, Erdek ve Bandırma'ya çıktı. 56. ve 62. Tümenler Ulubat köprüsünü tahrip ederek Bursa yönüne çekildiler. Bir İngiliz birliği Mudanya'ya çıktı. (**İkdam**: 4; **İleri**: 6; **Söylev II**: 341; **İHH**: 32; **BTTD** 7: 37; **KASÖT**: 127; **TİH II/2**: 218; **Doğantan**: 29; **İncedayı** 2: 84; **Görgülü**: 26; **Şapolyo** 2: 96) ★ Yunan kuvvetlerinin kasabanın yakınına kadar gelmesi, Sarayköy'de heyecan yarattı, ilçe merkezi önce Beylerbeyi, sonra Duacılı köyüne taşındı. Denizli halkı da içerilere göçüyor. (**Tütenk**: 41)★Bir Yunan muhribinin kaptanı, işgal kuvvetleri komutanı sıfatıyla Burhaniye'de halka 5 maddelik bir yazıyı ilan etti. (**G.Yetkin**: 39).
2. Ermeniler, Doğu'da Bardız bölgesine saldırdılar ancak Türk kuvvetleri tarafından püskürtüldüler (**TİH III**: 122; **Önal**: 78).★Adana Yüreğir ovasının bazı köyleri, Ermeni ve Asurîlerden kaçarak Adana'ya sığındı (**Ener** 2: 171).
3. Ankara Hükümeti'nin bildirisi: Bir milletin kutsal ve temiz nesi varsa saldırdıktan sonra ateşkes hükümlerinden söz edilmesi, adalet ve insanlıkla alay etmektir. 16 Mart'ta Türkiye'yi idam etme zamanının geldiğine karar verdiler. İngiliz emperyalizmi, sunî bir biçimde büyük Yunanistan imparatorluğu meydana getirmeğe çalışıyor. Bütün dünya, milletimizin esir olmamak için gösterdiği millî harikalara hayrandır. Bizi kıyılarımızdan da sıkıştırabilir, iktisadî abluka uygulayabilirler. Bütün halkımızda ikilik yaratanlara ve Yu-

nanlılara karşı sönmez bir kin uyanmalı. Her Müslümanın görevi, Yunan erine saldırı olmalıdır. Yaşamak isteyen milletimizin isteği basit bir kelimedir: Bağımsızlık! Avrupa'nın yönetici ve sermayedarlarından ayrı olan soylu milletler de bizim hayatımızı bize çok görmüyorlar. Bütün milleti, birleşmeye, ayaklanmaya davet ederiz! (HM, AS: 5; ATTB: 341; Nadi 4: 87)

4. Halil Paşa, Sovyet delegeler kurulunun ilk ekibi (Upmal-Angarski) ile birlikte ve yanında 500 kilo Sovyet yardımı altınla Moskova'dan Bakü yönüne hareket etti (Jaeschke 1: 111).
5. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Halil Paşa aracılığı ile, Mustafa Kemal'in 20 Haziran tarihli mektubuna cevap verdi; kendi kaderini kendi eliyle tayin etmek isteyen Türk halkına Sovyet Rusya'nın coşkun ve içten sempatilerini ilettili, Sovyet işçi ve köylü devletinin emekçi Türk halkına kardeş elini uzattığını bildirdi (AS: 11 Ekim; YG: 8 Ekim "Tabiattan gelen bir dostluk, tabii bir ittifakın en canlı tezahürü").
6. Urfa'ya bağlı Akçakale, Fransız işgalinden kurtarıldı (Gnkur: 58). ★ Adana Cephesi komutanlığı bölgesinde düzenlemeler yapılarak grup komutanları atandı. Grup komutanlıklarına, mevcut Kuvayi Milliye erlerinin nizamiye kıtaları haline getirilmesi emredildi. Emre göre kaçak erler tesbit edilerek bunlar idam edilecek. (Ener 2: 79)
7. İtilaf Devletleri'nin, Almanya'ya ödettirecekleri tazminat miktarını tesbit etmek amacıyla topladıkları Brüksel Konferansı açıldı. Konferans yarın sona erecek. (İleri: 4-6; Alemdar: 5-7)
8. İleri: Yunan saldırısı. —L. George'un Yunanlılara yardım edecekleri ile ilgili sözler. İlkdam: Kamuoyu bir bekleyiş devresi geçiriyor. —Yunan saldırısı durdu. Akşam: Murahhas heyetimizin istediği hudut (Le Temps'dan). —Yunan taarruzundan yine haber yok. Karagöz'de kasaplık yapan Karagöz, parça parça satmaktan zarar ettiğini, başı gövdeden, budu koldan kolay ayıramayacağını, müşteri kendine güveniyorsa tümünü birden alması gerektiğini söylüyor...

3 - CUMARTESİ

1. Nazilli (krş. 30) ve Salihli (krş. 23) Yunanlıların eline geçti. Böylece bütün Büyük Menderes bölgesi Yunanlıların kontrolüne girdi. (TİH II/2: 252; Şefik III: 187; BTDD 7: 38; Gnkur 10; Selek 2, II: 103) ★Boğaziçi'nde Beykoz, Yunanlılar tarafından işgal edildi (TYF I: 107. ★Yunan ordusunda görevli teğmen yeğenin, dayısı Trabzon Metropolit Hrisantos'a mektubu: Meşhur, Kemal millî teşkilatının eski merkezi Balıkesir'den yazıyorum. Birliklerimizin gösterdiği cesaret, savleti anlatamam. Düşman perişan kaçıyor. Ordumuz, zaferden zafere uçuyor. Düşmanlarımızı esir ediyor, esir kardeşlerimizi kurtarıyor. Yunanistan'ın bu noktaya varacağını kim ümit edebilirdi? Yunanistan'a bu kadar şeref ve zaferler temin etmiş olan Kemal'e aferrin! (PM, 1. ks. 61)

2. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Yozgat'ta bulunan Çerkez Ethem'e çektiği telgrafta, düşmanın iki cephede ilerlediğini, Yozgat'a Çolak İbrahim Bey'in gönderildiğini haber verdi; cephenin çökmesi tehlikesine karşı Ethem'den Batı Cephesi'ne gitmesini istedi ve makina başında cevap beklediğini bildirdi. Ethem, 7'de Yozgat'tan ayrılarak 12'de Ankara'da şenliklerle karşılanacak ve 12'de Eskişehir'e hareket edecek, 27 Temmuz'da Kütahya Mıntıka Kumandanlığı'na getirilecektir. Çerkez Ethem, Yozgat isyanını bastırmak üzere Batı Cephesi'nden çağırılmış, 20 Haziran'da Ankara'dan Yozgat'a hareket etmiş ve Düzce-Bolu isyanlarının bastırılmasında gösterdiği sertliği burada da göstererek Yozgat isyanını söndürmüştü. (Kutay 1, I: 288)
3. Düşman ilerlemesi karşısında ne gibi tedbirler alındığını soran bir önerge üzerine Meclis'in gizli oturumunda bir konuşma yapan Mustafa Kemal, Batı'da 1500-3500 kişinin 100 kilometrelik cepheyi savunmadığını, gerilla savaşı verildiğini söyledi. Bolşevik olmayacaklarını, ancak Bolşeviklerle birlik olunacağını anlatan Mustafa Kemal, silah ve cephane olmadığı için genel seferberlik ilan edemediklerini, Türkiye'de milletlerin kendi kaderlerini tayin sorunu olmadığını, çünkü Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi İslam milletlerinin gönüllü bir birlik içinde bulunduğunu da söyledi. (GCZ 1: 52; Borak: 94)
4. Adana kuzeyinde Toroslar üzerindeki Ermenilerin oturduğu Şar kasabası, Türk Millî Kuvvetleri tarafından ele geçirildi (TİH IV: 291; Cebesoy 1: 415).
5. Amasya'nın doğusunda Ezine Pazar bucağında 200 kadar isyancı, millî kuvvetlere asker vermeyeceklerini, şeriatçılara katılacaklarını söyleyerek gelen geçen yolculara saldırmaya başladılar (TİH VI (1974): 156).
6. Adana müftü vekili ve 45 kişinin imzasıyla valiliğe verilen protesto mektubunda, Ermeni çetelerinin işledikleri cinayet ve yaptıkları yağma karşısında sessiz kalındığı ileri sürülerek bu durum kınandı, asayişin sağlanması, öldürülenler için gerekli soruşturmanın yapılması, Ermeni ve Türk mahalleleri arasına karakol konulması istendi (Ener 2: 171).
7. Yunan ve İtalyan kuvvetleri, Söke yakınlarında çatıştılar. Yunanlılar, şgallerini genişleterek çatışmaya son verdiler. (Nider: 150)
8. Kilis ve çevresi Kuvayı Milliye ile Suriye Arap Hükümeti arasında Kilis'in Kefergani köyünde gizli bir anlaşma imzalandı. Buna göre Ankara'ya Irak, Suriye ve Türkiye arasında 9 kişilik devamlı olağanüstü bir meclis kurulması teklif edilecek, iki taraf birbirine yardım edecek ve Fransız harekâtına engel olunacak. (Uzel: 100; Ünler: 67, 207)
9. Lazistan Mebusu Osman Nuri Bey, Meclis'te bugün okunan yazısında, Düzce isyanının Damat Ferit'in parçalama gayretlerinden ileri gelmekle birlikte, derin toplumsal sebeplere de dayandığını, devletin halka yaptığı

zulmün halkta kin yarattığını bildirdi, demokratik esaslara göre yapılacak düzenlemede artık geç kalınmamasını istedi. (ZC 2: 142).

10. **Öğüt:** Birlik. **Alemdar:** Yunan ileri harekâtıyla ilgili olarak Avrupa'dan ve Anadolu'dan haberler. **İleri:** Ne oluyoruz bilen yok. Ne olacağız, büsbütün meçhul. Hak yardımcımız olsun. —Pekin'den Temps gazetesine gelen bir telgrafa göre Çin, Türkiye anlaşmasını imza etmeyecek. İki sebep gösteriliyor. Birincisi, Çin Türkiye'ye savaş ilan etmemiştir, ikincisi, Pekin Hükümeti, Çin için yapılan eski anlaşmaları ilgaya çalışırken bu anlaşma ile onların şiddetlendirilmesine muvafakat eylememektedir. **İkdam:** Yunan tebliğine göre saldırı hareketi ilerliyor. —İstanbul'da muhacirler nasıl hayat geçiriyor? **Pravda'da,** 1 Eylül'de başlayacak Doğu Halkları Birinci Kurultayı'na çağrı (Alev: 261). **Akşam:** Yunan taarruzu, Balıkesir'in işgali. —İstanbul'dan Paris'e giden cevap vasil oldu. —Yunan zulmünden kaçan Türk köylülerinin hicreti. —Yunan ordusunda bir gönüllü Ermeni alayı varmış.

4 - PAZAR

1. Türk şehir ve kasabalarının Yunan kuvvetleri tarafından işgali devam ediyor. Bugün, Biga, Ayvacık, Ezine, Lapseki, Bayramiç'te Türkiye'nin egemenliği sona erdi. Batı Cephesi Komutanlığı, Meclis Başkanlığı'na ve Genelkurmay'a verdiği raporda, en önemli hedefin kuvvetleri ezdirmemek ve Eskişehir ana yönünü kapatmak olduğunu, savaşmadan arazi terketmek istemediklerini bildirdi. ★ Denizli'de mitingler düzenlendi. Denizli Millî Kurulu, herkesin hayatını ve namusunu koruma edişesiyle çırpındığı böyle bir zamanda, kahvelerde oyun oynatılmamasını ve çalgı çalınmamasını ihtar etti. Ankara'ya çekilen telde, Denizli gençliğinin son kişiye kadar canını feda etmeye andiçtiği bildirildi. ★ 52. Tümen karargâhı, Sarayköy'den Yoncalı'ya alındı. (TİH II/2: 252; Tütenk: 41; BTDD 15: 23)
2. Adana cephesinde: Fransızların Şakir Paşa Çiftliği'nde Türk kuvvetlerine saldırıları sonuçsuz kaldı, Fransızlar Adana'daki üslerine çekilmek zorunda kaldılar (TİH IV: 175; Saral: 85). ★ Fransızlar Adana'da sıkıyönetim ilan ettiler. Yarından başlayarak şehirde silahla dolaşmak yasak, kahveler 6 Temmuz öğleye kadar kapatılacak, bu tarihten sonra da ancak 12-17 arası açılabilir, halk en geç saat 22.00'de evine kapanmış olacak, izinsiz hiç bir toplantı yapılamayacak... (Véou: 366) ★ İran Konsolosu İsmail Han başkanlığında kalabalık bir grup, valiliğe gitti, protestolarda bulundu. Brémond, İsmail Han ve yanındakileri süngü ile çıkarttı. (Ener 2: 172; Véou: 366) ★ Venizelos Vapuru 200 Fransız askeri ile silah, cephane ve malzemeyi Zonguldak'a getirdi. (Ali Sarıkoyuncu: 99).
3. Meclisin gizli oturumunda ülkenin savunma kaynakları ve araçları tartışıldı. İlgili komisyon, genel bir seferberlik ilanına imkân olmadığını açıkladı. (GCZ 1: 76) ★ Meclis'e verilen 5 ayrı önergede, mebus mektuplarının ve

resmî makamlara gönderilecek yazıların sansürden ayrı tutulması istendi. Verilen karara göre, mebusların gönderdikleri ve onlara gelen mektuplar, Meclis'ten seçilecek 3 kişi tarafından kontrol edilecek. (Öğüt: 8 Ağustos; ZC 3: 150, 156)

4. Robeck'ten Curzon'a: Mr. Khatissian İstanbul'dan Paris'e gitti. Ermeniler adına Majestelerinin Hükümeti'ne derin şükranlarını bildirdi. 25.000 tüfek almışlar, Rus yapısı 30.000 tüfekleri de varmış. Yunan ilerlemesi başlayınca Ermeniler de derhal saldırıya geçeceklermiş. (Ulubelen: 255)
5. İngilizler Batum'u boşalttılar. İngilizler, Kafkaslarda diğer yerleri daha önce boşaltmışlardı. Yüksek Konsey tarafından 24 Şubat'ta serbest şehir ilan edilmiş olan Batum, 7'de Gürcülere teslim edilecek, 11 Mart 1921'de Türk ordusunca işgal edilecek ve burada Türk yönetimi ilan edilecekse de Kızıldü'nün baskısıyla boşaltılacak ve Moskova Anlaşması'yla Gürcülere bırakılacaktır. (Bıyıklıoğlu: 30, 86)
6. Alemdar'da Rıza Tevfik: Ne kadar yanlışlık yapıyorsak, Yunan hesabına o kadar başarı yazıyoruz. Rusya artık eski Rusya değil. İngiltere Türkiye'yi Rusya'ya karşı güçlü bulundurma siyasetinden vazgeçti. Vakit: Anadolu hareketini idare edenler: Mustafa Kemal, İsmet, Kavaklı Fevzi. (Gazete yayımladığı resimden dolayı 10 gün süreyle kapatılıyor). İleri: Bekleyiş devresi. —(Türk gazeteleri Yunan harekâtını Rumca gazetelerden izliyorlar!): Dün Rumca gazetelerde yeni bir tebliğ görülmüdü. İldam: Padişahımız Halifemiz Efendi Hazretleri'nin tahta çıkışının üçüncü yıldönümü. İki senelik saltanat hayatı, pek elim olaylarla dolu (Vahdettin 4 Temmuz 1918'de tahta çıkmıştı). —Yunan saldırısı ilerliyor.

5 - PAZARTESİ

1. Gece (4/5), Bursa'da panik başladı. Kolordu Komutanı Albay Kâzım ve Vali Hacım Muhittin Beyler şehri terkettiler. (Selçuk: 233) ★ Buldan düştü (Yunanlılar burayı 31'de boşaltacaklar). Kuvayı Milliye'ye karşı olanlar, Denizli'ye Yunanlıların gelmesi halinde şehirden ayrılmamaya karar verdiler ve "Hükümete Yardım Komitesi" adıyla örgütlendiler. Denizli Millî Kurulu Başkanı Müftü Ahmet Hulusî Efendi ise Sökeli Ali Efe'ye Denizli'ye gelmesi ve Rum erkeklerini şehirden çıkarması için haber gönderdi. Sökeli Ali Efe'nin 6/7 gecesi Rum erkeklerini sevk ederken öldürülmesi üzerine Denizli'ye gelen Demirci Mehmet Efe, şehirde dehşet saçacak, 60 kişiyi öldürecek ve Zeybekler şehri yağmalayacaklardır. (TİH II/2: 47; Şefik III: 194; TİH VI (1974): 203; Tütenk: 40; Sındırgılı: 35; Özgen: 55; Bayar 8; 2440)
2. Meclis'in gizli oturumunda orduyu iyileştirmek ve kaçak olaylarını önlemek için çareler tartışıldı. Zenginlerin de askerlik yapması, köylülerin eşraf için ölmeyi reddedişi, kuvvetin halka verilmesi, Kuvayı Milliye'nin ordu düzenine sokulması gibi konular üzerinde duruldu. (GCZ 1: 86)

3. Yunan Hükümeti Doğu Trakya'yı işgale karar verdi. Karar 20 Temmuz'da Tekirdağ'dan başlanarak uygulamaya konulacak. Yunanlılar, Batı Trakya'nın işgalini 25 Mayıs'ta tamamlamışlardı. (**İleri**: 5; **TİH** II/2: 220)
4. İtilaf Devletleri'nin Almanya'nın silahsızlandırılması ve Türkiye'ye imzalatılacak Barış şartlarını görüşmek için topladıkları ve 16 Temmuz'a kadar sürecektir Spa Konferansı başladı (**Alemdar**: 5; **İleri**: 5-7; **ÜİT** 3: 210)
5. Bir Türk birliği, Doğubeyazıt'tan Nahcivan'a geldi. Nahcivan, Azerbaycan komünist yönetiminden kaçanlarla kaynıyor. Müfettiş unvanıyla, Ermenilere karşı tedbir almak üzere daha önce Nahcivan'a gönderilmiş olan Veysel Bey, Nahcivan'da, bazı partilerin ve ileri gelenlerin Ermenilerle anlaşarak Bolşeviklere karşı savaşma önerisine yanaşmadı. Türk birliği, Ermenilere karşı tedbirler aldı. (**Ünüvar**: 23) ★ 11. Kızıldoru, Şuşa'dan Gerus şehrine doğru Ermeniler üzerine ilerliyor.
6. Fransızlar Birecik'i boşalttılar (**Ünler**: 65).
7. Tokat Mebusu Nazım Bey, Eskişehir'den Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, birçok subayın İstanbul'dan kaçarak Eskişehir'e geldiğini, bunların Ankara'da görev almak istediklerini haber vererek, Bursa'ya dönüp tümen emrinde görev yapmalarının daha iyi olacağını bildirdi. Mustafa Kemal, 7'de, bu subayların cephede görevlendirilmelerini Batı Cephesi'nden isteyecektir. (**BTDD** 70; 28) ★ Kurmay Albay Behiç Bey (Erkin), kendisini arayan İngilizlerden kaçarak İstanbul'dan Ankara'ya geldi (**Gürel**: 9).
8. Çankırı'da Gençler Mehfeli (Derneği) açıldı. İnebolu ve Kastamonu'da da bağımsızlık için çalışan gençlik dernekleri var. Gençlik derneklerinden biri de 12'de Çerkeş'te açılacaktır. (**Açıksözcü**)
9. **Açıksöz**: Culus-u Hümayun-u Hazret-i Padişahî (Padişah hazretlerinin tah-ta çıkışı, 3. yıldönümü). —Son Yunan saldırısının mahiyeti: Biz eminiz ki, bu son saldırının intikamını almak gecikmeyecektir. —Bartın Rum cemaatı adına valiliğe çekilen, cemaatın huzur ve sükûn içinde yaşadığını bildirerek teşekkür eden telgraf. **Hakimiyeti Milliye**: Yunan saldırıları. —Kardeş Sesi (Azerbaycan Şûra Cumhuriyeti Başkanı Neriman Nerimanof'un bildirisi): "İngilizler, Kızıldordumuzun Türkiye ve İran'a geçmesine engel olmaya çalışıyorlar. Rusya Şûrası, Türkiye'ye silah, para ve ordu ile yardım etmeye karar vermiştir. Türkiye imdat bekliyor. **Albayrak**: Çiçerin'in Mustafa Kemal'e 3 Haziran tarihli cevabı (8'de HM'de, 12'de AS'de; 18'de Öğüt'te). —Nikbinlik-bedbinlik. **Alemdar**: Balıkesir'i düşmana çiğneten, Allah'tan korkmaz, Peygamber'den ve onun vekili Halife'den utanmaz hayasızların Allah belasını versin. Bunlarda bir zerre haya olsaydı bu kadar taahhütten sonra hiç olmazsa kendi kafalarını kendi elleriyle parçalarlardı. —Kuvayı Gayri Milliye'nin alçaklığı. **İkdam**: Yunan saldırı harekâtı hakkında çeşitli rivayetler dolaşıyor. Resmî bilgi olmadıkça bunlara inanmak doğru değildir.

(İkdam, Yunan harekâtını verirken Kuvayı Milliye'ye eğilim gösterdiği gerekçesiyle Divaniharp tarafından 8 gün süreyle kapatılıyor. İleri de aynı gerekçeyle 10 gün için kapalı bulunuyor. Bu iki gazetenin yazı işleri müdürleri tutuklandı, ancak bunlar beraat edecekler. **İkdam:** 15)

6 - SALI

1. İngilizler İzmit'i işgal altına aldılar. İngiliz donanması, ayrıca Yunan ilerlemesini kolaylaştırmak için Gemlik körfezine asker çıkardı. İngilizler tarafından 3 saat bombardıman edilen Mudanya, daha sonra Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yunanlılar, Dursunbey ve Gönen'i de işgal ettiler. (**İHH:** 34, 37, 40; **TİH** II/2: 223; **Danışmend:** 464; **Selçuk:** 233; **Gnkur:** 18, 19; **Özer:** 103; **G.Yetkin:** 39; **Eğilmez:** 42: "Yunan askerleri Mudanya'ya 5'te çıktı.")
2. TBMM Başkanı Mustafa Kemal, Bursa Valisi Hacim Muhittin Bey'e şehrin kaybedilme ihtimaline karşı orada geçici bir yönetim kurulmasını, askerî birliklerle şehri terketmesini, para ve değerli belgelerin Bursa'da bırakılmasını emretti (**Çarıklı:** 273).
3. Adana Cephesi'nde: Cephenin birkaç noktasında Fransızlarla çarpışmalar oldu. Fransızlar 19 Aralık 1918'de işgal ettikleri Bahçe'yi boşalttılar. 10 Kasım'da Fransızların işgal ettiği İslahiye, Millî Kuvvetler tarafından kurtarıldı. Millî Kuvvetler Misis'i kurtardılarsa da Fransızların takviye alması sonucu çekilmek zorunda kaldılar. (**TİH** IV: 176; **İHH:** 45; **Mümtaz:** 26; **Gnkur:** 1, 30)
4. Refet Bey, Zile'de halka yayımladığı bildiride, isyancı elebaşların cezalarını gördüğünü, genel af çıkarıldığını bildirdi; eldeki silahların ve çalınmış eşyanın 24 saat içinde teslim edilmesini isteyerek bunlara uymayanlara ağır cezalar verileceğini ihtar etti. Öte yandan isyancılar Tokat üzerine yürümeye girişilirse de şehre girmeye cesaret edemeyerek geri döndüler. Tokat'ta bir yandan panik başgösterirken öte yandan savunma tedbirleri alındı. (**Asarkaya:** 104)
5. Trakya'da: Birinci Kolordu Komutanı Muhittin Bey, birliklerine yeni bir savunma planı gösterdi. Planda kuvvetler geniş bir bölgeye dağıtıldı. 20 Temmuz'da başlayacak Yunan saldırısı karşısında Birinci Kolordu bir varlık gösteremeyerek dağılacaktır. (**Bıyıklıoğlu** 2: 328)
6. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde mebuslar, Hilafet ve Sultanlığın, vatan ve milletin kurtuluşundan ve bağımsızlığından başka amaç gütmeyeceklerine yemin etmeyi kararlaştırdılar. Mebuslar, 10 Temmuz'dan başlayarak yemin edeceklerdir. (**ZC** 2: 186)
7. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan kopanlar tarafından, Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruldu. 19 Ağustos'ta, eski parti ile uzlaşma toplantısı yapılacak,

- 22 Ağustos'ta birleşme için ön karar alınacaktır. Sadık Bey'in Hürriyet ve İtilafı bir çiftlik gibi kullandığından şikâyet edenler tarafından kurulan partinin ilk merkez yöneticileri şunlar: Mustafa Sabri Efendi, Şerif Sadettin Paşa, Mahmut Paşa, Zeynelabidin Efendi, Rıza Tevfik Bey, Cemal Bey, Mehmet Ali Bey, Mustafa Natık Paşa, Fuat Paşa, Konya eski Valisi Ali Rıza Paşa, Ankara eski Valisi Muhittin Paşa, Selim Paşa, Refik Halit Bey, Şeyh Recep "Hazretleri". Partinin görüşlerini Alemdar gazetesi yayıyor. (**Himmetoğlu II: 53; bildirisi, Alemdar: 11**)
8. Samsun Metropolitliği'nden Erbaa Rumlarına 10.000 lira geldi. 6 Ekim'de Tokat'a 5 bin, 14 Ocak'ta (1920 ?), gene Tokat'a 5 bin lira gelecektir. (**Asarkaya: 128 "Güya Rum göçmenlerine yardım için gönderilen bu paralarla silah ve her türlü gereçlerini tamamladılar"**)
9. İngilizlerin İstanbul karargâhından askerî haberalma başkanlığına bildirildiğine göre, Ankara'daki önderler arasında ayrılık başgöstermiş bulunuyor. Ilımlılar Mustafa Kemal'den ayrılıp Ahmet İzzet Paşa'yı önder kabul edeceklermiş... (**Şimşir II: 182**)
10. **Akşam:** Enver Paşa'nın hemşiresi Mediha Hanım, dün Kadıköy'ünde tevkif edildi. **İkdam** ve **Vakit** kapalı; başyazarları Divanîharp'te. **Alemdar:** Hareket-i Milliyeci maskaraların foyaları meydana çıktı. Hükümet, bu sergüzeştçi derbederlerin hadlerini, kuvvetle ve siyasetle bildirmelidir. **The Times:** Eskişehir'de komünist bildirisi (**Jaeschke 1: 111**).

7 - ÇARŞAMBA

1. Balıkesir'in İvrindi ve Balya ilçeleri, Yunan Ege Tümeni'nin eline geçti. Yunanlıların şehre yaklaşması üzerine Mustafa Kemal, Albay Bekir Sami Bey'e Bursa'nın boşaltılmasını emretti. Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki kararını aktaran Mustafa Kemal, Yunan işgaline karşı İngilizlerden ve Fransızlardan yardım istemenin "ihanet-i harbiye"ye göre cezalandırılacağını, şehirde geçici bir yönetim kurulması gerektiğini hatırlattı. Vali Hacim Muhittin Bey adına Saruhan Mebusu Celal Bey (Bayar), geçici bir idare için seçilen kurulun şehre İngiliz askeri çağırmasını, böylece Yunan işgalini önlemeyi düşündüğünü Ankara'ya bugün bildirmişti. ★ Batı Cephesi Komutanlığı, raporunda, Yunanlıların daha geniş bir daldırıya geçebileceğini bildirerek kuvvetlerin büyük bölümünün savunma amacıyla Eskişehir bölgesinde toplanmasını önerdi. Genelkurmay, gereğinden fazla arazi terkedilmeyerek Yenişehir-Inegöl hattının savunulmasını emretti. Batı Cephesi, TBMM Başkanlığı'ndan Yunanlıların Akhisar-Salihli-Alaşehir yönündeki kuvvetlerinin zayıf olduğunu bildirerek başarı kazanabilmek için Çerkez Ethem kuvvetlerinin Gördes'e gidişinin çabuklaştırılmasını istedi. Bursa Valisi Hacim Muhittin Bey de Bursa cephesindeki kuvvete dayanarak hareket edilemeyeceğini, bu kuvvetlerin ufak bir baskıyla dağılabileceğini bildirdi. (**TİH II/2: 219; Çarık-ı: 274; İHH: 34, 36; KASÖT: 129**)

2. Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin çağrısı üzerine Denizli'ye gelen Sökeli Ali Efe, Rum mahallelerinden topladığı erkekleri gece (6/7) Eğridir'e sevkettmeye başladı. Bu olay sırasında Ali Efe ve adamları öldürülecek, bunun üzerine şehre gelen Demirci Mehmet Efe, Denizli'de terör estirecek, toplu öldürmeler yapacaktır. (Tütenk: 43; Şefik III: 194; Apak: 170; Özgen: 55; TİH II/2: 47; Sındırgılı: 57)
3. İtilaf Devletleri'nin önceki gün açılan Spa Konferansı devam ediyor. L. George, Türkler hakkında çok sert konuştu. Fransız Başbakanı, Türkiye'ye Boğazlar komisyonunda bir temsilci bulundurma hakkının verilmesini önerdi. İtalyanlar, daha yumuşak davranılarak bir uzlaşma yolu bulunmasını önerdilerse de bu kabul edilmedi. Türklere acımamak, Mustafa Kemal'e ders vermek görüşünden hareketle İstanbul Hükümeti'nin barış şartlarını yumuşatma önerisi reddedildi, anlaşmanın imzalanması için Türkiye'ye 10 gün süre tanınması kararlaştırıldı. (Şimşir II: 183; Ulubelen: 246)
4. Ankara, Oltu'dan çekilmeleri için Ermenilere kesin süreli bir nota verdi (Bel: 164: 688; Bayur: 65; Tarih IV: 72; Şemsutdinov: 19 "Türkiye Hükümeti, Müslüman halkı koruyormuş gibi görünerek ve Brest ve Batum anlaşmalarını bahane ederek Daşnak birliklerinin bu anlaşmalarla saptanan sınırların dışına çıkarılmasını istediği bir notayı Daşnak Hükümeti'ne gönderdi").
5. Tokat'ta, dünkü paniğin devamı olarak hâlâ açılmayan dükkânlar var. Tokat Mintika Kumandanı Ahmet Rıza Bey, dünkü "metanet" ve savunma çabalarından ötürü Tokat Müdafaa-i Milliye başkanlığına teşekkür etti. (Asarkaya: 106)
6. İngilizler, 4'te boşalttıkları Batum'u Gürcülere teslim ettiler. Böylece İngilizler bütün Kafkaslardan çekilmiş oluyorlar. Gürcüler Batum'u 25 Temmuz'da işgal edecekler. (Jaeschke I: 111)
7. İleri: Sulh ne zaman? —Şehrimize gelen Balıkesir muhacirlerinin ahvali. Akşam: Yunan taarruzundan haber yok. —Bugün başlayacak Spa Konferansı'nda bizim meselemizi de müzakere edecekler. Alemdar: Kuvayı Milliye, tam manasiyle iflas etmiştir. The New York Times: Yunanlılar geçtikleri yerlerde ilgiyle ve beyaz bayraklarla karşılanıyor. İngiliz gözlemcilere göre, milliyetçi hareket iki hafta içinde çökecek. Bu görüşü yabana atmak gerekir. (Ulagay: 103)

8 - PERŞEMBE

1. Türk direnişi için felaket üstüne felaket... İzmir'in işgalinden yaklaşık 14 ay sonra, Türkiye'nin birkaç önemli şehirden biri olan Bursa düştü. 20.000 mevcutlu Yunan kuvveti, 2.500 kişiyi bulmayan, moralleri bozuk Türk kuvvetlerinin boşalttığı Bursa'ya girdi. Bazı Bursa zenginleri, Yunanlıların şehre

girmesine yardımcı oldular. Halk, Balıkesir halkının yaptığı gibi iç bölgelere göçüyor. Bursa'nın boşaltılmasını hükümet kararlaştırmış ve karar Tümen Komutanı Bekir Sami ile Vali Hacim Muhittin Beylere dün Mustafa Kemal tarafından bildirilmişti. Bursa'nın Yunanlılar eline geçmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde büyük bir üzüntü ve heyecan yaratacak, direnmedikleri için subaylar suçlanacak ve Mustafa Kemal, boşaltma kararını Hükümet'in verdiğini açıklayacaksa da mebusları yatıştırmak için Hükümet Divaniharbe verilmesi istenen Bekir Sami Bey'i görevden almakla yetinecektir. Mahmut Celal Bey, olayda Bursa "Burjuvazisi"ni suçlayacaktır. Yarından sonra, Meclis Kürsüsü'ne kara bir örtü serilecek ve bu Bursa'nın 10 Eylül 1922'de kurtuluşuna kadar kaldırılmayacaktır. Birkaç kez işgale uğrayıp kurtarılmış olan, bundan sonra da birkaç kez el değiştirecek olan İnegöl de Yunanlılar tarafından işgal edildi. (AS: 15 "İzmir'den sonra Bursa"; İHH: 36, 40; Özalp: 151; Selçuk: 234; TİH II/2: 222; Çarıklı: 278; Özkul: 6; Hriso-hoos: 41; Büjak: 192; Gnkur: 18; Eğilmez: 47)

2. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Meclis Başkanlığı'na gönderdiği raporda, Bursa'daki bozgun sebebinin kötü propaganda olduğunu, Yunanlıların yakaladıkları subayları öldürdüklerini bildirdi, subaylar aleyhindeki konuşmalara engel olunmasını istedi (İHH: 40).
3. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, genel durum hakkında Meclis'te bilgi verdi. Azerbaycan'dan yardımcı bir kuvvetin gelmekte olduğunu ileri sürdü. Bazı mebuslar, Bolşevizm'i öven, Bolşevizm'in İslamiyet'le uzlaştığını ileri süren konuşmalar yaptılar, Meclis'te böyle bir grubun bulunduğunu ilan ettiler. Bazı mebuslar da ancak kendi kuvvetine dayanmanın gereği üzerinde durdu. Mustafa Kemal, ABD de içinde olmak üzere, bütün Batı'nın Türkiye'ye düşman olduğunu, kendi kuvvetlerini esas almakla birlikte, yardım eden bütün kuvvetlerden yararlanılacağını söyledi. Bursa'nın işgal edilebileceğini haber vererek, böyle bir olay karşısında moralin bozulmamasını istedi ve şöyle dedi "Memleketimizin bütünü tahrip edilse, ateşler içinde bırakılsa, bu toprağın üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan savunma yapacağız." (ZC 2: 204)
4. Önceki gece, Rum erkeklerini Eğridir'e sevkeden ve Denizli'yi terketmeyecek Hükümete Yardım Komitesi adı altında örgütlenen teslimiyetçilere karşı sert tedbirler alan Sökeli Ali Efe ve bazı arkadaşları öldürüldü. Bunun üzerine Demirci Mehmet Efe Denizli'ye geldi, öldürülen efelerin intikamını almak için şehirde dehşet saçtı, Askerlik Şubesi başkanını öldürdü, 60 kadar kişiyi tutuklattı (yarın bunları da katledecek), Efe'nin Denizli'yi yakma girişimi, şeriat hilesine başvurulup mezarlık ateşe verdirilerek önlendi. (Müftüler: 26; TİH II/2: 48; Şefik III: 199; Apak: 171; TİH VI (1974): 204; Tütenk: 43; Sındırgılı: 28, 57; Özgen: 56; Goloğlu 3: 208)
5. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, Kastamonu Bölge Komutanlığı ve Kastamonu Valiliği'nden, Konya'da olduğu gibi, kendi silah ve cephaneleriyle

halktan gönüllü taburlar kurulmasını istedi. Kastamonu'da Cuma talimleri için bkz. 5, 6, 13, 20 Ağustos. (HTVD 52, ves. 1191)

6. Adana'daki Fransız işgal yönetimi, Türkleri katletmekten sanık bir Ermeni'yi hükümet konağı önünde astı; ikinciye de yarın asacak. 20 Haziran'da 2.000 kadar Ermeni, bir okulun avlusunda toplanarak Fransızları Ermeni davasına sadakatsizlikle suçlamış, ardından iki gün içinde 14 öldürme olayı kaydedilmişti. (Véou: 348)
7. Sovyet Hükümeti, Türkiye üzerinde Çarlık Hükümeti'nin kapitülasyon haklarından ve Türkiye'nin içişlerine karışma siyasetinden vazgeçtiklerini açıkladı ve emperyalist işgalcilere karşı Türk halkına başanlar diledi (Şemsutdinov: 14).
8. Anlaşmanın imzalanması için kendisine 10 gün süre tanınan Damat Ferit Paşa, İtilaf Devletleri'ne muhtıra vererek Paris'ten ayrıldı. İstanbul delegasyonu, Barış Konferansı'na ilk notayı 25 Haziran'da vermişti. Damat Ferit Paşa, 20 Temmuz'da anlaşmanın imzası kararını hükümetten çıkaracaktır. (Alemdar: 9-11; İleri: 10; Akşam: 12; TV: 3905 vd.; Dersaadet: 17-22; Rey: 291; MN 1922: 179)
9. Yüksek Komiser Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: Venizelos, Trakya'yı işgal etme emri verdi, Milne'den yardım istedi. Bu pek düşüncesiz bir emir. Trakya, Anadolu'daki direniş kırıldıktan sonra kolayca işgal edilebilirdi. Yunanlıların Anadolu'da gerilemesi, pek ciddi sonuçlar doğurdu. Bu bakımdan kuvvetlerini azaltmaları akıllıca bir iş olmaz. (Şimşir II: 191) ★ Beçika'nın İstanbul Temsilcisi Marghetitch, raporunda "değerli ve kahraman Yunan askeri"nin önemli merkezleri ele geçirdiğini, Ermenilerin Oltu'da büyük bir zafer kazandıklarını bildirerek, İtilaf Devletleri'nin Yunanlıları desteklemede "tereddütlü" davranmalarını eleştirdi. Kemalist ordunun çok iyi yetişmiş bir kurmaylar kadrosuna sahip olduğunu bildiren temsilci, doğuda her türlü alaboranın beklenebileceğini anlattı. (Kerman: 18)
10. 25 Kasım'a kadar yayımlanacak olan ve Ahmet Refik, Emine Sabiha, Köprülüzade Fuat, Reşat Nuri, Fazıl Ahmet,ERCÜMENT EKREM gibi yazarların toplandığı bol resimli günlük Dersaadet gazetesinin İstanbul'da ilk sayısı. Ögüt: Neticeden emin olmakla beraber, ne yalan söyleyelim, şimdiki durumdan memnun değiliz. Hakimiyeti Milliye'de Çiçerin'in 3, Mustafa Kemal'in ona karşılık 20 Haziran tarihli mektupları metni. —Hint Hilafet Heyeti'nin Paris'teki toplantısı. —Türklük ve Yunanlılık. İleri: Hükümet, kamuoyunu aydınlatmalıdır. —Anadolu'da Yunan saldırısı. Akşam: Yunan saldırısı durdurulmuştur. Alemdar: Kuvayı Bagiy'e'nin canice menkıbelelerinden. —Hükümetin yapacağı ilk şey, Kuvayı Milliye'den temizlenen yerlere hemen memurlar göndermek, İstanbul'u şer kuvvetlerinden biraz temizlemektir (Rıza Tevfik). Açıksöz: Uçurumun kenarında: Onbinlerce Yunan

askeri için birkaç fedakârın çekilme hattını tahrip etmek övünülecek bir şey olamaz. Dahilî isyanlar sebebiyle Yunanlılar cepheyi boş buldu. Pek mühim tarihî dakikalar yaşıyoruz. Acizler gibi düşünecek, kadınlar gibi ağlayacak zamanda değiliz. Vatan da, millet de uçurumun kenarındadır. —Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'in açılışında söylediği tarihî nutuk (tefrika). *The New York Times*: İtilaf Devletleri, hedeflerine er geç ulaşacaklardır. Türklerin, üstün Yunan kuvvetleri karşısında ufalanarak yok olmaları beklenmektedir.

9 - CUMA

1. Çerkez Ethem, Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in çağrısına uyarak, cepheye gitmek üzere Yozgat'tan ayrıldı. 23 Haziran'dan beri Yozgat isyanını bastırmak için bölgede bulunan Ethem, Ankara yolu ile Batı Cephesi'ne gidecek. (ÇEH: 80; Ocak: 109; Bardakçı: 276; TİH VI (1974): 157; İHH: 73) ★ Akdağmadeni-Boğazköy çevresinde yapılan çarpışmalarda Postacı Nazım kuvvetleri bozuldu, Postacı Nazım'ın arkadaşlarından biri yaralı olarak ele geçirildi (Asarkaya: 110).
2. Mustafa Kemal ve İsmet Bey, cepheyi denetlemek üzere Ankara'dan Eskişehir'e hareket ettiler; Bozöyük'te, Bursa'dan çekilen komutanlarla görüştüler (İHH: 40; Selçuk: 237).
3. Demirci Mehmet Efe, Denizli'de dün tutuklatıldığı 60 kişiyi öldürttü. Zeybekler ve çapulcular çarşısı ve şehri yağmaladılar. Efe, şehirde idareyi yeniden düzenledi. Halk, Efe'nin teröründen kurtulmak için Denizli'yi terketmeye başladı. (Tütenk: 46; Şefik III: 233; Sındırgılı: 41)
4. Millî Kuvvetler, Adana batısında Rüştü Paşa İstasyonu'na bir baskın düzenlediler. 20 Fransız eri öldürüldü. (İHH: 45; Ener: 181 “Şakir Paşa İstasyonu'na”)
5. Teğmen Halil Nuri, kuvvetleriyle birlikte Bursa-Pazarcık'a çıktı. Halkın moralini yükseltmek için bir mehter takımı kuran Nuri, üzerinde “Müslümanlar, beklediğimiz kıyamet bu günlerdir, birleşirsek kurtuluruz” yazılı bir sancak hazırlatmış, Pazarcık ve İnegöl kaymakamlıklarıyla Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine de “Yeşilordu'nun ilk kuvvetleri Bozöyük'e çıktı. 500 kişi ile geliyorum” diye telgraf çekmişti. (Şapolyo 2: 110).
6. Ankara Dışişleri Bakanlığı, Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'na bir nota vererek, Ermenilerin yaptığını ileri sürdüğü katliamları protesto etti (Cebesoy 2: 92). ★ Türkleri katletmekle suçlanan Ermenilerden ikincisi de Fransız idaresi tarafından Adana hükümet konağında asılarak idam edildi. Dün aynı suçtan bir Ermeni daha asılmıştı. (Véou: 348)
7. Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey, Devrek, Çaycuma, Ereğli, Zonguldak, Bartın, Amasra ve Cide'de söylevler verdikten sonra Kastamonu'ya geldi. Tunalı Hilmi Bey, pazartesi Ankara'ya hareket edecek. (AS: 12. 15 mülakat)

8. İsviçre polisi Lozan'da, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'i, kendisinin ve Avrupa'daki diğer Türklerin çalışmaları hakkında sorguya çekti. ★ İtalyan konsolosu Cavit Bey'e, ne zaman isterse İtalya'ya gidebileceğini söyledi (**Tanin** 21, 23.2.1946).
9. **Akşam:** Kirmasti ile Mihaliççık'ı almışlar. **Alemdar:** İtilaf Devletleri'nin tebliğ ettiği barış şartlarına karşı Paris'te Damat Ferit Paşa'nın cevap metni. **İleri:** Spa Konferansı Almanya'ya ait işleri gördükten sonra bize cevap verecek. —Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İçişleri Bakanlığı'na muhtırası: Kuvayı Milliye'den temizlenen yerlere Kuvayı Milliye'ye karşı idarecilerin gönderilmesi, Kuvayı Milliyecilerin şiddetle cezalandırılması, Anadolu'dan gelen muhacirlere bakılması...

10 - CUMARTESİ

1. Bursa'nın önceki gün Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, bütün yurttaki bir üzüntü ve heyecan yarattı. Meclis kürsüsüne, Bursa kurtuluncaya kadar kalacak olan siyah bir örtü çekildi. İsmail Suphi Bey, Avrupa burjuvazisinin altındaki temel taşları çekmek gerektiğini, Bolşevik, şeytan veya Çinli bile olmak gerekiyorsa olacaklarını söyledi; başka bir mebus, Rusya ve Hindistan'da 110 milyon Müslüman'ın teşkilatlandırılarak yardıma çağrılmasını istedi. Mustafa Necati Bey, gereken kuvvetin ülkeden toplanabileceğini belirtti. Seçme birlikler kurulması, Meclis'in yalnız savunma işleriyle uğraşması gibi istekler dile getirildi. Bir mebus üzüntüden konuşamadı ve gözyaşları arasında kürsüden indi. Mebuslar, daha önce metni kararlaştırılmış olan ant içme töreni yaptılar. (**ZC** 2: 214, 217, 221)
2. Adana'da Kaçkaç!... Şehirde Fransız ve Ermeni terörünün artması üzerine Türkler şehri terketmeye ve ova köylerine sığınmaya başladılar. 4 gün sürececek göç sırasında onbinlerce kişi şehri terkedecek, daha sonra Toroslara çekilecektir. (**Ener:** 79; **Ener 2:** 176; **Arıkoğlu:** 162. **Véou,** 367'de, Adana'da Araplarla Türkler arasında şiddetli çatışmaların başladığını, Çingene mahallesinde kanlı boğuşmaların olduğunu ileri sürmekte, Büyük Kaçkaç'ta Adana'yı 40.000 kişinin terkettiğini kaydetmektedir.) ★ Fransızlar Taşlı'ya saldırdılar, Kuvayı Milliye karargâhı, İrmakbaşı Kilise köyüne çekildi (**Ener 2:** 183). ★ Ermeni alayının Adana'ya girmesi (**Atatürk Ansiklopedisi** 10: 273).
3. Fransızlar, Cerablus'u boşalttılar (**Ünler:** 65). ★ Birecik de boşaltıldı (**Gnkur.** 58).
4. Bursa'ya bağlı Orhanlı kasabası, Yunanlıların eline geçti (**BTTD** 15: 23).
5. Tavaslılar, Mustafa Kemal'e çektikleri telgrafta, efelerin zulmüne karşı korunmalarını istediler. Tavaslılar, Demirci Mehmet Efe'nin önceki gün ve dün Denizli'de estirdiği terörü ve öldürmeleri dikkate alarak gece nöbet beklemişlerdi. Mustafa Kemal, 12'de vereceği cevapta, isteklerinin önemle

dikkate alınacağını bildirecektir. (Tütenk: 47) ★ Demirci Mehmet Efe, Albay Şefik Bey'le Denizli'den Isparta'ya gitti (Sındırgılı: 42).

6. Yozgat isyanının elebaşlarından Çapanoğlu Celal Bey, yakalandı. Celal Bey'in tutuklanmasına 7 Haziran'da karar verilmiş, durum, Ankara Valisi Yahya Galip Bey tarafından, eski bir şükran borcunun ifadesi olarak kendisine duyurulmuş ve kaçması sağlanmıştı. Celal Bey, affedilerek İstanbul'da oturmaya mecbur edilecektir. 1 Ağustos'ta da Halit Bey teslim olacak ve 13 Haziran 1921'de asılacaktır. (Asarkaya: 121) ★ Albay Rafet Bey, Akdağmadeni'nden Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'e çektiği telde Ethem ve İbrahim Bey kuvvetlerinin geçtiği yol boyunca talan edilmedik hiçbir yer ve hiçbir şey kalmadığını, şimdi de bugün geldikleri Akdağmadeni'ni talan etmeye hazırlandıklarını, şehri bunlara bırakamayacağını bildirdi; bunların Yozgat'a döndürülmesini, bölgeyi yola getirme işinde kendisinin ve Selahattin Bey'in yetkili kılınmasını istedi (Hiçyılmaz: 63).

7. Moskova'ya gitmek üzere 11 Mayıs'ta Ankara'dan hareket etmiş olan elçilik kurulu üyeleri, Rize'den Tuapse'ye geçtiler. Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beyler, Erzurum-Azerbaycan yolu ile Moskova'ya gitmeyi denemişler, ancak Ermenistan'dan geçit verilmediği için Trabzon'a inmişlerdi. Kurul üyeleri, 12'de Tuapse'ye, 19'da Moskova'ya varacaklardır. (Karabekir 1: 672)

8. Ankara Hükümeti, Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı ve donanma işlerine bakacak bir Deniz İşleri Müdürlüğü kurdu. Müdürlük şimdilik bakanlığın özlük işlerine ait bir odada çalışmaya başladı. (TİH V: 51; VII: 210; M. Bayar: 35)

9. Albay Rawlinson, Malta'daki Türklerle değiştirilmesi konusundaki mektubunu Karabekir'e verdi (Karabekir 1: 769 "Memnuniyetle kabul ve Ankara'ya yazdım").

10. Polonya Hükümeti, Batılılardan Sovyetlere karşı korunmasını istedi. Bu başvuru üzerine Sovyetlerle İngiltere arasında yapılacak olan Ticaret Sözleşmesi engele uğradı. Batılılar, 29'da Sovyetleri bir konferansa çağıracaklar. (Bel. XX: 695)

11. Dışişleri Bakanı Curzon, Roma elçisine, İtalyanların Mustafa Kemal'le iyi geçinerek öteki İtilaf Devletleri'nden ayrı bir politika gütmesinden yakındı. Mustafa Kemal, bir İtalyan generaline şunları söylemiş: Gücünün en yüksek noktasında bulunan İngiltere sallanıyor. İtalyanlar, Almanlarla birleşerek İngiltere'ye karşı Avrupa dengesini kurabilir. Asya'nın her tarafındaki ve Mısır'daki Müslümanların görevi, İngiltere'nin sonunu getirmektir. (Ulubelen: 276; Meram: 237)

12. Akşam: Yunan harekâtı hitam bulmuş. Öğüt: Koşalım! İleri: Kararsız vaziyet. —Murahhaslarımıza imza için 10 gün mühlet verildi. Alemdar: Biraz da Türk'ü düşünmeli. Doğu'da sükûn ve sulhu üzerine alanlar, umarız ki

bundan sonra Türk'ün hakkını teslim ederler. **Karagöz'**ün nasihatları: Siyasete dair yazma, İttihat'ı karıştıрма. İtilafı yarıştırma. Tuzlu tuzsuz nene gerek. Sade suya yazılar yaz. Hiç kimseye dil uzatma. Bekirağa'da sakın yatma. Sulh uzadı diye sakın, söylerken etrafına bakın...

11 - PAZAR

1. 400 kişilik bir Yunan taburu Karamürsel'i işgal etti. Yunan taburu, 36 saat sonra kasabayı terkedecek. (**Apak:** 137) ★ Teğmen Halil Nuri, Pazarcık'a gelerek halkın göçünü önledi, kasabada güvenliği sağladı (**BTDD** 14: 26). ★ Yunanlıların 6 Temmuz'da işgal ettiği Dursunbey kasabası kurtarıldı. Dursunbey, savaşın sonuna kadar birkaç kez daha el değiştirecektir. (**Gnkur:** 12) ★ Batum'dan İtalyan, vapuru ile 104, İngiliz Vapuru ile 1040 Fransız askeri Zonguldak'a getirildi. Bir Fransız uçağı da **şehrin** üzerinden uçarak bildiri attı. (A. Sarıkoyuncu: **Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi:** 59)
2. Doğu Cephesi'nde Ermeniler Büyükvedi - Karalar hattına saldırdılar ve bu hattı işgal ettiler. Nahcivan'daki Türk birlikleri tertibat aldı. (**TİH** III: 104; **Ünüvar:** 25)
3. Millî kuvvetler, Fırat sol kıyısında Cerablus'taki Fransız ordugâhına saldırdı. Cerablus köprüsü ele geçirildi. Fransızlardan erzak, cephane, bomba ve 9 vagon alındı. (**İHH:** 50; **Mümtaz:** 25; **Gnkur:** 152)
4. 12. Kolordu Karargâhı Konya'dan Afyon'a naklediliyor. Konyalılar, bir süredir vali vekilliğini de yürüten Albay Fahrettin Bey'i uğurladılar. (**Altay:** 249)
5. Erzurum'dan gönderilen birlik, Şarkışla çevresinde isyancılarla çarpıştı. İsyanıcıların takviye alması üzerine birlik çekilmek zorunda kaldı. (**TİH** VI: 106; VI (1974): 157)
6. İtilaf Devletleri, Türkiye'de Türk olmayan ırkların da devlet haline getirilmesini, barış anlaşması imzalanmazsa Türklerin Avrupa'dan atılarak İstanbul'un Türklerden alınmasını kararlaştırdılar. Karar 16 Temmuz'da Mille-**rand** tarafından İstanbul Hükümeti temsilcisi Reşit Bey'e bildirilecek. (**Akşam:** 13, **Alemdar:** 14; **Ulubelen:** 247)
7. Cemal Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal'e ve Berlin'de bulunan eşine yazdığı mektupta, yarın Taşkent'e hareket edeceğini haber verdi. Mustafa Kemal'e mektubunda, Ankara Hükümeti adına söz söylemeye yetkili olmadıkları yolunda, 20 Haziran tarihli Bakanlar Kurulu kararına dayanan ihtarı aldığını, Türkiye adına söz söylemediğini bildirdi. Eşine mektubunda da Moskova'da herkesin rahat rahat eğlendiğini bildirerek komünizm idaresinin tam kendi ruhunun kabul edeceği bir idare şekli olduğunu anlattı... (**Tanin:** 25.1.1945; **Aydemir** 3, III: 565)

8. **Alemdar'**da Rıza Tevfik: Avrupalılara sesleniyorum. Bu Anadolu haydutları arasında kaç tane Türk gösterilebilir. Yüzde doksan dokuz buçuğu Türk, hiç değilse Anadolu değildir. Bütün Anadolu Türk'ü Kuvayı Milliye'ye lanet etmektedir. Mustafa Kemal, tarihe siyasî deliller arasında nam bırakacaktır. Anadolu direnişi bir blöftür. Hükümet madem ki bunlarla başa çıkamıyor, Avrupa Anadolu'yu bu zararlı haşerattan temizleyecektir. Bunun Müslüman ve Osmanlı menfaatlarına uygun bir hüküm saymaktayız. —Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bildirisi ve programı. **Öğüt:** Geliyorlar! **İleri:** Cenabıhak bize de bir Venizelos yazdıysa bozsun. Zavallı memleketimiz o kadar maceracı ricale boyun eğdi ki, bir fazlasının daha neler yapabileceğini artık anlarsınız. **Tercüman-ı Hakikat'**te Divanîharp Başkanı (Nemrut) Mustafa Paşa'nın, yargılamalar hakkında demeci: Hazım Bey'in muhakemesi uzun müddet devam edecek gibi görünüyor. **Akşam:** Yunan harekâtında yeni bir safha. —Spa Konferansı Türk anlaşmasını tadil etmeye karar verdi.

12 - PAZARTESİ

1. İznik, Yunanlılar ve İngilizler tarafından işgal edildi. Kasaba 19 Mayıs 1919'da İngilizler tarafından işgal edilmiş ve 17 Haziran 1920'de kurtarılmıştı. (**Gnkur.** 45) ★ Gölcük İngilizler tarafından işgal edildi (**Gnkur.** 45).
2. Batı Cephesi'ne taşınan 12. Kolordu'nun Karargâhı Konya'dan Afyon'a geldi (**Altay:** 251). ★ Ankara Hükümeti tarafından atandığı görevi beğenmeyen ve bu nedenle ataması iptal edilen Nurettin Paşa, Taşköprü'ye giderken Kastamonu'ya geldi, törenlerle karşılandı (**AS:** 15).
3. Meclis'te millî savunmanın güçlendirilmesi görüşülürken bazı mebuslar, Rusya'dan bir an önce Yeşilordu'nun çağrılmasını, hükümetin halkçı olmasını, erlere iyi davranılmasını istediler, subaylardan birlikler kurulması önerildi. Mustafa Kemal, ordu teşkilatının pek mükemmel olduğunu, gerilla birliklerinin kurulacağını, halkçı olacaklarını ve yönetimi halka vereceklerini söyledi. Saruhan Mebusu Celal Bey, düşmanın Bursa'ya girmesinden halkın değil, Bursa burjuvazinin sorumlu olduğunu söyledi. Bazı mebuslar, subayların görevlerini yapmadıklarını ileri sürerek cezalandırılmalarını istediler. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, subayları savunarak, bunların görevlerini yaptığını belirtti ve subaylar hakkında uluorta konuşulmamasını istedi. (**ZC** 2: 239-262; **Öğüt:** 14; **Ortaç:** 72; **Nadi** 4: 83; **Apak** 2: 201)
4. Cepheye gitmek için çağrılan ve 9'da Yozgat'tan ayrılan Çerkez Ethem lehine Ankara'da şenlikler yapıldı. 19'da Eskişehir'e hareket eden Ethem, 25'te Kuvayı Tedibiye, daha sonra Kütahya Mıntıka Komutanlığı'na atanacaktır. (**Cebesoy** 1: 467)
5. Mustafa Kemal, Tavaslıların önceki gün çektikleri telgrafa cevap vererek, isteklerinin önemle ele alındığını bildirdi. Demirci Efe'nin Denizli'de estirdiği

- terörden ürken Tavaslılar, zeybeklerin kötülüğünden korunmalarını istemişlerdi. (**Tütenk:** 47; **Bayar** 8: 2455)
6. Konya Valiliği'ne, Van eski Valisi ve Milletvekili Haydar Bey atandı. Konya Valiliği'ni, dün Eskişehir'e uğurlanan Albay Fahrettin Bey, vekâleten yürütüyordu. (**Erdeha:** 292)
7. Bekir Sami-Yusuf Kemal kurulu, Tuapse'ye çıktı. Türkiye'nin Sovyet Rusya delegeleri, yarın yola devam ederek 19'da Moskova'ya ulaşacaklardır. (**Karabekir** 1: 771)
8. Meclis'te, millî mücadelede ölenlerin ailelerine, bir üst dereceden maaş bağlanması kabul edildi (**ZC** 2: 236).
9. Açıksöz gazetesinin bugünkü sayısında yer alan bir habere göre, Çankırı'nın Çerkeş kasabasında Gençler Mahfeli kuruldu. İnebolu, Kastamonu, Çankırı gençleri de halkı direnmeye hazırlamak için çalışıyor. (**AS:** 12)
10. Adana Kız Öğretmen Okulu öğrencileri, okul müdürlüğüne bir dilekçe sunarak, Öğretmenler kurulunun başkanlığı altında, vatan uğruna canlarını feda eden savaşçıların yaralarını sarmak, dikişlerini dikmek üzere geceli gündüzlü çalışmaya hazır olduklarını bildirdiler. Öğretmenler kurulunda görüşülecek olan dilekçenin Kuvayı Milliye Komutanı Sinan Paşa'ya sunulması kararlaştırılacaktır. (**Ener** 2: 135)
11. İtilaf Devletleri ile Litvanya arasında barış imzalandı (**ÜİT** 3: 204).
12. **Hakimiyeti Milliye:** Bir hamle, bir ayaklanma: Dünya bizim lehimize dönüyor. Doğu ve Batı mazlumlar için çalışıyor. İstanbul'da hainler, tiril tiril titreşiyorlar. Din kardeşlerimiz, silaha sarılmış bulunuyorlar. Bir Yunan ordusuna karşı mı geleceği kaybedeceğiz? Bir hamle, bir ayaklanma lazım. —Hintli delegelerin Paris'te konuşması: Dünyayı Ruslar ve Türkler kurtaracak. **Peyamı Sabah'ta** Adalet Bakanı Ali Rüştü Efendi'nin demeci: Hükümet, Yunan ordusunun ileri hareketini protesto etmek niyetinde değildir. Çünkü Yunan ordusu, bizim programımıza dahil olan Mustafa Kemal'e ceza verme işini yapıyor. Bu hareket zorlukla karşılaşmaz. Mustafa Kemal'in ordusu, haydutlardan, yağmacılardan, sabıkılılardan kuruludur. **Emel** (Amasya), köylüleri isyancılara karşı uyarıyor: Hâlâ uykuda mısın? Düşman geliyor, vücudunu süngü ile dürtecek; haberin var mı vatan doğranıyor! **Öğüt:** Ermeni mezalimi. **Albayrak:** Hayat yolu. **İleri:** Türkiye anlaşması tadil edilecek mi, edilmeyecek mi? **Alemdar:** Spa Konferansı'nın hakkımızdaki kararları. —Bursa nasıl işgal edildi? **Açıksöz:** Türkiye ve Rus Sovyet Hükümeti arasında teati edilen mukavelename. —Bolşevikler, mazlum esir milletlere, rehakâr ellerini uzatmaktan hiç bir vakit çekinmeyeceklerdir. Hiç şüphe yok ki, bu insanî ve faziletkâr hareketleriyle dünyanın bütün mazlum ve esir milletlerinin hürmetlerini kazanıyorlar. Aciz ve mağ-

lup milletleri, Avrupa'nın kahır ve zulüm pençesinden kurtaracak olan halas ve reha güneşi halinde parlayan Bolşeviklik, birçok senedir hergün yeni bir felaket haberi, yeni bir tasallut karşısında bulunan milletimize o kadar da yabancı değildi. Emperyalist Avrupa bizi pay-ı tahkir ve zulüm altında ezdikçe biz de Şark'a, Bolşevikliğe karşı daha derin ve daha samimî bir alaka ile bağlandık ve en nihayet bu muhterem ve muazzez prensibi kabul ile hayatımızı ve canımızı halas etmeye karar verdik. —Yeşil ordu, hududumuzu geçerek Erzurum'a doğru yürümektedir (!). Müslüman Bolşevik kardeşlerimizle yakında kucaklaşacağımızı, şimdiden tebşir ederiz.

13 - SALI

1. Meclis'te heyecanlı konuşmalar. Yunan saldırısına karşı koyamayarak Bursa'yı terkettikleri için Albay Bekir Sami ve Bursa Valisi Hacim Muhittin Beylerin cezalandırılması istendi. Bu konuda görüşme açılması isteği gündeme alındı, Hükümet hakkında soruşturma yapılması isteği ise reddedildi. Bursa, Hükümet emriyle boşaltılmıştı. (ZC 2: 267-279)
2. Yunanlılar Kuyucak'ı, İngilizler Gebze'yi işgal ettiler. Yunan askerleri Beykoz'un Muratlı köyünde çapul yaptılar, halka işkence ettiler. İki İngiliz ulaştırma gemisi, Haydarpaşa rıhtımında karaya asker çıkardı. (Gnkur: 10, 45; TYF II: 151; Himmetoğlu II: 12, 14)
3. Adana'ya bağlı 25-30.000 nüfuslu Haçin kasabasının Ermeni sakinleri üzerine askerî bir harekete geçildiyse de Türk kuvvetleri Ermenileri teslim almayı başaramadı. Haçin, birçok çarpışmalardan sonra 15/16 Ekim'de teslim alınabilecek ve kasabaya Ceyhan Kuvayı Milliye grup komutanının adından ötürü Saimbeyli adı verilecektir. (TİH IV: 192-194; Saral: 112; Tansel, AKS: 61; Esengin: 45)
4. Batı Cephesi Komutanlığı, birliklerden savaşçı kuvvetleri Bozüyük kuzeybatısında toplamalarını istedi ve burada kesin savaş verileceğini bildirdi (İHH: 74). ★ Yunan resmî bildirisi: Kemalistler itibardan büsbütün düştüler (Jeschke 1: 112).
5. Padişah, Kuvayı Milliye'ye katılan bazı subaylar hakkında 7 yıllık hapis cezasını onayladı (TV: 3905) ★ İstanbul Hükümeti, çıkardığı bir kararname ile "Kalkasya hanedanından Şeyh Şamil Efendi'nin oğlu Kâmil Paşa'ya vatanî hizmet tertibinden maaş bağlandı (TV: 3905).
6. İngilizler, 9. Ordu Eski Komutanı Yakup Şevki Paşa'yı ateşkese karşı direnmekten, Murat Bey, Antep eski Mebusu Ali Cenani Bey, Andevallı Mehmet Ağa ve Süleyman Faik Paşa'yı Osmanlı Hristiyanlarını öldürmekten Malta'ya sürdüler (Şimsir 2: 233. Yakup Şevki Paşa'nın sürülüşü Bıyıklıoğlu 47'de 6 Mayıs'tır).
7. İngiliz gizli istihbaratının raporuna göre, görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gelmiş olan İtalyan hükümet temsilcisi Fogo, milliyetçilere manevî

destek yanında 3 milyon liretlük borç ve ellerine geçmiş olan savaş malzemesini öneriyor. Raporda ayrıca milliyetçilerin İzmit'teki hareketi başarıya ulaşıyorsa, bunun İstanbul ve öteki yerlerde milliyetçilerin durumunu çok güçlendirmiş olacağı üzerinde duruldu. (Küküoğlu: 123, 145)

8. **Öğüt:** Artık yeter! **İleri:** Anlaşma tadil edilmeden imza edilmez. —Bursa'nın işgali. **Alemdar:** Mustafa Kemal'e karşı Yozgat ayaklanması. Kemalistlerin Sivas'taki mevkileri sarsılıyor. **Akşam:** Muahede imza edilmezse Türkiye'ye karşı harp ilanına karar vermişler.

14 - ÇARŞAMBA

1. Türkiye Komünist Partisi Ankara'da kuruluşu bildirisini dağıttı. Kurtuluş Savaşı döneminde Ankara'da parti adıyla faaliyete geçen ilk örgüt olan Türkiye Komünist Partisi, gizli çalışıyor. Bir kısım İttihatçı ve komünist tarafından kurulup, Mustafa Suphi'nin 10 Eylül kongresinde ele geçireceği diğer bir Türkiye Komünist Partisi, 28 Nisan'da Bakû'da kurulmuştu. Bu ikisinden başka, Şefik Hüsnü'nün başında bulunduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası da 22 Eylül 1919'dan beri İstanbul'da faaliyet gösteriyor. Mustafa Kemal, Yeşilordu örgütünü dağıtıp Komünist akımları kontrol altına almak için 18 Ekim 1920'de (resmî) Türkiye Komünist Fırkası'nı kurdu-racak, bunun üzerine Yeşilordu'nun bazı üyeleri ile gizli Türkiye Komünist Partisi'nin birleşmesiyle 7 Aralık 1920'de Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası açık olarak kurulacaktır. Ocak 1921'de tutuklamalara gidilecek, Bakû kolunun önderleri, Mustafa Suphi ve arkadaşları Ankara'ya gelirlerken 28/29 Ocak'ta Trabzon'da öldürülecek, diğer komünistler ise Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak 9 Mayıs 1921'de mahkûm edileceklerdir. Ankara'da bugün bir bildiri dağıtarak çalışmaya geçen partinin 500 üyesi var. (Tunaya: 531; Tunçay: 387, partinin Haziran 1920 tarihli tüzüğü); Tevetoglu: 189; Sayılğan: 175; Darendelioğlu: 79; Glasneck: 132)
2. Birçok milletvekilinin Bursa'nın düşmesinden sorumlu tuttuğu 20. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey, emekliğe sevk edildi. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, Ali Fuat Paşa'ya kararı bildirirken bunun Meclis'te beliren şiddetli istek üzerine alındığını kaydetti. Bunu Bekir Sami Bey'e ulaştıran Ali Fuat Paşa da üzüntülerini ekleyerek halk isteğine dayanan bir idarede bu emrivakilere başeğmenin bir vatanseverlik olduğunu yazdı. Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'den Kafkaslara gönderilmesini isteyecek, "Saldırı size değil banadır. Sabırlı olunuz, her şey düzelecektir" cevabını alacaktır. Bekir Sami Bey, 13 Kasım 1920'de Muğla ve Antalya Havalisi Komutanlığı'na atanacak, sonra Kuzey Kafkas askerî temsilcisi olarak Sovyet Rusya'ya gönderilecektir. (TİH II/2: 342; Selçuk: 237; Komutanların Biyografileri: 108 "15 Temmuz")
3. Mecliste, önceki gün ve dün Hükümet'e yönetilen sert eleştiriler üzerine İçişleri Bakanı Cami Bey'in dünkü tarihle yazılmış istifa yazısı tartışıldı. Cami

Bey, önerileri geri çevirerek göreve vekâleten bile devam edemeyeceğini söyledi. Yerine 17'de Hakkı Behiç Bey, onun istifasıyla 4 Eylül'de Nazım Bey, onun istifaya zorlanmasıyla da Refet Bey seçilecektir. 3 Mayıs'ta kurulan ilk hükümette bu göreve getirilmiş olan Cami Bey, 4 Eylül'de Roma Elçiliği'ne gitmek üzere Ankara'dan ayrılacaktır (ZC 2: 285-289)

4. Yunan kuvvetleri Gördes'i işgal ettiler ve 2 saat kaldıktan sonra çekildiler. Gördes, savaş boyunca 4 defa el değiştirecek ve son olarak 30 Ağustos 1922'de kurtarılacaktır. (İHH: 78; Gnkur. 48)
5. İstanbul'da Divan-ı Harb-i Örfi, Mustafa Kemal tarafına geçtikleri için Refet Bey de içlerinde olmak üzere birçok subayı ölüme mahkûm etti. Padişah, kararı 25'te onaylayacak. (TV: 3916; İleri, Vakit, Dersaadet, Alemdar, İkdâm: 19)
6. Adana'dan Toroslara 4 gündür devam eden büyük çekiliş bitti. Büyük Kaçkaç adı verilen göçte, Adana'nın Müslüman halkı, şehri hemen hemen boşaltmış bulunuyor. Adana'da Ermenilerle Türkler arasında öldürmelere varan kavgalar oluyor, Fransa işgal yönetimi de Ermenilerin öldürme hareketlerini dizginlemeye çalışmakla birlikte Türklere ağır bir baskı uyguluyordu. (Ener: 79) ★ Adana'da sönük 14 Temmuz töreni. Şehir anayolları ile alanlardaki hendek ve siperler yüzünden Fransız millî bayramı kutlanamıyor. (Véou: 368)
7. Ermeniler Doğu'da Dehne Boğazı'nı ele geçirdiler. Ermeni kuvvetlerinin karşısında Nahcivan'ı korumakla görevli 4 piyade ve bir makinalı bölüğünden başka kuvvet yok. Yerli milisler ise çekilmiş bulunuyor. İran, Ermenilerin önünden kaçan sivil halka geçiş izni veriyor. (TİH III: 105; Ünüvar: 26; TK 126: 155; Uluğ: 258)
8. İstanbul delegasyonundan Tefvik ve Cemil Paşalar, 1 Mayıs'ta ayrıldıkları İstanbul'a döndüler. İçişleri Bakanı Reşit Bey, konferansın barış şartları konusundaki kararını almak üzere Paris'te kaldı. Karar ona 17'de tebliğ edilecek. (Akşam: 14; İleri: 14, 15; Dersaadet, Alemdar, İkdâm: 15; Baytok: 122)
9. Dersaadet: Fransız milleti bugün, zulüm ve istibdat zincirini kırmıştı (15: Taksim'deki törenin resmi). İleri: Fransız hürriyeti, hürriyetlerin anasıdır. Türk milletinin hürriyetini de bu vesile ile eski dostlarımıza hatırlatmak isteriz. Fransızlar, hürriyeti Fransa'ya hasretmedikleri içindir ki, bütün milletlerin kalbinde bu sevgiyi kazanmışlardır. Akşam: Zavallı muhacir aileleri. —Bursa'nın işgal biçimi. Karagöz, yarın öbürgün biz bize kalınca istediğini kaydırmak için karpuz kabuğu biriktiriyor...

15 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, Bolşeviklere karşı İngilizlerle bir birlik kuracakları yolunda Azerbaycan'da dolaşan söylentilerin yalanlanmasını istedi. Doğu Cephesi Ko-

mutanlığı'na bu konuda gönderdiği yazıda, yalanlamanın Türkçe, Fransızca ve Rusça olarak yapılmasını, sınır dışına İran, Kafkasya ve yabancı ülkelere ulaştırılmasını istedi. (Albayrak: 26; AS: 19; ATTB: 345)

2. Demirci Mehmet Efe, 9 kişiyi hariç tutarak Denizli'de af ilan etti. Sökeli Ali Efe ve bazı kızanlarının öldürülmesi üzerine 8 Temmuz'da Denizli'ye gelen Efe, bazı kişileri parçalamış, şehirde terör estirmişti. (Tütenk: 47; Sındırgı: 60; Selek 2, II: 115, 116)
3. Albay Stokes'in Kafkasya ile ilgili raporu: Azerbaycan Bolşeviklerin elinde. Bunun sorumluları Mustafa Kemal ve Nuri Paşa. Bolşevik ilerlemesi karşısında Gürcistan güç durumda. Ermenilerin durumu daha da nazik. Kafkasya'da İtalya ve Fransa heyetleri de İngiltere aleyhine çalışıyorlar. Sonuç olarak İngiliz çıkarları açısından durum memnunluk verici değil. (Şimşir II: 214)
4. Dün emekliye sevk edilen 20. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey, askerî teşkilat yapmak üzere Kütahya'ya gitti (İHH: 74).
5. Bir Yunan taburu, Beykoz'a bağlı Hüseyinli köyünü kuşatarak halkı kaçırdı, evleri yaktı ve herşeyi yağmaladı (TYF II: 146).
6. Sebilürreşat Dergisi sahibi Eşref Edip, İstanbul'dan Kastamonu'ya geldi. Derginin başyazarı Mehmet Akif Bey, işgal üzerine İstanbul'dan kaçarak Nisan sonlarında Ankara'ya gelmiş, Biga ve Burdur'dan mebus seçilmişti. Vali Cemal Bey'in, bazı konuşmalarına kızdığı için Sinop'a süreceği Eşref Edip Bey, Ankara'dan gelen Akif'in araya girmesiyle Kastamonu'ya dönecek ve Sebilürreşat 6 Mayıs tarihli sayısıyla İstanbul'da son verdiği yayınına burada 28 Kasım'da devam edecek, 3 Şubat 1921'de de Ankara'da yayımlanacaktır. (AS: 15; Açıközcü: 98)
7. **Akşam:** Komisyon, Türk murahhaslarına cumartesi günü vereceği cevabı hazırlıyor. **İleri:** Murahhaslarımız dün sabah geldi. Karar almak için Saltanat Şûrası toplanacak. **Alemdar'da** Rıza Tevfik: Rumeli'nin durumundan ders alalım. Bir musibet, bin nasihatten yeğdir. **İkdam** (Divaniharpçe yayımı 9 gündür durdurulmuştu): Delegelerimizin dönüşü ve mühlet meselesi. **Hakimiyeti Milliye:** Londra'daki Türklerin çeşitli kişilere çektikleri telgraf- lar. —Sulhumüz ve Avrupa gazeteleri. —Millî cihat için Ankara'da kurulan gönüllü birlikler. **Açıközcü:** İzmir'den sonra Bursa: "Ağzım kurusun, yok musun ey adl-i ilahi!" —Tunalı Hilmi Bey'le mülakat: Gezdiğim, Devrek, Çaycuma, Ereğli, Zonguldak, Bartın, Amasra, Cide, İnebolu'da Kuvayı Milliye teşkilatı köylerden başlayarak kasabaları merkez edinmiştir. Ben daima canlı bir ümit gibi yaşamışımıdır. —Taşköprü zenginlerinin bağışları (500-700'er lira). **Servetifunun:** İdam kararımız karşısında millî teessürümüzü azaltacak hiç bir ferdi saadet düşünmüyoruz.

16 - CUMA

1. Ermeni harekâtı sebebiyle Doğu Ordusu, Şahtahtı sırtlarını tahkim etmeye başladı. Ermeniler, 25'te Şahtahtı'nı işgal edecekler. (TK 126: 155) ★ Türk birliği komutanının ısrarı üzerine İranlılar, sınırdaki köprüyü açtılar. Ermenilerden kaçan siviller birbirlerini çiğnercesine köprüden geçmeye başladılar. Geçiş 24 saat sürdü. Şahtahtı'nda Türkiye'nin askerî mevcudu 198 piyade, 28 makinalı tüfek, 17 süvari, 17 topçu eri ve 15 subay. Ermeni kuvvetleri ise 2.000 kişi tahmin ediliyor. Yerli Müslümanların ileri gelenleri Ermenilere ateşkes önerdiler. Türk birliğinin de teslim olmasını istediler. (Ünüvar: 28)
2. Seyhan Irmağı kıyılarında Fransızlarla millî kuvvetler arasında birkaç gündür süren çarpışmalar oluyor. Türkler mevzilerini terketmek zorunda kaldı. (Ener: 84) ★ Adana Kâhyaoğlu Çiftliği yakınlarında yapılan çarpışmalarda millî kuvvetler 7 ölü, 6 yaralı verdiler. Fransızlar 21 sandık cephaneye, 4 makinalı tüfek bırakarak çekilmek zorunda kaldılar. (Ener 2: 185)
3. Yunan ordusunun yayımladığı bildiride, 22 Haziran'da başlayan ileri harekâtın sona erdiği açıklandı: Kemalistlerin Müslümanlar tarafından her yanda reddedildiği, Türklerin, dostları ve koruyucuları saydıkları Yunanlılara kesin güven ve içten bağlılık duyguları beyan ettikleri ileri sürüldü. Yunanlıların ileri harekâta son vermelerinin nedeni, Anadolu'daki kuvvetlerinden bir kısmını Doğu Trakya'nın 20 Temmuz'da başlayacak işgalinde kullanmak. Yunanlılar, Trakya'da ciddî bir direnişle karşılaşmayınca Anadolu'daki askerî faaliyet 23 Temmuz'da devam etmeye başlayacaklardır. (Bel. 177: 350; Stratigu I: 119)
4. Barış Konferansı adına Fransız Başbakanı Millerand imzasıyla hazırlanan, İstanbul delegesi Reşit Bey'e yarın verilecek sert cevapta, barış anlaşmasının imzalanması için 10 gün süre tanındı. Millerand'ın yazısında, Türklerin savaşa hiç bir mazeretleri olmaksızın girdikleri ileri sürülerek Türkiye'nin Müttefiklerin dostluğuna ihanet ettiği, suç işlediği, demiryolunu kapadığı, Rusya ve Romanya ile ulaşımı engellediği, savaşı iki yıl uzattığı, 800.000 Ermeni'yi katlettiği, 200.000 Ermeni ve bir o kadar Rum'u sürdüğü gibi suçlamalar sıralandı. Trakya ve İzmir'de Türklerin azınlıkta olduğu savunularak Türkiye üzerinde malî kontrol uygulanacağı, böylece Türk milletinin emperyalist eğilimlerden kurtulacağı, iyi yönetilen bir millet olacağı anlatıldı. İstanbul'da Türklerin çoğunluk oluşturduğunun şüpheli olduğu ileri sürülerek buna rağmen Müttefiklerin burayı Türk başkenti olarak bıraktığı, şartlar kabul edilmezse bu karardan vazgeçileceği bildirildi ve anlaşmanın imzası için 27 Temmuz'a kadar süre tanındı. (Alemdar: 21; İleri, Vakit: 22; HM: 5, 12 Ağustos; AS: 12 Ağustos; MN 1922: 180; Türkgeldi 2: 128; Özalp: 155, 265; TİH II/2: 394; ÜT 3: 210; Stratigu I: 127)
5. Başbakan Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'le görüştü. Robeck'in Curzon'a raporuna göre Damat Ferit, barış şartlarını ağır buldukla-

rını ama imzalayacaklarını söyledi, “Bunu benim gibi makul insanlar anlıyor” dedi. Damat Ferit, barış şartlarına karşı çıkan milliyetçiler aleyhinde bulundu, millî hareketin bastırılmasını savundu, Yunanlıların Anadolu’da yürümeleri halinde Erzurum’a kadar ciddi bir direnişle karşılaşmayacaklarını ileri sürdü, Sultan’dan başlayarak bütün Türklerin İngilizlerin yardımını istediklerini söyledi. (*Şimşir* II: 222; *Jaeschke* 1: 112; 2: 155; *Ulubelen*: 276; *Meram*: 238; *Baytok*: 122; *Bel*. 177: 242, 351)

6. Demirci Mehmet Efe’nin dün Denizli’de genel af ilan etmesi üzerine Söke Hakimi Mehmet Süreyya Bey Tavas’a giderek halkla konuştu. Efe’nin bildirisini okudu. Denizli’den kaçan halk, şehre dönmeye başladı. (*Sındırgılı*: 66)
7. Yunanlılar, Burhaniye’de 16 aydını tutukladılar (*G. Yetkin*: 39).
8. Bu ayın 5’inde İstanbul’dan kaçarak Ankara’ya gelmiş olan Kurbay Albay Behiç Bey (Erkin), Anadolu Şimendifer kumpanyası Müdürlüğü görevine Eskişehir’de başladı (*Gürel*: 10).
9. *Alemdar* ve *İkdam*’da, İstanbul Hükümeti’nin konferansa verdiği cevap metni. *İkdam*: Kararı beklerken. —Artık bizi kurtaracak kılıç değil sapan. *Dersaadet*: Yeni bir devlet: Çekoslovakya. *Vakit*’te Divan-ı Harb-i Örfi’nin, Anadolu harekâtı lehine yayın yaptıkları gerekçesiyle *İkdam*’ı 8, *Vakit*’i 15 gün kapatma kararı (ayrıca, *US*: 30; *Alemdar*: 14) İleri: Ne meyus olmalı, ne hayale kapılmalı. Bundan ötesini Hükümet ve Saltanat Şûrası düşünsün. —Yunan saldırısı yeniden başlayacak mı imiş?

17 - CUMARTESİ

1. Batı Cephesi Komutanlığı, her yandan Yunan kuvvetlerine saldırılmasını emretti. Emirde Yunanlıların Anadolu’dan Trakya’ya asker taşıdıkları, şimdi zayıf bir durumda bulundukları, saldırı ile Trakya’daki Türk birliklerine de yardım edilmiş olacağı bildirildi. (*İHH*: 75) ★ 20 Temmuz’da Tekirdağ’da karaya çıkarılacak olan Yunan İzmir Tümeni, Bandırma’da gemiye bindirildi (*Büjak*: 169; *Macario*: 22). ★ 29 Haziran’da işgal altına girmiş olan Sındırgı, Yunanlılardan geri alındı. Kasaba, 22’de yeniden işgal edilecek. (*Gnkr*. 13)
2. Spa’da İtilaf Devletleri adına Millerand’ın imzası ve dünkü tarihle kaleme alınan cevap metni, İçişleri Bakanı ve Hükümet temsilcisi Reşit Bey’e verildi. (Reşit Bey, anlaşmayı imzalamadı ve hem bakanlıktan hem delegelikten istifa etti). Reşit Bey, İstanbul’a çektiği telgrafta, durumu anlatarak “Yunanlıların İstanbul’u işgal edebileceğinden korkulur” dedi. İstanbul Hükümeti, anlaşmayı 10 Ağustos’ta imzalayacak. (*Desaadet*: 17, 20; *Akşam*: 19; *Alemdar*: 21; *Vakit*: 22; *TV*: 3909; *Rey*: 296; *Göztepe*: 331; *Öztoprak*: 197)

3. Cami Bey'in 14'te istifasıyla boşalan Ankara İçişleri Bakanlığı'na Maliye Bakanı Hakkı Behiç Bey seçildi. Hakkı Behiç Bey, 192 mebustan 112'sinin oyunu aldı. Ondan boşalan Maliye Bakanlığı'na da 126 mebustan 109'unun oyunu alan İstanbul Mebusu Ferit Bey seçildi. (AS: 22; ZC 2: 330) ★ Meclis, Mustafa Kemal ile birlikte cepheyi ziyaret edecek 10 mebusu adçekme yoluyla belirledi. Mebuslar, askerlere hediyeler de götürecekti (ZC 2: 320) ★ Mustafa Kemal, mebuslarla birlikte cepheye gitti (İslam Ansiklopedisi I: 747. Krş. 27).
4. Çerkez Ethem, 20 kişilik maiyetiyle Yozgat'tan Ankara'ya geldi. (Milliyet: 10.11.1968). Mustafa Kemal'in emir subayı Hamit Tekçe, Ethem'in, muhafızlarını kapıya dikip Mustafa Kemal'in odasına girdiğini, bu olaydan sonra bir muhafız birliği kurmaya karar verildiğini ileri sürmektedir. Başka kaynaklarda Ethem'in Yozgat dönüşü Ankara'da Mustafa Kemal'le karşılaşmadığı belirtilmektedir. Ayrıca karşılaştı: 12 Temmuz, Yozgat dönüşünde Ethem için Ankara'da şenlikler yapıldığı.
5. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın genel merkezinde Hürriyet ve İtilaf, Türk Teali, Çerkes Teavün, Nigehban-ı Hukuk-u Osmanî, Siyasi Mağdurlar parti ve dernekleri Hürriyet ve İtilaf Fırkası İkinci Başkanı Gümülcineli İsmail Bey'in başkanlığı altında bir toplantı yaparak birlik halinde çalışmaya ve bu partiye yardım etmeye karar verdiler. (İleri: 18; İldam: 19)
6. Alemdar gazetesinde bugün yayımlanan açıklamaya göre, İngiliz Muhipler Cemiyeti, 1920 yılı kongresini yaparak yeni yöneticilerini seçti. Sait Molla başkan oldu. Daimî üyeliklere Rıza Tefik, Vasfi Efendi, Refik Halit, Nazım Paşa, Reşit Bey, Seyfettin Bey, Salim Paşa, Hafız İsmail Efendi, Leon, Nebil, Ahmet Rifat Beylerle Hoca Münir Efendi, Sermet Bey getirildiler. 20 Mayıs 1919'da kurulan derneğin Çağaloğlu'nda Hasan Fehmi Konağı'nda çalıştığı ve önemli devlet görevlerinde bulunmuş ve bulunmakta olan Aristidi, Azeryan Efendiler, Ali Kemal, Mehmet Ali Bey, Hamdi Paşa, İstanbul Valisi Abdullah Bey gibi fahrî üyeleri de olduğu açıklandı. (Alemdar: 17)
7. Mütarekenin başından beri Türkiye'de bulunan Libya Şeyhi Ahmet Sunusî Konya'da. Genel savaşta İtilaf Devletleri aleyhine Türkiye'nin yanında yer alan Sunusî, 15 Kasım'da Ankara'ya gelecek ve kendisi için verilen ziyafette bulunacak, 1 Şubat 1921'de Sivas'ta düzenlenen İslam Kongresi'ne başkanlık edecektir. (Jaeschke 1: 113)
8. Kâzım Karabekir'in daha önce Bakû'ya gönderdiği Yusuf Ziya Bey, Erzurum'a Bolşevik olmuş halde döndü, Kafkasya'nın durumunu anlattı. Mustafa Suphi'nin başkanı olduğu Türk Komünist Partisi'nden mektup getirdi. Ordubad'da da Salih Zeki, Nurettin Hilmi "Yoldaşlar"dan kurulu bir Türk Bolşevik kurulu geldi. Kurul Nahcivan'a hareket etti. (Karabekir 1: 770)

9. İngiliz Bakanlar Kurulu'nda Savaş Bakanı Churchill, yargılanmayacak olan Malta sürgünlerinin Anadolu'daki İngiliz rehinelere değiştirilmesini istedi. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 1921'e kadar bu isteklere karşı çıkacaktır. (Kürkçüoğlu: 169) ★ Lozan'da bulunan Cavit Bey'in not defterinden: Borçların 17.000 liraya baliğ oluyor. Milyonlarımızdan; çiftliklerimizden bahseden reziller, namusun altınla ölçülemeyeceğini bilmiyorlar. Bedbaht memleket ki her türlü levs ile şaibedar olanları başında taşır ve en temiz evlatlarına iftiralar, nefretler gönderir!... (Tanin: 24.2.1946)
10. Güney Cephesi Komutanlığı'na atanmış olan Selahattin Adil Bey, Maraş'a geldi (S. Adil Paşa: 330; Mümtaz: 23 "12 Temmuz").
11. **İkdam:** İstedğimiz barış. Barış Konferansı'na heyetimizin cevap layihası. **Dersaadet:** Padişahımız selamlık resminde. **İleri:** Anlatamıyor muyuz? **Alemdar'da** Refi Cevat: Tam barış anlaşmasında değişiklikler yapılacağı sırada, bu cinayetleri işlemeleri için Venizelos acaba Kuvayı Gayri Milliyecileri kaç liraya satın aldı?...

18 - PAZAR

1. 400 kişilik bir Yunan taburu, 25 Haziran'da birinci defa işgal altına alınmış olan Karamürsel'i ikinci defa işgal etti. Yunanlılar bu kez 3 gün kalacaklar. (Apak: 137) ★ 4 gün önce Gördes'i iki saat işgal edip çekilen Yunanlılar, kasabayı tekrar işgal ettiler (İHH: 78).
2. Mustafa Kemal'in maiyet subayı İ. Hakkı Bey, 9 manga (81 er, 3 çavuş)'dan meydana gelen bir muhafız takımı kurdu (Milliyet: 12.11.1968; Uluğ 2: 232).
3. Antep Kuvayı Milliyesi, Kilis Düyun-u Umumiye veznesindeki 130.000 liranın 60.000 lirasını alarak Antep'e götürdü. Fransızlar, olayı haber alır almaz takibe çıktılarsa da jandarmalar parayı Antep'e ulaştırmayı başardı. (Uzel: 106)
4. Meclis'in gizli oturumunda mebuslar aylık ve yolluk miktarını tartışılar. Konu komisyona havale edildi. (GCZ 1: 92. Bıyıklıoğlu 86'da gizli oturumda mebusların millî anda bağlılık yemini içtikleri ileri sürülüyorsa da tutanaklarda böyle bir konu yer almamaktadır) ★ Rawlinson'un, Malta tutuklularıyla değiştirilmesi yolunda Karabekir'e yaptığı öneri, Meclis'te görüşüldü. Konu, Dışişleri Bakanlığı'na havale edildi. (ZC 2: 335)
5. **Akşam'da** Bolşevik-Polonya savaşı: Bolşevikler nereye geldiler? İngilizler'in Bolşeviklere şartları. **Vakit:** Delegeler kurulunun anlaşma tasarısına cevabı, hakkımızı savunuyor. **Dersaadet:** Dost bir devlet: Lehistan. **İleri:** Şu hele canlı dakikalarda yalnız gelecek için çalışalım. **Alemdar'da** Rıza Tevfik: İlke kalanı kurtarmaktır, bunun için barışa imza atmayı bir dakika geciktirmeyelim. **Hakimiyeti Milliye** haftada iki günden üç güne çıktı: Muhakkak

felah. —Fransa’da Hintlilerin zalim barışı protestosu. —Anadolu barışı Avrupa’da nasıl karşılanıyor?

19 - PAZARTESİ

1. Fransızların Antep’le birlikte Verdun adını verdikleri Tarsus-Bağlar mevzileri, birkaç gecedir sürdürdükleri saldırılar sonucunda bu gece (18/19) millî kuvvetlerin ve silahsız köylülerin eline geçti. Türk kaynaklarına göre, saldırılar sırasında Fransızlar 200 kadar ölü verdiler, Türkler ise 15 ölü, 40 yaralı bıraktı. Mevzilerin ele geçirilmesiyle Fransızlar, Tarsus’ta çember içine alındılar. (TİH IV: 177; Şalvuz: 37; Saral: 89; Ener: 86; KSİ: 229)
2. İkinci Düzce ayaklanmasının ön olayları: Hendek’in doğusunda bulunan Nuhveran’da Maan Ali’nin önderliğinde Abazaların başlattığı bir isyan başgösterdi. Düzce’den gönderilen kuvvetler isyancılara esir düştü. İkinci Düzce ayaklanması 8-28 Ağustos arasında 20 gün sürecektir. (TİH VI (1974): 113; Özkök: 268; Şehidoğlu: 99; İncedayı 1: 16)
3. Sovyetlerle Dostluk ve yardım anlaşması yapmak üzere 11 Mayıs’ta Ankara’dan yola çıkan Bekir Sami-Yusuf Kemal Bey kurulu, uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra Moskova’ya vardı. Dr. İbrahim Tali Bey’le Albay Seyfi Bey’in de danışmanı olarak bulunduğu kurul, 16 Ağustos’ta görüşmelere başlayabilecek, anlaşma 16 Mart 1921’de imzalanacaktır. (AS: 29; Tengirşek: 151; Cebesoy 2: 62; GCZ 1: 150, 158; Şemsutdinov: 14)
4. Pedrograt (Leningrat)’ta Üçüncü Enternasyonal’in İkinci Kongresi açıldı. Lenin, “Yarı sömürge olan İran, Türkiye, Çin’i de eklersek en az 1 milyar 250 milyon insan sömürge boyunduruğu altına sokulmuştur ve hunhar bir kapitalizm tarafından sömürülmektedir” dedi. 7 Ağustos’a kadar sürecektir kongrede Türk komünistlerini İsmail Hakkı, Nihat ve gerçek adı bilinmeyen bir kişi olmak üzere 3 komünist temsil ediyor. (Lenin: 348; Bursalı: 20; Tunçay: 208; Türkiye Üzerine: 21; Tevetoğlu: 265)
5. Trabzon’da 3. Fırka Kumandanı, Mustafa Suphi’nin Bakû’dan Mustafa Kemal’e gönderilmiş 15 Haziran tarihli mektubunu Ankara ve Erzurum’a bildirdi, Türk Komünist Komitesi hakkında bilgi verdi, Türkiye’de Bolşevik devrimi hakkında ne düşünüldüğünü Ankara’dan sordu. Mektupta Türk İştirakiyun Komitesi’nin, Anadolu’da açık olarak Bolşevik teşkilatına izin verilip verilmeyeceğini sorduğu belirtildi. Mustafa Kemal, Suphi’ye 13 Eylül’de cevap verecektir. (Bel. 140: 613; Tevetoğlu: 221; R.N. İleri: 145)
6. Çerkez Ethem emrindeki kuvvetler, Ankara’dan Eskişehir’e hareket ettiler (İHH: 69). ★ Ethem’in karargâhından Priştineli İsmail Bey, asker toplamak üzere yanındakilerle birlikte Kütahya’ya geldi (Kütahya İl Yıllığı 1973: 24).

7. Batum'da Karadeniz, Kafkas ve Güney Rusya temsilcilerinin katıldığı Pontos Kongresi toplandı (Söylev II: 460; İncedayı 2: 163; Goloğlu, Pontos: 250; Şapolyo 2: 133).
8. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası, ayrı ayrı toplanarak barış anlaşmasını görüştüler. Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Sadık Bey, Journal d'Orient gazetesine verdiği demeçte "Şartları ne derece ağır ve elim olursa olsun fırkamız imza edilmesi kanaatindedir" dedi. (Akşam: 20, 22) ★ Önceki gün Paris'te İçişleri Bakanlığından ve delegelikten istifa eden Reşit Bey, İstanbul'a çektiği telde, önemli bir kişinin kendisine "Barış anlaşmasını imzalamaktan çekinmeniz halinde, İstanbul elinizden gidebilir" dediğini aktardı (Rey: 296; Dersaadet: 24; TV: 3911; MN 1922: 180).
9. Ermenistan eski Cumhurbaşkanı Hatissian, Türkiye'ye karşı girişilecek bir Ermeni harekâtı için Batı'dan para toplamaya çalışıyor. Hatissian, bugün Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşerek Türk illerini işgal etmek için izin istedi. İngilizler, sonucunu belirsiz gördükleri böyle bir harekete razı değiller. (Bel. 164: 684)
10. Nahcivanlıların Erivan'a gönderdikleri kurul döndü. Türk birliği komutanı Veysel Bey'in de bulunduğu toplantıda Ermeni istekleri görüşüldü. Ermenilerin Nahcivan'daki Aras Türk Hükümeti topraklarının Ermenistan'a bırakılmasını, çok sayıda hayvanla yiyecek ve askerî araçlar istedikleri anlatıldı. Konu yarın millî şûrada görüşülecek. (Ünûvar: 30)
11. Trakya'yı yarın işgale başlayacak olan Yunan İzmir Tümeni'ni taşıyan gemi, zırhlılarla birlikte Bandırma'dan hareket etti. (Büjak: 169; Macario: 22).
12. **İkdam:** Barışı kabul ve imzada fırkalar. **İleri:** Bolşevikler, eski Alman-Rus sınırında. **Alemdar:** Saltanat Şûrası toplanmasın. İttihatçılar da söz sahibi olabilir. Bir an önce, onlara karşı tedbir alınsın. **Açıksöz:** İngiltere'ye karşı İslam-Bolşevik ittifakı. Bütün Asya'nın dağları taşları İslam istiklalinin nağmeleriyle inlemektedir. —Afganistan emirinin mühim bir nutku. **Vakit:** Kuvayı Milliye'ye katıldıkları için haklarında idam kararı verilen subaylarla ilgili Divaniharp kararı. **Akşam:** Murahhaslarımıza 10 gün mühlet verildi. **Morning Post:** Trakya'nın Türkiye'den ayrılması, İzmir sorunu kadar Türk halkı üzerinde etkili olmayacak, zaman içinde yavaş yavaş unutulacak.

20 - SALI

1. Yunanlılar, Barış Konferansı tarafından kendilerine bırakılan Doğu Trakya'yı işgale başladılar. Bandırma'dan bindirilmiş olan İzmir Tümeni bugün Tekirdağ, Muratlı, Çorlu ve Silivri'yi işgal altına aldı. Muratlı ile Silivri 30 Ekim 1922'de, Çorlu 31 Ekim 1922'de, Tekirdağ ise 13 Kasım 1922'de yeniden Türk yönetimine girecektir. Doğu Trakya'da 27 Mayıs'ta çıkarılan se-

ferberlik emri üzerine 11.857 kişi Birinci Kolordu emrine girmiş bulunuyor. Köylü ve yoksul halk yurt savunmasına katılırken eşraf İstanbul'a gitmeye çalışıyordu. Özellikle Tekirdağ'da İstanbul Hükümeti'nin etkisiyle halkın savunma bilinci körletilmiş, direniş örgütleri kurulamamıştı. (Akşam: 22; Alemdar, İkdâm: 23; İleri: 25; AS: 19 Ağustos; Bıyıklıoğlu 2, 1: 322, 355; TİH II/2: 271; Hrisohoos: 46; Büjak: 169; TYF I: 127; Macario: 22; Gnkur: 36, 54)

2. Başbakan Damat Ferit Paşa, Birinci Kolordu Kumandanlığı'na çektiği telde, Doğu Trakya'nın Konferans kararlarına göre işgal edildiğini bildirerek faydasız ve halkı pişman edecek çarpışmalardan kaçınılmasını öğütledi (Karay: 204. Trakya ile İstanbul'un bağlantısı kesik olduğundan, telgrafın yerine ulaşım ulaşılmadığı bilinmiyor).
3. İstanbul Hükümeti, devletin varlığını çok daraltmış bile olsa, Sevr Anlaşması'nın imzalanmasını kararlaştırdı ve Rıza Tevfik Bey'le Hadi Paşa'ya imza yetkisi verdi. Bunlara 25'te Bern eski Elçisi Reşat Halis Bey de katılacak, ilk ikisi 23'te İstanbul'dan Paris'e hareket edecektir. Hükümet, toprak alıp vermenin Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin yetkisi içinde olduğunu teslim etti, ancak meclisin şimdi toplanamayacağı kararlaştırıldı. Hükümet, anlaşmada şu değişikliklerin yapılmasını önermeyi de benimsedi: Batı sınırının Midye-Enez hattına uzatılması, Marmara'nın tarafsız bölge, İzmir'in serbest şehir sayılmaktan vazgeçilmesi; İzmir ve Trakya konusundaki öneriler kabul edilmediği takdirde buralar yönetiminin de Boğazlar Komisyonu'na verilmesi. Anlaşma, Osmanlı delegelerine 10 Ağustos'ta bu öneriler kabul edilmeksizin imzalatılacaktır. (Alemdar: 24; TV: 3911, 3916; Rey: 297; Dışişleri B., Kurtuluş Savaşımız: 18) ★ Reşit Bey, Paris'ten gönderdiği ikinci telgrafında, Türkiye anlaşmayı imzalamaktan kaçınırsa İstanbul'un Yunanlılara işgal ettirilmesine karar verildiğini bildirdi. (Dışişleri B., Kurtuluş Savaşımız: 19).
4. Urfa eski Mutasarrıfı Nusret Bey, Bayburt kaymakamlığı sırasında, burada yapılan Ermeni kırımından sorumlu tutularak İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfî tarafından ölüme mahkûm edildi. Hükümde Nusret Bey'in, Ermeni kızlarının ırzına geçtiği de belirtildi. Nusret Bey'le birlikte yargılanan ancak halen firarda olan Teğmen Mehmet Necati de ölüm cezasına çarptırıldı. Nusret Bey, Urfa Mutasarrıflığı'ndan 6 Nisan 1919'da azledilerek tutuklanmıştı. Karar Padişah tarafından 4 Ağustos'ta onaylanacak ve Nusret Bey ertesi gün asılarak idam edilecektir. (TV: 3924, 6 Ağustos; İkdâm: 22; Alemdar: 23; İleri: 22, 23)
5. Fransızlar Halep ve Şam'ı işgal ettiler. Ardından diğer Suriye şehirlerini işgal edecek olan Fransızlar, serbest kalan kuvvetlerini Antep ve Adana cephesine yönlendireceklerdir. Suriye Kralı Emir Faysal, Avrupa'ya kaçacaktır. Faysal

İngiliz yanlısı bir siyaset güdüyor. (**TİH** IV: 156; **Abadi**: 52; “22 Temmuz”; **Andrea**: 51 “23 Temmuz”; **Uzel**: 102 “24 Temmuz”)

6. Asker toplamak üzere dün Kütahya'ya gelen, Çerkez Ethem'in karargâhından İsmail Hakkı Bey, kendisini ziyarete gelen şehir ileri gelenlerinden 24 saat içinde 60.000 lira getirmelerini istedi. İ. Hakkı Bey, Kütahyalılardan bir hafta sonra, 50.000 lira daha getirmelerini isteyecektir. (**Kütahya İl Yıllığı** 1973: 24)
7. Nahcivan Millî Şûrası, Erivan Ermeni Hükümeti'nin isteklerini görüştü. Hazırlanan cevapta, Ermeni toprak isteklerine karşılık Dehne Boğazı'ndan Ordubad'a kadar yerdeki Müslümanlara bağımsızlık tanınması, anlaşma yapılana kadar ateşkes ilan edilmesi istendi. Nahcivan'daki Türk birliği komutanının isteği üzerine, milis kuvvetlerinin toplanıp düzen altına alınması kabul edildi. Nahcivanlıların Erivan'a gönderdikleri kurul dün dönerek Ermenilerin isteklerini anlatmıştı. (**Ünüvar**: 31) ★ Çiçerin Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telde, Ankara ile kurmaya çalıştıkları dostluk ilişkilerinin başlıca amacının Anadolu'da Ermeni halkı için yeterli toprak sağlamak olduğunu bildirdi ve Sovyet Temsilcisi Legran'ın, görüşmeler yapmak üzere Erivan'a gönderildiğini haber verdi (**Bel**. 164: 684).
8. Ankara Hükümeti, vatana ve savaşa ihanet kanunlarındaki suçların birbirine benzemesinden ötürü doğabilecek tereddütleri gidermek için bir kararname çıkardı (**Düstur** 3/1: 31). ★ Casusluk yaptığından şüphelenilen son Mebuslar Meclisi Urfa üyesi Şükrü Nasuh Bey, Ankara'ya gelirken Sivas'ta Mustafa Kemal'in emriyle tutuklanarak Ankara'ya gönderildi. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanacak olan Nasuh Bey'in casusluğu ispat edilemeyecek ancak kötü şöhretinden dolayı 4 Ocak 1921'de Kurtuluş Savaşı sonuna kadar Erzurum'da göz hapsinde bulunmasına karar verilecektir. (**Kandemir** 3: 26)
9. Adana'da 2 gün sürecek olan yangın. 1.500 ev yanıyor. Yangını, şehre girerek bazı evleri soyan, bazı kimseleri öldüren çeteler (Ermeniler ?), suç kanıtlarını yok etmek için çıkarmış. (**Véou**: 368)
10. Damat Ferit, İngilizlere, Mustafa Kemal'e karşı Kürtleri kullanmayı önerdi (**Şimşir** II: 231, 233).
11. Yunanlılar, Edremit eşrafından 23 kişiyi tutukladılar (**G. Yetkin**: 39).
12. **Hakimiyeti Milliye**: En büyük düşman kapitalizm ve onun çocuğu olan emperyalizmdir. —San Remo Anlaşması güzel İzmir'i bizden nasıl alıyor? —Yeni bir cidal başlangıcı. **The New York Times**: İstanbul duvarlarına yapıştırlan bir ilanda, bütün Müslümanların tabancalar, sopalar, baltalarla silahlanmaları isteniyor (**Ulagay**: 107). **İleri**: Ah Yunan! Bu yol yanlıştır, **Alemdar**'da R. Cevat: Kuvayı Milliye haydutları, bir tüfek bile atmadan,

yükte hafif pahada ağır ne varsa alıp kahpece kaçtılar. Talat'ın yerini Mustafa Kemal aldı, yarın onun yerini başkası alır. Yapılacak tek şey memleket-te artık baldırı çıplaklar tahakkümüne son vermektir. —Ortaya çıkarılan son suikaşt teşebbüsünün tafsilatı. **İkdam:** Yunan'a karşı Bulgaristan'ın vaziyeti. —Delegelerimize 10 gün mühlet verildi. **Akşam:** Beyazıt'ta muhacir barakaları. —Eski Sivas Valisi Süleyman Fehmi Bey, tevkif edilmiştir.

21 - ÇARŞAMBA

1. Doğu Trakya'da dün başlayan Yunan harekâtı devam ediyor. Birinci Kolordu'ya bağlı 55. Tümen, Karıştıran'da toplanmaya başladı. (**Alemdar:** 24, 25; **İkdam:** 24; **Bıyıklıoğlu 2**, I: 358) ★ Patrikhane Meclisi toplandı, Patrik Vekili, Trakya'nın işgali haberini müjdeledi. Meclis, vekilin başkanlığındaki bir kurulun Yunan siyasî temsilciliğine giderek kilisenin teşekkürlerini bildirmeyi, Kral'a, Venizelos'a ve başkumandana hitaben yazılmış teşekkür telgraflarının verilmesini kararlaştırdı. (**Akşam:** 22)
2. Bir süre önce Uşak Hücum Taburu'nda iken şakiliğe dönen Çopur Musa, adamlarıyla Çivril'i bastı. "Millî kurul fakir halkı cepheye sürüyor, onları dağıtmak için dağa çıktım" dedi. Kaymakam ve bir binbaşı onu öğütlerle kasaba dışına çıkarıp arkasından izletmeye başladılar. Çopur Musa, 27'de 8 adamıyla birlikte sarılınca Yunanlılara katılacaktır. (**TİH VI** (1974): 184. Krş. 21. 6)
3. Takviye kuvvetlerinin yetişemeyişi yüzünden Kuvayı Milliye çekildi ve Demirci kasabası da Yunanlıların eline geçti. Demirci'nin bu ilk işgali. İkincisi 4 Ağustos'ta yapılacak. (**IHH:** 80)
4. Antep Merkez Kurulu Başkanı Ferit Bey, Maraş'taki Adana Cephesi Komutanlığı'na başvurarak durum hakkında bilgi verdi. 1400 piyade erine sahip olduklarını, Fransızların 400 kişilik kuvveti bulunduğunu, Ermenilerin son derece iyi tahkim edilmiş mevzilerinde isyana hazır beklediklerini bildirdi, komutanı Antep'e çağırdı. Bu telgraf üzerine, Komutan Selahattin Adil Bey 26'da Antep'e gelecek, cepheyi teftiş ederek dönecektir. 29 Temmuz için Fransızlara karşı saldırı emri verilecektir. (**TİH IV:** 202; **Ünler:** 68) ★ Urfa bölgesinde ardarda darbeler yiyen ve birçok mevziyi terketmek zorunda kalan Fransızlar, aldıkları takviye kuvvetleriyle Cerablus civarında saldırıya geçtiler ve Türk kuvvetlerini püskürttüler.
5. Çanakkale Müstahkem Mevki eski Kumandanı Nihat Paşa, Miralay Şükrü ve Yarbay Nuri Beyler, Hristiyanların göçettirilmesi ile İngiliz konsolosluğu ve kiliseleri yağmasında zanlı görülerek tutuklandılar (**Akşam:** 22).
6. L. George'un Avam Kamarası'nda konuşması: Türkiye tamamiyle parçalanmalıdır. Bundan üzüntü duymak için hiç bir sebep yoktur. İngiltere Hükümeti, en uygun hareket olarak Yunan birliklerinin istihdamını

görüyor. Bu birlikler büyük şevk ile döğüştü, görevini 10 günde tamamladı. Fransızların yardımını da elde ettik. (İkdam: 25)

7. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, tren istasyonlarına asılan emrinde, şimendifer işine bilmeyenlerin karışmamasını, Hıristiyan şimendifer memurlarına iyi davranılmasını istedi. Milletin onlara bu konuda söz verdiğini anlattı. (Gürel: 16)
8. The New York Times: Mustafa Kemal İtilaf'ın çökeceğinden emindir (Jaeschke 1: 113). Vakit: Mütteliklerin 10 gün süre tanıyan son notası. Paris'te bulunan delegemiz Reşit Bey'in tebliğ ettiği nota metni.

22 - PERŞEMBE

1. Padişah Vahdettin'in İkinci Saltanat Şûrası. Osmanlı Mebuslar Meclisi açık olmadığı ve toplanmasına ne İngilizlerin izin verdiği ne de Padişah böyle bir şeye istekli olduğundan, Sevr Anlaşması'nı onaylatmak için 43 kişinin katılmasıyla toplanan şûrada, 42 kişi onay yönünde oy kullandı. Yalnız Topçu Feriki Rıza Paşa, "çekimserim" dedi. İzmir'in işgali üzerine 26 Mayıs 1919'da toplanan Birinci Saltanat Şûrası'nda hangi büyük devletin mandasının daha iyi olacağı tartışılmış, burada da yalnız 1 kişi, Hukuk fakültesi Devletler Hukuku Profesörü Selahattin Bey tam bağımsızlığı savunmuştu. (Alemdar, Vakit: 23; İleri, İkdam: 23, 24; Dersaadet: 24; BTDD 4: 16; TV: 3811; MN 1922: 180; Türk geldi 2: 129; TİH II/2: 394; Himmetoğlu II: 29; Okday: 413; Atatürk Ansiklopedisi 7: 275)
2. Trakya'da önceki gün başlayan Yunan ileri hareketi devam ediyor. Birinci Kolordu'ya bağlı kuvvetlerin Yunanlılara saldırısı başarısızlığa uğradı. 55. Tümen, Lüleburgaz ve Babaeski'ye çekilerek burada bir savunma hattı kurmaya çalıştı. Yunan kuvvetleri Muratlı'ya vardı, Türk toplarını ele geçirdi. Tekirdağ'a yeni Yunan birlikleri çıktı. İpsala, Keşan, Saray, Malkara işgal altına alındı. (İleri, İkdam 25; Hrisohoos: 46; TİH II/2: 275; Danışmend: 465; Büjak: 170; Gnkur: 23, 55)
3. Mersin'de çarpışmalar: Millî kuvvetler Gudebes ve İkinci Hacıtalip çarpışmalarında Fransızları geri çekilmek zorunda bıraktı (KSİ: 216, 233). ★ Millî kuvvetlerin Fransızların elinde tuttuğu Seyhan kıyılarındaki yerlere yaptığı saldırılar sonuçsuz kaldı (Ener: 84).
4. 20 Haziran'da Nitti Hükümeti'nin istifa ederek Gioletti Hükümeti'nin kurulmasından sonra İtalya'nın Türkiye'ye karşı tutumu daha da yumuşuyor. İtalya, Yunanistan'a verdiği bir nota ile 29 Haziran 1919 tarihli anlaşmayı bozduğunu bildirdi. Sözü edilen anlaşmada Kuşadası-Aydın-Nazilli çizgisinin güneyinde kalan bölgede, Yunanlıların İtalyan çıkarlarını desteklemesine karşılık, İtalyanların da Yunanlıların Anadolu'daki çıkarlarını desteklemesini öngörüyordu. (Jaeschke 1: 113)

5. İşgal altındaki yerlere getirilen yabancı malların, buralardan iç bölgelere gümrüksüz olarak sokulduğunu tesbit eden Ankara Hükümeti, bunların vergiye tabi tutulmalarını kararlaştırdı (**Düstur** 3/1: 34).
6. Kastamonu Valisi Cemal Bey, bir bildiri yayımlayarak ilk yardım olarak birkaç kişinin aralarında 20.000 lira toplamalarını övdü. Bir büyük kardeş sıfatıyla yurttaşlara teşekkür etti. (**AS**: 26; **Açıksözcü**: 63) ★ İçişleri Bakanlığı, isyancıların bastırılmasındaki hizmetlerinden ötürü Tokat Belediyesi'ne bir teşekkür yazısı gönderdi (**Asarkaya**: 48/49 arasında).
7. Kadıköy Lisesi din öğretmeni Eşref Efendi, yurdun içinde bulunduğu duruma üzümlere intihar etti (**Vakit**: 23).
8. Kâzım Karabekir, yayımladığı bildiride, Kızılordu ile temasa geldiklerini anlatarak 11. Ordu ve 28. Tümen Kumandanı Nikola Filof'un Türk ordusuna mesajını aktardı. Mesajda "Türkiye ordusuna selam. Kahrolsun fütuhatçı Müttefik Hükümetler ve onların yardakçıları! Siz ve biz çalışmakta devam edelim. Bütün dünya azad olacak ve aydınlanacak. Türkiye ordusundan Rus Kızılordusu cevap bekliyor. Bize haber gönderiniz. Yaşasın Yürkiye! Türkiye ordusu!" deniyor. (**AS**: 26)
9. Gökalp'in, kızı Seniha'ya Malta'dan mektubu: Benim düşündüklerim, bütün milletler için müsavî hürriyet ve adalettir. Eğer böyle düşünmek bir cürüm ise, ben bunun cezasına razıyım. Bugün dünya bu müsavî hürriyet ve adalete doğru gidiyor. Zulümler, istibdatlar, emperyalizmler hep bu mefkûrenin karşısında eriyceklerdir... (**F.A. Tansel**: 385)
10. **Açıksöz**'de A. Kemali: Pan Helezim. —Bediüzzaman Saidi Kürdî Hazretleri'nin İstanbul'un siyasi ve ilmi çevrelerinde mühim tesirler yapan hakimane rüyası. İleri'nin başyazısı sansür. —İttifak devletlerinin itirazımıza cevabı. —Yunanistan'dan gelen İslam muhacirler. **İkdam**: Hürriyet ve İtilaf, barışın imzalanmasına taraftar. —Yakup Kadri: Gençler ve gençlik. **Vakit**: Aldığımız kesin cevap, bütün ümitlerimizi kınıyor. **Akşam**: Trakya'ya karşı Yunan harekâtı başladı.

23 - CUMA

1. Doğu Trakya'da Yunanlılar 4 koldan saldırıya geçti. Birinci kolordu çekiliyor. Savunmaya iyi hazırlanmamış erler arasında büyük firarlar oluyor. Bugün de Lüleburgaz, Çerkezköy, Babaeski, Hayrabolu ve Şile Yunan işgali altına alındı. (**Alemdar**: 27; **TİH** II/2: 275; **Bıyıklıoğlu** 2, I: 362; **Büjak**: 170; **Gnkur**: 44)
2. Antep'te, 30 Mayıs tarihli ateşkesten buyana Türk ve Ermeni kolluk kuvvetleri şehrin güvenliğini birlikte sağlıyorlarken sükûnet bugün birdenbire bozuldu. Türklerin bir camiye 30 savaşçı yerleştirmeleri üzerine Ermeniler kaçacak onardıkları barikatların arkasına geçtiler. Ancak, cemaatler yeniden

anlaştılar ve barikatlar yıkıldı. (TİH III: 108; Ünler: 66; Lohanizade: 114)
★ Gouraud, Antep'in zaptedilmesini emretti (Jaeschke 1: 113).

3. Bir Fransız kruvazörü Tarsus'un bazı köylerini bombaladı (Şalvuz: 62).
★ Türkler Adana'yı bombardımana başladılar (Véou: 318).

4. Türk kuvvetleriyle Ermeni kuvvetleri Şahtahtı'da çarpıştı. Ermeni Hükümeti'nin Nahcivan Hükümeti'ne şartların kabulü için verdiği süre doldu. (Ünüvar: 32)

5. Kızıldordu'nun bazı birlikleri Doğu Beyazıt'a geldi. "Müdafaa-i Milliye", Karabekir aracılığı ile Kızıldordu'ya gönderdiği (tarihsiz) telgrafta şöyle dedi: "Şark ufuklarından büyük bir haşmet ve mehabetle tülua başlayan kızıl hürriyet güneşi, Anadolu'nun fğanlı derelerini, dumanlı dağlarını nurlara gargetti. Osmanlı halkı ordusundan şarkın, yalnız şarkın değil bütün cihanın rehakânı Rus kızıl ordularına binlerce selamlar, teşekkürler. Yaşasın müşterek davanın müşterek müdafileri olan kızılzlarla yeşillerin ittifakı! Yaşasın Asya mazlum milletlerinin İttihadı! Yaşasın Bolşevik-İslam birliği! Mahvolsun zalim emperyalist orduları!" (AS: 26)

6. 1908 İkinci Meşrutiyetin ilanı günü, Anadolu'da törenlerle kutlandı. Eski takvime göre 10 Temmuz, 1917'den beri kullanılan yeni takvime göre 23 Temmuz, Türkiye'nin tek millî bayramı olarak kutlanıyor. Mustafa Kemal, Hürriyet bayramı dolayısıyla yayımladığı mesajda "Geçmişe ait yaralarımızı tedavi için bir çare düşünmeliyiz: Bağımsızlık davasında ölünceye kadar sebat ve ısrar" dedi. (Albayrak: 26; AS: 26, mesaj ve Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'nin cevabı) ★ Sıkıyönetim, Hürriyet Bayramı dolayısıyla İstanbul'da her türlü toplantı ve gösteriyi yasakladı. İstanbul'da geçen yıl da bayramın kutlanmasına izin verilmemiş, Sultanahmet'te toplananlar polis tarafından dağıtılmıştı. (Dersaadet: 23)

7. İstanbul Hükümeti, Sevr Anlaşması'nı imzalamakla görevli delegelere, İtilaf Devletleri'nin insaf ve adalet duygularına başvurarak anlaşmada bazı değişiklikler önermeleri talimatını verdi. Rıza Tevfik Bey ve Hadi Paşa, anlaşmayı imzalamak üzere İstanbul'dan Paris'e hareket ettiler. (Vakit, Dersaadet, İleri: 24; Bel. 177: 345)

8. L. George, Avam Kamarası'nda Spa Konferansı kararlarını anlattı. Barış koşullarında ısrar edeceklerini, durumu temizleme görevinin Yunanistan'a verilmesi görüşünde olduğunu, Yunanlıların Trakya'da da başarılı olacağına inandığını söyledi (Alemdar: 1 Ağustos).

9. Karabekir'den Bakû'da bulunan "Yoldaş" Halil Paşa'ya mektup: Namussuz İngiliz emperyalizmi, Yunan'ı memleketimizin başına musallat etti. Daşnaklar bize yol açmıyorlar. Türk-Rus kardeşliği artık ebedî olacaktır. Rus Sovyet Hükümeti, bizi artık öz kardeş gibi tanımalı. Doğunun şimendifer yolu-

nu açarak batıda ve güneyde emperyalistlere yumruk vurmak için bizi serbest bırakmalıdır. Azerbaycan'ın yeni ordusu ile Rus Sovyet birlikleri ve biz derhal harekâta dahi geçmeliyiz. (**Karabekir** 1: 779)

10. **Dersaadet:** Ne de meş'um bir gün imiş (23 Temmuz). **İleri'**de, Hürriyet bayramı münasebetiyle Mithat Paşa ve Namık Kemal'in resimleri, 13 yıllık olayların kronolojisi. —Ey hürriyet, saf havana muhtaç olan ruhlarımıza ne zaman saadet bahşedeceksin? Ey hürriyet, bize hayat ümidi ver. —Mustafa Kemal Yunan harekâtına karşı büyük hazırlık yapıyor diyorlar. —Çin'de ihtilalciler Pekin'e doğru ilerliyor. **Alemdar'**da Refi Cevat, İtilaf Devletleri'yle Türkiye'nin ilişkisini kurt-kuzu hikâyesine benzetiyor ve öneriyor: Bu hikâyeyi kuvvetli bir çobana dayanmakla düzeltip tamamlayabiliriz. Başka çare yok. **İkdam:** Azim ve karar günlerindemiz. Anlaşmanın imzalanıp imzalanmayacağına yüce meclis karar vermelidir. **Hakimiyeti Milliye,** Bolşevik ilerleyişini yorumluyor: Dünya dönüyor. —İstanbul eteklerinde millî kuvvetlerimiz çarpışıyor. —İstila karşı kadınlarımız ne diyorlar. Bolu kadınlarının erkekleri kınayan 18 tarihli telgrafı. **Vakit:** Saray-ı Hümayun'da Meclis-i Âli. —Barış delegeler kurulu bugün hareket ediyor. **Akşam:** Trakya'da harp devam ediyor. 10 Temmuz: Cenabı Hak, bu memlekete bugünkünden daha kara günler göstermesin.

24 - CUMARTESİ

1. 20 Temmuz'da tekindağ'dan başlayan Yunan saldırısı devam ediyor. Diğer bir Yunan kolu Meriç'in batısından doğusuna geçti. Bir Türk alayı esir düştü. Kolordunun bazı kuvvetleri Bulgaristan sınırına geldi (Yarın Bulgaristan'a sığınacaklar.) Bugün Kırklareli (krş. 26), Babaeski (krş. 23), Havsa, Uzunköprü, Meriç, Kofçaz, Pehlivanlı Yunanlıların eline geçti. Yarın Edirne düşecek. (**İkdam:** 27; **Bıyıklıoğlu,** 2, I: 365; **TİH** II/2: 278; **Büjak:** 174; **Hrisohoos:** 47; **Gnkur.** 43; **Macario:** 23) ★Bir Yunan tümeni Alaşehir'e girdi. İsmet Bey baskın müfrezesi bir süre için Kula'ya girdiyse de Yunan saldırısı üzerine, aldığı talimatla kasabayı terketti (**İHH:** 81).
2. 19'da Moskova'ya varan Türk delegeleri ile Sovyet Rusya yetkilileri arasında görüşmeler başladı. Türk tarafından Dışişleri Bakanı Bekir Sami, İktisat Bakanı Yusuf Kemal, Trabzon Milletvekili Osman ve Dr. Fuat Sabit Beylerin; Sovyet tarafından Dışişleri Bakanı Çiçerin ve müsteşarı Karahan'ın katıldığı görüşmelerde Çiçerin, Türklerin Fransızlarla ateşkes yapmalarından kaygılandıklarını, Ruslar İngilizlerle anlaşırca (ticaret anlaşması), şartlarını Türkiye ile görüşeceklerini, İslam siyasetini Türkiye ile saptamanın iyi olacağını, Komünizme karşı olan Müslümanların hareketlerine engel olmak gerektiğini söyledi. (**Tengirşek:** 151; **Cebesoy** 2: 62; **Şemsutdinov:** 15. Görüşmelerin başlaması (?) hakkında Bekir Sami'nin Çiçerin'e mektubu için 31 Temmuz'a, resmî görüşmelerin başladığıyla ilgili olarak 13 Ağustos'a bakınız).

3. Nahcivan'ın Şahtahtı sırtlarında Ermeni kuvvetleri, Türkiye'den gönderilmiş birliğe ve milis kuvvetlerine saldırdılar. Askere çekilme emri verildi. Siviller, Aras'tan İran topraklarına geçmeye başladılar. (Ünüvar: 33)
4. Fransız tümen komutanı Dufieux, Adana'da sıkıyönetim ilan etti. Millî kuvvetlerin Toroslardaki direnmeleri ve başarıları, Adana halkının Fransız yönetimine karşı kıpırdanmalarına sebep oluyor. (TİH IV: 175; Saral: 86. Krş. 4 Temmuz)
5. Ankara Hükümeti, demiryollarının tamamına el koyarak bütçelerini millileştirdi. Yabancı şirketler elinde bulunan demiryollarının memur ve işçileri hükümet memuru sayıldı. (TİH VII: 200)
6. Adapazarı Kaymakamı Fuat Bey (Carım), verdikleri zararları ödemeleri şartıyla, isyancıların elebaşlarıyla bir barış imzalayacağını bildirdi. Bir süre önce Nuhveran'da olaylar çıkarmış olan Abazalar verdikleri sözde durmayacaklar, İkinci Düzce ayaklanması 8 Ağustos'ta başlayacaktır. (TİH VI (1974): 115; Esengin: 150)
7. Fransızlar, Suriye Kralı Faysal'ın kuvvetlerini bozguna uğrattılar ve Şam'ı işgal ettiler. Faysal, Dera'ya sığındı. Suriye'nin bağımsızlığı 8 Mart'ta ilan edilmiş, Faysal 20 Mart'ta krallığa seçilmişti. (Evans: 258; İleri: 31 Temmuz ve 2 Ağustos, Jaeschke 1, 114'te Şam'ın işgali: 25 Temmuz)
8. **İkdam:** Saltanat Şûrası görüşmeleri. —Kabul ve imza. Bu samimî hareketimizle İtilaf Devletleri'nin teveccüh ve güvenine layık olduğumuzu ispat ettik. Uygulamada kolaylık göstereceklerini kuvvetle ummaktayız. —Trakya'da Yunan saldırı hareketi. Edirne'nin düştüğünden bahsediliyor. **Vakit'te**, Saltanat Şûrası. **Akşam:** İmza kararı. Ümitsizliğe kapılmamalıyız. —Edirne ve Lüleburgaz muharebeleri. **İleri'de**, Saltanat Şûrası kararı, Vahdetin'in resmi. "Harbiumum'ın bir perdesi indi, fakat onun açtığı siyasî ve içtimâî meseleler tasfiye edilmiş değildir." **Karagöz:** Dünyanın ahvali karışık dondurma gibi. Hem soğuk, hem ekşi.

25 - PAZAR

1. Yunanlıların Doğu Trakya'yı işgali tamamlanıyor. 1. Kolordu, 700 subay, askerî memur, 4.000 er, 10.000 sivil, 3.000 piyade tüfeği, 30 makinalı tüfek ile Bulgaristan'a sığındı. Edirne Yunanlıların eline geçti. Yunanlılar Havsa ve Pınarhisar'ı da işgal etti. Birinci Kolordu'nun bozguna uğraması, halkın savunma için örgütlendirilmemesine ve savunma arazisinin darlığına bağlanıyor. Genel savaşta Türkiye ile birlikte yenilmiş olan Bulgaristan'daki İstanbulski Hükümeti, İtilaf Devletleri'nin kontrolü altında bulunmasına rağmen Türk kuvvetlerinin barındırılması için elinden geleni yapacaktır. (İkdam: 27, 28; TİH II/2: 281; Büjak: 173; Bıyıklıoğlu 2, I: 368; Hriso-hoos: 48) ★ Kandıra da Yunanlılar tarafından işgal edildi. Kandıra Taburu

ve İpsiz Recep Müfrezesi, savunma yaparak çekiliyor. (İHH: 79; Gnkur. 45 "İngilizler tarafından")

2. Batı cephesi Komutanlığı, cepheyi Bolu Mıntıkası, 24. Tümen Mıntıkası, Ertuğrul Grubu, Kütahya Mıntıkası, Kuvayı Tedibiye, 12. Kolordu ve Men-teşe Mıntıkası kumandanlıklarına ayırdı (İHH: 83).
3. Ermeniler, Nahcivan yakınlarında Şahtahtı'nı işgal ettiler. Şahtahtı'nın işga-linden ötürü Türkiye ile Azerbaycan arasındaki bağlantı kesildi. Siviller ve Türkiye'den gönderilmiş kuvvetlerle zayıf milis kuvvetleri, Aras üzerindeki bir köprüden İran'a geçtiler. (TİH III: 109; Ünüvar: 33)
4. Padişah, içlerinde 3. Kolordu eski Kumandası Refet Bey de olmak üzere birçok subay hakkında verilen Divan-ı Harb-i Örfi'nin 14 tarihli idam kara-rını onayladı (TV 3916). ★ Bursa valiliği ve içişleri bakanlığı zamanında Kuvayı Milliye'ye yardım etmek ve 1909'da Yıldız Yağması'na katılmaktan yargılanan Ebubekir Hazım Bey, bugün yapılan 4. duruşmasında idama mahkûm edildi ve karar Padişah'a sunuldu. İdam kararı, Hazım Bey'in geçmiş devlet hizmetleri dikkate alınarak ömür boyu hapse çevrilecek, Ha-zım Bey Tevfik Paşa Hükümeti zamanında yeniden yargılanarak beraat edecektir. (Tepeyran 2: 95, 105)
5. Mustafa Kemal, Batum'un Gürcüler tarafından işgalini protesto etti. 4'te İn-gilizler tarafından boşaltılan Batum, 7'de Gürcülere teslim edilmişti. (Söylev II: 361)
6. İstanbul Hükümeti, Sevr Anlaşması'nı imzaya yetkili olanlara, Bern Elçisi Reşat Halis Bey'i de ekledi. 20 Temmuz'da bu göreve atanan Hadi Paşa ile Rıza Tevfik 23'te İstanbul'dan yola çıkmışlardı. (TV: 3916) ★ Cavit Bey'in Lozan'dan Paris'te Muhtar Paşa'ya, barış anlaşması ve onu imzalayacak ki-şiler aleyhinde mektubu "Her çeşit şeref ve haysiyet hislerinden mahrum adamların bizim memleketimizde yetiştiği..." (Tanin: 28.2.1946).
7. Hindistan'ın Haydarabad kentinde yapılan Yurttaşlar Birliği toplantısında Gandhi, yerli malı kullanmayı öğütledi. Gandhi böylece İngiliz fabrikatörlerini Türkiye lehinde tavrı almaya zorluyor. (Sinha: 99)
8. İleri: Doğu Trakya'da Yunan mevzilerine karşı açılan top atışı devam edi-yor. —Bolşeviklerin Lehistan'daki taarruzları ilerliyor. İldam: Yeni devre. —İngilizler Sovyetlere cevap veriyor. —Trakya, Adem-i merkezîyet usulü ile idare edilecekmiş. Akşam: Edirne çarpışmaları devam ediyor. Yunan Kralı Trakya'da. Öğüt: Çin'de Bolşeviklik pek çok taraftar kazanıyor. Teşkilat ta-mamlanmıştır. Bolşeviklik, en çok Müslümanlar arasında yayılıyor ve yar-dım görüyor.

26 - PAZARTESİ

1. Kırklareli, Ezine, Şile, Malkara ve Lalapaşa Yunanlıların eline geçti. Yaralanan Trakya Millî Savunma Komutanı Cafer Tayyar Bey, Yunanlılardan korkan bir köylü tarafından onlara teslim edildi. Yunanlılar, Doğu Trakya'nın işgalini yarın tamamlayacaklar. (**Vakit:** 27, 30; **Alemdar:** 28, 30; **İleri:** 30; **İkdam:** 30, 31; **Dersaadet:** 31; **Danışmend:** 465; **Gnkur.** 24, 36, 43 "Kırklareli'nin işgali 24"; **Büjak:** 173 "Cafer Tayyar'ın teslimi 27")
2. Doğu Trakya'daki Yunan askerî başarısı Atina'da 21 parça top atışı ile kutlandı. Hükümet, zaferi Yunan halkına duyurdu. Pire ve Atina'da şenlikler, bütün kiliselerde ayinler yapıldı. Atina'da dükkânların önüne Türkiye şehirlerinin adlarını taşıyan levhalar asıldı. (**Alemdar:** 29)
3. 8 Temmuz'da Bursa'nın düşüşü nedenleri üzerine TBMM'de gizli bir oturum yapıldı. Mustafa Kemal, ordu birliklerinin iç ayaklanmaları bastırmada kullanıldığını anlatarak bu işgalde Hükümet'in kabahatlı olamayacağını savundu. Ordunun hızla güçlendirilmesi işinin devam edeceğini bildirerek "Birlikte ve amaçta direnen millet, gururlu ve saldırgan bir düşmanı eninde sonunda pişman edebilir" dedi. (**Söylev II:** 342; **Kansu II:** 592. Gizli celse tutanaklarında böyle bir görüşme yoktur).
4. Dün işgal edilmiş olan Kandıra, Kuvayı Milliye tarafından geri alındı. Kandıra bundan sonra 3 defa daha işgale uğrayacak ve son olarak 21 Haziran 1921'de kurtarılacaktır. (**Gnkur.** 45) ★ Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kasasında bulunan parayı Kayseri İntikam Alayı'na vermeyi kararlaştırdı. (**Z. Kars, Millî Mücadelede Kayseri:** 86)
5. Lenin, Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde millî mesele ve sömürgeler meselesi üzerine tezlerini sunarken, tezlerinin temelleri olarak şunları belirtti. "Tezlerin altında yatan ana fikir, ezen uluslar ile ezilen uluslar arasındaki ayrımdır (...) Emperyalizmin en belirgin özelliği, bütün dünyanın şimdi gördüğümüz gibi bir sürü ezilen ulusla, muazzam zenginliğe ve güçlü silahlı kuvvetlere sahip bir avuç ezen olarak ikiye bölünmesidir. (**Lenin:** 356; **Türkiye Üzerine:** 22)
6. Londra Ermeni Basın Bürosu'nun açıklaması: Mustafa Kemal'in dayanması pek şüpheli. Köylüler onun çıkardığı parayı kabul etmiyorlar. (**Alemdar:** 29)
7. Erzurum'da yayımlanan Albayrak, Bakû'da yayımlanan Yeni Yol'dan Mustafa Suphi'nin bir makalesini aktarıyor: Ayaklanan Türkiye'nin devrimci Rusya ile ittifakı. **Dersaadet:** Bir diktatör: Lenin. **İleri.** "Hey Gafil!" başlıklı yazısında, kendisinin kimseye çatmadığı halde aleyhinde şiddetli yayın yapan, İttihatçılık suçlamasıyla Divaniharp'in dikkatini çeken gazeteye karşı kendini savunuyor: Vatanın ölümle pençelediği bir zamanda, bu geniş

yürekliğe hayret. Yoksa bu vatan bizim değil mi? Birbirimizi kıracağımıza, onun yaralarını sarmaya uğraşalım. **Hakimiyeti Milliye:** Şam'da yayımlanan El Ürdün gazetesinden: Mustafa Kemal. —Mısır'da çıkan Türk Varlığı dergisi. **Açıksöz:** Hürriyet ve İtilaf ile ona bağlı gazeteler, Yunan saldırısını alkışlarken, bir yandan da İngiliz himayesini istiyorlar. Bu sefiller bilmelidirler ki, Anadolu'nun imanı, İngiliz parası, İngiliz melaneti ile haleldar olamaz. **Akşam:** Yeis ve matem günleri. Mağlubiyet, fena muahedeler, bir milletten ümidi kestirmez. Asıl, milletin içindeki haller insana ümitsizlik vermemelidir. —Fuhuş ile mücadele.

27 - SALI

1. Yunanlılar Trakya'nın işgalini tamamladı. Sarayköy, İpsala, Vize, Demirköy Yunan işgali altına alındı. Kırklareli'nde 10 subay ile 173 er Yunanlılara esir düştü. Yunan Kralı Aleksandr, Edirne'ye girdi. Doğu Trakya, 2 yıl 4 ay Yunan işgalinde kaldıktan sonra, 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Ateşkes Anlaşması'ndan sonra Yunanlılardan alınarak İtilaf devletleri'nce Türkiye'ye teslim edilecektir. (**Akşam**, **İleri:** 28; **Alemdar:** 30; **Gnkur.** 43, 44, 55; **Büjak:** 173 "Kral'ın Edirne'ye girişi 26 Temmuz") ★ Yunanlılar Manisa'ya bağlı Selendi kasabasını da işgal ettiler (**Gnkur.** 48).
2. Tarsus'ta çember içine alınmış kuvvetlerini kurtarmak için Adana'dan yola çıkan zırhlı araçlarla donatılmış 2.000 kişilik Fransız kuvveti, Tarsus ile Adana arasında bulunan Yenice'ye girdi. Sinan Bey ve Molla Kerim müfrezeleri ise birçok kayıplar vererek çekiliyor. (**TİH** IV: 178; **BTTD** 12: 20; **Ener:** 88) ★ İkinci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey, karargâhı ile birlikte Maraş'tan Antep cephesine hareket etti (**Mümtaz:** 17, 24; **Şalvuz:** 63; **Lohanizade:** 118).
3. Yunanlılar üzerine yaptığı başarısız bir harekâttan dönen ve halkın tutumuna sinirlenen Abaza İzzet birliği, İnegöl halkı üzerine ateş açtı. Halk karşılık vererek birlik komutanını öldürdü. Birlik İnegöl'ü terketmek zorunda kaldı. (**İkdam:** 5 Ağustos; **TİH** VI (1974): 182)
4. Kütahya Mintika Kumandanlığı'na Çerkez Ethem atandı (**İHH:** 84).
5. Mustafa Kemal gece (27/28) gönderildiği genelgede, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez yönetim kurullarının en büyük mülki idarecilere, Kuvayı Milliye'nin ise jandarma kumandanına bağlı ve bunların emrinde olacağını bildirdi (**ATTB:** 346). * Mustafa Kemal, bir kısım mebusla birlikte cepheye hareket etti, yarın Eskişehir'de olacak (**GCZ** 1: 118. Krş. 17)
6. Moskova'da, Üçüncü Enternasyonal'in ikinci kongresine gelmiş konuklar için hoşgeldin töreni yapıldı (**Tengirşek:** 155 "Biz de Enternasyonal üyelerinin bulunduğu trübünde idik. Önümüzden iki yüz bine yakın insan geçti").

7. Ankara Hükümeti, işgal edilen bölgelerden göçen memurların boş kadrolara öncelikle atanmasını, bunlara 2 maaş yardım yapılmasını kararlaştırdı (**Düstur** 3/1: 36).
8. İstanbul Hükümeti, bir kararname ile Mekteb-i Mülkiye'yi İçişleri Bakanlığı'ndan alarak Eğitim Bakanlığı'na bağladı. Gerekçe olarak, okulun yalnız içişlerine değil, her daireye yönetici yetiştirmesi gerektiği gösteriliyor. (**Çankaya** I: 445)
9. **Dersadet**: Son günlerde mühim muhakemeler ile meşgul olan Birinci Divan-ı Harb-i Örfi. **Akşam**, İmparatorluğun bu duruma düşmesinden kötü yönetimleri sorumlu tutuyor. —Yunan Edirne'ye girdi. Edirne'de Türk nüfusu 600.000, Bulgar, Rum, Yahudi vs. 100.000. **Alemdar**: 27 Temmuz matemi. **İleri**: İmza için bize verilen süre bu akşam sona eriyor. Yarın imza günü. Fakat, delegelerimizin Paris'e varışı gecikecek. —Yunanlılar tarihî şehrimiz Edirne'yi çember içine alıyor. **Daily Telgraph**: İslam Dünyası'na anlatılmalıdır ki, Osmanlı devletine uygulanan haklı cezaya rağmen, İngiltere İslam milletlerine saygılı siyasetini asla terketmemiştir. Bugün olan şeyler, zorunlu ve doğal bir tarihî gelişmeden başka bir şey değildir. (İkdam 9 Ağustos'tan **Öztoprak**: 185)

28 - ÇARŞAMBA

1. Yunan Yüksek Komiseri, Edirne'de yayımladığı bildiride, Edirne'nin bir Yunan şehri olduğunu ileri sürdü. Müslüman ve Hristiyanların işbirliği yaparak dostça çalışmalarını istedi. Enez Yunanlılar tarafından işgal edildi. Kırklareli'ne bir Yunan tugayı girdi. (**Alemdar**: 31; **Hrisohoos**: 51)
2. Marmara'da: 1) Ertuğrul Grubu Bursa'ya bağlı Yenişehir'i Yunanlılardan geri aldı (**İHH**: 85). 2) 8 Temmuz'da Yunanlıların işgal ettiği İnegöl geri alındı (**Gnkur.** 18, 23). 3) Yunanlılar, 27 Kasım 1918'den beri İngilizlerin işgali altında olan Çanakkale'ye asker çıkardılar. Yunanlılar burayı 28 Kasım 1922; İngilizler ise 30 Eylül 1923'te boşaltacaklar. (**Gnkur.** 22)
3. Molla Kerim yönetimindeki Kuvayı Milliye müfrezesi, Tarsus yakınlarında Fransızlara esir düştü. Adana'dan yola çıkan Fransızlar, Mersin'e doğru ilerliyor. Molla Kerim, bu ilerleyişi durdurmak için savaştı ancak hiç bir yerden yardım alamadığı için başarılı olamadı. (**Şalvuz**: 64; **BTTD** 12: 20; **TİH** IV: 178; **Véou**: 371 "Türkler 400 ölü, 250 esir bıraktılar, ölümler arasında bir Alman binbaşının cesedi de vardı") ★ Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey, Antep'in 6 km. yakınına gelerek karargâhını kurdu. İkinci Kolordu henüz kuruluş halinde ve zayıf bulunuyor. Selahattin Adil Bey, yarın için saldırı emri verdi. Antep'in teslim olduğu 8 Şubat'a kadar, şehir çevresindeki Fransız kuşatmasını yarmak için birçok saldırı düzenlenecek ancak bunlar başarılı olamayacaktır. (**Ünler**: 69; **Lohanizade**: 18)

4. Ermenistan Dışişleri Bakanlığı sekreteri, Ankara Dışişleri Bakanlığı'nın, Oltu'nun boşaltılmasına ilişkin 8 tarihli notasına cevap vererek Brest-Litovsk Anlaşması'nın kendilerini bağlamadığını, Türkiye'deki Ermeni topraklarından vazgeçmeyeceklerini ve Oltu'yu boşaltmayacaklarını, Ermenilerin tarihi, kültürel ve ekonomik hakları tanınırsa Türkiye ile komşuluk ilişkileri kurabileceklerini bildirdi. 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması, 40 yıl önce Rusların eline geçen Doğu Anadolu topraklarında Türkiye hakimiyetini tanıyordu, ancak Mondros Ateşkes Anlaşması'yla bölgeden Türkleri çıkararak İngilizler, buraları, Ermenilere devretmişlerdi. (Bel. 164: 683)
5. Batı Cephesi'ndeki subay ve erleri görmek ve selamlamak üzere Meclis Başkanı, Millî Savunma Bakanı ve 15 kadar mebusan meydana gelen kurul, Eskişehir'e geldi, Ali Fuat Paşa ile görüştü, daha sonra Bilecik'e hareket etti. Kurul, 1 Ağustos'ta Uşak'a gidecek. (İHH: 87; GCZ 1: 118)
6. Meclis, 8 red 179 kabul oyu kullanılan kısa bir kanunla, gümrük vergisini beş misli artırdı. Transit adı altında işgal altındaki bölgelere bol miktarda mal geliyor, halk kitlesinin ilgisi dışında olan bu mallar içerilere sokuluyor. Hükümet, bu kanunla, hem yerli üretimi korumak, hem de silah satın alımında kullanılacak altınların dışarıya çıkmasını önlemek istiyor. (ZC 2: 361; Düstur 3/1: 38; CR: 2; Müderrisoğlu: 261)
7. Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde konuşan Türkiye Komünist Partisi delegesi İsmail Hakkı "Anadolu hareketi, İtilaf Devletleri'ne en iyi cevaptır. Emperyalizme karşı köklü bir nefret duyan Anadolu'daki devrimci hükümet, Avrupa emperyalistleriyle mücadeleye hazırlanmaktadır" dedi. (Bursalı: 21, 36; Tunçay: 207)
8. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Curzon'a rapor: "Kilikya'da güç durumunda olan Fransızlar, Yunan ilerlemesini istiyorlar. İngiltere Hükümeti, yeni Yunan ilerlemesine razı olmamalıdır. Bu ilerleme Türk millî hareketini yeniden alevlendirebilir. Yunanlılar, İngiltere'den yardım isterler, İngilizler de bu işe sürüklenirler." Robeck'in başka çok acele ve gizli teli: Damat Ferit, Kemalistlere karşı savaşmak ve düzeni yeniden kurmak için İngiltere'den yardım diledi. Yardım sözü verdim. Kemal'e karşı Kürt birliklerini kullanmayı öneriyor. İlgili iki planı, İngiliz generalleriyle birlikte hazırlamış. Projenin uygulanması, büsbütün imkânsız değil, ancak Fransız nüfuz bölgesinde kalan Kürtleri kullanmak için Fransızların da işbirliği yapması gerekir. (Şimşir II: 231, 233; Ulubelen: 277, Bel. 177: 353; Kürkçüoğlu: 69)
9. 11. Kızıldoru'nun ilk Kafkas alayı Nahcivan'a girdi. Nahcivan'da Sovyet egemenliği ilan edildi, Nahcivan'daki yönetimi yarın Devrim Komitesi ele alacaktır. Bölgedeki Türk kuvvetleri de Moskova Anlaşması'na kadar yerinde kalacaktır. (Şemsutdinov: 149) ★ Halil Paşa da Nahcivan'a geldi. Halil Paşa, 2'de Moskova'dan Bakû'ya hareket etmişti. (Ünüvar: 44. Nahcivan doğusundaki Türk birliğine getirilen mektubu için bkz. 31)

10. Hint Hilafet Komitesi Başkanı Mehmet Ali'nin de içinde bulunduğu bir grup, Roma'da bir toplantı yaptı. Galip Kemali, Mustafa Kemal'e Afganistan'ın İslam, Moskova'nın siyaset, Ankara'nın asker, Roma'nın da yayılma merkezi olarak kararlaştırıldığını, "Misafir"ın İzmir felaketine uğrayanlar için 2.000 İngiliz lirası tutarında çek verdiğini belirtti, Roma'da bulunan çeşitli ülkelere mensup kişilerin Ankara'ya birer vekil göndererek orayı bir toplantı merkezi yapmak istediklerini bildirdi, çeşitli sorular sordu. (Şimşir 5: 76)
11. İngiliz parlamentosunda Murray, Mustafa Kemal ile Faysal arasında askeri ittifak veya işbirliği bulunup bulunmadığını sordu. Bonar Law, bulunmadığı cevabını verdi. (Şimşir II: 231) ★ Avam Kamarası'nda bir soruya cevap veren Hükümet sözcüsü Mr. Long, Yunanistan'ın 20 Temmuz'da Trakya'ya yaptığı çıkartmaya İngiltere'nin 3 savaş gemisi, 4 destroyer ve bir uçak taşıyıcısı ile yardım ettiğini açıkladı (Kürkçüoğlu: 74).
12. **Akşam:** Mazinin hataları ile ilgiyi kestikten sonra kendimize muayyen bir program çizmeliyiz. —Yunanlılar Kırkkilise'yi de işgal etmişler. Bulgar **Rapotniçeski Vestnik:** Müttefik emperyalizmin aleti olan Yunanistan ile Trakya ve Küçükasya'da yeni bir savaş başlıyor (**Velikov:** 128). **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Bir esefli ders daha: Edirne. **Öğüt:** Pravda diyor ki, dünya yangınından çıkan kıvılcımların hasıl ettiği bulutlar, İngiliz lordlarının başında patlayacaktır. **İleri:** Bugün giriftar olduğumuz fecî durum, hiç bir surette tasvir edilmez. Dedikodulara, parti mücadelelerine son verip geleceğin mesut temellerini atalım. **Alemdar:** Kuvayı Milliye, parlak sözlerle milleti aldattı. Bursa'yı Edirne'yi müdafaa edemedi. Boş yere kan dökülmesine sebep oldu. **İkdam:** Yeis günleri. Edirne'nin düşüşü. —Barış yarın imza ediliyor. —The Orient News'ten: Bütün Trakya'nın Yunan egemenliğine girmesi yeni ve temiz bir yönetimin kurulmasını sağlayacak, Anadolu'da isyan edenlerin dört bir tarafa dağılmasının sağlanmasıyla Türkiye tek meşru reis olarak Padişah'ın yönetimine geçecek, bundan sonra da barış koşulları kolaylıkla uygulanabilecek. **Karagöz,** örs ile çekiç arasında kalandaki hayır kalıp kalmayacağını öğrenmek için ham demiri dövüyor...

29 - PERŞEMBE

1. Türk kuvvetleri Antep'te Fransızlara karşı genel bir saldırıya geçtilerse de hareket başarıya ulaşamadı. Teğmen Hikmet, çarpışmalarda öldü. Fransızlar da birçok ölü verdiler. Fransızlar, üçüncü kez çember içine alındı. Bu durum 10 Ağustos'a kadar sürecek (**TİH IV:** 202; **Abadi:** 55; **Uzel:** 113; **Lohanizade:** 119; **Yetkin:** 50; **Mümtaz:** 24; **Ünler** 71; **S. Adil Paşa:** 343)
2. Fransız birlikleri Tarsus'a girerek kuşatma altındaki kuvvetlerini kurtardılar. Fransızlar, dün esir aldıkları Molla Kerim'i kurşuna dizdiler. Türk esirler-

den 170 kadarı ise millî kuvvetler tarafından kurtarıldı. (Arıkoğlu: 166; BTDD 12: 20; Şalvuz: 63)

3. Padişah yanlıları Bolu ve Düzce yöresinde yeniden kıpırdamaya başladılar (Söylev II: 331). ★ Yarbay Nazım Bey, kuvvetleriyle birlikte Denizli'ye girerek Demirci Mehmet Efe'nin buradaki hakimiyetine son verdi (Tütenk: 48). ★ Şile, Yunan işgalinden kurtarıldı. Kasaba yarın yeniden işgal edilecektir (Gnkur. 36). ★ Menteşe Mıntıka Kumandanlığı'na İzzetin Bey atandı (İHH: 48).
4. Genel Savaş'ta Erzincan Ermenilerini katletmekle suçlanıp Birinci Divan-ı Harb-i Örfî'ce idama mahkûm edilen Hafız Abdullah Avni, İstanbul'da asıldı. (İleri: 29 (hüküm), 30; Alemdar: 30) ★ İstanbul Hükûmeti, bir açıklama yaparak Kuvayı Milliye ile işbirliği yapanlardan yakalananların ve Yunan işgali sebebiyle İstanbul'a kaçanların divanıharbe verileceğini bildirdi (İkdam: 29; İleri: 30).
5. Karabekir gece (29/30), Sovyet 11. Kızılordu Komutanı'na bir mektup yazarak Ermeni saldırılarına karşı misilleme harekâtına girişeceğini bildirdi (TİH III: 126).
6. Mustafa Kemal, milletvekilleriyle birlikte çıktığı cephe gezisinde Eskişehir yönündeki birlikleri denetledi, Bilecik'e döndü, Pazarcık'a gitti (GCZ 1: 119).
7. Bulgar Hükûmeti, Bulgaristan'a sığınan Türk asker ve göçmenlerine ilk yardım olarak 2 milyon leva ayırmağa karar verdi. Yunanlılar önünde bozulan Birinci Kolordu'ya bağlı 700 subay ve memur, 4.000 er ve 10.000 kadar göçmen 4 gün önce Bulgaristan'a sığınmıştı.
8. İngiliz haberalma raporlarına göre, Yunan ilerlemesi milliyetçi kuvvetlerin moralini bozuyor, Hint Müslümanlarından bazıları Mustafa Kemal Paşa'nın tarafına geçiyor, polis, İstanbul'da Türk-Hint dostluk derneğini ortaya çıkarmış bulunuyor... ★ Atina Elçisi Granville'den Dışişleri Bakanı Curzon'a: Yunanlıların Doğu Trakya'da ilerlemeleri, Edirne'nin zaptedilmesi ve Cafer Tayyar'ın esir edilmesi, burada korkunç şenliklere sebep oluyor. Bir çeşit delilik buhranı. Bütün gazeteler, İstanbul'u Yunanistan için istiyor. Majestelerinin hükûmeti, en yüksek prestijini yaşıyor. (Şimşir II: 264; Ulubelen: 277) ★ İngiliz parlamentosunda Mr. Melone'un başkana sorusu: "İtalyanların Mustafa Kemal'e yaptığı silah yardımı konusunda bir teşebbüste bulundunuz mu" Başbakan'ın cevabı: "Dikkatlerini çektik!" (Şimşir II: 240)
9. Hakimiyeti Milliye: Fedakâr İstanbul. —İstanbul'a selam. Ferda, Toroslara çekilen Adanalılara sesleniyor: Nereye Efendiler! Adana'yı kurtaracaksınız. Tabana kuvvet kaçırıyorsunuz! (Ayhan: XXIII) Açıksoz: İslam-Bolşevik ilişkileri: Bolşeviklerin birçok ilkesi İslamiyet'e uygundur. Onlar dine, millî geleneklere karşıymırlar. Müslümanlar cihatlarında yalnız değildirler.

Öğüt: Yeşil ve Kızıl ordular harekâta devam ediyor. Pek çok gönüllü yazılıyor. **Dersaadet'te,** harita, şekil ve rakamlarla, savaşa katılmasının Osmanlı Devleti'ne nelere mal olduğu. **İleri:** Rumeli ve Anadolu'da Yunan. —Fransa ile Emir Faysal arasında savaş. —Bolşeviklerin saldırısı devam ediyor. **Alemdar'da** Yunan tebliği. **İkdam:** Ruhlarda sükûn. —Trakya işgal harekâtı sona eriyor. —The Orient News'den: Anadolu harekâtını yönetenler, Yunan saldırısı karşısında düş kırıklığına uğradılar. İzmir'i alacağız, Edirne'yi ancak bir enkaz yığını halinde düşmana teslim edeceğiz, Bolşevikleri çağırıp Anadolu'yu bir anarşi ocağı haline getireceğiz! diye atıp tutuyorlardı. Bunlardan bir şey elde edemediler. **Servetifünun'un** kapağında: 22 Temmuz'da toplanan Şûra-yı Saltanat'a riyaset buyuran padişahımız Altıncı Sultan Mehmet Han Hazretleri (resmî). —10-23 Temmuz millî bayram: Doktorlar, ölümün yaklaştığını hissettikleri hasta için Allah'tan ümit kesilmez derler. Biz de aynı haldeyiz...

30 - CUMA

1. Mustafa Kemal, mebuslarla birlikte cephe teftişine devam ediyor. Bugün, Pazarcık'tan İnegöl'e yakın mevzilere gidilip gelindi; Ertuğrul ziyaret edildi; buradan Eskişehir'e dönülüp Afyon ve Uşak'a gidildi. Mebuslar, askerlere öğütlerde bulundular. (GCZ 1: 119)
2. Çerkez Ethem kuvvetleri Simav çevresine geldi. Simavlıların olumsuz bir tutum almaları üzerine Ethem, kasabaya zor kullanarak girdi. (Kutay 1, I: 101; Gnkur. 24 "22 Temmuz") ★ Yörük Ali Efe, Çine'den TBMM Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, Demirci Mehmet Efe'nin devletin kasasını soyamak için Denizli olayını yarattığını, ona göz yuman ve akıl hocalığı yapan Albay Şefik Bey'in vatan haini olduğunu bildirdi. Mustafa Kemal, telgrafın örneğini 7 Ağustos'ta Ali Fuat Paşa'ya gönderecek, 16 Ağustos'ta Yörük Ali Efe'ye teşekkür edecektir. (Sıtkı Aydın, Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı: 356)
3. İstanbul Hükümeti'nin Sevr Anlaşması'nı imzalamakla görevlendirdiği Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler Paris'e vardılar. Bugün yapılması beklenen imza töreni 10 Ağustos'a ertelendi. (İleri: 31 Temmuz, 1, 2 Ağustos; Göztepe: 338)
4. Keşan da Yunanlılar tarafından işgal edildi. ★ Yunanlılar, dün bir Türk birliği tarafından kurtarılan Şile'yi yeniden işgal ettiler. Kasaba, kesin olarak 7 Ekim 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur. 36)
5. Takviye kuvvetleri alarak dün Millî Kuvvetler'in çemberinden kurtulan Fransız kuvvetleri Mersin'e geldi. Mersin, 1 Nisan'da kuşatılmıştı. (Véou: 372; Şalvuz: 74) ★ Başka bir Fransız birliği, çember içine alınmış kuvvetlerini kurtarmak için Akçakoyunlu'ya hareket etti (Mümtaz: 26).

6. Robeck'ten Curzon'a: Paris'ten dönen Başbakan Ferit ile görüştüm. Barış anlaşmasının imzalanıp uygulanmasını görev sayıyor, fakat imzaladıktan sonra yurttan asayiş sağlamak için İngiliz yardımına güvenip güvenemeyeceğini soruyor. İşbirliği yapabileceğimizi söyledim. Sevindi. Damat Ferit ile General Shuttleworth, Mustafa Kemal'e karşı gizli bir plan hazırladılar. Anlaşma imzalanır imzalanmaz 15.000 kişilik bir Padişah ordusu ve ayrıca Doğu'dan Kürtler Mustafa Kemal'in üzerine saldıracak. Bu kuvvetin asayiş sağlayacağı şüphelidir. İtilaf Devletleri Anadolu'ya kuvvet göndermek istemiyor. Yunan ordusunu ileri sürmek de tehlikelidir. En iyisi Hükümet Anadolu'ya bir kurul göndersin, milliyetçileri ikna etsin. Tam başarı sağlanamasa bile daha sonra girilecek askerî harekâtı kolaylaştırabilir, milliyetçiler arasında ayrılık yaratabilir. (Şimşir II: 241, 246; Kürkcüoğlu: 69) ★ Curzon'dan Robeck'e: Yunanlıların Anadolu harekâtından şimdilik vazgeçtik. İtilaf Devletleri'ne olduğu kadar İstanbul Hükümeti'ne de düşman olan Mustafa Kemal'in yenilmesi veya yok edilmesi, barış anlaşmasının onaylanması için en etkili garantidir. (Şimşir II: 240)
7. **İkdam:** Cafer Tayyar esir düşmüş. —Trakya'da bizden ayrı düşenler, İslam cemaatını, vakıfları korumalıdır. **Alemdar:** Edirne'nin fecî fakat tabîî olan sükûtu ile yeni bir gerçekle yüz yüze geldik: Hırs ile, macera ile başlanılan işlerden memleket için felaketten başka bir sonuç alınamaz. Cafer Tayyar, Mustafa Kemal'in ikinci nüshasıdır.

31 - CUMARTESİ

1. Beşinci ve son Damat Ferit Hükümeti... Kabinede Sevr Anlaşması'nın imza kararına karşı beliren hoşnutsuzluk üzerine, istifa ederek bakanlar kurulunu tasfiye eden Damat Ferit, anlaşma konusunda sorun yaratmayacak üyelerden yeni bir hükümet kurdu. İlk hükümetini, Üçüncü Tevfik Paşa kabinesinin istifası üzerine 4 Mart 1919'da kurmuş, İzmir'in işgali olayı üzerine 19 Mayıs 1919'da İkinci Hükümetiyle kabineyi yenilemiş, 21 Temmuz 1919'da üçüncü hükümetini kurmuş, Anadolu'da gelişen hareketle baş edemeyince 30 Eylül 1919'da istifa ederek yerini Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne bırakmıştı. İstanbul'un işgali üzerine 5 Nisan 1920'de dördüncü defa başbakanlığa getirilen Damat Ferit'in bu beşinci hükümeti, Anadolu Hareketi'ni öğütleyerek çöktürme kararı aldı. Bunu başaramayınca 17 Ekim'de istifa ettirilecek ve yerini Dördüncü Tevfik Paşa Hükümeti'ne bırakacaktır. (**Dersaadet, İleri, İkdam, Alemdar:** 1 Ağustos; TV: 3918; MN 1922: 182; Göztepe: 337)
2. Beşinci Damat Ferit Hükümeti: **Başbakan, Dışişleri Bakanlığı** ve (29 Ağustos'a kadar) **Harbiye Bakanlığı Vekilliği:** Damat Ferit Paşa, **Bahriye Bakanlığı** ve **Genelkurmay Başkanlığı:** Harbiye eski Bakanı Hamdi Paşa, **Danıştay Başkanlığı:** Danıştay eski Başkanı ve Eğitim eski Bakanı Rıza Tevfik Bey, **İçişleri Bakanlığı:** Reşit Mümtaz Paşa, **Adalet Bakanlığı:** Rüşti Efendi, **Bayındırlık Bakanlığı:** Hürriyet ve İtilaf Fırkası Yönetim

Kurulu Üyesi ve Divaniharp eski başkanlarından Zeki Paşa, **Evkaf Bakanlığı**: Hilmi Paşa, **Eğitim Bakanlığı**: Genelkurmay Eski Başkanı ve Adalet ve Ticaret eski bakanlarından Hadi Paşa, **Maliye Bakanlığı**: (Müsteşar tarafından vekâleten yürütülecek) (TV: 3918; İleri, İkdâm, Vakit, Alemdar, **Dersadet**: 1 Ağustos; MN 1922: 182; **Göztepe**: 337)

3. Cephelerde: 1) Yunanlılar Derince'ye asker çıkardılar (**TİH** II/2: 239). 2) Yunanlılar 5 Temmuz'da işgal ettikleri Buldan'ı boşalttılar (**Gnkur.** 22). 3) İngilizler, Kandıra'yı yeniden işgal ettiler (**Gnkur.** 45). 4) Çerkez Ethem kuvvetleri Yunanlıları Demirci'de geri sürdü. 21'de işgal altına alınmış olan kasaba, 4 Ağustos 1920 ile 7 ve 11 Ekim 1921'de 3 kez daha Yunan işgali altına alınacak ve son olarak 30 Ağustos 1922'de kurtarılacaktır. Çerkez Ethem kuvvetleri iki gündür Yunanlılarla çarpışıyordu. (**İkdâm**: 5 Ağustos: **İHH**: 86, 91; **TİH** II/2: 307; **Gnkur.** 47) 5) Mustafa Kemal'in cephe teftişleri devam ediyor. Bir mebus grubuyla çıktığı Batı Cephesinde bugün Uşak ve Afyon'da gerekli emirleri veren Mustafa Kemal, bazı birliklerin eğitim ve donatılarını beğenmedi. (**GCZ** 1: 120 vd.)
4. Sovyetlerle dostluk ve yardım anlaşması yapmak üzere 19'dan beri Moskova'da bulunan Türk Delegeleri Başkanı ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'e bir mektup yazarak Türkiye'nin iç durumdaki ağır koşulların göz önünde bulundurulmasını, bunun için bir an önce görüşmelere başlanmasını istedi. Sovyet yetkilileri, Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'ne katıldıklarından görüşmelere başlanamamıştı. Türk-Sovyet resmî görüşmeleri 13 Ağustos'ta başlayacak. (**Tengirşek**: 152; **Yerasimos**: 245)
5. Bolşevik süvari alayının emir subayı Erzurumlu komünistlerden Cemal, Nahcivan doğusunda ve Aras ırmağı güneyindeki Türk birlikleri karargâhına eski Doğu Orduları Komutanı Halil Paşa'nın bir mektubunu getirdi. Telefonla Doğu Beyazıt'a da yazdırılan mektupta Halil Paşa, Türk birliğinin Nahcivan'a gönderilmesini istiyor. Doğu Ordusu Komutanlığı, Veysel Bey Komutasındaki bir Türk birliğinin Nahcivan'a giderek Halil Paşa'nın komutasına girmesini emretti. Türk ve Bolşevik birlikleri yarın Nahcivan'da buluşacaklar. (Ünüvar: 47) ★ Azerbaycan Tatarski alayının 4 subay ve 45 erden kurulu bir bölüğü, Doğu Cephesi Kumandanlığı'nın karargâhı olan Hasan-kale'ye geldi. Karabekir, bunlara Türk kumandanlar vererek Ermeni harekâtında kullanmayı düşünüyor. (**Karabekir** 1: 775)
6. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Kürtlerin milliyetçilere saldırtılması planına şimdilik taraftar olmadığının Damat Ferit'e bildirilmesini istedi. Damat Ferit, Seyit Abdulkadir'in bu tasarısını İngilizlere anlatarak desteklenip desteklenmeyeceğini sormuş, Robeck de bunu "destekleyelim" önerisiyle İngiliz Dışişlerine bildirmişti. (**Kürkçüoğlu**: 69)

7. TBMM, Malta'da tutuklu mebuslar Rauf, Kara Vasıf, Şeref, Faik, Tahsin, Fevzi ve Zülfü Beyler, Cemal Paşa ve Numan Efendi'ye maaş ödenmesi yolundaki başkanlık divanı önerisini benimsedi, bunlara Ali (Çetinkaya) ve Celal Nuri Beyler de eklendi. Meclis'te ayrıca dört soru önergesi okunarak gündeme alındı. Mehmet Şükrü Bey, Bekir Sami, Hacim Muhittin ve Âşir Beylerin niçin cezalandırılmadıklarını, Abdülkadir Kemali Bey'in Adliye Müsteşarlığı'ndaki yolsuzluğunun araştırılmayışı ve Siirt Mutasarrıflığı'na atanması nedenlerini; 46 mebus, mebus mektuplarının sansür ediliş nedenini, iki mebus da, Çorum İdadi Müdürlüğü'ne yapılan atama ile Kâzım Nami Bey'in Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı'na atanış nedenini sordular. (ZC 3: 8, 15; **Düstur** 3/1: 40)
8. **İkdam:** Millî matem günü (Barış anlaşmanın imzalanması). —Trakya'da muhacirler meselesi. —Cafer Tayyar nasıl yakalandı? **Dersaadet:** Anlaşma bugün imzalanacak. Bugün milletimizin en büyük matem günüdür. **İleri:** Anlaşma bugün imzalandığı takdirde bizim için bir yas günüdür. Umumî müesseseler bu acı vesile ile tatil edilecek, asırlardan beri kemal-i ihtişam ile dalgalanan şanlı bayrağımız yarıya indirilecektir. **Vakit:** Anadolu'dan gelen subay ve memurlar, vakit geçirmeden Harp Divanı'na başvurmalıdır. —Yıldız yağmasıyla ilgili görüldükleri için Şevket Turgut ve Pertev Paşalar tutuklandı. **Alemdar'da** siyah çerçevesi yas yazısı: Barışımızın Paris'te imzalanması kararlaştırılmış olan bugün tarihimiz, milletimiz için bir yas günü olacaktır. —Bosfor'dan: Mustafa Kemal uzlaşmak istiyor. **Karagöz,** Kupkuru budanmış ağaca sırtını verip keyif çatmasına şaşan Hacivat'a cevap veriyor: O budandıkça kuvvetlenen, kesildikçe filizlenen asırlık bir ağaçtır. Hele ben ona bir iyi bakayım da gör nasıl yeniden dallanır, budaklanır; fakat bu sefer öyle bir aşıladım ki, vakitsiz çiçek açıp solmayacak!

1920 - AĞUSTOS

1 - PAZAR

1. Bolşevik birlikleri ile 500 kişilik Türk birliği Nahcivan'da birleşti. Bu durum, birbirleriyle bağlantı kurmak için çabalayan iki taraf arasında sevinç yarattı. Türk birlikleri Enternasyonal marşı ile karşılandı. Türk askerleri de "Aç bağrını biz geldik" marşını söylediler. Bunun ne marşı olduğunu soran Ruslara, müfreze komutanı Veysel Bey "Türk İnkılap Marşı" karşılığını verdi Türk subayları, Kızılordu'ya benzemek için rütbelerini söktüler ve kalpaklarına kırmızı bezden birer ay yıldız dikteler. Birkaç gün sonra Bolşevik subay işaretleri bütün cephede kullanılmaya başlanacak, müfrezeye de "İnkılap Türkiyesi Şark Cephesi Kızıl Müfrezesi" adı verilecektir. Kızılordu birlikleri Nahcivan'a 28 Temmuz'da gelerek Ermenileri buradan çıkarmıştı. (TİH III: 111; **Ünüvar:** 39)

2. Karabekir'in gönderdiği Yeşilordu Müfrezesi Ankara'ya geldi ve coşkun sevgi gösterileriyle karşılandı. Mustafa Kemal'in Batı Anadolu'daki isyanların bastırılmasında kullanmak için kuvvet istemesi üzerine, Ebülhindili Cafer yönetiminde 36 kişilik bir müfreze, Yeşilordu'nun ilk müfrezesi gibi tanıtılması talimatıyla 14 Mayıs'ta Erzurum'dan yola çıkarılmıştı. Müfreze, Yenihan, Yozgat, Zile yöresindeki ayaklanmaların bastırılmasında da hizmet ettikten sonra Ankara'ya ulaşmış bulunuyor. Anadolu'yu kurtaracağı umulan Yeşilordu'nun adı bütün Türkiye'de bir efsane gibi dolaşıyor. (HM: 2)
3. Çerkez Ethem kuvvetleriyle Yunanlılar arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Çerkez Ethem, Yunan kuvvetlerini yenerek Demirci'ye girdi. Demirci, 21 Temmuz'da işgal altına alınmıştı. 4'te Yeniden işgal altına alınacak. (TİH II/2: 308; Kutay 2: 6) ★ Takviye alan Yunan tümeni Gördes'e geldi (İleri, İkdam: 5; Nider: 162).
4. Ahmet Hamdi Paşa, İngiliz askerî temsilcisi General Şotellot'a gönderdiği yazıda, İstanbul'un Türklerden alınmaması için Mustafa Kemal'e karşı biri İstanbul ve civarından, diğeri Bursa, Balıkesir ve Çanakkale sancaklarından iki fırka kurmaya karar verdiklerini bildirdi, bunların donatılması için depoların kullanılmasına izin istedi (HTVD 51, ves. 1179).
5. Ankara Hükümeti, Adana Vali Vekilliği'ne Meclis üyelerinden İsmail Safa Bey'i tayin etti. Şu anda işgal altındaki Adana toprakları mektupçu, defterdar gibi kişiler tarafından yönetiliyor. İsmail Safa Bey ise Pozantı'da görev yapacak. Askerî harekât bölgesi olduğundan 8 Eylül'de buraya atanacak olan Nuri Bey (Conker), vali ve tümen komutanı olarak 26 Eylül'de göreve başlayacaktır. (TİH IV: 173)
6. Çıkarılan af üzerine Yozgat isyanı elebaşlarından Çapanoğlu Halit Bey teslim oldu. 7 Ağustos'ta Çerkes Deli Ömer, 11'de de Çapanoğlu Edip Bey teslim olacak. Celal Bey ise 10 Temmuz'da yakalanmıştı. Halit Bey, 13.6.1921'de idam edilecektir. (İHH: 69. Krş. 6)
7. Hindistan'da Hindu ve Müslüman bütün halk, Türkiye'yi desteklemek için pasif direnişe geçti. Gandhi, daha önce İngilizlerin verdiği iki madalyayı iade etti. (Sinha: 100)
8. Robeck'ten Curzon'a: İstanbul'un durumu karışık. Güvенеbileceğimiz tek başbakan Damat Ferit, yerinde kalabilirse bize çok faydalı olabilir. Anlaşmanın imzalanmasından sonra halkın gözünde o kadar aşağılık bir duruma düşecek ki o zaman onu orada tutmanın bir faydası yoktur. (Bel. 177: 346) ★ G. Bucpanon'dan Curzon'a: "Kıbrıs'ı İtalyanların izniyle Yunanlılara verebiliriz". Curzon'un cevabı: 3 "Bu, gerçekleşecektir!" (Ulubelen: 278)
9. İkdam: Yeni kabinenin vazifesi mühim ve ağır. Büyük içtenlikle başarısını dileriz. —Yunanistan harpten sonra bizimle barış içinde yaşayacakmış. Alemdar, hükümet değişikliğini onaylıyor: İttihatçıların cazibesine kapılmış

olanlar uzaklaştırıldı. **İleri:** Sık ormanlar içinde kendimizi kaybetmiş gibiyiz. İmza ertelenmiş. Ruhu sıkı bir belirsizlik var. Biraz önümüzü, hatta kendimizi görebilsek. —Simav namına Yunanlılara giden bir heyet de varmış! **Vakit:** Yıldız yağması. Tutukluların mallarına el konması kararlaştırıldı (Enver, Hasan İzzet, Ali Rıza, Şevket Turgut, Galip, Pertev Paşalar, Belediye eski Başkanı Tevfik, Dr. Muhittin, Antep eski Mebusu Ali Cenani Bey, Hudeyde eski Mebusu Hasan Rıza Paşa, İçişleri eski Bakanı Hazım Bey, Ali Fethi Bey, Ayan üyesi, tutuksuz Ahmet Rıza Bey, Hareket ordusu komandanı ölü Mahmut Şevket Paşa ve diğerleri). (**Tepeyran 2:** 105) **Akşam:** Yeni devlet: Muhakkak olan bir şey varsa o da, gençliğe, azim ve iradeye, cesarete, ilme, asrın yeni cereyanlarına lüzum gösteren bir ihtisas ve selahiyet devrinde bulunduğumuzdur. Kuvvetli bir iman ve içtihat, metin bir siyaset ilmi, şaşmayan bir ihtisas, itiraz kabul etmez bir ehliyet, bu bedbaht memlekete yeniden hayat verebilir.

2 - PAZARTESİ

1. İçişleri Bakanı Hakkı Behiç Bey, istifasını verdi. 3 Mayıs'ta kurulan ilk bakanlar kuruluna Maliye Bakanı olarak giren Hakkı Behiç Bey, İçişleri Bakanlığı'na 17 Temmuz'da seçilmişti. Bu göreve 4 Eylül'de Tokat Mebusu Dr. Nazım Bey seçilecek, ancak 6 Eylül'de istifa ettirilerek yerine Refet Bey seçilecektir. (**ZC 3:** 58)
2. Çerkez Ethem'in, Demirci çevresinde Yunanlılara karşı başarılarını anlatan teli Meclis'te okundu: "İki yüzbaşı, 500 asker öldürdük. 30 otomobil, makineli tüfek, 1 milyon mermi ele geçirdik." Meclis'te Çerkez Ethem'e ve düşmana darbeler indiren birliklere teşekkür edilmesi kararlaştırıldı. (**ZC 3:** 39)
3. Kilikya Genel Valisi Brémond ile Adana Vali Vekili Abdurrahman Bey, ortaklaşa yayımladıkları bildiride, Yüreğir halkını evlerine dönmeye, silahlarını işgal kuvvetlerine teslim etmeye çağırdılar. Aksi durumda, bunların çete olarak kabul edileceğini, mallarına Fransız Doğu Orduları işgal kuvvetlerince el konacağını ilan ettiler, 15 Ağustos'a kadar süre tanıdılar. (**Ener 2:** 190)
★ Zonguldak Mutasarrıf Vekili Ahmet Cevdet görevini bırakarak İstanbul'a kaçtı (**Ali Sarıkoyuncu:** 199).
4. Meclis'te, 9 sayılı kanunla bazı giderler dışında, yolluk giderlerinin yüzde kırkının indirilmesi kabul edildi. Gümrüklerde depolama (ardiye) vergisi de 10 misli artırıldı. (**Düstur 3/1:** 40, 41; **CR:** 2; **ZC 3:** 34, 38)
5. Malta'da tutuklu Gökalp'ten kızı Seniha'ya: Bu zamanın insanlarına sinir yaramaz. Bu devirde yaşayabilmek için insan tamamiyle sinirsiz olmalı. (**F.A. Tansel:** 397)

6. Açıksöz: Ankara'dan müjdeleniyor: Yeşilordu'nun Hasankale'ye gelişi. Rehakâr Yeşilordu Hasankale'ye vasil olmuş ve oradan emperyalist zulüm ordularıyla çarpışan mücahit ordumuzu ve Büyük Millet Meclisimizi selamlamıştır. —Şûra-yı Saltanat: Son söz milletin olacaktır. —Samsun esnafı, cuma günleri dükkânlarını kapatarak tatil yapıyor. —Eskişehir'de seferberlik. **İkdam:** Yozgat'ta, 3 gün içinde 180 idam kararı yerine getirildi. —Anadolu Mustafa Kemal'e karşı ayaklanıyor. **The New York Times:** Türkiye, İran ve Çin'deki devrimci gruplar, bol miktarda Sovyet malî yardımından yararlanıyorlar (**Ulagay:** 111). **Albayrak:** Şekavet sürüsü: Bu zavallı milletin alinyazısında ne kadar hatlar varmış. **İleri:** Anlaşmanın imzası ertelendi. Fransız gazetelerine göre barıştan sonra Anadolu'daki sükûn temin edilmezse hareket devam edecek. —Rumeli ve Anadolu'da Yunan. **Alemdar:** Koca imparatorluk, çatırdayarak yıkıldı. Mevcudu kurtaralım. **Hakimiyet Milliye,** Bolşeviklerin başarılarını övüyor: Zafer arefesi: —Konya'da mahkûm olanların listesi. —Memleketi savunma uğrunda: Kayseri İntikam Alayı. —Erzurumlu kardeşlerimiz. **Vakit:** Mustafa Kemal'in yaveri olduğu iddiasıyla tutuklanan Süvari Üsteğmeni Culusi Efendi'nin Divaniharpte beraatı. **Akşam:** Ölmek var, göçmek yok. Zira, göçseniz de öleceksiniz.

3 - SALI

1. Cepheleri denetlemek üzere 27 Temmuz'da Ankara'dan ayrılan Mustafa Kemal, yanında Fevzi Paşa ve Albay Fahrettin Bey olduğu halde, Konya'ya geldi. Merkez Kurulu yöneticilerinden Bilgin Ali Kemalî, Mustafa Kemal'den Konya'da 6 Mayıs olayına katılanlar için genel af istedi. Mustafa Kemal, yarından sonra Pozanti'ya geçerek bir toplantı ve konuşma yapacak. (**Ögüt:** 4; **Önder:** 57)
2. Meclis'te İstanbul Hükümeti temsilcilerine Spa'da verilen cevap pek kaba, aşağılayıcı ve çirkin bulunarak kınandı. Hamdullah Suphi "Avrupalılar bizi yamyam sanıyorlar" dedi. (**ZC** 3: 79)
3. Karabekir'den Meclis Başkanlığı'na (özetlenmiştir): Zor eski Mutasarrıfı Salih Zeki Yoldaş'la görüştüm. Bakû'daki Türk komünistleri toplantısına Anadolu'dan 8-10 delege götürmek, Erzurum'da gizli veya açık komünist teşkilatı yapmak iznini istiyorlar. Elverişli bir zamanda Bolşevikliği ilan edeceğimizi, ama bunun Hükümet eliyle yapılması gerektiğini söyledim. Bu adamlara saygın mevkiler veriniz ve bir kötülük yapmalarına engel olunuz. Yusuf Kemal ve Bekir Sami Beyler yanımda iken, mümkün olduğu kadar az zamanda bize uygulanması mümkün bir Bolşevik idarenin kabulü mecburiyetinde olduğumuzu ve bunun da mümkün olduğu kadar gürültüsüzce kurulmasını birlikte uygun bulmuştuk. (**Karabekir** 1: 780)
4. Halil Paşa, Doğu Beyazıt'tan Karabekir'e ve Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Sovyetler aleyhine dönmeyeceklerini

temin ettiğini, 500 kilo altınla yola çıktığını, ilk silah yardımının da 20 Temmuz'da yola çıkmış olacağını bildirdi ve "Ruslar, İngiltere ile anlaşma yapsalar bile Doğu devrimini körüklemekten ve Türkiye'ye yardım etmekten geri kalamazlar" dedi. (**Karabekir** 1: 785) ★ Lozan'da bulunan Cavit Bey, bugün Ahmet Rıza Bey'den bir mektup aldı. Ahmet Rıza Bey, mektubunda, görevlerinin bitmediğini anlatarak "Acaba Anadolu'ya gitsem iyilik edebilir miyim?" diyor. (**Tanin**: 3.3.1946)

5. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporda, yenilgide subayların suçu olmadığını belirterek bunların divan-harbe verilip cezalandırılmayacağını yazdı; Bursa'nın boşaltılmasında en çok suçlamalara hedef olan Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'in hizmetlerini sıraladı. Meclis'te aleyhindeki şiddetli hava üzerine Bekir Sami Bey 14 Temmuz'da emekliğe sevk edilmişti. (**Selçuk**: 241; **Selek** 2, II: 94)
6. İtalyanlarla Arnavutlar arasında, Arnavutluğun boşaltılması konusunda bir anlaşma yapıldı. (Meydan Larousse **Arnavutluk** maddesinde 2 tarihi gösterilmektedir)
7. **The Times**: Anadolu gazetelerinde Damat Ferit Hükümeti'ne karşı idam kararı çıktı (**Jaeschke** 1: 115). **İkdam** (Daily Telgragh'tan): Bagiler anlaşmıyorlar. Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşa'nın itaatsizliği sebebiyle Mustafa Kemal'in durumu güçtür. **İleri**: Türkiye anlaşmasının imzası, belirsiz bir zamana erteledi. Paris'te bulunan delegelerimiz, Cemiyet-i Akvam'a kabulümüz için teşebbüslerde bulunuyor. —Lehlilere karşı ileri sürdüğü şartların ağırlığı dolayısıyla Fransız ve İngiliz basınının şiddetle aleyhinde bulunduğu Rus Bolşevikleri reisi Lenin. **Alemdar**: Leh-Bolşevik savaşı. **Akşam**: Sulhumuz 10 Ağustos'ta imzalanacak. **Le Petit Marseillas**'de Marmeix: Anlaşma, Türkiye'yi Avrupalı devlet düzeyinden Asya prensliğine indiriyor. Türkiye, Fransa'nın manevî imparatorluğunun bir parçasıydı. Doğu'da bir karış toprağımız yoktu ama orada yüzbinlerce kişiyi yönetiyorduk. Zavallı yaşlı büyük Türk!... ★ Piyer Loti'nin yazısı: Kuvvetlerimizin Doğu'da çöküşü, ırkımızın tarihinde siyasetimizin ilk lekesi olacaktır. Çukurova, gerçek Türk namuskârlığının koparılmaz parçasıdır. (**Akyüz**: 101; **Aydemir** 1, II: 193)

4 - ÇARŞAMBA

1. Damat Ferit Hükümeti, bir bildiri yayımlayarak Sevr Anlaşması'nı imza edeceğini açıkladı. Bildiride şu görüşlere de yer verildi: Malların ve eşlerin ortaklığını kabul eden Bolşeviklerden yardım almak, Osmanlı Devletini küçültür. Anadolu'daki isyancı İttihat Komitesi mutlaka ezilecektir. Onlarla uzlaşmak isteyenler yanlış yoldadırlar... (TV: 3921; **Dersaadet**, **İleri**, **Alemdar**, **İkdam**, **Vakit**: 4; MN 1922: 182) ★ Mahmut Muhtar Paşa, Lozan'da Cavit Bey'le görüşerek Paris'te Damat Ferit'le görüşmesini anlattı.

Muhtar Paşa, Damat Ferit'ten Anadolu'ya gidip idareyi bizzat ele almasını, gidemiyorsa Tevfik Paşa'yı göndermesini, anlaşmayı imzalamamalarını istemiş. Ferit Paşa bunların imkânsızlığını söylemiş. (**Tanin:** 3.3.1946)

2. Çetin savaşlardan sonra Türk millî kuvvetlerinin Simav yönüne çekilmesi üzerine üstün Yunan kuvvetleri Demirci'ye girdiler. Yunan tümen komutanı yaralandı. Çerkez Ethem kuvvetlerinin 1 Ağustos'ta kurtardığı kasaba, 14 Kasım'da ikinci kez geri alınacaktır. (**TİH** II/2: 308; **Kutay** 2: 8; **KASÖT:** 113; **İHH** 91; **Gnkur.** 47)
3. Sovyetlerle bir yardım ve dostluk anlaşması yapmak üzere Moskova'da bulunan Dışişleri Bakanı Bekir Sami, Yusuf Kemal, Osman ve İbrahim Tali Beyler, Sovyet Dışişleri Bakan Müsteşarı Karahan'la bir görüşme yaptılar. Bekir Sami Bey, yalnız yardım almaya değil, bu anlaşmayı imzalamaya geldiklerini söyledi. Taraflar, Karakol Derneği adına Baha Sait Bey'in Bakû'da bir Bolşevik temsilci ile 11 Ocak'ta yaptığı anlaşmayı tanımamayı kararlaştırdılar. Sovyetler, Sarıkamış'ın Türkler tarafından işgal edilebileceğini kabul ettiler. (**Cebesoy** 2: 64; **Tengirşek:** 158; **Bel.** 164: 670; **Yerasimos:** 167)
4. Karabekir, birliklerine yayımladığı emirde, Doğu harekâtını niçin yaptıklarını anlattı: Bir yanda ezilen milletleri esaret zinciri ile bağlamak isteyen İngiltere, Fransa var. Bunlar, Yunanlılar ve Ermenileri ayartıyor, Öte yanda, esir milletleri kurtarmak, bütün insanları bir tutmak isteyenlerin başında Ruslar var. Meclis, dostumuz Rusya Şûra Hükûmeti ile birlikte Ermeni çetelerini tedip ederek Rusya yolunu açmak için sizi hududa topladı. Kırmızı Bolşevik ordusu, ordumuza selamlar gönderdi. Bütün ezilen milletler, hayat ve hürriyetine kavuşacak... (**Karabekir** 1: 783)
5. Dün Konya'ya gelmiş olan Mustafa Kemal, TBMM'ne çektiği telde, Konya için genel af istedi. Konya'nın durumunu memnunluk verici bulduğunu, hükûm dosyaları incelenmek üzere Meclis'e gönderilenlerin affedilerek sonucun yarın bildirilmesini Bakanlar Kurulu ve Meclis'ten rica etti. Meclis, bu isteği 7'de kabul edecektir. (**ZC** 3: 96; **Borak** 1: 314) ★ Mustafa Kemal, başka bir telgrafında İçişleri Bakanı seçiminin kendisinin Ankara'ya dönüşüne ertelenmesini istedi. (**ZC** 3: 111). ★ Mustafa Kemal, Konya'da Hükûmet Konağı önünde toplanan halka bir konuşma yaparak millî kuvvetlerin küçük görülecek kuvvetler olmadığını, Türk hareketini takdir eden Rus hürriyetseverlerinin yardımdan geri kalmadığını söyledi. Konuşma halk tarafından şiddetle alkışlandı. (**Evren:** 7)
6. Padişah, Ermeni kırımından yargılanıp 20 Temmuz'da idam cezasına çarptırılan Bayburt eski Kaymakamı Nusret Bey'in cezasını onayladı. Nusret Bey yarın idam edilecek. (**TV:** 3924) ★ Gümölcineli İsmail Bey tutuklandı (**Tunaya** II: 301).

7. Fransızların Cerablus bölgesinde dünden beri devam eden saldırıları karşısında zor durumda kalan Türk kuvvetleri, Fırat'ın batısına çekildi. 11 Temmuz'da kurtarılmış olan Cerablus yeniden Fransız işgali altına alındı. Kasa-ba, 9'da geri alınacak. (TİH IV: 122; Mümtaz: 28; Gnkur. 152)
8. Enver Paşa, Berlin'den Moskova'ya hareket etti. Enver Paşa, 14 veya 15 Ağustos'ta Moskova'ya varacak, Sovyet ileri gelenleri ve İslam delegasyonları ile görüştüktan sonra 26'da Zinovyev ve Radek'le birlikte Bakû Kongresi'ne gidecektir. (Tanin: 19.11.1944)
9. İngiliz Başsavcılığı, Malta'daki Türk tutukluları 3 sınıfa ayırarak bunlar içersinde İngiliz esirlerine kötü davranmaktan yargılanacak 8 kişi hakkında kendisinin iddianame hazırlayacağını, sürgün, yağma, kırım suçlularıyla si-yasî suçlular hakkında delil bulmak ve iddianame hazırlamak görevinin İst-tanbul'daki yüksek komisere düştüğünü bildirdi. (Şimşir 2: 263, 378)
10. Lordlar Kamarası'nda hemen hiç duyulmayan, İngiltere'nin Türkiye politi-kasını eleştiren bir ses yükseldi. Lord Wester Wemyss, İzmir çıkarmasını, İzmir ve Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasını eleştirdi. Curzon, verdiği sert karşılıkta, İzmir ve Trakya'da Yunanlıların çoğunlukta olduğunu, Türklerin Mezopotamya'yı yıktığını, Ermenileri katlettiğini, savaşa girmekle onu 2 yıl uzattığını ve Müttefiklere büyük kayıp verdirdiğini söyledi. (Kürkçüoğlu: 142)
11. **Öğüt:** Tarihî memlekette tarihî gün: Tehlike karşısında çırpınan millet, önüne düşen birini görünce kurtuluş yolunu görüyor ve o yoldan yürüyor. **İleri:** Biraz huzur (yer yer sansürlü), —Hükümet bildirisi. **İkdam:** Anadolu halkı, Kemalistlere karşı ayaklanıyor. Miralay Selahattin Bey, binlerce kişi-nin başına geçip Çorum, Çankırı, Kastamonu ve Giresun'u ele geçirmiş ve Mustafa Kemal'e bir ültimatı vermiş, Temps gazetesinin İstanbul muha-birine göre Mustafa Kemal mücadeleden vazgeçebilir. **Karagöz:** Dünkü ve bugünkü Türkiye'yi ayıran meş'um günün tarihi. —Büyük bir bayrak önünde birbirine ümit aşıl原因 Karagöz'le Hacıvat'ın konuşması.

5 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, yanında Fevzi Paşa ve Albay Fahrettin Bey ile bazı millet-vekilleri olduğu halde Konya'dan Pozantı'ya geçti. Burada, Çukurova'nın ileri gelenleriyle "Pozantı Kongresi" olarak adlandırılan bir toplantı yaptı. Çete savaşlarından memnunluğunu belirterek onların ihtiyaçlarını sordu. Pozantı, Adana-İçel ilinin merkezi oldu. Mustafa Kemal, Adana halkına ya-yımladığı bildiride, Adanalıların bütün Anadolu için yurtseverlik timsali ol-duğunu belirtti, İslam dünyasının ve Bolşeviklerin Türklere yardım için söz verdiklerini anlattı. Toplantıda Adana Valiliği'ne atanmış olan İsmail Safa Bey de bulundu. Mustafa Kemal ve yanındakiler toplantıdan sonra Kon-

ya'ya döndüler. (Ayhan: 77; Öğüt: 8; Arıkoğlu: 170; Ener: 93; Ener 2: 200; KŞİ: 174 "15 Ağustos"; Aydemir 1, II: 195; Goloğlu 3: 225; ZC 3: 111)

2. Osmanlı Kuvayı Milliyesi'nden Rahime Onbaşı, Fransızlarla yaptığı bir çarpışmada öldü. Rahime Onbaşı, Yanıkışla ve Karayeğin köyleri halkından kurulan Kırmızı Müfreze'nin savaşılarından. 25 yaşındaki Rahime Onbaşı, tüfeği ile daima bölüğünün önünde yürür, bütün çarpışmalara katıldı. (TİH IV: 73. Krş. 1 Temmuz)
3. Kastamonu'da halk her cuma günü askerî eğitim görecekti. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu şubesi, valiliğe verdiği dilekçede, yurt savunması için kasaba ve köylerde her cuma günü 15-45 yaş arasındaki erkeklerin yedek subaylar tarafından askerî eğitimden geçirilmesi için derneğin aldığı kararı bildirdi. "Kastamonu'nun hamiyetli Müslümanlarına ve kahraman delikanlılarına" hitaben yayımlanan bildiride de "Kuvvetlerimizi birleştirelim, ölümlerin en acısı düşman istilasına uğramaktır" denilerek köylerin ve kasabaların halkı askerî eğitim görmeye çağrıldı. Fevzi Paşa 8 Temmuz'da, Kastamonu halkından gönüllü taburlar kurulmasını istemişti. Cuma talimleri için bkz. 6, 13, 20 Ağustos. (Peker: 233)
4. Bayburt eski Kaymakamı Nusret Bey, İstanbul'da idam edildi. Ermeni kırımıyla suçlanan Nusret Bey, Divan-ı Harb-i Örfî tarafından 20 Temmuz'da idama mahkûm edilmiş ve karar Padişah tarafından dün onaylanmıştı. Aynı suçtan Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey de 10 Nisan 1919'da idam edilmişti. (Akşam: 5; İleri, Alemdar, İdam: 6)
5. Mihran Damatyan adındaki bir Ermeni, Ermeni politik temsilcileri ile birlikte Adana valilik konağına giderek "Kilikya Cumhuriyeti Hükûmeti"nin geçici temsilcileri olarak göreve başladıklarını ilan etti. Askerî Vali Brémond, Damatyan'ın telefonunu kestirdi, valilikten ayrılması için haber gönderdi. Ermeni halkına danışmadan ayrılmayacağı karşılığını alınca asker zoruyla Damatyan'ı valilikten attırdı. Ermeni dinî liderleri böyle bir konuda haberdar edilmediklerini açıkladılar. Dufieux, Adana'da sıkıyönetim ilan etti ve olay çıkaran Ermeniler aleyhine bir bildiri yayımladı. Türk Cemaati liderleri ona teşekkür ettiler. Kısa bir süre önce, Kilikya adındaki Ermenice gazetesinin yazarı Verazdin, Abdioğlu köyüne birkaç partizanı ile birlikte yerleşerek Fransız mandası altında Kilikya-Mezopotamya Cumhuriyeti kurduğunu ilan etmiş, fakat Türk kuvvetlerince buradan çıkarılmıştı. (Véou: 376; Ener: 91)
6. Başbakan Damat Ferit'in başkanlığında, bakanlardan meydana gelen bir komisyon, bütün gün, Kuvayı Milliye'yi ezmek için alınacak tedbirleri görüştü (İleri, İdam: 6).
7. İtalyan Dışişleri Bakanı Sforza, bir yıl önce 29 Temmuz 1919'da Venizelos'la Tittoni arasında imzalanan anlaşmayı feshetti. Anlaşmaya göre, İtal-

yanlar Rodos dışında 12 Ada'yı Yunanlılara bırakıyor, buna karşılık Kuşadası'nın güneyinde kalan bölgeyi (Muğla, Antalya, Denizli ve Aydın'ın bir kısmı) alıyordu. (YOİ I: 187)

8. İngiliz İşgal Komutanı Milne'in İngiliz Savaş Bakanlığı'na bildirdiğine göre Veliht Abdülmecit Anadolu'ya kaçmak istiyor. Fransız veya İtalyanların yardımıyla kaçmaya yanaşmayan Abdülmecit, Mustafa Kemal yardım ederse kaçabileceğini söylüyormuş. Abdülmecit, 26 Ağustos - 7 Ekim tarihleri arasında Dolmabahçe sarayında İngiliz polis gözetiminde tutulacaktır. (Şimşir II: 248)
9. Yunanlılar Elvanlar'ı (Eşme) ikinci defa işgal ettiler. Eşme, kesin olarak 3 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur. 59)
10. Gökalp'ten kızı Seniha'ya mektup: Bugün hakikaten bütün dünyada salgın halinde bir sinir hastalığı, bir umumî delilik var. Herkes az çok çıldırmış. Diplomatlar çıldırmış, gazeteciler çıldırmış, tüccarlar çıldırmış, bu tüccarlardan mal alanlar çıldırmış. Sonra herkes de bunlara bakarak çıldırmış. Biz kendi sinirlerimize hakim olmağa bakalım. Bu zamanlar, insanları ya sefil, ya kahraman yapar. (F.A. Tansel: 400)
11. **Yeni Adana**, Adana'nın işgali üzerine kesilen yayınına Pozantı'da devam etmeye başladı. Gazete, işgal bölgesine gizlice sokularak halka ulaştırılacaktır. **Hakimiyeti Milliye**: Türk dostu Piyer Loti. —Kuzey Suriye'de Mustafa Kemal'in harekâtı. —Paris'te Millerand'ın Reşit Bey'e verdiği 16 Temmuz tarihli cevap: İftira, yalan, hakaret! **İleri**: Bir saldırı hareketi karşısında Yunan ordusunun Alaşehir'den çekilmesi. —Bolşevikler Varşova yolu üzerinde. **Alemdar**'da Refi Cevat: Bugün merkezden vukubulacak ufak bir hareket, Anadolu'yu baştan başa ayaklandırır. Mustafa Kemal ile ayakdaşlarını da sopa ile kovdurur. **Peşamı Sabah**'ta Ali Kemal: Hükümet önce, Anadolu'nun henüz istilaya uğramayan yerlerini Mustafa Kemallerden, Ali Fuatlardan, o ipsiz sapsız, akılsız, fikirsiz zorbalardan, canilerden temizlemelidir. **İkdam**: Yunan harekâtına karşı koyamayan Kuvayı Milliye, eski itibarını kaybetti. Hükümet, bugün ona karşı girişeceği harekette daha kolay sonuç alır. **Akşam**: Bu sabahki idam. —Bolşevikler harekâtı durdurmayacaklar.

6 - CUMA

1. Kastamonu'da ilk cuma talimi: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çağrısına uyan erkekler, cuma namazından sonra camilerden çıkarılan sancakların altında toplandı. Binlerce kişi, mızıka eşliğinde Ameden çayırına düzgün bir yürüyüş yaptı. Her mahalle ayrı bir saf meydana getirdi. Vali vekili de iki hamalın arasında safa girdi. Yoklama yapıldı ve saflar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne yürüyerek burada dağıldı. Dernek, savunmaya hazırlık eğitimi ve halk arasında birliği pekiştirmek için 15-45 yaş arasındaki bütün erkeklerle

ri her hafta yürüyüşe çağırıyor. Talimler iki hafta daha tekrarlanacak, üçüncü hafta lisede bir halk toplantısı yapılacaktır. (**Peker:** 234)

2. Dün Pozantı'da bir toplantı yaparak Konya'ya dönmüş olan Mustafa Kemal ve yanındakiler, bugün Afyon'dan Kütahya'ya geldiler. İstasyonda birinci tabur teftiş edildi. Mustafa Kemal "dün" (?) Kütahya'da gördükleri yurtseverce fedakârlıktan ötürü memnurluklarını bir telgrafla Kütahya Muhtasarınlığı'na bildirdi. (**Öğüt:** 9; **ATTB:** 14) ★ Mustafa Kemal, Adana Cephesi'ne gönderdiği telgrafta, haberalma işine önem verilmesini, Kuvayı Milliye erlerinin sayı bakımından artırılmasını, bunların zamanla askerlik teşkilatına alınmasını, yeni tümen kuruluncaya kadar düşmanın tedirgin edilmeye devam edilmesini istedi (**Ener** 2: 204).
3. Haçin Ermenileri gece (6/7), kendilerini çember içinde tutan kasaba çevresindeki Türk kuvvetlerine bir baskın düzenlediler. Türk kuvvetlerinin bir kısmı dağıldı, bir kısmı çekildi. Ermeniler kasabaya dönerek kendilerini güven içine aldılar. Türk kuvvetleri 13 Temmuz'da Haçin'e saldırmış, ancak bir sonuç alamamıştı. Haçin, 15/16 Ekim'de teslim alınabilecektir. (**Saral:** 117)
4. Dün Değirmendere'ye çıkarma yapan Yunanlılar, isyancılarla birlikte Karamürsel'i işgal ettiler. Kasaba 11 Ağustos'ta geri alınacak fakat 25 Ekim'de yeniden işgale uğrayacaktır. (**İHH:** 90; **Gnkur.** 90)
5. Yozgat İsyanının elebaşlarından Çapanoğlu Halit Bey teslim oldu (**Asarkaya:** 121. Krş. 1).
6. ABD Yüksek Komiseri Bristol'un raporu: Milliyetçilerin durumunda büyük bir zayıflama olmadı. Yunanlılar ya da İstanbul Hükümeti'yle anlaşmaları mümkün değildir. İngilizlere duydukları kin azalmamıştır. Çetelerin çıkardığı bazı olaylar dışında Hristiyanlara karşı zora başvurulmamaktadır. Bursa'yı geri almakta kararlıdırlar. Malî durumları iyidir. (**Duru:** 98)
7. **İleri:** Aldığımız özel bilgilere göre, Mustafa Kemal, ordusunu İzmir cephesinde topladı. Bu orduda 5-6 bin asker, 5 kolordu var. Ordu, Mustafa Kemal, Karabekir Kâzım, Nurettin, Ali Fuat tarafından idare edilmektedir. Karargâh Eskişehir'dedir. Proedos gazetesinin yazdığına göre Anzavur Ahmet Paşa, Bandırma'da bulunan Yunan başkumandanı tarafından kabul edilmesini istemiş, Paraskevopulos kabul etmemiş... **Alemdar:** Bagilerin İstanbul'daki vasıtaları. **İkdam:** Yeni Yunanistan'da ziraat mektepleri. **Vakit:** Anadolu'ya silah kaçırان gruplarla ilgili olarak son günlerde keşfedilen teşkilatın mahiyeti ile ilgili Merkez Kumandanı Miralay Emin Bey'le mülakat. **Dersaadet:** En pahalı şehir İstanbul.

7 - CUMARTESİ

1. Mustafa Kemal'in 4'te Konya'dan telgrafla yaptığı istek üzerine TBMM Konya isyanı suçluları için genel af ilan etti (ZC 3: 97). ★ 2 Ağustos'ta istifasını sunan İçişleri Bakanı Behiç Bey'in bu istifasını geri alması için yapılan 114 imzalı önerge gürültülere sebep oldu. Konu Mustafa Kemal'in Ankara'ya dönmesine ertelendi. (ZC 3: 111) ★ Mustafa Kemal, Ankara'ya döndü (Öğüt: 9; ZC 3: 111, bu tarihte dönmeye gayret edeceği).
2. İstanbul'da Birinci Divan-ı Harb-i Örfi, Ebubekir Hazım Bey'i idama mahkûm etti. 25 Mayıs'ta tutuklanmış olan Hazım Bey, 1909'da Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra Yıldız Sarayı'nda sayım yapılırken Abdülhamit'in özel eşyasının yağmasından, Bursa Valiliği ve daha sonra İçişleri Bakanlığı döneminde Kuvayı Milliye'ye yardım etmekten suçlu bulundu. Hazım Bey'in suçları arasında, İstanbul'un işgal edildiği gün "Bu zırhlıların topları İstanbul'a ne yapabilir?" diyerek devlet adamına kesinlikle yaraşmayacak hafif bir dil kullanmaya kalkışması da sayıldı... Mahkeme başkanlığını, bu gibi hükümler vermekle ünlü Nemrut Mustafa Paşa yapıyor. Hazım Bey'in cezası 11'de ömür boyu küreğe çevrilecek. (TV: 3926; İkdam, Dersaadet, İleri: 10)
3. 30 Temmuz'da Mersin'e gelen Fransız kuvvetleri, ikmallerini yaparak Tarsus yönüne hareket ettiler. Yarın da Adana'ya gidecekler. (KSİ: 237) ★ Adana Valisi, Belediye Başkanı ve Müftüsü, ortak bir bildiri yayımlayarak, çeteleri şehre dönmeye davet ettiler, Padişah'ın emirlerine itaat istediler. Bildiri, Güney Cephesi savaşıları üzerine Fransız uçaklarıyla atılıyor. (YA: 7.3.1922; Ener: 101) ★ Polat Bey Müfrezesi, Kilis çevresinde Fransızlara saldırdı. 9 Fransız subayı ile 30'dan fazla er öldürüldü. (Uzel: 117; Ener: 89; Şalvuz: 76)
4. Yunanlılar Yalova'yı İşgal etti. Kasaba 21'de geri alınacak, ancak birkaç sefer daha el değiştirecektir. (Gnkur. 36)
5. Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı'na, düşmanın Sakarya doğusuna geçirilmemesinin önemli olduğunu, Adapazarı'nda bulunacak kuvvetlerin, zorunlu kalındığında Sakarya köprülerini tahrip ederek Sakarya'yı ve doğusundaki tabyaları savunacağını bildirdi (İHH: 90).
6. Meclis, aşar vergisinin 3 taksitte alınmasını öngören kanun teklifini görüşüyor. Mehmet Şükrü Bey "Vergi veren, yurdu savunan, omuzlarına memleketin bütün ağırlığı çöken köylüdür, fakat yine ezilen köylüdür. İşleri yapılmayan, yolları yapılmayan, hükümetten kovulan yine köylüdür" dedi. Dar gelirlilerden vergi alınmaması, vergilerin kazanca göre saptanması gibi öneriler yapıldı. (ZC 3: 119; Öğüt: 11).

7. İstanbul Hükümeti, kendisine karşı düşmanca makaleleri yasaklama kararı aldı. Karara göre, bu tip bildiri ve makale yayımlayanlar, cezalandırılmaktan başka memur iseler görevlerinden atılacak ve emeklilik hakkından da yoksun edilecekler. (TV: 3923)
8. Lozan'da bulunan Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Ahmet Rıza Bey'in mektubuna cevap vererek, şimdi Abdülhamit'ten de zorlu düşmanlara karşı birleşerek mücadele etmeleri gerektiğini, Vahdettin döneminin Abdülhamit döneminden kötü olduğunu yazdı. Ahmet Rıza'ya Anadolu'ya gitmesini tavsiye etmedi. (Tanin: 5.3.1946)
9. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Mustafa Kemal ve ayakdaşları, Yunanlılara karşı büyük bir saldırıya hazırlanıyorlar. Bu çılgınca teşebbüsün amacı yine izmihlal, yine izmihlal, yine izmihlal! Çünkü Yunanistan'ın orduları var, mühimmatı var, teçhizatı var. Nihayet İngiltere gibi büyük bir yardımcıları var. Bu sergerdeler ise her hususta yoksul. Fazla olarak da gaddar, haydut! Anadolu halkı, Allahını, dinini sever. Onlar ise zındık, münafık. Yunanlılar ta Bursa'ya geldiler. O düzmece kahramanlar çala taban kaçmaya mecbur oldular. **İleri:** Aksaray Fıkaraperver Cemiyeti'nin çalışmaları. **Alemдар:** Sulhümüz bugün imzalanacak. **İkdam:** İngilizler Bolşeviklere şiddetli bir nota verdiler. **Dersaadet:** Bolşevikler Varşova'ya doğru ilerliyor. —The Orient News'ten: Mustafa Kemal'in ayakları altındaki zemin kaymaya başladı. Planları bir bir suya düştü. Onun önünde üç yol var: Tabanları kaldırmak, vurularak kaçmak, "bütün paslı silahlarımı attım, cezamı çekmeye hazırım" diyerek hükümete teslim olmak. En doğru hareket budur ama yapması beklenemez. **Vakit:** Çeteler, Mustafa Kemal tarafından teşkil edilmiştir. Anadolu ahalisinin bu çetelere karşı hiddet ve öfkesi son dereceye varmıştır.

8 - PAZAR

1. İkinci Düzce ayaklanması. 300 Abaza, Düzce'yi basarak ateşe verdi. 13 Nisan'da başlayan birinci isyan, Bolu, Çerkeş, Safranbolu yörelerine kadar yayılmış ve açıldığı günlerde TBMM'ne zor günler yaşatmış, isyanı Çerkez Ethem'in Seyyar Kuvvetleri bastırabilmişti. Bu ikinci isyan 28'de söndürülebi-
lecek. (İHH: 90, 94; Apak: 116; Özkök: 270; Güralp: 65; Esengin: 148)
★ Geredeli isyancılardan Davudoğlu İbrahim Ağa, Kuvayı Milliye'ye katılmak istediğini bildirdi. İsteğin kabul edilmesiyle İbrahim Ağa, Kuvayı Milliyeci olacaktır. (TİH VI: 87; VI (1974): 117; Esengin: 153)
2. Kılıç Ali'nin 11 Mayıs'ta ayrılması üzerine, Binbaşı Ali Şefik Bey, Antep'e gelerek Özdemir takma adıyla Kuvayı Milliye'nin komutasını üzerine aldı. Ali Şefik Bey ateşkesten beri Suriye'de Fransızlara karşı yeraltı çalışması çindeydi. (Uzel: 57; S. Adil Paşa: 344; Şapolyo 2: 188) ★Andrea komutasında bir Fransız kuvveti, Akçakoyunlu'dan Antep yönüne hareket etti (Yetkin: 50).

3. Fransız işgalini sona erdirmek için Güney Cephesi'nde kısmî seferberlik ilan edildi. Mustafa Kemal, 1892-1899 doğumluların askere alınmasını emretti. (**TİH** IV: 173)
4. Erzurum'da, Maarif Müdürü Mithat Bey, Öğretmen Okulu Öğretmeni Cevat Bey, Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Mustafa Bey, Kolordu Komutanı'na giderek şehirde bir halk hükümeti kurulması gerektiğinden söz ettiler. Karabekir, Ankara'dan habersizce yapılan girişimleri ezeceği cevabını verdi. (**Karabekir** 1: 782)
5. Roma'dan Ankara'ya çağrılmış olan Edip Servet Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, bu çağrıya uymadığını, önemli miktarda para ile Roma'ya gönderilecek bir yetkilinin emrinde çalışmak istediğini bildirdi. Roma'nın propaganda ve ilişkiler için önemli bir merkez olduğunu belirterek bu fırsatın değerlendirilmesini istedi. Mustafa Kemal, Edip Servet Bey'i 5 Haziran tarihli bir yazı ile çağırmıştı. (**Şimşir** 5: 80)
6. İstanbul İngiliz Orduları Genel Karargâhı'ndan İngiliz Savaş Bakanlığı'na: İstanbul Hükümeti, Anadolu'ya karşı kullanacağı, 25 bin kişilik kuvvetin silah, donatım ve yiyeceğini İngiltere'den satın almak istiyor. (**Şimşir** II: 280)
7. **Dersaadet:** Sulhun imza edileceği saray. **İleri:** Ebubekir Hazım Bey hakkındaki Divaniharp kararı Padişah'a sunuldu. —Barış dün imzalandı mı belli değil. —Karşı gazeteler (Beyoğlu yakasındaki Rum, Ermeni gazeteleri), aleyhimizde yürümekten vazgeçmelidirler. Aramızda ayrılık sebebi yoktur. **İkdam:** Leh-Bolşevik savaşı. **Alemdar:** Lehistan meselesi ehemmiyet peyda ediyor (9: Leh orduları Bolşevik saldırısını durdurdu. 10: Lehistan ile ilk itilaf aktedildi. 14: Lehliler başkentlerini boşaltıyorlar. 16: Fransa'nın görüşü. 17: Mesele had bir safhaya giriyor. 20: Lehistan-Bolşevik harekâtında kararsızlık. 21: Kızillara karşı Varşova emniyet altına alınmış) **Akşam:** Sulhümüz yine tehire uğradı. **Yuğ** (Filibe): Cafer Tayyar, cesaret ve iradede yoksun değildi, onda eksik olan, ağır savaşların yaratacağı bir ihtilalci karakterdi (Cafer Tayyar, 26 Temmuz'da Yunanlılara esir düşmüştü). (**Velikov:** 144)

9 - PAZARTESİ

1. Dün başlayan İkinci Düzce ayaklanmasını bastırmak üzere, Ankara, Eskişehir, Bilecik, Yozgat ve Uşak'tan birlikler gönderildi. Birliklerden biri, Bolu boğazında baskına uğradı. (**TİH** VI: 87; VI (1974): 117; **Özkök:** 301; **Güralp:** 65) ★ Batı Cephesi Komutanlığı, isyancılara karşı gönüllü birliklerin kullanılmasını, zorunlu kalınmadıkça düzenli ordu birliklerinin çatışmaya sokulmamasını emretti. (**İHH:** 94).
2. Antep yakınlarındaki Nafak Boğazı'nda Fransızlara yapılan baskın sonuç vermedi. Fransız birlikleri, Akçakoyunlu'dan Antep'teki birliklerini takviye

etmeye geliyorlardı. (Véou: 427; Yetkin: 50; Mümtaz: 28; Özkök: 271; Saral: 297; Andrea: 54; Ünler: 72; TİH IV: 203) ★ Fransızların 4'te işgal ettikleri Cerablus geri alındı. Burası, 28 Aralık 1921'de boşaltılacak. (Gnkur. 152)

3. Meclis'in gizli oturumda Mustafa Kemal, cephe teftişini anlatarak iyimser bilgiler verdi. Açık birleşimde mebuslar, cephenin güçlendirilmesi için düşündükleri çözüm yollarını anlattılar, düzenli bir ordunun gereğini belirttiler. Konya mebusu Refik Bey (Koraltan), "İyi kişiler tayin edersek 8 yaşından 80 yaşına kadar herkesi seferber edebiliriz" dedi. Bolu mebusu Tunalı Hilmi "4 yaşından 100 yaşına kadar herkesi savaşılmaya çağırırım. Herkesin atacak bir kurşunu vardır" diye konuştu. Rasih Bey (Antalya) şöyle dedi: "Askerler, zenginlerin geri hizmette kalmalarından şikâyet ediyorlar, bunların da cepheye gelmelerini istiyorlar." Ali Şükrü Bey (Trabzon), düzenli ordu ile gerillanın birbirini tamamlaması gerektiğini söyledi. Mustafa Kemal'le birlikte bir mebus grubu Batı Cephesi'ne gitmiş, 7 Ağustos'ta Ankara'ya dönmüştü. (GCZ 1: 118; ZC 3: 135-148)
4. Kont Sforza, İtalyan Parlamentosu'nda "Türklerin tam bağımsızlığını isteriz" dedi... Türkiye üzerinde diğer İtilaf Devletleri'nin ve Yunanistan'ın üstünlük kurduğunu gören İtalyanlar, daha yumuşak bir politika izlemeyi tercih ediyorlar. (Alemdar, İleri: 11; Jaeschke 1: 116)
5. Yunus Nadi'nin Yenigün gazetesi, Ankara'da, Anadolu'da Yenigün adıyla yayımlanmaya başladı. Gazetenin İstanbul'da son sayısı 12 Nisan'da yayımlanmıştı. (AS: 19 "Tebrik eder okuyucularımıza tavsiye ederiz"; Tunçay: 86; Coşar, MMB: 80. Bazı kaynaklar, gazetenin Ankara'daki ilk sayısının 10 Ağustos'ta yayımlandığını yazmakta iseler de yanlıştır.) **Hakimiyeti Milliye**: Türkiye'de Yunan macerası (Bir İtalyan gazetesinden). **Tercümanı Hakikat**'te Divaniharp Başkanı Mustafa Paşa'nın demeci: Süratle iş gördüğümüz halde daha görülecek epeyce mahkememiz var. Verilen hükümlerin hak ve adalete uygun olduklarına tam kanaatim var. **Yeni Adana**'da Mustafa Kemal'in 5 tarihli Pozantı bildirisi (**Ayhan**: IV) **Akşam**: Muhaceret seli. İstiladan kaçanlar. —Nankör Osmanlılar. **İkdam**: Kapitülasyonlar. **İleri**: Anlaşmanın imzalanması, Venizelos'un isteği ile ertelenmiş. **The Times**: Damat Ferit'in Mustafa Kemal'le anlaşmak istemesine Sadık Bey muhaliftir. (Jaeschke 1: 116).

10 - SALI

1. Sevr Anlaşması!... Osmanlı İmparatorluğu'nu sona erdiren ve ondan kukla bir sultanlık bırakan anlaşma, Paris'te İstanbul Hükümeti delegelerine imzalatıldı. Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler tarafından imzalanan anlaşmayı İngiliz, Fransız, İtalyan, Japon, Yunan, Ermeni, Hicaz, Belçika, Lehistan, Romanya, Sırp-Hırvat, Sloven ve Çek delegeleri de imzaladı. İtilaf

Devletleri'nin 26 Nisan'da Spa konferansı'nda kararlaştırdığı ve 11 Mayıs'ta İstanbul Hükümetine tebliğ ettiği metni, Damat Ferit Kabinesi 20 Temmuz'da imzaya karar vermişti. Sevr Anlaşması, Türkiye'yi İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Ermeniler arasında paylaşıyor ve Ankara-Eskişehir-Kastamonu-Samsun çevresindeki küçük bir araziyi Türkiye toprağı olarak tanıyor. Diğer belli başlı hükümlere göre de, Doğu'da özerk bir Kürdistan kuruluyor, Ermenistan devletin sınırlarını çizme işi ABD'ye bırakılıyor. 12 Ada İtalya'ya veriliyor, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve ABD'den kurulu bir komisyonca yönetileceği öngörülüyor; bunlardan başka, Türkiye için üç İtilaf Devleti'nden bir komisyon kuruluyor, Türkiye 50.700 asker besleyebiliyor, Kapitülasyonlardan Yunanistan ve Ermenistan da yararlanıyor, anlaşma şartlarına uyulmazsa İstanbul da Türkiye'den alınıyor, İzmir, biçimsel olarak Türkiye yönetiminde bırakılıyor, Müttefiklerin suçlu saydıkları kişiler onların mahkemelerinde yargılanıyor, Türk hükümeti bunlarla ilgili suç kanıtlarını Müttefiklere vermek zorunda bırakılıyor... Sevr Anlaşması, bütün Türkiye'de büyük bir tepki ile karşılanacak, 12'de İstanbul'da, Ankara aleyhtarı gazetelerin de katıldığı genel yas ilan edilecektir. Ankara Hükümeti ise anlaşmayı geçersiz sayacak, onu hafifleterek kabul ettirmek yolunda İtilaf Devletleri'nin yaptığı girişimler, Misak-ı Milli'de diretilmesi üzerine sonuçsuz kalacaktır. (**Dersaadet, İleri, İkdam, Alemdar:** 12; **TV:** 3928; **Albayrak:** 23 "Zulüm Anlaşması"; **Öğüt:** 23 Ekim, metin; **MN** 1922: 182; **ÜİT** 3: 214; **İnal:** 2065; **Bayur:** 51).

2. Mustafa Kemal Paşa Meclis'te Bakanlar Kurulu'ndan sorulan askerî duruma cevap olmak üzere, Karabekir'den Bolşevik birlikleriyle temas, Ermeni ve Gürcülerin, Batum'un durumları hakkında 21 saat içinde bilgi vermesini istedi. Karabekir'in cevabı yarı. (**HTVD** 38 ves. 1127)
3. Düzce'den gelen isyancıların baskısı karşısında, millî kuvvetler Bolu'yu boşalttı (**Özkök:** 306).
4. Fransız kuvvetleri, Antep'te üçüncü Türk kuşatmasını yaparak şehri sardılar. Önceki gün Akçakoyunlu'dan Andrea kumandasında yola çıkan Fransız yardım kuvvetine Nahak, İkizkuyu ve Körkün'de yapılan baskın bir sonuç vermemişti. Bu savaşlara katılan şehir Türk halkının bir kısmı da dışarda kalmış bulunuyor. Mıntika Kumandanı İrfan Bey de dışarda kaldığı için şehir içindeki kuvvetlerin başına Özdemir Bey getirildi. Kadın ve çocuklar da içinde olmak üzere şehrin savunulmasında herkese görev verildi. (**Yetkin:** 50; **Mümtaz:** 28; **Ünler:** 73, 215; **Véou:** 428; **S.Adil Paşa:** 343) ★ Çaycuma Müfrezesi Komutanı Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'e 4. Tümen Komutanlığı'nca milis generalliği tevcih edildi (**Ali Sarıkoyuncu:** 65).
5. İstanbul Hükümeti, artık zaten çoktandır Ankara'dan emir almakta olan Sivas (Reşit Paşa), Erzurum (Reşit Paşa), Bitlis, Van, Diyarbakır ve Konya valilerinin görevlerine son verdi. (**TV:** 3928)

6. Mustafa Kemal, İsmail Safa Bey'e, Adana Vali Vekilliği'ne atanışını bildirerek, merkezi Pozantı olan ilin yeni idarî bölünüşünü anlattı (**Ener 2:** 202; **KSİ:** 174 "20 Ağustos).
7. Yunan Genel Karargâhı, Uşak'ın işgali için gerekli gördüğünden Simav tepelerinin zaptedilmesini Kula'daki Ayvalık Tümeni'ne emretti (**KASÖT:** 135).
8. Moskova'da bulunan iki bakanın yerine vekilleri seçildi. Buna göre Ahmet Muhtar Bey, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'e, Mahmut Celal Bey (Bayar) ise İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey'e vekâlet edecek. (**ZC 3:** 167)
9. Ankara Hükümeti, maden kömürü üretimi ve dışsatımını artırarak bütçeyi güçlendirmek için, Zonguldak kömür işçilerinin askerliklerini erteledi (**Düster 3/1:** 43).
10. Ruslar, Ermenilerle bir anlaşma yaptılar. Buna göre Karabağ, Zengizor, Nahcivan, geçici olarak Sovyet denetimine geçecek. Buna rağmen, Türkiye'nin Sovyetlerden yardım alacağı karayolu tamamiyle açılmamış bulunuyor. (**TİH II/3:** 269; **III:** 113, 133; **Bel.** 164: 685; **Bayur:** 66; **Şemsutdinov:** 128; **Bıyıklıoğlu:** 86)
11. İçişleri eski Bakanı Ebubekir Hazım Bey'in 7 tarihli idam kararı, Padişah tarafından yaşı ve devlete hizmetleri gözetilerek ömür boyu hapse çevrildi ancak Hazım Bey, idam edilecekmiş gibi askerî tutukevine götürüldü ve bir hücreye konuldu. Burada kendisine, Padişah'ın kararda değişiklik yapan iradesinin yazılı olduğu Takvimi Vekayi'nin bugünkü sayısı ulaştırıldı. Hazım Bey, hücre duvarında, Ermeni kırımından hüküm giyip 5 gün önce asılan Nusret Bey'in yazısını okuyor: "Burası tarihin dönek mahallidir!" (**Akşam:** 11; **Tepeyran 2:** 158, 168; **TV:** 3926)
12. Nafia Vekâleti, Bağdat Şimendifer İdaresi ile Bağdat Hattı İnşaat Şirketi'ni de yönetimi altına almasını Eskişehir'de Anadolu Şimendifer Kumpanyası Müdürü Behiç Bey'e emretti. 26 Ağustos'ta Eskişehir'e gelen Bakan İsmail Fazıl Paşa'nın emriyle bir kısmı bu yanda kalmış olan Afyon-Uşak hattına da el konulması ile demiryolu idaresinin adı "Anadolu-Bağdat ve Afyon-Uşak Demiryolları ve Bağdat İnşaat Şirketi Umum Müdürlüğü" adını alacaktır. (**Gürel:** 12)
13. **Öğüt:** Yeşil ve Kızıl ordular Halil Paşa kumandasında. **İleri:** Türk'ün manevî kuvvetini geliştirmek lazım. **Alemдар:** Türk ağır yaralıdır, fakat ölmeyecek. —Hazım Bey'in yargılaması sonucu. **İkdam:** Sulhun imzasına dair haber gelmemiştir. —Hazım Bey hakkında idam kararı. **Vakit:** Hazım Bey hakkında oybirliği ile verilen idam kararı. **Dersaadet** ve **İleri**'de de aynı karar.

11 - ÇARŞAMBA

1. Fransızlar Antep'i tamamen ve ikinci defa sardılar (Birincisi 17 Nisan). Andrea ve Abadi halka bir bildiri yayımlayarak şehrin iki saate kadar kayıtsız şartsız teslimini istediler. Halk hürriyet ve bağımsızlık için çarpışacağını belirterek teslim olmayı reddetti. Özdemir Bey, Fransızlara verdiği cevapta "Sizin bayrağınız altına girecek hiç bir Türk yoktur. Bir tek Antepli sağ kaldıkça bu şehre giremeyeceksiniz" dedi. (TİH IV: 205; Abadi: 59; Andrea: 57; Yetkin: 52; Mümtaz: 28; Uzel: 125; Ünler: 73; Lohanizade: 127; Şapolyo 2: 189) ★ Tarsus ve Mersin'de üstünlük sağlayan Fransız kuvvetleri, Adana'ya döndü. Kalabalık bir topluluk tarafından karşılandı. (Véou: 379)
2. Gerede'den ayrılan bir birlik, isyancıların saldırısına uğradı. Silahsız erler dağıldı. 331 erden 21 kişi kaldı. (TİH VI: 89)★ Ankara'dan gönderilen 120 asker, 80 gönüllü, bir ağır makinalı tüfek takımı, Mudurnu'ya gelerek Nazım Bey'in kuvvetleriyle birleşti (Güralp: 67). ★ 8 Ağustos'ta ikinci kez ayaklanmış olan Düzcü isyancıları, TBMM'ne tel çekerek eski olaylardan kimse sorumlu tutulmazsa ayaklanmaya son vereceklerini bildirdiler. Ayaklanmalarına sebep olarak, eski kaymakamın "Çerkez ve Abazaları öldürecek, kadın ve kızlarını cariye olarak kullanacağız" dediğini ileri sürdüler. Tutuklu subaylara da aynı yolda bir telgraf çektilirdi. Telgrafların birinde, isyancıların pişman olduğu, düşmana karşı yurdu savunmak için çarpışacaklarına söz verdikleri bildirildi. (TİH VI: 86; VI (1974): 16; Apak: 116; Özkök: 272; Esengin: 151)★ Kirmasti Belediyesi'nin Anzavur Ahmet'e, Çerkez Ethem'e ve Akıncı Kumandanı Osman Bey'e ödenen toplam 4.521 lira 56 kuruş 20 para hakkında kararı (Görgülü: 46).
3. Kâzım Karabekir, Meclis Başkanlığı'nın dünkü isteği üzerine, acele kaydıyla gönderdiği uzun raporunda, Bolşevikliğin hızla yayıldığını, İngilizlerin Türk-Bolşevik temasını önlemek için Kafkas hükümetlerini kullandığını, Polonya saldırısı üzerine Bolşeviklerin büyük kuvvetlerini Kafkaslardan çektiğini ve bu nedenle bölgede zayıf düşüklerini ama yakında güçleneceklerini, Gürcistan ve Ermenistan'ı da Bolşevikleştireceklerini bildirdi. Dünya çapında önemli saydığı (1 Eylül'de toplanacak olan) Bakû Doğu Milletleri Kurultayı'na acele delege gönderilmesini, Bolşevizm hakkında zamanında bir karar alınarak bunun aşağıdan yukarıya bir devrimle gerçekleşmesinin önlenmesini istedi. (TİH III, ek 8)
4. Ankara Hükümeti, bir kararla tehcir davalarına bakacak mahkemeleri lağvetti. Ermeni göçettirme ve kırım olaylarını yargılamak için Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra yoğun bir çalışmaya girilmiş, 11 Aralık 1918'de Anadolu 10 bölgeye ayrılarak, her birine soruşturma kurulları gönderilmesi kararlaştırılmış, 16 Aralık 1918'de de İstanbul'da ilk divanîharp kurulmuştu. 5 Şubat 1919'da yargılamalara başlanmış, 12 Mart 1919'da mahkemeler te-

- ke indirilmişti. Ankara Hükümeti, geçtiğimiz 8 Mayıs'ta bu davadan tutuklu olanların saliverilmelerine, davalarının tutuksuz görülmesine karar vermişti. (**Düstur** 3/1: 33, 36)
5. Ebubekir Hazım Bey, idam edilmek üzere götürüldüğü Askerî Tevkifhane'den, Padişah'ın cezayı ömür boyu hapse çevirmesi üzerine, Sultanahmet'teki cezaevine nakledildi. (Tepeyran, "36 saat kadar süren korkunç bir rüyadan uyanır gibi oldum!" demektedir). Mahkûmlar, İçişleri eski Bakanı Hazım Bey'i gösterilerle karşıladılar. (**Tepeyran** 2: 166; **AS**: 16, tarih belirtmeksizin)
6. Fransa, Wrangel Hükümeti'ni tanıdı. Wrangel, İtilaf Devletleri'nin desteği ile çarlığı diriltmek için ayaklanmış ve komutayı 4 Nisan'da Denikin'den devralmıştı. Kızılordu tarafından 10 Kasım'da Kırım'dan atılacak olan Wrangel, ordusunun artıklarıyla birlikte İstanbul'a gelecektir. (**Dersaadet**: 16; **İkdam**: 18)
7. İtilaf Devletleri ile Letonya arasında barış imzalandı (**ÜİT** 3: 204).
8. Yunanlıların 6'da işgal ettiği Karamürsel geri alındı. Kasaba, son kurtuluş olan 4 Temmuz 1921'e kadar birkaç kez daha el değiştirecektir. (**Gnkur**. 45)
9. İstanbul'da Amele Fırkası adıyla yeni bir parti kuruldu. Amiralzade Cemal Hüsnü, Davavekili Radi, eski memurlardan Mehmet Behçet ve Haydar, Müteahhit Mehmet Kâmil Beyler tarafından kurulan partinin tüzüğünde işçi haklarını gözeteceği belirtildi. İstanbul'da, işçilerle ilgili, Şefik Hüsnü yönetiminde Üçüncü Enternasyonal'e bağlı Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ile İştirakçi Hilmi yönetiminde, İkinci Enternasyonal'e bağlı Türkiye Sosyalist Fırkası adlarında iki parti daha bulunuyor. (**Tunaya**: 467; **Tunçay**: 92; **Tevetoğlu**: 116; **Çapanoğlu**: 73; **Himmetoğlu II**: 53)
10. İstanbul gazeteleri, Polonya'da Bolşevik hareketinin başarıyla ilerlediğini, İngiliz ve Fransızların bundan kaygıya düştüklerini, Yunanistan'da komünist akımların başladığını yazıyor (**Himmetoğlu II**: 41). **İleri**: Anlaşma dün imzalandı mı? **Alemdar**'da R. Cevat: İttihat ve Terakki, rezaletini dünyaya bulaştırdığı için, insanlık bu hırsız çetesinin yapacağı tahribata karşı tedbir almakta haklıdır. Bu yapılamayacak olursa elimizde kalan da mahvolur. İttihatçıları temizlemedikten sonra devlet geniş bir nefes alamaz. **İkdam**: Sulh dün imza edildi mi? **Karagöz**'de Hacıvat'la Karagöz, sağlam ayakkabı bulamıyor... —(sansür)

12 - PERŞEMBE

1. Önceki gün Sevr Anlaşması'nın imzalandığı haberinin İstanbul'da öğrenilmesi üzerine, şehirde genel yas ilan edildi. Müslümanlar dükkânlarını kapattılar. Ulaşım araçları 4 dakika durdu. Gazeteler, (günün son paragrafın-

- da görüleceği gibi) buna uygun yayınlar yaptılar. (**Alemdar, Dersaadet:** 13)
2. Damat Ferit, Versay'da bulunan Hadi Paşa'ya çektiği telgrafta, anlaşmanın ne zaman onaylanacağını yarı resmî biçimde öğrenmek üzere Paris'e bir kâtip ve İtilaf Devletleri'yle acilen diplomatik ilişki kurup kuramayacaklarını öğrenmek için Londra, Paris ve Roma'ya adam gönderilmesini istedi (**Ba-yur:** 62).
 3. Sevr Anlaşması üzerine, görünüşteki Türk yönetimine son verilerek, 15 Mayıs 1919'dan beri Yunanlıların işgali altında olan İzmir'de Yunan sivil idaresi kuruldu. Vali İzzet Bey'in ölmesi üzerine onun yerine bakan Besim Bey, yönetimi Yunan Siyasî Komiseri Steryadis'in vekili Petros Gunekaris'e teslim etti. (**AS:** 19; **Roda:** 122)
 4. İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfî (Nemrut Mustafa), Kuvayı Milliye'ye katılıp halen "fıradar" olan Nurettin Paşa, Diyarbakırlı Kâzım Paşa, Kaymakam Hüseyin Hüsnü Bey, Miralay Bahaaddin, Behiç, Kaymakam Seyfi'nin, Padişah'a isyan, çetecilik, ahaliyi birbiri aleyhine ayaklanmaya teşvik suçlarını ispatlanmış sayarak idamlarına, rütbelerinin geri alınmasına ve mallarına el konulmasına karar verdi (**İleri, Dersaadet, Alemdar:** 17.)
 5. Mustafa Kemal, İzzet Paşa'nın, İngilizlerin tutsak değişimi için görüşme isteğini bildiren 5 Temmuz tarihli mektubuna cevap verdi. "Müslüman ve Türk sözkonusu olunca insan hayatına zerre kadar önem vermeyen İngilizler, birkaç İngiliz yakalandığını görünce telaşlanıyorlar" diye yazan Mustafa Kemal, tutsak değişimi için Londra Hükümeti'nin Ankara Hükümeti'ne başvurması gerektiğini, İstanbul Hükümeti, Malta'dan İstanbul'a getirilecek kişileri asarsa, Ankara'nın elinde bulunan İngiliz tutsaklarının tümünün derhal idam edileceğini bildirerek, bunun İngiliz karargâhına duyurulmasını istedi. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası I:** 169; **Şimşir 2:** 378)
 6. Paris'ten Yunanistan'a dönmekte olan Başbakan Venizelos'a, Kralcı kaçak iki Yunan subayı tarafından Leon İstasyonu'nda suikast girişiminde bulunuldu. Venizelos hafif yaralandı. Suikast haberinin duyulması üzerine çıkan çatışmada Fon Dragünist adlı muhalif bir milletvekili öldü. Venizelos Yunanistan'a 30'da dönebilecek. (**Alemdar, İleri:** 14; **İkdam, Dersaadet:** 15; **KASÖT:** 139; **Roda:** 125)
 7. İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporu: Damat Ferit, Müttefiklerin Sevr Anlaşması'nı ne zaman onaylayacaklarını soruyor. (Curzon'un 18'de cevabı: Belli değil, İngiliz parlamentosunda 19 Ekim'den sonra müzakereye başlayacağız). (**Jaeschke 1:** 116) ★ İngiliz Haberalma Teşkilatı İstanbul Kolunun raporu: Bir Türk'ün verdiği rapora göre, İttihatçılar Anadolu'da Bolşevikliğin gelişmesine sebep oluyorlar. Bunlar, Mustafa Kemal önderliğinde gelişen hareketi de kontrol altına almaya çalışıyorlar ama başaramadı-

lar. (**Şimşir** II: 252) ★ Curzon'un talimatı: Bir diplomatın Padişah'ın yanına tayin edilmesi zamanı gelmiştir (**Jaeschke** 1: 116).

8. İçki Yasağı (Men-i Müskirat) yasa tasarısı görüşülürken Meclis'te şiddetli gürültüler ve sataşmalar oldu. Başkan görüşmeleri yarından sonraya erteledi. (ZC 3: 180)
9. **Akşam**'ın 1. sayfasında, Çallı İbrahim'in özel olarak yaptığı resim: Ana ve elinde çocuk. Yıkıntılar ardından doğan güneş. —Siyah çerçeveleli manşet: Git vatan Kâbe'de siyaha bürün!.. —**Basübadelmevt** (ölümden sonra dirilme). Türk nasıl yükselir? —Hythe Konferansı kararları. **Dersaadet**: Bugün Türklerin matem günüdür. Her gecenin bir sabahı olduğunu unutma! **İleri**'de, anlaşmayı imzalayan Hadi Paşa, Reşat Halis ve Refik Halit Beylerin resimleri. Hadi Paşa'nın imzayı bildiren telgrafı. —Ateşkes 1 yıl 9 ay 10 gün sürdü. **Alemdar**'da siyah çerçeve içinde: Kara gün! —Proedos'tan: Mustafa Kemal, kuvvetlerini Yunan cephesinde topluyor. **İkdam**: Murahhaslar, Devlet-i Aliye'nin taksimine dair kararı nihayet önceki gün imza ettiler. "Ne bahtiyardır o milletler ki, tarihleri yoktur. Bugün bu acı gerçek, her Osmanlı'nın kalbinde bir çıban gibi sancıyor. Dün ne büyük bir millet, ne heybetli bir devlet idik. Bugün neyiz? Heyhat! Söylemeye dilimiz varmıyor. Bugün meyhanelerde çalgılar sussun, kalplerde ihtiraslar dinsin... **Politiya** (Yunan, Kralcı): İmparatorluk idaresi altında esir kalmış olan milyonlarca kardeşimizi kurtarmalıydık. **Nea İmera** Yunan ordusu, bir çağlayanın suları gibi, ırkın gelişmesine engel olan her engeli aşmıştır. Yunan askeri, süngüsü ile düşmanı devirerek ırkın rüyalarını gerçekleştirmiştir. Atalarımızın diktığı ve kanları ile suladığı hürriyet ağacı şimdi daha güzel ve gür olarak yükseliyor. (**Roda**: 13) **Açıksöz** Hilafet Heyeti'nin Zatışahane'ye müracaatları (Süleyman Tadvî, Ebulkasım, Seyyid Hüseyin, Mehmet Ali imzalarıyla. Telgrafta Türkiye'nin bütünlüğü ve Halifelğin yaşaması için yapılan çalışmalar anlatıldıktan sonra, İslâm âleminin Dört Halife Devri'nden beri görmediği bir birlik içinde olduğu belirtilip Vahdettin'den, hiç bir şeyden korkmaması istenmektedir).

13 - CUMA

1. Türk kurulu ile Sovyet yetkilileri arasında Moskova'da resmî görüşmeler başladı. Türk delegeler, yardım için esaslı bir yolun açılmamış olması nedeniyle Sovyetlerin 10 Ağustos'ta Ermenilerle yaptığı anlaşmadan hoşnutsuzluklarını belirttiler. Savaş sırasında Kafkasya'ya göçmüş Ermenilerin Van, Bitlis ve Muş illerinin bazı kısımlarına yerleştirilmesinde görüş birliğine varılamadı. Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Karahan, Ermeni sorununu kendilerinin çözeceğini ve yolu açacaklarını söyledi. Türk kurulu, Sovyetlerden, Baha Sait gibi kişileri Türkiye adına temsilci olarak kabul etmemelerini istedi. İki taraf arasında anlaşma 24'te parafe edilecek ve 16 Mart 1921'de imzalanacaktır. Bekir Sami-Yusuf Kemal kurulu, Moskova'ya 19 Tem-

- muz'da ulaşmış ancak Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi nedeniyle resmî görüşmelere başlanması mümkün olmamıştı. (**Tengirşek:** 158; **Cebesoj 2:** 68; **GCZ 1:** 159; **Yerasimos:** 169)
2. İlk geçen hafta yapılan cuma talimlerinden ikincisi. Kastamonu erkekleri cuma namazından sonra mahallelere bölünmüş gruplar halinde eğitim yerine giderek Vali Cemal Bey'in önünde geçit resmi yaptılar. İki saat süren eğitimden sonra bölükler, mızık ve bayraklarla şehre döndü. Haberi veren Açığsöz gazetesi, orta sınıfın ilgisine karşılık, büyük tüccar, büyük memur ve büyük hocaların ilgisizliğinden yakınacaktır. (**AS:** 16)
3. Halil Paşa, Beyazıt'tan bugün yazdığı mektupta, Karabekir'in 2 Ağustos'ta sorduklarına cevap verirken Azerbaycan'da bulunan bir kolordu kuvvetindeki Bolşevik birlikleri ve başında Mustafa Suphi'nin bulunduğu Komünist partinin Rusya'daki esirlerden kurduğu birlik hakkında bilgi verdi. Türkiye'ye ait işlerin Azerbaycan'da bir resmî temsilci olmaması nedeniyle yüzüstü kaldığını bildirdi ve bu işin çözümlenmesini önerdi; gönderileceği bildirilen paranın 500 kilosunun elçilik başkâtibinde bulunduğunu, bunun ve asıl büyük kısmının yolun açılmasıyla ulaştırılacağını, kendisinin İran İnkılap Ordusu Başkumandanlığı'nı üzerine aldığını, Ankara'ya kadar gidip dönmek isteğinde ise de şimdilik Nahcivan'daki durumun buna engel olduğunu anlattı. (**Karabekir 1:** 797)
4. Kuşatma altındaki Antep'te Fransız komutanları Albay Abadi ve Andrea, teslim olmaları için Türklere tekrar çağrıda bulundular. Çağrıda "Hâlâ uslanmadınız mı? Fransız mandası ve himayesine boyun eğiniz, bu durum size mutluluk ve refah bahşedecektir" denildi. Türkler Karatarla Camii'nde toplanarak savaşa devam kararı aldılar. Fransızlar Antep'i bombaladı. (**Abadi:** 61; **Andera:** 61; **Uzel:** 129; **Véou:** 432; **Yetkin:** 53; **Ünler:** 78 "13'te. Ermenilerden de bir ultimatom geldi. Onlar da şehrin Fransızlara teslimini istediler.")
5. Cemal Paşa, bir ay kadar önce geldiği Taşkent'ten Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, daha önce de dört mektup yazdığını ve bunlara cevap alamadığını belirtti, "sizin iki satırınız bana rehber olacaktır" diyerek Hamdullah Suphi, Ruşen Eşref ve başka bir iki kişiyi, bir iki hanım ile birlikte gönderirse Türkistanlıların minnettar kalacağını, subay gönderilmesinin de yararlı olacağını, Taşkent'te Mustafa Kemal'i adeta bir mehdi saydıklarını bildirdi, kendisi hakkında Afgan Emiri'ne bir bildirim yapılmasını istedi, Hindistan sınırında bir ihtilal yuvası yapmak istediğini anlattı. (**Karabekir 3:** 70; **Şapolyo:** 114; **Tanin:** 29.1.1945; **Şimşir 5:** 91) ★ Cavit Bey'in, Talat Paşa'dan, çalışmaları ve tasarıları hakkında mektup alışı (**Tanin:** 5.2.1946).
6. Aden'deki İngiliz temsilcisi, dışişlerine gönderdiği raporda, Yemen'de Türkler lehine propaganda yapıldığını bildirdi (**Şimşir II:** 260).

7. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Sevr'in uygulanma zorunluluğunu anlatıyor: Bize ne Moskova'dan, ne Turan'dan, ne Türkistan'dan, ne de Asya'nın başka bir köşesinden ufak bir imdat gelebilir. İtilaf Devletleri'nin de teveccühünü kazanamazsak hakkımızdaki en elverişli görüşlerden de yararlanamayız. **İleri'de** barış anlaşmasının imzalanmasıyla ilgili resim: Bir mezarın yanında bitkin halde 3 insan, kapkara bir gök. —Bu uzun gecelerden birlik halinde kurtulacağız. Harbiumumî ile başlayan tarih devri henüz kapanmadı... **Dersaadet**, sansürce süresiz kapatıldı. **Alemdar**: Dün en acı günümüzdü. Öteye beriye, siyah tüllerle örtülü bayraklar çekilmişti. Hemen bütün Müslümanlar, dükkânlarını kapattılar. Saat tam birde arabalar, vapurlar, tramvaylar birkaç dakika durdu. **Hakimiyeti Milliye**: Hint gazeteslerinde lehimize çıkan yazılar. —Avrupa diplomatlarının marifetleri. Diplomasi tarihinde görülmemiş, hakaret dolu bir cevap. —İtalyan Epope gazetesinden: Spa'da Türk isteklerine hayır denmekle Doğululara mukaddes cihat için çevresinde birleşilecek bir sancak verildi. Venizelos, Batı Anadolu'da saldırının verdiği avantajla, İtilaf Devletleri'ne her istediğini kabul ettirdi. Mustafa Kemal'in ordusu, henüz ciddi bir surette işe girişmedi. **Akşam**: Trabzon yönünden Ermeni kafilesini getirirken onlara saldıran Beyazıt Mutasarrıf Vekili Yusuf Ziya Bey tevkif edildi. **Temin** (Edirne): Metropolit-hane'de ve Selimiye Camii'nde Venizelos'a şükran duası. **İkdam**: Dünkü millî matem. —Sulh hakkında Rum gazeteleri ne diyor? —İstanbul'da fuhuş. **Yuğ** (Filibe)'da Cafer Tayyar Bey'in 26 Temmuz'da yakalanmasından sonra Atina'ya götürülürken söyledikleri: Kendime kızıyorum. Daha sağlam ve daha dikkatli hareket etmem gerekirdi. (**Velikov**: 144; **Jaeschke** 1: 117)

14 - CUMARTESİ

1. Yüzbaşı Şerif Bey Komutasındaki millî kuvvetler, 4 gün önce boşaltılan ve isyancıların elinde olan Bolu'ya girdi. İsyancılar kaçtılar, öldürülenlerin cesetleri, çöp arabalarıyla şehir dışına atıldı. Ermeni mahallesinde yangın çıktı. (Bkz. Zaven Efendi'nin şikâyeti: 1 Eylül) (**Güralp**: 71; **Özkök**: 308)
2. Millî Kuvvetler Adana'da Dufieux'un karargâhını top ateşine tuttular. Ermeniler korku ve telaşa kapıldılar. İstasyon çevresi, hava alanı ve hastane de top ateşine tutuldu. Fransızlar yarın top atışının yapıldığı Kurttepe'ye saldıracaklar, ele geçirdikleri topu, generalin karargâhı önüne getirerek sergileyeceklerdir. (**Ener** 2: 209; **Véou**: 308)
3. Moskova'daki Türk kurulu üyeleri Lenin'le görüştü. Dışişleri Bakanı ve delegasyon başkanı Bekir Sami Bey, Lenin'e Anadolu halkının ve TBMM'nin selamlarını bildirerek yardım istedi. Lenin, Anadolu'ya yardım edeceklerini ve Batı'nın saldırısına karşı Türkiye'yi koruyacaklarını söyledi. Aynı kurulda bulunan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey'in izlenimleri: Lenin sarayda oturmuyor. Kapısında kapıcı ve nöbetçi görünmüyor. İlmi ile Karl Marks'ı ge-
çen, başka milletleri Rus yapmak siyasetinin iki büyük yapıcısı Çarlık'la Or-

todoks Kilisesi'ni yıkan Lenin. Pantolonu ütüsüz. Bize iltifatlarda bulundu. Dünyanın en tatlı ve sevimli adamlarından biri... (GCZ 1: 166; Cebesoy 2: 72; Tengirşek: 162; Şemsutdinov: 15) ★ Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, Sovyetlerin, Polonya ile Kırım'daki Wrangel'le uğraştıklarından, başlarına bir de Ermenistan ve Gürcistan belası çıkarmak istemediklerini bildirdi.

4. Mustafa Kemal, Doğu'da saldırılara niçin karşılık verilmediğini soran bir önerge üzerine TBMM'nde yaptığı konuşmada, Bolşevik ordularının Polonya'da kazandığı başarıları övdü. İslamiyet'in en yüksek kanun ve kurallarını kapsadığını ileri sürdüğü Bolşevikliğin ortak düşmana karşı kazandığı başarıların teşekküle değer olduğunu, Türkiye'ye yardım için Bolşeviklerin iki ordularını Kafkasya'ya ayırdığını söyledi. Mustafa Kemal, hükümetten habersiz olarak Bakû Doğu Milletleri Kurultayı'na gidenleri kınadı. "Biz her yere gideriz, yalnız biz gideriz." dedi. "Biz Bolşevik değiliz, halkçıyız. Halkçılık Bolşevizme ters düşmez" diyen Mustafa Kemal, İngilizler hesabına Karabağ'da Bolşevikler aleyhine harekete geçen Nuri Paşa'yı da kınadı. Sorunların görüşmeler yoluyla çözülmesi için Ermeniler üzerine düzenlenen hareketi durdurduklarını söyledi. (ZC 3: 183; ASD I: 92)
5. TBMM'nde Trakya ve Düzce olayları görüşüldü. Mustafa Kemal, "Bu Meclis, koca Anadolu'ya, millete dayanıyor. İstanbul'u olduğu gibi, Trakya'yı da burası kurtaracaktır" dedi. Mebuslar, Bursa ve Alaşehir yenilgisine sebep gösterdikleri kumandanların cezalandırılmasını istediler. Mustafa Kemal ve Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, kumandanları savundular. Mustafa Kemal, Bursa'nın boşaltılması için emri kendisinin verdiğini, kumandanlara işten el çektiklerini, onları divaniharbe vermek için elde belge olmadığını söyledi. (ZC 3: 196; ASD I: 102)
6. İrşat Encümeni'nin Sevr Anlaşması konusunda millete bir bildiri yayımlaması kabul edildi. Ali Süürü Bey, "Bizim bugünkü üslubumuzla köylü da-yılara gerçeği doğrudan doğruya yazı ile, kalemle anlatmak mümkün değildir" dedi. (ZC 3: 183, 193)
7. İsviçre'den gelen, İngiliz eski ajanı François Stern'in İngiliz dışişlerine anlattığına göre, Mustafa Kemal, İsviçre'de bulunan Suphi Bey'e İngilizlerle anlaşmak üzere yetki vermiş. Mustafa Kemal'in koşulları şunlarmış; İzmir'deki Yunan askerî gücü, yerini İtalyanlara bırakmalı, Türkiye İzmir'i liman olarak kullanabilmeli, gerekirse Boğazlar İngilizlerin denetiminde olmalı ama İngilizler Yunanlıları desteklemekten vaz geçmeli, Damat Ferit çekilmeli... Buna karşılık Mustafa Kemal Trakya'dan vazgeçecek ve ordusunu terhis edecekmiş... (Bel. 177: 359; Şimşir II: 261)
8. İleri: Matem gecelerini çok kereler, bir kurtuluş sabahı aydınlatmıştır. —Bolşevikler Lehistan başkenti etrafında. —Büyük meydan savaşı. Alem-

dar'da R.Cevat, Ali Kemal'in Peyamı Sabah'ta "Biz ne siyah çerçevelere boyarız, ne de çocuk gibi ağlarız" diye yazmasını eleştiriyor: Mihran Efendi'nin gazetesine tabii görürüz, lâkin Ali Kemal Bey yazmamalı idi. **İkdam:** Ermenice gazetelerin Sevr hakkında yazılarını naklediyor: Cagadamard: 10 Ağustos, yeni bir devrin başlangıcı. Artık eski Türkiye yok. Yerkir: Kıymetli bir resmî vesika, fakat bizi endişeye düşüren uygulama kabiliyetidir. **Akşam:** Venizelos'a suikast tafsilatı. **Populaire** (Fransız Sosyalist Partisi organı): Müttefik devletlerin emperyalizmi; teşebbüslerini haklı çıkarmak, kamuoyunu işgallere hazırlamak için büyük olayları şişiriyor, deliller toplama-ya çalışıyor. **Karagöz:** Hacivat: Biz bu viran evde oturamayacağız galiba Karagöz, bir gün başımıza çökecek, aklımız başımızdan gidecek. Karagöz: Hele biraz daha dişimizi sıkalım Hacivat, ne olur olmaz, belki bir biçimine getirir de şu babadan kalma harap evi adamakıllı tamir ederiz.

15 - PAZAR

1. TBMM'de, millî savunma için herkesin taşınabilir malından onda birinin alınması önerildi. Bazı mebuslar, İstanbul'da haksız idam cezaları veren mahkeme üyelerinin öldürülmesi için yurttaşlara yetki verilmesini öngören kanun önerilerini yenilediler. Öneriler komisyona gönderildi. (ZC 3: 229, 230) ★ Ereğli ve Zonguldak'tan çıkarılan kömürler hakkında kayıtların kaldırıldığı, yıkanmış olan kömürlerden 3, yıkanmamış olanlardan 2 lira daha dışsatım vergisi alınacağına ilişkin kanun (CR: 2; ZC 3: 212; Düstur 3/1: 45).
2. Meclis İkinci Başkanı ve Adalet Bakanı Celalettin Arif Bey, seçim bölgesi olan Erzurum'a gitmek üzere Meclis'ten iki ay izin aldı. (9 Eylül'de Erzurum'da). Hüseyin Avni Bey'le birlikte hareket eden Celalettin Arif Bey'in Erzurum'da Mustafa Kemal ve Karabekir aleyhindeki tutumu, birçok sorunlar ve sürtüşmeler yaratacaktır. (ZC 3: 212; Söylev II: 349; Albayrak: 8 Eylül) ★ Meclis genel kurulu Celalettin Arif Bey'in ve sürekli izinli olan Cemalettin Efendi'nin yerlerine vekâlet etmek üzere iki başkan vekili seçmeyi kararlaştırdı (ZC 3: 229. Celalettin Arif ile Hüseyin Avni, Rıza Nur'a, Erzuruma gideceklerini, milleti ayaklandırıp Mustafa Kemal'i düşüreceklerini söylemişler, o da Karabekir razı olursa yapmalarını söylemiş! Nur: 668)
3. Belçika'nın İstanbul Temsilcisi Marghetitch, raporunda, Türklerin uygarlıkta ilerleyebileceklerini ileri sürenleri eleştirdi. Kızılordu ile Kemalist ordunun birleşmesi halinde Avrupa için büyük tehlike doğacağını belirtti, çözüm olarak, Anadolu'nun Bolşeviklere kapatılması için İtilaf ordusu tarafından işgal edilmesini ya da Türkiye'nin İtilaf kuvvetlerince idare edilmesini gösterdi. (Kerman: 19)
4. 4 Ağustos'ta Berlin'den hareket eden Enver Paşa, Moskova'ya geldi. Enver Paşa, Bakû Doğu Milletleri Kurultayı'nda bulunmak üzere yarın Zinovyev

ve Radek'le Moskova'dan hareket edecektir. (**Tanin:** 18.11.1944. Değişik kaynaklar, Moskova'ya geliş tarihini 14, 15, 16, 17 Ağustos olarak göstermektedirler. 19.11.1944 tarihli Tanin'de Enver Paşa'nın "14'te geldim" ifadesi yer almakta, **Karabekir** 3: 24'te ve **Goloğlu** 3 ve 4'te 16 tarihi verilmekte, **Karabekir** 1: 821'de yer alan kurye zabıtının raporunda 17 tarihine denk düşen bir ifade kullanılmaktadır. Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'e 26 tarihli mektubunda "Bundan 10 gün evvel Moskova'ya vasil oldum...") ★ Cavit Bey, Talat Paşa'ya mektubunda onun Berlin'den ayrılmamasını istiyor, aksi halde oradakilerin başsız kalacağını ileri sürüyor (**Tanin:** 7.2.1946).

5. Manavgat Kaymakamı Talat, Soma Kaymakamı Necati, Salihli Kaymakamı Özdemir, Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret Beyler azlolunarak yerlerine yeni atamalar yapıldı. Kütahya Mutasarrıfı Naci, Menteşe Mutasarrıfı Ethem Fehmi, Karahisarısahip Mutasarrıfı Ethem Beyler de görevlerinden alındılar (**TV:** 3932).
6. İleri gazetesi, bir davadan beraat etti. Gazetenin 10 ve 11 tarihli sayılarında Sibiry'a'dan kaçan bir Türk esirinin maceralarıyla ilgili yazı dizisinin ilanındaki kalpaklı bir kişinin resmi Mustafa Kemal'e benzetilmiş, gazetenin yazı işleri ve sorumlu müdürleri mahkemeye verilmişlerdi. Mahkeme, resmin Mustafa Kemal'e benzemediği kararına vardı. (**İleri:** 16)
7. Annesi Zübeyde Hanım, Kayseri'ye iş için gitmekte olan Miltiyadi adında bir Rum tüccarla göndermek üzere Mustafa Kemal'e bir mektup yazdı. İstanbul'da işlerin çok durgun olduğunu, kimseden ödünç para alınamadığını anlatan Makbule Hanım, "Eğer Anadolu'daki bağiler tenkil edilmez ve orarlardan def edilmezse burada halimiz haraptır. Çünkü hiç bir şey ne geliyor, ne de gidiyor. Mamafî, pek yakında hükümetin kuvvet ve satvetini görerek teslim olacaklarından hiç şüphe edilmesin. İnşallah o tarafa bir daha gelmemişler ve zararı size dokunmamıştır değil mi? Sulh muahedeniz de hamdolsun imza edildi." dedi. Mektubu getiren Miltiyadi, Mustafa Kemal'in şüphesi üzerine İstiklal Mahkemesi'nde yargılanacak, mektubun doğru olduğu anlaşıncı 19 Ekim'de beraat edecektir. (**Yak.Tar** I: 6-9)
8. **İkdam:** Venizelos'a suikast üzerine Atina'da kanlı olaylar (16: Suikast ve failleri hakkında tafsilat, 17: Geniş tutuklamalar, 18: Soruşturma ilerliyor, 19: Nasıl düzenlendi ve yapıldı) —Journal d'Orient'dan Mustafa Kemal'in Ankara'da zevk ve safa içinde geçirdiği hayat... **Dersaadet:** Leh-Bolşevik müzakeresi başlıyor. **İleri:** Venizelos'un uğradığı suikast. Onun ölümünden sevinecek değiliz. Başına gelen felaketten üzülmüyoruz. Bu üzüntümüz, siyasetine duyduğumuz nefreti engellemez. —Varşovalılar, şehri savunmaya hazırlanıyorlar. **Alemdar:** Cafer Tayyar maceracısı, milletin şerefiyle oynadı. Anadolu'da milletin varlığını emen Mustafa Kemal, ondan kat kat kötüdür. Hükümet için durum elverişlidir. Bu hareketi bastırabilir. Fırsat kaçırılmamalıdır. **Reuve des Deuks Mondes** dergisinde Poincaire: Türkiye ile yap-

çağımız bir anlaşma, muhtemelen Versay'daki anlaşmadan da büyük sürprizler yaratacaktır (1 Eylül: Bu anlaşma da çabuk kırılabilir bir şey ve belki de çatlamış bir vazodur. Nihayet bu imza da isteksiz atılmıştır) (Stratigu I: 136)

16 - PAZARTESİ

1. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, gönüllü teşkilatının Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmasını önerdi. Verdiği raporda gönüllülerin eğitim ve disiplin yönünden düzensizlik gösterdiklerini belirten İsmet Bey, bunlar düzenli teşkilata bağlanmadan yeni gönüllülerin silah altına alınmamasını da istedi. (TİH VII: 74; HTVD 52, ves. 1193)
2. Millî müfrezeler, Mersin'de Küçük Ziyaret Tepesi'ni bir baskınla ele geçirdilerse de Fransızlar tepeyi geri aldılar (TİH IV: 179; Şalvuz: 178; Véou: 391). ★ Antep Mıntıka Kumandanı İrfan Bey, halka yayımladığı bildiride, her yandan millî kuvvetlerin gelmekte olduğunu haber verdi. Kılıç Ali de Ankara'dan gönderdiği telgrafta yardım için gereken emirlerin verildiğini bildirdi ve halktan dayanmasını istedi. Bu haberler Antep'te halka davul zurna ile ilan edildi. (Uzel: 136; Mümtaz: 32)
3. Enver Paşa, 1 Eylül'de açılacak Doğu Milletleri Kurultayı'nda bulunmak üzere Zinovyev ve Radek'le birlikte, dün geldiği Moskova'dan Bakû'ya hareket etti. (Bel. 164: 671; Tanin: 19.11.1944. Krş. 20, 25)
4. Ankara Hükümeti, ticarî ve özel haberleşmelerdeki sansürü kaldırdı (Düstur 3/1: 46).
5. Kastamonu Merkez Mahallesi'nin Ankara'ya gönderdiği ilk parti eşya listesi: 2177 ceket, 1151 pantolon, 1151 çift çorap, 391 don, 359 gömlek, 300 kaput, 200 battaniye, 240 fanila. (Peker: 227)
6. 16 Mart 1920'den beri Erzurum'da rehin tutulan Albay Rawlinson'un ağabeyi Lord Rawlinson, Lord Curzon'a başvurarak altı aydır haber alamadıkları kardeşinin Malta'da tutuklu Türklerle değiş tokuş edilmesini istedi (Şimşir 2: 374).
7. Irak'ta Şammar Şeyhi Meş'al'in Mustafa Kemal'e çektiği 11 tarihli telgraf, Meclis'te okundu: "Şammar Aşireti, 16.000 kişidir. Mahvolsak bile yabancıların uyuğu olmaya razı değiliz. Musul ve Irak'ın kurtarılmasına yardımınızı bekliyoruz." (ZC 3: 241)
8. Sovyet orduları Varşova önlerinde yenildi. Polonya-Rus savaşı, Polonyalıların saldırısı ile 25 Nisan 1919'da başlamıştı. İki taraf arasında Riga Barışı 12 Ekim'de yapılacak. (Dersaadet 17: Varşova önlerinde savaşlar, 18: Kanlı savaşlar, 23: Kızıldordu çekiliyor, 25: Lehler saldırılarına devam ediyor; İleri 24: Varşova önlerinde şiddetli savaşlar. 19 ve 20 tarihli İleri ve R.N.İleri, Sovyet ordularının durdurulduğu tarihi olarak 18'i göstermektedir.)

9. **Dersaadet** gazetesinin anketi: Memleketimizin saadeti için ne düşünüyoruz: Darülfünun müderrislerinden Necip Asım'ın karşılığı. —Gazete, Reşat Nuri'nin bugün yayına girecek Gizli El romanının yayını erteledi... **Öğüt:** Avrupa'da Sovyet propagandaları. **Albayrak:** Esir İstanbul'un verimli göğsünden hür Anadolu'nun canlı ufuklarına serpilen haberlere göre, sulh anlaşmasını müzakere etmek üzere muhterisler alayı bir Saltanat Şûrası toplamayı (22.7'de) başarmışlardır. **İleri:** Barış anlaşmasının uygulanması için İstanbul rehin alınmıştı. Şimdi Venizelos da anlaşmanın tamamen uygulanmasına kadar işgal ettikleri yerlerden çıkmayacaklarını söylüyor. Kimbilir daha ne rehiner alacaklar. En iyisi kurt hesabıdır. Kimseye minnet lazım değildir. Anadolu meselesini kendimiz çözeceğiz. **Açıksöz:** San Remo (Sevr) Anlaşması barış değil, gaddarca bir idam hükmüdür. Avrupa hükümetlerinin elinde emperyalizm ve kapitalizm gibi iki zalim ve gaddar bomba vardır. Hakan esir, kabine bir kukla, oyuncak. Hayır bu idam hükmünü hiç bir zaman kabul etmeyeceğiz. Sizin tahakküm ve istibdadınızın son bulacağı zaman pek yakındır. **İkdam'da** Journal d'Orient'in Ankara muhabirinden aldığı belirttiği yazı: Kuvayı Milliye'nin serseribaşısı, Ankara'da Tüccar Hüseyin Bey'den zorla aldığı 12 odalı, İstanbul'daki köşklere benzeyen bir evde oturuyor. Mustafa Kemal, Trablusgarp harbinde bir gözünü kaybetmiş olduğundan her sabah cam gözü sakat gözüne yerleştirir, önce Peyamı Sabah'la Alemdar'ı okur, Avrupa barlarında ün salmış İvon Veusan adındaki kadını yanına getirmiştir. Kadının parmakları, halka yükletilmiş olan vergilerle sağlanmış kıymetli yüzüklerle süslüdür. Bu kadın belki de Anadolu'nun kaderini elleri arasında tutmaktadır... (**İlgar:** 73)

17 - SALI

1. Türk-Sovyet askerî komisyonu, Türkiye'ye yapılacak askerî yardımı görüşmeye başladı. İki taraf arasında siyasî görüşmelere 13'te başlanmıştı. (**Tengirşek:** 161; **Bel.** 164: 671; **Yerasimos:** 170)
2. Kâzım Karabekir, Meclis Başkanlığı'na çektiği telgrafta, Saltanat Şûrası'nda Sevr Anlaşması'nı kabul edenlerle, anlaşmaya imza koyanların vatan haini ilan edilmelerini istedi (**ZC** 3: 299). ★ Karabekir başka bir yazısında, Afganistan, Hindistan ve Türkistan'da çalışacağını belirten Cemal Paşa'nın mektubunu aktardı, ona bir yetki verilmesine karşı olduğunu, ancak Doğu Milletleri Kurultayı'na delege gönderilmesinin ve Bakû'da bir temsilcilik açılmasının önemli olduğunu yazdı (**Karabekir** 1: 798).
3. Türk kuvvetleri Çatalca'yı boşalttı. Çatalca'yı Fransızlar işgal etti. Çatalca'da Türk yönetimi yeniden 1 Kasım 1922'de kurulacaktır. (**Gnkur.** 35).
4. İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na: Anadolu'ya karşı kullanılmak üzere, İstanbul Hükümeti'nin 25.000 kişilik bir ordu kurmasını kabul ediyoruz. Barış şartlarını Anadolu'ya İstanbul Hükümeti İtilaf Devletleri'nden daha kolay kabul ettirebilir. (**Şimşir** II: 279)

5. Aşar vergisinin ürün veya para olarak zincirleme kefaletle üç taksitte alınması bir kanunla kabul edildi (ZC 3: 250, CR 2; Düstur 3/1: 47).
6. Celalettin Arif Bey'in 2 ay izinli olması nedeniyle Meclis birinci başkan vekilliği vekâletine Konya Mebusu Vehbi Efendi, ikinci başkan vekilliği vekâletine de Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey, 103'er oyla seçildiler (ZC 3: 246).
7. **Hakimiyeti Milliye:** İmza önemsizdir, Anayasa'ya göre onaylanamaz. —Orduya, yiyecek, giyecek ve silah yardımı için Anadolu'nun hamiyet yarışı. —Arif Oruç: Demirci zaferi. —M.Akif'in şiiri: ...Bari bir "Yok" der seda yok mu? **Paris:** Mustafa Kemal'in 200.000 kişilik ordusu var. Hareketin lideri Enver Paşa'dır. **Öğüt:** Ankara'dan itibaren gönüllü toplayarak cepheye giden Afyon mebusu Mehmet Şükrü Hoca'nın Bolvadin'de yayımladığı beyanname. **Dersaadet:** Nurettin Paşa, Kâzım Paşa, Hüseyin Hüsnü Bey, Behiç Bey, Seyfi Bey hakkında Divanîharp idam kararı. **Alemdar:** Mustafa Kemal ve adamları, soymaktan, çalmaktan, çırpımdan başka birşey bilmez. Zulümlerine dayanamayan Anadolu halkı, bunlara isyan ediyor. Anadolu halkı, hükümetin arkasındadır. Hükümet biraz hayat eseri gösterse eşkiyayı çabuk bastırır (R. Cevat). —Anadolu'da millicilere karşı ihtilal. **İleri:** Fransa ile Amerika, Sovyetleri tanımayı reddediyor. İngiltere ve İtalya ise ilişki kurulmasına taraftar.

18 - ÇARŞAMBA

1. Fransızlarla millî kuvvetler arasında Ceyhan'ın kuzeyinde Birinci Mercin Savaşı. 20 ölü, 100 kadar yaralı veren Fransızlar, çarpışmalarda bir başarı sağlayamadılar. (TİH IV: 194; Saral: 35) ★ Bir Fransız kruvazörü, millî kuvvetlerin barındığı Tarsus köylerini sabahtan akşama kadar bombaladıysa da ancak bir kuluçka tavuğu ve yumurtalarını mahvedebildi (Şalvuz: 84).
2. Çerkez Ethem kuvvetleri, Simav tepelerini işgal etmiş olan Yunan kuvvetlerini durdurdu. Yunanlılar Demirci'nin güneyine sürüldü, birçok savaş aracı ele geçirildi. (Kutay 2: 10; KASÖT: 135; İHH: 106 "19 Ağustos"; İleri: 25 "20 Ağustos").
3. TBMM, toplanma biçimi ve yetkileriyle ilgili yasa tasarısını görüşüyor. Tevfik Rüştü ve Mustafa Necati Beyler telkin ve tedhiş adıyla bir yasa önerisinde bulunarak, Meclis'ten seçilecek bir kurulun asker ve sivil memurları yargılama ve idam yetkisine sahip olmasını istediler. Meclis 22'de reddedecek. Daha sonra 11 Eylül'de İstiklal Mahkemeleri Kanunu kabul edilecektir. Meclis, Samsun'daki Divan-ı Harb-i Örfî'yi kaldırdı. Bu mahkeme, göçettirme suçlarına bakmak için kurulmuş, 11'de Hükümet kararnamesiyle de kaldırılmıştı. (ZC 3: 273, 283; Düstur 3/1: 44, 48) ★ Genel kurul, Başkan Mustafa Kemal'in yazısında özel bir görevle Doğu'ya gönderileceği belirtilen Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'i, görev süresince izinli saydı (ZC 3: 275).

4. Bolu isyanına önyak olanlardan ikisi subay 36 kişilik bir mahpus grubu Kastamonu'ya getirildi. Bunların içinde bir Rum papazı, bir Yunan ve bir Ermeni casusu da var. (AS: 19; **Açıksözcü:** 98) ★ Demirci Mehmet Efe, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Denizli olayından ötürü kendisini savundu, öyle hareket etmemiş olsaydı Denizli'de ikinci bir Anzavur olayının patlak vermiş olacağını ileri sürdü. Meclisin'in kendisine karşı tutumunu öğrenmek istediğini bildirdi. (Sıtkı Aydinel, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı:** 358)
5. Gandhi, Kalküta'da yaptığı konuşmada, Türkiye'yi savundu. Gandhi, Hindistan'ı şehir şehir gezerek, İngiliz sömürge yönetimiyle ilişkilerin kesilmesini istiyor. Hindistan Müslümanlarından bir kısmı, böyle bir yönetim altında yaşayamayacaklarını söyleyerek Afganistan'a geçiyor. Bu ay içinde Afganistan'a geçenlerin sayısı 18.000. Birçok insan da yollarda ölüyor. (**Sinha:** 103) ★ Dışişleri Bakanı Ahmet Muhtar ve TBMM Başkanı Mustafa Kemal imzasıyla Abdurrahman Bey'in Afgan Hükümeti nezdinde mutemet mümesliğe atandığına ilişkin güven mektubu ve Mustafa Kemal'in Afşan elçisine mektubu (Şimşir, **Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları** I: 5-7)
6. **Alemdar:** Varşova'ya Bolşevik saldırısı başladı. **İleri:** Savaşın sonra Avrupa'da 9 yeni devlet kuruldu: Ukrayna, Lehistan, Finlandiya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Kırım, Çekoslovakya. —Varşova'nın her tarafında harp oluyor. **Öğüt:** Yarınki nüshamızın gayri safi geliri Konya Hilaliahmeri'ne verilecektir. **Dersaadet'te,** Divaniharb'in idam kararları (İleri'de de). **İkdam:** Wrangel Hükümeti'nin tasdiki meselesi.

19 - PERŞEMBE

1. Gece (18/19), içerden ve dışardan yapılan baskılar sonucu, Fransızlar Antep'in dışına çekildiler. 11 Ağustos'tan beri kuşatma altında bulunan şehrin çevresindeki Fransız çemberi yarıldı. Bin kadar savaşçı Antep'e girdi. Halk gelenleri sevinç gözyaşları ile karşıladı. (**TİH** IV: 206; **Abadi:** 62; **Uzel:** 140; **Andrea:** 62; **Ünler:** 81; **Lohanizade:** 170) ★ Fransızlar, Müslüman çeteleri etkisiz hale getirmek için Adana güneyinde askerî bir harekâta giriştiler. Bazı çete mensupları öldürüldü, birçoğu esir alınarak Mersin'e götürüldü. (**Ener:** 102; **Ener** 2: 215; **Véou:** 390: Seyhan nehrine inen hendek ve siperlerde mevzilenmiş çeteler, Fransız kuvvetlerine saldırdılar. Fransızlar, makinalı tüfeklerle bunları geri attılar, 200'ünü esir aldılar.)
2. TBMM, 22 Temmuz'da toplanan Saltanat Şûrası'nda Sevr Anlaşması'nın kabulü için olumlu oy kullananları ve Hükümet delegesi olarak anlaşmayı imzalayanları vatan haini ilan etti. Bu konudaki öneri önceki gün Karabekir'den gelmişti. Saltanat Şûrası'na katılanlar, Topçu Feriki Rıza Paşa dışında anlaşmanın kabulü yönünde oy kullanmış, anlaşma 10 Ağustos'ta Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler tarafından Paris'te imzalanmıştı. (**ZC** 3: 299; **Düstur** 3/1: 48)

3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile 6 Temmuz'da ondan ayrılanlar tarafından kurulan Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticileri arasında bir uzlaşma toplantısı yapıldı. İki partide durum daha sonra ayrı ayrı tartışılacak, pazar günü yeniden biraraya geldiklerinde birleşmenin mümkün olmadığı saptanacaktır. Ancak, iki partinin delegeleri yeniden toplanarak birleşme kararı alacaklardır. (**İleri**: 20, 23, 31)
4. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Neriman Nerimanof'un mesajı TBMM'nde okundu: Müslüman komünistleri, amacınıza varmanız için olanca güçlerini harcayacaklardır. Aksi halde sizin, bizim ve bütün Doğu'nun varlık sebebi yoktur. (**ZC** 3: 299)
5. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne elçi olarak atanan Memduh Şevket Bey (Esental), Ankara'dan Bakû'ya hareket etti (**BTDD** 43: 12).
6. Ankara Bakanlar Kurulu, İstanbul'daki Damga Matbaası'nda pul bastırma güçlüğüne göz önüne alarak Maliye Bakanlığı'na Avrupa'da yüz milyon pul bastırma yetkisi verdi (**Düstur** 3/1: 51; **Müderrişoğlu**: 261).
7. Eğitim Bakanı Rıza Nur, Kastamonu'ya geldi. Buradan, seçim bölgesi olan Sinop'a gidecek. (**AS**: 19) ★ 57. Tümen eski Komutanı Albay Şefik Bey, Denizli olayında Demirci Mehmet Efe'ye gözyumduğu suçlamalarına cevap vermek üzere Ankara'ya gitti (**Sıtkı Aydınel**: 360).
8. Trabzon Metropolit Hrisantos, Paris'te ABD kurulundan Coster Briton ile görüştü. Pontos Ermenistan'a bağlanırsa İslamlarla Rumların buna birlikte direneceğini söyledi, iki toplumun kendi kendini yönetmesiyle ilgili planlarını açıkladı. Hrisantos, konu ile ilgili olarak yarın göndereceği mektupta İstanbul'a, Trabzon, Batum, Samsun, Giresun ve diğer Pontus derneklerine bilgi verilmesini, Harbord kuruluyla ilgilenilmesini isteyecek, mektup, Metropolit'in ele geçen evrakı arasında 16.3.1921'de Giresun Mutasarrıflığı tarafından ilgili makamlara bildirilecektir. (**HTVD** 74, belge: 1614)
9. **Açıksöz**: Türk Dostu Piyer Loti'nin yeni bir eseri: Kuvvetlerimizin Doğu'da Çöküşü. —İstilacılara şiir (M. Muhsin). —Venizelos henüz ölmemiş. **Yenigün**: Vatan cephesi. —Damat Ferit'in milleti mahvetmek isteğinin yeni bir delili: Edebiyat ve Fen Fakültelerinin lağvı kararı. —Beypazarı halkı, Sevr Anlaşması'nın imzalandığı haberi üzerine bir miting düzenleyerek "Kahrolsun sulh! Yaşasın Kuvayı Milliye!" diye bağırdı. **Öğüt**: Sulh muahedesi veya idam kararı. **İleri**. Varşova önünde şiddetli savaşlar. —Gazete, Batılıların Çarlık Rusyası'nı diriltme çabasını kınıyor: Çarlık Rusyası öldü. Allah gani gani rahmet eylesin. Bize, akıllı uslu bir Rusya lazım. —Tevfik Fikret'in beşinci ölüm yıldönümü. **Alemdar**. Leh-Bolşevik savaşı. —Venizelos'a suikast konusu. **İkdam**: İtalya, Osmanlı Hükümeti nezdine elçi gönderiyor. —Elçiler, Lehistan başkentini terkettiler. **Hakimiyeti Milliye**: Hintlilerin İngiltere'yi kesin protestosu. —Hamdullah Suphi Bey'in istifasıyla

boşalan Matbuat Umum Müdürlüğü'nü Erzurum Mebusu ve Albayrak baş-muharriri deruhte etmiştir.

20 - CUMA

1. Millî kuvvetler İnegöl'ü sardılar. Binbaşı Rahmi Bey (Apak) kumandasındaki kuvvetler kasabaya girerek halka kurtuluş savaşının amaçlarını anlattılar. Bir kaç elebaşı tutuklandı, böylece İnegöl'de bir aydır devam eden karışıklık sona erdi. (TİH VI: 118; VI (1974): 183) ★ Ertuğrul Grubu bölgesindeki Servetiye'de akşama kadar süren çarpışmalarda Yunan kuvveti 90 zayıat vererek çekilmek zorunda kaldı (İHH: 105; Özkul: 17).
2. Kastamonu halkı toplu savunmaya hazırlanıyor. Bugünkü üçüncü cuma talimine daha kalabalık bir kitle katıldı, yürüyüş daha düzenli oldu. Cuma namazından sonra, silah başına borusunun çalmasıyla bütün halk, silahlı silahsız, atlı ve yaya, mahalle bölükleri halinde talim yerine gitti. İzmir işgalini yaşamış olan bir öğretmen, bu işgali anlatan etkili bir konuşma yaptı. Haberi veren Açıksöz şöyle diyor: Biz katiyetle tekrar ediyoruz, halkımız iyi ve temiz rehber olunca herşeyi yapmaya muktedir ve amadedir. (AS: 23)
3. Millerand'ın İngiltere'ye teklifi: "Anlaşmayı imzalamayarak yarattığı tehlikeyi anlatmak üzere Ankara'ya bir Osmanlı heyeti gönderelim" (3 Aralık'ta Bilecik'e giden İzzet-Salih-Hüseyin Kâzım kurulu). Fransızların Londra Büyükelçiliği'nin İngiliz Dışişleri'ne bugün bildirdiğine göre Fransa, Osmanlı Hükümeti'nin 15.000 kişilik bir bastırma kuvveti kurmasına karşı değil. Ancak bunların, Ankara Hükümeti tarafına geçmemeleri için, İtilaf su-baylarının komutasında olmaları isteniyor. (Şimşir II: 281)
4. 20 Mayıs 1919'da kurulmuş olan İngiliz Muhipler Cemiyeti, bir törenle Hasan Fehmi Paşa Konağı'nda çalışmalarına başladı. Törende pek çok tanınmış kişi hazır bulundu. Sait Molla, Sağlık Müdürü Abdullah Cevdet, İzmirli Hafız Mustafa Bey, İşçileri eski Bakanı Mehmet Ali Bey yaptıkları konuşmalarda, İngiltere'nin adaletini ve büyüklüğünü övdüler. Bu derneği açmakla övündüklerini söylediler. Haşmetli Kral ve Kraliçe'ye afiyet dilediler. (İleri: İkdâm: 21; AS: 2 Eylül "Fesat ocağı")
5. Cemal Paşa, Bakû'dan Afganistan'ın başkenti Kâbil'e gitti. (Togan 1, 398'de "Taşkent'te") Cemal Paşa, Hindistan ayaklanmasında Afganistan'a yardım etmek ve Afgan ordusunun düzenlenmesinde yardımcı olmak istiyor. Moskova'daki İttihatçılar Afgan elçiliğinde verilen ziyafete gittiler. (Karabekir 3: 309) ★ Enver Paşa, Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta, Moskova'da İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı'nı kuracağını, Berlin'den bunların temsilcilerini çağırdığını, buna bir de askerî bir renk vererek cephelerde çarpışacak birlikler meydana getirmeyi düşündüğünü bildirdi. (Tanin: 18.11.1944. Krş. 16: Enver Paşa'nın Moskova'dan Bakû'ya hareket ettiği)

6. Gümölcineli İsmail Bey, 1 Numaralı Divanîharp'te yargılanmaya başladı. İsmail Bey, 4 Ağustos'ta tutuklanmıştı. 12 Eylül'de saliverilecek. (Tunaya II: 301)
7. **İleri:** Wrangel (ABD'nin eski Rusya'yı diriltme çabası). **İkdam:** Reşit Mümtaz Paşa'nın İçişleri Bakanı olarak İstanbul'a gelişi ve anlaşmanın imzalanması zorunluluğu konusundaki demeci.

21 - CUMARTESİ

1. Antep'te Fransızlar karşı saldırıya geçerek bazı yerleri işgal ettiler. 24. Alay dağılarak Nizip'e çekildi. Antep'te Fransız kuşatması 18/19 gecesini yarılmıştı. (TİH IV: 210; Abadi: 62; Uzel: 141; Andrea: 66; Saral: 302; S.Adil Paşa: 344)
2. Ethem kuvvetleri Demirci'de. Yunan kaynaklarına göre 150 ölü veren Türkler ancak 8 Yunan erini öldürebildiler, 3'ü subay olmak üzere 77 Yunanlıyı da yaraladılar (KASÖT 137; Nider: 169). ★ Ertuğrul Grubu bölgesindeki Bağcaçık'ta Yunanlılar yeniden saldırdıysa da, geri püskürtüldüler (İHH: 105). ★ Millî Kuvvetler, Yunanlıların 7 Ağustos'ta işgal ettiği Yalova'yı geri aldı (Gnkur. 36).
3. Mustafa Kemal Meclis'te Antep ve Demirci çarpışmaları hakkında bilgi verdi. Ethem'in başarılarını öven sözleri alkışlarla karşılandı. Genel kurul, rahatsız olduğu duyulan Ethem Bey'e üzüntülerini bildirme kararı aldı. 30 Temmuz'da Simav'a giden Ethem, 3'te Yunanlıları Demirciden geri atmış, 18'de başka bir saldırıyı durdurmuştu. (ZC 3: 329; Kutay 2: 30) ★ Mustafa Kemal'in isteği ile, geçici olarak Kuvayı Seyyare Kumandanlığı'na atanan Reşit Bey, Meclis'te izinli sayıldı. Ankara Kumandanlığı'na atanan Trabzon Mebusu Hüsrev Bey de izinli sayıldı. (ZC 3: 326, 327) ★ 57. Tümen Komutanı Yarbey Nazmi Bey, Demirci Mehmet Efe'nin bugünlerde Ankara'ya da, millete de güveni olmadığını 12. Kolordu'ya bildirdi (Sıtkı Aydinel: 359).
4. İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek komiserleri, Padişah Vahdettin'i ayrı ayrı ziyaret ederek millî hareketin bastırılmasını istediler. Görüşme sırasında Başbakan Damat Ferit Paşa da hazır bulundu. Padişah, İngiliz Yüksek Komiseri'ne Mustafa Kemal'in aleyhinde bulundu, Ankara'ya düşmanlığını dile getirdi, İngilizlerden yardım istedi (TV: 3936; İleri, Alemdar: 22; Jaeschke 2: 156; Baytok: 124)
5. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Cephe komutanlıklarından, bundan böyle gönüllü teşkilatından vaz geçilmesini, var olanların kadroya alınmasını istedi (HTVD 52, ves. 1194).
6. Lloyd George: Yunan zaferinin kıymeti azdır. (Jaeschke 1: 118).
7. **Öğüt:** Müstemlekelerde İngilizlerin zulüm, tahakküm ve alçaklığı. **İleri:** Lehliler tehlike karşısında birleşip başkentlerini kurtarıyorlar (24: Başarıları,

25: Varşova nefes almağa başlıyor, 1 Eylül: Karşılıklı saldırılar, 2: Ateşkes görüşmeleri, 4: Savaşın devamı, görüşmelerin kesilmesi, 5: Avrupa'nın göbeğindeki savaşın devamı, 7: Lehlilerin yeni düşmanları: Litvanyalılar, 18: Ri-ga'da barış görüşmeleri) **İkdam**: Kızillara karşı Varşova'yı emniyete almış-lar. —Gazete, 30'a kadar kapalı! **Karagöz**, barıştan sonra yapılacağı söyle-nen ıslahat için meydan süpürgeleri hazırlıyor.

22 - PAZAR

1. Antep'te şiddetli çarpışmalar. Fransızlar, Antep-Nizip yolunu ele geçirdiler. (**Abadi**: 62; **Andrea**: 67) ★ Yunan Genel Karargâhı, Uşak ve Gediz'in iş-gal edilmesini emretti (**KASÖT**: 141). ★ Sarı Efe Edip kumandasındaki 600 kişilik kuvvet, bir haftadır hükümet askerlerinin kontrolünde bulunan Bolu'ya geldi (**Özkök**: 309; **Güralp**: 76).
2. İstanbul hükümeti, Sevr Anlaşması gereğince terkettiği yerlerdeki memurların maaşlarını bir kararname ile kesti (**TV**: 3928).
3. 19'dan beri görüşme halinde olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticileri, iki partinin birleştirilmesini kararlaştırdılar. Sadık Bey'in Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın başkanlığından alınmasına, merkez olarak yeni bir yer seçilmesine, fırkanın ilk adı olan Hürriyet ve İtilaf adının korunmasına ilişkin kararlar iki partinin merkez ve şubelerine götürülecek. Ancak birleşme mümkün olmayacak. (**İleri**, **Alemdar**, **İkdam**: 31)
4. Cavit Bey, Lozan'dan Paris'te Weil adlı Fransız yetkilisine yazdığı mektup-ta, Fransa'nın Sevr Anlaşması'na engel olmayışından yakındı. Türkiye'nin artık ikinci derecede bir devlet bile olmadığını, bu anlaşmayı muteber saymadıklarını, kalan hayat ve kuvvetleriyle anlaşmayı değiştirmeye çalışacaklarını belirtti. "Yarı ölü bir sultanla, tamam deli bir sadrazamın" hüküm sürdükleri İstanbul'dan ne gibi duygularla dönmüş olduğunu sordu. (**Tanın**: 9.3.1946)
5. İngiliz Başbakanı L. George ile İtalyan Başbakanı Signor Giolitti arasında görüşme: Giolitti: "Türkiye üzerindeki ilimiz ticarî ve ekonomiktir. Toprak istemiyoruz. Mustafa Kemal hakkında bir bilgimiz yok. İstanbul ve Boğaz-lar bölgesine asker gönderemeyiz." L. George: "Mustafa Kemal pek önemli değil. Yunan saldırısı da bunu gösteriyor. Biz de daha fazla asker göndere-meyiz. Gelibolu Yarımadası Yunanlılar tarafından işgal edilsin." Giolitti, bu son öneriyi kabul etti. (**İleri**: 22, 24; **Şimşir II**: 281)
6. Bağdat Demiryolu idaresinin 7 Temmuz-Ağustos sonu maaş ve masrafları için 96.000 lira ayrıldı. Memurların maaşlarını ödemek için Maliye Bakan-lığı yetkili kılındı. Demiryolu işçilerinin hafta tatili pazardan cumaya alındı. (**ZC** 3: 360 vd; **CR**: 3; **Düster** 3/1: 52-53)

7. **Albayrak'ta**, Erzurum Müftüsü Mehmet Sadık'ın sınırın savunulması hakkında fetvası. **Öğüt:** Halk hükümeti. —Meclis'te yeni bir halk hükümetinin teşkili için çalışan büyük bir grup tarafından tertip olunarak yakında müzakeredilmesi muhtemel bulunan kanun layihası. **İleri:** Lehliler durumlarını iyileştiriyor.

23 - PAZARTESİ

1. Şimdiki Birinci Divan-ı Harb-i Örfi Başkanı (Nemrut) Mustafa Paşa'yı Bursa Valisi iken, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin kuruluşunun ertesi günü (3 Ekim 1919), görevini bırakmaya zorlamaktan, Yarbay Rahmi Bey, İstanbul İkinci Divan-ı Harb-i Örfi tarafından ömür boyu hapse mahkûm edildi. Emri veren o zamanki 61. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey hakkında, zaten önceden verilmiş idam kararı olduğundan, yeni bir karara gerek görülmedi. Mustafa Paşa'dan sonra Bursa Valiliği'ne, buradan da İçişleri Bakanlığı'na getirilmiş olan Ebubekir Hazım Bey de Mustafa Bey'in başkanı olduğu mahkeme tarafından idam cezasına çarptırılmıştı. Padişah, Rahmi Bey'in cezasını 10 Ekim'de onaylayacak. (TV: 3980)
2. Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kütahya Merkez Kurulu'na, Kütahya Millî Alayı'nı kurdukları için bir yazıyla teşekkür etti (HTVD 52, ves. 1195). ★ Mustafa Kemal, Demirci Mehmet Efe'ye cektığı telgrafta, Ankara'ya gelen 57. Tümen eski Komutanı Şefik Bey'den aldığı bilgilerle Demirci'nin vatana hizmetlerini öğrendiğini belirterek, buna eskisi gibi ve tam bir güvenle devam etmesini istedi (Sıtkı Aydinel: 362).
3. Yunanlılar faaliyette. İzmir'de iki süvari alayı, bir makineli silah birliği ve bir topçu birliğinden kurulu süvari tugayı toplanarak örgütlendi. 18'de de Patros'tan İzmir'e ve Manisa'dan Balıkesir'e birer tümen taşınmıştı. (KASÖT: 141) ★ Yüksek Komiser Steryadis Burhaniye'ye, oradan Edremit'e geldi. Kaymakamdan, Osmanlı toprakları içinde kalan bu bölgede memur aylıklarının düzenli olarak ödenmesini istedi, aksi halde, Yunan işgal makamlarının ilçenin bütün gelirlerine ve kaynaklarına el koyarak bu maaşları ödeyeceğini bildirdi, Yunanlıların bu hareketinin Türklerin iç işlerine karışma olmadığını ekledi. (Su 2: 17)
4. L.George, İtalyan Başbakanı'nı Türkler üzerine silahlı birlikler göndermeye ikna etmeye çalışıyor: "İstanbul'daki Türkler, artık o eski yumuşak Türkler değil. Çanakkale'de gemilerin hiç bir rolü olmuyor. Mustafa Kemal, hemen hemen bitmiştir. Elinde hiç bir savaş malzemesi yok. Buna rağmen Türkler bilinemez. (İleri: 24, 30; Ulubelen: 249)
5. Anadolu şimendifer idaresinin maaş ve masrafları için 1920 yılı bütçesinden 145.000 lira ayrılması ve kurtarılmış bölge halkından bazı vergilerin alınmasına ve tehcirden dönenlerin vergilerinin 1920 yılı başı esas alınarak tahsil edilmesine ilişkin kanunlar (ZC 3: 399; 405; CR: 3; Düstur 3/1: 53, 54).

6. İngiliz Muhipler Cemiyeti, yaptığı ara toplantıda, okullarda İngilizce öğretiminin kabulünün, din kurallarına aykırı, ittihath ve Terakki'yi öven, İngiliz düşmanlığı içeren kitapların değiştirilmesinin Hükümet'e önerilmesini, İngilizce ve Türkçe yazılı dernek mührünün kullanılmasını kararlaştırdı (**Tuna-ya II:** 479)
7. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Yarın bayram. İnşallah hakiki bayramı da görürüz. (**F.A. Tansel:** 418)
8. **Açıksöz:** Venizelos, milletini ölüme sürüklüyor. —İktisat Vekâleti, amele ile sermayedar veya çiftlik ve arazi sahipleri arasında devam eden münasebat ve teamüle ve tarafların karşılıklı haklarını muhafazaya medar olacak ahval ve teamülata dair malumat istemiştir. Bizde amelenin haklarını ilk defa olarak derpiş eden vekâlet, bu konuda büyük bir adım atmış oluyor. **Hakimiyeti Milliye:** General dö la Krva'nın Yunan saldırısı hakkında askerî görüşü. —Nerimanof'un 19'da Meclis'te okunan telgrafı. —Başkırtlı Şerif (Manatof): Bolşevikler ve Almanya. —Tunalı Hilmi'nin manzumesi: İşittim ki İstanbul'da Padişah'a yol görünmüş. **Albayrak:** Zulüm Anlaşması. —Şanlı mazlum (Türkiye). **İleri:** Lehlerin Bolşeviklere karşı saldırısı.

24 - SALI

1. Moskova'da 13 Ağustos'ta başlayan Türk-Sovyet görüşmeleri tamamlanarak dostluk ve yardım anlaşması parafe edildi. Türkiye, Ermenilerin Doğu Anadolu'da bir kısım topraklara yerleştirilmesi konusundaki Sovyet isteğini kabul etmedi. 16 Mart 1921'de imzalanacak anlaşmaya göre, taraflardan herbiri, diğerine zorla kabul ettirilmek istenen bir anlaşmayı tanımayacak, Çarlık ile Türkiye arasında yapılmış anlaşmalar geçersiz sayılacak, iki ülke arasında demiryolu anlaşmasının sağlanması için tedbir alınacak, Boğazlar, kesin olarak Türkiye'nin egemenliğinde olacak. (**Söylev II:** 340; **Tengirşek:** 161; **Cebesoy 2:** 80; **Tarih IV:** 61; **Yerasimos:** 247)
2. Milli Aşireti, 2-3.000 kadar atlı ve develi, bir o kadar yaya ile yeniden güney sınırından içeri girdi. Viranşehir'in Atşan köyüne gelerek telgraf hatlarını kesti. Bu yılın 8 Haziran'ında başkaldırmış olan isyancılar, 13. Kolordu birlikleriyle yaptıkları çarpışmalar sonucu güneye kaçmışlardı. Aşiret, teslim ol çağrısına, yarın akşama kadar af çıkarsa ve zarar ziyanları ödenirse uyacakları cevabını verdi. (**TİH VI (1974):** 179; **Uzel 2:** 46; **İncedayı 1:** 20; **Söylev II:** 333)
3. Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma, İçişleri ve Maliye bakanlıklarına yazısında, bundan sonra gönüllü birlik kurulmamasını, mevcut gönüllü birliklerin kadroya bağlanmasını istedi (**TİH VII:** 75).
4. Mustafa Kemal, Bitlis'te Küfrevioğulları'ndan Şeyh Abdülbaki Efendi'ye yazdığı mektupta, kendisine yerel durum hakkında sık sık bilgi verilmesini ve

halkın aydınlatılmasını rica etti. Mustafa Kemal, orada alınması gerekli tedbirlerle ilgili görüşünü Abdülbaki Efendi'ye 27.2.1922 tarihi bir mektubuyla bildirecektir. (**Borak 2:** 280)

5. Genelkurmay'ın izniyle Hamza Grubu İstanbul'da çalışmaya başladı (**Him-metoğlu I:** 177, 235. Krş. 23 Eylül).
6. Damat Ferit Hükümeti, bir kararname ile emekliye ayrılmış subayların yeniden devlet hizmetine alınabilmesini öngördü. Tevfik Paşa Hükümeti 7 Kasım 1920 tarihli yeni bir kararname ile bu kararnameyi yürürlükten kaldıracak ve yapılan işlemleri geçersiz sayacaktır. (**TV** 3940, 4003).
7. **Yenigün:** İslam'ın yeni bir kurtuluş ve bağımsızlığı (Afgan Emiri Emanullah Han'ın söylevi, resmi). **Öğüt:** İngiliz zulmü, tahakkümü ve istibdadı. **Alem-dar:** Fransızlar Şam'a nasıl girdi. —Leh saldırısının gelişmesi ve barış. **Ak-şam:** Lehliler bir çevirme hareketine uğraşiyor.

25 - ÇARŞAMBA

1. Fransız uçaklarından Antep üzerine atılan bildirilerde halk teslim olmaya çağrıldı. Bombardıman da devam ediyor. Antep halkının bir kısmı şehri terk ediyor. (**Uzel:** 148; **Lohanizade:** 148: Fetvalar atıldı, bunlarda Kuvayı Milliye'nin katil olduğu yazılıydı.) ★ Adana ovasında durum milli kuvvetlerin aleyhine geliyor. Fransızlar Türk kuvvetlerinin toplandığı Zeamet köyüne saldırarak burayı ele geçirdiler. Sayıları az olan çeteler, Seyhan Nehri'nin batısına çekildiler. (**Ener:** 103) ★ Doğu'da Ermenilerin Posok Dağı'na yaptığı saldırılar püskürtüldü (**TİH III:** 126). ★ Ertuğrul grubu bölgesindeki Bağçaçık'ta Yunanlılarla çarpışmalar (İHH: 105). ★ Güney Cephesi Komutanı Selahattin Adil Bey, Antep'i kendi haline bırakarak Maraş'a döndü (**S. Adil Paşa:** 345).
2. Enver Paşa, Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya Moskova'dan (?) yazdığı mektupta, Ankara delegeleriyle Ruslar arasında bir buçuk aydır süren görüşmelerin kendisi işe karıştıktan sonra birkaç gün içinde biteceğini, Karahan, Çiçerin, Buharin'le görüşüp olumlu cevap aldığını, yakında Lenin'le de görüşeceğini, Dr. Nazım Bey'in yeni Macaristan hükümetiyle görüşüğünü anlattı; Bolşevizm'in iktidardan düşmesinden sonra gelen bu yeni Macar hükümetini İttihat ve Terakki'ye benzettii, "Burada bütün İslam delegasyonu ile ilişkiye geçtim, yakında Bakû Kongresi'ne gidiyorum" dedi. (**Tanin:** 18/19.11.1944. Krş. 16. Moskova'dan Bakû'ya gittiği)
3. Lord Curzon, Fransa'nın ve İtalya'nın Türkiye'ye büyükelçi gönderilmesi önerilerine şiddetle itiraz etti (**Jaeschke I:** 118).
4. **Hakimiyeti Milliye:** Yunanistan'da anlaşmazlık. **İstikbal:** Verboff'un Bolşevik programı. **The Times:** L. George, Kral Konstantin'i kabul etmeyecek (**Jaeschke I:** 118). **Yenigün:** Almanya'nın Bolşevik Hükümeti ile İttifakı.

26 - PERŞEMBE

1. Fransızlar, Tarsus kıyılarındaki köyleri sabahtan akşama kadar top atışına tutular; İstanbul'dan gönderilmiş olan General Goubeau (Gobo), zırhlı bir trenle İskenderun'dan Adana'ya geldi. Generalin komuta ettiği tümenin Ceyhan-Osmaniye arasına yerleştirilmesi kararlaştırıldı. (**Ener:** 104; **TİH IV:** 179)
2. Birinci Yunan tümeni İzmir-Aydın demiryolu üzerinde Ortanca İstasyonu'nu işgal etti (**KASÖT:** 143).
3. Önceki gün güney sınırından içeri giren Milli Aşireti kuvvetleri, Viranşehir kasabasını işgal etti, telgraf hatlarını kesti. 15 gün sonra askeri birlikler ve onlara katılan bazı aşiret kuvvetleri, Milli Aşireti'ni yeniden güneye sürecektir. (**Söylev II:** 333; **TİH IV:** 135; **TİH VI** (1974): 179; **Uzel 2:** 28)
4. Ankara Hükümeti, Sovyetlerin notasına karşılık vererek, Ermenistan ve Türkiye arasında iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin kurulmasında Sovyet Rusya'nın arabuluculuğunu kabule hazır olduğunu bildirdi. Doğu Harekâtı'nda Ermeniler yenilince Sovyetler bir kere daha arabuluculuk önerecekler ancak Mustafa Kemal'in 23 Kasım tarihli emriyle bu öneri reddedilecektir. (**Şem-sutdinov:** 20)
5. Abdülmecit, Dolmabahçe'de polis gözetimine alındı. Damat Ferit Hükümeti'ne karşı olduğu bilinen Abdülmecit'in evi çevresindeki polis gözetimi 7 Ekim'de kaldırılacaktır. (**Yak. Tar.** IV: 250; **Rey:** 269 "31 Ağustos")
6. Enver Paşa Moskova'dan (?) Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Kafkasya ve Dağıstan'dan derleyeceği atlı tümenlerle ilkbaharda Türkiye'ye geleceğini bildirdi. Mustafa Kemal'in cevabı 4 Ekim: Amaç, İslam birliği kurmak değil, İngiltere'yle savaş olmalıdır. (**Cebesoy 2:** 50, 157; **Karabekir 3:** 21; 310)
7. Ziya Gökalp'in, eşi Vecihe Hanım'a mektubu: Bugün bayramın üçüncü günü. Bilmem böyle kara günlere bayram demek caiz mi. Bu bayramı da geçen üç bayram gibi bayramdan saymamak lazım. Bizim hakiki bayramımız inşallah yakındır. (**F.A.Tansel:** 419)
8. **Yenigün:** Hayat kavgası içinde bir bayram daha. —İdarede halka dönüş ihtiyacı karşısındayız. **Dersaadet:** Müslümanlar, 6 yıllık büyük bir savaştan sonra bugün sulh içinde ilk kurban bayramını idrak ediyorlar. **İleri:** Ölüm, elem, zaruretler içinde geçen 6 kurban bayramının tarihçesi. Bu hüzünlü günlerde kimsesizleri ve yetimleri düşünelim. **Servetifünun,** ölümünün 5. yılında Tefik Fikret'i anıyor.

27 - CUMA

1. Mustafa Kemal, yanında Fevzi Paşa ve Albay İsmet Bey olduğu halde Eskişehir'e geldi. Bütün ordu birliklerine bayram sebebiyle gönderdiği tebrikte,

Türkiye'ye yardım etmek için ordularını doğuda ilerleten Bolşevikleri övdü, "Dünyanın durumu lehimize, yakında başarı sağlar ve gerçek bayramlar yaparız" dedi. Mustafa Kemal yarın Afyon'da olacak. (HM: 2 Eylül: ATTB: 347)

2. Üçüncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey, halka yayımladığı bildiride, 27 isyancı elebaşısı yakalayıp getirene 300 liraya kadar ödül verileceğini duyurdu (TİH VI: 106; TİH VI (1974): 158).
3. 15 Ağustos'ta geri alınmış olan Kandıra, İngilizler tarafından üçüncü defa işgal edildi. Kasaba bundan sonra biri İngiliz, biri Yunanlılar tarafından olmak üzere 2 işgal daha görecektir ve son olarak 21 Haziran 1921'de kurtarılacaktır. (Gnkur. 45)
4. Karabekir, Genelkurmayın bilgi istemesi üzerine, Bolşevik ordularında bulunmadığı için ordudaki subay apoletlerini söktürdüğünü, erlerin de başlarına kızıl yıldız taktıklarını bildirdi. Karabekir, sınırboylarındaki subayların zaten apolet kullanmadıklarını, kendi emri olmaksızın Kızıldoru işaretlerinin takılması üzerine onlarda bazı değişiklikler yapan bir emir verdiğini bildirerek bundan böyle apoletlerden vazgeçilmesini de önerdi. (Karabekir 1: 807)
5. Alemdar'da Refi Cevat: Madem ki Avrupa Türkiye'yi sulh halinde görmek istiyor, onu temin için Anadolu'yu haraca kesmek, soyup sovana çevirmek için altı asırlık bir devletin hayatı ile oynatmayalım. Allah din ve devlet düşmanlarını kahretsin!

28 - CUMARTESİ

1. Birinci Yunan Tümeni, Uşak'ı zaptetmek için Alaşehir'deki karargâhından hareket etti. Bir Yunan birliği, Buldan'ı ikinci kez işgal etti. Karahallı ve Ulubey de Yunan işgali altına alındı. Uşak yarın düşecek. (KASÖT: 143; Büjak: 195; Nider: 172; Gnkur. 59; İHH: 113)
2. Mustafa Kemal, Afyon'da, Uşak Cephesi'nin durumunu ve Yunan ilerlemesi karşısında alınacak tedbirleri görüşüyor. Uşak'ın savaştan terkedilmesi uygun görülüyor. Cepheden çok miktarda firar var. Askerin morali çok bozuk... (İHH: 115; Altay: 263)
3. Ceyhan'da milli kuvvetlerle, onlardan 7-8 misli kalabalık Fransız kuvvetleri arasında İkinci Mercin Savaşı. 300 kadar kayıp veren Fransızlar, 18'deki Birinci Mercin Savaşı'nda olduğu gibi çekilmek zorunda kaldılar. (TİH IV: 194; Saral: 37; Ener: 105)
4. Kuvayı Milliye Hendek'i isyancılardan kurtardı. Böylece, 8 Ağustos'ta başlayan İkinci Düzce Ayaklanması sona erdirildi. Ali Fuat Paşa, kuvvetlerin serbest kalabilmesi için, hükümet emirlerine uymaları, silahlı olanların İkinci Seyyar Kuvvet'e katılmaları şartıyla Düzce-Hendek isyancılarının affedilmesini emretti. (Özkük: 274; Güralp: 80; af bildirisi: 30)

5. Bekir Sami Bey ile Çiçerin, Moskova'da uzun bir görüşme yaptılar. Tarafların, İngilizlerin yapacağı teklifleri birbirine haber vermesi kararlaştırıldı. Görüşmede Ermeniler üzerine yapılacak hareket üzerinde de duruldu. Çiçerin hareket sırasında Ermenilerin katledilmemesini istedi. Van ve Bitlis illerinden Ermenilere toprak verilmesini yeniden istedi. Bekir Sami Bey, bunun Milli And'a aykırı düştüğü karşılığını verdi. (**Cebesoy** 2: 81)
6. 31 Ekim tarihli hükümet kuruluşundan beri Damat Ferit Paşa'nın vekâleten üzerinde bulunan Harbiye Bakanlığı'na Hüseyin Hüsnü Paşa getirildi. (22 Ekim'de Ziyaeddin Paşa) ★ Balkan ve Birinci Dünya Savaşı sorumlularını araştırıp bulmak için bir Divaniharp İnceleme Komisyonu kuruldu. (**TV**: 3941, 3943, 3945)
7. Yaklaşık 1 yıldır Avrupa'da olan Ahmet Rıza Bey, Paris'ten Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Anadolu'nun dışardan yardım alarak 2 yıl döğüşebilecek güçte ise barış anlaşmasını imzalamaması gerektiğini, İslam dünyasından yardım ummadığını, şimdilik bazı şartlarda uzlaşma sağlamak gerektiğini bildirdi. Onun yazdığına göre, Fransızlar Ahmet Rıza Bey'den, onun veya İzzet Paşa'nın Anadolu'ya giderek Mustafa Kemal'e Fransa arasında bir uzlaşma sağlamasını istemişler. Fransızlar, Anadolu'nun Bolşevik olacağından korkuyorlarmış. Şimdi ise Kuvayı Milliye'nin Fransızların gözünde bir önemi kalmamış. (**Tanin**: 3.3.1945)
8. İngiliz Akdeniz Orduları Başkumandanlığı'ndan İngiliz Deniz Bakanlığı'na: Ermenilerin teslim olması, Türklerle Bolşevikler arasındaki seddi ortadan kaldırıyor. Bolşeviklerin Mustafa Kemal'e yardım yapmasından İngiliz çıkarları zarar görür. Uçaklarla Kuzey Anadolu'ya Türkçe bildiriler attık. Denizden Mustafa Kemal'e savaş araçlarının gönderilmesini önlemek için tedbirler aldık. (**Şimşir** II: 289) ★ Robeck'ten Curzon'a: Osmanlı Devleti'nin malî durumu ümitsizdir. Başbakanın ısrarla para istemesi üzerine Fransız ve İtalyan yüksek komiserleriyle Türkiye'nin malî durumunu incelemeye başladık. Türk memurları maaş alamazlarsa karışıklıklar çıkacaktır. Buna izin veremeyiz. (**Ulubelen**: 279) ★ Robeck'ten Curzon'a gönderilen rapora göre, Banco di Sconto ile milliyetçiler arasında Antalya ve Samsun'da şube açılması için görüşmeler yapılıyor. Öte yandan, Kont Sforza ile Talat Paşa, Almanya'dan alınacak silahların İtalya yolu ile Antalya'ya getirilmesi konusunda anlaşma yaptı. Banco di Sconto, 2.500 eski, 800 yeni İngiliz malî kamyonu Selanik'ten İzmir'e nakletmeyi de üzerine almış durumda. (**Kürkçüoğlu**: 125)
9. **Alemdar**'da, Türk-İngiliz ve Türk-Fransız ittifakını temsil eden resimler: Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer. —Eski dost düşman olmaz, yenisinden vefa gelmez. **Hakimiyeti Milliye**: Milli Savunma Bakanlığı'nın bayram dolayısıyla orduya genelgesi. —Barış andlaşmasına karşı Türkiye ve İslam dünyasında galeyen.

29 - PAZAR

1. Uşak, şiddetli çarpışmalardan sonra Yunanlılar'ca işgal edildi. 23. Tümen çekiliyor. 11 top, 110 vagon Yunanlıların eline geçti. Yunanlılar 400 de esir aldılar. Simav da Yunanlılarca işgal edildi. (**Akşam:** 31; **Dersaadet, İleri, Alemdar:** 1 Eylül; **Söylev** II: 341; **TİH** II/2: 310; **Altay:** 265; **KASÖT:** 143; **Hrisohoos:** 55; **Büjak:** 195; **Roda:** 126; **İHH:** 116; **Danışmend:** 465; **Stratigu** I: 124 "Simav 31'de") ★ Bursa halkına bildiri atmak üzere halıvalanan bir Türk uçağı arızalanarak düşüp parçalandı (**Tanman:** 56; **TİH** V: 129). ★ Demirci Mehmet Efe kuvvetleri Ortakçı güneyindeki Yunan ordugâhlarına başarılı ateş baskınları yaptı (**HTVD** 51, ves, 1181).
2. Moskova'daki Ankara delegasyonunda askerî danışman Yarbay Seyfi Bey (Düzgören), Ruslardan istenen askerî yardım malzemesi hakkında bilgi verdi. 200.000 tüfek, 5 milyon fişek, 350-400 top, 75.000 top mermisi, 500 mitralyöz, 200 sahra telefonu, 200 uçak, 100 kamyon ve otobüs, 40 binek otomobili, 100.000 asker için elbise ve teçhizat, 50.000 kaputlu kumaş, tüfek fabrikası. (**Cebesoy** 2: 78)
3. Damat Ferit Paşa, vekâleten üzerinde bulunan Harbiye Bakanlığı'nı bir törenle, yeni Harbiye Bakanı Hüseyin Hüsnü Paşa'ya devretti (**Dersaadet:** 29; **Alemdar, İldam:** 30).
4. **Alemdar:** Hükümet, Anadolu'daki isyancıları bir an önce ezmelidir. Milletin geleceği bunu mecbur kılıyor. —Lehistan'ın kesin zaferine doğru (31: Bolşevik harbi ve Leh zaferi, 2 Eylül: Lehler Bolşevik şartlarını reddediyorlar, 3: Leh ordularının mütemadî zaferi, 4, 5, 6: Leh-Bolşevik harbi etrafında, 10: Savaşın sonuna doğru)

30 - PAZARTESİ

1. Yunan ilerlemesi karşısında iç barışı sağlamak ve direnci artırmak isteyen Meclis'in, Adapazarı ve Düzce'de ayaklanmaya katılanları bağışlayan bildirisi, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa tarafından yayımlandı. 8'de başlayan Düzce İsyanı önceki gün sona erdirilmişti. (**Özkök:** 272, 312)
2. Dün Uşak'ı ele geçiren Yunanlılar, Aslıhanlar'a doğru ilerliyor (**KASÖT:** 145). ★ Yunan uçakları Eskişehir üzerinde uçtular ve Teali-i İslam Cemiyeti'nin bildirilerini attılar (**HTVD** 51, ves. 1181). ★ Arızalanan bir Türk uçağı İnönü İstasyonu civarına zorunlu iniş yaptı (**Tanman:** 57).
3. Dışişleri Bakanı ve Delegeler Kurulu Başkanı Bekir Sami Bey, aynı kurulda bulunan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey'i, hazırladığı bir raporla birlikte Ankara'ya gönderiyor. 2 Eylül'de Moskova'dan hareket edecek olan Yusuf Kemal Bey'le gönderilmek üzere hazırlanan raporda, Sovyetlerin yardım verecekleri, Ermenistan yolunu diplomatik çabalarla, olmazsa kuvvet yoluyla açacakları, Bekir Sami Bey'in İtalya'dan silah satın almak için 1 milyon liralık

yardım isteyeceği, Çiçerin'in Milli And sınırlarının etnik sınırlarla düzeltilmesini istediği ancak bunun kabul edilmediği, Sovyetlerden Halil ve Cemal Paşalarla görüşme yapmamalarının istendiği belirtildi. Türk-Sovyet Anlaşması 24'te parafe edilmişti. (**Tengirşek:** 165; **Cebesoy 2:** 83) ★ Cavit Bey'in Talat Paşa ve Ahmet Rıza Bey'le mektuplaşması. Ahmet Rıza Bey'in Anadolu'da dayanmak veya Sevr'i kısmen kabul ederek uzlaşmak konularında tereddüdü, Fransa ile Ankara arasında uzlaşma sağlamak için arabuluculuk tasarı... (**Tanin:** 9,10.3.1946)

4. İstanbul'da kabine üyelerinin tümünü öldürmeyi amaçladığı ve Anadolu'ya silah sevkettiği ileri sürülen gizli bir örgütün elemanları yakalandı. Koltukçuzade Yusuf Ziya adında birinin başkanlığında bir aydan beri Topkapı dışında toplantılar yaptığı açıklanan gizli örgütün kullandığı eve yapılan baskında, bir inzibat memuru öldü, sanıklar, yakalanıp Merkez Kumandanlığı'na nakledildi. (**İleri:** 1 Eylül)
5. Kralcılar tarafından 12'de kendisine bir suikast düzenlenen Başbakan Venizelos, Paris'ten Atina'ya döndü, gösterilerle karşılandı (**Dersaadet:** 2 Eylül).
6. **Albayrak**'ta Karabekir'in bayram tebriği: İslam ve Rus milletleri İngiliz, Fransız ve Yunan çapulcularını kovacaktır. **İkdam**'da Damat Ferit Paşa'nın subayların politikadan uzak tutulması hakkında genelgesi. Eskişehir'de **Seyyarei Yeni Dünya**'nın ilk sayısı (**Tunçay:** 144). **Açıksöz:** İslam âlemi, bu kurban bayramını kalpler hazin, gözler nemli, ruhlar derin bir sabır ve tevekkül içinde idrak etti. Artık gözünü aç ey ümmet-i İslamiye. Elindeki istiklali kaybetmemeye çalış. —Eskişehir'de intişara başlayan "Arkadaş" refikimizi tebrik eder ve fukara-i kâsibenin (işçilerin) müdafaa-i hukuku uğrunda mücadelesinde muvaffak olmasını samimiyetle temenni eyleriz. **Akşam:** Kimsesiz yavrular arasında.

31 - SALI

1. Rus Elçilik Kurulu'nun ilk kafilesi, Erzurum'a geldi ve törenlerle karşılandı. Birinci kâtip Upmal-Angarski'nin söylevi: Yaşasın Türkiye'nin kızıl ordusu. (**YG:** 2, **Albayrak:** 8 Eylül, **Goloğlu 3:** 269. İsmet Bey'in Karabekir'i uyarısı: 2 Eylül)
2. Antep Merkez Kurulu, Mustafa Kemal'e ve Antep mebuslarına telgraf çekerek acele yardım istedi. Yarın da Antep Mebusu Ahmet Muhtar ile Merkez Kurulu'ndan iki, ulamedan bir, eşraftan iki kişinin imzasıyla çekilecek benzer bir telgrafta, Antep'te sefalet ve açlık hüküm sürdüğü, düzenli kuvvetler gelmedikçe düşmanı defetmenin mümkün olmadığı, şehrin bir harabe haline geldiği bildirilecek "Başka bir çözüm yolu yoksa, şehri yakalım ve çıkaralım" denecektir. Ankara'nın 3 Eylül'de cevabı: Daha fazla yardım mümkün değil! (**Uzel:** 243; **Ünler:** 84, 95)

3. Bulgar Yüksek Tıp Kurulu, Bulgaristan'a sığınmış olan 20 tıp doktorunun Bulgar hastanelerine atanmasını kararlaştırdı. Doktorlar, Yunanlıların Doğu Trakya harekâtı sırasında 25 Temmuz'da sığınmışlardı. Bulgaristan Hükümeti de sığınanlar için 29 Temmuz'da 2 milyon leva ayırmıştı.
4. Batum'da Pontos Rum Milli Meclisi, kuruluşun yönetim kurulu üyeleri ve delegelerinin görevlerine son verdi. Meclis'le Yunanistan'ın siyaseti arasında hiç bir ayrılık yokken varmış gibi gösterildiği açıklandı. Batum'da Pontos Kongresi 19 Temmuz'da toplanmıştı. (PM, 1. Ks. 121)
5. Gouraud, "Özerk Lübnan"a bazı toprakların eklendiğini ilan etti. Fransızlar, Lübnan'ı genişletip Ortadoğu'da bir üs olarak kullanmak istiyorlar. Bölgedeki ülkelerden Filistin, Ürdün ve Irak, İngilizlerin, Lübnan'la Suriye, Fransızların mandası altında bulunuyor. (Mansfield: 73; Jaeschke 1: 119 "1 Eylül")
6. **İkdam:** Lehistan Bolşeviklerden temizleniyor. —Anadolu'da Kemalistlerin hareketi. Mustafa Kemal son ve genel bir hazırlık yapıyor. **Vakit:** Anadolu'da Yunanlılar, son planın uygulanmasından vazgeçmişler. —Bagi (Kemalist) kuvvetin harekâtı. —Kemalistlerin Anadolu'daki tahrikleri. **Akşam:** Uşak da Yunan eline düştü.

1920-EYLÜL

1 - ÇARŞAMBA

1. Bakû Doğu Milletleri Kurultayı Azerbaycan Cumhurbaşkanı Neriman Neri-manofun bir konuşmasıyla açıldı. Üçüncü Enternasyonal'in sekreteri Zinov-yev, Mustafa Kemal'in Komünist olmadığını bildiklerini, buna rağmen em-peryalistlere karşı savaştığı için ona yardım yapılacağını söyledi. Ankara Hü-kümeti'nin temsilcisi olarak İbrahim Tali Bey de içinde olmak üzere, 235 Türk'ün katıldığı kongrede, şu ülkelerden temsilciler bulunuyor: Türkiye, İran, Hindistan, Belücistan, Afganistan, Çin, Gürcistan, Ermenistan, Dağıstan, Buhara, Hıvye, Türkistan, Taşkent, Fergana, Semerkant, Türkmenistan, Çeçen-istan, Kuban, Kırgızistan, Kuzey Kafkasya, Terek, Ukrayna, Kırım, Azerbay-can, Başkirdistan, Tataristan, Kazakistan, Kalmuk Cumhuriyeti, Avrupa, Amerika ve Japon komünist delegeleri ile Doğu Yahudileri. (AS: 20 Eylül; 1, 5 Kasım: Alev: 5; Tunaya: 55, 57; Cebesoy 2: 18; Aydemir 3. III: 37; Karabekir 3: 310; Bel. 140: 624; Sayulgan: 124; Tevetoğlu: 128)
2. Yunan kuvvetleri, Demirci'den Simav yönüne harekete geçerek 14 saatlik bir yürüyüşten sonra Simav'a geldiler. Sarılma tehlikesi sezen Türk kuvvetleri, geri çekildi. (KASÖT: 145; Nider: 173; Büjak: 195)
3. Genelkurmay Başkanı Albay İsmet Bey, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Pa-şa'ya çektiği telde, Meclis'i ve hükümet merkezini Sivas'a nakletmeye karar verdiklerini, düşmana terkedilen arazideki ulaştırma araçlarının geri bölgelere taşınması ve şimendifer hatlarının tahrip edilmesi gerektiğini bildirdi. Cevap yarın: Durumdan henüz eminim. (Cebesoy 1: 476)

4. Karabekir, 9. Kafkas Tümeni Komutanı Halit Bey'e, Ermeni saldırılarına karşı misillemede bulunulmasını emretti (**Önal:** 79). ★ Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Geyre, Bilecik, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Denizli, Burdur, Isparta livalarında 20-40 yaşlarındaki Rum ve Ermeni erkeklerin cephe mıntıkası dışına çıkarılmasını Hükümet'ten ve 24. Fırka'dan istedi (**Ali Sarı-koyuncu:** 219).
5. Ermeni Patriği Zaven Efendi, İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'e bir mektup yazarak, Bolu'da Kemalist çetelerin Ermenileri diri diri yaktığını ileri sürdü ve Mustafa Kemal'in yeni cinayetlerine karşı İtilaf Devletleri'nin tedbir almasını istedi. Hükümet kuvvetleri Bolu'yu 14 Ağustos'ta isyancılardan kurtardıkları gün, Ermeni mahallesinde yangın çıkmıştı. (**Şimşir II:** 303) ★ Pontos Derneği temsilcilerinin Atina'ya ilk yolculukları (**PM:** 49).
6. Yunanlılar, İzmir'de gündüzlü liseyi kapattılar. Olağanüstü Komiserlik, yönetici ve öğretmenlerin aylıklarını kesti. (**Su 2:** 23)
7. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Büyük Millet Meclisi üyeleri figürandır, kukladır. Bunların bu millete, Anadolu Türküyle ne irfanca, ne nesilce, ne fikirce, ne yazıca ilgileri yoktur ki başka türlü bağları olsun. Bir ne idüğü belirsiz hızip, haricen ve dahilen dilediğini yapıyor. **İstikbal'de** Faik Ahmet: Rus yakınlaşması. **Yenigün:** Milletlerarası Bakû Kongresi bugün toplanıyor. **Der-saadet:** Lehlerle Bolşevikler arasında barış yapılacağı umuluyor. **İleri'de** Uşak'ı aldıklarına ilişkin Yunanlıların 29 tarihli tebliğleri. —Leh-Bolşevik savaşı. **İkdam:** Balkanlarda yeni ittifak hazırlıkları. —Leh ordularının başarısı devam ediyor. **Vakit:** Zayıf bir karşı koymadan sonra Yunanlılar Uşak'a girmişler. —Damat Ferit'e karşı yeni bir suikast keşfi. İbrahim, Fuat ve üç arkadaşı tutuklanmıştır. **Akşam:** Yunanlılar tafsilat veriyor: Uşak'ta sadece 2 asker, bir zabıt kaybetmişler. **Karagöz'de** pösteği, deri toplayan bezirgâna Karagöz'ün cevabı: Ben zaten postu kaptırdım, bir deri bir kemik kaldım. Onu da sana verirsem bana ne kalır?

2 - PERŞEMBE

1. İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Moskova'dan ayrıldı. Yusuf Kemal Bey, yanında 1 milyon altın ruble, 1 vagon mavzer fişegi ve 24 Ağustos tarihinde parafe edilmiş Dostluk ve Yardım Anlaşması ile Bekir Sami Bey'in raporunu da getiriyor. Yusuf Kemal Bey, 18 Eylül'de Trabzon'da, 11 Ekim'de de Ankara'da olacak, 14 Aralık'ta yeniden Moskova'ya hareket edecektir. (**Tengir-şek:** 171, 181; **Bıyıklıoğlu:** 20)
2. Moskova'daki Türk kurulunun raporlarını göndermesi gecikince kuşkuya kapılan Ankara Hükümeti, gönderdiği talimatta Rusların Türkiye'yi oyaladığını, Batı'ya karşı Türkiye'yi bir koz olarak kullanacağını, Ermenistan'ı yenip Azerbaycan'la Türkiye arasındaki ilişkiyi sağlamadığını, Türkiye'ye Bolşevikliği sokmaya çalıştığını bildirdi. Talimatta "Ermenilere karşı bir olup bitti yarat-

mak konusunda, Moskova'nın onayına bağlı olmaksızın hareket etmek zorundayız" denildi. (**Cebesoy 2: 75; Yerasimos: 249; Bel. 164: 678**)

3. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Doğu Cephesi Komutanlığı'na çektiği telde, 31 Ağustos'ta Erzurum'a gelen Upmal-Angarski konusunda Karabekir'i uyardı. Sovyet elçilik kurulunun devrim yapmakla görevli gibi görüldüğünü belirterek onların Beyazıt'ta kurdukları telgraf makinasının yasaklanmasını istedi. Telgrafta "Doğu ordusu kıskırtılabilir. Hükümet aracılığı ile olmayan devrim çalışmalarının kesinlikle yasaklanması kararlaştırılmıştır" denildi. (**Karabekir 1: 815**)
4. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'nın dünkü sorusuna karşılık, durumun henüz emin bulunduğu bir sırada, Hükümet'in yerinden oynamasının Anadolu'da ve Batı Cephesi birliklerinde kötü etki yapacağını, Ankara'yı terketme kararının ancak Eskişehir'i terketme kararından sonra alınabileceğini bildirdi. (**Cebesoy 1: 476**)
5. Bolu Jandarma Komutanı, Düzce çevresindeki isyancı Abazaların, affedilmeleri halinde hükümetin emirlerine uyacaklarını bildirdi. 40 elebaşı, bu yoldaki kararlarını imza ettiler. 8 Ağustos'ta başlayan Düzce isyanı, 28'de bastırılmış, 30'da bir af bildirisi yayımlanmıştı. (**TİH VI: 89; VI (1974): 119; Esengin: 154**)
6. Meclis, bedelli askerlik yasasını görüşmeye başladı. Bazı mebusların sert tepki gösterdikleri tasarıya göre, yaşlıları silah altında olan İslam ve İslam olmayanlardan, seferberlik süresince, ilk altı ay içinde 200 lira, 1 tüfek ve 100 fişek alınacak, daha sonraki altı ay için de 200 lira alınacak. Teklife karşı çıkanlar, savaşmanın zengin fakir herkes için farz olduğunu savundular. Milli Savunma Bakanlığı'nca hazırlanan asker kaçakları ile ilgili kanun önerisi de komisyona gönderildi. (**ZC 3: 419; 430**)
7. Damat Ferit Hükümeti, kendi mensuplarını böyle bir tehlikeden korumak için, Divan-ı Harb-i Örfilerin, yüksek kademe yöneticilerini yargılayabilmesi için Padişah'ın izni gerektiğine, bakanlık yapmış olanlarla paşaların yazılı cevap vermede özgür olduğuna, aynı derecede olan taşradaki kişilerin de ancak Bakanlar Kurulu kararı ve Padişah onayı ile yargılanabileceklerine ilişkin bir kararname çıkardı. (**Tepeyran 2: 220; TV: 3946, 4 Eylül. Kararnamenin altında tarih yoktur.**)
8. Ankara Hükümeti, Karadeniz'de tehlike altında olan gambotların Rusya'ya gönderilerek güvenlik altına alınması emrini verdi. Bu gemiler daha sonra Rusya'dan Türkiye'ye silah nakli yapacaklardır. (**Yak.Tar. I: 91**)
9. Bakû'da Doğu Milletleri Kurultayı'nın ikinci oturumu. Zinovyev'in başkanlık ettiği oturumda Radek, uluslararası durum ve Doğu'da işçi yığınlarının görevleri konulu raporunu okudu. Zinovyev'in ve Radek'in raporları tartışıldı. (**AS: 20; Alev: 61**). ★ Enver Paşa'yı çeşitli milletlerin delegelerinin ziyaret ettiği ve sokaklarda halkın onu çok alkışladığı (**Karabekir 3: 311**).

10. Kâzım Karabekir, Doğu Cephesi karargâhını Hasankale'den Erzurum'a nakletti. Görünürdeki sebep: Erzurum'daki Bolşevik elçilik kurulu ile Erzurum mebuslarını yalnız bırakmamak; gerçek sebep: barış düzenine döndüğü izlenimini vererek Ermenileri gafil avlamak. (**Karabekir 1:** 812)
11. İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin 17 Temmuz'da seçilen yeni yönetim kurulu toplanarak "Siyasetle uğraşmama" kararı aldı. İstanbul ve çevresinde bulunan 25 şubenin geliştirilmesi, kayıtların yenilenmesi de kararlaştırıldı. (**Alemdar:** 4) ★ İstanbul'da Kafkas Teali Cemiyeti adıyla bir dernek kuruldu. Fatih der-siâmlarından Abdullah Efendi, Doktor Lütfü Bey, Seyit Tahir Efendi, İsa Ruhi Paşa ve bilginlerden Mir Salih Efendi tarafından kurulan dernek, Osmanlı topraklarında dağınık bir halde yaşayan Çerkezler arasındaki bağları güçlendirmeyi amaçlıyor. (Sefer E.Berzeg, **Gurbetteki Kafkasya'dan Belgeler**, 1985: 32).
12. Mustafa Kemal'in **Le Journal**'a demeci: Arkamda bütün İslam dünyası, yanımda bana elini uzatan daha büyük bir müttefik var. (**Jaeschke 1:** 119). **Yenigün:** İlk Bolşevik elçiliği Erzurum'a gelmiştir. Pek kalabalık bir halk tarafından hararetle bir törenle karşılanmıştır. —Yeni idare. **Alemdar:** Bu memleket ne çekiyorsa, İttihatçıları tepelemeyişinin cezasıdır. Bunlara karşı hükümetin yumruğu kuvvetli olmalı. —Neologos'tan: Mustafa Kemal, Tokat'tan Ankara'ya giderken iki kişinin suikastına uğramış. Omuzundan ve baldırından yaralanmış. Bekir Sami ise ölmüş... (**Vakit**'te de). —Bosfor'dan: Mustafa Kemal ağır bir malarya nöbetine tutulmuş, hastaneden çıkamıyormuş. —Mustafa Kemal'in Anadolu'daki mezhebi: Birkaç bavul banknot, üç beş grup altın için Anadolu'ya gitti. Diyor ki: Ey açlar, an sizin, şan sizin, mülk sizin, mal sizin. Ermeni kes, Rum kes, kız kes, karı kes. Fransız deme, İngiliz deme, Yunan deme, korkma vur, kes kes; yak yık, kaç... İşte Anadolu'da bugün bu program uygulanmaktadır. **İkdam:** Anadolu'da Yunan harekâtı yine başlıyor mu? —Cafer Tayyar Atina'da nasıl yaşıyor? **Hakimiyeti Milliye**'de İshak Refet'in şiiri: Antep'e Selam. —Tarih nazarında İstanbul Hükümeti. —Paris'te yayımlanan Radikal'den: Türk milleti ve İslam dünyası, İngiltere'nin aleti olan Damat Ferit'i tanımıyor. Delhi'den gelen haberlere göre, anlaşma değiştirilmezse ağustosta genel grev başlayacakmış.

3 - CUMA

1. İngilizlerin bugün boşalttığı Nizip, hayvanlarına yiyecek bulmakta güçlük çeken Fransızlar tarafından işgal edildi. Antep'te Kuvayı Milliye, Sarımsak Tepesi'ne bir saldırı düzenlediyse de sonuç alamadı. Ankara, Anteplilerin 31 Ağustos ve 1 Eylül tarihli çağrılarına gizli bir cevap göndererek savaş odağının Batı Cephesi olduğunu, bu şartlarda Antep'e daha fazla yardım gönderilemeyeceğini bildirdi. Antep Cephesi kumandanları halka bir bildiri yayımlayarak, akın akın yeni kuvvetler geldiğini ileri sürdüler ve halka, dayanmayı tavsiye ettiler. (**Uzel:** 146; 149; **Andrea:** 72; **Mümtaz:** 32; **Ünler:** 88)

2. Damat Ferit Paşa, yeni Harbiye Bakanı Hüseyin Hüsnü Paşa ile birlikte İstanbul Büyükdere İbrahim Paşa Çiftliği'nde eğitim gören birlikleri denetledi. Subayların ve erlerin maaşlarına zam yapıldığını müjdeledi. Askerler "Padişahım çok yaşa!" diye bağırıldı. Bu birlikleri Anadolu'ya karşı kullanmayı tasarlayan Damat Ferit, daha sıkı bir eğitim istedi. (**Alemdar, İkdâm: 5**) ★ Karabekir, Erzurum yakınlarındaki Müdürge'de Azerbaycan Süvari Alayı'nı denetledi, ancak beğenmedi (**Karabekir 1: 813**).
3. İngilizlerin Mustafa Kemal'le anlaşma şartları, Curzon tarafından Robeck ile Sir G. Buchanon'a bildirildi: Hükümetimiz bazı çevrelerin aracılığı ile Mustafa Kemal'le müzakereler yapmaktadır. Mustafa Kemal'in gönderdiği Suphi Bey'e şu şartları ileri sürdük: Trakya'da hak istemeyecek, Türklere İzmir'den bir kısım yer verilecek, Yunan askerleri Türkiye'den çekilecek, yerine İtalyanlar getirilecek, İngiliz teknik danışmanları kabul edilecek, Boğazlar yalnız İngiltere kontrolünde kalacak, Damat Ferit istifa edecek ancak Mustafa Kemal de kuvvetlerini dağıtacak, silahlarını teslim edecek. İtalyanlarla aleyhimize anlaşmaktan, Mısır, Hindistan, Mezopotamya ve diğer yerlerde aleyhimize propagandalar yapmaktan vazgeçecek. Bunlar kabul edilmezse kendisiyle başka yollardan anlaşmaya çalışacağız... (**Ulubelen: 279**)
4. 1 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfi eski Başkanı Esat Paşa ile Yıldız Yağması sanıklarından Pertev ve Şevket Turgut Paşalar tahliye edildiler. Bunların mahkûmiyetleri için bkz. 1 Ekim tarihli gazeteler. (**Akşam: 4**)
5. Bakû'da Türkiye Komünist Teşkilatları Kongresi toplandı. Mustafa Suphi'nin başkanlık ettiği toplantıya 3 bin komünist ve 2.500 işçi ve çiftçiyi temsil eden İstanbul, Zonguldak, Ereğli, İnebolu, Samsun, Trabzon, Bayburt, Erzurum, Sivas, Konya, Ankara, Eskişehir, Vezirköy, Şarkıkaraağaç, Of ve Ordu delegeleri katılıyor. Kongrede ayrıca Anadolu'da kurulmuş işçi ve çiftçi derneklerinden istişare hakkına sahip 30'dan fazla delege bulunuyor. Bakû'da Türkiye Komünist Fırkası'nın kongresi de 10 Eylül'de toplanacak. (**Tunçay: 217; Cerrahoğlu 2: 181**)
6. Moskova'dan Trabzon'a dönen kurye subayı Kâmil Efendi'nin rapor özeti Doğu Cephesi'ne bildirildi: Tuapse'de Rofkom beni çok iyi karşıladı. "Hükümetiniz arazisi olmayan fukaraya arazi verecek mi?" diye sordular. Bizde arazisiz köylü olmadığını söyledim. Moskova'da Enver Paşa ile görüştüm. Afganistan'da toplayacağı kuvvetlerle Hindistan ihtilalini hazırlayacağını söyledi. Mustafa Nafi adında biri, kendisinin Mustafa Suphi gibi değil, hakikî komünist olduğunu, yakında Ayasofya'ya kırmızı bayrağı dikeceğini söyledi. (**Karabekir 1: 818; Tevetoğlu: 295**)
7. **Yenigün:** Türkler, isterseniz Yunanlıları bir kaşık suda boğabilirsiniz. Zamanı gelmiştir, davete ve teşvike hacet mi var? **İkdâm** (ve **Vakit**): Neologos'tan: Zübeyde ve Makbule'nin Samsun'a varışı. **İleri:** İlkokul öğretmenlerinin maaşları verilemediği için İstanbul'da ilkokullar açılmıyor. **Vakit:**

Mustafa Kemal, umumî af ilan etti. On bin kişilik bir kuvvetle İnegöl-Yenice üzerine yürüyecek. **Akşam:** Uşak savaşları. —İstanbul'da hastalıktan 1 ayda 1171 hemşehrimiz öldü.

4 - CUMARTESİ

1. İçişleri Bakanlığı'na, 98 oyla Tokat Mebusu Dr. Nazım Bey seçildi. Mustafa Kemal'in adayı Refet Bey ise 65 oy alabildi. Anadolu'da sosyalist kadroların ileri gelenlerinden Dr. Nazım Bey'in istifa ettirilmesi için Mustafa Kemal, Çerkez Ethem'i kullanacak, kendisini de ziyaretine kabul etmeyecek, bunun üzerine Nazım Bey, yarından sonra istifasını verecektir. Yerine Refet Bey seçilecektir. İçişleri Bakanlığı, Hakkı Behiç Bey'in 2 Ağustos'ta istifası ile boşalmıştı. (**ZC** 3: 466)
2. Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü ve 80 arkadaşı, Meclis Başkanlığı'na verdikleri bir önergede, ordunun geri çekilmesi karşısında cephe gerisindeki savunma kaynaklarının harekete geçirilmesi için mebusların özel görevle gönderilmesini istediler. Önerge Meclis'te 9 Eylül'de okunacaktır. (**ZC** 4: 37) ★ Hükümet, ateş hattında olağanüstü kahramanlıklar gösteren erbaşların okuma-yazmasına bakılmayarak subay vekilliklerine yükseltilebileceklerini kararlaştırdı. (**Düster** 3/1: 55)
3. 1 Eylül'de açılan Bakü Doğu Milletleri Kurultayı'nın 3. oturumu. Ankara Hükümeti temsilcisi İbrahim Tali Bey'in bildirisi okundu. Bildiride, Anadolu hareketinin bir burjuva hareketi olmadığı, Anadolu devrimcilerinin kızıl devrimin doğan güneşine yöneldikleri, kaderlerini Üçüncü Enternasyonal'e bağladıkları ileri sürüldü. "Yaşasın Sovyet Rusya ve sadık bağdaşığı Devrimci Doğu" denildi. Kurultay'da hazır bulunan Enver Paşa'nın bildirisini Ostrovski okudu. Enver Paşa, bildiride, Türkiye'yi 1914'te savaşa sokanların emperyalist bir tavır gütmemediğini, bağımsızlığı korumak için Almanya'nın yanında savaşa girildiğini belirtti. Enver Paşa, "Alman emperyalizminden, İngiliz emperyalizminden nefret ettiğim kadar nefret ederim, her zaman halkın ezilen kesimine dayandık. Emekçilerin mutluluğunu istiyoruz" dedi. Bela Kun tarafından okunan Başkanlık Kurulu raporunda, 1. Türk savaşçılarına saygı ifade etmek, 2. Türkiye'deki ulusal-devrimci hareketin yalnızca yabancı sömürücüleri hedef aldığı, 3. Türkiye'yi bir emperyalist grubun çıkarları için savaşa sürükleyenler hakkında ihtiyatla söz etmek, onların eski yanlışlarının izlerini silmeleri, 4. Türk işçi ve köylülerinin kendi öz örgütlerini kurmalarının gerekliliği önerildi. Bunlar kongre tarafından da kabul edildi. (**Alev:** 119)
4. Fransızların Adana genel valisi Brémond'a işten el çektirildi. Yerini Kurmay Servis Şefi Hassler'e bırakan Brémond, 7'de şehirden ayrılacak. 19.1.1919'dan beri bu görevde bulunan Brémond'a, Karataş'ta 3.500.000 Franklık buğdayın İtalyanlara satışında yolsuzluk yapıldığı gerekçesiyle işten el çektirilmiş bulunuyor. (**Ener:** 107; **Ener** 2: 223) ★ Fransızların yaptıkları tesbite göre Adana'da 35 günlük ihtiyacı karşılayacak kadar un var (**Véou:** 406).

5. TBMM Hükümeti'nin ilk Roma temsilcisi Cami Bey, görev yerine gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı. Mustafa Kemal'in Kont Sforza'ya 8 (!) tarihli bir mektubunu da götüren İçişleri eski Bakanı Cami Bey, Roma'ya 3 Aralık'ta varacak. (**BTDD** 42: 13)
6. 5 Kasım 1919'da kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek Hanım, Sivas'tan Meclis Başkanlığı'na çektiği telgrafta, Yunan zulümlerini kınadı. Telgrafta "Bize düşen görev, asker kardeşlerimizin ihtiyacını karşılamaktır. Bunu elimizden geldiği kadar yapmaya çalışıyoruz" denildi. (**ZC** 4: 4)
7. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Ali Fuat Paşa'nın 2 tarihli cevabına karşılık vererek, hükümet merkezini Sivas'a taşıma işini daha sakin bir zamanda yapmayı düşündüklerini, böylece olayın halk üzerinde yapacağı olumsuz etkinin de daha az olacağını anlattı (**Uluğ** 2: 183).
8. Hindistan'ın çeşitli şehirlerinden gelen 5 bin delegeyle Hindistan Milli Kongresi Kalküta'da toplandı. Kongrenin gündeminde olan Türkiye'nin durumu ve İngilizlerin 1919'da Pencap'ta yaptığı katliâm konusuna Hindistan'ın bağımsızlığı konusu da eklendi. Alınan kararlar arasında İngiliz malları ve mahkemelerinin boykot edilmesi, Hintli subay ve erlerin Mezopotamya'da görev almayı reddetmeleri de var. (**Sinha**: 105)
9. Yunan kuvvetleri Gediz'i ele geçirdiler (**Nider**: 173; **Hrisohoos**: 55; **Gnkur**. 46; **Büjak**: 195).
10. **Alemdar**'ın Edebiyat Nüshası: Genç edebiyatımızın en mümtaz ve en mübdi (seçkin) bir siması: Refik Halit Bey. **İkdam**: İlkmekteplerimiz ve onların beka ve terakki çareleri. **Vakit**: Evvelki gün Paris'ten dönen Rıza Tevfik Bey'le mülakat: Memleketimizin kurtuluşu, zorbaların çalışmalarını önlemeye bağlıdır. **Karagöz** dert yaniyor. Bir avcılık edelim, dedim. Ben avda iken bizim kümese sansar girmiş, ne piliç bırakmış ne tavuk. Dimyada pirince giderken evdeki bulgurdan olduk.

5 - PAZAR

1. İkinci Yozgat Ayaklanması gece (5/6) başladı. Birinci Yozgat Ayaklanması'ndan sonra bağışlanan isyancılardan kurulmuş 500 kişilik gönüllü alayının cepheye gitmeyip dağılması üzerine, bunlardan Deli Hacı, Hasan ve Küçükaga adındaki elebaşların topladığı kişiler, Akdağmadeni yöresinde başkaldırdılar. Mayıs ortalarında başlayan Birinci Yozgat İsyanı, Haziran sonlarına kadar sürmüştü. İkinci ayaklanmanın bastırılması ekim sonunu bulacaktır. (**TİH** VI: 107; VI (1974): 158; **Ocak**: 145)
2. Kastamonu Lisesi'nde, Vali Cemal Bey'in çağrısı üzerine, milli ve genel bir seferberlik için halk toplantısı yapıldı. Toplantıda coşkun konuşmalardan sonra, 15 yaşından 45 yaşına kadar her erkeğin haftada 3 sefer eğitim görme-

si kabul edildi. 3 halka olan halk, el ele tutuşarak bu kararı yerine getirmek için elbirliği ile çalışmaya hep bir ağızdan and içti. Bundan önce eğitim, cuma talimleri adıyla haftada bir gün yapılıyordu. (AS: 6; Açıksozcü: 56; Peker: 236)

3. Bakü'da Doğu Milletleri Kurultayı'nın beşinci oturumu: Pavloviç, millî mesele ve sömürgeler meselesi ile ilgili raporunu okudu. Karadeniz devletleri için bir Boğazlar Konferansı toplanmasını önerdi. Doğu halklarının, kapitalizmi yaşamadan da, ileri bir işçi sınıfına sahip ülkelerin yardımıyla Sovyet tipi düzene kavuşabileceğini söyledi. "Yeniden doğmuş ve güçlü bir Türkiye'nin oluşması, eğer iktidar hâlâ zenginlerin, spekülâtörlerin, mülk sahiplerinin elinde kalacaksa, ne getirecektir?" dedi. (Alev: 141)
4. Başbakan Venizelos, İzmir rıhtımında Paraskevopulos ve Steryadis ile görüşmek üzere Atina'dan İzmir'e geldi. Narkissos gemisinde yaptığı görüşmede, kendi emri olmadan Uşak'ı zaptettikleri için başkomutan ve siyasî temsilciye çıkıştı. Toplantıda Yunan Manisa Tümeni'nin İzmit'e gönderilmesi kararlaştırıldı. Venizelos, görüşmeden sonra yarın Yunanistan'a dönecek. (KASÖT: 148; Roda: 127; Alemdar: 8)
5. TBMM Genel Kurulu, bir süredir görüşmekte olduğu Meclis'in amacı, toplanma ve görüşme biçimi konularını kapsayan kanunu kabul etti. Buna göre Meclis, yurdun kurtarılışına kadar tatil yapmadan çalışacak. Her mebusa yılda iki ay izin verilecek. Mebuslar memurluk yapamayacak, elçilik, ordu ve kolordu kumandanlığı yapabilecek, yılda 400 lira yolluk verilecek, aylıklar 100'er lira olacak, Görüşmeler için yarıdan bir fazla üye aranacak. (ZC 3: 498; Düstur 3/1: 57; CR: 3)
6. İtalyan Başbakanı M. Giolitti adına Dışişleri Bakanlığı Siyasî Daire Şefi, Galip Kemalî Bey ile görüşerek İtalyan yönetiminin siyasî bağımsızlığa sahip güçlü bir Türkiye'den yana olduğunu söyledi (Bel. 177: 357; Şimşir II: 462).
7. Yunanlılar, 7 Ağustos'ta işgal ettikleri, ancak 21 Ağustos'ta kurtarılan Yalova'yı ikinci defa işgal ettiler (Gnkur. 36).
8. **Yenigün:** Yunan ileri harekâtı bizleri hayrette bıraktı. Şimdi bütün dünya, Türk milleti ne zaman ayaklanacak diye bekliyor. —Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen, Sevr Anlaşması'nı protesto telgrafları. **İkdâm:** Damat Ferit Paşa'nın Tarabya'da bir birliği teftiş ederken ağır ve üzücü barış anlaşması ve Padişah sevgisi üzerine söylevi. **İleri:** İlkokullar hâlâ açılmıyor. Çocuklarımız sokaklarda kalacak. **Akşam:** Boyuna muhacir geliyor. Dün Tekfurdağı ve Mürefte'den gelen 15 aile, İbrahim Paşa Camii'ne yerleştirildiler. Dün muhacirlere sıcak yemek vesaire tevzi edildi. Haftada iki defa tevzi edilen erzak, çarşamba günlerine hasredildi.

6 - PAZARTESİ

1. Önceki gün İçişleri Bakanlığı'na seçilen Tokat Mebusu Dr. Nazım Bey, Mustafa Kemal'in kendisiyle görüşmeyi reddetmesi ve Çerkez Ethem aracılığı ile baskı yapılması üzerine, sağlık sebebini ileri sürerek görevinden istifa etti. Yerine, önceki günkü seçimde de Hükümet tarafından aday gösterilip kazanamamış olan Refet Bey seçildi. (ZC 3: 524, 529; ÇEH: 102; Tevetoğlu: 142)
2. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Karabekir'e, Sovyet yardımlarının gecikmesinden duyduğu kaygıları yazdı, "Doğu'ya ait verdiğimiz haberlerin doğrulanmaması, milletin fikrinde dayanacak bir kuvvet bırakmıyor" dedi. Külçe halindeki ilk Sovyet altını, yarından sonra Erzurum'a gelecek. (Karabekir 1: 789).
3. 1 Eylül'de açılmış olan Bakû Doğu Milletleri Kurultayı'nın 6. oturumu: Macar Komünistlerinin önderi Bela Kun, Doğu ve Batı'daki devrimin Rus devrimini izlemesi gerektiğini söyledi. Türkiye ve İran'daki parlamenterizm ile Menşevik Gürcistan, Taşnak Ermenistan ve Musavatçı Azerbaycan yönetimlerini, sömürücü mülk sahibi sınıfların halk egemenliği görüntüsüne bürünmüş iktidarları olarak nitelendirdi. Toprak sorunu üzerine konuşan Staçko "Eğer Mustafa Kemal yönetimi, kapitalist toplumu benliklerinde olduğu gibi yaşatarak İngilizleri kovar ve İngiltere'ye ulusal bağımsızlıklarını kabul ettirmeyi başarır, ekonomik bakımdan İngiltere'ye bağımlı olmaya devam edecektir." dedi. Sunulan tezlerde, Doğu ülkelerinde köylülerin korku verici sefilliği anlatılarak toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi, toprakların onları işleyen çiftçi ve gündelikçiler arasında bölüşürülmesi; aşar ve diğer bütün vergilerin kaldırılması, köylü borçlarının silinmesi öngörüldü. Her iki tez de kurultayda oybirliği ile kabul edildi. (Alev: 187)
4. 18 Ağustos'ta iki ay izin alan Meclis İkinci Başkanı Celalettin Arif Bey ve Hükümet tarafından özel bir görevle gönderilen Erzurum mebuslarından Hüseyin Avni Bey, Erzurum'a vardılar ve törenle karşılandılar. Bu iki mebus, Meclis'te Kemalistlere muhalefet ediyor; Erzurum'da yaptıkları çalışmalar da Mustafa Kemal'le aralarının iyice açılmasına sebep olacaktır. (Albayrak: 8; Erdeha: 67).
5. Yunan 1. Tümeni, Denizli'nin Güney kasabasını ele geçirdi (Nider: 173; Hrisohoos: 55).
6. Karabekir, Enver Paşa'ya iki kanaldan gönderdiği "pek acele" mektupta, onu Hindistan ihtilali hayallerinden vazgeçirmeye, Rusya ile bağlantının kurulması için Doğu yolunun açılmasında yardımcı olmaya çağırdı. Moskova'dan dönen kurye subayının Trabzon'dan Karabekir'e gönderdiği 3 tarihli rapor özetinde, Enver Paşa'nın Hindistan ihtilali için Afganistan'a gideceği belirtiliyordu. (Karabekir 1: 851)

7. Suriye'den gelip bugün Meclis'te okunan bir telgrafta, Fransız kuvvetlerine Suriye'de büyük kayıplar verdirildiği anlatıldı (**ZC** 3: 510) ★ Nizip Kuvayı Milliyesi, buradan yiyecek almak için 3 gündür kasabayı işgal altında bulunduran Fransızlara bir baskın düzenleyerek onları Nizip dışına attı (**Uzel**: 149).
8. İşgal edilmiş yerlerden gelen ve özel idarelerden maaş alan öğretmen ve memurların bütçede mevcut o il'e yardım faslından maaş alacakları ile ilgili kanun (**CR**: 4; **Düstur**: 3/1: 58; **ZC** 3: 525).
9. Asir eski Kumandanı Muhittin Paşa, esirlikten kaçmayı başararak geldiği Kastamonu'dan Ankara'ya gitti. Muhittin Paşa, Mıntika kumandanı göreviyle 30'da Kastamonu'ya dönecek. (**AS**: 6)
10. **Yenigün**: Venizelos diyor ki: Türk milleti dediğiniz nedir? Yunan ordusunun karşısında bir Türk milleti değil, çürümüş bir insan kitlesi bulunuyor. **Alemdar**: Anadolu'da Yunan harekâtının genişlemesi. **İleri**: Mısır kendi kendini idare edebilir mi? **İkdam**: Yunanistan'da çeşitli fikir cereyanları. —Lehistan-Bolşevik görüşmeleri. **Hakimiyeti Milliye**: Satılmış vicdanlardan biri: Sait Molla. —Hilafet ve Hindistan. —Öldürücü anlaşma münasebetiyle: Bir milleti nasıl ölüme mahkûm ediyorlar? **Açıksöz**'de Nizamettin Nazif: Halka Doğru: Bugün dünya baş döndürücü bir hızla halka doğru dönüyor. Anadolu halkına, kendini alakadar edici bir idare şekli lazımdır.

7 - SALI

1. Küçükağa, Deli Hacı, Aynacıoğulları gibi isyancılar Zile'yi bastılar (**Söylev** II: 332; **Şapolyo** 1: 208) ★ Yozgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve eşrafı, TBMM'ne gönderdikleri telgrafta, ulema, memur, eşraf, tüccar, kadın ve erkek, Boğazlıyan, Maden, Yozgat Kuvayı Milliyelerinin belediye önünde toplandıklarını, kutsal savaşı heyecanla izlediklerini, dünyayı hayran bırakacak fedakârlıkları göstermeye hazır olduklarını, savaşan orduya katılma kararı aldıklarını bildirdiler (**ZC** 4: 35).
2. Milli Aşireti isyancıları, 5. Tümen'in saldırısı üzerine Suriye'ye çekildiler. 18 Haziran'da, 13. Kolordu kuvvetleriyle yapılan çarpışmalar sonucu, güney sınırından çıkan aşiret kuvvetleri, 24 Ağustos'ta içeri girmişler, 26'da Viranşehir'i işgal etmişlerdi. (**TİH** VI: 135; **TİH** VI (1974): 179; **Uzel** 2: 47)
3. Bakû'da Doğu Milletleri Kurultayı'nın 7. oturumu. Kadınlar adına Türkiyeli Naciye ve Türkistanlı Bibinur Hanımlar, devrimin kadınların kurtuluşu için taşıdığı öneme değindiler, kadınların isteklerini anlattılar. Buhara temsilcileri, Buhara'nın emirin zorbalığından kurtuluşunu müjdelediler. Başkan Zinoviyev, kurultayın her yıl toplanacağını açıkladı. Kurultay kararlarını uygulamak ve Doğu milletleri arasında işbirliği sağlamak üzere Doğu Halkları Propaganda ve Eylem Konseyi üyelerinin seçimi onaylandı. 35 kişilik Komünistler fraksiyonundan ikisi (İsmail Hakkı ve Süleyman Nuri), 13 kişilik partisizler fraksi-

yonundan ise biri (Baha Şakir) Türkiyeli. 31 Ağustos gecesi açılmış olan kongre, coşkun konuşmalar, alkış tufanları ve Enternasyonal marşlarıyla kapandı. (**Alev:** 225; **Karabekir** 3: 310)

4. İstanbul Hükümeti'nin rütbe indirimi kararname. Enver Paşa zamanında yapılmış terfilerden bazıları iptal edilerek birçok subayın rütbesi indirildi. Padişah tarafından onaylanmış kararnameye göre, Mustafa Kemal'in rütbesi de kaymakamlığa (yarbaylığa) indirilmiş oldu. Mustafa Kemal, 9 Ağustos 1919'da ordudan çıkarılarak nişanları geri alınmış, 29 Aralık 1919'da nişan ve madalyaları geri verilmiş ancak 11 Mayıs 1920'de idama mahkûm edilmiştir. (**TV:** 3949; **Akşam:** 7; **Dersaadet:** 8)
5. Yunanlılar, Orhangazi (Pazarköy) kasabasını işgal ettiler (**Gnkur.** 20).
6. Yunan Millet Meclisi'nin kararı: "Yunan dünyası Elefterios Venizelos'u, Yunanistan'a büyük hizmetleri geçen vatan kurtarıcısı ve koruyucusu olarak selamlar..." Meclis Başkanı, "Sabık müstebitler" olarak nitelediği Müslüman halka Yunanistan'ın hayırsever elini uzattığını, Yunanistan'ın şimdi yeni bir medeniyet yaratacağını söyledi. Müttefiklere teşekkür etti. "Yaşasın yüce Yunanistan, Yaşasın Elefterios Venizelos!" dedi. (**Alemdar,** **İkdam:** 10; **Kitsikis:** 10; **BTTD** 49: 13)
7. Kuzey Kafkasya'dan dönen Aziz Bey'in Hükümet'e verdiği bilgilerin özeti: Rus halkı, komünizm ilkesini sindirememiştir. Köylüler toprakları geri almak ve Çarlığı yeniden kurmak istedi. Halk ondan yüz çevirdi. Wrangel köylülere daha yakın yürüyor. Gürcistan ve Ermenistan İngilizlerin aletidir. (**Karabekir** 1: 825)
8. Enver Paşa'dan Karabekir'e: Kırmızı Ordu istemese bile Doğu harekâtını yapmalısınız. Doğu Milletleri Kongresi'nden pek memnunum. (**Karabekir** 3: 40) ★ Cavit Bey'le Necmettin Molla arasında mektuplaşma. Necmettin Molla, mucize beklemekten başka çare kalmadığını yazıyor; Cavit Bey, Doğu'dan yardım ümidi varsa Anadolu'da hiç değilse durumun korunması, yoksa Damat Ferit'in def edilip uzlaşmaya gidilmesi cevabını veriyor. (**Tanin:** 12.3.1946)
9. **Peyamı Sabah:** Bolşevikler Bakû'ya nasıl girdiler? **Dersaadet:** Muhacir akını hâlâ ve şiddetle devam ediyor. **Alemdar:** İttihatçılarla anlaşma imkânı yoktur. Barış anlaşması gereğince ve hayat hakkımız için Anadolu'daki bagileri ve yordakçılarını imhaya mecburuz. —Sovyet Rusyası, Wrangel ve devletler. **İleri:** Anadolu'da Yunan harekâtına dair yeni tebliğ yok. Anadolu'nun 120 km. içerisinde bulunuyorlar. **Vakit:** Örtülü ödenekten para almış olanların listesi. **Akşam:** Tashih-i rütbeğe uğrayanlar. —İbret alınacak bir manzara. Bir eski ziraat mütehassısı dondurma satıyor...

8 - ÇARŞAMBA

1. Külçe halinde ilk Sovyet yardımı altın Erzurum'a geldi. 200 kilosu, Kolordu ihtiyacı için Karabekir tarafından alıkonuldu, gerisi Ankara'ya gönderilecek. İkinci parti olarak 1 milyon altın ruble 9 Ekim'de Trabzon'dan Erzurum'a yola çıkarılacak, üçüncü parti olarak 17 Aralık'ta, 1,5 milyon altın ruble Tuapse'den gönderilecektir. (TİH VII: 167)
2. Meclis'te asker kaçaklarını yargılamak için önerilmiş İstiklal Mahkemeleri kanun tasarısı görüşülmeye başlandı. Kaçakların yoğun olduğuna ilişkin örnekler verildi. Askerden kaçışları düşman propagandasına bağlayan Ali Şükrü Bey, "Biz ihtilal meclisiyiz" dedi. Hamdullah Suphi Bey kaçışların sebebi olarak kötü yönetimi gösterdi, halkın kazanılmasını istedi. Mehmet Şükrü Bey ise, suistimal ve kötü yönetimin kökünden yıkılması gerektiğini söyledi. Yozgat Mebusu Rıza Bey, Meclis'ten izinli ayrılan mebusların halkın aydınlatılmasında görevlendirilmelerini istedi. Tasarı 11'de kanunlaşacak. (ZC 4: 6, 20)
3. Antep'teki Fransız işgal kumandanları Andrea ve Abadi, Mutasarrıf Sabri Bey'e bir nota gönderdiler. Notada "Barış Anlaşması, Antep'i Fransız mandası altına koymuştur. Buna aykırı davranan herkes isyancıdır. Özdemir Bey kuvvetleri şehirden çıksın, yoksa Antep'i bombardıman etmeye devam edeceğiz" denildi. (Uzel: 150; Lohanizade: 186 "9 Eylül")
4. TBMM, Mayıs başından Eylül sonuna kadarlık süreyi kapsayan 5 aylık geçici bütçeyi görüşmeye başladı. Bu süre içindeki toplam tahmini gider 27.195.000 lira. Bunun 10.775.000 lirası savunmaya ayrılmış bulunuyor. Henüz hiç bir ülke ile resmi diplomatik ilişkisi bulunmayan Hükümet'in Dışişleri Bakanlığı giderleri ise 65.000 lira. (ZC 4: 11)
5. Mustafa Kemal, Cami Bey'in Roma temsilciliğine atanması vesilesi ile, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza'ya bir mektup göndererek onun Türkiye'ye karşı iyi duygularını övdü; Cami Bey'in iyi ilişkileri güçlendireceğine olan inancını belirtti. (Şimşir 5: 84)
6. Ankara Mebusu Ahmet Rüstem Bey'in mebusluktan istifa yazısı Meclis'te okundu. Türkiye'nin Washington eski elçisi olan Ahmet (Alfred) Rüstem Bey, Sivas Kongresi'nden sonra Temsil Kurulu istişari üyeliğine seçilmişti ve Mustafa Kemal'in yakın çalışma arkadaşlarındandı. Mustafa Kemal'le basit bir olaydan bozuşan Ahmet Rüstem Bey, ayrılma yazısında, Avrupa'da Kurtuluş Savaşı lehine propaganda yapacağını, Avrupa ve ABD gazetelerine bu konuda makaleler yazacağını belirtiyor. Genel kurul, zaten Ankara'dan ayrılmış bulunan Ahmet Rüstem Bey'in dilekçesini kabul etti. (ZC 4: 3)
7. Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi'ne gönderdiği yazıda, raporlarda uçak keşif faaliyetlerinden söz edilmeyişine dikkat çekerek, uçucuların sınavdan ge-

çirilmelerini, uçan yoksa havacılığın lağvedilmesini emretti; bu konuda hiç bir özrün kabul edilmeyeceğini bildirdi. (**Tanman:** 59). ★ Mustafa Kemal, Aydın Mutasarrıflığı'nın 5 ve 7 Eylül tarihli raporlarında Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe kuvvetleri arasında meydana gelen gerginliğin ve çatışmanın önüne geçilmesi isteğini Ali Fuat Paşa'ya bildirerek konunun önemle ele alınmasını emretti (**Sıtkı Aydinel:** 364).

8. Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı İsmail Hakkı Bey'in Meclis'te bugün okunan telgrafı: Savaş alanlarında yurdun kurtuluşu için çarpışan dila-verlerimiz, kendilerini yalnız hissetmesinler. Bütün millet, arslan kardeşleriyle birleşmek azmindedir (ZC 4: 5) ★ Tokat'ta Ali Paşa Camii'nde yapılan büyük bir toplantıdan sonra Batı Cephesi'ne, İçişleri Bakanlığı'na ve Üçüncü Kolordu'ya çekilen telgrafta, sınırlarda savaşan din kardeşlerine her türlü yardım için hazırlığa başlandığı bildirildi (**Asarkaya:** 45).
9. Enver Paşa, Bakû'dan Moskova'ya hareket etti (**Karabekir** 3: 311).
10. ABD Yüksek Komiseri Bristol, Türkiye üzerindeki İtilaf Devletleri çekışmesini hükûmetine rapor etti: Yunan kuvvetlerinin kesin sonuç alıcı eylemlere girişmesine Fransız ve İtalyanlar karşı çıkıyor. İngilizler, Yunanlıların başını belaya soktukları suçlaması olmasın diye, her zamanki bekleme oyununa girişmişlerdir. Müttefiklerin Türkiye'de birbirlerine kıskançlık duymaları tehlikesi belirmiştir. (**Duru:** 103).
11. **İleri:** Yunanlıların hedefi Afyonkarahisar. **Alemdar'da** R. Cevat: Görüyoruz ki Yunanistan, kısa zamanda Mustafa Kemal kuvveti denilen çapulcuları tamamen tenkil edecektir. Demek ki ehil ellerde herhangi bir muntazam kuvvet, bu şirretleri tedip edebilecekmiş. İsyancıların yaptıkları bizi yardan eyledi, korkarız ki bu şenaetler bizi yerden de eyleyecek. **Yenigün:** Ruslar Yunanlıları Karadeniz'e döktüler. Biz ne zaman Akdeniz'de boğacağız? —Halk Zümresi'nin 28 maddelik programı. **Öğüt:** Kızıldordu'nun Kafkasya'ya gelmesinden beri ümitlerimiz yükseldi. Fakat biz Bolşevik olabilir miyiz? Türkiye'nin siyaseti kararlaştırılmıştır: Asya'ya dayanmak, Bolşevik Rusya ile beraber yürümek. **Albayrak:** İki heyet. Birincisi, dünyanın en büyük ve insanî inkılabına yol açan diyarın mazlum kahramanları. Garbin haşmetli saltanat binasını yıkarak tarümar enkazından hür bir cennet kurmak mefkuresiyle hareket eden bu diyarın memleketimize uğrayan bu ilk kafesi (Upmal-Angarski), diğeri Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beyler... **İkdam:** Bizde ilköğretim meselesi. —Bolşevikler her cephede kaybediyor. **Akşam:** Lehlilerle Kızillar uzlaşacaklar. **The New York Times:** Mustafa Kemal'in işleri iyi gitmiyor. Milliyetçi ordu moral çöküntüsü içinde. Avrupa'dan süpürülen Türklerin, dünya siyaset sahnesinden de bir daha dönmemek üzere silinip gitmeleri başlıca dileğimizdir. (**Ulagay:** 113) **Karagöz'de,** Karagöz'le Hacivat'ın konuşması: —Kendi elinle diktiğin mısırlar boya geldi, yetiştii ha Karagöz? —Mısır ne ise ne. Fakat şu baldıran bile boyumu aştı. Elimde bir tırpan da yok ki kökünü kazıyayım...

9 - PERŞEMBE

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bütün yurt yüzeyinde örgütlü şubeleri Meclis'e moral veriyor. Kırşehir'den gelen telgrafta "Meclis'ten beklediğimizi bulamıyoruz. Son tehlikeye uğramadan düşünün taşının. Aydınlatma sizden, hareket etmek bizden" deniyor. Ankara şubesinin telgrafı da şöyle: "Bağımlı yaşayamayız. İstanbul'un (Sevr'e attığı) imzası, buz üzerine yazılmış yazı gibidir." (ZC 4: 37)
2. İsyancılar, Zile'ye bağlı Ortaköy bucağını basarak Yozgat ve Boğazlıyan birliklerini bozguna uğrattılar. Bu olay üzerine Genelkurmay, Eskişehir'de bulunan İkinci Kuvayı Seyyare'yi bölgeye sevkedecektir. (TİH VI (1974): 159)
3. Antep Kuvayı Milliye Kumandanı Özdemir Bey, Fransız işgal kuvvetinin kumandanı olan albayların dün mutasarrıfa yazdıkları notaya cevap verdi: "Antep'li yurtlarını savunuyor. Ben Napolyon'a karşı mücadele eden Mısırlıların irsi kahramanlığını taşıyorum. Şehri terkedin. Kozumuzu dışarda paylaşalım..." Fransızlar bu cevaba, şehri bombalayarak karşılık vereceklerdir. (Lo-hanizade: 187; Uzel: 151)
4. Bakû Doğu Milletleri Kurultayı'nın bitişi nedeniyle büyük bir şenlik yapıldı (Albayrak: 20, 27). ★ Bakû'da Genç Komünistlerin Kongresi başladı. Kongreye Azerbaycan, İran, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan, Hıvye, Buhara, Dağıstan, Kuzey Kafkas Dağlıları ve Türkistan'ın gençlik birliklerinden temsilciler katılıyor. Kongrede, İngilizlere karşı savaşta gençlerin ön safta durup Doğu halklarının kurtuluşu yolunda mücadele etmeleri kararı alınacaktır. (Cerrahoğlu: 126; Cerrahoğlu 2: 181)
5. Yunanlıların 5'te işgal ettiği Yalova, yeniden kurtarıldı. Yalova 23 Şubat 1921'de 3. defa işgale uğrayacaktır. (Gnkur. 36)
6. TBMM, İstanbul Divanıharp üyelerinin her Müslüman tarafından öldürülmesini meşru sayan kanun önerisini kabul etmedi. Gerekçe olarak Damat Ferit Paşa'nın zaten Meclis tarafından idama mahkûm edilmiş olduğu gösterildi. Asker kaçaklarını yargılamak üzere İstiklal Mahkemeleri kurulmasına ilişkin tasarının tartışılması devam etti. Mebuslar, kaçak askerlerden ötürü ailelerinin cezalandırılması önerisine karşı çıkıyorlar. (ZC 4: 34, 51) ★ 5 aylık geçici bütçenin kapsadığı süre 6 aya çıkarıldı. Bütçe, 14 red 76 kabul oyu ile 30 milyon lira olarak bağlandı. (ZC 4: 51)
7. Kâzım Karabekir'in, Doğu Cephesi birliklerinde erlerin çeşitli konulardaki görüşlerini öğrenmek için onların arasına çavuş kılığında soktuğu bir üstüğmenin raporundan (özetle): Bolşeviklerin programları hakkında fazla bilgileri yok. Memleketlerini kurtarmak için bizimle ittifak ettiklerini biliyorlar. Kuvayı Milliye'ye güveniyorlar. Barışı imzaladığı için İstanbul idaresini pek kötü biliyorlar. Padişah'ı vatan haini, din düşmanı sayıyorlar. Maneviyatları sağlam. Talan yapmak için ileri gitmek istiyorlar, firar eğilimleri var. Ferit Paşa'nın

Ankara'ya gelip Kuvayı Milliye'yi dağıttığına, Mustafa Kemal'in kaçtığına inanıyorlar, vatan için ölmeye hazırlar... (**Karabekir 1:** 824)

8. Robeck'ten Curzon'a: Sevr Anlaşması'nın 230. maddesi gereğince yargılancak kişiler için öngörülen mahkeme, nerede ve ne zaman kurulacak? İstanbul'da kurulacaksa, daha fazla kişiyi Malta'ya sürmek hem ekonomik olmaz, hem de gereksizdir. (**Şimşir 2:** 257)
9. İngiliz Gizli Haberalma örgütünün bugünkü raporuna göre Damat Ferit Paşa, Sevr Anlaşması'nın onaylanmasını kolaylaştırmak ve ilerde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin temellerini atmak üzere İstanbul'da İngilizce yayımlanan Bosphore gazetesi yönetmeni M. Paillares'i Yunan Başbakanı Venizelos'la gizlice görüşmeye gönderdi. Damat Ferit, bu çabalarında başarısızlığa uğrayacaktır. (**Bel. 177:** 362)
10. **Yeni Adana**'nın Pozanti'da basılan bugünkü sayısında Yahya Nüzhet'in Çukurova gençlerine seslenişi: Bu vatan kurtulmaz, kurban istiyor/Bayraklar solmuş hep, al kan istiyor. (Coşar, **MMB:** 73). **Açıksöz:** Halka Rücu: Hepimiz bir toplumsal devrim zamanı geldiğine inanıyoruz. Yönetim halkın eline verilmedikçe, bu badireyi atlatmak mümkün değildir. O menhus emperyalizm kâbusu ortalığı kaplamadan işe başlamalıyız. **Yenigün:** Uyanınız, uyanıdırınız. —Araplar diyor ki: Türklerle beraber, Avrupa'nın zalim istilacılarına karşı savaşaçağız ve akıtılan kanların öcünü alacağız. **Alemdar:** İzmit, Adapazarı ve Sapanca'da millicilere karşı mücadele için Çerkezlerden gönüllü çeteler teşkil edilmiştir. —Geçenlerde, Tokat'tan Ankara'ya gelirken bir suikasttan yaralı olarak kurtulup kapağı Ankara'ya atan Mustafa Kemal zorbası, bu sefer apandisitten ameliyat olmuş. Hayatından kesin olarak ümit kesilmiştir. **Akşam:** Yunanistan mebusanı açıldı. —Zührevi hastalıklar günden güne artıyor.

10 - CUMA

1. Bakü'da Türk Komünist Fırkası'nın ilk genel kurulu açıldı. Mustafa Suphi'nin başkanlığında yarın çalışmalarına başlayacak kongreye 32'si delege, 42'si gözlemci olmak üzere 74 kişi katılıyor. (**Tunçay:** 217; **Bel. 140:** 592; **Darendelioğlu:** 93; **Sayulgan:** 119; **Cerrahoğlu 2:** 180; **Yeni İstanbul:** 10.7.1966; **Mustafa Suphi:** 26)
2. 4 gün önce başlayan İkinci Yozgat Ayaklanması'nı bastırmak üzere İkinci Kuvayı Seyyare, Eskişehir'den Ankara'ya nakledilmeye başlandı. Çolak İbrahim Bey komutasında 420 er, 19'da Yozgat'ta olacak (**TİH VI** (1974): 159)
3. Fransızlar, Antep'te tahkim edilmiş Türk mahallelerine karşı saldırıya geçtiler. Çınarlı Cami'ye karşı saldırıya geçen Türkler de Fransızları püskürttüler (**TİH VI:** 212; **Uzel:** 152 "11 Eylül"; **Saral:** 396) ★ Bursa'nın İnegöl kasabası ikinci defa işgal edildi. İnegöl, ilk işgale 8 Temmuz'da uğramış ve 28 Temmuz'da geri alınmıştı. (**Gnkur. 18**)

4. Van Vali Vekili ve Beyazıt'taki 11. Tümen Kumandanı Cavit Bey, Meclis Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Doğu Cephesi Kumandanlığı'na, şûra usulünün kabul edilmesini ve bunun için propaganda yapılmasını önerdi. Cavit Bey, böylece hem komünizme bir set çekileceğini, hem memurların kötü yönetimine engel olunacağını, hem de Kürtlük akımının önleneceğini ileri sürdü. (**Karabekir** 3: 26)
5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, raporunda Anadolu ile ilişki kurulmasında belirtti. Bu ilişkinin milliyetçilere çıkar sağlayacak biçimde değil de Sevr Anlaşması'na Anadolu'nun katılmasını sağlayacak biçimde yapılmasını önerdi. Hem İngilizlerin, hem de Damat Ferit'in yanlış yolda olduğunu belirten Robeck, olaylar Damat Ferit Paşa'yı istifaya zorlarsa bundan üzüntü duymayacağını da bildirdi. (**Jaeschke** 1: 120; 2: 203) ★ Cavit Bey, Ahmet Rıza Bey'e mektubunda İtilaf Devletleri'nin Damat Ferit'i düşürmek istemeyeceklerini yazdı. "Türkiye, ya mukavemet edecek yahut esir olacaktır" dedi. (**Tanin**: 12.3.1946)
6. Fransız Hükümeti'nin yarı resmi organı **Le Temps**: İster beğenin ister beğenmeyin. Bir Türk gücü yaşıyor. Bu güç kendi bilincine vardı. Hasta Adam'ın gürbüz, rahat durmaz çocukları var. Onun mirasını istiyorlar. **Yeni-gün**: Kuzey Afrika'da isyan ihtimalleri. **İkdam**: Milletlerarası uhuvvet ittihadı. **Akşam**: Bogos Nubar, muahedeyi neden imzalamadı?

11-CUMARTESİ

1. İstiklal Mahkemeleri... TBMM Genel kurulu, 8 Eylül'de görüşmeye başladığı tasarımı oy çokluğu ile kabul etti. Asker kaçaklarını yargılamak için kurulan (daha sonra kapsamı genişletilecek) bu mahkemelerin başkan ve üyeleri Meclis'in seçeceği üç mebusan meydana gelecek. Bugünkü görüşmelerde, kaçış sebeplerini ortadan kaldırmak için askerlere iyi davranılması, millî hareketin şiddete ihtiyacı olduğu, 10 kuruş olan er aylıklarının 1-4 liraya çıkarılması, erlerin köydeki işlerinin köylülere imece yoluyla gördürülmesi gibi öneriler getirildi. Abdülkadir Kemali Bey, "Yurdu kurtarmak için gerekirse beş yüz bin kişiyi idam etmeli ve bunda asla tereddüt etmemeliyiz!" dedi. (**AS**: 11 Ekim; **ZC** 4: 75; **Aybars**: 65; **Düstur** 3/1: 61; **CR**: 3) ★ Altı Aylık Bütçe Kanunu: Mayıs-Eylül 1920 için otuz milyonluk avans (**ZC** 4: 66; **CR**: 4; **Düstur** 3/1: 60).
2. Bakû'da dün açılan Türk Komünist Fırkası Kongresi, Mustafa Suphi'nin başkanlığında çalışmalarına başladı. Anadolu devrimi ile ilgili rapor okundu. Raporla "Anadolu başladığı bu inkılap hareketleriyle yalnız kendisi için değil, bütün insanlık için selamet vadediyor" dedi. Anadolu Hükümeti'nin savaş giderlerinin önemli bir kısmını zenginlere yüklemek istemesinden dolayı, zenginlerin gerici kuvvetler yarattığı, ancak bunların halk kuvvetlerinin büyüklüğü karşısında erimekte olduğu ileri sürüldü. (**Yeni İstanbul**:

11.7.1966; **Mustafa Suphi:** 29-42. Kitabın devamında Mustafa Suphi'nin teşkilatın çalışmalarını anlatan raporu, konuşması ve kongre kararları)

3. Dışişleri Bakanı ve Sovyetlere gönderilen Ankara kurulunun başkanı Bekir Sami Bey, Çerkezistan'daki akrabalarıyla görüşmek için Moskova'dan Kafkasya'ya hareket etti. Sovyetlerle parafe edilen anlaşma taslağı, İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey tarafından 2 Eylül'de gönderilmişti. Bekir Sami Bey, 16 Aralık'ta Kars'a gelebilecektir. (**Bıyıklıoğlu:** 69)
4. **Dersaadet:** İstanbul'da mesken buhranı günden güne artıyor ve bu müthiş dertten herkes şikâyet ediyor. **İleri:** Hastalıklar durmadan çoğalırken hayatımızın tehdit altında kalmasına kayıtsız kalabilir miyiz? **İkdam:** Leh zaferinin Rusya'daki tesirleri. **Karagöz'**de dışarda kalıp kiralık ev soranların çokluğu yüzünden Karagöz, kümes tamirine vakit bulamıyor.

12-PAZAR

1. Ermenilerin Oltu yöresindeki saldırısı karşısında, Türk kuvvetleri çekilmek zorunda kaldı (**TİH III:** 127).
2. Kâzım Karabekir, Halil Paşa'ya yazdığı bir mektupta ondan, Orta Asya'da Bolşevikler aleyhinde yapılan çalışmaları engel olmasını, Bakû veya Moskova'dan bir telsiz makinası sağlayarak göndermesini istedi. Karabekir 16'da başka isteklerde de bulunacak. (**Karabekir 3:** 17)
3. **İleri:** Balkanlarda Küçük İtilaf. **İkdam:** Yunanistan ahvali. **Yenigün:** İngilizler Halife'yi görüşmekten menettiler. Huzura çıkmak için Yunan kumandanından izin almak gerekiyor. **Albayrak:** Damat Paşamızın yeni bir fikri. —Aydın Aydın güzel Aydın/Hak içindi büyük andın/ Bütün dünya mazlumları/Birleşiyor gözün aydın. **Akşam:** İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılan iktisadi Türkiye anlaşması.

13 - PAZARTESİ

1. Halkçılık Programı... Halk Zümresi'nin siyasi programına dayanılarak bugünkü tarihle hazırlanan 31 maddelik program, emperyalizme ve kapitalizme karşı bağımsızlık ve halkın egemenliği ilkesini savunarak "Türkiye Halk Hükümeti"nin çeşitli reformlar yapacağını belirtiyor. 18'de Meclis'te okunacak olan programın 24 Ekim tarihini taşıyan, Hükümet tarafından yumuşatılmış biçimi, 20 Ocak 1921'de Türkiye tarihinin 1876'dan sonra ikinci, Yeni Türkiye'nin ise ilk anayasası olarak kabul edilecektir. Hükümet tarafından sol akımların zorlamasıyla ve onların (özellikle Meclis'teki Halk Zümresi'nin) programına sahip çıkmak amacıyla hazırlanan bu program, muhafazakâr çevrelerde tepkiyle karşılanacak, cumhuriyetin kabulü gibi yorumlanarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Heyeti'nin, kendisini dağıtarak "Muhafaza-i Mukaddesat" adında bir dernek kurulmasına sebep olacaktır. (**AS 13:** Halk Zümresi siyasi programı; **Tunçay:** 157; **Tarih:** IV: 87; **Arar:** 33; **Tunçay, Mesai:** 19)

2. Dokuzuncu Kafkas Tümeni Komutanı Yarbey Halit Bey, Karabekir'in emri üzerine gece (12/13), Ermeniler üzerine harekâta geçti. Tümene bağlı birlikler ve milisler çekilen Birinci Mazmanof Alayı'nı izleyerek 200 Ermeni askerini öldürdü. Oltu'daki Türk birlikleri de daha ileri mevzilere alındılar. Şenkaya alındı. (**TİH** III: 129; **Gnkur.** 28; **Karabekir** 3: 25; **Önal:** 80)
3. Mustafa Kemal, Mustafa Suphi'nin, Bakû'dan gönderdiği 15 Haziran tarihli mektubuna cevap verdi. Aynı amaç için çalıştıklarını, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın Sovyet idare teşkilatından farksız olduğunu ileri sürdü. Türk Komünist Fırkası'nın yalnız Meclis'le ilişki kurmasını isteyerek Meclis'in toplumsal devrimi yavaş yavaş uygulamaya koyacağını bildirdi (**Tunçay:** 229; **Bel.** 140: 622; **Tevetoğlu:** 223; **R.N.İleri:** 148. M. Suphi'nin Kasım'da yazdığı diğer mektup için bkz. **R.N. İleri:** 202)
4. Karabekir Mustafa Kemal'e, Celalettin Arif Bey'in Rize, Trabzon, Erzurum, Van, Beyazıt illerini içine alan Doğu illeri valiliğine atanmasını önerdi. Meclis İkinci Başkanı Celalettin Arif Bey, izinli olarak 6 Eylül'den beri Erzurum'da bulunuyor. Mustafa Kemal bu isteği kabul etmeyecektir. (**Karabekir** 1: 827; **Söylev** II: 351)
5. İstanbul Hükümeti, İçişleri eski Bakanı ve Peyamı Sabah gazetesinin başyazarı Ali Kemal Bey'i İngiliz Hükümeti nezdinde özel memur olarak tayin etti (**TV:** 3955).
6. Azerbaycan Elçiliği'ne atanmış olan Memduh Şevket Bey (Esendal), Bakû'ya gitmek üzere Erzurum'dan ayrıldı. Ankara Hükümeti'nin temsilcisi olarak Afganistan'a gönderilen Abdurrahman Bey de Memduh Şevket Bey'le birlikte hareket etti. Karabekir, bunlar eliyle Halil Paşa'ya gönderdiği mektupta, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti ve Doğu yolunun açılması için bir ordu kurarak çalışmasını öğütledi. (**Karabekir** 3: 20)
7. Fransızların Emir Faysal yönetimine son vererek işgal ettiği Şam ve Halep'te birer hükümet kuruldu (**Alemdar:** 20).
8. Ziya Gökalp, Malta'dan İstanbul'daki eşine yazdığı mektupta, Malta izlenimlerini anlatmaya devam ediyor: "Ahalî çok dindar. Bizde ise gittikçe camiler boşalıyor. Halbuki din insanlar için en büyük vecd menbaıdır. Bir memlekette dinle medeniyet beraber giderse o memleket ahalisi bahtiyar yaşar. Bizde ise ne dinî hayat var ne de medenî maişet. Başımıza gelen felaketlerin sebebi budur. (**F.A. Tansel:** 436) ★ Cavit Bey Talat Paşa'dan Enver Paşa'nın Moskova'daki çalışmaları ile ilgili bir mektup aldı ve ona cevap yazdı (**Tanin:** 14.3.1946).
9. **Açıksöz:** Gayemizi tayin ve tevhit etmeliyiz. —Eskişehir'de Arif Oruç yönetiminde Yeni Dünya gazetesi, Arkadaş gazetesiyle birleşerek günlük olarak yayımlanmaya başladı. Fukara-i kesibeyi savunan arkadaşımızı tebrik ederiz.

–Yenigün'den: Büyük Millet Meclisi'nde Halk Zümresi'nin siyasi programı. **Yenigün:** Yunan başı kaldırmadan önce biz uyanalım. Adana'da yayımlanan **Ferda**, Kuvayı Milliye çeteleriyle alay ediyor! **İleri:** Lehistan harbi devam etmektedir. **İkdam:** İktisadiyat ve toplumsal barış. **Vakit:** Gümölcineli İsmail Bey hakkında kararname. Kuvayı Milliye ile münasebetleri. Komitacılık zihniyeti ve Hükümet aleyhtarlığı. Mahkeme esnasındaki serkeşçe harekâtı. (Hürriyet ve İtilaf Fırkası genel merkez üyelerinden olup, 1919 Mayıs ve Haziran'da Bursa Valisi iken Hükümet'e çektiği tellerde Yunanlıların siyasi girişimlerle değil, Kuvayı Milliye gibi askerî girişimlerle çıkarılabileceğini, bu konuda görev de alabileceğini bildiren, ancak bu önerileri reddedilen ve mahkemeye sevk edilen İsmail Bey'in sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarılmasına ilişkin Birinci Divanharp kararı (İkdam'da da).

14 - SALI

1. Görüşmeleri bir hayli çekişmeli geçen İçki Yasağı (Men-i Müskirat) Kanunu, 71 kabul, 71 red oyu aldı, başkan kabul oyu kullandığı için kesinleşti. Kanuna göre, içki yapan, ithal eden ve satanlardan kıyye (okka) başına elli lira ceza alınacak, sarhoş olanlar para ve 3 ayla bir yıl arasında hapis cezasına çarptırılacak. Dünkü görüşmelerde Maliye Bakanı Ferit Bey, içkinin yasaklanmasıyla bütçenin 1 milyon lira kayba uğrayacağını anlatmış, yasağın en ateşli savunucularından olan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ise ABD'de ve Rusya'da da içkinin yasak olduğunu söyleyerek 60 milyon lira açığı olan bir bütçede 1 milyon liralık açık için telaşa lüzum olmadığını savunmuştu. (ZC 4: 137; **Düştur** 3/1: 63; **CR:** 4)
2. Buhara'da Devrim, Milliyetçi ve komünist genç Buharalıların birlikte kurdukları İstiklal Komitesi, Mirza Abdülkadir Muhittin'i devlet başkanı seçiyor (TK 124: 150).
3. Antep Semt Başkanları Başkanı Hüseyin, Mutasarrıf Sabri, Merkez Kurulu Başkanı Ferit ve Şehir Çevresi Cephele Kumandanı Özdemir imzalarıyla TBMM ve Antep mebuslarına gönderilen şifre yazıda, durum acı bir dille anlatıldı: "Güzel şehrimizin dörtte üçü yerle bir olmuştur. Memleketin geleceği meçhul görünmektedir. Herkes Kılıç Ali Bey'e güvenmekte ve onu beklemektedir. Onu, Kuvayı Milliye kumandanı adıyla ve müfrezesiyle birlikte bize yetiştiriniz. Aksi takdirde millî felaketimizin önünde ağlayarak mukaddes Anadolumuza kesin olarak veda edeceğiz." (**Ünler:** 218)
4. Karabekir, 31 Ağustos'tan beri Erzurum'da bulunan Sovyet Elçilik Müsteşarı Upmal-Angarski ile yaptığı görüşmeyi Ankara'ya bildirdi. Buna göre Upmal-Angarski "Hükümet, Padişah hakkında propaganda yapmayı uygun görmüyorsa bırakın komünistler serbestçe çalışsın. Faizciler, Murahabacılar, arazi ve emlak sahipleri hakkında da icraat lazımdır" dedi. Karabekir özetle "Rusya Türkiye'ye yardım etsin. İslam dünyasının yardımını biz sağlarız. Bizde top-

raksız köylü yoktur. Düşmanla sarılmış durumdayken ihtilal çıkarmak memleketi mahveder. Hele Doğu yolu bir açılış" cevabını verdi. (**Karabekir 1:** 828)

5. Ali Fuat Paşa, Eskişehir'den Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, komünizm konusundaki tutumunu sordu. Yazıya göre mebus Hacı Şükrü Bey, Mustafa Kemal'in komünizm akımının gayriresmî olarak yayılmasını istediğini söylüyor. Yeni Dünya gazetesi ise açıkça Meclis siyasetine aykırı yayın yapıyor. Mustafa Kemal'in cevabı: 16 (**Cebesoy I:** 471)
6. Bugün Afganistan'a ulaşan Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, Ziya Bey'in Afgan Emiri'nin mektubunu getirmekte olduğunu, Emir'in subay istediğini bildirdi. Kendisi de bu ricanın kabul edilmesi dileğinde bulundu. Mektupta şöyle denildi: "Afganistan'da mükemmel bir ordu vücuda getirirsek, burada yapmaya kararlı bulunduğum hareket için fevkalade bir araç elde etmiş oluruz. Başarabilirsem sizin yükünüzü hafifleteceğim. İngiliz dostlarımızın başına bela olacağım!" Mustafa Kemal, 27 Ekim'de subay gönderemeyeceği cevabını verecek, 21 Aralık'ta da Fevzi Paşa'dan buraya güçlü bir askerî kurul gönderilmesini isteyecektir. Daha sonra Afganistan'a Fahrettin Paşa gönderilecektir. (**Karabekir 3:** 81) ★ Cavit Bey, Enver Paşa'nın, artık Sovyetlerle birlikte çalışmaya karar verdiğine, Talat Paşa'nın ise bu işi Lenin'le görüşüp esaslı bir yola koymak isteysiğine ilişkin mektuplarını okuyor (**Tanin:** 14.3.1946)
7. **Yenigün:** Halk Hükümeti. **İkdam:** Yeni Türkiye. —Leh-Bolşevik davası. **Akşam:** Paraskevopulos, Yunan harekâtının devam ihtimalinden bahsediyor. —Divanîharp reisinin beyanatı. Mustafa Paşa, Mahkemenin açık olmasına taraftar. Journal D'Orient'e beyanat veren Mustafa Paşa Hazretleri, böylece halkın felakete sebep olanların yaptığı bozgunculuğu göreceğini söylüyor. Kendisini şiddetle hareket etmekle suçlayanların ya İttihatçı, ya Milliyetçi, ya da bunların cinayetlerini örtmek isteyenler olduğunu söylüyor.

15 - ÇARŞAMBA

1. Ankara Karabekir'e, Ermeniler üzerine bir harekâtın fayda ve zararlarını, Kızıldurdu ile birlikte bir harekâtın mümkün olup olmadığını sordu. Karabekir verdiği cevapta, bütün uğraşmalara rağmen, Kızıldurdu ile birlikte harekâtın şimdilik mümkün olmadığını bildirerek; yalnız olarak Sarıkamış yönüne bir harekâtın faydalı olacağını ileri sürdü. Ankara Hükümeti, Ermenistan'a 24 Eylül'de savaş ilan edecektir. (**TİH III:** 138)
2. Hemen her gün yapıldığı gibi Fransızlar, Antep'teki Türk mahallelerini ağır toparlarla dövmeye devam ediyorlar. Antep Kuvayı Milliyesi ve halkı, Fransızların defalarca yaptığı teslim ol çağrısını reddederek direnmeye devam ediyor. (**Uzel:** 153)

3. **Alemdar:** Koskoca Osmanlı Devleti, harap ve perişan bir fakir evine döndü. Bu ölü evinde, çalgılı rakslı bir düğün neşesi yaşıyoruz. Ağlamak nedir bilmiyorsak, bari gülmekten vazgeçelim! **İleri:** Mısır ve Kahire'nin yeni idaresi. **İkdam** 28 yaşında. —Umumî ıslahat projeleri. Maliye işleri hakkında müzakereler. **Akşam:** Adliyemizde esaslı ıslahat. —Pontos davası: Nerelere göz dikeyorlar? **Karagöz'**de bütün gazetecilerin hep aynı çalgıyı çalmalarının verdiği sıkıntı. (Bütün gazeteciler “kanun” çalıyor. Karagöz'le Hacivat da...) **Yeni-gün:** Düşman pire ise sen onu deve gör. Yunan kim oluyor deme. Rahat rahat oturma. Yangın küçükken bastırılır. **İstikbal:** Giresun Müdafaa-i Hukuk Reisi Osman Ağa (**Jaeschke** 1: 121)

16 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın komünizm hakkındaki dünkü sorularına cevap verdi; Sovyetler hakkındaki kuşklarını dile getirdi, ancak komünizme ve Bolşevizm'e açıktan karşı olmayı uygun görmediğini belirtti. Bolşeviklerin Lehistan seferini bitirince Batı ile uzlaşacaklarını, Ankara'ya dost görünerek hem İslam hem de İngiliz kamuoyu üzerinde etki yapmayı, Mustafa Suphi aracılığı ile Türkiye'de Bolşevik teşkilatı kurmayı istediklerini, Rusların, Karadeniz kıyılarının her noktasına, hatta Ankara ve Eskişehir'e kadar adam gönderdiklerini yazdı. “Amaçları bir toplumsal devrim yapıp memleketi doğrudan Üçüncü Enternasyonal'e bağlamaktır. Ne kadar reform yapmak gerekirse kendimiz yapmak, Rus meselesi kesin bir sonuca ulaşıncaya kadar, İngilizlerle hafif bir temas imkânını korumak istiyoruz.” diyen Mustafa Kemal, Meclis'te bazı arkadaşlarını Halk Zümresi yapmaktan vazgeçirmenin mümkün olmadığını, şimdi Hükümet'in “Halkçılık Programı” adı altında bir program kabul ettiğini, Halk Zümresi'nin dağılmış gibi olduğunu belirtti. (**ATTB:** 348; **Cebesoy** 1: 471; **Tevetoğlu:** 119)
2. Bakü'da 10 Eylül'de açılan Türk Komünist Fırkası'nın ilk genel kurulu çalışmalarını bitirdi. Mustafa Suphi'yi genel sekreterliğe getiren kongre, merkezin Türkiye'ye taşınmasını, işçi sendikaları, dernekleri, gençler, kadınlar ve köylüler arasında çalışmayı kararlaştırdı. Mustafa Suphi ve arkadaşları bu amaçlarla Türkiye'ye gelince, 28/29 Ocak 1921 gecesi Sürmene açıklarında bir motorda öldürülerek denize atılacaklardır. (**Tunçay:** 218 (program: 403, tüzük: 415); **Cerrahoğlu** 2: 180, 369)
3. Bandırma'da bulunan bir Yunan tümeni, İzmit'e taşınmaya başladı. 23 Eylül'de de Ayvalık Tümeni'nin Yunanistan'a, Girit Tümeni'nin ise Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırılacak, taşınma 29'da tamamlanacaktır. (**KASÖT:** 149)
4. Rize Önlerinde 120 tonluk bir Yunan motoruna el konarak adı Ayyıldız'a çevrildi (**BTTD** 50: 16).

5. Ankara Hükümeti, bir kararname ile, Viranşehir'de Milli Aşireti tarafından mal ve eşyaları zorla alınan memur ve subaylara ikişer maaş avans vermeyi kabul etti (**Düstur** 3/1: 64).
6. 17 Ocak'ta seçilmiş olan Fransız Cumhurbaşkanı Dö Şanel, sağlığının bozukluğunu ileri sürerek istifa etti (**Akşam**: 17; **İkdam**: 18, 19).
7. Yunus Nadi, **Yenigün**'de, Meclis'te kurdukları Halk Zümresi'nin amaçlarını anlatıyor: "Dünya büyük bir devrim içinde, biz onun tam ortasındayız. Batı emperyalizminin yıkılmasına yardım etmek, dış ilişkilerde hareket noktamızdır. En büyük değer emektir. Çanakkale, Moskof Çarlığı'nı yıkmış ve dünya devrimini doğurmuştur. Anadolu direnişi bu devrimi tamamlayacaktır...." **İrşat**'ta (Balıkesir) Ömer Fevzi: Erzurum Kongresi'nin bugünkü felaketlere sebep olacak kararlarından sonra, Trabzon çevresinde fırtınayı koparmıştım. Konferanslar veriyor, toplantılar yaptırıyordum. Son bir azim ve faaliyetle Mustafa Kemal ve Karabekir'in kararlarını eritmeye var kuvvetimle uğraşıyordum. (Coşar, **MMB**: 48) **İkdam**: Yunanistan'da şiddetli münakaşalar. **Dersaadet**'te Köprülüzade Memed Fuat: Açıkta kalan subaylar öğretmen olabilmeli. **Alemdar**'da Bitlis eski Vali Vekili Füzuzan Bey, Türk-Yunan ittifakının gereğini anlatıyor. —Ali Kemal, İngiltere hükümeti nezdinde aldığı yeni göreve başlamak için bu hafta Londra'ya gidiyor. **Pravda**'da Pavloviç'in Bakû Kurultayı'ndan izlenimleri (**Alev**: 278).

17 - CUMA

1. Önceki gün Bakû'dan dönen Enver Paşa, Moskova'da Radek ile görüştü, Mustafa Kemal'e üçüncü mektubunu yazdı (**Karabekir** 3: 51, 310; **Cebesoy** 2, 1982: 68, Radek'le görüşmesi hakkında raporu).
2. Londra'daki İtalyan temsilcisinin Lord Curzon'a notası: İtalya, Anadolu'da askerî harekâtın genişletilmesine taraftar değil. Bu, durumu daha da kötüye götürür. Anadolu'ya bir kurul gönderilmesini uygun görüyoruz. (**Şimşir** 11: 307)
3. Nuri Bey (Conker)'den dün boşalan Ankara Valiliği'ne Bahattin Bey atandı ve görevine başladı. Bu göreve 18 Kasım'da İhsan Bey gelecektir. (**Ankara İl Yıllığı** 1967: 10)
4. **İkdam**: Dahiliye'de yeni kanunlar. —Yunanistan seçim gürültüleri ile uğraşılıyor. **Akşam**: Bolşevik murahhasları Riga'da. —Mösyö dö Şanel, sıhhi durumunu ileri sürerek dün istifa etmiştir.

18 - CUMARTESİ

1. 13 tarihli Halkçılık Programı Meclis'te okundu. Bunun bir hükümet programı mı, bir kanun önerisi mi olduğu tartışıldı. Ali Şükrü Bey, bunun Bolşevizm'e özentisi olduğunu ileri sürerek, din esasına göre bir program yapılması

nı önerdi. Özel bir komisyona havale edilen program, 18 Kasım'da görüşülmeğe başlanacak, 20 Ocak 1921'de Anayasa metni olarak kabul edilecektir. (ZC 4: 179; Tunçay, **Mesai**: 19; **Anıburun** I: 13; **R.N.İleri**: 188)

2. TBMM'nde, Hükümet'in önerisi göz önüne alınarak yeni kurulmakta olan istiklal mahkemelerinin yedisi için acele üçer üyenin seçilmesi kararlaştırıldı (ZC 4: 172; **Düştur** 3/1: 65). ★ Yurdun savunulmasında direnilmesini isteyen ve Canik, Denizli, Samsun, Beypazarı, Kastamonu, Sivas, Bozüyük'ten ve daha başka yerlerden gelen telgraflar, genel kurula sunuldu (ZC. 4: 178).
3. 16 günde Moskova'dan Trabzon'a gelebilen İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Ankara'ya çektiği telgrafta, Sovyetlerin 1 milyon altın ruble, sayısız cephane, top ve tüfeği Türkiye'ye sevkedilmek üzere hazır beklettiğini haber vererek 24 Ağustos'ta parafe edilen anlaşmayı anlattı (**Tengirşek**:178; **Cebesoy** 2: 82).
4. Halil Paşa, Bakû'dan Karabekir'e gönderdiği mektupta, Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi adına Neriman Nerimanof, Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi Kafkas Bürosu adına Eliava, Dağıstan Sovyeti adına Celal Korkmazof'la yaptıkları toplantıda, Sovyetlerin Türkiye'ye yardım etmesi ve Ermenistan'la Gürcistan'a karşı harekete geçmesini kararlaştırdıklarını bildirdi. Halil Paşa, bu konuyu görüşmek üzere Moskova'ya hareket etti. (**Karabekir** 3: 39)
5. Karabekir, Mustafa Kemal'in 16/17 tarihli sorularına verdiği karşılıkta, Celalettin Arif Bey'in Erzurum Vali Vekilliği'ni üzerine almasını önerdi. Karabekir, Doğu seferine başlamak üzere Erzurum'dan ayrıldı. Celalettin Arif Bey de Ankara'ya, vali vekilliğini üzerine aldığını bildirdi ve bu görevin, halkın isteğiyle Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'e verilmesini önerdi. Mustafa Kemal 23'te red cevabı verecektir. (**Karabekir** 1: 829, 830; **Erdeha**: 68)
6. 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in (Altay) genelgesine göre, bugün Afyonkarahisar halkı Umadiye Camii'nde toplandı, genel bir galeyan halinde tekbirler getirerek karar verdi ki silahı olan silahı ile, olmayan bıçağı, sopası ile üç gün içinde hazırlanarak milli bir ayaklanma halinde Uşak yönüne gidecek ve oradaki din kardeşlerini Yunan zulmünden kurtaracaktır; ilçeler de buna katılacaktır, yolda köylüler alınacaktır. Milletin galeyanını göstermesi zamanı gelmiştir... (**Peker**: 247)
7. **İleri**: Toprak bütünlüğümüz. **İkdam**: Milli terbiye esasları. —Mösyö Mille-
rand ile Civoletti, Sevr'in uygulanması için Türkiye'ye yardıma karar verdiler. —Anadolu'da Kemâliler ne halde? **Akşam**: Bir İngiliz mebusu İstanbul'un Cemiyet-i Akvam merkezi yapılmasını teklif ediyor. **Karagöz**'de, fırıldak pi-yasasının iyi olması nedeniyle Karagöz fırıldak satıcısı oluyor. —Karagöz: Yüz sene yaşasam da şu Şark meselesinin sonunu göremeyeceğim, bari bizim yu-murcak görsün.

19 - PAZAR

1. Bir kabine buhranı yaratmak isteyen “müfrit İtilafçı” Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, görevinden istifa etti. Mustafa Sabri Efendi, 21 Temmuz 1919'dan beri bu görevdeydi. (Yerine 26 Eylül'de Kazaskerlerden Nuri Efendi atanacak). Ali Kemal, Refik Halit, Ticaret ve Ziraat Bakanı Cemal Beyler, Mustafa Sabri Efendi'yi ziyaret ettiler. Damat Ferit Paşa, İngiliz Muhipler Cemiyeti lideri Sait Molla ile görüştü. İçişleri Bakanı Reşit ve Danıştay Başkanı Rıza Tevfik Beylerle bir toplantı yaptı. Şeyhülislamlığın kuruluş ve yetkilerinde bazı değişiklikler için hazırlık yapıyor. (TV: 3963; **İkdam**, **Akşam**: 20; **Alemdar**: 20, 21; **Dersaadet**: 20-22; **İleri**: 22)
2. Binbaşı Çolak İbrahim Bey komutasında 420 erden meydana gelen birlik, İkinci Yozgat İsyanı'nı bastırmak üzere Eskişehir'den Ankara yoluyla Yozgat'a geldi (TİH VI (1974): 159).
3. Cavit Bey, Berlin'de bulunan Talat Paşa'ya verdiği cevapta, Türkiye'yi Sovyet Rusya'ya bağlı Bolşevik bir ülke olarak mı görmek istediğini sordu. Bunun mümkün ve doğru olamayacağını anlatarak, Türkiye'yi temsil hakkının Ankara'da olduğunu belirtti. (Tanin: 16.3.1946)
4. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Hükümet'in istifasını ve yerine Anadolu harekâtını bastırarak güçte bir hükümet kurulmasını istedi. Yazı Damat Ferit'i çok kızdırdı. Hükümet yarın basına bir açıklama yaparak Peyamı Sabah'ın yayınına kınayacak. Anadolu harekâtını bastırmada Damat Ferit Paşa'yı yetersiz görenler, Mustafa Sabri Efendi'yi başbakan yapmak istiyorlar. (Alemdar, **Vakit**: 21; Göztepe: 343) **Alemdar**: Her şeyde geç kaldık. Türk-Yunan anlaşmasında geç kalmayalım. İttihat ve Terakki'nin hodri meydan politikası iflas etti. Bundan sonra bu memleketi kurtaracak itidal ve sükûnettir. **İleri**: Hükümet'in Anadolu ile uzlaşması için İtilaf Devletleri'ne şiddetle muhtacız. **İkdam**: Fransız Cumhurbaşkanı dö Şanel'in istifasından sonra. **Pravda**'da Karl Radek'in Bakû Kurultayı üzerine izlenim ve değerlendirmeleri (Alev: 281). **Yenigün**: Tarihi bir facia: Edirne'de Venizelos'a dua.

20 - PAZARTESİ

1. Ankara Hükümeti, Kars yöresinde Ermeniler üzerine saldırıya geçilmesini kararlaştırdı. Karabekir'den Gürcülerin tarafsızlaştırılması istendi. Doğu Cephesi karargâhı, sınırın doğusunda Bardiz'e nakledildi. Karabekir çoktandır Ermeniler üzerine harekâta geçmek için izin istiyor, Ankara ise Sovyetlerin bu konudaki tutumunun belli olmadığı, İtilaf Devletleri'ne yeni bir saldırı için koz vereceği, Avrupa kamuoyunu Türkiye aleyhine çevireceği gibi nedenlerle saldırıyı sürekli erteliyordu. Sovyetler, bir Ermeni katliâmına dönüşmemesi kaydıyla böyle bir saldırıyı sözlü olarak onaylamış bulunuyorlar. Türk harekâtı, Kasım sonunda Taşnak Ermeni Hükümeti'nin istifasına ve Bolşevik Ermenistan'ın kurulmasına kadar devam edecektir. (Karabekir 1: 831; TİH III:

146; **Nur** 682: Mustafa Kemal savaş taraftarı değildi. Bakanlar Kurulu kararının Karabekir'e tebliğini geciktiriyordu...)

2. Damat Ferit Hükümeti bir toplantı yaptı. Başbakan, Padişah'a çıktı. Hükümet, yayımladığı bildiride, çünkü Peyamı Sabah gazetesinde Ali Kemal'in Hükümet aleyhine yazdıklarını kınadı. İki bakanın istifa sebebi olarak 6 ay önce yayımlanan Anadolu hareketinden dönenlerin affedileceklerine ilişkin bildirinin bir kere daha yayımlanmasına karşı çıkmalarını gösterdi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise yayımladığı bildiride, 15 yıldır İngiliz siyasetini izlemekte ısrar ettiğini, buna rağmen Hükümet'ten tertipli istifalar olduğunu bildirerek İngiliz siyasetinde tereddüt etmeyecek bir kabine kurulmasını istedi ve böyle bir hükümeti var gücüyle destekleyeceğini açıkladı. (**Alemdar**, **İleri**: 21. Parti'nin Hükümet'i destekleme kararı: 22)
3. Fransızların Antep güneyindeki ikmal yolları üzerinde bulunan Nafak Boğazı'nı açmak için yaptıkları saldırı, Kuvayı Milliye tarafından püskürtüldü, Fransızlar şehre çekilmek zorunda kaldılar. Antep Merkez Kurulu, bütün devletlere çektiği telgrafta, Fransızların 40 günden beri Antep'i bombardıman etmesini protesto etti, şehrin tarafsızlığına razı olduğunu bildirdi ve bir inceleme kurulu istedi. Telgrafta "Manda perdesi altında, bizi yutmak isteyen Fransa'ya karşı öleceğiz, teslim olmayacağız. İnsanlık dünyası susacaksa, bu medeniyete lanetler okuyacağız!" denildi. (**TİH** IV: 213; **Uzel**: 155) ★ Özdemir Bey, Halep'e kaçmış olan varlıklı Anteplilere sert bir mektup yazarak, kötü propagandaya son vermez ve Antep'e dönmezlerse mallarına el konulacağını bildirdi (**Andrea**: 79 "Bu zat Bolşevikti ve ecnebi düşmanı müfrit bir millici idi")
4. TBMM'nde İstiklâl Mahkemeleri için üye seçimine başlandı. Seçimler 26'da tamamlanacak. (**ZC** 4: 191, 210, 330) ★ Dışsatımda vergiyi artıran kanun, 27 red oyuna karşılık 95 oyla kabul edildi. Buna göre cetvele bağlı malların kilosundan, diğerlerinin de değeri üzerinden yüzde üç vergi alınacak. Kazanç vergileri ile ilgili görüşmelerde bazı mebuslar 2.000 lira kazancı olan bir köylüden 250 lira vergi alınırken, seksen-yüz bin liralık kazancı olan bir tüccardan da ancak 500 lira vergi alınabildiğini belirttiler ve bu adaletsizliğin düzeltilmesini istediler. (**ZC** 4: 199, 205; **Düstur** 3/1: 67; **CR**: 4; **Müderrişoğlu**: 206)
5. Sovyetlerden cevap bekleyen Hükümet, önceki gün Moskova'dan Trabzon'a gelen İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey'in en hızlı araçla Ankara'ya ulaştırılmasını Trabzon'daki 3. Tümen'den ve 15. Kolordu'dan istedi. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, acele gelmesini Yusuf Kemal Bey'e de yazdı. (**Tengirşek**: 182)
6. Mustafa Kemal, Karabekir'in 14 ve 18 tarihli önerisine cevap vererek Celalettin Arif Bey'in Doğu İlleri Valiliği'ne atanmasının mümkün olmadığını,

mebusluktan istifa ederse atanmasının Bakanlar Kurulu'na önerilebileceğini bildirdi (**Karabekir 1:** 830).

7. Fransa Hükümeti de İtalya'nın 17 tarihli önerisine katıldığını İngiliz Hükümeti'ne bildirdi. İtalya, bir uzlaşma sağlamak için İstanbul Hükümeti'nden bir kurulun Ankara'ya gitmesini kabul ettiğini bildirmişti. (**Şimşir II:** 309)
8. Cenap Şahabettin'in yazısı: Savaş bizim için artık bir mazi sanatı oldu. Bundan sonra Enver gibi çılgın seraseriler, rüyalarında yel değirmenleriyle döğüşebilirler. Artık silahın zaafını, fikrin kuvvetini teslim etmeliyiz. Fikrimizi değiştirelim. **Yenigün:** Moskova'da Genç Emekçiler Kongresi. **Açıksöz**'ün 79. sayısında Bahri Vedat'ın şiiri. Şarkın öksüzlerine yarının müjdesi. Bakü Şark İhtilalcileri Kongresi. **İkdam:** Terbiye usulünün tenkidi. **Akşam:** Kabinedeki mühim istifalar. **Yeni Dünya** (Bakü): Enzeli'de İran Bolşevik Adalet Fırkası'nın kongresi (**HM:** 27 Ekim) **Dertli**'de Çaycuma kadınları tarafından kurulan Aseker Kardeşlerimize Muavenet Cemiyeti ve bir iki gün içinde topladığı 150 kat çamaşırın Bolu'ya sevkettiği (**Ali Sarıkoyuncu:** 314).

21 - SALI

1. Millet, Meclis'e moral veriyor. Meclis Başkanlığı'ndan bugünkü genel kurul birleşiminde duyurulduğuna göre, çeşitli yerlerden gelen telgraflarda, direnmeye devam edilmesi isteniyor ve milletin bunun için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğu bildiriliyor. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kaymakam, mutasarrıf, kumandan ve müftülerin telgraf gönderdiği yerler: Söğüt, Sarayköy, Bilecik, Isparta, Alaşehir, Kütahya, Aziziye, Gerede, Alanya, Boyabat, Ürgüp, Maraş, Gümüşhane, Kayseri, Burdur, Uluborlu, Sinop ve Ayancık. (**ZC.** 4: 213)
2. Rus limanlarından Karadeniz kıyılarına yapılan ulaştırmayı düzenlemek amacıyla, Bahriye Kaçakçı Müfrezesi kuruldu. Sovyetlerden silah ve diğer savaş araçları gelmeye başladı. (**TİH V:** 21; VII: 114, 210)
3. Kazanç vergisini 5-10 misli artıran kanun, oylamaya katılan 85 mebusan 71'inin oyu ile kabul edildi. Evvelce vergi bağışıklığı olan şehir ve kasabaların dışında kalan sınaî işletmeler de vergi kapsamı içine alındı. (**ZC** 4: 225; **Düstur** 3/1: 70; **CR:** 4; **Müderrişoğlu:** 262)
4. Sosyal Demokrat Fırkası Başkanı Hasan Rıza (Soyak), Genel Sekreter Şevket ve Muavini imzalarıyla Mustafa Kemal Paşa "Yoldaş" a gönderilen mektupta "Teşkilatınız teşkilatımız, ruhunuz ruhumuzdur" denildi; 3-4 ay önce de bir mektubun gönderildiğine değinilerek, maddî ve manevî ilişkinin sağlanması ve devamı istendi (**Şimşir 5:** 87)
5. 12. Kolordu Komutanlığı, bölgesindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne gönderdiği yazıda, Kuvayı Milliye ve buna benzer adlarla başvuranlara yiye-

cek ve donatım yardımı yapılmamasını emretti, bu gibi işlemlerin kolordunun iznine bağlı olduğunu bildirdi (**TİH VII: 75**)

6. İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek komiserleri, İstanbul Hükümeti'nin Ankara'ya göndereceği uzlaştırma kurulu hakkında görüşmeye başladılar. 24'e kadar sürecek görüşmelerin sonunda, bu kurula İtilaf Devletleri temsilcilerinin de katılması kararlaştırılacak. (**Jaeschke I: 121**)
7. **Yenigün:** Doğu sınırlarımızda sahte komünistler!... **Alemdar'da** R. Cevat, Hükümet'in istifasını isteyen Ali Kemal'e çatıyor: "Mesleksiz!" —İstifalar etrafında. **Vakit:** Hükümet'in açıklaması. Bir gazetenin veyahut bir gazete yazarının fikrine dayanarak hükümet değil aşiret düşürülemez. **Aksam:** İstifalar.

22 - ÇARŞAMBA

1. TBMM'nde üç gündür sürmekte olan İstiklal mahkemelerine üye seçiminde büyük güçlüklerle karşılaşılıyor. Mahkemelerin geniş yetkileri olmasından ve bunların kötüye kullanılabileceğinden çekinen 67 mebus, üye seçiminde çekimser kaldı. Aldıkları oyu yeterli görmeyen bazı mebuslar, istiklal mahkemesi üyeliğinden istifa ediyor. (**ZC 4: 240; Ögüt: 26**)
2. Sovyet yardımı ilk silahlar Trabzon'da teslim alındı (**Bryklioğlu: 20, 86; Tansel, AKS: 74**) ★ Moskova'da parafe edilen 24 Ağustos tarihli anlaşmayı getirmekte olan Yusuf Kemal Bey, Trabzon'dan vapurla İnebolu'ya hareket etti. Dün, en çabuk yoldan Ankara'ya gelmesi istenen Yusuf Kemal Bey, İstanbul'da idama mahkûm edilmiş olduğundan kılık değiştirmiş bulunuyor. Yarın Giresun'a varacak olan Yusuf Kemal Bey, İnebolu'ya gitmekten vazgeçerek Samsun'da inecek, buradan gemiyle Sinop'a geçecektir. (**Tengirşek, 1981: 176**)
3. Mustafa Kemal ile Meclis İkinci Başkanı ve Adalet Bakanı Celalettin Arif Bey arasındaki anlaşmazlık büyüyor. Erzurum'da izinli bulunan Celalettin Arif Bey, Erzurumluların kendi kendilerini yönetmek istediklerini, kendisinin vali vekilliği yaptığını bildirdi ve gene onun gibi izinli olarak Erzurum'da bulunan Hüseyin Avni Bey'in 24 saat içinde valiliğe atanmasını istedi. "İşin içinde bir düzen var" diyen Karabekir, Celalettin Arif Bey'in vali vekilliğine atanması yolundaki 13 ve 19 tarihli önerilerini geri aldığını Mustafa Kemal'e bildirdi. Mustafa Kemal de yarın Celalettin Arif Bey'in isteğini reddedecektir. (**Söylev II: 354; Karabekir I: 831**)
4. Fransızlar Adana'nın doğusundaki Ermeni grubunun mevcudunu 60 kişiye indirip gerisini Karataş'a gönderdiler. Mültecilerin daha sakin yerlere yerleştirilmesine engel olan 7 Ermeni'yi de Adana'dan kovdular. Adana'da bir Ermeni-Arap-Türk Federatif Kilikya Cumhuriyeti kurulması için Arap zenginlerinden Fuat'ın girişimiyle Ermeni ve Türk evlerinde gizli toplantılar yapılıyor. ABD'den gelmiş bazı Ermeniler de, Ermenistan'ın ancak mukavemetle kazanılacağı düşüncesini aşılayarak silah ve askerî eğitim konusunda azamî fedakarlığı yapacaklarını söylüyorlar. (**Véou: 413**)

5. Hürriyet ve İtilaf Fırkası genel merkezi, şubelerden çağırdığı temsilcilerle toplanarak Hükümet'i desteklemeye karar verdi (**Alemdar**: 22; **Dersaadet**, **İleri**: 23).
6. Ankara Hükümeti, bir kararname ile bakanlar, cephe kumandanları ile yüksek dereceli yöneticiler dışında telefonla veya telgraf makinası başında görüşmeyi yasakladı. Telgraf yoluyla haberleşmeyi kısıtı ve haberleşmede gereksiz sözcüklerin kullanılmamasını istedi. Başka bir kararname ile de evrakı İstanbul veya işgal altındaki diğer yerlerde kalan tutukluların bazı şartlarla saliverilmesi kararlaştırıldı. (**Düstur** 3/1: 71, 73) ★ Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığı'nın kuruluşuna ve komutanlığına Muhittin Paşa'nın atandığına ilişkin Genelkurmay tebliği (**HTVD** 50; ves. 1163).
7. **Yenigün**: Üçüncü Enternasyonal'in bildirisi ve biz (**Cerrahoğlu**: 140). **Dersaadet**: Şehrimizdeki İtalyanlar, İtalyan birliğinin 50. yıldönümünü şenliklerle kutladılar. **Alemdar**: Kabinedeki istifalar hakkında. Mütedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın dünkü toplantısında, kabineden istifa eden Şeyhülislam Mustafa Sabri ile Ticaret ve Ziraat Bakanı Cemal Bey de hazır bulundu. **Vakit**: Mustafa Kemal, bir dahili asayiş memurluğu kurup başına Ali Fuat Paşa'yı getirmiş, o da her tarafı gezerek adamlar asıyormuş. **Karagöz**, hiç değilse dilencilik gibi bir sanatı olup aç kalmayan dilenciye gıpta ediyor. —Şimdiki muallimlerin sıkskalığı...

23 - PERŞEMBE

1. İkinci Yozgat Ayaklanmasının bastırılmasına devam ediliyor. İkinci Kuvayı Seyyare de Akdağmadeni yöresinde Aynacıoğulları, Küçükağa ve Katil Mustafa çetelerini kovalamağa başladı. (**TİH** VI (1974): 160)
2. Damat Ferit Paşa, iktidarının son günlerini yaşıyor. Son bir tedbir olarak genel af ilanını tekrarlıyor. Buna göre, Kemalist önderler dışında 10 gün içinde hükümete bağlılık bildirenler affedilecekler. Bu af bildirisine karşı olanlar 19'da Hükümet'ten istifa etmişti. (**Bel**: 177: 363)
3. Antep Fransız Birlikleri Komutanı Albay Andrea, Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey'e teslim olması için yeni bir mektup gönderdi. Mektupta "Son söz bizde kalacak. Kendi menfaatını anlamaktan aciz bir halkı, direnişe sevk etmek nedir? Herkese hürriyet bahşedeceğiz..." denildi. (**Uzel**: 164; **Lohanizade**: 194; **Andrea**: 81)
4. Mustafa Kemal, Erzurum'da izinli bulunan Celalettin Arif Bey'i Ankara'ya çağırdı. Celalettin Arif Bey, Erzurum Vali Vekilliği'ne başlamış, bu görev için Hüseyin Avni Bey'i önermiş ancak Mustafa Kemal bunu kabul etmemişti. (**Söylev** II: 355)

5. Rusya'nın Tuapse kentinden Trabzon'a dün getirilen silah ve mühimmat "Rumların ve vatan hainlerinin" haberi olmasın diye geceleri gizlice ambarlara yerleştiriliyor. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, silahların doğrudan İnebolu'ya gönderilmesini istedi ve buradan Batı Cephesi'ne nakledileceğini Trabzon Valiliği ve 3. Tümen Komutanlığı'na bildirdi. (**Peker:** 242)
6. Daha sonra Mücahit, Muharip, Felah Grubu adlarını alacak olan gizli Hamza Grubu kuruldu. Genelkurmay'ın emriyle, Kurmay Yüzbaşı Neşet Bey'in başkanlığında çalışmaya başlayan grubun görevi, Yunan ordusunun teşkilatı ve harekâtı hakkında bilgi toplamak, ordu için satınalmada bulunmak, Anadolu'ya subay göndermek, Anadolu harekâtı aleyhindeki çalışmaların koğuşturulması, casusların yakalanması... (**TİH** VII: 98; **Himmetoğlu** I: 167. Krş. 24 Ağustos)
7. Mustafa Kemal'in annesinden bir mektup getiren Miltiyadi adındaki bir tüccar, Ankara'ya geldi. Mustafa Kemal, Miltiyadi'den kuşkulananarak onu tutuklattı. Davası İstiklal Mahkemesi'nde görülecek olan Rum tüccar, 19 Ekim'de suçsuz görülerek beraat edecektir. (**Yak. Tar.** I: 7; **Aybars:** 97)
8. Dö Şanel'in 16'da sağlık nedeniyle istifası üzerine, Fransız Cumhurbaşkanlığı'na Millerand seçildi. (**Akşam:** 23; **Alemdar, Dersaadet, İleri:** 25; **İkdam:** 26)
9. İstanbul Hükümeti, 15 Nisan'dan beri Posta Telgraf Telefon Genel Müdürlüğü'nü yapmakta olan Refik Halit Bey'i azlederek yerine Orhan Şemsettin Bey'i atadı. Refik Halit Bey, Hükümet içindeki muhaliflerle ilişki içindeydi. (**TV:** 3965)
10. Kâzım Karabekir, Genelkurmay Başkanlığı'na Sarıkamış'a hareketin 27 Eylül'de başlayacağını, harekete aşiret alaylarının da katılacağını haber verdi. Hareket daha sonra 28'e ertelenecektir. (**HTVD** 49, ves.1134)
11. Tuz vergisini artırarak kilosunu 3 kuruşa çıkaran kanun 36'ya karşı 81 oyla kabul edildi. Maliye Bakanı "Halkımıza vergi yüklemekten başka çaremiz var mı?" dedi. (**ZC** 4: 268; **Düstur** 3/1: 76; **CR:** 4) ★ İsyancılar tarafından öldürülen Akdağ Madeni Kaymakamı Tahir Bey'in eşine ve çocuklarına bir kanunla maaş bağlandı (**ZC** 4: 256; **CR:** 4; **Düstur** 3/1: 75)
12. Yüksek Komiser Robeck'ten, Dışişleri Bakanı Curzon'a: Damat Ferit, milli hareketi bastırmak için yüksek komiserlerden 15 bin kişilik asker ile 25.000 kişilik jandarma kuvveti kurulmasına izin, İtilaf Devletleri'nin el koydukları silahların geri verilmesini, asker taşımak için gemi, subaylar ve 25 milyon borç istiyor. ★ Curzon'dan Robeck'e: 15.000 kişilik bir kuvvet kurmasına itirazımız yok. (**Şimşir** II: 314; **Bel:** 177: 363). ★ Baştercüman Ryan'ın raporu: İngiltere, Kemalistlere ve Bolşeviklere karşı Kürtleri kullanabilir. Yunanlılara ölçsüz tavizler vereceğimize, daha çok iç isyanlara güvenelim. İstanbul Hükümeti, hemen hemen iflas etti. Milliyetçilerin de bazı iç tartışmalar se-

bebiyle zayıfladığı sanılıyor. Tek ümidimiz, Tevfik Paşa Kabinesi ile barış anlaşmasının tasdik edilmesidir. (**Jaeschke** 2: 157; **Ulubelen** 280; **Baytok**: 126)

13. **Yenigün**: Müthiş bir başarı etmeni: Propaganda. **Alemdar**, Kabineyi destekliyor, istifa edenlere çatıyor. Vakitsiz ve zararlı gayretler. **Açıksöz**'de Enver Kemal, İstanbul'u anlatıyor: Matbuat hayatı, toplum hayatı gibi sönük. Okullarda öğrenci mevcudu azalıyor. Öğretmenler görevi bırakıyor. Müthiş bir ilmin sukûtuna doğru hızla yol alınıyor. Umumi hayatı buhranlı, ızdıraplı bir şekil almış olan İstanbul, hüznün ve meyusiyet ile uzak ufuklardan ümit ve kurtuluş bekliyor. —Rus Bolşevik hükümetinde maarif. —İstanbul'dan Zonguldak'a gelen yeni mezun kız ve erkek öğretmenler. **Akşam**: Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Hadi Paşa tayin edildi.

24 - CUMA

1. Türkiye'nin Doğu Harekâtı... Türk kaynaklarına göre Ermeni kuvvetleri, Sevr Anlaşması ile Ermenilere bırakılan yerleri işgal etmek amacıyla Bardız (Şenkaya) bölgesinde saldırılarda bulundular ve bazı başarılar elde ettiler. Ankara Hükümeti, Ermenistan'a karşı savaş ilan etti. Doğu Cephesi Komutanlığı 27 Eylül için Sarıkamış yönünde saldırı emri verdi. Ermeni Sosyal Demokrat Partisi, bütün dünyaya hitaben bir bildiri yayımlayarak Sovyet Rusya'nın Azerbaycan ve Kemalistlerden destek alarak Ermenistan'ı yok etmeye hazırlandığını bildirdi. (**Dersaadet**: 30; **Karabekir** 1: 832; **TİH** III: 147, 149; **Ünüvar**: 46)
2. Haçin'den bir çıkış yapan Ermeniler, kendilerini çember içinde tutan Türk kuvvetlerine ağır kayıplar verdirdiler. Doğan Bey bacağından yaralandı. Milî kuvvetlerin bir kısmı dağıldı. Ermeniler, çevreden aldıkları erzakla yeniden Haçin'e döndüler. (**Uzel**: 175; **Esengin**: 50; **İncedayı** 1: 12; **Tansel, AKS**: 61)
3. Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey, Fransız komutanın dünkü teslim ol çağrısına cevap verdi. "Teslim olmak ölüme eştir. Bence hayatın bir kıymeti yoktur. Antep düşse de Türk milletinin azim ve kararı değişmeyecektir. Halka iyi davranacağınız konusundaki sözlerinize asla güvenmeyiz. Geçtiğiniz yerlerde bıraktığınız harabî eser meydandadır" dedi. (**Lohaniza-de**: 197; **Uzel**: 165)
4. Meclis ikinci Başkanı ve Adalet Bakanı Celalettin Arif Bey, Erzurum'dan Ankara'ya dönmesi konusunda Mustafa Kemal'in dünkü isteğini kabul etmedi. İzinli olarak Erzurum'da bulunan Celalettin Arif Bey, 26 Kasım'da Ankara'ya hareket edecek, 24 Ocak 1921'de yeni anayasaya karşı tepki olarak görevlerinden istifa edecektir. (**Söylev** II: 356)

5. Fethi Bey, tutuklu bulunduğu Malta'dan İngiliz Başbakanı, Dışişleri Bakanını ve Başsavcılığı'na yazdığı mektupta "akıl hastası" olarak nitelendirdiği İstanbul'daki İngiliz temsilcilerinden şikâyet etti ve şöyle yazdı: "Bu sürgün hareketi, ortaçağ despotlarının hareketine pek benziyor. Türk Hükümeti'nce tutuklanıp Malta'ya hapsedilmek üzere İngilizlere teslim edildiğimiz söyleniyor. Yoksa İngiliz Hükümeti, Türkiye'deki despot bir hükümetin gardiyanlığı görevini mi yüklenmiştir?" (Şimşir 2: 384)
6. İleri: İlkokullar yarın açılacak mı? Akşam: Görevine başlamayan İlkokul öğretmenleri için kararlaştırılan ceza ve onların aç olduklarına ilişkin dilekçeleri.

25 - CUMARTESİ

1. Padişahlığın ve Halifeliliğin durumunu görüşmek için Meclis'te yapılan gizli oturumda Mustafa Kemal, Vahdettin için "hain" sıfatını kullandı. Ancak, İslam dünyasının desteğini almak için şimdilik Padişahlık ve Halifelik meselesinin fazla kurcalanmamasını istedi. Anayasa tasarısı görüşülürken, Halife'nin esirlikten kurtulduktan sonra saygın yerini alacağı yolunda bir ibare eklenmek istenmesi üzerine yapılan görüşmede, yapılan açıklamaları yeterli gördüklerinden önerge sahipleri önergelerini geri aldılar. (GCZ 1: 132; Borak: 129; Tarih IV: 84. Kaynaklar bu tarihi gösteriyorsa da, görüşmede sarfedilen sözlerden, bunun Tefik Paşa Hükümeti kurulduktan ve İstanbul hükümet kurulunun Bilecik'ten Ankara'ya getirilişinden (6 Aralık 1920) sonraki bir tarihe ait olduğu açıkça anlaşılmaktadır.)
2. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey ve İçişleri Bakanı Refet Bey, cephelerdeki durum ve asayiş hakkında Meclis'te bilgi verdiler. Meclis'te, olaylar konusunda halkın yeteri kadar aydınlatılmadığı ileri sürülerek propagandaya önem verilmesi gerektiği belirtildi. İsmail Suphi Bey, "Propaganda için sarfedeğimiz 50.000 lira, bizi 50 milyon liralık zarardan kurtarır" dedi. Basın ve Haberalma Genel Müdürlüğü'nün bakanlık haline getirilmesi istendi. (ZC 4: 290; Ögüt: 28)
3. İkinci Yozgat Ayaklanması'nı bastırma hareketi devam ediyor. İkinci Kuvayı Seyyare ile Aynacıoğlu Çetesi, Sorgun doğusunda çarpıştı. İsyancılar 7 ölü vererek kaçtılar. (TİH VI (1974): 160)
4. Antep Fransız Kuvvetleri Kumandanı Andrea, Özdemir Bey'in dünkü cevabı üzerine yazdığı mektupta, "Korkmaya sebep yoktur. Fransızlar Türkiye'ye yardım ediyor. Sultan İstanbul'da bırakılmışsa Fransızlar sayesinde. Yenildiniz, boyun eğmeye mecbursunuz" dedi. Özdemir Bey'i Amerikan Hastanesi'nde görüşmeye çağırdı. Özdemir Bey, geleceği cevabını verdiyse de

Merkez Kurulu karşı çıkınca görüşme gerçekleşmedi. (**Andrea:** 81; **Lohanizade:** 204; **Uzel:** 167) ★ Cenup Cephesi Kuvayı Seyyare Umum Kumandanı imzasıyla Demirci Mehmet Efe'nin "kardeşim" diye hitap ettiği Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta "Bu harp böyle devam ettikçe bu vatan kurtulamaz" denildi ve vatanın nasıl kurtulacağının görüşülmesi için Nazilli Mebusu Hacı Süleyman Efendi'nin gönderilmesi istendi. Yazışma sonunda Hacı Süleyman Efendi ile birlikte Albay Şefik Bey'in gönderilmesinde mutabık kalınacaktır. (**Sıtkı Aydınel:** 365)

5. Bursa Valiliği'nin bugünkü tarihle İstanbul'a gönderdiği rapora göre, Gemlik ve Orhangazi köylerini basan Yunan erleri ve Ermeni çeteleri, 50 kadar köylüyü öldürdüler, evleri yağmaladılar. İstanbul Hükümeti'ne bölgeden bu konuda birçok raporlar gönderiliyor. (**TYF I:** 78)
6. İtilaf Devletleri'nin, Sevr Anlaşması'nı imzaya ikna etmek üzere Ankara'ya bir İstanbul hükümet kurulu gönderilmesi önerisine Başbakan Damat Ferit Paşa karşı çıktı. "Kurul, Kemalist hareketin canî müsebbipleriyle ilişki kurmasın" dedi. Fransız Yüksek Komiseri, diğer komiserlere onun görevden uzaklaştırılması gerektiğini söyledi. (Diğer yüksek komiserler de düşünüyorlar). (**Jaeschke 2:** 402)
7. İngilizler ve Yunanlılarca 12 Temmuz'da ikinci defa işgal edilmiş olan İznik, tekrar geri alındı (**Gnkur.** 45). ★ Fransızlar, Adana yakınlarındaki Kurttepe'de saldırıya geçtiler. Türk kuvvetleri çekildi. (**Ener 2:** 218) ★ Haleb'e bağlı Hassiçe İngilizlerden geri alındı (**Gnkur.** 152).
8. **Dersaadet:** Fransa'nın yeni cumhurbaşkanı Mösyö Millerand. —İntiharlar çoğalıyor. **Alemdar:** Kış derdi. —Millerand Cumhurbaşkanı. —Eski ve yeni Rusyalarda. **İleri:** Mösyö Millerand. **Vakit:** Sait Molla, Ali Kemal'e cevap veriyor (İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin amacını açıklıyor). **Karagöz:** At teper, katır teper, kaldın mı arada öl geber!... —Karagöz, çocuğunu okula göndermiyor: Muallim akşam yiyeceğini mi düşünsün, ders mi versin? Boş çuval ayakta durmaz.

26 - PAZAR

1. 11 Eylül'de kabul edilen İstiklal Mahkemeleri Kanunu'na eklenen bir paragrafa, bu mahkemelerin asker kaçaklarından başka vatan hainliği, bozgunculuk, casusluk davalarına da bakması kabul edildi (13 Ekim'de savaş ihaneti suçlarına bakması da kabul edilecek). 7 mahkemede görev yapacak 21 mebusun seçimi tamamlandı. (**ZC 4:** 329; **Düştur 3/1:** 78; **CR:** 4) ★ Siirt Mutasarrıflığı'nın bağımsız il yapılması kabul edildi (**ZC 4:** 311; **CR:** 4; **Düştur 3/1:** 77).
2. Mustafa Sabri Efendi'nin 19'da istifasıyla boşalan Şeyhülislamlığa Kazasker Nuri Efendi, Maliye Bakanlığı'na da Maliye eski bakanlarından Sabri Efendi atandı. (**TV:** 3967; **Alemdar:** 27; **İkdam:** 28).

3. Başkumandan Paraskevopoulos, bir Yunan gazetesine verdiği demeçte, askerî hareketin sonucundan pek memnun olduğunu, gerektiğinde Büyük İskender'in sefer yolunu izleyerek daha içerilere ilerlemeye hazır olduğunu, ordusunun sürekli "Ankara'ya!" diye bağırıldığını söyledi (AS: 4 Ekim).
4. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Ermeniler üzerine girilecek hareket hakkında Sovyetlere bir nota verdi (Jaeschke 1: 122).
5. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Milne yerine General Harington getirildi. İngilizlerin İstanbul'u terketmesine kadar bu görevde kalacak olan Harington, Anadolu hareketine nisbeten daha yumuşak bir yaklaşım içinde bulunacak ve hükümetini Mustafa Kemal'le görüşmeler yapmaya ikna etmek için çalışacaktır. (Jaeschke 1: 122)
6. Refet Bey'in İçişleri Bakanlığı'na getirilmesi üzerine, Hamit Bey, 23 Haziran'da ayrıldığı Trabzon Valiliği'ne yeniden getirildi. Hamit Bey'in yeni Trabzon valiliği kısa sürecek, 15 Ekim'de Erzurum Valiliği görevine başlayacaktır. (Erdeha: 198; Meşhur Valiler: 634) ★ Nafia Vekili İsmail Fazıl Paşa Eskişehir'de. Paşa, Ankara Hükümeti adına Afyon-Uşak demiryolu hattına el koyuyor. (Gürel: 12)
7. Sevr Anlaşması'nı imzalamış olan delegelerden Rıza Tevfik Bey, Paris, Londra ve New York'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı (Jaeschke 1: 122).
8. Ögüt: Yine aynı dert: Rusya ile dostuz ama Bolşevizm'i taklit edemeyiz. Dersaadet'te Dersim eski Mebusu Lütfi Fikri, Ankara ile İstanbul'un uzlaşmasında "Müsalemet İttifakı"nın aracılık yapmasına izin verilmesini istiyor. Akşam'da Lütfi Fikri'nin aracı olmak isteyişi. İkdam: Adalet mülkün temelidir. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Padişah'a onaylatıp Bakanlığa gönderdiği 220 adî suçlunun affı. —Trakya'da Yunan idaresi.

27 - PAZARTESİ

1. İsmail Safa Bey'in ayrılmasıyla Adana Valiliği'ne atanmış olan Nuri Bey (Conker), ilin merkezi olan Pozantı'da bir bildiri yayımladı. 41. Tümen Komutanlığı'nı da üzerine alan Nuri Bey, TBMM'nin emirlerine uyulmasını, millî namustan başka bir yol izlenmemesini istedi. Adana şehir merkezinde de Abdurrahman Bey Fransızların kontrolü altında ve onlarla işbirliği halinde vali vekilliğini İstanbul Hükümeti adına yürütüyor. (Ayhan: 94; Erdeha: 325)
2. Yeni Şeyhülislam Kazasker Nuri Efendi görevine başladı (Dersaadet: 28).
3. Moskova'dan Ankara'ya gitmekte olan Yusuf Kemal Bey, Samsun'dan Sinop yönüne hareket etti. 11 Ekim'de Ankara'da olacak ve Moskova görüşmeleri hakkında bilgi verecek. (Tengirşek, 1981: 177)

4. **Açıksöz:** Köylü ne istiyor? Öyle bir kanun olsun ki, kimseyi kimseden ayırmasın. Köylüye hayat ve refah verecek bir devir açmamız lazım. —Millî kahramanımızla mülakat: Ethem Bey, iyi tatbik edilmek şartıyla, bu memleket ve bu millet için Bolşevikliğin kabul edilmesinden başka çare kalmadığını beyan etmişlerdir (Eskişehir’de Yeni Dünya’dan). —Cuma taliminde, hali vakti yerinde, üstü başı yeni kimseye rastlanmıyor. —Kastamonu’da İhtiyat Zabıtları Cemiyeti teşekkür etmiştir. **Öğüt:** Türkiye, Kızıl Ordu’ya ihtiyaç duymamalıdır. Bir ordu, dostça da olsa başka bir ülkeye girerse, kendine telkin edilen esaslara aykırı gördüğü her şeyi yıkar. **Albayrak:** Memleketçilik. **Dersaadet:** Şehrimizin güzelliğine hürmet edelim. **Alemdar’da** Refi Cevat: Anadolu’da halk, Kuvayı Milliye adını takınan çetelere karşı silaha sarılmış. Türk’ün asıl yurdu yine al kanlara boyanmış. İstanbul’dan Kuvayı Milliye’ye iltihak edenler pişmanmış. —Hürriyet ve İtilaf’ın Ali Kemal’e cevabı: Mustafa Kemal’le uzlaşmak mümkün değildir. Onun cinayetlerinin üzerlerini sünger ile silmek, şu son aylarda yaptığı öldürmeleri affetmek, bir hayduda el uzatmak gibidir. Bu surette İttihatçılık tekrar büyük vakarla iktidara gelir. **İkdam:** Medeniyet için din eğitimi. —Hürriyet ve İtilaf’ın cevabı.

28 - SALI

1. Kâzım Karabekir’in komutasındaki Doğu Ordusu, bütün cephelerde birden Ermeniler üzerine harekâta başladı. Ermeniler Sarıkamış’ı boşalttılar. Kasa-ba, Türk ordusunca yarın işgal edilecek. (TİH III: 153; Tarih IV: 72; BTTD I: 30; Karabekir 1: 833)
2. “Erzurum Halk Delegeleri” sıfatını kullanan 50 kişi, Mustafa Kemal’e bir tel çekerek bazı şikâyet ve suçlamalarda bulundu. Mustafa Kemal, “Çok kaba ve karşı gelici” olarak nitelediği telgraftaki imza sahiplerinin tutuklanarak Ankara’ya gönderilmelerini istedi. Kolordu Kumandanı Vekili Kâzım Bey (Dirik), ne yapması gerektiğini cephede bulunan Karabekir’den sordu. Karabekir, Mustafa Kemal’den işi kendine bırakmasını isteyecek, İsmet Bey’le yazıacak, harekâtı durdurarak 2 Ekim’de Sarıkamış’tan Erzurum’a dönecektir. Albayrakçı Mithat, bu tertibi yapmakla suçlanarak Ankara’ya gönderilecek ancak affedilecektir. Erzurum’dan Meclis’e bağlılık telgrafları çekilecektir. (Söylev II: 356; Karabekir 1: 833)
3. Patrikhane, İngiliz Kilisesi Başpiskoposu’na gönderdiği telde Kemalistlerin Rumlara zulüm yaptıklarını ileri sürdü. Avrupa siyâsî çevrelerine 23 Ekim’de aynı konuda birer telgraf çekilecektir. (PM: 33)
4. Sovyetlerin Türkiye’ye yapacağı yardım konusunda önemli bir toplantı yapıldı. Ruslar yardımın deniz yoluyla yapılacağını söylediler. Toplantıya, Savunma Bakanı Kamanef, Dışişleri Bakanı Çiçerin, Merkez Komitesi Kafkasya Bürosu temsilcisi Eliava, Ankara’nın temsilcisi İbrahim Tali Bey, Halil Paşa, Dağıstan Şurası temsilcisi Celal Korkmazof katıldılar. (Karabekir 3:

65) ★ Enver Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal'e ve Karabekir'e gönderdiği mektupta, Polonya harekâtı ve Wrangel'in ezilmesinden sonra Rusların Türkiye'ye süvari orduları göndermeye söz verdiklerini belirtti. Berlin gezisindeki amacının Türkiye'ye silah almak olduğunu anlattı. (Karabekir 3: 48)

5. Yüksek Komiser Robeck, İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanlığı'ndan bazı konularda görüş istedi. Robeck, millî hareketin bastırılması konusunda Damat Ferit'in önerisini söz konusu ederek dış yardım olmadan İstanbul Hükümeti'nin milliyetçilerle baş edip edemeyeceğini, 20 milyonluk yardımın yeterli olup olamayacağını, hazırlığın 3 ay içinde bitip bitemeyeceğini ve Padişah kuvvetleri milliyetçilerin tarafına geçerse İtilaf Devletleri'nin yeni durumla başa çıkıp çıkamayacağını sordu. Komutan Wilson, bunlara 5 Ekim'de cevap verecektir. (Şimşir II: 346) ★ İngilizlerin Roma Deniz Ateşeliği'nden İngiliz Elçiliğine verilen rapora göre Mustafa Kemal, Antalya üzerinden Rodos'a giderek burada bir İtalyan temsilci ile görüşmüş, görüşmede İstanbul Hükümeti'nin bir temsilcisi de hazır bulunmuş!... (Kürkçüoğlu: 123)
6. TBMM'nde Basın ve Haberalma Genel Müdürü Galip Bahtiyar Bey, müdürlüğünün yaptığı çalışmalar konusunda bilgi verdi. "İrşat ve tenvir önemli bir silahtır" diyen Bahtiyar Bey, Yeni Dünya, Öğüt, Açıksöz, İkaz gazetelerine kâğıt verdiklerini, halkı aydınlatmak için barış şartları ve Bolşevik Devrimi konularında broşürler hazırlatıp bastırmakta olduklarını söyledi. Görüşmelerin sonunda, propaganda komisyonunun görevini hakkıyla yapmadığı ve istifa etmiş sayıldığı, yeni bir komisyonun seçilmesi gerektiği kabul edildi. (ZC 4: 343, 354)
7. Edremit körfezinden başlayıp Akçay-Havran yolu ile Palamutluk'a uzanacak demiryolu yapımının Balya Madeni Müdürü Yorgi Ralli'ye ihale edilmesi ve imtiyazı hakkındaki Hükümet kararı Padişah tarafından onaylandı (TV: 3964).
8. Öğüt: Çete zihniyeti: Çetelerin geçmişte yaptığı kötü işlere artık izin verilmemeli, halk dört elle hükümetin resmî teşkilatına sarılmalıdır. Dersaadet'te Fazıl Ahmet: Kalk borusu. İkdâm: İstanbulinski Hükümeti. Vakit: Serasker Rıza Paşa'nın Nice'de ölümü. İzvestiya'da, Bakû Kurultayı'na katılan A. Merezhin'in yazısı: Bakû, Moskova'nın bir devamıydı. Artık ayrı ayrı Batı ve Doğu politikaları yoktur. Birleşmiş bir mücadele vardır (AleV: 289). Akşam: Maaş alan ilkokul öğretmenleri bugün mektepleri açıp talebe kayıt ve kabulüne başlamışlardır.

29 - ÇARŞAMBA

1. Doğu Ordusu'nun Azerbaycan Süvari Alayı, Ermenilerin dün boşalttığı Sarıkamış'a girdi. 9. Tümen de Çatak-Divik-Bezirgân Geçidi bölgesini işgal etti. (Söylev II: 360; TİH III: 162; Albayrak: 5 Ekim; Karabekir 1: 833)

2. Millî Kuvvetler Yozgat Akdağmadeni'ne girerek İkinci Yozgat Ayaklanması'nın esas kısmını bastırdılar (**TİH** VI (1974): 161).
3. Yeşilordu örgütü dağıtıldı. Yeşilordu bu yılın ilkbaharında karşı-devrimci isyanları bastırmak amacıyla Mustafa Kemal'in bilgisi altında kurulmuş yarı gizli bir dernekti. Mustafa Kemal, Ethem'in bu örgütle ilişkisinden kuşulanarak Yeşilordu'nun dağıtılmasını emretti. Bu tarihten sonra Yeşilordu mensupları ikiye bölünecek, bir kısmı Mustafa Kemal'in emriyle Hükümet kontrolü altında 18 Ekim'de kurulan Türkiye Komünist Fırkası'na katılırken, Tokat Mebusu Nazım ve arkadaşları gizli Türkiye Komünist Partisi ile birleşerek 7 Aralık'ta açık Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı kuracaklardır. (**Tunçay**: 82)
4. Lenin'in de hazır bulunduğu Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında, Anadolu hareketine "gerçek ve acil" bir yardım yapılmasına karar verildi. Toplantıda ayrıca, Türkiye ile Ermenistan arasında arabuluculuk yapılması için ilk önce Ermenistan'la bir anlaşmaya varmanın gerekli olduğu benimsendi. (**Yerasimos**: 186)
5. İstanbul hükümeti, kurulmuş ve kurulacak derneklerin devletin siyasetine aykırı çalışmalarda bulunamayacaklarını kararlaştırdı. Karara göre İçişleri Bakanlığı, derneklerin tüzüklerinde buna göre değişiklikler yapabilecek. Bu konudaki itirazlara ise Hükümet bakacak. (**TV**: 3972; **İkdam**: 3 Ekim)
6. TBMM, savaşa hazırlık için malî kaynakları harekete geçirmeye devam ediyor. Damga vergisini 2-3 misli artıran kanun, 27'ye karşı 84 oyla kabul edildi. 30 sayılı bir başka kanunla da 1919 yılı sonuna kadar aşar ihale bedellerinden borçlu olan mültezimlerin, bunları 1921 yılı şubat sonuna kadar ödemeleri halinde gecikmeden doğan faiz borçlarının affedilmesi hükmü getirildi. (**ZC** 4: 396; **Düster** 3/1: 81, 82; **CR**: 4; **Müderrişoğlu**: 275)
7. İstanbul'da ilkokullar açıldı. Okulların bir ay önce açılması gerekiyordu, ancak maaş alamayan öğretmenler göreve gitmiyorlardı. Öğretmenler, alamadıkları eski aylıklarından birini daha aldılar ve Başbakan'ın aylıkların ödeneceği yolunda kesin söz vermesi üzerine direnişten vazgeçtiler. (**İleri**: 30)
8. Cemal Paşa, Afganistan'ın Herat kentinden Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Afganistan'a gelişinin Afganlılar tarafından önemli sayıldığını, İngilizlere bir darbe indirmek istediğini, Hindularla Müslümanların Türkiye için birlikte çalıştıklarını bildirdi. Mektupta şöyle denildi: "İslam'ın talih yıldızı Doğu'dan doğmak üzeredir. Afganlıları Ruslarla dost yapmağa çalışacağım." (**Tanin**: 1.2.1945) ★ Ahmet Rıza Bey, Paris'ten Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Damat Ferit'in Abdülmecit'i göz hapsine aldırışını anlattı: "Bu gibi işlerde iki ortak fail görünüyor. Biri Padişah, diğeri Ferit Paşa ve avanesi. Bunların işlerinden düşman memnun oluyor, faydalaniyor. İstanbul'da veliahdı hapseden bir hükümetin Anadolu'da genel af ilan etmesi gibi maskaralık olamaz." (**Tanin**: 4.3.1945)

9. Dersaadet: Mektepler açılıyor. **Alemdar:** Yunan harekâtı hakkında. —R. Cevat: Artık Yunanistan'ın Kuvayı Milliye'yi tedip için tedbir almasına lüzum yoktur. Çünkü, Anadolu halkı, Mustafa Kemal çetelerine karşı uyanmıştır. Silahla bu hareketi yerinde söndürecekler. **İkdam:** Hanımlarımızın yeni bir himmet eseri. **Akşam:** Bolşevikler taarruza mı geçecekler? —Atina'da şenlikler gece gündüz devam ediyor.

30 - PERŞEMBE

1. Türk-Ermeni savaşı devam ediyor. Türk Doğu Ordusu Menderek'e girdi. Ermeni Taşnak Hükümeti Başbakan ve Dışişleri Bakanı Ahan Canyan "Vatan ve hürriyetimiz tehlikede!" diyen bir bildiri yayımladı ve halkı yurt savunmasına çağırdı, savaşın durdurulması için Çiçerin'e bir mektup yazdı. (Yerasimos: 186; Albayrak: 11 Ekim, **İkdam:** 7; **HM:** 15 Kasım; **Karabekir** 1: 833; **TİH** III: 169, 177; **Bel.** 164: 686; **Cebesoy** 2: 93) ★ Ermenilerin boşalttığı Ardahan'a Gürcüler girdi (**Gnkur.** 39).
2. 1909 Yılında Abdülhamit'in tahttan indirilmesi sırasında Yıldız Sarayı'nı yağma etmekle suçlananların Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmaları bitti. Ferik Hüsnü, Şevket Turgut, Galip, Hasan Rıza, Hasan İzzet Paşalar 10'ar yıl, diğer sanıklardan Cevdet ve Ali Beyler 5'er, Muhittin ve Tevfik Beyler 3'er yıl kürek cezasına çarptırıldı. Karar bozularak sanıklar 2 Aralık'ta tahliye edilecekler. (**Akşam:** 30; **Vakit, Dersaadet, İkdam:** 1 Ekim)
3. Sovyet-Rusya ile Sovyet Azerbaycanı arasında birlik anlaşması yapıldı. Anlaşmaya göre Rusya ve Azerbaycan, aralarında sıkı bir askerî ve malî birlik kuracaklar, iki ülkenin askerî örgütü ve bunun komutanlığı, ekonomi ve dış ticaret yönetim organları, ikmal organları ve diğer bazı kamu örgütleri birleştirilecek. (**Şemsutdinov:** 129)
4. Yunan Kralı Aleksandr'ı maymun ısırıldı. Kral, kan zehirlenmesinden 25 Ekim'de ölecek, bunun üzerine seçimler 14 Kasım'a ertelenecek, Krallık, İsviçre'de oturan Veliht Pavlov'a teklif edilecekse de o bu isteği geri çevirecek, Meclis, kral naipliğine Amiral Pavlo Kanturyoti'yi atayacaktır. (**Alemdar:** 6 Ekim; **KASÖT:** 139)
5. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'den kumandanlara şifre: İstanbul'dan öğrendiğimize göre İtilaf Devletleri, Anadolu'daki hükümet reislerine suikastlar düzenleyeceklermiş. ★ Karabekir'in İsmet Bey'e sorusu: Celalettin Arif Bey'le Mustafa Kemal'in ve sizin aranız nasıl? Cevap: Dostça değil. Celalettin Arif intikam hissiyle hareket ediyor... (**Karabekir** 3: 30) ★ İsmet ve Fevzi Paşaların Albay Şefik Bey'i çağırıp Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesini söylemeleri. Mustafa Kemal Şefik Bey'e Konya İsyanı'nı bastırma görevi veriyor. (**Sıtkı Aydınel:** 366).
6. Kastamonu ve Havalisi Kumandanlığı'na atanmış olan Muhittin Paşa, Kastamonu'ya geldi, törenle karşılandı ve görevine başladı. Muhittin Paşa, cuma talimlerini gereksiz görerek kaldıracaktır. (**AS:** 4 Ekim; **Açıksözcü:** 59)

7. TBMM, sigara ve kibritten alınan vergiyi 2 misline, oyun kâğıtlarından alınan vergiyi ise 5 misline çıkardı (ZC 4: 406-409, 411, 415, 426; **Düstur** 3/1: 83, 84, 85; **CR**: 4)
8. Mutedil Hürriyet ve İtilafçılar, uzlaşma toplantısına Hürriyet ve İtilafçılar gelmeyince kendi aralarında toplandılar. "Mutedil" sözcüğünün kaldırılması- nı, ancak partinin esas alınmasını, Vasfî Hoca ile Seyfettin Bey'in de alındığı tek bir Merkez-i Umumi olmasını kararlaştırdılar. (**Tunaya** II: 274)
9. Curzon'un talimatı: Ankara'ya kurul gitmeden önce barışın onaylanması istenir (**Jaeschke** 1: 122).
10. **Akşam**: Yıldız Yağması hakkında karar. **Öğüt**'te Vahdettin'in resmi: İngiliz ve Yunan topraklarının tehdidi altında görüşlerini belirtmesi yasaklanmış bulunan sevgili Padişahımız... **Dersaadet**'te Wrangel Hükümeti'nin malî durumu. Bütçe açığı 250 milyar... **Alemdar**: Anadolu'nun Kuvayı Milliye'den feryadı. **İleri**: Bolşevikler, Azerbaycan ve Kemalistlerle işbirliği yaparak Ermenistan'ı tehdit ediyor. **İkdam**: Dépats gazetesine İstanbul'dan bildirildiğine göre Türk ahali Kemalilerin hareketini beğenmiyor. Türkler Bolşevik olmazlar, Hilafet makamına bağlıdırlar. **Açıksöz**: Yaşamak derdi: Bizler, şimdiki bedbaht nesil, yeni bir istikbal, beşeriyetin istikbaline kefil olan bir istikbal beklemekte çok haklıyız.

1920 - EKİM

1 - CUMA

1. **Koçkiri İsyanı**... **Koçkiri aşiretinden Alişir**'in **Kemah köylerini** basmasıyla isyan başladı. 15 Kasım'da **Hozat**'ta bazı Kürt aşiretleri bir toplantı yaparak **Ankara**'dan özerklik isteyecekler, özellikle 1921 Mart başından itibaren bölgede isyan ve bastırma hareketleri yoğunlaşacaktır. 19 Aralık'ta **Merkez Ordusu**'nun kumandanlığına getirilen **Nurettin Paşa**, isyanı bastırmadaki sertliği ve isyan bölgesindeki köyleri harabeye çevirmesi nedeniyle sert eleştirilere uğrayacak, TBMM'den seçilen bir kurul bölgede inceleme yapacak, isyan **Haziran 1921**'de bastırılmakla birlikte **Nurettin Paşa** da **divaniharbe** verilmesi isteğiyle görevinden alınacak, ancak **Mustafa Kemal** onu yargılamaktan kurtaracaktır. (**Esengin**: 180)
2. **Genelkurmay Başkanlığı**, **Doğu Cephesi Kumandanlığı**'ndan, **Kars** ve **Arda- han**'ın savunulması için gerekli arazinin ele geçirilmesini istedi. **Kağızman**, **Ermenilerden** Türk ordusunun eline geçti. (**Albayrak**: 5; **TİH** III: 170; **Karabekir** 1: 835) ★ **Kâzım Karabekir**, **Erzurum**'dan **Mustafa Kemal**'e çekilen 50 imzalı telgraf olayını yerinde incelemek ve çözümlemek amacıyla **Cephe**'den **Erzurum**'a hareket etti (**Karabekir** 1: 835).
3. **Kuvayı Milliye**, **Antep**'te **Fransızlara** karşı gece ve gündüz yaptığı saldırılardan bir sonuç alamayarak çekilmek zorunda kaldı (**Abadi**: 65; **Andrea**: 84).

4. Sovyetlerle görüşen Türk kurulunda görevli İbrahim Tali Bey, Sovyetlerin Türkiye'ye yapacakları yardımlarla ilgili raporunu verdi: 28 Eylül'de, Çiçerin, Kamanef, Eliava ve Başkumandan Troçki'nin yardımcısı ile görüştük. Biz Ermeni harekâtını yapamadık, siz yapın diyorlar... Savunma Bakanı Kamanef de 15.000 tüfek, 31 milyon fişek ve üç batarya sahra topu söz verdi. (Karabekir 3: 65)
5. Yüksek Komiser Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a rapor: Sadrazam, Anadolu'ya bir kurulla birlikte, millî hareketi bastırmak için kuvvet gönderilmesini de istiyor. Ferit Paşa çekilse iyi olacak. Yüksek komiserler, Anadolu'ya bir kurul gönderilmesi için baskı yapacağız. Ferit Paşa, milliyetçilerin iktidara gelmesi halinde Padişah ve yakınlarının kişisel güvenliklerinden kaygı duyuyor. Bunları koruyacağımız vaadinde bulunayım mı? ★ Curzon'un talimatı: İlk önce barış anlaşmasını onaylamalıdır. (Şimşir II: 334; Ulubelen: 281; Jaeschke 1: 123; 2: 242; Bel. 177: 364) ★ Cavit Bey'in Ahmet Rıza Bey'den aldığı mektupta, Damat Ferit'in Abdülmecit'i göz hapsine aldırması (Tanin: 17.3.1946).
6. Mustafa Kemal, İtalyan Millet Meclisi başkanına gönderdiği yazıda, İtalya güney illerinin uğradığı felaket nedeniyle TBMM'nin ve kendisinin üzüntülerini bildirdi... (Şimşir 5: 90)
7. Dersaadet: Tarihî bir yargılama: Yıldız yağması. İkdam: 31 Mart hailesinde Yıldız yağmasından dolayı mahkûmiyetler. Vakit: Yıldız yağması mahkûmiyetleri.

2 - CUMARTESİ

1. Konya Ayaklanması... Delibaş Mehmet'in başında olduğu isyancılar, Çumra'yı bastılar, bucak müdürünü tutukladılar ve kasabanın Konya ile bağlantısını kestiler. Konya isyanı, Refet Bey ve Demirci Mehmet Efe kuvvetleri tarafından 22 Kasım'a kadar bastırılmış olacaktır. 1919 yılı sonbaharında da Bozkır'da iki kez isyan başgöstermişti. (HM: 16, 19; AS: 18, 21; Söylev II: 364; TİH VI: 119; VI (1974): 187; İncedayı 1: 17; Esengin: 160; Konya'da tedbir alınmayışı hk. ZC 6: 246)
2. Karabekir, 50 İmzalı telgraf olayı üzerine cepheden Erzurum'a dönerek duruma el koydu. Mustafa Kemal'in Ankara'ya istediği imza sahiplerinin gönderilmesine engel oldu. Daha sonra yalnız Albayrakçı Mithat Bey gönderilecek. Karabekir 7 Ekim'de tekrar cepheye dönecektir. (Karabekir 1: 836)
3. Yunanlılar, gece (2/3), İznik'i işgal ettiler. Kasaba 6'da Gökbayrak Taburu tarafından kurtarılacak fakat 25 Ekim ve 25 Kasım'da iki kere daha işgale uğrayacaktır. (Gnkur. 19)
4. İstiklal mahkemelerinden duyulan ürküntü devam ediyor. Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey ile Karahisar Mebusu Mehmet Şükrü Bey, ayrı ayrı

verdikleri kanun önerilerinde, mahkeme duruşmalarının açık olmasını, üyelerin Meclis’ce denetlenmesini, etki altında kalan mahkeme üyelerinin cezalandırılmasını istediler. Öneriler acele görüşülmek üzere gündeme alındı. Duşumaların muhakkak açık yapılması kabul edilmedi. (ZC 4: 432, 447) ★ Belediye Kanunu’nun bazı maddeleri değiştirilerek, seçimlerde vergi kaydı kaldırıldı, seçmenlerin 20, adayların 25 yaşından aşağı olmaması, başkanın okuma yazma bilmesi şartları getirildi. (2C 4: 433; **Düstur** 3/1: 86)

5. Padişah, İngiliz Malî Eksperi Adam Block’la ve 19’da Hükümet’i kurmakla görevlendireceği Tevfik Paşa ile görüştü (**Jaeschke** 1: 123).
6. Anadolu’ya kaçacağından şüphelenilen Veliahd Abdülmecit’in sarayı çevresinde 26 Ağustos’ta başlatılan polis gözetimi kaldırıldı (TD III: 1012).
7. Azerbaycan Musavat Hükümeti’nin gönderdiği para hediyesi, Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey’e verildi (**Jaeschke** 1: 123).
8. Kastamonu Valisi Cemal Bey, Samsun’dan 3. Kolordu Komutanı’nın ucuz elbiseleri nereden buldukları yolundaki sorusuna cevap verdi: “İstanbul’dan İngiliz askerlerinin müstamel elbiselerini aldık” (**Peker**: 249).
9. **Dersaadet**: Lehler Kızılarla uzlaşıyorlar. **İleri**: Leh-Bolşevik görüşmeleri Riga’da devam ediyor. Bir uzlaşma olmak üzere. **İkdam**: Anadolu’da asayiş ve Yunanlılar. —Leh Bolşevik harp ve sulhu. **Akşam**: Anadolu hareketine nihayet verilmiş. Yunanistan’da ordunun terhisine başlanacak. —Muhacirlerimize yardım için yeni muavenet nizamnamesi. **Karagöz**’de, Bostancıbaşı (Ali Kemal): “Kavun istedim kelek oldu, karpuz diktim kabak oldu, ne hayırsız toprakmış bu!” **Karagöz**: “Bu toprak sana yaramaz babalık!”

3 - PAZAR

1. Dün Çumra’yı ele geçiren isyancılar, Konya’ya girerek şehre hakim oldular. Vali Haydar Bey, Afyon’da bulunan 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey’e telgrafla başvurarak Delibaş Mehmet’in 500 kişilik kuvvetine karşılık silahsız 130 kişilik kuvveti bulunduğunu bildirdi ve acele yardım istedi. Yardım trenle yola çıkarıldı. (AS: 18, 21; PS: 2 Kasım: Konyalıların kıyımı. Halk kuvvetleri millîci kuvvetleri imha ederek Konya’ya hakim oldu. Ankara’da telaş ve heyecan; **Söylev** II: 364; **TİH** VI: 119; VI (1974): 188; **Altay**: 270; **ZC** 6: 246; **Önder**: 62)
2. Ermenistan Hükümeti, İngilizlerin Kafkasya temsilcisinden İngiltere’nin Trabzon’a asker çıkarmasını istedi. Albay Stokes, bunun bir işe yaramayaacağı karşılığını verdi. Dışişleri Bakanı Ahan Canyan, telsizle Sovyetlere başvurarak Türk saldırısının acele durdurulması için girişimde bulunulmasını istedi. (**TİH** III: 177; **Yerasimos**: 186) ★ Çiçerin, Tiflis’teki Sovyet Elçisi Şeynman’a, Türkler Sarıkaşık-Şahtahtı hattında kaldıkça müdahale için sebep bulunmadığını, daha ileri giderlerse önlem alınması gerektiğini, son za-

manlarda İtilaf'ın bir saldırı aracı haline gelmesine rağmen, Ermenistan'ın ezilmesine izin vermeyeceklerini yazdı (**Yerasimos**: 186).

3. Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı Andrea, Antep üzerinde uçakla attırdığı bildirisinde, halkı Kuvayı Milliye'ye karşı kıskırtmaya çalıştı: İsyan ediniz. Fransızlara sığınınız. Sizi kardeş gibi bekliyoruz. (**Uzel**: 170; **Lohanizade**: 214)
4. **Vakit**: Anadolu hareketine nihayet verilmiş. —Pontos murahhasları Atina'da. —Millicilerin bütçesi. —Mustafa Kemal Şark Cephesi'nde. **Yenigün**: Dünya devrimi. —Avrupa'da komünistler harekete geçiyorlar. —Seyyarei Yeni Dünya'yı hedef alan sert yazı: Arif Oruç adındaki çapulcu. Ne Bolşeviklik ne Anadolu kılığa uğramış değildir. **Alemdar**: Anadolu'da halk orduda hizmet etmek istemiyor. Fırarlar artıyor. **İleri**: Yunanlıların Anadolu harekâtının sona ermesi. **İkdam** (Bosfor'dan): Trabzon'da Rus kadınlarıyla vakit geçiren Kemalî subaylar, Bolşevik namı altında zulüm yapıyor.

4 - PAZARTESİ

1. Konya'ya hakim olan Delibaş kuvvetleri cezaevini boşalttılar. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Kurulu kurucularından 67 yaşında bilgin Ali Kemalî öldürüldü. Delibaş Mehmet, hükümete kendi adamlarını atadı. Askerî Lise'nin subay, öğrenci ve hademeleri okullarını silahla savundular. Şeyh Sunu-sî, Alaaddin Tepe'yi savunularla Delibaş arasında aracılık yaparak askerin teslimini sağladı. (**PS**: 2; **Altay**: 270; **TİH VI** (1974): 191; **Esengin**: 167; **Önder**: 62)
2. Sovyetlerin ilk elçilik kurulu Ankara'ya geldi (Birinci Temsilci Verboff, yardımcısı Upmal-Angarski). Mustafa Kemal, kurulu saygı ve dostlukla selamladı ve onların kullandıkları "Yoldaş" lakabını aynen benimsediklerini söyledi. (**HM**: 5; **YG**: 6; **Tunçay**: 104; **Bayur**: 69)
3. Rüşumat Motoru ile İnebolu'ya Sovyet yardımı 632 tüfek, 615 kasatura, 1185 sandık cephane getirildi (**Peker**: 243).
4. Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın 26 Ağustos'ta Moskova'dan gönderdiği ilk mektubacevap verdi. İttihatçıların çabalarını İslam birliği kurmaya değil, emperyalizme karşı yöneltmesini tavsiye etti. "Batı'da, Bolşevizm'i önlemeye çalışan İngiltere'ye karşı ciddi bir direniş gösterecek tek İslam ülkesi Türkiye'dir" dedi (**Cebesoy 2**: 55; **Aydemir 3, III**: 548; **Karabekir 3**: 35; **N.R. İleri**: 184)
5. Padişah'la görüşen Damat Ferit Paşa, onun kaygılarını İngiliz Yüksek Komiseri'ne açıkladı: "Sultan tahammülün son sınırına geldi. Milliyetçi eğilimli bir hükümetle çalışmaya rıza göstermektense belki de saltanatı bırakacaktır." Robeck, bu görüşmeyi Dışişlerine rapor ederken şunu ekliyor. "Kendi-

sine bunun iyi bir hareket olmadığını yazacağım. Sultan tahtını bırakırsa ona Türkiye'den çıkması için yardım ederim." (Ulubelen: 281; Bel: 177: 364; Jaeschke 2: 242).

6. TBMM'nde: Antalya Mebusu Hamdullah Suphi ve Burdur Mebusu İsmail Suphi Beyler, doktorluk ve öğretmenlik yapabilecek aydınların, yurdun muhtaç bulunan köşelerine zorunlu olarak 2 yıl süreyle gönderilmelerini istediler. İzmir Mebusu Hacı Süleyman Efendi, Anadolu'daki cehaletten yakı-narak ilkokullara yeniden düzen verilmesini istedi. Önerinin anayasa tasarı-sının görüşülmesi sırasında ele alınmasına karar verildi. Köy yakınlarındaki ormanlardan köylünün yararlanmasını öngören Baltalık Kanunu'nun görüşülmesine başlandı. (ZC 4: 458, 482)
7. Amasya'da yayımlanan **Emel** gazetesi kaderciliğe çatıyor: Gelsin düşman iş-gal etsin, ezsin seni, sonra da "Dünya zaten biz müminlere haram, kader böyle imiş" mi diyeceğiz? Bunun sonu, din perdesi altında dinsizliktir, ah-laksızlıktır. **Açıksöz**'de Paris Luvr gazetesinin başyazısı: Türkiye'nin imha-sı... —İçki Yasağı Kanunu'nun tatbikine doğru. **İkdam**: İngiltere'nin İstan-bul Elçiliği. **Vakit**: Mustafa Kemal'in Ermenistan ile müzakeresi. Prodos gazetesine göre Kemal'in amacı o cephede bulunan ordularını başka cephe-lere çekmekten ibarettir.

5 - SALI

1. Başbakan Venizelos, Lloyd George'a, Türkleri İstanbul'dan atmayı ve Kara-deniz Bölgesi'nde Pontos devleti kurulmasını önerdi. "Ermenistan ve Gürcistan ile Pontos Cumhuriyeti, İslamcılık ve Rus emperyalizmine karşı sağlam bir set teşkil edebilir" dedi. İngiliz Kabinesi, Venizelos'un önerilerini 10'da görüşecek, İstanbul'u iki Yunan devleti arasına sıkıştırmamak gerekti-ği, Fransızlarla İtalyanların razı olmayacağı gibi gerekçelerle askıya alacak-tır. (Ulubelen: 28; Bel. 177: 354; Şimşir II: 339; Jaeschke 1: 123)
2. Konya isyanını bastırmak üzere 660 kişilik bir kuvvet daha Afyon'dan yola çıkarıldı. Delibaş, bastırma kuvvetlerine elçi göndererek geri gitmelerini iste-di. Binbaşı Derviş Bey bunu reddetti. Delibaş Mehmet, millî kuvvetlere sal-dırmaya hazırlanıyor. (AS: 18, 21; Altay: 271; TİH VI (1974): 190; **Esen-gin**: 163, 169)
3. Dışişleri Bakanı Çiçerin, Kafkas Orduları Siyasî Komite Sorumlusu Orjoni-kidze'ye çektiği telgrafta, Kafkaslarda barış politikasına gidilmesini, Gürcis-tan, Ermenistan ve Türkiye ile ilişki kurulmasını istedi. Sovyetler, Ermenile-rin yardım isteyen 30 Eylül tarihli başvurularına karşılık vererek, Türk iler-lemesini durdurabileceklerini bildirdiler, buna karşılık Sevr Anlaşması'ndan vazgeçilmesini, Mustafa Kemal'e yardım gönderebilmeleri için Şahtahtı-Nahcivan demiryolunun geçici bir süre geri verilmesini istediler. Ermenistan Hükümeti, İngiliz Temsilcisi Stokes'in görüşünü aldıktan sonra öneriyi red-decektir. (Yerasimos: 187; Bel. 164: 687)

4. Antep'te şiddetli çarpışmalar devam ediyor. Fransız müfrezesi, sığındığı Latin kilisesi gerisine atıldı. Çınarlı Cami harabe haline geldi. (**Üzel:** 173; **Lohanizade:** 221; **Yetkin:** 59; **Mümtaz:** 35; **Ünler:** 89; **Abadi:** 66 "Bu çarpışma Türklerin savunmadaki azim ve metanetini, çevikliğini, sokak çarpışmalarındaki kabiliyetini bir kere daha gösterdi")
5. Yunanlılar İslamköy (Banaz)'ü işgal ettiler. Banaz, bundan sonra 6 Ocak 1921 ve 23 Mart 1921'de iki kez daha işgal edilecek ve son olarak 31 Ağustos 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur.** 59)
6. Rusya'dan dönmekte olan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Sinop'tan Kastamonu'ya geldi. Yarın Ankara'ya gidecek. (**AS:** 7; **Açıksözcü:** 99)
7. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Wilson'dan Yüksek Komiser Robeck'e: İyi organize edilmiş 40.000 kişilik Padişah ordusu, milliyetçileri yenilgiye uğratabilir. Halk bu kuvvetlere silahlı direnişte bulunursa daha büyük kuvvetler gerekir. İyi Türk subayları, bu orduda görev almak istemiyor. Bu ordunun ihtiyacı için 20.000.000 lira hesaplıyoruz. Bu orduda yabancı subaylar da bulunmalı. (**Şimşir II:** 347)
8. 14 Eylül'de devrim hükümetinin işbaşına geldiği Buhara'da Birinci Buhara Emekçiler Kongresi. İkinci Kongre Eylül 1921'de (**TK** 124: 51)
9. **Hakimiyeti Milliye**, "yazar yokluğu" nedeniyle yayımına bir aylık ara verdikten sonra yeniden yayımlanıyor: Dün Ankara'ya gelen Bolşevik elçiliğini saygı ve dostlukla selamlarız. Gelenlerle aynı amaca giden yoldaşlarız. Doğu tarihinin büyük bir olayı artık emrivaki halinde: Türk-Bolşevik ittifakı. —İstanbul Anadolu ile uzlaşmak istiyor. **Akşam:** Kızılar ateşkes şartlarını kabul etmişler. **Albayrak:** Sarıkamış. **Alemdar:** Lütfi Fikri Bey, Hükümet'le Anadolu arasında bir uzlaşma sağlamak amacıyla hazırladığı uzun bir projeyi, Damat Ferit Paşa'ya sundu. **İleri:** Barışa bir adım daha: Lehlilerle Bolşeviklerin Riga Anlaşması. **İkdam** (Reuter'den): Ankara yârânı, Erzurum'da bir toplantı yaptı. Toplantıda Mustafa Kemal ile Enver hazır bulundu (!). **Vakit:** Anadolu'ya Lütfi Fikri Bey'in başkanlığı altında Müsalemet İttifakı üyelerinden oluşan bir kurulun gönderilmesi muhtemeldir. —İzmir'de Yunan üniversitesi. —Ankara'da yeni bir parti.

6 -ÇARŞAMBA

1. Konya'ya gelen Refet Bey kuvvetleri, önceki gün şehre hakim olarak bir hükümet kuran Delibaş'ın direncini kırdılar, kuvvetlerini şehirden çıkardılar (**AS:** 18, 21 "Rus yardımı silahlarla donanmış, 8.000 mevcutlu kolordu" (!), **Altay:** 272; **TİH VI:** 123; **Söylev II:** 365; **Esengin:** 171).
2. Tiflis'te Türk saldırısına karşı büyük bir miting düzenlendi (**Alemdar** 21'den **Öztoprak:** 221). ★ Ankara, Ermeni seferinin sebeplerini Moskova'ya bildirerek Türkiye ile Sovyetler arasındaki ilişkileri anlayan bir Ermeni hükümetinin işbaşına gelmesi için yardım edilmesini istedi (**Cebesoy** 2: 92).

3. İtalya'da bulunan bazı Türkler, eski elçilerden Galip Kemalî Bey, Paris eski Elçisi Salih Münir Paşa, Mahmut Muhtar Paşa, Ankara'ya bir uzlaşma formülü önerdiler. Uzlaşma koşulları şöyle: Padişah yeni bir hükümet atarsın, Meclis'in Anadolu'da açılması şartıyla yeni seçimler yapılsın. Seçimlere müdahale edilmesin. Hükümet, ülkenin bütünlüğünü İtilaf Devletleri'nden siyasî yollarla istesin... Galip Kemalî: Maksadımız, aradaki ikiliği kaldırmaktır. Bu muhtıraya cevap almadım. (**Söylemezoğlu**: 258)
4. Mustafa Kemal, 9. Tümen Kumandanı (Deli) Halit Bey'den aldığı ve buna cevap olarak gönderdiği telgraf suretlerini Karabekir'e gönderdi. Halit Bey, 28 Eylül'de 50 imza ile Erzurum'dan Mustafa Kemal'e çekilen telgrafın Mustafa Kemal'i değil, 15. Kolordu Kumandanı Vekili Kâzım Bey ile suistimalden sanık birkaç kişiyi hedef aldığını, Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliye aleyhine her hareketi ezmeye hazır olduklarını bildiriyor, Mustafa Kemal de ona teşekkür ediyordu. (**Karabekir** 1: 838)
5. Curzon'un talimatı: Sultan'ın tahtı bırakmaması için bütün kuvvetinizle etki ediniz. Çekilirse, yurt dışına çıkmasına yardımcı olunuz. (**Jaeschke** 1: 123; 2: 242)
6. İnegöl ve İznik Yunanlılardan geri alındı (**Gnkur.** 18, 19).
7. Yenigün'de Yunus Nadi, Ankara'ya gelen Sovyet Elçilik Kurulu'nu selamlıyor: Amaçta olduğu gibi esasta da ayrılığımız yok. Hepimiz aynı yolun yolcularıyız. (**Cerrahoğlu**: 146) **İleri**: Kış derdi. **İkdam**: Hayat hakkındaki fikirlerde inkılap. —Leh-Bolşevik mütarekesi. **Çagadamard**: Gürcistan ordusu, Ermenistan'a yardım için Ardahan'a doğru ilerliyor (**Alemdar**: 11'den **Öztoprak**: 215). **İstikbal**'de yeniden Trabzon Valiliği'ne dönen Hamit Bey'in Trabzon ileri gelenleri ile yaptığı toplantı. Hamit Bey, toplantıda TBMM'nin amaçlarını ve Türkiye'nin komünist olamayacağını anlatıyor. (**Meşhur Valiler**: 395; **Erdeha**: 199) **Akşam**: Kırıl'ı bir maymun ısırdı. **Karagöz**, her taraftan gelebilecek tehlikelere karşı tedbirli: Yıldırımsavar ve yelkovanlı başlık.

7 - PERŞEMBE

1. Bakanlar Kurulu, Ermeni sorununun barışçı yollarla çözümünün mümkün olmadığı gerekçesiyle Kars üzerine askerî harekâta girişmeye karar verdi ve bu kararı Doğu Cephesi Komutanlığı'na bildirdi. İkinci Tümen, Tuzluca'yı Ermenilerden aldı. 20 Eylül'de verilen karar üzerine Doğu Ordusu 28 Eylül'de ileri harekâta başlamış ve bazı yerleri işgal etmişti. Karabekir, kısa bir süre için döndüğü Erzurum'dan Sarıkamış'a hareket etti. Buradan çektiği telgrafta, kendisinin ve ordusunun Hükümet'e bağlılığını bildirdi. (**Karabekir** 1: 837; **TİH**: III: 303).

2. 11 Eylül tarihli kanun gereğince kurulan 7 mahkemeden Ankara İstiklal Mahkemesi çalışmalarına başladı. Mahkeme, birçok asker kaçağından başka belli başlı olarak, Kuvayı İnzibatiye'yi, Çerkez Ethem ve kardeşlerini, Gizli Komünist Partisi'ni kurmaktan Tokat Mebusu Nazım ve arkadaşlarını, İngiliz casusu Hintli Mustafa Sagir'i mahkûm edecektir. Bu günkü 1 Numaralı kararla, Sevr Anlaşması'nı imza ettikleri için Damat Ferit ve Hadi Paşalarla Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler, yokluklarında idam cezasına çarptırıldılar. (Aybars: 82, 251; Kandemir 3: 20)
3. Yüksek komiserler, Başbakan Damat Ferit'e ortak bir nota vererek Anadolu'daki tehlikeye barışçı yollarla son vermek için güvenilir kişilerden bir kurul gönderilmesi gerektiğini ve Başbakan'ın bu konudaki itirazlarına katılmadıklarını bildirdiler. Damat Ferit Hükümeti, 9'da istemeye istemeye, Ankara ile bir uzlaşma girişiminde bulunacak, ancak bunu başaramayınca 17'de istifa ettirecektir. (Şimşir II: 369). ★ Lütfi Fikri Bey'in Bosfor'a verdiği demeç Akşam'da: Bir heyet halinde Anadolu'ya gitmeğe hazırım. İleri süreceğim birinci şart, Sevr Antlaşması'nın samimi ve sadıkane bir şekilde uygulanmasıdır. Buna karşılık Hükümet'in ilan ettiği genel af uygulanacak. (Akşam: 7)
4. Adana Vali Vekili Abdurahman Bey, İstanbul Hükümeti İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, şehrin açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu bildirdi; Fransızlar şehri terkederse Kemalistlerin katliam yapacaklarını, bunların Padişah'a sadık Türk halkını tehdit ettiklerini ileri sürerek, şehri boşaltmalarını için Fransızlarla acele bir anlaşmaya varılmasını önerdi. Yarından sonra da benzer isteklerde bulunacaktır. (Véou: 590)
5. Türkiye'de seyahat edenlerin bir belge alma zorunluluğunu getiren kararname kabul edildi. ★ Daha sonra adı Resmi Gazete olacak haftalık Ceride-i Resmîye'yi çıkarma kararı. İlk sayı, 7 Şubat 1921'de çıkabilecek, 18 Temmuz'a kadar 21 sayı yayımlanacaktır. (Düstur 3/1: 92, 95)
6. Açıksöz'de Piyer Loti'nin 20 Ağustos tarihli Paris Luvr gazetesinde çıkmış Türkiye'yi savunan yazısı. —Reşit Mümtaz Paşa'nın Padişah'a sunduğu Damat Ferit aleyhine rapor. Alemdar, "Memleketin bütün namuslu evladı"na bir "son hitap" yayımlayarak muhalefetin birleşmesini istedi: İttihat ve Terakki ancak böyle mahvedilebilir. Kurtulursak böyle kurtuluruz. İleri: Zayıflara acıyalım. İdam: Kızıl Rusya'da ayaklanmalar.

8 - CUMA

1. Refet Bey'in komutasındaki bastırma kuvvetleri, Delibaş'ın dün Konya'dan çıkarılan kuvvetlerini Çumra yönüne kovaladı. Karaman ve Ilgın (Krş. 9), isyancılardan kurtarıldı. Delibaş kuvvetleri Bozkır'a kaçtılar. Refet Bey, dün yayımladığı bildiride silahların hükümete teslimini istemişti. (TİH VI: 124; VI (1974): 193, 197; Esengin: 172)

2. Pozantı Kongresi... Adana Cephesi'nin güçlendirilmesi ve ilin ihtiyaçlarını sağlamak için bütün ilçe ve bucaklardan seçilmiş 60 kişi, Pozantı'da bir araya geldi. Çalışmaları iki gün sürecek kongrede askerî, malî ve idarî bazı kararlar alınacak. Mustafa Kemal 5 Ağustos'ta Pozantı'ya gelerek burada bir toplantı yapmış ve bir bildiri yayımlamıştı. (**Ener 2:** 232)
3. İngiliz Temsilcisi Albay Stokes'in Tiflis'ten Dışişleri Bakanlığı'na raporu: Bolşeviklerle Mustafa Kemal, Ermenilere karşı anlaştı. Türk-Bolşevik planına engel olacak her şeyi desteklemeliyiz. Trabzon'u işgal etmeliyiz. Batı'dan Yunanlılar yürüsün... (**Ulubelen:** 255) ★ Stokes, Curzon'a, Dağıstan'dan Şeyh Şamil'in torunu ile Fuat Bey adında birinin gelerek, Dağıstan ayaklanmasını geliştirmek için 20.000 İngiliz lirası istediklerini yazdı. "Bu iş için bir peny bile bulamam" diye not düşen Curzon, 22'de red cevabı verecektir. (**Yerasimos:** 188)
4. **İleri:** Ermenistan'a nagihanî saldırının neticesi. Ermeni eski Başbakanı, Oltu ve Sarıkamış istikametinde ilerleyen saldırının ne netice vereceğinin bilinmediğini söylüyor. **İkdam:** Yunanistan'da seçimler ve Trakya meselesi. —Ankara'dan dönen bir ecnebinin *Journal d'Orient* gazetesine demeci: Kuveyi Milliye'nin nüfuzu altında bulunan halkın durumu elem verici. Mustafa Kemal'in memurları halkı soyuyor. Halkın şiddetli bir isyanı bekleniyor. **Yenigün'**de Çiçerin'in TBMM Başkanlığı'na 2 Temmuz tarihli mektubu. "Tabiattan gelen bir dostluk, tabii bir ittifakın en canlı tezahürü."

9 - CUMARTESİ

1. İstanbul Hükümeti, Ankara'ya uzlaşmak istediğini bildiren bir telgraf gönderdi. İtilaf Devletleri, Sevr Anlaşması'nın imzalanması için Ankara'yı ikna etmek üzere bir hükümet kurulu gönderilmesi için önceki gün Damat Ferit'e ortak bir yazı vermişlerdi. (**Alemdar:** 10, uzlaşma çabaları konusunda haberler)
2. Yarbay Kasap Osman Birliği, şiddetli bir çarpışmadan sonra Iğın'ı isyancılardan kurtardı. Yedi isyancı linç edilerek öldürüldü. Öte yandan Akseki'ye giren bir grup isyancı, çevre ilçelere çektikleri telde, halkı Halife'nin çevresinde toplanmaya çağırdılar. Refet Bey, Çumra'dan Karaman'a gitti. (**TİH VI:** 124, VI (1974): 193, 198)
3. Ankara, Ermenistan'ı tecrit etmek istiyor. Gürcistan Hükümeti'ne başvuran Ankara Hükümeti, iki ülke arasında dostluk ilişkileri kurulmasını, askıda kalmış olan sorunların dostça çözümlenmesini önerdi. Menşevik Gürcü Hükümeti, Türk-Ermeni savaşı üzerine seferberlik ilan edecektir. (**Bel.** 164: 688) ★ Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Meclis'te Ermeniler üzerine başlatılan harekâtla ilgili bilgi verdi (**ZC** 5: 4).
4. Lenin, Rus Komünist Partisi Moskova örgütü militanlarına, Kafkaslarda durumun çok karışık olduğunu, Türklerin Batum'u, belki de Bakû'yu işgal

etmek niyetinde olduklarını, çarenin Ermenistan'a bir an önce Sovyet düzeninin yerleştirilmesi olduğunu söyledi (Yerasimos: 188).

5. Adana Vali Vekili Abdurahman Bey, İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği yazıda, Fransızlar idare üzerindeki kontrollerini giderek kaldırdıkları için ilin tam anlamıyla bir Osmanlı hükümetiyle yönetildiğini ileri sürdü. Memur maaşlarının Fransızlardan alınan borçla ödendiğini bildirdi. İlin Kemalistler ve haydutlar tarafından çevrili olduğu böyle bir durumda, Fransız askerî işgalinin kalkmasının büyük bir tehlike yaratacağını ileri sürerek Fransız işgalinin devam etmesini ve malî yardım için Fransız Hükümeti'yle anlaşma yapılmasını istedi. (Véou: 407, 598) ★ Harbiye Bakanlığı, Başbakanlık'tan İzmir ve çevresindeki emekli, dul ve yetim maaşlarının yerinde ödenmesine izin istedi. Aksi halde, bunların İstanbul'a gelmesiyle bölgedeki Türk nüfusun daha da azalacağını ve 5 yıl sonraki halk oylamasında çoğunluğun Rumlara geçeceğini bildirdi. Hükümet kararına göre, emekli, dul ve yetimlerin maaşları, bunlar ancak İstanbul'a gelirlerse ödenebiliyor. (Su 2: 52)
6. Fransızların Adana askerî valisi Albay Brémond, ilin ileri gelenlerini toplayarak veda etti. Yaptığı konuşmada, şimdilik Sevr Anlaşması'nın kararlarına uymaktan başka yapacak bir şey olmadığını, bütün çabanın 1921 hasadı üzerine yoğunlaştırılmasını, aksi halde Kilikya'yı büyük bir açlık beklediğini söyledi. Valiyi ziyaret etti, "kalabalık bir kitle" tarafından uğurlanarak Fransa'ya gitti. Brémond, 9 Ocak 1919'da Kilikya'nın genel yönetimini, 19 Ocak 1919'da Adana'nın yönetimini üzerine almış, 1 Şubat 1919'da da Adana'ya gelmişti. Bir buğday ihalesi nedeniyle Beyrut'taki Fransız yönetimiyle arası açıldığı için görevden alınan Brémond, 1923'te generalliğe terfi edecek, 1927'de de Lejyon Dönör nişaniyle ödüllendirilecektir. Fransız Tümen Komutanı Dufieux, 11'de, Brémond'un hizmetlerini ve kişiliğini yücelten bir bildiri yayımlayacaktır. (Véou: 412)
7. Sir Horace Rumbold, İstanbul İngiliz Büyükelçiliği'ne atandı. Varşova Orta Elçisi Rumbold, normal diplomatik ilişki kuruluncaya kadar Yüksek Komiser unvanını taşıyacak. Rumbold, Yüksek Komiserlik görevini Amiral de Robeck'ten 17 Kasım'da devralacaktır. (Bel. 177: 364; HM: 20 Kasım)
8. **Hakimiyeti Milliye:** Dünyanın manzarasını değil temellerini değiştirmeye doğru giden komünizmin azamî programını dahi savunmayı çoktan beri mesleğimize kaydetmiş bulunuyoruz. Komünizm komünizm diyen şarlatanlara aldanmayınız, onlar sahtedir. —Komünizm Balkanlarda da hayli yol almıştır. —Anadolu'nun elinde iki bayrak vardır: Emperyalizme karşı mücadele, hakimiyetin milletin olduğu. Kafkas dağlarından Anadolu'ya bakanlar bunu anlayabilirler. Bolşevik kurulunun gelmesine bu bakımdan da memnunuz. —Konya fitnesinin imhası. —Sınıf ve meslek dayanışması. —(Kâğıt ve araçların yokluğu nedeniyle gazete 3 kuruştan 5 kuruşa çıkarıldı). **İkdam** (Journal d'Orient'dan Mustafa Kemal ile uzlaşmak mümkün müdür? **Öğüt:** Konya isyanının tafsilatı.

10 - PAZAR

1. Yalvaç'a giren isyancılar dinî törenle karşılandı. Bundan cesaret alan isyancılar, askerlik şubesini ve subay evlerini yağma ettiler. İsyanı bastırmak için Demirci Mehmet Efe, 500 kişilik kuvvetiyle Dinar'dan Isparta'ya hareket etti. (TİH VI: 130; VI (1974): 199; **Esengin:** 209)
2. Osmaniye ile Toprakkale arasında Fransızların 3 saat süren saldırısına karşı millî kuvvetler direndiler. İkinci Eshabıkehf Savaşı'nda Fransızlara ağır kayıplar verdirildi. (TİH IV: 196; **KSİ:** 248)
3. İngiliz Kabinesi, Venizelos'un 5 tarihli önerisini askıya aldı. Venizelos, bir Pontos devleti kurulması, Anadolu'da yeniden bir askerî harekâta geçilmesi gibi önerilerde bulunmuştu. İngiliz Hükümeti, bu istekleri reddederken, bunların Fransız ve İtalyanlar tarafından reddedileceğini de göz önünde tuttu. (**Bel.** 177: 354)
3. Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyeleri Ankara'dan yola çıktılar (**Aybars:** 125).
4. **Hakimiyeti Milliye**'de Mustafa Kemal'in Chicago Trübün'e demeci: Bu bir halk hareketidir ve İslam dünyasının yardımına da dayanıyoruz. **Öğüt**'te Padişah'ın resmi: Kuvayı Milliye ve Millî Meclis, Padişah'ın gizli emirlerine dayanarak kurulmuştur. (!) **Dersaadet:** Şehrimizde hastalıklar artıyor, ölümler çoğalıyor ve kış geliyor! **İleri:** Trakya Müslümanları. —Ermenistan'a beş cepheden hücum. **İkdam:** Dahilî ıslahat projeleri. —Yunanistan'da muhalifler faaliyette. **Vakit:** Erivan Hükümeti, Millîcilere resmen savaş ilan etmiştir. **Akşam:** Ermenistan şimdi resmen çarşıyor.

11 - PAZARTESİ

1. Yüksek Komiser Robeck, Padişah'la görüşerek, Sevr Anlaşması'nın parlamento kararı olmadan onaylanabileceğini telkin etti. Padişah'a verilen nota göre anlaşma, Anadolu'ya bir kurul gönderilmeden önce onaylanmalı. Onaylanmazsa bu Türkiye için felaket olur. Yeni Türkiye'yi de Padişah yönetmeli. Padişah ise Anadolu'yu güçlendireceği gerekçesiyle anlaşmayı onaylamaya taraftar görünmedi. İngiliz dostluğundan söz etti. Mali yardım istedi ve Hükümet'i değiştirmeyeceğini ima etti. Vahdettin kişisel güvenliğinden kaygı duyduğunu da tekrarladı. (**Şimsir II:** 361, 364)
2. İki gündür devam eden şiddetli çarpışmalar sonucu Fransızlar Kovanbaşı Savaşı'nı kaybettiler ve "bine yakın" kayıp vererek Osmaniye-Toprakkale'den Adana yönüne çekildiler (TİH VI: 195, 291).
3. Meclis'te Baltalık Kanunu 7'ye karşı 87 oyla kabul edildi. Buna göre orman köylerinde hane başına 18 dönüm hesaplanarak köy adına baltalıklar ayrılıyor. Ormanların korunması köylülere bırakılıyor. (**ZC** 5: 27; **Düstur** 3/1:

97; **AS:** 11 “Köylerimizin refahına doğru, Baltalık Kanunu) ★ Adli Tıp Kanunu (**CR:** 6).

4. İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Moskova’dan Ankara’ya döndü. Yanında Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey’in raporu ve Sovyetlerle 24 Ağustos’ta paraf edilmiş anlaşma olduğu halde 39 günde Ankara’ya gelebilen Yusuf Kemal Bey, Bekir Sami Bey’le birlikte 11 Mayıs’ta Ankara’dan yola çıkmış ve 19 Temmuz’da Moskova’ya varmıştı. Anlaşma metni Meclis’in gizli oturumunda okundu ve alkışlarla karşılandı. Mustafa Kemal, elçilik kuruluyla birlikte göndermek istedikleri Tevfik Rüştü, İsmail Suphi, Besim Atalay ve Fuat Beylerin “İlmî Tetkikat Heyeti” olarak izinli sayılmalarını istedi. (**GCZ** 1: 148, 151; **Tengirşek:** 189 “Sovyetlerde yaptıklarımıza, gördüklerimize dair Bakanlar Kurulu’na üç gün bilgi verdim...)
5. Sovyetlerin Ermenistan’a atadıkları elçi Legran, Erivan’a geldi (**Bıyıklıoğlu:** 20). ★ The Times’in İstanbul muhabirinin bugün gazetesine bildirdiğine göre, Ermenistan Hükümeti, İtilaf Devletleri ve Yunanistan’dan savaş araçları istedi (**Alemdar:** 24).
6. **Alemdar**, Lütfi Fikri’nin Anadolu ile uzlaşma girişimlerine karşı çıkıyor: Kuvayı Milliye İttihatçılardan başka bir şey değildir. **İleri:** Ermenistan harp sahasında harekât. —İran’da ve Lehistan’da Bolşevikler. **Vakit:** İzmir cephesinde vaziyet. —Millicilerin bir pususu. —Mustafa Kemal’in yeni tertibatı. **Açıksöz:** İstanbul’da neler oluyor: Abdülmecit Efendi Anadolu’ya kaçmasın diye Dolmabahçe’de mahsur tutuluyor. İstanbul Hükümeti, halkı oyalamak için kendi kendine suikast tertip ediyor. Kuvayı Milliye’yi yok etmek için fırkalar kurmakla meşgul. İstanbul’da açıkta 10.000 kadar zabıt, bunun iki üç misli kadar da mülkiye ve ilmiye memuru var. Birçok memur, hatta zabıt geceleri taşımak üzere hamallık yapıyor. Halkın bütün ümidi, Kuvayı Milliye’dedir. —Elem kasideleri (Mehmet Muhsin). **Akşam:** Ermenistan hudutlarına taarruz.

12 - SALI

1. Ayaklanmaların bastırılmasına devam ediliyor. 1) Zile’ye gelen Çolak İbrahim kuvvetleri, ayaklananların elebaşılarını yakalayıp astı. 2) Akşehir halkı, Yarbay Kasap Osman’ın gönderdiği taburu sevgi ile karşıladı. Albay Refet de Delibaş Mehmet’in kuvvetlerini kovalıyor. İsyancılar Bozkır yönüne kaçtılar. 3) Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyeleri, Ankara’dan, eşkiyalığın yoğun olduğu Çankırı’ya geldi ve halka bir bildiri yayımladı. (**Öğüt:** 15; **TİH** VI: 125; VI (1974): 161, 194; **HTVD** 74, belge: 1605)
2. Menşevik Gürcü Hükümeti, Türk-Ermeni savaşının Gürcistan’ı da savaşın içine çekeceğinden çekindiği için seferberlik ilan etti. Gürcüler de Ermeniler gibi Sovyet Rusya’ya başvurarak Türk saldırısının durdurulmasını isteyecek, Ankara Hükümeti, Doğu Ordusu’ndan, bu seferberliğe karşı, seferberlik

ilan etmesini, saldırı ihtimaline karşı hazır bulunulmasını isteyecektir. (TİH III: 177)

3. Sovyet Rusya ile Polonya arasında barış imzalandı. Riga'da imzalanan ve bu adla anılan anlaşma, 20'de yürürlüğe girecek. Batılı devletlerin Rusya'daki Bolşevik düzeni yıkmak için Polonya'yı kışkırtmaları ile 25 Nisan 1919'da başlamış olan savaşın başlangıcında Polonya orduları Ukrayna'ya girmiş, karşı saldırıya geçen Sovyetler, Varşova önlerine kadar ilerlemişler, ancak burada durdurulmuşlardı. (Dersaadet: 13, 14, 17, 19; İleri: 14, 16; HM: 7 Kasım)
4. İzmir Müftüsü Mehmet Rahmetullah Efendi, Yunan Siyasî Temsilcisi Steryadis'e gönderdiği bir yazı ile ondan randevu istedi. İzmir'de kurulmakta olan yeni yönetim içinde yer alacak İslam Cemaatı Teşkilatı hakkında İzmir eşraf ve aydınlarından aldığı çok imzalı bir dilekçeyi yazıya ekledi. Dilekçe-de, Müslüman halkın işgalden beri Yunan idaresine zorluk çıkarmadığı anlatılarak bu cemaatın din, eğitim vb. işlerini görmek üzere Osmanlı Devleti'nde Rum teşkilatlarının sahip olduğu imtiyazların benzerini taşıyan bir örgütün kurulmasına izin verilmesi için Müftü'nün aracılık yapması, teşkilat kuruluncaya kadar da seçeceği kimselerle geçici bir kurul meydana getirmesi isteniyor. (Su 2: 49)
5. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul Yüksek Komiseri'ne talimatı: Padişah tahttan çekilirse Veliht da Ankara'da oturursa pek güç bir durum ortaya çıkar. Damat Ferit, Veliht'ın firarını önleyecek tedbirler alsın. (Şimşir II: 351)
6. Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan İngiltere ve İtalya'nın Paris Büyükelçilerine nota: Barış anlaşması yalnız Padişah tarafından imzalanabilir. İmzadan sonra Damat Ferit değiştirilirse bir kısım milliyetçiler İstanbul Hükümeti tarafına dönebilir. Arkasından Anadolu'ya gidecek kurul halkı aydınlatabilir, Hükümet'e bağlayabilir. Anadolu'ya karşı 15.000 kişilik bir ordu kurulması hususunda Yüksek Komiserler işbirliği yapmalıdır. Kurulacak kuvvetin Mustafa Kemal tarafına geçmesini önleyecek tedbirler alınmalıdır. (Şimşir II: 354)
7. Yunan askerleri ve çeteler, Adapazarı'nın Ecel Deresi ile Meşeli köylerini bastılar, birkaç kişiyi yaraladılar ve bir kızın ırzına geçtiler. (Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri.....45)
8. **Hakimiyeti Milliye:** İki komünizm: Karl Marks, dünyanın yürüyeceği yolları keşfetmekle iftihar edebilir. Bir ülkeye kapitalizm zulmederse ona karşı herkes birleşir. Anadolu Komünizmi, Rusya'daki kanlı ve haşin proletarya diktatörlüğü'ne lüzum kalmaksızın daha faydalı, daha etkili sonuçlara doğru gidecektir. —Anadolu zalimlerle, hainlerle anlaşamaz. **Öğüt:** İsyen ruhiyatı. **Yenigün:** Türk Karl Marks'ı Ali İhsan Bey, programını açıklıyor: Mesleki

temsil... Alemdar'da Refi Cevat: Muhalefet olarak birleşmeliyiz. **İleri:** Riga barış anlaşması. —Ermeni hududundaki çarpışmalar. **İkdam:** Edirne'de tutuklamalar devam ediyor.

13 - ÇARŞAMBA

1. Türk saldırısıyla karşı karşıya olan Ermenilere Sovyetler de bir ültimatom vererek Bolşevik Rus birlikleriyle Kemalistlerin şimendiferlerden serbestçe yararlanmasını istediler. Ermeni Hükümeti isteği reddedecektir. (**Dersaadet:**25; **İkdam:** 30) ★ İngilizlerin Kafkasya temsilcisi Albay Stokes, hükümetini Dağıstan ve Kafkasya'da Sovyet yönetimine karşı bir isyan başlatmaya çağırdı (**Bel.** 164: 667). ★ Stokes, Gürcü Hükümeti'nin Ermenistan'a her türlü yardımı yapacağını bildirdi (**Yerasimos:** 188).
2. TBMM, 11 Eylül tarihli İstiklal Mahkemeleri Kanunu'na, bu mahkemelelerin savaş ihaneti suçlarına bakmasını da ekledi. Asker kaçaklarını yargılamak için kurulan mahkemelerin görevleri arasına 26 Eylül'de vatan hainliği; bozgunculuk ve casusluk suçlarına bakmak da eklenmişti. (**ZC** 5: 35; **Düstur** 3/1: 99)
3. Dün Zile'yi ele geçirmiş olan millî kuvvetler, isyancıların tutuklu bulunan elebaşlarından Deli Ömer ve Topal Hafız'ı astı (**TİH** VI: 109). ★ Demirci Mehmet Efe ve Albay Şefik Bey 500 kişilik kuvvetle Isparta'dan Eğridir'e geldiler (**TİH** VI (1974): 161, 169; **Esengin:** 209; **Sıtkı Aydın:** 366).
4. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Yunan kuvvetlerine Gediz'de bir saldırı düzenlenmesini önerdi. Genelkurmay, bu saldırıya karşı çıkacak, buna rağmen 24'te başarılı olup olmadığı tartışmalı bir saldırı düzenlenecektir. (**TİH** II: 122)
5. Kalabalık bir Ermeni nüfusunun bulunduğu ve kuvvetli bir biçimde tahkim edilmiş olan Haçin, Türk kuvvetleri tarafından sarıldı. Haçin 16'da teslim alınacak, harekât 17'de sona erecektir. (**Dalkır:** 157)
6. İstanbul'da Rumların kurduğu Küçük Asya Derneği, çalışmalarına başladı. 1919'da İstanbul'daki Yunan siyasî temsilciliğinin çabalarıyla kurulan dernek, Küçük Asya Yunan İhtilal Cemiyeti adıyla Beyoğlu'nda ilk toplantısını yaptı. (**PM:** 44)
7. **İleri:** Ermenistan Anadolu'ya savaş ilan etmiş, garip. Zaten gariplikler devrinde yaşıyoruz. Asıl hayret edilecek, insanlığın hâlâ kan dökmesidir. Bir türlü rahat ve huzur devri gelmiyor. **İkdam:** Ermeniler mukavemete çalışıyorlar. —Leh ordusunda bir fırkanın isyanı. **Akşam:** Ermenistan taarruzu devam ediyor.

14 - PERŞEMBE

1. Doğu Cephesi'nde Ermeniler, 9. Kafkas Tümeni'ne bir karşı saldırı düzenledilerse de geri püskürtüldüler. (**Albayrak:** 18; **TİH** III: 173).

2. Türk kuvvetleri Haçin'de Ermenilere karşı yeniden şiddetli bir saldırıya geçti. Gece, 200 kadar Ermeni'nin cepheyi yarıp çıkmasından sonra Haçin yarın Türklerin eline geçecek. (*İncedayı* 1: 12; *Tansel*, *AKS*: 61)
3. Türk ordusunun ilerlemesi karşısında Gürcistan Hükümeti de Ruslara başvurdu (*TİH* III: 177). ★ Gürcülerin tarafsızlığını sağlamak üzere Ardahan'a gönderilen Hilmi Bey, Gürcü memurlarla yaptığı işbirliği sonucunu anlatan raporunu yazdı. Ardahan Mutasarrıfı'nın Kura doğusuna serbest askerî hareket yapılabileceğini söylediğini bildirdi. (*TİH* III: 180)
4. Robeck'ten Curzon'a: İstanbul Hükümeti'ne anlaşmayı onaylattırıp sonra onu düşürmek doğru olmaz. Çok baskı yaparsak Padişah da tahttan çekilebilir. Veliht anlaşmaya karşıdır. Tahta çıkarsa milliyetçi muhalefeti canlandırabilir. Yeni hükümetle çalışmak daha güç olur. (*Şimşir* II: 329)
5. Dış Doktoru Ahmet İhsan Bey, İngilizlere casusluk suçundan Ankara'da İstiklal Mahkemesi kararıyla asılarak idam edildi. Ahmet İhsan Bey, 10 Ağustos'ta Mısır'dan Antalya Limanı'na geldiğinde şüphe üzerine tutuklanıp Ankara'ya gönderilmişti. (*Aybars*: 97; *Yak. Tar.* I: 54)
6. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Sovyetlerle 24 Ağustos'ta parafe edilen anlaşmanın esaslarını cephe kumandanlarına bildirdi. Şimdilik 3 milyon kağıt lira, 6 bin İngiliz tüfeği, 100 mitralyöz, 4 milyon fişegin gönderilmeye başlandığını duyurdu. Kumandanlara, Bitlis ve Van'dan Ermenilere toprak verilip verilmeme konusunda ne düşündüklerini sordu. (*HTVD* 55, ves. 1264)
7. Sovyet Rusya ile Finlandiya arasında İmzalanan barış gereğince Sovyetler, Finlandiya'nın bağımsızlığını tanıdılar. Baltık, tarafsız deniz kabul edildi. (*Dersaadet*: 18; *ÜİT* 3: 204)
8. Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Dünyanın ahvaline gelince, o da iyiye doğru gidiyor. Tazyik mefkûreyi uyandırıyor, canlandırıyor. Eski ruh bütün çirkinliklerini gösterdikçe yeni ruhun bütün güzellikleri meydana çıkıyor. İnsaniyet yeni bir ilkbahara hazırlanıyor. Bu ilkbaharın adı, milletin hürriyetidir. (*F.A. Tansel*: 461)
9. Aksaray, bağımsız liva haline getirildi. Koçhisar ve Arapsun ilçeleri de bu yeni il'e bağlandı. (*CR* 7; *ZC* 5: 53; *Düstur* 3/1: 99)
10. **Açıksöz**, şûralar hükümetinin nasıl olacağını anlatıyor: Bolşevikliğin şartlarından birincisi, şûralar hakimiyetidir. Bolşeviklik ilan edilir edilmez şûralar tesis etmek icap eder. Köy şûrası, nahiye şûrası, mahalle şûrası, kasaba şûrası, kaza şûrası, şehir şûrası, liva şûrası... İlk önce malların, emlakın sayımı yapılır... **Yenigün**: Meslekî temsil. —Enver Paşa, Doğu ayaklanması kumandanlığını üzerine almıştır. **Öğüt**: Seyit Ahmet Sunusî Hazretleri'nin huzurlarında. **Alemdar**: Hürriyet ve İtilaf ile Mutedil Hürriyet ve İtilaf birleş-

meli. **Vakit:** 10 yıl içinde İstanbul'da 1719 bina yanmış ve ancak 332'si yeniden yapılmıştır. —Bursa'da Tümen Komutanı Miralay Bekir Sami ve arkadaşlarını, isyan ve ihtilale tahrikten müebbed küreğe mahkûm eden (6 Haziran tarihli) Divaniharp kararı. **Akşam:** Yunanistan'la itilaf kabil midir? Litfi Fikri Bey'in şayan-ı dikkat beyanatu: İhtilal halinde olan Ankara'ya Sevr'i kabul ettirme çarelerini arıyoruz. Yunanistan'la dostluk fikri zamansızdır. Yaraların kapanması için zamana ihtiyaç vardır. —Yeni Aydın Valisi Macit Bey, Kuvayı Milliye işgali altında olmayan yerlerde yeni teşkilat gereği üzerinde duruyor.

15 - CUMA

1. Haçin'deki Ermeni nüfus üzerine 3 aydır devam eden harekât kanlı bir biçimde sonuçlandırılıyor. Dün gece, bazı Ermenilerin Türk çemberini yararak şehri terketmesi üzerine, Haçin ele geçirildi. Birçok Ermeni öldürüldü, bir kısmı kaçtı. Harekât yarın sona erecek. Mağara (Tufanbeyli) kasabası da Ermenilerden alındı. Adana'da Fransızlar ve Ermeniler Haçin olayı nedeniyle matem tuttular. (**TİH** IV: 193; **Cebesoy** 1: 418; **Dalkır**: 157; **Saral**: 120; **Véou**: 423; **İncedayı** 1: 12; **Gnkur.** 2)
2. 19'da yeni hükümeti kurmakla görevlendirilecek olan Tevfik Paşa, İngiliz ve Fransız yüksek komiserleriyle görüştü. Görüşmede, Anadolu'ya gönderilecek uzlaştırma kurulu, malî yardım ve Sevr'in onaylanması konuları ele alındı. (**Şimşir** II: 370) ★ Robeck'in raporları: Vahdettin tahttan inmekte ısrar ediyor. Esir değiş tokuşu şimdilik olamaz. (**Jaeschke** 1: 124)
3. Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, Gediz'e bir saldırı düzenlemesiyle ilgili önceki günkü önerisini kabul etmedi. Gerekçe olarak cephaneye azlığı, Yunanlıların tahrik edileceği ve böylece Batı Anadolu'nun bir kısmının daha kaybedileceği gösterildi. Genelkurmay'ın izin vermeyişine karşılık yarın Kuvayı Milliye komutanlarıyla Alanyund'da bir toplantı yapılacak ve Gediz harekâtı 24'te düzenlenecektir. (**TİH** II: 122) ★ Ali Fuat Paşa, Konya'dan aldığı bilgileri aktardı; Bozkır'daki sindirme hareketinin başarıyla sürdürüldüğünün anlaşıldığını yazdı (**HTVD**, bel. 1604).
4. 21 Eylül'den beri Rusya'dan gönderilen ilk parti silah ve cephanenin tamamı teslim alındı: 2815 tüfek, 1885 sandık cephane. (**TİH** VII: 114)
5. Fransız ordusuna katılarak Türklere karşı savaşma suçundan İstiklal Mahkemesi'nce ölüme mahkûm edilen Kayserili Karabet oğlu Danyal, Ankara'nın Karaoğlan Çarşısı'nda asıldı (**HM**: 16; **Kandemir** 3: 65).
6. Vali Hamit Bey'le 15. Kolordu kumandan vekilliğine atanmış olan Rüştü Bey, Erzurum'a gelerek görevlerine başladılar. Karabekir'in Doğu seferine çıkması üzerine valilik vekilliğini kısa bir süre için devralan Celalettin Arif Bey, bu görev için Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'i önermiş, ancak Mustafa Kemal bunu kabul etmemiştir. Kolordu kumandan vekilliği de,

aleyhinde güçlü bir akım bulunan Kâzım Bey'in istifasıyla boşalmıştı. (**Karabekir 1:** 839; **Erdeha:** 70; **HM:** 5 Ekim, Hamit Bey'in atanacağı)

7. **Vakit:** Trabzon'da Bolşevik acentaları. —Patrikhane boş durmuyor. **İkdam:** Türk-Yunan itilafı mümkün mü? —Bulgaristan'da içtimai inkılap. —Ermenice Yarkir'den: Gürcistan Ermenistan'a yardım ediyor. Gürcistan'ın her yanında Ermenistan lehine gösteriler yapılıyor. **Seyyarei Yeni Dünya'nın** başyazısı: İstanbul ile Ankara birleşemez. Eğer birleşilecekse, Anadolu'daki kahraman halkı ezen, esirliğe mahkûm eden bütün toplumsal sözleşmeler, kanunlar, tamamen yıkılmalı, yakılmalı. Anadolu, Halife'nin bir dakika bile esirliğine razı olamaz. (**Tunçay:** 147) **Öğüt:** Kim dost kim düşman? Birkaç vatansız, satılmış muhababımız değil, fakat halka diyoruz ki, size sahip çıkan devlete sarılınız. **Alemdar'da** Refi Cevat, Lütü Fikri'nin Anadolu ile uzlaşma fikrine karşı çıkıyor. Yunanistan'la anlaşma gereğinde diyor. **İleri:** Oltu-Sarıkaş savaşıyla ilgili Ermenilerin verdikleri bilgiler. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Kala kala biz kaldık. —Ermenistan-Millîciler savaşı. —Haydut Ethem Konya'da 300 İslam ve Hristiyanı nefy ve tazip etmiştir. (!) **Akşam:** Riga'da sulh imza edildi. —Ermeniler yeni hatta çekilmişler.

16 - CUMARTESİ

1. Moskova'dan dönmüş olan Yusuf Kemal Bey, Meclis'in gizli oturumunda uzun bir konuşma yaptı. Parafe edilen dostluk ve yardım anlaşması Rusya'daki yönetim ve Enternasyonal hakkında bilgi verdi. (**GCZ 1:** 158)
2. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, tasarladığı ve Genelkurmay'a önerdiği, ancak izin alamadığı Gediz saldırısı için Alanyund'da bir toplantı yaptı. Hazır bulunanların çoğunluğu saldırı lehinde bulundular. Kuvayı Seyyare Kumandanı Ethem Bey'in de hazır bulunduğu toplantıda, 61. Tümen Komutanı İzzettin Bey dışında herkes milis kıyafetleriyle bulunuyor. Saldırı 24'te yapılacak. (**İzzettin 2:** 7; **Kutay 1, I:** 350)
3. Refet Bey kuvvetleri Bozkır'ı kurtardılar. İsyancılar Hadim ve Aladağ yönüne kaçtı. Bozkır kaymakamı, askerlik şubesi başkanı ve jandarma komutanının cesetleri bahçede bulundu. Demirci Mehmet Efe kuvvetleri de isyancıların elinde bulunan Karaağaç'a girdi. (**TİH VI:** 125; 131; VI (1974): 194, 199; **Esengin:** 174) ★ Demirci Efe kuvvetleri gece (16/17), Karaağaç'ın 14 köyünü bastı, 200 asker kaçağı yakaladı, birçok isyancıyı öldürdü. (**aynı kaynaklar**)
4. Genelkurmay Başkanı'nın Karabekir'e sorusu: "Bolşeviklerin Van ve Bitlis hakkındaki tekliflerine ne dersiniz?" (Krs. 14). Karabekir: Verdiğim mufassal cevabın hülasesi: "Elviye-i Selase'nin işgaline devam en iyi cevap olur" (**Karabekir 1:** 839) ★ Ankara Hükümeti, Bekir Sami Bey'e, Sovyetler Van

ve Bitlis'ten Ermenilere toprak isteğinde diretmezlerse anlaşmanın hemen imzalanması talimatını verdi. Talimatta, Türkiye'den göç etmiş Ermenileri kabule hazır olunduğu da bildirildi. (**Cebesoy 2:** 88; **Yerasimos:** 253; **Tengirşek:** 190, Krş. 21)

5. İstanbul Hükümeti, 1310 doğumluların terhisine, İzmit livasının il haline getirilmesine ve valiliğine Sami Bey'in atanmasına karar verdi. İzmit 3 Kasım'da yeniden livalığa çevrilecek. (**TV:** 3984, 4001)
6. **İleri'nin** bugünkü sayısında başlık kırmızı!: Sarıkaşmış-Iğdır hattı üzerinde. —Lütfi Fikri Bey'in Ankara ile uzlaşma teşebbüsü. **Alemdar:** Ermenistan'da Kemalî saldırısı. Gazete'nin edebiyat kısmında şiirler: Nazım Hikmet'in Dere Kenarındaki İhtiyar'ı. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Mefkûre. **İkdam:** Yunan Kralı'nın sıhhati fenalaşıyor. —Ermenistan'da cepheye nasıl gidiyorlar? **Akşam:** Kuvayı Milliye ordularının Ararat Dağı eteklerinde tarruz istikametleri. **Hakimiyeti Milliye:** Rus Bolşevizmi, Türk komünizmi. Bolşevizm inkılabı, bütün komünizm hareketleri için bir model değil, pek kıymetli, pek canlı, pek muazzam bir rehberdir. Her şeyde taklitçilik fenadır, bilhassa inkılapçılıkta... **Karagöz'de** soba kurmak için çıktığı evin tepesinde anafordan düşmemek için uğraşan Bogos Usta'ya **Karagöz'ün** cevabı: Ben sana, o kadar yükseğe çıkma demedim miydi?

17 - PAZAR

1. Yüksek komiserler Vahdettin'i ziyaret ederek ondan Anadolu ile uzlaşacak bir hükümet kurulmasını istediler. Bunun üzerine Damat Ferit Hükümeti istifa etti. İlk hükümetini 4 Mart 1919'da, ikincisini 19 Mayıs 1919'da, üçüncüsünü 21 Temmuz 1919'da kurmuş olan Damat Ferit, Sivas Kongresi'nin Ali Galip olayı üzerine İstanbul'la ilişkisi kesmesinden sonra 30 Eylül 1919'da istifa etmiş, Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa Hükümetlerinden sonra dördüncü hükümetini 5 Nisan 1920'de kurmuş ve bu hükümetini 31 Temmuz 1920'de yenilemişti. Bütün iktidarı döneminde, İngilizlerle işbirliği halinde, Anadolu kurtuluş hareketine karşı sert tedbirler alan Damat Ferit Paşa, böylece siyaset sahnesinden silinmiş bulunuyor. Tefik Paşa Hükümeti, 21 Ekim'de kurulacak. (**Vakit, İkdam, Alemdar:** 18; **Dersaadet, PS:** 18, 19; **İleri, Akşam:** 19; **HM, Öğüt:** 23; **AS:** 25 "Iskat edildi"; **Göztepe:** 372; **Danışmend:** 465; **Atatürk Ansiklopedisi** 7: 241)
2. TBMM'nin gizli oturumunda mebuslar, Van ve Bitlis'ten Ermenilere toprak verilmesi konusundaki Sovyet isteğini görüştüler. Mebuslar, Sovyetlerin tutumu karşısında hayal kırıklığına uğradıklarını söyleyerek onu Çarlık emperyalizmini devam ettirmekle, Rus halkını temsil etmemekle ve gerçek komünist olmamakla suçladılar. (**GCZ 1:** 176) ★ Bakanlar Kurulu, Van ve Bitlis'ten Ermenilere toprak verilmesi konusunda iki gündür yaptığı görüşmeyi tamamlayarak, Sovyetlerin bu konudaki isteğini reddetmeye ka-

- rar verdi. Durum Bekir Sami Bey'e 21'de bildirilecek. (ZC 5: 79) ★ Sovyetlerde yaptığı görüşmeler ve parafe edilen anlaşma konusunda Bakanlar Kurulu'nda ve Meclis'te bilgiler veren Yusuf Kemal Bey, dinlenmek için Kastamonu'ya gidiyor (Tengirşek: 180).
3. Ermeniler, Haçin'i baştan aşağı yakarak kasabadan çekildiler. Ermenilerin bir kısmı esir alındı. Haçin harekâtı sona erdi. Haçin'e, bu harekâtı yöneten Kuva'yı Milliye Komutanı Saim Bey'in adından ötürü Saimbeyli adı verilecektir. (HM: 25; İleri, İldam: 9 Kasım; Uzel: 175; Dalkır: 162, 222; Mümtaz: 42; Saral: 120)
4. İngiliz muhripleri, Bartın çayında Aydınreis ve Preveze gambotlarını ikinci kez aradılarsa da bulamadılar. Gemiler Ankara Hükümeti tarafından Rusya'ya gönderilmişti. (TİH V: 20)
5. **Alemdar:** Ermenistan'da Kemalî saldırıları. Kemaliler bugün Oltu'dan Ararat Dağı eteklerine kadar 250 km.lik bir cephede savaşıyorlar. —Lütfi Fikri'nin Türk-Yunan anlaşmasına karşı sözleri üzerine Abdullah Cevdet'in Bosfor'a demeci. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Demek işlemediğimiz bir hata kalmışmış. Ermenistan'a saldırı ile onu da tamamladık. **İldam:** Yunan Kralı vefat eder ise... **Akşam:** Ermenistan'a Sovyet askeri de girdi. —Kral ölüyor. **Tercümanı Hakikat:** Yunan terhisı başladı mı? Kışın Ankara üzerine yürümek müşkül. —Ermenistan üzerine Tatarlar ve Bolşevikler de taarruza başlamışlar. —Doktoru Kral Aleksandr'dan ümit kesmiş.

18 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal tarafından yakın çalışma arkadaşlarına kurdurulan (Danışıklı, Resmî) Türkiye Komünist Fırkası, kuruluş ruhsatını alarak çalışmaya başladı. Partinin kurulmasında güdülen amaç; son 5-6 aydır Türkiye'de oldukça yaygınlık kazanan komünist akımları kontrol altına almak ve Sovyet yardımlarını garantiye bağlamak. Bakû'da 10 Eylül'de kongresini yapan Mustafa Suphi'nin önderliğindeki Türk Komünist Fırkası, 14 Temmuz'da bir bildiri yayımlayarak Ankara'da çalışmalarına başlamıştı. Resmî partiye girmeyi kabul etmeyen komünistler, 7 Aralık'ta, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı kuracaklar, ancak Hükümet, bu parti mensuplarını tutuklayarak bir kısmını çeşitli cezalara çarptıracaktır. (Tunçay: 162; Bel. 140: 641; Sayılan: 177; Darendelioğlu: 99; Tevetoglu: 303; Harris: 116; ATTB: 358)
2. Konya isyanını bastırmakla görevli birlikler Seydişehir'e girdiler. İsyancılar-dan yakalanan 20 kişi idam edildi. Demirci Mehmet Efe, Isparta'nın Karaağaç kasabasının diğer köylerini bastı. 118 asker kaçağı yakalandı. İsyancı elebaşılardan 7 kişi idam edildi. ★ Yozgat'ın Akdağmadeni'nde iki mebusun evini yakan Deli Halit Çetesi'ne halk karşı koydu. (TİH VI: 126, 131; VI (1974): 161, 195, 200; Esengün: 174)

3. **Ferda** (Adana): Kahraman Delibaş'ın başarısı üzerine Düzmece Mustafa'nın kaçmaya hazırlandığı söylenmektedir. Milliyetçi namı altında milleti soyup mahveden alçakların, hainlerin yakında tamamen belayı bulacakları muhakkaktır. (**Ayhan**: XXIV) **Dersaadet**'te Sait Molla: Code Civil (Medeni Kanun) memleketin ihtiyacına aykırıdır. İsviçreli bir uzmanın getirilmesi düşünülüyor. **Albayrak**: Ankara'da 80 mebus tarafından kurulan Halk Fırkası... **Alemdar**'da, Damat Ferit Paşa'nın sağlık nedeninden ötürü istifa ettiğini açıklayan hükümet bildirisi. —Ermenistan'a karşı Kemalilerle birlikte Tatarlar da saldırıya geçmişler. Aralarında Bolşevik askerleri de varmış. **İleri**: Son günlerde zihinleri en çok işgal eden mesele Anadolu ile merkez arasında uyum konusudur. —Ermenilere Bolşeviklerin de hücumu. **Peyamı Sabah**: Tatarlar da Azerbaycan tarafından Ermenistan'a saldırmaya başlamışlar. **İkdam**: Ermenistan demir çember içinde. **Vakit**: Sadrazam Paşa'nın istifası. **Açıksöz**: İstiklal Mahkemesi heyetinin yarın gelmesi bekleniyor. —Millet adalete teşnedir. —Konya vakası nasıl oldu? **Akşam**: yeni teşkil edecek kabine bu memleketin yaşamağa, adam olmağa azmedip etmediğini yar ve ağyara son ve kat'i olarak anlatacaktır. Ona göre hareket edelim. —Kral son demlerde.

19 - SALI

1. Damat Ferit Paşa'nın önceki gün istifası üzerine, yeni hükümeti kurma görevi Tevfik Paşa'ya verildi. Sevr Anlaşması'nı Anadolu'ya imzalatmak için İngilizler tarafından öne çıkarılan Tevfik Paşa Hükümeti, 21'de açıklanacak. (**Alemdar**, **İleri**, **PS**, **İkdam**, **Vakit**: 20; **HM**: 23)
2. İkinci Yozgat ve Konya bastırma hareketi devam ediyor. 1) Boğazlıyan'dan gelen birlik, Akdağmadeni'ne hakim oldu. 2) Konya'nın Beyşehir ilçesi, Refet Bey'in kuvvetleri tarafından bir baskınla ele geçirildi, 30 isyancı idam edildi. İsyancıların kalıntıları Antalya yönüne kaçarak tertiplendiler. (**HTVD** 74; bel. 1606; **Ocak**: 146; **TİH** VI (1974): 161, 195, 200; **Esengin**: 175)
3. Savunmada ısrar edilmesini isteyen telgraflar Meclis'te okunmaya devam ediliyor. Pötürge Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Belediyesinden gelen telgraf: "Milli Cemiyet önünde miting yaptık. Heyecan bir mahşer halini aldı. Düşmana karşı çarpışmaya ahdettik. İngiliz ve Fransız parasıyla aramıza girmek isteyen alçak bölücülüğü kırmaya azmettik..." (**ZC** 5: 83, 84; **Öğüt**: 23)
4. Karadeniz'de güvenliklerini sağlamak çok zor olduğu için Rusya'ya gönderilen Preveze Gambotu, Novorosiski limanına vardı. Aydınreis de 19 Eylül'de aynı limana gelmişti. Gemilere Rus bandırası çekildi. (**TİH** V: 19)
5. Burdur Mebusu Mehmet Akif Bey, Kastamonu'ya geldi. Akif önce Vali Cermal Bey'in Sinop'a sürdüğü Sebilürreşat Sahibi Eşref Edip'in dönmesi için aracı olacak, "Başyazar"ı olduğu dergiyi 28 Kasım'da burada bastıra-

cak, Kastamonu merkez ve ilçelerde halkı millî mücadeleye ve birliğe çağırarak konuşmalar yaptıktan sonra Eşref Edip'le birlikte 24 Aralık'ta Ankara'ya hareket edecektir. (**AS:** 21; **Açıksözcü:** 99; **Peker:** 33, 261)

6. İzmir Millî Eğitim Müdürü, Sultanî Müdürü'nü çağırarak, okulun Yunanlılar tarafından adliye binası yapılacağını duyurdu ve boşaltılmasını istedi. Öğretmenler ve aydınlar, okulun kapanmaması için Yunanlılara ısrarlı başvurularda bulunacaklarsa da binanın boşaltılması önlenemeyecektir. (**Su 2:** 26)

7. **Hakimiyeti Milliye:** Afganistan'ın Türkistan Elçisi Vezir Muhtar'ın Mustafa Kemal Paşa'ya mektubu. —Yeni Anadolu ve unsurları: Rumlar, Ermeniler ve Yahudilere öğüdümüz, Sevr Anlaşması gözlerinizi boyamasın. Anadolu'daki yeni hayatın manasını anlayanlar dostumuzdur. İsa ve Musa'nın dinlerine karşı hiç bir düşmanlığımız yoktur. Bütün kinimiz, bu dinleri bir takım ihtiraslara alet eden fetihçilere ve kapitalistlere karşıdır. Bu gerçek, ilgililer arasında da anlaşılmaya başlandı. Bazı Ermeniler, Kuvayı Milliye ile birlikte, istilacı düşmanlara karşı mertçe savaşmak üzere müfrezeler kurmaya başlamıştır. **Öğüt:** Selam size Adanalılar. **Alemdar'da** R. Cevat: Damat Ferit'in istifasını derin bir üzüntüyle karşıladık. Fakat arkasında bir başarısızlık bıraktığını kabule mecburuz. **İleri:** Yeni durum: Anadolu ile uzlaşma sağlayacak bir hükümetin iktidara gelmesi en uygun siyasettir. —Yunan Kralı'nın son dakikaları. **Peyami Sabah'ta** Ali Kemal: Ferit Paşa Anadolu'daki bagileri tenkil edemediği zaman istifa etmeliydi. Geç kalarak kendine ve memlekete kötülük etti. Yunan kralı can çekiyor. —Rusya'da büyük ihtilal. **İkdam:** Millet iki taraftan da basiret, vatanperverlik bekliyor. **Akşam:** Yeni kabine hakkında. —Nafia Nazırı Zeki Paşa'nın beyanatı: Kabineye istifa etmiş gözüyle bakılabilir.

20 - ÇARŞAMBA

- Doğu Cephesi Komutanı Karabekir, birliklerine Kars'a saldırı planını bildirdi. Saldırı emri ise 24'te verilecektir. Plan Genelkurmay'a da aktarıldı. Doğu'da 1884-1888 doğumlular silah altına alındı. (**Karabekir 1:** 839; **TİH III:** 186; **İncedayı 1:** 13)
- Gürcistan Savunma Bakanı Ramişvili, Moskova'ya başvurarak Türk harekâtı hakkında bilgi istedi ve Türk ordusunun Gürcistan'a girmemesi için çaba rica etti. Gürcistan, Türkiye'ye geçici bir anlaşma önerdi. Yarı Gürcistan'a sınırın geçilmeyeceği konusunda güvence verilecektir. (**TİH:** III. 177)
- Adana'dan Tarsus'a gitmekte olan Albay Gracy kuvvetleri, Türk çetelerle çatıştı. Fransız kaynağına göre Gracy, Türklerden 100'ünü öldürdü, 25'ini esir aldı. Albay Goubeau da Adana kuzeybatısında Türk çetelerine saldırdı. (**Véou:** 418)

4. Konya isyanında Delibaş'la işbirliği yapmaktan yargılanan Konya milletvekilleri Abdülhalim Çelebi ve Kâzım Hüsnü Bey, Konya İstiklal Mahkemesi'nce Erzurum'da oturmaya mahkûm edildiler. TBMM, yargılamadaki usulsüzlük nedeniyle, 6 Aralık'ta kararı yok sayacaktır. (ZC 6: 245)
5. Lord Curzon'un Robeck'e talimatı: Padişah'a tahttan inmekten vazgeçmesini önemle tavsiye ediniz (Jaeschke 1: 125).
6. İngiliz Malf Eksperi Adam Block, Müttefik Malf Komisyonu'nun kurulmasını önerdi (Jaeschke 1: 125).
7. 1 Eylül'de Bakû'da toplanan Doğu Milletleri Kurultayı'na katılmış olanlardan Küçük Talat ve Nail Beyler, Mustafa Kemal'e verdikleri raporda, kurultay izlenimlerini anlattılar. Mustafa Suphi'nin önderliğindeki komünistleri kötülediler, onların Anadolu'ya geçeceğini haber verdiler. Mustafa Suphi, Bakû'da 10-16 Eylül'de düzenlenen parti kongresinde, genel sekreterliğe seçilmiş ve İttihatçıları partiden tasfiye etmişti. (Karabekir 3: 41)
8. Polonya ile Rus Sovyet yönetimi arasında 12'de imzalanan barış anlaşması yürürlüğe girdi. Troçki'nin maceracı yönetimi yüzünden ordusu kesin bir başarı sağlayamayan Sovyetler, Polonya, Galicya ve Beyaz Rusya'nın bir kısmını terketmek zorunda kaldılar. Savaş, 25 Nisan 1919'da, İtilaf Devletleri'nin kıskırttığı Polonya'nın Sovyetlere saldırısı ile başlamıştı. (Dersaadet: 19, 25)
9. **İkdam:** Buhran, **Journal d'Orient**'in başyazarı: Damat Ferit'in biricik hatası, İttihatçılarla Kemalistleri birbirine karıştırmasıdır. Tevfik Paşa, Kemalistlerin aşırı hareketlerine ortak olmaktan kaçınmalı, onların hareketlerini yönlendirmelidir. (Öztoprak: 236). **L'Humanite:** Balfour, Milletler Cemiyeti'nde Ermeni sorununun güçlüğünü ve karmaşıklığını ileri sürerek işin içinden sıyrılıverdi. Oysa bütün karmaşıklık İngiliz emperyalistlerin şimdi Kemalistlere yaltaklanmalarından ve Ermenilerle ilgilenmelerinden ileri gelmektedir. (Şemsutdinov: 24) **Açıksöz:** Damat Ferit ıskat edildi. **Yenigün'de** Resmî TKF'nin kurucularından İzmir Mebusu Mahmut Esat Bozkurt: Korkunç bir kasırganın, Bolşevizm'in tehdidi altındayız. Türkler Rus değildir. Bolşevizm, Rusya'nın koşullarına uygun olarak geliştirilmiştir. Millî kolektivizm, Türk milletini birleştirecek yoldur. Milliyetçiliği inkâr etmek, ölümle eş anlamlıdır. Komünizm, Türkler için bir ideal değil, bir araçtır. İdeal "Altın Elma"dır. İsteğimiz, Türklerin siyasi değil, toplumsal ve kültürel birliğidir. **Dersaadet:** Moskova'da büyük bir ihtilal. **Alem-dar'da** Refi Cevat: Mütarekeden beri hiç bir hükümet iç ve dış siyasette başarılı olamadı. Yeni hükümet bunlardan ders almalıdır. —Kars ve Sankamış'ın boşaltılması. **İleri:** Tevfik Paşa, Anadolu ile uzlaşacak bir kabine kurarsa ancak o zaman hükümet değişikliğinden olumlu bir sonuç alınmış olur. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ankara, İstanbul ile uzlaşır, Sevr Anlaşması'nı tatbik ederse, yanıldığımız için cezamıza razıyız. Fakat memleket

kazanır.... —Yunan Kralı ölüm döşeginde. **Vakit:** Kabine teşkiline Tevfik Paşa memur edildi. **Akşam:** Yeni Sadrazam Tevfik Paşa. —Sabık sadrazamın iktidar mevkiini nihayet terk etmeğe razı olmasıyla hasıl olan buhrana, evvelki akşamdan beri bitmiş nazarıyla bakılabilir. Yeni gelecek hükümetle herkes hiç olmazsa mal ve mülkünden, yarın öbürgün divanîharbe çağrılmayacağından.... emin olur ya! Bu az nimet midir? Zavallı memleket çok bir şey istemiyor ki: Biraz hürriyet, biraz da kanun...

21 - PERŞEMBE

1. Dördüncü Tevfik Paşa Hükümeti... Yeni Hükümet'in göreve başlaması töreninde İstanbul bayram yerine döndü. Halk Damat Ferit Hükümeti'nden kurtulmanın sevincini yaşıyor. Anadolu ile uzlaşılması ve bu yolla Ankara Hükümeti'ne Sevr Anlaşması'nın kabul ettirilmesi amacıyla İtilaf Devletleri tarafından işbaşına getirilen Tevfik Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar işbaşında kaldıktan sonra 4 Kasım 1922'de istifa edecek, böylece İstanbul Hükümeti de tarihe karışacaktır. Tevfik Paşa ilk iş olarak Ankara ile temas kurmanın yolunu arayacaktır. (TV: 3988; **Dersaadet, Alemdar:** 20, 21, 22; **Vakit, İkdam, PS, İleri:** 22; **Öğüt:** 24, 25; **AS, HM:** 25; **AS, HM:** 25; **Göztepe:** 374)
2. Tevfik Paşa kabinesi: **Başbakan:** Eski başbakanlardan Tevfik Paşa, **Şeyhülislam** (Yeniden): Mehmet Nuri Efendi, **İçişleri:** Eski başbakanlardan İzzet Paşa, **Dışişleri:** Eski Bakanlardan Safa Bey, **Harbiye:** Ziya Paşa, **Maliye:** Selânik eski Valisi Raşit Bey, **Eğitim:** Dışişleri eski bakanlarından Mustafa Reşit Paşa, (24.1.1921'de Raşit Bey), **Bahriye:** Eski başbakan ve Bahriye bakanlarından Salih Paşa, **Danıştay:** İçişleri eski Bakanı Mustafa Arif Bey, **Bayındırlık:** İstanbul Valisi Abdullah Bey, **Ticaret ve Tarım:** Hüseyin Kâzım Bey, **Adliye:** (Vekâleten) Cemil Molla (27'de Arif Hikmet Paşa), **Evkaf:** Rıfık Bey. (Yukarıdaki kaynaklar)
3. 13 tarihli Halkçılık Programı'nın yumuşatılmış yeni biçimi... Bugünkü tarihi taşıyan program (bildiri) ve tasarı Meclis'te 18 Kasım'da görüşülmeye başlanacak. (ZC 5: 363)
4. Doğu Ordusu'nun sağ kanadı Iğdır yönünde saldırıya geçti. Saldırı planı, Genelkurmay Başkanlığı'nca da uygun bulundu. Plana göre, Karabekir'in komuta ettiği Doğu Ordusu, gerektiği kadar eri silah altına çağırabilecek. (TİH III: 182, 210)
5. Ankara, Gürcü Hükümeti'ninünkü geçici barış önerisine cevap vererek Gürcistan sınırının geçilmeyeceği konusunda güvence verdi. Gürcistan'ın her türlü İngiliz müdahalesinden kurtarılması isteğini de ekledi. (Bel. 164: 688)
6. Ankara Bakanlar Kurulu, Moskova'da Bekir Sami Bey'e çektiği telde, Sovyetlerin, Doğu'da Ermenilere bir parça toprak verilmesi isteğinin kabul edi-

lemeyeceğini, bu istekten vaz geçerlerse 24 Ağustos'ta parafe edilmiş anlaşmayı imzalamaya yetkili olduğunu bildirdi (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 321. Krş. 16**).

7. TBM'nde: 1) Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, köylülerin memurları yerlerinde bulamadığını belirterek öğle tatillerinin kaldırılmasını önerdi. Öneri komisyona gönderildi. 2) Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey, eski ordu teşkilatının lağvedilerek millî bir ordu kurulmasını, rütbelerin çoğunun kaldırılmasını önerdi. Öneri komisyona gönderildi. 3) Zonguldak madenlerinde çalışanların askerlikten muaf tutulmalarını isteyen kanun önerisi reddedildi. (ZC 5: 109, 121) 4) Gizli oturumda bir soru önergesinin görüşülmesi sırasında ordunun çıplak olduğu belirtildi. Fevzi Paşa, kıştan önce bütün orduyu giydirmeyi umduklarını söyledi. (GCZ 1: 190)
8. Bozkır'a saldıran Delibaş İbrahim komutasındaki 500 kadar isyancı, Derviş Bey birliği tarafından püskürtüldü. İsyancılar 20 ölü verdiler. (TİH VI: 126; VI (1974): 195)
9. Tokat öğretmenleri, Eğitim Bakanlığı'na bir telgraf çekerek süregelen açlık ve haksızlık nedeniyle görevlerini bıraktıklarını bildirdiler. Geçen beş ay içinde, Çarşamba, Rize, Merzifon öğretmenleri de Meclis Başkanlığı'na ve Eğitim Bakanlığı'na telgraflar çekerek geçen yıldan ve bu yıldan aylarca maaş alacaklarının bulunduğunu bildirmiş ve sorunlarına çözüm bulunmasını istemişlerdi. Bu yıl, maaşlarını alamadıkları için 1 Mart'ta İstanbul İlkokul öğretmenleri de 15 gün kadar sürecek bir greve başlamışlar, gene aynı nedenle İstanbul'da ilkokullar yeni ders yılı başında bir ay geç açılabilmişti. (BTDD 28: 8)
10. İngilizlere casusluk suçundan yargılanan Tevfik, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin kararıyla asılarak idam edildi. Tevfik, 18 Temmuz'da Ankara'ya gelerek Hükümet'e silah satabileceğini söylemiş, kendisinden şüphelenildiği için 20 Temmuz'da tutuklanmıştı. Adapazarı bölgesinde İngilizler, İstanbul Hükümeti ve Yunanlılar hesabına çalışmalar yapmaktan sanık Karzak Süleyman Paşa da Eskişehir İstiklal Mahkemesi'nce idam edildi. (HM: 23; Aybars: 111; Kandemir 3: 45, 71)
11. **Alemdar:** Dış bir kuvvet, işlerimize karışmamak bahanesiyle müdahale etmezse, İstanbul'u hükümet kuvvetleriyle korumak zorunda kalacağız. **İleri:** Mütarekeden sonra dördüncü Tevfik Paşa Hükümeti. —Ermenistan'da Türk-Ermeni düşmanlığı. Mukabil saldırı hazırlığı. **Peyamı Sabah:** Bütün Kemalciler, subay ve erler, kırmızı bir başlık giymeye başlamışlar. **Vakit:** İki yıldan beri Tevfik Paşa Kabinesi on ikinci kabinedir. 81 muhtelif zevat, icra kuvvetine katılmış bulunuyor. **Açıksöz:** Konya vakası tafsilatı (Öğüt'ten). **Akşam,** Yeni hükümetin Damat Ferit Hükümeti gibi Avrupa'yı aldatmamasını, olduğu gibi görünmesini istiyor. **İkdam:** Değişiklik. —Ori-

ent News'in Damat Ferit'in istifasını yorumlayan başyazısı: İmza ettiği anlaşmanın onaylanması konusunda çaba göstermedi.

22 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'in 3 Haziran tarihli mektubuna cevap verdi. İnsanlığın kurtulması uğrunda Rus milletinin katlandığı fedakârlığı övdü. "Bir yandan Batı'nın işçi sınıfı, öte yandan Asya ve Afrika'nın köleleştirilmiş halkları, milletlerarası sermayenin kendilerini yıkmak ve efendilerine büyük çıkarlar sağlamak için köle durumuna getirmek istediğini anladığı ve sömürge politikasının işlediği suç, dünya işçilerince kavrandığı gün, burjuvazinin kuvveti sona erecektir" dedi. (**Yerasimos:** 259; **Borak 2:** 200; **Meram:** 263)
2. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Moskova'da olduğu sanılan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey aracılığı ile Çiçerin'e gönderdiği mesajda, Ermeni harekâtını savundu, İngilizlerin Tevfik Paşa'yı başa geçirerek Türkiye'nin Bolşevik ve İslam dünyası ile bağlarını koparmak istediklerini, Bitlis ve Van'dan Ermenilere toprak verilmesinin Ankara Hükümeti'nin aleyhine olacağını, Rus Hükümeti'nin Türkiye'nin emperyalizme karşı mücadelesine devam etmesini istiyorsa, adı geçen yerlerin Ermenilere verilmesi isteğinden vazgeçmesi gerektiğini bildirdi. (**Cebesoy 2:** 90; **Yerasimos:** 256)
3. Ermenistan Hükümeti, Sovyetlere başvurarak Trabzon'dan Harput'a kadar uzanan bir hattın Ermenilerin batı sınırı olarak tanınmasını istedi (**Bel.** 164: 688).
4. Fransızlar Antep'i bombalamaya devam ediyor. Millî kuvvetler, erzak getiren Fransızlarla Nafak Boğazı'nda çarpıştılar; un, şeker, pirinç, ve başka yiyecek maddeleri ele geçirildi. Antep'te boş fişekleri doldurmak üzere bir imalathane kuruldu. (**Uzel:** 179) ★ Fransızların iki alaya yakın bir kuvveti, Tarsus kuzeyinde millî kuvvetlere karşı bir keşif saldırısı düzenledi: Karadirelik Savaşı (**KSİ:** 244).
5. Genelkurmay Başkanı, Doğu Cephesi Komutanlığı'na, Gürcü Hükümeti'nin 12'de ilan ettiği seferberliğe karşı seferberlik yapılmasını, saldırı ihtimaline karşı hazır bulunulmasını emretti (**TİH III:** 183). ★ Digor kurtarıldı (**Gnkur.** 40).
6. Robeck'ten Curzon'a: Son altı aylık olaylara toplu bakış: Ferit Paşa başarılı olamadı. Anadolu'da Ankara Hükümeti duruma hakim. İstanbul Hükümeti'nin durumu gittikçe kötüleşti. Son zamanlarda Ferit Paşa'yı Padişah'tan başka destekleyen kalmadı. Padişah zayıf karakterli. Ferit İngiliz taraftarlığında samimî. Şimdi ana dava barışçı yolla Anadolu'nun yola gelip gelmeyeceği. Gönderilecek kurul başarı sağlamazsa, İtilaf Devletleri'nin yeni bir hareket planı hazırlamaları gerekecek. (**Şimşir II:** 372)

7. İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Moskova dönüşünde Ankara'da gerekli bilgileri verdikten sonra dinlenmek üzere Kastamonu'ya geldi. 14 Aralık'ta Kafkas hükümetleriyle anlaşmalar yapmak üzere yeniden yola çıkacaktır. (AS: 25; Açıklıözcü: 99)
8. Lord Curzon, 16 Ağustos tarihli mektubuyla Albay Rawlinson'un Malta'daki Türklerle değıştirilmesini isteyen Lord Radinson'a verdiği cevapta, Anadolu'ya gönderilecek kurulun bu konuyu da görüőeđini bildirdi (Şimşir II: 383).
9. Alemdar'da R. Cevat: Yeni Hükümetin Anadolu ile uzlaşma taraftarı olduğu görülüyor. Ankara Hükümeti, varlığını Sevr'in değıştirilme isteğine borçludur. Ankara işini halletmek için, devletler Sevr'de değışiklik yaparlar mı? Sanmıyoruz. Yeni hükümette umudumuz İzzet Paşa'nın kişiliğindedir. İleri, Damat Ferit'in çekilip Tevfik Paşa Hükümeti'nin kurulmasından duyduğu sevinci, kırmızı renkli başlıkla çıkarak belli ediyor. İkdam: Yeni kabine. Vakit: Yeni kabine dün resmen teşekkül etmiştir. Akşam: Yağma Hasan'ın böreği: Harbiye Nezareti'nden on milyon liralık ihtilas.

23 - CUMARTESİ

1. Konya isyancıları üzerine harekâta devam ediliyor. Çığıl'daki çarpışmalarda isyancılar büyük kayıplar verdiler. Birçok elebaşının evleri yakıldı. (TİH VI: 126; VI (1974): 195) ★ Meclis'in gizli oturumunda, Konya isyanı ve bu isyan sebebiyle tutuklanan mebuslar Kâzım Hüsnü Bey ve Abdülhalim Çelebi'nin durumu tartışıldı. (GCZ 1: 198)
2. İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'in bir önergesini Mustafa Kemal, Bakanlar Kurulu'na sundu. Esat Bey önergesinde, Malta'daki Türk tutuklular bırakılmadıkça, elindeki İngiliz tutukluların bırakılmayacağını İngiltere Hükümeti'ne resmen bildiren Azerbaycan Hükümeti'ne teşekkür edilmesini istiyor. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 173)
3. Karabekir, Enver Paşa'nın Moskova'dan 28 Eylül'de yazıp gönderdiği mektuba cevap verdi: Doğu'da pek yalnızım. Denizden gelecek 3-5 sandık cephane ile memleket savunması kolay mıdır? Anadolu köylüsü, misli görülmemiş fedakârlık yapıyor. Doğu yolunun açılması Anadolu'ya hayat verecektir. Biz kızılardan memleketimiz için kuvvet istemiyoruz. Ermeni meselesinin hallini istiyoruz. (Karabekir 3: 49)
4. Patrikhane, Avrupa siyasî çevrelerine, Kemalistlerin Rumlara zulüm yaptığını ileri süren telgraflar çekti.
5. Manastırlı Kâzım Bey (Dirik), Tiflis Elçiliği'ne atandı. Mustafa Kemal'le birlikte Samsun'a çıkanlardan olan Albay Kâzım Bey, 15. Kolordu kumandan vekilliği ve bir ara Erzurum vali vekilliğinde bulunurken aleyhinde geniş bir kampanya yürütölmüştü. (Jaeschke 1: 125)

6. İstanbul Hükümeti, bir kararname ile, buğday, arpa, yulaf, yumurta, et, zeytin yağı, şeker gibi beslenme maddelerinin; at eşek gibi hayvanların; inşaat malzemesi, maden kömürü, odun, altın, gümüş gibi maddelerin dışsatımını yasakladı (TV: 3988).
7. Ankara Hükümeti, ulaştırma ve süvari birlikleri için gerekli hayvanların dışsatımını yasakladı. Başka bir kararname ile de vücut organlarından birini kaybeden subay, er ve gönüllülere yapay organ yaptırılmasını kararlaştırdı. (Düstur 3/1: 101, 102; Müderrisoğlu: 268, 269)
8. İstanbul Hükümeti Genelkurmay Başkanlığı'na Zeki Paşa getirildi (HTVD 3: 4).
9. Curzon'dan, Paris Elçisi Lord Derby'ye: Türklerin Sevr Anlaşması'nı onaylayacağını düşünüyoruz. Pazarlıktan kaçınalım ve Türkleri olup bitti karşısında bırakalım: Şimdi yeni başbakanı ve Sultan'ı elde etmeliyiz. (Ulubelen: 282)
10. **Hakimiyeti Milliye:** Meslekî temsil, komünist programın bir parçasıdır. Bunu savunanlar, memleketin ancak komünist-sosyalist bir programla idare edilebileceğine inananlardır. —Ayıntap kahramanları. —Anadolu şairleri. **Dersaadet,** yeni hükümetin görevini, birinci sayfada gösterişli yazı ve resimlerle tasvir etti: İstanbul Boğazı'nın iki yakasından uzanıp kenetlenen iki el... “Yeni hükümetin görevi, memleketi kurtarmak, yurdumuzu şenlendirmek, sulh ve sükûnu sağlamaktır.” **Alemdar** (Bosfor'dan): Anadolu'ya heyet gönderilmesi. **İleri:** Yeni hükümet işbaşında. —Vatan evladı arasında ikilik çıkarmak acaba hangi devlet ileri gelenlerinin siyasetinde görülmüş. —Düşenin dostu olmazmış, fakat... Ferit Paşa'nın dostları. **Peyamı Sabah,** bugünden başlayarak üç gün kapalı... **İkdam:** Demokrasi. —Hüseyin Rahmi: Açlıktan ölmemenin çaresi. **Karagöz:** Oooh, ooh, ooooh! Gözün aydın, seninki taşı tarağı toplayıp gitti. Kaf dağına kadar yolu açık. Bir daha dönmeyecek. **Akşam'**ın da dili çözüldü. gazetede uzun süredir görülemeyen başyazılar Necmettin Sadık imzasıyla yer almaya başladı: Cenabıhak (Damat Ferit'in) musibetini affetsin dedikten sonra hemen memleketi kurtarmaya, istiklal ile uğraşmaya başlayalım. —Ferit Paşa'nın propaganda aletleri: Tarık Mümtaz'ın Ümit Mecmuası.

24 - PAZAR

1. Ali Fuat Paşa'nın emrindeki kuvvetler, yoğun sis içinde Gediz'e saldırdı. Savaş, bu sabahın erken saatlerinden geceye kadar devam etti, yarın akşama kadar da devam edecek. Yunanlılar 24 ölü, 72 yaralı verdiler. Türk 61. Tümeni'nin kaybı ise 2 subay, 23 er ölü; 2 subay ve 43 er yaralı. Hem Türkler, hem Yunanlılar geri çekildi. Türkler yarın Gediz'e girecek ancak kasaba 31'de yeniden işgale uğrayacaktır. Mustafa Kemal, Gediz başarısından ötürü Ali Fuat Paşa'yı kutladı. (HM: 30; TİH II/2; 318; Cebesoy 1:

499; **KASÖT**: 151; **Nider**: 176; **İzzettin 2**: 11; **Hrisohoos**: 53; **Apak 2**: 211; **Selek 2, II**: 124)

2. Hükümet'in 7 tarihli kararı üzerine Karabekir, birliklerine, Kars'a saldırı emrini verdi. 27 Ekim'de harekete geçileceğini bildiren Karabekir, hedefin Ermenilerin asıl kuvvetlerini Kars içinde veya Kars'tan sonra takip ederek imha etmek olduğunu bildirdi. Harekât bir gün ertelenerek 28'de başlayacak, Kars 30'da alınacaktır. (**Karabekir 1**: 480; **TİH III**: 189, 306)
3. TBMM'nde, muvazafalık süresi dışında Müslümanlardan da askerlik bedeli olarak para alınması konusundaki kanun tasarı görüşülürken sert tartışmalar oldu. Birçok mebus, askere gitmedikleri için zenginlerden yakındı. Yoksul-zengin, kadın-erkek herkesin yurt savunmasına koşması istendi. Zenginlerden bedel alınması, 51 red oyuna karşılık 63 oyla kabul edildi. Halk Zümresi'ne mensup bazı mebuslar, sonuca kızıp salonu terkettiler. Görüşmelerin devam etmesini engellemek için sonra içeri girip sıra kapaklarını vurarak gürültü yaptılar. (**ZC 5**: 131, 158) ★ Gizli oturumda, Konya isyanı nedeniyle tutuklanan mebuslar Kâzım Hüsnü Bey ve Abdülhalim Çelebi'nin durumları yeniden tartışıldı. Konu, Anayasa ve Adalet Komisyonlarına gönderildi. (**GCZ 1**: 212)
4. Robeck, İstanbul Hükümeti'nin Ankara'ya göndermeye hazırlandığı kurula Mütteliklerin de katılmasını istedi (**Jaeschke 1**: 125).
5. **Akşam**'da Necmettin Sadık: Anadolu meselesi, bir Avrupa meselesidir. —Harbiye Nazırı'nın mühim beyanatı: Hükümet Anadolu ile uzlaşacağından emin. Yeni kabine Sevr Muahedesi'ni tamamıyla tatbik edecektir. **Dersaadet**: Rusya'da yeni ihtilaller. Troçki'nin bulunduğu trene hücum eden asiler. **Alemdar**: Hükümetin ilk icraatı. Anadolu ile temasa gelmek için incelemelerde bulunuyor. Bundan sonra Ferit Paşa zamanında hazırlanan projeler incelenecektir. —Rusya'da ihtilal. **İleri**: Hükümet'in dış ve iç siyaseti. —Ermenistan savaş harekâtının devamı. **İkdam**: Genç zihinlerin tekvini (yaratması). —(Orient News'in başyazısı): Tevfik Paşa Hükümeti, Kemalistleri ikna etmelidir. **Vakit** (Orient News'ten): Mustafa Kemal ve İstanbul... **Le Temps**: Avam Kamarası, barışın onaylanması görüşmelerini erteledi (**Jaeschke 1**: 125).

25 - PAZARTESİ

1. Ali Fuat Paşa komutasındaki Batı Cephesi birlikleri ile Çerkez Ethem kumandasındaki Seyyar Kuvvetler, Yunanlıların boşalttığı Gediz'e girdi. Yunanlıların bıraktığı ganimetler, 61. ve 11. Tümenlerle, Seyyar Kuvvetler arasında eşit olarak bölüştürüldü. Yunanlılar 3 gün sonra 28 Ekim'de Gediz'i yeniden işgal edeceklerdir. Ankara tarafından başarısız sayılan Gediz saldırısı, Ali Fuat Paşa'nın milislerin dümen suyuna girişi olarak yorumlanacak ve onun askerlik hayatının sonu için bir vesile sayılacaktır. Ali Fuat Paşa, 21

- Kasım'da Moskova Büyükelçisi olarak görevlendirilecektir. (**TİH** II/2: 355; **ÇEH**: 113; **Nider**: 176; **İzzettin 2**: 17; **Gnkur**. 46)
2. Yunan İzmir Tümeni, Karamürsel'de 500 kişilik bir milis kuvvetiyle çarpıştı, kasabaya girdi; halk evlere kapandı. (**Alemdar**, **PS**: 29) ★ Aslıhanlar'da da Yunan kuvvetleri saldırıda bulundu (**KASÖT**: 151). ★ İznik Yunanlılar tarafından ikinci defa işgal edildi (**Gnkur**. 19).
 3. Yunan Kralı Aleksandır henüz 27 yaşındayken kan zehirlenmesinden öldü. 12 Haziran 1917'de Konstantin'in düşürülmesi üzerine İtilaf Devletleri tarafından tahta geçirilen Kral'ı, 30 Eylül'de bir maymun ısırması. 14 Ekim'de yapılacak halkoylamasını Venizeloscular kaybederek Kralcılar kazanacak ve Konstantin tahta dönecektir. (**HM**: 25; **Akşam**: 26; **Alemdar**, **İleri**, **PS**, **Dersaadet**: 27; **TİH** II/3: 7; **Tarih** IV: 93; **Büjak**: 12; **Salıxık**: 239; **Bayur**: 72; **Armstrong**: 110)
 4. Demirci Mehmet Efe Kuvvetleri, Eğridir, Şarkıkaraağaç ve Beyşehir'de duruma hakim olduktan ve isyancıları kaçırdıktan sonra Akseki'ye vardı (**TİH** VI (1974): 200).
 5. 21'de kurulan Tevfik Paşa Hükümeti'nin programı yayımlandı. Programda yurttaki ikiliğin kaldırılacağı ve parlamentonun toplanacağı açıklanıyor. (**Akşam**: 25; **Alemdar**, **Dersaadet**, **İleri**, **Vakit**: 26; **TV**: 3991)
 6. Yüksek Komiserler, Tevfik Paşa'ya verdikleri bir notada, Sevr Anlaşması'nın hemen onaylanmasını istediler. Başbakan ise onlara Anayasa'ya göre bu onaylamayı mebuslar meclisinin yapabileceğini söyledi. Lloyd George, **Avam Kamarası**'nda "Sevr Anlaşması Türklerin beklediğinden çok insaflıdır" dedi. (**Bel**. 177: 355, 370; **Şimşir** II: 386; **Jaeschke** 1: 125; 2: 206)
 7. Enver Paşa, izinli bir büyükelçi olarak Roma'da oturan Galip Kemalî Bey'e bir mektup yazdı, şimdilik Moskova'dan, İslam âlemini İngilizlerin aleyhine harekete geçirmeye çalışan İslam Cemiyeti'nin başında bulunduğunu, böyle çalışmakta Bolşeviklerle mutabık kaldıklarını, ayrıca Türkiye için yardım sağladıklarını anlattı (**Söylemezoğlu**: 172). ★ Mustafa Kemal, Berlin'de bulunan Talat Paşa'ya yazdığı mektupta, kendilerinin Anadolu'da, Talat Paşa'nın Avrupa'da, diğer arkadaşlarının da Doğu'da yaptığı çalışmaların birleştirilmesini istedi (**Cebesoy** 2: 59). ★ Ziya Gökalp, kızı Seniha'ya Malta'yı anlatıyor (**F.A. Tansel**: 471).
 8. Seferberlik süresince bütün subay ve assubaylara maaşlarına ek olarak ayda 10'er lira, cepheye bulunanlara ayrıca 15'er lira cephe zammı verilmesi, 41 sayılı kanunla kabul edildi (**Düstur** 3/1: 104; **ZC** 5: 145-155). ★ Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü geçici bütçesi kabul edildi (**ZC** 5: 158; **CR**: 7; **Düstur** 3/1: 103).

9. Pontoscü örgütlenmenin merkezi olan Merzifon Amerikan Koleji müdürünün mektubu: Gerekirse sonucu elde etmek için 500 yıl bekleyeceğiz. (PM: 47)
10. 9 Ekim'de İstanbul Yüksek Komiseri olarak atanmış olan Sir Horace Rumbold, Varşova'dan İstanbul'a nakletti. Rumbold, Robeck'ten görevi 17 Kasım'da teslim alacak. (Jaeschke 1: 125)
11. Akşam'da Ticaret ve Tarım Bakanı Hüseyin Kâzım Bey'in demeci: Dairelerde değişiklik yok. Ancak haksızlıklar tamir edilecek. **Alemdar:** Tevfik Paşa Kabinesi, Sevr Anlaşması'nın uygulanmasını sağlamak için işbaşına geldi. Hükümet bunu sağlamak için Anadolu ile görüşme biçimini tartışıyor. **İkdam:** Ermenistan tehlikede. —Leh-Rus cephesinde harp bitti. **Öğüt'te** Refet Bey ile görüşme: Konya isyanının sebebi İngiliz entrikaları ile ahmaklıktır. **Albayrak,** Anadolu'ya geçmek için uğraşan İttihatçılara karşı Rusya ve İslam dünyasını uyarak bunların yurdu felakete sürüklediklerini, her dönemde baş olmaya çalıştıklarını yazıyor. **Hakimiyeti Milliye:** Damat Ferit'in düşüşü. —Haçin: Uzun bir menkıbenin sonu. —Temiz Konya, kendini temize çıkarıyor. —İstiklal Marşı İçin yarışma ilanı: Türk şairlerinin dikkatine. **Vakit:** Harbiye Bakanı Ziya Paşa'nın demeci: Kabine bilhassa Anadolu ile tam uyum temini için iktidara gelmiştir. **Açıksöz:** Damat Ferit iskak edildi. —Sultaniler, Darümualliminler lağv mı ediliyor?

26 - SALI

1. Mustafa Kemal, yeni İçişleri Bakanı İzzet Paşa'nın uzlaşma önerilerine cevap verdi. Uzlaşma şartları olarak Sevr Anlaşması'nın onur ve bağımsızlıkla bağdaşmayan maddelerinin reddedilmesini, Ankara'nın ulusal ve uluslararası tüm anlaşma, karar ve sorumluluklarının yerine getirilmesini, Batı Anadolu ve Edirne dolaylarının Yunanlılar tarafından boşaltılmasını ve İtilaf Devletleri'nce kontrol altına alınmasını, Boğazların silahtan arındırılarak bütün devletlerin geçişine açılmasını, Damat Ferit fetvalarının kaldırılmasını, millî akıma katılanlar hakkında genel af çıkarılmasını istedi. İzzet Paşa bu önerileri 1 Kasım'da kabineye sunacak, bunun üzerine Mustafa Kemal'le yüz yüze görüşme kararı alınarak üç bakan, Haydarpaşa'dan 3 Aralık'ta Bilecik'e hareket edecekler, ancak buradan zorla Ankara'ya götürüleceklerdir. (Bel. 177: 376)
2. Mustafa Kemal ve resmî Türkiye Komünist Fırkası Genel Sekreteri Hakkı Behiç imzasıyla, ordu komutanlarına gönderilen ve "Sevgili Yoldaş" diye başlayan mektupta, Üçüncü Enternasyonal'e bağlı Türkiye Komünist Fırkası'nın (18 Ekim'de) kurulduğu, artık hiç kimsenin, dernek ve partinin komünizm, Bolşevizm için çalışamayacağı bildirildi. (ATTB: 358: Cebesoy 1: 507; Tevetoglu: 355)

3. Yunan kuvvetlerine, dün Türklerin eline geçen Gediz'i yeniden işgal etme emri verildi. Gediz dolaylarında iki taraf arasında çarpışmalar oldu. (**KASÖT**: 155; **Nider**: 178; **PS**: 29; **HM**: 30)
4. Dün Karamürsel'e gelen Yunan komutanı, 15 yaşından büyük bütün erkekleri hükümet konağı önünde topladı, içlerinden her onuncuyu ayırarak 13 kişiyi kurşuna dizdirdi. Yunan kuvvetleri, çevrede bir çok cinayet, yakıp yıkmadan sonra kasabayı terke edecek, 29 Haziran 1921'de dördüncü defa gelerek Karamürsel'i yakacaklardır. (**PS**: 29; **Apak**: 138; **TFY**: 10. Bu son kaynak 22 Kasım, 27 Ekim gibi tarihler göstermektedir)
5. Curzon'un İstanbul Yüksek Komiseri'ne talimatı: Ankara'ya giden İngiliz refakat memuru, Rawlinson'un saliverilmesini başarmalıdır (**Jaeschke** 1: 126).
6. Teşkilat-ı Mahsusa'da görevli olarak 1914-1920 yılları arasında Hindistan, Türkistan, Çin, Afganistan, Rusya ve Moğolistan'da çeşitli çalışmalar yapan Hacı Sami, TBMM Başkanlığı'na sunduğu bir raporla başına gelenleri bildirdi. Teşkilat-ı Mahsusa, Hindistan ve Orta Asya'da Çarlık Rusyası ve İngilizler aleyhine ayaklanmalar düzenlemeye çalışıyordu. (**Karabekir** 3: 57)
7. Paris'te bulunan Senato eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, Başbakan Tevfik Paşa, İçişleri Bakanı İzzet Paşa ve Danıştay Başkanı Mustafa Arif Bey'e yazdığı mektupta, İstanbul ile Ankara arasında bir anlaşma zemini yaratılmasını, Türkiye'nin meşru talepleri kabul edilinceye kadar, birçok hatası da olsa, Kuvayı Milliye'nin bir koltuk değneği gibi siyasî alet olarak kullanılmasını önerdi. (**Tanin**: 6.3.1945). ★ Cavit Bey, Talat Paşa'ya mektubunda, İstanbul-Ankara uzlaşması hakkında düşüncesini sordu. "Ferit gitti diye Anadolu silahını terkedemez" diye yazdı. (**Tanin**: 24.3.1946)
8. Kıbrıslı Rumlardan meydana gelen bir kurul, Londra'da Sömürgeler bakan yardımcısı ile görüşerek Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını bir kere daha istedi. Bakan yardımcısı, Kıbrıs'taki Müslüman azınlığın haklarını ileri sürerek, buna imkân olmadığını söyledi. (**Kitsikis**: 230; **Salışık**: 278)
9. **The Times**'te İngiliz Sir Henry Luke'nin demeci: Sevr, çılginca, acınacak ve ölü doğmuş bir anlaşmadır (**Jaeschke** 2: 206). **Dersaadet**'te Hükümet bildirisi. —Batı Avrupa sosyalist reislerinin Gürcistan'ı ziyaretleri (**Armstrong** 101'de Avrupa'ya dönüşleri). **Alemdar**: Hükümet'in Anadolu ile uzlaşması mümkün müdür? —Osmanlı Bankası, Hükümet'in yıl sonuna kadar ki masraflarını karşılamıştır. **Peyamı Sabah**: Malî ihtiyacımız temin edildi. —Kiyef düştü. Çar kim olacak? —Yunan siyasetçileri Türk-Yunan uzlaşmasını şimdilik mümkün görmüyor. **İkdam**: Hükümet'in programı. **Akşam**: Meşrutî bir hükümet.

27 - ÇARŞAMBA

1. Yunanlılar "temizlik" amacıyla Bursa cephesinden ileri harekete geçtiler. Yenişehir ve (üçüncü defa) İnegöl Yunanlılar tarafından işgal edildi. Gediz'de, Türk kuvvetlerinin Yunanlılara saldırısı ile başlayan Hamidiye Hanı Savaşları'nda iki taraf ağır kayıplar verdi. Aslıhanlar'da Türk kuvvetleri Yunan karargâhına 1 km. kadar sokuldu. Yunanlılar, yedekleri de savaş sokarak Türkleri püskürttüler. (**Dersaadet:** 29-31; **HM, Alemdar:** 30; **PS.** 31 Ekim, 2 Kasım; **TİH** II/2: 319, 328; **ÇEH:** 110-120, **KASÖT:** 151-155; **Özgen:** 86; **Nider:** 178; **İzzettin 2:** 20)
2. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa gece (27/28); Genelkurmay Başkanlığı'ndan, birliklerdeki savaş kayıplarının yerini acele doldurmak gerektiği üzerinde durarak 1.000 er istedi; kar yağın dağlarda erlerin yalınayak ve çıplak kaldıklarını haber verdi; kaput, ayakkabı, pamuklu, elbise, yelek, kuşak, kısaca havanın etkilerinden korunmak için ne verilmek gerekirse tez elden gönderilmesini diledi. (**Söylev** II: 368)
3. TBMM, bu tarihten sonra, Malta'dan gelebilecek olanlar dışında İstanbul Meclis-i Mebusanı'ndan gelecek mebusları kabul etmemeye karar verdi. TBMM, 12 Ocak 1920'de açılan son Mebuslar Meclisi üyelerinden Anadolu'ya geçenlerle, yeni seçilen üyelerden oluşuyor. (**ZC** 5: 183) ★ Halkçılık Programı'nı Anayasa taslağı olarak geliştiren Geçici Komisyon'un hazırladığı metin basılarak mebuslara dağıtıldı (**Tunçay:** 157). ★ İşgal dolayısıyla yerlerini terke mecbur olan memurlar ve bunların ailelerine verilecek yol-lukla ilgili kanun (**ZC** 5: 193; **Düştur** 3/1: 107; **CR:** 7)
4. Tefvîk Paşa Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Safa Bey, İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'i görmeye giderek Sevr'in onayı konusundaki görüşlerini anlattı. Önce Kemalistlerle birleşmesi, sonra Mebuslar Meclisi'nin toplantıya çağrılması, daha sonra da anlaşmanın onaylanması gereği üzerinde durdu, anlaşma Padişah ve onun hükümeti tarafından onaylanırsa, Kemalistlerin barışçı yollarla yola getirilmesi fırsatının kaybolacağını söyledi. (**Bel.** 177: 371)
5. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın Bakû'dan gönderdiği 11 Haziran ve 2 Temmuz tarihli mektuplarına cevap vererek, onun Türkistan, Afganistan ve Hindistan'da yapacağı çalışmalarından ötürü teşekkür etti; Anadolu savunmasının her şeyden önce geldiğini belirterek şimdilik subay gönderemeyeceğini bildirdi. (**Cebesoy** 2: 57; **R.N. İleri:** 186).
6. Fransız kuvvetleri, Adana'dan kalkarak 3 koldan saldırıya geçtiler, Tarsus'un kuzeyinde bulunan köyleri ele geçirdiler, Türk kuvvetlerini geriye attılar (**Şalvuz:** 96; **Arikoğlu:** 190).
7. Enver Paşa'nın Berlin'de silah alma girişimleri (**Jaeschke** 1: 126).

8. **Hakimiyet Milliye:** Arkalarında ağır zulümler, fecî hatıralar bırakarak Yunanlılar kaçıyor (!) —Nakdî bedel kanunu çıkarmak, zenginler yaşasın, fakirler gebersin! demektir. Herkesin görevi cepheye gitmektir. —Suriyelilerin Büyük Millet Meclisi'ne mektubu. **Dersaadet'te** Lütü Fikri Bey'in gene Anadolu ile uzlaşma önerileri. **Alemdar'da** R. Cevat: Türkiye-Yunanistan yakınlaşması. **İleri:** Aleksandır'ın ölümü. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Hükümet programını hiç bir noktada açık bulmadık. Anadolu'ya uzlaşma hangi şartlarla teklif edilecektir? Hükümet, barış şartlarının aynen kabul edilmesini, Anadolu'daki idareye son verilmesini istemelidir. Kuvayı Milliye yanlısı **Karagöz'de** sansür edilmiş bölümler. —Nikâh kıymak için toplanmış Osmanlı paşaları. Karagöz'ün araladığı perdenin arkasında Mustafa Kemal, damat adayı. Dışardan gelecek kız tarafı bekleniyor.

28 - PERŞEMBE

1. Doğu Ordusu'nun dün başlayacak Kars üzerine harekâtı, bir gün ertelenmiş olarak bu sabah başladı. Kars, yarından sonra zaptedilecektir. (**Söylev II: 360; TİH III: 191; Karabekir 1: 841**)
2. Kilis-Katma yolunda bir Fransız ulaştırma koluna baskın yapan Türkler, olay yerine yeni Fransız birliklerinin yetişmesi üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar (**Uzel: 179**).
3. Aslıhanlar yakınında saldırıya geçen Yunanlılar, Türkleri geri attı. 150 Türk'ü öldürdü, 100'ünü esir aldı, 4 top ele geçirdi (**KASÖT: 157**).
4. Yunan kuvvetleri, Karamürsel'e bağlı 95 hanelik Karapınar Köyü'nü tahrip etti. 70 evi yaktı. Halkın çoğu, Eskişehir ve İstanbul'a kaçtı. Yunanlılar bu bölgede daha birçok köyü yakıp yıkacak, birçok kişiyi öldürecek ve halkı göçe zorlayacaktır. Dün Yunan işgali altına alınan Yenişehir'de, kasaba ileri gelenlerinin tutuklanmasına başlandı. Tutuklananlar daha sonra Bursa'ya nakledilecek, kasabada evlere girilerek eşyaya el konacak, 1 Kasım'da birçok bina yakılacaktır. (**TYF I: 12, 42; Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri... 43, Karataş köyünde yaptıkları**).
5. Ankara Hükümeti, kıyılardan içerilere ve iç bölgelerden kıyılara gidecek mektuplarla, kara sınırları üzerindeki yerlere gidecek ve orarlardan gelecek mektupları sansüre tabi tutmayı kararlaştırdı (**Düstur 3/1: 110**).
6. Ziya Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya mektubu: Zulmün ilanihaye devam etmesine imkân var mı? Gecenin zulmeti gibi istibdadın zulmü de devamlı değildir. İnşallah yakında kavuşuruz. (**F.A. Tansel: 474**)
7. **Yenigün:** TBMM'nde halkçılar. **Dersaadet:** Yunan Kralı kim olacak? **Alemdar'da** Refi Cevat: Türk-Yunan yakınlaşması bir itilafa veya ittifaka gidebilir. Bu bir ihtiyaçtır. —Prens Pavlos kral oluyor. **İleri:** Yeni Yunan kralı kim olacak? **Akşam:** İzmir cephesinde harp başladı.

29 - CUMA

1. Türk Doğu Ordusu Kars'a yaklaşarak yarınki hareket için mevzilerine girdi. Kars yarın alınacak. (Albayrak: 1 Kasım; HTVD 49, ves. 1149; TİH III: 195)
2. Fransız Birinci Yakın Doğu Tümeni, halka yayımladığı bildiride, Adana-Mersin-Tarsus arasında bundan böyle normal ulaşımın yapılabileceğini ilan etti. Belirtilen yol, Türk gerillaların saldırısına uğruyorken bu ay Fransız kuvvetlerince güvenlik altına alınmış bulunuyor. Fransızlar, bu hattaki demiryolunun da onarımını tamamlamak üzereler. Son köprüünün onarımı ile demiryolu ulaşımı da 8 Aralık'ta başlayacak. (Véou: 421)
3. Gökbayrak Taburu, İznik'i Yunanlılardan ikinci defa kurtardı. 2/3 Ekim gecesi Yunanlıların işgal ettiği kasaba, 6'da kurtarılmış ancak 25'te yeniden Yunan işgali altına alınmıştı. 25 Kasım'da üçüncü kez işgale uğrayacak olan İznik, son olarak 28 Kasım'da kurtarılacaktır. (Gnkur. 19)
4. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na sunulan gizli bir raporda, Türk-İtalyan Birliği Komitesi'nin 29 Temmuz'da Berlin'de bir toplantı yaptığı, Gabriel d'Annunzio'nun bir mesajının okunduğu anlatıldı. Buna göre İtalya, Türklere silah ve cephane sağlamak üzere her türlü çabayı gösterecektir. Hindistan, Tunus ve Cezayir'de İngiliz aleyhtarını ayaklanma için çalışmaktadır. Rapora göre, TBMM bir işçi bakanlığı kurmak istiyor, bunun için İtalyan İşçi Bakanlığı'nın raporu istendi. İtalyan Sosyalist Partisi'nin bu kabine ile ilişkisinin olmadığı, Üçüncü Enternasyonal'in görüşleri kabul edilirse işçi bakanlığına da gerek kalmayacağı cevabı verildi. (Kürkçüoğlu: 123)
5. Akşam: İzzet Paşa, Anadolu ile henüz temasa başlamadıklarını söyledi. Dersaadet, Alemdar, İkdâm: Yeni Yunan Kralı Prens Pavlos(!) İleri: İcraat hükümeti. —Hükümet Anadolu ile uzlaşma çalışmalarını, İçişleri Bakanını İzzet Paşa'ya havale etti. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Hükümet Anadolu'dakilere, gerçekleşmeyecek hayalleri bırakmalarını anlatsın.

30 - CUMARTESİ

1. Kars, Ermenilerden geri alındı. Ermenistan Genelkurmay Başkanı ve iki bakanı ile 1.193 asker esir alındı, 1.110 Ermeni öldürüldü, 676 top ele geçirildi. Türk ordusunun kaybı ise 9 ölü, 47 yaralı. 1878 Türk-Rus Savaşı'ndan 1918'e kadar 40 yıl Rus işgalinde kalan Kars, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Rusların çekilmesiyle Türkiye'nin eline geçmiş, ancak Mondros Ateşkes Anlaşması gereğince 9. Ordu tarafından 26 Aralık 1918'de boşaltılmış, daha sonra İngilizler tarafından Ermenilere devredilmişti. (Albayrak, HM, YG, AS: 1, PS, İkdâm, Vakit: 10, İleri: 12 Kasım; Karabekir 1: 841; Söylev II: 360; TİH III: 197; HTVD 49, ves. 1139, 1143, 1149; Bel. 164: 690; Erdoğan: 255; Nur: 684) ★ Mustafa Kemal ve TBMM,

Kars kalesinin alınmasından dolayı Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir ile subay ve erlere teşekkür etti. (**HM**, **Öğüt**: 1 Kasım; **ATTB**: 369; **HTVD** 49, ves. 1142)

2. Kâzım Karabekir, Kars'ta Ermeni milletine bir bildiri yayımlayarak Taşnakları sermayedarlara hizmet eden hainler olarak niteledi, harekâtta amacın, Müslüman ve Ermeni halkın bunların elinden kurtarılması olduğunu ileri sürdü. Halkın, silahlarını teslim ederek iş ve gücüyle meşgul olmasını istedi... (**HTVD** 49, ves. 1145; **Karabekir** 1: 842'de bildiri 1 Teşrinisani tarihi ile dir)
3. İsyancıların 18 Ekim'de Yozgat Akdağmadeni'ne yaptıkları baskından suçlu görülen, içlerinde belediye başkanının da bulunduğu 10 kişi asılarak idam edildi (**TİH** VI: 109; VI (1974): 161).
4. Tevfik Paşa Hükümeti, Anadolu hareketi hakkında verilmiş kararları gözden geçirmeye başlıyor. Birinci Divan-ı Harb-i Örfî'nin 23 Nisan 1920'den beri verdiği kararların temyiz edilebileceğine ilişkin bir kararname çıkarıldı. Sözü geçen mahkeme, tehcir sanıklarından başka, 11 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal ve bazı arkadaşlarından başlamak üzere Anadolu hareketinin önderleri hakkında birçok ölüm kararı vermişti. Bir soru üzerine 16 Nisan 1921'de Harbiye Bakanı, Kuvayı Milliye ile ilgili suç dosyalarının kaldırılmasını isteyecektir. (**TV**: 3996)
5. Geçici bütçe Meclis'te 23'e karşı 87 oyla kabul edildi. Buna göre, 11 Eylül'de Maliye Bakanlığı emrine harcama yetkisi verilen 30 milyon liraya, Kasım ve Aralık ayları için de 11.923.400 lira ekleniyor. 1920 yılı bütçesinin tümü ise ancak 28 Şubat 1921'de kanunlaşabilecektir. (**ZC** 5: 222; **Düstur** 3/1: 115)
6. TBMM, 11 Eylül'de asker kaçaklarını yargılamak için kurulan ancak daha sonra birkaç kez kapsamı genişletilmiş olan İstiklal Mahkemelerini basın suçları için de yetkili kıldı (**Düstur** 3/1: 115).
7. Ereğli'de Yunanlıların Defni vapuruna el kondu. Gemi, Trabzon seferini yapıp Ereğli'ye döndüğünde Fransız denizaltı avcı gemisinin baskınına uğrayacak ve kurtarılması mümkün olmayacaktır. (**TİH** V: 18; VII: 211)
8. İtilaf Devletleri'nin Türkiye üzerinde üstünlük kurma yarışı: İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Paris ve Roma elçiliklerine gönderdiği talimatta, anlaşmanın imzalanmasından sonra iki yıl süreyle Müttefik Kuvvetler Kumandanlığı'nın, İngiltere'ye ait olacağını, Fransa ve İtalya'nın ise Türk jandarmasını örgütleyeceklerini bildirdi. (**Jaeschke** 2: 228)
9. İstanbul'a yılın ilk kar yağdı. Özellikle evsiz-ocaksız göçmenlerin sıkıntıları kar yağışı ile bir kat daha artıyor. (**İleri**: 31)
10. **Akşam**: Hükümet, gayriresmî surette Anadolu ile ilk teması yapmıştır. **İkdam**: Bütün Batı Sibirya'da Bolşevikler aleyhine ayaklanma başladı. **Haki-**

miyeti Milliye: Merkezî Asya'da şûra teşkilatı. —Şark âlemi. **Dersaadet:** Sibirya'da Bolşevikler aleyhine ayaklanmalar. —İzzet Paşa'nın demeci: Anadolu ile yapılacak görüşme hakkında kesin bir şey yoktur. Görüşme İstanbul'da veya Anadolu'da yapılacak. Henüz bağlantı kurulamadı. —Gazetenin edebiyat kısmında hücumu uğrayan genç şairler savunuluyor. Halit Fahri, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Nazım Hikmet, Yusuf Ziya, Vâlâ Nurettin için: "Meyveli ağacı taşlarlar". **İleri:** Kuvayı Milliye ve Payitaht ilişkileri. Anadolu'nun görüşlerini anlatmak üzere İstanbul'a bir temsilci gelmiştir. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Düzce, Zile, Yozgat isyancılarını savunarak, Ankara'nın bunlara karşı düzenlediği sindirme hareketlerinden hesap sorulmadığını, İstanbul Hükümeti'nin Ankara'daki aşırılarla uzlaşmayacağını, bunların çaresine bakmak gerektiğini yazıyor. **Karagöz'de** İstanbul-Ankara uzlaşma hazırlıkları düğün esprisi ile veriliyor.

31 - PAZAR

1. Genelkurmay Başkanlığı, Doğu Ordusu Komutanı Karabekir'e, Ermenilerin silahlarını bırakmaları ya da barışa zorlanmaları için saldırıya devam edilmesi talimatını verdi. Orduya Gümrü yönüne ilerlemesi emri verildi. (**Karabekir** 1: 842; **TİH** III: 204; **HTVD** 49, ves. 1144) ★ Hükümet, Doğu Ordusu'nda görevli subayların rütbelerini bir derece yükseltme kararı aldı. Kâzım Karabekir'in mirliva (tümgeneral) olan rütbesini, ferik (korgeneral)liğe yükseltti. Karabekir mirliva rütbesini 28 Temmuz 1918'de almıştı. (**HM:** 1 Kasım; **Karabekir** 1: 842; **HTVD** 38, ves. 1130; **Komutanların Biyografileri:** 161; **Düstur** 3/1: 116)
2. Yunanlılar Banaz-İslamköy hattına kadar ilerlediler, direnme ile karşılaşmaksızın, 24 Ekim'de boşalttıkları Gediz'e girdiler (13 Kasım'da yeniden boşaltacaklar). Böylece Batı Cephesi Komutanlığı'nın daha çok milislere dayanarak 24'te düzenlediği, ancak Genelkurmay Başkanlığı'nın karşı çıktığı Gediz harekâtı başarısızlıkla sonuçlandı. (**PS:** 3 "Milliciler, Uşak ve Gediz cephesinde bozulmuşlar"; **Hrisohoos:** 53; **TİH** II/2: 330; **KASÖT:** 157; **Nider:** 180)
3. Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa'ya yazdığı mektupta resmî Türkiye Komünist Fırkası'nı niçin kurduklarını anlattı. Yurda komünizmin girmesi ve birlik ve sükûnun bozulması ihtimaline karşı akli başında arkadaşlarına bu partiyi kurdurduğunu anlatan Mustafa Kemal, ordunun her zamankinden çok kumandanların emri altında bulundurulmasını, komünizm akımının er ve erbaşlardan uzak tutulmasını istedi. (**Cebesoy** 1: 509; **ATTB:** 360)
4. Kızıldordu, Güney Rusya'da direnen son Beyaz kuvveti General Wrangel'in ordusunu yardı ve Kırım'a girdi. Wrangel ordusunun kalıntıları 10 Kasım'da gemilerle İstanbul'a hareket edeceklerdir. (**İleri:** 8; **HM:** 9; **PS:** 9, 10)

5. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın ikinci kongresinde yeni bir nizamname yapılarak Hüseyin Hilmi Bey, partinin değişmez başkanı ilan edildi (**Tunaya II:** 403, 421).
6. **İleri:** Anadolu ile müzakere başladı mı? —30.000 muhaciri düşünmeyecek miyiz? **Alemdar:** İstanbul Hükümeti'ne Kuvayı Milliye'nin 5 şartı. —Ankara'da, Hükümet'le görüşmeye yanaşmayan bir muhalefet var. Çoğunluk görüşmeden yana. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: İtilaf Devletleri'nin Şark siyasetini anlamadığımızdan belimizi doğrultamıyoruz. Kendi düşen ağlamaz. Topla, tüfekte iş görülecek zaman çoktan geçti. **Yenigün:** (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası programı. **Öğüt:** Anadolu halkı kardeşdir. İrkçilik davası gülünç ve zararlıdır. **Dersaadet:** Anadolu ile temas için fikir alışverişine başlandı. —Yeni Divaniharp. (Nemrut) Mustafa Paşa azledildi. Birinci Divaniharp lağvedildi. Hurşit Paşa'nın başkanlığında yeni bir divaniharp kuruldu. **İkdam'da** Selim Sırrı: Beden Terbiyesi ve İsveç.

1920 - KASIM

1 - PAZARTESİ

1. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Ermenistan'a barış önerdi. Notada Ermenilerin Doğu'da İngilizlerin sadık bir aleti olmaktan vazgeçmeleri ve bu konuda güvence vermeleri istendi. Ermeni Hükümeti yarından sonra tereddütlü bir cevap verecektir ve sonra kendiliğinden barış önerecektir. ★ Karabekir'in Ermeni milletine hitaben Rusça, Ermenice ve Türkçe bildirişi. Krş. 30 Eylül. (**HM, Öğüt:** 11; **Karabekir I:** 842)
2. Kanlıgeçit Savaşı... Fransızlar, Toprakkale'de topladıkları kuvvetlerle iki koldan Osmaniye yönüne hareket ettiler. Osmaniye düştü. Antep içinde de Fransızlarla çarpışmalar oldu. (**TİH IV:** 198; **Uzel:** 181; **Saral:** 47) ★ Gediz ve Banaz'a kar yağdı. Yunanlılar buralarda nasıl tutanacaklarını düşünmeye başladılar. (**KASÖT:** 159) ★ Yunanlılar, 27 Ekim'de işgal ettikleri Yenışehir kasabasını terk ettiler. Kasabadan ayrılmadan önce birçok resmî binayı, 163 dükkânı ve 30 evi yakan Yunanlılar, yolda köylerden topladıkları erzak ve hayvanları da götürdüler. Yunanlılar 6 Ocak 1921'de Yenışehir'i yeniden işgal edecekler. (**TYF I:** 44; **Gnkur.** 18)
3. TBMM Genel Kurulu, askerlik bedel kanununu görüşemiyor. Zenginlerin de yoksullar gibi cephede askerlik yapmasını isteyen bazı mebuslar, yasanın kaldığı yerden görüşülmesini engellediler. Zenginlerin askerlik yapması yerine para vermesini öngören teklifin bütünü 52'ye karşı 63 oyla kabul edilmiş, maddelerine geçilmesi Halk Zümresi'ne bağlı mebuslar tarafından engellenmişti. (**ZC 5:** 229; **HM:** 7)
4. Ankara'da subay adayları diplomalarını aldı. Mustafa Kemal, törende yaptığı konuşmada, milletin gerçek varlığı ile ayaklandığını ve ordunun dayanağı

olduğunu, başarı için demir gibi bir disiplin gerektiğini söyledi. Okulun defterine de şunları yazdı: Meclis Hükümeti, ya İstiklal ya ölüm ahdiyle yetişen ilk istiklal subaylarının ordu ve milletimize katıldığını görmekle bahtiyardır. (HM: 7; ASD V: 27) ★ Ordunun doktor ve veteriner ihtiyacını karşılamak için 1917'den itibaren Tıp Fakültesi'nden mezun olanlarla 1919'dan itibaren veteriner olanların askere alınmalarına ilişkin kararname (**Düstur** 3/1: 118, 119).

5. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal'in uzlaşma önerilerini tartıştı. Yapılan açıklamada, Anadolu ile görüşmek için girişimlerde bulunulduğu yolundaki haberlerin bütünüyle yalan olduğu ileri sürüldü. (**Alemdar**: 2).
6. Padişaha ait Hazine-i Hassa arazisinin yönetilmesi bir yasa ile Maliye Bakanlığı'na verildi (**ZC** 5: 234-241; **Düstur** 3/1: 119; **CR**: 7).
7. Ziya Gökalp'in, kızı Seniha'ya Malta'dan mektubu: İnşallah bu ayrılık da yakında bitecektir. Çünkü dünyanın rengi yine değişiyor. Türklere yeniden güler yüz gösterilmek isteniyor. (**F.A. Tansel**: 475)
8. **Hakimiyet Milliye**: Rus Delegeleri Başkâtibi Upmal ile bir görüşme. Doğu harekâtı... Mustafa Kemal Paşa'nın tebriki. —Türkiye Komünist Fırkası. **Açıksöz**'de, Enver Paşa'nın Bakû Doğu Milletleri Kurultay'ındaki konuşması ve Mustafa Suphi'nin Bakû'da çıkardığı Komünist gazetesinde Akbaba Yusuf Ziya'nın yazısı: Kalk ey Şark, kıyamet ayan oldu! —İngiltere'de amele isyanı. **Yenigün**'de Mustafa Kemal, Lenin, Enver ve Cemal Paşaların resimleri: Kars'ın alınışı Doğu'da büyük bir olaydır. **Öğüt**: Birinci ve İkinci Enternasyonaller. Büyük sosyalistler. Muhtelif memleketlerde içtimâî inkılap mücadeleleri. **Albayrak**: Yeni fikirler karşısında Türkiye: Karl Marks'ın rüyalarını bezeyen âlemi yaratmak sevdası gönüllere hakim oldu. Büyük Rus İnkılabı Türkiye'yi de etkiledi. Gözlerimizi bu nura kapamak, onu aynen uygulamak gibi tehlikelidir. Rus İnkılabı ile Türkiye'nin ihtiyaçları telif edilmelidir. **Dersaadet**: Yeni Divanıharp Başkanı Hurşit Paşa, bundan önceki yargılamalarda haksızlığa uğrayan olmuşa dosyalarının gözden geçirilebileceğini söylüyor. **Alemdar**: Ankara'da aşırı, ılımlılar. **İleri**: Anadolu ile uzlaşma meselesi, pek basit bir mesele değildir. Anadolu ayaklanması ne o kadar basit bir olaydır, ne de o zamandan bu zamana basit bir teşkilat olarak kalmıştır. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Bolşeviklere güvenen Mustafa Kemal ve adamlarıyla uzlaşmak bir hayaldir. Ankara'daki ılımlılar ile uzlaşılabilir... En kötü Çarlık idaresinden daha despot olan Lenin'in saltanatı batmak üzeredir. —Ankara'dan gelen iki temsilci İzzet Paşa ile görüşmektedir. **İkdam**: El işçileri, zihin işçileri. **Vakit**: Anadolu ile henüz telgraf haberleşmesi sağlanamadı. Anadolu'dan yolcu sıfatı ile gelen bazı kişiler aracılığı ile temas olmuş olması muhtemeldir. **Akşam**: Divanıharp kararlarının temyizi mümkün. —Hükümet Anadolu ile uzlaşmak için şart koştüğünü yalanlıyor. —İstanbul'a hâlâ muhacir geliyor.

2 - SALI

1. Gümrü yönüne harekâta devam edilmesi konusunda Genelkurmay'ın emri, Doğu Cephesi Komutanlığı tarafından birliklere geçirildi. Gümrü, 7'de işgal edilecek. (TİH III: 205) ★ Karabekir, Genelkurmay'a gönderdiği raporda, bir yıldan beri Kars ve çevresinde Ermeniler tarafından yapıldığı ileri sürülen zulümleri sıraladı. Verilen bilgiye göre, Ermeniler bu bölgede birçok insan öldürdü, birçoğunu da göçe zorladı, hayvanlara el koydu. Örneğin, Kars'taki 2.000 kişilik İslam halkından ancak 300'ü kaldı. Eksilenlerin 800'ü öldürüldü, 900'ü de göç ettirildi. (Atatürk'ün Milli Dış Politikası I: 177)
2. Yunanlılar 27 Ekim'de işgal ettikleri Yenişehir'i boşalttılar (AS: 8; HM: 9, yağma, yangın ve gasp ile; Gnkur. 20) ★ Karamürsel Kaymakamlığı, İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği yazıda, bölgesindeki Yunan zulüm ve yıkıcılığını anlattı. Yazıya göre, Yunan kuvvetleri ve yerli çeteler, Türk köylerinden topladıkları silahları, Rum köylülerine dağıtıyor, evleri yakıyor, hayvanları sürüp götürüyor, kızlara tecavüz ediyor, insanları öldürüyor. Kaymakam, yazısında, İngilizlerin müdahalesi üzerine Yunan işgal komutanlığının kasa-bayı boşaltmaya başladığını belirtti. (TYF I: 15)
3. İstanbul Dışişleri Bakanı Safa Bey, İngiliz Yüksek Komiseri'ne "Barış Anlaşması'nın onaylanması, Mustafa Kemal ile anlaşmaya engel olabilir. Bir şehzadenin refakatinde Ankara'ya heyet gönderilebilir" dedi. (Jaeschke 1: 127) ★ Harbiye Bakanı Ziya Paşa, Anadolu ile uzlaşma konusunda gazetecilerin sorularına açık cevaplar vermedi (PS, İkdam: 3).
4. Sovyet Rusya'dan gönderilmekte olan ikinci parti silah yardımı Rostov'dan yüklendi. Bugün yüklenenler: 32 vagon silah ve cephane, 7,5'luk İngiliz sahra topu. Yardım getiren ilk motor 23 Eylül'de Trabzon'a gelmişti. (TİH VII: 114)
5. Galip Kemali Bey Mustafa Kemal'e Roma'dan gönderdiği mektupta, İtalyan Dışişleri Bakanı'yla görüşmesini anlattı. Onun, Anadolu'da iktisadî çıkarlar peşinde olan İtalyanlara zorluk çıkarılmasından yakındığını aktardı. "İtalyanlar ile temas noktalarımızdaki memurlara talimat veriniz, gayretkeşlik göstermesinler, dostlarımızı fuzulî gücendirmesinler" diyen Galip Kemali Bey, Mustafa Kemal'e o civara kadar gidip Rodos Valisi ile görüşmesini tavsiye etti. (Söylemezoğlu, 30 Senelik Siyasî Hatıralarım III: 458) ★ Cavit Bey, Mahmut Muhtar Paşa'ya mektubunda, Damat Ferit'in kötülüklerini anlattı, ancak Padişah'ın da onun kadar sorumlu olduğunu belirtti. Ankara ile Sovyetlerin yakınlaşmasına taraftar olmadığını yazan Cavit Bey, İtilaf Devletleri'nin Ankara ile uzlaşma ihtimalleri üzerinde durdu. (Tanin: 26.3.1946)

6. Ankara Hükümeti'nin iki kararnamesi: 1) Millî Mücadelede yaralananların, kollarına, aldıkları yara sayısınca kırmızı birer şerit takılması. 2) Memurların öğle tatili yapmaksızın 10.30'dan 16.30'a kadar aralıksız görevleri başında bulunmaları. (Böylece devlet dairelerinde sobalar daha az süreyle yakılacak, akşam saatlerinde lamba yakılmayarak tasarruf sağlanmış olacak. Normal çalışma saatlerine 15 Mart'ta dönecek) (**Düştur** 3/1: 121, 122; **Müderrişoğlu**: 206)
7. **Alemdar**: Ankara'da şiddetli uyuşmazlık. **İleri**: Ermenistan sınırı. **Yenigün**: Millet ordusu. —Yunanistan hercümerci içinde. **Öğüt**: Konya isyanının tarihçesi, içyüzü. **Dersaadet**: Hükümet, 23 Nisan 1920'den beri verilen Divan-ı Harb-i Önfî kararlarının temyiz edilebileceği ile ilgili kararnamayı Padişah'ın onayına sundu. **Peyamı Sabah**'ta 1 ay önce başlayan Konya ayaklanması övölüyor: Halk kuvvetleri millîci çeteleri yenerek Konya'ya hakim oldu. **İkdam**: Bolşevik memleketlerden gelen Alman amelesî, "Rusya'ya gitmek ölüme hazırlanmaktır" diyor. **Akşam**: Anadolu itilafı.

3 - ÇARŞAMBA

1. Ermeniler, Ankara Hükümeti'nin önceki günkü, silahların teslimi şartıyla barış önerisine tereddütlü bir cevap verdiler. Notada, Türk saldırısının amacının anlaşılmadığı ve yok yere kan döküldüğü bildirildi. Birliklere dün aktarılan emir üzerine, Doğu Ordusu Gümrü yönüne saldırı hareketine girişti. Susuz, Zaroşat (Arpaçay) işgal edildi. (**HM**, **Öğüt**: 11, **İkdam**: 27; **TİH** III: 205; **HTVD** 49, ves. 1149; **Gnkur**. 40, 42)
2. Antep'te Özdemir Bey, Ermeni mahallesini bombardıman ettirdi. Daha önce atılan bildirilerde, Kars harekâtında Ermenilerin yenildiği duyuruldu. Fransızlar da Türk mahallelerini dövmeye devam ediyor. Türk savunması, halka kömür dağıttı. Fransızlara casusluk ettiği anlaşılan Azizoğlu Ahmet idam edildi. Öte yandan, Fransızların harekâtını hergün düzenli olarak bildiren Sarkis adlı Ermeni'ye hergün bir altın veriliyor. (**Andrea**: 94; **Uzel**: 182)
3. İstanbul Hükümeti, 6 Mayıs 1920 tarihli kararname ile kurulan Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişliği'ni lağvetti. Genel Müfettiş Zeki Paşa, 26 Ekim'de genel Kurmay Başkanlığı'na getirilmiş bulunuyor. (**TV**: 4004; **Alemdar**: 5)
4. Senato eski Başkanı ve İkinci Meşrutiyet'in ünlü adlarından Ahmet Rıza Bey, Paris'ten İsviçre'de bulunan Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Le Temps'da Kuvayı Milliye'nin Hilafet ve Saltanatı kaldırmak düşüncesinde olduğunun yer aldığı, kendisinin bu kurumları kaldırmak değil, düzeltmek düşüncesinde olduğunu anlattı. (**Tanin**: 6.3.1945)
5. Dışişleri Bakanı Curzon, Fransa ve İtalya'ya, barışın onaylanması şartıyla, Ankara'ya İstanbul Hükümeti'nin bir kurul göndermesinin iyi olacağını bil-

dirdi. Fransa ve İtalya bu öneriye katıldıkları karşılığını vereceklerdir. (Jaeschke 1: 127) ★ Londra'daki Yunan diplomatik temsilcisi, Curzon'a gönderdiği yazıda, Yunan Hükümeti'nin aldığı haberlere göre, İtalyan gemilerinin Trabzon'a savaş gereçleri ve gönüllüler taşıdığını bildirdi. Kaklamanos, İngiliz deniz kuvvetlerinin, bu çeşit ulaşımı engellemesini de istedi. W. Osborne'un yazıya düştüğü not: İtalyanlar ulaşımı Antalya yoluyla yaparlar. (Kürkçüoğlu: 124) ★ Venizelos'un sözleri: Konstantin'in seçilmesi, Yunanistan'ın mahvı demektir (Alemdar: 5).

6. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Halide Edip'in 12 Ekim tarihli Yenigün'deki yazısına cevap veriyor. "Ethem ve Kuvayı Milliye erleri gibi kahramanlardan Allah bizi korusun!" (Halide Edip, Ali Kemal'e hitaben kaleme aldığı başyazıda Ethem ve arkadaşlarıyla Kuvayı Milliye erlerinin ellerini sıkığı suçlamasına karşı Ali Kemal'in, yabancı düşmanların ellerini niçin sıkıldığını sormuştu.) **Öğüt:** Ermeni yaygaraları. Doğu'daki askeri harekât, hayatımız ve güvenliğimiz için gereklidir. Bir yayılma amacına dönük değildir. (Öztoprak: 219). **Yenigün:** İngiliz amelesi iş başına geliyor mu? **İleri:** Yunan'ın derdi. —Yunan Krallığı, Konstantin ve oğulları. **İkdam:** Anadolu uzlaşması, Türkiye'nin geleceği. **Karagöz'de,** düğün var diye ortalığı telaşa verdiği, ama ortada birşey göremedikleri için Karagöz'e çıkan hanımlara cevap: Oğlan tarafından haber gecikti, malum ya yer ırak, yol uzak, akşam sabaha müjde gelir....

4 - PERŞEMBE

1. Tevfik Paşa Hükümeti, Ankara'ya Sevr Anlaşması'nı kabul ettirebilmek için görüşmeler yapmak üzere bir kurul gönderilmesini kararlaştırdı. Hükümet, bu kurula verilmek üzere bir talimat hazırladı. Talimatta özetle şu hükümlere yer verildi: Hükümet, Sevr Anlaşması'nı uygulamakla yükümlüdür. Ankara, Sevr'i kabul etmelidir. Genel seçimler yapılarak Mebuslar Meclisi toplanacak, tüm yürütme gücü İstanbul Hükümeti'nin elinde olacaktır. Aradaki anlaşmazlıkları gidermek için Merkezî Hükümet'ten ve Kemalistlerden oluşan bir komisyon kurulacaktır. Anadolu hareketine katılanlara şartsız genel af uygulanacaktır. Kemalistlerce imzalanan tüm anlaşmalar ve kabul edilen yasalar gözden geçirilecektir....(Mustafa Kemal'in uzlaşma için ileri sürdüğü şartlar için bkz. 26 Ekim) (Bel. 177: 377; PS, **Der-saadet**, **Alemdar:** 5 "Son tecrübe", 6: Kurulda Şehzade Abdürrahim Efendi ile İzzet ve Salih Paşalar var).
2. Ermenilerin elinde olan Kars-Gümrü arasındaki Şahnalar hattı, Gümrü üzerine yürümekte olan Doğu Cephesi birliklerince işgal edildi (**TİH** III: 207; **HTVD** 49, ves. 1149).
3. Bakanların seçimi usulünde değişiklik yapıldı. Yasaya göre, bundan sonra bakanlar Meclis başkanının göstereceği adaylar arasından, gizli oyla ve salt

çoğunlukla seçilecek. 2 Mayıs'ta kabul edilen ve 3 Mayıs'tan beri kullanılan usule göre bakanlar tek tek Meclis tarafından aday gösteriliyor ve seçiliyor. Yeni usule göre, Hükümet Meclis karşısında güçlenmiş oluyor. (ZC 5: 260-267; CR: 8; **Düstur** 3/1: 123) ★ Abdulkadir Kemalî Bey Adliye Bakanlığı vekilliğinden istifa etti (ZC 5: 256).

4. Konya isyancılarını kovalayan Demirci Mehmet Efe kuvvetleri, Dinar, Isparta, Şarkikaraağaç, Beyşehir, Akşehir çizgisinde isyancıları ve zararlı unsurları etkisiz hale getirerek Antalya'ya geldi. Mehmet Efe, temizliğe devam etmek üzere 22 Kasım'da Isparta'ya dönecektir. Konya isyanı 2 Ekim'de başlamıştı. (**TİH** VI: 131; VI (1974): 200; **Esengin**: 210)
5. Berlin'de bulunan Enver Paşa'dan Moskova'da Halil Paşa'ya mektup: İlk bahar'da bir kuvvet ile Anadolu'ya geçmek gerekecek. Ruslar, emrine birkaç süvari fırkası verecekler mi? Troçki, Skalanski, Çiçerin ve Karahan'la konuşarak aldığın cevabı tesbit edersin. Cevap: 4 Ocak 1921: Kuvvet vereceklerini sanmıyorum. Karahan Türkiye'nin iç işlerine karışmak istemiyor. (Aydemir 3, II: 393, **Karaman**: 100)
6. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne, Mareşalliğe yükseltildi. Milne, İstanbul'dan ayrıldı. Yerine atanan Harington, 8'de görev ve başlayacak. (**Jaeschke** 1: 127)
7. Ziya Gökalp, kızı Hürriyet'e Malta'dan yazdığı mektupta, üzerindeki sıkılganlığı atmasını istedi. "Bu zaman müsavat zamanıdır, bu asır kadın erkeğe, çocuk, büyüğe, amele efendisine müsavilik iddia ettiği bir asırdır. Hakikaten bütün insanlar, bir ana ile bir babanın oğulları değil mi? Niçin birisi kendini ötekilerden aşağı görsün? (**F.A. Tansel**: 481)
8. Canik Mutasarrıf Vekili'nin Nigehban Cemiyeti'nin bozgunculuğuna karşı tedbir olarak, Mısır'dan gelip memleketlerine dağılacak olan esirleri Anadolu hareketinin niteliği konusunda aydınlatması için Oflu Hoca Hasan Efendi'ye görev bildiren yazısı (**Umur**: 28).
9. Bakû Kongresi'ni Karabekir adına izleyen Mahmut Selim, Karabekir'e ve Erzurum Valiliği'ne verdiği raporda, komünizmin ülkede yapacağı tahribin önüne geçmek için, halkın en çok şikâyetçi olduğu sorunların çözülmesini, sosyaldemokrat ilkelere uygun bir hükümet kurulmasını; komünizmin Rusya'da ve Avrupa'da yerleşip stajını yaptıktan sonra kabul edilmesini önerdi. (**Teori**, Ocak 1990, s. 52-58)
10. **Alemdar**'da R. Cevat: Zavallı öksüz muhalefet. **İleri**: Tramvay amelesi, yeniden zam istiyor. **Peyami Sabah**: Ermeni-Millîci savaşı. —Ali Kemal: Hamiyet inkısarı. **İkdam**: Divanîharbin yeni faaliyetleri hakkında Hurşit Paşa ile mülakat.

5 - CUMA

1. Türk kuvvetlerini kuzeyden kuşatmak isteyen Fransızlar, Ceyhan ırmağının sarp geçidinden geri püskürtüldü. Fransızlar güneyden ilerliyor. (TİH IV: 198)
2. Tevfik Paşa'nın notası: Barışın onaylanması ancak Ankara ile temastan sonra mümkündür (Jaeschke 1: 127).
3. Berlin'de bulunan Enver Paşa, amcası Halil Paşa ile Sami'ye mektubunda, Anadolu'daki İttihatçıların bir teşkilat meydana getirmeleri gerektiğini yazdı. Halil Paşa'nın cevabı için bkz. 4 Ocak 1921. (Cebesoy 2: 163; Karaman: 102) ★ Talat Paşa, İsviçre'de bulunan Cavit Bey'e mektubunda, Enver Paşa'nın satın alma işleriyle uğraştığını yazdı. Mektupta şöyle denildi. "Bolşevikler, Mustafa Suphi vasıtasıyla memleket dahilinde komünizm için çalışmak istiyorlarmış. Türkiye komünistlerinin şefi olarak onu tanıyorlarmış. Celal Bey, Enver isminde İttihatçı bir mebusu, İtalya'da pul basturmak bahanesiyle bizimle görüşmeye göndermiş. Kör Ali Bey program göndermiş. Komünizmin önüne geçmek için Bakû'da yapılan programla bunun ertelenerek teşkilatımızı esaslı bir surette düzene koymayı uygun görüyorum. (Tanin: 7.12.1944, aynı konularda diğer bir mektubu ile birlikte)
4. Mehmet Akif, halkı aydınlatmak için izinli olarak gönderildiği Kastamonu'nun Nasrullah Camii kürsüsünde, uzun ve heyecanlı bir konuşma yaptı. İç isyanlar karşısında halkı birliğe ve mücadeleye çağıran Akif Bey, Sevr Anlaşması'nı anlatarak korkmaya gerek olmadığını, çünkü Türkiye'nin İslam dünyası ve Bolşevizm gibi iki büyük dostu ve dayanağı olduğunu söyledi. Mehmet Akif, benzer konuşmalarını Kastamonu ilçelerinde de yapacak: (AS: 4 "Yarın konuşacak"; SR: 25; Ömer Rıza Doğrul, Mehmet Akif Ersoy-Kur'anı Kerim'den Ayetler; Kaplan vd. I: 359, Bazı kaynaklarda konuşma tarihi 19 Kasım olarak gösteriliyorsa da, tarih belirten tek kaynak, Açıksöz'ün konuşmanın "yarın" yapılacağına işaret eden 4 Kasım tarihli nüshasıdır)
5. Belçika'nın İstanbul Temsilcisi Marghetitch, raporunda, Robeck'le yaptığı görüşmeyi özetledi. Rapora göre, Robeck, Kızıldordu'nun her yerde bozguna uğradığını söyleyerek Marghetitch'e endişelerinin yersiz olduğunu anlattı. Belçika kolonisi ve Belçika'nın ticarî hayata ne ölçüde katılabileceğini sordu. (Kerman: 21)
6. Akşam: Anadolu'ya giden heyet. İkdam: Atina'da Konstantin için gösteriler. Açıksöz: Mehmet Akif Beyefendi'nin gazetemize lütufları: Kır Ağa-sı'nın Rüyası. —Şark İlleri Kurultayı'nda Üçüncü Enternasyonal Türk mu-rahhaslarının nutukları. —Bakû'da münteşir Komünist gazetesinde Mehmet Sait Ordubadi'nin başmakalesidir: İngiltere'ye karşı Asya'nın kıyımı. İleri: Kemalciler ve Sevr Anlaşması. Peyamı Sabah: Harding, Amerika'nın yeni

cumhurbaşkanı (adayı). **Vakit:** Hükümet ve Anadolu meselesi: Teşebbüslerin bugünkü cereyanı henüz belirli bir şekil almamıştır. —Anadolu'ya İzzet Paşa ile Lütfi Fikri Bey gidecekler. **Ferda'da** Adana Vali Vekili Abdurahman Bey'in açıklaması: Millî teşkilat adı altında bir takım asiler, vilayetimizi kısıp kavurmaktadırlar. Ayaklanmak için sebep yoktur. Fransızlar bizim iyiliğimizi istiyorlar. Herkes, köyüne ve evine dönmelidir. Çete reisleri dışında herkes için af çıkarılmıştır. Halk çeteleri yakalayıp hükümete teslim etmelidir. Bütün Osmanlı vilayetleri, Kemalist namı altında şakilik yapan Padişah asilerine karşı ayaklanmıştır. (**Ayhan:** XVII)

6 - CUMARTESİ

1. Doğu Cephesi birliklerinin ilerlemesi üzerine güç durumunda kalan Ermeni Taşnak Hükümeti Ateşkes teklif etti. Doğu Cephesi ordusu ateşkes şartları olarak Ermeni ordusunun Gümrü'nün 15 km. doğusuna çekilmesini isteyerek Gümrü kalesi ve istasyonunun işgal edileceğini bildirdi ve yarın sabah saat 8.00'e kadar istekler kabul edilmezse harekâta devam edileceğini ekledi. Ermeniler bu koşulları ağır bulduklarından 10'da reddedeklerdir. Öte yandan Gürcistan Hükümeti, Türk-Ermeni savaşında tarafsızlığını ilan etti. (**HM:** 9, 11; **Karabekir** 1: 843; **Cebesoy** 2: 94; **TİH** III: 212; **Söylev** II: 360)
2. Tevfik Rüştü, Refik Şevket ve Fikret Beylerden kurulu olan ve Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Çankırı ve Sinop illerine bakacak İstiklal Mahkemesi, Kastamonu'ya geldi, canlı gösterilerle karşılandı. Gençler Kulübü'nde çalışmaya başlayan Mahkeme, Kastamonu'da 4 ay kalacaktır. (**AS:** 8; **Açıksözcü** 108)
3. Bakü'da bulunan Stalin "elde silah itilafa karşı savaşan Kemal Hükümeti'nin kişiliğinde, diğer bütün sömürgeleri ve yarı sömürgeleri etrafında toplayan devrimci bir çekirdeğimiz var" dedi. (**Türkiye Üzerine:** 115; **Yerasimos:** 195).
4. Ereğli'de bir yabancı kumpanyanın 1300 tonluk vapuruna milli kuvvetler tarafından elkondu ve vapurun adı "Şahin"e çevrildi. Böylece Ankara Hükümeti'nin elindeki gemi sayısı dörde yükseldi. (**BTTD** 50: 16)
5. İngilizlerin Kafkasya temsilcisi Albay Stokes'in raporu: Bolşeviklerle Türkiye'nin arası Ermenistan yüzünden açılacak, Bolşeviklere karşı Türkiye desteklenmeli, böylece bütün İslam dünyası İngiliz etkisine sokulur, olmazsa Türklerle karşı Bolşeviklerle anlaşma yapılmalı, bu yolla İngiltere için hammadde ve pazar sağlanır. Sünnîlerle Şifler arasındaki zıtlık daha da geliştirilebilir. ★ İngiliz Akdeniz Donanma Komutanlığı: Türkleri Doğu'da durdurmanın en etkili yolu, Yunanlıları Eskişehir'den Ankara'ya yollamaktır. (**Ulubelen:** 255, 283; **Bel.** 164: 689)
6. Irak Geçici Hükümeti temsilcisi Kamber Efendi, Mardin'den Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektupta, kutsal savaşta dinî çalışmayı bütün Irak uleması adına kutsadığını belirtti. Mustafa Kemal, buna 16'da teşekkür edecektir. 29'da da bu hükümet ileri gelenlerine göndereceği mektupta, Şeyh Sunusi'nin yardım için o tarafa gönderildiğini, şu sıralardaki askerî harekât bitince Irak'ın yardımına geleceklerini yazacaktır. (**Şimşir** 5: 100)

7. **Alemdar:** Şehzade Abdurrahim, İzzet ve Salih Paşalar Ankara'ya gidecekler. —Tenkil kuvvetinin feci macerası. **Öğüt**'ün “Büyük Sosyalistler” yazı dizisi devam ediyor: Karl Marks ve Lenin. **İleri:** Uzlaşmaya doğru. Hükümet Anadolu'ya bir heyet göndermeye karar verdi. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Ankara ile uzlaşma çabası boşuna emektir. Konyalılar bize (ayaklanarak) en kestirme yolu gösterdiler. —İzmir'de bütün okullara Rumca dersi konuldu. **İkdam:** Anadolu heyeti yakında gidiyor. **Akşam**'da N. Sadık, Anadolu'ya gidecek kurulun başarılı olmasını diliyor. **Karagöz**'de, beklendiği halde Ankara'dan bir haber gelmeyişinin esprisi. Karagöz'le Hacivat bir dürbünle Boğaz'ın ötesini gözlüyorlar ama gelen yok! **Le Temps**'da, Anadolu nüfuz bölgeleri hakkında İngiltere, Fransa, İtalya arasında 10 Ağustos'ta imzalanmış anlaşma (**PS:** 13).

7 - PAZAR

- Doğu Cephesi ile Taşnak Hükümeti arasında geçici bir ateşkes yapıldı. Ermenistan'ın başkenti Gümrü işgal edildi. Kâzım Karabekir, birliklerine yayımladığı emirde, Gümrü'de talana kalkışanların idam edileceğini duyurdu, erlerin şehre girmelerini de yasaklandı. Doğu Cephesi birlikleri, Sovyetlerin üstüste verdiği notalar üzerine Gümrü'yü 23 Nisan 1921'de boşaltacaktır. (**İkdam, Alemdar:** 10; **HM:** 9, 11; **AS:** 11; **Söylev** II: 360; **TİH** III: 214; **HTVD** 49, ves. 1149; **Karabekir** I: 843)
- Mustafa Kemal, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'yı Ankara'ya çağırdı. 20. Kolordu Komutanı iken 9 Eylül 1919'da Batı Anadolu Kuvayı Milliye Genel Komutanlığı'na atanmış olan Ali Fuat Paşa, 18 Haziran 1920'den beri de Batı Cephesi Komutanlığı yapıyordu. Yarın Ankara'da kendisine Moskova Elçiliği'ne atandığı bildirilecek olan Ali Fuat Paşa'dan boşalan Batı Cephesi ikiye ayrılarak buralara İsmet ve Refet Beyler atanacaktır. (**Söylev** II: 371)
★ Ali Fuat Paşa (Krş. 8) ve bir aydan beri Konya yöresinde bulunan İçişleri Bakanı Refet Bey Ankara'ya geldi (**HM:** 9).
- Resmî Türkiye Komünist Fırkası Genel Sekreteri Hakkı Behiç Bey, “Türkiye Komünist yoldaşları” adına Sovyetlere gönderdiği telgrafta “cihan inkılabı” olarak nitelediği Ekim Devrimi'nin yıldönümünü kutladı. Cevap 13'te. (**Cerrahoğlu:** 179)
- Tevfik Paşa Hükümeti, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin 24 Ağustos tarihli “Tashih-i Rütbe” karnamesini ve buna göre yapılan işlemleri geçersiz saydı (**TV:** 4003).
- Hakimiyeti Milliye:** Anadolu ne İstanbul'un ne de Avrupa'nındır. Anadolu Anadolulularındır. —Diploma alan genç subay adaylarına Mustafa Kemal'in hitabesi. —Piyer Loti'ye teşekkürümüz. **Alemdar:** Ankara'ya gidecek heyet başarılı olabilir mi? —Ermeni saldırısı. **İleri:** Yunan fırtınası. —Anadolu'ya bir heyet gitmeyecek mi? **Peyamı Sabah:** İzzet Paşa, Anadolu ile bağlantı kurmak üzere 15 gün önce Anadolu'ya bir memur gönderildiğini ve bu memurun Sivas'ta olduğunu söyledi. **İkdam:** Bolşeviklerin Wrangel ordularına şiddetli hücumları.

8 - PAZARTESİ

1. Ankara, Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar imzasıyla Ermeni Hükümeti'ne yeni barış şartlarını bildirdi. Başlıcaları: Sınırın halk oyu ile belirlenmesi, taraflarca diğer tarafa ve onun eşyasına geçiş izni verilmesi, Türkiye'nin geleceği konusunda Ermenistan'ın fiilen güven vermesi, Türkiye'den göç eden Ermenilerin geri dönebileceği... İkinci bir nota ile Ermenilerden silah ve cephane de istendi. Ermeniler bu şartları 13'te kabul edecekler. Ahmet Muhtar Bey, Doğu Cephesi Komutanlığı'na "Ermeniler, barış teklifi ile felaketi savuşturmak istiyorlar. Ermenistan'ı ortadan kaldırmak gerekir" talimatını verdi. Türk ordusu, Şahtahtı'nı işgal etti. Ermenistan Hükümeti bir bildiri yayımladı: "Yapayalnız bırakıldık!" (**Karabekir** I: 844; **TİH** III: 211, 214, 306; **İleri**: 19; **İkdam**: 24; **Söylev** II: 361; **Bel.** 164: 691)
2. Mustafa Kemal Paşa ile İsmet ve Refet Beyler, düzensiz kuvvetleri düzenli orduya bağlama kararı aldılar. Hükümet 338 sayılı kararname ile her ne ad altında olursa olsun, hükümetin özel izni olmadıkça halktan bağış toplanmasını yasakladı. Kararname hükmüne uymayanların İstiklal Mahkemesi'ne verilecekleri hükmü getirildi. Dün çağrılmış bulunan Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Kuvayı Milliye kılığında Ankara'ya geldi. (**HM**: 9 "önceki gün"). Mustafa Kemal ona Moskova Elçiliği'ni önerdi. Ali Fuat Paşa, kabul etti. Mustafa Kemal, ondan Ethem ve arkadaşlarını da yanına almasını isteyecek, ancak Ethem bu isteği reddedecektir. Batı Cephesi yarın ikiye ayrılarak bunlardan Batı Cephesi adını koruyana İsmet Bey, Güney Cephesi olarak ayrılan kısmın komutanlığına da Refet Bey atanacaktır. (**Düster** 3/1: 124; **Söylev** II: 372; **Cebesoy** I: 516; **Nur**: 689 "Mustafa Kemal, Ethem'le beraber olduğuna kani bulunduğu Ali Fuat'ı entrika ile Ankara'ya davet edip tedip etti")
3. Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: İstanbul Hükümeti, Sevr Anlaşması'nın onaylanması gerektiğini kabul ediyor ama milliyetçilerden çekiniyor. Bu işi, Anadolu ile temas sonuna kadar ertelemek istiyor. Dışişleri Bakanı, onayın hiç değilse bir ay ertelenmesini ve bu arada malî yardım yapılmasını istiyor. Başbakan imzadan çekindiği için Müttelik memurları Ankara'ya gidemezler. (**Şimşir** II: 395; **Jaeschke** I: 128)
4. İstanbul Hükümeti'nin önerilerini getiren Neşet Bey, Ankara'nın ayrıntılı cevabını alarak İnebolu'ya hareket etti (**Söylev** II: 373). ★ Bundan sonra Ankara'nın temsilciliğini yapacak olan Hamit Bey, Kızılay delegesi olarak İstanbul'a gönderildi (**Jaeschke** I: 127).
5. Türkiye (Resmî) Komünist Fırkası Genel Sekreteri Hakkı Behiç Bey ile denetim kurulundan Eyüp Sabri Bey'in Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya mektupları: "Avrupa'yı kesin çöküşe düşürecek büyük bir Asya federasyonuna yürümek azmindeyiz. Bir yandan Rusya'dan gelecek ve amaçlarımıza uymayacak devrim akımlarını durdurmak, diğer yandan bu devrimin açacağı kanallardan yararlanmak istiyoruz..." Mektupta, o yöredeki komünizm akımının Türkiye Komünist Fırkası genel merkezine bağlanması için Cemal Paşa'nın yardımı da istendi. (**Tanin**: 12.2.1945)

6. Müttefik Karadeniz Orduları Başkumandanı Harington, göreve başladı. Mareşal Milne İstanbul'dan 4'te ayrılmıştı. (Jäschke 1: 128)
7. Adana'nın savunulması için Fransızlar bazı değişiklikler yaptılar. Birinci Topçu Taburu Kumandanı Launes'in yerine Yarbay Thibault getirildi. (2 Ocak 1921'e kadar) (Véou: 424)
8. Giresun Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Başkanı Topal Osman Ağa, 20 kadar silahlı adamıyla Kastamonu'da (Açıksözcü: 100).
9. Mustafa Kemal, gönderdikleri servis takımından ötürü TBMM adına Azerbaycan'a teşekkür etti (HM: 11 Aralık; ATTB: 362).
10. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Şeyhülislam Hayri Efendi'yi hasta olduğundan serbest bıraktılar. Şimdi siyaset değişmiş gibi görüyor. İhtimal ki yakında hepimizi bırakacaklar. (F.A. Tansel: 438) ★ Cavit Bey, Talat Paşa'dan İttihatçıların teşkilatlanması hakkında bir mektup aldı (Tanin: 24.1946).
11. **İkdam:** Yunanistan'da hanedan kavgası. Yaşasın Konstantin diye bağıryorlar. —Moskova'da ihtilal başladı. **Açıksöz:** Şark İlleri murahhasları ile mülakat 2. —İstiklal Mahkemesi şehrimizde. **Öğüt:** Şark İlleri Kurultayı murahhasları ile mülakat (Açıksöz'den) —Vatanı kurtaralım. **Alemdar'da** Refi Cevat, Türkiye ile Yunanistan arasındaki yakınlaşmanın gereği üzerinde duruyor. —Venizelos-Konstantin mücadelesi. —Ermenice Yarkir'den: İtilaf Devletleri'ne güvenilemez. Wilson'un hakemliği bizim için hiç bir değer taşımaz. Ermeni sınırının belirlenmesi görevi Ermeni ordusunundur. **İleri:** Kemalistler Bursa sınırında yeniden saldırıya kalkmışlar, diğer taraftan Yunan iç durumu da Venizelos ve Konstantin taraftarlarının mücadelesi yüzünden buhranlı bir devreye girmiştir. —Atina'da "Zito Konstantin!" diye bağıryorlar. **Vakit:** Anadolu'ya gönderilen zattan haber bekleniyor.

9 - SALI

1. Batı Cephesi ikiye ayrılarak bunlardan Batı Cephesi Komutanlığı'na Albay İsmet Bey, Güney Cephesi Komutanlığı'na da Albay Refet Bey atandı. Adana Cephe Komutanlığı da 2. Kolordu Komutanlığı adını aldı. Düzensiz kuvvetlerin orduya bağlanması kararı ve bu yeni atamalar, Seyyar Kuvvetler Kumandanı Çerkez Ethem'in üzerinde olumsuz bir etki yapacak ve bu iki komutanla geçinemeyerek Yunan tarafına geçmesine sebep olacaktır. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa dün Moskova Elçiliği'ne atanmıştı. (TİH IV: 213; II/3: 42; VI (1974): 216; ÇEH: 121; HTVD 52, ves. 1197, 1198) ★ Batı Anadolu Yunan İşgal Kuvvetleri Karargâhı'na Küçükasya Ordusu adı verildi (Hrisohoos. 54).
2. Albay İsmet Bey, Genelkurmay Başkanı sıfatıyla TBMM'ne askerî durum hakkında bilgi verdi. Kars kalesinde Ermenilerden 600 topun alındığını

söyledi. Ermeniler üzerine hareket ve siyasî durum üzerine bilgi veren Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, emperyalizmin ölmekte olduğunu söyledi. “Ermeni Hükümeti’ne İngiliz kapitalizmine pişdarlık yapmaktan vazgeçmesini teklif ediyoruz” dedi. (ZC 5: 299) ★ TBMM, Yunan zulümlerinin incelenmesi için Hükümet’in uyarılmasına karar verdi. Genel Kurul, Diyarbakır’da bir İstiklal Mahkemesi kurulmasını da kararlaştırdı. (ZC 5: 281; Düstur 3/1: 125) ★ TBMM, başarılarından ötürü Doğu Cephesi Kumandanlığı’na teşekkür etti. Karabekir buna, 10’da şükran ve bağlılıklarını bildirerek cevap verecektir. (HM: 17)

3. Karabekir, Ermeni Hükümeti’nden yeni isteklerde bulundu. 24 saat içinde çok sayıda silah ve cephanenin teslim edilmesini şart koştu. (Bel. 164: 691. Krş. 8) ★ Rus Komünist Partisi Genel Merkez Komitesi Kafkasya Bürosu ile Azerbaycan Komünist Partisi’nin birleşik toplantısında, 11. Kızıldoru’nun desteğindeki isyancı Ermeni birliklerinin yardımıyla Taşnak Hükümeti’nin devrilmesi ve yerine Sovyet Ermenistanı’nın gerçekleştirilmesi için faaliyeti geliştirme kararı alındı (Şemsutdinov: 154).
4. İstanbul Hükümeti adına İçişleri Bakanı İzzet Paşa, Zonguldak’a gönderilen Yüzbaşı Kemal aracılığı ile Ankara’ya, nerede görüşmenin mümkün olduğunu sordu. Tel, 12 Kasım’da Ankara’ya ulaşacaktır. (Söylev II: 374)
5. İki gündür İslahiye yöresinde Fransızlarla çarpışan Kuvayı Milliye, çekilmek zorunda kaldı (Sara1: 50).
6. Ankara ile Fransa Hükümeti arasında bir uzlaşma zemini arayacak olan Franklin Bouillon İstanbul’a geldi (Jaeschke 1: 128).
7. İstanbul’daki İngiliz Karargâhın’dan Savaş Bakanlığı’na gönderilen bir yazıda, İstanbul’daki İtalyan Askerî Ateşesi’nin bir görüşme sırasında şunları söylediği bildirildi: Tek çözüm yolu Sevr Anlaşması’nı gözden geçirmek ve Mustafa Kemal’le anlaşmaktır. Çünkü Müttefiklerin hiçbir kuvvet kullanacak durumda değildir. Yunanlılar ilerleyemeyecek, mevcut kuvvetleri de tutunamayacaktır. (Kürkçüoğlu: 126)
8. **Hakimiyeti Milliye:** İstanbul zihniyeti. —Sovyet Devrimi yıldönümünün Ankara’da kutlanması: Komünist bayramı, Ankara’da gösteriler. Komünizm bayramının kutlanması gibi bir olay bütün Anadolu’da ve Ankara’da ilk defa olmuştur. Peşpeşe iki gün müsamere verildi. Burjuva teşrifatı gözetilmedi. Çok kişi davet edildi. Hep birden komünizm kutlandı. İnsanlık bütün halinde komünizme giderken, Ankara’nın böyle bir olaya sahne olması mutlu bir talih eseridir. —İtalya’da Bolşevik cereyanı: —Sosyalizm âlemi. —İstanbul’da hergün bir entrika. **Alemdar:** Ankara Sevr’in değiştirilmesini istediği için Hükümet’in Ankara ile uzlaşması zordur. —Ankara Hükümeti memur maaşlarını ödeyemiyor. Memurların grev kararına karşı Dahiliye Komiseri, sert tedbirler almak için Meclis’e başvurmuştur. **İleri:**

Babîali ile Anadolu arasındaki münasebetler. Yunanlılar tarafından dikkatle izleniyor. —Kars ve Haçin'in zaptı. —Simav'ın kurtarılması. Millîcilerin tebliğleri, umum cephelelerde zafer bildiriliyor. **Peyamı Sabah:** Konya'da idamlar, Çelebi Efendi'nin azli. **İkdam:** Anadolu'ya şimdilik heyet gitmiyor. —Kars ve Haçin işgal edildi. **Öğüt**'te Ahbar'ın bir yazısı: Anadolu'ya boyun eğdirmek öyle kolay bir harp işi değildir.

10 - ÇARŞAMBA

1. Batı Cephesi Komutanlığı'na atanan Genelkurmay Başkanı Albay İsmet Bey, Bilecik'te görevine başladı (**TİH** II/3: 47; **Ortaç:** 82).
2. Ermenilerin ateşkes şartlarını kabul etmemeleri ve sonuna kadar direnmeye karar vermeleri üzerine, Doğu Cephesi ordusu harekâta devam hazırlığı yapıyor (**TİH** III: 216; **HTVD** 49, ves. 1148, 1149).
3. Fransız kuvvetleri İslahiye'ye ulaştılar. Hassa'yı işgal ettiler (6 Temmuz'da kurtarılmıştı). Türk kuvvetleri çekiliyor. (**TİH** IV: 201; **Mümtaz:** 49; **Saral:** 51; **Gnkur.** 30, 33)
4. 30 Ekim'de Kırım'a girmiş olan Kızılordu, Wrangel birliklerini yenerek buradan attı. Böylece Batılıların iki yıldan beri Sovyetleri çökertmek için yaptıkları müdahaleler başarısızlıkla sonuçlandı. Ordusunun artıklarının ardından Wrangel 19'da İstanbul'a gelecek. (**İkdam:** 14; **Dersaadet, Alemdar:** 14, 16; **İleri:** 14, Wrangel Hükümeti'nin insanlık âlemine hazin bir hitabı, 15: resmi, 19: Kırım'da Wrangel ordusundan kimse kalmadı; **PS:** 11, Wrangel Bolşevik saldırısına başarıyla karşı koyuyor, 12: Kızılların saldırısı durdurulmuştur. 14: Wrangel müşkül vaziyette, 17: İlk yaralı subaylar dün Beyoğlu Rus hastanesine getirildi, İngilizler yardım heyeti kurdu. Fransızlar da Heybeliada'da hastane açtı.)
5. Sivas Valiliği'nden nakledilen Reşit Paşa, Kastamonu'da görevine başladı. 1914'te de Kastamonu'da valilik yapmış olan Reşit Paşa, Ermenileri sürmeyi kabul etmeyince Teşkilat-ı Mahsusa tarafından görevinden aldırılmıştı. Bu yeni görev süresinin çoğunu hasta olarak geçirecek olan Reşit Paşa, 27 Mart 1921'de Süleyman Sami Bey'i vekil bırakarak şehirden ayrılacaktır. (**Açıksözcü:** 113)
6. **İleri** (Kırmızı başlıklarla): İnegöl ve Eskişehir kurtarıldı... **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Alnımızın yazısı. **İkdam:** Wrangel'in 3 tarihli basın toplantısı. **Vakit:** Ermeni direnişinin esas noktası olan Kars, Kuvayı Milliye'nin eline düşmüştür. Ermeni başkenti Erivan da boşaltılmıştır. Kars'ta esir düşen Ermenilerin sayısı 1254'tür. **Akşam,** Divan-ı Harb-i Örfi eski Başkanı Mustafa Paşa'nın bir mahkûm için iki mazbata düzenlediğini, bunun adaleti lekelediğini açıklıyor. (Mustafa Paşa, bu sebeple tutuklanarak hüküm giyecek, ancak Padişah tarafından affedilecektir)

11 - PERŞEMBE

1. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Ankara'ya ve Erivan'a Türk-Ermeni savaşında arabuluculuk önerdi ve Mdivani'yi arabulucu olarak atadı. Sovyet kurulu 13'te Erivan'a gidecek. Türkiye 14'de kaçamak bir cevap verecek ve Sovyetlerin bu ikinci arabuluculuk önerisini de kabul etmeyecektir. Ermeniler de, Ermenileri ölümden kurtarmak için yapılan Sovyet Kızıl Ordusu'nun Ermenistan'a girme önerisini geri çevireceklerdir. Öte yandan bugün Karabekir, Arpaçay doğusunda bazı yerleri işgal ettirdi ve karargâhını 7 Kasım'da işgal edilen Gümrü'ye taşıdı. (**Karabekir** 1: 845; **Bel** 164: 692; **Yerasimos**: 261; **Şemsutdinov**: 27, 153; **Jaesckhe** 1: 128)
2. Tevfik Paşa Hükümeti'nin Posta Telgraf Genel Müdürü Şemsettin Bey, Ereğli Posta Müdürlüğü'ne gönderdiği telgrafta, İstanbul Hükümeti'nin Ankara ile haberleşmek istediğini bildirerek bozuk hatların onarılmasını emretti. Ankara Hükümeti ise, hat onarmaya gelen olursa tutuklanmasını ve İstanbul ile haberleşme yapılmamasını emretti. (**Söylev** II: 375)
3. TBMM'de düğünlerde savurganlık yapılmasını yasaklayan kanun önerisi, ivedilikle ele alınarak, birinci maddesi kabul edildi. Buna göre düğünlerde çehiz gösterilmesi, iki giyimden fazla elbise konulması, düğün boyunca bir günden fazla çalgı çaldırılması ve ziyafet verdirilmesi, köçek oynatılması, nişan töreni, ağırlık, hediyeler verilmesi yasaklanıyor. (**ZC** 5: 325)
4. İtalyan Büyükelçisi Marquis İmperiali, İngiliz Dışişleri Bakan Sekreteri Crowe'e Londra'da şunları söyledi: İtalya, Anadolu'nun yatıştırılması amacıyla İngiltere'den ayrı bir politika gütmüyor. Ankara ile anlaşmaya varılmasını istiyoruz. Askerî harekâta katılmıyoruz ve Ankara ile ilişkilerimizi büsbütün kesemeyiz. Akdeniz bölgesinde İngiltere ile ortak politika izlemek istiyoruz ama Anadolu'da İtalyan ekonomik çıkarlarının gözetilmesi ve Yunan emellerinin sınırlandırılmasını da İngiltere'den bekliyoruz. Curzon'un 15 tarihli notu: Hep kendisine yontuyor. Kıbrıs'ı hiç kimseye terkedemeyiz. (**Şimşir** II: 406) ★ Cavit Bey, Talat Paşa'ya mektubunda bir İtalyan dostunun, kendisine İtalya'ya oradan da Anadolu'ya gidip gitmeyeceğini sorduğunu aktardı, İtalya'ya gitmek istediğini belirtti. (**Tanin**: 4.4.1946).
5. Yunanlılar, soğuğa dayanamadıkları gerekçesiyle Gediz'i boşalttılar. Türk keşif kolları Gediz'e girdi. (**HTVD** 52, ves. 1200; **Hrisohoos**: 53 "13 Kasım")
6. Fransız Cumhuriyeti'nin ellinci ve ateşkesin ikinci yılı nedeniyle Fransızlar İstanbul'da parlak gösteriler yaptılar. Fransız işgali altındaki yerler, Fransız bayrakları ve ışıklarla donatıldı. Beyoğlu'nda resmigeçit, Taksim alanında askerî tören yapıldı. (**PS**: 12) ★ Albay Gracy komutasındaki Fransız birlikleri, Adana'da Eshabikehfe saldırarak burayı Türk çetelerinden geri aldı (**Ener**: 116).

7. **Hakimiyeti Milliye:** Şark cephesinde pek mühim müzakereler oluyor. Bu müzakereler, dünya inkılabının hazırlıkları olan vakalar arasında pek önemli bir yer alacaktır. —Wrangel cephesinde yeni safha. **Açıksöz** (Bakû Komünist gazetesinden): İnkılaplarda ahval-i ruhiye gözetilmelidir. —Mehmet Akif'in manzumesi: Ey Müslüman! **Yeniğün:** Bakû Kongresi'nin İngiltere'de yankıları. **Öğüt:** Ahmet Muhtar Bey'le Ermeni Cumhuriyeti arasında yazışmalar. **Alemdar:** Ermenistan, Bolşevikler, Tatarlar ve Millîciler tarafından çevrildi. —(Nemrut) Mustafa Paşa'nın tutuklanması. **İleri:** Arıadolu'nun iki yanında savaş. Kars'tan sonra Gümrü'nün zaptına da kesin gözüyle bakılıyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Harp! Harp! Ankara yarını nihayet meramlarına erdiler. Bolşeviklerle el ele vererek Ermenistan'a yürüdüler. Kars'ı Gümrü'yü aldılar. Haçin düştü. İnegöl, Yenişehir, hatta galiba Simav kurtarıldı. Bu maceralarla felaketlerimizi artıracığımıza şüphe olmasın. **Vakit:** Kars'tan sonra nereye yürüyecekler? —Dünkü Orient News'ten: Türkiye'nin geleceği Mustafa Kemal ile arkadaşlarının ivedilikle tespit edecekleri eylem biçimlerine bağlıdır. Mustafa Kemal, Sevr Anlaşması'nın Türklere verdiği imkânı kaçırmamalı, onay konusunda güçlük çıkarmaktan vazgeçmelidir. Kafkasya'ya kadar uzanan bir Türkiye bağımsız değil, Bolşevik bir Türkiye olacaktır. Bolşevikler ve Kemalistler gelecekte tükenecekler. **(Öztoprak: 224)** Sedat Simavi'nin **İnci** kadın dergisinin 22. sayısı: Darülfünun Ruhیات Muallimi M. Şekip: Biraz aşktan. —S. Nazif: Son Nefsimle Hasbihal. **The Times:** Bakû'daki İngiliz esirleri Tiflis'e geldiler **(Jaeschke 1: 128)**. **Karagöz'de** -Aman Karagöz, Tanrının günü tezgâh dokursun, hâlâ ortaya adam akıllı bir kumaş çıkaramadın. -Hele mekik adam akıllı işlemeğe başlasın, âlâ bir Ankara sofı çıkaramazsam bana da Karagöz demesinler.

12 - CUMA

1. Ermeniler İçdir'ı boşaltarak Aras kuzeyine çekildiler. Doğu Cephesi Ordusu Arpaçay'ın doğusuna geçti. Ermeniler ateşkes şartlarını 17'de kabul edeceklerdir. **(İleri: 20; TİH III: 217; Karabekir 1: 845; HTVD 49, ves. 1149)**
2. Yüzbaşı Kemal Bey, İçişleri Bakanı İzzet Paşa'nın buluşma önerisini taşıyan teli, Zonguldak'tan Ankara'ya bildirdi **(Söylev II: 374)**.
3. Neceft'e kurulmuş olan Geçici Arap Hükümeti ileri gelenlerinden 18 kişinin imzasıyla Eylül'de verilmiş olan mektup, Elcezire Cephe Kumandanı Nihat Paşa tarafından Ankara'ya gönderildi. Yazıda, Irak aşiretlerinin İngilizlere karşı ayaklandığı, çarpışmalarda Arapların üstün geldiği anlatılarak Ankara'dan kuvvet ve silah yardımı istendi. **(Şimsir 5: 88)**
4. İtalya ile Yugoslavya arasında İtalya'nın Rapollo şehrinde, bu adla anılan bir anlaşma imzalandı. İtalya, bazı adalar ve Palegosa dışında Dalmaçya'dan vazgeçti. Rijeka, hür bir devlet haline geldi. **(Rentis: 3; Meydan Larousse 10: 464)**

5. Paris Elçisi Hardinge'den Curzon'a: Mustafa Kemal ile Bolşevikler anlaşma yapıyorlar. Müttefikler acele olarak Mustafa Kemal'e Sevr Anlaşması'nda bazı değişiklikler önermelidir. (Meram: 240; Ulubelen: 285)
6. **Vakit:** Ankara İstasyonu'nda ve Eskişehir'de Journal d'Orient muhabirinin gördükleri. **İleri:** Kars kalesinin istihkâmları ve önemi. —Atina'da gürültüler. **İkdam:** Moskova'daki ihtilal ve isyan. —Piyasa (kuruş olarak bazı örnekler): Trabzon yağı: 170-175, pamuk yağı: 70, kahve: 70-90, tane zeytin: 38-50, birinci nevi bulgur 26, beyaz peynir: 150-160, Bursa pirinci: 57-59, koyun etleri: 95-110... **Peyamı Sabah:** Anadolu ile haberleşme henüz başlamamış.

13 - CUMARTESİ

1. İslahiye yeniden kurtarıldı. 19 Aralık 1918'de işgal edilen İslahiye, 6 Temmuz 1920'de kurtarılmış fakat 3 gün önce yeniden işgal altına alınmıştı. (Gnkur. 30. Krş. 15)
2. Meclis'te kurulan Tesanüt Grubu, başkanlığa Yusuf İzzet Paşa'yı, kâtipliğe İsmail Suphi Bey'i seçti, Hükümet'le temasa ise Mazhar Müfit Bey'i me-mur etti. Grubun yönetim kurulundaki diğer mebuslar: Ferit (Çorum), Mustafa (Dersim), Rasim (Sivas), Dr. Suat (Kastamonu), Tahsin (Maraş), Şevket (Sinop), Abdulkadir Kemalî (Kastamonu), Yusuf Ziya (Bitlis). (HM: 13)
3. Wrangel Hükümeti'nin başbakanı Kruvuşin İstanbul'a geldi. 10 Kasım'da Bolşevikler tarafından Kırım'dan atılan Wrangel ordusunun artıkları yarın-dan başlayarak, Wrangel ise 17'de gelecektir. (Vakit: 14)
4. Hakkı Behiç'in "Türk komünist yoldaşlar" adına Ekim Devrimi'ni kutlayan 7 tarihli telgrafına, Merkez Komite ve Ordular Murahhası Vliilof'un verdiği cevap: Kahraman müttefiklerimiz olan Türk Kırmızı Ordusu'nun başarılarını tebrik eder, Şark'ın kurtuluşuna ve dünya devrimi tarihine birçok altın say-falar ilave edeceklerini ümit ederiz. (YG: 17; Cerrahoğlu: 179)
5. 23 Ekim'de Gürcistan Elçiliği'ne atanan Kâzım Bey, Tiflis'e vardı (Jaesch-ke 1: 128; Bel. 104: 721). ★ Türk-Ermeni savaşında arabuluculuk yapmak üzere atanan Mdivani'nin başkanlığındaki kurul, Erivan'a gitti. Kurul, Kızıldoru birliklerinin Ermenistan'a girmesini öneriyor, fakat Taşnak Hükümeti bunu reddediyor. (Şemsutdinov: 27) ★ Ermenistan Dışişleri Bakanı Ahan Canyon, Ahmet Muhtar Bey'e; Başkumandan Nazar Bekof, Karabekir'e başvurarak 8 tarihli ateşkes teklifinin kabul edildiğini bildirdiler (ZC 5: 374; HM: 17).
6. Çerkez Ethem'in yakın arkadaşlarından Mebus Hacı Şükrü Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Ethem Bey'in Ali Fuat Paşa ile Moskova'ya gönderi-leceği söylentisinin dolaştığını bildirerek "Bu gibi kişilerin çevrenizden uzak-

laştırılması, diktatör olacağınız sanısını uyandırıyor” dedi. Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa’ya Moskova elçiliğini önerirken Çerkez Ethem ve kardeşlerini de yanına alabileceğini söylemişti. (Söylev II: 376; **TİH** VI (1974): 217)

7. **Hakimiyeti Milliye:** Adana’da Fransızlarla Ermenilerin zulüm yarışması. —Meclis’te Tesanüt Grubu. —Şark İhtilali. —İstanbul Ermenileri matemdeler. —İrlanda ahvali. —Kızılordu’nun Kırım’a girişi. **İleri:** Kafkas’ın kar ve buzları içinde. —Yunanistan’da seçim patırtıları. **Peyamı Sabah’ta** Ali Kemal, Ankara’nın Avrupa’ya kafa tutuşundan yakınıyor: Fena, fena!... **İkdam:** Adriyatik meselesi de halledildi. **Alemdar** (Bosfor’dan): Müttefikler Sevr Anlaşması’nı değiştirmeyi düşünemezler. Yapılacak iş, Anadolu hareketini idare edenlere, karşılarında birleşmiş ve kuvvetli bir kitle bulunduğu tesirini vermektir. (**Öztoprak:** 229) **Le Temps:** Mustafa Kemal, Sevr’de değişiklik sağlanmadıkça İstanbul Hükümeti’yle anlaşamayacaktır. Görüşmelere gönderilen kurulun girişimlerinden bir sonuç beklenmemelidir. Yapılacak iş, İstanbul Hükümeti’ne anlaşmayı onaylamazsa İstanbul’dan yoksun bırakılarak Asya’ya gönderileceğini söylemektir. (**PS:** 20) **Karagöz’de,** Anadolu’dan haber bekleyiş, düğünün geriye kalışı, denklerin çözülüşü...

14 - PAZAR

1. Doğu Ordusu, Gümrü doğusundaki Golgat ve Cacur’da Ermeni ordusuna saldırdı ve bu orduyu dağıttı. Ermeniler Karakilise yönüne çekildiler. Başköy (Aralık) alındı. Bugünkü çarpışmalarda Ermeniler 587, Türkler 7 ölü verdiler. (**HM:** 17; **Karabekir** 1: 845; **TİH** III: 217; **HTVD** 49, ves. 1149; **Gnkur.** 39) ★ Türk Dışişleri, Çiçerin’in 11 tarihli arabuluculuk önerisine kaçamaklı bir cevap verdi. Mustafa Kemal, 23’te Türk delegelerine hiç bir tarafın arabuluculuğunu kabul etmemeleri talimatını verecektir. (**Yerasimos:** 263; **Şemsutdinov:** 27)
2. Demirci kasabası, Yunanlıların çekilmesi üzerine Kuvayı Seyyare’nin bir birliği tarafından yeniden işgal edildi. Demirci ilkin 21 Temmuz’da Yunanlılarca işgal altına alınmış ancak 31 Temmuz’da kurtarılmıştı. Kasaba 4 Ağustos’ta ikinci kez işgal edilmişti. (**AS:** 18; **TİH** II/3: 48; **Gnkur.** 47; **HM:** 17)
3. Yunanistan’da seçimler. Venizelos’un önderliğini yaptığı Liberaller seçimi kaybetti. “Daha küçük ve zarif bir Yunanistan” sloganını kullanan Kralcılar kazandı. Türkiye’de de merakla beklenen seçimler sonunda başa gelen Kralcılar, savaşa son vermeleri beklenirken ve Yunan halkının da bu yoldaki eğilimleri sonucu seçimi kazanmış iken, Venizelos’un dış politikasını aynen devralacak, Yunan ordularının Anadolu’daki 1922 Eylül bozgunu üzerine bir darbe ile devrilerek hapsedilecekler, bir kısmı idam edilecektir. (**İleri:** 14-17; **İkdam:** 15; **Alemdar:** 15, 17; **Dersaadet:** 17-19, **HM:** 20; **Pallis:** 44; **Andre:** 13; **Büjak:** 13; **Nicolson:** 255; **Bayur** 2: 186; **Umar:** 202)

“364 milletvekilliğinden 250’sini Kralcılar kazandı”; **Roda:** 128; **Bıyıklıoğlu 2, I:** 419; **Jaeschke 2:** 89)

4. Mustafa Kemal ve diğer birçok Kuvayı Milliyeciyi yargılayıp cezalandıran 1 Numaralı Divaniharp Başkanı Mustafa Paşa ve bu makhemenin 3 üyesi, Harbiye Bakanı’nın emri ile İstanbul Merkez Kumandanlığı’nca gözaltına alındı. Mustafa Paşa ve arkadaşları birbirinden farklı çift hüküm mazbatasını düzenlemek, kanuna aykırı yargılama yapmak gibi eylemlerle suçlanıyor. Divaniharp Başkanlığı’na 10 Nisan’da getirilen Mustafa Paşa, 18’de tutuklanacak, 7 ay hapis cezasına çarptırılacak, ancak Padişah tarafından affedilerek 7 Şubat 1921’de serbest bırakılacaktır. (**Akşam:** 15; **İkdam, Vakit:** 16; **Dersaadet:** 16, 17; **HM:** 20)
5. Anzavur’la işbirliği yapmak, Yunanlıları Bursa-Yenişehir’e çağırmak, halkı Kuvayı Milliye’ye karşı kıskırtmaktan sanık Yenişehirli Ethem Paşa ile Yenişehir Müftüsü Bedeli İsmail, suçlamalardan bazılarının sabit görülmesi üzerine idama mahkûm oldular. Hüküm hafifletici sebepler gözönünde bulundurularak 15 yıl küreğe çevrildi. (**Kandemir 3:** 73-84)
6. Kırım’da Kızılordu’ya yenilen Çarlık taraftarı Wrangel ordusu, savaş gemileriyle İstanbul’a gelmeye başladı. Wrangel’in kendisi de 17’de gelecektir. (**Alemdar:** 16; **İleri:** 17, 18; **Dersaadet:** 21; **HM:** 23 “5.000 mülteci”)
7. Halil Paşa, Moskova’dan Karabekir’e yazıyor: Sovyetler İran demokratlarıyla anlaştı. İran başkumandanlığından vazgeçtim. Hindistan’a karşı yapılması muhtemel harekâtı yönetmek üzere Sovyet Hükümeti’nin de oluruyla Taşkent’e hareket ediyorum. (**Karabekir 3:** 82)
8. **Alemdar:** Anadolu ile temas meselesi ilerliyor. Kar yağışı, telgraf hatlarının tamirine engel oluyor. —Kırım’da Wrangel’in yenilişi. **İkdam:** Wrangel ordusu Kırım’ı tamamen boşaltıyor. **Vakit:** Wrangel Hükümeti’nin başbakanı Kruvuşin alelacele şehrimize gelmiştir. —Konya ayaklanması hakkında tafsilat. **Akşam**’da N. Sadık: Müslümanları teşkilatlanmaya teşvik.

15 - PAZARTESİ

1. Türkiye’nin ateşkes şartlarını ağır bulan Ermeniler, karşı saldırıya geçtilerse de yenildiler. Türk ordusu Dehne sırtlarına çıktı. (**TİH III:** 219) ★ Aras kuzeyinde bulunan Nahcivan topraklarında Türk milis ve Bolşevik kuvvetleri Ermeni kuvvetleriyle çarpışıyor (**Ünüvar:** 63). ★ İslahiye Fransızlardan geri alındı (**TİH VI:** 201. Krş. 13).
2. Koçkiri isyanı... Bazı Kürt aşiretleri, Hozat’ta yaptıkları toplantının sonucunda Ankara’ya bir muhtıra ile başvurarak Hükümet’in Kürtlere özerklik verip vermediğinin acele bildirilmesini istediler. Muhtırada Elazığ, Malatya, Sivas, Erzincan bölgelerindeki hapisanelerde tutuklu Kürtlerin serbest bırakılması, Kürtlerin çoğunlukla olduğu yerlerden Türk memurların ve Koçki-

ri'ye gönderilen müfrezelerin çekilmesi de istendi. Koçkiri isyanı, aşiret reislerinden Alışır'ın Kemah köylerine saldırmasıyla 1 Ekim'de başlamıştı. (Koçkiri: 49)

3. TBMM'nde: 1) Pozantı'da bir İstiklal Mahkemesi kurulması kararlaştırıldı. 2) Mahmut Celal Bey, bugün Konya'dan Ankara'ya gelen Şeyh Sunusi'nin Meclis'i ziyaret ettiğini haber verdi. Meclis tarafından ona hoş geldin dendi ve o da bir dua okudu. 3) Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa'nın millî bir giyim kabul edilmesi önerisi reddedildi. 4) Irak'tan gelen ve mücadeleye devam edilmesini isteyen telgrafın okunması vesilesiyle Türk-Arap dayanışması üzerine konuşmalar yapıldı. (HM: 17; ZC 5; 338, 352; Düstur 3/1: 126; Aybars: 122) ★ Gizli oturumda İçişleri Bakanı, Tokat yöresinde mebusları soyan şakiler hakkında bir açıklama yaptı. Meclis'e yeni katılacak mebuslar konusu görüşülürken bir mebusun "Meclisimizi halk meclisi yapmaya çalışıyoruz. İhtilal hükûmetine kapitalistler giremez" sözleri gürültülere sebep oldu. (GCZ 1: 228)
4. Konya İstiklal Mahkemesi, Divaniharp'te görülen davaları da üzerine aldı. 8 Kasım'da işe başlayan mahkeme dün Konya'ya gelmişti. Konya'da Delibaş'ın 2 Ekim'de başlattığı ayaklanmaya katılmaktan 2300 kadar tutuklu bulunuyor. Divaniharp bugüne kadar 700 idam, binden çok kişiye de çeşitli hapis cezaları vermiş bulunuyor. (Öğüt: 16; Aybars: 117)
5. Yunanistan'da Venizelosçuların dünkü seçimleri kaybetmesi üzerine, İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis, istifasını sundu. Yeni Başbakan Rallis, istifayı kabul etmeyerek "Bu kritik anda kıymetli hizmetlerini esirgememesi"ni ondan rica edecektir. (Roda: 130)
6. Milletler Cemiyeti, Cenevre'de 100 kadar delegenin katılımıyla ilk toplantısını yaptı. Şehir, örgüte kabul edilmiş milletlerin bayraklarıyla donatıldı, kiliseler çanlarını çaldılar. (PS: 16; MN 1922: 229)
7. Açıklöz: Lenin'in Üçüncü Enternasyonal İkinci Kongresi'nde okuduğu Milletler ve Sömürgeler Sorunu Hakkındaki Tezler raporu (tefrika) —Bakü Komünist gazetesinden: Bugün Şark'ın kurtuluş günüdür. —İstiklal Mahkemesi çalışmaları. —Mehmet Akif'in manzumesi: Umar mıydın? **Hakimiyeti Milliye**, devlet yapısında ikilik olduğu görüşünü reddediyor. —Emekçi kadınlar, sizin ellerinizde iğne gibi bir silahınız var. Moskova telsizi, kadınları seferberliğe çağırıyor. Biz de Türk kadınlarına sesleniyoruz. **Albayrak**: Şaydeman'ın başkanlığa seçildiği Sarı Sosyalistler toplanıyor. Bundan, işçi halk için mühim bir netice hasıl olacağını zannetmiyoruz. . **İleri**: Ermenistan cephesinden İzmir cephesine 15.000 kişi nakletmek için Karabekir'in hazırlıkları. **Vakit**: Roma Elçisi Kâzım Bey'le Dışişleri eski Bakanı İsmail Cenani Bey, önceki gün öldüler. **Akşam**: Kırım olayları nasıl oldu?

16 - SALI

1. Önceki günkü genel seçimleri kaybeden Venizelos istifa etti. Venizelos Yunanistan'ı da terkedecek. Yarın Dimitrion Rallis başbakanlığında Kralcı Hükümet kurulacak. (PS, İkdām: 17, 18; Alemdar: 17-19; İleri: 18; HM: 20, 23; KASÖT: 161; Tarih IV: 92; Rentis: 20) ★ Barış ve terhis bekleyen Yunan askerleri, İzmir'de ellerinde Kral'ın resmi ve zeytin dalları olduğu halde gösteriler yaptılar. Subaylar gösterileri önleyemedi. Başkomutan Paraskevopulos, İzmir garnizonundaki bütün subayları toplayarak askerleri zaptetmelerini istedi. Yerine başkası gelinceye kadar kendisine güvenleri olup olmadığını sordu. Kralcı subaylar intizamı sağlayacaklarını söylediler. Siyasî Temsilci Steryadis'ten polis müdürü ve basın bürosu müdürünün değiştirilmesini istediler. Steryadis bu isteği reddetti. (Roda: 130)
2. Güneydoğu'da Türk-Fransız boğuşması devam ediyor. Urfa'dan Antep'e gelmekte olan 5. Tümen, Fransızların Antep'e gönderdiği kuvvetlere Akçakoyunlu'da bir saldırı düzenledi. İki gün sürecek çarpışmalarda taraflar ağır kayıplar verecek, Fransız kuvvetleri Antep'e ulaşmayı başaracak. Antep Türk halkı, bombardımanlardan kurtulmak için mağaralara, yeraltı su yollarına, kanalizasyonlara sığınıyor. (TİH IV: 215; Uzel: 183; Lohanizade: 243; Mümtaz: 51; Saral: 311; Ünlere: 93) ★ Kuvayı Milliye Adana Mamure'de Fransızlara bir baskın düzenlemek için harekete geçti (Ener: 118).
★ Demirci Yunanlılardan geri alındı (HM: 17).
3. Kırım'dan 5 vapur mülteci daha geldi. Yarın, gelenlerin sayısı 45 gemiye ve 11.000 kişiye yükselecek. (Vakit: 17; Akşam: 18)
4. Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyesi Tefvîk Rüştü Bey, Kastamonu Gençler Kulübü'nde bir konferans vererek Sevr Anlaşması'nı anlattı (AS: 18).
5. Ögüt: Meslekî temsilde amme hukuku. —Konya İstiklal Mahkemesi'nin beyannamesi. Alemdar: Kırım'dan dün de külliyetli miktarda mülteci ve yaralı geldi. İleri: Anadolu'ya gönderilen özel memur. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Son bir pişmanlık taşına daha başımızı vurmamak istemiyorsak Şark'a değil, Garb'a dönmeliyiz. Şark ile Garb'ın bu ezeli mücadelelerinde Garb'ın yenildiği görülmedi. Hele bu sefer hiç görülmez. İkdām: Yunan seçimlerinde Venizelos kazandı (!). 17: Kaybetti ve iktidardan çekildi. 19: Yunanistan'dan gidiyor. 20: Siyasî hayattan çekiliyor. Akşam: Venizelos kaybetti, iktidara muhalifler geçiyor. Vakit: Mustafa Paşa ile üç arkadaşı, bir sanık hakkında iki mazbata kestiklerinden önceki akşam tutuklanmışlardır.

17 - ÇARŞAMBA

1. Ermeniler, bütün ateşkes şartlarını kabul ettiklerini bildirdiler. Ermenilerden alınan pek çok silah ve cepheye Batı Cephesi için yola çıkarıldı: 2.000 piya-

- de tüfeği, 3 sahra topu, 40 hafif, 20 ağır makinalı tüfek, 4.000 sandık piyade mermisi, 6.000 topçu mermisi. (**Karabekir** 1: 845; **TİH** III: 220; **HTVD** 49, ves. 1149; **Ünüvar**: 70; **Uluğ**: 261; **ZC** 5: 374; **HM**: 27) ★ Gümrü Belediyesi, yönetimi Bolşeviklere devretti, durumu Türk Hükümeti'ne ve Ermeni halkına bir bildiri ile açıkladı (**HM**: 27).
2. Fransızların Antep'e erzak getiren Senegal Birliği, dünden beri yapılan çarpışmalarda oldukça fazla kayıp vererek Antep'e ulaştı. Sık sık böyle saldırılarla karşılaşan Fransızlar nispeten rahatladılar. (**Abadi**: 88; **Andrea**: 99)
3. 20 Kasım'da Anadolu İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'na atanacak olan Kral taraftarı generallerden Papulas, Averof Hapishanesi'nden serbest bırakıldı (**Papulas**: 29).
4. İngiliz Yüksek Komiserliği'ne atanan Sir Horace Rumbold, Amiral De Ro-beck'ten görevi devraldı. Kırım'da Bolşeviklere yenilen Wrangel'in filosu da İstanbul'da. (**İkdam**: 17; **İleri**: 18; **Alemdar**: 18, 20; **Bel**: 177: 364)
5. Batı Cephesi Komutanlığı, Kuvayı Seyyare'ye bağlı Karakeçili Birliği'nden "bir rastlantı sonucu" haberdar oldu. Ethem, birlikte ilgili bilgi vermeyi ve birliğin denetlenmesini reddedecektir. (**Söylev** II: 377; **TİH** VI: 219; **Kutay** 2, II: 64)
6. Ankara Hükümeti, gereksiz döviz kaybını önlemek amacıyla, tıbbî amaçlar dışında bütün alkollü malzeme ve içkilerin dışalımını yasakladı, tıbbî amaçlarla üretilecek ıspirtolu maddeler için bir nizamname çıkardı (**Düstur** 3/1: 128).
7. İzmir ileri gelenlerinden bir kısmı Yunan Olağanüstü Komiserliği'ne davet edildiler. Toplantıda Sultanî binasının boşaltılması konusu tartışıldı. İzmirli-ler, okul binasının boşaltılması isteğinden vazgeçilmesini istediler. Yunanlı-lar ise isteklerinde diretiler. Sultanî binası, süngülü Yunan askerlerinin zor kullanmasıyla boşaltılabilecek ve Yunan adliye binası olarak kullanılacaktır. (**Su** 2: 26)
8. **Hakimiyeti Milliye**: (Irak ve Türkiye halkları arasında) Mücadelede birlik. —İstiklal cidaline kalkan milletler neler yapıyor: Irak Arapları da Türkler ve Suriyeliler gibi İngilizlere karşı mücadele için Necef'te bir bağımsız kuvvet teşkil ediyorlar. **Yeniğün**: (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası'nın Beyan-amesi. **Alemdar**: Beklenilmeyen olaylar: Wrangel'in yenilgisi, Venize-los'un seçimi kaybetmesi. **İleri**: Ermenistan'dan sonra Gürcistan'a doğru —Cuma gününden beri Kırım'dan gelenler 20.000 kişi tahmin ediliyor. **Pe-yamı Sabah**'ta Ali Kemal: Uyanma ve fırsat zamanları. **İkdam**: Kırım'ın tahliyesine Wrangel bizzat nezaret ediyor. —Ermenice Cagadamard'dan: Türk saldırısını teşvik eden Bolşevikler şimdi endişededir. **Vakit**: Kırım kâ-milen boşaltıldı. Dün yeniden 5 vapur mültecî geldi. Şimdiye kadar gelenle-

rin sayısı 70.000'e ulaşmaktadır. **Akşam:** Venizelos siyasî hayattan çekiliyor. Yeni başbakan ya Rallis ya Gunaris. —Mustafa Paşa ve arkadaşlarının divanharpte yargılanmaları. **Karagöz'de,** Hacivat Karagöz'ü uğurluyor. -Millet anasıyla kırlar ağasına ihtiram; şu bir kutu şekeri de götür, tatlı söyle, tatlı yedir, bize bir hayırlı haber getir. -Sen merak etme Hacivat. Bizim ev sana emanet. Gidip de görmemek, görüp de gelmek var...

18 - PERŞEMBE

1. TBMM emperyalizme karşı bir bildiri (Halkçılık Programı) yayımladı: Meclis'in görevi, Türk halkının millî sınırlar içinde hayat ve geleceğini sağlamak, halkı emperyalizmin ve kapitalizmin zulmünden kurtarmaktır. Halkın sefalet sebepleri, yeni araçlarla kaldırılacaktır, toprak, eğitim, adalet, maliye, iktisat, evkaf ve diğer alanlarda halkın ihtiyacına göre yenilikler yapılacaktır. (ZC 5: 363; AS: 9 Aralık; TİH VI (1974). 217; HTVD 55, ves. 1265; Tunaya 2: 104) ★ Meclis, Halkçılık Programı diye anılan 21 Ekim tarihli anayasa tasarısını görüşmeye başladı. Komisyon sözcüsü İsmail Suphi Bey, "Savunma için toplandık, ama burada toplandıktan sonra gördük ki, her şeyde devrim yapmak gerekiyor. Halkçılık Programı bu fikrin ürünüdür" dedi. Mahmut Esat Bey, "Bu parlamento ve seçim sistemiyle halkla alay ediliyor. Parlamenteoya burjuvalardan başka her mesleği sokacak meslekî temsil ilkesi kabul edilmelidir. Çiftçilerin, ellerinde çekiçleriyle demircilerin Meclis'e gelerek iktidarı doğrudan ellerine almaları gerekiyor" diye konuştu. Diğer konuşmacılar da kötü yönetimi eleştirdiler, halkın kendini yönetmesi ilkesini savundular. (ZC 5: 363; Arıburnu 2: 17)
2. Adana-Mamure yakınlarında, Fransızlarla yapılan bir gece (17/18) çarpışmasında Kuvayı Milliye komutanlarından Saim Bey öldü. Adana Belediye Meclisi, 30 Aralık 1923'te, Saim Bey'in adına izafeten Haçin'e Saimbeyli adını verecektir. (Dalkır: 171; Mümtaz: 50; Ener: 118)
3. 1 Numaralı Divanharp eski Başkanı Mustafa Paşa, cinayet suçlamasıyla tutuklandı. Mustafa Paşa, çift mazbata kesmekten ve kanuna aykırı yargılama yapmaktan Harbiye Bakanı'nın emri ile, 14'te gözaltına alınmıştı. (Akşam: 22)
4. Ermenistan'la Ankara Hükümeti arasında yeni bir ateşkes imzalandı. İki taraf barış şartlarını görüşmek üzere Gümrü'de bir konferansa katılmayı kabul ettiler. Anlaşma 2/3 Aralık'ta imzalanacak. (HM: 27; AS: 2 Aralık; Karabekir 1: 845; Bel. 164: 692) ★ Meclis'te Hükümet, Ermenistan'la savaşır ve barış teklifi yaparken, delege tayin ederken Meclis'e bilgi vermemekle suçlandı. Ahmet Muhtar Bey, Ermenistan'a savaş ilân etmediklerini söyledi. (ZC 5: 373)
5. Başkomutan Paraskevopulos, seçimlerde Venizelosçuların kaybetmesi üzerine istifa etti. Hükümet başkomutanlığa Tuğgeneral Anastasion Papulas'ı ta-

yin ediyor. 22 Kasım'da görevi devralacak yeni komutana, asker arasında birliği sağlama görevi veriliyor. Paraskevopulos, 28 Şubat'ta İzmir'e gelerek işgal komutanlığını üstlenmişti: (**Alemdar**: 22; **Papulas**: 29; **KASÖT**: 161; **Macario**: 29)

6. İstanbul Valiliği'nin, Şile Kaymakamlığı'ndan aldığı bilgiye dayanarak bugün yazdığı bir yazıya göre Yunanlılar, Şile eski Belediye Başkanı'nı karargâha götürerek öldürdüler. Bugün Gebze'nin Tavşancıl köyüne giden Yunan askerleri, köyde silah araması yaptıktan sonra köy ihtiyar kurulundan, Yunanlılardan memnun olduklarına ilişkin bir belgeyi zor kullanarak aldılar. (**TYF I**: 30, 101)
7. Meclis'te, bazı mebusların bilgi istemesi üzerine, İçişleri Bakan Vekili Dr. Adnan Bey, Dersim'de önemsiz bir şakilik olayı olduğunu, Alişir'in Hükümet'e teslim olduğunu söyledi (**ZC** 5: 382).
8. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, İtilaf Devletleri işçi ve köylülerine bir bildiri yayımlayarak bu hükümetlerin emperyalist politikalarını suçladı (**Yerasimos**: 197).
9. Cavit Bey, Lozan'da kanton adliye ve zabıta dairesine giderek hakkında çıkarılan Bolşeviklerle bağlantılı olduğu gibi haberleri yalanladı, liberal ve muhafazakâr bir adam olduğunu söyledi. "Biliyoruz" cevabını aldı ve iyi karşılandı. İtalya'ya gitmek için izin istedi. (**Tanin**: 11.4.1946)
10. **Açıksöz**'de Mehmet Akif'in şiiri: Yeis küfürdür. **Dersaadet**: Venizelos'un siyasî hezimetini. **Alemdar**: Venizelos çekildi. Atina'da gürültüler. —Wran-gel, dün sabah İstanbul'a geldi. —Kemalî Türkiye'sinde tedhiş. **İleri**: Venizelos, Yunanistan'da da cephede de kaybediyor. **Peyamı Sabah**: Rallis, yeni hükümeti kurdu. **Tercümanı Hakikat**: Venizelos, kesin istifasını verdi. Kabinayı Rallis kuruyor. Kraliçe Olga, saltanat naibi oluyor. —Ermenistan muharebesi yeniden başladı.

19 - CUMA

1. Mustafa Kemal'den yetki aldığını söyleyen Bulgar Atchhoff, İngiliz elçisine Ankara'nın anlaşma önerilerini sundu. İngilizler bunu Mustafa Kemal'in bir kurnazlığı sayarak geri çevireceklerdir. (**Şimşir II**: 422, 426, 427; **Şimşir** 3: 92)
2. Aralarında Ağa Han ve Amir Han'ın da bulunduğu 23 kişi, İngiliz yurttaş sıfatıyla Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne başvurarak Sevr Anlaşmasıyla Türkiye'ye yapılan haksızlığı anlattılar ve bunun düzeltilmesini istedikler (**Kürkçüoğlu**: 139).
3. 5 Ekim'de Yunanlıların eline geçmiş olan Banaz (İslamköy) geri alındı. Banaz, 6 Ocak 1921'de yeniden Yunanlıların eline geçecek. (**Gnkur**. 59)
★ Beykoz Yalıköy'de bir Yunan askeri, aldığı tütün karşılığında Drahmi kabul etmeyen bakkalı süngü ile öldürdü (**TYF I**: 18).

4. Ordusu Kırım'da Bolşevik ordularına yenilen General Wrangel, yanında Genelkurmay Başkanı Satilof olduğu halde Kornilof Kruvazörü ile İstanbul'a geldi. Basına verdiği demeçte, ordusunu ve hükümetini Fransa'nın himayesine bıraktığını söyledi. **Akşam:** 20; **İkdam:** 21; **Alemdar:** 18, Wrangel'in "dün" (17'de) geldiğini haber vermektedir.)
5. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un , bir rapora bugün düştüğü not: Bunlar bana Yunanlılarla bozuş, onları Trakya'dan ve İzmir'den at, Mustafa Kemal'le dost ol diyorlar. Acaba bunu yapabilir miyiz? Artık çok geç... (**Ulu-belen:** 252)
6. Danimarka'nın İstanbul Olağanüstü Elçisi Karl Elis Vandel, Padişah'a güven mektubunu sundu (**TV:** 3013; **PS:** 20).
7. Cavit Bey, Talat Paşa'dan ve Hüseyin Cahit'ten mektup alıyor. Berlin'den yazan Talat Paşa, Ankara'nın Sovyetleri taklit etmesinden yakınıyor. Malta'dan yazan H. Cahit Bey ise Malta'dan kurtulmak için artık ümitlerinin kalmadığını, çünkü ne İstanbul'dakilerin ne de Anadolu'dakilerin kendilerini istemeyeceklerini ileri sürüyor. (**Tanin:** 11.4.1946)
8. **Alemdar:** Evvelki gün akşama kadar Kırım'dan gelen vapur sayısı 45'e yükselmmişti. Daha 11.000 mülteci bekleniyor. **İleri:** Kırım'da Wrangel kıtalarından kimse yok. —Venizelos Yunanistan'dan çekilip gitti. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ne istediğimizi ve ne yaptığımızı bilesek! —Kafkasya'da yine harp başladı. **İkdam:** 45 vapur mülteci, limanda bekliyor. **Vakit,** Yunan seçimlerinin bu ülkenin Türkiye'ye karşı tutumunu yumuşatacağı umudunu belirtiyor. **L'Humanite:** Eğer Antant Devletleri, Ermenistan ve Türkiye'de, bir takım entrikalara girişmeseydi. Sovyet Rusya'nın Ermeni-Türk kavgasına müdahalesi, tam bir başarıyla sonuçlanabilirdi. (**Şemsutdinov:** 22)

20 - CUMARTESİ

1. Fransızlar, Adana garnizonunu güvenlik altında bulundurmak ve Kuvayı Milliye'yi geri atmak için iki koldan saldırıya geçtiler. Fransız kuvvetleri, iki piyade alayı, beş batarya, üç süvari bölüğü, zırhlı otomobiller, tanklar ve uçaklardan meydana geliyor. Kuvayı Milliye kuzeye çekiliyor. 23 Kasım'a kadar sürecek Fadıl Savaşında iki taraf kayıplar verecek ve Fransızlar çekilmek zorunda kalacaktır. (**TİH IV:** 181; **Şalvuz:** 98)
2. Başkumandan Paraskevopoulos'un istifası üzerine General Papulas Küçük Asya Ordusu Kumandanlığı'na atandı. Papulas, İnönü Savaşları, Kütahya ve Eskişehir Savaşları, Sakarya Savaşında Yunan ordularının başında bulunacak ve Büyük Taarruz'dan önce 3 Haziran 1921'de istifa edecek, yerine Hacıanesti atanacaktır. (**Dusmanis:** 26; **Papulas:** 29)

3. Yunanlıların geri çekilmesi üzerine Kuvayı Seyyare birlikleri Gördes'e girdi. Gördes 14 Temmuz'da işgal edilmişti. Kasaba, savaş boyunca 3 kez daha el değiştirecektir. (TİH II/3: 49; Güran 1: 14; Gnkur. 48)
4. TBMM, Mustafa Kemal'in Rusya'da bir temsilcilik bulundurulması ile ilgili önerisini kabul etti. Batı Cephesi Komutanlığı'ndan alınarak Moskova Büyükelçiliği önerilmiş olan Ali Fuat Paşa'ya, bu görevi yarın resmen bildirilecek, Ali Fuat Paşa 1 Aralık'ta Ankara'dan hareket edecektir. (ZC 5: 402, 408) ★ Moskova Hükümeti nezdine gönderilecek elçilik heyeti ile diğer şehirler ve mümessilliklerin maaşları ile ilgili kanun ve Doğuda "ilmî" incelemelerde bulunmak üzere gönderilecek kurulun ödeneğine ilişkin kanun (ZC 5: 392, 405; CR: 8; Düstur 3/1: 142, 143).
5. Son iki Türk tutuklu Mehmet Adil ve Mehmet Rüştü Bey de İngilizler tarafından İstanbul'dan Malta'ya götürüldü. Böylece Mart 1919'dan beri Malta'ya 144 kişi sürülmüş oldu. İngilizlerle yapılan tutsak değişimi anlaşması gereğince bu tutuklular, 30 Nisan ve 25 Ekim 1921'de serbest bırakılacaklardır. (Şimşir 2: 226)
6. Meclis Anayasa tasarısını görüşmeye devam ediyor. Dr. Abidin Bey, "Emekçilere yurdu yönetme hakkı vermezsek tarih bizi telin edecektir. Millet bu hakkı tüfekte mi, zorla mı, ne ile olursa alır" dedi. (ZC 5: 410)
7. Mr. Nicholson'un raporu: Yunan ordusunun çöküşü İngiltere'nin müthiş aşağılanması olacaktır. Türkler Boğazları ele geçirirse, İstanbul'da çok komik bir durumda kalacağız. (Ulubelen: 252)
8. **Hakimiyeti Milliye:** Son ümit. Bizim için değil, düşmanlarımız için. Biz, ümidimizin sonu olmayacak kadar ümitliyiz. Avrupa istilacılarının Doğu kaleleri birer birer yıkılıyor. Damat Ferit ve Wrangel'den sonra sıra Venizelos'ta. Bakalım Yunan milleti başındaki belayı defettikten sonra istiklal ve hayat mücadelesi ile meşgul olan Türklere karşı nasıl bir siyaset izleyecek. **İleri:** Yeni Yunan kabinesi, Anadolu meselesi ile meşgul. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Yine iki yol ağızındayız. —Wrangel şehrimize geldi. 40 vapur ve yedi Rus savaş gemisi hasta ve yaralılarla dolu olarak limanımızda, 22.000 hasta şehrimizdeki çeşitli hastanelere nakl olunmuşlardır. **İkdam:** Ermenistan cephesinde yeni savaşlar. **Adana Postası'nın** 72. sayısında Capitel'in Kilikya Ermeni mültecilerinin tahliyesi konusunda açıklaması (Véou: 600).

21 - PAZAR

1. Üç gün önce Kilis'ten hareket eden General Goubeau (Gobo) kumandasındaki Fransız tümeni, bir direnme ile karşılaşmaksızın Antep'e geldi. Antep, 12.000 mevcutlu Fransız kuvvetleri tarafından üçüncü defa bütünüyle kuşatıldı. Antep'te 13.000 Türk var. Savaşçı sayısı ise 1470 silahlı, 500 silahsız. 19/20 gecesi, Antep içindeki millî kuvvetlerin kumandanı Özdemir Bey,

içinde bulundukları sıkıntıları bildirilerek Antep Fırka Kumandanı'ndan acele cephaneye istemişti. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Kurulu da Beşinci Fırka Kumandanı'ndan Antep dışından haber ve top istemişti. Bu üçüncü kuşatma 18 Aralık'a kadar sürecek. (Uzel: 185; Lohanizade: 245; **TİH** IV: 216; Abadi: 68; Yetkin: 54; **BTTD** 17: 19; Ünler: 95)

2. Ali Fuat Paşa'ya, Moskova Elçiliği'ne atandığı resmen bildirildi. 1 Aralık'ta hareket edecek olan Ali Fuat Paşa'nın bu görevi 10 Mayıs 1922'ye kadar sürecektir. (Cebesoy 2: 516; **HM**: 23)
3. 10 Kasım'da Fransızlar tarafından 2. defa işgal edilmiş olan Hassa, geri alındı (**Gnkur.** 33).
3. Umum Kuvayı Seyyare Komutan Vekili Tevfik Bey, Batı cephesi Komutanı'na gönderdiği raporda, bir Yunan tümeninin ilerlemekte olduğunu bildirerek Gördeslilerin düşman askerlerini çağırdıklarını ileri sürdü. Albay İsmet Bey, verdiği karşılıkta, kızgınlıkların etkisiyle zorbaca önlemlere yer olmadığını, hiç bir köyün yakılamayacağını, kimsenin hiç bir suçtan ötürü asılamayacağını ve casuslukları anlaşılmış olanların İstiklal Mahkemesi'ne verilmesi gerektiğini bildirdi. (Söylev II: 378)
4. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Karabekir'e yazdığı şifreyazıda İstanbul'da hükümet değişikliği sebeplerini 7 maddede sıraladı. İstanbul'un uzlaşma teklifi karşısında Ankara Hükümeti'nin görüşlerini anlattı. Ermeniler üzerine girilen harekât hakkında Sovyet tutumunun öğrenilemediğini anlattı, her ne araçla olursa olsun Sovyetlerle bağlantı kurulmasını, yapılacak anlaşmada Van ve Bitlis'ten toprak terkine razı olunmamasını istedi. (Karabekir 1: 848)
5. İstanbul Hükümeti, Bursa Valisi Ziver Bey'i görevinden alarak yerine Emin Bey'i atadı (**TV**: 4015).
6. **Dersaadet**: General Wrangel dün İstanbul'a geldi. İleri, İlkam, Alem-dar: Wrangel İstanbul'a geldikten sonra, yabancı basına demeç verdi: Ordumu, donanmamı, askerlerimizi, hükümetimizi büyük müttefikimiz Fransa'nın himayesine verdim. **Peyamı Sabah**: Kuvayı Milliye'den kaçarak İstanbul'a sığınanlara hükümetçe verilmekte olan ödenek bu kere kesilmiştir. **Vakit** (Ermenice Jamanak'tan): Gelecek'te Mustafa Kemal, Azerbaycan ve Kuzey Kafkas İslamlarını destekleyerek Türk-Tatar egemenliğini kurma düşüncesinde. Bolşevikler Türkleri güçlendirmek istemediklerinden Ermenistan'a karşı düşmanca tutumdan vazgeçmeye başladılar. (**Öztoprak**: 225)

22 - PAZARTESİ

1. Tevfik Paşa Hükümeti'nin Anadolu ile bağlantı kurmak için görevlendirdiği memur, İnebolu'dan İstanbul'a döndü. Çalışmaları hakkında İzzet Paşa'ya uzun uzun bilgi verdi. İzzet Paşa, Başbakan'ın konağına giderek Tevfik Pa-

- şa ile 3 saat görüştü. İzzet Paşa, “memur bağlantıyı kurdu, gereğini yapacağız” dedi. (PS, İkdam: 23)
2. Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson, Trabzon, Erzincan, Erzurum, Muş, Bitlis, Van’ı Ermenilere bırakan haritasını çizdi. Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Başkan Wilson’dan Ermeni mandasını kabul edip etmeyeceklerini 27 Nisan’da sormuştu. Wilson, 24 Kasım’da göndereceği cevapta, Ermenistan mandasını değil, yalnızca Ermeni sınırının çizilmesini kabul ettiklerini bildirecektir. (Evans: 264; İkdam: 12 Aralık; Jaeschke 1: 42; Bıyıklıoğlu: 86)
 3. Yeni Yunan Hükümeti’nin Batı Anadolu’daki işgal kuvvetleri kumandanlığına atadığı General Papulas, göreve başlamak üzere İzmir’e geldi, gösterilerle karşılandı (KASÖT: 163; Papulas: 30; Roda: 133; Macario: 29; Büjak: 198 “21’de geldi, 22’de görevi devraldı”).
 4. Yüksek Komiser Rumbold’dan Curzon’a: İzmir’den gelen askerî raporlar iyi değil. Yunanlılar bile, askerî disiplinin olmadığını itiraf ediyorlar. Üçüncü birliğin komutanı Kondilis, Salihli’den kömür vagonlarının altına saklanarak kaçmış. Yunanlıların tek başlarına bu işi yürütemeyecekleri görülüyor. (Ulubelen: 228; Meram: 239) ★ İngiliz Gizli İstihbaratı’nın Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği raporda, Mustafa Kemal’in Sofya’da iken kişisel dostu ve Bulgaristan parlamentosunun eski üyesi Dimitri Atchkoff’la yapılan bir görüşme bildirildi. Buna göre Atchkoff, Mustafa Kemal’in niyetlerine dayanarak İngiltere’nin Mustafa Kemal’le doğrudan doğruya gizli görüşmelere girmesini önerdi. 24 Kasım’da Sofya’dan Sir A. Peel de Atchkoff’la görüşmesini bildirecektir. Bu rapora 24’te düşülen notta, Mustafa Kemal’le değil, Padişah Hükümeti’yle görüşme yapılabileceği belirtilecektir. (Kürkçüoğlu: 13, 132)
 5. İngiliz temsilcisi, İtalyanlardan şikâyetçi: “Bütün İtalyan temsilcileri Kemalistler lehinde. İtalyan ajanı Fogo, Kemalistlere silah ulaştırma önerisinde bulundu ve iktisadî imtiyaz üzerinde durdu.” ★ Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson, çok sıkı bir barış önerisi değişikliği yaptı. ★ L. George, Sevr Anlaşması’nı övdü (Jaeschke 1: 129).
 6. Demirci Mehmet Efe’nin kasaba ve köyleri isyancılardan temizleyip Isparta’ya dönmesiyle 2 Ekim’de başlayan Konya isyanı kesin olarak bastırıldı. Hareket sırasında birçok şaki asıldı. İsyancılardan ve halktan millî kuvvetler için önemli miktarda para toplandı. (TİH VI: 131) ★ Demirci Efe, Mustafa Kemal’e çektiği telgrafta, isyanın İstanbul’un teşvik ve tertibiyle çıkmış olduğunu anlatarak “Vatanî vazifemin yerine getirilmesine hazırım” dedi (Sıtkı Aydınel: 368). ★ Demirci Efe’nin kurduğu Burdur Millî Alayı, Refer Bey tarafından düzenli orduya bağlanması amacıyla lağvedildi. Efe, Mustafa Kemal’e telgrafında onun emrinde olduğunu bildirerek Alayın yeniden kurulmasını istedi. (Sıtkı Aydınel: 368)

8. Karabekir, birliklerine teşekkür etti. Bugün Ermenilerden ilk teslim olarak 10 top, 91 hayvan, 5.300 top mermisi, 1750 piyade tüfeği, 2 milyon mermi taşıyan 2 trenin geldiğini, istenilen silah ve cephanenin 24 Kasım akşamına kadar tamamen teslim alınacağını bildirdi. (TİH III: 220)
9. Antep dışındaki Tümen komutanından Anteplilere gelen mektup: Uzun süre için bizden yardım beklemeyin. Kuvvetlerimizin büyük kısmı dağılmıştır. Şehri düşmana teslim etmek size sorumluluk yüklemez. (TD III: 1016)
10. TBMM’nde Üçüncü Enternasyonal’e gidecek temsilci konusu görüşülürken bazı mebuslar birbirleriyle komünizm yarışına girdiler. Kızıl kalpağı eleştiren bir mebus, kendisine verilen cevap karşısında gerilemek zorunda kaldı. Siverek Mebusu Mustafa Bey, koyu komünizm taraflısı olduğunu söyledi. Muhittin Baha Bey, Resmî Komünist Fırkası’nı savundu. Ertuğrul Mebusu Necip Bey ise Halkçılık Programı ile uğraşmaktansa, mevcut düzenin yıkılması gerektiğini söyledi. Resmi TKF’den Rusya’ya temsilci gönderilmesine karşı çıkan bazı mebuslar, seçimin Meclis’te yapılmasını istediler. (ZC 6: 12-20) ★ Cavit Bey Lozan’dan, Berlin’de bulunan Talat Paşa’ya mektubunda, Anadolu gazetelerinde yayımlanan ve Talat Paşa tarafından da gönderilen programın Sovyet teşkilatından esinlenerek hazırlanmış olduğunu, Türkiye şartlarına uygun olmadığını ileri sürdü, yabancı sermayeye karşı olumsuz tutumdan yakındı (Tanin: 13.4.1946).
11. Kırım’dan kaçan Beyaz Rus mülteciler, gemilerden İstanbul’a çıkmaya başladı (Himmetoğlu II: 45; İkdām: 22 “150.000 mülteci. Ne kadarı İstanbul’da kalacak?”).
12. İtalya’nın yeni İstanbul Elçisi Marki Garoni, İstanbul’a geldi (İkdām: 23).
13. Dersaadet: Zavallı, kimsesiz muhacirlerimizi düşünelim. —Şehrimizdeki Rus mültecileri. —Asrileşmek ihtiyacı. İleri: Kralcıların dünkü mitingi. İkdām’da Yakup Kadri: Gençliği kurtaralım. Albayrak: Gassel Kongresi: Şaydeman işçileri satmıştır. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg, hakikî sosyalistlerdi. Alman işçileri emperyalizmin zulmünden bütün dünyanın kendisiyle birlikte kurtulacağını anlamıştır. Bütün dünya işçileriyle beraber mazlum Şark kurtulacaktır. Seyyarei Yeni Dünya’nın “Türkiye komünist gazetesi” olarak Ankara’da 58. sayısı: Sorumlu müdürü ve başyazarı Hakkı Behiç. —Gürcistan’ın vaziyeti. —Kahraman Kuvayı Seyyare keşif kolları, Sındırgı, Kula, Borlu üzerindedir. —Mücahid-i muhterem Ethem Yoldaş, gece şehrimizi teşrif etmiştir. (Gürān 1: 7) Akşam: Mustafa Paşa’nın muhakemesi devam ediyor. Açıksöz: Novorosiski’de Türkler lehine gösteri. —Doğu İleri Kurultayı delegelerinden ikisini Sinop’a getiren motor sahibinin anlattıkları. —İstiklal Mahkemeleri üyeleri ile görüşme. Volniy Groitz adlı Rus Beyaz gazetesinde Halk Zümresi programı (Tunçay, Mesai: 111)

22/23 PAZARTESİ/SALI

1. Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey, şehir dışında bulunan mın-tıka kumandanından silah ve yiyecek istedi, Çevredeki Türk çetelerini ve düzenli birlikleri yok etmek için General Goubeau, bir kısım kuvvetlerini alarak şehirden ayrıldı. Antep, Fransızların çemberi içinde bulunuyor. (Uzel: 193; Andrea: 103)
2. Batı Cephesi'nin bütün birliklerinden düzgün birer sayım çizelgesi istendi. Bütün birlikler çizelgeleri gönderecek fakat Batı Cephesi Komutanlığı'nın emrine girmeye yanaşmayan Kuvayı Seyyare Komutanlığı göndermeyecektir. Tevfik Bey, yarınki yazısında bu kuvvetlerin düzene konulamayacağı cevabını verecektir. (Söylev II: 380)
3. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey, Isparta'da bulunan Demirci Mehmet Efe'yi, merkezi Konya'da bulunan Atılı Takip Kuvvetleri Komutanlığı'na atadı. Refet Bey mektubunda, milis kuvvetlerinin dağıtılması emrini de verdi. Efe, verilen görevi kabul etmeyecektir. (TİH II/3: 59; VI (1974): 205; Gökbel: 420; Sıtkı Aydınel: 370)

23 - SALI

1. Mustafa Kemal, Ermenilerle görüşmelere memur edilen Hamit ve Necati Beylere çektiği telgrafta, görüşmelerde hiç bir tarafın müdahale ve arabuluculuğunun kabul edilmemesini istedi. Karabekir'e de Dışişleri Bakanlığı tarafından aynı yolda talimat verildiğini belirtti. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 180)
2. İstanbul İçişleri Bakanı İzzet Paşa, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, uzlaşma kurulunun Anadolu'ya gelmesi konusunda hükümetinin önerisini bildirdi. Mustafa Kemal, 26'da vereceği cevapta, öneriyi kabul ederek buluşma yeri olarak Bilecik'i gösterecektir. Dışişleri Bakanı Safa Bey de İngiliz Yüksek Komiseri'ne, İzzet Paşa başkanlığındaki kurulun 2-3 gün içinde yola çıkacağını söyledi. (GCZ 3: 30; Jaeschke 1: 129)
3. Irak Murahhası Hüveydizade Mehmet Reşit imzasıyla "Ümmet-i Muhammediye'nin en büyük Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri"ne gönderilen yazıda, Irak'taki bozguncu çabalardan söz edildi ve "Irak'ı daima göz önünde bulundurmalısınız" denildi. (Şimşir 5: 102)
4. Şeyh Sunusi Ankara'dan Konya'ya döndü (Öğüt: 24).
5. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Seyyar Kuvvetler Komutanlığı'na bir yazı göndererek düşmanın boşalttığı yerlerde hükümet teşkilatı kuruluncaya kadar yönetim işlerini yürütmek üzere Simav ve Havalisi Kumandanlığı'nın kurulduğunu, seyyar birliklerin bundan böyle yalnız askerî işlerle uğraşabileceğini, istiladan kurtarılan yerler halkının iki ay süreyle askerî yükümlülükleri olmayacağını bildirdi. İsmet Bey, bölge halkına yayımladığı

bildiride de her türlü dertlerini ilgili kumandanlığa bildirmelerini istedi. (Nadi 5: 24; **TİH** VI (1974): 220) ★ Kuvayı Seyyare Kumandan Vekili Tefvik Bey, Batı Cephesi Komutanlığı'nın İstiklal Mahkemeleri ile ilgili yazısına cevap vererek, asker kaçakları ve casusların cephede asılmalarının asker üzerinde daha etkili olacağını, Kuvayı Seyyare'nin bu sayede iş görebildiğini belirtti, aksinde ısrar edilirse, kendisi yerine başka birinin atanmasını istedi (**HTVD** 73, bel. 1573).

6. Hindistan Viceroyu İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, İngiliz İmparatorluğu'nun Müslüman halkını tatmin için Türkiye ile ilgili barış şartlarının değiştirilmesini istedi. Telgrafta şöyle denildi: "Müslüman kamuoyu üzerindeki olumsuz tepki yüzünden İngiltere'nin nüfuzu Asya'da sarsılmıştır. Asyalıların gözünde İngilizler düşman oldu. (Baytok: 130)
7. İzmir'de gazetecileri karargâhına davet eden Başkumandan Papulas, Hükümet'in emri gereğince, düşman yokedilinceye kadar Küçük Asya seferine devam edeceğini açıkladı. Papulas, İsviçre'de bulunan Kral Konstantin'e çektiği telgrafta "Emrim altında bulunan İzmir Sefer Ordusu, size itaat ve bağlılık hislerini sunarak yeni seferlere koşturmamız için emirlerinizi bekliyor" dedi. (Roda: 134)
8. 9. Tümen Kumandanı Hayri Bey, Fransızların çemberi içinde bulunan Antep'te kumandan Özdemir Bey ile Merkez Kurulu'na g vercinle bir mektup gönderdi. Mektupta "Bizden bir yardım beklemeyiniz. Elimizde mevcudumuz pek az. Bazı şartlar altında şehri teslim edebilirsiniz" denildi. Mektup halka duyurulmadı. Şehir savunma kararı aldı. Antep savunması, çok zor şartlar altında 8 Şubat'a kadar devam edebilecektir. (Uzel: 195; Lohanizade: 253)
9. Marmara Bölgesi'nde Yunan zulümleri devam ediyor. Yunan askerleri Karamürsel'in 90 hanelik İlyasköyü'nü yaktılar, hayvanlara elkoydular. Yunanlılar, Rum çeteleriyle birlikte Denizçatı, Dereköy, Karaahmetli, Karaova, Oluklu, Çamçukur ile Yalova'ya bağlı Taşköprü köylerini de yakacak, hayvanlara el koyacak ve halkı göçe zorlayacaktır. (TYF I: 13)
10. İstanbul Hükümeti, Roma eski Elçisi Galip Kemalî Bey'i görevine iade etti. Bern Elçiliği'ne de Stockholm eski Elçisi Cevat Bey atandı. (TV: 4018)
11. **İkdam**: Müttefikler Konstantin'i istemiyorlar. (21. Konstantin'in dönüşüne karşı müzakereler) **Vakit**: Anadolu'ya gönderilen memur döndü. —Zürre Partisi, Hükümet'ten resmi izin aldı. **Alemdar**: Zemin hazırlandı. Anadolu ile müzakereye girilebilecek. **Öğüt**: Yurduna düşman girmiş bir millet için hedef bir olmalı. Teşkil edildiğini haber aldığımız Komünist Fırkası ile Tesanütçülere yalvarıyoruz. Aman fırka vücuda getiriyoruz derken tefrika çıkarmayınız. —İngiltere'ye karşı Asya'nın kıyımı. **Hakimiyeti Milliye**: Anadolu Türklerinin üç zaferi: Damat Ferit'in düşüşü, Ermenistan'a karşı kazanılan zafer, Venizelos'un seçimi kaybetmesi.

24 - ÇARŞAMBA

1. Antep doğusunda toplanan Fransız kuvvetleri, 2. Kolordu'ya karşı saldırıya geçtiyse de Nizip yönünde çekilmek zorunda bırakıldı. Adana Cephesi'nde de Kuvayı Milliye ile Fransızlar arasında Fadıl'da şiddetli çarpışmalar oluyor. (TİH IV: 218; Şalvuz: 101; Saral: 313; Ünlr: 100; Ener 2: 254)
2. İngiliz Yüksek Komiseri'nin bugünkü raporuna göre üç yüksek komiser, İstanbul Hükümeti'nden Sevr Anlaşması'nın onaylanmasını tekrar istediler ve anlaşma onaylanmadan malî yardım yapamayacaklarını bildirdiler. Rumbold, kendini ziyaret eden Dışişleri Bakanı'na da, onayın İzzet Paşa Kurulu'nun Anadolu'dan dönüşünü beklemeden yapılması gerektiğini bildirdi. Sofya Elçisi Peel, Atchkoff adlı Bulgar milletvekilinin Mustafa Kemal adına ileri sürdüğü anlaşma koşullarını bildirdi. İddiaya göre Mustafa Kemal, Fransa ve İtalya tarafından desteklenmeye önem vermemekte, İngiltere'nin desteğini elde edebilmek için büyük fedakârlıklar yapmaya hazır bulunmaktadır. Atchkoff'tan aktarıldığına göre Mustafa Kemal, millî azınlıklara güvence vermeye, Arabistan'la ilgilenmeğe, Bolşeviklerle işbirliğini bırakmağa hazır... 27'de W.Osborne'un düştüğü not: Türkiye ile bir anlayışa ulaşmanın avantajları inkâr edilemez. (Şimşir II: 421, 422, 423, 427; Bel. 177: 378)
3. Kuvayı Seyyare Kumandan Vekili Tevfik Bey, Ankara'da bulunan kardeşi Ethem'e Batı Cephesi Komutanlığı'ndan can sıkıcı ve yerine getirilmesi mümkün olmayan saçma emirler verildiğini, böyle sürerse büyük gürültü çıkacağını ileri sürerek gereken kimselerin dikkatlerinin çekilmesini istedi. Batı Cephesi, önceki gece ve dün, Kuvayı Seyyare'den düzgün sayım çizelgeleri istemiş ve bu kuvvetlerin yargılama yetkisinin bulunmadığını bildirmişti. (Söylev II: 378; TİH VI: 220; Nadi 5: 26)
4. Yüksek Komiser Rumbold, Malta sürgünlerinden 58 kişinin Sevr Anlaşması'na göre kurulacak Müttefik mahkemesinde yargılanmaları gerektiğini bildirdi. Yargılanması istenen kişilerden bazıları şunlar: Ali İhsan Paşa, İsmail Canpolat, Hoca Rıfat Efendi, Şükrü (Kaya), Sait Halim Paşa, Halil (Menteşe), Kara Kemal, Ahmet Şükrü (Esmer), Ağaoğlu Ahmet, Abdülhalik (Renda), Ali Cenani Bey... (Şimşir 2: 261, 396)
5. Wilson'dan sonra ABD Cumhurbaşkanlığı'na seçilecek olan Harding, Yunanlılar Kulübü Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, Batı Anadolu'nun, Trakya'nın ve 12 Ada'nın Yunanistan'a verilmesini desteklediğini bildirdi.
6. 14 Kasım seçimlerinden başarıyla çıkan ve işbaşına gelen Yunanistan'ın Kralcı Hükümeti, 1917'den beri İsviçre'de bulunan Kral Konstantin'in geri gelip tahta çıkması için plebisit yapılacağını ilan etti. Müttefiklerin karşı çıkmalarına rağmen, plebisiti kazanan Kral, 19 Aralık'ta Atina'ya gelecektir. (KASÖT: 167)

7. **Yenigün:** İstanbul'a Moskof sağanağı. İstanbul'a mütemadiyen Moskof doluyor, fakat gözleri hâlâ Çarlar şehrinde. **Alemdar:** Wrangel ordusu, Gelibolu ve Limni'ye nakledilecek. **İleri:** Cemiyet-i Akvam'da Ermenilere dair hareketli müzakereler. Mustafa Kemal ile Ermeniler arasında arabuluculuk için bir devletin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. **İkdam:** Ermenistan cephesinde neler oluyor? (22: Ermeniler Kars üzerine yürüyeceklermiş, 25: Cemiyet-i Ekvam'da Ermenistan komisyonu teşkil edildi, 28: Ermenistan hudutları nihayet belirlenmiş, 1 Aralık: Iğdır'ın işgali, 3: Türk-Ermeni barış görüşmeleri). **İzvestiya'da** Kafkasya emekçilerinden Rus Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi'ne gönderilmiş, Sovyetlerin savaşa müdahalesini isteyen mektuplar: Sovyetler, Türklerin Ermenileri kitle halinde kırmasına engel olmalı. Sovyetler böylece Türkiye ve Ermenistan kitlelerinin gözlerinde Sosyalizm bayrağını yüceltebilir. (**Şemsutdinov:** 27)

25 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal gece (25/26), İstanbul Hükümeti adına İzzet Paşa'nın buluşma isteğini kabul ederek temsilcilerin Bilecik'e "teşrif buyurmaları"nı istedi. İstanbul kurulu 3 Aralık'ta hareket edecek. (**Söylev II:** 374; **ÇEH:** 137)
2. Batı Dersim Aşiretleri Reisleri imzasıyla TBMM'ne çekilen telgrafta, Sevr Anlaşması gereğince Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis illerinde bağımsız bir Kürdistan kurulması gerektiği, bunun kurulmasına izin verilmezse silahlı mücadeleye geçileceği bildirildi. 15 Kasım'da da bazı aşiretler Kürtler için özerklik istemişlerdi. (**Koçkiri:** 50)
3. Antep'ten doğu yönüne saldırıya geçen Fransızlar, Türk kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur etti. Fransızlar Halep'e bağlı Münbiç'i de işgal ettiler. (**Andrea:** 105; **Mümtaz:** 42; **Gnkur.** 151) ★ İznik Yunanlılar tarafından üçüncü defa işgal edildi. İznik, son olarak 28 Kasım'da kurtarılacak. (**Gnkur.** 19)
4. Canyan kabinesinin istifası üzerine, gene Taşnaklardan Varezyan başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Başbakan ve Dışişleri Bakanı Varezyan, TBMM Başkanlığına mesajında Gümrü'de yarın başlayacak olan barış görüşmelerinin iki taraf için de iyi sonuçlar vereceğine olan umudunu belirtti. Cevap 29. (**HM:** 29; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası I:** 182)
5. TBMM, 15'te Ankara'ya gelmiş olan Şeyh Sunusî şerefine bir ziyaret verdi. Ziyafette hazır bulunan Mustafa Kemal, yaptığı konuşmada, Sunusîlik tarikatını övdü. Krş. **Öğüt:** 24'te Mustafa Kemal'in 22'de onun için bir ziyafet verdiği; **Öğüt** 24'te Sunusî'nin Konya'ya döndüğü. (**HM:** 27; **Vakit:** 8 Aralık; **Borak I:** 117)
6. Düğünlerde israfın önlenmesine ilişkin 55 sayılı yasa kabul edildi. Buna göre çeyizlerin teşhiri, erkeğin iki kattan fazla elbise yaptırması, bir günden

fazla çalgı çaldırılması ve ziyafet verilmesi, nişan, çevre töreni, ağırlık ve hediyeler verilmesi, köçek oynatılması yasak. Aykırı hareket edenler 1-6 yıl hapis yatacak. Yasa, derneklerin de masraflı sünnet düğünü yapamayacaklarını emrediyor. (ZC 6: 34; **Düstur** 3/1: 146; CR: 8)

7. Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir nota vererek Genel Savaş'tan kalan Türk tutsaklarının Türkiye'ye dönünce Mustafa Kemal'in ordusuna katıldıklarını bildirdi; bunların Türkiye'ye dönüşlerini önlemek için tez elden tedbir alınmasını istedi. (**Şimşir** II: 424; **Sonyel**: 201) ★ Suriye'deki Fransız Komutanı ve Yüksek Komiseri Gouraud, hükümetine gönderdiği raporda, Kilikya'da silahlandıkları Ermenilerin köyleri yakıp yıktığını, Müslüman halkı öldürdüğünü, Fransız ordusuna gönüllü olarak alınan Ermenilerin kaçtıklarını, bu nedenle Ermenilerin silahlandırılmamaları gerektiğini bildirdi (**Şimşir** II: 447).
8. Karabekir'in, irtibat memuru olarak görevlendirdiği Dr. Fuat Sabit, Bakû'dan gönderdiği raporda, Mustafa Suphi'nin Türkiye Komünist Partisi içinde İttihatçılara karşı aldığı tutumdan şikâyet etti. Suphi'yi kötüledi, Parti'nin merkez komitesinde Süleyman Nuri ve Hilmi gibi güvendiği adamlarının bulunduğunu bildirdi. Mustafa Suphi ve arkadaşları Kars'tan Trabzon'a gelirlerken bu "güvenilir" kişiler, 18 ve 28 Ocak'ta kuruldan gizlice alıkonacak, diğerleri öldürülecektir... (**Karabekir** 3: 78)
9. Milletler Cemiyeti, Türk-Ermeni savaşında ABD Başkanı Wilson'un arabuluculuk yapmasını istedi. Wilson, buna 22 Ocak'ta vereceği cevapta, imkân olmadığını bildirilecektir. (**Jaeschke** 1: 130; **İleri**: 24: "Bir devletin görevlendirilmesi kabul edildi"; 27: "Arabuluculuk teşebbüsü"; 3 Aralık: "Cemiyet-i Akvam'ın müracaatına bazı devletler ve bu arada ABD olumlu cevap verdi")
10. Kastamonu Valisi Cemal Bey, Sivas Valiliği'nden gelen Reşit Paşa'ya görevini bırakarak şehirden ayrıldı. Cemal Bey de Sivas Valiliği'ne atanmış bulunuyor. (**Peker**: 259)
11. **Açıksöz**'de Mehmet Akif'in şiiri: Ey cemaat uyanın! —Tokat Mebusu Nazım ve Bursa Mebusu Servet Beylerin Ankara'dan telgrafları: Halk Zümresi'nin (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası ile ilgisi yoktur. **Le Petit Marseillais**: Gerçek, Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesindedir. **Öğüt**'te Mehmet Akif'in şiiri: Ey Müslüman! —Meslekî temsile dair mütalea ve program. **Alemdar**: Bir an evvel şu Anadolu meselesi halledilmeli, memleket artık ne zamandan beri muhtaç bulunduğu sükûna kavuşmalıdır. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Bizde devlet ricali kaldı mı kalmadı mı, bu sefer anlayacağız. **İkdam**: Londra'da Şark meselesini müzakere. Fransa ve İngiltere Konstantin'in Yunanistan'a dönmesine engel olmayacaklar. **Vakit**: Ankara'da harbiye mektebi **Akşam**: Yunan ordusu Kral Konstantin'i alkışlıyor. —Kimsesiz,

sefil Müslüman mücahitleri düşününüz. **Sebilürreşat**, Kastamonu'da yayımlanmaya başladı. Bu günkü tarihi taşıyan 464. sayısında Mehmet Akif'in 5 tarihli Nasrullah konuşması ile Eşref Edip'in Şark İleri Kurultayı Trabzon murahhasları Abdülhalim ve Ali Kemal Efendilerle mülakatı.

26 - CUMA

1. Türkiye ile Ermenistan arasında barış görüşmeleri Gümrü'de başladı. Türk Doğu Cephesi'nin Ermenistan üzerine saldırısı 28 Ekim'de başlamış, 30 Ekim'de Kars, 7 Kasım'da da Gümrü işgal edilmişti. Görüşmeler, 2/3 Aralık gecesi sonuçlanacak, aynı gece Gümrü Anlaşması imzalanacaktır. (HM: 27, 29; İleri: 11 Aralık; Karabekir 1: 846; Söylev II: 361; TİH III: 225; Bel. 164: 693)
2. Antep'ten hareket eden ve Kuvayı Milliye'yi geriye iten Fransızlar, Nizip'i işgal etti. Türk birlikleri Fırat'ın doğusuna çekilerek savunma tedbirleri aldı. Fırat'ı geçemeyen Fransızlar, Nizip yönüne çekildiler (TİH IV: 217; Andrea: 103; Mümtaz: 54; Gnkur. 30). ★ Üç gündür şehir dışına posta çıkaramayan Antep Merkez Kurulu'nun mektubunu götürmeyi İsmail ve Mehmet adlarında iki çocuk üzerine aldı. Fransız atlıları çocukları yakaladı, ancak çocuklar mektubu gömerek ele vermediler, götürüldükleri karakoldan bırakıldıysalar da arkalarından açılan makinalı tüfek ateşi sonucu ağır yaralandılar. İsmail kaldırıldığı hastanede ölecek, Mehmet'in de bir bacağı kesiyecektir. (Ünler: 248)
3. Malta'da tutuklu Türk subayları, İngiliz Hükümeti'ne bir dilekçe ile başvurarak yargılanmadan bekletilmelerini protesto ettiler. Dilekçede "Yargılanmayacaksak, yavaş yavaş öldürülmemiz yerine derhal öldürülmemizi istiyoruz!" denildi. Bu subaylar, savaşta İngiliz tutsaklarına kötü davranmakla suçlanıyorlar. (Şimşir 2: 347) ★ Cavit Bey, Lozan'dan Bern'e giderek hükümet yetkilileriyle görüştü. Bolşevizme uzak bir insan olduğunu söyledi, siyasetle uğraşmayacağına ilişkin bir belge imzaladı. (Tanin: 16, 18, 20.4.1946)
4. Mustafa Kemal tarafından 23 Eylül'de geri çağrılan Meclis İkinci Başkanı ve Adalet Bakanı Celalettin Arif ile Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beyler, Erzurum'dan Ankara'ya hareket ettiler. Celalettin Arif Bey, önceleri Karabekir'in de desteğini alarak bölge valisi olmak ve geçici olarak üstlendiği vali vekilliğine Hüseyin Avni Bey'in atanmasını istemiş, bu istekleri kabul edilmemişti. (Söylev II: 359)
5. Paraskevopulos, Papulas'ın görevi devralması üzerine Yunanistan'a uğramayarak Marsilya'ya gitmek üzere İzmir'den ayrıldı. 14 Kasım seçimlerinde Venizeloscuların seçimi kaybetmesi üzerine görevinden istifa eden Başkomutan Paraskevopulos, İzmir'den ayrılmadan önce, İzmir Rum topluluğunu

temsil eden bir kurul onu ziyaret ederek, her yaprağında “kurtarılan” Anadolu şehirlerinden birinin adı bulunan bir çelenk sunmuştu. (**Büjak**: 197)

6. Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyesi Refik Şevket Bey, Mekteb-i Sultanî salonunda bir konferans vererek içinde bulunulan devrimin halkçılık görüşünü anlattı, bütün kötülüklerin eşitsizlikten doğduğunu söyledi (**AS**: 29).
7. Galip Kemalî Bey, Roma’dan Mustafa Kemal’e gönderdiği mektupta, “Burada Osmanlı-İtalyan şirketleri kurma eğilimi var, İtalyan Hükümeti’yle açıkça görüşüp mukavele yapmak hem mümkün, hem de yararlı ve gereklidir” dedi (**Söylemezoğlu**: 264).
8. Sir A. Peel’den İngiliz Dışişleri’ne gönderilen raporda, Mustafa Kemal’in Arabistan’la ilgilenmediği, yalnız, halkı Türk olan yerler üzerinde durduğu, Enver Paşa ile Mustafa Kemal arasında esaslı bir ayrılık bulunduğu, Mustafa Kemal’in hâlâ Almanya’ya karşı olduğu bildirildi. 11 Aralık’ta A.C. rumuzuyla bu rapora düşülen not. Her zamanki Türk manevrası... (**Kürkçüoğlu**: 132, 133) ★ İzzet Paşa’nın Rumbold’a sözleri: Milliyetçiler düzenli bir orduyla çalışmaktadırlar (**Jaeschke** 1: 130).
9. **Alemdar**’da Refi Cevat: Zavallı Anadolu. —İngilizler Anadolu ile temastan ümitli. **İkdam**: Yunanistan’ın büyük devletlerin yardımından mahrumiyet tehlikesi. **Vakit**: Ankara’da idam. —İstiklal Mahkemesi. —Bursa cephesinde vaziyet. —Ermenistan müzakeresi neden bozulmuş?

27 - CUMARTESİ

1. Kuvayı Seyyare Komutan Vekili Yüzbaşı Tevfik Bey, kuvvetlerinin Batı Cephesi Komutanlığı tarafından yayımlanan bildiride kötülendiğini ileri sürerek durum düzelinceye kadar cephe komutanlığını tanımayacağını Albay İsmet Bey’e, Mustafa Kemal’e ve Ankara’da bulunan ağabeysi Ethem Bey’e bildirdi. Tevfik Bey, Batı Cephesi Komutanlığı’na gönderdiği cevap yazısında, “Kuvayı Seyyare düzenli bir kuvvet haline çevrilemez. Bu serserilerin başına ne bir subay ne de hesap memurları koymak mümkün değildir” dedi. Bu şartlarda kendisinin Kuvayı Seyyare’yi yönetemeyeceğini, yönetmeyi kabul ediyorsa, Ethem’in gelip yönetmesi gerektiğini yazdı. (**HTCD** 73, bel. 1574; **TİH** II/3: 75; VI (1974): 214; **Nadi** 5: 26, 30) ★ Mustafa Kemal tarafından, Konya’da bulunan Refet Paşa’ya çekilen telgrafta, Demirci Mehmet Efe’nin Denizli’ye dönmesine engel olunması istendi (**Sıtkı Aydın**: 371).
2. Lenin ve Stalin, 11. Kızıldordu’ya (Orjonikidze), Ermenistan’ın sovyetleştirilmesini emrettiler. Ermeni Hükümeti’nin temsilcisi Hatissiyani, barış görüşmelerinde, Sevr Anlaşması’ndan imzalarını geri aldıklarını bildirdi. Karabekir durumu Ankara’ya müjdeledi. (**Jaeschke** 1: 130; **Karabekir** 1: 846; 3: 78; **HM**: 1 Aralık)

3. Tüm gelirlerin % 5-6'sını meydana getiren hayvan vergisini bir misli artıran 58 sayılı yasa, 49'a karşı 57 oyla kabul edildi. Son Osmanlı Meclisi bu vergiyi 8 misli artıran tasarının görüşmelerini tamamlayamadan kapatılmış, TBMM ise çıkardığı ilk yasa ile verginin eskisi gibi (4 misli olarak) alınmasını kabul etmişti. (ZC 6: 78; Düstur 3/1: 148; CR: 8; Müderrisoğlu: 278) ★ Oyun kâğıtlarından alınacak vergi ile ilgili kanuna ek yapılarak, 15 gün içinde bilardo, tavla, dama, satranç tahtalarını damgalatmayanlardan bir misli para cezası alınacağı hükme bağlandı (CR: 8).
4. Curzon'un önsezi... İngiliz Dışişleri Bakanı, Başbakan'a sunduğu raporda, "Mustafa Kemal, barış şartlarını kabul etmek şöyle dursun, belki bizzat yeni şartlar dikte edecek bir duruma bile gelebilir" dedi. ★ Yüksek Komiser Rumbold, bugünkü raporunda, Kemalistlerle Bolşeviklerin arasının açılmasını ve barış şartlarının değiştirilmesini önerdi: "Biz kendimizi Bolşevizme karşı İslam'ın koruyucusu gibi göstermeliyiz. Bolşeviklerle Mustafa Kemal'in arasını açmalıyız. Korkumuz, halkın çoğunu tatmin edici Bolşevik ilkelerinin Türkiye'ye sızmasıdır. Sevr Anlaşması'nda önemli değişiklikler yapmak gerekir kanısındayım. Anlaşma değişirse Anadolu yatışabilir. İtilaf Devletleri'nin prestiji sağlanır" dedi. (Ulubelen: 284; Jaeschke 2: 206; Şimşir II: 429; Meram: 240; Bel. 177: 367)
5. Fransa'nın Atina Elçisi, Yunan Hükümeti'ne, Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'nın Meclis'teki bir konuşmasını ilettili. Konuşmada, Müttefiklere düşmanca davranan bir kralı başa geçirirlerse Fransa'nın Yunanistan'a eskisi gibi dostça davranmayacağı belirtiliyor. Benzer bir yazı, 3 Aralık'ta Müttefiklerin ortak imzasıyla verilecektir. (Venizelos: 16)
6. Uşak dolaylarında Yunanlılar üzerine yapılan bir keşif saldırısı başarılı olmadı (TİH II/3: 55; HM: 29).
7. **Hakimiyeti Milliye:** Sunusîlerin İslamlığa büyük hizmetleri. —Anadolu mücadelesi bugün yeni bir safhaya girmiş bulunuyor. —Kıbrıs meselesi. **Öğüt:** İş başına! Silah başına! **İleri:** Üç başvekilin toplantısı. **İkdam:** Anlaşmalar huzurunda Yunanistan. —Uşak Cephesi'nde Yunanlıların bir saldırısı. **Akşam:** Şark meselesi yeniden ortaya çıktı. Devletler Yunanistan'ı kendi hüznün verici hatalarına terk edecekler.

28 - PAZAR

1. Dilican'da Ermeni Devrim Komitesi kuruldu. Komite yarın Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin bildiriye yayımlayacak. Doğu Cephesi ordusunun Gümrü'ye kadar uzanan işgali ve Ermeni ordusunun dağıtılması, Taşnak Hükümeti'ni güçsüz düşürmüş, Lenin ve Stalin de dün 11. Kızılordu'ya Ermenistan'da sovyet yönetimi kurulmasını emretmişlerdi. (Şemsutdinov: 156; HM: 11 Aralık: Bu olay Şark işlerine yeni bir amilin dahil olması demektir) ★ Çiçerin'in Türk-Ermeni görüşmelerinde

arabulucu olarak atadığı Budu Mdivanı Gümrü'ye geldi. Karabekir, Sovyet arabuluculuğuna gerek kalmadığını söyledi (**Yerasimos**: 199)

2. Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey, Mustafa Kemal'e ve II. Kolordu Kumandanlığı'na yazdığı mektupta, Antep'in düşmek üzere olduğunu bildirerek bundan şehre erzak vermeyen Mıntıka Kumandanı Hüsnü Bey'i sorumlu tuttu, Antep'in düşmesine sebep olanların yargılanarak cezalandırılmalarını istedi (**Ünler**: 255).
3. Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'in Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir'e mektubu: Doğu harekâtı bizi ve davamızı ihya etti. O kadar sıkılmış, o kadar daralmış idik ki nefes alacak bir menfeze kesin ihtiyacımız vardı. Malzeme, anarşi, entrika sıkıntıları. En önemlisi malzeme... (**Karabekir** 1: 846)
4. Kendisini "Hint Hilafet Komitesi temsilcisi" olarak tanıtan İngiliz casusu Mustafa Sagir, Bahricedit Vapuru ile İstanbul'dan İnebolu'ya geldi, parlak bir törenle karşılandı. Belediye başkanının evine konuk edilen Sagir, İngilizler aleyhine atıp tuttu. (23 Mayıs 1921'de Ankara İstiklal Mahkemesi'nce idama mahkûm edilecek, ertesi gün asılacaktır). Bahricedit Vapuru'nda İstanbul'dan getirilmiş çok sayıda sahra topu mermisi de bulunuyor. (**Peker**: 273)
5. Patrikhane, Rumlara yapıldığını ileri sürdüğü zulümler hakkındaki "Siyah Kitap"ın birinci cildini yayımladı. Kitabın ikinci cildi gelecek yıl yayımlanacak. (**PM**: 39)
6. Bakanlar Kurulu, başkentin uygun bir yerde kurulmasına ve bunu belirlemek için dairelerden bir komisyon oluşturulmasına karar verdi. 31 Ocak'ta bu konu ile ilgili 3 mebusun görevlendirildiği hakkında Hükümet yazısı Meclis'te okunacak, şimdi bunun sırasının olmadığını, İstanbul'dan başka bir başkent kabul edilemeyeceğini ileri süren mebusların itirazı ile karşılanacak ve bir karar alınamayacaktır. (**ZC** 8: 4-13)
7. 25 Kasım'da 3. defa işgal edilmiş olan İznik kurtarıldı (**Gnkur**. 19).
8. **Le Journal**: İtalyan Hükümeti, barış şartlarının değiştirilmesini istiyor (**Jaeschke** 1: 130). **İleri**: Üç başvekil, Londra'da Şark meselesini görüşüyor. Bu görüşmeler fevkalade önemli sayılmaktadır. **İkdam**: Londra'da Şark meselesi. **Vakit**: Bursa'da muazzam bir miting. Bursa halkı, İstanbul'un Türk başkenti olarak kalmasını talep ediyor. **The Times**'te İstanbul muhabirinin yorumu: İyonya ile Balıkesir-Bandırma yöresi, ihtimal Bursa'ya kadar, 3-4 İtilaf tugayı tarafından işgal edilmelidir. Türkler ne kadar akılsız olurlarsa olsunlar üç büyük devletin kıtalarına büyük bir istek ile hücum etmeyeceklerdir. (**Ugar**: 152)

29 - PAZARTESİ

1. Ermenistan'ın kuzeyinde bulunan Kazah'ta Sovyet Ermenistanı ilan edildi. Ermeni Devrim Komitesi yarın Lenin'den yardım isteyecek. (HM: 11 Aralık; Şemsutdinov: 28; Jaeschke 1: 130) ★ Mustafa Kemal, Doğu Cephesi aracılığı ile Taşnak Hükümeti Başbakanı Varezyan'ın 25 tarihli iyi niyet mesajına cevap verdi; Gümrü görüşmelerinin iki taraf için de iyi sonuçlar verebilmesi için Ermenistan'ın zararlı dış etkilere korunmasını istedi. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 184) ★ Ermenistan Askerî Devrim Komitesi deklarasyonunda, Türk-Ermeni savaşına ilişkin olarak "Emperyalist boyunduruktan kurtulan ve Sevr Anlaşması'na karşı yaptığı mücadelede bizden yakınlık gören emekçi Türkiye'nin ortak düşmanımızı yendikten sonra bize kardeşlik elini uzatacağına inanıyoruz. İki devlet arasındaki barışın, galip gelenlerin kılıcıyla değil, Sovyet Ermenistan'ın ve devrimci Türkiye'nin özgür halklarının dostluk anlaşmalarıyla kurulacağına inanıyoruz" denildi. (Şemsutdinov: 28)
2. Mustafa Kemal, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'den, Sovyetlerin Batı ülkeleri işçi sınıfı üzerindeki yüksek manevî saygınlığını Türkiye lehine kullanmasını istedi. Bütün dünyanın kurtuluşu için acılara katlanan Rus halkına karşı Türk halkının duyduğu hayranlığı belirtti. "Asya ve Afrika'nın esir halkları, uluslararası kapitalizmin kendilerini kullandıklarını anladıkları gün, burjuva iktidarlarının sonu gelmiş demektir" dedi. (R.N.İleri: 200. Bkz. 1 Aralık: Doğu Cephesi Komutanlığı'na yazısında, Sovyetlerden bu konuda istekte bulunulacağı) ★ Mustafa Kemal, Irak Necf Hükümeti ileri gelenlerine hitaben yazdığı mektupta, Kamber Efendi ile 6 Kasım'da gönderilen iyi duygulara teşekkür etti, Şeyh Sunusi'nin Elcezire'ye gideceğini, imkân bulduklarında Irak'ın yardımına koşacaklarını bildirdi (Şimşir 5: 106).
3. Meclis'te Anayasa tasarısının tartışılması devam ediyor. Mustafa Bey, "Ammele güruhu"nu Meclis'e dolduracağı gerekçesiyle meslekî temsil ilkesine karşı çıktı. Yunus Nadi "Buraya kömürçünün kendisi gelecek değildir, hakkını savunacak birini gönderecektir." Dr. Abidin Bey "Rençberler, size kölelik ediyorlar. Asıl biz onlara kölelik etmeliyiz. Millet gerçek olarak temsil edilmiş olsaydı, cephelelerden kimse kaçmazdı". Esat Efendi "Cephelerde ön safalarda çarpışanlar neden Meclis'e girmesin?" Hamdi Namık Bey "Meslekî temsil de olsa, sonunda oraya sizin gibi insanlar gelecektir. Demirci, terzi, kunduracı değil". Hasan Basri Bey "Köylere gidenler hep sopa ile iş yapmışlardır. Bizde gayet zekî, fikirli, değerli halk vardır". Yusuf Ziya Bey "Yüzde bir yüzde seksene tahakküm ediyor da yüzde seksen olan çiftçiler için yüzde bire tahakküm etmesin?" dediler. (ZC 6: 120)
4. TBMM'nde İstiklal Madalyası Yasası kabul edildi. Buna göre, cephe ve cephe gerisinde fedakârlık gösterenlere İstiklal Madalyası verilecek. 56 mebusun kabul oyuna karşılık, madalyayı zenginlerin elde edeceği, erlere ve

yoksullara bundan bir pay düşmeyeceği gerekçeleriyle 36 mebus red oyu verdi. (ZC 6: 137; **Düstur** 3/1 154; **HM**: 11 Aralık; **CR**: 9)

5. Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey, Meclis Başkanlığı'na ve Genelkurmay'a gönderdiği raporda, Kuvayı Seyyare Komutan Vekili Tevfik Bey'in 27 Kasım'dan beri rapor vermediğini, Ethem'den vekilini uyarmasını istediğini bildirdi, tamamlayıcı bilgi istedi (**Söylev** II: 381). ★ Hamdullah Suphi ve Tahsin Beyler tarafından Antalya'dan Meclis Başkanlığı'na çekilen telgrafta, Demirci Mehmet Efe kuvvetlerinin Akseki ve Manavgat'ta yağma, ırza geçme ve cinayet eylemlerinde bulunduğu anlatılarak Antalya merkezinin buralardan göçenlerle dolu olduğu belirtildi ve bunlara karşı kesin tedbirler alınması istendi (**Sıtkı Aydın**: 371).
6. Dün Londra'ya gelen İtalya Dışişleri Bakanı Sforza, Lord Curzon'a İtalyan Hükümeti'nin Mustafa Kemal'e bir anlaşmaya varılmasından, Kemalistlerle Bolşevikler arasındaki ittifakı parçalamak amacıyla, mümkünse onu İstanbul'daki yönetimin bir parçası saymaktan yana olduğu açıkladı (**Bel**: 177: 370).
7. Paris Barış Konferansı'nda İstanbul Hükümeti'ni delege sıfatıyla temsil eden Bern eski Elçisi Reşat Halis Bey'in yerine, Dışişleri eski Bakanı Nabi Bey atandı (**TV**: 4021).
8. Açıksöz: Sadeliğe doğru. **Öğüt**'te Mehmet Akif'in şiiri: Umar mıydın? **Albayrak**: Venizelos'un sükûtu münasebetiyle. **İleri**: Cumadan beri devam eden Londra görüşmelerinin yarın biteceği anlaşılıyor. Müttefikler Şark'ta barış ve sükûn istediklerinden, Sevr Anlaşması'nı da söz konusu ediyorlar. **Peyamı Sabah**'ta Cenap Şahabettin'in Bolşevizm aleyhine makalesi. **Söz** (Kıbrıs): Şehit yetimlerine yardım. **Vakit**: Milyoner olmak ister misiniz? Rus göçmenleri şehrimize o kadar çok Ruble getirmişlerdir ki, 1 milyon Wrangel Rublesi, üç Osmanlı lirasına satılmaktadır. **Hakimiyeti Milliye** bir siyaset dönüm noktası yakındır. —Sunusi'nin Eskişehir'den Mustafa Kemal'e gönderdiği 24 tarihli teşekkür yazısı.

30 - SALI

1. Mustafa Kemal, Gümrü'de Türk delegeleri başkanlığı yapmakta olan Kâzım Karabekir, Bakû'da Türkiye temsilcisi Memduh Şevket Bey ve Tiflis Temsilcisi Kâzım Bey'e çektiği telde, İtilaf Devletleri ile anlaşukları, Azerbeycan'ın Türkiye'ye bırakılmasına karşılık Kafkasya'da Bolşeviklere karşı bir cephe kurulacağı yolundaki uydurma haberlerin kesinlikle yalanlanmasını istedi, İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan hiç bir barış önerisi almadıklarını bildirdi (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 188).
2. Ermenistan'da dün iktidara el koyduğunu ilan eden Devrim Konseyi, Lenin'den yardım istedi. Yazıda şöyle denildi: Galevana gelen isyancılar, An-tant Devletleri'nin ajanı aşağılık düşmanı kesin olarak devirmek için müca-

dele ediyorlar. Sosyalist Rusya'nın kızıl yiğit ordusunun, bu zor mücadele-mizde bize gerçek yardımda bulunacağı ümidiyle ilerliyoruz. (Şemsutdinov: 29)

3. Stalin'in Pravda'da yayımlanan demeci: Türkiye'deki kurtuluş savaşı, İngiliz sömürgelerinde kaynaşmaya sebep oluyor. İtilaf Devletleri şimdi Kemalistlere kur yapmaya başladılar. Türkiye'nin önderliğinde İtilaf Devletleri'ne bağlı bir Kafkas Federasyonu söylentileri dolaşiyor. Kemalistler belirli bir sağa dönüş yaptı. Ezilen halkların davasına ihanet etmedikleri sürece, Kemalistlerle birlikte, İtilaf'a geçerlerse Kemalistlere karşı bu mücadele zafere ulaşacak. Rusya, mücadele taraftarlarını bütün gücüyle destekleyecektir. (Türkiye Üzerine: 126; Yerasimos: 198)
4. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, cephenin tek bir komuta altında birleşmesine karşı çıktı. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet'in görevde kalmasını istedi. Çerkez Ethem, Refet Bey'in komutanlığına karşı çıkarak Batı Cephesi'nin tek bir komuta altında toplanmasını istiyordu. İsmet Bey raporunda "Ethem bana beraber çalışacağına söz verdi. Kendisinin yalnız Kuva-yı Seyyare sıfatını kullanması önerisine bile açık razı olmadım" diyor. (Esengin: 237) ★ Mustafa Kemal, Tevfik Bey'in son günlerde aldığı "serkeşçe" durum hakkında İsmet Bey'le kendisi arasındaki yazışmaları Refet Bey'e gönderdi, ondan dikkatli olunmasını ve gerekli tedbirleri almasını istedi. Mustafa Kemal, özel bir şifre açacağı da gönderdi. (HTVD: 73, bel. 1575).
5. 14 Aralık'ta tekrar Moskova'ya gönderilecek olan Yusuf Kemal Bey, bir süredir dinlenmekte olduğu Kastamonu'dan Ankara'ya geldi. Bekir Sami Bey ile birlikte 11 Mayıs'ta Ankara'dan hareket eden Yusuf Kemal Bey, Moskova'da Türk-Rus Anlaşması'nı parafe ederek 11 Ekim'de Ankara'ya dönmüş ve Bakanlar Kurulu'nda ve Meclis'te açıklamalar yaptıktan sonra dinlenmek için 22 Ekim'de Kastamonu'ya gelmişti. (Tengirşek: 198)
6. İkinci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey, Anteplilere yazdığı mektupta, savunmaya devam etmelerini, umutsuzluğa kapılmamalarını istedi; şehrin yakında kurtulacağını ileri sürdü. (TD III: 1016; Ünler: 104)
7. "Hint Hilafet Cemiyeti erkânından muhterem mücahit" Mustafa Sagir, İnebolü'dan Kastamonu'ya geldi, Mebus Murat Bey'in evine indi. Mıntıka Kumandanı Muhittin Paşa Sagir'den şüpheleniyor. Sagir, 2 Aralık'ta Ankara'ya hareket edecek. (AS: 2 Aralık; Açıksözcü: 100; Peker: 274 "31 Kasım" (!))
8. İstanbul'da Rumlardan seçilmiş 60 kişiden oluşan Sen Sinod Meclisi de içinde olmak üzere bir meclis kurularak İttihad-ı Milli Cemiyeti adını aldı (PM: 39; HM: 25 Aralık).

9. Meclis'te Anayasa tasarısının seçimlerle ilgili maddesi tartışılıyor. Tunalı Hilmi, düşündüğü şûra seçim usulünü açıkladı. Bir mebus Kürtlerin konuşmasını taklit ederek "Bu çeşit insanlardan Meclis'e getirilecek bileşik, demirci posası bileşiğinden başka birşey değildir" diye cevap verdi. Gürültülü geçen oturumun sonunda, seçimlerle ilgili 4. madde metinden çıkarıldı. (ZC 6: 148-165)
10. **Öğüt:** Irak'tan bir ses. —Wrangel çeteleri de İstanbul'a dökülüyor. **Alem-dar:** Ankara'da yayımlanan Yenigün'ün Talatlardan, Enverlerden açıktan açığa bahsetmiş olmasına çatıyor: İttihat ve Terakki, geçici olarak büründüğü Kuvayı Milliye kisvesini artık üzerinden atmak üzeredir. **İk-dam:** Bundan sonra Yunanistan'da hiçbir hükümet Venizelos'un dış siyasetini yürütemeyecektir. **Vakit:** Doğu'da geleneksel siyasete dönüş: Silahını bir omuzdan ötekine geçiren millete artık güvenemeyiz. —Londra'da Doğu işlerinin görüşülmesi.

1920-ARALIK

1 - ÇARŞAMBA

1. Moskova Elçiliği'ne atanan Ali Fuat Paşa, yanındakilerle birlikte Ankara'dan Moskova'ya hareket etti. 14'te de elçilik kurulundan Yusuf Kemal Bey yola çıkacak. ★ Mustafa Kemal, Doğu Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği, Bakû ve Tiflis'teki temsilcilere de ulaştırılmasını istediği yazısında, Moskova Elçiliği'ne atanan Ali Fuat Paşa'ya verilen talimatnameyi özetledi. Bunda, Ruslarla anlaşma imza edilsin ya da edilmesin, Ruslarla iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması isteniyor, Van ve Bitlis'in Ermenilere niçin bırakılmayacağı anlatılıyor, Sovyetlerden Türkiye için Batı ülkeleri işçi sınıfı üzerindeki etkisini kullanmasının isteneceği vb. hususlar üzerinde duruluyor. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 202) ★ Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türkiye'ye elçi olarak atanan Mdivani'ye çektiği telgrafta, Lenin ve Stalin'in 24 Ağustos'ta parafe edilen anlaşmanın tamamlanmasını istediklerini bildirdi (Yerasimos: 262). ★ Sovyetlerden gönderilen bir grup savaş malzemesi daha teslim alındı.
2. 21 Kasım'da Antep'e gelen Fransız Güneydoğu İşgal Komutanı General Goubeau, Antep Kuvayı Milliye Kumandanı Özdemir Bey'e bir mektup yazarak teslim olmalarını istedi; "Fransa'ya güvenen hiç kimse pişman olmamıştır" dedi. Teslim şartları arasında Fransız mandasının tanınması, savaş esiri olarak asker ve jandarmaların, ayrıca silahların ve tahrikçilerin teslim edilmesi yer alıyor. Özdemir Bey, cevabında "Verdun sizin için ne idiye, Antep bizim için odur" diyerek vakit kazanmak için görüşme isteğini kabul etti. (Uzel: 204; Lohanizade: 559; Abadi: 69; Mümtaz: 62; Ünler: 105) ★ Mustafa Kemal, Özdemir Bey'e, gerek Genelkurmay Başkanlığı gerekse
2. Kolordu tarafından Antep'in kuşatmadan kurtarılması için büyük çaba

gösterildiğini, kahramanların morallerinin bozulmaması gerektiğini bildirdi. (S. Adil Paşa: 351).

3. İstanbul Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Sefa Bey, İngiliz Yüksek Komiseri'ne verdiği notada, Sevr Anlaşması'nı onaylamayı reddetmediklerini bildirdi, ancak Anadolu'ya gönderilecek kurulun yapacağı temaslara kadar mühlet tanımalarını istedi. ★ İngilizlerin Tiflis temsilcisi Albay Stokes, Dışişleri bakanı Curzon'a "Türkler ilerliyor, Ermeniler acele müdahale istiyor" diye bildirdi. (Ulubelen: 255; Şimşir II: 463)
4. Konya isyanını bastırmada aktif davranmadığı gerekçesiyle Vali Haydar Bey (Vaner), görevinden alındı, yerine Edip Paşa (Pasinler) atandı (Erdeha: 297).
5. 23 Eylül'de kurulan gizli Hamza Grubu, yaptığı işleri Genelkurmay'a bildirdi. Bunların başlıcaları: İzmir'e bir kurmay subay gönderildiği, İngilizlerle Yunanlılar hakkında bilgi verebilecek kişilerle işbirliği yapıldığı, gerekli haritaların elde edildiği, Yıldız deposundan bir kısım malzemenin gizli ardiyelere taşındığı, İstanbul'dan 40 subay sağlandığı, İstanbul inzibat subaylarının tamamen değiştirildiği, bazı fabrika aletlerinin kaçırılmaya başlandığı... Hamza Grubu, daha önce aldığı tertibat gereğince 15 Aralık'ta Mücahit, 23 Şubat'ta Muharip Grubu adını alacaktır. (TİH VI: 99)
6. İstanbul'da Rum İttihad-ı Millî Cemiyeti, Venizelos'a bir teşekkür ve güven mektubu gönderdi. Millî Yunan Tiyatrosu, temsiller vermek üzere İstanbul'a geldi. (PM: 39; HM: 25 Aralık)
7. Akşam'da N.Sadık: Anadolu'da Türk istiklalini istemek müşkülpesentlik değildir. İkdâm: Londra'da Şark ve Yunan işlerinin müzakeresi. Hakimi-yeti Milliye: Enternasyonal'in 21 şartı. —Süleyman Nazif'in Malta'dan gönderdiği son şiiri. —Ermeni Hükümeti, Sevr Anlaşması'nı reddetti. Alemdar: Gazetemiz, Cumartesiden başlayarak yeni ellerde çıkacak, siyasetini değiştirecek. Peyamı Sabah: Müttefikler Kral'ın dönüşünü nabehengâm (vakitsiz) buluyorlar. Vakıt: Askerler için buğday tedariki. —Mustafa Kemal'in Azerbaycan'a davet edilmesi. Karagöz'de bugünlerde pusulayı şaşırırlar yolu sapıttığı için onlara benzemek isteyen Karagöz, arabayı da pusula ile sürüyor.

2 - PERŞEMBE

1. Ermeni komünistlerinin yönettiği kuvvetler, Sovyet 11. Kızılordusu'nun yardımıyla Erivan'a girdiler. Ermeni Taşnak Hükümeti dağılıyor, emrindeki kuvvetler sovyet iktidarı tarafına geçiyor. Lenin, Ermenistan Devrimci Askerî Komite başkanına gönderdiği telgrafta "Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan emekçileri arasında kardeşlik dayanışmasını kuracağımızdan kuşku duymuyorum" dedi. (Glasneck: 162; Bıyıklıoğlu: 20; Şemsutdinov: 29) ★ Sov-

yet Rusya ile Sovyet Ermenistanı arasında Ermenistan'ın bağımsızlığı konusunda anlaşma imzalandı (Şemsutdinov: 29).

2. Ankara Hükümeti, Kafkasya'da bir anti-Sovyet blok kurmak için İtilaf Devletleri'yle işbirliği yaptığı konusundaki söylentileri yalanladı. Açıklamada, İtilaf Devletleri'yle dolaylı ya da doğrudan hiç bir barış görüşmesi yapılmadığı bildirildi. (Şemsutdinov: 36; Yerasimos: 201 "Ahmet Muhtar Bey, Çiçerin'e nota gönderdi").
3. 1909 Yıldız yağması davasından hüküm giyenlerin kararı bozuldu. Sanıklar 7 Ocak'ta beraat edip serbest bırakılacak. 30 Eylül'de sonuçlanan davada Ferik Hüsnü, Şevket Turgut, Galip, Hasan Rıza, Hasan İzzet Paşalar onar yıl, sanıklardan diğer bazıları da 3-5 yıl ağır hapse mahkûm olmuşlardı. (Vakit: 3)
4. Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey'in dün görüşmeyi kabul etmesi üzerine General Goubeau, onu karargâhına davet etti. Özdemir Bey, teslim şartlarını, muhasara altındaki Antep'in dışında bulunan Kolordu'ya bildirdi. Goubeau'dan, cevap için bir gün izin istedi. (Uzel: 208; Lohani-zade: 267; Ünler: 110)
5. Berlin'de bulunan Talat Paşa'nın İsviçre'de oturmakta olan Cavit Bey'e bugün yazdığı mektuba göre İngiliz Elçiliği'nden bir subay, Talat Paşa ile iki kez buluşarak ağzını yokladı. Yurtta yeniden iktidara getirilirlerse düzeni sağlayıp sağlamayacaklarını, ufak tefek bazı değişiklikler karşılığında barış anlaşmasının imzalanması için Mustafa Kemal üzerinde etkisi olup olmadığını sordu. Talat Paşa daha yetkili biriyle görüşmek istediğini bildirdi. İngilizler, Bolşeviklere fazla angeje olduğunu ileri sürdükleri Enver Paşa'ya söz anlatmanın mümkün olup olmadığını da sordular. (Tanin: 8.12.1944)
6. Meclis, kısa bir kararla Amasya, Tokat, Çorum, Kırşehir, Samsun'da haberleşmeye sansür koydu. Mebus haberleşmeleri bu sansürün dışında tutulacak. (Düstur 3/1: 155; ZC 6: 178) ★ Gizli oturumda Millî Savunma bütçesi görüşüldü. Meclis'e 21 milyonluk bütçe tasarısı verilmesine karşılık yalnız savunma için 22 milyon istendiği açıklandı. Ermenilerle yapılan görüşmeler hakkında bilgi verildi. (GCZ 1: 238)
7. Yüksek Komiser Rumbold, Anadolu ile görüşmeye memur edilen İçişleri Bakanı İzzet Paşa'dan, İngiliz esirlerinin karşılıksız olarak serbest bırakılmasını rica etti; bu esirlerin bir listesini de verdi (Bel. 177; 379; Şimşir 2: 384).
8. Açıksöz: Halk hakimiyeti. —Mustafa Sagir Han Hazretleri şehrimizde. İki gece istirahat buyurduktan sonra bu gece Ankara'ya yola çıktılar. —Kızıl Bayrak: Kızıl bayrak kızıl bayrak/Yüksel kanatlarını aç!/Güneş gibi parlayarak/Yeryüzüne sen ışık saç. —Ermeni Hükümeti Sevr Anlaşması'nı reddetti. Alemdar: Atina'da kanlı arbedeler. İleri: Yunanistan'da kanlı olaylar meydana geldiği bildiriliyor. Yunanlılar İznik'i boşalttılar. Cephede çarpış-

malar oluyor. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Herkes vazifesini bilseydi, işimiz çoktan yoluna girerdi. —Petit Parisien'den: Yunanistan seçmenleri, Venedelos'un büyük Yunanistan düşüncesinin bırakılmasını istediler. **The Times**: Yunanistan'a genişlemesi için verilen yardımın Kral Konstantin'in başa geçmesi üzerine kesileceği belirtiliyor. (**Öztoprak**: 247) **İkdam**: Yunanistan'da arbedeler devam ediyor. **Akşam**'da N.Sadık, İstanbul'la Anadolu'nun birleşmesi gereği üzerinde duruyor.

2/3 - PERŞEMBE/CUMA

1. Gümrü Anlaşması: Karabekir başkanlığındaki Türk kurulu ile dağılmakta olan Taşnak Hükümeti'ni temsil eden Hatissiyani başkanlığındaki Ermeni kurulu arasında Gümrü (Aleksandropol) Anlaşması imza edildi. Büyük Ermenistan hayali tarihe gömüldü. Anlaşmaya göre, 1877-1878 savaşı sonunda kaybedilen yerler Batum dışında, Türkiye'ye iade edildi, Sevr Anlaşması geçersiz sayıldı. Nahcivan, Şahtahtı, Seror bölgelerinde Türkiye'nin himayesinde yerel yönetimler kurulacağı, Ermenistan'da askerlik yükümlüğününün kalkacağı, istenildiğinde Türkiye'nin Ermenistan'a silahlı yardımda bulunacağı kabul edildi. 28 Eylül'de başlayan Doğu Harekâtı sırasında 30 Ekim'de Kars alınmış, 7 Kasım'da da Gümrü işgal edilmişti. Halen Ermenistan'ın büyük bir bölümü Türk işgalinde bulunuyor. Doğu Harekâtı sonucunda Türkiye'nin eski toprakları kurtarılrken Sovyetlerle Türkiye arasında İtilafçı bir set de yıkılmış ve ulaşım yolu açılmış bulunuyor. Taşnak Hükümeti'ni devirerek Kızılordu'nun yardımıyla Ermenistan'da sosyalist bir yönetim kuran Devrim Hükümeti, anlaşmayı ağır bularak tanımayacak, yeni bir anlaşma önerecek, Türk ordusunun Ermenistan'ı boşaltması için birçok kez nota verecektir. Türk ordusunun Ermenistan'ı boşaltması 25 Nisan 1921'de tamamlanacaktır. (**İleri**: 4; **Albayrak**: 6; **HM**: 7; **PS**: 14; **TİH III**: 225, 308; **Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız**: 79; **HTVD** 49, ves. 1150)

3 - CUMA

1. İzzet Paşa Kurulu Haydarpaşa'dan, Mustafa Kemal ve arkadaşları ise Ankara'dan trenle yola çıktı. Sevr Anlaşması'nı kabul etmesini Ankara'ya telkin etmek üzere İtilaf Devletleri'nin isteğiyle gönderilen İstanbul Hükümet Kurulu, İçişleri Bakanı İzzet Paşa, Bahriye Bakanı Salih Paşa ve Ticaret ve Tarım Bakanı Hüseyin Kâzım Bey'den meydana geliyor. Bunların yanında 3 müşavir, yaverleri, polisler, 1 kamyon, 5 otomobil var. Onlarla Bilecik'te buluşmak üzere Ankara'dan hareket eden Mustafa Kemal, bu yolculuk sırasında Kuvayı Seyyare'nin itaatsizliğini de yerinde çözmek istiyor. Bu nedenle hasta yatağından kaldırılan Ethem ile bazı mebuslar da yolculuğa katıldı. Trende, iki taraf arasında gergin bir hava var. (**Akşam**: 3, tokalaşan iki el, İstanbul ve Anadolu tasviri; **Alemdar**, **İleri**, **PS**, **İkdam**: 3, 4; **Kutay** 1, II: 123; **Yak.Tar.** II: 327; **Göztepe**: 381; **Kılıç Ali** 1: 47; **Bel.** 177: 379; **Ortaç**: 384; **Jaeschke** 2: 187; **Terzioğlu**: 105)

2. Kızıl Süvariler, Kuzey ve Doğu Ermenistan'a girmeye başladılar. İngiliz yanlısı Taşnak Hükümeti'nin başkomutanı Nazar Bekof istifa etti. (TİH III: 228) .
3. Aylardır maaş alamayan Ankara öğretmenleri, Öğretmen Okulu'nda toplanarak boykot kararı aldılar. Yurdun bazı yerlerinde okullar aynı sebeple kapalı bulunuyor. İstanbul ilkokul öğretmenleri de maaşları ödenemediği için bu yılın 1 Martında, 15 gün kadar süren bir grev yapmışlardı. (ZC 6: 209; BTTD 28:9)
4. İtilaf Devletleri'nin Londra Konferansı devam ediyor. Fransız delegesi, Sevr Anlaşması'nda Türkiye lehinde değişiklik yapılmasını savundu. İtalyan delegesi de bunu destekledi; İngilizler karşı çıktılar. Başbakan L.George "Mustafa Kemal, Yunanlıları İzmir'den atabilir. Türkler ile Bolşevikler arasında çıkar ayrılığı yaratmalı" dedi. Yunanistan'ın durumu açıklığa kavuşuncaya ve İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'ya gönderdiği kurul dönünceye kadar yeni bir karar alınmaması benimsendi. İtilaf Devletleri Sevr Anlaşması'nı henüz onaylamadığı için Ermenistan'ın şimdilik Milletler Cemiyeti'ne alınmayacağını kararlaştırdılar; Cenevre'deki temsilcilerine bu yolda talimat verdiler. (Şimşir II: 432, 441, 442; Ulubelen: 249; Alemdar: 6)
5. Yunanistan'daki seçim sonuçlarından memnun olmayan İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetleri, Dimitri Rallis Hükümeti'ne Kral Konstantin Atina'ya girerse Yunanistan'a Anadolu'da verilen mandanın geri alınacağını, yardımın kesileceğini ima eden bir bildirim yaptılar. Yeni Hükümet ve Kral, bu tehdide aldırmayacaklar, ancak Venizelos'un siyasetine devam edeceklerdir. Yunanistan'da Kral'ın dönüp dönmemesi konusunda yarından sonra genel oylama yapılacak, büyük çoğunluk Kral'ın dönmesinden yana oy kullanacaktır. Kral Konstantin, savaşta Müttefikler aleyhine bir tutum takınmıştı. (KASÖT: 167; Baytok: 133; Bayur 2: 187; Venizelos: 17; Rentis: 22; Nicolson: 257)
6. Ermenistan seferinin başarıyla sonuçlandığı ve barışın imzalandığı haberi Kastamonu'da Muhittin Paşa tarafından Nasrullah Camii'nde halka müjdelendi. Daha sonra mızıkalar çalınarak kışlaya gidildi. Pazar gün de şehitlerin ruhuna mevlit okutulacak. (AS: 6 "Çehreler birer müjde yıldızı gibi parladı")
7. İzmir'de görevli bazı yöneticiler ve öğretmenler, İstanbul Eğitim Bakanlığı'na gönderdikleri yazıda, İzmir Eğitim Müdürü'nün tutumundan yakındılar. Dilekçeye göre müdür "Ben Yunan hizmetini kabul ettim. Görevine devam edecek olanlar adlarını yazdırsınlar" dedi. İki lisenin müdürünü çağırarak okullarında Yunan hislerini incitecek kitaplar bulundurmamalarını istedi. Yönetici ve öğretmenlerden bir grup kendisini ziyaretinde millî eğitim işlerine Yunanlıların karışmasını önlemek amacıyla işlerin eskisi gibi

yürütülmesi kararlaştırıldıysa da müdür bu karara uymadı, bazı okulları kapattı, öğretmenlerin işine son verdi, Sultanî'ye Rumca dersi koydu... (Su 2: 20-21)

8. Ankara'nın İtalya ve Almanya için temsilci olarak atadığı ve 4 Eylül'de Ankara'dan hareket eden Aydın Mebusu Cami Bey, Roma'ya geldi. Böylece Talat Paşa'nın Avrupa'da Ankara temsilciliği de sona erdi. Mustafa Kemal, Talat Paşa'ya bu durumu 25 Ekim tarihli mektupla bildirmiş bulunuyor. (Tanin: 10.2.1945)

9. Akşam'da Anadolu'ya bugün giden kurulla ilgili haber ve yorumlar. Vakit: Yıldız yağması sanıklarının serbest bırakılmaları. Sebülürreşat: İslam âlemine büyük bir müjde: O zalim barış anlaşması Şark tarafından yırtıldı. —Mehmet Akif'in Kastamonu ilçelerinde konuşması. Alemdar: Eski Cumhurbaşkanı Wilson, Cemiyet-i Akvam'a gönderdiği telgrafta, Türklerle Ermeniler arasında arabuluculuk yapmayı kabul ettiğini bildirdi. İleri, Vakit: İzzet Paşa'nın başkanlığı altında bugün Anadolu'ya özel heyet gidiyor. Peyami Sabah'ta Ali Kemal: İki hükümet, iki siyaset (Bulgaristan ve biz). Rus mültecilerinden 10.000'i Sırbistan'a hareket etti. 4.000'i Bulgaristan, 4.000'i Romanya'ya hareket edecektir. İstanbul civarına şu şekilde dağıldılar: Heybeliada'ya 1.500, Selimiye Kışlası'na 2.500, Ayasofya'ya 3.000, Tuzla'da İngiliz karargâhına 11.000.

4 - CUMARTESİ

1. Ermenistan, Bolşevik bir yönetim altına girdi. Ermenistan, Brest-Ltovsk Anlaşması gereğince 3 Mart 1918'de kurulmuştu. Bundan önce İngiliz yanlısı Taşnak Hükümeti'nin yönetiminde bulunuyordu. Ermenistan'da Bolşevik bir yönetim kurulmasıyla Türkiye'nin Sovyet Rusya'dan alacağı yardımlar için yol açılmış bulunuyor. (HM. 11; Alemdar: 15, 16; TİH III: 228) ★ Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Meclis'te Gümrü Anlaşması hakkında bilgi verdi (ZC 6: 199). ★ Hallaçyan Lozan'da Maliye eski Bakanı Cavit Bey'in Ermeni istekleri konusunda ağzını yokluyor (Tanin: 20.4.1946).

2. Akşam Ankara'dan hareket eden Mustafa Kemal ve beraberindekiler Eskişehir'e vardılar. Eskişehir'de alınmış olan askerî tertibattan ürken Çerkez Ethem, trenden ayrıldı ve dönmedi. Mustafa Kemal, Ethem'in ağabeyisi Reşit ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyleri dinledi. Reşit Bey, kardeşlerinin emir altına girmeyeceğini söyleyince Mustafa Kemal, gereken tedbirin alınmasını emretti. Reşit Bey, kardeşleriyle bir kere daha görüşmesini isteyince, kendisi ve Albay Kâzım Bey, Kütahya'da Kuvayı Seyyare karargâhına gönderildi. (Kutay 1, II: 125; Yak. Tar: II: 327; Apak 2: 215; Terzioğlu: 105; İzzettin 2: 34; Kılıç Ali 1: 48; Ortaç: 85; Söylev II: 385)

3. İtilaf Devletleri, Londra'da, Kral Konstantin Yunanistan'a dönerse, bütün yardımı kesmeyi kararlaştırdılar. Kral'ın dönüp dönmeyeceği konusunda ya-

rın Yunanistan'da halkoylaması yapılacak. İtilaf Devletleri bu konuda ilk tebliğlerini dün yapmışlardı. (**Rentis**: 23; **Venizelos**: 17; **Roda**: 135; **Bel**: 177: 320)

4. Antep Kuvayı Milliyesi, General Goubeau'ya karşı tekliflerini gönderdi. Yazıda, Antep'ten Mardin'e kadar bütün manda toprakları işgal edilebilirse Antep'in teslim edileceği bildirildi. Fransızlar, Antep'i yeniden bombardıman etmeye başladılar. (**Uzel**: 210; **Lohanizade**: 271; **Ünler**: 110)
5. Millî Savunma bütçesine 3 milyon lira eklendi. Meclis'e sevk edilen 1920 yılı bütçesi 20 milyon, buna karşılık bir avansla birlikte yalnız millî savunmaya ayrılan 21 milyonu buluyor. (**ZC** 6: 190; **CR**: 9; **Düstur** 3/1: 156; **GCZ** 1: 238) ★ Yunan Anadolu Ordusu Başkumandanı Papulas, Savaş Bakanı'ndan ordusunun sayı bakımından güçlendirilmesini istedi (**Papulas**: 31).
6. Giresun ve Ordu bağımsız il haline getirildi. (**ZC** 6: 192, **CR**: 9; **Düstur** 3/1: 156, 157). ★ Meclis'te maaşları ödenmediği için dün boykota başlayan Ankara öğretmenlerinin durumu görüşüldü. Bazı mebuslar, Eğitim Bakanı'ndan açıklama istediler. Bakan Rıza Nur, 10 aydan beri maaş alamayan öğretmenler bulunduğunu, elde para olmadığından çaresiz kaldıklarını söyledi. Bazı mebuslar, öğretmenlere iyi bakmadığı için bakanı eleştirdiler. (**ZC** 6: 202; **BTDD** 28: 9)
7. Berlin'de bulunan Enver Paşa'dan Halil Paşa'ya mektup: Eski Osmanlı topraklarının federasyon biçiminde birleştirilmesi için Emir Faysal'la aynı görüşteyiz. Ruslar bir kuvvet vererek Anadolu'ya geçmeme izin vermiyorsa buradan gideyim. Gene Ruslarla birlikte çalışacağız. (**Karabekir** 3: 292)
8. Yunan basınında, İtilaf'ın Yunan hükûmetine verdiği nota. **Vakit**: Heyet dün gitti. —Anadolu'dan eşya ve insan çıkması yasak. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Yunanistan'daki siyasî çöküşten ümit ettiğimiz fırsatı ya kaçırdık, ya kaçırmak üzereyiz. —Anadolu heyeti dün gitti. **Öğüt**'te Mehmet Akif'in şiiri: Yeis Küfürdür! **Alemdar**, politikasında değişiklik yaptı. Refi Cevat'ın Anadolu hareketi aleyhine şiddetli yayını sona erdi. Başyazıları Hüseyin Şükrü yazmaya başladı. Gazetede bol resim ve daha bol sansür görülecek! **İleri**: Osmanlı Devleti için kurtuluş yolu açıldı. Sonuç dün Anadolu'ya giden kurulun teşebbüslerine bağlıdır. Hak muvaffak etsin. —Konsantin geliyor. **Akşam**'da N.Sadık, Hükümet'in Anadolu'ya gönderdiği heyetten büyük faydalar beklediğini, vatanseverliğinden şüphe edilemeyecek iki tarafın bugünkü fırsatı değerlendirerek anlaşması, ancak devlet dış politikasının İstanbul'dan idaresi gerektiğini yazıyor. **Karagöz**'de Hacıvat, sabah olduğuna, güneşin doğduğuna inanmıyor: Bu sefer de aldanmayalım! —Karagöz, bir samyeli estiğinden lahana ve karpuzları kuruyan, bir iş tutmak için tavsiye mektubu isteyen kişiye (Ali Kemal'e?), tavsiye mektubu yerine pasaport vermeyi öneriyor.

5 - PAZAR

1. İstanbul Hükümeti'nin üç bakanı İzzet ve Salih Paşalarla Hüseyin Kâzım Bey, Dışişleri Bakanı ve Batı Cephesi Komutanı yanında olduğu halde Ankara'dan özel bir trenle gelen Mustafa Kemal'le Bilecik'te buluştular. Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti'ni tanımadığını söyleyince İzzet Paşa Kurulu, kişisel olarak görüşme yapmayı kabul etti. Mustafa Kemal, İstanbul Kurulu'nu Ankara'ya kaçırıyor. (Söylev II: 386; Kutay 1, II: 130; Yak. Tar. II: 385; Terzioğlu: 107; Kılıç Ali 1: 52; Nur: 695)
2. Yunanistan'da Kral Konstantin'in Yunanistan'a dönüp dönmeyeceği konusunda halkoylaması yapıldı. Çoğunluk Kral'ın dönmesinden yana oy kullandı. İtilaf devletleri aleyhinde bir siyaset güden Konstantin, onlar tarafından Yunanistan'dan çıkarılmış ve İsviçre'ye yerleşmişti. Halkın % 60'nın Yunanistan'a dönmesi lehinde oy kullandığı Konstantin 19'da dönerek tahta oturacaktır. (Alemdar, PS: 7; İleri, İkdâm: 8; Seyyarei Yeni Dünya: 14 "999.000 rey aldı"; KASÖT: 167; Tarih IV: 92; Ronaldshay: 277; Baytok: 133)
3. Fransız Genarali Goubeau, Fransız çemberi içinde bulunan Antep'in Türk-Müslüman halkına bir bildiri yayımlayarak onları Kuvayı Milliye'ye karşı kışkırtmaya çalıştı ve teslim olmaya çağırdı. İkinci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey ise Özdemir Bey'e güvercinle gönderdiği mektupta, birkaç güne kadar yardıma geleceğini bildirdi. (Uzel: 221; Lohanizade: 278; TD III: 1016; Ünler: 111)
4. İstanbul Belediye Başkanlığı'na Yusuf Razi Bey atandı (Ziyaoğlu: 264).
5. Öğüt: Tahkik heyetinde. İleri: Anadolu'ya doğru giden Türk heyeti, Bilecik'te pek samimî karşılanmış ve yoluna devam etmiştir. Peyamı Sabah: Londra Konferansı'nın önemli kararları. —Ali Kemal: Vukuat bizi bekler mi? İkdâm: Anadolu ile merkez arasındaki ikiliğin kaldırılması, başta Padişah olmak üzere herkesin isteğidir. Ama, Anadolu'nun isteklerini Hükümet'in kabul etmesi kendi kudretinde değildir. Bunları kabul veya red, galip büyük devletlerin yetkisindedir. Le Temps: Yunanistan'a karşı hareket serbestliği kazanan Fransa, bunu zaman kaybetmeden kullanmalıdır (Vakit 11'den Öztoprak: 247).

6 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal, dün Bilecik'te karşıladığı İstanbul Hükümeti'nin bakanları İzzet ve Salih Paşalarla Hüseyin Kâzım Bey'i, kurtuluş savaşına katılmaya ikna etmek üzere trenle Ankara'ya kaçırıldı. Kurulda, Fatin Hoca, Cevat, Münir, Cafer, Hasan, Hikmet, Naci adlarındaki görevliler de var. Anadolu Ajansı, yayımladığı resmî bildiride, bu kişilerin TBMM ile temas etmek vesilesi ile Ankara'ya geldiklerini, İngilizlerden kaçtıklarını, Ankara'da coşkun bir biçimde karşılandıklarını ve millî mücadeleye katıldıklarını bildirdi. Adı

geçen kurul, İtilaf Devletleri'nin isteği ve onayı ile, Sevr Anlaşması'nı imza etmesi konusunda Ankara'yı ikna etmek amacıyla İstanbul'dan yola çıkmış, buluşma yeri olarak Bilecik kararlaştırılmıştı. (HM: 7; Söylev II: 387; Kuttay 1, II: 140; Nadi 5: 32; Şimşir III: 23; Terzioğlu: 107; Kılıç Ali 1: 53; Nur: 695)

2. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey, 12. Kolordu'ya yazısında, Demirci Efe ve Çerkez Ethem'in ayaklanarak Ankara Hükümeti'ni devirme niyetinde olduklarını ileri sürdü; haberleşmelerine engel olunmasını ve üzerlerine askeri harekâta geçilmesini emretti. 12. Kolordu'nun cevabı: Demirci'yi bir an önce yok etmek gerekir. (TİH VI (1974): 206; Esengin: 213; Sıtkı Aydinel: 372)
3. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey'den Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'e: Türkistan bize anlaşma öneriyor. Konu hakkında görüşünüz nedir? Siz de Gürcülerle yaptığınız anlaşma metnini bildiriniz. Bunu gelenek haline getirelim. Ortak gayretimizle dünya emperyalizmine indirdiğimiz darbeler şiddetlenecektir. (Yerasimos: 263; Bıyıklıoğlu: 20)
4. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Antep Kuvayı Milliye Kumandanı Özdemir Bey'e gönderdiği telgrafta, Antep halkına şükranlarını bildirdi. General Goubeau'un Dışişleri Bakanlığı'nca protesto edileceğini haber verdi. (Uzel: 214; 281; Ünler: 113)
5. Yüksek Komiser Rumbold'un Dışişleri Bakanı Curzon'a çektiği telgrafta, İstanbul Hükümeti'nin gönderdiği kurulun yola çıktığı, milliyetçileri Sevr'i imzalamaya ikna etmeye çalışacağı, başarının ise şüpheli olduğu, Türkiye'ye Bolşevik sızması tehlikesi anlatılarak Mustafa Kemal'in ikna ve tecrit edilmesinin mümkün olduğu ileri sürüldü (Şimşir II: 448). ★ İngiliz Genel Karargâhı Askerî İstihbarat Başkanlığı'na gönderilen rapora göre, İtalyan Hükümeti Türkiye'den, İtalya'nın Türkiye'ye duyduğu yakın desteği etkisiz duruma getirmemek için yalnızca makul önerilerde bulunmasını istiyor (Kürkçüoğlu: 122).
6. Ankara'nın temsilcisi olarak 3 Aralık'ta Roma'ya gelen Cami Bey, Talat Paşa'ya hitaben kaleme alındığı anlaşılan ve "Muhterem Paşa Hazretleri" diye başlayan mektubunda, yakında Berlin'e geleceğini, kendisine verilecek yazıların yanında getireceğini bildirdi (Aydemir 3, III: 599; Karabekir 3: 279. Talat Paşa'nın Cavit Bey'e 19 Aralık tarihli mektubu: Cami Bey'in mektubunu aldım. Tanin: 9.12.1944). ★ İsviçre'den Roma'ya gelen Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Cami Bey'le uzun bir görüşme yaptı. Cami Bey'in Halide Edip'ten getirdiği mektubu aldı. (Tanin: 21.4.1946) ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya mektubu: İhtimal ki ilkbaharda iyi bir sulhun olması memuludur. Umumî kütüphaneye gideceğim, kütüphanede işime yarayacak kitaplar buldum. Bir zaman da bunları okumakla vakit geçireceğim.

Ne zaman vatanımız, milletimiz selamete çıkarsa, biz de o zaman selamete çıkacağız. (F.A. Tansel: 505)

7. Meclis'te, Konya İstiklal Mahkemesi tarafından isyancılara yardım etmekle suçlanıp Erzurum'da sürgün hayatı yaşamağa mahkûm edilen Mebus Abdülhalim Çelebi ve Kâzım Hüsnü Bey hakkındaki karar, mebusların dokunulmazlığı ilkesine aykırı ve yapılan soruşturma eksik görülerek yok sayıldı (ZC 6: 239-251).
8. Lenin Rus Komünist Partisi Moskova örgütü militanlarının bir toplantısında "Bütün Avrupa kayıyor. Komünist Enternasyonal'in Doğu halkları için ortaya attığı bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halklar birleşin! sloganı doğrudur" dedi (Lenin: 368).
9. **İkdam:** Yunanistan hakkında verilen karar: Malî yardımda bulunulmayacak. **İleri:** Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bugünkü durum hakkında ne düşündüğü merakı değer değil midir? **Açıksöz:** Türk-Ermeni sulhü. Ankara ile Moskova arasında anlaşmazlık kalmadı. —Yenigün'den: Bolşevizm mal yağması değildir. **Yenigün:** Osmanlı tarihinde Anadolu köylüleri. **Albayrak:** Batı'nın sömürge siyaseti ve Doğu isyanları. **Alemdar:** Anadolu heyetinden henüz haber yok. —Ankara'da halk, kalpak giymeye mecbur tutuluyormuş. **Peyamı Sabah:** Devletler, Yunanistan ve biz. **Söz (Kıbrıs)** Şehit yaralılarına yardım. **Vakit:** Şeyh Sunusî Ankara'da. —Mustafa Kemal ve Anadolu heyeti. —Ankara Darülfünunu. **Öğüt,** Ermenilere Avrupa tacirlerine alet olmaktan vazgeçmelerini öğütlüyor. ★ Bursa'da Mümtaz Şükrü'nün sorumluluğu altında yeniden haftada üç gün yayımlanmaya başlayan Ertuğrul'un 602. sayısı (19'a kadar ancak 7 sayı) (Eğilmez: 114).

7 - SALI

1. Tokat Mebusu Nazım Bey'in genel sekreterliğini yaptığı Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Ankara'da resmen kuruldu. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 29 Eylül'de dağıtılan Yeşilordu'nun bazı üyeleriyle 14 Temmuz'da Ankara'da kurulan gizli Türkiye Komünist Partisi'nin birleşmesinden oluşmuş bulunuyor. Çerkez Ethem üzerine düzenlenen askerî hareket sırasında parti, çalışmalarını durdurduğunu açıklayacak, ancak parti önderleri tutuklanacak, 9 Mayıs 1921'de çeşitli cezalara çarptırılacaklardır. THİF, çıkarılan af yasasından sonra 29 Mart 1922'de yeniden çalışmaya geçecekse de 12 Ekim 1922'de temelli kapatılacaktır. (AS: 9; Tunçay: 185; Tunçay; Mesai: 31; Harris: 123; Tevetoğlu: 144; Sayılğan: 167; Darendelioğlu: 83)
2. Bakanlar Kurulu, Ali Fuat Paşa'dan sonra, İktisat Bakanı Yusuf Kemal ve Eğitim Bakanı Rıza Nur Beylerin de Moskova'ya gönderilmesine karar verdi. Kurulun görevi 24 Ağustos'ta parafe edilen anlaşmayı imzalamak. Ali Fuat Paşa 1 Aralık'ta Ankara'dan yola çıkmıştı. Yusuf Kemal ve Rıza Nur

- Beyler, 14'te hareket edecekler. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi de Çiçerin'in Türkiye ile anlaşma önerisini görüşüyor. Merkez Komite, Dışişleri'ni bir anlaşma taslağı hazırlamakla görevlendirdi. (**Tengirşek:** 199; **Nur:** 695; Mustafa Kemal beni başından atıyordu)
3. İstanbul 1 Numaralı Divanı Harb-i Örfi'de Amasya Tehciri olayından yaralananlar beraat ederek serbest bırakıldılar. ★ Eski Mutasarrıf Sabri Bey, Binbaşı Tevfik Bey, Amasya eşrafından Hasan Bey, tutukevinde siyasî mahkûmlarla aynı yere, askerî mahkûmlar da birbirlerinden ayrı yerlere konuldu. (**Akşam:** 8)
 4. Urfa Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey, bölgesindeki aşiret başkanlarına bir bildiri göndererek onları bağımsızlık mücadelesine çağırdı. "Dünyada İslamiyet'i koruyan Türkler ve Kürtlerdir. Siz ki Selahattin Eyyubi'nin torunlarısınız" dedi. Yapılacak hazırlıklar hakkında gizli talimat verdi. (**Saral:** 219) ★ Ankara'da kurulan Birinci Piyade Tümeni Komutanlığı'na Kemalettin Sami Bey getirildi. Yarbay Kemalettin Sami Bey, Ankara komutanlığı da yapacak. (**Komutanların Biyografileri:** 220 "10 Aralık")
 5. Kuvayı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem'le görüşmek üzere Kütahya'ya gönderilen Albay Kâzım Bey'le Ethem'in Ağabeyi Reşit Bey, Eskişehir'e döndüler. Ethem Bey'in tekliflerini getirdiler. Bunların başında Refet Bey'in Güney Cephesi Komutanlığı'ndan alınması, 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in değiştirilmesi yer alıyor. (**Yak.Tar.** II: 362; **Esengin:** 241) ★ İsmet Bey, Genelkurmay'a ve Güney Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Ethem ve kardeşlerinin Bolşevizm akımına sahip çıkarak, Meclis'i kendilerine çekip kuvvet toplamaya ve bir "inkılap" yapacak hale gelmeye çalıştıklarını ileri sürdü, kendisinin iki tümen ve bir süvari alayıyla harekete hazır olduğunu bildirdi, bu gece Kütahya'ya hareket edip etmemesi gerektiğini sordu. (**HTVD** 73, bel. 1576) ★ Ethem Bey, Kalecik ilçesine gönderdiği İsmail Ağa'ya bir belge vererek onu yeniden silah ve cephane sağlamakla görevlendirdi (**Söylev** II: 389).
 6. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı, hazırladığı muhtırada, Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesini, Ankara ve İstanbul hükümetlerinin birleştirilmesinden meydana gelecek yeni yönetimin başına Mustafa Kemal'in getirilmesini önerdi. Muhtıraya göre anlaşmada önemli değişiklikler yapılması, Kemalistleri Sovyetler'den koparmaya hizmet edecek. (**Bel.** 177: 368)
 7. TBMM'nde Anayasa tasarısının 5. maddesi görüşülüyor. Bir mebus, kanunların halkoyuna sunulmasını, bir diğeri de Meclis üyelerinin yarısının her yıl değiştirilmesini önerdi. (**ZC** 6: 259-265)
 8. Roma'da Cami Bey'le buraya İsviçre'den dün gelmiş olan Cavit Bey, Mustafa Kemal'i çekiştiriyorlar. Cavit Bey'in notları: "...Korktuğum bütün kusurağlar bariz bir surette görünmüş. Kendisinde müthiş bir Enver, Talat vehi-

mesi varmış. Daima bu vehim ile korku, vesvese içinde yaşıyormuş. Herkese karşı adem-i itimat. Meclis'te mebusları elde ederek arzu edilmeyen nazırlar aleyhine tahrik. Halide Hanım'a karşı gayet dürüst muamelesi. Onun da "Biz senin uşakların değiliz Paşa! Memleket için geldik" diye cevap vermesi ve o günden beri aralarının açık olması (...) Mustafa Kemal bir aralık eskâr-ı umumîyeyi o kadar kaybetmiş ki, şayet Enver Bakû'dan bir kuvvetle dahile girebilseymiş herkes istikbaline koşacaktı!" (Tanin 23.4.1946)

9. **Hakimiyeti Milliye:** Ermenistan meselesine Cemiyet-i Akvam'ın müdahalesi manasız ve fuzulîdir. — Londra'da yeni bir konferans toplanıyor. Anadolu davasının yeni dostları: İstanbul'dan kaçıp (!) gelen İzzet Paşa kurulu... — Yunanistan parçalanıyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Bu muhitte muhalefet o derece hiçtir ki yok demektir. **İkdam:** Londra kararları. Üç devlet, karar vermeden önce Yunanistan'ın alacağı durumu bekleyecekler. İtalyanca **Il Tempo'da** Galip Kemalî Bey Venizelos'un iddialarına cevap veriyor: Her yanda Türkler çoğunluktadır (**İlgar:** 155). **Karagöz'de** İstanbul ve Ankara'nın temsilcileri poker oynuyor. Karagöz: İkiliyi de kırmalı ki birli koz, oyunu kazansın.

8 - ÇARŞAMBA

1. Çerkez Ethem, Kurmay Başkanı Halil Bey'e verdiği emirde, düşmanların üstün kuvvetle saldırısı halinde mukavemet edilmeksizin çekilmek üzere gereken düzenin şimdiden yapılmasını istedi (**Nadi 5:** 39). ★ Çerkez Ethem'le başı dertte olan Mustafa Kemal, sert huylu, atak ve gerektiğinde kahredici bir arkadaş saydığı Albay (Deli) Halit Bey'in kendi emrine gönderilmesini Karabekir'den istedi (**Karabekir I:** 850; **ATTB:** 363). ★ Güney Cephesi Komutanı Refet Bey, Mustafa Kemal'e, Batı Cephesi'ne ve Genelkurmay'a gönderdiği yazıda, "Afyon'daki kuvvetlerin kuzeye hareketi, Eskişehir'deki fırkaların Kütahya'ya varışından sonra mümkün olacaktır" diyerek Demirci Mehmet Efe'nin Kuvayı Seyyare ile birleşirse önemli bir atlı kuvvetin oluşabileceğini, kendisinin Efe'nin kuvvetlerini dağıtabileceğini bildirdi (**HTVD 74,** ves. 1607). ★ İsmet Bey de Eskişehir'deki kuvvetlerin Kütahya'ya girmeye yeteceğini, 1200 kişi tahmin edilen Kuvayı Seyyare'nin dağılık olduğunu, bu kuvvetlerin Güney Cephesi'ne geçebileceğini bildirdi (ves. 1608).
2. Fransızlar, Adana-Mersin arasındaki son demiryolu köprüsünü de onararak iki şehir arasındaki tren ulaşımını sağladılar. Köprüler daha önce Türk gerillalar tarafından uçurulmuş, tren hatları zaman zaman bozulmuştu. Fransızlar, 29 Ekim'de yayımladıkları bildiride köprünün güvenlik altına alındığını bildirmişlerdi. (**Véou:** 422)
3. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Sevr Anlaşması'nın onaylanması için 15 Aralık'a kadar bekleyebilecekleri talimatını verdi. İtilaf Devletleri, barışın imzalanmasına ikna için Anadolu'ya gönderilen İstanbul bakanlarından bir

cevap bekliyorlar. Mustafa Kemal ise onları önceki gün Bilecik'ten Ankara'ya kaçırmış ve bakanların Kurtuluş Savaşı'na katıldıkları ilan edilmişti. (**Jaeschke** I: 132) ★ Tevfik Paşa, Rumbold'la görüştü. Sevr Anlaşması'nın onaylanacağı konusunda güvence verdi. (**Şimşir** II: 472)

4. Hint Hilafet Komitesi üyesi sıfatını kullanan Mustafa Sagir, İnebolu'dan beri geçtiği yerlerde özel bir saygıyla karşılanarak Ankara'ya geldi ve burada da törenle karşılandı. İngiliz casusu olduğu anlaşılabilecek ve bu nedenle İstiklal Mahkemesi'nde yargılanacak olan Mustafa Sagir, 25 Mayıs'ta asılarak idam edilecek. (**AS**: 9; **HM**: 11: "Bir muhterem misafir, Hintli Mustafa Sagir Efendi Hazretleri"; **Albayrak**: 20; **Nur**: 699; "Hatırımnda kaldığına göre 30.000 İngiliz Lirası da getirdi. Bu parayı Mustafa Kemal aldı, uyuttu...")
5. **İkdam, Alemdar**: Konstantin kazandı. —Anadolu Heyeti Ankara'ya gitti. Hükümet susuyor. **İleri**: Anadolu Heyeti pazar günü Ankara'ya gitti. Dün görüşmelere başladı. **Peyamı Sabah**: Konstantin kaç rey kazandı? —Anadolu'ya giden heyetten hiç bir haber yok. ★ Ankara'da resmî Komünist Fırkası genel merkezinde haftada altı gün yayımlanan **Seyyarei Yeni Dünya** gazetesinin 71. sayısı. Arif Oruç: Muazzez misafirlerimiz İzzet ve Salih Paşa. Biz onların İstanbul'da kerhen oturduklarını biliyorduk. Komünist Yeni Dünya, Türkiye komünistlerinin şükranlarını muazzez misafirlerine sunmaktan şeref duyuyor. —Giritli serserinin (Venizelos'un) Avrupa gazetelerine beyanatı. —Hindistan İngilizlerin mezarı olacaktır (**Güran** 1: 21) **Karagöz**: Dünyanın üstü varsa altı da var. Daha dün Divanharp reisi sıfatı ile karşısına istediğini çekerek gelişigüzel idam eden mahut Mustafa Paşa, bugün adli bir mevkuf olarak cezaevi koğuşunda sıra bekliyor. (**İlgar**: 105) **Akşam**'da N. Sadık: Konstantin geldi. —İlk telgraf Anadolu'dan dün geldi.

9 - PERŞEMBE

1. Merkezi Sivas olan Üçüncü Kolordu Komutanlığı lağvedildi. Yerine, Amasya'da Merkez Ordusu kurularak komutanlığına eski 17. Kolordu Komutanı ve İzmir eski Valisi Nurettin Paşa atandı. Merkez Ordusu'nun kuruluş amacı, Pontoscı Rumları ve çevredeki asayişsizliği bastırmak. Nurettin Paşa, hükümet kararıyla Karadeniz bölgesindeki Rum erkeklerini göçe tabi tutacak, burada kullandığı yöntemlerle Hristiyan dünyasında, Koçkiri hareketini bastırmadaki şiddetiyle de TBMM'nde sert eleştirilere sebep olacak, görevden alınacak, kendisini divanharbe verilmekten Mustafa Kemal kurtaracaktır. (**Söylev** II: 462; **TİH** VI (1974): 291; **Esengin**: 303; **HTVD** 52, ves. 1203)
2. Meclis'in gizli oturumunda Mustafa Kemal, Bilecik görüşmelerinin Sovyetleri kuşkulandığını ve yardımın kesilmesine sebep olduğunu, Anadolu'ya bu kurulun gönderilmesinin İtilaf Devletleri'nin bir provakasyonu olduğunu söyledi. Ayrıca milis kuvvetlerinden düzenli orduya geçişin gerekliliği üze-

rinde duruldu. (GCZ 1: 252) ★ Meclis'in açık görüşmelerinde matbaa araçları, kitap ve gazete kağıtlarının gümrüksüz olarak getirilmesini öngören Hükümet teklifi görüşülmeksizin 4 redde karşı 91 oyla kabul edildi. Zonguldak kömür madenlerinde çalışan memurların maaşlarına hayat pahalılığı sebebiyle bir misli zam yapıldı. (ZC 6: 287, 292; Düstur 3/1: 158) ★ Genç sancağının müstakilen idaresi ve Muhasebe-i Umumiye Kanunu'ndaki avans miktarıyla ilgili hükmün değiştirildiğine ilişkin kanunlar (ZC 6: 276, 288; CR: 9; Düstur 3/1: 159).

3. Sovyetler, Ankara'ya verdikleri nota ile Moskova görüşmelerine Gürcistan ve Ermenistan delegelerinin de katılmasını istediler. (Ankara reddedecektir). Çiçerin Kafkas Cephesi Devrimci Askerî Sovyet üyesi Orjonikidze'ye çektiği telgrafta, Batum'un Türkiye tarafından işgal edilmesine engel olunmasını istedi. Toprak sorununun Moskova görüşmelerinde ele alınacağını bildirdi (Yerasimos: 264; Jaeschke 1: 132; Bıyıklıoğlu: 20; Şemsutdinov: 157)
4. İtilaf Devletleri, Yunanistan'a bir nota daha vererek Kral Konstantin yeniden Yunan tahtına geçerse Yunanistan'a yardım etmeyeceklerini bildirdiler. Karar 4 Aralık'ta Londra'da İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümet temsilcileri toplantısında alınmış, 3 Aralık'ta da ilk ortak ihtar yapılmıştı. (Venizelos: 17; Rentis: 23 "8 Aralık'ta tebliğ edildi")
5. Antep Millî Kuvvetler Komutanı Özdemir Bey ve şehir ileri gelenleri gece (9/10) Büyük Millet Meclisi'ne başvurdular: "Manda kelimesinin M'sini bile kabul etmiyoruz. 9 aydır hep bunun için çarpışıyoruz. Şerefli bir ölüm bundan yüz kere daha hayırlıdır. Haksız bir kararı kanımızla sileceğiz. Bu facianın sona erdirilmesi için aracılığınızı dileriz". (Uzel: 219; Lohanizade: 283; Ünler: 116; Seyyarei Yeni Dünya: 20)
6. Çerkez Ethem, Mustafa Kemal'e Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'i şikâyet etti. Komutanı olduğu 1. Kuvayı Seyyare'nin onaylı ödeneğinin verilmemesini bildirerek gereken kimselerin uyarılmasını istedi. (TİH II/3: 96) ★ Reşit Bey, İsmet Bey'e Kütahya'dan çektiği telde, meselenin halledildiğini bildirdi (Ortaç: 86). ★ Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe'yi Hükümet'e karşı kıskırttı: "Seni, beni, Yörük Ali'yi imhaya karar vermişlerdir. Size Refet, bana İsmet Bey memur edildi. Bu namussuzlar hazıra konmuşlardır. Sıkı bağlantı kuralım. Birbirimize sarılalım..." (Nadi 5: 41; Yak. Tar. II: 364 "12 Aralık"; Gökbel: 423; TİH VI: 172; GCZ I: 268)
7. Askerî Temyiz Meclisi, Askerî Temyiz Dairesi Başkanlığı'ndan Kuvayı Milliye'ye katılmanın bu gün de suç sayılıp sayılmayacağını sordu. Yazıda, Pağışah'ın 11 Nisan tarihli iradesinin yürürlükte olup olmadığı sorularak verilen cevabın, hükümleri etkileyeceği belirtildi. Harbiye Bakanı'nın 16 Nisan 1920 günlü cevabı: Kuvayı Milliye ile ilgili olmak alkışlanmaya değer bir davranıştır. Bu gibi davaların tümünü kaldırınız... (BTDD 3: 3)

8. İngiliz gizli servisinden 6 Aralık'ta gönderilen ve Dimitri Atchkoff'la yeni bir görüşmeden söz eden rapora W.S. Edmonds tarafından düşülen 5 sayfalık notta, Mustafa Kemal'le uzlaşmanın İngiltere için tehlikeler yaratacağı, kazanç elde eden Türklerin İslam ülkelerinde İngiliz yönetimi aleyhine geçebilecekleri ileri sürüldü. Bolşeviklerin kucağına itmemek için Mareşal İzzet Paşa ve Cavit Bey gibi ılımlı milliyetçilerin içinde olduğu, İngiltere ve Fransa'nın desteğine dayanan bir Genç Türk hükümetinin kurulabileceği, böylece aşırıların etkisizleştirileceği, İngiliz şartlarını kabul etmesi halinde Mustafa Kemal'in, kabineye girmesine ses çıkarılmayarak denetim altına alınabileceği anlatıldı. (**Kürkçüoğlu**: 133)
9. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Karabekir'i Ermeni seferinden ötürü kutladı. Milletimize, tarihimize hediye ettiğin muzafferiyet ile istikbalimizi açtın, dedi, ne kadar malzeme göndereceğini sordu. (**Karabekir** 1: 847)
10. Bu yılın 14 Temmuz'unda işgale uğrayan ve 20 Kasım'ında kurtarılmış olan Gordes, Yunanlılar tarafından ikinci defa işgal edildi (**Gnkur**: 48).
11. Ankara Hükümeti, Yeni Arnavutluk kabinesinin Savunma Bakanlığı teklif edilen ve Antalya'da ticaretle uğraşan Albay Selahattin Bey'e çektiği telgrafta, Arnavutluk Hükümeti'nin bu tercihindan dolayı memnunluğunu belirtti ve Arnavutluk'la Türkiye arasında yapılacak işbirliği ile ilgili bazı önerileri sıraladı (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 209).
12. **Öğüt**: Kazma kuyuyu kendin düşersin. İngiliz desiselerinin bütün alçaklığını unutmuyarak bu sevgili yurdu düşman çizmesine çığnetmeyeceğiz. Sebatımızın mükâfatını er geç göreceğiz. **Alemdar**: Anadolu heyetinden yeni haber yok. **İleri**: Muhalefet nerede? Halk muvafıkandan da muhalifinden de bıkmıştır. Memleketi kurtaracak ricali beklemektedir. —Konstantin ve ailesi Yunanistan'a dönüyor. **Peyamı Sabah**: Anadolu'ya giden heyetten dün de Babiâli'ye hiç bir haber gelmemiş. —Ermenistan meselesi Avam Kamarası'nda. **İkdam**: İtilaf Devletleri Yunanistan'ı iktisaden kendi başına bırakıyorlar. **Açıksöz**: Ermeni sulhünün manası: Ermeniler, Avrupalıların sahte vaatlerine inanacaklarına, Asyalılarla birlik olmalıdırlar. —Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası resmen teşekkül etti. **Akşam**: Amele ve kumpanya: Şirket 4 maddeyi kabul etti.

10 - CUMA

1. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, "Bugün Demirci Efe'den aldığım telgrafta, Ethem'le taraftarlarının sizinle benim bir dakika yaşadığımızı istemediklerini yazıyor. Bunlara karşı emrime hazır olduğunu bildiriyor" dedi. Önce Demirci Efe'nin ortadan kaldırılmasını önerdi, Mustafa Kemal'in görüşünü sordu. Mustafa Kemal buna olumlu cevap verdi. Refet Bey yarın Demirci Mehmet Efe'nin kuvvetlerini

dağıtmak üzere güneye hareket edecektir. (TİH VI (1974): 209; II/3: 63; Esengin: 216)

2. Ethem, Yunanlılara karşı kullanılacağını ileri sürerek Batı Cephesi Komutanlığı'ndan cephaneye istedi. Kardeşi Tevfik Bey'den de birliklerindeki ordu subaylarının kaldırılmasını istedi. Ankara, bu cephanenin orduya karşı kullanılacağından kuşkuluyor. (Nadi 5: 42, 43)
3. Fransızların çemberi içindeki Antep'te Kuvayı Milliye Kumandanı Özdemir Bey, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın 6 tarihli telgrafına verdiği cevapta "Son nefer ve fişeğe kadar çarpışacağız. Büyük milletimizin bizi unutmayacağına eminiz" dedi. (Uzel: 214; Lohanizade: 282; Ünlü: 114) ★ Antep'te yılın ilk karı... (Véou: 451)
4. İstanbul'da Muallimler Cemiyeti'nin kongresi açıldı. Eski Başkan Nakiye Hanım'ın açtığı kongrede divan başkanlığına Nafi Atuf Bey seçildi. Çeşitli kademelerdeki okullarda çalışan 200'den fazla öğretmenin katıldığı kongrede konuşmacılar, derneği, bu yılın martındaki grevi sırasında öğretmenlere yardımını devam ettirmemekle suçladılar. Sadrettin Celal, bir öğretmen derneğinin nasıl çalışması gerektiğini anlattı. (İkdam: 11)
5. Sovyetlerin, Gürcistan'daki büyükelçileri Şaynman'a verdikleri talimatta, "İtilaf devletleri Kemalistlerle anlaşamıyor. Kemalistlerin Sovyetlere olan eğilimi tekrar artıyor. Onlara karşı izlediğimiz dostça politikadan vazgeçmeyeceğiz ama Batum'un da Türklerin eline geçmesine göz yummayız" denildi. (Yerasimos: 268)
6. Yeni Ermenistan Hükümeti, Ankara'ya başvurdu: "Ermenistan İtilaf Devletleri'nin uysal bir aracıydı. Devrimci darbenin sonunda Türkiye ile Ermenistan arasında hiç bir sorun kalmadı. Türk ordusu Ermenistan'daki faaliyetlerine son vermeli ve Taşnak Hükümeti ile imzalanan anlaşmayı (2/3 Aralık'ta imzalanan Gümrü Anlaşması) geçersiz saymalısınız" Notada, İtilaf Devletleri'ne karşı birlikte savaşmak için iki ülke arasında yeni bir anlaşma önerildi. Ankara 25'te reddedecektir. (Yerasimos: 266; Şemsutdinov: 31, 158)
7. İngiliz Savaş Bakanlığı'nın hükümete sunduğu muhtırada İngiltere'nin halen Mezopotamya ve İran'da 17.000 İngiliz, 85.000 Hintli askeri bulunduğu, bunların giderlerinin ancak yarısının karşılanabildiği, Türkiye'de İttihatçılarla Kemalistlerin Sevr'i değiştirmek istediği, Mustafa Kemal'in Batı Cephesi'nde 40.000 kişilik bir kuvveti bulunduğu, buna karşılık Yunanlıların Anadolu'da 110.000 askeri olduğu bildirildi. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda bir yetkiliden Paris Büyükelçiliği'ne gönderilen bir mektupta ise Galip Kemalî Bey'in İtalyanlardan diplomatik destek aldığı, İtalya'nın Ankara ile İstanbul arasında arabuluculuk yapmak istediği ve Sevr'in imzalanmasını (onaylan-

masını) beklemeden İstanbul'a bir büyükelçi atadığı bildirildi. (Şimşir II: 462, 464)

8. Yüksek Konsey, Padişah'ın İstanbul'da mı, Konya'da mı, yoksa Bursa'da mı oturması gerektiğini tartışıyor. Tartışmaya 12 ve 22'de de devam edilecek ancak bir karara varılamayacaktır. ★ Yüksek Komiserlerin toplantısında Adam Block, malî komisyonun hemen kurulmasını önerdi. ★ Rumbold'un raporunda İstanbul'da 20.000 subay olduğu belirtildi. (Jaeschke 1: 132)
9. Mustafa Kemal, Azerbaycan Şûralar Cumhuriyeti'nin "İnkılapçı ve istiklal taraftarı" Türkiye Hükûmeti'ne bir dostluk nişanesi olarak gönderdiği servis takımından ötürü temsilci Behbut Şah'a teşekkür etti (HM: 11).
10. İleri: Hükûmet içerde ve dışarda güven kazanmıştır. Halk rahat ve huzur istiyor. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Dünya'da her cihetçe birbirine zıt iki kitle varsa onlar da Bolşeviklik ve Türklerdir. —Konya isyanı (2 Ekim) nasıl oldu? İkdam: Kral Konstantin Atina'ya geliyor. (11: Karşılamaya gidiyorlar). Vakit: Kont Sforza'nın önemli demeci: Durumu uzun uzadıya düşündüm. Mustafa Kemal'i Bolşeviklerle ittifaktan men etmeliyiz. Akşam: Konstantin'i resmen tahta çağırıyorlar. —Ermenilerle sulh aktedildi.

11 - CUMARTESİ

1. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey, emrindeki süvarilerle, Demirci Mehmet Efe'nin kuvvetlerini dağıtmak üzere Güney'e hareket etti. Çerkez Ethem'le haberleşmeleri ele geçirilen Demirci Mehmet Efe'nin emrinde 800 kişilik bir kuvvet var. Demirci Efe kuvvetleri, keyfi hareketleriyle halkın şikâyetlerine de sebep oluyordu. Refet Bey, 16'da haber vererek Demirci'yi kaçırarak, kuvvetlerini dağıtacaktır. (TİH II/3: 64; VI (1974): 210; Esengin: 217)
2. Fransızlar tarafından tamamiyle kuşatılarak dışarı ile bağlantısı kesilen Antep şehir halkı, bir bomba ve fişek imalathanesi kurdu (Yetkin: 55; Ünlü: 117). ★ Adana yakınlarında Türk çetelerinin baskınında Fransızlar 4 ölü, 17 yaralı, Türkler 7 ölü verdiler (Véou: 422). ★ Adana'da, dün başlayan şenlikler devam ediyor, Fransız birlikleri geçit töreni yaptılar. At koşuları yapıldı. Fransızlar, vali ve bucak müdürleri aracılığı ile şehir, bucak ve köylerdeki yoksul halka 5.500 lira (60.000 Frank) dağıttılar. General Dufieux, Ermenilerin dinî lideri Cathalicos'u ve Haçin'den Kozan'a sığınan Sahak II'yi kabul etti, şerefine verilen akşamki baloda hazır bulundu. (Véou: 425) ★ Adana'nın işgali dolayısıyla Konya'ya gelen İran Şehbenderi Asaf Han, TBMM'ne gönderdiği yazıda, kendisine maddî yardımda bulunulmasını istedi. 28 Aralık'ta verilecek cevapta 400 lira gönderildiği ve her ay 100 lira gönderileceği bildirilecektir. (Şimşir 5: 108)
3. Çiçerin, Orjonikidze'ye gönderdiği telgrafta, Türklere yapılacak silah teslimatının yenilenmesini ama Türklerden Aleksandropol (Gümrü) ilçesinin boşal-

tılmasını ve Kars bölgesine kadar çekilmelerini isteyeceklerinin bildirilmesini istedi. (Şemsutdinov: 235; Yerasimos: 269)

4. TBMM'de Tokat Mebusu Rıfat Bey, boş arazinin toprağı olmayan köylülere verilmesini öngören bir kanun teklifi yaptı. Tüccarların sattıkları eşyanın 100 kuruşta bir kuruşunu vergi olarak ödemeleri konusunda Hükümet teklifi görüşülmeye başlandı. Maliye Bakanı "Daima köylüden, fakirden, halktan alıyoruz, diyorsunuz, bugün doğrudan doğruya zenginlere vergi getiriyorum" dedi. Teklifin birinci maddesi kabul edildi. (ZC 6: 297, 310-328) ★ Hükümet bir yönetmelikle muhtaç çiftçiye tohumluk verilmesini kararlaştırdı (Düstur 3/1: 163). ★ Bütçe ile ilgili dört kanun (CR: 10).

5. **Hakimiyeti Milliye:** Konstantin Yunanistanı, muhakkak ki iç siyasetle olduğu kadar dış siyasetle de Venizelos Yunanistanından farklı olacaktır. Azim ve sebat ile intizar vaziyetindeyiz. Bu Yunanistan, bizi aldatacak bir oyuncak olabilir. —Muhterem bir misafir: Mustafa Sagir. —Londra görüşmelerinin sonuçları. —Rusya ile ilişkilerimiz daha elverişli bir devreye girdi. —Ermenistan'da komünizm. **Alemdar:** Ankara ile Moskova'nın arası açılmış. Mustafa Kemal, uyuşmazlığı halletmek için bir heyet gönderiyor. **Peyarı Sabah'ta** Ali Kemal: Siyaset vadisi korkunç bir vadidir. **İkdam:** Kral Konstantin'i karşılamaya gidiyorlar. —Muallimlerin dünkü senelik kongresi çok canlıydı. **Vakit:** Orient News, Ankara ile Moskova arasında bir bürüdet (soğukluk) mevcut olduğunu söylüyor. **Karagöz'de** fırl fırl dönen gazeteciler. "Keşke kalp temizliği ile dönseler".

12 - PAZAR

1. Güney Cephesi Komutanı Albay Rafet Bey'in emrindeki süvariler, Demirci Mehmet Efe'nin Keçiborlu İçdecik köyündeki karargâhını kuşattı. 15'te Refet Bey bu kuşatmadan Efe'yi haberdar edecek ve ertesi sabah onun kaçışını sağlayacaktır. (Güralp: 104 "15 Aralık")
2. Çerkez Ethem-Hükümet çekişmesi devam ediyor. Mustafa Kemal, Ethem'in İsmet Bey'den şikâyet eden 9 tarihli telgrafına yumuşak bir cevap vererek onu yatıştırılmaya çalıştı. ★ Çerkez Ethem, Yörük Ali'ye gönderdiği telgrafta, Ankara Hükümeti'ni birkaç ihtiraslı kişinin aleti olmakla suçladı, bu hükümete karşı birbirine sarılmaları gerektiğini bildirdi. ★ Ağabeyisi Reşit Bey Ankara'dan Kütahya'da bulunan Ethem'le telgraf başında görüştü. Meclis'in orduyu değil, Kuvayı Seyyare'yi tercih edeceğini ileri sürdü, düşmana karşı savunma yapmamasını, bu işi "kahraman birliklere" bırakmasını istedi. Ethem de Refet Bey'in cepheden alınmasını istedi. (Nadi 5: 48; TİH II/3: 81. 89; VI (1974): 228; GCZ I: 268; HTVD 73, bel. 1578)
3. Ankara'da bir grup milletvekili Mustafa Kemal'i evinde ziyaret ederek Ethem'le anlaşmazlığın sebepleri konusunda bilgi aldı. Mebuslar, Kuvayı Seyyare'nin kaldırılmamasını, kaldırılacaksa Meclis'ten karar alınmasını istediler.

Mustafa Kemal, Kuvayı Seyyare komutanının emirlere uymalarından başka bir çözüm kabul etmeyeceğini bildirdi. (TİH VI (1974): 230; II/3: 87)

4. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa ve Adliye Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Batı Cephesi'ne gönderdikleri yazılarda, Kütahya kadısının Kuvayı Seyyare tarafından il dışına çıkarılmasının kanunsuz ve başıbozuk bir hareket olduğunu bildirerek bu gibi hareketlere engel olunmasını istediler. Batı Cephesi, yazıları 18'de Kuvayı Seyyare'ye bildirecek, Komutan Vekili Tevfik Bey, 19'da verdiği cevapta, döndüğü takdirde Kadı Ahmet Asım Efendi'nin idam edileceğini bildirecektir. Kadı, Kuvayı Seyyare'nin gönderdiği bir dava dosyasına İstiklal Mahkemesi'nin görevi içine girdiğini söyleyerek bakmadığı için hakarete uğramış ve zorla il dışına çıkartılmıştı. (Nadi 5: 58; TİH VI (1974): 225; HTVD 73. bel. 1577)
5. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar imzasıyla Yusuf Kemal Bey'e yazılan talimatta, Bakû'da (sonra Moskova olacaktır) Türkiye ile Sovyet Rusya, Azerbeycan, Gürcistan, gerektiğinde Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Orta Asya hükümetleri arasında anlaşmalar yapacak kurula başkan olarak atandığı, aynı kurulda Eğitim Bakanı Rıza Nur ve Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa ile Azerbeycan'da temsilci Memduh Şevket Bey'in bulunacağı bildirildi. Yusuf Kemal Bey, Ankara'dan yarın ayrılacak (Tengirşek, 1981: 194)
6. Fransızlar çember içinde tuttıkları Antep'i kış tamamen bastırmadan teslim almak istiyorlar. Türk mahalleleri şiddetli bir top ateşine tutuldu. "Türklerin maneviyatı sağlamdı. Savunanlar ölünceye kadar dayanacaklarına yemin dahi etmişlerdi" (Abadi: 69; Uzel: 223; Mümtaz: 65; Ünler: 121)
7. Karamürsel Belediyesi ve mahalle muhtarları, Karamürsel'de bulunan Hilaiahmer imdat kuruluna bir dilekçe vererek, Yunan zulümleri nedeniyle aç, çıplak ve evsiz kalan halka yapılan yardımdan dolayı teşekkür ettiler. Bu yardımların devamı, özellikle İstanbul'a göçmek isteyenlerin özel vapurla nakledilmesi için kurum ilgililerinin kasabada kalmasını rica ettiler. Erdek Jandarma Kumandanı'nın İstanbul Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderdiği bugünkü tarihli rapora göre, Aydıncık'taki Yunan erleri 70 yaşındaki bir Türk'ü atış deneyleri için kullanarak öldürdüler. (TYF I: 15)
★ Yunan hatiplerinden Papandreos, İstanbul'a geldi. Papandreos, bundan önce yapıldığı ve daha sonra birçok kere yapılacağı gibi Rumlara bir konferans verecek. (PM: 39)
8. Hükümet, Sivas'ta sıkıyönetimi kaldırdı (Düstur 3/1: 165).
9. Paris Büyükelçisi Hardinge, Dışişleri Bakanı Curzon'a Fransızların Ankara'ya karşı tutumlarını rapor etti: "Fransız Parlamentosu, Sevr'i olduğu gibi onaylamak istemiyor. Bolşevik tehlikesine karşı hükümet Mustafa Kemal'le İzmir konusunda anlaşmaya varmak istiyor. İzmir'i Türklere bırakmak istiyor". (Şimşir II: 570) ★ Bir Fransız gazetesi olan Grand Cocho du Nord

şöyle yazıyor: Dokuma sanayiinin geleceği Doğu'dadır. Dış pazarlar sorununu yeniden ele almalıyız. Yakında İstanbul tekrar bize başvuracak. Artık 101 palto değil yüzbinlerce takım elbise ısmarlanacak (Şimşir II: 470; Akyüz: 32).

10. Erzurumlu Nafiz Bey'in İtalyanlardan kullanılmış olarak satın alıp orduya armağan ettiği uçak, İnebolu'dan Ankara'ya uçmakta iken Devrekâni üzerinde arıza yaptı ve kırıldı. Uçak, 2 ay sonra getirilecek yedek parça ile karadan Polatlı'ya götürülecek, onun uçuşundan önce Nafiz Bey, ikinci bir uçak armağan edecektir. (Tanman: 92)
11. İstanbul Hükümeti, Londra Büyükelçiliği'ne, Eğitim Bakanı Mustafa Reşit Paşa'yı atadı (TV: 4033).
12. Açıksoz: İrlanda kan içindedir. Alemdar, Fransız Başbakanı ve İngiliz Dışişleri Bakanı'nın Türkiye için demeçlerini yorumluyor: Mukadderat kitabımızda yeni nurlu bir sayfa açılıyor. Peyamı Sabah: Sevr Anlaşması hakkındaki müzakereler sona ermiştir. İkdâm: Anadolu'da harbe devam edeceklermiş. Harbiye Nazırı Gunaris, harp ve darpten dem vurmaya başladı. —Yakup Kadri: Bedbinlikte bir fayda var mıdır? Vakit: Kuvayı Milliye'nin Çiçerin'e cevabı. Ankara Hükümeti, Ermenistan saldırısının sebeplerini açıklıyor.

13 - PAZARTESİ

1. Dün Mustafa Kemal'le görüşen mebuslardan Dr. Adnan, Celal, Kâzım Beyler Ethem'e, sorunun çözümleneceğini bildirdiler. Ethem, Mustafa Kemal'e verdiği cevapta, Refet Bey'e güvenmediğini tekrarladı. Ethem'in ağabeyi mebus Reşit Bey, Mustafa Kemal ile görüşerek cephe kumandanlığını kendisinin daha iyi yapabileceğini söyledi. (Nadi 5: 53; Ortaç: 88) ★ Refet Bey, Kuvayı Seyyare Komutanlığı'ndan Konya'dan rastgele gönüllü toplanmamasını istedi. Konya isyanı üzerine henüz suçlu ile suçsuzun ayrılmamış olmasını gerekçe olarak gösterdi. ★ Ethem, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan, telgraflarına müdahale edilmemesini istedi. İsmet Bey yarın vereceği cevapta böyle bir olaydan haberi olmadığını bildirerek kanıtların gönderilmesini isteyecektir. ★ Ethem, ağabeyisi Saruhan Mebusu Reşit Bey'den kendisi için Meclis desteğini sağlamasını istedi. (Nadi 5: 55, 56; Söylev II: 391) ★ Ethem Bey'in dünkü tarihle Yörük Ali Efe'ye hitaben, Hükümet'e karşı işbirliği teklif eden mektubu Vacit Bey üzerinde yakalanarak Güney Cephesi Komutanlığı tarafından, Mustafa Kemal'e, İsmet ve Fahrettin Beylere sunulduğu belirtilerek Genelkurmay'a bildirildi (HTVD 73, bel. 1578).
2. Kuvayı Seyyare, 9 Aralık'ta Yunanlılar tarafından ikinci defa işgal edilen Gördes'e girdi (Gnkur. 48). ★ Şimdi Suriye toprakları içinde bulunan Münbiç, Fransızlardan geri alındı. Münbiç, 25 Kasım'da işgal edilmişti. Birkaç sefer daha el değiştirdikten sonra Türkler tarafından 19 Aralık 1921'de boşaltılacaktır. (Gnkur. 151)

3. **Kâzım Karabekir**, Doğu Cephesi karargâhını geri Kars'a aldı (**Karabekir** 3: 80). ★ 15. Kolordu Komutanlığı Vekâleti lağvedildi. ★ Tiflis Camii'nde Türkiye temsilcisi Kâzım Bey'in de hazır bulunduğu bir tören yapılarak Türkiye'nin Kars zaferi kutlandı. (**HTVD** 49, ves. 1151; **Jaeschke** 1: 132)
4. İstanbul'daki Fransız Kumandanlığı'nı General Charpy üzerine aldı (**Jaeschke** 1: 132).
5. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Sevr Anlaşması'nın onaylanması için **Başbakan** Tevfik Paşa'ya baskı yaptı. Tevfik Paşa, imzadan başka çıkar yol olmadığına inanıyor. Ancak Dışişleri Bakanı Safa Bey, Fransız ve İtalyan hükümetlerinin de tutumundan cesaret alarak onaylanmamasında direniyor. (**Bel.** 177: 371) ★ Safa Bey, Rumbold'a, durumun büsbütün değiştiğini söyledi (**Jaeschke** 1: 132).
6. **Hakimiyeti Milliye**: Son günlerin mühim bir meselesi: İngiliz-Rus Ticaret Sözleşmesi. —Müttefik ordular arasında: Kâzım Karabekir ve 18. Kızılordu Süvari Fırkası Kumandanı Yoldaş Grusko arasında telgraflar. **Yenigün**: İtilaf siyaseti, oyunu kaybediyor. **Sebilürreşat**: Hint Hilafet Cemiyeti üyeleriyle görüşme. —Bugün icma-i ümmet Anadolu'dadır. **İkdam**'da Yakup Kadri'nin başyazısı: İyimser olmanın faydası. Yeni yetişen nesle muhtaç olduğu gönül ferahlığını vermeliyiz. Son iki yıllık inkılap ve ihtilal devri, memleketin üzerinde bir sel gibi gelip geçti. Bize bir takım yeni şeyler getirdi, eski usul bir devlet teşkilatı bitiyor, yeni bir devlet görüşü doğuyor. İçimizde bir şafak, millî şuorumuz doğuyor. **Vakit**: Temyiz Divanı, Divan-ı harbin Ferit Paşa ve arkadaşlarına suikastten sanık Tevfik Sükûti ve arkadaşları hakkındaki idam kararını bozdu. (11 Aralık'ta). **Öğüt**: Bizde halkçılığın anlaşılma biçimi. Halkçılığı selahiyetli bir ağızdan, Karl Marks'tan dinleyelim. **Alemdar**, Yunan Kralı'nın Yunanistan'a dönme sorunu üzerinde duruyor: Şimdiden kahramanlığa başladı. Ankara'yı zaptetmekten dem vuruyor. **Peyamı Sabah**: Sevr Anlaşması hakkında Fransız Radikal ve Sosyalist fırkalarının karar metni. **L'Humanite**: Kilikya için ne bir adam ne bir kuruş! Suriye için ne bir adam, ne bir kuruş!

14 - SALI

1. Sovyetler ve Kafkas ülkeleriyle anlaşmalar yapmak üzere Moskova'ya gönderilen elçilik kurulu üyelerinden Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler Ankara'dan yola çıktılar. Büyükelçi Ali Fuat Paşa, 1 Aralık'ta hareket etmiş, Hükümet 7 Aralık'ta İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey'le Eğitim Bakanı Rıza Nur'un da elçilik kuruluna dahil edilmesine karar vermişti. (**Tengirşek**: 200; **TİH** II/3: 271; **Nur**: 700, yolculuğun öyküsü)
2. Mustafa Kemal, Stalin'e gönderdiği mesajda, Bolşeviklerle Müslümanları birleştirmeye çalışmasından ötürü teşekkür etti, emperyalizmin, bu iki grubu karşı karşıya getiremediği gün yıkılacağını ileri sürdü (**Yerasimos**: 270).

3. Mustafa Kemal, Anadolu'nun özlem ve selamlarını Trakya'ya tebliğ etmeye Bolu Mebusu Cevat Abbas ve Galip Bahtiyar Beyleri özel bir yazıyla memur etti. Mesajda Büyük Millet Meclisi'nin, Edirne'yi büyük Türk topluluğunun bir parçası saydığı, kutsal toprakları anavatana katmak için her fedakârlığa katlanmaya hazır olduğu anlatıldı. Trakya davası ile Anadolu davasının eş olduğu belirtilerek Türk Milletinin özverisi ile her iki davanın kazanılacağı vurgulandı. (ATTB: 363; Bıyıklıoğlu 2, I: 386)
4. Albay Kâzım Bey, Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'den Kuvayı Seyyare'nin kendisine bağlanmasını istedi. Kâzım Bey'in bu isteği kabul edilmeyecektir. ★ Reşit Bey, Kardeşi Ethem'e çektiği telgrafta, Batı Cephesi Komutanlığı'nı devralmak üzere Albay Kâzım'ın yola çıktığını, Meclis'in kararı olmadan Kuvayı Milliye'yi dağıtmaya yeltenen herhangi bir kumandanın istiklal mahkemesine verileceğini ve idam edileceğini bildirdi. ★ Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bey (Bozok), Ethem'e bir mektup yazarak hakkında Ethem'in beslediği şüphenin yersiz olduğunu bildirdi, arabozuculardan yakındı. Ethem'in 23'te cevabı: Eskişehir'de, "Ethem, Paşa'ya saldırırsa Rumelileri iştirak ettirme" demişsin. Ansızın ve sahte olarak hastalanmadım... Ahengi bozmak isteyenlerin Allah cezasını versin! Ve az çok kusurdan hali olmayan hepimizi islah etsin... (Nadi 5: 57, 75; TİH II/3: 88)
5. Papa'nın Kafkasya temsilcisi Gabriel Lorigondo, Tiflis'ten Karabekir'e gönderdiği yazıda, bölgedeki Katoliklere iyi davranılmasını istedi. Lorigondo, böylece Papalık yanında kazanılan sevgi ve saygının artacağını belirtti. Karabekir, yarın vereceği cevapta, bu isteğin daha önceden dikkate alındığını bildirecektir. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 247-249)
6. Kâzım Karabekir, Antep kahramanlarına çektiği telgrafta, Ermeniler üzerine harekâtın başarıya ulaştığını müjdeledi. Yurdun diğer yerlerindeki emperyalistlerin de yenileceğine olan inancını bildirdi. (Lohanizade: 303; Ünler: 291; Karabekir 1: 847)
7. Enver Paşa'nın Karabekir'e mektubu: Mustafa Kemal Paşa biraderime İngilizlere bel bağlamamasını, Sovyetler'le bir anlaşmazlık çıkarmamasını tavsiye ettim. Ermenistan'ın Bolşevikleşmesi bizim millî şeklimize tesir etmez kanısındayım. (Karabekir 3: 83; Bel. 164: 697) ★ Cami Bey, Sforza ile görüştü, Türklerin Roma'da bir kongre yapmasına izin verildiğini öğrendi. Cami Bey'le Cavit Bey, davet edilecek kişilere mektup yazmayı kararlaştırdılar. (Tanin: 23.4.1946)
8. Rum Millî Müdafaa Cemiyeti'nin Ayastafanos ve Makriköy (Bakırköy) Şubeleri törenle açıldı (PM: 39).
9. Protodos'ta (Atina) Kral Konstantin'in sözleri: İzmir için savaşacağız. (Jaschke 1: 132) Öğüt: İtaat değil, sadakat kazanmalıdır. —Mehmet Akif'in şiiri: Ey cemaat uyanın! Peyamı Sabah: Konstantin dün Yunanistan'a ha-

reket edecek idi. Başkumandan olacaktı. **Vakit:** İçişleri Bakanlığı, Anzavur'un hiç bir sıfatının kalmadığını bildirmiştir. **Seyyarei Yeni Dünya'nın** Ankara'da 75. sayısı. Komünist Partisi Merkez-i Umumisi'ndeki Yeni Dünya Matbaası'nda basılan gazetenin üst yazısı: Dünyanın emekçileri birleşiniz! —Arif Oruç'un başyazısı: Bicare muhacirler. —Kral Konstantin 999.000 rey ile Krallığa intihap edilmiştir. —Kuvayı Seyyare muhabininin Yunanlılara yapılan baskın ile ilgili telgrafı. —Nizamettin Nazif: Darulfünün ölüm döşeginde. **İzvestiya'da** Ermenistan ve Sovyet hükümetlerinin, Türk-Ermeni (Gümrü) Anlaşması'nın feshedilerek yeni bir anlaşma yapılması konusunda Türk Hükümeti'ne önerileri (**Şemsutdinov:** 32).

15 - ÇARŞAMBA

1. Albay Kâzım Bey, Batı Cephesi **karargâhına** giderek Kuvayı Seyyare ve 61. Tümen'in kendi emrine verilmesi şartıyla Kolordu Komutanlığı'nı kabul edeceğini bildirdi. Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa, yarın verecekleri cevaplarda bu isteği reddedeceklerdir. (**TİH VI** (1974): 231)
2. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey, Demirci Mehmet Efe'ye telefon ederek kendisini bastırmak üzere geldiğini haber verdi. İçdecik köyündeki evinde bulunan Mehmet Efe, bu telefon üzerine yanındakilere bile haber vermeden 100.000 liralık servetini Refet Bey'e bırakarak yarın sabah köyden savuşacaktır. (**Güralp:** 105)
3. İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfi Başkanı Hurşit Paşa, sanıkların tutuklanması sırasında onlara işkence yapıldığının tesbit edildiğini, bu gibi muameleyi yapan küçük memurların cezalandırılacağını söyledi. ★ İzmir eski Polis Müdür Vekili Hilmi Bey, tehcirde kötü muamele yaptığı suçlaması sabit görülmediğinden tahliye edildi. (**Akşam:** 16)
4. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası genel merkezinin Yenigün, Yeni Dünya ve Hakimiyeti Milliye'ye verilen fakat yayımlanmayan, ancak 16 Ocak 1921'de Emek'te yayımlanacak olan bildirisi: Halkçılarla gizli Komünist Partisi teşkilatının birleşmesiyle bir Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası **teşekkül** ederek program, nizamname ve bildirisi, Nazım, Şeyh Servet ve Mehmet Şükrü tarafından 7 Aralık 1920'de İçişleri Bakanlığı'na verilip il mühaberi alınmış, parti resmen tanınmıştır. (**Tunçay:** 186; **Cerrahoğlu 2:** 183)
5. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'e gönderdiği yazıyla, Sovyetlerin İngiltere ile yapacağı ticaret anlaşması hakkında bilgi istedi. Türk topraklarından Bolşevik Ermenistan'a toprak bırakılmayacağını bildirdi ve Sovyetlerin Gürcülerle yaptığı anlaşma metninin gönderilmemesinden yakındı. Cevap: 19. (**ZC 7:** 146, tarih belirtmeksizin; **Yerasimos:** 271)
6. İngiliz gizli servisinin Dışişleri'ne yazısında, Dimitri Atchkoff'la yapılan bir başka görüşmede, Atchkoff'un, Fransa ve İtalya'nın yanında Rumların da

Mustafa Kemal ile anlaşmaları için çok çaba harcadığını, bu gerçekleşirse İngiltere'nin fırsatı kaçıracağını söylediği belirtildi. Atchkofta atıf yapan rapora göre birçok Arap şeyhi yardım ve himaye için Mustafa Kemal'e başvurmuştur. Mustafa Kemal bunları kabul etmemiştir. Mustafa Kemal'e göre, bu yalnızca bir Türk sorunudur ve Halep'in hemen kuzeyinden çekilecek bir sınır Türkiye için yeterli olacaktır. (**Kürkçüoğlu**: 132)

7. Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olarak, haberalma ve ikmal işlerini yürütmek üzere 23 Eylül'de kurulan gizli Hamza Grubu, Mücahit Grubu adını aldı. Grup'un adı 23 Şubat'ta Muharip'e çevrilecek, 15 Ağustos 1921'den sonra Felah Grubu adıyla savaşın sonuna kadar çalışmaya devam edecektir. (**TİH VII**: 100; **Hümmetoğlu I**: 169)
8. Lloyd George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, İzmir'in Türk milliyetçilerine verilmesinin ardından Trakya ve Edirne için de taleplerin gelebileceğini, Arapların da Şam'ın geleceğini gündeme getirebileceklerini söyledi. Parlamentodan Yunan seçimleri yüzünden Doğu politikasının değiştirilmesini istedi. (**Vakit, PS**: 26, Atina 25 mahreci gösterilerek; **Öztoprak**: 252)
9. Cavit Bey, Roma'dan, Talat Paşa, Ahmet Rıza Bey, Muhtar Paşa gibi kişileri, burada yapılacak toplantıya çağırıyor (**Tanin**: 23.4.1946).
10. **Hakimiyeti Milliye**, Sevr'de değişiklik yapılacağı yolundaki haberleri yorumluyor: İnkılap mücahidi Anadolu ile esaret ve istibdat yanlısı Avrupa arasında bir uzlaşma düşünülemez. Bu gerçek, içerde, dışarda, Şark'ta ve Garp'ta iyi anlaşılmalıdır. —Trabzon Mebusu Hüsrev Bey'in cevabı: Meslekî Temsil ne için redde uğradı? İleri: Fransız Başbakanı, Türkiye barışının değiştirilmesi gereğini söylüyor. —Şimdi mi kötümserlik? **Karagöz**: Meyhanede (yabancılar arasında) kavga kızıymışken yorganı kurtarmaya çalışan Karagöz... **İkdam**'da Yakup Kadri'nin başyazısı: İstanbul'un 3-4 yıldan beri bir sirk meydanından farkı yoktur. Zavallı gülünç İstanbul!..

16 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, Güney ve Batı Cephesi komutanlıklarına çektiği telgrafta, Kuvayı Seyyare'ye karşı açık ve kesin bir tutum almak gerektiğini, Albay Kâzım Bey'e kumanda verilmesini uygun görmediğini bildirdi, Eskişehir'de hazırlanan iki tümen ile bir süvari alayının harekete hazır bulundurulmasını emretti (**BTDD 13**: 14).
2. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey'in emrindeki kuvvetler, Demirci Mehmet Efe'nin karargâhının bulunduğu Keçiborlu'nun İğdecik köyüne girdiler. Demirci Mehmet Efe, Refet Bey'in kendisini haberdar etmesi üzerine 100.000 liralık servetini bırakarak köyden ayrıldı. Kuvvetleri dağıtıldı. Demirci Efe'nin Çerkez Ethem'le birleşerek Ankara'ya karşı ayaklanacağından çekiniyordu. Demirci Efe, 30 Aralık'ta teslim olacak ve emrindeki bir

grup muhafızla oturmasına izin verilecektir. (**TİH** II/3: 64; **Söylev** II: 339; **TİH** VI (1974): 210; **Selek** 2, II: 135; **Esengin**: 217; **Selahattin**: 5; **Güralp** 106)

3. Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa ve Binbaşı Saffet Bey, Erzurum'a vardılar (20'de Kars'ta olacaklar). 11 Eylül'de Moskova'dan Kafkaslara hareket etmiş olan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Bakû'dan Kars'a geldi. İlk Sovyet Elçisi Mdivani de Kars'ta. (**Cebesoy** 2: 111; **Albayrak**: 20; **Karabekir** 1: 851)
4. İstanbul Hükümeti Bilecik'e gönderdiği bakanları arıyor... Danıştay Başkanı Mustafa Arif Bey, İzzet ve Salih Paşalara çektiği telgrafta, kendilerinden henüz bir haber alınmadığını, barış haberlerini beklediklerini bildirdi. Bakanlar, 10 gün önce Mustafa Kemal tarafından trenle Ankara'ya kaçırılmış ve bunların millî mücadeleye katıldıkları ilân edilmişti. (**Söylev** II: 392)
5. Halil Paşa'nın Taşkent'ten Mustafa Kemal'e mektubu: Burada iki ay kadar askerî teşkilat için kaldım. Bugün yeni talimat almak üzere Moskova'ya gidiyorum. (**Karabekir** 3: 82) ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya mektubu: Ben doğrudan doğruya zulme kızıyorum. İnşallah yakında zulmün kökü kuruyacaktır. İnsanlar tahammül ettiği için ve ettiği müddetçe zulüm vardır. Yakında adalete ve hürriyete kavuşacağız. (**F.A. Tansel**: 513)
6. Yunanistan'da dün yapılan halkoylaması sonucu Kral Konstantin'in tahta geçmesi kabul edildi. Kral ve Kraliçe, Yunanistan'a 19'da büyük törenlerle ayak basacaklardır. (**İkdam**: 16; **Alemdar**: 18, 19, 20, 21; **KASÖT**: 167; **Tarih** IV: 92; **Bıyıkhoğlu** 2, I: 409)
7. 14 Aralık'ta Rıza Nur'un Moskova'ya gitmesiyle boşalan Eğitim Bakanlığı'na 132 oyun 66'sını alan Hamdullah Suphi Bey seçildi. Celalettin Arif Bey'in dönüşüne kadar Adalet Bakanlığı vekilliğine ise açık oylamayla Zekâi Bey seçildi. (**ZC** 6: 392-398; **Seyyarei Yeni Dünya**: 17; **HM**: 18)
8. İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Lord Curzon'a gönderilen raporda, İstanbul Hükümeti'nin Sevr Anlaşması'nı imza etmekten kaçındığı, sebep olarak da Ankara'ya gönderilen kuruldaki haber alınmadığını ileri sürdüğü, üç yüksek komiserin ısrar ettikleri ancak anlaşmanın onaylanacağı konusunda umutsuz oldukları bildirildi. (**Şimşir** II: 478)
9. General Wrangel, Gelibolu ve Limni'de yerleştirilmiş olan birliklerini denetlemek için bir zırhlı ile İstanbul'dan ayrıldı. Wrangel, ordusu Bolşeviklere yenik düşünce 19 Kasım'da Kırım'dan İstanbul'a gelmişti. (**İleri**: 17)
10. **İkdam**, **İleri**: Konstantin Atina'ya hareket etti. "Mustafa Kemal bizi İzmir'den kovmak isterse savaşacağız" dedi. **Peyamı** Sabah'ta Ali Kemal: Yunanistan mı, biz mi? **Vakit**: İzmir'de yeni 15 Mayıs. Sultanî mektebini cebren işgal, muallimlerini tevkif ettiler. —Bakû'da yayımlanan bir Bolşevik

gazetesi “Mustafa Kemal durum değiştirerek başkalarına alet mi olmak istiyor?” sorusunu sormaktadır. **Seyyarei Yeni Dünya**’nın Ankar’da 77. sayısı. Arif Oruç: Bosfor, Damat Ferit adlı menfur herifin yeniden siyasette başarılı olacağını yazıyor. Damat Ferit’in yapacağı iş, ya intihar etmek, ya da tövbe edip bir köşeye çekilmektedir. —Yunanistan’da Kral Konstantin’i karşılamak için fevkalade hazırlıklar yapılıyor. Yeni Yunan Hükümeti, Patrikhane’ye verilen tahsisatı kesmiştir. **Açıksöz**: İstanbul ne halde? Kadınlar, Hristiyanlarla alışveriş etmemeye karar vermişlerdir. Arapyan Hanı’nda engizisyonndan daha şiddetli zulümler yapılmaktadır. Mektepler acınacak bir haldedir. İktisadî hayat perişandır. —İrlanda kan içinde. **Akşam**: Şark işlerine Amerika da karışıyor. —Samsun, Kuvayı Milliye’nin sevkîyat merkezi olarak seçilmiş.

17 - CUMA

1. Batı Cephesi Komutanlığı, bazı birliklerine Çerkez Ethem kuvvetlerine karşı harekete hazır olmaları emrini verdi. Mustafa Kemal, 27’de Ethem üzerine askerî harekete geçmeleri emrini verecektir. (**TİH** II/3: 81; VI (1974): 223; **Selahattin**: 5 “Gazi, İtaat çerçevesine sokulmasını, olmazsa meselenin silah zoruyla halledilmesini buyurdu”).
2. Sovyet yardımının üçüncü partisi olarak bir buçuk milyon altın Ruble Trabzon’a getirildi. 8 Eylül’de 6 sandık Doğu Cephesi’ne ulaşmış, 9 Eylül’de de 1 milyon altın Ruble Trabzon’dan Erzurum’a gönderilmişti. (**TİH** VII: 167)
3. Antep Merkez Kurulu Başkanı Ferit Bey, İkinci Kolordu Komutanlığı’na yazdığı mektupta “Ya istiklal ya ölüm!” diyerek çarpıştıklarını, ancak açlığa bir çare bulamadıklarını bildirdi. 7 günlük yiyecekleri kaldığını belirtti, “Sorumluluğu, dışardaki din kardeşleriyle yetkili kişilere terkederek Allah’ın huzuruna yüz akıyla gideceğiz” dedi. (**Ünler**: 293)
4. **İleri**: Yunanlılar eski krallarını karşılamak için fevkalade hazırlık yapıyorlar. **Peyamı Sabah**’ta Ali Kemal’in Bolşevikler aleyhindeki yazısı: Yaradılışlarında vardır, Çarlığın dış siyasetinden vazgeçemezler. **İkdam**: İki taraf, İzmir cephesini takviye ediyor. **Vakit**: İzmir gazetelerinin verdiği bilgiye göre, İzzet Paşa Heyeti Ankara’da olağanüstü saygı töreniyle karşılanmıştır. “Hakan kokusu getirdiniz!” **Seyyarei Yeni Dünya**’nın 78. sayısında Arif Oruç, Ankara Kadınları Çalıştırma Derneği’nin kuruluşunu kutluyor: İnkılabımızın kadını da erkeği gibi çalışıp çaballıyor. —Mehmet Muhsin: Elem manzumeleri. —Lenin Yoldaş Kızılordu Komitesi’ne hitaben mühim bir mektup irsal eylemiştir.

18 - CUMARTESİ

1. Demirci Mehmet Efe üzerine 11 Aralık’ta başlayan askerî harekât sona erdi. Efe’nin kuvvetlerinden 700 kişi Refet Bey kuvvetleri tarafından teslim alındı.

Efe de yanındakilerle birlikte 30 Aralık'ta teslim olacak, buna karşılık 50 kişilik maiyetiyle Karacasu'nun Duacılar köyünde oturmasına izin verilecektir. (Güralp: 110; BTTD 13: 15 Esengin: 21) ★ Gece (18/19), Çerkez Ethem, Mustafa Kemal'den, Düzce'de bulunan Sarı Efe Edip'in 200 atlı ve 200 ya-ya kuvvetiyle Kuvayı Seyyare'ye katılması için emir vermesini istedi. Mustafa Kemal, bu isteğe olumsuz cevap verecektir. (Nadi 5: 62, 65)

2. Mustafa Kemal, Lenin'e gönderdiği mektupta, Dağıstan'ın bağımsızlığını tanımış olmalarından duyduğu mutluluğu belirtti. Mektupta bu tanımının Bolşeviklerle Müslüman dünyasının ilişkilerine olağanüstü iyi bir etki yapacağı belirtilerek "Batı emperyalizmini daha çabuk devirebileceğiz" denildi. Mustafa Kemal, ayrıca Doğu ile ilgili uzak görüşlü ve akıllıca politikasından ötürü Lenin'e teşekkür etti. (Öğüt: 27 Ocak; Yerasimos: 273. Krş. 5 Ocak 1921)
3. Anadolu İşgal Ordusu Başkumandanı Papulas, Kral Konstantin'in dönüşünde orduyu temsilen hazır bulunmak üzere İzmir'den Atina'ya gitti. (Papulas: 33; İleri: 20) ★ İstanbul Rumlarının duygularını Venizelos'a bildirmek üzere bir kurul İstanbul'dan Avrupa'ya gitti (PM: 40).
4. General Goubeau komutasındaki birlikler Antep'ten ayrıldı. Antepliler Suriye Arap reislerini davet ederek Fransızlar aleyhine harekete geçilmesini sağlamışlardı. Araplarla baş etmek üzere Antep'ten ayrılan Fransız kuvvetleri çekildikten sonra da çember içinde bulunan 25.000 Antepli'ye yardım ulaştırmak mümkün olmayacaktır. (Andrea: 106; Uzel: 227; Yetkin: 55)
5. Karabekir, Ankara'nın Gürcistan ve Azerbaycan temsilcilerine gönderdiği yazıda, Sovyet Rusya ile anlaşma yapacak olan delegelerin Erzurum'a ulaştığını, ayrıca bir inceleme kurulunun (Resmî TKP Kurulu) Ankara'dan yola çıktığını, İzzet Paşa ve yanındakilerin Anadolu'ya katılarak Ankara'ya ulaştığını, Mustafa Sagir'in Ankara'yı şerefliendirdiğini bildirerek komünizm konusunda özellikle Fransızca ve Türkçe yayınların bulunarak gönderilmesini istedi. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 213)
6. Osmanlı Devleti'nin 1917'den önce kullanılan takvime göre 672. Kuruluş yıldönümü günü okullarda kutlandı. Bağımsızlık günü olarak, birkaç yıl önce 31 Aralık kabul edilmişti. Gazete yayınları o tarihte yapılacak. (İleri: 19)
7. İleri: Ankara ve Ermenistan arasında arabuluculuk için bir Amerikan özel kurulu. —Osmanlı istiklalinin 672. gününü, geçen yıllara göre büyük bir inşirah ve geleceğe ümitli nazarlarla bakarak idrak ediyoruz. —Müslüman tüccarların önemli bir toplantısı. İflas tehlikesi karşısında bir karar. Vakit: Anzavur Paşa İzmir'de iki silahşörle bir Yunan subayı refakatinde. —Ankara'da bir Amerika heyeti. Alemdar: Azerbaycan. —Gelecek, geliyor, geldi... Konstantin gelir gelmez cepheye gidecekmiş. Hakimiyeti Milliye, Sevr'de

değişiklik önerilerini yorumluyor: Sevr, doğmadan ölmüştür. Anadolu kuvvetlidir. Düşünmeden hücum emri vermiş olan Avrupa'nın siyaset ordusu, ateşkes teklif etmede geç kalmıştır, yenilmiştir. Sulh şartlarını kendimiz, istediğimiz biçimde yazdıracağız. **Karagöz'**de, kavga yerine barışmak isteyen Hacıvat'a cevap: Çık benim bağımdan, ondan sonra konuşalım. Babadan kalma kırk yıllık üzümlere el uzattıktan sonra ben seni rahat bırakır mıyım sanıyorsun?..

19 - PAZAR

1. Kral Konstantin, Kraliçe ile birlikte 500.000 kişinin gösterileri arasında Yunanistan'a ayak bastı. Anne Olga, Prens Andre ve Nikola, Hrisostofor, Hükümet ileri gelenleri tarafından karşılandı. Kral, bildirisini okudu. Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri siyaseti aleyhinde bulunan, 1917'de Yunanistan'dan uzaklaştırılarak İsviçre'de oturmaya mecbur bırakılan Kral'ın Yunanistan'a dönüp dönmemesi konusunda 15 Aralık'ta plesibit yapılmış ve seçimi Kral taraftarları kazanmıştı. İtilaf Devletleri, Kral'ın dönüşü halinde yardımı keseceklerini Yunanistan'a iki kez ihtar etmişlerdi. Kral Konstantin, Venizelos'un Anadolu siyasetini devralacaktır. (**Tercümanı Hakikat:** 19; **PS;** **İleri, Alemdar:** 20, 21; **HM:** 25; **Roda:** 136; **Büjak:** 13; **Rentis:** 30)
2. Kuvayı Seyyare Komutan Vekili Tevfik Bey imzasıyla Batı Cephesi Komutanlığı'na verilen karşılıklıta, Kütahya Kadısı ve Mutasarrıf Vekili'nin görevine dönerse idam ettirileceği bildirildi. Kuvayı Seyyare'nin gönderdiği bir davaya İstiklal Mahkemesi'nin görev alanı içine girdiği gerekçesiyle bakmak istemeyen Kadı Asım Efendi, Kuvayı Seyyare tarafından il dışına çıkarılmış, Ankara ise onu görevi başına göndererek hükümetin işlerine engel olanlar için yasal işlem yapılmasını Batı Cephesi Komutanlığı'ndan istemişti. (**TİH** II/3: 84; **ÇEH:** 136; **Yak. Tar. II:** 363; **HTVD** 73, bel. 1579; **Ortaç:** 88) ★ Kuvayı Seyyare ile Hükümet arasında yeni bir olay patlak verdi. Çerkez Ethem, 12. Kolordu'ya ve Mustafa Kemal'e, kendi bölgesinde bir kişinin yakalanıp götürülmesinden şikâyetle bulundu. 12. Kolordu Komutanı, bu kişinin şüphe üzerine yakalandığını ve sonunda serbest bırakıldığını bildirdi. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey (Altay) ve Mustafa Kemal, bu olay sebebiyle Ethem kuvvetlerince rehin alınan iki çavuşla bir erin serbest bırakılmasını Kuvayı Seyyare Komutanlığı'ndan isteyeceklerdir. (**Nadi** 5: 66)
3. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Ahmet Muhtar Bey'e gönderdiği yazıda, Ankara'nın 15 tarihli yazısında yer alan bazı soruları cevapladı: Bolşevik Ermenistan'dan size zarar gelmez. Birliklerinizi Ermenistan'dan çekeceğinizi umuyoruz. Gürcistan'la yaptığımız anlaşmayı gönderiyoruz. İngilizlerle yaptığımız ticaret anlaşmasında Türkiye aleyhinde bir husus yoktur. Kuvvetli olmazsanız, emperyalistler hiç bir isteğinizi kabul etmezler. Ülkenizden bütün yabancı orduların çekilmesini isteyin... (**Yerasimos:** 274; **Şemsutdinov:** 37)

4. Bolşevik Ermeni Hükümeti'nin 10 tarihli notasına cevap veren Ankara, Gümrü Anlaşması'yla Türkiye'ye katılan yerlerin, çoğunluğu Türk olan yerler olduğunu savundu. Ankara, Gümrü'yü boşaltmamasının nedeni olarak Ermenistan'da komünist düzenin ciddi bir biçimde yerleşmemiş olmasını gösterdi. (ZC 8: 151; Jaeschke 1: 134 "25 Aralık")
5. Talat Paşa, Berlin'den, İsviçre'de bulunan Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Roma'da yurt dışındaki siyasetçilerin yapacağı toplantıya katılamayacağını, kendisinin ve Roma'da bulunan Cami Bey'in de katılmaması gerektiğini bildirdi. "Cami Bey, gelişini telgrafla bildirsin, otelde yer ayırtayım" dedi. (Tanin: 9.12.1944)
6. Yunanlılar, Bursa'da 21 kişiyi tutukladılar. Millî Mücadele yanlısı Ertuğrul gazetesi ile gazeteyi çıkaranların evlerinde arama yapıldı. Gazete kapatıldı. Sorgulama sırasında yüksek rütbeli bir Yunan subayı, Halife adına geldiklerini, Mustafa Kemal'le çalışanların akılsız, serserî olduğunu söyledi. Yargılama 22 Ocak'ta sona erecek, tutuklananlardan 6'sı müebbet hapis cezasına çarptırılacaktır. (Eğilmez: 66; Özkaya: 8).
7. Lefkoşe'de Türk derneklerinin ve kuruluşlarının katıldığı toplantıda, İslam Göçmenlere Yardım Derneği kuruldu. Türkiye'ye yapılacak yardımlar artık bu dernekte toplanacak. (TK 106: 49)
8. İzmir'in işgali üzerine Antalya'ya taşınan Anadolu gazetesinin burada **Antalya'da Anadolu** adıyla çıkan ilk sayısı (Coşar, MMB: 257). **Yeniğün**: Anadolu'nun zaferi. **Öğüt**: Cihan sabanla fetholunur. ★ Taşkent'te, İştirakiyun yerine çıkan **Kızıl Bayrak**'ın ilk sayısı. **Alemdar**: Ankara'ya giden heyetin çabaları hakkında bilgi elde etmek için son derece çalışıyoruz. **İleri**: Yunanistan iflasa doğru gidiyor. Konstantin'in dönmesinden sonra Müttefik başbakanları, Nis'te toplanarak Doğu'nun durumuna dair görüşmelerde bulunacaklar. **Peyamı Sabah**: Anadolu heyetinden malumat geldi mi? Heyet Ankara'ya vasil olmuş mu? —Konstantin bugün Atina'ya geliyor. **İkdam**: Yunan Başbakanı Rallis, kralından daha cengaver, harpçi. Rallis, kendisiyle yapılan bir konuşmada, Anadolu'da savaşıma devam edeceklerini, Sevr'i hızla uygulayacaklarını, Mustafa Kemal'i hızla ezeceklerini söylüyor. **Vakit**: Anadolu heyetinden haber geldi. Dün Babiâli'ye ilk resmî telgraf ulaştı. Hatların onarılması sona erdiğinden Anadolu ile haberleşme başlamıştır. **Tercümanı Hakikat**: Kral bugün Atina'ya giriyor. Rallis Amerika'dan borç alma peşinde. —Piyasamızda ticarî durum pek fena. —Divanharp kararlarından ikisi daha bozuldu. İleri gazetesi yazarlarından Süreyya Bey ve İttihat Terakki'nin Bursa eski Kâtibi Mithat Şükrü ve arkadaşlarının davası.

20 - PAZARTESİ

1. Antep'te muhasara birliklerinden bir kısmının geri çekilmesi üzerine 500-600 kadar savaşçı, şehirde muhasara altında bulunanlara yiyecek ulaştırmak

amacıyla gece (19/20) bir yarma hareketine giriştilerse de, çemberde bir gedik açmak mümkün olmadı. 30/31 Ocak gecesi yapılacak yarma hareketi de başarılı olamayacak ve Antep 8 Şubat'ta teslim almak zorunda kalacaktır. (Abadi: 70; Andrea: 108; Uzel: 232; Mümtaz: 66; Ünler: 126; S. Adil Paşa: 353)

2. Kuvayı Seyyare Kumandan Vekili Tevfik Bey, Batı Cephesi Komutanlığı'na çektiği telgrafta, bundan böyle komutanlığı bir üst olarak tanımayacağını ve ilişkilerini kestiğini bildirdi. Tevfik Bey, Ankara'da bulunan (!) Ethem Bey'e çektiği telgrafta da birliğin içinde aleyhinde propaganda yapanlar bulunduğunu, bunları yakalarsa idam edeceğini bildirdi. (Kutay 1, II: 111; Esengin: 239)
3. Pozantı İstiklal Mahkemesi, bütün halkı düşman tehlikesine karşı birleşmeye çağırdı. Yayımlanan bildiride, ihanet edenlerin cezalandırılacağı bildirildi. Mahkeme, çalışması boyunca 7 kişiyi asarak idam edecektir. (Aybars: 122)
4. Genelkurmay'ın emri ile Askerî Polis (AP) teşkilatı kuruldu. Teşkilatın görevi, ordu gerisindeki bölgelerde casusluk ve bozguncu propagandalara karşı koymak, Yunan gizli teşkilatını bulmak, karşı casusluk işlerini yürütmek ve sabotajlara engel olmak. (TİH II/3: 57; Aybars: 133; HTVD 52, ves. 1205)
5. Merkez Ordusu Komutanlığı'na atanan Nurettin Paşa, Kastamonu'dan Sivas'a gitti. Nurettin Paşa, istediği yetkilerin uygun görülmeşi sonucu memuriyet görevi verilmediğinden beş aydır Taşköprü'de damadının yanında oturuyordu. (Açıksözcü: 97)
6. İngiliz yetkililerinden Mr. Nichelson'un notu: Bütün gözler, Mustafa Kemal'in Bolşeviklerle yapacağı anlaşmaya dikilmiştir. Türkiye artık çökmüştür. Yunanistan'ın yeri, bizim amacımız açısından emsalsizdir. Kuvvetli olursa bizim için barışı korur. Zayıf olursa bizim için şahane hizmetkârdır. (Ulebelen: 252)
7. Ferda (Adana): Milliyetçilik ve çetecilik, soygunculuk ve yağmacılık demektir. Onların amacı, milleti soymak, aç bırakmak ve tamamen öldürmektir. Açıksöz: Türklerin fedakâr müdafii Piyer Loti hasta. —Tahir Karaoğuz'un manzumesi: Piyer Loti. Hakimiyeti Milliye, Fransa Başbakanı'na cevap veriyor: Anadolu'yu iğfal etmek istiyorlar. Bütün bu hokkabazlıklar boşunadır. —Hainler (Edirne'de çıkan ve Venizelos'a övgüler düzen Temin gazetesi yazarı Neyir Mustafa). —Arnavutluk, istiklale doğru gidiyor. Öğüt: Ayıntap ahalis, nasıl çalışıyor? İldam: Almanya'nın silahlarından tecridi meselesi. Vakit: Kuvayı Milliye, hazırlık ile meşgul. Seyyarei Yeni Dünya'nın 88. sayısında Arif Oruç, Türkiye'nin Yunanistan'daki iç karışıklıklardan yararlanmasını öneriyor. —Irak'ta İngiliz zinciri kırılmıştır. Irak geçici hükümeti, Ankara ile işbirliği yapmaya karar vermiştir.

21 - SALI

1. Mustafa Kemal, Batı ve Güney Cepheleri komutanlıklarına yazısında, Çerkez Ethem komutasındaki I. Kuvayı Seyyare'nin zaman kazanarak kuvvetini arttırmak istediğini, ordu kuvvetlerine saldırılabileceğini ileri sürerek bana göre hazırlıkta bulunulmasını emretti (TİH II/3: 89; VI (1974): 232; HTVD 73, bel. 1580).
2. Mustafa Kemal, Fevzi Paşa'ya verdiği talimatta, Afgan ordusunu güçlendirmek için güçlü bir askerî kurulun bu ülkeye gönderilmesini istedi. Mustafa Kemal'in görüşüne göre böylece Orta Asya'da Ankara'nın emrine hazır kuvvetli bir ordu bulundurmak ve İngilizleri gerektiğinde uzaklarda oyalamak mümkün olacak. Mustafa Kemal, bu kurulun kendisini Afgan, Türkistan ve Buhara halkına ve askerlerine fevkalade sevdirmesini, bu kurulla telsiz telgraf bağlantısının sağlanmasını, Afganistan'da Hükümet, Türklük ve İslamlık aleyhine bir tutuma girerse bu subayların İslam ve Türk çıkarlarına uygun bir Afgan hizbini işbaşına getirecek kadar güçlü bir yer edinmelerini de tavsiye etti. Talimata, Cemal Paşa'nın Afganistan'dan gönderilmiş bu konuda bir mektubunu da ekledi. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 218)
3. İstanbul'daki Rumların kurduğu Millî Müdafaa Cemiyeti, bir bildiri yayınlarak Rumların vekâletini istedi (PM: 40).
4. Yüksek Komiser Rumbold, Curzon'a gönderdiği telde, Dışişleri Bakanı Safa Bey'e, Sevr Anlaşması'nın onaylanmasını tekrar hatırlattığını, Bakanın "Anlaşma bu haliyle onaylanırsa Milliyetçileri Bolşeviklerin kucağına iter" diyerek süre istediğini, Türkiye'nin oyalama politikası güttüğünü, diğer yüksek komiserlere de talimat verilerek Türkiye üzerinde ortak baskı yapılması gerektiğini bildirdi. Cevap: 26: Yunanistan'daki durum açıklanıncaya kadar, anlaşmanın acele onaylanması için artık baskı yapmayınız. (Bel. 177: 372)
5. The Times: Anadolu'da Bolşevik propagandası (Jaeschke 1: 133). Öğüt (2 Ocak'a kadar): Mehmet Akif'in Kastamonu Nasrullah Camii konuşması. —Her şey ihtiyaçtan doğar. Komünist Partisi, programını memleket ihtiyacına uydurmalıdır. —Rus mujiği nasıl çalışır, bizim köylülerimiz nasıl çalışır (temsili resimlerle). İleri: Anadolu'ya giden heyetten hayli zamandır haber gelmeyişi dedikodulara sebep oluyordu. Nihayet haber geldi. Herkes uzlaşma bekliyor. Böylece, devletlerin güvenini kazanmış olan Tevfik Paşa Hükümeti'nin de işleri kolaylaşacaktır. İldam: Konstantin tahtında. —Geldi ama Mütteliklerin teveccühünü kazanamadı. Le Temps, İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a karşı tutum almalarını savunuyor: Yunan işgali için verilen destek son bulmalıdır. Türklerle barış yapma imkanı sağlanmalıdır. (Öztoprak: 248)

22 - ÇARŞAMBA

1. Ankara Vali Konağı'nda Mustafa Kemal, bir kısım milletvekili ile Ethem sorununu görüştü. Hükümet'in Ethem hakkında aldığı tutum konusunda onları ikna etmeye çalıştı. Görüşmelerin sonunda Ethem'i Hükümet'in emirlerine uyma konusunda ikna etmek üzere onun Kütahya'daki karargâhına bir milletvekili grubu gönderilmesi kararlaştırıldı. Kurula, 1. Kuvayı Seyyare'nin emir ve komutaya bağlı olması talimatı verildi. 5 kişilik kurul yarın yola çıkacak. (Söylev II: 392; **TİH** VI (1974): 232; **Nadi** 5: 71; **Yak. Tar.** II: 363; **İzzettin**: 5; **Kılıç Ali** 1: 54; **Ortaç**: 88; **Kutay** 1, I: 120)
2. Lenin, Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Kongresi'ne sunduğu raporda "Emperyalistlerin çevirdiği dolaplara rağmen Türkiye ile Sovyetler arasındaki ilişkiler adım adım güçleniyor" dedi. (**Lenin**: 370; **Türkiye Üzerine**: 130)
3. Savaşın sonlarına doğru Türk ordusuna esir düşmüş ve İstanbul'da esir hayatı yaşarken Ateşkes Anlaşması'nın yapılmasında aracılık yapmış olan General Townshend, Avam Kamarası'nda "Mustafa Kemal'e yaklaşmalı, Fransızlarla da el ele yürümeliyiz" dedi. Başbakan L. George, "Asî bir general ile mi? Hem de barışa varmadan, elde garanti olmadan!..." cevabını verdi. (**İleri**: 29; **Jaeschke** 1: 133; 2: 255) ★ İngiliz Başbakanı, Kral'ın dönüşünün, İngiliz-Yunan dostluğunu bozmayacağını söyledi (**Nicolson**: 258).
4. Yüksek Komiser Rumbold, İtalyan Yüksek Komiseri Garoni'nin Antalya ve Ereğli için Mustafa Kemal'e görüşme niyetinde olduğunu Dışişlerine rapor etti. Rapora göre Garoni, İtalyan Hükümeti'ne Ankara'ya bir konsolosluk görevlisi gönderilmesini önerdi; Rumbold, bu durumun Mustafa Kemal tarafından İtalya'nın Ankara'yı tanıdığı biçiminde yorumlanacağını söyleyerek bu tehlikeye dikkat çekti, Fransız Yüksek Komiseri de kendisini destekledi. Cevabı 29; Müttefikler birlikte hareket edecekler. (**Kürkçüoğlu**: 126)
5. Paris'te Fransa İslam Komitesi, Türkiye lehinde bir toplantı yaptı (**Jaeschke** 1: 133).
6. **Yenigün**: Asya birliği. **İleri**: Eleni nihayet kocasına kavuştu. İhtiyak, sıcak bir kucaklayış ile teskin edildi. —İngiltere Hükümeti, Atina elçisine, Yunan Hükümeti'yle ilişkide bulunmama talimatını verdi. **Peyamı Sabah**: Avam Kamarası'nda Şark meselesi. —Konstantin'in millete beyannamesi. **Vakit**: İzzet Paşa Heyeti, Ankara'ya nasıl seyahat etmiş?

23 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, Kütahya'daki karargâhında bulunan Çerkez Ethem'e gece çektiği telgrafta, aradaki anlaşmazlığı çözmek üzere bir mebus grubunun yola çıkacağını haber verdi. Celal (Bayar), Kılıç Ali, Eyüp Sabri, Vehbi ve

- Ethem'in ağabeyi Reşit Beyler, Ankara'dan Kütahya'ya hareket ettiler. Mustafa Kemal, Bolu Mutasarrıflığı'na çektiği telgrafta, Ethem Bey'le arkadaşlarının Düzce çevresinde Çerkez ve Abazalar arasında el altından bazı teşkilatlanmaya ve kıskırtmaya girişebileceklerini bildirerek tedbirli olunmasını istedi. (Söylev II: 396; ATTB: 365; Nadi 5: 75; TİH VI (1974): 232; Kılıç Ali 1: 54 "24 Aralık"; Ortaç: 89) ★ Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Çerkez Ethem'den 1. Kuvayı Seyyare'nin yer değiştirmesi konusunda bilgi istedi. Ayrıca diğer birliklerin Eskişehir ve Ankara'da irtibat subayı bulunmadığını belirtti; Kuvayı Seyyare'nin de bu memurluklarını kaldırmasını istedi. Gece, birliklerin konuşunu yeniden sordu ve 159. Alay'ın Kütahya'da toplanmasını emretti. (Nadi 5: 80. Krş. 24)
2. Antep'te saldırıya geçen Fransızlar, Türk ileri karakollarını ele geçirdiler. Türk mevzileri geri alındı. (Mümtez: 66; Ünler: 128)
3. Tevfik Paşa'nın İstanbul Bakanlar kurulunda konuşması: Ankara zihniyeti, İtilaf Devletleri'yle müzakereye engel oluyor... (Jaeschke 1: 133)
4. Zonguldak memurlarının maaşlarına zam ve İlisu, Deveci Dağı, Artukova ilçelerinin kuruluşuna dair kanunlar (ZC 6: 510, 513; CR: 10; Düstur 3/1: 169, 170).
5. Açıkşöz: Zatişahane saltanatı terk mi ediyor? —Ankara ve Sivas İstiklal Mahkemelerinde. —Asker arkadaşlarıma ve sevgili vatandaşlarıma (Asker kardeşiniz A.P). —İspanya'da komünizm. Öğüt: Nüfuz mıntukaları. —İstiklal Mahkemesi kararları. İleri: Konstantin ve Yunanistan'ın tamamen tecridi. —Ticaretimizdeki buhranın son safhası. Peyamı Sabah: Ankara Maarif Vekâleti'nin muallimlere gönderdiği Türkçe isimler listesinde kadın isimleri: Arslan Hanım, Altun, Altun Terim, Altun Hanım, İnci, Aymelek, Ülker Hanım, Beğ Hatun, Bike, Türkân Hanım, Tura Hanım, Tülin, Timurkan, Çiçek, Devlet Hatun, Sevinç, Sevim, Şah Ana, Turhan, Tomris, Kutlu, Koçin, Gümüş Hanım, Güzel, Gün Ana, Yıldız...
- ### 24 - CUMA
1. Yunanlılar Eskişehir üzerine de bir keşif saldırısı yapmaya karar verdiler. 6 Ocak'ta başlayacak saldırı, 10 Ocak'ta İnönü'de durdurulacak. İsviçre'den Yunanistan'a dönen Kral'ı karşılamak için Yunanistan'a gitmiş olan Papulas, bu konuda hükümetinin onayını almış olarak bugün İzmir'e döndü. Türk direnci zayıf bulunursa, Yunan ordusunda terhisler yapılacak. Yunanistan'ın bugünlerde, 100.000'i Anadolu'da olmak üzere silah altında 170.000 askeri var. (KASÖT: 175)
2. Çerkez Ethem'le bir uzlaşma zemini yaratmak ve onu Ankara'nın emir ve komutasına uyması konusunda ikna etmek için dün yola çıkan 5 kişilik mebus grubu, Kütahya'ya vardı. (Söylev II: 396; Nadi 5: 65; Kılıç Ali 1: 54; Ortaç: 89; Kutay 1, I: 133) ★ Refet Bey, mebusların dönüşünü bekle-

meden Kütahya'nın işgal edilmesini önerdi (HTVD 73. bel. 1581). ★ İsmet Bey, Birinci Kuvayı Seyyare Komutanlığı'ndan müfrezelerin nerede bulunduklarının bildirilmesini ve 159. Alay'ın ikmal için Kütahya'ya gönderilmesini istedi (HTVD 73. bel. 1582. Krş. 23).

3. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Roma'da bulunan Cami ve Galip Kemalî Beylere gönderdiği yazıda, Mustafa Kemal'in kurmayına mensup bir miralayın İstanbul'a gidip Tevfik Paşa'ya Ankara Hükümeti'nin barış şartlarını bildirdiği yolundaki maksatlı ve asılsız haberin yalanlanması istedi. Sözü edilen barış şartları, Sevr Anlaşması'nda küçük değişikliklerle Halifelğin Saltanat'tan ayrılmasını kapsıyor. (Söylemezoğlu, Otuz Senelik Siyasî Hatıralarım III: 472. Bkz. Ankara'nın yarınki yalanlaması)
4. Cami Bey, 1200 gazeteye telgraf haberi veren Ütited Telgraph'ın Mustafa Kemal'e yönelttiği Türk-Yunan, Türk-ABD, Türk-Ermeni ilişkileri ve izlenmek istenen siyaset konularında 11 sorusunu Ankara'ya aktardı. Mustafa Kemal vereceği cevapta, Sevr Anlaşması'nı tanımadıklarını, İzmir ve Doğu Trakya'nın Türk yurdu olduğunu, Batı Trakya'da ise halkoylamasını kabul edeceklerini, Yunanistan'la doğrudan görüşme masasına oturabileceklerini, bunun için ABD'nin arabuluculuğunu kabul edebileceklerini, Ermeni kırımına ilgili son haberlerin yalan olduğunu, Amerikan kaynaklarından yararlanmak istediklerini... belirtecektir. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 226-236; HM: 17 Ocak)
5. Rumbold'un raporuna göre, Başbakan Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı, hararetli bir Kemalist... Aynı zamanda Vahdetin'in damadı olan İsmail Hakkı Bey, 1922 yılı başlarında Anadolu'ya geçerek Batı Cephesi'nde görev alacaktır. (Jaeschke 1: 134)
6. Kastamonu'ya 15 Temmuz'da gelen Sabilürreşat dergisi sahip ve müdürü Eşref Edip'le 19 Ekim'den beri Kastamonu ve ilçelerinde konuşmalar yapan derginin başyazarı Mehmet Akif, Ankara'ya hareket ettiler. 28 Kasım'dan beri Kastamonu'da yayımlanan Sabilürreşat da böylece Ankara'ya taşınmış oluyor. (AS: 27; Açıksözcü: 99)
7. İleri: İşkence sanıkları hakim karşısında. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Bu gidiş gidiş değil. —İzmir cephesinde hazırlıklar. Vakıt: İzzet Paşa Heyeti nasıl seyahat etmiş? —Miralay Kâzım Ankara'da.

25 - CUMARTESİ

1. Çerkez Ethem olayında gelişmeler: 1) Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Ethem'den Kütahya kadısının görevine dönmesine engel olunmamasını yeniden istedi. Hükümet kadını görevine gönderirken 1. Kuvayı Seyyare Komutan Vekili Tevfik Bey, geri döndüğü takdirde onun idam edileceğini açıklamıştı. (Nadi 5: 64) 2) Mustafa Kemal, Ethem'le görüşmeye giden ve

dün Kütahya'ya varan kuruldan, 1. Kuvayı Seyyare birliklerinin yer değiştirme nedeninin acele bildirilmesini istedi. Cevap: Müsterih olunuz. Yanlış anlaşılabilircek hiç bir maksat yoktur. (Nadi 5: 85) 3) Bakanlar Kurulu gece (25/26), gelişigüzel gönüllü er toplanmasını yasakladı. Mustafa Kemal, bir genelge ile bu durumu açıkladı, aksine hareket edenlerin asayışı bozmak ve Büyük Millet Meclisi'nin kararlarına aykırı hareket etmekle suçlanacağını bildirdi. (AS: 27; Seyyarei Yeni Dünya: 29; HM: 30; Albayrak: 2 Ocak; ATTB: 366; TİH II/3: 72; VI (1974): 219).

2. TBMM'nde: 1) Ermeni kırımı suçundan 5 Ağustos'ta İstanbul'da idam edilmiş olan Bayburt eski Kaymakamı Nusret Bey'in ailesine maaş bağlanması, 35 red oyuna karşı 64 oyla kabul edildi. 2) Bayındırlık Bakanı İsmail Fazıl Paşa için yapılan güven oylamasında 28 kişi güven, 69 kişi güvensizlik bildirdi. Meclis, demiryolu malzemesi satın almak için İtalya'ya gönderilen mebuslar hakkında Bakan'ın yaptığı açıklamayı yeterli görmedi. 3) Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, yaptığı bir kanun önerisiyle ev kiralarnın, ev için verilen verginin 10 katundan fazla olmamasını istedi. 4) Basın Genel Müdürlüğü Dışişleri Bakanlığı'na bağlandı. (ZC 6: 10, 18, 24; Düstur 3/1: 171; CR: 10)
3. Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey, 9. Fırka ve 2. Kolordu Komutanlıklarına güvercinle gönderdiği mektupta "6 gündür dışardan hiç bir haber alamıyoruz. Aç kalan ve bağırان binlerce kişinin feryadı beni intihara sevkedecek derecededir. Bir fedai müfrezesiyle düşman çemberini yarıp yakında bir yerde hazırlayacağınız yiyeceği alabiliriz" dedi. (Uzel: 256)
4. Ankara Hükümeti, bir tekzip yayımlayarak Mustafa Kemal adına bir subayın Tefik Paşa'ya barış şartları olarak bazı maddeler önerdiği haberinin aslı esaslı olmadığını açıkladı. Sözü edilen maddelerde, İzmir'in Boğazlar bölgesine katılması, Trakya'nın özerkliği, Halifeliğin Sultanlık'tan ayrılması, Boğazlar Komisyonu'na üç Türk delegenin daha katılması, Sevr'in 7 maddesinin değiştirilmesi öngörülüyor. (HM: 25)
5. İstanbul Hükümeti, İtalya Hükümeti nezdine özel delege olarak (Söyleme-zoğlu yerine) Osman Nizami Paşa'yı atadı. Kararnamede, barış anlaşması yürürlüğe girince unvanın büyükelçiliğe çevrileceği de belirtildi. (TV: 4043) ★ Dışardan getirilecek her çeşit maden kömüründen gümrük alınmayacağına ilişkin 2 Aralık 1919 tarihli kararname yürürlükten kaldırıldı (TV: 4044).
6. Halil Paşa'nın Trabzon'da Teşkilat-ı Mahsusa Kumandanı Şükrü Bey'e mektubu: Enver Paşa'dan aldığım talimat üzerine, Türkistan'dan Moskova'ya gelip kendisi adına buradaki işleri idareye başladım. Teşkilatı genişlettim. (Karabekir 3: 279) ★ Ankara'nın Roma temsilcisi Cami Bey, Talat Paşa'ya yazdığı mektupta, kendi yetki alanının Almanya'yı da içine aldığını

bildirilerek çalışmalarından kendisini haberdar etmesini istedi (**Tanın:** 10.2.1945).

7. Pozantı'da yayımlanan **Yeni Adana:** Gazetemiz, üçüncü yıldönümünü, döğüşen mücahitler arasında kutluyor. Bugün dağıtılan yaramızı, yırtıcı kartallardan kurtarmakla meşgulüz. (Coşar, **MMB:** 257) **Hakimiyeti Milliye:** Anadolu'nun son merhalesi, şimdiye kadar olanlarla karşılaştırılamayacak nisbette müşkülath, uzun, tehlikeli ve yorucu idi. —İngiliz fırıldakları (Curzon'un İran gezisi). **İleri:** Çocukları kurtarınız! **Karagöz:** Bizim budala gazeteciler, etraflarını görüp yazacak yerde, burunlarını yedi ülke aşırı yerlere uzatıp havadis otluyorlar. Yahu biraz da şu garip memleketin olup bitenini yazınız. —**Karagöz:** **Kazandaki yemeği karıştırana** (Mustafa Kemal'e): Nasıl aşçıbaşı, hoşaf daha olmadı mı? Aşçıbaşı: Altına odunu attım. Şimdi kaynamağa başlayınca üzümünü de salarım, tatlı tatlı içeriz.

26 - PAZAR

1. Ankara'dan gönderilen milletvekilleri grubu, Kütahya'da 1. Kuvayı Seyyare karargâhında Ethem ve vekili Tevfik Bey'e Hükümet'in itaat ve disiplin isteyen kararını bildirdiler ve onların görüşlerini aldılar (**TİH** II/3: 91; **Söylev** II: 397). ★ Kütahya, düzenli ordunun denetimine alındı (**Kılıç Ali** 1: 56; **Tansel, AKS:** 84). ★ İsmet Bey, Mustafa Kemal'e ve Genelkurmay'a raporunda, Ethem kuvvetlerinin mevcudunu bildirerek "yalnız bir tümenimizin bile çarpışmada üstünlük sağlayacağına inanıyorum" dedi (**HTVD** 73, bel. 1583)
2. Hindistan Millî Kongresi, Nakpur'da 14.582 kişinin katıldığı bir toplantı yaptı. Delegelerden 1.050'sinin Müslüman olduğu Kongre, Hilafet hakkındaki olumsuz kararların ve İngilizlerin geçen yıl Pencap'ta uyguladıkları katliamın onarılmasını istedi, benzer hatalara engel olmanın tek yolunun bağımsızlık ilan etmek olduğunu kararlaştırdı. (**Sinha:** 107)
3. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, İstanbul Yüksek Komiseri'ne Yunanistan'da durum aydınlanıncaya kadar Sevr Anlaşması'nın hemen yürürlüğe konulması için yapılan baskılara son verilmesi talimatını verdi (**Kürkçüoğlu:** 138; **Jaeschke** 1: 134).
4. İstanbul'da, İngilizlerin kontrolü altındaki Büyük Postane'nin altında, Ankara ve Anadolu ile bağlantı kurup haberleşmeyi idare etmek üzere gizli bir telgraf merkezi açıldı (**Armağan:** 130).
5. **İleri:** Damat Ferit taraftarlarının on parmaklarında on kara, Tevfik Paşa Hükümeti aleyhinde bulunuyorlar. Kim kime sorsun... Bu hükümet halkın kalbinde yaşıyor.

27 - PAZARTESİ

1. Kütahya'da 1. Kuvayı Seyyare karargâhında bulunan mebuslar, gece (26/27) Ankara'ya çıktıkları telde, Ethem ve Tevfik Bey'in Meclis kararlarına uymaya söz verdiklerini, yemin ettiklerini, ancak Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'le 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in görevlerinden alınmalarını istediklerini bildirdiler. Bakanlar Kurulu, bu telgrafi görüşerek sorunun çözümlenmemiş olduğu kararına vardı. I. Kuvayı Seyyare'nin öteki birlikler gibi, kayıtsız şartsız Meclis'in yasalarına ve Hükümet'in emirlerine bağlı olacağı kararlaştırıldı. Mustafa Kemal, bu kararı, mebus kuruluna aktararak görevlerinin sona erdiğini bildirdi ve Ankara'ya dönmelerini istedi. Fevzi Paşa da kararı Batı ve Güney Cephesi Komutanlıklarına bildirdi. (Söylev II: 397; TİH II/3: 91; Kutay 1, I: 138, II: 145; Nadi 5: 87; Yak.Tar. II: 364; Kılıç Ali 1: 55; Ortaç: 90 "Mustafa Kemal yarım saat makina başında İsmet Bey'le görüştü, ertesi gün vekiller heyetini toplantıya çağırdı.") ★ Mustafa Kemal, Batı ve Güney Cephesi Komutanlıklarına Ethem kuvvetlerini dağıtma harekâtına başlamalarını emretti. Bunun için elde yeteri kadar delil bulunduğunu ileri sürerek Meclis'in dağıtma hareketinde Hükümet'e hak vereceğini belirtti. (TİH II/3: 92; VI (1974): 234; HTVD 73, bel. 1584; Aybars: 38)
2. Meclis'in gizli oturumunda, bazı mebusların çete toplamak için faaliyet gösterdikleri yolunda İçişleri Bakanlığı tezkeresi okundu. Mebuslar, çete teşkilatının aleyhinde ve düzenli ordunun lehinde bulundular. Güneydeki çetelerin ordu gibi hareket etmesine ve emirlere uymasına karşılık, Batı'daki bazı çetelerin disiplinsiz harekette bulunmalarından şikâyet edildi. (GCZ 1: 264)
3. Antep'te muhasarayı kaldırmak için Kuvayı Milliye'nin içerden ve dışardan yaptıkları saldırı başarıya ulaşamadı, ancak Fransızlara kayıplar verdirildi. Şiddetli kıştan da şikâyetçi bulunan Fransızlar, takviye kuvveti istediler. (Abadi: 71; Uzel: 238, Lohanizade: 317; Mümtaz: 67; Saral: 312; Ünler: 131; S. Adil Paşa: 354)
4. Ankara Dışişleri Bakanlığı, Sovyet Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, Van ve Siirt illerinden Ermenilere toprak verilemeyeceğini, böyle bir durumun Türk Misak-ı Milli'si'ne ve komünist ilkelere, ayrıca Türk-Sovyet ortak çıkarlarına aykırı olduğunu bildirdi. Yazıda Sovyetlerin bu istekten kesin olarak vazgeçmesi istendi. Eski Türk-Ermeni çatışmasının Çarlığın ve Batılı emperyalistlerin iki tarafı kışkırtması sonucu meydana geldiği anlatıldı. Çiçerin'in bu konudaki sözlü isteğini Bekir Sami Bey Kars'tan Ankara'ya rapor etmişti. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 242)
5. İsmail Fazıl Paşa'nın önceki gün güvensizlik oylarıyla düşürülmesinden sonra, Bayındırlık Bakanlığı'na 127 oydan 76'sını alan Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey seçildi (ZC 6: 57).

6. İbrahim Tali Bey (Öngören), Berlin'den Moskova'ya vardı (**Karabekir** 1: 875).
7. **Açıksöz:** Mustafa Sagir, Hint Hilafet Komitesi'nin programını anlatmıştır. —Mektep mektep mektep. **İleri, İkdam, Alemdar:** İngiltere Başvekili diyor ki: Mustafa Kemal Babîâli ile uzlaşmadan İngiltere onunla münasebete girişemez. **İleri:** Taşnak-Sovyet. **Peyamı Sabah:** Yunan kaynaklarına göre Bursa'da, Yunan idaresine karşı bir suikast meydana çıkarılmış. **Doğru Yol** (Kıbrıs): Türk, başarısını Kızillara, Bolşeviklere değil, kendi gücüne borçludur. Umarız ki medenî Avrupa, Türk'ün toprak birliğini tasdikte gecikmez. (**TK** 30: 9) **Vakit:** Doğu sorunu ve İngiliz siyaseti. İngiltere Başvekili'nin Avam Kamarası'nda yeni demeci.

28 - SALI

1. Mustafa Kemal'in dünkü emri üzerine Batı Cephesi birlikleri, Çerkez Et-hem'in komutasındaki 1. Kuvayı Seyyare'ye karşı harekete geçtiler. Et-hem'le görüşmeye gitmiş olan milletvekilleri kurulu, Bakanlar Kurulu'nun kendilerine dün bildirilen kararını anlamadığını bildirerek bir telgrafla buna karşı çıktı. Mustafa Kemal, kurula çektiği telgrafta "Meselenin hallini ilgili makamlara terkettim" dedi. İsmet Bey Eskişehir'e geldi. (**Söylev** II: 399; **Nadi** 5: 90; **İzzettin** 2: 38; **Kutay** 1, I: 145; **HTVD** 74, belge 1609, 1610, İsmet ve Refet Beylerin, hazırlıklarıyla ilgili raporları)
2. Mustafa Kemal'in çağrısı ve izniyle Türkiye'ye gelmekte olan Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Mustafa Suphi ve arkadaşları ile Mdivani başkanlığındaki Sovyet elçilik kurulu Kars'a ulaştılar, törenle karşılandılar. (**Bel.** 140: 638; **Cebesoy** 2: 117; **Tunçay:** 229; **Nur:** 730, Suphi'nin Rıza Nur'la görüşmesi ve Sovyetlerle yapılacak anlaşma için Nur'u kutlaması)
3. Pozantı İstiklal Mahkemesi, görev yerine gelerek çalışmaya başladı. Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey'in başkanı olduğu mahkemede, Mersin Mebusu Şevki Bey ve Beyazıt Mebusu Atıf Bey de üye olarak bulunuyor. (**Ener:** 131; **Ener** 2: 267)
4. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: İki seneden beri hürriyetimden mahrumum. Bu iki seneyi nasıl geçirdiğimi ben de bilmiyorum. İki sene ailesinden, yavrularından uzak yaşamak bir insan için ne büyük bir işkencedir. Ahvalin iyileşmesi gösteriyor ki, artık Allah bize acımaya başladı. Yakında büsbütün selamete çıkacağımızı ümit edebiliriz. (**F.A. Tansel:** 519) ★ Cavit Bey Roma'da toplanacak kongre hakkında Rıfat Paşa ve Talat Paşa'dan çekinme bildiren birer mektup alıyor (**Tanin:** 28.4.1946).
5. **Yenigün:** Dünya doğuruyor. **Hakimiyeti Milliye:** Konstantin, Venizelos'un yolundan gitmek gibi bir hata işlemek üzere. —Afgan Emiri, dışişlerini düzenlemek üzere Mustafa Kemal'den hemen askerî bir heyet istiyor. Bunu memnurlukla karşılıyoruz. —İngilizler, İrlanda'yı harap ediyor.

Alemdar: Kemalîler Bursa cephesini süratle takviye ediyorlar. **İleri:** Anadolu ile merkezin uzlaşması gereği. **İkdam:** Yunanistan'da karışıklık, Kral'da tereddüt. —Kuvayı Milliye cephelerinde hazırlık. **Seyyarei Yeni Dünya'nın** 82. sayısı: Anadolu'ya sarkıntılık eden Yunan istila politikasının bizi değil, onları parçalayacağından emin idik. Öyle oldu. (Arif Oruç) —Kuvayı Milliye karargâhlarından 25 Aralık'ta Yunanlılarla çarpışmalara ilişkin telgraflar. —İstanbul'da Ruslar paralarının kıymetsizliği yüzünden neler çekiyorlar?

29 - ÇARŞAMBA

1. Çerkez Ethem olayında bugünkü gelişmeler: Batı Cephesi'ne bağlı birlikler Kütahya yakınlarındaki noktaları tuttular. Ethem, Gediz'e çekildi. Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı'na Ethem'in 1. Kuvayı Seyyare Komutanlığı'ndan alınmasını emretti. Mustafa Kemal, Meclis'in gizli oturumunda, düzenli ordu kurmak için yaptıkları çalışmaları ve Ethem'le kardeşlerinin buna karşı çıkışlarını anlattı. Çerkez Ethem, Meclis Başkanlığı'na bir telgraf göndererek mebusları Hükümet'e dalkavukluk yapmakla suçladı. Ethem bir genelge halinde yaydığı telgrafta, millet ve memleketin savaşa tahammülü kalmadığını ileri sürerek İzzet ve Salih Paşaların serbest bırakılmasını, barış görüşmelerinin çabuklaştırılmasını istedi. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, bu bildiriye yayımlayanların Damat Ferit gibi orduyu çökertmeyi amaçladıklarını ileri sürerek onlardan artık her türlü saldırının beklenebileceğini bildirdi ve çıkardıkları propagandacıların yakalanır yakalanmaz kurşuna dizilmelerini emretti. Birliklere Kütahya'yı işgal etme emri verildi. (HTVD 73, bel. 1586; ÇEH: 151; Kutay 1, II: 146; GCZ 1: 272; Gûralp: 112; Söyløv II: 402; Nadi 5: 91; Ortaç: 91; TİH II/3: 96, 97; VI (1974): 237; İzzettin 2: 41; Yak. Tar. II: 365; Vandemir 1: 5; BTTD 14: 44; Selek 2, II: 172)
2. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Yüksek Komiser Rumbold'a verdiği cevapta, Müttefiklerin birlikte hareket etme yolunda karar aldıklarını, İtalyan Hükümeti'ne hatırlatmada bulunması için Fransız Hükümeti'nin Roma Büyükelçiliği'ne talimat verdiğini, İngiltere'nin de aynı görüşte olduğunu bildirdi. Rumbold, 22 tarihli raporunda, Ankara'ya bir konsolosluk görevlisi gönderilmesi yolunda İtalyan Yüksek Komiseri'nin görüşünü bildirmişti. (Kürkçüoğlu 126) ★ Curzon'un talimatı: İtalya, Mustafa Kemal ile müzakere yapmak niyetindedir (Jaeschke 1: 134).
3. Tevfik Paşa, Fransız Yüksek Komiseri Pelle'ye, Ankara'ya giden İzzet Paşa kurulunun dönmesi için talimat verdiklerini söyledi (Jaeschke 1: 134).
4. Fransız Binbaşı Goetz, bir Türk obüsünün isabetiyle Antep'te öldü (Véou: 447).
5. İstanbul Eğitim Bakanlığı, Başbakanlığa yazısında, bütçeden düşüldüğü için İzmir ve yöresindeki orta dereceli okul öğretmenlerine aylık verilemediğini

belirtti. Bütün ülkede, ilkokul öğretmenleri, aylıklarını özel idarelerden alıyorlar. (Su 2: 29)

6. Meclis'in açık bileşiminde, dün birbirlerine ağır sözler sarfeden mebuslara takbih cezası verildi. Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, Türkiye'de kadın nüfusun erkek nüfusa oranla 6 misli fazla bulunduğunu, çeşitli illerde halkın yüzde 34-60'ının firengili olduğunu söyledi. Muhtaç çiftçi ailelerine dağıtılmak üzere 300.000 lira ayrıldı. Şehit subayların ailelerine maaş bağlanması, 49'a karşı 54 oyla reddedildi. (ZC 7: 70, 94)
7. **Peyamı Sabah:** Avam Kamarası'nda anlaşmamız hakkında müzakere. L. George'un Türkiye'nin resmî hükûmetine karşı isyanda bulunan bir generalle görüşmeyeceği, bütün Türkiye'yi temsil eden bir hükûmetle görüşebileceği yolundaki sözleri. —Ermenistan'da vaziyet karışık. **İkdam:** Yunan meselesi: İngiltere'ye istinat, harbe devam. Türkiye (Resmî) Komünist Fırkası yayın organı **Seyyarei Yeni Dünya'nın** Ankara'da 83. sayısı: Eskişehir'den Ali Şefik: Amele bugün, eskiden olduğu gibi esirdir. Evvelce esirleri çalışmaya teşvik eden kırbaç idi, şimdi midelerini delen aklıktır. —Hükûmet'ten izinsiz kimsenin kuvvet toplayamayacağına ilişkin bildiri (Gûran 1: 48). **Karagöz'de**, talim yapanlar değil, meteliğe kurşun sıkırlar.

30 - PERŞEMBE

1. Hükûmet kuvvetleri, Kütahya'yı Çerkez Ethem kuvvetlerine karşı işgal ettiler. Şehirde sıkıyönetim ilan edildi. Kütahya çevresinde Ethem'in kuvvetlerinden üstün kuvvet toplandı. Ethem ise Gediz'e çekilmiş ve Yunanlılarla ateşkes yapmış bulunuyor. (Midillili: 4; İzzettin 2: 42; Selek 2, II: 168)
2. Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Çerkez Ethem meselesinin tartışılmasına dünkü kaldığı yerden devam edildi. Bazı mebuslar, gönüllülerden meydana gelen Kuvayı Milliye'nin halka yaptıkları zulüm ve yağmacılıktan şikâyet ettiler. Ethem'in dün Meclis Başkanlığı'na gönderdiği ve mebusları Hükûmet'e dalkavukluk yapmakla suçlayan telgraf okundu. Kütahya'dan dönen mebuslar, Ethem ve Tevfik Bey'le yaptıkları görüşmeleri anlattılar. Meclis, Ethem'i lanetlemekle birlikte soruna barışçı bir çözüm bulunmasını istedi. Ethem'in, kuvvetlerinin başından ayrılarak bir tarafa çekilmesi, bunu kabul etmediği takdirde üzerine askerî harekât yapılması kabul edildi. Bu karar, Ethem'e tebliğ edilmek üzere Mustafa Kemal tarafından İsmet ve Refet Beylere bildirildi. (GCZ 1: 290; Nadi 5: 94; TİH II/3: 99; Borak: 205; HTVD 73, ves. 1587)
3. 16 Aralık'ta kuvvetleri dağıtılan Demirci Efe, şahsına bir zarar verilmeyeceği garantisi alarak Hükûmet kuvvetlerine teslim oldu. Efe, 50 kişilik maiyeti ile Karacasu ilçesinin Duacılar köyünde oturmaya başlayacak, 1959 yılına kadar sessiz ve sakin bir hayat yaşayacaktır. (HTVD 73, bel. 1588; TİH II/3: 65; VI (1974): 211; Esengin: 218)

4. Osmanlı bağımsızlığının yıldönümü bütün yurttan kutlandı. Kastamonu'da bütün okullar lise bahçesinde toplandılar. Elleri kızıla boyanarak bayraklarla vatan şarkıları söylediler. Burada, hükümet, kışla ve tümen binası önünde konuşmalar yapıldı. Bugünkü mücadelede ölenler anıldı, gece fener alayları düzenlendi. (AS: 30) ★ Zonguldak, bağımsızlık bayramı nedeniyle, şimdiki kadar görmediği bir gün yaşadı. Yerli Hristiyanların da katıldığı törenlerde, işçiler millî oyunlar oynadılar. (AS: 3)
5. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, 2. Kolordu'ya yazdığı emirde, açlık tehlikesi ile karşı karşıya olan Antep'e yiyecek ulaştırılmasını, yapılacak bir saldırı ile Fransız çemberinin yarılmasını istedi. Yeteneksizlik, gevşeklik, cesaretsizlik gösteren, firar eden er ve subayların şiddetle cezalandırılmasını emretti. (Sara: 325) ★ Mustafa Kemal, Elazığ Valiliği'ne, derhal Antep cephesine sevk edilmek şartıyla gönüllü teşkilat yapılabileceğini bildirdi (HTVD 55, ves. 1266).
6. İkinci Yozgat ayaklanmasını bastırmış olan 2. Kuvayı Seyyare, Çolak İbrahim Bey kumandasında Yozgat'tan Eskişehir'e hareket etti (Ocak: 146).
7. Meclis'te memurların ve halkın yerli kumaş giymesinin mecbur tutulması istendi. Bu yoldaki kanun önerisi gündeme alındı. İhtiyaç olan kumaşın ancak onda birinin Türkiye'de yapılabileceği de belirtildi. (ZC 7: 97)
8. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, bir süre kalıp görüşmeler yapmak üzere geldiği Roma'da Sforza ile görüştü. Sforza, Yunanlılar güçlenmeden Ankara'nın harekete geçmesi gerektiğini söyleyerek bunun için Roma'da toplanmalarına ve Mustafa Kemal ile şifre haberleşmesine izin verdiklerini söyledi. İzmir ve Trakya üzerinde pazarlıklar yaptı. (Tanin: 28, 30.4.1946)
9. **Hakimiyeti Milliye:** Ben ettim sen etme: Düşmanlar bizi zor yoluyla yenemeyeceklerini anladılar. Elleri Sevr Anlaşması, dudaklarında lütufkâr bir tebessüm, bizi sarhoş ederek yere sermek istiyorlar. Adeta "Ben ettim sen etme!" diyorlar. —Moskova'da 1905 amelesi isyanının yıldönümü kutlandı. **Yenigün:** İstiklal Bayramı (Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıldönümü). **Öğüt:** Osmanlı istiklali. **Peyamı Sabah, İkdâm:** Wrangel birlikleri Trakya'ya mı girecekler? Yunan Başvekili, bunu özel surette öğrendiğini ve Yunan kumandanına gereken talimatı verdiğini söylemiş. **Vakit:** Anadolu ile uzlaşma meselesi. **Açıksöz'de** Bitlis Mebusu Yusuf Ziya: Anadolu-Bizans mücadelesi: Anadolu artık sefil yatağı, sefil yaylağı değil, mücahitler ocağı, ulviyet kucağıdır. —Bugün istiklal günümüzdür. —İstiklal Mahkemesi kararları.

31 - CUMA

1. Birinci Kuvayı Seyyare ile Hükümet arasındaki ilişkiler kopuyor. Çerkez Ethem sorunda bugünkü gelişmeler: 1) Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey,

Meclis'in dünkü kararını Ethem'e bildirerek 1. Kuvayı Seyyare'nin başından çekilmesini istedi, kendi kişisel görüşlerini ve ricalarını da ekledi. Ordunun ona kurşun atmayacağı yolundaki görüşlere kapılmamasını istedi, çarpışmaya girerse ilerideki hizmet imkânlarını da kaybedeceğini anlattı. 2) Ethem Bey, buna verdiği cevapta, ordunun kurşun atmadan kendisine katılacağı yolundaki görüşünü tekrarladı, Hükümet'i tertip içinde olmakla, kendisini kıskanmakla suçladı. "Meclis, sizin sahte askerî şöhretlerinizi anlamış değil; bana kalsa, ne Mustafa Kemal Millet Meclisi reisi olurdu, ne de sen şimdi benim idamıma ferman okuyabilirdin ve ne de Ankara Millet Meclisi koridorlarındaki eşkal-i muhtelif silahlıları, o Mustafa Kemal diktatörlüğünü davet edebilirdi. Tarih bana az, size çok lanet edecektir" dedi. Önceki gün Meclis Başkanlığı'na çektiği telgrafı savundu. Teslim olmayı ve kuvvetlerinin başından çekilmeyi reddetti. Ethem, cevabında 1893'ten beri talim ve terbiye ile kazanılmış tek bir savaş olmadığını da ileri sürdü. (TİH II/3: 603; VI (1974): 312, 314; Nadi 5: 101-105; HTVD 74, belge: 1611, 1612, Selek 2, II: 167, 172). 3) İsmet Bey, Eskişehir'den yayımladığı bildiri- de, Ethem ve Tevfik Bey'in Meclis kararlarına aykırı olarak halktan para topladıklarını, hükümetten aldıkları erzak ve paranın hesabını vermediklerini, kendi başlarına halka ceza verdiklerini, asker topladıklarını, istedikleri memurları görevden uzaklaştırdıklarını ileri sürdü ve bunların önleneyeceğini duyurdu. İkinci bir bildiride de Ethem ve kardeşlerinin isyan ettiklerini bildirerek 1. Kuvayı Seyyare'deki savaşçıların Ethem'in arkasından ayrılmayı en yakın ordu birliğine teslim olmasını istedi. (Nadi 5: 98, 100; BTDD 14: 44, 1 Ocak askerî hareket emri) ★ Refet Bey'in hareket hazırlığı ile ilgili raporu (HTVD 73, bel. 1589).

2. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Curzon'a gönderdiği raporda, İstanbul Hükümeti'nin her zamankinden daha güç durumda bulunduğunu, Ankara'ya yollanan kurulun başarı sağlayamadığını, milliyetçilerin yumuşadığını, yüksek komiserlerin Türk maliyesini fiilen kontrol altına almaları talimatı aldıklarını, malî güçlüklerin İstanbul Hükümeti'ni Sevr'i onaylamaya götürebileceğini ve genel durumun pek karanlık olduğunu bildirdi. (Şimşir II: 517; Baytok: 134) ★ Curzon'un talimatı: Barışın yürürlüğe girmesinden sonra İtilaf Devletleri'nin askerî komisyon hakkında gayri resmî görüşmeleri. (Jaesche 1: 134)
3. Meclis'teki Halk Zümresi'nin siyasî programı, Sovyet Dışişleri Halk Komiserliği bülteninde (Tunçay, Mesai: 111).
4. Yenigün: Millî istiklal. —İstiklal yılının eşiğinde. Peyamı Sabah: Yunan Hükümeti, İzmir Siyasî Komiseri Steryadis'i, Yunan Parlamentosu'nun ni-zamnamesini hazırlamaya memur etti. İkdam: İstiklal günü. Seyyarei Yeni Dünya gazetesinin başlığındaki "Seyyare" kelimesi, (Kuvayı Seyyare'yi andırmasın diye) kaldırıldı. (Ankara'da Resmi Komünist Fırkası Genel Merkezi'nde Arif Oruç'un sahipliği, Hakkı Behiç'in sorumlu müdürlüğü ve baş-

yazarlığı altında bugün 85. sayısı çıkan gazetenin ilk sayısı 30 Ağustos'ta Eskişehir'de yayımlanmış, daha sonra Mustafa Kemal'in isteği ve Ethem'in rızasıyla Resmî Komünist Fırkası'nın yayın organı yapılarak Ankara'ya taşınmıştı). Arif Oruç: Mahut muahede (Sevr). —İstanbul'da Rus mülteciler nasıl taksim edildiler? —Bugün istiklal günümüzdür. Her tarafa muazzam tezahüratta bulunulacak, milletin mücadelesinde muvaffakiyeti için dualar edilecektir. Yeni Dünya bedbaht vatanın ve inkılabın teali ve idamesi için tezarruatta bulunur. —Mustafa Nuri: Komünizm âleminde. —Şevki Celal: Türk İnkılabı: Varsın zulmü hıyaneti/ Akın yapsın yurdumuza/Hesap verir cinayeti/Elbet Kızıl ordumuza-Hayat buldu nur dağıtan/İnkılapla mazlum işçi/Türk yurdunda ter akıtan/Milyonlarca esir çiftçi-Nurlanıyor yeşil Turan/Dağıldı hep kara sisler/Yükseliyor büyük Kur'an/Söndü sefil, katil hisler. (Güran 1: 62)

1921-OCAK

1 - CUMARTESİ

1. Fransız muhasarası altındaki Antep'te açlık korkunç bir durum aldı. Kadınlar sokakta buldukları bir beygir leşini bölüşerek evlerine götürdüler. Fransız İşgal Komutanı Gouraud, yayımladığı bildiride halka Sevr Anlaşması'nın hükümlerini bir kere daha hatırlatarak teslim ol çağrısı yaptı. "Teslim olursanız, hiç bir tazminat istemeyeceğim. Ya teslim olup kurtulur, ya da savaş devam edip perişan olursunuz!" dedi. Kuvayı Milliye'yi yenilgiye uğrattığını, şehrin yakında düşeceğini ileri sürdü. (TİH IV: 230; Uzel: 255; Lohanizade: 321)
2. Çerkez Ethem'in kendisine katılma çağrısına uyan Dr. Fazıl Bey, müfreze siyle birlikte Demirci'den ayrıldı (BTDD 15: 45). ★ Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Genelkurmay'a raporunda, Kuvayı Seyyare'den Reşit imzasıyla sabah raporunu aldığını bildirdi. Kuvayı Seyyare, Batı Cephesi Komutanlığı'nı tanımıyor ve rapor göndermiyordu. (HTVD 74, bel. 1611) ★ İsmet Bey, diğer bir raporunda Ethem üzerine yarınki harekâtın planını bildirdi (HTVD 73, bel. 1590).
3. Gökbayrak Taburu'nun bir müfrezesi, İznik gölü kuzeyinde Yunanlılara yaptığı bir baskında silah, cephane ve askerî gereçler ele geçirdi (İleri: 5).
4. TBMM'nde, subay maaşlarından kesilen yüzde 3'lük savaş vergisinin kaldırılmasını isteyen öneri reddedildi. Aynı vergi, memurlardan da kesiliyor. (ZC 7: 103)
5. Baha Said Bey, Kastamonu Gençler Kulübü'nde Anadolu ve Anadolu'nun Asya'daki görevi konulu bir konferans verdi. Konferans için salon hınca hınç doldu. Gençler Kulübü'nde haftada birkaç sefer konferans verildiği oluyor. (AS: 3)

6. Hakimiyeti Milliye: 31 Aralık, Osmanlıların istiklal günü, birkaç senedir kutlanmaya başlandı. Çünkü istiklal elden gidiyordu. Bu gün, Ankara'da da gürültüsüzce, derin ve samimî bir hisle kutlandı. Türkler istiklalsiz yaşayamazlar. —Alman komünistleri ve Üçüncü Enternasyonal. —Londra Konferansı'nın hikâyesi. **İleri:** Yunanistan'ın iç durumu karışıktır. Venizelosçular aleyhine şiddetli gösteriler yapılıyor. —Millîciler Anadolu cephesinde saldırıya geçtiler. **Alemdar:** Bosfor, merkezî hükümet ile Kemalîlerin uzlaşmasını mümkün görüyor. İzzet Paşa Kurulu'nun Kemalî payitahttan dönmesi bekleniyor. —İngiltere-Rusya ticaret anlaşması. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ne kıymetli vakitler! —Babîâlî ile Ankara'nın uzlaşması, Morning Post'a göre Şark meselesinin hallini kolaylaştırabilir. **İkdam:** Yunanlılar Müttefiklerin notasına cevap verdiler. Yeni hükümet de Venizelos'un dış siyasetini takip etmeyi vaad ediyor. —Yakın Doğu Yardım Kurumu, Anadolu'ya yardım için her ay 325.000 dolar veriyor. **Vakit:** İç ve dış olayların bir yıllık tarihçesi. **Karagöz,** havanın çok bulutlanması yüzünden gündüz bile ufuklar görünmediği için etrafı projektörle görmeye çalışıyor...

2 - PAZAR

1. Çerkez Ethem, Gördes kaymakamını tehdit ederek, en yakın Yunan kumandanına bir adam göndermesini ve İstanbul'la haberleşmesinin sağlanmasını istedi. Yaveri Sami'yi de Yunan kumandanına gönderdi. Çerkez Ethem, İstanbul Hükümeti'ne çektiği telgrafta, Ankara Hükümeti'ne karşı Başbakan'ın desteğini istedi. Ethem olayı, kuvvetlerinin dağıldığı 22 Ocak'a kadar sürecektir. Daha sonra kendisi de Yunanlılara sığınacaktır. (**TİH** II/3: 86; VI (1974): 228; **Nadi** 5: 106; **Midillili**: 21; **Selahattin**: 6; **BTTD** 14: 45)
2. Çerkez Ethem kuvvetlerini kovalamak için Batı Cephesi birlikleri Kütahya'dan Gediz yönüne hareket etti (**İzzettin** 2: 44; **Apak** 2: 217; **Selahattin**: 6; **BTTD** 14: 45; **TİH** II/3: 102). ★ Yunan Karargâhı, birliklere İnönü'ye kadar ilerlenmesi ve oradaki Türk kuvvetlerinin dağıtılması emrini verdi. Hareket günü olarak 6 Ocak kararlaştırıldı. 24 Aralık'ta alınan bu keşif saldırısı kararı, Birinci İnönü Savaşı ile sonuçlanacaktır. (**KASÖT**: 179)
3. Ankara'da resmî Türkiye Komünist Fırkası'nın yayın organı Yeni Dünya Gazetesi'nin matbaası, Eskişehir işçileri arasında komünizm propagandası yapmak (ve böylece Ethem üzerine asker sevkine engel olmak!) için bildiri basıldığı gerekçesiyle Hükümet tarafından tahrir ettirildi. Gazetenin sahibi Arif Oruç ve arkadaşları tutuklandı. Yeni Dünya, 30 Ağustos'ta Eskişehir'de yayımlanmaya başlamış, daha sonra Mustafa Kemal'in isteği ve Ethem'in rızasıyla Ankara'ya getirilerek resmî Türkiye Komünist Fırkası'nın yayın organı haline getirilmişti. (**Harris**: 128).
4. 28 Aralık'ta Sovyet Elçilik kuruluyla birlikte Kars'a gelmiş olan Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Mustafa Suphi, elçi olarak Moskova'ya

gitmekte olan Ali Fuat Paşa'yı ziyaret etti. "Türkiye kendi kaderini kendisi çizecek. Mustafa Kemal'in ilkelerini genel siyaset açısından doğru buluyorum. Bir gün Saltanat ve Halifeliğin kaldırılması gereğine inanıyoruz" dedi. (Cebesoy 2: 40) ★ Erzurum Valisi Hamit Bey, Doğu Cephesi Komutanlığı'na yazısında, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınırdışı edilmelerini, onlara karşı yapılacak tertibin kendisine bırakılmasını istedi. (Bel. 140: 642; Yeni İstanbul: 15.7.1966).

5. Antepçiler, Fransız İşgal Komutanı General Gouraud'un dünkü teslim ol çağrısını reddettiler (TİH IV: 230).
6. Yunanlılar Uşak-Ulubey'i ikinci defa işgal ettiler. 20 Ocak'ta kurtarılabilecek olan kasaba, 1 Nisan'da yeniden Yunan işgali altına alınacaktır. (Gnkur. 59)
7. Veliâhd Abdülmecit, İngiliz The Morning Post gazetesine verdiği demeçte, Türkiye'de İngiliz politikasından yakındı. "Türkiye ile İngiltere arasındaki dostluğun yeniden kurulması için önce Türkiye'yi ezmeme kararı verin" dedi. (PS: 16)
8. **Öğüt:** Fuhuş ve Bolşevizm: Fuhuşun önüne, kadını sefaletten kurtaran komünizm geçti. Avrupalıların, komünizmde kadının bir mal olduğu yolundaki propagandası yalandır. Avrupalılar Türklere de vahşi diyorlar. Avrupa, diğer milletlerin uyanmasına mani olmak, onları köleleştirmek için bu riyakârlığı yapıyor. **Albayrak:** Düşmanlarımız, birbirlerine karşı da hilekâr. İngiliz sulhperverliğinin hakikî mahiyeti hiledir. **İleri:** Yunanistan'da büyük bir tereddüt hüküm sürüyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: İtilaf'ın Şark siyaseti. —Anadolu heyeti ne zaman şehrimize gelebilecek? **İkdam:** Hukukumuzun müdafaası. —Kral, Anadolu'da harikalar gösterecekmiş!

3 - PAZARTESİ

1. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Meclis'te Türkiye-Ermenistan ilişkileri konusunda bilgi verdi. Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesini kabul etmeyeceklerini, çünkü bu anlaşmayı yok saydıklarını belirtti. "Rusya ile birlik, kapitalizme karşı birlik değil, emperyalizme karşı birliktir. Hükümet'in bu çetin mücadelede, mutlaka kendine yardımcı olacak bir kuvvete dayanması zorunludur" dedi. Mustafa Kemal de Ruslarla samimî dost olduklarını, komünizmin bütün halkça anlaşılmasından ve uygulama imkânının olmadığı belli olduktan sonra kesin tedbirler alınması gerektiğini, Hükümet'in haberdar olduğu (resmî) Türkiye Komünist Fırkası ile Halk İştirakiyun Fırkası'nı kuranların değerli kişiler olduğunu, yurda komünizmi sokmak isteyenlere engel olacaklarını söyledi. Ermenistan'la ilişkiler konusunda da "Ermenilerin elindeki bütün silahları istiyoruz. Komünist olduklarına göre silaha ihtiyaçları kalmamıştır" dedi. (ZC 7: 148-161)
2. Kâzım Karabekir, Erzurum Valisi Hamit Bey'in dünkü yazısına cevap vererek, Mustafa Suphi ve arkadaşları hakkında çeşitli tertiplere girilmesi ko-

nusunda onun görüşlerine katıldığını belirtti, halkın aleyhte kıskırtılması emrini verdi. Karabekir, aleyhte gösterilerin komünizme karşı değil, Mustafa Suphi'ye karşı yaptırılmasını da istedi. (Bel. 140: 642; Yeni İstanbul: 15.7.1966; Goloğlu 4: 36; R.N. İleri: 224)

3. Yunan Genel Karargâhı, İnönü yönüne yapılacak keşif saldırısının 6 Ocak'ta yapılmasını emretti. Başkumandan Papulas, İzmir'den Bursa yönüne hareket etti. (Roda: 139; Sarıyanis, 1. İnönü: 1) ★ Türk Batı Cephesi'nin haberalma raporuna göre, Kral saldırı için emir verirse, askerler isyan edecekmiş. Yunan subaylarının çoğu Venizelosçu imiş. (Sarıyanis, Ks. III: 1)
4. Çerkez Ethem kuvvetleri üzerine harekâta devam edildi. 1. Kuvayı Seyyare'den bazı birlikler orduya katıldılar. Ethem'den Demirci ve Havalisi Komutanı'na gelen telgrafta, Yunanlılarla ateşkes yapıldığı bildirilerek Kula-Demirci telgraf hattının onarılması istendi. (TİH VI (1974): 240; Doğan-tan: 30; Apak 2: 217; İzzettin 2: 45; Vandemir 1: 7; Selahattin: 8)
5. Kurtuluş Savaşı'na katılmak için İstanbul'dan İnebolu'ya geçen Nazım Hikmet ve arkadaşları, burada Ankara'ya gitmek için izin belgesi bekleyen Almanya'da eğitim görmüş Türk Spartaküscülerle tanıştılar (Goloğlu 4: 50).
6. Ankara Hükümeti, Yozgat Harp Divanı davalarını Ankara İstiklal Mahkemesi'ne aktarma kararı aldı (Düstur 3/1: 176).
7. Ziya Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya (Göksel) mektubu: Yeni bir seneye giriyoruz. İnşallah bu yeni senebaşı, felaketimizin de sonu olacaktır. En fena zamanlarda Allah'tan ümidimizi kesmedik. Şimdi milletimizin yüzü gözü gülmeye başladı. Eskiden millî haklarımızı tanımayanların birçoğu, şimdi tanıyorlar. Daha biraz sonra hepsi tanıyacak. Dünyada en büyük kuvvet hakkın kuvvetidir. Memleketimiz hiç bu kadar uyandırıcı vakalar karşısında kalmamıştı. Bu günkü uyanıklık ebedidir. Bir millet bu derece uyandıktan sonra artık hiç bir afyon kuvvetiyle uyutulamaz. (F.A. Tansel: 525)
8. Belçika'nın İstanbul Temsilcisi Michotte de Welle, raporunda Sovyet yardımının başladığını haber vererek "Merkezî hükümet kuvvetli olmazsa Anadolu asileri çok yakın bir gelecekte Sovyetlerin hakimiyeti altına düşecektir" dedi. Batı sanayiine kapalı olan Anadolu'nun açılmasının barışa bağlı olduğunu belirtti. (Kerman: 21)
9. İleri: Bulgaristan'da Türkiye için bir toplantı. Alemdar: Yunan ordusu Balkanlar'da yaşayabilir mi? Öğüt: Türkler için muahedede yapılacak tadi-lat onu tamamen ortadan kaldırmaktır. Kuvvetli bir azim ile mukavemetimize yardım edersek -ki edeceğiz- bunun faydalarını göreceğiz. Açıksöz: Zenginlik ve bahtiyarlık. —Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ile mülakat (İradei Milliye'den). —Halil Paşa Moskova'da Amerikalı gazeteci Mis Luiz

Braynt'a Anadolu harekâtını ve Mustafa Kemal'i anlattı. (**Karaman:** 119). **İkdam:** Kuvayı Milliye ile Bolşeviklerin münasebetleri.

4 - SALI

1. Sarayköy civarında bir Yunan bölüğünün saldırısı püskürtüldü. Yunan Genel Karargâhı, dün 6 Ocak'ta başlamasını emrettiği keşif saldırısının Adalar Tümeni ve İzmir Kolordusu'nun bazı müfrezeleri tarafından yapılmasını emretti. (Sarıyanis, I. **İnönü:** 1)
2. Ankara İstiklal Mahkemesi, İngiliz ve Fransızlara casusluk yaptığından kuş- kulandığı Urfa eski Mebusu Şükrü Nasuh Bey'in kurtuluş davasının mutlu bir sonuca ulaşacağı güne kadar Erzurum kalesinde tutulması kararını aldı. Kararda Şükrü Nasuh Bey'in casusluk yaptığıнын ispat edilemediği, ancak kötü bir şöhrete sahip olduğundan serbest kalmasının uygun olmayacağı belirtildi. (**HM:** 5; **Kandemir** 3: 33)
3. Amcası Halil Paşa, Enver Paşa'nın Berlin'den gönderdiği 4 ve 5 Kasım tarihli mektuplarına Moskova'dan cevap verdi: "29 Aralık'ta Karahan'la görüştüm. Teklifinizi anlattım. Emrinize birkaç süvarî fırkası verilmesinin önemli bir siyasal olay olduğunu söyledi. Sizin onlara dost kalacağınızı, Mustafa Kemal'in ikilik yapmayacağını, size itaate alışık olduğunu söyledim. Karahan, Moskova'ya gelmenizi istiyor. Türkiye'nin iç işlerine karışmamak için Anadolu'ya gönderilmenize karışmıyor. Kuvvet vereceklerini de sanmıyorum..." (**Karabekir** 3: 318; **Cebesoy** 2: 166; **Karaman:** 103) ★ Cavit Bey, Hilmi Paşa'dan, onun Roma'daki Türk toplantısına katılacağı konusunda mektup alıyor (**Tanin:** 2.5.1946).
4. **İleri:** İzmir cephesinde Yunanlılar, Konferans'ın belirlediği hatta doğru ricat ediyorlar (!). —İzmir'de Venizelosçu subaylardan 150 kişi tutuklanmıştır. Bunlar bir suikast tertibine çalışıyorlardı. **Alemdar:** Atina'da buhran gittikçe fenalaşıyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: İtidal ile. **İkdam:** Yunanistan'da işler karışıyor. —İzmir ordusundan 150 subay, suikast düzenleme suçuyla tutuklanıyor. **Akşam'da** N. Sadık, parçalanmış Türkiye'yi birleştirmek ve büyük devletlerin yardımını kazanma şerefine "büyük devlet adamı" Tefik Paşa'ya nasip olacağını yazıyor.

5 - ÇARŞAMBA

1. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey, Ethem üzerine harekâta yarın ne yapacaklarını birliklerine bildirdi. Batı Cephesi birlikleri, Ethem kuvvetlerinin boşalttığı Gediz'e girdi. 1. Kuvayı Seyyare'deki müfrezeler komutanlarından Kaplan Naci, Batı Cephesi Komutanlığı'na çektiği telgrafta, hükûmetine isyanı ve Yunanlılarla birleşmeyi kabul etmediğinden, yüzden fazla atlısı ile Ankara'ya hareket ettiğini bildirdi. (**Midillili:** 4; **BTTD** 14: 48; **Güralp:**

115; **Apak 2:** 217; **Vandemir 1:** 8; **TİH II/3:** 108; **VI (1974):** 242; **İzzet-tin 2:** 46)

2. Yunan Mebuslar Meclisi açıldı. Kral Konstantin, yaptığı açış konuşmasında, millî amaçları parlak bir biçimde gerçekleştiren ordu ve donanmaya halkın yardımda bulunması gerektiğini, Meclis'in cephedeki kurtarıcı ordunun işini kolaylaştıracağını umduğunu, Müttefiklerle işbirliğinin zorunlu olduğunu söyledi (**PS:** 7, 8; **Alemdar, İkdâm:** 8; **Midilli:** 23).
3. Yunan tümenleri, yarın girişecekleri hareket için toplanmalarını ve hazırlıklarını tamamladılar (**KASÖT:** 179; **Sarıyanis, I. İnönü:** 2).
4. Ankara Hükümeti, düşmanlarıyla arasında hiçbir görüşme geçmediği, hiç bir öneri almadığı, Misak-ı Millî'den başkasına razı da olmayacağı halde, bazı şartlarla barışı kabul edeceği yolundaki haberleri yalanladı (**HM:** 5).
5. Mustafa Kemal, Dağıstan'ın bağımsızlığına kavuşması nedeniyle Lenin'e bir teşekkür telgrafı çekti. "Dağıstan bağımsızlığının tanınması, Bolşevizm ile İslam dünyası arasındaki ilişkilere olağanüstü iyi etkide bulunacaktır. Bizi, Batı emperyalizmini devirmek olan ortak amacımıza daha fazla yaklaştıracaktır" dedi. (**Öğüt:** 27; **ATTB:** 367; **Krş.** 18 Aralık)
6. **Hakimiyeti Milliye:** Bugün İngiltere'nin güzellikle kabule yanaşmadığı şeylerin on mislini yakında cebren ve kahren mutlaka kabul ettireceğiz. —İngiltere artık Yunanistan'a yardım etmeyecek. **Peyamı Sabah'ta** Damat Ferit Paşa'nın demeci: Her zaman Müttefiklerden İzmir ve Trakya'yı istedim. —Ankara bekârlar şehri oldu. —Bolşevikler-Rus köylüleri. **İkdâm:** Fransız basını dilini değiştirdi mi? **Vakit:** Müttefikler, bütün Türkleri temsil eden bir Türkiye karşısında bulunmadıkça müzakere imkânını görmüyorlar. **Akşam'da** N. Sadık, 1921 yılında görülecek önemli olayın Türk meselesi olduğunu belirterek bunun Türklerin hayrına olması dileğini yazıyor. **Alemdar:** Türk barışı meselesinde İngiltere, Amerika ve Japonya. **Karagöz,** "vaziyet çok nazik" dediklerinden, bir pot kırmamak için kendi kendine nezaket dersi veriyor.

6 - PERŞEMBE

1. Yunan ordusu, Türk ordusunun gücünü yoklamak ve bu gücü hafif bulursa askerlerinden bir kısmını terhis etmek amacıyla, Bursa ve Uşak cephesinden bir keşif saldırısına geçti. Banaz, İnegöl, Yenişehir ve bazı diğer mevziler Yunanlıların eline geçti. Refet ve İsmet Beyler, Ethem üzerine harekete geçici olarak ara vermeyi kararlaştırdılar. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Ethem üzerine harekât için bir kısım kuvvetlerini bırakarak İnönü mevzilerine yetişecek ve Yunan saldırısı 10 Ocak'ta kılacaktır. Yunan ordusu, birinci ileri harekâtına Milne Hattı'nı aşarak 22 Haziran 1920'de başlamış ve bu saldırı Türk ordusunun geri çekilmesi, birçok şehir ve kasabanın Yunanlılar

tarafından işgaliyle sonuçlanmıştı. (TİH II/3: 164; Arif: 66; Midillili: 4; KASÖT: 179; Doğan: 31; Selahattin: 8; HM: 10; PS: 11; BTDD 16: 7; İ. Hakkı: 21, Bujak: 199; Sarıyanis, I. İnönü: 2; Apak 2: 218; İnce dayı 2: 101; Nadi 5: 107)

2. Talat Paşa, Avrupa'da yaşayan ünlü Türk siyasetçilerinin yapacağı bir toplantıda hazır bulunmak üzere Almanya'dan Roma'ya geldi. Gece, Talat Paşa, Cavit Bey ve Cami Bey uzun bir görüşme yaptılar. Anadolu'da böyle giderse durumun bir siyasko ile biteceği, bir başa şiddetle ihtiyaç olduğu, bunun için kamuoyunun hazırlanması gerektiği konularında görüş birliğine vardılar. (Tanin: 2.5.1946. Cavit Bey'in not defterinde, Talat Paşa ile Enver Paşa arasında görüş ayrılıkları)
3. Antep'te Merkez Kurulu, mutasarrıf, daire müdürleri ve semt başkanları, Özdemir Bey başkanlığında toplanarak yiyeceğin kaç gün daha yetebileceğini hesapladılar. Halka 150 gram, askere 300 gramdan ekmek verilmek üzere en çok 15 gün daha dayanabilecekleri sonucuna varıldı. Durum 2. Kolordu'ya da bildirildi. (Ünler: 133; S. Adil Paşa: 359)
4. Ankara İstiklal Mahkemesi, Taşkent, Bakû, Erzurum yoluyla Ankara'ya gelen ve Hindistan İngiliz subaylarından olması ihtimali üzerine yakalanan, İngiliz casusluğundan sanık Hintli Ebulfadl'ın bu suçtan beraatine, ancak çelişkili ifadeleri ve maceralı hayatı nedeniyle gözetim altında bulundurulmasına karar verdi (Kandemir 3: 136).
5. Ögüt: Bolşevikler dünyanın çehresini değiştiriyorlar. Garp kapitalistleri bunu durdurmak için her çareye başvuruyorlar. Bolşevizm'i, kaynağında öldürme siyaseti de suya düşmüştür. Emperyalistlerin İstanbul Hükümeti'ni köprü yaparak Anadolu'yu Bolşevizm'e karşı bir set yapma planları da başarılı olamayacaktır. İleri: Bir taraftan Kuvayı Milliye'nin, diğer taraftan Yunanlıların yeniden bazı sınıfları askere çağırdıkları bildiriliyor. Alemdar: Anadolu meselesi kesinlikle hallolacak. Peyamı Sabah: Cephede hazırlıklar. İkdam: Yine Mösyö Venizelos. Kral da Venizelos gibi. Açıksöz: Sevr Anlaşması'nın tadili: Türk hak yolunda dini bütün olarak işe sarıldığı zaman, bütün engeller yıkılıyormuş.

7 - CUMA

1. Yunan kuvvetleri küçük başarılar kazanarak Yenişehir-Bilecik'ten İnönü mevzilerine doğru ilerliyor. Bir Türk alayı Pazarcık'a çekildi. Yunanlılar Karaviran-Nazif Paşa hattına vardı. Türk takviye birlikleri de cepheye koşuyor. (HM: 10 "Düşmanı tart ettik"; TİH II/3: 172; Arif: 66; Midillili: 7, KASÖT: 180; Doğan: 32; Selahattin: 17; BTDD 16: 9; İdikut: 58; İ. Hakkı: 22; Bujak: 199; Sarıyanis, I. İnönü: 3; Apak 2: 218; İncedayı 1: 45)

2. Batı Cephesi birliklerinin önemli bir bölümü Gediz'de Ethem'le uğraşiyor. Gediz çevresinde 300 kişilik Ethem kuvvetleri, 61. Tümen birliklerine saldırı, bazı çarpışmalar oldu. Ethem, Gediz'i top ateşine tuttu fakat geriye püskürtüldü. 190. ve 174. Piyade Alayları, Yunan saldırısı nedeniyle çekildiler. 61. Tümen Komutanı, Gediz'den çekilmenin olumsuz etkisini önlemek için kasabanın yetkililerine durumu anlattı, Kütahya'da bildiriler asıldı. (İzzettin 2: 49; TİH II/3: 114; VI (1974): 243; 61. Piyade Tümeni: 43)
3. Lenin, Dağıstan'ın özerkliğe kavuşmasından ötürü Mustafa Kemal'in önceki gün (veya 18 Aralık'ta) gönderdiği teşekkür telgrafına cevap vererek Sovyetler'in özerklik ve birlik politikasını anlattı. Türkiye halkının emperyalizme karşı mücadelesini öven Lenin "Ülkesinin bağımsızlığı ve refahı için tükenmez bir enerjiyle mücadele eden Türk halkı ve hükümetine en içten dileklerde bulunmak isterim" dedi. (BTDD 14: 48; Türkiye Üzerine: 131; Yerasimos: 282; Bıyıklıoğlu: 71)
4. Moskova Elçilik Kurulu'nda bulunan ve Ankara'dan 14 Aralık'ta hareket etmiş olan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey'le Eğitim eski Bakanı Rıza Nur, Kars'a gelerek burada beklemekte olan Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ile buluştular. (Tengirşek: 200; Karabekir 1: 852; Nur: 696, 724, "Vali Deli Hamit'in evine misafir olduk. Eşraf, esnaf bütün halkı kâmilten ve şiddetle komünizmin aleyhinde bulduk. Buna çok sevindim".)
5. Mustafa Kemal, Daily Express gazetesinde yayımlanan demecinde, Türkiye'nin millî sınırları içinde tam bağımsızlık için savaştıklarını, kapitalist ve emperyalist ülkelere karşı yaşama hakkı istediğini, Meclis'in başlıca amaçlarından birinin reformlar yaparak halkın yoksulluğunu gidermek olduğunu bildirdi. Gazetenin yorumu: Milliyetçiler, İzmir ve Trakya ile ilgili isteklerinde direnmeye kararlılar. Sevr Anlaşması'nı kabul etmeyecekler. (Şimşir III: 7)
6. Veliaht Abdülmecit Efendi, Le Goulois'e verdiği demeçte, Sevr Anlaşması'nda bazı değişiklikler yapılmasını önerdi. İtilaf Devletleri'nin 5 yıl için İzmir'i, 25 yıl için de Trakya'yı işgal etmelerini istedi. Mustafa Kemal'in buna razı olacağını, olmazsa devrileceğini ileri sürdü. (Şimşir III: 7. İtalyan Tempo gazetesi muhabirine verdiği demeç için bkz. Akşam 8, Morning Post'a demeci için bkz. PS 16)
7. Müttefiklerin Karadeniz Orduları Başkumandanı General Harington, Yüksek Komiser Rumbold'un Müttefik mahkemelerinde yargılanmasını istediği kişileri kapsayan 24 Kasım tarihli listesine 11 kişi ekledi: Mersinli Cemal Paşa, Cevat Paşa (Çobanlı), Şevket Bey, Yakup Şevki Paşa ve diğerleri... Rumbold'un Londra'ya gönderdiği yazıda, Sevr'in 230. maddesi gereğince Müttefik mahkemesinde yargılanmasını istediği 58 kişinin adı yer alıyordu. (Şimşir 2: 262)

8. Mahkûmiyetleri 2 Aralık'ta bozulan 1909 Yıldız Yağması sanıkları beraat ederek tahliye edildiler (**İkdam**, **Alemdar**: 9).
9. **The New York Times**: Kemalistler Anadolu'da topladıkları orduyu ve ülkeyi Bolşevikleştirdiler (**Ulagay**: 117). **İkdam**: Yine Mösyö Venizelos. **Alemdar**, **Peyamı Sabah**: Batum'u Kemaliler istiyor.

8 - CUMARTESİ

1. Hükümet kuvvetlerinin çekildiğini geç haber alan Çerkez Ethem, Gediz'i işgal ederek 1.000 kişilik kuvvetiyle Kütahya üzerine yürüdü. 1. Kuvayı Seyyare'ye bağlı Sert Mahmut Çetesi'nden 37 kişi, Kütahya Müfreze Komutanlığı'na sığındı. Müfreze komutanlarından Dr. Fazıl da, Yunanlılarla birleşmeyi yurtseverliğine yakıştıramadığını belirterek 300 atlısı ile Hükümet'e sığınmak istediğini bildirdi. Dr. Fazıl'ın sığınma isteği kabul edildi. (**TİH** II/3: 115; VI (1974): 243; **İzzettin** 2: 50)
2. Birinci İnönü'ye doğru... Kazpınar-Karaköy-İncirli hattına ulaşan Yunanlılar Çivril ve Pazarcık'ı işgal ettiler. Nazım Bey komutasında 58. Alay makinalı tüfek bölüğü, hücum bölüğü ve kudretli dağ bataryası, İnönü istasyonuna geldi. Gediz yönünden İnönü'ye gitmekte olan 1.800 kişilik süvari kuvveti, gece Kütahya'ya gelerek bütün nalbantları uyandırdı, çoğu halsiz olan atları nallattırdı ve bu sabah erkenden cephe yönüne hareket etti. (**İncedayı** 1: 45; **Selahattin**: 21; **Büjak**: 200; **Apak** 2: 219; **PS**, **İkdam**: 11; **İdikut**: 58; **Midillili**: 8; **KASÖT**: 181) ★ İslamköy (Banaz), Yunanlılardan ikinci defa geri alındı... (**Gnkur**. 59)
3. Mustafa Kemal, Meclis'te Çerkez Ethem ve komünistleri suçlayan bir konuşma yaptı. Komünist renge bürünen bazı adamların Bolşevikleri kandırdığını, Eskişehir işçilerini isyana teşvik ettiğini (bkz. 2 Ocak, Yeni Dünya Matbaası'nın tahrip ettirilmesi), Bolşevikler bunların durumunu anlayınca Yunanlılar, İngilizler ve İstanbul'la dostluk kurmaya çalıştıklarını söyledi. "Maksadımız meşrudur. Kesin ve son başarı meşru bir maksat takip edenlerde olacaktır" dedi. Konuşmasının arasında Ethem'in ağabeyi Reşit Bey'in mebusluğu Meclis tarafından düşürüldü. Mustafa Kemal'in, Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey'in mebusluğunun düşürülmesi isteği ise bir komisyona havale edildi. (**ZC** 7: 225; **Ögüt**: 9; **PS**: 26)
4. Aşağı yukarı bir ay sürecek olan komünist tutuklamasına her yanda hız verildi. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'ndan Mustafa Nuri, Abdulkadir, Hilmi, Ahmet tutuklandı. Mahkeme kararı 9 Mayıs'ta. (**Tunçay**: 253; **Aybars**: 88)
5. Komünist Ermeni Hükümeti, yeni bir nota vererek Gümrü Anlaşması'nı tanımadığını tekrarladı: "Türkiye'nin millî kurtuluş hareketini destekliyoruz. Bize karşı güvensizlik kalıntıları varsa sebebi bizim dışımızdadır. Gümrü'yü

boşaltmanızı, Ermeni tutsakları serbest bırakmanızı bekliyoruz". Yeni Ermeni Hükümeti, 10 Aralık'ta da Ankara'dan Gümrü Anlaşması'nın geçersiz sayılmasını istemiş, Ankara bu isteği reddetmişti. (Yerasimos: 283)

6. Meclis'in gizli oturumunda Meclis bütçesi görüşüldü. Bazı mebuslar, ev kirasının 20 lira olduğu bir zamanda 100 liralık mebus maaşlarının az olduğunu söylediler. Bazı mebuslar da milletin fedakârlık yaptığı şartlarda maaşların indirilmesini istediler. Sonuçta maaşların artması isteği reddedildi. Mebuslar 100 lira maaş alıyorlar, ancak bunun 30 lirası millî savunma için kesiliyor. (GCZ 1: 308) ★ Linyit kömürü ihraç ve nakletmek üzere Ulaştırma Bakanlığı bütçesine ödenek konuldu (ZC 7: 219; CR: 11; Düstur 3/1: 178).
7. Enver Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, son zamanlarda Sovyetlerin kendi sınırları içinde İngilizler aleyhine çalışmalara izin vermediklerini ileri sürerek bu sebeple ilkbaharda Orta Asya'dan Hindistan üzerine yapılması düşünülen harekâtın durdurulduğunu bildirdi (Karaman: 117). ★ Türk toplantısı için Ahmet Rıza Bey, Paris'ten Roma'ya geldi. Aynı toplantı için burada beklemekte olan Talat Paşa ile barıştı. Talat Paşa ve Cavit Bey, onun düşkün ve hasta durumuna üzüyorlar. (Tanin: 4-5.1946)
8. İngiliz Gizli Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun haftalık raporuna göre, yerli Rumlarla Yunan askerleri arasında gerginlik var. Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti'yle anlaşmayı reddetti. Ankara'nın Yunanlılarla gizli görüşmeler yaptığı haberleri var. Çerkez Ethem, Mustafa Kemal'e karşı ayaklanacağını Yunanlılara duyurdu. (Şimşir III: 24) ★ Belçika'nın İstanbul Temsilcisi Welle raporunda, İzzet Paşa Kurulu'nun henüz dönmediğini belirterek Bekir Sami Bey'in geniş bir biyografisini verdi; Mustafa Kemal'in yanında yer alan devlet ve ordu ileri gelenlerinin liyakatli ve Sevr'in imzalanması halinde bunun memleketin sonu demek olacağına inanmış kişiler olduğunu bildirdi (Kerman: 22).
9. Ögüt: Esaret baki iken sulh vaki olmaz. —Ethem ihanet etti. Hakikati anlayan maiyeti, kabile kabile hükümet kuvvetlerine katıldı. Alemdar: Uşak ve Gemlik cephelerinde çarpışmalar. —Yunan Mebuslar Meclisi nasıl açıldı? İkdâm: Maarifte yenilik. Hakimiyeti Milliye: Ethem Bey, kardeşleriyle beraber Yunanlıların tarafına geçti. —Son günlerin düellosu: Fransa, bu defa da İngiltere'ye mağluptur. Fransa, yarım asırdan beri düştüğün bu zulmetten seni de ancak cihan inkılabı kurtaracak. Karagöz, güzelim bağı berbat eden ahlatları söküp yerine Engürü armudu dikeyor...

9 - PAZAR

1. 6 Ocak'ta bir keşif saldırısına başlayan Yunan kuvvetleri, Bilecik ve Bozüyük'ü de işgal ederek İnönü mevzileri önüne geldiler. Yetişen Türk

kuvvetleri de İnönü'nde yerlerini aldı. Birinci İnönü Savaşı yarın. Ankara uyku uyumuyor. Mebuslar harita başında hareketin gelişmesini adım adım izliyorlar. Mustafa Kemal, sorulara kesin cevaplar yerine "Bakalım harekâtın gelişmesi ne gösterecek" gibi karşılıklar veriyor. (Arif: 67; **TİH** II/3: 179; **Apak**: 183; **Apak 2**: 220; **Midillili**: 8; **KASÖT**: 183; **Doğantan**: 32; **Selahattin**: 30; **İkdam**: 11; **PS**: 12; **İdikut**: 64; Sariyanis, I. İnönü: 5; **İncedayı 1**: 45; **2**: 103; **Nadi 5**: 111 "9 Ocak'tan başlayarak durum daha ciddî, çok ciddî oldu")

2. Batı Cephesi birlikleri ile Ethem kuvvetleri arasındaki çarpışmalar devam ediyor. 190. Alay, 61. Tümen Suvari Tugayı birkaç yerde Kuvayı Seyyare ile çarpıştılar. Ethem kuvvetlerinin Derbent çevresindeki saldırısı, İnönü mevzilerine gitmeye hazırlanan 174. Alay'ın hareketini geri bırakmasına sebep oldu. Yunan uçakları, Türk kuvvetleri üzerine Ethem'in bir bildirisini attılar: "Ey askerler, şerre alet olmayınız! Aksi halde geliyorum ha!..." (**HM**: 12; **AS**: 13; **Alemdar**: 21; **Arif**: 64; **BTTD** 14: 48; **İzzettin 2**: 50; **Yak. Tar.** II: 369; **TİH** VI: 229; **HTVD** 73, bel. 1591)
3. Akçakoyunlu'dan Antep'e gelen Fransız takviye koluna karşı yapılan saldırı başarıya ulaşamadı. Antep'ten yetişen takviye kuvvetleri, Akçakoyunlu'dan gelen kuvvetlerini kurtardı. ★ Kozan bölgesinde bir posta trenine baskın yapıldı. 30 muhafız imha edildi. 1 top ve 1 makinalı tüfek ele geçirildi (**Mümtaz**: 84).
4. Türkiye'nin Azerbaycan Temsilcisi Memduh Şevket Bey (Esendal), Ankara'dan aldığı talimat üzerine, Türkiye'nin politikasını Bakü'dan Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya bildirdi, ondan Sovyetler hakkında bilgi istedi (**Tanin**: 16.2.1945).
5. **Öğüt**: İngiliz çemberi. **Vakit**: Gülcemal Vapuru, bizi çöl Bedevisi sanan Amerikalılara medenî bir millet olduğumuzu gösterdi. Amerika'da aleyhimize müthiş bir propaganda var. (M.Zekeriya) **İleri**: Yunanistan bugün tecrit halindedir. **Alemdar**: 1909 Yıldız Yağması sanıkları önceki gün Diwan-ı Harb-i Örfî'de beraat ettiler.

9/10 - PAZAR/PAZARTESİ

1. İnönü'nde durgun ve sisli bir gece... (**KASÖT**: 185; **Selahattin**: 42)

10 - PAZARTESİ

1. Birinci İnönü... 8.500 er, 417 subay, 5.500 tüfek, 47 ağır makinalı tüfek, 18 hafif makinalı tüfek, 28 toptan ibaret Türk kuvvetleri İnönü mevzilerinde toplanabildi. Sincanköy, Polatlı ve Kütahya'dan da 4.000 insan, 850 tüfek, 8 ağır makinalı tüfek, 700 kılıç kuvveti cepheye hareket etti. İnönü'nde Türklere saldıran Yunan kuvvetleri ise şöyle: 15.816 er, 472 subay, 12.500 tüfek, 270 hafif, 80 ağır makinalı tüfek, 72 top... (**TİH** II/3: 196, 198;

İ.İnönü: "Silah mevcudumuz 6.000 idi, Yunanlılar 15.000 kişi ile saldırdılar". CEYS: 20; Değişik rakamlar: **Midillili**: 26; **Selahattin**: 38)

2. 6 Ocak'ta bir keşif saldırısı için ileri harekete geçmiş ve İnönü mevzilerine kadar gelmiş olan Yunanlılar, sisli bir havada saldırdılar. Saat 06.30'da çarpışmalar başladı. İntikam Tepesi, Yunanlıların eline geçti. Saat 10'da sis kalktı. Türk kuvvetleri biraz geri çekilerek savunma savaşı yapmaya başladılar. Eskişehir'den havalanan bir Türk uçağı, Yunan mevzilerini bombaladı. Aldığı yaralarla iki taraf arasına iniş yaptı. Pilot, gerekli araçları alarak uçağı yaktı. Akşama doğru Türk kuvvetleri düzensiz bir biçimde 15 km. geri çekildi. Cephe karargâhı da İnönü İstasyonu'ndan İnönü köyüne çekildi. Bir kısım personelin cepheden Eskişehir'e kadar çekilmesi halkta telaş ve heyecan uyandırdı. Akşam karanlığı ile cephede derin bir sessizlik başladı. Gece, Cephe Komutanı İsmet Bey, komutanları toplayarak durum değerlendirmesi yaptı. Yapılacak savunma savaşının hattı kararlaştırıldı. Karargâh'ın daha geriye, Otlukbeli'ne alınması benimsendi. İsmet Bey, gündüzki savaşın gelişmesini Genelkurmay'a rapor etti. Verilen cevapta, düşmanı durdurmanın ve Eskişehir'i savunmanın imkânı yoksa, malzemeyi elden çıkarmadan birliklerin Eskişehir doğusuna alınması emredildi. Yunanlılar da keşif saldırısının sona erdiğine ve yarın çekilmeye karar verdiler. (HM: 12; TİH II/3: 199-212; Arif: 65; Özalp: 171; Apak: 184; Apak 2: 221; Midillili: 9, 18; KASÖT: 185; Saryanis, I. İnönü: 5-7; Selahattin: 42-51; İdukut: 67; İncedayı 2: 103; Tanman: 82; İ.Hakkı: 23; Selek 2, II: 185; Doğanatan: 32) ★ Mustafa Kemal, Meclis'te savaşın devam ettiğini anlattı, Türk ordusunun başarısı için dua edildi. (ZC 7: 246)
3. Antep'te yiyecek sıkıntısı bütün şiddetiyle devam ediyor. Askere verilen arpa ekmeğine acı badem ve zerdali çekirdeği katılmaya başlandı. Savaşçıların 40-50'si bu ekmekten zehirlenerek ölecek, buna rağmen başka bir şey bulunmadığı için bu ekmekten yenmeye devam edilecektir. Bu da bitince kişi başına yüz dirhem fıstık, yüz dirhem üzüm verilecektir. Antepliler, teslim oldukları 8 Şubat'a kadar bunlarla idare edeceklerdir. (Lohanizade: 327)
4. Ordunun silah ihtiyacını karşılamak için Ankara'da İmalat-ı Harbiye Genel Müdürlüğü, ulaşım işlerini düzene koymak için de Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü kuruldu (TİH VII: 115, 240, 619).
5. Hindistan İşleri Bakanlığı, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na, Hindistan Hilafet Komitesi'nin Türkiye lehine çalışmalarıyla ilgili uzun bir rapor sundu. Raporunda, Muhammed Ali başkanlığındaki 3 kişilik Hilafet Komitesi Kurulu'nun Avrupa'ya yaptığı gezi, Muhammed Ali'nin Roma'dan 70 milyon Müslüman adına Mustafa Kemal'e bir mektup gönderdiği, 17 Eylül 1920'de de Mustafa Kemal'den bir mektup aldığı ve aralarında sürekli bir ilişki bulunduğu, Türk sorununun Hindistan'da sürekli karışıklık çıkarmak için kullanıldığı ve Hindistan'ın bağımsızlığını amaçladığı bildirildi. (Şimsir III: 41)

6. Hakimiyeti Milliye: Ethem'in hıyaneti (ve bu konuda resmî bildiri). —Konstantin'in bir adı da Venizelos mu? —Zavallı İstanbul. **Açıksöz:** Hatada ısrar değil, ricat fazilettir. —Kahraman Ayıntablıların müracaatı. —Ethem Bey'in ihaneti. **Öğüt:** Hak kuvveti doğurur. **Vakit:** Gürcistan'ı da Bolşevik yapmak istiyorlar. **Kronos (Atina):** Papulas, Anadolu'nun mümkün olduğu kadar süratle temizlenmesini istiyor. **İleri:** Konstantin, Anadolu Cephesi'ne gidecek mi, gitmeyecek mi? Bu hal anlaşılamıyor. Fakat ne olursa olsun gidecekmiş. **Alemдар'da** İnönü Savaşı ile ilgili bir haber yok. **Peyamı Sabah'ta** savaşa ilgili bir haber yok. —Wilson hududu nasıl çizdi? Ermenistan'a bol keseden neler vermeye kalkıyor? **İkdam:** Kral cepheye gitmeye hazırlanıyor. Mustafa Kemal de asker topluyor. —Wilson Ermenistan'a ihsanlarda bulunuyor, fakat diğer taraftan Ermenistan'ın istiklalinden de eser kalmıyor.

11 - SALI

1. İnönü'nde açık bir hava... Yunan birlikleri, 6 Ocak'ta başladıkları keşif saldırısının sona erdiğine karar verdiklerinden geri çekilmeye başladılar. Türk Batı Cephesi, Yunanlıların bu kararını öğleden sonra öğrenebildi. Yunanlılar şiddetli bir takip hareketine uğramaksızın İnönü mevzilerinden çekildi. Mustafa Kemal Cephe komutanı İsmet Bey'i kutladı. "Bu başarının, kesin zaferin başlangıcı olmasını dilerim" dedi. Birinci İnönü Savaşı, Ankara tarafından zafer olarak nitelendirilecek ve Türk tarihine "Birinci İnönü Zaferi" olarak geçecektir. Daha sonra bazı tarihçi ve yazarlar bunun bir zafer olarak nitelenemeyeceğini ileri süreceklerdir. (ATTB: 368; PS: 13, Yunanlıların 11 tarihli tebliği, Yunanlılar esaslı savunma hattında millicilerin mukavemetini kırmışlar, fakat Eskişehir'e girmek istememişler; AS: 13; Midillili: 19; KASÖT: 187; Doğanın: 33; Selahattin: 54; Yak. Tar. I: 319; Sarıyanis, I. İnönü: 7; İncedayı 1: 47; HTVD 52, ves. 1210) ★ Birinci İnönü Savaşı'nda iki tarafın kayıpları: Türk tarafı: 121 ölü, 97 yaralı, 34 esir; Yunan tarafı: 57 ölü, 154 yaralı, birkaç esir... (TİH II/3: 247; Selahattin 54; Sarıyanis, I. İnönü: 8) ★ İki Yunan uçağı, Eskişehir İstasyonu'na 10 kadar bomba attı. Eczacı Muhittin Efendi öldü. İki kişi yaralandı. (Gürel: 42)
2. Batı Cephesi'ne bağlı 61. Tümen birlikleri Kütahya'ya döndü. Yunanlılarla ateşkes imzalamış olan Çerkez Ethem'in kuvvetleri Kütahya'ya saldırdı. Şiddetli çarpışmalar oldu. Cephanesi biten bazı ordu birlikleri çekildi. Genelkurmay, 61. Tümen Komutanlığı'na çektiği telde, isyancıların Kütahya'ya gece baskını yapabileceklerini bildirerek son derece uyanık bulunulmasını emretti. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey de Ethem kuvvetleri üzerine harekete geçti. (İzzettin 2: 56; TİH II/3: 126) ★ Yunanlılar Söğüt'ü işgal etti (Gnkur. 15).
3. Mustafa Suphi ve Ethem Nejat, Kars'ta Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir'i ziyaret ederek haklarındaki tertiple ilgili söylentileri anlattılar.

Karabekir, onların iki kafilе halinde yola çıkma isteğini reddetti. (**Karabekir** 1: 853; **Goloğlu** 4: 37) ★ Karabekir, Erzurum Valisi Hamit Bey'den, Mustafa Suphi ve arkadaşlarına karşı gösterilecek tepkinin mülayimane ve nazikane olmasını, eşeğe ters bindirmek gibi bir harekete girişilmemesini istedi (**Bel.** 140: 645).

4. Halk İştirakiyun Fırkası kurucu ve yöneticilerinden Binbaşı Salih Hocaoğlu tutuklandı (**Tunçay**: 252; **Harris**: 128; **Tevetoğlu**: 193; **Günaydın**: 26.7.1976).
5. 7 Ocak'tan beri Kars'ta beklemekte olan Yusuf Kemal Bey ve yanındakilere hemen Moskova'ya hareket etmeleri emri verildi (**Tengirşek**: 208).
6. Fransız Cumhurbaşkanı M. Millerand, Paris'ten geçmekte olan İngiliz Savaş Bakanı Winston Churchill'e Mustafa Kemal'le bir anlaşmaya varılması gerektiğini bildirdi (**Bel.** 177: 383).
7. Sovyet Dışişleri Bakan Müsteşarı Karahan, Halil Paşa'dan Enver Paşa'nın Anadolu'da ikilik çıkarmamasını istedi. "Ancak Mustafa Kemal başarılı olmazsa, Enver Paşa Anadolu'ya geçebilir" dedi. Halen Berlin'de bulunan Enver Paşa, Halil Paşa'dan Sovyetlerle görüşerek Anadolu'ya geçmelerine yardımcı olmalarının sağlanmasını istemişti. (**Karabekir** 3: 314; **Tunçay**, **Mesai**: 11)
8. **Yenigün**: Türkiye halk devleti. **Vakit**: Bursa ve Uşak cephesinde yeni çarpışmalar. **Alemdar**: İstanbul ile Ankara'nın anlaşması lazımdır. —Gürcistan Bolşevik tehdidi altında. **İleri**: İstanbul'a hergün maalesef akın akın Rumeli göçmeni geliyor. —Millîciler savaşıyorlar. **Peyamı Sabah**, 6 tarihinde başlayan Yunan harekâtını ancak bugün Yunan tebliğlerinden verebiliyor. **İkdam**: Bursa ve Uşak cephesinde yeni savaşlar. —Yakup Kadri: Hürriyet aşkı, vatan aşkı. **Akşam**: Müttelikler, konferansın neticesinden nikbin. —İlkokul öğretmenlerinin maaşları ve okulların ihtiyacı için iane toplıyor.

12 - ÇARŞAMBA

1. Yunanlılar İnönü İstasyonu'na iki bomba attılar. İki er yaralandı (**Gürel**: 43). Batı Cephesi birlikleri, çekilen Yunan kuvvetleri üzerine takip hareketine başladılar. Bozöyük ve Söğüt kurtarıldı. (**HM**: 15; **TİH** II/3: 222; **Apak** 2: 222; **BTDD** 16: 11; **Doğantan**: 33; **Gnkur**. 14) ★ İsmet Bey, Mustafa Kemal'in dünkü tebrik telgrafına cevap verdi. Ordunun bağlılıklarını ve kutsal toprakları kurtaracağına olan inancını belirtti. (**Yak. Tar.** I: 319) ★ İnönü'nde Yunanlıların durdurulması bütün yurttta sevinçle karşılandı. Zafere susamış olan halkın morali yükseldi. Her yanda gösteriler yapılmaya başlandı (**AS**: 13 "Anadolu'da meserret").

2. Çerkez Ethem kuvvetlerinden 500-600 kadarı Kütahya'da Batı Cephesi birlikleriyle çarpıştı. Çekilmek üzere bulunan birliklerin durumu, İnönü'nden gelen birliklerle düzeltilebildi. 61. Tümen Kütahya'da sıkıyönetim ilan etti. Erlere İnönü zaferi müjdelendi ve böylece onların maneviyatları yükseltildi. Askerin cephanesi çok kıt. (TİH II/3: 127; Güralp: 116; İzzettin 2: 62; Vandemir 1: 8)
3. 6. Piyade Alayı, 2 ağır makinalı ve bir topla Sivas'tan eşkiya takibine gönderildi. Yenihan isyancılarının elebaşlarından Zalim Çavuş Çetesi bir süre önce Karacaviran bucağının Kapıkaya köyünde 14 eri esir etmiş, silahlarını alarak bu erleri serbest bırakmıştı. Zara kaymakamı ile Sivas jandarma kumandanı işi büyümek istemediklerinden tüfekleri geri almakla yetinecekler ve Zara'ya döneceklerdir. 14 Şubat'ta, atlı piyade alayı, Zalim Çavuş Çetesi'nin üzerine yürüyecek, Zalim Çavuş'un başvurusunu kabul eden Hükümet, isyancıları affedecektir. (Uzel 2: 33)
4. 10 gün önce tutuklanan Yeni Dünya gazetesinin sahibi Arif Oruç'un Ankara İstiklal Mahkemesi'nde sorgusu başladı. Oruç komünist olduğunu, barış sağlandıktan sonra sınıflar arasında yavaş yavaş adalet sağlamak gerektiğini söyledi. Gizli Komünist Partisi'nin kurucularından Şerif Manatof ve Mustafa Suphi'nin aleyhinde bulundu. Yeni Dünya Gazetesi, resmî Türkiye Komünist Fırkası'nın yayın organı idi. İstiklal Mahkemesi'nin 9 Mayıs günü verilen hükmünde Arif Oruç ceza almayacaktır. (Günaydın: 4-7.8.1976)
5. İngiliz Genel Karargâhı'ndan Savaş Bakanlığı'na gönderilen raporda, Kemalistlerin Doğu halklarını Batılılara karşı birleştirmeye amacı güttükleri, Mustafa Kemal'in durumundan emin görünmek ve birkaç oyunu birden oynamak istediği ileri sürüldü. (Şimşir III: 32).
6. İngiliz Yüksek Komiseri, Sevr Anlaşması'na göre kurulacak mahkemede yargılanması düşünülen kişilere Gazeteci Celal Nuri ile Ahmet Emin Bey'in de eklenmesini istedi. İngilizler, yakalayabilseler, Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu 170 kişiyi bu mahkemelerde yargılamak istiyorlar. (Şimşir 2: 262)
7. Halil Paşa, Karahan'la dünkü görüşmelerinin sonuçlarını Berlin'de bulunan Enver Paşa'ya bildirdi: "Karahan Moskova'ya gelmenizi istiyor. Ancak, Türkiye'nin içişlerine karışmamak için Türkiye'ye gönderilmenize karışmıyor. Emrinize de kuvvet vermiyorlar. (Cebesoy 2: 166; Karaman: 108)
8. Yunan karargâhı, yayımladığı bildiride "Hareketin asıl amacı, düşmanca hareketlerde bulunmak için İzmir'in önünde toplanan kuvvetin dağıtılması idi. Bu hareket başarı ile sonuçlandığı için zaptolunan yerlerdeki ganimet ve cephanenin taşınmasına kadar birlikler ele geçirilen yerlerde kalacaklardır" dedi. (Roda: 140)

9. İstanbul'da gazetesi Ali Kemal'in de kurucuları arasında bulunduğu, "teşebbüs-ü şahsî" görüşünde İnkışaf-ı İçtimai Cemiyeti kuruldu (**Tunaya II: 603**).
10. **Hakimiyeti Milliye:** Bu satırları harp şiddetle devam ederken yazıyoruz. Kazansak da kaybetsek de ondan şu iki dersi çıkarmalıyız: Düşmanlar aleyhine mücadele, hainlere karşı lanet. —Çiçerin'in Türkiye Dışişleri'ne notası. —İstanbul, yeni entrikalar karşısında. **İleri:** Yunanlıların Bilecik'te mevzif saldırıları. —Anadolu meselesi hakkında bir uzlaşma zemini bulmak için İtilaf ileri gelenleri toplanacaklar. **Alemdar:** Anadolu'ya giden heyetten dün de haber alınamadı. —Dar-ül Hikme (Fetva Dairesi), Rus miralaylarından Litof adında birisinin Bolşeviklik hakkındaki sorusuna karşılık, konunun siyasi olduğu ve bir din mahfelinde görüşülmesinin uygun olmadığını Başbakanlığa bildirdi. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Büyük Petro'dan Lenin'e. —Bursa cephesinde Yunan saldırısı. **İkdam:** Venizelos ve Bolşevizm. **Akşam:** Müslüman ve Türk İstanbul, şimdiye kadar tarihinde nadir görülmüş bir sıkıntı ve sefalet devri geçiriyor. —Ücret veremedikleri için Vefa Sultanisi öğrencileri bu sabah kapı dışarı edildi. **Karagöz:** Tamir edilmedikçe sefere başlayamayan sulh gemisi.

13 - PERŞEMBE

1. Atlı birlikler, 4 gün önce Yunanlıların işgal ettiği Bilecik'i ve Domaniç'i kurtardılar. Yunanlıların çekilirken Yerköy, Aşağıköy, Küplüce ve Bilecik istasyonunu yaktıkları anlaşıldı. (**TİH II/3: 227; İleri: 16; Alemdar, 17, 18; Gnkur. 14**) ★ Yunanlıların İnönü'nden çekilirken yaptıkları ileri sürülen zulüm ve yağma üzerine Meclis'te heyecanlı konuşmalar yapıldı. Yunanlıları kıskırtan İngiltere'ye ve medeniyetine lanet edildi. Mustafa Kemal, Namık Kemal'in bir beytini değiştirerek "Vatanın bağına düşman dayasın hançerini/Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini!" dedi, bu söz sürekli alkışlarla karşılandı. Fevzi Paşa, genç Türk ordusunun ilk rüştünü ispat ettiğini söyledi. İnönü savaşlarına katılan erlere tütün ve para gönderilmesi, subayların birer derece terfi ettirilmesi istendi ve istekler, gereği yapılmak üzere Bakanlar Kurulu'na havale edildi. (**ZC 7: 285; Külçe: 180**)
2. Ethem kuvvetleriyle Batı Cephesi birlikleri arasında Kütahya'da şiddetli çarpışmalar devam etti. Askerlerin durumu kritik. Ethem kuvvetleri de istemeyerek savaşıyor. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey, Ethem'in kuvvetlerine saldırmaktan kaçındı. (**TİH II/3: 129; BTDD 14: 50; Güralp: 117; İzzettin 2: 66; 61. Piyade Tümeni: 54**)
3. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Ankara Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muh-tar Bey'e gönderdiği notada "Ermenistan'la Türkiye arasında arabuluculuk yapma önerimizi kabul etmeyişiniz, bizde hayal kırıklığı ve üzüntü yarattı" dedi. Çiçerin, 11. Kızıldoru Siyasî Büro Başkanı Orjonikitze'ye gönderdiği

telgrafta da Türklerin Gümrü'yü yağma etmelerinden şikâyetle bulundu ve bu hareketi, Nuri Paşa'nın 1918'deki hareketine benzetti. (Yerasimos: 286)
 ★ Ali Fuat Paşa, Karş'tan, Ankara'ya gitmekte olan Sovyet Elçisi Mdivani ile görüştü. Mdivani, Sovyet yardımı, dostluk anlaşması ve Türk Misak-ı Milli sınırlarının tanınması konusunda tatmin edici cevaplar verdi. Mdivani, Ali Fuat Paşa'nın isteği üzerine yarın bunları yazıp verecek. (Cebesoy 2: 175)

4. Afyon Mebusu Mehmet Şükrü Bey, köylülerin ve işçilerin vergiler altında ezildiğini, aşarın kalkmadığını söyleyince Maliye Bakanı Ferit Bey, bütçeyi eleştirenleri komünistlik ve Ruslukla suçlayan sert bir konuşma yaptı. "Komünistlik, ürünü köylüden alıp vesika ile vermek demektir. Bu memleket, sizin istediğiniz teşkilatı reddedecektir" dedi. (ZC 7: 271)
5. **Vakit:** Yunan saldırısı durduruluyor. **İleri:** Millîcilerle savaşan Yunanlılar, kendi kayıplarını her zamanki gibi hiç mesabesinde gösteriyorlar. **Alemdar:** Yekvücut olmanın önemi. —Bozöyük tepelerinde çarpışmalar şiddetlendi (Yunan tebliğleri). —Matbaamıza gelen gençlerin şikâyeti: Mekteplerimizde yalnız zenginlerin, tüccarların çocukları okuyacak. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Ankara'nın Türkiye'yi felakete sürüklediğini, Ankara'nın sözünün dinlenmemesi gerektiğini yazıyor. **İkdam:** Eskişehir civarında büyük bir muharebe. **Açıksöz:** Son Yunan saldırısı, ölecek bir hastanın can çekişirken son kıpırdanışıdır. —Çiftçinin istediklerinden: 1. Köyünde mütegalibenin tassallutundan masun ve mahfuz olarak çalışabilmek... **Akşam:** Yunanlılar müteferrik çetelere karşı ilerledikten sonra Eskişehir tahkimatı önünde durmaya mecbur kaldılar. —İstanbul bu iki günü oldukça endişe içinde geçirdi.

13/14-PERŞEMBE/CUMA

1. Antep Merkez Kurulu, İşe İşleri, Belediye ve ileri gelenler, güvercinlerle çevre kasabalara gönderilmek üzere bir "açlık bildirisi" hazırladılar. Bildiride şöyle denildi: "Düşman Antep'i açlıkla almak istiyor. Eyvah diyoruz. On aylık sedakârlığın neticesi, bu açlıkla yenilmek midir? Vatan, namus, din duygularıyla kalpleri titreyen din kardeşlerimiz, sizlerden yardım bekliyoruz. Üç gün içinde imdat ulaştıramazsanız, bu size son selamdır..." Antep Kuva-yı Milliye Komutanı Özdemir Bey de 9. Tümen ile 2. Kolordu'ya Antep'te hüküm süren korkunç açlığı anlatarak ne yapıp yapıp yiyecek yetiştirmelerini istedi, dışarıda hazır bekletilecek yiyeceği, çemberi yapıp alabileceğini bildirdi. (Uzel: 250, 253)

14 - CUMA

1. Gökbayrak Taburu, Yunanlılara yaptığı bir baskınla Yenişehir'i kurtardı. Ardından 5. Süvari Alayı da kasabaya girdi. İkinci Süvari Birlikleri İnegöl'ü savaşımsızın işgal etti. Yunanlılar çekilirken, Karaağaç'ı, Saraycık ve Mu-

ratderesi kesimindeki köylerle Mezit vadisindeki köyleri yağma ettiler. Türk kaynaklarına göre, yiyecek, hayvan ve ev eşyasını alan Yunanlılar, götüremediklerini tahrip ettiler, halkın ırzına da saldırdılar. Köylerini boşaltan halk, dağlara sığındı. Yunanlıların savaştan önceki mevzilerine çekilmesiyle Birinci İnönü Savaşı sona erdi. Savaş, Yunanlıların bir keşif saldırısı amacıyla 6 Ocak'ta ileri harekete geçmesiyle başlamıştı. (TİH II/3: 230; Alem-dar: 17; PS: 18; Apak 2: 222; Sarıyanis Ks. III: 2) ★ Yunanlılar Karahallı'yı ikinci defa işgal ettiler (Gnkur. 59).

2. Birinci İnönü başarısı üzerine Konya'da zafer alayları ve şenlikler yapıldı (Öğüt: 15).
3. Refet Bey kuvvetlerinin de katılmasıyla Çerkez Ethem kuvvetlerinin takibine başlandı. Gece Kütahya önlerinden çekilen Ethem, Gediz yönüne gidiyor. (HM: 17; İzzettin 2: 70; Güralp: 117; TİH II/3: 131; ÇEH: 156; Selek 2, II: 178; Macario: 37)
4. Sovyet elçilik kuruluyla birlikte Kars'ta beklemekte olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ilk grubu Erzurum Valisi Hamit Bey'in, canlarının korunacağı konusunda garanti vermesi üzerine Kars'tan Erzurum yönüne hareket etti. Mustafa Suphi'nin Sovyet Elçiliği ile birlikte gitmeleri isteği kabul edilmedi. Karabekir, Erzurum valisine çektiği telde, Suphi grubundan ilk kafilenin yola çıkarıldığını bildirerek, ikinci kafilenin yola çıkarılmasını engelleyecek olaylar yaratılmamasını istedi. (Bel. 140: 645; Nur: 730)
5. Kars'ta Ali Fuat Paşa kuruluyla dün görüşen Sovyet Elçisi Mdivani, Stalin ve Orjonikidze ile yaptığı görüşmelere dayanarak, Sovyetlerin Van ve Bitlis'ten Ermenilere toprak istemediğini yazılı olarak bildirdi. Sovyetlerin bu yoldaki istekleri Ankara'da tepki ile karşılanmış, dostluk ve yardım anlaşmasının imzalanmasında geciktirici bir etki yapmıştı. Karabekir, Mdivani'den Sovyetlerin siyasî anlaşma yanında askerî bir anlaşma yapma isteği hakkında da bilgi istedi. (Cebesoy 2: 118; Tengirşek: 200; Yerasimos: 289; TİH II/3: 271)
6. Ankara İstiklal Mahkemesi, Yeni Dünya Gazetesi sahibi Arif Oruç'un sor-gusuna devam etti. Oruç, Hükümet aleyhinde yazı yazmak için Ethem'den para aldığı, Eskişehir işçilerine hitaben yazılmış bildiriye matbaada bastırıldığı suçlamalarını reddetti. (Günaydın: 7.8.1976) ★ Bursa'da 19 Aralık günü Yunanlıların tutukladığı yurtseverler, Hükümet binasından Tavukpazarı Medresesi'ne nakledildiler. 22 Ocak'ta sonuçlanan yargılamada 6 kişi ömür boyu hapis cezasına çarptırılacaktır. (Eğilmez: 70)
7. İstanbul'da İngiliz Karargâhı'ndan Savaş Bakanlığı'na gönderilen şifre tel-grafta, Çerkez Ethem'in Yunanlılar tarafına geçmek istemesinin Mustafa Kemal ile Yunanlılar arasındaki gizli görüşmeleri kamufle etmek için tertip olabileceği üzerinde duruldu. Rapora göre iki yüzlü olan Mustafa Kemal, İngiliz karargâhına da bir adam göndermek istiyormuş. (Şimşir III: 32)

8. Dışişleri eski bakanlarından Rifat Bey, Münih'ten Roma'da bulunan Maliye eski Bakanı Cavit Bey'e yazdığı mektupta, İstanbul'la Ankara'nın arasını bulma önerisine karşı çıktı. "Bunlarda ne ümit var ki Anadolu'lularla aralarını bulmaya çalışalım, İstanbul değişmedi. Başta "Halife-yi ru-yi zemin" olduğu halde, eski hamam eski tas. Son ümit Ankara'da..." dedi. (**Tanin:** 14.3.1945)
9. **Yenigün:** İnönü Meydan Harbi'ndeki Türk zaferi. **İleri:** Eskişehir önünde Yunanlılar durdular mı?... Eskişehir'i nüfus kesafetinden dolayı işgal etmediklerini söylüyorlardı. Yeni tebliğleri de yayımlanmadı. **Alemdar:** Eskişehir cephesinde son askerî vaziyet. Harekât hakkında bir Yunan tebliği yok. **Peyami Sabah:** Anlaşmamızın değiştirilmesi söz konusu değil. **İkdam:** Yunan saldırısı durdu. Macar **Magyarsag** gazetesi: Sevinçle bildirilir. Türkler üç yerde Yunan cephesini yarıdılar. (**Bel.** 177: 81)

15 - CUMARTESİ

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum Merkez Kurulu, toptan istifa etti. Erzurum Kongresi'ni toplayanlardan Hoca Raif Efendi'nin başkanlığındaki kurul, Hükümet'in Halkçılık Programı adı altında Meclis'e sunduğu anayasa tasarısı ve resmî Türkiye Komünist Fırkası'nı kurmakla sola kaydığını, cumhuriyete doğru gittiğini ileri sürerek buna karşı "Müdafaa-i Hukuk ve Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti"nde toplanacak, Mustafa Kemal 11 Nisan'da Karabekir'den bu girişime engel olmasını isteyecek, kurulun tutumunda direnmesi üzerine 25 Temmuz'da kuşkuları gidermeye çalışacaktır. (**Bel.** 140: 646)
2. Çerkez Ethem'den kopan kuvvetlerin Hükümet'e sığınmaları devam ediyor. Daha önce Kuvayı Seyyare emrine verilmiş olan 159. Alay'ın 190 mevcutlu ikinci taburu bugün Güney Cephesi birliklerine katıldı. (**TİH** II/3: 132; **HM:** 17)
3. Ankara'daki komünistlerden Behram Lütfi tutuklandı. Behram Lütfi, 9 Mayıs'ta Ankara İstiklal Mahkemesi'nce 5 yıl kürek cezasına çarptırılacaktır. (**Tunçay:** 253)
4. Moskova'ya gitmekte olan Türk Elçilik Kurulu (Ali Fuat Paşa, Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler) şerefine Kars'ta ziyafet verildi. Kurul, yarın Moskova yönüne hareket edecek. (**Karabekir** 1: 853)
5. Sovyetler, Berlin'de bulunan Enver Paşa'ya 50.000 Mark gönderdiler. Enver Paşa, Moskova'da bulunan amcası Halil Paşa'ya gönderdiği mektupta, Anadolu'ya geçmek arzusunda olduğunu, her taraftan çağrı aldığını, Rusya Müslümanlarından bir birlik kurmak istediğini, Ruslar bu kuvveti ve parayı göndermezlerse İtalya yoluyla Anadolu'ya geçeceğini bildirdi. (**Cebesoy** 2: 170; **Karabekir** 3: 263; **Karaman:** 106, 136)

6. Ermenistan Bolşevik Hükümeti, Ankara'ya verdiği notada, Ermenistan'daki Türk işgal birliklerinin her şeyi yağmaladığını, halkı aç bıraktığını, katliama giriştiğini, 18-50 yaşları arasındaki erkeklerin ağır işlerde çalıştırılmak üzere Erzurum'a götürüldüğünü, Gümrü'deki Devrimci Komite'nin işgal birliklerince oyuncak durumuna düşürüldüğünü ileri sürdü. Notada "Biz devrimci Türkiye ile barış içinde yaşamak istiyoruz. Yukarıdaki gerçekler karşısında Türkiye, tarihsel görevini yerine getiremez" dendi, Türk işgal birliklerinin geri çekilmesi istendi. (Karabekir 1: 853; Yerasimos: 291 "19 Ocak")
7. Fransızlar, Demiryolu güneyinde bulunan Münbiç'i yeniden işgal ettiler. Yarın geri alınacak olan kasaba, sonunda Fransızlara terkedilecektir. (Gnkur. 151)
8. İstanbul'da Cinayet Mahkemesi'nde polis memurları Rıfki ve Adil Efendilerin yargılandığı işkence davasının üçüncü duruşması. Dinlenen tanıklardan bir kısmı, sanıkların işkence yaptığını gördüklerini, diğerleri ise duyduklarını söylediler. (İkdam, Alemdar: 16)
9. Akşam: Durmayalım, çalışalım! Önümüzde bir safha daha açıldı. Avrupa efkârını tamamiyle lehimize çevirebiliriz. Hakimiyeti Milliye: Biri hıyanete, diğeri düşmana karşı iki zafer kazandık. —Türk askeri yaşa! Bir kere daha istiklal semasında güneş gibi yükseldin. Ağlamaktan kararan gözlerimize sevinç ışığı verdin. Türk askeri, gazi asker, mübarek asker, var ol! —Bakû'da yayımlanan Komünist gazetesinden: Türkiye-Rusya münasebetleri. Öğüt: Şahıs yok, millet var! İleri: Yunan maliyesinin zorlukları durmadan artıyor. Alemdar'da Mustafa Sabri: Bugünkü ve yarınki İslam fikirleri. —Fransa'da kabine buhranı. İkdam: Köylüye köyünü sevdirmek. Karagöz'de Hacıvat'la Karagöz fırtınalı bir denizin ortasındaki kayıkta. "—Yine iki rüzgâr arasına düştük Karagöz. Bu çalkantıda batmazsak çok şükür. Hem şarktan esiyor, hem garptan." —Ne yapmalı bilmem ki, bari ikisinden biri alt olsa da biz de akıntıya kapılıp limana girsek." —Karagöz'ün gözleri, Anadolu işi gözlemeyi gözlemeden göz göz olmuş. Hamur adamaklı mayalanınca bu gözlemeyi yapacak.

16 - PAZAR

1. Sovyetlerde çıkan bazı pürüzler nedeniyle Kars'ta bekletilmekte olan Ali Fuat Paşa, Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beylerden oluşan elçilik kurulu, Moskova yönüne hareket etti. Kurul 18 Şubat'ta Moskova'ya varacak, 24 Ağustos'ta parafe edilen dostluk ve yardım anlaşması 16 Mart'ta imza edilecektir. (TİH II/3: 271; Tengirşek: 208; Melzig: 104)
2. İlk grubu önceki gün yola çıkarılan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ikinci grubu da trenle Kars'tan Erzurum'a yollandı. Erzurum Valisi Hamit Bey, Karabekir'le birlikte hazırladıkları tertipleri Mustafa Kemal'e bildirdi. "Mustafa Suphi ve yanındakileri mahfuzan sınır dışına sevkolunmak üzere Trab-

zon'a göndereceğim" dedi. Vali ayrıca, Mustafa Suphi'nin gelmesi üzerine Ankara'dan "kesiniz, kırnınız, hemen Bolşevik olunuz" diyen mektup geldiğini, Erzurum halkının galeyanda olduğunu ileri sürdü. (Bel. 140: 646; Yeni İstanbul: 15.7.1966; R.N.İleri: 226; Goloğlu 4: 37)

3. Çerkez Ethem'in 1. Kuvayı Seyyaresi içinde önemli bir kuvvet olan "Bolşevik Taburu" Komutanı İsmail Hakkı Bey, Kütahya'ya gelerek orduya katıldı. İsmail Hakkı Bey, 5 subay, 261 erden meydana gelen kuvvetini de terhis ettiğini söyledi. Ordu birlikleri Gediz'e girdi, Atlı birlikler Emet yönünde ilerlediler. Ethem kalan birlikleriyle hâlâ direniyor. (ÇEH: 154; İzzettin 2: 77; Güralp: 119; TİH VI (1974): 248 "15 Ocak", Vandemir 1: 10; BTDD 14: 50; HM: 17)
4. Eski Başbakan, bakan, Senato başkanı, büyükelçi, ordu kumandanı gibi unvanları bulunan Türklerden Hüseyin Hilmi, Cavit Bey, Ahmet Rıza Bey, Mahmut Muhtar, Çürüksulu Mahmut, Vehip Paşalar, Ahmet Rüstem, Sudi, Ziya, Ahmet İhsan, Galip Kemalî Beyler Romada toplandılar. Bir hafta sürecek olan toplantılara, Berlin'den gelmiş olan Talat Paşa da bir ara katılacak, İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında aracılık görevini üstlenen bu kişilerin ortak kararı 22 Ocak tarihiyle Fransız Başbakanı'na bildirilecektir. (HM: 22 Şubat; Tanin: 9.12.1944, 5.5.1946; Söylemezoğlu, 30 Senelik Siyasî Hatıralarım: 469)
5. Fransa'da, başbakanlığı kısa süren M.Leygues'ten sonra Aristidi Briand başbakan oldu. Briand 20 Ocak'ta parlamentoya Hükümet programını sunacak, İngiliz siyasetinin takipçisi Clemenceau'dan farklı olarak dış politikaya yeni bir yön verecektir. (İleri: 19; Alemdar: 17; Bel. 177: 383)
6. Yenigün: Malum ihanet (Çerkez Ethem) nasıl şekillendi ve gelişti. Mustafa Kemal Paşa'nın ihanet vesikaları hakkında Meclis'te verdiği izahat. Ögüt: Basübadelmeyt (öldükten sonra dirilme)! İleri: İşkence sanıkları hakim önünde. —Kuvayı Milliye'nin karşı saldırısı. Alemdar: Yunan tebliği yine yayımlanmadı. —Cinayet mahkemesinde işkence davası. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Bolşevikliğin tekâmülü.

17 - PAZARTESİ

1. Simav yönüne harekete devam eden ordu birlikleri, Ethem kuvvetlerinden 200'ünü yakaladı. Kuvayı Seyyare'nin kalan kuvvetleri Demirci yönüne çekildiler. Eski arkadaşlarından Binbaşı Derviş Bey, Hükümet adına Ethem'den teslim olmasını istedi. Ethem bu isteği reddetti. ★ Hükümet, Demirci, Simav, Gördes ve çevresi halkına bir bildiri yayımlayarak Ethem'e müsamahakâr davranılmamasını istedi. Bildiride "Hiç bir milletin tarihinde böyle bir leke yoktur" denildi. (HM: 19; PS: 26; ÇEH: 160; TİH II/3: 137; VI (1974): 249, 250; Vandemir 1: 10; HTVD 73, bel. 1592)

2. Yurdun çeşitli yerlerinden gönderilen tebrik telgrafları Meclis'te okunmaya başlandı. Birinci İnönü Zaferi'nin kutlandığı telgraflarda Ethem'in hareketi de lanetleniyor. (ZC 7: 291)
3. Çivril, Menderes Grubu tarafından geri alındı. Yunanlılar Çivril'i 8 Ocak'ta işgal etmişlerdi. 1 Nisan'da yeniden işgale uğrayacak olan kasaba, 30 Ağustos 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur. 23; HM: 19)
4. Mustafa Kemal'in United Telegraph muhabirine verdiği demeç Hakimiyeti Milliye'de: İtilaf Devletleri, milletimizi bir hayvan sürüsü ve memleketimizi sahipsiz açık arazi sanıyorlar. Milletimiz vatanına sahiptir, hürriyet ve bağımsızlığına aşkla bağlıdır. Sevr Anlaşması'nı yok sayıyoruz, son amaç istiklal ve hakimiyeti sağlayacak bir barıştır... (HM: 17; AS: 20; ASD III: 15)
5. 7 mebus, İnegöl'e geldi, er olarak bir atlı bölüğüne katıldı. Mebuslar, küçük bir çarpışmaya katılarak Ankara'ya döndüler. (Apak 2: 222; TİH II/3: 236)
6. TBMM Hükümeti, Menşevik Gürcistan'ı tanıdı. Türkiye'nin dün Kars'tan yola çıkan Moskova Elçilik Kurulu, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e ulaştı. Kurul, Gürcistan Dışişleri Bakanı Ramişvili ile görüştü. (Tengirşek: 209) ★ Dışişleri Bakanlığı bütçesine 7.500 lira ekledi (CR: 11).
7. TBMM'nde nisbî ve tek dereceli seçim, meslekî temsil usulü reddedildi (ZC 7: 292).
8. Çanakkale'ye bağlı Ezine kasabasının Kikli bucağında Onbaşı Hristo, gece yarısı silahlı olarak ve zorla Hafız Çavuş'un evine girerek 18 yaşındaki Hatice'yi bu gece kendisine vermesini istedi, kızı kolundan çekerek götürmek istedi. Hatice, bir komşusuna kaçarak kurtulabildi. Hristo, yarın gece gene gelecek, kızı Hristiyan yaparak evleneceğini söyleyecek, feryadı duyarak yetişen İhtiyar Heyeti ile Hafız Çavuş'u karakola götürerek dövecektir. (TYF II: 217) ★ Çatalca'ya bağlı Evren köyünde Yunan askerleri, bir köylünün ağılını basarak seksen koyunu gasbettiler. Köylünün başvurusu üzerine bir Fransız Yüzbaşı, koyunları geri alarak sahibine verdi. (Şarkî Trakya'da Yunan Zulümleri: 55)
9. Belçika Orta Elçisi de Welle, raporunda, saldırıya geçen Yunan ordularının karşılarında dağınık ve disiplinsiz çeteler bulduklarını ve bunları püskürttüklerini ileri sürdü. Yunanlıların kış ortasında Ankara'ya yürüyemeyeceklerini, yalnız bırakıldıklarını, Venizelos politikasının izlenmesinin Yunan halkını bıktırdığını yazdı. (Kerman: 22)
10. Akşam'da N. Sadık: Mev'ut hüküm: Yunan ordusu Anadolu'da barışı kurma aracı değil, ateşli külü karıştıran bir araçtır. Geldiği yere dönmelidir. —Yunanlılardan neden bir malumat yok. Çünkü, bir fırkaları mahvolmuş, ötekiler kaçıyor. İkdam: Karşı saldırı başarıyla geliyor. Vakit: İnönü

Meydan Muharebesi. Hakimiyeti Milliye: Anadolu halk ordusu varlığını, birinci olarak Doğu'da göstermişti, ikinci olarak şimdi gösterdi. Anadolu'da artık kuvvetli bir ordu vardır. Anadolu davasının kesin zafere gittiğinde kim-senin.şüphesi yoktur. —İstanbul'da sevinç ve heyecan. —Meclis'in tezahürat ve teşekkürleri. **Albayrak:** Ermenistan'da ele geçirilen silahlar: 760 top, 10 makinalı tüfek, 4.252 tüfek. —İran ne halde: İngiliz-İran itilafnamesiyle dünyanın en kıymetli ticaret pazarı olan İran, İngiliz istilasına terk edildi. İran halkı, isyan haline geçti. **İleri:** Anadolu'nun yüzü gülüyor. İnönü'nde bir darbe ile kazanılan savaş devam ediyor. —İnönü harbi bütün İzmir cephesini sarstı. (Miralay İsmet Bey'in resmi. İstanbul'un işgalinden beri İstanbul gazeteleri Anadolu önderlerinin resimlerini basamıyorlardı) **Alemdar:** İzzet Paşa Heyeti, Ankara'da görüşmeler yapıyor. İçişleri Bakan Vekili Mustafa Arif Bey, Hükümet'in istifa edeceği haberini yalanladı. —Memurların sefaleti ile ilgili karikatür. Evlenmek isteyen iki gencin korkusu. Kız: Allah vere de memur olmasa; erkek: Allah vere de memur olduğumu bilmeseydi. **Peyamı Sabah'ta Ali Kemal:** Türklerde askerî celadet. —İnönü Savaşı tafsilatı.

18 - SALI

1. Mustafa Suphi ve arkadaşları Kars'tan Erzurum'a geldi. Gruptan Mehmet Emin ve Süleyman Sami, arkadaşlarından ayrılarak Erzurum'da alıkonuldular. (Böylece ölümden kurtarılmış oldular.) Suphi ile arkadaşlarının İngiliz ajanı oldukları yolunda söylentiler yayılıyor. Türkiye Komünist Partisi yöneticileri, 28 Ocak'ta Trabzon'a ulaşacak, aynı günün gecesi Karadeniz'de öldürülerek denize atılacaklardır. (**Yeni İstanbul:** 14.7.1966; **Goloğlu** 4: 41)
2. Eski arkadaşlarından Binbaşı Derviş Bey, Çerkez Ethem'e bir mektup yazarak teslim olmasını bir kere daha istedi. Derviş Bey, Tevfik Bey'le birlikte Simav'a gelmesini istediği Ethem'e şunları yazdı: Tarihte kazandığınız büyük adın lekelenmesini istemiyorum. Yunanlılarla yaptığınız temas, çok kötü etki yaptı. Hareketinizden geri dönerseniz, iyi niyetten başka bir şey görmeyeceksiniz. (**TİH** II/3: 138; VI (1974): 250; **Esengin:** 248) ★ 1. Kuva-yı Seyyare'den bazı erler, Demirci Kaymakamı'na başvurarak Ethem'in maiyetine, orduya kurşun atmak için girmediklerini bildirdiler. Kaymakam onların kılığını değiştirerek güvenilir yerlere sakladı. (**Vandemir** 1: 11; **Güralp:** 126)
3. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Kafkas Cephesi Devrimci Askerî Sovyet üyesi G. K. Orjonikidze'ye şu talimatı verdi: "Mdivani, Ermenistan'ın Türkler tarafından yağma edilmesine engel olsun. Kardeş Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'nin mahvına seyirci kalamayız". (**Yerasimos:** 292)
4. 6. Süvari Alayı, makinalı tüfek ve toplarla donanmış olarak Zara'ya girdi. Miralay Halis Bey, Ümraniye'de el konulan cephane ve mühimmatı geri istediye de bu isteği isyancılar tarafından reddedildi. (**Koçkiri:** 56)

5. İkinci Kolordu birlikleri, Antep'e yiyecek getirmekte olan Fransız kuvvetlerine saldırdı. Yarın sona erecek olan İkizkuyu Savaşı'nda İkinci Kolordu, istediği başarıyı elde edemeyecektir. Fransız çemberi içinde bulunan Antepliler açlık içinde kıvranıyor. (TİH IV: 230; Ünler: 133; Andrea: 114; Abadi: 74; S. Adil Paşa: 357)
6. İngilizlerin İstanbul'daki genel karargâhından Savaş Bakanlığı'na gönderilen gizli telde, Mustafa Kemal'in bir yandan İtilaf Devletleri'yle İstanbul Hükümeti'ne karşı Rus tehdidini kullanırken, öte yandan Ruslara blöf yapmak niyetinde gözüktüğü, Kemalistlerin Mustafa Kemal ile İngilizler arasında aracılık yapması için İstanbul'da bulunan Ukraynalı Addisiovich'in nabzını yokladığı bildirildi (Şimşir III: 33) ★ Roma toplantısında Ahmet Rıza Bey'in Fransızlara eğilim göstermesi ve şiddetle Bolşeviklerin aleyhinde bulunması herkesin dikkatini çekiyor (Tanin: 5-5.1946).
7. İngiliz Dışişleri görevlilerinden Mr. Nichelson, Sevr Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi konusunda bir muhtıra hazırladı. Muhtırada şöyle denildi: "Mustafa Kemal'e ödün verilince milliyetçiler daha da ileri gidebilirler. Daha önemlisi, İngiliz emperyalist politikasının bir kozu olan Yunanistan zararına Türklere ödün verilmesi, İngiliz emperyalist çıkarları için de sakıncalı olabilir". Bakan Yardımcısı Crowe'un yorumu: Ödünde pek ileri gidilmemelidir. (Şimşir III: 33, 36)
8. ABD Yüksek Komiseri'nin raporu: "Ankara Hükümeti, Antalya'da İtalya ile müzakere teklif etti" (Jaeschke 1: 136). ★ Wilson: Ermenistan'da hareket mümkün değildir (Jaeschke 1: 136).
9. Ankara Hükümeti, maden arama ruhsatı ve imtiyazının düşman devletler uyruklularına devredilmesini yasakladı (Düstur 3/1: 195).
10. Ruşen Eşref, İstanbul'dan İnebolu yoluyla geldiği Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etti (AS: 20).
11. Vakit: Kuvayı Milliye'nin karşı saldırısı. Yenigün'de (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası Genel Yazmanı Muhittin Baha Bey'in açıklaması: Tokat Mebusu Nazım ve arkadaşlarının artık Yeşilordu ile ilgileri yoktur. Yeşilordu, Türkiye Komünist Fırkası'na katılmıştır (16 tarihli Emek'te yayımlanan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın açıklamasına cevap) (Tunçay: 187; Cerrahoğlu 2: 184). İleri: Anadolu halk ordusunun saldırısı gereği gibi gelişmiştir. İnönü Savaşı nasıl kazanıldı? Kuvayı Milliye, güneyde Simav ve havalisinde saldırıya başlamıştır. Anadolu kendi hakkını savunacak bir kudrette olduğunu ispat etmiştir. Refi Cevat, yeniden Alemdar'da: Türk uzandığı yerden doğruldu, oldukça kuvvetli bir tekme savurdu. Peyamı Sabah: Papulas itirafa başlıyor. —Ali Kemal: Yunan yenilgisinin herkes için bir bayram sevinci yarattığını söylersek, hem duygularımızı açıklamış, hem de muhalefetin hislerine tercümanlık etmiş oluruz. Fakat, arzettiğimiz siyasî

tedbirlere başvurulmazsa sonumuz yine perişandır, yine perişandır. **Akşam:** Kuvayı Milliye, Uşak Cephesi'nde taarruza geçmiştir.

19 - ÇARŞAMBA

1. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği ihbar yazısında, Şeyh Servet ve Dr. Nazım Bey tarafından halka Yeşilordu Cemiyeti bildirilerinin dağıtıldığını bildirdi, bunda yabancı parmağı bulunduğunu ileri sürdü. Adıgeçen ve "Yeşilordu ve gizli Türkiye Komünist Partisi teşkilatlarına" hitaben yazılan bildiride bu iki örgütün ve devrim akımlarının birleştirilmesine karar verildiği, Bolşevik Partisi programının kabul edildiği, Resmî Türkiye Komünist Fırkası ile bir ilgilerinin olmadığı anlatılıyor. Hükümet, Yeşilordu'nun, resmî partiye katılmayan kanadını İstiklal Mahkemesi'ne verecek ve bunlardan bir kısmı 9 Mayıs'ta mahkûm edileceklerdir. (**Tunçay:** 247; **Tunçay, Mesai:** 36; **TİH II/3:** 599; **Yak. Tar. II:** 69; **Tevetoğlu:** 155; **Darendelioğlu** 59; **Sayılğan:** 159; **Aybars:** 93)
2. Darülfünun Hukuk Fakültesi Devletler Hukuku öğretim üyelerinden Profesör Ahmet Selahattin Bey, İstanbul'da öldü. Yazılarında mandacılığa karşı çıkarak kayıtsız şartsız tam bağımsızlığı ve millet egemenliğini savunan Son Meclis-i Mebusan üyesi Ahmet Selahattin Bey'in ölümü, öğretmenler, gençler ve yurtsever halk arasında büyük üzüntü yarattı. Selahattin Bey'in cenazesi yarından sonra kaldırılacak. (**Akşam:** 20; **İkdam, PS, Vakit:** 21; **İleri, Alemdar:** 21, 22; **Meray:** 81)
3. Çerkez Ethem ve emrinde kalan kuvvetler, Demirci'den çekildiler. Öğleden sonra da 220 mevcutlu Osmanlı Alayı perişan bir durumda Demirci'den geçti. Bunların erzak ambarlarını yağmalamaması için kasabada tedbir alındı. Ardından ordu birlikleri Demirci'ye geldiler. Ethem'in son birlikleri 22'de dağılacak, 700 kadarı Yunan tarafına geçecektir. (**Vandemir 1:** 12)
4. İki gündür, Antep güneyindeki İkizkuyu'da Fransızlara yapılan baskınlardan bir sonuç elde edilemedi, çarpışmalar sonunda, Antep'e gelmekte olan Fransız kuvvetlerinden 40 araba, 200 tüfek alınabildi, 200 kişi öldürüldü. Fransızlar, bunlara rağmen Antep'e ulaşmayı başardılar. (**Uzel:** 260; **Lohanizade:** 331; **TİH IV:** 230; **Andrea:** 114; **Abadi:** 74; **HTVD** 54, ves. 1239; **Mümtaz:** 74; **Ünler:** 134)
5. Yunan askerî idaresi, Bursa'da tutuklu Kuvayı Milliyecilere iddianameleri dağıttı. İddianamede, Ekim-Aralık arasında gizli bir örgüt kurarak Yunan ordusunun harekâtı hakkında düşmana haber ulaştırmakla suçlanan İstinaf Ceza Mahkemesi Başkanı Süleyman Vehbi ve arkadaşlarının idamı isteniyor. Tutuklulardan biri sabaha kadar nafile namazı kıldı, biri de rakı içti, göbek attı... Hüküm: 22 Ocak. (**Eğilmez:** 74)

6. **Öğüt:** İngiliz fikri İnönü'nde gömüldü. **Vakit:** Yunan ordusunun hezimetini, her taraftan doğrulanıyor. **İleri:** Tramvay amelesi, grev tehdidinde bulunuyor. **Alemdar:** Avrupa Konferansı da birleşmemizi bekliyor. **Peyamı Sabah:** Yunan hezimetini hakkında en son malumat. **İkdam:** Yunanlılar Uşak'ta mağlup oldular. **Sebilürreşat**'ın Ankara'da ilk sayısı: Mehmet Akif'in Kastamonu Nasrullah Camii kürsüsündeki konuşması ve Eşref Edip'in 1 Eylül'de Bakû'da toplanmış olan Şark İlleri Kurultayı murahhasları ile mülakatının 1. bölümü. **Hakimiyeti Milliye,** Avrupa'da barış için elverişli şartların doğduğu, bu fırsatın kaçırılmayarak silahları bırakıp barış yapmak gerektiği yolunda İstanbul'daki yaygın görüşün İngiliz ve Fransızlar tarafından empoze edildiğini belirtiyor. "Morfin siyaseti" dediği bu propagandalara karşı yurtsever İstanbul basınını uyarıyor. **Karagöz**'de, söz dinlemeyip duvara çarparak tepetakla olan ama "duvara kadar varıp gelecekti" denilmesini isteyen Karagöz... —Bir de bizim memlekette sanatkâr yok derler. Eskişehir taşından marifetli tesbihler, Ankara tüftüğünden su geçirmez sof yapanlar var...

20 - PERŞEMBE

1. Yeni Türkiye'nin ilk anayasası... Temeli Halk Zümresi'nin programına ve Hükümet'in 13 Eylül tarihli "Halkçılık Bildirisi"ne dayanan 23 maddelik yeni anayasada egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu, idare usulünün de halkın kendi geleceğini doğrudan doğruya yönetmesi olduğu, seçimlerin iki yılda bir yapılacağı, Meclis başkanının aynı zamanda Hükümet'e de başkanlık yapacağı belirtiliyor. Bu anayasanın kabulüne Padişahlık otoritesine bağlı bazı mebuslar karşı çıktılar. Türkiye'de ilk anayasa 1876'da yapılmış, 1878-1908 yılları arasında yürürlükten kaldırılan bu anayasa, 1908 İkinci Meşrutiyet'le yeniden uygulamaya konulmuştu. Bugün kabul edilen ve daha sonra 1921 Anayasası olarak adlandırılacak olan anayasa, 4 yıl yürürlükte kalacak, 1924'te yapılan anayasa ise 1961'e kadar uygulanacaktır. (ZC 7: 321-339; Söylev II: 415; Düstur 3/1: 196; Tarih IV: 85)
2. Ordunun takip hareketleri karşısında Demirci'yi savunamayarak dün Gördes'e çekilen Çerkez Ethem'e, eski arkadaşı Binbaşı Derviş Bey, üçüncü kez teslim ol çağrısında bulundu. Derviş Bey'in Demirci'den yazdığı mektupta, teslim olduğu takdirde iyi davranış göreceğine ilişkin güvence verildi. (TİH VI (1974): 252; II/3: 140; Vandemir 1: 13; Esengin: 429)
3. Moskova'ya gitmekte olan Yusuf Kemal Bey başkanlığındaki Elçilik Kurulu, Tiflis'te Gürcistan Başbakanı Jurdani ve Tiflis Belediye Başkanı ile görüştü. Yusuf Kemal Bey, Ankara'ya gönderdiği raporda, Sosyal Demokrat Gürcü Hükümeti'nin önerilerini anlattı ve buna karşı Ankara'nın talimatını sordu. Rapora göre Gürcü Hükümeti, Sovyetler'e karşı Avrupa'dan maddî yardım alan bir Kalkas Konfederasyonu ve Türkiye'nin de bu konfederasyona katılmasını öneriyor. (Tengirşek: 208; Cebesoy 2: 122; Nur:732 vd.: Kurulun

Şîî ve Sünnî camisini ziyareti, Yusuf Kemal'in Sovyetler aleyhine nutku, Rıza Nur'un bu "pot"u düzeltme çabası...)

4. İngiliz Kabinesi, Doğu sorununu görüştü. Sevr Anlaşması'nda bazı değişiklikler yapmak amacıyla Başbakan'a ve Dışişleri Bakanı'na Paris'te bazı görüşmeler yapma yetkisi verildi. Lloyd George ve Lord Curzon Paris'e gitti. (Bel. 177: 382, 383) ★ Yeni Fransız Başbakanı A. Briand, Hükümet programını sunarken parlamentoda yaptığı konuşmada, Türkiye barışının ivedilik kazandığını belirtti (**Öztoprak**: 261).
5. Rumbol'un İngiliz Dışişleri'ne raporu: Mustafa Kemal'e artık çetebaşı gözüyle bakılamaz. Onun hükümeti etkin. Yakın zamanda Fransızlar yüzünden de çökmez. Sovyetlerle ilişkilere önem veriyor. Türklere bazı ödünler verilirse ılımlı milliyetçiler Batı yörüngesine çekilebilir ama kuvvet gösterisine de gerek var. Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapılırsa bir çıkış yolu bulunabilir fakat Mustafa Kemal Hükümeti'ni tanımaktan da kaçınmak gerekir. (**Şimşir** III: 59; Bel. 177: 381)
6. Uşak'a bağlı Karahallı, Sivaslı ve Ulubey, Yunanlılardan geri alındı, Yunanlılar bu kasabaları 1 Nisan'da yeniden işgal edeceklerdir (**Gnkur**. 59).
7. 14 Eylül'de kurulan Buhara Devrim Hükümeti'nin Ankara'ya gönderdiği kurul İnebolu'ya çıktı (**Peker**: 298).
8. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Ben bilakis yakında bu zulümlerin biteceğine kaniyim; çünkü her kuvvetin fevkinde olmak üzere bir cihan efkâr-ı ammesi var, hürriyet ve mefkûresi var, İstiklal mefkûresi var. Bu mefkûreleri boğmaya beyhude çalışıyorlar. Zulüm, hadd-i kemalini bulmuştur. İnsaniyet artık esarete tahammül edemez. Fazla tazyik, uyandırmaktan başka netice veremez. Eğer bir medeniyet cihanı varsa, bu zulümler devam edemez. (**F.A. Tansel**: 536) ★ Roma toplantısında Cavit ve Ahmet Rıza Beylerin hazırladığı uzlaştırma tasarıları (**Tanin**: 5.5.1946, Cavit Bey'in notu: Bir çok müzakereler, bitmez tükenmez boş sözler...)
9. Orjonikidze, Türkiye'ye yapılan silah teslimatını Moskova'ya bildirdi (**Şemsutdinov**: 236).
10. **Öğüt**: Büyük zafer karşısında. **Vakit**: Bursa cephesinde savaş devam ediyor. Papulas "mağlubiyet yoktur!" diyor. Yalnız kahraman Yunan ordusu mağrurca ve mütefahirane surette geri çekilmiş! **İstikbal** (Trabzon): Bir takım serseriler (Mustafa Suphi ve yoldaşları) tevkif olundu (**Jaeschke** 1: 136). **İleri**: Yunanlılar imdat kuvveti bekliyorlar. 18 tarihli Yunan tebliğinde "Birliklerimiz mevzilerine mağrurane dönüyorlar" deniyor. —Çerkez Ethem İnegöl'de yakalanarak idam edilmiş (!). **Alemdar**: Tramvay amelesi greve karar verdi. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Ankara'dakilerin Çerkez Ethemlerden, Demirci Efelerden ayrıldıklarına bakılırsa küçük bir uyanış

eseri var. Bu uyanış ciddî ise İzzet Paşa heyeti başarıyla döner. **Açıksöz:** İstanbul gazetelerinin meserreti. **Akşam:** Elîm bir ziya: Selahattin Bey. —Yunanlılar nasıl ilerlediler, nasıl döndüler? **Hareketi** takip eden bir Ermeni muhabirinin verdiği malumat.

21 - CUMA

1. Ethem üzerine Gördes yönüne harekâta devam edildi. Ethem'in kardeşi Yüzbaşı Tevfik Bey, Yunanlılarla bir teslim protokolü imzaladı. Buna göre Ethem, kuvvetleriyle birlikte Yunan işgal bölgesine girecek, silahlarını teslim edecek; Yunan Hükümeti'ne teslim olan subayların maaşlarını ve hepsinin yiyeceğini Yunanlılar sağlayacak. (**TİH II/3:** 141, 142; **KASÖT:** 189; **Van-demir 1:** 13) ★ Çerkez Ethem gece (21/22) Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'e gönderdiği telgrafta, "Gerçeğin açıklanması pek geç kaldı, yanlış anlayışların meydana getirdiği garip tutumu uygun bir yöne yöneltmek için gereken teşebbüslere başlayacağım. Bu işlerin yarın akşama kadar sona ereceğini umarım" dedi. Ethem, Derviş Bey'e verdiği cevapta da, esas olarak hükümete teslim olmayı kabul ettiğini, fakat kardeşleriyle konuştuktan sonra bir cevap vereceğini bildirdi. Ethem, yarın kuvvetlerini serbest bırakarak dağa çıkacak, daha sonra Yunanlılara teslim olacaktır. (**TİH II/3:** 142; **Esengin:** 249)
2. Önceki gün 43 yaşında ölen Hukuk Fakültesi profesörlerinden Ahmet Selahattin Bey'in cenazesi kaldırıldı. Cenazeye çok sayıda öğretmen, kız ve erkek öğrenci katıldı. Mülkiye Mektebi öğrencilerinden biri yaptığı konuşmada, Ahmet Selahattin Bey'in kara günler içinde ışıklı ümit kılavuzlarından biri olduğunu belirterek onun ölümünden gençliğin duyduğu acıyı dile getirdi. (**Vakit, Alemdar:** 22; **Meray:** 81)
3. Yarın Ankara yönüne hareket edecek olan Sovyet Elçilik Kurulu Başkanı Mdivani, Kars'ta Kâzım Karabekir'i ziyaret etti. Mdivani 24 gündür Kars'ta bulunuyor. Onunla birlikte gelen Mustafa Suphi ve arkadaşları ise iki grup halinde Erzurum yoluyla Trabzon'a gönderilmiş bulunuyor. (**Karabekir 1:** 853; **Goloğlu 4:** 47)
4. Rum Patrikhanesi, Barış Konferansı'na çektiği bir telgrafta, Trabzon çevresinde çoğunluğun Rumlarda olduğunu ileri sürerek buraların Ermenilere verilmesine karşı çıktı. Ermeniler, Trabzon'dan Tirebolu'ya kadar olan bölgeyi Ermenistan sınırı içine almak istiyorlardı. Rum Patrikliği ise buraların Pontos toprakları olduğunu ileri sürüyor. Bu çekişme, iki patriklik arasındaki işbirliğini sona erdiriyor. (**Alemdar, İkdam:** 23; **PM:** 37)
5. TBMM adına İkinci Başkan Celalettin Arif Bey, Anteplilere Meclis'in ve Anadolu'nun selamlarını bildirdi. Gösterdikleri harikalardan dolayı onları övdü. (**Uzel:** 264; **Lohanizade:** 334; **Ünler:** 136)

6. Karargâhı Geyve'de olmak üzere bağımsız tümen yetkisinde Kocaeli Kumandanlığı kuruldu ve komutanlığına eski 9. Kafkas Tümeni Komutanı Albay Halit Bey atandı (HTVD 54, ves. 1237).
7. İngiltere'nin Atina Elçisi Granville'in Curzon'a bildirdiğine göre, Daily Telegraph muhabirini kabul eden Prens Nicholas, İngiltere izin verirse, Yunanistan'ın hemen Mustafa Kemal ile müzakerelere girişeceğini söyledi. Kral Konstantin ise buna pek istekli görünmüyor. (Şimşir III: 64) ★ Cavit Bey Roma'da Lutsaki'yi ziyaret etti. Lutsaki Ermeni kırımından yakındı, İngiltere ve Fransa'dan hoşnutsuzluğunu belirtti. (Tanin 7.5.1946)
8. Alemdar'ın polisten aldığı bilgiye göre, polis kayıtlarında İstanbul'da 846 Müslüman, 1.488 gayrimüslim vesikasız, 579 Müslüman, 122 gayrimüslim vesikalı fahişe çalışıyor. Polis, bir haftaya kadar Müslüman kadınların vesikalarını iptal ederek fahişelik yapmalarını önleyecek tedbirler alıyor. (Alemdar: 21)
9. Bursa'da tutuklu Kuvayı Milliyecilerin Yunan Savaş Mahkemesi'nde yarın sona erecek duruşması başladı. Vali Ziver Bey'in aleyhte yazısı okundu, sanıklar aleyhine ifade veren fabrikatör Osman Efendi oğlu Cemil dinlendi. (Eğilmez: 79)
10. Yenigün: Asrın Yakub'u Yusuf'unu arıyor. İleri: Medet umdukları Ethem'in adamları Yunanlılara gitmişler ve Kütahya'da 600 Kemalciyi esir aldıkları haberini vermişler. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Ankara'dakiler, müfrit ve ihtiraslı hareketleriyle merkezî hükümetin her başarılı hareketine engel oldular. Vakıt: Üzücü bir kayıp: Ahmet Selahattin Bey vefat etti. —Atina mektubu: Yunanistan İtilaf Devletleri'ne karşı askerî gücünü kanıtlamak için saldırıya geçti. Albayrak'ta, gazetenin sahibi Mithat'ın memurların halka iyi davranmasını isteyen yazısı. (Karabekir, bu yazıyı bahane ederek, öteden beri kızdığı Mithat Bey'i tutuklatmıştır. Erdeha: 73) Morning Post: Sevr Anlaşması'nın uygulanması mümkün değildir. Bizim gibi yorgun bir milletin de barışa ihtiyacı var. (HM: 9 Şubat)

22 - CUMARTESİ

1. Batı ve Güney Cephesi birliklerine yenik düşen 1. Kuvayı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem, kendisine sadık kalmış olan birliklerini serbest bıraktı. İsterlerse Yunan işgal bölgesine geçebileceklerini ya da Refet Bey kuvvetlerine katılabileceklerini söyledi. Ethem Bey, Akhisar'da bulunan kardeşleri Reşit ve Tefik Bey'e yazdığı mektupta, Yunanlılarla yaptıkları iltica protokolünün nefesine ağır geldiğini, bilinmeyen bir yöne hareket ettiğini bildirdi. Ethem'in toplam olarak 700 adamı Yunanlılara sığınmış bulunuyor, kendisi, sadık adamlarıyla dağlara çıkarak başıboş dolaşmaya başladı. Müfrezeler komutanlarından Parti Pehlivan ise Hükümet kuvvetlerine teslim olmayı reddetmekle birlikte düşman bölgesine girerek gerillacılık yapmaya başladı.

Ethem kendi ifadesine göre, bu tarihten on gün sonra, Yunan resmî tebliği-ne göre ise muhtemelen 26 Ocak'ta yeni bir protokolle Yunanlılara teslim olacak, İzmir'e götürülecek, burada Yunanlılar tarafından Kuvayı Milliye aleyhine kullanılacaktır. (PS: 28 Ocak, 14 Şubat; İkdam: 28; Vakit: 6 Şubat; İleri: 26; HTVD 58, bel. 1320; 73, bel. 1543; ÇEH: 176, 177-202; Vandemir 1: 13; TİH II/3: 143; VI (1974): 255; Söylev II: 406) ★ Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, cephelerdeki durum hakkında bilgi verirken Ethem'in durumunu da anlattı. Bazı mebuslar Ethem'in teslim olup olmadığını sordular, teslim bile olsa İstiklal Mahkemesi'ne verilip cezalandırılmasını istediler. (Külçe: 186)

2. Meclis'in gizli oturumunda uzun süre komünizm sorunu tartışıldı. Bursa Mebusu ve Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyesi Şeyh Servet Bey'in vardığı yerlerde Bolşevik propagandası yaptığına ilişkin Nurettin Paşa'dan gönderilmiş ihbarlar okundu. Şeyh Servet Bey'in görevi, üzerinden alındı. Mustafa Kemal, komünistler üzerine şiddet kullanmaya taraftar olmadığını, fikre fikirle cevap vermek gerektiğini, Karabekir'in Mustafa Suphi için gerekli tedbirleri aldığını söyledi. Bazı mebuslar komünizme şiddetle hücum eden konuşmalar yaptılar, mülkiyet ve miras hakkını savundular, dine sarılmak gerektiğini söylediler. Şeyh Servet Bey'in komünizmle İslamiyet'i eş göstermesinden duyulan hoşnutsuzluk dile getirildi, Hükümet komünistlere karşı yumuşak davranmakla suçlandı. Hükümet, partinin kuruluşundaki amacı anlatarak resmî Türkiye Komünist Fırkası'nı savundu. Mustafa Kemal, Emek gazetesinin İstiklal Mahkemesi'ne verildiğini, yarın yargılamasının yapılacağını söyledi. (GCZ 1: 325-345)
3. Mustafa Suphi ve yanındakiler Kars'tan Erzurum'a geldi (krş. 18). Erzurum Valisi Hamit Bey, Ankara'ya çektiği telde, 17 arkadaşıyla Erzurum'a gelen Suphi ve arkadaşlarının binlerce kişinin hakaretine uğradığını, yoluna devam etmeye mecbur kaldığını, yolda halkın onlara konak ve yiyecek vermediğini yazdı. Hamit Bey, Bayburt Kaymakamı'na da Mustafa Suphi ve arkadaşlarına karşı halkın hakarete bulunmasına "engel olunmaması"nı emretti. (Bel. 140: 647; Nur: 730: "Hakareti yaptıran kısmen Hükümet idi. Bilhassa Deli Hamit Bey'in çok parmağı vardır") ★ Mustafa Suphi Kurulu ile birlikte gitmelerine izin verilmeyen Sovyet Elçilik Kurulu, Kars'tan Erzurum'a hareket etti (Karabekir 1: 853).
4. Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkilerini belirlemek üzere bir komisyon kuruldu (Düstur 3/1: 199).
5. Malta'da tutuklu 114 Türk, İngiliz, Fransız, İtalyan Dışişleri Bakanlıklarına dilekçeler yazarak serbest bırakılmalarını istediler (Jaeschke 2: 183).
6. İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'nin maliye üzerindeki kontrolünü kabul etti. Damat Ferit, Sevr Anlaşması'nın bu hükmünün kendi zamanında uy-

gulanmasını kabul etmiş, fakat uygulamaya geçilmeden istifa etmişti. Tevfik Paşa Hükümeti, önce kontrolü kabul etmek istememişti, fakat malî durumun gittikçe kötüleşmesi sonucu Osmanlı Bankası'ndan borç almak zorunda kalması üzerine kontrolü de kabul etmek zorunda kaldı. (Alemdar: 24)

7. Bursa'da Yunan Divaniharbi, 19 Aralık'ta tutukladığı Türklerden İstinaf Mahkemesi üyesi Edip, memur İlhami, Emekli Teğmen İsmail Hakkı, Eczacı Mehmet Şükrü ve Matbaacı Refik'i önce idam, sonra ömür boyu hapis cezasına çarptırdı. Diğer üç kişi hakkında beraat kararı verdi. Suç: hiyanet ve Kuvayı Milliye için casusluk... (Eğilmez: 79).
8. Müslüman olmayanlardan askerlik bedeli alınması, vermeyenlerin de yol işinde çalıştırılması konusu Meclis'in gizli oturumunda görüşüldü. Fevzi Paşa 3-400.000'i Karadeniz kıyılarında olmak üzere Türkiye'de 7-800.000 Hristiyan olduğunu söyledi. (GCZ 1: 325)
9. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi de Welle'in raporu: Genel olarak Anadolu isyanı meşru bir şekil almıştır. Anadolu milliyetçiliği bir yıl önceki gibi hafife alınacak bir nicelik değildir. Karşımızda hesaba katılması gereken bir rakip var. (Kerman: 23)
10. **Hakimiyeti Milliye:** Anadolu'nun zaafı: İstanbul. —İstiklal harbi ve ordu-muz. —(Gazete günlük olacağı 6 Şubat'a kadar yayımlanmayacak). **İleri:** Yeni Fransız Kabinesi'nin programında, "Türkiye ile barışa acele lüzum vardır" diyor. —Çerkez Ethem hakkında Rumca gazetelerinin övücü yayını. **Alemdar,** Yunan saldırısının kırıldığı haberini Avrupa gazetelerinden veriyor. **Peyamı Sabah:** Büyük Yunan taarruzu suya düştü. Papulas'ın yerini kim alacak? **İkdam:** Paris Konferansı'nda Şark işleri hususî bir tetkik zemini olacak. **Karagöz'**de fırladık gibi dönen bir gazeteciyle alay: Şaklaban dediğin hep arslan çıktı/Gördün ya canına ne otlar tıktı/ Güvendiğin dağları bak nasıl yıktı/Sen hâlâ dönersin fırladık gibi...

23 - PAZAR

1. Çerkez Ethem kuvvetleri üzerine yaklaşık bir aydır devam eden harekete son verildi. Genelkurmay'a gönderilen bir askerî rapora göre, 1. Kuvayı Seyyare'den Yunan işgal bölgesine geçen 25 kadar subay pişman olarak geri döndü. (İleri: 26; TİH II/3: 143, 144; Vandemir 1: 13)
2. Yeni Dünya gazetesi yazarlarından Nizamettin Nazif Bey (Tepedelenlioğlu) de Ankara'da tutuklandı (HM: 10 Mayıs; Aybars: 86). ★ Mustafa Kemal, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın Yeşilordu-Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ile ilgili ihbarını Ankara İstiklal Mahkemesi'ne duyurdu. 19 tarihli yazı dün de Meclis'te okunmuştu. (Tunçay: 242; Tunçay, Mesai: 36; (Kandemir 1: 135)

3. Ermenistan Dışişleri Bakanı Bezadyan imzasıyla Ankara'ya gönderilen 15 tarihli nota Kars'a geldi. Doğu Cephesi Komutanlığı'na ulaşan notada Gümrü'nün boşaltılması istendi, Türk komutanlarının Kars'ı işgallerinde üç gün yağma ve katliâmlar yaptırdığı ileri sürüldü. Notayı Ankara'ya gönderen Karabekir, iddiaları iftira olarak niteledi, Gümrü'nün barışın imzasından sonra boşaltılacağı cevabının verilmesini istedi. (**Karabekir** 1: 853)
4. Giresun Gönüllü Alayı, Kars'tan Ankara'ya uğurlandı. Topal Osman'ın komutasındaki alay, Batı Cephesi'nde savaşılar katılacak, daha sonra Meclis muhafız alaylığı yapacaktır. (**Karabekir** 1: 853)
5. Alemdar gemisi mürettebatı, kurtuluş savaşına katılmak amacıyla gemiyi İstanbul'dan kaçırdı ve Karadeniz'e açıldı. Gemi daha sonra Fransızlar tarafından ele geçirilecek, İstanbul'a götürülürken yurtsever denizciler tarafından tekrar kurtarılacaktır. (**Alemdar** 27 "Gizlice sırta kadem basmış"; **TİH** V: 34; **Peker** 2: 10; **HM**: 6 Şubat)
6. İkinci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey, Antep Millî Kuvvetler Komutanı Özdemir Bey'e bir mektup yazarak çemberi dışardan yarmak için son bir hareket yapacaklarını, ellerinden başka bir şey gelmediğini, en doğru hareketin Millî Kuvvetlerin içerden bir çıkış hareketi yapmak olduğunu bildirdi. Anteplilerin kurtulma ümidi giderek zayıflıyor. (**Uzel**: 262)
7. Yunanlılar İnegöl'ü beşinci defa işgal ettiler (**Gnkur**. 18).
8. Samsun'da 15. Kolordu Komutanı Veysel Bey, birliklerine bir Yunan çıkarılması halinde karşı koyma biçimlerini bildirdi (**HTVD**: 53, ves. 1213).
9. **Öğüt**: Sevr Anlaşması, tadil değil, imha edilmeli. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Bir nebze nur. Askerî zaferler karnımızı doyurmaz. Siyasî teşebbüslerde bulunduk mu? **İkdam**: Bugün Piyer Loti günüdür. —İnönü Meydan Muharebesi hakkında. —Doretheos, Trabzon'un Yunanistan'a bırakılmasını istiyor. **Vakit**: Büyük âlicenap dostumuz Piyer Loti. Türkler, en felaketli günlerinde kendilerini savunan sevgili dostlarını hiç bir zaman unutmayacaklar. **İleri**: Ankara'da siyasî ve toplumsal hayat. **Alemdar**: Türk basını, Karagün dostumuz Piyer Loti'nin adını yüceltmek için bugünü özel bir gün olarak kabul etti. —Kimin malını kimden kıskanıyorlar? Rum Patriği, Trabzon'un Ermenilere değil, Rumlara ait olduğunu söylüyor.

24 - PAZARTESİ

1. Millî Savunma Bakanı ve Kozan Mebusu Fevzi Paşa, oybirliği ile Bakanlar Kurulu Başkanlığı'na seçildi. Fevzi Paşa bu göreve 16 Mayıs 1921'e kadar devam edecek, 19 Mayıs 1921'de yeniden bu göreve gelerek 9 Temmuz 1922'ye kadar başbakanlık yapacaktır. (**ZC** 7: 373) ★ İstanbul Hükümeti, Eğitim Bakanlığı'na Maliye Bakanı Reşit Bey'i atadı (**TV**: 4067).

2. Yeni anayasayı kabul etmeyen Padişahlığa bağlı mebusların tepkisi devam etti. Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, anayasanın üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla kabul edilmesi gerektiği gibi gerekçelerle Meclis İkinci Başkanlığı'ndan ve Adalet Bakanlığı'ndan istifa etti. Söz alan mebuslar, kabul için üçte iki çoğunluk zorunluluğu olmadığını, Anayasa'nın Tunalı Hilmi dışında hazır bulunanların tümünün kabulüyle kesinleştiğini söylediler. Yazılı olarak verilmediği için Celalettin Arif Bey'in istifası kabul edilmedi. (ZC: 7: 361)
3. Fevzi Paşa, Başbakanlığa yazdığı tezkerede, Nurettin Paşa'nın Yeşilordu ve gizli Türkiye Komünist Partisi hakkındaki 19 tarihli ihbarını bildirdi. Konu, Ankara İstiklal Mahkemesi'ne de Mustafa Kemal tarafından intikal ettirilmişti. (Yak.Tar. I: 70; Sayılga: 159; Tevetoğlu: 155) ★ Mustafa Kemal, Çerkez Ethem'in sindirilmesinde gösterdiği başarıdan ötürü Refet Bey ve askerlerini kutladı ve teşekkür etti (HTVD 72. bel: 1569).
4. Dışişleri Bakanı, Meclis'in gizli oturumunda Ermenistan'la ilişkiler konusunda bilgi verdi. Rusların Türkiye'nin içişlerine karışmadıklarını, Azerbaycan'a da bağımsızlık verdiklerini, İslam ülkelerinde devrim yapmanın Anadolu Türklüğü'nün görevi olduğunu söyledi. (GCZ 1: 348)
5. Ali Rıza ve Salih Paşa Hükümetlerinde İçişleri Bakanlığı yapmış olan eski valilerden Ebubekir Hazım Bey, gece (24/25) İnebolu'ya uğrayacak olan bir vapurla İstanbul'dan kaçtı. Hazım Bey, bakanlıktan ayrılışından iki ay sonra tutuklanarak idama mahkûm edilmiş, cezası Padişah tarafından ömür boyu hapse çevrilmiş, Tevfik Paşa'nın hükümet kurmasından sonra temyizde beraat etmişti. Hazım Bey, Ankara Hükümeti'nce Sivas Valiliği'ne atanacaktır. (Tepeyran: 54)
6. Müttefiklerin Alman ve Türkiye sorunu için aralarında topladıkları Paris Konferansı başladı. 30'da sona erecek konferans, Almanya'yı 226 milyar lira tazminat ödeme zorunda bırakacak, Türkiye sorunu için de (21 Şubat'ta) Londra'da bir konferans toplanmasını kararlaştıracaktır. (İkdam: 24, 25, 26; Alemdar: 26; UİT 3: 219)
7. Açıksöz: Damat Ferit'in cinayet sahifeleri. —İstiklal Mahkemesi heyetiyle mülakat. Yenigün'de Hüseyin Suat'ın şiiri: Anadolu'ya selam. Vakıt: Müttefikler Konferansı bugün Paris'te toplanıyor. İleri: Galip gelen ordu savaş alanını terketmez. Peyamı Sabah: Anadolu cepheleri hakkında malumat. İkdam: Paris Konferansı bugün toplanıyor. —Azerbaycan'da Bolşeviklere karşı isyan. Akşam'da İsmail Hakkı: Kalbin gözü: İstikbal karşısında sanat ve felsefe. Le Temps: Sevr Anlaşması değiştirilmelidir. İtilaf Devletleri, Anadolu'nun isteklerini İstanbul Hükümeti aracılığı ile öğrenebilirler. Uygulanabilir bir program üzerinde anlaşmaya varılmalıdır. (Vakit: 30)

25 - SALI

1. İtilaf Devletleri, Paris Konferansı'nda, Londra'da bir konferans toplanmasını ve buna Türkiye ile Yunan delegelerinin de çağrılmasını kararlaştırdılar. (21 Şubat'ta açılacak) ★ Konferans'ta Lord Curzon'un konuşmasından: İstanbul Hükümeti felç olmuştur. Mustafa Kemal Türkiye'nin gerçek hakimidir. ★ L. George'un konuşmasından: Mustafa Kemal, belki yeni bir hanedanın ilk hükümdarı olacaktır. İsteklerinin kabulü, Müttefiklerin yenilgisi anlamına gelir. (Şimşir III: 67, 78; Akşam: 27; Tarih IV: 77; Bel. 177: 383; Kürkçüoğlu: 163; Jaeschke I: 137)
2. Antep'e yiyecek ulaştırmak için İkinci Kolordu'nun Fransız çemberini yarma hareketi başarısızlıkla sonuçlandı. Antep halkı açlığa 14 gün daha dayanabilecek ve 8 Şubat'ta teslim olacaktır. (Mümtaz: 78, TİH IV: 233) ★ Nogara, Roma'da Cavit Bey'e, İzmir için Şanghay'inkine benzer bir statü öneriyor... (Tanin: 11.5.1946)
3. Mustafa Kemal, Erzurum Valiliği'ne çektiği telde, Mustafa Suphi'nin yanında kaç kişi olduğunu, yanındakilerin de Mustafa Suphi ile gönderilip gönderilmediğini sordu. Telgraf, Mustafa Suphi Trabzon açıklarında öldürüldükten sonra 29'da açılacaktır. (ATTB: 370; R.N. İleri: 25, 228)
4. İbrahim Tali Bey (Öngören), Tuapse'den Doğu Cephesi Komutanlığı'na yazdığı mektupta, Sovyetlerin Türkiye'ye yapmakta oldukları yardım, Enver Paşa'nın niyetleri ve benzeri konularda izlenimlerini anlattı. "Ruslar, Enver Paşa'yı İtilaf Devletleri'ne karşı kullanmak üzere oyalyorlar. Yoksa ciddî bir iş verecekleri beklenemez. Enver Paşa'yı Anadolu'ya geçmeye teşvik edenler var" dedi (Karabekir 1: 877; HTVD 55, ves. 1274; Karabekir 3: 84)
5. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi Welle'in raporu: Ankara ve İstanbul Türkleri Sevr Anlaşması'na karşı gizli bir ittifak içindeler. Aralarında metot farkı vardır. İstanbul'dakiler, kuvvet yoluyla karşı koyamayacakları inancında olduklarından, İtilaf Devletleri'nin iradesi önünde baş eğmek zorunda kalmışlardır. (Kerman: 23)
6. İkdam: Barış Konferansı dün toplandı. —Kafkasyalılar, Bolşeviklere karşı mücadelelerinde en büyük desteği Kuvayı Milliye'den görüyorlar. İleri: Anadolu harbinin yeni akisleri. Alemdar: Amele, haklarını istiyor. Tramvay, tünel, elektrik amelesinin 28 maddelik isteği. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Ne fırsatlar kaçırdık. —İngiltere, Sevr Anlaşması'nın bazı noktalarının değiştirilmesini incelemeye meyilli.

26 - ÇARŞAMBA

1. Paris'te toplantı halinde olan İtilaf Devletleri, Fransız Başbakanı Briand'ın imzasıyla Atina ve İstanbul'dan, 21 Şubat'ta Londra'da toplanacak konfe-

- ransa delege gönderilmesini istediler. Tevfik Paşa Hükümeti'nden, İstanbul delegeleri içinde Ankara'dan da temsilci bulunması istendi. Bunun üzerine Tevfik Paşa, alelacele Ankara'yı aradı. Kocaeli Kumandanlığı, Tevfik Paşa'nın konuşma isteğini Mustafa Kemal'e bildirdi. Mustafa Kemal, verdiği cevap'ta, Tevfik Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'ne başvurmasını istedi. Tevfik Paşa, Büyük Millet Meclisi'ni yarın arayarak İtilaf Devletleri'nin kararını bildirecektir. (Akşam: 27; İleri: 28; İkdâm, Alemdar: 28, 29; PS: 29; AS: 31; Söylev II: 408; TİH II/3: 256; Göztepe: 383; Rentis: 39; Tarih IV: 78)
2. Meclis'te, bütçenin tümü üzerinde görüşmeler yapıldı. Bazı mebuslar, kırtasiyecilikten, idarenin hantallığından yakındılar. Görüşülen bütçe 1920 yılına ait bulunuyor. Şimdiye kadarki harcamalar avans kanunlarıyla yapılmıştı. (ZC 7: 382)
3. Rum Patrikhanesi meclislerinin toplantısında alınan karar üzerine, İstanbul Rum Patrik Vekili Doretheos, İngiliz Kilisesi'ne bir mektup yazarak İstanbul'un Hristiyan olduğunu ileri sürdü. Paris Konferansı'na da aynı yolda bir başvuru yapılarak Rumların kurtarılması istendi. (Alemdar: 26, 27, 28; 30 "Kapıları sımsıkı kapatarak gizli toplantılar yapıyorlar"; PS: 26 "Rum Patrikhanesi, Paris Konferansı'ndan bütün Rumların kurtarılmasını talep ediyor. Ayasofya'yı da istiyor". 28: Rum Patrikhanesi'nin Konferans'a telgrafı. İkdâm: 26 "Rum Patrikhanesi'nin yeni istekleri. 27: Anglikan Kilisesi'ne telgrafı. 28: Siyasî faaliyeti").
4. Müttefiklerin Paris Barış Konferansı, Menşevik Gürcistan'ı tanıdı (PS: 31; Özkan: 13).
5. Eskişehir İstiklal Mahkemesi, Kütahya'ya geldi. Mahkeme yarın bir bildiri yayımlayarak asker kaçaklarının teslimi için bir hafta süre tanıyacak.
6. Alemdar gemisi, gece (26/27) Fransızlar tarafından yakalanarak Zonguldak limanına çekildi. Gemi, 23'te çarkıbaşı ve tayfaları tarafından Anadolu hareketine katılmak üzere İstanbul'dan kaçırılmıştı. Gemi Fransızlardan kurtarılabaktır. (TİH V: 34; Peker 2: 56; HM: 6 Şubat; Afif Büyüktuğrul, Çanakkale Olayı: 29)
7. Öğüt: Hükümet'in gayri muntazam kuvvetleri dağıtması konusunda himmeti pek büyüktür. Vakıt: Anadolu'da sükûn devam ediyor. İstikbal (Trabzon) günlük olarak yayımlanmaya başlandı (Coşar, MMB: 222). İstanbul'da Payitaht gazetesinin ilk sayısı (Jaeschke 1: 137). İleri: Bursa etrafındaki tel örgüler önünde yeni çarpışmalar. Alemdar: Konferans ilk toplantısını yaptı. —Anadolu olayları hakkında yeni haberler. Anadolu'dan gelen bir yolcunun anlattıkları: İslam ahali, Çerkez Ethem'e nefretler, lanetler yağıdırıyor. Peyamı Sabah: Kuvayı Milliye, Çerkez Ethem'i takip ederek Simav'ı almıştır. İkdâm: Bir uyanıklık eseri. Daily Telegraph'ta İtalya'nın

önerileri: Kont Sforza Türkiye'nin dostu, Yunanistan'ın düşmanıdır. İtalyan Dışişleri Bakanının görevi, Türkiye ile Yunanistan arasında bir uzlaşma sağlayarak Sevr Anlaşması'nda değişiklik sağlamaktır. (İkdam: 3 Şubat) Karagöz, kulağını dayadığı yerin altından büyük uğultular duyuyor...

27 - PERŞEMBE

1. Başbakan Tevfik Paşa, TBMM Başkanlığı'na İtilaf Devletleri'nin Londra'da toplayacakları konferans için İstanbul Hükümeti'nin yanı sıra Ankara Hükümeti'nden de delege istediklerini bildirdi, Ankara adına kimlerin katılacağını sordu. Tevfik Paşa ayrıca Yunanlıların saldırıya hazır olduklarını da bildirdi. (Alemdar: 28; Vakit: 29, 30; Öğüt: 30; AS: 31; Albayrak: 7 Şubat; ZC 7: 411; Söylev II: 409; Göztepe 385; ASD V: 11)
2. İngiliz Dışişleri görevlilerinden Nichelson, Paris'te Yunanistan'ın eski Başbakanı Venizelos'la görüştü. Sevr Anlaşması'nda değişiklikler yapılacağı haberrinden kaygılanması üzerine ona İngiltere'nin Yunanistan'ı bırakmadığını, anlaşmada da köklü değişiklikler yapılmayacağını söyledi. İleride yine Yunanistan'ın başbakanı olacağı umudunu belirten Venizelos, Mustafa Kemal'in yapacağı çılgınca bir hareketin Yunanistan'ın işine yarayacağını söyledi. Atina Elçisi Granville, Curzon'a, Yunanistan Hükümeti'nin Londra Konferansı'na katılma çağrısını kabul ettiğini, ancak açıkça asî ilan edilmiş Mustafa Kemal'in de çağrılmasına şaşıtığını bildirdi. İstanbul Yüksek Komiseri Rumbold da İstanbul Hükümeti'nin konferansa çağrılmış olmaktan dolayı teşekkür ettiğini ve Ankara'ya da hemen telgraf çektiğini, Curzon'a bildirdi. (Şimşir III: 85, 87, 88; Roda: 142, Venizelos'un görüşmeyi bildiren mektubu)
3. Komünistlerin tutuklanmasına devam ediliyor. Bugün de Basın ve Haberalma Müdürlüğü memurlarından Ziyetullah Nuşirevan Ankara'da tutuklandı. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yayın organı Emek yasaklandı. Nuşirevan 9 Mayıs'ta 15 yıl küreğe mahkûm edilecektir. (Tunçay: 252; Harris: 133; Tevetoğlu: 193; HM: 10 Mayıs).
4. Türk Elçilik Kurulu, Tiflis'ten Moskova yönüne hareket etti. Kurul Başkanı Yusuf Kemal Bey, Menşevik Gürcü Hükümeti'nin Kafkaslar'da Bolşevikler'e karşı bir devletler konfederasyonu kurulması önerisini Ankara'ya bildirmiş ve cevap istemişti. Cevabın gecikmesi üzerine kurul bugün yoluna devam etmek zorunda kaldı. (Tengirşek: 213; Cebesoy 2: 124)
5. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Gelmek, yakında belki bu da mümkün olacak. Başvekiller gene toplandı. Sulh yolunda iyi bir karar verilirse, bütün meseleler gibi, bizim meselemiz de hallolur. (F.A. Tansel: 540)
6. Dün gece Fransızların el koyup Zonguldak limanına çektikleri Alemdar gemisi kurtarıldı. Gemideki çarpışmada Recep Kâhya öldü. Dört Fransız esir

alındı. Alemdar, Türk denizciler tarafından 23'te İstanbul'dan kaçırılmıştı. (TİH V: 34; Peker 2: 56; HM: 6 Şubat)

7. İstanbul Hükümeti, Madrid Elçisi Sezai Bey'in görevine son verdi (TV: 4073).
8. **Açıksöz:** Büyük Millet Meclisi'nde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. —Dağıstan istiklali münasebetiyle Mustafa Kemal ile Lenin arasında gidip gelen mektuplar. **İleri:** Kirmasti-Balikesir yolu üzerindeki saldırının geliştiği anlaşılıyor. **Alemdar:** Uşak ve Alaşehir mintikalarında saldırılar. —Kuyruklu yıldızlardan korkmayalım. **Peyamı Sabah:** Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesi sözkonusu değil. **İkdam:** Paris Konferansı'nda sıra Yunanistan ve Şark meselesine geldi. **Akşam:** Londra Konferansı'nın daveti. —N. Sadık, "Bolşevik Siyaseti" başlıklı yazısında Anadolu Hükümeti'ni Bolşevizme karşı dikkatli olmaya çağırıyor. **Daily Telgraph:** Türkiye'nin konferansa çağırılması Padişah'ın etkinliğini artıracak, Ankara ile İstanbul arasında yakınlaşmayı sağlayacak. Kuvayı Milliye, birleşik bir Türkiye için meşru hükümete yardım imkânını kaçırmayacak (**Öztoprak:** 265). **Le Temps,** konferans kararlarının bildirildiği devletlerin durumunu irdeliyor.

28 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa'nın dünkü telgrafına üç ayrı telgrafla cevap verdi. Milleti temsile fiilen ve hukuken Büyük Millet Meclisi'nin yetkili olduğunu, çağrının doğrudan Büyük Millet Meclisi'ne yapılması gerektiğini, eğer Londra'ya yalnız Ankara'nın gitmesini kabul ederlerse Padişah'ın ödeneklerinin hemen ödeneceğini bildirdi. (**Öğüt:** 30, **AS:** 31; **Albayrak:** 8; **İleri:** 9 Şubat; **ZC** 7: 412; **Söylev** II: 409; **TİH** II/3: 257; **ASD** V: 12; **Şimşir** III: 98, 114, 121, 122).
2. Erzurum'daki 2 kişiden başka yolda üç üyesi daha alıkonulan Mustafa Suphi Kurulu, Trabzon'a geldi. Bir yanda karşılama töreni düzenlenirken öte yanda bu iş için görevlendirilmiş kişiler tarafından kurul üyeleri hakarete uğratıldı. Enver Paşa'nın adamlarından Kayıkçılar Kâhyası Yahya, Mustafa Suphi'nin eşini alıkoyarak kendi evine kapattı. Suphi ve 14 arkadaşı, bir motora bindirildi ve motor Karadeniz'e açıldı, Kâhya Yahya da adamlarıyla birlikte ikinci bir motora atlayarak peşlerine düştü. Suphi ve arkadaşları gece Sürmene açıklarında öldürülerek denize atılacaklardır. (**Harris:** 131; **Yeni İstanbul:** 14.7.1966; **Goloğlu** 4: 44; **Nur:** 730) ★ Bütün yurttaki komünistlerin ve komünist eğilimlilerin tutuklanmasına devam edildi (**Teve-toğlu:** 183; **Goloğlu** 4: 29).
3. Enver Paşa, Moskova'da bulunan amcası Halil Paşa'ya Berlin'de yazdığı mektupta, Türkiye'de yeniden başa geçme isteğini belirtti. "Yurtta doğrudan bize bağlı bir parti kurmamızı ve gereğinde duruma hakim olacak biçimde silahlandırmamızı Şükrü'ye yazdım, İstanbul'da da teşkilat yaptık.

Şimdi hazırlık devrimizdir” dedi. (Cebesoy 2: 172; Karaman: 114; Karabekir 3: 298)

4. Yüksek Komiser Rumbold, Dışişleri Bakanı Safa Bey’le görüştü. Safa Bey, hükümetinin Sevr’de değişiklik yapılacağı, anlaşmanın askerî ve malî hükümlerinin yumuşatılacağı, Antep, Urfa ve Mardin’in Türkiye’ye geri verileceği, Midye-Enez hattının kabul edileceği konularında umutlu olduğunu ve Ermenilere toprak verilmesini kabul ettiğini bildirdi, Rumbold, Safa Bey’e, konferansa büyük umutlarla gitmenin yanlış olacağını hatırlattı. (Şimşir III: 92)
5. Elçi Granville’in Curzon’a bildirdiğine göre Atina basını, Konstantin Hükümeti’nin İtilaf Devletleri’nce tanınmasındaki gecikme ve Mustafa Kemal’in de Londra Konferansı’na çağrılmasından ötürü düş kırıklığı ve karamsarlık içinde bulunuyor. (Şimşir III: 89).
6. Çanakkale’nin Pınarbaşı köyüne gelen 50 kişilik bir Yunan birliği, halkı bir yere toplayarak sıra dayacağından geçirdi. İstanbul Hükümeti’ne gönderilen raporlara göre Biga, Bayramiç, Ezine ilçelerinde de benzer olaylar görülüyor. (TYF II: 244)
7. Mustafa Kemal, Bakanlar Kurulu’nda, devlet merkezi konusunu incelemek üzere 3 mebustan meydana gelen bir kurulun inceleme yapmasını önerdi ve bu öneri kabul edildi (Uluğ 2: 202).
8. Yenigün’de Hüseyin Suat’ın şiiri: Millet Şarkısı. İleri’de konferansa çağırılma haberi ve bunun yorumları: İlk adım. Alemdar: Sevr Anlaşması değiştirilecek, Yunan işgal mıntıkasında Zat-ı Şahane’nin hakimiyet hakkı yeniden tanınacak, işgale son verilecek. —Gıyaplarında idama mahkûm edilmiş olan Anadolu’dakilerin kararları, Askerî Temyiz Meclisi’nce nakzediliyor (bozuluyor). Karabekir, Nurettin, Kâzım, Ali Fuat (Paşalar) hakkındaki hükümler nakzedilmiştir. Peyamı Sabah: Çerkez Ethem Yunanlılara teslim oldu. —Şark meselesi için Londra’da yeni bir konferans toplanıyor. İkdam: Hak ve adalet tecelli ediyor. Sevr Anlaşması’nın değiştirilmesine karar verildi. Topraklarımızdaki Yunan işgali kaldırılacak. Akşam’da konferansa çağırılma haberi ve padişah’ın resmiyle süslenmiş 1. sayfa. —N.Sadık: Müjde haberi. —Emlakimiz elden gidiyor.

28/29 - CUMA/CUMARTESİ

1. Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı Karadeniz’de öldürüldü. Türk Komünist Fırkası yöneticileri, sınır dışına çıkarılacakları gerekçesiyle akşam bir motora bindirilerek Batum yönüne gönderildiler. Gece arkalarından yetişen Yahya Kâhya ve adamları, Sürmene ile Araklı arasında, ilk motorda bulunan ve sayıları 15 olarak tahmin edilen komünistleri öldürerek cesetlerini denize attılar. Mustafa Kemal’in izni ve daveti üzerine Sovyet Elçilik Kurulu ile bir-

likte 28 Aralık'ta Kars'a gelen komünistler, burada Sovyet Elçilik Kurulu'ndan ayrılarak iki grup halinde yolculuk yapmaya mecbur tutulmuşlar, Erzurum'da ve daha sonraki yolculuklarında Erzurum Valisi Hamit Bey'in tertibiyle çeşitli hakaretlere uğratılmışlardı. Bu arada, eski İttihatçılardan olup Türki Komünist Fırkası içinde bu görüşlerini koruyan ya da pişmanlık getiren 5 kişi yolda alıkonulmuşlardı. Suphi'yi öldürmesi için kullanılan Yahya Kâhya, İttihatçılarla işbirliği yaptığından ötürü daha sonra hükümet taraftarlarınca bir siyasî cinayetle ortadan kaldırılacaktır. (Tunçay: 237; Tevetoğlu: 204; Sayılğan: 148; CEYS: 135; Goloğlu 4: 45; Yeni İstanbul: 15.7.1966, Çoruhlu: "Gebertildiler!"; Nur: 730 "Ruslar Moskova'da bize bir düziye söylendiler")

29 - CUMARTESİ

1. Tevfik Paşa, Mustafa Kemal'in dünkü telgrafına verdiği cevapta, Londra'ya İstanbul ve Ankara Hükümetlerinin birlikte delege göndermesinde belirtti. "Aramızda ayrılık gayrılık yoktur" dedi. İstanbul temsilci göndermezse bunun işgalcilerin işine yarayacağını ileri sürdü. (Öğüt: 30; Söylev II: 412) ★ Mustafa Kemal, Meclis'te Tevfik Paşa ile haberleşmelerini anlattı. "Emperyalistler, milletimizi bağımsızlıktan anlamaz bir hayvan sürüsü olarak görüyor. Böyle olmadığını millet bir yıldır ispat etti" dedi. Meclis'i tanımazsa Padişah hakkında ne gibi bir işlem yapılacağı sorusuna verdiği cevapta, Padişah'ın milleti tanımadığını, İngilizlere yaslandığını, bugün kendisine bir şans tanıdıklarını anlattı. "Tanımazsa gerekeni yapmak kolaydır ama bugünden söz konusu etmeyelim" dedi. (ZC 7: 410; ASD V: 9)
2. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un Londra'ya bildirdiğine göre Türkiye'nin Londra Konferansı'na çağırılması, İstanbul'da heyecan yarattı. Rum gazeteleri, kararı Helenizm'e bir darbe olarak değerlendirdiler. Milliyetçi eğilimli gazeteler, umut ve kuşku ile karşıladılar, diğer gazeteler ise memnun oldular ve İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye karşı adaletli bir politikaya döndüğü yolunda yorumlar yaptılar. (Şimsir III: 91)
3. Moskova'ya gitmekte olan Yusuf Kemal Bey başkanlığındaki kurul, Tiflis'ten Bakü'ye vardı, törenlerle karşılandı (Tengirşek: 213; HM 7 Şubat "20 Ocak'ta vardılar"; Nur: 742).
4. Akşam: Hükümet, Anadolu ile anlaşma olmaksızın murahaslarını tayin ile meşgul. Yunanistan'da Hükümet ve Kral hayret ve telaş içindeler. —N. Sadi, Anadolu'nun Bolşeviklere yüz vermeyerek Londra'ya koşmasını ve İngilizleri kazanmasını istiyor. İleri'de, Londra Konferansı'na çağırılma konusu. —Bursa'nın güneyinde ve doğusunda savaş. Alemdar: İşgal olunan mıntıkada hükümlanlık hakkı tanınan Yeryüzü Halifesi Sultan Mehmet Sadis Han Hazretleri (resmi). —Çin'de açlık. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Avrupa dengesinde devletimiz. İldam: Sevr Anlaşması hakkındaki Paris Konferansı kararı, İstanbul Rum matbuatını ye'se düşar etti. Atina'da müthiş te-

sirler husule getirdi. Ermenice Cagadamard gazetesi “Konferans elbet bizi de çağırarak” diyor. **Vakit:** Konferans kararının Rallis’e tebliği. —Osmanlı delegeler kurulunda Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti delegelerinin de bulunması şart koşuluyor. **Öğüt:** Türkiye’de gayri müslim unsurlar. **The Times:** Atina muhabiri Kuvayı Milliye’nin askerî kıymetini sırf bir blöf sayıyor (**Jaeschke** 1: 138). **Daily Telegraph:** Londra Konferansı’nda Sevr’in esası değil, ayrıntısı söz konusu olacak (**İkdam:** 5 Şubat). **Karagöz’de** pahalılıkla aylık atları yarışıyor: Pahalılık öyle bir küheylandır ki değme aylık ona yetişemez.

30 - PAZAR

1. Londra Konferansı’nda Türkiye’yi kimin temsil edeceği tartışması devam ediyor. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa’nın dünkü telgrafına cevap vererek 10 gün önce Meclis’te kabul edilmiş olan anayasanın bir örneğini gönderdi ve buna aykırı hareket etmeye yetkileri olmadığını belirtti. Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi Paşa da Londra’ya gidecek delegelerin Meclis tarafından seçileceğini, İstanbul Hükümeti’nin ancak bu kayıt altında delegelerini Meclis kuruluna katabileceğini Tevfik Paşa’ya bildirdi. (**Söylev** II: 413, 418; **Öğüt:** 8 Şubat) ★ 5 Aralık’tan beri Ankara’da alıkonulmakta olan İstanbul Hükümeti Kurulu’ndan İçişleri Bakanı İzzet Paşa, Tevfik Paşa’ya bir telgraf çekerek Ankara Hükümeti’nin tanınmasını istedi (**AS:** 3 Şubat “Ahmet İzzet ve Salih Paşaların telgrafları”; **Söylev** II: 419) .
2. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin’e gönderdiği mektupta, Sovyetler’in Batı proletaryası ile dayanışma içinde olduğunu belirterek bu sınıfın dikkatini Kral Konstantin’in Yunan halkını İngilizlere satması üzerine çekmelerini rica etti (**Yerasimos:** 296).
3. Yunan Küçük Asya Ordusu Başkumandanı Papulas, Yunan Savaş Bakanlığı’na çektiği telde, zorlukları olmakla birlikte ileri harekâta geçebileceklerini, önce Eskişehir’le Kütahya’nın, daha sonra Afyon’un alınabileceğini ileri sürdü. Papulas, Trakya’dan 2.800, yurt içinden 800 asker, 200 jandarma, ulaştırma gemileri, diğer taşıt araçları, ikmal yolları için 1 milyon drahmî, 400 bin çorap, teknik personel, telsiz, benzin ve madenî yağ istedi. (**Stratigu** I: 188)
4. 24 Ağustos’ta Dostluk ve Yardım Anlaşması’nı parafe ettikten sonra 11 Eylül’de Moskova’dan Kafkaslar’a hareket eden Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Gürcü Menşevik Hükümeti’nin Ankara Elçisi Simon Mdivani ile birlikte Ankara’ya geldi. Bekir Sami Bey, Londra Konferansı’na katılmak üzere 6 Şubat’ta Ankara’dan ayrılacak. (**Jaeschke** 1: 138)
5. Fransızlar, Antep’te ağır toplar ve makinalı tüfeklerle son bir saldırıya geçtiler; Türk siperlerine kadar dayandılar. Şehir’de 25 bin Türk nüfusun eli silah tutanları Antep’i canla başla savunuyor. Direniş 8 Şubat’ta sona erecek. (**Ünler:** 137; **Uzel:** 273; **Şapolyo** 2: 194)

6. Celalettin Arif Bey'in 24'te istifasıyla boşalan Adalet Bakanlığı'na 79 oyla Yusuf Kemal Bey seçildi. Meclis genel kurulu, zenginlerden Erzurumlu Nafiz Bey'in orduya ikinci bir uçak hediye etmesi üzerine kendisine teşekkür etmeyi kararlaştırdı. Askerler arasında Türk Jandarkı diye adlandırılan 12 yaşındaki Nezahat'a cephedeki yardımlarından dolayı istiklal madalyası verilmesi konusu Başbakanlığa havale edildi. (ZC 7: 439, 440; AS: 31)
7. Yunan eski Başbakanı Venizelos, Paris Majestik Oteli'nden Yunan Hükümeti'ne gönderdiği mektupta, İngiliz Başbakanı ve onun özel kalem müdürüyle Paris'te yaptığı görüşmeyi anlattı. Mektuba göre Venizelos Müttefiklerin Yunanistan'a yardım etmesinin şart olduğunu, Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapılmasının medeniyet için bir şerefsizlik olduğunu söyledi. L.George, yardımı kolaylaştırmak için Kral'ın tahttan vazgeçip geçemeyeceğini sordu. Venizelos'tan Fransa'yı ikna etmesini istedi. (Rentis: 37)
8. Bahriye eski Bakanı Cemal Paşa, Celalettin Arif Bey'e yazdığı mektupta, Mustafa Kemal'in kendilerini Sovyetlerle görüşmelerde yetkisiz saymasından, çalışmalarına ilgi gösterilmediğinden yakındı (Aydemir 3, III: 589). ★ Berlin'de bulunan Talat Paşa, Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçmekte direttiğini, kendisinin ise beklemek niyetinde olduğunu, İngiliz yetkililerle görüşmeye devam ettiğini bildirdi (Tanin: 9.12.1944).
9. **Vakit:** Paris Konferansı, çeşitli nedenlerle işlerini tatil etmiştir. **İleri:** Babiâli, Anadolu ile uzlaşmış olarak Londra'ya gönderilecek delegeleri belirlemekle meşgul. Rivayete göre delegelerin başkanlığını Anadolu'nun isteklerini bilen İzzet Paşa yapacak. **Alemdar:** Kafkaslar'da Kızillara karşı Prens Şamil. **Peyamı Sabah:** Hükümet Anadolu ile müzakere ve haberleşmede. —Babiâli ve Yunanistan daveti kabul etmişler. **İkdam:** Konferans'ın kararı, İngiltere matbuatı tarafından fevkalade memnuniyetle karşılandı. Kararın Atina'da elim tesirleri. —Halihazırda demokrat olabilir miyiz? **Akşam'da** N.Sadık: Şimdiye kadar en çok propaganda silahına mağlup olduk. Bunu kullanmasını biraz da biz öğrenelim.

31 - PAZARTESİ

1. Antep Kuvayı Milliyesi'nin gece (30/31), Fransız çemberini yarıp çıkma hareketi başarısızlıkla sonuçlandı. Saldırı hem içerden, hem dışardan yapılacaktı. Dışarıdan beklenen hareket olmayınca, Özdemir Bey komutasındaki bin kişilik milis kuvveti, çemberi yarmak için ay ışığı ve daha sonra yağmaya başlayan kar altında Fransız askerleriyle boğuşmaya başladı. 100'den çok ölü, 200 yaralı verildi. 20 Aralık'ta yapılan yarma hareketi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı. (TİH IV: 234; Abadi: 275; Andrea: 122; Uzel: 276; Lohani-zade: 122; Şapolyo 2: 194; Yetkin: 57; Mümtaz: 83; Ünler: 139; Véou: 462) ★ Antep ileri gelenleri, İkinci Kolordu Kumandanlığı'na gönderdikleri mektupta, Selahattin Adil Bey'i sözünde durmamakla, Antep'e yardım et-

memekle suçladılar, onu Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na şikâyet edeceklerini bildirdiler. Mektupta "Memleketi kurtarmak için son üç gün içinde gelmezseniz milletin demir pençesinden yakanızı kurtaramayacaksınız" denildi. (S. Adil Paşa: 362; Ünler: 294) ★ Haftalardır açlık içinde olan An-tep halkı at, katır leşlerini yemeğe başladı (Lohanizade: 340).

2. Hükümetin Tevfik Paşa'ya yazdığı, Padişah Meclis'i tanırorsa ödeneğinin verileceğine ilişkin mektup, bazı mebusların sert tepkisine sebep oldu. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Hükümet'in yazışmaları önceden Meclis'e getirmesini istedi. Mustafa Kemal, Meclis'te hafiye olduğunu ileri sürünce bazı mebuslar bunun kim olduğunun açıklanmasını istediler. Sert tartışmalar sonunda Hükümet güven oylamasına gitti ve mevcut üyelerin tümünün güven oyunu aldı. (ZC 8: 21; Külçe: 188) ★ Tevfik Paşa, İzzet Paşa'nın dünkü telgrafına cevap vererek TBMM'nin yaptığı anayasanın geçersiz olduğunu savundu (Söylev II: 419). ★ Tevfik Paşa, Mustafa Kemal'den 5 Aralık'tan beri Ankara'da tutulan İstanbul Hükümet Kurulu'nun gönderilmesini istedi (Jaeschke 1: 138). ★ İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Curzon'a gönderdiği telde, Londra'ya çağrılmayı zafer sayan Mustafa Kemal'in uzlaşmaz bir tutum takındığını, İstanbul Hükümeti'nin ise onu yatıştırmaya çalıştığını ileri sürdü (Şimşir III: 98).
3. Yunan Genelkurmay Başkanı Guvelis Konstantinos, Savaş Bakanı'na verdiği gizli muhtırada, Yunanistan'ın Anadolu hareketine karşı çıktı. Bu hareketin tehlikeleri bulunduğunu ve başarının şüpheli olduğunu anlattı. Zayıf Türk ordusunu yok edip savaşı sona erdirmek için bir an önce saldırı hazırlıklarının yapılmasını, 6 kuranın silah altına alınmasını istedi. Hükümet, Anadolu'daki işgal kuvvetleri karargâhının daha küçük kuvvetlerle saldırıya girişmesini kabul ettiğinden, Konstantinos 15 Nisan'da görevini bırakacaktır. (KASÖT: 205)
4. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde Yeşilordu ve Türkiye (Gizli) Komünist Partisi yargılamasının dördüncü oturumu. Başkan İhsan Bey, Arif Oruç'un diğer sanıkları suçlayan ifadesini okudu. Binbaşı Salih Hocaoglu'nun Nigehban, Halaskâr, Kızılhançerler gibi İngilizci derneklerle ilişkisi (!) konusunda sorgulaması yapıldı. (Günaydın: 29, 30.7.1976)
5. Hükümet'in, bir başkent yeri saptanması için kurulan komisyonda üç mebusun görev alması ile ilgisi yazısı Meclis'te gerginlik yarattı. Mebuslar, şimdi bunun sırası olmadığını, yeni bir başkent aramanın İstanbul'dan vazgeçmek anlamına alınabileceğini ileri sürerek Hükümet'in 28 Kasım tarihli kararına itiraz ettiler. Konu, sonuçlandırılmadan kaldı. (ZC 9: 4-13)
6. İkdâm'da Yakup Kadri'nin başyazısı: İstanbul basını, bir ikisi dışında, türlü engellere rağmen millî iradeyi temsile ve tebliğe çalışmıştır. —Atina'da endişeler artıyor. Rallis de merkez kabinesine taraftar. Albayrak: İdarede

yenilik. —Yenigün'ün Talat Paşa'yı savunan yazısına cevap: Memleketi bu hale kim getirdi? İleri: Paris Konferansı dağıldı. Londra Konferansı hazırlanıyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ne ifrat! Ne ihtiras! **Açıksöz'de** Bitlis Mebusu Yusuf Ziya: Wilson, kararını verdi!... İnsaniyet emin olsun ki sefil, zelil, rezil, esir olmak için yaşayamayacağız. **Akşam:** Ankara ile müzakere devam ediyor. (Gazetede yer yer beyazlıklar!)

1921-ŞUBAT

1 - SALI

1. Tevfik Paşa, Mustafa Kemal'in yeni Anayasayı hatırlatarak Londra'ya yalnız Ankara Hükümeti'nin delege gönderebileceğini belirten 30 Ocak tarihli yazısına cevap vererek, konferansa birlikte gidilmesini önerdi ve birlik sağlanamazsa Boğazların elden gidebileceğini ileri sürdü. Tevfik Paşa, Fevzi Paşa'dan İzzet ve Salih Paşaların derhal geri gönderilmesini de istedi. (Söylev II: 420) ★ Bekir Sami Bey, Meclis'te Hükümet'in Londra Konferansı'na katılmak için yaptığı çalışmalar hakkında kısaca bilgi verdi (ZC 8: 38).
2. Meclis'in gizli birleşiminde, Tokat Mebusu Nazım Bey'in dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen Ankara İstiklal Mahkemesi'nin yazısı tartışıldı. Konu Üçüncü Şube'ye havale edildi. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Genel Sekreteri Nazım Bey, dağıtılan yarı gizli Yeşilordu Derneği'ni devam ettirmekle suçlanıyor. Dokunulmazlığı kaldırılan Nazım Bey, 9 Mayıs'ta 15 yıl ağır hapse mahkûm edilecektir. (GCZ 1: 356) ★ Nazım ve Mehmet Şükrü Beyler, bugün Hakimiyeti Milliye'ye gönderdikleri yazıda, milli birliğe ihtiyaç olduğunu belirterek Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın çalışmalarını durdurduklarını açıkladılar (HM: 6).
3. Sivas'ta Şeyh Sunusî başkanlığında bir İslam Kongresi toplandı. İngilizlerin bazı Arap şeyhlerini kullanma çabasına karşı, İslam ülkelerinin birliğini sağlamaya yönelik kongrenin aldığı kararlar, İslam dünyasına duyurulacak. (TİH II/3: 273. Bu kongre ile ilgili başka kaynaklarda bir bilgi yoktur.)
4. Eskişehir'de 8 uçakla bir Hava Kuvvetleri Müdürlüğü, Trabzon'da da Deniz Ulaştırma Komutanlığı kuruldu. Bu kararlar eldeki uçakların teknisyen ve yedek parça yokluğundan çoğunun kullanılmadığı "Tayyare İstasyonları" kaldırılıyor. ★ Bursa'nın gönüllü gençlerinden kurulan Gökbayrak Müfrezesi kaldırılarak mevcutlarından 41. Alayın I ve II. taburları meydana getirildi. (Özkul: 17; Tamman: 75 TİH V: 133)
5. Yüksek Askerî Mahkeme, Mustafa Paşa hakkındaki 7 aylık hapis cezasını onayladı. Birinci Divan-ı Harb-i Örfî Eski Başkanı (Nemrut) Mustafa Paşa ve arkadaşları, idamına karar verdikleri Urfa Eski Mutasarrıfı Nusret Bey hakkında çift mazbata düzenlemekten 18 Kasım'da tutuklanmışlardı. Padişah'ın affetmesi üzerine Mustafa Paşa 7'de serbest bırakılacaktır. (Alemdar: 8)

6. Patrikhane, İtilaf Devletleri'ne Anadolu harekâtı aleyhinde bir başvuruda bulunarak Rumların kurtarılmasını istedi. Rum ve Ermeni Patrikliği'nde üst üste yapılan toplantılar sonucu Avrupa'ya birer kurul gönderilmesi de kararlaştırıldı. (PM: 33; Alemdar: 5, 6: "Bir de siyah kitap gönderiyormuş"; 7: "Londra'dan neler talep edeceklermiş?" 10: "Rum Patrikhanesi Avrupa'ya gidemiyor. Londra Konferansı'na gayriresmî heyetler kabul olunamaz"; 16: "Heyet yerine muhtıra gönderecek"; 18: "Hazırladığı muhtıralar"; 25: "Patrikhane heyeti nihayet gitti"; İkdâm: 1: "Patrikhane'nin kararı")
7. Yüksek Komiser Rumbold, Dışişleri Bakanlığı'na bir telgraf çekerek, Ankara Hükümeti'nin İtilaf Devletleri'ne İtalya aracılığı ile bir telgraf gönderip bunda Tefvik Paşa'ya çektiği telgrafi ilettiğini bildirdi. Atina Elçisi Granville ise şunları bildirdi: "Askerî bakımdan Nisan'da saldırıya geçilmesi uygun olacak. Saldırı başlayınca Mustafa Kemal'in ordusu ikiye bölünecek, Ankara'nın zaptı kolaylaşacak. Ondan sonra da Mustafa Kemal hareketinin çökeceği kanısı var". Granville'in raporunda Çerkez Ethem'in Yunanlılara 1.000 kişilik kuvvetiyle teslim olduğu da yer aldı. (Şimşir III: 98, 99)
8. 22 Ocak'ta kuvvetlerini serbest bırakarak bir kısım adamıyla Sındırgı dağlarında dolaşmaya başlayan, Yunan Karargâhı'nın açıklamasına göre 26 Ocak'ta Yunanlılara teslim olan Çerkez Ethem, muhafaza altında İzmir'e götürüldü. Burada Başkomutan Papulas'la görüştüktan sonra Hollanda Hastanesi'ne yatırılacak ve akciğerlerinden tedavi edilecektir. İzmir'de Ankara Hükümeti ve ordusu hakkında faaliyetlerine devam eden Ethem, Padişah tarafından İstanbul'a çağrılacak, ancak çağrıya olumlu cevap vermeyecektir. Ethem daha sonra Yunanistan'a, oradan da Almanya'ya gidecektir. (PS: 12. Ethem'in anılarında kuvvetlerini dağıttığı 22 Ocak'tan 10 gün sonra Yunanlılara teslim olduğu ileri sürülmektedir. bkz. Kutay 1, II: 193)
9. Silifke Mutasarrıfı Hilmi Bey, merkezi Pozantı olan Adana Valiliği'ne atandı. Hilmi Bey 20 Şubat'ta göreve başlayacak. Adana'nın yönetimini Hamit Bey Fransızlardan 5 Aralık 1921'de devralacak. (HM: 7; Erdeha: 327)
10. Berlin'de bulunan Talat Paşa, yabancılarla üç görüşme yaptı. Wrangel'in bir dostu, İstanbul çevresindeki 50.000 Rus askerinin Bolşeviklerle savaşabileceğini, daha sonra da İtilaf Devletleri'ne karşı Mustafa Kemal ordusuyla işbirliği yapabileceğini söyledi. Yunan Kralı'nın eski Genelkurmay Başkanı General Metaksas, Türklerle Yunanlıların anlaşması gereğini ısrarla anlattı. İtalyan Elçisi'nin müsteşarı da Sforza'nın Talat Paşa'ya bir telgrafını getirdi. Telgrafta "Anadolu'nun küçük işlerde direktmemesi için Mustafa Kemal üzerinde bütün nüfuzun kullanılması" istendi. Talat Paşa yarın, Roma'da bulunan Cavit Bey'e bu görüşmeleri anlatan bir mektup yazarak önerilerin Ankara'ya ulaştırılmasını isteyecektir. (Tanin: 10.12.1944)
11. Karagöz'de, açılan sulh kapısı. "İş bu kapıda idi, bir kere o masaya oturalım. çıkarken karşiki kapıyı da açtık mı, kendimizi bizim bağda buluruz".

Öğüt: İngilizler bizden ne istiyor? **Peyamı Sabah:** Yunan Hükümeti'nin Müttefiklere cevabı. —Paris Konferansı hitam buldu. —Ali Kemal: Mühür kimdeyse Süleyman odur. **The New York Times:** Hasta adam iyileşme belirtileri gösteriyor. **Alemdar:** Babiâli ile Ankara arasında görüşmeler devam ediyor. **İleri,** sansür tarafından kapatıldığından bugün yayımlanamadı. **İkdam:** Ermenilerin gözü hâlâ Türkiye'nin şark vilâyetlerinde. **Akşam:** Ankara Hükümeti, sulh yaparak mücadeleye nihayet vermeğe hazırdır. —Kuvayı Milliye, Uşak'ı zapta hazırlanıyor.

2 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin 25 Ocak tarihli yazısına verdiği karşılıkta, Yeşilordu ve Gizli Komünist Partisi'nin, bilgisi ve muvafakatı altında kurulmadığını, Yeşilordu'nun kuruluşunu öğrenir öğrenmez hemen dağıtılmasını Hakkı Behiç ve arkadaşlarına söylediğini ileri sürdü (**Günaydın:** 28.7.1976). ★ Hükümetin gizli polis örgütü P. adına Şevki, Ankara İstiklal Mahkemesi'ne yazdığı raporda, Yeşilordu ve Gizli Komünist Partisi hakkında bilgilerini sıraladı, kendilerine pek çok sır veren **Bakkal Hilmi**'nin himaye edilmesini istedi (**Günaydın:** 3.8.1976).
2. Ankara Hükümeti, Dışişleri Bakanı Bekir Sami imzasıyla Avrupa siyasî merkezlerine gönderdiği telgrafta, Londra Konferansı'nda Türkiye'yi ancak Ankara'nın temsil edebileceğini ve delegeler kurulunun harekete hazır olduğunu bildirdi (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 256).
3. Antep Mebusu Şahin Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, İkinci Kolordu'nun muhasara altındaki Antep'e yardım yapmayışından yakındı (**Uzel:** 296). ★ Un ve çekirdek de kalmadığından Antep'te fırınlar kapandı. Merkez kurulu üyelerinden biri, fedai postasıyla şehir dışına çıkarak kolorduyla görüştü. Kolordu, silahlı kuvvetlerle, teslim olması sakıncalı kişilerin kolordunun destekleyeceği bir huruç hareketiyle dışarı çıkmasını öneriyor. Selahattin Adil Bey, Özdemir Bey'e yazdığı mektupta onun ve Anteplilerin kendisini suçlamada haksızlık ettikleri, Antep'in kurtarılmasının mümkün olmadığı, milletin, bugün yapamadığını yarın yapmaya kararlı olduğu cevabını verdi. "Yazık ki artık Antep'i mukadderatına teslim etmekten başka yapılacak bir şey kalmamıştır" dedi. Hizmetlerinin unutulmayacağını belirterek Özdemir Bey'i teselli etti. (**Ünler:** 142, 281, 285; **S. Adil Paşa:** 374) ★ Antep güneyinde Halep iline bağlı Münbiç, Fransızlar tarafından yeniden işgal edildi (**Gnkur.** 151).
4. 30 Mart'ta Cenevre'de toplanacak olan Uluslararası Kızılhaç Kongresi'ne katılmak üzere Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti genel merkez üyesi Fahri ve Profesör Doktor Besim Ömer Paşa, İstanbul Hükümeti'nce delege tayin edildiler. 1 Mart'ta bu kurula Hilaliahmer İkinci Başkanı Doktor Akil Muh-tar Bey de eklenecek. (**TV:** 4078, 4100)

5. Silivri köylerinin Türk halkı, buralarda Yunan idaresinin kurulması için yapılan mitinge katılmaya zorlandılar (**Şarkî Trakya'da Yunan Zulümleri**: 56).
6. **Akşam**: Konferans kararının Anadolu'da tesirâtı. **İkdam**: Konferans huzurunda Türkiye ve Yunanistan. **Alemdar**: Amanın gözümüzü açalım! **Vakit**: Uşak cephesinde saldırı hazırlıkları. **Öğüt**: Tarih tekerrürden ibarettir. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Siyasette kabadayılık. **Neologos**: İzmit'teki Rum izci birliğinin resmigeçiti. Yunan bayrağı ihda ederek yemin etmeleri. (PM: 40) **Yeniğün**, Londra Konferansı'nı yorumluyor: Bizim nazarımızda Sevr Anlaşması diye bir şey yoktur. Yunanlılarla biz savaştayız. Olsa olsa karşı karşıya görüşürüz.

3 - PERŞEMBE

1. Merkez Ordusu Kumandanlığı ve İstiklal Mahkemesi, Karadeniz Bölgesi Rumları arasındaki Potosçuluk akımının koğuşturmasına başladı (**TİH VI**: 148).
2. İçişleri Bakan Vekili Doktor Adnan Bey, Erzurum Valisi'ne bir tel çekerek komünizme taraftar olmadıklarını, Erzurum'da Komünizme karşı kurulan Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti gibi derneklere gerek bulunmadığını yazdı. Vali'nin cevabı: "Mustafa Suphi tardolunduğu, Türkiye Komünist ve İştirakiyun partileri çöktüğüne göre, kıskırtıcı sebep ortadan kalkmış bulunuyor. Müsterih olunuz." (Bel. 140: 648)
3. Moskova'ya gitmekte olan Türk Elçilik Kurulu Başkanı Yusuf Kemal Bey, Bakû'dan bir rapor gönderdi: "Rus Bolşevikleri, yegâne ümitlerini Şark milletlerine bağlamışlar. Azerbaycan önderleri, Rusya ile anlaşmamızı söylüyorlar. Rusya'da üretim düşmekteymiş. Şimdiki idareye karşı memnuniyetsizlik var". (Tengirşek: 215; Cebesoy 2: 122, 124. Rıza Nur'un Bakû izlenimleri: Nur: 742-754) ★ Cavit Bey'in Roma'da tuttuğu notlarda, Talat ve Enver Paşalar arasında Anadolu'ya girip girmeme konusundaki ayrılık. İlişkilerinde soğukluk. (Tanin: 12.5.1946)
4. Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nin halka ikinci bildirisi: Milletın ayağa kalkması ile isyancılar ve dedikoducular kalmadı. Evlatlarımız kükremiştir. Alçaklara kulak asmayalım. Bu memlekette namussuzları yaşatmamak için Millet Meclisi'miz kesin karar vermiştir. Bundan sonra memlekette casuslara, eşkiyaya, rüşvet alana, zalime, asker kaçağına, bunları saklayana, zenginleri fakirlere tercih edenlere, sizlere haksız yere eziyet edenlere mevkî ve rütbesi ne olursa olsun aman yoktur. Böylelerini hemen bize haber verin. (AS: 3; Peker: 303)
5. Yusuf Kemal Bey Rusya'dan dönünceye kadar onun yerine Adalet Bakanlığı'na vekâlet etmek üzere Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey seçildi. Meclis, öğretmenlerin askerliklerinin ertelenmesini öngören kanun teklifini görüşüyor. (ZC 8: 70)

6. İstanbul Bakanlar Kurulu, İzmir ve bağlı yerlerde memur aylıklarının eskisi gibi yerel gelirlerden ödenmesini kararlaştırarak, bu konudaki Yunan müdahalesinin önüne geçilmek üzere gerekli siyasî girişimlerde bulunulmasını Dışişleri Bakanlığı'ndan istedi (Su 2: 30).
7. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'in Genelkurmay Başkanlığına gece (3/4) gönderdiği rapor: Ethem hakkında yeni bilgi alınamadı. Parti Pehlivan 5 erle Gördes'te kaldı. Halil ve Sarı Efeler komutasındaki 23 erden oluşan geri kalan kuvveti 1. Süvari Grubu'na sığındı. Yunan resmî bildirisinde 25 subay, 800 er ve 400 atının Yunanlılara teslim olduğu ilan edilmiştir. Bize ve Yunan'a sığınacak 20 kişilik bir çete kaldı. (**Hiçyılmaz**: 125)
8. **Yenigün**'de, bir köylü gelini olan Ayşe'den askerdeki kocası Veli'ye mektup: Elimdeki silah/Senin kadar güzel billah.../Geçer gider kara günler/düşman ağlar dostlar güler/köyümüzün ocakları/harıl harıl gene tüter... (Coşar, **MMB**: 184) **Öğüt**: Yine Sevr Muahadesi. **Açıksöz**'de Bitlis Mebusu Yusuf Ziya, Londra'da Türkiye'yi ancak Ankara'nın temsil edebileceğini savunuyor. —Kastamonu mıntokası İstiklal Mahkemesi'nin ikinci beyannamesi. —Milletle Padişah karşılaştı. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Sanırsız Ankara'nın düştüğü çıkmaz yola İstanbul gitmez. Haftalık **Sebilürreşat** Ankara'da. Mehmet Akif'in Kastamonu çevresindeki camilerde konuşmasının özeti: Ye'se düşenler Müslüman değildir. **The New York Times**'da Konstantin'in sözleri: Mustafa Kemal bir haydut parçasıdır. Masadan sinek kovar gibi haritadan silebileceğimiz blöfçü bir sahtekârdır. **İkdam**: Anadolu ile müzakereler devam ediyor. Ankara Büyük Millet Meclisi'nde ekseriyet Londra Konferansı'na katılmayı tasvip ediyor. **Akşam**: Mustafa Kemal Paşa "Biz sulh istiyoruz" diyor (O'nun ve Meclis'in resmi). —Patrikhane heyet yol-lamağa hazırlanıyor. —İhracatımız azalıyor, ithalat çoğalıyor. **Servetifünun**: Piyer Loti Günü. **Anadolu Duygusu** adlı edebî, içtimâî, fennî ve ilmî 15 günlük derginin Ankara'da ilk sayısı. **Kapak**: Azimkâr milletin muhterem reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri. Dergiyi himaye ve ona yazı yazmayı vadedenler. Hamdullah Suphi, Mahmut Esat, Yunus Nadi, Mazhar Müfit...

4 - CUMA

1. Meclis'in gizli birleşiminde Londra Konferansı konusunda İstanbul Hükümeti'yle yapılan yazışmalar okundu. Mebuslar, çağrı almadan Londra'ya gitmenin iyi olmayacağını, İngilizlerin er geç Anadolu'yu tanımak zorunda kalacağını, İstanbul Hükümeti'nin de milleti temsil etmediğini söylediler. Yahya Galip Bey, "Padişah'ın milletle ilgisi kalmamıştır. Ondan kesinlikle vazgeçmek gerekir", Hüsrev Bey "Bizim çıkarlarımız daima Doğudadır", Abidin Bey "Buraya idam için geldik. Kurtulursak millî istiklalimizle birlikte kurtulacağız" dediler. Mebuslar, Hükümet'in önerdiği delege listesine de bazı adayların millî inançları zayıf olduğu gerekçesiyle itiraz ettiler. (**GCZ** 1: 366)

2. Yunan Başbakanı Rallis istifa etti. Rallis Hükümeti, Venizelos'un düşmesi ve Kralcıların kazanmasıyla sonuçlanan 14 Kasım seçimlerinden sonra kurulmuştu. Yeni hükümeti yarın Kalogeropoulos kuracak. (Alemdar, İkdâm: 6; KASÖT: 191; HM: 11)
3. Fransız İşgal Komutanı Andrea, Antep halkına bir bildiri yayımlayarak teslim olurlarsa hiç kimseye bir şey yapılmayacağına, halka yiyecek dağıtılacağına söz verdi. ★ İkinci Kolordu Antep'i kurtarmak için çırpınıyor. Gece (4/5), Fransız muhasara kuvvetlerinde bir gedik açıldı. 50 kişi Antep'ten çıkmayı başardı. Fransızlar açılan gediği kapayarak daha fazla kişinin çıkışına engel oldular. Daha önce yapılan çıkış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Hareket 6/7 gecesine ertelendi. (Mümtaz: 86)
4. İstanbul'dan Ankara'ya gitmekte olan İçişleri eski Bakanı Ebubekir Hazım Bey, Kastamonu'ya vardı. 24 Ocak'ta İstanbul'dan kaçmış olan Hazım Bey, 7'de Ankara'ya hareket edecek. (AS: 7)
5. Enver Paşa, Moskova'dan Türk Komünist Fırkası'na hitaben bir mektup gönderdi. Resmî partiye gönderilen mektupta, "Komünizm işine bel bağlanırsa emperyalizme karşı iç kuvvet bölünür. Şimdiye kadar olduğu gibi Müslümanlık şeklinde çalışacağım. Tevfik Rüştü'nün işini kolaylaştırmak için Üçüncü Enternasyonal ile anlaşmanıza çalışacağım" denildi. Tevfik Rüştü Bey, "inceleme yapmak" perdesi altında, resmî partinin Üçüncü Enternasyonal'e kabulünü sağlamak amacıyla gönderilmişti. Sovyetler, Ankara Hükümeti'nden komünist olmasını beklemediklerini belirterek partiyi Üçüncü Enternasyonal'e kabul etmeyeceklerdir. (Karabekir 3: 127)
6. Ali Fuat Paşa Tiflis'de bir gazeteciye, Sovyetlerin, Gürcistan demiryollarından yararlanmak ve Kemalistlerle bir anlaşmaya varmasını önlemek amacıyla Gürcistan'ı istila etmek için planlar hazırladıklarını, İtilaf Devletleri Kemalistlerle bir anlaşmaya varırlarsa Gürcistan'ın kurtulacağını söyledi (Söyvel II: 62).
7. Peyamı Sabah: Patrikhane, murahhaslarını seçiyor. Yenigün: Suriye'de halk hareketleri. İkdâm: Patrikhane, Konferans'a kabul edilecekmiş. —Nihayet grev mi? Elektrik amelesinin istekleri kabul edilmiyor. Vakıt: Ankara ile haberleşme devam ediyor. Tevfik Paşa'nın Mustafa Kemal'e çektiği telgraf sureti. Akşam: Babıâli müzakereden ümitvardır.

5 - CUMARTESİ

1. Meclis'in gizli oturumunda Londra'ya delege gönderilip gönderilmeyeceği tartışıldı. Mustafa Kemal, gidecek kurulun Sevr Anlaşması'nı reddedeceğini, Büyük Millet Meclisi'nin yurdun bir karış toprağı kalsa bile onun üzerinde bağımsızlık davasını devam ettireceğini söyledi. Yapılan oylama sonucunda 26 red, 2 çekimser oya karşı 101 oyla delege gönderilmesi kabul edildi.

Mustafa Kemal, Dışışleri Bakanı Bekir Sami Bey'in yetki belgesini imzaladı. (GCZ 1: 382; Jaeschke 1: 139)

2. Dışışleri Bakanı Bekir Sami Bey, Ermenistan Dışışleri Bakanı'nın 23 Ocak'ta Doğu Cephesi Karargâhı'na ulaşan notasına cevap verdi. Gümrü Anlaşması'nın zorbalık değil adalet örneği olduğunu savundu, bu anlaşma onaylanmazsa Ermenistan'daki Türk askerlerini geri çekmeyeceklerini, esirleri vermeyeceklerini, Ermenilerden istenen silahların emperyalistlere karşı kullanılacağını bildirdi, ordunun katliam ve yağma yaptığı iddialarını reddetti. "Gümrük mallarına el koymaya gelince, bunu komünizmin özel mülkiyete el koyma ilkesine göre yaptık" dedi. (Yerasimos: 299)
3. Yunanistan'da dün Rallis'in istifasıyla, Nicolas Kalogeropoulos Hükümeti kuruldu. Yeni Başbakan'a, Londra Konferansı'nda Yunan delegelerine başkanlık görevi verildi. Yunan Kurulu 10'da hareket edecek. (Alemdar: 6; KASÖT: 191)
4. Tevfik Paşa, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, Yunanlılar tarafından yayılan, Papa'nın bütün dünya parlamentolarına Türkiye'deki Hıristiyanların katledildiği yolundaki başvurusunda yer alan söylentilerin acele yalanlanmasını rica ve tavsiye etti (Söylev II: 421).
5. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey ve arkadaşlarına gönderdiği telgrafta, İkinci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey'i suçlamaktan vazgeçmelerini istedi. Antep'in kurtarılması için yeni bir tümen gönderileceğini bildirdi. Antep, 8'de teslim olmak zorunda kalacaktır. (Ünler: 286)
6. Meclis, frengiyi önleme yasasını kabul etti. Yasaya göre, her frengili istediği bir doktora muayene olacak ve tedavi şekil ve süresi ile ilgili raporu yanında bulunduracak. Meclis'in bugünkü oturumunda Ankara Mebusu Mustafa Efendi, aşar vergisini veremeyen köylülerin hayvanlarının zorla ellerinden alındığını söyleyerek ödemeye gücü yetmeyenlerin borçlarının ertelenmesini istedi. (ZC 8: 82, 89; Düstur 3/1: 206)
7. İngiliz Dışışleri Bakan Yardımcısı Crowe, İtalya'nın yeni Londra Büyükelçisi ile görüştü. Büyükelçi, gayri resmî ajan olarak Mustafa Kemal'e bir subay göndermeyi düşündüklerini belirterek bunun İngiltere tarafından olumlu karşılanmasını istedi. Crowe ise bu davranışı uygun bulmadığını, konuyu Curzon'a açacağını söyledi. (Şimşir III: 101)
8. Maliye eski Bakanı Cavit Bey Roma'da, Ankara'dan gelmiş olan Galip Bahtiyar Bey'i dinliyor. Bahtiyar Bey, Anadolu'da kesilenlerin, asılanların, yapılan talanların haddi hesabı olmadığını üzüntü ile söyledi. Mustafa Kemal'in yüksek kişiliğini övdü. Talat, hatta Enver Paşa'nın Karabekir'le anlaşmak şartıyla Anadolu'ya gitmeleri gerektiğini ileri sürdü. Cavit Bey, Roma'da bulunan Abdullah Paşa'ya veda ediyor. (Tanin: 12.5.1946)

9. **Peyamı** Sabah'ta Ali Kemal: Ankara Meclisi, milleti temsil edemez. Londra'ya bir an önce gitmeliyiz. **Öğüt:** Anadolu'nun teklifi. Sovyet yayın organı **Bulletin'in** 67. sayısında İştirakçi Hilmi'nin İngiliz ajanlığı (**Harris:** 143). **Alemdar'da** Refi Cevat, Konferans karşısına birlik halinde çıkılmasını savunarak Ankara'nın zorluk çıkardığını ileri sürüyor. **İkdam:** Anadolu ile görüşmeler neticelenmedi. Yunanlıların bütün ümitleri Venizelos'ta. Eski Başbakan Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapılmaması için elinden geleni yapacak. **Vakit:** Ankara'da halk dersleri. —San Remo Konferansı ile Londra Konferansı arasında farklar (Türkiye lehine gelişmeler). **Karagöz:** “—Allaha ısmarladık Hacivat, vaktiyle Londra'ya yetişeyim”. “—Ankara'dan gelecek arkadaş beklemeyecek mısın?” “—Giderken ayrı gitsek de zararı yok, gelirken nasıl olsa el ele verecek değil miyiz?”

6 - PAZAR

1. Ankara Hükümeti'nin Londra Konferansı'na katılacak delegeler kurulu yola çıktı. Doğrudan bir çağrı olduğu takdirde konferansa katılması talimatı verilen Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığındaki kurulda, Roma'da bulunan Cami Bey, gazeteci ve mebus Yunus Nadi, Mebus Hüsrev ve Zekai Beylerden başka müşavir ve uzmanlar da var. ★ Mustafa Kemal, Hakimiyeti Milliye'ye verdiği demeçte Londra Konferansı'na katılmanın Rusya ile dostluğu bozmayacağını, Rusya'daki komünizmin Türkiye'de uygulanamayacağını söyledi. ★ Moskova'ya gitmekte olan Yusuf Kemal ile Rıza Nur Beyler de Bakû'dan hareket ettiler. (**Vakit:** 11; **HTVD** 54, ves. 1243; **HM:** 6; **ASD III:** 19; **Tengirşek:** 215; **Cebesoy** 2: 125; **TİH II/3:** 259; **Karabekir** 1: 881; **Nur:** 754)
2. Antep Kuvayı Milliye Kumandanı Özdemir Bey, Antep dışında bulunan İkinci Kolordu Kumandanı'ndan son bir defa yardım istedi. Selahattin Adil Bey, verdiği cevapta tek çıkar yolun bir huruç hareketiyle savaşçıların çemberden kurtulup çıkmaları olduğunu bildirdi. Haberleşmelerin çoğu, güvercinlerle sağlanıyor. (**Uzel:** 301; **Lohanizade:** 361; **Ünler:** 143, 285) ★ Gece, Kuvayı Milliye bir çıkış hareketiyle Fransız çemberini yardı ve 400 kadar savaşçı dışarı çıkabildi. 4/5 gecesi yapılan çıkış hareketinde ancak 40 kişi çıkabilmişti. Yarın gece yapılacak son hareketle 150 kişi daha çıkabilecek. (**Uzel:** 308; **Andrea:** 124; **Lohanizade:** 364; **Yetkin:** 57; **Mümtaz:** 90; **Ünler:** 144; **Şapolyo:** 194; **İncedayı** 1: 53; **Véou:** 464 “Türklerin 100-150 kadarı çıkabildi”; **S. Adil Paşa:** 358)
3. Yunanistan'da Kalogeropoulos Hükümeti yemin etti. 4 Şubat'ta Rallis Hükümeti'nin istifası üzerine yeni hükümet dün kurulmuştu. (**Rentis:** 38)
4. Kirmasti Belediyesi, “Anzavur için muhtelif şahıslara” 5.022 lira 39 kuruş 30 para ödedi. “Ekmek, yemek, hayvan yemi, hayvan nalı, kahve, evrak çantası, helva, ayakkabı, araba ücreti olarak.” (**Görgülü:** 47)

5. Yüksek Komiser Rumbold'dan Curzon'a teller: 1) Ankara liderleri Türkiye'nin tek hükümeti oldukları iddiasından hâlâ vazgeçemediler. Belki Bolşeviklerle birlikte yürüyorlar, belki de zaman kazanmak istiyorlar. Sunusi'yi halife ilan etmek gibi bir darbeye de girişebilirler. Padişah durumu yakından izliyor ve kendi durumundan endişe ediyor. 2) Bekir Sami Bey, Fransa, İngiltere, İtalya hükümetlerine birer tel çekerek Türk heyetinin yola çıkacağını bildirdi, yetişememesi halinde konferansın birkaç gün ertelenmesini istedi. (Şimşir III: 103, 105)
6. İstifa eden Behiç Bey'in yerine atanan Kurmay Albay Halit Bey, Şimendifer Umum Müdürlüğü görevine başladı (Göğem: 98).
7. İstiklal Mahkemesi, Kütahya'da 29 Ocak'ta başladığı yargılamaları bitirerek Eskişehir'e gitti (Kütahya İl Yıllığı 1973: 26).
8. **Hakimiyeti Milliye**, haftada 2-3 gün çıkmakta iken günlük olarak yayımlanmaya başladı: Mustafa Kemal ile mülakat. —Londra Konferansı. —Ruşen Eşref: bayrağımız: Dost ve düşman dillerde efsane olan Ankara. Kendimize yeniden kavuşuyordum. Askerlerin süngüleri, gürbüz bir geleceğin başlangıcına benziyor. Ey gazi erler sevgilisi ve şehit yiğitler yadigarı, solmayacaksın, kurumayacaksın. Hür ve kırmızı yaşayacaksın. —Barış Konferansı'na gidecek delegelerin listesi. —Fatma Kadın'ın duyguları: Askerden kaçan haindir. Onları aile ocağına almayacağız. —Nazım ve Mehmet Şükrü'nün Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı 1 Şubat'tan itibaren kapattıkları ile ilgili yazıları. **İkdam**: Londra'ya doğru. —Anadolu samimiyet ve ciddiyetle sulh istiyor. —Yakup Kadri: Mütarekenin ilk günlerinden beri bu millete kayıtsız şartsız tahammül ve tevekkül tavsiye edenlere göre millet yorgundur. Yatağını bir zindana bile serseler eyvallah desin ve uzansın. (ayrıca, **Ergenekon**: 31) **Vakit**: Ankara'dan cevap bekleniyor. —Bir İngiliz gazetesi, anlaşmanın tadilini istiyor. —Yunanistan bu kadar ağırlığı çekemez. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, BMM'nin gayri meşru olduğunu savunuyor: Avrupa ile başa çıkmak, asırlardan beri Asya'nın hangi kavmine müyesser oldu ki bize olsun. Biz İtilaf Devletleri'yle bozuşursak ya düşman yeniden üstümüze yürürse! Bu korkunç yolun sonu uçurumdur. Bu uçuruma yuvarlanmamak için Bolşeviklere tutunacağız öyle mi! —Ankara Kemalci payitahtı. Şehrin manzarası tamamiyle değişti. **Alemdar**: Londra Konferansı'ndan ümitli olalım. —Ankara'da umumî hayat nasıl geçiyor? İleri, İstanbul ile Ankara'nın Londra Konferansı konusunda görüşmelerinin devam ettiğini yazarken ilk kez Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, Mustafa Kemal, Bekir Sami, Refet, İsmail Fazıl'ın resmini bastı. Mustafa Kemal için "Paşa" ve "Hazretleri" sanlarını da kullanabildi. **Akşam**: Ankara muhakkak Londra'ya delegelerini göndermelidir. Türk davası orada savunulmalı ve Yunanlılar yalnız bırakılmalıdır. (N.Sadık)

7 - PAZARTESİ

1. Padişah, 7 aylık cezaları kesinleşen 1 Numaralı Divaniharp eski Başkanı Mustafa Paşa ve suç ortaklarını, az bir cezaları kaldığı gerekçesiyle affetti. Askerî mahkemece, usulüne aykırı karar vermekten hükümlü Mustafa Paşa ile aynı mahkemenin üyeliğinde bulunmuş Recep Paşa ve Yarbey Fettah Bey, serbest bırakıldılar. (TV: 4081; Akşam: 7; Alemdar: 8; İkdam: 10; HM: 14)
2. Ankara Hükümeti'nin resmî gazetesi, Ceride-i Resmiye adıyla yayımlanmaya başlandı. 20 Ocak'ta kabul edilen Anayasa, yayımlanarak yürürlüğe girdi. (Arıburnu 1: 11)
3. Gece, savaşçıların şehir dışına çıkmasına rağmen barış önerisi alamayan Fransızlar, Antep'i sürekli top atışı altında tutuyorlar (Yetkin: 57; Ünler: 146). ★ Bu gece de (7/8) Antep'te son huruç hareketi yapıldı. Savaşçılardan 150'si daha dışarı çıkmayı başardı. Anteplilerin elinde yiyecek hiç bir şey kalmadı. Şehir yarın teslim olacak. (Lohanizade: 368; Mümtaz: 92; Ünler: 147) ★ Mustafa Kemal, Antep Hakları Savunma Derneği'nin 5 Aralık tarihli şifresine verdiği cevapta, pek yakında Antep dışından yeni bir kurtarma girişimi yapılacağını bildirdi (S.Adil Paşa: 366).
4. Ankara'nın Londra'ya gitmekte olan delegeleri, Afyon'da askerî törenle karşılandı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kurul için akşam bir ziyafet verdi. Kurul yarın Eskişehir'de İsmet Paşa tarafından karşılanacak. (HM 9)
5. Yüksek Komiser Rumbold'dan Curzon'a tel: İstanbul'da büyük yoksulluk ve açlık var. Durumlarını sergilemek gibi yaradılışları olmayan Türkler, yoksul evlerine çekilip sessizce ölüyorlar. Bu acıklı durum, dışardan anlaşılabilir. İstanbul'u dolduran Rus mülteciler, yoksulluğu ve ahlak düşkünlüğünü bir kat daha artırıyor. Başkenti besleyen Anadolu ile bağlantı kurulamadığı sürece durum düzelmeyecek. (Şimşir III: 106)
6. Ziya Gökalp'ten kızı Seniha'ya mektup: İnşallah kavuşmamız yakındır. Önümüzdeki ilkbahar, sulhün de ilkbaharı olacak. Dünya sulhe muhtaç. Bütün insanlar huzur, istirahat istiyor. Milletimizin esirliğe tahammül etmeyeceği artık anlaşıldı. Şimdi iyi bir sulh yapılabilir. (F.A. Tansel: 549) ★ Cavit Bey, Roma'dan Talat Paşa'ya yazdığı mektupta, Enver Paşa'nın Anadolu'ya girişine engel olunmasını istedi (Tanin: 14.5.1946).
7. Hakimiyeti Milliye: Gazi Ayıntab. —Hıyanet tafsilatı: Ethem sınırı nasıl geçmiş. —Gürcistan Sefiri'yle mülakat. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Mustafa Kemal, Çerkez Reşit gibi şahısları bile Meclis'e seçti. Çünkü birbirine benzeyenlerdir ki, bir arada toplanırlar. Mustafa Kemal, her taraftan Meclis'e bir grup seçti. Etrafındaki dalkavuklar, onun her isteğine boyun eğdi. Alemdar'da Refi Cevat: İstanbul, Mustafa Kemal ile uzlaşamaz. Bunu yapmak için Babiâli'nin kapılarını kapamak gerekir. Bunu Tevfik Pa-

şa değil, kimse yapamaz. **The Times**: Mustafa Kemal'in utanmazca teklifleri (**Jaeschke** 1: 139). **İleri**: Yunanistan'da buhran. **İkdam**: Babîâlî de murahhaslarını seçiyor. Anadolu murahhasları hareket ediyorlar. —Galip Kemalî Bey, Türk-Yunan dostluğundan söz ediyor. **Söz** (Kıbrıs): Baf hanımlarının Türkiye'ye yardım için verdikleri müsamere (**TK** 106: 50). **Açıksöz**: Ey Yunan saldırma böyle her yana/İşlediklerin artık tak dedi cana. **Akşam**'da Ankara ve İstanbul kurullarının Londra'ya hareketleri haberi.

8 - SALI

1. Antep düştü... Millî Kuvvetler Komutanı Özdemir Bey'le birlikte 150 savaşçının mutasarrıf vekili ve bazı memurların daha gece şehirden çıkmayı başarmasından sonra telaşa kapılan halk, Şih Camii'nde toplanarak teslim olmaya karar verdi. Fransız komutanı Andrea'ya elçi gönderildi ve kaleye beyaz bayrak çekildi. Fransızlar, bombardımana son verdiler, halka un dağıtmaya başladılar. 11 ay 8 günden beri Fransızlarla savaşan Antep, 2 aydan beri Fransız çemberi içinde bulunuyordu ve halk son zamanlarda büyük bir açlık sıkıntısı içindeydi. Antepliler bu çarpışmalarda 6.317 ölü verdiler ve Fransızlara da büyük kayıplar verdirdiler. Şehirle ilgili teslim anlaşması yarın imzalanacak. Antep'in düşmesi, Güneydoğu'daki Fransızlar arasında büyük sevinç yarattı. Abadi, "Bu mesut olay sebebiyle Fransa'nın iki hafta sonra toplanacak Londra Konferansı'ndaki yeri pek kuvvetli olarak takviye edildi" demektedir. Fransızlar Antep çevresindeki kuşatmayı ancak 27 Şubat'ta kaldıracaklardır. (**S.Adil Paşa**: 358; **Uzel**: 315; **Lohanizade**: 317; **Abadi**: 76; **TİH** IV: 239; **Yetkin**: 57; **İncedayı** 1: 52; **Mümtaz**: 92; **Ünler**: 148; **Véou**: 464) ★ TBMM'nde Antep'in adını Gaziantep olarak değiştiren yasa önerisi, görüşmesiz olarak oybirliği ile kabul edildi (**ZC** 8: 132, 133; **Düştur** 3/1: 209; **HM**: 9; **CR**: 5).
2. Meclis'in gizli oturumunda İstanbul Hükümeti'ne yazılacak cevap tartışıldı. Mehmet Akif Bey (Ersoy), Hamdullah Suphi'nin kaleme aldığı metni çok sert bulduğunu bildirerek kendi önerdiği metni okudu. Mustafa Kemal, buna bazı noktalardan karşı çıktı. Önerilerin birleştirilerek cevap yazılması, Başkanlığa bırakıldı. (**GCZ** 1: 382)
3. Millî Savunma bütçesi görüşülüyor. Mebuslar, subayların erlere ve halka iyi davranmasını, erlerin doyurulup giydirilmesini, halktan keyfi bir şey alınmamasını istediler. Demirci Mehmet Efe'nin el konulan para ve eşyasının nereye gittiği soruldu. (**ZC** 8: 133) ★ Londra Konferansı'na katılmak üzere Ankara'dan ayrılmış bulunan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in yerine vekil olarak yeniden Ahmet Muhtar Bey seçildi. Ahmet Muhtar Bey, Bekir Sami Bey'in Moskova'ya gidişi üzerine, 10 Ağustos 1920'de bu göreve getirilmişti. 30 Ocak'ta Ankara'ya dönmüş olan Bekir Sami Bey, önceki gün Londra'ya hareket etmiş bulunuyor. (**ZC** 8: 154; **HM**: 9)

4. Ankara Hükümeti, Bekir Sami Bey'in imzasıyla Sovyetler'e gönderdiği yıldırım telde, Londra Konferansı'na katıldığını bildirdi. Yazıda, Konferans'ta başarı sağlanırsa bundan Sovyetlerin de yararlanacağı, sağlanmazsa İtilaf Devletleri'nin iç yüzünün ortaya çıkacağı ileri sürüldü. (Bel. 164: 706; Şimşir III: 130)
5. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Bakû'dan Moskova'ya hareket etti. Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler iki gün önce hareket etmişlerdi. Ali Fuat Paşa 19'da Moskova'da olacak. (Cebesoy 2, 1982: 163)
6. Gürcistan'ın yeni Ankara Büyükelçisi Simon Mdivani, güven mektubunu sundu. Mustafa Kemal, tören sırasında yaptığı konuşmada, bütün milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkından yana olduklarını söyledi. Mdivani ile Gürcülerin Batum'u işgal hareketi görüşülüyor. Ankara bu işgali Brest-Litovsk Anlaşması'na aykırı buluyor. (HM: 9; İldam: 16; Söylev II: 361; Bayur: 69)
7. Tevfik Paşa'dan Mustafa Kemal'e: Harbiye Bakanlığı'ndan alınan bilgiye göre, Yunanlılar 21 Şubat'ta 70—80.000 kişiyle saldırıya geçecek. Kilikya'da saldırı Fransızları rencide etmektedir. (Söylev II: 421)
8. İngiliz Yüksek Komiserliği, İstanbul Hükümeti'nin 3 tarihli isteğini yerine getirerek Malta'da bulunan 109 kişinin listesini verdi. Ankara'nın elinde bunlara karşı rehin tutulan İngilizlerin sayısı ise 22. (Şimşir 2: 393)
9. **Hakimiyeti Milliye:** İstanbul'un Türk ruhu üzerinde Yunan kâbusu. —Hint ihtilali: 600 ölü. —Türk-Gürcü barışı. —Tavşana kaç, taziye tut politikası. **Vakit:** Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkındaki idam hükmünün bozulması. —Hükümet, delegeleri seçiyor. **Öğüt:** Konferans konferans üstüne: Bir millet için pek açık olan millî sınırlar içinde bağımsız yaşamak arzusu kabul olunduktan sonra geriye birşey kalmaz. Bu esas kabul edilmezse ortada bir millet kalmaz ki geride tartışma konusu olacak meseleler kalabilsin. **Alemdar'da** Refi Cevat: İstanbul'la uzlaşmaya yanaşmadığı için Anadolu'ya çatıyor: "Siyaset zillet, mevcudiyet kabadayılık değildir". **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal Ankara'ya ve yeni anayasaya şiddetle çatı: Geleceklerimizi, millî kurumlarımızı, dinimizin kutsallıklarını bile kökünden baltalamakta çok ileri gittiler. Bu memlekette yeniliklerin bu merteye cahiline, reddedilmişine, aynı zamanda cesurcasına asla rastlanmadı. Ankara'dakileri öyle bir teceddüt hırısı sarmış ki. **İleri:** Babiâli, Konferans'a göndereceği delegeleri seçiyor. **İldam:** Kimler olacak? **Akşam'da** N.Sadık: Elenismos: Besle kargayı oysun gözünü. Bundan sonra yanımızda yaşayanlara itimadımız yoktur. —Türkiye Büyük Millet Meclisi sulhu şedit bir surette arzu etmektedir.

1921 - ŞUBAT

9 - ÇARŞAMBA

1. Dün teslim olan Antep halkının temsilcileriyle Fransız Albayı Andrea arasında şehrin teslimi ile ilgili 11 maddelik bir anlaşma imzalandı. Buna göre Antep, Fransız mandası altına giriyor! Protokole göre Fransızların kontrolünde yerli hükümet kurulacak, ordu birlikleri savaş esiri sayılacak, silahlar teslim edilecek, Ermenilerle Türklere eşit işlem uygulanacak, barikatlar kaldırılacak, silahlı Ermeniler Türk mahallelerine giremeyecek... Bugün, iki tarafın elindeki esirler değiştirildi. Fransız generali Lamothe, Antep'i ziyarette geldi, şehri dolaştı, bütün Ermeni evleri bayraklarla donatıldı. Türkiye'nin en güzel şehirlerinden biri olan Antep, bir yıla yakın süren çarpışmalar sonucu oturulamayacak hale gelmiş, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki 80.000 nüfusu 20.000'e inmiş, 8.000 bina harap olmuş bulunuyor. (Abadi: 78; Andrea: 126; TİH IV: 239; Uzel: 318; Lohanizade: 372; Yetkin: 57; Ünler: 149; Véou: 466)
2. İstanbul Hükümeti, Londra Konferansı'na göndereceği delegeleri kesinleştirdi: Başbakan Tefik Paşa, Osman Nizami Paşa ve Mustafa Reşit Paşa. Kurul 12'de yola çıkacak. (İleri, Alemdar, İkdam: 10)
3. Bakanlar Kurulu, "Pontos" bölgesinde halkı "zehirleyen" İstanbullu ve İzmirli papazların yurt dışına çıkarılmasını kararlaştırdı (TİH VI: 147; Esengin: 204). ★ Rum Patrikliği Kemalistlerin "zulmünü" içeren siyah kitabı İstanbul'daki siyasî temsilcilere verdi (PM: 33).
4. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, hükümetine Yusuf Kemal Bey'in Türk-Amerikan ilişkilerinin yeniden kurulması hakkında 4 maddelik programını anlattı. Kendisi de Türkiye'nin ortaya koyduğu isteğin Amerika için iyi niyetli olduğunu yazdı. "Amerikan yayın organları ve yazarları Türkiye'ye gelirse 'hoş geldin' denecektir" dedi. Bristol'un ilişki kurulması isteği dikkate alınmayacaktır. (Evans: 329) ★ Rumbold'un raporu: İstanbul, Kemalist sempatanlarıyla dopdolu. ★ Sovyetlerin Ankara Elçilik Kâtibi Upmal-Argarski'nin Sovyet Hükümeti'ne bildirdiğine göre, Ankara'da biri İtilaf Devletleri'yle, diğeri Sovyetler'le anlaşma yanlısı iki grup çekişiyor (Jaeschke 1: 139).
5. Adana Ticaret ve Zahire Borsası ile Trabzon Deniz Ulaştırma Komutanlığı kuruldu. Kurtuluş Savaşı'ndaki deniz kuruluşlarının en önemlisi olan komutanlık, Sovyet yardımlarının Anadolu'ya ulaştırılmasını sağlayacak. Ulaştırma işlerini daha önce bir müfreze yönetiyordu. (TİH V: 29, VII: 210)
6. İstanbul'da Yunan Yüksek Komiseri Kanellepulos yerine Votsis atandı. Kanellepulos, İstanbul'a 28 Kasım 1918'de gelmişti. (Jaeschke 1: 139)
7. İstanbul Hükümeti, Maliye Bakanlığı'na Bayındırlık Bakanı Abdullah Bey'i, ondan boşalan yere eski başbakanlardan Ali Rıza Paşa'yı atadı (TV: 4083).

8. Akşam: Türkiye yeniden teşekkül edecektir çünkü Yunanlılar muahedenin kendilerine temin ettiği mevkie layık olmadıklarını ispat ettiler. **Vakit:** Yıldırım ordusu Ankara'da (Daily Ekpres'ten) — Daha küçük ve daha zarif bir Yunanistan. — Venizelos taraftarları ile aleyhtarları arasındaki mücadele. **Yenigün:** Anadolu'da darülfünuna şiddetle ihtiyaç duyuluyor. **Öğüt:** Yunan ordusunun iflası. **Hakimiyeti Milliye:** Türkiye-Gürcistan dostluğu. — Hint ihtilali canlanıyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Ankara'ya karşı İstanbul'u savunuyor: Henüz o amansız düşmanımız Anadolu'nun o pak toprağını bu kabadayılardan hatalarıyla çiğnemektedir. **İleri:** Halide Edip Hanım, Ankara tarafından Londra Konferansı'na delege olarak gönderiliyor-muş (!). **Alemdar'da** R. Cevat: Ankara, Anadolu'yu bile temsil etmiyor. Ankara ancak İttihat ve Terakki'nin son enkazını temsil ediyor. Kendi kendilerine gelin olan mahalle kızları gibi Konferans huzurunda arziendam edecekler. Ne olurdu biraz da memleketi düşünselerdi. **Karagöz'de** Boğaz'ın iki yakasından bir urganı çekiştiren Kuvayı Milliyeci ile Karagöz. Karagöz'ün dileği: "Böyle sen bir yana ben bir yana çekersek zaten kıl kadar kalan urgan kopunca ikimiz de sırt üstü düşeriz. İyisi mi şunun iki ucunu biraraya getirelim de ele güne karşı işimizi bilelim..."

10 - PERŞEMBE

1. Bolşevik Ermenistan'ın Dışişleri Bakanı Behzadyan, Ankara Hükümeti'ne başvurarak, Gümrü Anlaşması'ndan vazgeçerse, Batı emperyalizmine karşı açtığı millî mücadelede Türkiye'ye yardım edebileceklerini bildirdi. Ankara'yı Gümrü'deki ordusunu geri çekmeğe, tutsakları geri vermeğe bir kere daha çağırdı. (Bel. 164: 695)
2. Çerkez Ethem ve Reşit Beylerin İzmir'de Foti'nin kahvesinde İzmir Rum gazetesi Proya'ya demeçleri Peyamı Sabah'ta: Mustafa Kemal savaşı devam ettirerek şahsî menfaatını düşünüyor. İhtirasını tatmin ediyor. O, Yunan ordusunun hızlı bir taarruzuna bir dakika dayanamaz. Mustafa Kemal halka baskı yapıyor. Kendisinden bunun için ayrıldık... (PS: 10)
3. İstanbul Hükümeti'nde Bayındırlık Bakanı ve Tevfik Paşa'nın Londra'dan dönüşüne kadar Başbakan Vekili Ali Rıza Paşa, Hükümet'te, Mustafa Kemal'in nüfuzunun kırılması için kesin adımlar atılması gerektiğini savundu (Alemdar: 11).
4. Londra Konferansı'na katılacak kalabalık bir Yunan kurulu, Atina'dan yola çıktı (Alemdar: 12, 13; Roda: 142). ★ Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi Welle, raporunda, ayrı bir kurulla Konferans'a katılacak Ankara delegelerinin tecrübeli İstanbul delegeleri tarafından uyarılacakları kanısını belirtti (Kerman: 26).
5. Meclis'te Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey, hangi dinden olursa olsun, bütün çocuklar için tek tip okulların gerekli olduğunu söyledi; yabancı

okulların zararlarını anlattı ve doğuracakları dış tepkiler nedeniyle bu okulları kapatamadıklarını bildirdi. Eğitim Bakanlığı'nın bütçesi görüşülürken öğrencilerin okullarda köylü ve halk hayatına yakın bir biçimde yaşaması istendi. (ZC 8: 166; HM: 11)

6. Mustafa Kemal, cepheye hareket etti (HM: 11; ASD V: 20).

7. Ankara Hükümeti, seyyar jandarma müfrezelerini kaldırdı. Yurt savunması ve asayişin sağlanması için Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan bu müfrezeler, 7 Haziran 1920'de bir kanunla kabul edilmişti. Kanun, Marttan başlayarak geçerli olacak. (ZC 8: 163; Düstur 3/1: 211; CR: 5)

8. Malta'da tutuklu bulunan Türklerden bazıları serbest bırakılmaları için İngilizlere yalvarıyor... İzmir eski Valisi Rahmi Bey'in araya koyduğu, Türkiye'de iş tutmuş İngiliz zenginlerinden Whittal, Rahmi Bey'in İngilizlere hizmetlerini överek Dışişleri Bakanlığı'ndan onun serbest bırakılmasını istedi. Rahmi Bey'in kendisi de 30 Aralık 1919'da aynı yolda bir mektup yazmıştı. İngilizler, Rahmi Bey'in sızlanışlarını bir İttihatçı oyunu sayıyor ve serbest bırakmıyorlar. (Şimşir 2: 323) ★ Talat Paşa'nın Roma'da bulunan Cavit Bey'e mektubu. Onun General Hoffman aracılığı ile Wrangel'in generallerinden biriyle, Metaksas'ın Madam Wrangelheim'le görüşmesi vb. hakkında. (Tanin: 16.5.1946)

9. Fransız Generali Pellé, yüksek komiser olarak İstanbul'a geldi, top atışları ve törenlerle karşılandı (İkdam, Vakit, PS: 11).

10. **Alemdar:** İstanbul ve Anadolu birbirlerine karşılıklı olarak af ilan etsinler. —Mustafa Sabri: Hilafet ve saltanatı parçalamak isteyen aklı ve nesli gibi mezhebi ve meşrebi belli olmayan bir sergerde... Ankara'daki eşkiyalık yuvasından sesini yükseltiyor. Sultan Osmanolu'nun makamına geçmek sevdasında bulunuyor. Padişah'ı da tehdit ediyor. (İlgar: 77) **İkdam:** Kars, Anadolu'nun anahtarıdır. **Vakit:** İstanbul, delegelerini seçti. Ankara'nın delegeleri yolda. **İleri:** Ankara'nın tekliflerine karşı İstanbul'un cevabı. —Ankara'da yeni kurulan Yıldırım Tümeni. **Peyamı Sabah:** Bâbüali, Ankara'nın isteklerini delilli bir cevap ile reddetti. **Akşam'da,** Londra Konferansı hazırlıkları ile ilgili haber ve yorumlar. **Hakimiyeti Milliye'de** Hüseyin Ragıp: Konstantin boşuna uğraşılıyor. Yunanlılar savaştan bıktı, meyhanelerine dönmek istiyorlar. —Roma'da bir Hint ihtilalci ile mülakat. Hint milliyetperverlerinin uyanışı.

11 - CUMA

1. Bolşevik orduları Menşevik Hükümet'e karşı harekete geçti. Bolşevik Gürcüler, Şulaveri'de İhtilal Komitesi kurdular. Menşevik Gürcü Hükümeti, Türkiye'ye başvurarak yardım istedi. Türkiye, bu konuda tarafsız olduğu cevabını verdi. (TİH III: 229; Jaeschke 1: 140)

2. Ankara Hükümeti'nin Bekir Sami Bey başkanlığında Londra'ya gönderdiği delege kurulu Antalya'ya vardı, oradan Rodos'a geçti (**Selahattin 2: 7**).
★ Curzon'un talimatı: Ankara delegasyonu, ancak İstanbul delegasyonu içinde makbuldür (**Jaeschke 1: 140**).
3. Fransız Hükümeti tarafından Mustafa Kemal'le görüşmeler yapmak üzere görevlendirilen Fransız Genelkurmayı yakınlarından gazeteci Bayan Berthe Georges-Gaulis İstanbul'a geldi. Gualis 30 Nisan'da Ankara'da olacak, buradan 8 Mayıs'ta ayrılacak ve Kastamonu yoluyla İstanbul'a dönecektir. (**Bi-yıklıoğlu 2: 410**)
4. Son Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Harbiye Bakanı Hüseyin Hüsnü Paşa, İstanbul'da öldü. Hüseyin Hüsnü Paşa, Harbiye Bakanlığı görevini Damat Ferit'ten 28 Ağustos 1920'de devralmış ve Hükümet'in istifa tarihi olan 17 Ekim 1920'ye kadar bu görevde kalmıştı. (**İleri: 13; HM: 20**)
5. Ziya Gökalp'ten eşine mektup: Kurtulanlar nasıl kurtuluyor? diyorsun. Onların çalışan adamları var. Muallimlerini düşünecek Darülfünun'du. Halbuki o da vefasız çıktı. Bizim de Allah'ımız var. (**F. A. Tansel: 552**)
6. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, İtilaf Devletleri'nin Ankara Hükümeti'ni tanı-mamaları gerektiğini yazıyor: Mustafa Kemal, merkezî hükümeti, hatta Hilafet ve Saltanat'la birlikte ortadan kaldırarak hakimiyeti bir dolap, bir dala-vere ile eline geçirmek istedi. Mustafa Kemal ile uzlaşmanın ne demek ol-duğunu, İzzet Paşa Heyeti'nin başına gelenler gösterdi. **İleri:** İtalya ve An-kara, Ankara ve Moskova. Londra'ya gidecek İstanbul delegeleri danışman-ları. **İkdam:** Yeni Londra Konferansı. **Vakit:** Anadolu Heyeti, Ankara'dan Antalya'ya hareket etti. **Anadolu Ajansı:** Mudurnu'nun Büyük Cami Ma-hallesi'nde Fatma Hanım, birliğinden firar eden oğlunu, fırtınalı bir gecede evine kabul etmeyerek hükümete teslim etmiştir. **Hakimiyeti Milliye** İrlan-da kahramanlarını övüyor: Gün gelecek, uzun gecelerde birbirimize, Şi-mal'in beyaz sisleri içindeki sarı adamların baş döndürücü cesaretlerini, ef-sanevî fedakârlıklarını anlatacağız. —Roma muhabirimizin eski Maliye Bakanı Cavit Bey'le mülakatı.

12 - CUMARTESİ

1. Londra Konferansı'na katılacak Tevfik Paşa başkanlığındaki İstanbul Kuru-lu İstanbul'dan, Bekir Sami Bey başkanlığındaki Ankara Kurulu da Antal-ya'dan hareket etti. (**İleri: 11-13; İkdam: 12, 13, 16; Alemdar: 12, 13, 15; Vakit: 13; Ögüt: 13, 14; PS: 13, 15, 16; AS: 14; Göztepe: 388**) ★ Yüksek Komiser Rumbold, Curzon'a çektiği telde, İstanbul Kurulu'nun yola çıktığını, Ankara Kurulu'nun ise yola çıkıp çıkmadığının anlaşılamadığını bildirdi ve "Mustafa Kemal'i yola getirmek için İstanbul Hükümeti'nin çabaları başarısız kaldı" dedi (**Şimşir III: 131**).

2. Antep mebusları Şahin ve Refet Beyler ile Merkez Kurulu, Meclis'e ve Londra Konferansı'na birer telgraf göndererek Antep'in Fransız mandasına konulduğu yolundaki haberleri protesto ettiler (Uzel: 323).
3. Balıkesir Jandarma Komutanlığı, İstanbul Hükümeti Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, İzmir ve hinterlandının Yunanistan'a bağlandığı gerekçesiyle Soma, Kırkağaç, Burhaniye, Edremit, Erdek, Bandırma ve Sındırgı'da Yunan kumandanlarının İslamlara ait mağazalara zorla Rumca ve beyaz-mavi renkli levhalar astırdıklarının haber alındığını bildirdi (TYF I: 54). ★ İstanbul'da Rum Millî Müdafaa Cemiyeti, Rum kuruluşlarını çağırarak evrak imza ettirme perdesi altında resmî yemin ettirmeye başladı. Yemin işlemi 22 Şubat'a kadar sürecektir. (PM: 42)
4. Sovyetlerin Trabzon'daki haberleşme bürosu başkanı A. Astohov hükümetine raporunda, Ankara'nın İtilaf Devletleri yanına geçmek için hazırlık yaptığını ileri sürdü (Yerasimos: 212).
5. İngilizlerin Malta Valisi, Londra'ya yazıyor: "Burada 115 Türk tutsak var. Beni sıkıştırıyorlar. Ne ile suçlandıklarını soruyorlar. Tutuklamaların yalnız Yakın Doğu'da değil, bütün İslam dünyasında yankıları olacağını söylüyorlar" Vali, bunların hangi suçlarla, ne zaman yargılanacaklarının bildirilmesini istedi ve serbest bırakılmalarını önerdi. (Şimşir 2: 264)
6. TBMM, toplantı yılının 1 Mart'ta başlamasını kararlaştırdı. 1920 yılı bütçesi ise yılın son günü olan 28 Şubat'ta kanunlaştırılacak. (ZC. 8: 196; Düstur 3/1: 214; HM: 13)
7. Fransızların İstanbul eski Yüksek Komiseri olan de France, yeni atandığı Madrid Elçiliği görevine gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. (PS: 13).
8. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, millî birlik diye Anadolu ile uzlaşma çabalarına çattı: Bu türediler, bu serseriler yüzünden Anadolu baştanbaşa iktisaden harap ve tûrap oldu. Anadolu yarın yine istilalara maruz kalır. Bütün bu suret-i haktan görünen nasihatlar, bu halkı esarete yaşatmak için bir nevi afyondur, esrardır... **İleri:** Bugün hareket edecek olan İstanbul Delegation Kurulu ile Anadolu delegelerinin amaçları: Edirne, İstanbul ve İzmir'de Türk-İslam çoğunluğu ve hakkı. **Alemdar:** Devletler, Ankara ile İstanbul'u birlik halinde görürlerse mütehassis olacaklardır. **İkdam:** Konferans'a tek bir heyet göndermeli idik. —Yunanistan'da galeyan artıyor. **Akşam:** Anadolu ve Payitaht'tan ayrı heyetler gönderilmesinden endişe etmeye mahal yoktur. Çünkü her iki heyet millî taleplerin müdafaasında birleşik bir hareket hattı takip edecektir. —N. Sadık: Aynı dava. **Karagöz'de,** iki beşik salayan, iki evladın (Ankara, İstanbul) ikisinden de vazgeçemeyen, gece gündüz bu ikizlerin derdinden uykusuz kalıp dertlere düşen baba Karagöz...

13 - PAZAR

1. Miralay Halis Bey komutasındaki kuvvetler Ümraniye'ye girdi. Koçkiri olayları nedeniyle Sivas-Divriği arasında bulunan bu kuvvetler, 18 Ocak'ta Zara'ya girmişler ve Ümraniye'de isyancıların el koydukları cephaneyi istemişlerdi. İsyancı kuvvetler 6 Mart'ta Ümraniye'yi saracaklar, hükümet kuvvetleri teslim olacak ve kasabaya Kürt bayrağı çekilecektir. (**Koçgiri:** 56; 58) ★ Mustafa Kemal, Muhafız Müfrezesi'nden seçilecek 30 kişilik bir kuvvetin Kılıç Ali Bey komutasında Antep'e gönderilmesi için emir verdi (**HTVD** 54, ves. 1244. 1245).
2. İngilizlerin bir süre önce sağlık sebebiyle serbest bıraktıkları eski Şeyhülislam Hayri Efendi, Malta'dan Ankara'ya geldi (**HM:** 15). ★ Cavit Bey, Talat Paşa'ya mektubunda, İngilizlerle teması kesmemek için onun Berlin'de kalmasını istiyor (**Tanin:** 16.5.1946).
3. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Ankara'nın, bu hoppaların derdiyle yine fırsatı kaçırdık. Bu idrakte, bu irfanda, bu kıratla adamlar böyle bir hükümeti değil, ufak bir aşireti bile idare edemezler. **İkdam:** Temyizde Mustafa Kemal ve arkadaşlarının evrakını incelemeye henüz sıra gelmemiştir. **İleri:** İnegöl'de karaya çarpan bir darbe: Yunanlılar 800 esir, 2 top ve 7 otomobil terkettiler. **Alemdar:** Akıllı ve metin olalım. **Hakimiyeti Milliye:** Bulgar Efodü Bulgarî'nin yayını: Yunan saldırısı, Yunanistan'ın Yakın Doğu'da barışın sağlanması görevini başarabilecek güçte olmadığını gösterdi. Hariciye Vekâleti, Sovyet İngiliz İttifakı hakkında Moskova'dan derhal açıklama istemelidir.

14 - PAZARTESİ

1. Meclis'in gizli oturumunda Fevzi Paşa, Antep savaşını anlattı. Orduyu yeni kurmakta olduklarını, yeteri yardım gönderemediklerini belirtti. Bazı mebuslar, Hükümet'i eleştirdiler. Antep Mebusu Abdurahman Lami Bey, "Antep halkı kaldıkça, Antep'i kurtaracaktır" dedi. Kılıç Ali, Antep'te teşkilat yapmakla görevlendirildi. (**GCZ** 1: 424) ★ Açık görüşmelerde, Bayındırlık Bakanlığı'nın 1920 yılı bütçesi 620.396 lira olarak bağlandı. Mebuslar, Bakanlığın çalışmadığından, yolların yapılmadığından yakınarak Bakanlığın kaldırılmasını, İktisat Bakanlığı'na bağlı bir genel müdürlük haline getirilmesini istediler. (**ZC** 8: 206; **HM:** 15)
2. 11. Sovyet Kızılordusu, Menşevik Gürcistan'a girdi. Kızılordu, Gürcülere karşı 11'de hareket etmiş, komünist Gürcüler de aynı gün bir ihtilal hükümeti kurmuşlardı. Menşevik Gürcü Hükümeti'nin yardım isteğini Ankara, tarafsız olduğu gerekçesiyle geri çevirmişti. (**Yerasimos:** 212; **Belen:** 304)
3. 6. Atlı Piyade Alayı, Zalim Çavuş Çetesi'ni tepelemek üzere Sivas'tan Zara ve Ümraniye'ye hareket etti. Yollar karlı olduğundan takibat yapılamaya-

cak, ancak bir süreden beri bölgede yol kesicilik yapmakta olan Zalim Çavuş af dileycek ve affedilecektir. (**Uzel 2:** 33 “Zalim Çavuş olayı Umraniye hadisesini doğurdu”)

4. Tuapse’den deniz yoluyla Ankara’ya 3.733 tüfek, 5.000.000’den fazla mermi gönderildi (**Şemsutdinov** 236 “Ali Fuat’ın, İkinci İnönü Savaşı’nın Sovyet yardımı gelmeden önce kazanıldığına ilişkin iddiası doğru değildir”).
5. **Le Petit Parisien**’de eski Başbakan Venizelos yardım dileniyor: Bize yardım edin. Bunu yapmalısınız. Çünkü sizin yanınızda biz görevimizi yaptık. Bize yardım edin, çünkü bu hem sizin, hem de bizim çıkarımızdır. (**Akyüz:** 170) **İkdam:** Anadolu Bolşevik olamaz. —İzzet Paşa’nın demeci: Ankara için Misak-ı Millî rehberdir. —Anadolu’da askerî hazırlıklar. **Açıksöz:** Murahhaslarımızı uğurlarken. **Hakimiyeti Milliye:** Millî Ordu, Kızıl Ordu: Bu iki ordu kadar emelde, usulde ve muvaffakiyette ikilik arzedenden bir çift hadise daha bulmak cidden müşküldür. —Lenin’in yeni dünyayı nasıl kuracaklarıyla ilgili sözleri: —Hindistan İhtilalinin sebepleri. **Vakit:** Mustafa Kemal, “Türkler Bolşevik olamaz” diyor. **Le Figaro:** Büyük bir hata yaptık. **Peyamı Sabah**’ta Ali Kemal: Cenk, bu memleket ve millet için felakettir. Bugün Ayıntap’ta ezildik, yarın ötede bozulacağız. Bu nisbetsiz mücadelelerde şecaat ne para eder? —Çerkez Ethem için kardeşi Reşit’in Yunanlılarla yaptığı teslim protokolü. **İleri:** Gunaris, Yunan delegelerinin Konferans’ta, Sevr Anlaşması’ndan ziyade Konstantin’i savunmaları fikrindedir. —Çerkez Ethem’in Yunanlılara iltihakı ne surette olmuş? **Akşam**’da N. Sadık, Sovyetlerin İngiltere ile bir ticaret anlaşması yapmak isteğine ilgi çekerek bu konuda dikkatli olunmasını istiyor. **Alemdar:** Sadrazam Paşa, Konferans’tan iyimser.

15 - SALI

1. Damat Ferit Hükümeti’nin Kuvayı Milliye önderleri hakkındaki idam kararları kaldırılıyor. Bugün Nurettin Paşa, Albay Kâzım, Hakkı Behiç, Hüseyin Hüsnü ve Seyfi Beyler hakkındaki idam kararları Askerî Temyiz Meclisi’nce bozuldu. Dosyalar, yeniden görüşülmek üzere 2 Numaralı Divan-ı Harb-i Örfî’ye gönderildi. Tevfik Paşa Hükümeti, 30 Ekim’de 1 Numaralı Divan-ı Harp kararlarının temyiz edilebileceğini kararlaştırmıştı. 16 Nisan’da Kuvayı Milliye ile ilgili suç dosyalarının kaldırılması Harbiye Bakanlığı tarafından istenecektir. (**İleri, Alemdar, Vakit:** 16)
2. İstanbul Rum Patrikliği, Türkiye’deki Rumların geleceği konusundaki önerilerini İstanbul’daki siyasî makamlara yazılı olarak verdi. Patriklik, bu konudaki isteğini 22’de Londra Konferansı’na verecek. (**PM:** 33)
3. Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, İtalya’nın Brindisi şehrinde verdiği demeçte, İstanbul ve Ankara delegelerinin Londra Konferansı’nda birleşmeleri gerektiğini söyledi (**Alemdar:** 17, 18).

4. Karahisarışarki Mebusu Mustafa Bey, Halkçılık Programı'na dayanılarak 20 Ocak'ta kabul edilen anayasanın Halifeliği kaldırmaya yol açtığını belirtti, bunun düşmanların ekmeğine yağ sürdüğünü iddia etti, yeni bir anayasa önerisinde bulundu. Anayasa'nın ilk maddesinde "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" maddesinin yerine egemenlik hakkı esas itibarıyla milletindir" ibaresini önerdi. Öneri, komisyona gönderildi. 21'de Mustafa Kemal'in aleyhte konuşmasından sonra öneri reddedilecektir. (ZC 8: 293)
5. Suriye Fransız Bankası, Mersin'de Deutsche Orient Bank binasında bir şube açtı. Banka, 17 Mart'ta da Adana'da bir şube açacaktır. Banca Commerciale Italiana ile Banca di Roma da Adana'da birer şube açacaklardır. (Véou: 495)
6. 10 Şubat'ta Batı Cephesi'ne giden Mustafa Kemal, Ankara'ya döndü (HM: 16).
7. Albay Stokes Tiflis'ten Curzon'a yazıyor: "Kemalistleri, Bolşevik Rusya'dan ayırarak Bolşevikleri Kafkasya'dan kovmanın zamanı geldi. Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya halkları Sovyetlere karşı ayaklanacak." Curzon, 25'te öneriye olumsuz karşılık verecek. (Sonyel II: 63)
8. **İkdam:** Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey, Venizelos'a Türkiye ile aracısız görüşme tavsiye etti. **Hakimiyeti Milliye:** Yunan ikiliği. **İleri:** Askerî Temyiz Mahkemesi, dün Kuvayı Milliye reisleri hakkındaki idam kararlarını görüştü. **Alemdar:** Atina'da Konstantin aleyhtarlığı. **Akşam:** Patrikhane şimdi de muhtıra hazırlıyor.

16 - ÇARŞAMBA

1. Merkez Ordusu'na bağlı 5. Tümen, Merzifon'da Amerikan Hastanesi ve Amerikan Koleji'nde bir arama yaptı. Aramada silah bulunamadı. 1904 yılında kurulmuş olan Pontos Kulübü'nün bayrağı, karar defteri ve makbuzları ele geçirildi. Nurettin Paşa, hastanede ve Kulüp'te görevli Amerikalıların yalnızca ifadelerine başvurulmasını, Rumların ise tutuklanmasını emretti, durumu Genelkurmay'a da bildirdi. Arama sırasında, Kolej Türkçe Öğretmeni Zeki Bey'in cesedi bulundu. Zeki Bey'i, Kulüp'ü ihbar ettiğinden kuşkulanan Rumların öldürttüğü sanılıyor. (PM 3. ks.: 3)
2. Maraş'a sığınmış olan Antep ileri gelenlerinden bazıları, Meclis'e ve Londra Konferansı'na bir tel çekerek, Fransızların Antep'te Fransız mandasının kabulü için halktan süngü zoru ile imza topladıklarını ileri sürdüler ve bu durumu protesto ettiler. Antep'te bu metne imza atanlara "ervah-ı habise" adı takıldı. (Uzel: 325)
3. Tiflis'teki Türkiye Elçisi Kâzım Bey'den Karabekir'e gelen bilgiye göre, Menşevik Gürcüler, Bolşeviklere karşı Ankara'nın himayesini istiyor ve Ruslarla Ermenilerin harekâtını Türkiye'nin durdurmasını rica ediyor. Karabe-

- kir'in verdiği bilgiye göre bugün Ankara, Karabekir'e, Bolşeviklere karşı saldırıya geçmek üzere harekâta hazırlanmasını emretti. (Karabekir: "Ankara Hükümeti, Kafkas federasyonu yapacaktı") Takviye edilmiş 11. Kızılordu, 3 tümeni ile Gürcistan-Azerbaycan sınırı önünde Gürcistan'a karşı saldırıya geçti. Gürcü kuvvetleri ise çekiliyor. (HM: 18; AS: 21; Yerasimos: 214; TİH III: 230; Karabekir 1: 863)
4. Başlarında Başbakan Kalogeropulos'un bulunduğu Yunan Kurulu; Londra Konferansı'na giderken Paris'te Başbakan Millerand ile görüştü. Millerand, "Fransa kendi çıkarlarını korumak ve Anadolu'da barış ve sükûnun kurulması için çaba sarfetmek niyetindedir" dedi. (KASÖT: 191)
5. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İstanbul Yüksek Komiserliği'nden Malta'da tutuklu Türkler hakkında delillerin ve iddianamenin bir an önce hazırlanıp gönderilmesini istedi. Bu tutuklular, yargılanmadan, Ankara'nın elinde bulunan tutuklularla değiştirilecektir. (Şimsir 2: 266) ★ Berlin'de bulunan Talat Paşa'dan, Roma'da Cavit Bey'e gelen mektupta, Enver Paşa'dan "istiklal"ini kazandığı... (Tanin: 16.5. 1946)
6. **Hakimiyeti Milliye'**de İktisat Bakanı Celal Bey'in devlet sosyalizmini öven demeci. —Venizelos, Konstantin'in avukatı. —Bulgaristan, Türklerden medet bekliyor. —Himalaya eteklerinde. **Öğüt:** Zavallı medeniyet... —Barbar ve mutaassıp kimdir? **Alemdar:** Londra Konferansı'nda devletler, Şark meselesini kesinlikle halledecekler. —Kâzım, Bahattin, Behiç gibi Kuvayı Milliye reisleri birkaç güne kadar yeniden yargılanacak. **Vakit:** Temyiz Divanı, Nurettin Paşa ile diğer 4 kişi hakkındaki kararı bozmuştur. —Anadolu'nun istekleri neden ibarettir? (M. Kemal'in United Press'in sorularına verdiği cevap) **Akşam'da** N. Sadık: Hakikate katlanınız. —Ankara delegeleri bugün Brindizi'de. **Karagöz,** Mustafa Kemal'le bilardo oynuyor. Karagöz: "Ben üç sayı yaptım, bakalım sen kaç yapacaksın?" M. Kemal: "Bu ıstaka elde iken bir karambolda istediğim beş sayı su içinde."

17 - PERŞEMBE

1. Gerektiğinde yeniden kurulmaları kaydıyla, şimdilik görevlerini yaptıkları belirtilerek Ankara dışındaki İstiklal Mahkemeleri kaldırıldı. 11 Eylül'de asker kaçaklarını yargılamak üzere kurulan, daha sonra görevleri arasına vatan hainliği gibi suçları yargılamak da eklenen İstiklal Mahkemeleri'nin üyeleri mebuslar arasından seçiliyordu. (HM: 18; 21; AS: 21; ZC 8: 269; Düstur 3/1: 217; CR: 4; Aybars: 82)
2. Gürcistan Başbakanı Neo Jordania, kendilerine yapılacak yardım karşılığında Ardahan'ın Türkiye'ye bırakılabileceğini bildirdi (Yerasimos: 214; TİH III: 230, 232).

3. Bekir Sami Bey başkanlığında 6 Şubat'ta Londra'ya gitmek üzere Ankara'dan hareket eden kurul, Roma'ya ulaştı ve Dışişleri Bakanı Sforza tarafından kabul edildi. Sforza Ankara delegelerinin konferansa resmen çağrılmaları konusundaki notu istemeyerek aldı. Bunu Londra ve Paris'e ulaştıracağını söyledi. Cavit Bey, kurul üyeleriyle uzun uzun görüştü. İç borçlanmaya gitmelerini önerdi; Bekir Sami Bey'e ayrıca Fransız ve İtalyanlarla ayrı ayrı anlaşma yapmalarını öğütledi. ★ Tefik Paşa Kurulu'yla Yunan Kurulu Londra'ya ulaştı. Lloyd George, 19'da İtalya aracılığı ile Ankara Kurulu'nu Londra Konferansı'na resmen çağırarak. (Alemdar: 17-19; PS: 18; Vakıt: 20; İleri: 20, 23 Anadolu delegeleri İtalya'da ümit verici teminat aldılar"; HM: 22; TİH II/3: 259; Tanin: 16: 5.1946)
4. Dün tutuklanan Merzifon Pontos Klübü Rum üyelerinin sorguları devam ediyor. Amerikan Koleji'nde ele geçirilen silahlı grup resimleri ile ilgili olarak ifadesi alınan okulun Rum müdürü ve öğretmenleri, bir şey bilmediklerini söylediler. Pontos'la ilgili evrakın Türkçeye çevrilmesi ve incelenmesi devam ediyor. (PM 3. Ks. 3)
5. Mebus maaşlarının 100 liradan 200 liraya çıkarılmasını öngören kanun teklifi, görüşme yapılmaksızın 32 redde karşı 69 oyla kabul edildi. 18-60 yaşları arasındaki erkeklerden 4 işçi gündeliği kadar yol parası alınması ile ilgili kanun önerisi de benimsendi. Millî Savunma bütçesi 27.576.039 lira olarak kabul edildi. (ZC 8: 270, 278, 293; Düstur 1: 217)
6. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, birliklerini denetleyerek savaşa hazır oldukları raporunu verdi (TİH II/3: 284).
7. İngiliz Parlamentosu'nda Hebert ve Guinness adlı mebuslar, Malta'daki Türk tutsaklar konusunda Hükümet'ten açıklama istediler. Guinness "Hiç bir zaman savaşa girmemiş bu kimselerin savaş tutsağı olmadan 1 yıldan fazla hapiste tutulması, İngiliz adalet geleneklerine aykırı değil midir?" diye sordu. (Şimşir 2: 394) ★ Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya mektubu: Ayrılık zamanı bitmek üzeredir, fakat vefalı dostlar yok ki hatırlasınlar. Matbuat Cemiyeti muharrirler için çalışıyor, fakat benim de bir muharrir olduğumu hiç hatırına getirmiyor. Bizi de Allah düşünür. İnsanlar böyledir ne yapalım. Yakında sulh olacak, elbet bu mesele de hallolur. (F.A. Tansel: 556)
8. Merkez Ordusu Kumandanlığı, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'ne çektiği telde, propaganda için önerilerde bulundu: Sancak merkezlerinde öğretmenler ve diğer aydınlardan oluşan birer "İrşaz Heyeti" kurarak, bunların, bulundukları yerde halk diliyle gazete çıkarması, bu gazetelerin köyle-re de gönderilmesi, köy okulları için kitaplar çıkarması... (Özkaya: 56)
9. Akşam: Murahhaslarımız bugün Paris'te bulunacaklar. Temps ve Daily Telegraph, Ankara murahhaslarının İstanbul murahhaslarına iltihak edeceklerini

haber veriyor. —Amerikalılar bizim işlerimize karışmayacaklar. —Patrikhane haberler: **Muhtırayı** da hazırladılar, keyifleri de yerinde. —**Papulas** taarruz yok diyor. **Açıksöz**: “**Mühim Bir Nokta**” başlıklı başyazısında, Türkleri kuvvet yoluyla yenemeyen İngilizlerin şimdi yüze gülerek barış anlaşmasını yumuşatma adı altında uyuşturma siyaseti güttüğünü belirtiyor. Bu noktada dikkatli olunmasını istiyor. —Çiçerin’in notası. **Sebilürreşat**’ta İstiklal Marşı. —Eşref Edip: Bolşeviklerle birlik olmamız, Bolşevik olmamızı gerektirmez. Komünizmi doğuran sebeplerin hiç birisi bizde yoktur. **Hakimiyeti Milliye**’de çerçeve içinde İstiklal Marşı. —Adliye Vekili Hafız Mehmet Efendi ile mülakat. —Hint ihtilali. **Peyamı Sabah**’ta Ali Kemal: Konferans’tan evvel Ankara ile İstanbul’un anlaşması gerekirdi. **İleri**: Londra Konferansı’nda Anadolu ve İstanbul delegelerinin behemahal uzlaşmış olarak bulunmaları isteniyor. **Alemdar**: İngiltere Kralı, Parlamento’yu açış nutkunda Şark’ta sükûnun iadesinden ümitli olduğunu bildiriyor. **İkdam**: Anadolu-komünizm: En yetkili ağızdan açıklandığı gibi, Ankara’nın kesinlikle komünizmle ilgisi yoktur. Konferans karşısına çıkmadan önce Ankara, Batı’daki aksi propagandayı tekzip etmiştir. **Anadolu Duygusu**’nun 2. sayısı: Ya halkı kendimiz gibi giyindirelim, ya biz halk gibi giyinelim.

18 - CUMA

1. 29 Kasım’da Bolşeviklerin iktidar olduğu Ermenistan’da İngiliz yanlısı Taşnaklar ayaklanarak iktidarı ellerine geçirdiler. Daşnak iktidarı 2 Nisan’a kadar devam edebilecek, bu tarihte Bolşevikler yeniden iktidara gelecektir. (**HM**: 20; **İkdam**, **İleri**, **Alemdar**: 23; **Yerasimos**: 215; **Ünüvar**: 82 “16/17 gecesi Ermeni milletinin Bolşeviklere açtığı harbin onikinci günü olan 28 Şubat’ta Bolşevikler Erivan’dan çıkarıldı”) ★ Meclis’in gizli oturumunda Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Sovyetlerin Ermenileri koruduğunu, Taşnakların yeniden iktidara gelmesinin Ankara Hükümeti için faydalı olduğunu, çünkü Komünist Ermeni Hükümeti’nin Gümrü Anlaşması’nı tanımak istemediğini söyledi. Ahmet Muhtar Bey, Londra Konferansı’na delege gönderilmesinin Sovyetler’le dostluk politikasında bir değişiklik gerektirmediğini, Londra’ya niçin gittikleri konusunda Sovyetler’e bilgi verdiklerini anlattı. (**GCZ** 1: 436)
2. 14 Aralık’ta yola çıkan İktisat Bakanı Yusuf Kemal ve Eğitim Bakanı Rıza Nur Beyler, 2 aylık bir yolculuktan sonra Moskova’ya vardılar ve askerî törenle karşılandılar. Yardım anlaşması 16 Mart’ta imzalanacak. (**HM**: 21; **Nur**: 757; **Tengirşek**: 215; **Bel**: 164; 710; **İkdam**: 4 Mart) ★ Bekir Sami Bey Başkanlığındaki Ankara delegeleri, Roma’da Cavit Bey’le görüşüyor. Bekir Sami Bey, Hükümet’in iler tutar yanı olmadığını ileri sürdü, emrivaki yaparak kuvvetli bir şahsiyet gönderilmesini istedi. Yunus Nadi Bey ise, Mustafa Kemal’in uzun süre ülkeyi yönetecek yetenekte olduğunu söyledi. (**Tanin**: 19.5.1946) ★ İstanbul delegeleri Londra’ya vardı (**HM**: 22. Krş. 17).

3. L. George, Yunan Başbakanı Kalogeropoulos ile görüştü. İngiltere'nin Yunanistan'a dost kalacağı konusunda söz verdi. İzmir bölgesinin Doğu Trakya gibi illerde Yunanistan'a bağlanmak üzere özerk bölge haline getirilmesinin düşünüldüğünü açıkladı. İzmir'i ve Trakya'yı geri isteyen Kemalistlere karşı kendi meşru haklarından vazgeçmeyecekleri konusunda Yunan halkına güvendiğini söyledi. Yunan Başbakanı teşekkür etti, ordularının Mustafa Kemal'i ezeceğini söyledi. Yunan askerleri çekilince İzmir'de karışıklıklar çıkacağını ileri sürdü, bu konuda hükûmetine danışacağını ekledi. (Şimşir III: 136; Krş. 19) ★ İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis, İslam Cemaatı hakkındaki kanunun yayımlanmasına kadar geçerli olmak üzere ilkokulların bağlı olacağı esasları belirleyen yönetmeliği onayladı. Buna göre, ilkokulların giderleri ve öğretmenlerinin maaşları, okulun ait olduğu köy ve mahalleler tarafından karşılanacak; bu işleri yönetmek üzere Maarif Encümenleri ve Mektep Komisyonları kurulacak. (Su 2: 53)
4. İngilizlerin Atina Elçisi Granville'in bildirdiğine göre, Mustafa Kemal'le anlaşmak için Sevr Anlaşması'nda değişiklik istenmesi, Yunan basınında tepkiyle karşılandı. Birçok Yunan gazetesi, kuvvet yoluyla hemen Mustafa Kemal'in hesabının görülmesini savunuyor. (Şimşir III: 139) **Hakimiyeti Milliye**: Hele biraz daha bekleyelim. Meşime-i şebden doğacak çok şeyler var. —Hindistan'da engisizyon vahşetleri. —Atina'da ihtilal mi kopuyor? —İstanbul'da 45.000 muhacirimiz var. **Alemdar**: Ankara delegeleri, İstanbul delegelerine katılacaklar. —Hiç de kötümser olmamalıyız. **İkdam**: İstanbul ve Ankara delegeleri birleşmelidirler. **Akşam**: L. George, İngiltere'nin Şark'ta sulhün süratle tesisi için elindeki bilcümle vasıtaları kullanmaya karar verdiğini söylüyor. —Yunanistan mukadderatını devletlerin eline bırakıyor.

19 - CUMARTESİ

1. L. George, İtalya Hükûmeti'nin aracılığı ile Ankara Hükûmeti delegelerini Londra Konferansı'na davet etti. İtilaf Devletleri, 26 Ocak'ta konferansa yalnız İstanbul Hükûmeti'ni çağırılmışlar, delegeler içinde Ankara Hükûmet temsilcilerinin de bulunmasını istemişlerdi. Ankara ise Londra'da Türkiye'yi yalnızca TBMM Hükûmeti'nin temsil edebileceğini belirterek delegelerini 6 Şubat'ta yola çıkarmıştı. (TİH II/3: 259; Vakit: 21) ★ Yunan delegeleri Londra'ya ulaşılar. L. George, onlara İngiliz Hükûmeti'nin sempatisini belirterek Sevr Anlaşması'nda yapmayı düşündükleri değişiklikleri anlattı. (KASÖT: 191; Stratiğu I: 164. Krş. 18) ★ Ankara delegeleri Roma'dan hareket ettiler (Tanin: 19.5.1946).
2. Türk Elçilik Kurulu Başkanı Ali Fuat Paşa, Moskova'da Çiçerin'le görüştü, içten karşılama töreni için teşekkür etti, güven mektubunu sundu. Ali Fuat Paşa, Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler, Ankara'nın İlk Moskova Elçilik Kurulu olarak dün gelmişlerdi. (Cebesoy 2: 126, 137; Şemsutdinov: 39 "19'da vardı, er-

- tesi gün güven mektubunu sundu") ★ İlk Sovyet Elçisi Budu Mdivani, 6 kişilik maiyetiyle birlikte trenle Eskişehir'den Ankara'ya geldi, törenle karşılandı. Budu Mdivani, Menşevik Gürcistan'ın Ankara Elçisi Simon Mdivani'nin kardeşi bulunuyor. 5 Mart'ta güven mektubunu sunacak. (HM: 21; AS: 24)
3. Menşevik Gürcistan kuvvetleri, Kızıl Azerbaycan ve Rus kuvvetlerini püskürttüler. Sovyet Rusya, Gürcistan'a savaş ilan etti. Sovyet 11. Kızılordusu Gürcistan'a karşı 16 Şubat'ta 3 tümenle harekete geçmişti. (HM: 21; AS: 24; TİH III: 231; TK 126: 157; Jaeschke 1: 141)
4. Çerkez Ethem'in bugünkü tarihle İzmir'de zaptedilen bildirisi: Asker kardeşler! Ethem kuvvetlerini imha ettik diyerek Ankara Meclisi'nde Mustafa Kemal alkışlanırken kendi iflasını hazırlayan Millet Meclisi... temkin ve teenni ile hareket etseydi, ne ben ne de son fırsat gaip olmaz, sizler de iyi kötü bir huzuru kalple memleketlerinizde işinizin, çocukluğunuzun başında bulunurdunuz talihsiz kardeşler!...(GCZ 1: 270)
5. Nuri Bey (Conker), rahatsızlığı nedeniyle Adana Vali Vekilliği ve 41. Tümen Komutanlığı'ndan ayrıldı. Onun yerine, 1 Şubat'ta Vali vekili olarak Hilmi Bey, 41. Tümen Komutanı olarak da Şerif Bey atanmıştı. (Erdeha: 327)
6. İngiliz Dışişleri yetkililerinden R. McDowell'in raporuna göre, Paris'te toplanan Azerbaycan, Dağıstan, Ermeni ve Kafkasyalı diğer bazı temsilciler, Ankara yönetimiyle bir anlaşmaya varma kararı aldılar. Mustafa Kemal'in gerçekte büyük bir İngiliz dostu olduğuna inanan delegeler, onun Türkiye'nin ancak İtilaf Devletleri'yle dostluk kurarak ayrı bir devlet olarak yaşayabileceğini kavradığını ileri sürdüler. 20'de Osborne, rapora öneriyi destekleyen bir not koyacaktır. (Sonyel II: 63)
7. **Vakit:** İki delege kurulu Londra'da. Ankara ve İstanbul delegeleri Konferans karşısına birlik halinde çıkabilecekler mi? **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Kuva-yı Milliye'nin milleti, memleketi kurtarmak gibi hizmetleri, kuru laftan, propagandanı ibarettir. Bunlar Anadolu'yu perişan ettiler. İşte İttihat ve Terakki. İşte adamları. Bunlarla bir aşiret bile idare edilemez. Bulgar **Rabotniçeski Vestnik** gazetesi: Doymak bilmeyen aç gözlü Yunan burjuvazisi, yalnız Balkanlardan yer almakla kalmadı. İzmir'i ve Küçük Asya'da daha başka yerleri elde edebilmek için Yunan halkını savaşa mecbur etti: Yunan halkı emperyalistler tarafından maşa gibi kullanılıyor. (Velikov: 129) **Alemdar:** Daily Mail gazetesine göre Ankara ve İstanbul delegeleri uzlaşmış. **İkdam:** İstanbul ve Ankara delegeleri uzlaşmışlar. —Anadolu büyük bir taarruz yapacak. **Karagöz'de,** konferans kapısında 21 Şubat hatırası: Ankara ile İstanbul delegesinin el sıkışması.

20 - PAZAR

1. Takviye alan Kızılordu birlikleri, Gürcü kuvvetlerini geri çekilmeye zorlayarak Gürcistan'a girdiler. Menşevik Gürcü kuvvetleri dün Kızılordu'yu püskürtmüş, Sovyetler, Gürcistan'a savaş ilan etmişti. (İleri: 27; TİH III: 231)
2. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Kâzım Karabekir'e, Gürcüler Ardahan ve Artvin'i kendiliklerinden terk etmezlerse askerî harekâta geçmesini emretti. Karabekir, Gürcülere haber göndererek adı geçen yerlerin işgal edileceğini bildirdi ve birliklere de hareket emri verdi. 22'de Ankara, bu konudaki isteğini resmen bildirecek, Gürcü Hükümeti bunu protesto edecek, ancak isteği kabul etmek zorunda kalacaktır. (Karabekir 1: 866)
3. Yunanlılar Edremit'te herkesin silahını teslim etmesini dördüncü defa istediler (G. Yetkin: 40).
4. **Akşam:** Gürcistan'a karşı Bolşeviklerin büyük bir taarruzu. —Anadolu mu-rahhas heyeti, dün akşam Roma'dan Londra'ya hareket etti. Tevfik Paşa, İngiliz siyasî ricaliyle temasa başladı. **Yenigün:** Kafkas eteklerinde yeni bir çıban başı daha deşildi. Gürcülerle Kızıl Azerbaycan arasında harp başladı. Gürcüler çekiliyor. —Çiçerin'in notası. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, Büyük millet Meclisi'nin Celalettin Arif, Rıza Nur gibi hâlâ umut kesmediği ve Avrupa görmüş diye nitelediği bazı üyelerini doğru yola çağırıyor: Bunlar altı yüz küsur yıllık bir devletin Leninlere, Troçkilere imtisalen Bolşevikleşmesine katlanamadılar. Mustafa Kemal bir Lenin, Büyük Millet Meclisi bir Sovyet! Bir de yarım yamalak bir ordu... Sonra da hesapsız ihtilal mahkemeleri. Ortaçağ'da olsaydı bu iş yürürdü. Lakin zamanımızda elbet de yürümez. **Hakimiyeti Milliye:** Yine Ermeniler. —Fevzi Paşa Hazretleriyle mülakat. —Bolşevik Sefiri Eskişehir'de **Alemdar:** İtalya bir uzlaşma siyasetine taraftar. **İkdam:** Bekir Sami Bey'in İtalyan basınına demeci: Hayat hakkımızı istiyoruz. —Konferans yarın toplanacak. Venizelos katılmayacak. Delegelerimiz uzlaşacak ve birleşecek.

21 - PAZARTESİ

1. Londra Konferansı... Anadolu'da direniş hareketinin güçlenmesi, Sevr Anlaşması'nın onaylanamayışı ve Ankara-Sovyet yakınlaşması üzerine, Sevr Anlaşması'ndan bazı tavizler vererek bunu Türkiye'ye onaylatmak amacıyla düzenlenen Londra Konferansı açıldı. 12 Mart'a kadar sürecek ve kesin bir sonuç alınmadan dağılacak olan Konferans'a İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Almanya, Yunanistan ve Ankara ile İstanbul delegeleri çağırılmış bulunuyor. (Vakit, İleri, İkdam: 21-23; Söylev II: 424; MN 1922: 185; Arif: 78; TİH II/3: 260) ★ Ankara delegeleri sabah Paris'e, akşama Londra'ya vardılar (AS: 24). ★ Londra'da İngiliz ve Fransız başbakanları, Türkiye'nin gücünü tartıştılar. L. George, Türklerin gücünün abartıldığını, Yunan ordularının Türkleri yenebileceğini savundu; Briand, Fransa'nın Kilikya'da 60.000 kişilik bir Türk ordusuyla savaştığını, Mustafa Kemal kuvvetlerinin çok iyi olduğunu, Fransız-

ların bin ölü verdiğini söyledi. Yunanlıların savaşı sürdürmeleri halinde bunun sonunun gelmeyeceğini ekledi. Yunan Başbakanı ile görüşme yapılmasına karar verildi. Başka bir toplantıda İtalyan Dışişleri Bakanı Sforza, Mustafa Kemal'in İstanbul delegelerini istemediğini, Ankara delegelerinin yolda bulunduğunu söyledi. Konferans'ın Türklere ve Yunanlılara uzlaşma empoze etmesini önerdi. Briand da İtilaf Devletleri'nin Türk ve Yunanlılar karşısında birlik olmalarını istedi. (**Alemdar**: 23; **İkdam**: 24; **AS**: 28; **Şimşir III**: 141, 153)

2. L. George, Yunan Başbakanı ile görüşerek ondan Yunan Dışişleri Bakan Vekili Baltacı'sten gönderilen telgrafi aldı. Telgrafta, Yunanistan'ın İzmir'den çekilmeyeceği ve Kemalist kuvvetleri dağıtacak güçte olduğu, Konferans'ın başarıya ulaşabilmesi için Mustafa Kemal hareketinin Türkiye'ye ödetilmesi gerektiği, "kurtarılmış" halkın yeniden Türk boyunduruğuna sokulamayacağı anlatılıyor. Öğleden sonra Türk delegelerinin bulunmadığı bir oturumda Yunan Başbakanı, kendisine sorulan yedi soruyu cevapladı. Türklerin Batı Cephesi'nde 35.000 kişilik kuvvetine karşılık Yunan kuvvetlerinin 121.000 kişi olduğunu, en geç üç ay içinde Türk kuvvetlerini yok edebileceklerini söyledi. Fransızlar Türk kuvvetlerini yenmenin kolay olmayacağını, Kuvayı Milliye deyip geçilmemesi gerektiğini, kendilerinin bu konuda acı deneyimleri olduğunu söylediler. (**Şimşir III**: 145, 146, 148, 158; **KASÖT**: 191; **Bel**: 177: 391; **Stratigu I**: 164; **TİH II/3**: 260; **Selek**, 2, II: 203; **Cebesoy I**: 420)
3. Kral Faysal, İngiliz Başbakanı'na bir telgraf çekerek Hicaz Kralı'nın temsilcisi sıfatıyla Londra Konferansı'na katılmak istediğini bildirdi. Arapların konferans dışında bırakılmasının haksızlık olduğunu ileri sürdü. Hicaz'ın da hâlâ Türkiye ile savaşta olduğunu bildirdi. Katılma isteği yarın reddedilecektir. (**Şimşir III**: 139; **Alemdar**: 24)
4. Türk Elçilik Kurulu ile Çiçerin arasında resmî olmayan görüşmeler Moskova'da başladı. Görüşmelerde, Gümrü Anlaşması'nda bulunan, Ermenistan silahlı bir saldırıya uğrarsa Türkiye'nin onu koruyacağı maddesi ele alındı. Yusuf Kemal Bey, bunun Sovyetler'i değil, İtilaf Devletleri'ni hedef aldığını söyledi. Gümrü Anlaşması imzalanırken Ermenistan'da Taşnaklar iktidarda bulunuyordu. Türk-Sovyet görüşmeleri 26'da resmen başlayacak. (**Şemsutdinov**: 39; **Nur**: 765)
5. Dışişleri Bakanlığı, Gürcistan'ın Ankara Elçisi Simon Mdivani'ye verdiği notada, Artvin ve Ardahan'ın yarından başlaarak tahliye edilip Türkiye'ye teslimini istedi, aksi halde, buraları almak için zor kullanacaklarını bildirdi. (**ZC** 8: 424)
6. 20 Ocak tarihli Anayasa'nın değiştirilerek Halifelik yetkilerinin güvence altına alınmasını isteyen 15 tarihli önerge üzerine Meclis'te söz alan Mustafa Kemal, anayasayı savundu, değişiklik önerisi reddedildi. Gizli oturumda Hükümet, Kafkaslardaki durumla ilgili bilgi verdi. Dışişleri Bakan Vekili,

Artvin, Ardahan ve Batum için Ankara'daki Gürcistan Elçisiyle yapılan pazarlıkları anlattı. Mustafa Kemal, Kafkaslar'daki Bolşevik hakimiyetinin İngiliz hakimiyetine tercih edilmesi gerektiğini söyledi. Artvin ve Ardahan'ı işgal edeceklerini, Batum'u halk oylamasına bırakacaklarını belirtti. Batum'da halkoylamasından vazgeçmemek şartıyla gerekenin yapılması için Hükümet'e yetki verildi. (GCZ 1: 446)

7. Bir yasayla, öğrencilerle öğretmenler askerî hizmetlerden yükümsüz sayıldı (ZC 8: 340; Düstur 3/1: 219).

8. Ankara Hükümeti, Pontosçuluk yaptıkları gerekçesiyle bazı Rumları İnebolu'dan İstanbul'a sevketti (Goloğlu 4: 126). ★ Trabzon Rum Cemaatı Vekili adına eski Mebus Kofidi ile Ruhanî Reis Papa Prozman'ın Anadolu Ajansı'nca bugün yayımlanan telgraflarında Rumların, bugün ve yarın Türkiye bayrağı altında yaşamak istediği, kaderlerini Türkiye'nin kaderiyle birleştirdiği ve Trabzon Rumları adına, Bekir Sami Bey'in konferansta vekil tayin edildiği belirtildi (AS: 24).

9. Kazak Süvari Alayı kumandanlarından Rıza Han Tahran'da iktidara geldi. 2500 askerle Tahran'a giren General Rıza, hükümeti devirdi. Yeni hükümet için Şah'la görüşmeye başladı. Rıza Han, önce savunma bakanı sonra başkumandan, daha sonra da başbakan olacak, 1925'te de Kaçar Hanedanı'nın şahlığına son vererek Pehlevi soy adıyla şah olacaktır. (İkdam: 26, 27 "İran'ın İstanbul elçilik mensupları, İran'da bu isimde bir serdar tanımıyorlar". 2 Mart: "Başbakan İngiliz Elçiliği'ne sığınmış, bazı bakanlar tutuklanmış. Hareketi yönetenler iç ve dış Bolşevikliğe karşı kuvvetli bir hükümet istediklerini söylemişlerdir"; Vahdet 6 Mart "Nasıl bir etki bıraktı?"; Mansfield: 109)

10. Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyeleri Refik Şevket, Doktor Fikret, Necip, Yusuf Ziya Beyler yayımladıkları bildiri ile mahkemenin görevinin sona erdiğini, ellerindeki dosyaları ilgisine göre adliyeye veya askeriye devreceklerini açıkladılar. Mahkeme 4 ay 10 gündür çalışıyordu. (AS: 24; Açıksözcü: 109)

11. İstanbul'da Anadolu yanlısı Vahdet gazetesinin birinci sayısı (12 Nisana kadar 45 sayı). Açıksöz'de tam sayfa çerçeve içinde İstiklal Marşı. İleri: Niçin uzlaşmayalım? —Konferans bugün açılıyor. Alemdar: Mukadderatımızın en mühim günü. İttihada mecburuz. (Padişah, Tevfik Paşa, L. George, Briand, Sforza'nın resimleri) İkdam: Ağa Han, İngiltere'nin daveti ile Konferans'ta Hilafet davasını müdafaa edecek. Vakit: Mustafa Kemal Paşa'nın, Yunanlıların muhtemel saldırılarına karşı uyanık bulunulmasını isteyen bildirisi. Peyamı Sabah'ta Cenap Şahabettin'in Emek gazetesine cevabı. Hakimiyeti Milliye: Türkiye-Sovyet dostluğu. —Bolşevik Sefiri yoldaşla mülakat. —Türk ordusu ve Mısır matbuatı.

22 - SALI

1. D n ak am Londra'ya varan Ankara Delegasyonu, İstanbul Delegasyonu'ndan yetkilerini devretmesini istedi (Vakit: 22; Alemdar: 25; Selek 2, II: 207; Golo lu 4: 107).★Londra Konferansı'nın Türk ve Yunan delegelerinin katılmadığı toplantısında, yarın Türk delegelerinin g r   lerinin alınmasına karar verildi. Fransızların şiddetli itirazı  zerine Emir Faysal'ın Konferans'a katılma konusundaki dünkü başvurusu reddedildi, yerine Arap delegesi olarak Haddad Paşa'nın  a rılması kararlaştırıldı. Devletler, Konferans'ta, Türk-Yunan konusundan başka Boğazlar sorunu ve Ermeni sorunu gibi konularla Türklerle tutsak de i  toku unun g r   lmesini ve M tteliklerarası g r   melerin özetle yayımlanmasını kararla tırdılar. (Vahdet: 23; HM: 1 Mart;  im ir III: 175)
2. Ankara, Gürcistan'dan Artvin ve Ardahan'ın Türkiye'ye bırakılmasını resmen istedi. Menşevik Gürcü Hükümeti, dost Ankara'nın bu isteğini hayretle karşıladığını bildirdi, ancak buraları bo altmayı kabul etti. Gürcülerin Ankara Elçisi Simon Mdivani, Artvin ve Ardahan'daki Türk işgalini protesto etti. Bu iki  ehir yarın işgal edilecek. (HM: 24; Söylev II: 361; Yerasimos: 214; T H III: 232; İncedayı 1: 52)
3. Sovyet Hükümeti, Moskova'daki Türk delegeleri'ne, Türkiye ile bir dostluk ve kardeşlik anlaşması imzalayabilece ini resmen açıkladı. Anlaşma 22 gün sonra 16 Mart'ta imzalanacak. ( emsutdinov: 41) ★ Gece (22/23), Milliyetler Bakanı Stalin, Türk Elçilik Kurulu'nu kabul etti. Emperyalistleri parçalamak için İngiltere ile yapacakları ticaret anlaşmasının Türkiye'nin de yararına olduğunu, Sovyetler'in Misak-ı Millî'yi tanındığını, her türlü para, silah, insan gücü yardımı yapacaklarını söyledi. Gümrü'n n bo altılmasını istedi. Stalin, Elçilik Kurulu üzerinde olumlu bir etki bıraktı. Sovyet D    leri'yle olan bazı pürüzler Stalin'in müdahalesiyle düzeltildi. (Tengirşek: 220: Cebesoy 2: 139)
4. Bugün kabul edilen yol vergisi kanunuyla, hastalar ve silah altında bulunanlarla sevk işleminde çalışanlar dışında kalan 18-60 ya  arasındaki erkeklerin 4 i  i g ndeli i tutarında yol vergisi vermesi, vermeyenlerin 3 gün yolda çalışması zorunluluğu getirildi (ZC 8: 363; Düstur 3/1: 227, 21  ubat tarihi gösterilerek!)
5. D    leri Bakanı Bekir Sami Bey'in Fransız Le Matin gazetesinde yayımlanan demeci: Sovyet Hükümeti'yle samimî i  ikilerimiz var ama Türkiye Bolşevizm'i istemiyor. Ankara'da kurulan bir komünist partisi, 3 ay sonra da ılmak zorunda kaldı. (PS 26; Akyüz: 139)
6. İstanbul Rum Patrikliği, Türkiye'deki Rumların kurtarılması için telgrafla Londra Konferansı'na başvurdu (PM: 33).

7. **Öğüt:** Rusya ile ilişkilerimiz. **Vakit:** Ankara ile İstanbul delegeleri birleşecekler mi? **Hakimiyeti Milliye:** İki muvasalat (Anadolu delegelerinin Londra'ya, Bolşevik Elçisi'nin Ankara'ya varışı). —Çin'de ihtilal zihniyeti genişliyor. İtilafçılara asî hükümet. Sun Yat Sen'in ateşlediği ihtilal. İki nevi ihtilalin birliği. —İstanbul susuz değirmen. **İleri:** Kuvayı Milliye'nin hazırlıkları (Mustafa Kemal ile Ali Fuat Paşa'nın birlikte çekilmiş küçük resmi). **Alemdar:** Bu gün Saint Ceymis sarayında Türk davası görüşülüyor. **İkdam:** Yunan ordusu taarruza hazırlanıyor. Ankara Meclisi'nde siyasî fırkalar. **Vahdet:** Bir makamdan aldığımız haberlere göre, İngiltere Hükümeti Trakya ve İzmir'de Zauşahane'nin hakimiyeti altında özerk bir idare kurulmasını Londra Konferansı'na teklif etmek üzere.

23 - ÇARŞAMBA

1. Bekir Sami Bey başkanlığındaki Ankara Delegeler Kurulu, Londra Konferansı'na katıldı. İstanbul Hükümeti delegelerinin başkanı ve Başbakan Tefik Paşa, Konferans'a bir muhtıra sunarak Türkiye'nin egemenliğini ve bağımsızlığını savundu. Türkiye'nin tek ve gerçek temsilcilerinin Ankara delegeleri olduğunu söyleyerek sözü Bekir Sami Bey'e bıraktı. Ankara delegeleri Misak-ı Millî temelinde görüşlerini açıkladılar. Üç İtilaf Devleti'nin temsilcileri ise tartışmayı Sevr Anlaşması'na çekmek isteyerek Türkiye'nin hangi noktalarda değişiklik istediğini öğrenme isteğinde diretiler. Ankara ve İstanbul delegelerinin bu konuda ayrıntılı bir çalışma yapması için oturum yarına ertelendi. Bekir Sami Bey, İstanbul delegelerinin Türkiye'yi temsile yetkili olmadıklarını belirttiyse de L. George iki kurulu da dinleyeceklerini söyledi. (**Vahdet:** 24; **Vakit, PS, İkdam:** 25; **Alemdar:** 25, 26; **İleri:** 26; **AS:** 28; **HM:** 25, 1 Mart; **TİH** II/3: 261; **MN** 1922: 185; **Türkgeldi** 2: 137; **Tarih** IV: 79; **KASÖT:** 193; **Selahattin** 2: 8; **Bel.** 177: 392; **Stratigu:** 1: 165; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 293) ★ Rum Patrikhanesi de Londra Konferansı'na bir kurul gönderdi. Kurul bu akşam dinî törenlerden sonra İstanbul'dan yola çıktı. (**İkdam:** 24; **Alemdar:** 25; **PM:** 33) ★ Rum Millî Müdafaa Cemiyeti, Venizelos'u kendine vekil seçti. Dernek, L. George'a bir telgraf çekiyor ve Avrupa'ya temsilci gönderiyor. (**PM:** 42)
2. Ankara Hükümeti, Gürcistan Elçisi Simon Mdivani'ye ordunun Artvin ve Ardahan seferi sebeplerini bir nota ile bildirdi. Bunun Çarlık'la Türkiye arasında 1878 yılından kalan bir hesabın kapatılması olduğunu anlattı. İki ateş arasında kalan ve İngilizlerin de yardımını sağlayamayan Menşevik Gürcü Hükümeti, Artvin ve Ardahan'ı Türkiye'ye bırakmak zorunda kaldı. Mdivani, kararı Türk Hükümeti'ne bildirildi. Buralardan Gürcü kuvvetleri çekildi ve Artvin'le Ardahan Doğu Cephesi birlikleri tarafından işgal edildi. Mutasarrıf Hilmi Bey, bu yerlerin idaresini üzerine aldı. Ankara, durumu Sovyet Dışişleri'ne bildirdi. (**HM, AS:** 24; **Alemdar:** 2; **İkdam:** 4 Mart; **Karabekir** 1: 866; **HTVD** 49, ves. 1152; **TİH** III: 232; **İncedayı** 1: 49, 59, 2: 108; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 252; **Nur:** 794)

3. İstanbul Hükümeti, 2 Aralık'ta bu göreve getirdiği İstanbul Belediye Başkanı Yusuf Ziya Bey'i görevinden aldı. Belediye Başkanlığı'na yarın Mehmet Ali Bey getirilecek. Paris ve Roma elçilik müsteşarlıklarına da yeni atamalar yapıldı. (TV: 4095)
4. Enver Paşa, Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya resmî Türkiye Komünist Fırkası, Mustafa Suphi, Türk İngiliz ilişkileri vb. konularda bir rapor gönderdi. Raporda Anadolu'nun karışık ve Mustafa Kemal'in duruma hakim olduğu anlatıldı. (Tanin: 19-21.11.1944)
5. Mücahit Grubu'nun adı Muharip Grubu'na çevrildi. Genelkurmay'ın gizli haberalma, casusluk ve karşı-casusluk işlerini yürütmek üzere 23 Eylül'de kurulan örgütün adı, daha sonra Felah Grubu'na çevrilecek. (TİH: VII: 101)
6. Yunanlılar Yalova'yı üçüncü defa işgal etti. Kasaba kesin olarak 19 Temmuz 1921'de kurtulacak. (Gnkur. 36)
7. **Hakimiyeti Milliye:** Şanlı hilal, Ardahan ve Artvin'de. Gürcü Elçisi cenaplarının demeci: Mutlak bağımsızlık istiyoruz ve kazanacağız (Sovyetlere karşı). **Yenigün:** Ethem'in rezaletleri. **Vakit:** İstanbul ve Anadolu delegeleri arasında uzlaşma. **Öğüt:** Mücadeleye devam. **The Times:** Yunanlılar Ankara'ya ilerlemeye hazırdılar. (Jaeschke 1: 141) **İleri:** Londra Konferansı: Ümitliyiz. —Ermenistan'da İhtilal. Bolşeviklerin düşüşü. **İkdam:** Kadın'ın hukuku ve mevkii. —Patrikhane ile Yunan Komiserliği'nin arası fena halde açıldı. **Vahdet.** Günün en yakıcı meselesi: Türk vahdeti, Türk birliği. **Peyami Sabah'ta** Ali Kemal: Bolşevikler ne vahşetler yapmadılar. Çarlığa rahmet okuttular, istila siyasetinde Çarlık'tan geri kalmıyorlar. Bolşevikler Batum için Ankara'ya ultimatom vermişler. Hani Lenin ile Mustafa Kemal müttefik idiler. Ankara yârânı körü körüne Moskova'ya bağlı oldukça bu böyledir. Avrupa devletleri, Moskof'a set çekmek için Osmanlı Devleti'ni eskisi gibi tutmak mecburiyetindedirler. Mustafa Kemal ayrılmış, Bolşeviklikten soğumuş, bunu mesut bir olay sayarız. **Akşam:** Londra Konferansı'nda Yunan delegelerinin iddiaları dinlendi. General Goro itiraz ediyor. —Patrikhane'den üç kişinin, ahaliden fertler sıfatıyla Londra'ya gitmelerine izin verilmiş. **Karagöz'de** 1 Şubat'ta yatırılan kuluçkadan hâlâ civciv çıkmaması üzerine: Merak etme, yumurtalar halis Anadolu malıdır, cılk çıkmaz.

24 - PERŞEMBE

1. Londra Konferansı'nda Bekir Sami Bey, Ankara'nın görüşlerini anlattı ve sorulara cevap verdi. İzmir ve Trakya'nın Türkiye'den koparılamayacağını söyledi. İtilaf Devletleri'nin dünkü isteğine rağmen, Tevfik Paşa hastalığını ileri sürerek oturuma katılmadı. İstanbul delegesi Reşat Nihat Bey, Trakya ve İzmir hakkında nüfus istatistiklerini anlattı. İtilaf Devletleri, Doğu Trakya'da ve İzmir'de bir nüfus araştırması yapılması, sonucun Türkiye ve Yu-

nanistan tarafından önceden kabul edilmesini kararlaştırdılar. Türk ve Yunan delegasyonlarına bildirilen barış önerisinde ayrıca, Sevr Anlaşması'nın öteki maddelerine saygı gösterilmesi, hemen ateşkes yapılması, sonuca varıncaya kadar azınlıkların korunması maddeleri de yer alıyor. Türk delegasyonu sayım sonucunu önceden kabul edecek, ancak Yunanlılar kabul etmeyeceklerdir. (PS, **İkdam**: 26; **İleri**: 26, 27; **Alemdar**: 1, 2 Mart; **TİH II/3**: 263; **MN** 1922: 185; **KASÖT**: 193; **Stratigu I**: 167, **Selahattin 2**: 10)

2. Ankara'nın Ermenistan politikasında değişiklik: Yeni Ermeni Hükümeti Başkanı Simon Vratzyan'ı görmeye giden Ankara temsilcisi, Ermenistan'ın, "kurtuluşu" konusunda sevincini belirtti. Ankara'nın Erivan'da kurulan Millî Birlik Komitesi'ni destekleyeceğini bildirdi. Büyük Millet Meclisi'ndeki bir konuşmasında Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey de, Türkiye'nin Taşnakları tercih ettiğini, Çünkü Bolşevik Ermeni Hükümeti'nin Gümrü Anlaşması'nı kabul etmediğini söylemişti. Ankara Hükümeti, daha önce İngiliz yanlısı olduğu gerekçesiyle Taşnak Hükümeti'nin devrilerek yerine komünist bir hükümetin kurulmasına yardımcı olmuş, ancak 18 Şubat'ta ayaklanan Taşnaklar iktidarı yeniden ele geçirmişlerdi. (**Yerasimos**: 215)
3. İstanbul Belediye Başkanlığı'na Mehmet Ali Bey atandı (5 Temmuz'a kadar). Belediye Başkanı Yusuf Razi Bey görevinden dün alınmıştı. (**Ziyaoglu**: 264)
4. Hindistan Genel Valisi, Müslümanları yatıştırmak için Hint Hilafet Komitesi'yle görüştü. "İsteklerinizi ilettim. Sorunlarınızı yalnızca Majesteleri Hükümeti'ne karşı değil, Barış Konferansı'nda da kuvvetle destekledik" dedi. Gandhi, Söyleye verdiği cevapta, Sevr Anlaşması'nın ciddî olarak verilmiş namus sözlerinin kötüye kullanılması olduğunu belirtti. (**Sinha**: 112)
5. Enver Paşa, Moskova'dan "Anadolu Erkân-ı Harbiye Başkanlığına" hitaben yazdığı mektupta, Berlin'den silah satın alma işlerini ayarlayarak Moskova'ya geldiğini haber verdi ve Rusların yeteri kadar para vermediğinden yakındı. (**Karabekir 3**: 86).
6. **Yenigün**: Anadolu'nun mukaddes yemini Batum'da yerine gelecektir. **Peyamı Sabah**'ta Ethem ve Reşit'in İzmir'de Köylü gazetesine demeçleri: Mustafa Kemal Cumhuriyet ilan etmek istiyor. Bu yüzden anlaşmazlığa düştük. **İkdam**'da Yakup Kadri, Sevr Anlaşması'nda askerlerin terhisi maddesine alkış tutan Cenap Şahabettin'e çatıyor. —Kuvayı Milliye'ye geçmekten verilen 13 idam kararının iptali. **Sebilürreşat**: İslam cihadı. **Alemdar**: Londra Konferansı, Şark meselesini görüşmeye başladı. **Hakimiyeti Milliye**'de Şer'iye Vekili Mustafa Fehmi Efendi ile mülakat. —Yunan bayrağını selamlayan asî Ethem'e ait hıyanet vesikaları. —Hindistan isyanı şiddetleniyor. Bulgaristan da başkaldırıyor. —Hüseyin Ragıp, Galip Kemali ve Ahmet Rıza'nın Türk-Yunan dostluğu isteyen demecine çatıyor: Yunanlılar bu işten az zararla çıkmanın çarelerini arıyorlar. **Vahdet**: İki delege kurulu

birleşti: General Goro, Anadolu'da kuvvetin bir işe yaramayacağını söylüyor. **Açıksöz:** Maarif herşeyden sonra değil.

25 - CUMA

1. Londra Konferansı'nda Ankara ve İstanbul delegasyonları birer bildiri yayımladılar. Bildirilerde, Türk devletinin 1913 yılı sınırları içinde yeniden kurulması, İzmir'in boşaltılıp Türkiye'ye verilmesi, Boğazlar'da Türkiye'ye egemenlik garantisi verilmesi, kapitülasyonların bütün uzantılarıyla birlikte kaldırılması, kıyıları savunabilmek için deniz kuvvetlerine sahip olma hakkı istendi. Tevfik Paşa, Konferans'ta sözü gene Bekir Sami Bey'e bıraktı. Bekir Sami Bey, İzmir ve Trakya'da adil bir nüfus araştırması ve bunun sonucunda İtilaf Devletleri'nin vereceği kararı peşinen kabul ettiklerini bildirdi. İngiliz, Fransız, İtalyan temsilciler, Ermenistan ve Kürdistan'la ilgili maddeler dışında Sevr Anlaşması'nın diğer hükümlerini kabul edip etmediği konusunda onu sıkıştırdılar. Bekir Sami Bey, Türkiye'nin, genel olarak bağımsızlığının sağlanması şartıyla bazı fedakârlıklar yapabileceğini söyledi. L. George'un bugün akşama kadar kesin bir cevap istemesine karşılık, Ankara'dan talimat almak zorunda olduğunu bildirdi. (Alemdar: 27; İleri: 28; GM: 6; HM: 7 Mart; Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 301-306; Selahattin 2: 12; UİT 3: 221) ★ İtilaf Devletleri, Londra'da Türk ve Yunan temsilcilerine, Sevr Anlaşması'nda ufak tefek değişiklikler öneren 25 gün süreli bir proje verdiler. Projede İzmir ve Trakya'da bir halkoylaması yapılması da var. (PS, Alemdar: 27; Vakit 28; 1 Mart: HM: 7 Mart; Selahattin 2: 13)
2. 11. Kızıldordu Birlikleri Tiflis'e girdi. Bolşevik Gürcülerin İhtilal Komitesi, Tiflis'te Sovyet Gürcistanı'nı ilan etti. (İleri: 2, HM: 8 Mart; Karabekir 1: 867; Özkan: 14; Şemsutdinov: 34) ★ Türk birlikleri, 17 Şubat 1920'de Ermeniler tarafından işgal edilmiş olan Çıldır'a girdi (Gnkur. 40).
3. İlkdam: Anadolu'da Bolşevik propagandası tesirsizdir. (Journal d'Orient'dan). Hakimiyeti Milliye: Konferans ve şark meselesi. —Çin-Japon münasebetlerinde gerginlik. —Kilikya'da Fransız entrikaları. Vatanperver Kilikya halkı protesto ediyor. Alemdar: Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesi istenen maddeleri.

26 - CUMARTESİ

1. Moskova'da Türk-Sovyet görüşmeleri resmen başladı. 24 Ağustos 1920'de parafe edilen anlaşma esası üzerinde yapılan görüşmelerde, Sovyet tarafını Çiçerin ile Korkmazof, Türk tarafını ise Ali Fuat Paşa, Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler temsil ediyor. Anlaşma 16 Mart'ta imzalanacak. (HM: 8 Mart; Tengirşek: 212; Cebesoy 2: 146; Bel. 164: 713; Şemsutdinov: 41; Nur: 765)

2. Londra Konferansı'nda Türkiye Ermenileri adına Bogos Nubar Paşa, Ermeni devleti adına da M. Aharonian tezlerini açıkladılar. Bogos Nubar Paşa, Kilikya'da Ermenilere özerklik verilmesini, Aharonian Sevr Anlaşması'nın yürürlükte olduğunun ilan edilmesini istedi, Kemalistlerin Ermenistan'a saldırmakla Itilaf Devletleri'ne saldırmış olduğunu ileri sürdü. (İkdam: 28, 1 Mart; Alemdar, Vahdet: 1, HM: 4; GM: 6 Mart; Şimşir III: 188) ★ Ermeni delegelerinden, sonra Bekir Sami Bey'e söz verildi. Ankara Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı, Kürdistan halkının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tam olarak temsil edildiğini, kendisinin aynı zamanda Kürtlerin de temsilci olduğunu, Kürdistan'da bir halkoylaması yapılmasını kabul ettiklerini ve buralar halkı isterse muhtariyet vermeğe hazır olduklarını, bağımsız bir Ermenistan'a karşı olmadıklarını, ancak Kars ve Ardahan'ı bırakmayacaklarını, bu konuda da halkoylamasına hazır olduklarını söyledi. (Alemdar: 28; İleri, Vahdet: 1; GM: 6 Mart; Şimşir III: 188; Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 309)
3. Bekir Sami Bey Ankara'ya gönderdiği kapalı tel yazısında Sevr Anlaşması'nın ancak adını devam ettirmek ama içeriğini Türk emellerine göre değiştirmek konusunda İngiltere'nin rızasını sağlamaya çalışmakla, bu ülkeyle sağlam ve sürekli bir anlaşma sağlanabileceğini ileri sürdü. Bekir Sami Bey'in bu uzlaşma çabaları Ankara tarafından reddedilecektir. (Bel. 177: 394) ★ Yunan Başbakanı ve Delegeler Kurulu Başkanı Kalogeropoulos, Yunan Dışişleri'ne çektiği telgrafta, Trakya ve İzmir'de halkoylamasını kabul etmekle ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kaldıklarını, buraların Yunanistan'a bağlanması sorununun inceleme kurulunun raporuna bağlı kalacağını, ancak İngiliz Başbakanı'nın Trakya konusunda güvence verdiğini bildirdi (Stratigu I: 172).
4. Sovyet Rusya ile İran arasında Moskova'da bir kardeşlik ve dostluk anlaşması imzalandı. Böylece Sovyet Rusya Doğu ülkeleriyle ilk kez bir anlaşma imzalamış oluyor. Anlaşma ile İran'la Çarlık arasında yapılan bütün anlaşmalar geçersiz sayıldı. 9 Ağustos 1919'da İngiltere ile bir anlaşma imzalayan İran'da geçen Ekim ayında Sovyetlerle dostluğu savunanlar yönetime gelmişlerdi. Sovyetler yarından sonra Afganistan'la, 16 Mart'ta da Türkiye ile anlaşma imzalayacak. (ÜİT 3: 234; Şemsutdinov: 162; HM: 8 Mart)
5. Mustafa Kemal, Philadelphia-Puplic Ledger muhabiri Clarence K. Streit'in sorduğu 19 soruya cevap verdi. Hiç bir barış ihtimalini kaçırmamak için Londra Konferansı'na gittiklerini, Misak-ı Milli'yi kabul edecek her hükümetle barış yapabileceklerini, Sovyetlerle ilişkilerin iyi olduğunu söyledi; Türkiye'de komünizmin olmadığını, komünizmin millî ve dinî ruha aykırı olduğunu, dogmatik yanları dışında İslam dininin, ferdiyetçilikle komünizm arasında orta bir yol olduğunu ileri sürdü. Mustafa Kemal, ABD ile iyi ilişkiler kurup bu ülkenin tekniği ve sermayesinden yararlan-

mak istediklerini, Panislamist ve Pantürkist olmadıklarını, Misak-ı Milli'yi savunduklarını da söyledi. (*Atatürk'ün Millî Dış Politikası* I: 257)

6. **Vakit:** Delegelerimizin Konferans'tan istediği hudut ve haklar. **İleri:** Londra Konferansı'ndan gazete özel muhabirinin telgrafları. —Dünyanın sonu. Kıyamet nasıl kopacak? **Alemdar**'da, Türk delegelerin istedikleri (Misak-ı Milli), basına demeçleri, yabancı basının yorumları. **İkdam:** Bekir Sami Bey, Londra'da gazetecilere verdiği demeçte, Türk milliyetperverlerinin Müttefiklerle uzlaşmayı şiddetle istediğini söyledi. Bekir Sami Bey, Bolşevikleri reddediyor. **L'İllustration** Mustafa Kemal'i övüyor: İki yıl önce sadece bir işsizdi. Şimdi Türkiye'nin başkanıdır. İki yıl içinde alınan mesafe Mustafa Kemal için gurur vericidir. Bugün bütün Türkiye, onun dayanılmaz iradesine tabidir. Mustafa Kemal, artık ihmal edilemeyecek adamdır. Bu genç Paşa, artık tarihe geçmiştir. (Bardakçı, **Taşhan'dan Kadifekale'ye:** 168) **Akşam:** Konferans, müsbet ve amelî kararlar vermeye başladı. Curzon, muahedemizin tadil edileceğini söylüyor. —Bir grev: Mühendis Mektebi talebeleri 10 gündür mekteplerine gitmiyor. **Karagöz**'de Ali Kemal'in papağan gibi aynı şeyleri tekrarlamasıyla alay.

27 - PAZAR

1. Yunanistan'da partilerin katılmasıyla büyük bir miting yapıldı. "Yaşasın savaş!" sloganı atıldı. İzmir ve Trakya'ya bir sayım komisyonu gönderilmesi kararı ile Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapılması projesi protesto edildi. Seçilen bir kurul, alınan kararı İngiliz ve Fransız elçiliklerine verdi. Yunan Parlamentosu da yarın değişiklik projelerini reddedecektir. (**Alemdar:** 3 Mart)
2. Fransızlar, teslim oluşundan 19 gün sonra bugün Antep çevresindeki kuşatmayı kaldırdılar. Antep halkı açlığı yenemediği, dışardan yardım alamadığı için 8 Şubat'ta teslim olmuş ve Fransız mandasına konulmuştu. (**Uzel:** 326)
3. Cevat Abbas Bey, Ankara Hükümeti'ni temsilen Bulgar yetkilileriyle görüşmeler yapmak üzere Sofya'ya geldi. Cevat Abbas, Bulgaristan'da Trakya İhtilal Komitesi'ni kuracak. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ile birlikte yenik düşen ve İtilaf Devletleri'nin baskısı altında bulunan Bulgaristan'da kamuoyu Türk millî direnişini sempati ile karşılıyor. Bulgar yönetiminin Yunanistan'la da anlaşmazlıkları bulunuyor.
4. Karabekir'in, Batum'a karşı bir ileri hareket olanağından söz etmesine tepki olarak 11. Kafkas Kızılordusu (Orjonikidze), Karabekir'in irtibat subayına Batum'un Türkiye'ye bırakılamayacağını bildirdi (**Yerasimos:** 218).
5. İktisat Bakanlığı'na Celal Bey (Bayar) seçildi. 136 mebustan 88'inin oyunu alan Celal Bey, bakanlık görevini vekil olarak yürütüyordu. (**ZC** 8: 494)

6. Fransız gazeteleri, Yunanlıların aşırı isteklerinden şikâyet ediyor, Türk Delegeler Kurulu ve bu kurulun istekleri hakkında olumlu yayınlar yapıyor (Akyüz: 175). **Vakit:** Londra'da barışın kurulmasına doğru esaslı bir adım: İzmir ve Trakya'ya uluslararası inceleme kurulu gönderilmesi. **Hakimiyeti Milliye:** Dahiliye Vekili Adnan Beyefendi ile mülakat: Anadolu'da isyan ocağı kalmadı, nahiye müdürlerini halk seçecek. —Azerbaycan ve Bolşevikler. —Sovyet-Gürcü harbi. **İleri'de** Londra Konferansı ile ilgili haberler. Mustafa Kemal'le Bekir Sami'nin resimleri. **Alemdar'da**, Müttefiklerin önceki günkü önerileri. —Mustafa Kemal, uzlaşmaya eğilimli görülüyor. **İkdam:** Mustafa Kemal, vatanın selameti için Bekir Sami Bey'e uzlaşma tavsiye ediyor. **Akşam'da** N. Sadık: İzmir ve Trakya'da nüfus sayımı kararı, Türklerin ilk ve büyük başarısıdır.

28 - PAZARTESİ

1. Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapılması konusundaki İtilaf Devletleri'nin önerisi, Yunanistan Parlamentosu'nda oybirliği ile reddedildi. Konuşan milletvekilleri, değişiklik planına şiddetle çıktılar. Trakya ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'dan koparılamayacağını, İstanbul'un, Yunan imparatorluğunun gelecekteki başkenti olduğunu ileri sürdüler. Savaş Bakanı ve Başbakan Vekili Gunaris "Anadolu'daki reaksiyon yok edilmiştir. Ordu çelik gibidir" dedi. Genel kurul, konuşmaları gösterilerle karşıladı. (BTDD 29: 14; Rentis: 40; Stratigu I: 173)
2. Moskova'da Türk Elçilik Kurulu üyeleriyle Afgan temsilciler arasında görüşmeler başladı. İki ülke arasında yarın bir anlaşma imzalanacak. (BTDD 43: 12) ★ Sovyet Rusya ile Afganistan arasında bir dostluk ve kardeşlik anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre Afganistan, topraklarından Sovyetlere sevk edilen mallardan gümrük almayacak, Sovyetler, Afganistan'a maddi ve kültürel yardımlar yapacak. 13 Eylül 1920'de iki ülke arasında bir ön anlaşma yapılmış, Emanullah Han'ın yönetimindeki bağımsız Afganistan, ilk olarak Sovyetler tarafından tanınmıştı. (Tanin: 22.11.1944; ÜİT 3: 237; Bayur 2: 343; Şemsutdinov: 162; İslam Ansiklopedisi, *Efganistan*)
3. TBMM, geçen yılın bütçesini ancak bugün kanunlaştırebildi. 1920 yılı bütçe geliri 51.388.624, gideri ise 63.018.354 lira olarak bağlandı. Gider bütçesinde en büyük rakamı 27.576.039 lira ile savunma harcamaları oluşturuyor. Diğer bazı giderler: Düyunu Umumiye: 7.680.690, Maliye: 6.413.629, Jandarma: 4.858.976, Adliye: 2.756.274, İçişleri: 2.731.023, Eğitim: 577.061. Gelirlerin 26.598.256 lirası vasıtasız, 10.438.895 lirası vasıtalı vergilerden, 4.783.244 lirası tekellerden sağlanıyor. 23 Nisan 1920'den bu yana harcamalar avans yasalarıyla yapılıyordu. (ZC 8: 506-537, 553; Düstur 3/1: 230: HM: 1 Mart) ★ Kanunlara numara verildi. Ceride-i Resmiye'nin bugünkü 4. sayısında, bundan önce çıkan üç sayıda yayımlanmış kanunların numaraları da bildirildi. (CR: 4)

4. Moskova'da toplanan Sovyetler Kongresi'nde Lenin'in konuşmasından: Türkiye emperyalist devletlerce yağma edilmeye öyle bir şiddetle karşı koydu ki, içlerinden en kabadayı olanı bile, ondan elini çekmek zorunda kaldı. Türkler, ortak düşmana karşı bizimle birlikte hareket ediyorlar. İki millet arasında içtenlik ve güven fiilen vardır. (HM: 4 Mart; Lenin: 373; Cebe-soy 2: 141; Yerasimos: 219; Tanin: 23.11.1944; Türkiye Üzerine: 116)
5. Meclis'te, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün bütçesi görüşülürken basının Anadolu'nun gerçek ruhuna ve eğilimlerine göre çalışması, eserlerin köylü diliyle yazılması istendi. Hükümet, yalnız kendini tutan gazetelere yardım yapıyor diye eleştirildi. (Öğüt: 29; ZC 8: 513-533)
6. Enver Paşa, Moskova'dan Halil Paşa'ya yazdığı mektupta, Türkiye'de kendine bağlı kişiler tarafından bir parti kurulması, gerektiğinde duruma hakim olabilmeleri için silahlı hazırlık yapılması yolunda talimat verdiğini bildirdi. Enver Paşa, Cemal Paşa'ya gönderdiği raporda da Sovyet Kongresi'nde yiyecek bühranı konusundaki görüşmeleri ve Lenin'in konuşmalarını özetledi. (Tanin: 24.11.1944)
6. Amasya Mutasarrıfı Osman Bey, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, 16 Şubat'ta Merzifon Amerikan Hastanesi ve Amerikan Koleji'nde yapılan aramayı anlattı. Emir gereğince, arama sırasında ilgililere nazik davranıldığını, silah bulunmadığını, Pontos Kulübü ile ilgili belgelerin ele geçirildiğini, okul müdürü ve öğretmen olan 6 Rum'la 4 Ermeni'nin tutuklanarak Amasya'ya getirildiğini ve 2 çuval evrakın incelenmesine devam edildiğini bildirdi. Yazıda, okulun ve hastanenin eskisi gibi çalışmaya devam ettiği de belirtildi. (PM 3. Ks.: 4)
7. İstanbul Hükümeti Harbiye Bakanlığı, İngiliz Askeri Temsilciliği ile Fransız İrtibat Subaylığı'na bir yazı yazarak Edirne'de Yunanlıların komitacı diye tutukladığı kişilerin hapishaneye sığmadığını, bu nedenle kışlaların da hapsedilmiş halk ile dolu olduğunu bildirdi (TYF I: 55).
8. Akşam: İzmir ve Trakya'daki nüfus incelemesi büyük bir sıdk ve tarafsızlıkla icra edilecekmiş. —Bogos Nubar da derdini döktü. Yenigün: Ardahan livası halkının sevinçleri. Vakit. Cehennem dağı, Cennet dağı (Halide Edip'in at üzerinde resmi). Hakimiyeti Milliye: İran-Şah-İngiltere. Hindistan galeyanı genişliyor. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: En büyük tehlike: Bolşevikler... Avrupa ile el ele Asya'ya karşı yürümeliyiz. The Times'da Rahip Fru'nun itirafı: Aydın, Yunanlılar tarafından tahrip edilmiştir. (Jacehke 1: 142). İleri: İşler yolunda. Alemdar'da Bekir Sami'nin Konferans'ta konuşması: Kürdistan Türk kalacak. —Ankara-Rus ilişkileri de sorulacak. Bu ilişkiler Müttefiklerce bilinmiyor değil. Söz (Kıbrıs): İslam Göçmenler Derneği'ne yardımlar. Vahdet: Konferansta lehimize önemli kararlar bekliyoruz. Konferans, Ermenistan ve Kürdistan meselesini tartışıyor.

Kürdistan, vasıtasız Osmanlı hakimiyeti altında bulunacaktır. **Açıksöz:** İstiklal Mahkemesi'nin yeniden kurulmasını isteyen birçok mektuplar alıyorduz. Akkaya, Göl ve Kuzyaka nahiyelerinin bilumum köyleri, bir mazbata ile bunu BMM'nden istemişlerdir. **Öğüt** (29 tarihini koyarak!): İstiklal Marşı.

1921 - MART

1 - SALI

1. Türk-Afgan Anlaşması. Moskova'da bulunan Türk delegeleri Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beylerle Afganistan'ın Moskova Olağanüstü Elçisi Veli Han arasında imzalanan 10 maddelik anlaşmaya göre taraflar, bütün Doğu ülkelerinin tam bağımsızlık hakkına sahip olduğunu onayladılar; Türkiye, Afganistan'a kültürel yardımda bulunacak, subay ve öğretmen gönderecek, taraflardan birine yapılan saldırı diğerine de yapılmış sayılacak. Böylece Afganistan, Ankara Hükümeti'ni ilk tanıyan ülke oluyor. Sultan Ahmet Han, ilk Afgan elçisi olarak 21 Nisan'da Ankara'da törenlerle karşılanacaktır. (ZC 11: 318; HM: 24, 25; AS: 1 Nisan, 1 Mayıs: "Şark'ın mesut geleceği için mesut başlangıç"; Tengirşek: 218; TİH II/3: 273; Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız: 122; Nur: 782)
2. TBMM birinci dönemin ikinci çalışma yılına Mustafa Kemal'in sık sık alkışlanan bir konuşmasıyla girdi. Mustafa Kemal, bu meclisin ne kadar güç şartlar altında toplandığını anlattı. Meclis açıldığı gün isyancıların Ankara'ya 8 km kadar yaklaştıklarını, çürük bir idare makinası bulduklarını, bunu düzeltmeye çalıştıklarını, halkçı olduklarını ve dış politikada maceracı olmadıklarını söyledi. "Sevr Anlaşması hükümleri fiilen ve hukuken yoktur. Yeis günleri arkada kaldı" dedi. Onun verdiği bilgiye göre, Meclis bu güne kadar 159 gün toplandı, 356'sı açık, 51'i gizli 407 oturum yaptı, 104 yasa kabul etti. 149 tasarıyı görüşüp reddetti. (ZC 9: 2; HM: 2; Öğüt: 3; GM: 3, 6; İleri 10, Mustafa Kemal'in büyük portresiyle; Vahdet: 10; Melzig: 99)
3. Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Meclis'in bugünkü toplantısında şiddetle alkışlanan bir konuşma yaptı. Üç ay sonra bugün cepheden daha elverişli haberler ve daha hayırlı müjdeler geldiğini, ordunun içte ve dışta herkese saygı telkin edecek bir büyüklükte olduğunu söyledi. Mebuslar ona teşekkür ettiler. Geleceğin daha parlak olacağını, Türk milletinin birleşip azmettiği zaman harikalar yaratacak güçte olduğunu belirttiler. Meclis'te ordu kumandanları ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine teşekkür edilmesi kararlaştırıldı. (ZC 9: 2; Öğüt: 3; Ortaç: 95) ★ Albay İsmet Bey, mirlivalığa (tümgeneralliğe) yükseltildi. İsmet Paşa, 14 Aralık 1915'ten beri albay rütbesindeydi. (Komutanların Biyografileri: 186)

4. Ankara Hükümeti, Karabekir'den, Batum'un işgal edilmesini istedi. 11. Kızıldor (Oriyonikidze) ise bu ihtimalin önlenmesi için Ahıska-Batum yolunun kapatılmasını emretti. (Yerasimos: 218)
5. 22 Ocak 1919'dan beri Gürcü yönetiminde olan Hanak geri alındı (Gnkur. 41).
6. Türkiye'yi Sevr Anlaşması'nı onaylamaya zorlamak için Londra'da çareler aranmaya devam ediliyor. L. George'un özel kalem müdürü Mr. Kerr, Yunanistan'ın Londra Elçisi Kaftancıoğlu, eski Başbakan Venizelos ve onun askerî müşaviri ile görüştü. Albay Sariyanis, 340.000 drahmilik bir masrafla, bir ayda Ankara'ya yeni bir sefer düzenleyebileceklerini, bu yetmezse Karadeniz kıyılarına çıkarma yapabileceklerini söyledi. (KASÖT: 195; Stratigu I: 174; Selahattin 2: 14; Jaeschke 1: 142)
7. Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'e gönderdiği telgrafta, İngilizlere aldanmamasını istedi, ismen bile bazı ödünler verilmesini onaylamadıklarını bildirerek, ona ve Kurul'a verilen yetkinin Misak-ı Millî sınırlarını aşamayacağını hatırlattı. (Vahdet: 3; Bel. 177: 394; Şimşir III: 201)
8. Kızıldor'un 3 irtibat subayı Kars'a geldi. Subaylar yarın Karabekir'i ziyaret ederek Kızıldor'un selam ve saygılarını bildirecekler. (Karabekir 1: 867)
9. Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey, Bakanlığın İstiklal Marşı için seçtiği 7 eserden biri olan Mehmet Akif'in "İstiklal Marşı"nı Meclis'te okudu, eser coşkun ve sürekli alkışlarla karşılandı. İstiklal Marşı 12 Mart'ta kabul edilecektir. (ZC 9: 12; HM: 2; Vakıf: 10)
10. Umur-u Bahriye Müdüriyeti bir daire haline getirilerek Bahriye Dairesi Reisliği adını aldı. Daire, Karadeniz ulaştırmasını yönetecek. (HTVD 11/4: 30) ★ İzmir Güney Cephesi Komutanı Albay Şefik Bey (Aker) 6. Tümen ve aynı zamanda Dinar-Menderes Havalisi Komutanlığı'na getirildi. (Komutanların Biyografileri: 79) ★ İkinci Kolordu Karargâhı Antep yakınlarından Maraş'a döndü (S. Adil Paşa: 368).
11. İstanbul'dan Anadolu'ya, Maryanina vapuru ile 37 parça silah kaçırıldı (Himmetoğlu II: 72).
12. Adana'da Fransızlar, askeri gazino ve mahfeli özel bir törenle açtılar. (Véou: 500) "Gerek şehrin ileri gelen Ermeni ve Türkleri, gerekse Fransızlar askeri mahfelde bir masada yan yana oturup kalkıyor, beraberce yiyip içiyorlardı. Halkın kıyafet balolarına gösterdiği rağbet son derece artmıştı".
13. Peyamı Sabah: Londra Konferansı hakkında en yeni malumat. —Ali Kemal'in başyazısı: Gaye birdir... İleri: Hakkaniyete doğru. Alemdar: Hakkatin galebesi. İldam: Ermenilerin istekleri. Hakimiyeti Milliye: Londra Konferansı görüşmelerinin tafsilatı. —Teğmen Cevat Bey'in İstanbul'daki mücadelesi ve serüveni. Vahdet: Delegelerimiz, Konferans'ta Ermeni iddialarını teker teker çürütmüşlerdir.

2 - ÇARŞAMBA

1. İstanbul'daki İngiliz Genel Karargâhı'ndan İngiltere Askerî İstihbarat Teşkilatı'na çekilen yıldırım telgrafta, Mustafa Kemal'in Bekir Sami Bey'e dünkü telgrafla gönderdiği talimat hakkında bilgi verildi. Bekir Sami Bey'in 26 Şubat'ta sorduklarına Mustafa Kemal'in verdiği cevapta özetle, Konferans'ta Kürdistan sorununu kabul etmediklerini, Sevr Anlaşması'nın kabul edilmesi yolundaki önerilerin kesinlikle ve incelenmeden reddedileceği, Trakya ve İzmir'deki nüfus incelemesinin, buraların Yunanlılar tarafından boşaltılması şartına bağlanacağı, buralar boşaltılmazsa eninde sonunda silah zoruyla alınacağını Konferans'a anlatılması istendi ve Konferans'tan yararlanmaya çalışırken, İngiliz onurunu gözetmek gibi gerekçelerle aldatılmamak için çok dikkatli olunması gerektiği, Bekir Sami Bey'in yetkilerinin Misak-ı Milli ile sınırlı olduğu bildirildi. (Şimşir III: 201; Bel: 177: 394, 29 Şubat (!) tarihiyle M. Kemal'in cevabı.)
2. Curzon'dan Rumbold'a bildirildiğine göre, Curzon'u ziyaret eden Başbakan Tevfik Paşa, Padişah'ın Türkiye ile İngiltere arasında eski ilişkileri canlandırmak istediğini, İstanbul'un malî durumunun umutsuz olduğunu bildirdi ve gümrük vergilerinin artırılmasına İngiltere'nin razı olmasını istedi. Curzon, İstanbul delegelerinin Ankara delegeleri karşısında boyun eğmelerinden de yakındı, İngiltere'nin müttefiklerinden ayrı hareket edemeyeceğini bildirdi ve Sevr Anlaşması'nın tezelden onaylanması için Ankara temsilcilerinin ikna edilmesini istedi. (Vahdet: 5; Şimşir III: 199) ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey, aldığı telgraflar üzerine Roma'dan Londra'ya geldi (Tanin: 23.5.1946).
3. Londra'daki Yunan Kurulu, Atina'ya çektiği telde (Bekir Sami Bey'in Fransızlarla yapmayı düşündüğü anlaşmadan telaşa kapılarak), Adana'dan takviye almasına fırsat verilmeden Türk ordusunun çabucak ezilmesi, bunun için Kütahya, Eskişehir, Afyon üzerine bir askerî hareket yapılması gerektiğini bildirdi. (KASÖT: 195; Stratigu I: 191; Selahattin 2: 18) ★ Feldmarşal Wilson'un notları: Yunanlılar, İzmir'in kime ait olacağı konusunda L. George'un bölgede bir komisyon kurulması ile ilgili teklifini reddettiler. Politikacıların şehri kendilerine vermiş oldukları gerçeğine iyice inanmış oldukları belli. (Walder: 147)
4. Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkez kurullarına, Meclis'in ikinci çalışma yılına girişi münasebetiyle bir mesaj gönderdi: TBMM, ikinci toplantı yılını, Batı'da ve Doğu'da etkili bir durumda idrak etmiştir. Meclis'in kararına dayanarak, bütün birliklere, idarecilere, adliye mensuplarına, sayın halka, mücadelenin başlangıcında vatan savunması görevini üzerine alan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine şükranlarımızı bildiririz. İnşallah, pek uzak olmayan bir zamanda, bütün yurdun kurtuluşunu kutlar, müjdelere ve mutlu oluruz... (AS: 13; ATTB: 370)

5. Karabekir, Batum'un Türkler tarafından işgal edilme isteğine karşı çıktı. Karabekir, görüşüne temel olarak, Batum'un askerî ve ekonomik bakımdan önem taşımadığını ileri sürdü ve işgalden sonra boşaltmanın kötü etki yapacağına değindi. Dün Ankara, Karabekir'den Batum'un işgalini istemişti. Tiflis temsilcisi Kâzım Bey de aynı şeyi istemekteydi. (TİH III: 233) ★ 21 Ocak 1919'dan beri Gürcülerin yönetiminde bulunan Posof, Türkiye'ye geçti (Gnkur. 41). ★ Dün Kars'a gelmiş olan Kızılordu'nun üç subayı, Karabekir'i ziyaret ederek Kızılordu'nun selam ve saygılarını bildirdi. Karabekir de mukabelede bulundu. (Karabekir 1: 867)
6. Doktor Adnan Bey, Meclis İkinci Başkanlığı'na seçildi. İkinci Başkan Celaltin Arif Bey, yeni anayasaya tepki olarak 24 Ocak'ta görevinden ayrılmıştı. (ZC 9: 17; HM: 9)
7. Moskova'da görüşmeler devam ediyor. İki tarafın temsilcilerini uzlaştırmak için Stalin ve Çiçerin'in arabulucuları olan Şahtahinski ve Enver Paşa, Ankara delegeleriyle görüştü. Enver Paşa, Batum'a karşılık Iğdır'ın Türkiye'ye bırakılmasını önerdi. (Tanin: 24.10.1944)
8. Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nin 16 Ekim 1920'den beri karara bağladığı davaların dökümü: Toplam dava sayısı 244; Ceza alan kişilerin sayısı: 420. Bunlardan 135'i asılarak idam edildi. 35'ine ertelenmiş idam, 113'üne dayak, 38'ine pranga, 26'sına hapis vb. cezalar verildi. Suç konularının başlıcaları ise şunlar: Fırar: 59, fırar ve eşkiyalık: 32, ekiyalık: 32, ahzügasp: 33, vatana ihanet: 21, isyan: 9, yol kesme: 26, görevi kötüye kullanma: 9 vb. Bu mahkeme 17 Şubat'ta kaldırılmıştı. (Aybars: 125)
9. Anadolu'ya silah kaçırmak amacıyla İstanbul'da Ferhat ve Kerimi Grupları kuruldu (TİH III: 110).
10. Öğüt: Bolşevikliğin aradığı yüksek ilkeler, İslamlık'ta mevcuttur. Biz de ancak o ilkelere dönerek adalet sağlayabiliriz. Hakimiyeti Milliye'de Mustafa Kemal'in dünkü meclis konuşması. Sivas'ta Gayei Milliye'nin ilk sayısı (29 Nisan'a kadar haftada 5 gün). —Şeyh Sunusi'nin Sivas'a geldiğinde Büyük Cami'de yaptığı konuşma. İleri: İzmir ve Trakya'da behemahal genel oya başvurulacak ve iktisadî maddelerde de değişiklik yapılacak. (Bekir Sami Bey'in büyük resmi.) Alemdar: Sevr Anlaşması'nda iktisadî ve malî değişiklik. İldam: Türkiye delegeleri ile Fransa delegeleri arasında Kilikya'nın önce Kuvayı Milliye, ardından Fransız kuvvetleri tarafından boşaltılması hakkında resmî görüşmeler yapılıyor. Vahdet: İzmir ve Trakya'ya gidecek karma nüfus inceleme kurulları, ateşkesten önceki kayıtları göz önüne alacaklar. Akşam: Yunanlıların milletlerarası komisyon tekliflerini reddetmelerine rağmen Şark meselesi halledilmek üzere bulunuyor. —Hakkın Zaferi. —Bekir Sami Bey, Osmanlı Hakimiyeti ile uzlaşacak müsadelerde bulunmaya hazırız, diyor. (Yerasimos: 305) ★ Moskova'daki Türk Elçilik Kurulu

yeniden Stalin'le —Azerbaycan'da isyan. **Karagöz**, 14 yaşına girerken, okuyucularına teşekkür ediyor. ★ Bursa'da 19 Ocak'ta kapanan **Ertuğrul**'un yerine, hem valilik hem de Yunan sansür subayının sansürüyle çıkabilen **Kevkep**'in ilk sayısı (**Eğilmez**: 115).

3 - PERŞEMBE

1. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Çiçerin'e yazdığı mektupta, Londra'daki görüşmeler hakkında bilgi verdi. Gürcistan'da ve Bakû'da Müslümanlara iyi davranılmasını istedi. Cevap 8: Sovyetler Müslümanlara iyi davranıyor. (**Yerasimos**: 305). Moskova'daki Türk Elçilik Kurulu yeniden Stalin'le görüştü. Stalin, tartışmalı konuları hükûmetine göstereceğini söyledi. (**Tengirşek**: 233; **Nur**: 775) ★ 11. Kızılordu'dan Çiçerin'e gönderilen telgrafta, Türklerin Zengizor'da Taşnak Ermenilerine yardım ettiğinden yakınıldı (**Yerasimos**: 215). ★ Ali Fuat Paşa, Türk ordusunun Artvin ve Ardahan'ı işgal ettiğine ilişkin bir telgraf aldığını dün bildiren Çiçerin'e verdiği cevapta, bundan haberdar olmadığını, böyle bir haber doğruysa bunun Mısak-ı Millî gereğince yapılmış olabileceğini, hükûmetinin Gürcü Hükûmeti'yle hiç bir anlaşmasının bulunmadığını bildirerek gelen her habere inanılmamasını istedi. Cevapta, bu işgalin, Hükûmet'le çatışan Gürcü işçilere yardım anlamı taşıyabileceği ihtimali üzerinde de duruldu. (**Yerasimos**: 304)
2. Bozöyük üzerinden uçan Yunan uçağı, Saruhan eski Mebusu ve Ethem'in ağabeyi Reşit Bey'in "Meclis'e ve Türk milletine" hitaben kaleme alınmış bir bildirisini attı: "Sahtekâr kumandanlarınız bir İnönü zaferi çıkararak sizi sarhoş ettiler. İçinizde Mustafa Kemal'den başka düşüncesiz yoktur. Pişman olacaksınız. Hokkabazlara aldanmayın. Muhakkak mağlup olacaksınız"... (**HTVD** 55, ves. 1270)
3. Bir Yunan müfrezesi Gelibolu Çokal köyünü basarak bütün halkı dayaktan geçirdi. İşkence sonucu iki kişi öldü. (**\$TYZ**: 59)
4. Savaş Bakanı Churchill'in Marsilya'da demeci: Barış hepimize lazımdır (**Jaeschke** 1: 143). ★ Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: İnşallah gelmemiz yakındır. Vakit çabuk geçsin diye romanlar okuyorum. İyi havadisler alıyoruz. Bu kere sulh olacak gibi gözüküyor. (**F.A. Tansel**: 566)
5. **Vakit**: Londra Konferansı bitmek üzere. Uzmanlarımızdan bir kısmı dönüyor. —Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin pek mühim ve tarihî nutku. **İkdam** (Le Figaro'dan): Atina'da savaş isteyen gösteriler (**Jaeschke** 1: 143). **Hakimiyeti Milliye**, Londra Konferansı'nı yorumluyor: Memleketimizin servet kaynaklarına bizzat sahip olmak hakkından kıl kadar rücu etmeyiz. Eğer Avrupa sarrafları yine zorla cebimizi karıştırmakta devam ve ısrar etmek istiyorlarsa, o zaman murahhaslarımız görüşmeleri kesip dönerler ve söz Refet Paşa ile İsmet Paşa'nın olur...

—Hint ayaklanması ve sebepleri. —Almanya silahlarını bırakmıyor. **Gaye-i Milliye:** Millî hükümet nasıl doğdu, nasıl büyüdü, nasıl büyüyecek? **Alemdar:** İlhak-ı hak (kazanılmış hak). (Gazete 28 Mart'a kadar kapanıyor.) **Vahdet:** Millet Meclisi'nin Londra'dan beklediği kararlar, telgrafla delegelere gönderilmiştir. —Batum işgal edildi. **İzvestiya:** Londra Konferansı'nın toplanmasındaki asıl amaç, Türk-Rus anlaşmasını engellemek, Mustafa Kemal'i Rusya'ya karşı kıskırtmaktır. Ancak bu başarılamayacaktır. Yağma edilmek istenen Türkiye'nin, yağma etmek isteyen Batılı kapitalist ülkelerle uzlaşması mümkün değildir. (**Şemsutdinov:** 159). **The Times**'da Crosfield'in mektubu: Yunan ordusu Mustafa Kemal'i mahvedecek (**Jaeschke** 1: 143). **Akşam:** Mister L. George, Şark'ta harp halinin devam mesuliyeti Yunanistan'a aittir diyor. — Mustafa Kemal (resmî) muhabirimize, herhangi bir sulh teşebbüsünü büyük bir memnuniyetle karşılarız, dedi. —Sadrettin Celal: Sosyalizm ve tekâmülü.

4 - CUMA

1. Genelkurmay Başkanlığı, Karabekir'e Bakanlar Kurulu'nun bir kararını bildirerek Kızılordu'nun Ahılkelek ve Ahıska'ya girmesinin önlenmesini istedi. Karabekir, isteği yarından sonra Kızılordu'ya bildirecektir. ★ Ahılkelek halkı bugün Sovyet yönetimini kurarak Menşevik ordusunun birliklerini toplama-ya başladı. (**TİH** III: 234)
2. Dışişleri Bakanı ve Ankara Hükümeti'nin Delegeler Kurulu Başkanı Bekir Sami Bey, İngiliz Başbakanı L. George ile başbaşa bir görüşme yaparak Sovyetler'e karşı bir Kafkas federasyonu önerdi. L. George, bu öneriyi "Mahir bir devlet adamının sözü" olarak karşıladı ve Bolşeviklerden çok emperyalist Rusya'nın hortlamasından korktuğunu söyledi. (**Jaeschke** 1: 143) ★ L. George Yunan Başbakanı ile de bir görüşme yaparak, Konferans önerilerinin kabul edilmesini istedi. Yunanlılar, İzmir ve Doğu Trakya'ya sayım komisyonu gönderilmesi önerisini reddettiler. Yunan Başbakanı, çoğunluk lideri Gunaris'in Londra'ya çağırılmasına karar verdi. (**Vahdet:** 7; **KASÖT:** 197)
3. Yunan Meclisi'nde, Kemalistlerin Pontos bölgesinde Rumlara kötü davrandığına ilişkin konuşmalar yapıldı (**BTTD** 29: 14). ★ Gunaris, telgrafla Kalogeropulos'tan, ileri harekâta geçmeleri konusunda İngiliz eğiliminin öğrenilmesini istedi. Kral'ın halkı seferberliğe çağırabileceğini bildirdi. (**Dusmanis:** 306) ★ Kalogeropulos "Mustafa Kemal'e öldürücü darbeyi vurmak azmindeyiz" dedi (**Jaeschke** 1: 143).
4. Enver Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal'e ve Nuri Paşa'ya yazdığı mektupta, emperyalistlere karşı komünistlerle birlikte çalışacaklarını, Türkiye'de sol bir parti gerektiğini, Anadolu'da İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı'nı kurmak, Halil Paşa'yı Anadolu'ya göndermek istediğini bildirdi. (**Karabekir** 3: 129)

5. Sovyet Rusya ile Buhara arasında bir anlaşma yapıldı (**Jaeschke** 1: 143).
6. İstanbul Hükümeti Harbiye Bakanlığı'nın bugünkü raporuna göre Yunanlılar, Yalova ve Orhangazi çevresinde son zamanlarda 130 köyü yaktılar. Cihan köyünden yalnız 7 erkekle bir kadın kurtulabildi. (**TYF** 1: 53)
7. **Yeniğün**: Ethem, Reşit, Tevfik ve Kuşçubaşı Eşref, İzmir'de Yunan ağabeyleri tarafından tahsis edilmiş otomobile dolaşıyorlar. Reşit haini Papulas ile görüştü. "Pek yavaş hareket ediyorsunuz. Böyle askerlik olmaz. Emredin, iki günde söndüreyim!" demiş. **Hakimiyeti Milliye**: Wilson, o da geçti. İnsan deyince yalnız Hristiyan görüyordu. —Lenin'e göre Şark meselesi. **Vakit**: Yunan delegeleri Atina'ya dönüyor. —Artvin ve Ardahan'da Türk bayrağı. **Akşam**: Murahhas heyetimiz, Türkiye'nin iktisadî ve malî hakimiyetine hâlel gelmemek şartıyla Sevr Anlaşması'nın diğer maddelerini kabul edeceğini Konferans'a bildirmiştir. —Yunanlılar tahliye hazırlanıyorlar. Başvekil teminat istiyor. —Ermenistan'da Taşnak Kabinesi düştü. —Patrik Efendi nihayet Londra'ya vasil olmuş. **İleri**: Gelecek emindir. —Ardahan ve Artvin kazalarının kurtarılması. **İkdam**: Mustafa Kemal Paşa TBMM'nin Konferans kararlarını kabul ettiğini delegelere tebliğ eyledi. —Ardahan'da sancağıımıza selam ve ihtiram. **Vahdet**: Konferans bize elverişli bir suratte devam ediyor. Mustafa Kemal, Londra görüşmelerinin iyi bir halde cereyan ettiğini görüyorum, diyor. **The Times**: İzmir'de İngiliz ticareti kalmadı. (**Jaeschke** 1: 143)

5 - CUMARTESİ

1. Koçkiri isyanı... Koçkiri Aşireti'ne bağlı bin kişi, İmranlı kasabasını basarak, asker kaçaklarını götüren askerlerin kasabayı terketmesini istedi, bir köyü işgal etti. Bölgede 10 Martta sıkıyönetim ilan edilecek, Nurettin Paşa, isyanı sert bir biçimde bastırarak, 500 kişi öldürülecek, 500 kişi esir alınacak ve isyan 17 Haziran'da sona erdirilecektir. (**TİH** VI: 154; **Uzel** 2: 34 "6 Mart")
2. 19'da gelmiş olan Sovyet Elçisi Budu Mdivani, Mustafa Kemal'e güven mektubunu sundu. 1 saat 25 dakika süren görüşmede Mdivani, Londra Konferansı'nın Türk-Sovyet yakınlaşmasını önlemek amacıyla toplandığını söyledi. Mustafa Kemal, bu konferanstan fazla bir şey beklemedikleri cevabını verdi. Sovyetler, Ankara Elçiliği'ne 29'da Natsarenu'u atayacaklar. (**HM**: 6; **Bayur**: 69; **TİH** II/3: 271)
3. İzzet Paşa Kurulu Ankara'dan İstanbul'a dönüyor. Sevr Anlaşması'nın onayı konusunda Ankara'yı ikna etmek için 5 Aralık'ta Mustafa Kemal'le buluşmak üzere Bilecik'e gelen ve oradan Ankara'ya kaçırılarak millî mücadeleye katıldıkları ilan edilen İzzet ve Salih Paşalarla Hüseyin Kâzım Bey ve Fatin Hoca, bugün Kastamonu'ya ulaşarak belediye başkanının evinde misafir edildiler. Krş. Ankara'da imzaladıkları taahhüt belgesi: 7 Mart. (**Açıksözcü**: 101)

4. Yunan Millet Meclisi'nde Fener Patrikhanesi konuşuldu. Dışişleri Bakanı Baltacı, Yunan milletin Patrikhane'ye şükran borçlu olduğunu, onun geçmiş mücadelesi sayesinde bugünkü fetihlere giriştiklerini söyledi. (PM: 35) ★ Patrikhane'nin Londra'ya gönderdiği telgrafa göre Edremit halkı Yunan idaresi istiyor... (PM: 33)
5. Ezine işgal kumandanı olan Yunan teğmeni, Türk kaynaklarına göre Salihler köyünde 5 kişiyi tutuklayarak götürdü. Bir köprüde hepsini dipçik vuruşları ve kasaturalarla öldürttü. (TYF I: 32) ★ Gelibolu'ya bağlı Evreşe bucağını basan Yunan askerleri birçok kişiye işkence yaptılar. İki kadın ve bir kızın ırzına geçtiler. Şikâyet e gidenler de kumandan tarafından dövüldü. (Şarkî Trakya'da Yunan Zulümleri: 59)
6. TBMM, kahramanca savunmasından dolayı Antep'e telgraf çekilmesini kararlaştırdı. Antep, 8 Şubat'ta Fransızlara teslim olmak zorunda kalmıştı. (ZC: 9; 23; HM: 6)
7. **Öğüt:** Adana Türk'tür. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ankara ve muhalifler. **İleri:** Ankara Hükümeti, Fransızlar gibi Kilikya'daki kuvvetlerini geri çekecektir. İktisadî uzlaşma yapılıyor. —Mustafa Kemal, İzmir'in işgalinden önce bir fertti. Ondan beri bir timsaldir. Millî hareketi bir kıvılcım iken söndüremeyen nefesler, bir güneş olduktan sonra söndürmeye çalışırlarsa ne demeli? **Vakit:** Konferansın toplantıları. **Vahdet'te** konferans haberleri. —Artvin ve Ardahan'da Osmanlı sancağı. **The Times:** Bekir Sami, esirlerin değiştirilmesine razıdır. (Jaeschke 1: 143). **Akşam:** Türk ve Yunan heyetleri kesin cevaplarını Konferans'a dün akşam verdiler. —Sadrettin Celal: Hayalperest sosyalistler. **Karagöz'de** Hacivat'la Karagöz, lahana yapraklarına saldıran inek (Ali Kemal) ile keçi (Refi Cevat?)yi kovuyorlar. —Bağ sahibinin, sayım için gelmiş Karagöz'e cevabı: Özbeöz ceddinden kaldı. Ana oğlan, kız kızan çalışır geçiniriz. Birkaç yanaşma vardı ama onlara çoktan yol verdik....

6 - PAZAR

1. Yunan Başbakanı Kalogeropulos, Sevr Anlaşması'nda yapılması düşünülen değişiklik önerilerini Yunan Parlamentosu'nun 28 Şubat'ta oybirliği ile aldığı karara dayanarak reddetti. Yunan çoğunluk lideri Gunaris, Atina'dan Londra'ya hareket etti. (Roda: 145; Stratigu I: 177, 180; Rentis: 41)
2. Papulas, Yunan Genelkurmay Başkanlığı'ndan takviyenin hızlandırılmasını istedi, birliklere de saldırıya hazır olmaları emri verildi. Saldırı, 31 Mart/1 Nisan'da Türklerin İkinci İnönü Zaferi'yle sonuçlanacaktır. (GM: 10; Papulas: 35; TİH II/3: 292)
3. Sabahtan akşama kadar yapılan çarpışmalar sonucu Koçkiri Aşireti'ne mensup isyancılar, Sivas'ın Ümraniye kasabasına girdiler. Askerler esir düştü. (TİH VI (1974): 262; Koçgiri: 58; Uzel 2: 34)

4. Yunan uçakları, Çerkez Ethem imzalı bir bildiriye Bozöyük üzerinde Türk mevzilerine attılar. Bildiride Ethem'in 29 Aralık 1920'de Meclis Başkanlığı'na çektiği telgrafa yer verilerek, bu telgrafa göre hareket edilseydi, bu son fırsatın kaçırılmayacağı, askerlerin de kalp huzuru ile memleketlerinde işinin, çocuklarının başında bulunuyor olacağı ileri sürüldü. (HTVD 73, bel. 1586)
5. Millî Savunma Bakanlığı, bir genelgeyle Müslüman olmayan askerlik yükümlülerinden yol inşa taburları kurulmasını emretti (TİH VII: 196).
6. Londra'da Türk Kurulu İtalya ile yapılacak anlaşmayı tartışıyor. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, anlaşmadan yana, Zekai Bey'le Yunus Nadi şiddetle itiraz ediyorlar. Fransızlarla yapılması düşünülen anlaşma da kurulda tartışılıyor. (Tanin: 30.5.1946)
7. **Hakimiyeti Milliye**'nin 3 sayı sürecek başyazısı (Hüseyin Ragıp): Dünya sağdan sola gidiyor. Taçlar yerlerde sürükleniyor. Sovyetlerle aynı safta silah arkadaşınız. (Yazıda komünizm kötülenerek üretim araçlarının devletleştirilmesi savunuluyor) —Asya'da manda aleyhtarlığı. **Vakit**: Yunanistan red cevabını Konferans'a bildirdi. **İleri**: Kilikya'ya ait Türk-Fransız ateşkesi, Mösyö Briand Paris'e dönünce imzalanacak. (7. Anlaşma yakında Paris'te imzalanacak). **Vahdet**: Tevfik Paşa bugün Londra'dan ayrılıyor. —Yunanistan'ın çekinmesi kötü bir etki bıraktı.

7 - PAZARTESİ

1. Bekir Sami Bey ile Mustafa Reşit Paşa Londra'da İngiliz yetkililerle tutsak değişimi konusunu görüşüyor. İngilizler, Türklerin elinde bulunan 21 İngiliz'e karşılık Malta'dan aynı sayıda Türk'ü bırakmak istiyor. Türkler ise, bütün Türk tutsakların bırakılmasında direniyor. Bugün bir anlaşma sağlanamadı. Bekir Sami Bey, 11'de bu konuda taviz verecek ve yaptığı anlaşma, diğerleri gibi TBMM'nde reddedilecektir. (Şimşir 2: 396) ★ Türk Kurulu, İtalyanlarla anlaşmayı tartışıyor. Cavit Bey, özellikle Yunus Nadi ve Zekai Beyleri ikna etmeye çalışıyor. (Tanin: 30.5.1946)
2. Genelkurmay'dan gelen emir üzerine Karabekir, birliklerine verdiği emirde, Ahıska ve Ahılkelek'in işgal edileceğini bildirdi ancak Rus birlikleriyle bir anlaşmazlık çıkarılmamasını istedi. Gürcistan sınırları içinde bulunan Ahıska işgal edildi. Ahılkelek de yarın işgal edilecek, ancak her iki kasaba daha sonra terkedilecektir. (TİH III: 236; Karabekir 1: 868) ★ Karabekir, bir Rus saldırısına ihtimal vermemekle birlikte, Kars kalesinde savunma tedbirleri aldırdı (Karabekir 1: 868).
3. İstanbul Hükümeti'nin iki bakanı İzzet ve Salih Paşalar, İstanbul'a gider gitmez görevlerinden istifa edeceklerini bir yazı ile taahhüt ettiler. 19'da İstanbul'a varan bakanlar, ertesi gün Hükümet'ten istifa edecekler ancak 12 Haziran'da İzzet Paşa Dışişleri, Salih Paşa yeniden Bahriye Bakanlığı'na ge-

tirilecek, 29 Haziran'da Mustafa Kemal onlara sözlerini hatırlatacaktır. (ZC 18: 62; GCZ 3: 30; Karabekir 1: 1024. Krş. bakanların Kastamonu'ya varışı 5 Mart!)

4. Enver Paşa'nın Moskova'dan Berlin'de bulunan eşi Naciye'ye mektubu: Yemeği Ukrayna Cumhurbaşkanı Rokovski ile yedim. Saffet ile görüştüm. Rusların işi uzattıklarını ileri sürdü. Anadolu'nun kendi kaynakları ile daha bir yıl dayanabileceğini, Ruslarla olmazsa belki İngilizlerle ve Fransızlarla anlaşarak, gerekirse Ruslara karşı yürümenin uygun olacağını söylüyor. Bu yoldaki müracaat şimdilik tehlikelidir. (Aydemir 3, III: 583) ★ Gökalp'in, kızı Seniha'ya mektubu: Artık bu esaretin nihayet bulacağı zaman yaklaştı. Sulha dair iyi haberler geliyor. Yakında gelmemiz kuvvetle memuldur. (F.A. Tansel: 570)
5. Ankara Hükümeti matbaa makinası arıyor. Dünkü soruya Amasya'dan verilen cevapta Merzifon'da iki matbaanın bulunduğu, sahipleri olan Amerikan Koleji'ndeki kızın harfleri Rumca ve Ermenice olan bu matbaalar için bin lira istediği anlatıldı. (Özkaya: 18)
6. Vakit: İki heyet arasında Londra'da ilk temas. Vahdet: Her iki kurul kesin cevaplarını Konferans'a bildirdiler. Türklerle Yunanlıların gayri resmî surette dinlenilmeleri söz konusu oluyor. Kilikya'da ateşkes yapılması elverişli bir mecraya girmiştir. İleri: Müttefikler Şark'ta barışın kurulmasını kesinlikle istiyorlar. Hakimiyeti Milliye: Afgan Emiri Emanullah Han, yalnız Hindistan yurtseverlerine değil, dünyanın her yanından Afganistan'a sığınmak isteyenlere kapılarımız açıktır, diyor. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Bu sefer olsun intibah. Yenigün: İki Menşevizm. The Orient News'ten Vahdet: Mustafa Kemal'in demeci: Ankara ile İstanbul arasında kötü anlamalar giderilebilir. Akşam: Kararlarını perşembe günü tebliğ edecekler. —Yunanlılar murahhaslarımızla temasta bulunuyorlar.

8 - SALI

1. Dün Türk birliklerinin işgal ettiği Ahıska'ya 18. Kızıl Atlı Birlikleri de girdi. İkiye bölünen kasabada Türk ve Sovyet yönetimleri kuruldu. (TİH III: 237) ★ Orjonikidze, TBMM'ne gönderdiği yazıda Ahıska, Ahılkelek ve Batum'un işgali için yapılan girişimlerin Türk-Sovyet ittifakını tehlikeye soktuğunu ileri sürdü. (Karaman: 27) ★ Genelkurmay Başkanlığı, Karabekir'den Gürcü Menşevik Hükümeti'nin isteği üzerine Batum Sancağı ile Ahıska ve Ahılkelek'in işgal edilmesini istedi. (TİH III: 234; Cebesoy 2: 151)
2. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'ya Türkiye'nin 3 ve 4 tarihli yazılarında yer alan isteklerinin gözönüne alınması için Kafkaslar'daki yetkililere önerilerde bulunacağını bildirdi ve Sovyetler'de Müslümanlara iyi davranıldığını belirtti. 3 Mart'ta Ahmet Muhtar Bey, Çiçerin'den Kafkaslar'daki Müslümanlara iyi davranılmasını istemiş, 4

Mart'ta da Karabekir aracılığı ile Kızıldordu'nun Ahıska ve Ahılkelek'e girmemesi istenmiş, Karabekir bu isteği önceki gün Kızıldordu Kumandanlığı'na iletmışti. Ancak bugün Ahıska'ya Sovyet birlikleri girmiş bulunuyor. (Yerasimos: 305)

3. Koçkiri aşiret reislerinden Alishir, Koç Uşağı Aşireti Reisi Bro İbrahim ve onun 200 adamıyla Kemah'ın Hogoş köyüne geldi. Kemah kaymakamı ve jandarma komutanını esir alan isyancılar, diğer bir grupla yarın Terkilok köyünde buluşarak hareketlerine devam edecekler. (TD I: 380; Uzel 2: 35)
4. Anadolu Ajansı'nın bugünkü haberine göre, Samsun ve Havalisi Hristiyanları adına Londra'ya çekilen telde Türkiye'den ayrılmayacakları, kendileri adına ancak TBMM delegelerinin konuşabileceği bildirildi (AS: 10).
5. Londra'da: Fransızlarla yapılacak anlaşmada Cavit Bey iki tarafın arasını bulmaya çalışıyor. "Fransızlarla şiddetle itilaf taraftarı" olan Cavit Bey, Briand'a, Fransız davasını savunduğunu söyleyerek uzlaşma için onlardan da taviz istiyor. (Tanin: 30.5.1946)
6. Yenigün: Sol ve sağ nedir? Vakit: Londra'da uzmanlar arasında görüşmeler devam etmektedir. Birçok mesele halledilmiştir. Öğüt, Londra Konferansı'nı yorumluyor: Konferans'ın barışı sağlayabilmesi için Yunanistan tabii sınırlarına çekilmelidir. Türklerin de her millet gibi her çeşit insan haklarından yararlanması kaçınılmaz. İleri: Müttefiklerin Sevr'i değiştirerek bize karşı olumlu bir vaziyet alacakları bildiriliyor. İkdam: Yunanistan'ın red cevabı üzerine İtilaf ileri gelenlerinde ve İngiltere kamuoyunda lehimize büyük bir değişiklik görüldüğü haberi geliyor. Vahdet: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (büyük resmi). —Fransızlarla bir uzlaşma zemini bulundu. —Ethem Ruhi: Millî birlik.

9 - ÇARŞAMBA

1. Londra Konferansı'nda Türk ve Yunan delegelerinin bulunmadığı oturumda Yunanlıların askerî hareket isteği görüşüldü. İngiliz Başbakanı L. George, Yunanlıları durdurabileceklerini sanmadığını, Yunanlıların Mustafa Kemal'e darbe indirmesinin tam zamanı olduğunu, başarı şansının onda dokuz bulunduğunu söyledi. Sforza, Yunanlıların, harekâtın sorumluluğunu da yüklenmeleri gerektiğini, Fransız Mareşalı Foch, Yunanlıların büyük başarı kazanacağını sanmadığını, küçük gösterilere izin verilmesi gerektiğini, Briand ise önce iki ülke arasında arabuluculuk yapılmasını, bunda başarı sağlanmazsa "ne haliniz varsa görün!" denmesini önerdi. Sonunda, Yunan ileri harekâtına izin verildiğinin yarın sabah Yunan delegelerine bildirilmesi kararlaştırıldı. Öğleden sonraki oturumda da başkanlar, Bekir Sami Bey'le yaptıkları görüşmeleri anlattılar. L. George, Çanakkale Boğazı'nın Cebelitarık gibi elde bulundurularak İstanbul'un boşaltılabileceğini, böylece hem ödün verilmiş gibi görüleceğini, hem de İstanbul'un elde tutulacağını söyle-

- di. Öteki başkanlar, bu öneriyi ilginç buldular. (**Şimsir** III: 203, 207)
- ★ Türk ve Fransız kurulları arasında, özellikle Güneydoğu'daki tren hattı konusunda inatçı müzakereler oldu. Gouraud, Antep yenilgisini hatırlatarak, "anlaşma olmazsa savaş yeniden başlar" dedi. (**Tanin**: 2.6.1946)
2. Gunaris, Atina'dan Londra'ya geldi. Gunaris, Müttefik önerilerine tek başlarına evet demeye yetkileri olmadığını söyleyen Başbakan Kalogeropoulos tarafından çağrılmıştı. (**KASÖT**: 199; **Rentis**: 41)
3. Lenin, Türk ordusu Batum üzerine yürürken, Türk Hükümeti'nin Batum sorununu sürüncemede bıraktığından yakınlıkla Milliyetler Bakanı Stalin'i, Türk delegelerle görüşüp bu sorunu hemen çözmekle görevlendirdi. Türk delegasyonu, Stalin'le görüşmede sınırın Sarp köyünden başlamasını, Doğu'ya doğru Arpaçay ve Aras'ı izlemesini, Batum'un Gürcistan'a bırakılmasını kabul etti. Sovyetlerin Türkiye'ye verecekleri yardım görüşüldü. (**Yerasimos**: 222; **Tengirşek**: 224)
4. Menşevik Gürcü Hükümeti ve bu hükümet nezdinde Ankara'nın Elçisi Albay Kâzım Bey, Kızılordu'nun ilerlemesi karşısında Tiflis'ten Batum'a çekildiler (**TİH** III: 240). Kızılordu Kumandanı Hekker, Tiflis'ten makina başında Karabekir'e gönderdiği mesajda, iki taraf ordularının Ahıska'da içten temasını kutladı (**Karabekir** 1: 869).
5. Londra Saint Mars kilisesinde Fener Patrikhanesi'nin Hristiyanlığa hizmetleri anlatıldı. Fener Patrik Vekili, İngiliz Kralı'na, üzerinde Patrikhane'nin arması bulunan bir diploma verdi. Kemalistlerin zulmü konusunda İstanbul'dan Londra'ya telgraf çekildi. (**PM**: 33)
6. Yunanlılar, Bursa'da bir casusluk örgütünü ortaya çıkardıklarını ileri sürerek, Vali Emin, Mektupçu Sadık Vıcdanî, Polis Müdürü Hüsnü Beyleri şehirden uzaklaştırıp İstanbul'a gönderdiler, ileri gelen bazı Bursalıları tutukladılar (**Eğilmez**: 85).
7. İkinci yılını dolduran **Açıksöz**, günlük olarak yayımlanmaya başladı: Gazetemiz Kuvayı Milliye ile doğmuştur. Sivas ve Erzurum'da parlamaya başlayan güneş, gönlümüzü nurlandırıyordu. "Milleti ancak kendi kuvveti kurtarır" diye bağınıyorduk: **Hakimiyeti Milliye**: Meclis'te 40 kadar terakkiperver, milliyetperver mebusun kurduğu İstiklal Grubu. — Fabrika Fabrika! — Irak'ta İngilizlere karşı müthiş bir istiskal (soğuk karşılayış). **Vakit**: Konferans, Doğu meselesini kesin olarak çözmeye karar vermiştir. **İleri**: Sevr Anlaşması'yla ilgili görüşmeler yeniden başlamıştır. **İkdam**: Türk ve Yunan delegeleri arasında özel görüşmeler oluyor. **Vahdet**: Büyük Millet Meclisi, bazı şartlarla anlaşmayı imzaya hazırlanıyor. Fransızlarla anlaşma imza edilmek üzere. **Karagöz**, Ali Kemal'in boğazından Ankara balının geçmeyişi.

10 - PERŞEMBE

1. L. George, Başbakan Kalogeropulos ve Gunaris'le görüştü. Gunaris, Türklerle anlaşmaya varmanın imkânsız olduğunu, Sevr'i Türklere empoze ettirmek için Yunanistan'ın bütün fedakârlıklara hazır bulunduğunu ve Kemalist orduların üç ay içinde dağıtılabileceğini ileri sürdü. İzmir'le ilgili İngiliz projesi de Yunanlılara sunuldu. Buna göre, bölgenin başında bir Hıristiyan vali bulunacak. İzmir, Türkiye egemenliğinde fakat Yunan kontrolünde kalacak... Statüsü 5 yıldan sonra değiştirilebilecek. Gunaris, Hükümet'i desteklediğini açıkladı. Fransa'nın ve İtalya'nın Türkiye ile anlaşmadan yana tutumunu öğrenen Yunan kurulu, bir an önce askerî harekâta geçmeyi kararlaştırdı. Kurulda bulunan Maksimus ve Vhalos ise Anadolu'dan çekilmeyi savunuyor. İzmir Yüksek Komiseri Steryadis ve Küçük Asya Ordusu Başkumandanı Papulas'a, Londra'dan verilen emirde, harekâta derhal başlanabileceği bildirilerek bunun davanın gerçekleşmesine yardım edeceği ileri sürüldü, 3 sınıf askerin silah altına alınmasının Atina'ya yazıldığı belirtildi. (Şimşir III: 213; KASÖT: 199, 207; Bayur: 85, Bel. 177: 397; Stratigu I: 195; Rentis: 41; Hrisohoos: 56; TİH II/ 3: 303)
2. Kral'ın Genel Yaveri Dusmanis, Kral'a verdiği muhtırada, Anadolu'da Yunan ordusunun ileri harekâta geçmesine karşı çıktı, bu hareketin, Yunanlıların yenilgisini isteyen Fransızlarla İtalyanların işine yarayacağını ileri sürdü. Kral tarafından Savaş Bakanlığı'na ulaştırılacak olan rapor benimsenmeyecektir. (Dusmanis: 29; 284)
3. Londra Konferansı'nda Türk ve Yunan delegelerinin alınmadığı toplantıda, Sevr Anlaşması'nda yapılması düşünülen değişiklikler ele alındı. Verilecek bazı ödünlere karşılık Türkiye'nin İzmir'den vazgeçmesi ve Sevr'i onaylaması gerektiği üzerinde duruldu. Bu ödünlere, uzlaşmaz bir tutum gösteren aşırı Türklerin yalnız bırakılacağı ve Mustafa Kemal'e karşı bir darbe yaratılabileceği hesapları yapıldı. (Şimşir III: 219; Bel. 177: 397)
4. Ahmet Muhtar Bey, TBMM'nde Londra görüşmeleriyle ilgili bilgiler verdi. "Kürdistan meselesi yoktur, Türkiye meselesi vardır. Kürdistan illeri mebuslarının da söyledikleri gibi biz alinyazılarımızı birbirine bağlamışız" diye konuşan Ahmet Muhtar Bey, Doğu ile ilişkileri anlatırken de "Bir aralık Batı'da batar gibi görünen istikbal güneşimiz, Doğu ufuklarında yükseliyor" dedi. (ZC 9: 65; HM: 11; AS: 16)
5. Bakanlar Kurulu, Koçkiri olaylarına karşı Elazığ, Erzincan, Divriği ve Zara'da sıkıyönetim ilan etti. (GM: 13; Düstur 3/2: 5; TİH VI (1974): 264; Esengin: 185) ★ Ethem ve Reşit Beylerin uçaklarla bildiri atmaları ve adamlarının halk içinde propaganda yapma ihtimaline karşı İsmet Paşa, Askerî Polis örgütüne verdiği talimatta, halk içine girerek tedbir almalarını ve bilgi toplamalarını emretti (HTVD 55, ves. 1271).

6. 11. Kızılordu adına Orjonikidze, Karabekir'e gönderdiği telgrafta Ahıska, Ahılkelek ve Batum'un Türkler tarafından işgaline karşı çıktı. Buraların Moskova Anlaşması gereğince Gürcülere bırakıldığını haber verdi. Karabekir, bu anlaşmanın maddelerinden haberdar olmadığını belirterek acele bilgi istedi. Ankara ise, mümkün olan hızla bu üç yerin işgal edilmesi emrini verdi. Orjonikidze de birliklerine Batum'a doğru ileri harekete geçme emri verdi. (TİH III: 238) ★ Moskova görüşmelerinde, Türk kurulu, Batum limanından bütün mallar için tam bir serbestlik istediye de, Çiçerin aynı şeyi Trabzon için isteyince konu kapandı. Türkiye'nin Kafkas cumhuriyetleri ile yapacağı anlaşmalar konusu görüşüldü. (Yerasimos: 223) ★ Lenin, 11. Kızılordu Devrimci Askerî Konseyi'ne çektiği telde, Gürcistan Devrimci Komitesi'ne danışmadan mahallî halkın çıkarlarını etkileyebilecek bir tedbir alınmamasını, Gürcistan'ın bağımsız iktidar makamlarına karşı özellikle saygısız davranılmamasını, buna aykırı hareket eden herkesten hesap sorulmasını emretti. (Lenin: 379).
7. Milliyetler Bakanı Stalin, bugün yaptığı bir konuşmada, millî meselenin sömürgeler genel meselesinin bir parçası haline geldiğini söyledi. Bunun nedenleri olarak sıraladığı üç olgudan birinin Türkiye'nin mücadele bayrağını yükseltmesi olduğunu, Türkiye'nin böylece Doğu halklarını emperyalizme karşı etrafına topladığını belirtti. (Türkiye Üzerine: 117)
8. Harington, Malta'da tutuklu 5 Türk komutan hakkındaki delilleri Londra'ya bildirdi. Mersinli Cemal Paşa, Harbiye Bakanı iken Milli Kuvvetler'e yardım için asker toplamaktan; Cevat Paşa, sınır boyundaki göçmenleri, Müttefiklere karşı silahlı direniş için örgütlemekten, Şevket Bey, Akbaş Cephaneliğine yapılan baskın sırasında Çanakkale komutanı olarak görevli bulunmaktan, Yakup Şevki Paşa, Kars telsiz istasyonunu yıkmaktan ve Kars Şûrası'nda Müttefikler aleyhine ateşli nutuklar söylemekten suçlu görülüyor. (Şimşir 2: 267)
9. Dr. Adnan Bey'in Meclis İkinci Başkanlığı'na seçilmesiyle boşalan Sağlık Bakanlığı'na Dr. Refik Bey (Saydam) seçildi (ZC 9: 64; HM: 11; AS: 16).
10. Hükümet, resmî dairelere yeniden öğle tatili koydu. Işıktan ve yakıttan kazanılması için dairelerdeki öğle tatili kaldırılmıştı: (Düstur 3/2:3) ★ Kurulacak jandarma süvari alayları için avans kanunu (ZC 9: 52, 65; CR: 12; Düstur (3/2: 4).
11. Açıksöz: Sevr ve Londra. Vahdet'te Mustafa Kemal'in 1 Mart Meclis konuşması. Peyamı sabah'ta Ali Kemal: Bekleme devresi. Öğüt: Milletlerarası tahkik heyeti. Hakimiyeti Milliye: Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'le mülakat. —Rus Komünist Partisi'nde buhran (Lenin'in makalesi). Vakit: Alman şehirlerinin işgaline başlandı. —Bekir Sami Bey'le mülakat: Yunanlılar evvela İzmir ve Edirne'yi tahliye etsinler, sonra konuşuruz. Sebilürreşat'ta Mehmet Akif'in şiiri: Cemaatten uzaklaşma. —Ey Müslüman-

lar uyanınız, harekete geliniz. **Gayei Milliye:** Samsun Hristiyanları, Londra Konferansı'na telgraf çekerek kendileri adına konuşmaya kalkışanları kınadılar. Türkiye'den ayrılmayacaklarını bildirdiler. **İleri:** Ankara'da TBMM'nin ikinci toplantı dönemi. Büyük portresiyle Mustafa Kemal'in konuşması. —Çerkez Ethem'le kardeşleri, Mustafa Kemal'den affedilmelerini istedikleri için tutuklanıp Atina'ya götürülmüşler. **İkdam:** Yunan Kralı da, delegeleri de ümitsiz. —1914'ten beri İstanbul'da fiyat artışları, yüzde olarak: Ekmek 1.063, şeker 2.235, süt 1.300, et 1.755, petrol 1.985, odun 1.200, kiralar 650, elbise 1.400, kundura 900. **Kevkep** (Bursa)'te İşgal Kolordusu Kumandanı Velahopoulos'un, Bursa'da casusluk örgütü'nün ortaya çıkarıldığı, bunların kurşuna dizilmeleri gerekirken, Yunan adaletini göstermek için il dışına çıkarıldıkları, halkın iş ve güçleriyle uğraşması gerektiği hakkında bildirisi... (**Eğilmez:** 87)

11 - CUMA

1. Türk Doğu Cephesi birlikleri Batum'u işgal ettiler. Sovyetler de Batum'a bir atlı tümen gönderdiler. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Orjonikitze'ye çektiği telde "Türklerle ilişkimizin kardeşçe niteliğini gözden kaçırmayın" dedi. Orjonikitze Karabekir'den Türk kuvvetlerinin Batum'dan çekilmesini istiyor. Batum, 1878'e kadar Osmanlı Devleti sınırları içindeyken bu tarihte Rus Çarlığı'nın eline geçmiş, 40 yıl sonra Gürcistan'ın kurulmasıyla bu ülkenin liman şehri olmuştu. Misak-ı Milli'de, Kars ve Ardahan'la birlikte bu şehirde de halkoylaması öngörülmüştü. 16 Mart'ta imzalanacak Moskova Anlaşması'yla Gürcistan'a bırakılan Batum, Türkler tarafından 24'te boşaltılacaktır. (**HM, İkdam, Vahdet:** 13; **AS, GM:** 15; **Söylev II:** 402; **Karabekir 1:** 86g; **TİH III:** 240; **MN 1922:** 186; **Şemsutdinov:** 51)
2. Bekir Sami Bey'le Briand arasında Türk-Fransız Anlaşması imza edildi. Londra'da gizli olarak yapılan ve daha sonra TBMM'nce reddedilecek olan anlaşmaya göre, iki taraf arasında esirler değiştirilecek, halkın ve çetelerin elinden silahlar alınacak. Fransızlar işgal ettikleri yerlerden çekilecek ve buralarda genel af ilan edilecek. Azınlıklar korunacak, demiryolu güneyindeki topraklar Fransızlara verilecek. Diyarbakır-Elazığ ve Sivas'ta ve Çukurova'da Türklerin yapamayacağı iktisadî teşebbüslerde Fransızlara imtiyaz hakkı ve Ergani madenlerinin imtiyazı verilecek. Fransızların Türkiye'deki kurumları kalacak... Bekir Sami Bey 12'de İtalyanlarla, 16'da da İngilizlerle iki ayrı anlaşma daha yapacaktır. (**Vahdet:** 13, 14; **Tanin:** 4.6.1946; **Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız:** 101; **Bıyıklıoğlu:** 87; **Bayur:** 87; **Véou:** 601; **ÜİT 3:** 222).
3. İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'nda yarın Türk ve Yunan delegelerine önerecekleri Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapan esasları saptadılar. Buna göre, Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı tehdidi anlaşmadan silinecek, İstanbul boşaltılacak, Türkiye'de kurulacak malî kontrol komitesine Türkiye

delegesi de alınacak, İzmir Türk egemenliğinde kalacak ama şehirde bir Yunan garnizonu bulundurulacak, Türkiye Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıyacak. Türkiye'nin silahlı kuvvetlerinin mevcudu 75.000'e çıkarılacak (bu sayı anlaşmada 50.700 idi), Türkiye bu anlaşmayı onaylarsa Milletler Cemiyeti'ne alınacak. (**Vahdet:** 13; **İkdam:** 14; **HM:** 15, 21; **KASÖT:** 199; **Rentis:** 41; **Şimşir III:** 229; **ÜİT 3:** 222) ★ Feldmareşal Wilson'un notları: Politikacılar, Türkiye'ye karşı hayret verici bir çark ediş yaptılar. Hayret verici bir sonuç. Belki de Yunanlıların İzmir'de kalmasını isteyerek Türklerin bütün teklifleri reddedeceklerini umuyorlar. Böylece konferansın bütün başarısızlığının olanca suçunu da Türkiye'nin omuzlarına yükleyebilecekler. (**Walder:** 147)

4. Hükümet'in barış görüşmelerinin sonuna kadar beklenmesi talimatına rağmen, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Londra'da İngilizlerle tutsak değişimini görüşüyor. Bekir Sami Bey, Türklerin elindeki İngilizlerin sayısı kadar Türk tutsağın serbest bırakılması ilkesini kabul etti. Böylece, bir çok Türk'ün tutsaklığı devam edecek. 16 Mart'ta imzalanacak anlaşma, TBMM tarafından reddedilecektir. (**Şimşir 2:** 397; **Kürkçüoğlu:** 175)
5. İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis, Londra'dan aldığı dünkü telgrafa cevap verdi. "Hava, emredilen harekâtın yapılması için elverişlidir. General Papulas, önümüzdeki pazartesi cepheye hareket edecek. Oradan bana harekâta başlama gününü bildirecek, ben de size tellyeyeceğim" dedi. Yunanlılar 23 Mart'ta saldırıya geçeceklerdir. (**Stratigu I:** 195)
6. Sivas-Divriği yörelerinde yerleşik bulunan Koçkiri Aşireti'nin bazı ileri gelenleri, TBMM'ne bir tel çekerek bölgede mümtaz bir il kurulmasını, başına da yerli Kürtlerden bir vali atanmasını istediler. Dün bölgede sıkıyönetim ilan eden Ankara Hükümeti, bu öneriyi kabul etmeyecektir. (**Koçkiri:** 62; **TİH VI.** 161 "8 Nisan")
7. Hassa Fransızlardan geri alındı. 15'te işgale uğrayacak olan kasaba, 1 Ocak 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur,** 33).
8. İleri: Mütteliklerin arabuluculuğu ile Türk ve Yunan heyetleri arasındaki görüşmeler olumlu sonuca ulaşıyor. **Vakit:** Türk ve Yunan heyetleri arasında müzakere devam ediyor. —Yunanistan'da savaş aleyhinde bir miting. **Hakimiyeti Milliye:** Şanlı hilal, Batum, Ahıska ve Ahılkelek'te. —Ankara'da bir İslam kongresi. —İrlanda Cumhurbaşkanı ile bir mülakat. **İkdam:** Türk ve Yunan heyetleri arasında uzlaşma olacağı ümit ediliyor. **Vahdet:** Enver Paşa'nın ölümü (!) Birkaç gün önce Anadolu'ya geçmesi için yaptığı başvuru reddedilince Moskova'ya geri dönen Enver Paşa'nın Berlin'e giderken uçağı düşmüş. —Türklerle Yunanlıları uzlaşturmağa çalışıyorlar. **Açıksöz:** İstanbul ne halde? **Akşam:** Konstantin tahtından çekilmek istemiyor. —Rusya'da karşı ihtilal. —İstanbul gümrüğünden 1-8 Mart tarihleri

arasında ihraç edilen mal değerleri (Kuruş olarak): İngiltere'ye 9.395.570, Fransa'ya 761.145, ABD'ye 420.000, Almanya'ya 280.000, İtalya'ya 740.000, Mısır'a 325.400, Rusya'ya 38.438, Hollanda'ya 5.214.455, Yunanistan'a 499.448, Romanya'ya 1.042.695, Bulgaristan'a 198.550, Arabistan'a 123.489.

12 - CUMARTESİ

1. Londra'da: İstanbul Kurulu, İzmir'de Yunan askerinin bulundurulmasını kabul edemeyeceğini bildirdi. L. George, Yunanlılar tarafından reddedilen İzmir ve Doğu Trakya'da nüfus sayımı yapılması önerisini geri aldıklarını söyledi, bunun yerine son tekliflerinin dikkate alınmasını istedi. İtilaf Devletleri'nin dünkü önerilerini Türk ve Yunan delegelerine bildirmesiyle 21 Şubat'ta açılan Londra Konferansı dağıldı. Yunanlıların 23 Mart'ta ileri harekâta geçmesiyle Konferans tamamiyle sonuçsuz kalacak, değişiklik önerileriyle de olsa Sevr Anlaşması'nı Ankara'ya kabul ettirme imkânı olmayacaktır. İstanbul Delegeler Kurulu Başkanı ve Başbakan Tevfik Paşa, Konferans'ta sözü Ankara Delegasyonu'na bırakmıştı. (Vahdet: 13, 14; İkdâm: 14; İleri, Vakıt: 15; HM 15, 20, 21; AS: 22; Rentis: 46; Stratigu I: 178; KASÖT: 199; Selahattin 2: 13; Atatürk'ün Milli Dış Politikası I: 309-315)
2. Yunan Küçük Asya Sefer Ordusu Komutanlığı'na, 17 Mart'ta Eskişehir-Afyon yönüne ileri harekâta geçmesi emredildi. Başbakan'ın Londra'dan verdiği emir üzerine, harekât ertelenecek, 21 Mart'ta hareket emri tekrarlanacaktır. Yunanlılar 23 Mart'ta saldırıcaklardır. (KASÖT: 199) ★ 1. Kolordu Komutanı Nider, birliklerine veda mesajı yayımladı. 4 Haziran 1919'da İzmir'e gelen Nider, 11 Ağustos 1919'da Küçük Asya Ordusu Komutanlığı'na getirilmişti. Yunan Hükümeti Nider'i ordudan uzaklaştırmış bulunuyor. (Nider: 189)
3. Bekir Sami Bey, Londra'da İtilaf Devletleri'yle ayrı ayrı gizli anlaşmalar yapmaya devam ediyor. Bugün de İtalyan Başbakanı Kont Sforza ile bir anlaşma imzaladı. Buna göre Antalya, Burdur, Isparta, Muğla, Afyon, Aydın ve Konya'da Türklerin yapamayacakları iktisadî teşebbüslerde İtalyanlara rüçhan hakkı tanınıyor. Ereğli kömür havzası imtiyazı bir Türk-İtalyan grubuna verilecek. Bunlara karşılık İtalyanlar, Türklerin İzmir ve Trakya üzerindeki haklarını tanıyacaklar ve barış imzalandığında Türkiye'deki askerlerini çekecekler. (İleri, İkdâm, Vahdet: 15; Söylev II: 432; Bayur: 87; TİH II/3: 255; Türkgeldi 2: 140; Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız: 104; Tanin: 6.6.1946, Cavit Bey, anlaşma aleyhinde olan Yunus Nadi ve Zekai Beylerle tartışıyor...)
4. Moskova'da Türk-Sovyet görüşmeleri devam ediyor. Çiçerin'in Ali Fuat Paşa'ya verdiği notada, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in İstanbul Hükümeti'ni mi, Ankara Hükümeti'ni mi temsil ettiği, Ankara'yı temsil ediyorsa Ankara'nın rota mı değiştirdiği soruldu; Fransa'nın Sovyetler'e karşı kararlı

bir düşmanlık güttüğü belirtilerek Fransa ile anlaşma yapılırken Sovyetler'e haber verilmesi gerektiği üzerinde duruldu. Yarn verilecek cevapta, Sovyetler'e karşı anlaşma yapıldığının bir kapitalist uydurması olduğu ileri sürülmektedir. Bekir Sami Bey, Briand'la dün gizli bir anlaşma imzalamıştı. (Yerasimos: 311)

5. Türk İstiklal Marşı, TBMM'nde kabul edildi. Hamdullah Suphi Bey'in kürsüden okuduğu Mehmet Akif'in eserini mebuslar ayakta dinlediler ve sık sık alkışlarla karşıladılar. Ankara Hükümeti, bir istiklal marşı için yarışmayı Ekim ayında açmıştı. Kaynaklar bu yarışmaya 700 güftenin katıldığını belirtmektedirler. Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi, katılan eserleri yeterli görmeyerek 5 Şubat'ta bir mektupla Mehmet Akif'in konuya ilgi göstermesini istemiş, Eğitim Bakanlığı, Akif'in İstiklal Marşı da içinde olmak üzere 7 güfteyi seçip bastırarak Meclis genel kuruluna dağıtmıştı. Akif, konulan 500 liralık ödülü, Kızılay'ın cepheye elbise diken Dar-ül Mesai koluna bağışlayacaktır. Marş için daha sonra bir beste yarışması açılacaksa da bu yarışma sonuçlandırılmayacaktır. (ZC 9: 85; HM: 13; AS, SR: 21; CR: 7)
6. Koçkiri olayları devam ediyor. Divriği'den Havo bucağına gelen bir jandarma bölüğü esir edildi. Bazı aşiret başkanları, Antep ve Urfa'daki Fransız kuvvetlerinden yardım istenmesini önerdiler. İsyançılar buna yanaşmıyor. (Koçkiri: 59; Uzel 2: 36) ★ Koçkiri isyanını bastırmak için Sivas'ta hazırlık yapılıyor. Yozgat'taki 53. Süvari Alayı, Sivas'a hareket etti. Yarından sonra da Amasya, Ladik ve Merzifon'dan yeni birlikler hareket edecek. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, zaman kazanabilmek için aşirete "Nasihat Heyeti" göndermiş bulunuyor. (Uzel 2: 36) ★ Zara ileri gelenleri Sivas Valiliği'ne ve Merkez Ordusu Kumandanlığı'na gönderdikleri telde, Ümraniye olayından ötürü üzüntü duyduklarını, İslam unsurların birbirinden ayıramayacağını, gelen heyetin anlattıklarından ikna olduklarını, gasbedilen malların geri verilmesi için iki komisyon kurduklarını bildirdiler. (Tepeyran: 73)
7. Mustafa Kemal, Papa 15. Benoit'in Kafkasya ve Anadolu Hristiyanlarının korunmasını isteyen mektubuna cevap vererek "Sınırlarımız içinde herhangi bir yabancı ordusunun öldürme ve yıkım getirmedığı yerlerde Hristiyanlar güven içindedir" dedi, mezhep ve ırk ayırımı yapmadıklarını bildirdi (YG: 13; ATTB: 371).
8. İstanbul'da İngiliz Deniz Kuvvetleri Kumandanı Tyrwhitten'den Akdeniz İngiliz Komutanı'na verilen rapora göre, Wrangel ordusundan 100.000 kadar mülteci, Marmara bölgesine yerleştirilmiş bulunuyor. Bunlardan 33.000'i İstanbul yöresine, 15.000'i Çatalca'ya, 29.000'i Gelibolu'ya, 21'000'i ise Limni'ye yerleştirilmiş durumda. Raporda, Anadolu'ya silah kaçakçılığını önlemek için sıkı tedbirler alındığı da bildirildi. İngiliz Haberalma Servisi İstanbul Şubesi'nin raporunda ise TBMM'nin gizli oturumunda yapılan ko-

nuşmalar özetleniyor ve Batı Cephesi'nden haberler veriliyor. (Şimşir III: 231, 233)

9. Patrikhane meclisleri ve Rum Millî Müdafaa Cemiyeti, Londra'ya çektikleri yeni bir telgrafta Hristiyanların kurtarılmasını istediler. Londra'da bu konuda yoğun görüşmeler yapılıyor. (PM: 33)
10. Çanakkale Mutasarrıfı Mahir Bey, Gelibolu'da Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'na bir yazı ile başvurarak Yunanlıların Gelibolu ve çevresinde Müslüman halka zulüm yaptıklarından şikâyet etti. Bu durumu "Fransız aydın milletinin insaf nazarlarına" sunarak yardım istedi. (TYF II: 271) ★ Hayrabolu'ya gelen 45 kişilik bir Yunan müfrezesi, bazı yerli Rumların da katılmasıyla Hayrabolu Müftüsü ve kasabanın ileri gelen kişilerine günde dörder defa olmak üzere (bir hafta sürecek) işkence yapmaya başladı. İşkence edilenlerden biri bu nedenle ölecektir. (ŞTYZ: 33)
11. Din ve milliyetini değiştirip İzmir'in işgalinde Yunanlıların hizmetine girecek polislik ve casusluk yapmaktan sanık Şevket (Venizelos Nakriyos), Ankara İstiklal Mahkemesi'nde ölüm cezasına çarptırıldı (HM. 13).
12. **İkdam:** Konferans'ın bütün meselelerde Türk görüşüne uygun değişiklikler yapması muhtemel görünüyor. **İleri:** Bir müddetten beri Babıâli'den Fatih'e kadar dükkânlar, Namık Kemal'in, Mustafa Kemal'in, Kâzım Karabekir'in, İsmet'in, Halide Edip'in ve bunlar gibi yüzlerine baktığımız zaman kendilerini gördüğümüz çehrelerin resimleriyle bezendi. İstanbul halkı dün Mustafa Kemal'in sesini (1 Mart Meclis konuşması) işitti. Sıra kendini görmeye geldi. **Vakit:** Çerkez Ethem, Yunan ordusuna ve Hükümetine teşekkür ediyor. **Vahdet:** Sevr Anlaşması'nın Türklere ait, iktisadî, askerî, malî maddeleri ile İstanbul'un idaresi ve Boğazların denetlenmesiyle ilgili sorunlar enine boyuna tartışılmıştır. Mevsuk bilgiye göre, halen Londra çevrelerinde Müttefikler'in memnun edici güvence elde etmeleri şartıyla Bütün bu sorunlarda Türklerin görüşüne uygun değişiklik yapmaya amade bulunduklarına muhtemel gözüyle bakılıyor. **Akşam'da** N. Sadık: Londra'da muharrirlerimizin geçirdikleri 1 ay bizim için çok kazançlı bir misafirliktir. —Türk-Yunan itilafı yakında aktediliyor. —Bekir Sami-Briand Anlaşması. —Kuvayı Milliye Batum'a girdi.

13 - PAZAR

1. Alişir idaresindeki Koçkiri aşiret kuvvetleri, Dersim çevresinde olaylar çıkarırlar. Kuruçay kasabası yağma edildi. Müzakere ve öğüt için gelen kaymakam, belediye başkanı ve kasabanın ileri gelenleri götürüldü. (GM: 16; TİH VI: 159; TD I: 380; Uzel 2: 36) ★ Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, geniş yetkilerle Koçkiri İsyanı'nı bastırmakla görevlendirildi. Paşa, olayı çok sert bir biçimde bastırarak, suçsuz halka zulüm yapmakla suç-

- lanarak görevinden alınacak ve TBMM'nce hakkında soruşturma yapılacaktır. (**TİH** VI: 156; VI (1974): 264; **Koçkiri**: 63; **Uzel** 2: 36; **Esengin**: 185)
2. Türk-Sovyet ilişkileri 1): Ali Fuat Paşa'ya Ankara'dan çekilen telgrafta 14 Aralık 1920'de bir Pontos Rum kurulunun Moskova'ya giderek Lenin'le görüştüğü haberine dikkat çekilerek bunun Türk-Rus dostluğunu bozmaya yönelik bir davranış olduğu üzerinde duruldu ve Sovyetler'den dokuma fabrikası istendi. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 327) 2) Ali Fuat Paşa, Çiçerin'in dünkü notasına cevap vererek Türkiye'nin Fransa ile Bolşevikler aleyhine anlaşma yaptığı haberinin herhalde doğru olamayacağını, bunu batılı kapitalistlerin uydurduğunu ileri sürerek bütün bu yalanlara son verebilmek için Türk-Sovyet Anlaşması'nın bir an önce imzalanmasını istedi. (**Yerasimos**: 313)
3. Menşevik Gürcülerle birlikte Batum'a sığınmış olan Tiflis Elçisi Kâzım Bey, Gürcülerle birlikte Bolşeviklere karşı savaşa girişeceğini Karabekir'e yazdı. Karabekir, bu isteğe karşı çıktı. Bazı Türk birlikleri daha Batum'a girerek bazı tabyaları işgal etti. (**Karabekir** 1: 870; **TİH** III: 240)
4. Batum'dan İstanbul'a gitmekte olan 1400 tonluk bir Yunan gemisi, arıza sebebiyle Trabzon'da limana düştü. Gemiye el konarak adı "Batum"a çevrildi. (**TİH** V: 37; **BTTD** 50: 16)
5. Cavit Bey, Londra'da Tevfik Paşa'yı ziyaret ederek Türk-Fransız ve Türk-İtalyan Anlaşmaları hakkında bilgi verdi. Damat Ferit aleyhinde bulunan Tevfik Paşa, İttihatçılar hakkında verilen mahkûmiyetlerin geçersiz hale geldiğini söyledi. Cavit Bey, Ermeni heyeti temsilcilerinden Babacanyan ile üç saat görüştü. (**Tanin**: 8, 9.6.1946)
6. Daha önce Çarlık Rusyası'nın, Çin'in ve Japonya'nın çekişme alanı içinde bulunan Moğolistan'da Halk Hükûmeti kuruldu. Moğolistan'a Sovyet Kızıl ordusu girecek ve Japonların ayakta tuttuğu Baron Ungern, halk mahkemesinde yargılandıktan sonra 15 Eylül'de kurşuna dizilecektir. (**ÜİT** 3: 237; **HM**: 12 Mayıs)
7. Aydın ili Eğitim Müdürlüğü'nden Eğitim Bakanlığı'na bugün gönderilen bir yazıya göre, Yunan idaresi Türk okullarının yönetimi işini askıya alıyor. Yazıya göre Yunanlıların yönetiminde olmakla birlikte Ziraat Bankası, Siyasî Komiserliğin haberi olmaksızın özel idarenin parasından kız ve erkek öğretmen okulları için ödeme yaparak şimdilik bu okulların kapanmasını önledi. Teftiş işlerini ise iki eğitimci gönüllü olarak yapıyor. Eğitim Müdür Vekili Hüsnü imzasıyla gönderilen gizli yazıda, durumları perişan olan öğretmenlerin bu durumlarının düzeltilmesi için tedbirler alınması da istendi. (**Su** 2: 20, 56)
8. **Peyamı Sabah**: İtilaf Devletleri meşru taleplerimizi tatmin edecekler. **Vakit**: Batum'da Osmanlı sancağı. —Müttefikler Sevr Anlaşması'nda önemli

değişiklikler yapıyorlar. **Yenigün:** Hristiyanlar tam sükün içindedirler. —İspanya Başvekili katledildi. **Hakimiyeti Milliye:** Doğu'da barış çizgisi. —Fevzi Paşa ile mülakat. —Almanya'da Müttefikler ilerliyor. **Gayei Milliye:** Yine o!... Milletine yabancıların hükümet etmesini isteyen serseri... İki yıldır üç defa başa geldi. Millet her istifasını bir istigfar sandı. Türkiye'de İngiltere'nin sadık elçisi... **Vahdet:** Müttefikler tarafından yapılacak teklifler. **Açıksöz:** Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Müdafaa-i Hukuk riyasetine telgrafları. —Bahri Vedat'ın manzumesi: Güzel İzmir'e. **Akşam:** Dünkü celsede Konferans kararı taraflara tebliğ edildi. —Sadrettin Celal: İlmî sosyalizm.

14 - PAZARTESİ

1. Koçkiri olayı büyüyor: 1) Merkez Ordusu, isyanı bastırmak için seferberlik ilan etti. Nurettin Paşa birliklere yayımladığı gizli emirde, yağma malları, fesatçı ve tahrikçileri 48 saat içinde geri vermeyenlerin isyancı sayılacağını, direnenlerin mallarına el konacağını, evlerinin yakılıp yıkılacağını bildirdi. (**TİH VI:** 56; **Uzel 2:** 36; **Koçkiri:** 63; **Esengin:** 186) 2) Nurettin Paşa, halka yayımladığı bildiride, fesat çıkaranların bunu bir Kürtlük meselesi gibi gösterebileceklerini, oysa Türklerle Kürtlerin asla birbirlerinden ayırmayacağını, çeşitli yerlerden çok miktarda askerî kuvvet gönderildiğini, Sivas'ta divaniharp kurulduğunu, fesat çıkaranların şiddetle cezalandırılacağını, masum halkın ise şefkatle himaye edileceğini bildirdi. (**Tepeyran:** 69) 3) Alishir komutasındaki Koçkiri aşiret kuvvetleri Ümraniye üzerine yürüyor (**TD I:** 380). 4) İsyân bölgesine gönderilecek kuvvetler toplanıyor. 54. Süvari Alayı Sivas'tan Koçhisar'a, 32. Süvari Alayı Tokat'tan Sivas'a, bir miktar jandarma ile 100 kişilik milis alayı Erzincan'dan Refahiye'ye sevk edildi. (**Uzel 2:** 36)
2. Doğu Cephesi ordusunun 9. Fırka Süvari Bölüğü, şimdi Gürcistan sınırları içinde bulunan, komünistlerin yönettiği Ahılkelek'i işgal etti. (**Karabekir 1:** 870; **TİH III:** 238) ★ Tiflis'teki Bolşevik Gürcü yönetimi ile Batum'a sığınmış olan Menşevik Hükümet arasında ateşkes imzalandı. Bu anlaşma, Batum'a yürümekte olan 18. Türk Süvari Alayı'nın harekâtını da durdurdu. (**Bıyıklıoğlu:** 87; **Yerasimos:** 227)
3. Yunan Küçük Asya Ordusu Kumandanı Papulas, 23'te başlayacak askerî harekâtı idare etmek üzere Bursa'ya hareket etti. 16'da Bursa'ya ulaşacak olan Papulas, 3. Kolordu'ya saldırı için hazırlık yapılmasını emredecektir. (**Papulas:** 35) ★ Birinci Kolordu Kumandanı K. Nider, Uşak'ta görevinden ayrıldı. Kurmay Başkanı Gonates, onun hizmetlerini övdü. Yunan hükümeti tarafından görevine son verilen Nider, 12'de veda mesajını yayımlamıştı. (**Roda:** 146) ★ Feldmareşal Wilson'un notları: Afyon ve Eskişehir'de Yunanlıların Türklere karşı saldırıya geçeceklerine dair bir çok belirtiler var. L. George'un kıskırtmasıyla bu iş gerçekleşirse iş iyi kızıyacak demektir (**Waller:** 147).

4. İçişleri Bakanlığı, Amasya Mutasarrıflığı'na Merzifon'daki Amerikan Koleji'nin kapatılmasını, kitap ve ders araçlarını korumak için görevlendirecek 2 Amerikalı dışındaki diğer öğretmenlerin en hızlı bir biçimde yurt dışına çıkarılmasını emretti. 16 Şubat'ta kolejde yapılan aramada Pontos Kulübü ile ilgili belgeler ele geçirilmiş, 6 Rum öğretmenle 4 Ermeni tutuklanmıştı. Okul kapısı mühürlenecek ve Amerikalılar 23 Mart'ta Samsun'a sevk edileceklerdir. (PM 3. Ks. 7)
5. Çanakkale Jandarma Komutanlığı'nın bugünkü raporuna göre, Biga'da Yunan Kumandanlığı'nın simsarı Yerasimos, bazı kişileri hapsediyor ve rüşvet aldıktan sonra bırakıyor (TYF I: 31).
6. Bulgaristan'ın İstanbul eski Elçisi M. Peyet, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, bazı önemli işleri görüşmek için Ankara'ya gelmek istediğini bildirerek hangi yolu izlemesi gerektiğini sordu. 19.5'te Fevzi Paşa'dan Hamit Bey'e gönderilen yazıda, adı geçenin İnebolu yoluyla gelmesi bildirilecekse de 12.6'da Hamit Bey, onun bulunamadığını yazacaktır. (Şimşir 5: 109)
7. **İkdam:** Patrik Efendi galiba boşuna yoruldu. —9 Mart tarihli anlaşmadan dolayı Bekir Sami ile Tevfik Paşa çok seviniyor. Yunanlılar endişe ediyor. —Reşit (Ethem'in ağabeyi)'nin Anadolu ordusu hakkında verdiği izahat. **Hakimiyeti Milliye:** Padişah Sevr Anlaşması'nın kabulünde ısrarlı. —Ankara'da Babiâli zihniyeti arıyorlar. —Çerçeve içinde İstiklal Marşı. **İleri:** Konferans bizimle Yunanlılar arasındaki uyuşmazlıkları halletmeye çalışıyor. **Vahdet:** Kesin kararlar, cumartesi günü Türk ve Yunan delegelerine verildi. —Fransa ile Ankara Hükümeti arasında yapılan anlaşma Osmanlı Hıyaneti'nin fevkalade memnuniyetini mucip olmuştur.

15 - SALI

1. Talat Paşa Salamon Tayliyan adındaki bir Ermeni genç tarafından Berlin'de vurularak öldürüldü. Üniversite öğrencisi olan genç, Talat Paşa'nın, ana-babasını öldürttüğünü, intikam almaya ahdetmiş olduğunu, bu nedenle onu iki yıldır izlediğini söyledi. Cenazesi 19'da kaldırılacak olan Talat Paşa, İttihat ve Terakki'nin kurucularındandı ve adı bu partiyle ilgili olarak ön sırada anılıyordu. 1915'te Anadolu'dan 600.000 ya da daha fazla Ermeni'nin göç ettirilmesi olayında İçişleri Bakanı'ydı ve Şubat 1917'de Başbakanlığa gelmişti. Savaşın yenilgiyle bitmesi üzerine diğer İttihatçı liderlerle birlikte 2/3 Kasım 1918'de bir Alman denizaltısıyla İstanbul'dan kaçmış ve Berlin'e yerleşmişti. Ermeni intikamcılar, aynı şekilde Cemal Paşa'yı Tiflis'te, Sait Halim Paşa'yı Roma'da, Bahattin Şakir Bey'i Berlin'de öldüreceklerdir. (**İkdam:** 17, 18; **Vahdet:** 18; **İleri:** 18-20; **HM, GM:** 20; **PS:** 23; **AS:** 6 Nisan; **Tanin:** 9.11.1944; **İnal:** 1946; **Karabekir 1:** 874; **Danışmend:** 476; **Tarih Konuşuyor I:** 134, Liman Von Sanders, Franz Von Papen, Bronzard, Rodhe gibi Osmanlı Ordusu'nda görev alan kişilerin mahkemede

onun lehine tanıklık yaptıkları; **Tanın:** 11.6.1946, haberi ertesi gün Londra'da öğrenen Cavit Bey, "birçok saatler" ağlıyor).

2. Tefvik Paşa, İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'la görüştü; Padişah'ın İngiltere ile işbirliği ve ittifak yapmak istediğini, Bekir Sami Bey'i ılımlı bulduğu için Ankara delegeleri ile işbirliği yaptığını söyledi ve Midye-Enez hattının kabul edilmesini istedi. Curzon, müttefiklerinden ayrı bir tutum takınamayacaklarını, Sevr Anlaşması imzalanırsa, Trakya konusunda bir istisna yapılabileceğini söyledi. Curzon görüşmeyi İstanbul'a telledi. (**Şimşir** III: 245) ★ Bekir Sami Bey ile Cavit Bey, her konuda anlaşıyorlar. Bekir Sami Bey, Ankara'ya gidince nüfuzlu kişilerle konuşup "her şeyi temine" çalışacağına söz veriyor. (**Tanın:** 11.6.1946)
3. Koçkiri İsyancıları üzerine gönderilen öğüt kurulu, aşiret başkanlarından Haydar Bey'in evine yerleşti. Kurul Başkanı Şefik Bey, aşiretlerden, görüşmeler boyunca karekâtın durdurulmasını istedi. Bazı aşiret başkanları toplantıyı terkettiler. (**GM:** 16; **Koçkiri:** 64) ★ İsyancılarla yapılan çarpışmalarda ordu birlikleri başarı elde edemedi (**Uzel** 2: 37).
4. Haliç Şirketi, işçilerin 22 maddelik isteklerine henüz cevap vermemişken Şirket-i Hayriye işçileri de 28 maddelik bir istek listesiyle şirket müdürlüğüne başvurdular. Perşembe gününe kadar süre tanıdılar. Ay sonunda Kadıköy havagazı işçileri de 8 saatlik işgünü, yüzde 50 zam, 1 maaş ikramiye, günde 1 kg ekmek, ücretli hafta tatili gibi isteklerde bulunacaklardır. (**İkdam:** 16)
5. Hassa, Fransızlar tarafından 4. defa işgal edildi. Kasaba 1 Ocak 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur.** 33)
6. Kâzım Karabekir, Besim Atalay'ın raporuna karşılık Ankara'ya gönderdiği yazıda, Doğu Ordusu içinde yolsuzluklar yapıldığı suçlamasını reddetti. Bu gibi dedikoduların İngiliz emellerine hizmet eden (!) Albayrak gazetesi çevresiyle Celalettin Arif Bey tarafından uydurulduğunu, amacın Doğu halkının Ankara'ya bağlılığını yok ederek "Erzurum Erzurumlularındır" ilkesini hayata geçirmek olduğunu ileri sürdü. Albayrakçı Mithat'ın Ordu Divanıharbi'nde yargılanmak üzere Erzurum'dan Kars'a istendiğini bildirdi. (**Karabekir** 1: 870)
7. Amasya'da görev yapmış olan Sivas İstiklal Mahkemesi'nin işe başladığı 20 Ekim 1920'den, kaldırıldığı 17 Şubat'a kadar verdiği cezalar dökümü: 12 idam, 109 ertelenmiş idam, 34 kalebent ve kürek, 101 çeşitli. Suç konularının başlıcaları ise şunlar: 199 Pontosçuluk, 119 firar, 44 şüpheli şahıs olmak, 43 eşkiyaya yardım, 39 Rum çetelerine katılmak, 7 casusluk... (**Aybars:** 123)
8. Batum'un Türkler tarafından işgali üzerine Kastamonu'da şenlikler yapıldı, okullar tatil edildi (**AS:** 16).

9. Açıksoz: Batum'a kahraman ordumuz girdi. Türklerin yüzünün güleceği günler geliyor. Varolsun ordumuz ve halkımızın mukaddes birliği! —Kürdistan aşiret reislerinin bağlılık telgrafları. **Hakimiyeti Milliye:** Padişah Sevr Anlaşması'nı bir kere daha kabul ediyor. Hem de ne zaman? Curzon bile bu hakaretin tarzıyesine lüzum gördükten sonra! **Gayei Milliye:** Kürtlerin sadakati. Aşiret reislerinin devletler murahhaslarına ve Bekir Sami Bey'e çektikleri telgraflar. —Ankara-Moskova münasebetleri. **Vahdet:** Bekir Sami Bey imzaya taraftar mı? —İtalya ile yapılan iktisadî anlaşma. —Dışarıya karşı olsun birlik olmamız gereken böyle bir zamanda, aramızda bizi düşmanlarımıza jurnal edecek kadar kötü niyetliler bulunmasına ne kadar üzülsük azdır. (C.M). Bulgarca **Mir** (New Worl'dan):İzmir Türklere geri verilmeli; Trakya, Türklerle Bulgarlar arasında bölüşülmeli. Kemal, istediği barış şartlarını teklif edecek bir durumdadır. (**İlgar:** 160) **Akşam:** Türkiye-İtalya itilafı hakkında malumat. —İzmir'in yeni siyasî idaresi.

16 - ÇARŞAMBA

1. Türk-Sovyet Dostluk ve Yardım Anlaşması: Türkiye adına Ali Fuat Paşa, Yusuf Kemal Bey ve Rıza Nur; Sovyetler adına Çiçerin ve Rusya Merkez Yürütme Komitesi üyesi Celal Korkmazof tarafından imzalanan, bir önsöz, 16 madde ve 3 ekten oluşan anlaşmaya göre, Sovyetler Misak-ı Milli'yi tanıyor. Çarlık ile Osmanlı Devleti arasında yapılmış anlaşmalar kaldırılıyor, iki ülkenin birbirine yardım edeceği, birinin tanımadığı anlaşmayı diğerinin de tanımayacağı, genel savaştan kalmış tutsakların karşılıklı geri verileceği hükümleri getiriliyor. Alıp verilen mektuplara göre de Sovyetler Türkiye'ye her yıl 10 milyon altın Ruble yardımda bulunacak, taraflardan biri, diğeri hakkındaki politikasında değişiklik yapacağı zaman bunu haber verecek. Anlaşma Ankara Meclisi'nce 21 Temmuz'da onaylanacaktır. Sovyetler'le ilişki kurma girişimi 26 Nisan 1920'de Mustafa Kemal'in Lenin'e gönderdiği mektupla başlamış, 5 Mayıs'ta yapılan ilk Bakanlar Kurulu toplantısında Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'le İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Sovyetlerle görüşmeye memur edilmişlerdi. Dostluk ve Yardım Anlaşması 24 Ağustos 1920'de parafe edilmiş ise de imzası gecikmiş, 1 Aralık 1920'de Büyükelçi olarak Moskova'ya hareket eden Ali Fuat Paşa'nın ardından Yusuf Kemal Bey ile Rıza Nur anlaşmayı imzalamakla görevlendirilerek Moskova'ya gönderilmişlerdi. (AS: 22; HM: 25; İkdâm: 29; Cebesoy 2: 150; Tengirşek: 232, 292; MN 1922: 197; Karabekir 1: 886; TİH III: 312; Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız: 113; Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 329; Şemsutdinov: 45; ÜİT 3: 236)
2. Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Londra'da İngilizlerle tutuklu değişimi konusunda bir anlaşma imzaladı. Anlaşmaya göre, Ankara Hükümeti'nin rehlin tuttuğu İngilizlerin serbest bırakılmasına karşılık, İngilizlerin Malta'da tuttukları 118 Türk'ten 64'ü bırakılacak. Ankara Hükümeti, anlaşmayı

onaylamayacak, daha sonra bütün Malta tutuklularının serbest bırakılması İngilizlere kabul ettirilecektir. (Şimşir 2: 399; Bayur: 86; Kürkcüoğlu: 175; Tanin: 11.6.1946; Söylev II: 431; Jaeschke 2: 188) ★ Bekir Sami Bey, Konferans'ın taraflara teklifi metnini Mustafa Kemal'e bildirdi (HM: 21).

3. Bekir Sami Bey, İngiliz Başbakanı L. George ile görüştü. L. George, Türklerin Musul bölgesinde karışıklık çıkarmak isteyişinden yakındı, bundan vazgeçilmezse Yunanlılara yardım etmek zorunda kalacaklarını söyledi. Sevr Anlaşması konusunda Ankara ile şimdilik bir anlaşmaya varamadıkları için Yunan saldırısının her an başlayabileceğini haber verdi. Bekir Sami Bey, Türk delegelerine karşı gösterdikleri tutumdan ötürü teşekkür etti. L. George, kendisine veda ziyaretine gelen ve gösterilen konukseverliğe teşekkür eden Tefvik Paşa'dan da Müttefiklerin önerilerine bir an önce cevap verilmesini istedi. Müttefiklerin Yunan saldırısını önleme olanağı bulunmadığını ileri sürdü. (İkdam: 17; Şimşir III: 246, 248; Tanin: 11.6.1946; Okday'a göre L. George "Ankara'dan gelen bu haydutlar acaba hangi yoldan inlerine dönecekler?" deyince Tefvik Paşa "Bunlar haydut değil, yurtlarını var güçleriyle müdafaa eden saygıdeğer vatanseverlerdir" cevabını vererek odayı terketmiş. s. 432)
4. Yaklaşık bir yıldır süren görüşme ve yazışmalardan sonra Sovyet Rusya, İngiltere ile bir ticaret anlaşması imzaladı. Buna göre taraflar birbirlerine düşmanlıktan da kaçınacaklar. Anlaşma, Sovyet Rusya'nın İngiltere tarafından tanınması anlamına da geliyor. İngiliz-Sovyet Ticaret Anlaşması Ankara'da, Sovyetlerin Türk-Fransız anlaşması karşısında duydukları kuşkulara benzer kuşkuyla karşılanacaktır. Sovyetler, bunda Türkiye'nin zararına bir husus olmadığını bildireceklerdir. (HM: 20; GM: 24; Kürkcüoğlu: 157; UİT 3: 242)
5. İngiliz Yüksek Komiserliği, Malta'da tutuklu Türklerden 56'sı hakkında iddianame ve delillerini Londra'ya gönderdi. Suçlama: Hristiyanlara kıyım uygulamak. Deliller: Ermeni Patrihkanesi'nin raporları, Sabah gazetesi, bazı İngiliz subaylarının iddiaları. (Şimşir 2: 270) ★ Sait Halim Paşa, Malta'dan Roma'ya gitti (Jaeschke 1: 145).
6. Düşmanın deniz faaliyetlerini gözetlemek ve vurmak, deniz ulaştırmasını kolaylaştırmak amacıyla Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı Bahriye İzci (BİZ-Cİ) Grubu kuruldu (TİH V: 51).
7. **Hakimiyeti Milliye:** Acı bir yıldönümü. İstanbul bugün işgal edildi. 16 Mart, dinî ve millî mücahedemizi takviye eden bir matem günüdür. —Macaristan'da ihtilal tertibatı. —Atina'da yeni bir ihtilal hazırlığı. **Vakit:** Konferans dağılmasına rağmen görüşmeler devam etmektedir. Delegelerimiz yeni teklifler dermeyan edeceklerdir. İkdam'da Gürcü Hükümeti'nin bildirisi:

Batum'da Askerî idare Türk, mülkî idare Gürcü'dür. **Peyamı Sabah:** Ankara delegelerinin Londra'dan hareketi. —Ali Kemal: Şimdi ne yapacağız? **Açıksöz:** Batum ve Kilikya. —Moskova ve Petersburg'da isyan yok. **Öğüt:** Kilikya'nın tahliyesi. **Gayei Milliye:** Bazı aşiret ileri gelenlerinin Sivas Valiliği'ne yazdıkları bağlılık yazısı. —Nurettin Paşa'nın bildirisi: Kürtler ve Türkler asla bölünemez. Sonuna kadar din ve vatanın yekvücut savunucusu ve koruyucusudurlar. Sivas'a geliyorum. Herkes yaptığı ile orantılı muamele görecektir! **Akşam:** Bir ay sonra Kuzey İtalya'nın Setraça şehrinde Müttefikler yeni bir konferans toplayarak isteklerimizi yeniden müzakere edecekler ve son kararlarını tebliğ edecekler. —İstanbul ve Ankara murahhasları geliyor.

17 - PERŞEMBE

1. Gürcüler, Batum'un Sovyetler tarafından işgal edilmesini kabul ettiler. Halk hapisaneleri basarak komünistleri serbest bıraktı. Albay Kâzım Bey gece (17/18), kendisini mutasarrıf ilan ederek bazı resmî binaları Türk kuvvetlerine işgal ettirdi. Türk askerleri ile Gürcüler arasında bazı çarpışmalar oldu. Batum'da Türk kuvvetlerinden başka Gürcü Menşevik ve Gürcü Bolşevik kuvvetleri bulunuyor. Batum dışında bekleyen Gürcü ve Sovyet Kızıldorusu ise şehre yarın girecek. (**Karabekir** 1: 873; **TİH** III: 241)
2. Doğu Anadolu'dan TBMM'ne Türk ve Kürtlerin kardeş oldukları ve Londra Konferansı'ndaki Ankara Hükümeti delegelerinin aynı zamanda Kürtleri temsil ettiğini bildiren telgraflar gelmeğe başladı. Bugünkü oturumda okunan telgraflardan biri İzoli, Barıçkan, Bühler, Zeyve, Aluşlu, Cürdi, Deyükan Aşiretleri başkanlarıyla bazı Kürt ulema ve eşrafının imzasını taşıyor ve şöyle deniyor: Kürtler küçük lokmanın kolay yutulacağını anlamışlardır. Kürtlerin kaderi Türklerle birleşmiştir. İtilaf Devletleri'nden merhamet dilenmiyoruz..." (**ZC** 9: 132; **Öğüt:** 24)
3. Meclis'in gizli oturumunda Bekir Sami Bey'in Fransızlarla yaptığı 11 tarihli anlaşma metni okundu. Mebuslar, bu anlaşmanın yırtılıp atılmasını ve Misak-ı Milli'de ısrar edilmesini istediler ve Londra'ya gönderilen kurulun millî hakları savunmada zaaf gösterdiğini belirttiler. (**GCZ** 2: 3) ★ Bekir Sami Bey, Londra'dan Paris'e geçti. 9 Haziran'da Ankara'ya ulaşacaktır. (**HM:** 18, 21; **GM:** 24; **Şimşir** 2: 405; **Tanin:** 13.6.1946)
4. Kral'ın Genel Yaveri Dusmanis, Savaş Bakanlığı'na verdiği raporda, Yunan ordusu takviye edilmezse zaferin şüpheli olduğunu, Anadolu halkının istilacı Yunanlılara karşı savaşaacağını, halka boyun eğdirmek için Mustafa Kemal anlaşmayı kabul edene kadar işgal edilmiş alanın güvence altına alınması gerektiğini bildirdi (**Dusmanis:** 292).
5. Ankara'nın Azerbaycan Temsilcisi, Azerbaycan Hükümeti'nden yardım istedi. Azerbaycan Hükümeti, bu isteğe 1 milyon rublelik altın, 23 Mart'ta pet-

rol ürünleri göndererek cevap verecektir. Azerbaycan, 1 Mayıs'ta da 62 tank petrol gönderecek, yetimhanelerin ihtiyacı için her ay 3 vagon gazyacı göndereceğine de söz verecektir. (Şemsutdinov: 239)

6. Ziya Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya mektubu: Burada serbestliğimizi artıracaklarmış, biz ise büsbütün yakamızı bırakmalarını istiyoruz. Cehen-nem içinde cennet hayatı ne kadar mümkünse esaret içinde serbestlik de o kadar mümkündür. Milletlerin hakkı istikbal, fertlerin hakkı hürriyettir. Bunlara mugayir her şey zulümdür. Zulüm devam edemez. (F.A. Tansel: 577)
7. **Öğüt:** Anadolu'da İslam Kongresi. **Açıksöz:** Sevgili Batum için (şiir). **Hakimiyeti Milliye'**de Eşref Edip: Anadolu'da İslam Kongresi. —Bolşeviklerin silah altında 2 milyon askeri var. —İrlanda ihtilali şiddetleniyor. —İtilaf ve Hürriyet hainleri faaliyette. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Sulh mü, harp mi? **Vakit:** Delegelerimiz Londra'dan hareket etmiştir. **Vahdet:** Sevr Anlaşması'nda yapılan değişiklikler. Müttefikler, İstanbul'u boşaltmaya hazır olduklarını söylüyorlar. Atina Elçisi Lord Granville'den Curzon'a bildirildiğine göre, Müttefikler'in önerileri, Yunan basınında kaygı yarattı. Fransa sert bir dille yeriliyor. Yalnız bir Yunan gazetesi, savaşla başarıya ulaşılamayacağını, Yunan ordusunun Anadolu'ya sıkışıp kaldığını yazıyor. (Şimşir III: 249) **Akşam:** Talat Paşa'yı bir Ermeni öldürdü. —Yunanlılar askerî harekât emrini geri almışlar. Acaba yeni bir "mağrurane avdet" karşısında mıyız?

18 - CUMA

1. Batum'da olaylar: Bir süredir Batum'da İngiliz gücüne sığınmış olan Menşevik Gürcü Hükümeti, gece (17/18) İngiliz gemileriyle şehirden ayrıldı. Fransa'ya gitti. Gürcüler, Albay Kâzım Bey'in işgal ettirdiği hükümet konağına saldırdılar. Çıkan çatışma sonucu dağıldılar. (Özkan: 14; Bayur: 70; TİH III: 241; Karabekir 1: 873; Jaeschke 1: 145) ★ Menşevik Gürcü Hükümeti'nin gece Batum'u terketmesi üzerine şehirde Türk yönetimi kuruldu. Türklerle Bolşevik Gürcüler arasında çarpışmalar oldu. 11. Kızıldoru Devrimci Askerî Komitesi Başkanı Orjonikidze, Batum'un işgalinden dolayı Kâzım Karabekir'i protesto etti. Bu davranışı Türk-Rus Anlaşması'nın bozulmasını amaç edinen bir macera olarak niteledi. Batum üzerinde kimse-nin hak iddia edemeyeceğini yazdı. Orjonikidze Türkiye'ye yapılan silah sevkiyatının durdurulmasını da istedi. Kendisini Batum Mutasarrıfı ilan eden Albay Kâzım Bey (Dirik), Bolşevik Gürcü Rofkom yönetiminin şehrin terkedilmesi isteğini kabul etmedi. Ancak, Gürcülerin saldırısı sonucu akşama doğru Türk birlikleri şehri terketmeye başladı. (TİH III: 241; Şemsutdinov: 53; Karabekir 1: 873)
2. L. George, Yunan delegeleriyle yaptığı toplantıda, Türk delegeleriyle yaptığı görüşmeyi anlattı. Gunaris, Türkiye ile ateşkes ilan etmiş olmasından dolayı

Fransa'yı yendi. Yunan ordusunun hemen harekete geçmesi gerektiğini anlattı ve bu saldırının Türklere boyun eğdirebileceğini ileri sürdü; bir hafta sonra başlayacağını açıkladığı saldırının nasıl hazırlandığını anlattı ve İngiltere'den malî yardım istedi. L. George, bu isteği olumlu karşılayarak yeneden başlayacak savaşın sorumluluğunun Türklere yüklenmesini önerdi. "Hiç bir şeyi şansa bırakmayın, başarısızlığınız Türkleri ele avuca sığmaz duruma getirir" dedi. İngiltere'nin kalbinde Yunan halkı için daima sıcak bir köşe bulunduğunu söyledi. Gunaris, kendilerine hareket serbestliği tanıdığı için teşekkür etti. (Şimşir III: 251; KASÖT: 201, toplantının yarınki tarihle yapıldığı) ★ Türk Kurulu'nun, özellikle Cavit Bey'in Paris'te bugün başlayan görüşme ve temasları.... (Tanin: 13-23.6.1946)

3. Koçkiri aşiret reislerinden olan Zara kasabası ileri gelenleri, öğüt kuruluna bir taahhüt yazısı vererek bunun örneklerini Valiliğe ve Merkez Ordusu Kumandanlığı'na gönderdiler. Yazıda, amaçlarına ve bağlılık duygularına aykırı olarak çıkarılan Ümraniye olayından ötürü üzüntü duyulduğu belirtildi, askerden alınan silah ve köylerden gasbedilen hayvanların eşkiyadan geri alınarak teslim edileceği ve eşkiyalık yapanların da hükümete teslim edileceği bildirildi. (Tepeyran: 71)
4. Menşevik Gürcü Hükümeti, Lloyd vapuruyla Trabzon'dan İstanbul'a hareket etti (HM: 22 "siyasî bir geç").
5. Hüseyin Ragıp Bey, Hakimiyeti Milliye'dekiünkü yazısı üzerine Sebilürreşat Dergisi sahibi Eşref Edip Bey'i çağırarak Anadolu'da bir İslam kongresi toplanması için hemen hazırlık yapılmasını istedi. Mustafa Kemal'in de böyle istediğini söyledi. Hazırlık bürosunda Mehmet Akif, Eşref Edip, Şer'iye Bakanı Mustafa Fehmi Efendi ve Recep (Peker) Beylerin bulunacağını belirtti. Hazırlık komisyonu yarın ilk toplantısı yaparak İslam dünyasına bir çağrı yapmayı kararlaştıracaktır. (Kutay 4: 259)
6. Şeyh Sunusî Diyarbakır'dan Mustafa Kemal'e çektiği telde, buraya varışında gördüğü sıcak ilgiden ötürü memnurluğunu bildirdi (HM: 20).
7. **Vakit:** Yunanlılar saldırıya hazırlanıyorlarmış. **Hakimiyeti Milliye:** Biz Londra Konferansı'na ilke götürdük, bağımsızlık ilkesi. Onlar bize politika getirdiler, hile politikası, aldatma politikası. —Kuvayı Milliye aleyhindeki tutumu üzerine İstanbul'da Selim Sırrı Bey'e açık mektup. **Gaye-i Milliye:** Arif Hikmet Bey'in İstiklal Marşı: Ey şanlı Türk milleti, ey millet, zafer karp (yakın). **İleri:** Anadolu cephesinde mühim değişiklik. Kuvayı Milliye Erkanıiharp Reisi ve Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa (resmi). **İkdam:** Tefvik Paşa Hazretleri'nin Londra'dan hareketi. **Vahdet:** Talat Paşa'yı bir Ermeni öldürdü. Bu herif, "ailemin intikamını almak için öldürdüm" diyor. —Bekir Sami Bey, anlaşma önerisini Ankara'ya kabul ettirmeye çalışacağını söylüyor. **Anadolu Duygusu'nun** 4. sayısı: 16 ve 18 Mart. —Süleyman Na-

zif: Daussila. —Samih Rifat: 19. Asırda milliyet cereyanları. —K.Z. Göküralp: Zavallı Türkçe. —Yurt şiirleri.

19 - CUMARTESİ

1. 6 Aralık'tan beri Ankara'da tutulan İstanbul Hükümet kurulu üyeleri, İnebolu yoluyla İstanbul'a döndü. İzzet ve Salih Paşalarla Hüseyin Kâzım Bey, İngilizlerin isteği ile Ankara Hükümeti'ne Sevr Anlaşması'nı kabul ettirmek için Mustafa Kemal'e görüşmek üzere Bilecik'e gelmişler, buradan zorla Ankara'ya götürülmüşlerdi. İzzet Paşa, yarın bir basın toplantısı yapacak. (İleri, İkdam, PS, Vahdet: 20; Vakit: 20 "Evvelki akşam"; MN 1922: 185; GM: 29)
2. Kral Konstantin "Hristiyan halkın vahşî çetelerin zulmünden korunması için" Yunan halkını orduya katılmaya çağırdı. Papulas'a, saldırı hazırlıklarının hızlandırılması emri verildi. Papulas, verdiği cevapta, 23 Mart'ta saldırıya geçeceğini belirterek Atina ve İstanbul'dan acele takviye kuvvetleri istedi. (Nicolopulos: 3; Papulas: 36; Rentis: 47) ★ Yunanlılar, Orhangazi'yi ikinci defa işgal ettiler (Gnkur. 20).
3. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, bazı birliklerde, barış lehinde ve askerlerin terhis olacağı gibi propagandalar yapıldığının haber alındığını bildirerek, birliklerde bu gibi söylentilerin önlenmesini, millî amaçlar gerçekleşmeye kadar büyük bir inanç azmiyle çalışmak gerektiğinin subay ve erlere anlatılmasını istedi (HTVD 55, ves. 1272).
4. Batum'da Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi.
5. Talat Paşa'nın cenazesi Berlin'de kaldırıldı. Cenaze töreninde, onun başbakanlığı döneminde resmî görevle İstanbul'da bulunan Almanlar ve Doğu milletlerine mensup kişiler bulundular. (HM: 4 Nisan; Tanin: 9.11.1944)
6. İstanbul Rum Patrikliği, İtilaf Devletleri'nden Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesini istedi. ★ Eski Patrik Vekili Bursa Metropoliti Doretheos Londra'da öldü. Rum gazeteleri matem işareti olarak siyah çerçeveli başlıklarla çıkıyorlar. (Vahdet: 20; PM: 33) ★ Çukurova Ermeni Cemaatı dinî lideri Catholicos, Fransız Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, Fransız işgal kuvvetlerinin bölgeyi boşaltacağı söylentileri karşısında Ermenilerin paniğe kapıldığını, Kilikya'daki Ermeni ve diğer Hristiyan unsurlar adına işgale son verilmemesi için kendisine yalvardığını bildirdi, eğer Fransız askerleri çekilecekse Ermenilerin de daha güvenli yerlere nakledilmelerini istedi. Bu yılın aralık ayında yapılacak Fransız çekilmesiyle birlikte Çukurova'daki Ermeni topluluğunun tamamına yakını da bölgeyi terk edecektir. (Véou: 474)
7. Yüksek Komiser Rumbold, İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı Safa Bey'le görüştü. 23'te Curzon'a bildirilecek görüşmede Rumbold'un izlenimlerine göre Safa Bey, Londra Konferansı sonuçlarından memnun; İstanbul

Hükümeti, Trakya sorununu ortaya atıp güçlük çıkaracak gibi görünmüyor. Safa Bey, Türkiye'nin İngiltere desteğine muhtaç olduğunu, Bekir Sami Bey'in İtalyanlarla yaptığı anlaşmadan kaygı duyduğunu söyledi. (Şimşir III: 260)

8. Anadolu'da bir İslam Kongresi toplanması için oluşturulan hazırlık komitesi Ankara İstasyon binasında toplandı ve başkanlığa Şer'iye Bakanı Mustafa Fehmi Efendi'yi seçti. İslam ülkelerine bir çağrı yazısı gönderilmesi kararlaştırıldı, bu çağrıyı yazma görevi Eşref Edip ve Mehmet Akif Beylere verildi. İki gün sonra toplanacak olan komite, çağrı metnini Basın Genel Müdürü Hüseyin Ragıp Bey aracılığı ile Mustafa Kemal'e sunmayı kararlaştıracak, üst üste gelen savaşlar nedeniyle kongre toplanamayacaktır. (Kutay 4: 260)
9. İçişleri Bakanlığı'nın TBMM'nde okunan tezkeresine göre, Van Kürtleri, büyük devletlere ve Ankara'nın Londra'daki delegelerine birer telgraf çekerek, Konferans'ta Kürtleri ancak TBMM delegelerinin temsil ettiğini bildirdiler. 26 Şubat'ta Kongre'de Bekir Sami Bey'e Kürtleri de temsil edip etmediği sorulmuştu. (ZC 9: 140)
10. Koçkiri Aşireti isyanının gittikçe büyümesi ve bastırılmasında güçlük çekilmesi üzerine, Temyiz Mahkemesi üyesi Şefik Bey'in başkanlığı altında gönderilen öğüt kurulu, Zara'ya döndü. Haydar ve Alişir Beyler, Kürtleri yağma ve öldürme olaylarından menetmek için bir bildiri yayımladılar. Bunun üzerine Haydar Bey, eski görevi olan Ümraniye Nahiye Müdürlüğü görevine iade edilecek, Hükümet'ten aşiret için kayıtsız şartsız bir af isteyecektir. (Uzel 2: 38 "Hükümet vaatlerle eşkiyayı savsaklıyordu") ★ Bozkır isyanında öldürülen Kaymakam Demir Asaf Bey'in eşi ve çocuklarına bir kanunla maaş bağlandı (CR: 12).
11. Bölgelerinden dönen Amasya, Kastamonu, Eskişehir ve Konya İstiklal Mahkemeleri üyeleri, TBMM'nde çalışmalarına ilgili bilgi verdiler. Refik Şevket Bey, "Köy köy, bucak bucak dolaştık. 5 ayda 823 kişi yargıladık. Köylüler, asker kaçaklarını köylere sokmuyor. Kastamonu yöresinde eşkiyayı temizledik. Köylüler çok memnun oldular. Bizi bırakmak istemediler. Rüşvet alanları cezalandırdık" dedi. Mustafa Necati Bey de Sivas, Amasya, Tokat yöresinde köy köy dolaştıklarını, halkı aydınlattıklarını; köylülerden, çoğu mütegalibeden şikâyet eden 1800 dilekçe aldıklarını söyledi. "Mütegalibe, köyün gelirini almış, köyü esir etmiş. Bir kısmını cezalandırdık. Askerin hakkını yiyen 3 subayın üniformasını askerin önünde söktük" dedi. 17 Eylül'de kurulan İstiklal Mahkemeleri'nden Ankara dışında olanlar 17 Şubat'ta kaldırılmıştı. (ZC 9: 132; Öğüt: 24)
12. Enver Paşa'nın Moskova'dan eşi Naciye'ye mektubu: Merhum Talat Paşa, şahsî hırsı dolayısıyla her şeyi ben yapayım diyerek adam yetişmesine engel

oldu. Türkiye’de kurulacak parti tüzüğünü basmak istedim, yetişmedi. (Aydemir 3; III: 584)

13. Peyamı Sabah’ta Ali Kemal: Yalnız sulh değil, silah da! Vahdet: Kilikya’da harekâtın sona ermesi, başka cephelere nakliyata imkân veriyor. —Murahhaslarımızın Londra’dan ayrılışı gayet samimî olmuştur. İleri: Konferansın teklifleri Atina ve Ankara’da görüşülürken Kuvayı Milliye ve Yunanlılar arasında harp olmayacak. Akşam’da N. Sadık: Ne oldu, ne yapmalıyız? Londra’da görülen birliği memleket dahilinde de devam ettirmeliyiz. —İzzet Paşa Hazretleri bu sabah geldiler. Karagöz’de, Ali Kemal kumda oynuyor...

20 - PAZAR

1. Batum’da çarpışmalar yeniden başladı. Kızılıordu, Türk kuvvetlerinin bütün eşyasına el koydu. Rus Bolşevik atlı tümeni, Batum’a hakim oldu. Türk kuvvetleri, önemli bir çarpışmaya meydan vermeden çevredeki sırtlara çekilmiş bulunuyor. Türkiye’nin Moskova Elçiliği, 16 Mart’ta yapılan anlaşmaya göre Batum’un Gürcülere bırakıldığını Kâzım Karabekir’e bildirdi. (Karabekir 1: 874; TİH III: 242)
2. 16 Mart tarihli Türk-Sovyet Anlaşması’na göre Sovyetler’in yapmayı üstlendikleri yıllık 10 milyon altın rublenin 4 milyon lirası yola çıkarıldı. ★ Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi anlaşmayı onayladı. Anlaşma TBMM’nde 21 Temmuz’da onaylanacaktır. (Şemsutdinov: 50; Jaeschke 1: 145; Goloğlu 4: 127; Nur: 805)
3. Ankara’dan İstanbul’a dün dönmüş olan İzzet Paşa, bir basın toplantısı yaptı. İzzet Paşa “İtilaf Devletleri’nin bize yüklediği barış şartları ile Ankara’nın şartlarını uzlaştırmak için gitmiştik. Başarılı olamadık. Ankara’dakiler bizi alıkoydular ve kendi rızamız ile kaldığımızı ilan ettiler. Barış olunca Ankara eski kanunlara dönecek” dedi. İzzet ve Salih Paşalar, Ankara’da yazılı olarak verdikleri sözü tutmuş olmak için Hükümet’teki görevlerinden istifa ettiler. İstifaları 23 Nisan’da kabul edilecek, ancak her ikisi de Hükümet’te yeniden görev alacaklardır. (İleri, PS: 21; TV: 4145)
4. Rum Patriği Meletios, Patrikhane konusunda çalışmalar yapmak üzere Londra’dan Amerika’ya ulaştı. Meletios, ABD’de yerleşmiş Rumlardan Şile Rumları için 1 milyon Frank yardım alacaktır. (PM: 34)
5. Enver Paşa’nın bir mektubu: Artık eski ayrılık gayrılığı bırakarak, bütün eski İttihatçıları toplamağa karar verdim. Eğer Moskova’ya gelirlerse daha verimli çalışacağız. Buradan yurda geçmek kolay olacak. (Aydemir 3; III: 585) ★ Enver Paşa’nın Cemal Paşa’ya mektubu: Talat Paşa, bütün harekâtı şahsında toplamak istiyordu. Başarı için kişilerden çok, teşkilata önem vermek gerekecektir. (Tanin: 25.11.1944)

6. Hakimiyeti Milliye: Talat Paşa'ya suikast. —Latin Kurnazlığı: "Şark'ta sağlam bir Türkiye lazımdır. Ankara milliyetperverlerinin hakkı var." İşte Fransız basınının üç aydır tekrar ettiği nakarat. Bu şartlar altında anlaşmaya imkân yoktur. —1914-1919 Büyük Savaş'ta bazı devletlerin verdiği insan telefâtı: Rusya 4.700.000, Almanya-Avusturya-Macaristan 2.700.000'er, Fransa 1.840.000, Sırbistan 1.330.000, İngiltere 1.000.000, Romanya 360.000, İtalya 880.000, Belçika 200.000. Toplam 15.130.000. —Emir Faysal, İngiltere hizmetinde. **Açıksöz:** Maarif istiyoruz, fakat nasıl? Her şeyden önce eski kanaatleri değiştirmek lazımdır. Köylere genç mürebbiler gönderilmesi, ihtiyaca göre sanat, ziraat, ticaret mektepleri açılması... —Londra Konferansı tafsilatı. **Yenigün:** Kara bir gün: Talat Paşa'nın öldürülmesi. **Öğüt:** Papas Fru'nun iğfaliyle ceddinin emanetine ihanet ettiği anlaşılan Fatih'in torunu (Padişah'ın resmi)! **Peyamı Sabah:** Yunanlılar sefere mi devam edecekler? —Ali Kemal: Barış şartlarımızda büyük bir değişiklik var. Bekir Sami Bey, boş adam değildir. Ankara'ya dönünce hakikati o zorbalara telkin edeceğini umarız. **Gaye Milliye:** Talat Paşa müfrit bir vatanperver idi. Hareketlerinden dolayı cezalandırılacak ise bir Türk mahkemesince mahkûm edilmeliydi. **İleri:** Yunanlıların kuru gürültüleri. **İkdam:** Taarruz henüz başlamamış. Papulas orduyu teftiş ediyor. **Vakit:** Türk-Rus ilişkileri. —Papalık Mustafa Kemal Paşa'dan Kafkaslardaki Hristiyanların muhafazasını rica ediyor. **Vahdet:** Üç aydan beri Anadolu'da bulunan İzzet ve Salih Paşalar dün döndüler. **Pravda Gruzil'**de Orjnikidze'nin Karabekir'e gönderdiği Batum'un işgalini protesto eden mektubu (**Şemsutdinov:** 53). **Akşam:** Murahhaslarımız Paris'te görüşmelere devam ediyorlar. Rum âlemi matemde. —Tevfik Paşa dışında Londra delegelerimiz dün akşam geldi.

21 - PAZARTESİ

1. Meclis'in gizli oturumunda Tokat Mebusu Nazım, Afyon Mebusu Mehmet Şükrü ve Bursa Mebusu Şeyh Servet Beyler haklarında komünist suçlamaları görüşüldü. Nazım Bey, cevap konuşmasında Yeşilordu örgütünden Hükümet'in haberdar olduğunu söyledi, gizli Komünist Partisi ile ilgili suçlamaları reddetti. Halk İştirakiyun Fırkası'na da bu partinin iç yüzünü öğrenmek için girdiğini ileri sürdü... Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin isteği üzerine Nazım ve Mehmet Şükrü Beylerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. (**GCZ 2: 14; Aybars: 93; Tevetoğlu: 156**)
2. Padişah Vahdettin üç yüksek komiserle ayrı ayrı görüştü. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'a Ankara önderlerini şikâyet etti; onların Türk olmadıklarını ve bir avuç eşkiya olduklarını ileri sürdü, onların tahtı tehlikeye soktuklarını belirtti. Bekir Sami'nin makul bir kişi ama onu gönderenlerin şovenist olduklarını söyleyen Vahdettin, Mustafa Kemal'in 20-30 yıl Londra'da da kalsa değişmeyeceğini anlatarak "Zorla bir halife ilan edebilirler. Halifeliliğin İstanbul'dan doğuya kaydırılması felaketli sonuçlar doğurur. Halifelik puslu havayı seven kurtların elinde bir alet olur. Malî durum İstan-

bul Hükümeti'ni güçsüz bırakmaktadır, memurlar yoksulluk yüzünden Anadolu'ya geçmektedirler" dedi. Kendisinin güçsüz ve yapayalnız olduğunu, tahtının çıkarlarını bir avuç isyancıya bırakmak istemediğini belirtti. (TV: 4116; Şimşir III: 262; Jaeschke 2: 272)

3. Batum'a gelen Kızıldoru komutanlarından Kuybişev, kendisini burada Mutasarrıf ilan etmiş olan Albay Kâzım Bey'e, şehrin boşaltılması için 20 saatlik bir süre tanıdı. Türk askerleri önceki akşam ve dün, şehir dışına çekilmiş bulunuyorlardı. Boşaltma işlemi 24'te tamamlanacak. (Bıyıklıoğlu: 87)
4. Ankara Hükümeti, 16 Mart tarihli Türk-Sovyet anlaşmasını onayladı. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Çiçerin'e çektiği telgrafta, iki halkın birliği yolunda atılmış bu adımdan ötürü sevinç duyduğunu bildirdi. (Jaeschke 1: 145; Bıyıklıoğlu: 71; Şemsutdinov: 51)
5. Papulas, Yunanistan'dan İzmir, Sakız, İzmit ve Bandırma'ya 50.000 kişilik bir takviye kuvveti ve 610 subay istedi. Yunanistan bu isteği karşılayamayacaktır. Yunan kaynaklarına göre bu tarihte Anadolu'daki Yunan mevcudu şöyle: 52.255 tüfek, 1.267 kılıç, 636 makinalı tüfek, 260 top. Türk kuvvetleri: 41.772 tüfek, 5.232 kılıç, 296 makinalı, 152 top. (KASÖT: 219; Papulas: 39. Selahattin 2: 22'de verilen Yunan cephesindeki Türk kuvvetleri mevcudu: 30.108 tüfek, 4.434 kılıç, 235 ağır makinalı, 55 hafif makinalı, 102 top. "Ateş kuvveti bakımından Yunanlılar Türklerden üç misli fazla").
6. Kemah kuzeyinde olaylar. Kasım oğlu Munzur komutasındaki 300 kişilik aşiret kuvveti Erzincan'ı tehdit etti. Bir taburla bir dağ bataryasından kurulu birliğe eşkiyayı uzaklaştırması emri verildi. Halktan da 300 kişilik bir kuvvet hazırlandı. Saldırıya geçen bu kuvvetler, aşiret kuvvetlerini Fırat'ın güneyine çekilmeye zorladı. (Uzel 2: 39; TİH VI: 159; Esengin: 187)
7. İçişleri Bakanı Refet Paşa, daha uzun süre görevine dönemeyeceğini belirterek istifa etti. 18 tarihli istifa yazısı bugün Meclis'e sunuldu. (ZC 9: 169)
8. Mustafa Kemal, Meclis Başkanı sıfatıyla illere ve mutasarrıflıklara çektiği telgrafta, Başkanlık'la bağlantının daha sıkı olabilmesi için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez kurullarını oluşturan kişilerin, ad ve şöhretlerinin bildirilmesini istedi (AS: 24).
9. Ziya Gökalp'in Malta'dan kızı Seniha'ya mektubu: Sulh, umduğumuz gibi tam bir sulh olmadı. Yarım bir sulh halinde kaldı. Tam sulh, iki ay sonra toplanacak olan konferansta olacak. Esirlerin şimdi yarısını bırakıyorlar. Yarısını da tam sulhtan sonra verecekler. Ben de birinci kısımdan olduğunu ümit ediyorum. Listeler gelmediği için henüz kati olarak bir şey bilmiyorum. (F.A. Tansel: 579)
10. 15. Fıkra Kumandanlığı'ndan Amasya'da Merkez Ordusu Kumandanlığına çekilen telde, İstanbul'da bir matbaacı makinasının 1600 lira olduğu, bunun

Samsun'a getirilerek Aksiseda gazetesinin daha büyük boyda çıka ılabileceği anlatıldı (**Özkaya:** 58).

11. **Akşam:** Rus karşı ihtilali Moskova'ya sirayet etti. Lenin ile Troçki'nin firar ettiklerine dair haberler. —Kürt aşiretlerinin telgrafı. —Zaven Efendi, Entos gazetesinde, Londra Konferansı'nın bağımsız bir Ermenistan'ı kabul etmekle adil bir karar verdiğini, bunun dökülen Ermeni kanlarının bedeli olduğunu söylemiştir. Ermeni kırımı olmadığını söyleyen Bekir Sami Bey'in bu sözlerini latife olarak değerlendirmiştir. **Vahdet:** İzzet Paşa Hazretleri'yle mülakat. —Yunan saldırısı olacak mı olmayacak mı? —Delegelerimizden Hamdi Bey'in izlenimleri. **Açıksöz:** Mefkûre kuvveti. —Mehmet Akif Bey'in İstiklal Marşı (12'de) kabul edildi. **Sebilürreşat:** Ey Müslümanlar, esir kardeşlerinizi düşününüz —Anadolu'da İslam Kongresi. —İstiklal Marşı kabul edildi. **Hakimiyeti Milliye'de** Londra'da yapılan teklifin metni. —Japonya'nın Sibiryaya siyaseti. **Vakit:** İzzet Paşa Hazretleri, Ankara'ya giden heyetin vazifesinde başarılı olmadığını söylüyor. —Rusya'da ihtilal teşebbüsü sonuçsuz kaldı. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Bolşevik taklitçiliği barış ümitlerini suya düşürebilir. O perhiz nedir, bu turşu ne? **Öğüt:** Bir Avusturya-Macaristan, bir Rusya, bir İngiltere İmparatorluğu'nun yaşayamadığı gibi, bir osmanlı İmparatorluğu da yaşayamazdı. Yalnız kurtarıcı ve imanlı bir Türkiye'nin dünya dengesinde hayat bekası vardır. İşte Türkiye, bugünkü Türkiye'dir. **Ceride-i Resmiye'nin** ilk sayfasında çerçeve içinde İstiklal Marşı.

22 - SALI

1. Yarın ileri saldırıya geçecek olan Yunan Küçük Asya Ordusu Kumandanı Papulas'ın günlük emri: Asker! Taarruz edeceğiz. Düşman, Yunan İyonyası'na ayak bastığınız günden beri yenip kovaladığımız düşmandır. Hızınız karşısında kaçıyor. Bu barbar zulmün son kalıntılarını yok edip Yunan medeniyetinin kurucuları olunuz. Asker! Böyle insanların kumandanı olduğum için iftihar ediyorum. Sizi yeni bir zafere çağırıyorum. (**Roda:** 147) ★ İngiliz Genelkurmay Başkanı Feldmareşal Wilson'un notları: L. George, Türklerin Yunanlılar ka şısında geniş yığınak yaptıklarını, Yunanlıların kendilerini savunmak için saldırıya geçmelerini önleyemediklerini söyledi. Türklerin yığınak yaptığı yok. Saldırı kışkırtılmış değil. L. George da biliyor bunu. Her şey, zevksizce bir tırmanış. Bunun sonucu, Yunanlıların kesin yenilgisi olacak. Yani L. George'un dostlarının. (**Walder:** 148)
2. Mustafa Kemal, Karabekir'i "her türlü zararlı cereyanlara karşı" uyardı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkezlerine yurtsever kişilerin seçilmesi gerektiğini, Meclis'in bu derneğin kongresi olduğunu bildirdi. Mustafa Kemal dün de derneğin merkez kurullarındaki kişilerin ad ve şöhretlerini istemişti. (**Karabekir** 1: 878)

3. Gürcistan'da yönetimin Bolşevikler eline geçmesiyle varlığı sona eren Menşevik Hükümet'in Ankara Elçisi Simon Mdivani, görevini Bolşevik kardeşi ve Sovyet Rusya Elçisi Budu Mdivani'ye bırakıp Ankara'dan İstanbul'a hareket etti. Simon Mdivani 30 Ocak'ta gelmişti. Gürcistan Elçilik memurları da 30'da Ankara'dan İstanbul'a gidecekler. (HM: 22, 31)
4. Kâzım Karabekir, Kızıldordu Kumandanı Hekker'e bir telgraf çekerek Türk ordusunca boşaltılan yerlerdeki Müslümanlara baskıdan uzak bir yaşama imkânının sağlanmasını istedi (TİH III: 244). ★ Batum'u işgal eden Türk birlikleri, Moskova Anlaşması'yla saptanan sınırın gerisine çekiliyor (Şemsutdinov: 54).
5. Ankara Hükümeti, bir kararname ile mecburî ilköğretim yasasının bütün halinde uygulanmasını kararlaştırdı. Genel savaşta köylerdeki tarım işlerinin aksamaması için yasanın bazı maddelerinin uygulanması ertelenmişti. (Düstur 3/2: 12)
6. İstanbul Hükümeti, İkinci Divan-ı Harb-i Örfî'yi kaldırarak görevlerini birinci divana devretti (TV: 4118).
7. Halep Konsolosu Morgan'ın Curzon'a çektiği telgrafa göre, Anadolu'daki Yunan askerî bölgesinde durum sakin. Türk halkı, kadere boyun eğmiş görünüyor. Yunanlılar Mustafa Kemal'i yeneceklerine inanıyorlar. Çerkez Ethem, Demirci Efe gibi çetelere son verildikten sonra Antalya bölgesinde gönüllü toplanıyor. Kadınlar bile gönüllü asker olmak istiyorlar. (Şimşir III: 256) ★ Belçika Orta Elçisi De Welle'in raporu: Konstantin, Londra görüşmelerinin kendi hesabına olumsuz sonuçlar doğurduğunu görerek yeniden cengâver gösterilere girişecek. Yunanlılar savaştan hoşlanmıyor. (Ker-man: 28)
8. Kıbrıs'ın Magosa kentindeki Kız Okulu Öğretmeni Alime'nin yönetiminde kadınların görev aldığı bir müsamere verildi. Bilet ve açık artırmadan, Türkiye'de yurtsuz kalmış kişiler için 19 lira 18 şilin elde edildi. (TK 106: 52)
9. Açıksöz: Türk-Rus Dostluk Anlaşması imzalandı. Peyamı Sabah: Bursa cephesinde keşif müsademeleri. —Ali Kemal: Kuvayı Milliye'nin taşkınlıkları olmasaydı, Londra Konferansı'ndan daha fazla fayda sağlardık. İzzet Paşa'nın özü sözü birdir. Dün, Ankara hakkında söylediklerini gazetelerde ibretle okuduk. İzzet Paşa da acı bir tecrübeden sonra bizim kanaatlarımıza iştirak etmiş oldu. Öğüt: Yeter artık sulh olsun. Sulh diplomatların değil, bizim elimizdedir. Yoksa armut piş, ağzıma düş demek gibi olur. Biz görevimizi yapalım, o zaman sulh, zarurî bir netice halini alır. Yenigün: İslam âlemi İtilafçılar aleyhinde. Vakit: Bursa'ya doğru bir saldırı mı var? —Yeni konferans nerede toplanacak? Hakimiyeti Milliye: Hint ihtilalcileri İrlandalılarla beraber. —İtalyanlara hatırlatmak isteriz ki pazarlık politikası değil,

prensip politikası yapıyoruz. **Gayei Milliye:** Yunanlıların geçtikleri yerlerde dikili taş kalmıyor. —Irak Anadolu'dan yardım istiyor. **İleri:** Fransa-Ankara uzlaşması, bütün Şark meselesinin hallî hususunda büyük bir adım teşkil ediyor. **İkdam:** İzzet Paşa Anadolu'ya Sevr Anlaşması'nı kabul ettirmeye gitmiş, kendisi söylediğine göre başarılı olamamış. Artık Anadolu ile İstanbul arasında ikilik de yoktur. **Akşam:** General Goro, İstanbul'a geliyor. —Bekir Sami Bey, resmen tekzip ediyor: Anadolu, Londra kararlarına muhalif değildir. —Konstantin cepheye gidiyor. —Bolşevikler Batum'u zaptetmişler.

23 - ÇARŞAMBA

1. Üçüncü Yunan genel saldırısı... Gece (22/23) Genelkurmay Başkanlığı, Batı ve Güney Cephesi Komutanlıklarına bir Yunan saldırısının beklenmekte olduğunu bildirdi. (HTVD 55, ves. 1274) ★ Yunan ordusu, Bursa ve Uşak üzerinden olmak üzere iki koldan saldırıya geçti. Yenişehir işgal edildi. Yunanlıların bu üçüncü genel saldırısı. (Birincisi 22 Haziran 1919, ikincisi 6 Ocak 1921). Üçüncü saldırıda 31 Mart/1 Nisan'da, ikincisi gibi İnönü'de durdurulacaktır. Türk kuvvetleri bugün oyalama savaşları yaparak mevzilerine girdiler. (Vakit, PS, İkdam: 25; HM: 25, 27, 30; KASÖT: 221, 257; Papulas: 42; Özkul: 19; TİH II/3: 311; İzzettin: 8; İzzettin 2: 32, Hrisohoos: 61; Sariyanis, Kavalca: 1; Trikopis I: 27; Söylev II: 425; Karabekir 1: 875) ★ Mareşal Wilson'un kabine toplantısından notları: Yunan saldırısını görüştük. Başlayacak saldırı tamamen gereksizdir. Bütün iş, iğrenç bir deliliktir. Yunanlılar tamamen L. George'un bilgisiyle saldırıyorlar. (Bayur 2: 199)
2. Atina Elçisi Granville'in Curzon'a bildirdiğine göre Yunan Savaş Bakanı, İngiliz Başbakanı'nın Yunan hareketini desteklemesinden memnun. Yunanistan'da seferberlik ilanı pek heyecan yaratmış görünmüyor. Venizelos yanlıları kaygılı görünüyor, saldırının nereye varacağını ve paranın nereden bulunacağını soruyorlar. (Şimşir III: 267)
3. Sovyetler, Türk ordusunun anlaşmalara uymayıp Ahılkelek ve Ahıska'da ilerlediğini ve halka kötü davrandığını ileri sürerek bu davranışlara son verilmesini istediler. Başka bir nota ile de Bekir Sami Bey'in Fransızlarla yaptığı duyulan anlaşma hakkında kendilerine bilgi verilmediğini belirttiler. (Yerasimos: 354, 356)
4. Azerbaycan Hükümeti, Türkiye'ye 30 sarnış petrol, 2 sarnış benzin, 8 sarnış gazyağı getiren Azerbaycan katarnının yola çıkarıldığını Ankara'ya bildirdi. Yazıda, "Bu ilk yardımımızdır. Türk halkına karşı her zaman dostluk elimizi uzatmak istiyorduk. Ancak buna Gürcü Menşevik Hükümeti engel oluyordu. Ama bugün Gürcistan üzerinde de kızıl bayrak dalgalanıyor" denildi. Ankara, Azerbaycan'dan 17 Mart'ta yardım istemişti. (Yerasimos: 355; Şemsutdinov: 60)

5. İnebolu'da bulunan Şehzade Fuat Efendi, Padişah'ın Sevr Anlaşması lehinde Tevfik Paşa'ya çektiği telgraf konusunda bir gazetecinin sorusuna "Çektiyse Damat Ferit ve avanesinin iğfali sonucudur, önemi de yok, çünkü milletimizi Büyük Millet Meclisi temsil ediyor" dedi. Anadolu'ya geçmek için İnebolu'ya gelmiş olan Şehzade Fuat Efendi, Hükümet'in buna izin vermemesi üzerine İstanbul'a dönecektir. (Öğüt: 24)
6. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Enver Paşa'nın Almanya'dan Anadolu için silah ve cephane satın almak istediğini, bu iş için ayrıca eski Levazım Reisi Hakkı Paşa'yı önerdiğini bildirerek bunun yerine Ankara'dan bir yetkilinin İsviçre'ye gönderilmesini önerdi. (Şimşir 5: 110)
7. İçişleri Bakanlığı'nın emri üzerine Merzifon'daki Amerikan Koleji'nde görevli 29 Amerikalı, yurtdışına çıkarılmak üzere Samsun'a sevk edildi. Kapısı mühürlenene okulda, kitapları ve ders araçlarını korumak üzere 3 Amerikalı alıkonuldu. 16 Şubat'ta yapılan aramada kolejde 1904'ten beri çalışmakta olan Pontos Kulübü ile ilgili 2 çuval evraka el konulmuş, Rum ve Ermenilerden de 10 kişi tutuklanmıştı. Merzifon'da kalan Amerikalılar, Amerikan Hastanesi'ni ve 290 Rum ve Ermeni çocuğun barındığı yetimhaneyi de yönetiyor. (PM: 3. Ks: 7) ★ Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'a bir yazı göndererek okulun kapatılma gerekçesini bildirdi ve teminat verilirse okulun yeniden açılabileceğini haber verdi. (PM 3. Ks.: 9)
8. Öğüt: Güya Sevr Anlaşması'nı tadil ettiler. Vakit: Bursa bölgesindeki çarpışmalardan haber yok. Hakimiyeti Milliye: Cephelerde Yunan askerlerinin isyanı. —Bir şehidin vasiyetnamesi: Mazlum Nusret Bey'in idamından önce yazdığı mektup. Peyamı Sabah: Talat Paşa (15'te Berlin'de) nasıl katlo-lundu? Yenigün: Bir buçuk senedir, Malta'da İngiliz esareti altında inleyen kardeşlerimiz geliyor. Gayei Milliye: Türk davası Londra'da başarı gösterdi. İleri: Yunanlıların taarruz yapacağız yaygarası. İkdam: Briand bize birlik tavsiye ediyor. —Anadolu, Londra kararları aleyhinde değildir. Akşam: Muhabirimizin dikkat çekici işaret: Anadolu mühim hareket arifesindedir. Karagöz, Tevfik Paşa'nın getirdiği hayırlı haberlerden pek memnun.

24 - PERŞEMBE

1. Dün başlayan Yunan ileri harekâtı devam ediyor. Pazarcık, Bozüyük, Bilecik ve Dumlupınar işgal edildi. Kocaeli'nde Yunan saldırısına yerli Rumlar ve Ermeniler de katıldılar. Fevzi Paşa, TBMM'nde Yunan harekâtının durdurulduğunu söyledi. (ZC 9: 229; İleri:25; HM: 27; BTTD 18: 9; HTVD 53, ves. 1219; TİH 11/3: 319; İzzettin: 10; İzzettin 2: 36; Hrisohoos: 62; KASÖT: 225, 261; İ. Hakkı: 35; Eğilmez: 197; İncedayı 1: 56) ★ Bazı birlikler Pozantı'dan Batı Cephesi'ne hareket ettirildi. (Ener: 133). ★ Kral'ın Genel Yaveri General Dusmanis, Papulas'ın harekâtını eleştirerek "Yunanis-

tan er veya geç, aşılmaz siyasi zorluklar karşısında kalacaktır” dedi (**Dusmanis:** 300). ★ Papulas, önceki isteklerine ek olarak İzmir, Sakız ve İzmit’e 1.575 hastabakıcı, onbaşı, bölük emini vb. personel gönderilmesini istedi (**Papulas:** 43).

2. Türk birliklerinin Batum’u boşaltma işlemi tamamlandı. Kızıldoru Komutanı Hekker, bundan ötürü Karabekir’e teşekkür etti. Türkler Ahıska ve Ahılkelek’ten de çekiliyor. (**TİH III:** 243; **Şemsutdinov:** 54) ★ Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, Meclis’te 16 Mart tarihli Türk-Rus Anlaşması’nı anlattı. Bazı mebuslar, Batum’un hangi tarafta kaldığını sordular. Muhtar Bey, açık bir cevap veremedi. (**ZC 9:** 205)
3. TBMM’nde: 1) Avans kanunu görüşüldü. Mebuslar, adam kayırlığı, halka yük olduğu gerekçesiyle yeni kadrolar kurulmasını reddettiler. 2) Midyat, Çemişgezek, Hüseyinkef, Şirvan, Kangal, Bitlis, Palu, Hizan, Ahlat, Şirnak, Kâhta aşiretlerinden Türk-Kürt birliğini onaylayan ve İngiliz oyununa gelinmeyeceğini anlatan telgraflar geldiği duyuruldu. (**ZC 9:** 109, 214; **CR:** 12)
4. Bir Hindistan kurulu, L. George ile görüşerek Türkiye lehinde isteklerde bulundu. İstanbul’dan İngilizlerin çekilmesini istedi. (**Şimşir 3:** 21)
5. Ankara Hükümeti, haberleşmenin kesintiye uğramaması için telgrafların ancak çok önemli durumlarda ve kısa yazılmasına, şifrenin ıslah edilmesine karar verdi (**Düştur 3/2:** 22).
6. İstanbul Hükümeti, hayvan vergisinin bu yıl da 8 misli olarak alınmasına karar verdi (**TV:** 41, 21).
7. Malta’da tutuklu Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti Başkanı Cihangiroğlu İbrahim Bey ve hükümetin üç üyesi, TBMM Başkanlığı’na hitaben yazdıkları dilekçede, Malta’dan kurtarılmalarını, kendilerine para yardımı yapılmasını ve aileleriyle ilgilenilmesini istediler (**Bel 189-190:** 134).
8. **Peyamı Sabah:** Anadolu’da yeni bir harp arifesinde. —Ali Kemal: Yine burunumuz barut kokusu aldı. Yunanistan’ı ve Ankara’yı nasıl zaptedeceğiz, durduracağız? **İleri:** Anadolu’da taarruz başlayacak mı? **İkdam:** Sulh yürüyor, sulh kendisini cebren kabul ettirecektir. **Hakimiyeti Milliye:** Türk-Rus Anlaşması. —Ankara Belediye seçimleri. **Açıksöz:** Zavallı İstanbul memurlarına ölmeden maaş yok! **Le Matin**’de Franklin Bouillon’un yazısı: İtilaf Devletleri Türkiye’yi paylaşmakla onları Bolşeviklere doğru itmişlerdir. Sevr geçersiz kalmıştır, yeni ödünler verilerek Türkler Bolşeviklerle anlaşmaktan alıkonulmalıdır. (**İkdam:** 30) Atina’da yayımlanan **Rizospastis**’te, Teselya’da cepheye gitmemek için kaçan Yunan askerleri. (8 Nisan tarihli **Gayei Milliye**’nin yorumu: Memnun olduk!)

25 - CUMA

1. İngiliz Komutanlığı’na bağlı olarak Kocaeli yarımadasını Türk saldırısına karşı koruyan Yunan kuvvetleri ve yerli Rumlardan kurulmuş çeteler, Sapanca’yı işgal ettiler. Adapazarı bölgesindeki Türk kuvvetleri dağıldı. Yu-

nanlılar Söğüt'e geldiler. Pazarcık'ı tuttular ve Eskişehir'i bombardıman ettiler. İstanbul'dan yeni kaçıp gelmiş Üsteğmen Fehmi, uçağının arızalanması sonucu öldü. Türk Batı Cephesi'ne yeni kuvvetler gönderildi. (HTVD 53, ves. 1220: **KASÖT**: 225; **TİH** II/3 327, **İzzettin**: 11; **İzzettin 2**: 40; **BTTD** 18: 10; **Hrisohoos**: 63; **Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri...**: 52 "Sapanca'da 325 ev, 170 dükkân, 17 değirmen yaktilar, 24 kişi şehit ettiler, 55 esir aldılar"; Sariyanis, 2. **İnönü**: 2; **Tanman**: 89; **İ. Hakkı**: 35) ★ Gunaris, Londra'dan Papulas'a gönderdiği telgrafta, Türklerin Müttefiklere cevap vermesi için tanınan sürenin dolmasından (19 Nisan'dan) önce Afyonkarahisar'ın işgal edilmesi gerektiğini bildirdi. Gunaris, Yarı Paris-Roma yolu ile Yunanistan'a dönüyor. (**Stratigu** I: 200)

2. Batum'da Kızıldorlu Birlikleri Komutanı Kuybişev, Türk ve Sovyet birliklerinin "Batum'da ortak çalışmalarının anısı olarak" bir Türk sancağını, Türk grup komutanına verdi. Batum'dan Türk birliklerinin çekilmesi dün tamamlanmıştı. (**HM**: 31; **GM**: 1 Nisan; **TİH** III: 243)
3. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Samsun'da bulunan Süvari Yarbayı Hüsamettin Bey'e (Ertürk), Genelkurmay'ın resmî teşkilatı olan Muharip Grubu'ndan başka aynı amaçlarla kurulan örgütlerin lağvedilmesini, Anadolu'ya geçirilecek subayların seçiminde titiz davranılmasını emretti. (**TİH** VII: 196)
4. Mustafa Kemal, Karabekir'e gönderdiği şifrede, Erzurum mebusları Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerin Meclis'teki muhalefetlerinden yakındı, irtica niteliğinde gördüğü bu hareketi önemli saydığını belirtti. Cevap 3 Nisan: Erzurum'da kuvvetleri hiçtir! (**ATTB**: 374; **Karabekir** 1: 879)
5. Yanında bir alaylık Dünya Savaşı esiri Türk er ve 15 subay olduğu halde İbrahim Tali Bey, Bakû'dan Kars'a geldi. Karabekir, "Kıyafetleri mükemmel bir hale konulmuş olan" subay ve erlere öğütler verdi ve onları memleketlerine gönderdi. (**Karabekir** 1: 875; **HM**: 28, 1 Nisan)
6. Kıbrıs Limasol Kız Okulu'nda Ferdiye ve Şifa Hanımların yönetiminde Türkiye'deki İslam göçmenler yararına bir müsamere verildi. Peristerona Öğretmeni Latife Hanım'ın çevre köy kadınlarına verdiği temsilden de 6 lira 7 şilin elde edildi. (**TK** 106: 53, 54)
7. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Samsun Merkez Kurulu yeniden belirlenerek, 10 kişilik kurulun başkanlığına Hacı Hayrullahzade Ömer Niyazi Bey getirildi (**Umur**: 33).
8. **Hakimiyeti Milliye**: Yunan taarruzu başladı. Veda taarruzu! —Türk-Rus Anlaşması metni. —1 Mart tarihli Türk-Afgan Anlaşması. —Muallim buharanı. **Açıksöz**: Türk-Rus ve Türk-Afgan anlaşmaları. —Süleyman Nazif'in yeni şiiri: Daüssıla. **Peyamı Sabah**: Anadolu'da harp başladı. —Ali Kemal: Bu duruma Ankara'daki söz dinlemez, cahil, hırslı adamlar sebep oldu. **Se-**

bilürreşat'ta M. Akif'in şiiri: Cephelerdeki kahraman mücahitlerimize. —Anadolu'da büyük İslam şûrası. —Türk-Rus Anlaşması'nın özeti. Fransa'da yayımlanan **Echo D'İslam**, Yunan tarafına geçen Çerkez Ethem'i suçlayarak Anadolu harekâtını savunuyor. (**Akyüz**: 115). **İleri**: Yunanlıların talihlerini son defa denemeleri. **İkdam**: Yunan taarruzu Uşak ve Bursa cephelerinde başladı. **Akşam**: Selahiyettar makamdan aldığımız mühim malumat: Son Yunan taarruzunu İngiltere teşvik etmiştir. —Papulas cenapları acaba neden susuyor? Bursa **Kevkep**'te Yunan savaş raporu: Bugüne kadar dört Yunan eri ölmüş, 2 subay, 23 er yaralanmıştır. Türklerden 320 er esir alınmıştır. (**Eğilmez**: 138)

26 - CUMARTESİ

1. Kocaeli Yarımada'sını koruyan 11. Yunan Tümeni'ne artık İngiliz Komutanlığı'na bağlı olmadığı, Yunan ordusundan emir alabileceği bildirildi. Yunan kuvvetleri Sakarya'nın doğusuna atladı. Adapazarı işgal edildi. Yunanlılar, Türklerin asıl mevzileri önüne geldiler. Arifiye'deki Türk kuvvetleri esir düştü. Söğüt, Yunanlıların eline geçti. Bilecik'te bir Yunan tümeni, önemli kayıplar vererek çekildi. Türk birlikleri çekilerek İnönü mevzileri önüne geldiler. İkinci İnönü savaşları yarın başlayacak. (**HM**: 28; **TİH** II/3: 336; **HTVD** 53, ves. 1221; **KASÖT**: 227, 257; **İzzettin**: 13; **İzzettin 2**: 44; **BTTD** 18: 11; **İdikut**: 82; **Hrisohoos**: 64; **Sariyanis**, **İkinci İnönü**: 3, **Kavalca**: 3; **Gnkur**. 15)
2. Yunan Donanması Komutanı Hacı Kıryako, İstanbul'dan Anadolu'ya savaş araçları kaçınılmasını önlemek için Türk kıyılarının abluka altına alınmasını emretti. Türk gemileri, gece ışıklarını söndürerek seyretmeye başladılar. (**TİH** V: 40; **Peker**: 437; **Methi Bayar**, **İstiklal Savaşı'nda Türk Denizcileri**: 55).
3. Koçkiri Aşireti Reisi Alishir, Pülümür aşiretlerine yazdığı mektupta, Kürtlerin bağımsızlığının Avrupa devletleri tarafından bile tanınmış olduğunu bildirdi (**TİH** VI: 159; VI (1974): 268).
4. Müttefiklerin İşgal Kuvvetleri Komutanı Harington, İngiliz Savaş Bakanlığı'na çektiği telde, bütün İngiliz esirleri serbest bırakılmadan Malta'daki Türklerin serbest bırakılmamasını istedi. Mustafa Kemal'in, Bekir Sami'nin taahhütlerine uymayacağını, bunun için önce İngiliz esirlerinin bir Karadeniz limanından teslim edilmesi gerektiğini yazdı. (**Şimşir** III: 270)
5. Bekir Sami Bey, Paris'ten Türkiye'ye hareket etti (**Vakit**: 27).
6. **Vakit**: Yunanlılar dün akşama kadar bir tebliğ vermediler. Acaba mağrurca bir ricat daha mı var?... **Öğüt**: Londra Konferansı niçin akamete uğradı? —Dönüyorlar, dolaşıyorlar, yine mal bulmuş mağribi gibi defalarca acizini, zaafını gördükleri Yunan kuvvetlerine sarılıyorlar. **Gayei Milliye**: Yeni

Giresun Gazetesi'nden Mehmet Akif'in İstiklal Marşı (çerçeve içinde). —Hafik köylerinden Koçkiri isyancılarını kınayan ve Hükümet'e bağlılık bildiren telgraf. **İleri**: Yunan saldırısının ikinci gününde ses seda yok. İngiltere, Yunan saldırısını tasvip etmemiştir. **İkdam**: Anadolu İzmir'siz tenefsüs edemez. —Hükümet Yunan taarruzunu protesto etti. **Akşam**: Son oyun (N. Sadık). —İkinci İnönü mü hazırlanıyor? —Anadolu'da halk, askerlik şubelerine giderek davete koşuyor. —Lenin'in matbuat hürriyeti hakkında söyledikleri. **Karagöz**'de dikenli yollardan kurtulup bir türlü selamete eremeyen Karagöz'den Hacivat'a: Elimde bir tırpan olmalı ki şu kara çalıları temizleyip selamete çıkayım. —Karagöz, Mısır Çarşısı'nda, Ali Kemal için sabır taşı arıyor...

27 - PAZAR

1. İkinci İnönü Savaşları başladı... 5 gün sürecek savaşın bu ilk gününde Türk ve Yunan orduları bütün cephede temasa geldi. Afyon cephesinde şiddetli süngü savaşları oldu. Türk birlikleri geri çekildi ve dağıldı. Afyon Yunanlıların eline geçti. Türk ve Yunan ordularının mevcutları şöyle: Tüfek: 34.174-41.550, ağır makinalı: 235-720, hafif makinalı: 55-3.134, kılıç: 3.500-3.100, top: 104-220, uçak: 4-24!... (**Büjak**: 204; **İzzettin**: 20; **İzzettin 2**: 21, 22, 56; **TİH II/3**: 281, 344; **Belen**: 311; **Hrisohoos**: 65, **Özkul**: 11; **İdikut**: 82; **Doğantan**: 36; **BTTD** 18: 12; **HTVD** 54, ves. 1248; **KASÖT**: 229, 265; **Sariyanis**, **İkinci İnönü**: 4, **Kavalca**: 6. Yunan kaynaklarının verdiği kuvvet sayıları için bkz. 21 Mart)
2. Yunan askerleri ve Vankil çetesi, Adapazarı'nın Taş Kısığı köyünü bastı, Kadriye, Atiye ve Hayriye adlı kızların ırzına geçti, bir erkeği öldürdü, 30 evi yağmaladı, hayvanları götürdü. 2123 lira gasbetti. Yunanlılar ve yerli Rumlar, Yazlık Refahiye köyünde 30 evi yağmaladı. Aşağı Kirazca köyünde de 37 ev yağmalandı ve yakıldı. Hanlı köyünde 48 hanenin eşyası yağmalandı. (**Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri...**: 46, 47)
3. Fransız Generali Gouraud İstanbul'a geldi. 25 Ekim 1919'da Beyrut başkonsolosluğuna atanmış olan general, 23 Temmuz 1920'de Antep'in alınmasını emretmişti. Yarın bir basın toplantısı yaparak Türk-Fransız dostluğunu övecektir. (**İleri**, **İkdam**, **Vakit**, **Vahdet**: 28)
4. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, esaslı bir Doğu politikası çizilmesini istedi. "Ruslarla dost olmalıyız. Bakû ve Tiflis'teki temsilcilerimiz, karşı-devrime yataklık yapmasın" dedi. Mustafa Kemal, 11 Nisan'da vereceği karşılıklı önerileri uygun bulduğunu bildirecektir. (**Karabekir 1**: 881)
5. Başlarında İzzet Bey ve Zalim Çavuş olduğu halde, Kangal çevresinden 300 isyancı gece (27/28) Divriği'nin Sincan bucağını bastı. 25 kişilik müfrezeyi esir aldı. (**Uzel 2**: 39 "Divriği ahalisi, bu hadiseden çok büyük telaşa düşmüştü. Ordu, lazım gelen tedbirleri aldı")

6. Kastamonu Valisi Reşit Paşa, görevini Vali Vekili Süleyman Sami Bey'e bırakarak şehirden ayrıldı. Bu göreve Sivas Valiliği'nden 25 Ekim'de atanan ve 11 Kasım'da Kastamonuya gelen Reşit Paşa, 5 aydır hastalığı ile uğraşıyordu. (**Açıksözcü:** 113)
7. **Hakimiyeti Milliye:** Zafer bekliyoruz. Tevfik Allah'tandır. **Yenigün:** Kahraman ordumuz, Anadolu'nun mukaddes gayeli mücadele tarihine altın kalemle yazılacak yeni bir şan ve şeref sahifesi hazırlıyor. —Afgan Elçilik Heyeti için hazırlıklar. **Vakit:** Papulas'ın tebliğine göre Yunanlılar İnönü'ye doğru ilerliyorlar. **Peyamı Sabah:** Kuvayı Milliye ufak çarpışmalar ile Yunanlıları işgal ediyor, münasip zamanı gözlüyor. —Ali Kemal: Yine ümitvarız. **İleri:** Yunan saldırısının 5. günü, meydan savaşına doğru. —Babiâli Yunan saldırısını protesto etti. **İkdam:** Mustafa Kemal Paşa harp cephesinde. —Henüz meydan savaşı olmadı. —Yunanlılar harekâta başlamasaydılar, Kuvayı Milliye taarruz etmeyecekti. Ankara, kesinlikle savaş taraftarı değildi. **Açıksöz:** Son taarruz münasebetiyle: Temkinli ve sabırlı olalım. **Le Temps:** Küçük Asya'da bir Yunan zaferi İngilizlere pek pahalıya mal olabilir. Bunun Hindistan Müslümanları üzerindeki etkisi kötü olur. (**AS:** 19; **HM:** 25 Nisan)

28 - PAZARTESİ

1. İnönü Savaşları en şiddetli devresine girdi. 900 mevcutlu Meclis Muhafız Taburu da cepheye gönderildi. Mustafa Kemal, Afyon'un geri alınmasını emretti. Sağ cenaha saldıran Sakarya üzerindeki Yunan kuvvetleri püskürtüldü. (**ZC** 9: 269; **Özkul:** 11; **İdikut:** 83; **Doğantan:** 36; **Apak** 2: 226; **İzzettin:** 32; **İzzettin** 2: 71; **TİH** II/3: 365; **HTVD** 53, ves. 1224; 1226, 1227; **GM:** 30; **Alemdar:** 31; **KASÖT:** 233, 269; Sariyanis, **İkinci İnönü:** 7, **Kavalca:** 8; **Özgen:** 110; **Hrisohoos:** 68; **İncedayı** 1: 57)
2. Yunan işgali altında bulunan bölgede, Yunan askerlerinin yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle birlikte Türk köylerine baskın yaparak, ırza geçme, öldürme ve yağma hareketleri devam ediyor. (**Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri...**: 50, 52)
3. Türk ordusunun son erleri Batum, Ahıska ve Ahılkelek'i boşalttı. Tiflis'te Menşevik Gürcistan nezdinde Türkiye'yi temsil etmiş olan Albay Kâzım Bey, Gürcistan'ın Bolşevikleşmesi üzerine Batum'u terkederek Trabzon'a gitti. Kâzım Bey, Batum'da mutasarrıflığını ilan etmişti. (**TİH** III: 243; **Be-len:** 551)
4. Sovyet Rusya ile Ankara Hükümeti arasında, esirlerin kendi ülkelerine dönmesi ile ilgili bir anlaşma düzenlendi. 16 Mart tarihli, askerî tutsakların iadesi anlaşmasının 13. maddesini uygulama alanına koymak amacıyla düzenlenen ve herhangi bir onaya bağlı olmayan anlaşma, Moskova'da imzalanarak yürürlüğe girdi. (**Yerasimos:** 357)

5. Cephede savaş devam ederken, kahvelerdeki oyunların, tiyatro ve benzeri eğlencelerin yasaklanmasını isteyen önerge, Meclis Başkanlığı'nca gereği yapılmak üzere Hükümet'e gönderildi (ZC 9: 270).
6. Dün İstanbul'a gelen Fransızların Halep eski Yüksek Komiseri Gouraud, basına verdiği demeçte Türk-Fransız dostluğunu övdü. Savaş Bakanı Ziya Paşa'yı ziyaret eden General, yarın da Padişah'la görüşecek, 30 akşamı şehirden ayrılacaktır. (İleri: 28-30; İkdam: Alemdar Vahdet: 29; GM: 31; TV: 4123)
7. Macaristan'da isyan... (İleri 4 Nisan: Kral Şarl'ın tekrar Macaristan'a gelmesi, Avrupa'da dikkatle takip ediliyor. Müttefikler bundan memnun değildir.)
8. Millî Hükümet emrine giren deniz teğmeni ve Harpokulu öğrencilerinin yetiştirilmesi için Samsun'da Deniz Harpokulu açıldı. Okul 25 Eylül'de kapanacak. (TİH V: 32)
9. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Geçen hafta 64 kişinin serbest bırakıldığını, fakat isimlerinin henüz gelmediğini yazmıştım. Evvelki gün isimler geldi. Ben de hürriyete nail olanların içindeyim. Allah'a bin şükür, bir-birimizi göreceğiz. Fakat şimdi İstanbul'a gelmek niyetinde değilim. Buradan İtalya'ya geçeceğim. Diyarbekir'e yahut İhsan Hanım'ın yanına gideriz. (F.A. Tansel: 582) ★ Enver Paşa'dan Talat Paşa'nın eşine taziyet mektubu... (Kandemir: 162)
10. **Hakimiyeti Milliye:** Papulas, harbi yalan ve gösterişle mümkün görüyor. Aslan ordumuzla esaslı bir meydan harbini kabullenirse harp için yalan değil, kılıç kullanmak gerektiğini anlayacak. —Mehmet Akif'in şiiiri: Cephelerde kahraman mücahitlerimize: Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz!.. —Mühim bir mesele: Kapitalizm mi komünizm mi galip gelecek? İnsanlık, inkılap sonunda ne kapitalist kalacak ne de komünist olacaktır, fakat herhalde sağa değil, sola doğru yürüyecektir. **İleri:** İş mühimdir. Anadolu'da seferberlik. **Vahdet:** Askerî durum: Büyük bir faaliyetle çalışan Tatavla Ajansı'nın havadislerine okuyucularımız kulak asmasın. Anadolu'da genel seferberlik ilan edilmiştir. Kafkasya ve Kilikya'dan Batı Cephesi'ne mütemadiyen asker sevkedilmektedir. **Yenigün:** Mukabil taarruzumuz başladı. Kahpe Yunan kaçıyor. İlerleyen her Türk adımı, kahramanlık destanlarına yeni birer satır ilave ediyor. **Vakit:** Yunan tebliğleri zorluklardan bahsetmeye başladı. **Öğüt:** Zafer imanın kuvvetiyedir. **Peyamı Sabah:** Yine harp. —Anadolu'da umumî seferberlik. —Ali Kemal: Böyle olmayacaktı. Askerî amirler, Yunan belasını def'e uğraşsınlar, devletin siyasî geleceğini de Hilafet ve Saltanat'ın etrafında toplanan bir hükümete bıraksınlar. **Gayei Milliye:** Pontos hayalcileri, kucağımıza oturup sakalımızı yoluyorlar. **Alemdar,** 3 Mart'ta ara verdiği yayınına mesleğini yeniden açıklayarak de-

vam ediyor: Edep ve nezaket dairesinde meydana konan her fikre hürmet, iç politikada maceracılıktan kaçınmak, Padişah'a bağlılık, meşrutiyete saygı. (Bugün Mustafa Sabri'nin başyazısına yer veren gazete, değişik kişilerin fakat daha çok Mahir Sait'in başyazılarıyla yayınına devam edecektir.) —Yunan saldırısı halen gelişemedi. **İkdam**: Yunan tebliği müşkülattan bahsediyor. Meydan savaşının başlayıp başlamadığı konusunda henüz bilgi alınmamıştır. **Açıksöz**: Meydan muharebeleri lehimize inkişaf etmektedir. Resmi tebliğler.

29 - SALI

1. Yunan genel saldırısının yedinci, İkinci İnönü savaşlarının üçüncü günü. Metristepe'den yeniden saldırıya geçen Yunanlılar, Söğüt kasabasını yaktılar. Bugünkü çarpışmalarda Yunanlılar, mevzi kazanamadılar, ancak Türk kuvvetleri önemli kayıplar verdi. (GM: 30; HTVD 53, ves.1228, 1229; KASÖT: 239; TİH II/3: 381; İncedayı 1: 57; İzzettin: 44; İzzettin 2: 87; İdikut: 85; BTTD 18: 14; Belen: 312; Hrisohoos: 69; Bujak: 204; Selek 2, 228) ★ Papulas, Atina'dan acele takviye istedi. Yunan Savaş Bakanını bir Efzon alayının hareketini emretti, yarın da yeni takviye birliklerinin yola çıkarılmasını emrecek. (Papulas: 44) ★ Belçika Orta Elçisi'nin raporu: Resmî protestolara rağmen, genel kanı, Yunanlıları İngilizlerin teşvik ettiği merkezindedir (Kerman: 29).
2. Sovyet Hükümeti, Natsarenus'u Ankara Hükümeti nezdinde büyükelçi olarak atadı. Natsenarus Ankara'ya 19 Haziran'da gelecek. İlk Elçi Eliava, hastalığı nedeniyle Ankara'ya gelememiş, onun görevini birinci sekreter Upmal-Angarski yapmış, Budu Mdivani ise geçici elçi olarak güven mektubunu 5 Mart'ta sunmuştu. (Şemsutdinov: 35)
3. Koçkiri isyanı devam ediyor. İsyancılar, Kuruçay kasabasının köylerini tekrar basular. Kendilerini uyarmak isteyen Divriği Kaymakamı'nı ve yanındaki jandarmaları esir aldılar. (TİH VI: 106; VI (1974): 268)
4. Kızılordu Komutanı Hekker, Batum'a geldi. Şehirde Türk şehitleri için tören yapıldı. (TİH III: 245)
5. Harbiye Bakanlığı'nın raporlarına göre Yunanlılar, Doğu Trakya'da zulümlerine devam ediyorlar. Bakanlıkça alındığı haber verilen bilgilere göre Yunanlılar, Pomakların oturduğu Çerkez Müslim köyünü 4 taraftan ateşe vererek, halkı süngü zoru ile ateşe sürdüler. 500 haneli köyün halkından pek azı kurtulabildi. Hayrabolu Müftüsü soyularak buzlu bir dereye sokuldu. (TYF I: 56)
6. **Hakimiyeti Milliye**: Muharebe lehimize devam ediyor. —İngiltere, İran ve Sovyet Rusya. **Açıksöz**: Son bir ümitle. —Harp şiddetle devam ediyor. —Almanya hazırlanıyor. **Vakit**: Yunan tebliğleri şüpheli haberler yayımlıyorlar. General Goro'nun demeci. —Sütlere su karıştırılmayacak. **Öğüt**:

Harp devam ediyor. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Fırsatı biz hazırladık, onlar yakaladılar. **Gayei Milliye**: Yunan taarruzları, kahraman kitalarımız karşısında sendelemeye başladı. **İleri**: Savaş yeni başlıyor. **Alemdar**: Anadolu savaşı hakkında Türk ve Yunan tebliğleri. **İkdam**: Yunanistan'da askerler harpten kaçıyor. **Vahdet**, bir şeyhülislamın (Mustafa Sabri?) sözlerini, Beyoğlu'nda çıkan azınlık gazetelerinin yazdıklarına benzetiyor. **Pravda**'da Rus Telgraf Ajansı'nın Türkiye'den verdiği haber: Bütün dikkatler Türk-Rus Anlaşması'nın imzalanması üzerinde toplanmış durumda. Yalnızca resmî yayınlar değil, çeşitli kişiler de bu anlaşmayı oybirliği ile selamlıyorlar ve Türk halkının kurtuluşunun sadece bu anlaşmada olduğunu belirtiyorlar. (**Şemsutdinov**: 51)

30 - ÇARŞAMBA

1. İkinci İnönü Savaşları'nda dördüncü gün. Türkler, savaşı heyecanla izliyor. Savaş, büyük kayıplar karşılığı Yunanlılar lehine geliyor. Bugün Türk birlikleri bir parça geri çekildi. Bütün cepelerde kanlı savaşlar oldu. Atina'dan İzmir'e takviye kuvvetleri gönderiliyor. Bozöyük yanmaya devam ediyor. Bugün alınan haberlere göre, Yunanlılar Nazilli'deki bütün Müslüman erkekleri hapsettiler; Çeşme ve Sakız'daki Rumlar silah altına çağrıldı, Ayvalık'ta Müslümanlar öldürülüyor. Uşak'taki Türkler silahlanarak Türk ordusunun karşı saldırısını beklemeye başladılar. (**HM**: 31; **TİH II/3**: 395; **Belen**: 313; **KASÖT**: 241; **İncedayı** 1: 57; **İzzettin**: 46; **İzzettin 2**: 98; **Alemdar**: 2, 3 Nisan; **BTTD** 18: 15; **Güralp**: 136; **İdikut**: 87; **Özgen**: 113; **Hrisohoos**: 70; **Büjak**: 204; **Sariyanis**, **İkinci İnönü**: 11, **Kavalca**: 14; **Papulas**: 45)
2. Kral'ın Genel Yaveri Dusmanis, Savaş Bakanlığı'na, Kral'ın Anadolu'ya giderek kumandayı ele almasını, orduda disiplini sağlamasını, askerlere moral vermesini, işgal edilen yerlerde başka milliyetten insanların servet ve namuslarının garanti altına alınmasını, buralardaki Türklerin silahsızlandırılmasını önerdi. Kral 12 Haziran'da İzmir'e, buradan Kütahya ve Eskişehir'e gelecektir. (**Dusmanis**: 297)
3. Ankara, cepheyi güçlendirmek için bazı tedbirler aldı. Karadeniz yoluyla Sovyetlerden gelecek yardımları engellemek için Yunanlıların kıyılarda yapacakları saldırılara karşı uyanık bulunulması emredildi. Fevzi Paşa, bütün atlı birliklerin Refet Paşa, genel hareketin de İsmet Paşa tarafından yönetilmesini emretti. Mebuslardan bazıları cepheye gitmeye başladılar. Fevzi Paşa, Doğu Ordusu'nun başlıca birliklerinin Akçakoca'ya nakledilmelerini de istedi. (**TİH II/3**: 438)
4. Adapazarı'na bağlı Akarca-İcadiye köyünü basan Yunan askerleri ile Ermeni ve Rum çeteleri, 3 kadının ırzına geçtiler, bir kişiyi de öldürdüler. Bazı kadın ve erkekleri yanlarına alarak gasbettikleri yiyecek ve hayvanlarla köyden ayrıldılar. Başka bir grup, Yalınca köyünde 4 kadının ırzına geçti,

- 1 kişiyi öldürdü. 60 koyun, 70 inek, 15 manda, 12 beygir, 14 öküz ve bir miktar hububata el koydu. (**Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri.....**: 46)
5. Padişah Yunan saldırısı nedeniyle, doğum günü için yapılacak geleneksel törenleri yasakladı (**TV**: 4123).
6. Kadıköy havagazı işçileri, şirketten bazı isteklerde bulundular: 8 saatlik iş günü, yüzde elli zam, bir defalık 1 maaş ikramiye , günde bir kilo ekmek, eskiden olduğu gibi kömür ve elbise verilmesi, gece çalışanlara çift gündelik, ücretli hafta tatili, sağlığa uygun koşullar yapılması, keyfi işten çıkarılmaya son verilmesi... Şirket, işçilerden bazısını tutuklattıysa da bunlar daha sonra serbest bırakıldı. Son bir defa yarın da şirkete bir başvuruda bulunacaklarını söyleyen işçiler, istekleri gene kabul edilmezse Hükümet'e başvuracaklarını belirttiler. (**İkdam**: 31)
7. Enver Paşa Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta, Rusların Cemal Paşa'ya silah göndereceğini bildirdi. Ali Fuat Paşa ve Rıza Nur'la görüşmelerini anlattı: "Enver, Cemal Paşa, Anadolu adına söz söyleyemez" diye Moskova'da lüzumsuz bir söz sarfetmişler. Halbuki ben Anadolu adına hareket etmedim. Şahıslarımızla kalmayacak bir teşkilat kurabilirsek, amacımıza ulaşabiliriz. (**Tanin**: 26.11.1944) ★ Şerif Paşa'nın, Talat Paşa'nın öldürülmesinden ötürü Cavit Bey'e başsağlığı mektubu (**Tanin**: 25.6.1946).
8. Adana'da bazı hocalar tarafından Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye adında Kuva-yı Milliye aleyhinde bir dernek kuruldu (**Ener** 2: 271).
9. **Açıksöz**: Geyve Boğazı'nda düşman süngüden geçirildi. —Zonguldak'ta zaffer bayramı. **Vakit**: Bursa cephesinde beklenen meydan savaşı başlamıştır. —Bekir Sami Bey'le bir mülakat. General Gouraud'un dünkü demecinin yorumu: Fransa'nın Doğu'da barışın sağlanmasından yana olduğu anlaşılmıştır. **Öğüt**: Ayaklanma günleri ve İslam'ın kurtuluşu. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, Ankara'ya hücumu devam ediyor: Hata içinde hata. Böyle bir devleti idare edebilecek kadar akıl ve irfanı olmadığına zerrece şüphe olmayan bir taifeye zaman-ı idaremizi teslim eylemeye devam edecek miyiz? Bütün dava, bu sualin cevabına bağlıdır. **Hakimiyeti Milliye**: Pontos gizli Rum cemiyeti (tefrika). —Düşman taarruzu kırıldı. Yunan ve İngiliz cinayeti bu defa da sonuçsuz kalıyor. Kesinlikle muzaffer olacağız. **Gaye-i Milliye**: Garp cephemizde düşmanın en büyük taarruzu Allah'ın yardımıyla kırıldı. Kahraman kıtalarımız, düşman savletlerine kahramanca göğüs germektedir. **İleri**: Eskişehir kuzeyinde 20 km.lik cephe üzerinde büyük harp, büyük şiddetle devam ediyor. **Alemdar**'da, Ticaret ve Ziraat eski Bakanı Cemal Bey, Ankara'nın anayasasına çatıyor: Çıkamaz yol. İttihatçılar da memleketi böyle idare ettiler. —Eskişehir pişgâhında meydan savaşı başladı. **İkdam**: Meydan savaşı devam ediyor. Şark'tan 40.000 kişilik kuvvet geliyor. Macar **Magyarsag** gazetesinde Budapeşte Konsolosu Enis Behiç'in Türk

hayatında medenileşmenin başlangıçları konulu konferansı (**Bel.** 177: 81). **Vahdet:** Yunan ordusunun Afyon'u işgal etmesinin askerî hiç bir önemi yoktur. —Rum Müdafaa Heyeti, Yunan askerini teşvik ediyor. —Anadolu'daki savaşlar uzun sürecektir. Asıl önemli savaşları, yaz ortalarına doğru beklemelidir. **Akşam**'ın ikinci baskısı: Okuyucularımıza müjdelere! Yunanlılar Eskişehir önünde müthiş bir bozguna uğradılar. Bir fırkaları esir edildi. Düşmanın iki fırkası şiddetle takip ediliyor. Bunlar da esir edilmek üzeredirler. —N. Sadık: Sonuna kadar! —(İsmet ve Fevzi Paşaların resmi). **Karagöz**, bir şapkaliya, kırk yıl uykusuz bırakacak halis Karahisar afyonu tavsiye ediyor.

31 - PERŞEMBE

1. İnönü'nde... Metristepe'deki Türk saldırısı Yunanlılar tarafından önce kırıldı, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, karşı saldırı emri verdi. Türk erleri ve subayları, yurtlarını korumak için büyük bir coşkunlukla süngü takip karşı saldırıya geçtiler. Yunanlılar bazı mevzilerden sökülüp atıldı. Afyon cephesinde de şiddetli savaşlar oldu. Kastamonu Havalisi Komutanlığı emrindeki 23. Alay'ın birinci ve ikinci taburları, Çankırı'dan cepheye hareket etti. Papulas da Atina'dan, takviye birliklerinin İzmir'e değil, Bandırma'ya gönderilmesini istedi. İkinci İnönü Savaşı yarın Türkler tarafından kazanılacaktır. (**HM, Vakit:** 1; **İleri:** 3 Nisan: **TİH** II/3: 414; **MN** 1922: 188; **HTVD** 53, ves. 1231-1233, 1248; **KASÖT:** 247; **Papulas:** 45; **İncedayı** 1: 58; **İzzettin:** 56; **İzzettin 2:** 117; **İdikut:** 89; **Hrisohoos:** 72; **Büjak:** 205; **Sariyanis, İkinci İnönü:** 12, **Kavalca:** 18; **Belen:** 313; **Doğantan:** 37)
2. Çapakçur, Bitlis, Genç ve daha bir çok yerden Kürt ileri gelenleri, Meclis'te bugün okunan telgraflarında, Türklerle birlikte yaşamak istediklerini, Barış Konferansı'nda Kürtleri ancak TBMM delegelerinin temsil edebileceğini bildirdiler. (**ZC:** 9: 280).
3. Dışişleri Bakanı Curzon, Washington büyükelçisine bir tel çekerek, Ermeni kırımından Malta'da tutuklu Türkler aleyhinde Amerikan Hükümeti'nin elinde delil olup olmadığının öğrenilmesini istedi. Cevap: 2 Haziran "Belge varmış ama kişilerle ilgili değilmiş. İşe yarayacaklarından kuşkuluyum". Curzon aynı konuda 16 Haziran'da bir başvuruda daha bulunacaktır. (**Şimşir 2:** 276)
4. **Akşam:** Eskişehir melhamesi (kanlı savaşı) hakkında tafsilat: Bozguna uğrayan Yunan Eszonları, Türk atlıların önünde, silahlarını atarak kaçıyorlar. —Zafer müjdeleri: İstanbul'daki sevinç. Okuyucularımıza gazete yetiştirebilmek için rotatifle baskı yapıyoruz. (Gazete'nin boyu büyüyor, 12 Nisan'a kadar). —Necmettin Sadık'ın başı ve sonu sansürlü yazısı. —Bayrak açmış Anadolu kadınının temsili resmi. **Vahdet:** Müjdelere! —Millî namusa leke sürdürtmemiş mübarek şehitlerin ruhuna fatiha! Resim: Yaylada nöbet bekleyen bir er: "Yasak!" **İkdam:** Padişahımızın doğum günü. —Zongul-

dak'tan gelen zafer haberleri: Eskişehir kuzeyindeki büyük savaş, Kuvayı Milliye'nin büyük saldırısı ile genişlemektedir. **Açıksöz:** Yunanlılar artık karşılarındaki ordunun Türk ordusu olduğunu herhalde anladılar. —Dört aydır maaşlarını alamayan İstanbul sultanileri ile iptidaileri tatil edilmiştir. **Hakimiyeti Milliye:** Savaş dün de muvaffakiyetimizle devam etti. —Londra'da iki perdelik facia: İngilizler, Türk ve Yunanlılar için iki perde hazırladılar. Biz İngiliz ve Yunan için tek perde hazırlıyoruz. Yakında temaşaya hazırlansınlar. **Vakit:** Bursa bölgesinde meydan savaşı, büyük şiddetle devam etmektedir. **Yenigün:** Dün, binlerce halkın alkışları arasında yaralı gazilerimiz geldi. **Peyamı Sabah:** Kuvayı Milliye'nin şiddetli karşı hücumları. —Anadolu'dan mektup: Bolşevizm furyası. **Öğüt:** Hayyealelfeleh (Haydin kurtuluşu)! **Sebilürreşat:** Seyyid Sunusi Hazretleri'nin Sivas'taki hutbeleri. Bursa **Kevkep'te** Papulas'ın 29 tarihli bildirisi (**Eğilmez:** 139). ★ Granville'in Londra'ya bildirdiğine göre, cephedeki başarı haberi, Yunanlıların iştahını kabar. Yunan gazeteleri artık, Sevr'in Yunanis an lehine değiştirilmesinden söz etmeye başladılar. Şimdi artık İstanbul'dan bile söz ediliyor. (**Şimşir** III: 271).

1921 - NİSAN

1 - CUMA

1. İkinci İnönü Zaferi... Geceden bazı mevzileri işgal eden Türk atlıları, çekilen Yunanlıları takibe başladı. Bozöyük ve Söğüt geri alındı. Yunanlıların 23 Mart'ta Bursa ve Uşak yönünden saldırısıyla başlayan ve 27 Mart'ta iki ordunun karşı karşıya gelmesiyle bir meydan savaşı halini alan çarpışmalar, Türk Batı Cephesi ordularının zaferiyle sonuçlandı. (**Akşam:** 1, 2; **YA,** **HM,** **İleri:** 2; **GM:** 3; **Özalp:** 174; **TİH** II/3: 444; **Söylev** II: 426; **KASÖT:** 249; **Papulas:** 48; **İzzettin:** 59; **İzzettin** 2: 133; **Güralp:** 144; **İdikut:** 97; **Hrisohoos:** 73; **Trikopis** I: 28; **Sariyanis,** **İkinci İnönü:** 14, **Kavalca:** 20; **Doğantan:** 38; **Belen:** 314; **Selek** 2: 233)
2. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, İkinci İnönü Zaferi'nin müjdesini Metristepe'den saat 18.30'da Meclis Başkanı Mustafa Kemal'e ve Genelkurmay Başkanlığı'na bildirdi. "Düşman, binlerce ölüsüyle doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza bırakmıştır" dedi. Mustafa Kemal, verdiği cevapta "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz. Bütün Dünya tarihinde sizin İnönü Meydan Savaşı'nda üzerinize aldığınız görev kadar bir misyon yüklenmiş komutanlar pek azdır" dedi. Fevzi Paşa da İsmet Paşa'yı ve askerleri kutladı. İsmet Paşa, Mustafa Kemal'e verdiği cevapta "Zulüm ve istibdat dünyasının en zalimce hücumlarına karşı yalnız ve şaşkın kalan milletimizin maddî ve manevî bütün kabiliyet ve kuvvetlerini ruhundaki ateşle toplayan ve harekete getiren Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya askerler adına takdir ve tebriklerini bildirdi. (**Öğüt,** **HM,** **GM:** 3; **İleri,** **Alemdar,** **PS:** 5; **Söylev** II: 426; **TİH** II/3: 444;

HTVD 54, ves. 1250, 1251; **İncedayı** 1: 59; **Külçe**: 192; **Selahattin** 2: 140)

3. Papulas Yunanistan'dan acele yeni subaylar istedi. Onun epeydir istemekte olduğu takviye birliklerinin bir kısmı ancak bugün Mudanya'ya gelebildi. (**Papulas**: 47) ★ Yunanlılar, Çivril'i ikinci defa işgal ettiler. (**Gnkur.** 23) ★ Sinop önlerinde bir Yunan motoruna el kondu. Motorun adı daha sonra İnönü'ye çevrilecektir. (**BTTD** 49: 16)
4. Yusuf Kemal Bey, Moskova'dan Ankara'ya hareket etti. Yusuf Kemal Bey, Tiflis, Erzurum, Trabzon, İnebolu yoluyla 9 Haziran'da Ankara'ya ulaşacaktır. (**Tengirşek**: 236) ★ Sovyetler, yıllık olarak vermeyi vadettikleri 10 milyon altın rublenin 4 milyonunu Moskova'da teslim ettiler. Sovyet yardımları hakkında bkz. 15 Temmuz. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 344)
5. Mustafa Kemal, Şair Mehmet Emin Bey'e (Yurdakul) bir telgraf çekerek, Anadolu'ya, gelişinden duyduğu memnunluğu anlattı, onu millî şiirlerinden ötürü "milletin mübarek babası" olarak niteledi. Mehmet Emin Bey, Yusuf Akçora ile birlikte yarın İnebolu'ya çıkacaktır. (**ASD V**: 131)
6. Eskişehir'de heyecan ve sevinç doruk noktasında. Onbin kişi İdman Alanı'nda toplandı. Savaşı izlemek için şehirde bulunan Muhittin Baha Bey, heyecanlı bir konuşma yaptı. Mitingden sonra halk, yaralıları ziyaret ederek onlara sigara ikram etti. (**HM**: 6)
7. **Hakimiyeti Milliye**: Ölümle göz göze. —Düşman kesin olarak mağlup edilmiş ve çekilmeğe başlamıştır. —Anadolu niçin savaştığını biliyor. Kahraman ordumuz, göğüs göğüse çarpışırken, halk da yarışcasına yaralıların yaralarını sarmaya çalışıyor. —Yaralı gazilerle sohbet. **Yenigün**: Son dakika: Bozöyük'te düşman perişan edilmiş halde ricat ediyor. **Açıksöz**: Yunan taarruzu def edildi. —Türk-Afgan Anlaşması haberleri ve Türk-Rus Anlaşması metni. **Vakit**: Yunan cepheleri bozulmuştur. Bütün cephelerde ricat etmektedirler. **Peyamı Sabah**: Harp şiddetle devam ediyor. Meydan muharebesinin muhtelif safhaları. **İleri**: Kahraman Türk dilaverlerinin karşı saldırıları, Yunan ordusunu yeniden sarstı. İlk darbe (bir yumruk resmi). Fare ordusu kapan önünde. Zafer haberleri, mekteplerde tatil, camilerde dua. **Alemdar**: Kuvayı Milliye'nin muzafferane müdafaası geliyor. **İkdam**: Harp şimdi başladı. **Vahdet**: Anadolu Türk ordularının son muzafferiyetini hazırlayanlardan Mustafa Kemal Paşa (çerçeve içinde büyük resmi). —Yunan ordusu, birçok esir, silah, top, cephane ve diğer levazım terk ederek münhezimen fırar ediyor. Kürt aşiret süvarileri düşmana soluk aldırıyor. —Başyazı: Zafer! **Akşam**: İlk zaferler. Okuyucularımıza, memleketin halas-kârı olan Kuvayı Milliye'nin kudret ve fedakârlığından emin olmalarını tavsiye ederiz. —Papulas'ın fırkaları bütün cephede ricat ediyorlar. Düşman

Bursa'ya doğru kaçıyor. Düşmanı müthiş bir bozguna uğratan Anadolu'nun arslanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (resmi).

2 - CUMARTESİ

1. İkinci İnönü Zaferi, bütün Türkiye'de büyük bir sevinç uyandırdı. Sabah evlerinden çıkan genç-yaşlı, kadın-erkek Ankara halkı, zafer haberlerini kulaklarıyla duymak için Meclis'in önüne koştu. Daha sonra zaferi kutlamak için Namazgâh'a gidildi. Zafer, Kastamonu'da yapılan şenliklerle de kutlanmaya başlandı. (HM, AS, Ögüt: 3; GM: 5, 6, 8; İleri, PS: 6: Vakit: 19; TİH II/3: 469; Umur: 33-34, Samsun'daki sevinç ve Ankara'ya çekilen telgraf) ★ Zafer kazanan askerlere Metristepe'de bir ziyafet verildi. Tepede ateşler yakıldı, davul zurna eşliğinde Zeybek, Laz, Kafkas oyunları oynandı. Nazım Bey'in komutasındaki Dördüncü Tümen'in askerleri, sevinçten gözleri parlayarak gece yarısına kadar eğlendiler, savaş yorgunluğunu unuttular. (İdikut 104)
2. Yunanlıların düzensiz çekilmesi devam ediyor. Yunanlılar, çekilirken Çay ve Bolvadin kasabasını işgal ve Ertuğrul Gazi Türbesi'ni tahrip ettiler. Söğüt'le Bilecik arasındaki köylerle Bilecik kasabası ve buradaki camilerin tümü yakıldı. Türk kuvvetleri, çekilen Yunanlılara saldırıyor, bırakılan savaş araçlarını topluyor. Papulas, Yunanistan'dan, bütün yedeklerin Mudanya'ya gönderilmesini istedi. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan düşmanın büsbütün perişan edilmesi imkânı varsa Afyon Cephesi'nin şimdilik ihmal edilerek, bütün birliklerin bu amaca yönlendirilmesini istedi. (HM: 3; AS, Alemdar: 5; TİH II/3: 459, 502; Papulas: 49; Özkul: 20; Hrisohoos: 74; Gnkur: 3; HTVD 54, ves. 1249; 57, ves. 1300; Selahattin 2: 150)
3. Fevzi Paşa, kendisini kutlayan ve ayakta alkışlayan mebuslara İkinci İnönü Savaşı'nı anlattı. "Zafer, milletin fedakâr, kahraman çocuklarına aittir" dedi. Zaferden dolayı Meclis'te dualar okundu ve Fevzi Paşa'nın rütbesi birinci ferikliğe (orgeneralliğe) yükseltildi. Hastanelerdeki yaralı gazilerin hatırlarını sormak üzere Meclis'ten bir kurul seçildi. (HM: 3; AS, GM: 5; PS: 7; ZC 9: 306, 321; TİH II/3: 466; HTVD 54, ves. 1242; Külçe: 192)
4. Sovyetlerden Türkiye'ye gönderilen silahlar gelmeye devam ediyor. Bugün, 2.500 sandık Alman ve Avusturya piyade cephanesi, Tuapse limanından İnebolu'ya gönderildi. (TİH VII: 269) ★ Giresun'dan Akçakoca'ya 12 subay, 509 er, 379 sandık İngiliz piyade tüfeği, 40 sandık Osmanlı mavzer tüfeği, 4 makinalı tüfek gönderildi. (TİH II/3: 469)
5. Ermenistan'ın başkenti Erivan, Kızılordu birlikleri tarafından işgal edildi. Gerus'a çekilen General Dro, burada İngiliz yanlısı Taşnak Ermeni Hükümeti'ni kuracak. 4 Aralık 1920'de hükümetleri dağılan Taşnaklar, 18

Şubat'ta bir karşı ayaklanmayla iktidarı ellerine geçirmişlerdi. Bolşevik Ermeniler Gümrü Anlaşması'nı tanımak istemediklerinden, Ankara Hükümeti Menşeviklerin iktidar olmasını destekliyordu. (HM: 8: TİH III: 247)

6. Türk Komünist Partisi Dış Büro üyesi Ahmet Cevat Bey (Emre), Sovyet liderlerinden Pavloviç'e yazdığı mektupta, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının 28/29 Ocak gecesi Sürmene açıklarında nasıl öldürüldüklerini anlattı. Öldürenlerden hesap sorulması için Sovyetler'in hareket geçmesini istedi. Mektupta, Suphi ve arkadaşları aleyhindeki kışkırtma şöyle anlatıldı: "Ta Erzurum'dan başlayarak halka diyorlar ki, Rusya'dan gelenler, mağazaları kapamak için geldiler. Kimsenin almak ve satmak yetkisi olmayacaktır. Herkesin parasına ve eşyasına el konacaktır. Allah'a inananları hapse atacaktırlar..." Mustafa Suphi'nin öldürülmesinde fiilen görev alan İskele Kâhyası Yahya, Trabzon'da kimliği ortaya çıkarılmayacak birisi tarafından öldürülecektir. (Tunçay: 238; Tevetoğlu: 245)
7. Pontos Derneği, bazı kararlar almak üzere İstanbul'da toplandı. Patrikhane de Pontos olarak adlandırdığı Karadeniz Bölgesi'nde yapıldığını ileri sürdüğü zulümlerle ilgili olarak Avrupa'ya başvurma kararı aldı. (PM: 49)
8. Topal Kapudan adındaki Yunan subayı, 20 erle birlikte Babaeski'nin Çavuş köyüne geldi, erkekleri camiye doldurdu, köy alanında topladığı kadınlar arasından Mehmet kızı Fatma ile Hüseyin kızı Sıdika'yı seçti ve bu kızların ırzlarına geçti, erleri diğer kadınlara saldırttı, köy halkını 24 saat dayaktan geçirdi, bin lira değerinde cihaz takımı alarak gitti. (ŞTYZ: 45)
9. Yusuf Akçora ve Şair Mehmet Emin Beyler Ankara'ya gitmek üzere, İnebolu'ya çıktılar (AS: 4).
10. **Yeni Adana:** Büyük Müjde! Anadolu'nun genç ordusu, vatanımıza musallat olan Yunan haydutlarını perişan etti. **İstikbal** (Trabzon): Dinç Ordumuz ayaklandı. Namert düşmanın çöküş günleri yaklaşıyor. **Yenigün:** Düşman, savaş alanını silahlarımıza terketti. **Vakit:** Kahraman ordumuzun silahlarını kutsamalıyız. Yunan sürüleri, kendilerini kırdırmaktan başka hiç bir sonuca ulaşamadılar. **Peyamı Sabah:** Anadolu halkı tahkimat ile meşgul. İnönü Meydan Savaşı pek elverişli şartlar altında devam ediyor. —Ali Kemal: Yunanistan'ın galleti. **İleri:** Eskişehir kuzeyinde Yunan'a hazırlanan tuzak, Afyon'a kadar cephelerini sarstı. **İkdam:** Anadolu'ya tıp malzemesi göndermek için Hükümet teşebbüse geçti. Anadolu dışında kalmış olan Müslümanların bugün en mühim görevi, savaşanlara tıbbî yardıma koşturmasıdır. —Anadolu'da zafer şenlikleri. **Vahdet:** Topraklarımızı temizleyinceye kadar dövüşeceğiz ve döveceğiz. Gerekirse senelerce savaşaacağız. —Yeni gelen Yunan ordusu kalıntıları Bursa yönünde genel ve bittabi "muzafferane" bir ricat üzerindedir. Bursa'dan da kaçıyorlar. Papulas cenaplarından ise hiç bir haber yok. **Akşam:** Yunan hezimetini tahakkuk etti. Papulas askerî harekattan bahsedemiyor. Şehrimizdeki Yunan çevreleri endişe içinde. —Patrik-

hane dua ve selam ediyor... **Karagöz**'de, yolları süpüren (Mustafa Kemal) Paşa'dan **Karagöz**'ün dileği: Ha paşam, biraz daha hamiyet et de yol üstündeki şu yabanî otların kökü kazınsın! **Kevkep**'te **Papulas**'ın tebliği: Saldırıyı püskürttük! (**Eğilmez**: 140).

3 - PAZAR

1. Pazarlık-İnegöl yönünde çekilen Yunan kuvvetleri, süvari akınlarıyla hırpalandı. İnegöl'deki sokak çarpışmalarında Yunanlılara önemli kayıplar verildi, silah ve cephane ele geçirildi. İkinci Yunan Tümeni, Çay ve Bolvadin'den Afyon'a doğru çekilmeğe başladı. Türk kuvvetleri Çay'a girdi. İnegöl 5. defa Türklerin eline geçti. Gökbayrak Taburu da Karamürsel'e girdi. Güney Cephesi Komutanı Refet Paşa, sunduğu raporda "Beş günden beri devam eden meydan savaşında son darbeyi vurmak, ordumuza nasip oldu. Düşman artçı savaşı yaparak geri çekiliyor" dedi. (**HM**: 6; **KASÖT**: 253; **Papulas**: 49; **İncedayı** 1: 60; **İleri**: 6; **Alemdar**: 7; **Güralp**: 147; **Hrisohoos**: 76; **TYF I**: 94; **Doğantan**: 38; **Macario**: 44; **Belen**: 316; **Gnkur**. 3, 18, 45; **İdikut**: 112)
2. İkinci İnönü Savaşları'nda en tehlikeli görevleri yüklenen 4. Tümen'in ölmüş erleri için Metristepe'de tören yapıldı. Ölüler koyun koyuna gömüldüler. Mezar taşı yerine başlarına bir Türk bayrağı dikildi. Komutan Nazım Bey, mezarları başında bir konuşma yaparak "İstedığınızı yerine getireceğiz. Vatani behemahal kurtaracağız. Manevî huzurunuzda yemin ediyoruz!" dedi. Askerlerden "Evet, yemin ediyoruz!" sesleri yükseldi. (**İdikut**: 105)
3. Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, Sivas'tan birliklerine Koçkiri isyanını bastırmak üzere alacakları düzeni bildirdi. Bu işlerle görevlendirilen asker sayısı 3.161 er, 1.351 hayvan. (**TİH VI** (1974): 270)
4. İstanbul'da bulunan Hilal-i Ahmer Genel Merkezi, halkı, Anadolu'ya yardıma çağırdı. Bağışların derneğin genel merkezi ve gazetelerin idarehanelerine getirilmesini istedi. İstanbul'dan binlerce kişi bu bağış kampanyasına katılacak, gazeteler, katılanların listelerini yayımlayacak, bu arada Padişah da 10.000 liralık bir bağış yapacaktır. (**Alemdar**, **İkdam**: 4)
5. Yunanlılar, Hayrabolu'ya bağlı Suluoba köyünden Veli Ağa'nın 800 koyunu ile iki öküzünü, 100 kilo buğdayını ve dört yüz lirasını zorla aldılar. (**ŞTYZ**: 33).
6. Demiryolları Genel Müdürlüğü'nden üç aylık bir rapor verilerek alınan Behiç Bey, Ankara'da ilişik kesme yazısını aldı. Trenlerin idaresi ile ilgili olarak Bakanlıklarla bazı anlaşmazlıkları bulunan Behiç Bey, ileri sürdüğü şartların kabul edilmesi üzerine 3 Aralık 1921'de görevine dönecek. Yeni Genel Müdür Kurmay Binbaşı Halit Bey, dün görevine başlamıştı. (**Gürel**: 58)

7. **İkdam**'da Yakup Kadri'nin yazısı: Biz yüzyıllardan beri savunma halindeyiz. Allah göstermesin. Yunan tebliği Eskişehir'i zabtettik dediği gün hakkın, adaletin ve medeniyetin sesi ona soracaktır. Eskişehir'de ne işin var? —Anadolu kadınları cepheye mühimmat götürmektedirler. **Hakimiyeti Milliye**: Zafer!... Allah'a hamdolsun, bir kere daha zafer! Hani Yunan tebliği: Sükût... —Ankara'da yapılan fener alayı. —Muzaffer komutanlar arasında. **Açıksöz**: Kastamonu, emsalsiz bir sevinç ile tezahürat yaptı. Evvelki geceden beri, bütün Anadolu gibi Kastamonu, ruhundan kopan gösteriler yaptı. —Büyük Zafer! **Vakit**: Anadolu'ya yardım. —İlan: Sokaklarda ve umumî yerlerde siyasî mahiyeti olan şarkılar söylenmesi yasaktır! **Öğüt**'te Ethem ve arkadaşlarının Akhisar'da Yunan papazları ve subaylarıyla çektiği fotoğraf (Rumca Patris gazetesinden). **Peyamı Sabah**: İkinci İnönü muzaferiyeti. Yunanlılar bütün cephede ricat ediyor. **Gayei Milliye**: Kahraman ordumuzun zaferi, her tarafta kutlanıyor. —Saksonya'da komünist harekâtı. **İleri**: Anadolu'da Türk ordusunun galebesi. Yunanlılar ricata devam ediyorlar. **Alemdar**: İşler ciddî tutulmuyor. **Vahdet**: Yunanlılar Ak-su'da kendilerini toplamaya gayret ediyorlar. Kayıpları 20.000'in üstündedir. —Bugünün sorusu, Yunanlıların nereye kadar takip edileceğidir. Bunun cevabını yine şanlı ordumuz verecektir. —Papulas cenaplarının son tebliği.

4 - PAZARTESİ

1. Atlı birlikler İnegöl'e, Kocaeli birlikleri de Yenişehir'e girdiler. Bolvadin geri alındı. Yunan birlikleri Kestel köyünü yağma ettiler. İnönü Savaşları'nı üstlenen Yunan Üçüncü Kolordusu, harekâta başladığı Bursa doğusundaki mevzilerine yerleşebildi. İkinci İnönü Savaşları genel olarak sona erdi. (HM: 5, 6; Alemdar, AS: 6; İleri: 8; TİH II/3: 498, 509; KASÖT: 253, 275; Özkul: 20; Belen: 316; TYF I: 95; Gnkur. 3, 20; Macario: 44)
2. İkinci İnönü Savaşı'nda Türk ve Yunan kayıpları. Türk kaynaklarına göre Türkler, esir, yaralı ölü ve kayıp olarak toplam 156 subay, 4.790 er. Yunanlılar 360 subay, 4.920 er. (Belen: 316; TİH II/3: 509; Selahattin 2: 155) Yunan kaynakları ise bu konuda değişik rakamlar veriyor. KASÖT: 255: Türklerin kayıpları 3.875; Yunan kayıpları 4.285; Sariyanis, İkinci İnönü (Gündüzbey): 16: 94 subay, 1707 er; Kavalca: 23: 722 telef, 3023 yaralı, 403 kayıp, toplam 4.148 Yunanlı saf dışı; Trikopis I: 28: Yalnız Yunan Üçüncü Tümeni'nin kayıpları 105'i subay 2.000 kişiyi aştı.)
3. 30 Mart'ta başlıca birliklerinin Akçakoca'ya nakli emredilen Doğu Cephesi'ne bağlı 3. Kafkas Tümeni, Batı'ya nakledilmeye başlandı (TK 126: 157).
4. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği sırada görevlerini yapmamakla suçlanan 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa ve arkadaşlarının Ekim'den bu yana yapılan yargılamaları sonuçlandı. Sanıklar, İstanbul Divanıharbi'nce suçsuz görüldüler. (Bel: XXIII: 152)

5. İzmit'e bağlı Mihaliç köyü Rumları ile Yunan askerleri, biri kadın 14 köylüyü birbirine bağlayarak öldürdüler. Bir köylüyü ayaklarından astular ve altında saman yakarak tutuşturdular. (TYF I: 102)
6. Meclis'te işgal altındaki bölgelerde Yunan zulümlerine karşı Hükümet'in ne gibi tedbirler aldığı soruldu. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, yapılan siyasî teşebbüsleri anlatırken 31 Mart'ta İngiltere'ye verilen notayı okudu. Notada "İngiliz altınlarına tamah eden Damat Ferit gibi adamlar, Türk'ü Türk'e kırdırıyor. Bize barış umudu vererek Londra'ya davet ederken, el altından Konstantin'i besleyip bize hücum emrini verdiniz. Yunanlılar sizin ücretli kölelerinizdir. Bize Garp emperyalizmini kabul ettiremeyeceksiniz vesselam..." deniyor. Bazı mebuslar, bu ifadeleri aşırı bularak soruyu gensoruya çevirmek istediler, ancak buna pek az parmak kalktı. (ZC 9: 384; HM: 5)
7. Refahiye güneyinde askerlerle Koçkiri kuvvetleri arasında çarpışmalar devam ediyor (TİH VI (1974): 268)
8. Kardeşi Budu Mdivani'ye görevini devrederek 22 Mart'ta Ankara'dan ayrılan Menşevik Gürcistan Elçisi Simon Mdivani, Kastamonu'ya geldi. Batum'da 19 Mart'ta Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti ilan edilmişti. Görevi devralan Budu Mdivani, Sovyet Rusya'nın elçiliğini yapıyor. (AS: 5, Açıksözcü: 101)
9. **Hakimiyeti Milliye:** Yunan süvarileri muzafferane (!) kaçmaya devam ediyor. —Süleyman Nazif'in şiiri: Daussıla. **İleri:** Avrupa gazeteleri de Bursa ve Uşak cephelerinde bizi sıkıştırmak isteyen Yunan planının sonuçsuz bıraktığını yazıyorlar. —Gökbayrak (şiir). **Alemdar:** İkinci İnönü Zaferi: Ordu Türk namusunu gene kurtardı. —Kesin netice arefesinde bulunuyoruz. Kemal orduları, Avrupa'nın en asrî usulüne uygun harp ediyorlar. **İkdam:** Yunan ordusu Eskişehir cephesinde Kuvayı Milliye tarafından tazyik ve takip edilerek garbe doğru ricat etmektedir. Kafkas Müslümanları ve İran hududundaki aşiret alayları da Yunan cephesine geliyorlar! **Vahdet:** Yunanlılar, ricatlarına devam ediyorlar. Ordumuz, Pazarcık ve Birecik'i işgal etmiştir. —Söğüt Yaylası, Megalo İdea'nın mezarı oldu. **Açıksöz:** Türkiye'nin asıl düşmanı İngilizlerdir.—Düşman münhezimen karmakarışık ricatta. —Almanya'da Bolşevik ihtilali başladı. **Vakit:** Büyük İskender orduları (Atina gazeteleri Yunan ordusu için kullanıyor). **Akşam:** 2 tarihli Kuvayı Milliye tebliği: Düşman ricat ediyor ve takip ediliyor. Bozöyük alevler içinde! Düşmanın zayıyatı fevkalade çoktur. —Anadolu'ya yardım ediniz. **Morning Post:** İnönü Savaşı'ndan kimin galip çıktığı henüz belli değilse de kazanan Sovyetler olacaktır. (İkdam 11'den **Öztoprak:** 306) **Le Temps:** Türk kaynaklı haberlerin doğruluğu anlaşılıyor. Türk-Yunan Savaşı, Yunanlıların aleyhinde bir gelişme gösteriyor. (İkdam: 9)

5 - SALI

1. Yunanlıların savaş artıkları esir edildi (HM, GM: 6; İleri, PS: 8; TİH II/3: 513). ★Kütahya'da İkinci İnönü Zaferi nedeniyle şenlikler yapıldı (AS: 7).
2. Papulas, hükümetine takviye birliklerinden ancak 1.454 asker geldiğini bildirerek, durumun vahametinin gözönüne alınmasını ve bütün takviyenin İzmir'e gönderilmesini istedi (Papulas: 50).
3. İstanbul Hükümeti Harbiye Bakanlığı, Başbakanlığa ve Fransız İrtibat Subaylığı'na yazdığı tezkerede, Yunanlıların Trakya'da Türklere karşı zulümlerini artırdıklarını ve Hristiyan halkı çeteler halinde teşkilatlandırdıklarını bildirdi (TYF I: 55).
4. Gunaris, Londra'dan Atina'ya döndü. Gunaris, 8'de yeni hükümeti kuracaktır. (Roda: 151)
5. Rumbold, Türk Yunan savaşıyla ilgili durumu Curzon'a bildirdi: Yunan Yüksek Komiseri, 5 bin zayıat vererek çekildiklerini kabul ediyor. İtalya ve Fransa'yı Kemalistlere yardım etmekle suçluyor. Yunan yenilgisinin nedenleri olarak Türklerin kullandığı 6 inçlik Hovitzers toplarını ve Yunan subaylarının beceriksizliğini gösteriyor. Yunanistan İstanbul Hükümeti'yle savaş halinde değil. İstanbul Hükümeti seyirci kalıyor. Son akşam: Türk zaferi şerefine bütün camiler ışıklandırıldı. (Şimşir 3: 14; Şimşir III: 274)
6. Koçkiri kuvvetleri Refahiye'ye doğru saldırıya geçtiler. Giresun Alayı, saldırıyı püskürttü. Koçkiri aşiretinden 50 kişi öldürüldü, 60 kişi yaralandı. Askerler, 500 kişilik aşiret kuvvetleri karşısında İmranlı kuzeyine çekilmek zorunda kaldılar. (TİH VI: 160; VI (1974): 268; Esengin: 188)
7. Konya'da yayımlanan Babalık gazetesi günlük oldu. Açıklöz: Zaferimizin İstanbul'da ve Avrupa'da mesut akisleri. İstanbul'da zafer haberini ilk neşreden gazete 50 kuruşa kapışılmıştır. (Bu tarihte gazeteler 5 kuruştan fazla değil) İstanbul sevinç içinde çalkalanıyor. İstikbal: Kaçıyorlar: Yunan ordusu, Türk'ün öldürücü yumrukları altında ezilerek perişan bir halde Yunanistan yolunu tutmuş kaçıyor. (Çoşar, MMB: 223) Peyamı Sabah: Yunanlılar münhezimen ricat ediyorlar. İnönü galibi İsmet Paşa kimdir? Parlak askerî hayatına bir nazar. Hakimiyeti Milliye: Yunanistan'da arbede. —Almanya'da ihtilal yayılıyor. Gayei Milliye: Zafer şenlikleri. İleri: Türkiye harp üstatlarının galebesi. Teşkilat-ı Milliye'nin ilk kurucusu, Mustafa Kemal Hazretleri, İnönü muzafferî İsmet Paşa Hazretleri (resimleri). Papulas'ın hali (başsağa basılmış resmi). Alemdar: Eskişehir savaşları, Yunan ordusunun çökmesiyle sonuçlandı. İkdam: Zaferle nihayet bulan İkinci İnönü Savaşı. Yunan ordusunun asıl mevzisinde bile tutanamayacağı haber veriliyor. —İstanbulluların Anadolu'ya yaptığı para yardımı. Vakit: Kutsal

görev: Kendimize soralım: Bu zaferde benim ne emeğim, ne hakkım var? (Anadolu'ya yardım kampanyası). **Vahdet:** Muzaffer kumandanlar arasında 1 Nisan yazışmaları. —Yunan ordusu tutunamayarak Bursa üzerine ricat etmektedir. Papulas ordusuna artık mahvolmuş gözüyle bakılabilir. —İkinci İnönü Harbi de zaferle nihayet buldu. **Akşam:** Zafer! Anadolu'nun genç ve kahraman ordusuna büyük selam ve şükran. —Düşma Bursa'yı tahliye ediyor. —Anadolu sevinç ve şenlik içinde.

6 - ÇARŞAMBA

1. Batı Cephesi'nin güney kısmında da Yunanlıların takibine başlandı. 12. Kolordu birlikleri yarın Afyon'a girecekler, yarından sonra da 3 gün sürecek olan Aslıhanlar Savaşı başlayacak. (**TİH** II/3: 519; **İncedayı** 1: 61; **HM:** 7)
2. Zara güneyinde 600 kişilik Koçkiri kuvvetleriyle askerler arasında çarpışmalar yeniden başladı. Aşiret kuvvetleri 30 ölü ve bir o kadar yaralı bırakarak çekildiler. (**TİH:** VI 160; VI (1974): 269; **Esengin:** 188)
3. Çiçerin Ankara'dan Türk ordusunun Ermenistan'dan çekilmesini istedi. Çekilme 16 Nisan'da başlayacak ve 24 Nisan'da tamamlanacaktır. Gerek Bolşevik Ermeni Hükümeti, gerekse Sovyetler, daha önce de birçok kere bu konuda nota vermişlerdi. (**Yerasimos:** 361) ★ Dün Kızılordu Kumandanı Hekker'le görüşmüş olan Karabekir, Akbulut'tan Kars'a döndü (**Karabekir** 1: 892).
4. Trabzon Valiliği'ne atanan Naci Bey, görevine başladı. Naci Bey'le birlikte Kars Süvari Tümen Komutanlığı'na atanan Albay Sami Sabit Bey (Karaman) de İnebolu'dan vapurla Trabzon'a geldi. (**Erdeha:** 201)
5. Merkez Ordusu'ndan Genelkurmay'a gönderilen yazıda, Samsun Metropolitliği'nde ele geçen evrak arasında Müdafaai Meşruta Komitesi adlı bir örgüte rastlandığı, Ünye, Fatsa, Kırşehir, Kavak, İnebolu, Havza, Çarşamba, Bafra, Sinop, Kayseri, Ürgüp ve Tokat'taki Şubelerinde arama yapılmasının gerekenlere yazıldığı, Amasya İstiklal Mahkemesi'nin de durumdan haberdar edildiği bildirildi. (**HTVD** 72; bel. 1570).
6. İstanbul Hükümeti'nin Londra temsilcisi Reşit Paşa'nın, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na Yunanlıların İzmit, Yalova, Orhangazi yöresindeki zulümleriyle ilgili muhtırası (**Sonyel** II: 163).
7. **İkdam:** Yunan milletinin İzmir ve Edirne için de savaşamayacağı anlaşılmıştır. —Afyon Karahisar kurtarıldı! —Yakup Kadri: Bir yükselişin başlangıcındayız. Bir yücelme, bir yeniden doğuş, bir şafak. Dört-beş günden beri bütün Şark âlemi ve bütün Asya için yeni bir devir açılmıştır. Bu kutsal kıta, yüzyıllarca süren bir uykudan sonra ta göbeğinden sarsılıyor. Bütün mazlum milletler, demirden ve çelikten zincirlerini kırıyor ve karanlık zin-

danlarından dışarıya boşanıyor. **Yenigün:** Allah'a çok şükür. Yeni günler içinde eski günlerin satvetini yaşıyoruz. **Anadolu Ajansı:** Anadolu, bir haftadır, ordunun zaferini kutluyor. **İstikbal:** Artık her olay, Yunan çöküşünün yaklaştığını gösteriyor. **Vakit:** Yunanlılar Afyon'u boşalttılar. —Amerika'da Türkler, İstanbulluları bir gün oruca davet ediyor. **Hakimiyeti Milliye:** Düşmanın çekilmesi devam ediyor. Birliklerimizin bugün Afyon'a girmesi umuluyor. —İngiltere'nin tarafsızlığı... **Le Petit Parisien**'de İstanbul Hükümeti Paris temsilcisi Nabi Bey'in demeci: Milliyetçiler, kesin sonuca kadar savaşıacaklar (**Alemdar:** 8). **Akşam:** Yunanlıların hezeyan alametleri. —Bugün camilerde toplanan Müslümanlar, şükran secdesine yüz sürerek Türk gazasını tebci edecekler. **Gayei Milliye:** Koşunuz kardeşler! Bize zaferler, istiklal veren gazilere yardım için koşunuz! —Sunusi'nin Elaziz'den Sivas Valisi Cemal Bey'e mektubu. **İleri:** Kahraman Türk neferine ithaf (sayfa büyüklüğünde, borazan çalan temsilî er resmi). —Papulas'ın itirafı: Mağrurca çekiliş değil, hareket üssüne dönüş. **Vahdet**'te Ethem Nuri: İkinci İnönü, Moskova Savaşı kadar önemlidir. Mustafa Kemaller, İsmetler ve emsali evlatlar yetiştiren bir millet mahvolamaz. Her Müslüman gibi kalbim çarpıyor, gözüm gönlüm açılıyor. —Kahraman ordumuz Afyon Karahisarı'nı Yunanlılardan istirdat etmiştir. Kuzey cephesinde ricat ve tazyik devam ediyor. Papulas kumandanlıktan azlediliyor. **Açıksöz:** Papulas ve Prens Andrea'nın telef oldukları haber veriliyor. Süvari fırkalarımız, düşmanın bir piyade fırkasıyla 2 süvari ve 1 topçu alayını çiğneyerek İnegöl'e girmiştir. **Patris**'te Rum Millî Müdafaa Cemiyeti adına General Yuan'ın demeci: Yunan Hükümeti, Küçük Asya'yı Türklere bırakırsa, emrimdekilerle birlikte isyan edeceğim. (**PM:** 42) **İzvestiya**'da Ankara Hükümeti'nin Doğu Ordusu'na emri: Antant bizi Bolşeviklerle savaşa sokmak istedi. Bu nedenle Londra Konferansı'nı reddettik. Moskova'yla Anlaşma imzaladık. **Karagöz**'de, kaç kaç tabanları sırtlarını dövmekten dizlerinin bağı çözülmüş askerlerin taht üstünde kralı taşımakta güçlük çekmeleri. —Anadolu'da pabuç çok pahalı olduğu için, Papulas'ın siparişi üzerine pabuç hazırlayan Barba.

7 - PERŞEMBE

1. 12. Kolordu, Yunanlıların ateşe vermeye fırsat bulamadan boşaltmak zorunda kaldıkları Afyon'a girdi. Şehir 12 gündür, Yunan işgali altında bulunuyordu. Afyon'a bağlı Egret (İhsaniye) kasabası da kurtarıldı. Birinci ve İkinci Atlı Tümenler, Gediz üzerinden Uşak'a doğru ilerliyor. (**HM:** 8; **PS,** **Alemdar,** **İkdam:** 11; **İleri:** 12; **TİH** II/3: 527; **Belen:** 317; **KASÖT:** 275; **İ. Hakkı:** 44)
2. Papulas, Savaş Bakanlığı'na, Türk ordusunun son iki ay içinde geçen iki yıldan fazla güçlendiğini, iyi teşkil edildiğini, yeni takviyeler alabileceğini bildirdi. "Düşman ciddî surette güçlenmeden 15 günden önce saldırmaya mecburuz" dedi; 52.000 er istedi; 290 subay ve 4.000'den çok erin savaş di-

- şı kaldığını bildirdi. (**Papulas:** 51) ★ Gunaris ve Maliye Bakanı Prodopapadakis, İkinci İnönü yenilgisi üzerine General Metaksas'a başvurarak Papulas'ın yerini almasını istediler. Venizelos'un Anadolu harekâtına muhalefeti sebebiyle yıllardır yurt dışında bulunan ve Venizelos'un seçimleri kaybetmesiyle Yunanistan'a dönmüş bulunan Metaksas, Yunan ordusunun Anadolu'da hiç bir başarı şansının olmadığını belirterek görev almayı reddetti. Bununla birlikte, Gunaris'in Anadolu gezisinde özel bir kişi olarak yer almayı kabul etti. (**TK** 102: 37) ★ İstanbul'da Rum Millî Müdafaa Cemiyeti, yayımladığı bildiride, Yunan milletini birleşmeye çağırdı. Dernek 30 Haziran'da Yunan ordusuna bir teşekkür yazısı da gönderecektir. (**PM:** 42)
3. Bursa mebusu Operatör Emin Bey, Meclis'te cephe izlenimlerini anlattı. "Yaralılar içinde, yaraları ağır olanlar bile, yaralandıklarına üzüyorlar ve bir an önce cepheye gitmek istiyorlar. Ölen yaralılarından bir kısmı son söz olarak 'düşman, seni tırnaklarımla yiyeceğim!' diyordu. Bu ordumuzun ilk zaferidir". Meclis'te, Yunan zulümlerinin Avrupa'ya anlatılması istendi. Bafrahlıların orduya 4 ton tütün armağan ettikleri açıklandı. (**ZC** 9: 376, 382; **HM:** 8)
4. Bulgaristan Başbakanı İstanbulski, Müttefiklerin baskılarına karşı, Bulgaristan'daki Türkiye Hükümeti temsilcilerinin ülkeden çıkarılmayacaklarını bildirdi (**Velikov:** 151).
5. Sovyetler, Wrangel ordusundan artakalan Çatalca'da 15.000, Gelibolu'da 20.000 askeri, artık pişmanlık duydukları için affetti. Rusya'da Sovyet iktidarına karşı çarpışan Fransız himayesindeki Wrangel kuvvetleri, Kırım'da yenilince 14 Kasım'dan başlayarak filolarla İstanbul'a gelmeye başlamışlardı.
6. Ankara'nın Menşevik Gürcistan nezdinde elçisi Albay Kâzım Bey, İstanbul'a geldi. Kâzım Bey, Bolşeviklerin Gürcistan'a hakim olmasıyla, Menşevik Gürcü Hükümeti üyeleriyle birlikte 28 Mart'ta Batum'dan ayrılmıştı. (**Jaeschke** 1: 147)
7. Ankara Hükümeti, Sovyetlere verdiği notada, Gümrü'yü boşaltmasının Erivan'ı ele geçiren Taşnak darbecileri tarafından engellendiğini açıkladı. Çiçerin, çünkü notasında, Ermenistan'ın boşaltılmasını bir kere daha istemişti. (**Şemsutdinov:** 55)
8. Atina Elçisi Granville'den Dışişleri Bakanı Curzon'a bildirildiğine göre, Yunanistan'ın bağımsızlığının 100. yıldönümü, İkinci İnönü yenilgisine rastladığı için Yunanistan'da sevinçle kutlanamadı. Güçlendirilecek Yunan ordusunun Türkleri yenilgiye uğratacağı gibi bir inanç var. Yeniden 45.000 kişinin askere alınacağı açıklandı. Hükümet gazeteleri, Fransızları suçluyor. Fransız ve İtalyan elçileri, suçlamaları reddettiler. (**Şimşir** III: 277)

9. Yunanlılar, Çatalca'ya bağlı Kadıköy'den Akviran köyüne gitmekte olan ailelerden erkekleri dövüp bağladılar ve onların gözleri önünde kadınların ırzlarına geçtiler (**ŞTYZ: 55**).
10. **Hakimiyeti Milliye:** Düşman önünde, cephe arkasında, kadın, çocuk, genç ihtiyar... vatan aşkı ve istiklal ateşiyle yekpare bir kale halini almıştır. İşte Türk milleti... **İstikbal:** Düşman artık bitmiştir. Diz çökmüştür. Saldırı sırası namdar ordumuzdadır. **Vakit:** Ankara'nın İstanbul'a hediyesi: Ankara Matbuat Müdürü diyor ki: Anadolu büyük zafer haberini ilk hediye olarak İstanbul'a gönderiyor. Devamını bekleyebilirsiniz.... —Yunanlıların evdeki hesabı yanlış çıktı. —Ali Kemal: Yunanlıların aklı varsa, büyük devletlerin kararına boyun eğer. **İleri:** Kuvayı Milliye'nin ilk zaferine Metristepe'den şahit olan iki kumandan: İsmet Paşa, Refet Paşa (at üstünde, çizilmiş büyük resimleri) —Yunan hezimet, tahminimizin üstündedir. —İstanbul'dan Anadolu'ya şükran karşılığı: Hilal-i Ahmer'in toplandığı yardımlar listesi. **Alemdar:** İnönü gayvası. —Mağlup düşmanın Bursa'yı boşaltacağı muhakkak gibidir. **İkdam:** Gerek kendi halkını, gerek dünyayı aldatmakta Yunan Hükümeti'nin üstüne yok. **Vahdet'te** "Millî zaferin en büyük amili" olan Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların resmi. —Anadolu'da vatanın kurtulması için harp eden dilaverlere karşı kalbimizde derin bir şükran hissi beslememiz ne kadar tabii ise, onların hiç bir şeyden mahrum kalmamalarını temin etmemiz de o kadar tabii bir vazifedir. İşte bu vazifeyi Hilal-i Ahmer yerine getirecek. Bunun için yardımı unutmayalım. **Açıksöz:** Şaşkın düşman sürüleri, süvarilerimiz tarafından kovalanıyor. Bir Bulgar "Türklerin vatanperverliği dünyaya örnek olmalı" diyor. —L. George, Yunan hezimetinden üzüntülü. Bursa **Kevkep'te** Papulas'ın bildirisi: Çivril halkı, Kemalistlerin zulmünden şikâyetçi olduğundan erlerimizi sevinçle karşılamıştır. (**Eğilmez: 141**)

8 - CUMA

1. Batı Cephesi'nin güney bölgesinde Refet Paşa, ileri harekâta başladı. Üç gün sürecek ve Yunanlıların çekilmesiyle sonuçlanacak Aslıhanlar Savaşı'nın birinci günü (**HM: 10; Alemdar: 10,12; TİH II/3: 534; Belen: 312; KASÖT: 277; İncedayı 1: 62; Büjak: 205**) ★ Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Yunanlıların Bilecik'te 1.618 evi yaktığını, Söğüt'te İslam mahallelerinin bütünüyle, Bozöyük'ün ise üçte ikisinin yakılmış olduğunu bildirdi; Genelkurmay'dan aç kalan halka yardım için kurullar yetiştirilmesini, yiyecek ve para gönderilmesini istedi (**HTVD 57, ves. 1300**).
2. İkinci İnönü Zaferi'ni kutlamak üzere Konya'da parlak törenler yapıldı. **Öğüt: 10**) ★ Kastamonu'da İnönü Savaş'ında ölenler için mevlit okutturuldu (**AS: 11**).

3. Yunan Hükümeti'nin istifası üzerine yeni hükümeti Gunaris kurdu. Baltacıs Dışişleri Bakanlığı'na, Teodokis Savaş Bakanlığı'na getirildi. (**İkdam**: 10; **HM**: 12, 14; **Roda**: 152)
4. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türkiye'ye bir nota vererek Gümrü'nün hemen boşaltılmasını bir kere daha istedi. Notada, Gümrü'yü boşaltmamanın Moskova Anlaşması'nı çiğnemek olacağı bildirildi. Türk ordusunun bazı birlikleri 7 Kasım'dan beri Gümrü'de bulunuyor. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, bu bölgede askerî güç dengesini korumak istediklerini bildirmişti. (**Yerasimos**: 364; **Şemsutdinov**: 56)
5. İngiliz Hindistan İşleri Bakanlığı, hazırladığı raporda, Hindistan'da Türkiye lehine kıpırdanmalar olduğunu, bunları etkisiz kılmak için Sevr Anlaşması'nda bazı değişiklikler yapılması gerektiğini bildirdi. Dışişleri Bakanlığı 18 Nisan'da bu öneriyi reddedecektir. (**Şimşir** 3: 21) ★ Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle'in raporu: Yunan saldırısı bir fiyaskoyla sonuçlandı. İngilizler de Yunanlılar gibi Türk milliyetçiliğini yok farzettiler. İstanbul Türkleri artık açıkça Anadolu milliyetçilerini destekliyor. (**Kerman**: 29)
6. Afgan Hükümeti'nin Türkiye'ye elçi olarak gönderdiği Sultan Ahmet Han, Samsun'a geldi; gösterilerle karşılandı. Ahmet Han, 21 Nisan'da Ankara'da parlak törenlerle karşılanacak, 25 Nisan'da güven mektubunu sunacaktır. (**AS**: 22; **Umur**: 35) ★ 1 Nisan'da Moskova'dan ayrılmış olan İktisat Bakanını Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler Bakû'da parlak törenlerle karşılandılar. (**Tengirşek**, 1981: 223; **Nur**: 807, Yolculuk boyunca Yusuf Kemal ile Rıza Nur arasında geçimsizlik)
7. 7 Kürt aşireti TBMM'ne başvurarak, Koçkiri bölgesinde bir il kurulmasını, başına bir Kürt vali, yardımcılığına da bir Türk getirilmesini istedi. Başvuruda "Eğer bu mesele böyle kapatılmazsa, Dersim'den başka Erzincan, Van, Diyarbakır, Erzurum'a kadar ayaklanma yayılacak, iki Müslüman millet arasında kan dökülmesinden Müslüman düşmanlarının yüzü gülecektir" denildi. Ankara Hükümeti bu isteği reddedecektir. (**TH** VI (1974): 269; **Esen-gin**. 188)
8. **Yenigün**: İtilaf Devletleri'nin tarafsızlığı, Yunanistan'a vermiş oldukları görevi geri almalarıyla mümkündür. Yunanistan'ı Anadolu'dan çıkarmaları lazımdır. Üst tarafı, yalancılık, riyâkarlık, iğfal ve hıyanettir. (**Öztoprak**: 315) **İkdam**: Venizelos'un iktidara dönmesi, Yunanistan'ı bir daha Sevr Yunanistanı yapamaz. **Alemdar**: Muzaffer ordularımızın şiddetli takipleri hakkında tamamlayıcı bilgi. **İstikbal**: Panik başlıyor. Düşman, ayaklanmış bir ordu önünden bakalım ne firar gücü gösterecek. **Hakimiyeti Milliye**: Sovyet Rusya, zaferimizi tebrik ediyor. —İstanbul'da tezahürat. **Peyamı Sahab**: Mustafa Kemal müşir oldu. —Ali Kemal: Yunanlılarla aramızda silah yapacağını yaptı. Şimdi barış olmalıdır. Savaşta Avrupa'nın bir menfaati

yoktur. **Gayei Milliye:** Almanya'da geniş bir ihtilal başladı. —İngilizler aldanıyor. **İleri:** 4,5 tarihli Kuvayı Milliye tebliğleri —Eskişehir darbesi, Yunanlıları şaşırttı. Kabinelerini, kumandanlarını değiştiriyorlar. —İstanbul'dan Anadolu için toplanan yardımlar listesi. Dün matbaamıza teslim edilenler: Ömer Kâhya'nın oğlu Osman Efendi 300 (kuruş), Esnaf Asım Ağa: 150, Rendeci Selahattin Efendi 100, Testereci Ömer Usta 100, Burgucu Ali Usta 100... Cam'an 9.920 kuruştur. **Vahdet:** Anadolu tebliğleri. **Açıksöz:** Hezimetten sonra. —Müfrezelerimiz Nazilli gerilerinde. **Le Temps:** Eskişehir dersi Bolşevik basınında. —Anadolu yangını uzamakla Balkanlarda, Hindistan yönünde hergün biraz daha fazla ve tamiri mümkün olmayan felaketlere sebep olabilir. **Akşam'da** N. Sadık, Fransızca İstanbul gazetesinin sözlerini doğruluyor: İstanbul bütün ruhuyla milliyetperverdir. Halk, hayatında şimdiye kadar görmediği heyecanlı dakikalar geçiriyor. Anadolu, ruhları kavuran bu zaferiyle ne kadar övünse azdır. —Eski başbakan İzzet Paşa, İnönü galibiyetinin şerefinden kat'iyen bir hissem olmadığını beyan ve itirazı vazife addederim, diyor.

9 - CUMARTESİ

1. Cephe hareket halinde. Aslıhanlar Savaşı'nın ikinci günü. Karanlık basınca-ya kadar şiddetli çarpışmalar oldu. Yunan saldırısı karşısında Türk birlikleri bir parça geri çekildi. (HM: 10; PS: 12, 13; Alemdar: 13; Büjak: 206; KASÖT: 283; TİH II/3: 549)
2. İngiliz kuvvetleri, İzmit'i işgal ettiler. İzmit, bundan önce de 19 Mayıs 1919 ve 12 Temmuz 1920'de iki kez daha işgale uğramıştı. İzmit, kesin olarak 28 Haziran'da kurtarılacaktır. (Gnkur. 45)
3. Yunanlılar Tekirdağ Kenerli köyünü basarak Muhacir Ahmet'i, karısı, kızı ve torunuyla birlikte kesti. Aileden yalnız iki çocuk sağ kaldı. Trakya Cemiyeti'ne göre Yunanlılar, olayın suçunu köylülere atarak halka baskı yaptılar ve bazı insanları ertesi gün Edirne'ye sürdüler. (ŞTYZ: 29)
4. Sovyet Elçisi Mdivani, Yunanlıların çekilirken yakıp yıktıkları şeylerin yeniden yapılabilmesi için Mustafa Kemal'e 30.000 altın Rublelik yardımı teslim etti. Mustafa Kemal buna 12'de teşekkür edecek. (HM: 13; Yerasimos: 367; Şimşir III: 299) ★ Lenin, yiyecek sorununun ele alındığı bir toplantıda, 16 Mart tarihli Sovyet-Türk Anlaşması için "Türklerle bizi Kafkaslar'daki ezeli savaşımlardan kurtarma çaresi olan bir barış anlaşması yaptık" dedi. (Şemsutdinov: 50).
5. Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Roma'dan Curzon'a gönderdiği protestoda, İngilizlerle tutuklu değişimini öngören 16 Mart tarihli anlaşmanın uygulanmamasını kınadı. Yunanlıların ileri harekete geçmesinden umutlanan İngilizler, anlaşma gereğince bırakmaları gereken Malta tutuklularını bırakmamış bulunuyor. (Şimşir 2: 415)

6. TBMM 110 sayılı yasa ile Anadolu-Bağdad demiryolu ulaşım tarifesini 6 misline çıkardı. Hatlardaki taşıma ücretleri, hattın bulunduğu yere göre, 1888, 1892 ve 1902 yıllarında hazırlanan tarifelere göre alınıyordu. Hükümet, hem demiryollarındaki sivil ulaşımı kısıtlayarak hatları askerî ihtiyaçlara ayırmak hem de gelir sağlamak istiyor. (ZC 9: 432, 442; **Düstur** 3/2: 27; **HM**: 10; **CR**: 12; **Müderrişoğlu**: 342)
7. İkinci İnönü Zaferi üzerine, Fransız gazetelerinin çoğu, Yunanistan'ın bu savaşı kazanamayacağı yorumunu yapıyor. Yarı resmî **Le Temps**: Tek bir çözüm var: Samimiyetle Türklerin bağımsızlığını tanımak. Onlara İzmir'i, Edirne'yi vermek. (**Akyüz**: 184) **Peyamı Sabah**: Hezimetin Avrupa'da akisleri. —Yunan zayıflığı hakkında malumat. **İleri**: Kuvayı Milliye'nin yeni saldırısı, Afyon Karahisar istikametinde. —Zaferimiz Avrupa'da iyi etki bıraktı. **Alemdar**'da Mahir Sait, TBMM'nin yeni anayasasına çatıyor: Muzır kanun... İttihatçıların eseri... **İkdam**: Anadolu'da yeni darbe için hazırlıklar. Aslanlar gibi harbediyorlar. **Vakit**: İsmet Paşa Hazretleri, istifalarının sebebini izah ediyor. —İstanbul Rumlarının gayretkeşliği. —Atina müthiş bir ümitsizlik içinde. **Vahdet**: Bursa önlerinde ordumuz Aksu-Demirci hattını yarmıştır. Bu suretle Kuzey Cephesi'ndeki Yunan ordusuna artık tamamiyle mahvolmuş nazarıyla bakılabilir. —Fransa ile uzlaşma. —Son Yunan yenilgisinin etkileri. **Akşam**'da N. Sadık: Anadolu'ya karşı namus borcu. —Ordumuz Bursa cephesinde taarruzlarına devam ediyor. **Karagöz**'de Papulas'a taş: Hayda!... —Papulas'ın ordu emri: Düşmanı İran ve Kafkas içlerine sürdük. Yağmur yağdı, şemsiyesiz olduğumuz için asıl mevzilerimize döndünüz.

10 - PAZAR

1. Afyon Cephesinde Aslıhanlar çarpışması devam ediyor. Türk kuvvetlerine karşı saldırıya geçen ve bir parça ilerleyen Yunanlılar gece mevzilerine döndüler. İki taraf ağır kayıplar verdi. (**HM**: 11; **AS**: **İleri**: 12; **PS**, **Alemdar**: 12, 13; **TİH** II/3: 549; **KASÖT**: 285)
2. Merkez Ordusu Kumandanlığı, Koçkiri isyancıları üzerine 3.161 er ve 1351 hayvandan meydana gelen birliklerine saldırı emri verdi. (**TİH** VI: 163; VI (1974): 272 ★ Nurettin Paşa, ordu bölgesi içinde memur, asker ve belediye başkanlarına hitaben yayımladığı bildiride, harekâtın Kürtlere ve Alevilere karşı olmadığını, Rumlara dokunulmayacağını, askerî hareketla ilgili haberleri yayanların şiddetle cezalandırılacağını bildirdi. (**GM**: 17; **Tepeyan**. 74)
3. Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Ankara'ya dönmek üzere İtalya'nın Brindisi limanından İstanbul'a hareket etti (**Şimşir** 2: 416).
4. Mustafa Kemal, İkinci İnönü Zaferi'ni İstanbul'dan kutlayan Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bey'e (Bolayır) yazdığı teşekkür telgrafında "Yaralı vatanın kurtuluşu ve bağımsızlığı için ölmek yolunda bugünkü nesle feda-

kârlığı öğreten Büyük Kemal” hakkında beslediği saygıyı belirtti. (ASD V: 131; ATT: 15)

5. **Hakimiyeti Milliye:** Anadolu hayatıyla, Padişah saltanatıyla mesgul. —Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han’ın Hopa’dan Mustafa Kemal’e telgrafı: “Kutsal İslam toprağına adım attım”. **Yenigün:** Afgan Elçilik Kurulu Trabzon’da. **Peyamı Sabah:** Gökbayrak Taburu Karamürsel’i zaptetti. Kıtaları-mız Kestel hattını yardılar. **Morning Post**’ta Mustafa Kemal’in demeci: Ankara ile İstanbul’un anlaşması bir emrivakidir. Gerektiğinde hükümet birliği gerçekleşecektir. (Jaeschke 1: 147) **İleri:** Yunanlılara artık harpten vazgeçmeleri tavsiye olunuyor. **Alemdar:** Bursa’ya bir buçuk saat yaklaşıl-mıştır. Kestel-Demirci hattında savaş devam ediyor. **İkdam:** Yunanistan’da şiddetli heyecan. —Gökbayrak taburu Karamürsel’de. —İngiliz kömür ame-lesinin grevi. **Vakit:** Yunanlılar, 6-7 yıldan beri Sibirya’da vatandan uzak kalan esirlerimizi yolda gelirken savaş esiri sıfatıyla tutuklayarak Yunanis-tan’a sevk etmişlerdir. —Şehzade Selim Efendi’nin Anadolu’ya 50.000 kuruş yardımını. **Vahdet:** Karamürsel, Gökbayrak Taburu tarafından işgal edildi. —Kahramanlardan bir heyet (resim). —Yunanlılar, Türk ordusunda yaban-cılar bulunduğu yalanını ortaya atarak yenilgilerini küçültmek istiyorlar. —Hilal-i Ahmer’e yardım (liste). **Açıksöz:** Tekrar konferansa davete hayır cevabı vereceğiz. —Fırkalarımız düşmanı Uşak istikametinde süratle takipte. —Rus Cumhuriyeti, zaferimizi tebrik ediyor. Ve Ahmet Muhtar’ın buna ce-vabı.

11 - PAZARTESİ

1. Atlı tümenler, Uşak kesiminde Yunanlılara saldırıp akşam geri çekildiler. Çivril’de Türk birlikleri, Yunan birlikleri karşısında geri çekildi. Banaz, Yunanlılardan geri alındı. Gördes’te kurulan akıncı müfrezesinin ilk olarak Kızıllar köyünde bir Yunan harita müfrezesini pusuya düşürmesi üzerine, Yunanlılar köyü yaktı. (HM: 12, 13; Alemdar: 13; PS: 14; Güralp: 158; TİH II/3: 535; KASÖT: 287; Vandemir 1: 18) ★ Güney Cephesi Komutanı Refet Paşa, Genelkurmay Başkanlığı’na, düşmanın artçı savaşları yaparak çekildiğini, son darbeyi vuran ordunun takip ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal, yarın vereceği cevapta “zafer”i kutlayacak. (HM: 13; İncedayı 1: 62)
2. Yunan Millet Meclisi’nde, yeni Başbakan Gunaris, silah altına çağrılan yedeklerin göreve koştüğünü, Eskişehir önündeki harekâtı, teknik zorluklar nedeniyle ertelediklerini söyledi. Kral’ın Anadolu’ya ne zaman gitmesi gerektiği tartışıldı. Muhalefet lideri Stratos, Kral’ın halk tarafından başkumandan olarak görüldüğünü ve sevildiğini söyledi. Loca ve salondan “İstanbul’a! İstanbul’a!” sesleri yükseldi. (Dusmanis: 308; BTTD 49: 15) ★ Yunan Başbakanı ve bazı bakanları, General Metaksas’ı Genelkurmay Başkanlığı’nı almaya davet ettiler. Yunan Hükümeti’nin Anadolu harekâtına muhalefet et-

miş olan General, 7 Nisan'daki gibi bu öneriyi de reddetti. "Türkler, onlara karşı savaştığımız hürriyet ve bağımsızlık için şimdi bize karşı savaşmak isteğiyle yanyıyorlar. Bizim istilacı olduğumuzu biliyorlar. Kendi varlığı için çarpışan bir halka ne yaparsınız?" dedi. Sevr sınırında savunmaya çekilmesini, hatta, Anadolu'nun boşaltılmasını istedi. Hükümet üyeleri, Papulas'ın ve danışmanlarının tavsiyesi üzerine saldırıya geçtiklerini, yanıldıklarını, hata ettiklerini kabul ettiler, zafer kazanmadan geri çekilmenin Hükümet'i, hatta Kral'ı zor durumda bırakacağını söylediler. (TK 102: 550)

3. Merkez Ordusu, Nurettin Paşa'nın dünkü emri üzerine Koçkiri Aşireti'ne karşı askerî harekâta başladı. Bazı köyler yakıldı. (TİH VI: 163; VI (1974) ; 272)
4. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Ankara'ya gönderdiği raporda, Sovyetler'e güvenilemeyeceğini ileri sürdü. Batı devletleri ile, özellikle ABD ile bir an önce anlaşma yapılması gerektiğini yazdı. (Cebesoy 2: 151) ★ Yusuf Kemal Bey, Ankara'ya dönerken uğradığı Bakû'dan gönderdiği raporda, Moskova Anlaşması'nı ve eklerini Seyfi Bey'le göndermekte olduğunu belirtti. Stalin'in gayreti ile imzalandığını belirttiği anlaşmayı madde madde anlattı (Tengirşek, 1981: 223). ★ Mustafa Kemal, Karabekir'in 27 Mart tarihli yazısına cevap vererek, onun Sovyetlerle ilişkilerin esaslı bir hale getirilmesi önerisini uygun bulduğunu belirtti (Karabekir 1: 907).
5. Mustafa Kemal, Karabekir'den, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adına "Muhafaza-i Mukaddesat" ibaresinin eklenmesine engel olunmasını istedi. Karabekir, kongreye kadar dernek tüzüğünde değişiklik yapılmamasını yöneticilerinden istiyecek, ancak 12 Nisan'da olumsuz cevap alacaktır. Karabekir, 25'te yeni bir ricada bulunacaktır. Raif Efendi, karargâha gelecek Bolşeviklik hakkındaki kaygılarını bildirecektir. (Karabekir 1: 918)
6. Anadolu'da komünizm akımı yayılıyor: Erzurum Mebusu Mustafa Durak Bey, Meclis'in gizli oturumunda Doğu Anadolu izlenimlerini anlattı. Komünizmin şiddetle aleyhinde bulundu. Halkın, Bolşevizm'i kurtarıcı olarak bildiğini, oysa komünizmde 20 yaşından yukarı herkesin ölüme mahkûm edildiğini, dinin olmadığını, kadınların ortak mal olduğunu, herkesin memur olduğunu, Rusya'nın açlık içinde kıvrandığını, Buhara'da parçalanmamış memur kalmadığını, Rusların propaganda için Türkiye'ye milyonlarca lira para soktuğunu, Bolşevikliği Yahudilerin icat ettiğini söyledi ve Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye girişini anlattı. (GCZ 2: 28)
7. **Hakimiyeti Milliye:** Şimdi İstanbul da sevinç içinde. Papulas ricat ediyor fakat Padişah'ın saptığı yanlış yoldan ricatına ihtimal yok. —Mısır önemli olaylar arefesinde. **Vakit:** Türk kuvvetleri, Afyon cephesinde büyük bir saldırıya başlamıştır. Eskişehir ricatı, bela yıldırımını gibi tesir etmiş. —Anadolu şevk ve meserret içinde. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Şaşkınlık.... **Vahdet:**

Anadolu'da çete yoktur. İnönü'yü Rum Sındığı yapan küçük ordumuzun büyük imanı olduğu gibi, kahraman askerlerimizi, düşmanı tepeleyecek noktalara sevk eden de kumanda heyetimizin ehliyet ve kabiliyeti olmuştur. —Salihli ve Mentеше istirdad olunmuştur. **Açıksöz:** İngiltere maden amelesinin grevi çok mühimdir. —Fransızlar Ankara'ya sefir gönderiyorlar. **Yenigün:** Büyük şehit Talat Paşa. Tarih, onun sedakârlığını unutmayacak. **Alemdar:** Yerde sürünen İttihat ve Terakki yılanı, yavaş yavaş doğrularak milletin beline dolanmaya başladı. Fırsat bulursa boğazına da sarılacağını hiç bir zaman hatırdan çıkarmamak gerekir. (Mahir Sait). **İkdam:** Kuvayı Milliye sıkıştırıyor. —Mustafa Kemal hakkında yazılmış ilk şiir: Kahramanlara Destan: Mustafa Kemal Paşa'ya. (Orhan Seyfi) **Akşam'**da N. Sadık: Yunanistan kendi içinde daha büyük bir bozgundan hiç bir tedbirle kurtulamaz. Bursa **Kevkep'**te, Yunan yönetiminin çekirge ile mücadele bildirisi (**Eğilmez:** 116).

12 - SALI

1. Güney Cephesi kuvvetleriyle Yunan kuvvetleri arasında 5 gündür süren Aslıhanlar Savaşı sona erdi. Savaşın kesin bir sonuç alınmadı. Refet Paşa dün, düşmanın yenildiğini ve çekildiğini bildirmişti. Mustafa Kemal verdiği cevapta onu "Dumlupınar'da kazandığı zafer"den dolayı kutladı. "Ordumuz gök gürültülerini andıran bir uğultu ile tarih sahnesine yeniden çıktı" dedi. ★ Mustafa Kemal, 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e (Altay) çektiği telgrafta da, düşmanı takipte gösterdiği başarıdan ötürü teşekkür etti. (**HM:** 13; **Alemdar,** **PS:** 17; **HTVD** 54; ves. 1254, 1255; **TİH** II/3: 258; **Altay:** 294; **ATT:** 16; **KASÖT:** 289 "Yunanlıların büyük zaferi"; **İncedayı** 1: 62)
2. İnsanlık âlemine bir bildiri yayımlayan Mustafa Kemal, Anadolu'daki Yunan zulümlerini protesto etti, bunları örnekleriyle anlattı (**CR:** 11: **HM:** 13; **AS:** 14; **Öğüt:** 15; **ATTB:** 376). ★ 100 kişilik bir Yunan birliği ile çevre köylerden toplanmış Rum çeteler, Yalova'nın Kirazlık Köyü'nü basarak köy alanında topladıkları erkekleri dipçiklerle dövdüler. Evleri basıp yağmaladılar ve ateşe verdiler. Dağlara kaçamayan halkı Yalova'ya sevkettiler. Kimilerini öldürdüler. (**TYF** II: 93)
3. Mustafa Kemal, Sovyetlerin Ankara Elçisi Mdivani'ye, 30.000 altın ruble için bir yazıyla teşekkür etti. Sovyetler bu yardımı, Yunanlıların çekilirken yakıp yıktıkları şeylerin yeniden yapılabilmesi için 9'da Mustafa Kemal'e, Mdivani'nin eliyle teslim etmişlerdi. (**HM:** 13; **ATTB:** 379; **Yerasimos:** 370; **Şimşir** III: 299) ★ Mustafa Kemal'in Afgan Elçisi Ahmet Han'ın Ho-pa'dan Türkiye toprağına ayak basışında ve ayrıca İnönü Zaferi'ni kutlayan telgrafına bugün yayımlanan cevabı (tarihsiz, **HM:** 13). ★ Mustafa Kemal, Doğu Cephesi Komutanlığı'na, silah ve cephane yüklü olarak bekletilen motorun hareket ettirilmesi konusunda, Moskova'dan hareket etmiş olduğu bilinen Yusuf Kemal Bey'in nerede olduğunu sordu (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 321).

4. Merkez Ordusu, Koçkiri köylerine karşı harekâtına devam ediyor. Bugün de bir çok köy yakıldı. İsyancılar ve halk, evlerini bırakıp kaçmaya devam ediyor. (TİH VI: 164; VI (1974): 273)
5. 21 Mart'ta dokunulmazlığı kaldırılmış olan Tokat Mebusu Nazım Bey, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından tutuklandı. Nazım Bey, Hükümet'in dağıtma emrine rağmen Yeşilordu Cemiyeti'ni devam ettirmek, komünist bir örgüt yönetmek, Hükümet'i devirmeye teşebbüs ve Çerkez Ethem'le işbirliği gibi suçlamalarla yargılanacak ve bunlardan komünist örgüt kurarak Hükümet'i devirmeye teşebbüs suçundan 9 Mayıs'ta 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılacaktır. (Tunçay: 252)
6. İngiltere Hükümeti, Malta'daki Türk tutuklulardan 40'ını bırakmaya karar verdi. İngilizler, Bekir Sami Bey'le yaptıkları 16 Mart tarihli anlaşmaya rağmen Yunan ileri harekâtından umuda kapılarak değiş-tokuş anlaşmasını uygulamaya yanaşmıyorlardı. (Şimşir 2: 417)
7. Enver Paşa, amcası Halil Paşa'ya yazdığı bir mektupta, Ankara Hükümeti'nin İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadi'nin başına geçmeyi isteyip istemediğini ve Halk Şûralar Fırkası'nı nasıl karşıladığını sordu; Ali Fuat Paşa ile görüşmelerini anlattı. Mektuba göre Enver Paşa, Hükümet'in Doğu siyasetini sormuş, Halk Şûralar Fırkası'nın programını vermiş. Ali Fuat Paşa, Hükümet'in yeni bir anayasa hazırlamakta olduğunu söyleyerek, faydalanmaları için parti programını Ankara'ya göndereceğini söylemiş. (Karaman: 139)
8. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, Karabekir'e, derneğin adına "Muhafaza-i Mukaddesat" ibaresini eklemekte ısrarlı olduğunu bildirdi. Sebep olarak yurttaki Bolşeviklik, Halkçılık gibi akımları önlemek istediğini gösterdi. Önceki gün Mustafa Kemal, Karabekir'den bu ibareyi kullanmalarını önlemesini istemiş, Karabekir de bunu Merkez Kurulu'ndan rica etmişti. (Karabekir 1: 918)
9. Yunan Hükümeti'ne dış politikanın tartışılmasını önleme yetkisi verildi. Yürün çıkarılacak bir kararname ile bu tartışmaların sansür edilebilmesi için Yunanistan'da sıkıyönetim ilan edilecek. (Rentis: 51)
10. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle'in raporu: Yunanlılar tam bir bozguna uğradılar. Yeniden harekete geçeceklerini ilan etmeleri ise tam bir şarfaradır. Kemalistlerin ise kazandıkları askerî zaferler sonucunda millî duyguları son derece arttı. Ankara, kapitülasyonları tanımıyor, madenleri millileştirmek için harekete geçti. Bu durum İtilaf Devletleri için büyük bir kayıptır. (Kerman: 30)
11. Rizoypastis (Atina): Eskişehir Savaşları Yunanlılara ne kadar zayıyata malolmuştur? Bu kıtal ne zamana kadar sürecektir? Hedefi nedir? Hükümet bu macerada ne derecelere kadar devam edecektir? (İkdam: 19) Hakimiyeti

Milliye: Pişmiş tavuğun başına gelmeyenler Yunanistan'ın başına geldi. Yunanistan öküze benzemek için şişirirken patlayan Lafontain'in kurbağasına benziyor. **Yenigün:** Türk askeri bir ejderha gibi! **Vakit:** Yunanistan'ın durumu tehlikelidir. —Bahriye Nazırı Salih Paşa istifa etti. **Öğüt:** Kon-ya'da zafer bayramı. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Yeni bir safha. **İleri:** Güney'de Yunanlılara mükemmel bir tuzak. **İkdam:** Mağlubiyetin mesuliyetini Kral'a yüklüyorlar. **Vahdet'in** (koleksiyondaki) 45. ve son sayısı: Yunanistan'ın vaziyeti. —Münir Cemil: İzmir ve Trakya'nın boşaltulmasından başka çıkmazdan çıkış yolu yok. —Büyük temsili resim. (Kahraman bir Türk süvari neferi) **Açıksöz:** Fransızlar bize heyet gönderip anlaşmak istiyorlar. Olur, pekâla. Yalnız Adana'dan derhal çekilmek, bizden gayemize aykırı bir şey beklememek şartıyla. —Edirne'de Yunanlılarla Bulgarlar harbe tutuştular. **Akşam:** Anadolu'da umumî bir seferberlik ilanı. —Yunanlılar harbe devam edecekler. Yeniden asker topluyorlar. —Anzavuraki ne yapıyor?...

13 - ÇARŞAMBA

1. Refet Paşa, emrindeki kuvvetlere harekâta devam etmeleri emrini verdi. Üç gün sürecek olan Dumlupınar Savaşı başladı. Yunanlılar mevzilerini güçlendirdiler. (HM: 14; Alemdar: 16; TİH: II/3: 562)
2. İkinci İnönü Savaşı'nın devamı konusunda Meclis'te bilgi veren Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa "Bu başarının kazanılmasında en büyük sebep, milletin tamamıyla uyanmış olan bağımsızlık azmidir. Bu azim Anadolu'yu baştan başa sarmaktadır. Bundan sonra daha azimli ilerleyeceğiz. Düşmanı tam çökerteceğiz" dedi, sürekli alkışlandı. Saruhan Mebusu Mustafa Necati "Milletimizin geçirdiği şu iki yıllık devrim, dünyanın en büyük devrimidir, yeni hayata doğru devrimler yapan milletimiz, ölüm halinde bulunan milletin ölmeyen azmini, imanını dünyaya göstermiştir. Doğu diriliyor" dedi. Lazistan Mebusu Osman Bey de "Tarihimizde bu kadar yüce bir savaşa atılmamıştık. İnönü'nde parlayan zafer silahı, Bulgaristan'da, Trakya'da, Arnavutluk'ta, Mısır'da, Irak'ta, her yerde eserini gösterecektir. Bu zafer bütün İslam âleminin uyanmasıyla sonuçlanacaktır" diye konuştu. (ZC 9: 474; HM: 14; Külçe: 201) ★ Mekteb-i Mülkiye'nin zafer dolayısı ile müsameresi (Çankaya I: 448).
3. Koçkiri Aşireti üzerine Merkez Ordus'unun harekâtı, şiddetini artırarak devam ediyor. Bugün de bazı köyler yakıldı. Fırat'ı geçmek için uğraşanların birçoğu öldürüldü. 500 kişinin çoğu yok edildi. (TİH VI: 165; VI (1974): 273; Uzel 2: 40)
4. 11. Kızılordu Komutanı Hekker, Bakû'dan Karabekir'e yeni bir nota vererek Türk ordusunun Gümrü'yü acele boşaltmasını istedi, aksi halde birliklerini Gümrü'ye göndereceğini ihtar etti. Türk birlikleri şehri 22'de boşaltacaktır. (TİH III: 247; Karabekir 1: 892; Şemsutdinov: 56)

5. Londra Konferansı'ndan dönen Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, İstanbul'a geldi. Bekir Sami Bey, 24'te Ankara'da olacak, İtilaf Devletleri ile yaptığı anlaşmalar TBMM tarafından reddedilince görevinden ayrılacaktır. (İkdam, PS, İleri: 14) ★ İstanbul'da Sevr Anlaşması'nın kabulünden yana çevreler Ankara'nın ikna edilmesi konusunda Bekir Sami Bey'e güveniyorlar. Bugünkü Alemdar'da Mahir Sait'in yazısı: Bekir Sami Bey, siz ılımlı ve tedbirli bir zatsınız. Sizi bu dili kullanmaya sevkeden sebep beni çok korkutuyor. Rica ediyorum, Ankara'da arkadaşlarınızı sakinleştirmeye çalışınız. Ankara'da gördüklerinizi korkmadan anlatınız. Millet artık barış istiyor. (Alemdar: 15)
6. Halide Edip'in başkanlığında bir toplantı yapan Ankaralı kadınlar, savaşta ölenlerin çocukları için illerden ve bütün dünya Müslüman kadınlarından yardım istemeye karar verdiler. İllere yayımlanan bildiride, her ilin kadınlarının o ildeki çocuklara bakmaları istendi. (HM: 15; AS: 18; İstanbul kadınlarına yapılan çağrı: İkdam, İleri, Alemdar, Vakit: 18)
7. Savaş aleyhtarı General Meteksas'ın bu görevi iki kez reddetmesi üzerine Kral'ın Genel Yaveri Victor Dusmanis, Yunan Genelkurmay Başkanlığı'na atandı. Başkanlık yeniden örgütlendi. Ksenefon yaverliğe getirildi. Dusmanis'in verdiği bilgiye göre, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da 4.364 subayı, 122.164 eri var. Ayrıca, Trakya-Makedonya'da 55.000, Epir'de 15.000 kişilik Yunan kuvveti bulunuyor. 233.000 kişilik Yunan ordu mevcudunun yaklaşık 50.000 kadarı ise Yunanistan'da. (Dusmanis: 33) ★ Yunan Parlamentosu'nda milletvekilleri Kemalistlerle ilişki kurmakla suçladıkları Fransa ve İtalya aleyhinde konuştular. Bir milletvekili: "Yunanistan, Büyük İskender ve Bizans imparatorlarının üzerine bastığı ülkelere yeniden Yunan medeniyetini götürüyor" dedi. (BTDD 49: 16)
8. General Townshend, Avam Kamarası'nda, İngilizlerin Türk milliyetçi kuvvetleriyle savaş halinde olup olmadığını Başbakan'a sordu. Hükümet adına verilen cevapta, bir barış anlaşması imzalanıncaya kadar, teknik yönden ortada bir savaş bulunduğu, ancak, Türk-Yunan çatışması karşısında İngiliz tutumunun tarafsızlık olduğu bildirildi. (Kürkçüoğlu: 138)
9. İstanbul Yüksek Komiseri Rumbold'un Curzon'a gönderdiği yazıda, İstanbul'da dokuz gazeteden altısının Ankara'yı desteklediği, Müttefik sansürünün de bunun önüne geçemediği, son Türk-Yunan savaşının basını daha da kamçılادığı bildirildi. "Camiler, Kemalist propaganda merkezi rolü oynuyor" denildi. (Şimşir III: 287)
10. Mehmet Emin Yurdakul ve Yusuf Akçura, Ankara'ya geldiler (HM: 14).
11. Büyük Millet Meclisi, Maliye Bakanı Ferit Bey'e güvenoyu verdi (ZC 9: 473; HM: 14).

12. İsmet Paşa, Fevzi Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Mustafa Kemal'e gazi unvanının verilmesini önerdi. Fevzi Paşa, 16'da verdiği cevapta, bunun Güney Cephesi'nin durumu belli oluncaya kadar ertelenmesini uygun bulduğunu bildirecektir. (HTVD 58, ves. 1322)
13. **Hakimiyeti Milliye:** Beş gün devam eden şiddetli savaşlardan sonra, kahraman ordumuz düşmanı nihayet Dumlupınar'da da mağlup etti. —Afgan Elçisi Ahmet Han'ın Ankara'ya gelirken Trabzon'da İstikbal gazetesine demeci: Bağımsızlık için çekilen Afgan kılıcı. **Açıksöz:** Dumlupınar'da düşman büyük zaiyatla tardedilmiştir. —Lenin diyor ki: "Yeni bir genel savaş başlangıcındayız. Genel bir ihtilal mümkün değildir". Lenin'in Alman ihtilalinden ilham aldığı muhakkaktır. Bunlar millî de olsa, büyük dalgalanmalar yaratacak. —Zaferimizin köylerdeki yankıları. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Zavallı Anadolu. —İngiltere'nin siyasetinde önemli değişiklik. **Öğüt:** Amerika'nın sulh konferansı. **Vakit:** Amerika'da Türklerin ilk savunucusu: Hahambaşı Hayim Nahum Efendi. **İleri:** Anadolu'da herkes, vatan savunmasına davet edildi. Silah tutmayanlar da cephe gerisinde çalışacak. **Akşam:** Anadolu yaralılarına yardım için Padişahımız 10.000 lira ihsanda bulundular. —Averof'un karaya çıkardığı bahriye neferlerinden iki bölük, sokak muharebeleri neticesinde Kazıklı'da esir edildi. **Journal d'Orient,** Ferner Patrikhanesi ile Atina arasındaki anlaşmazlıktan üzülüyor: Yunanistan iki baş ile idare edilemezdi. Kirli çamaşırların aile içinde yıkanması gerekirdi. İki kardeşin kavgası, komşulara eğlence yapılacak kadar ileri götürülmemeliydi. (**Alemdar:** 14) **İkdam:** Yunanistan'daki elem verici ıstırap pek büyüktür. **Karagöz'de,** cankurtaran simidi ile mağrurca ricat eden Papulas...

14 - PERŞEMBE

1. Bütün cephelerde Yunanlılara karşı saldırılardan bir sonuç alınamadı. İkinci İnönü yenilgisinden sonra taktik üstünlük Yunanlıların eline geçti. Dumlupınar Savaşı'nda Türk kayıpları: 400 ölü, 800 yaralı, 4.000 kayıp... Yunanlılar ise 300 ölü, 711 yaralı verdiler. (TİH II/3: 567; HM: 15)
2. Bakanlar Kurulu, Sovyetlerin verdiği sürekli notalar sonucu, onlarla bir çatışmaya meydan vermemek için Gümrü'deki birliklerin bir hafta içinde çekilmesine karar verdi. Genelkurmay, Karabekir'e Türk işgali altındaki Ermenistan topraklarından taşınması mümkün gereçlerin alınmasını emretti. Çekilme, 25'te tamamlanacak. (TİH III: 43; Karabekir 1: 893)
3. İngiliz Hükümeti Yunanistan'a, Türk-Yunan savaşında kesinlikle tarafsız olduğunu bir nota ile bildirdi. İtilaf Devletleri, bu savaşta tarafsızlıklarını 18 Mayıs'ta resmen ilan edecekler. (Jaeschke 1: 148; Kürkcüoğlu: 185)
4. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, dün Roma'dan İstanbul'a gelen Bekir Sami Bey'le, İngiliz esirleri konusunu görüştü. Ondan, 40 Malta tutuklusunu

na karşı bütün İngiliz tutukluların salıverileceği sözünü aldı. (Şimşir 2: 423) ★ Bekir Sami Bey, İstanbul'dan Ankara yolculuğuna çıkarken gazetele-re bir demeç verdi: "Büyük devletler varlığımızı tanıyorlar. Bugün ortada yalnız bir Türk-Yunan savaşı vardır. Gayemiz uğruna millet, son damla ka-nını akıtacaktır" dedi. (PS, Vakıt, Alemdar: 15) ★ Tefik Paşa, Lon-dra'dan İstanbul'a döndü. İstanbul Hükümeti'nin Londra Konferansı'na katılan diğer üyeleri daha önce dönmüşlerdi.

5. Şeyh Ahmet Sunusî, Diyarbakır'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafla İnönü Zaferi'ni kutladı (HM: 19; GM: 20).
6. **Akşam:** Uzlaşma yok (N.Sadık). —Bekir Sami Bey'in gazetemize beyanatı: Milletimizin geleceği, bugünkü harp sırasında hakim olacak neticeye bağlıdır. **Vakit:** Bekleyiş devri. —Türk yaralılarına Zatışahane 10.000 lira, Ha-rem-i Hümayun 3.000 lira bağışladı. **Yeniğün:** Ordusuna, vatanına ve mec-lisine dayanan milletimiz, bundan sonra Batı'ya hakkını daha yüksek sesle söyleyecektir, Doğu'ya da ümit ve iman nurlarını saçacaktır. **Hakimiyeti Milliye:** Curzon perdeyi değiştirdi. —Mehmet Akif'in şiiri: Süleyman Na-zîfe. **Açıksöz:** İzmir'e doğru: Haydi arkadaşlar, yolunuz açık olsun. —Hin-distan'da İngilizlere karşı boykotaj başladı. **Öğüt:** Balkanlarda yangın. **Pe-yamı Sabah:** Güney'de çevirme hareketimiz başarıyla bitti. —Yunanis-tan'da sıkıyönetim. —İzmir'de Yunan Hükümeti nasıl karşılandı. **İleri ve Alemdar'da** Padişah'ın yaralıları için yaptığı 10.000 lira yardım. **Alemdar:** Anadolu'da askerî durum, lehimize gelişmeye devam ediyor. **İkdam:** Anka-ra'dan gelen bir ecnebi: Mustafa Kemal, Anadolu'ya hayat vermiştir. **El Ahbar** (Kahire): Mısır Hilal-i Ahmer'i, hürriyetleri için bütün kuvvetlerini sarf eden Anadolu kahramanlarına yardım etmesi için Mısırlılardan çok sa-yıda mektup alıyor (**İkdam:** 29). ★ Gazeteci Bayan Berthe Georges-Gaulis, Burdur'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Ankara'ya gelmek üzere 6 Şubat'ta Paris'ten ayrıldığını, Fransa'ya geri dönmek zorunda kaldığı için üzüntülerini bildirdi. 17'de Mustafa Kemal onu Ankara'ya davet edecek, 18'de olumlu cevap alacaktır. (Şimşir 5: 112) Bursa **Kevkep** gazetesinin 12. sayısında Askerî Yönetim adına Yarbay İspartitos'un bildirisi: Şimdiye kadar teslim edilmesi gerektiği halde, teslim edilmemiş silahların 5 gün içinde getirilmesi... (Eğilmez: 118)

15 - CUMA

1. Koçkiri Aşireti üzerine 11'de başlayan hareket devam ediyor. Bazı köyler is-yancılarla birlikte doğuya çekiliyor. Merkez Ordusu birlikleri 400 koyun, bol miktarda zahire ve erzağa el koydu. Koçkiri zaptedildi. (TİH VI: 166; VI (1974): 274)
2. Batı Cephesi'ne verilen raporda, düşmanın hakim noktalarda bulunduğu, şimdilik keşif kolları çıkartıldığı, askerlerden firarlar olduğu bildirildi. Genel-

kurmay, Aslıhanlar ve Dumlupınar savaşlarında zayıf düşen tümenlerin takviye edilmesi emrini verdi. Yunanlıların yeni bir saldırı ihtimaline karşı hazırlıklı olunması da istendi. (HTVD 54, ves. 1256)

3. Balıkesir ve Adapazarı bölgesinde üç defa ayaklanarak Ankara Hükümeti'ni oldukça uğraştırmış olan Anzavur Ahmet, Rahman adında bir Arnavut tarafından Biga'da öldürüldü. Anzavur'un adamlarından birinin Rahman'ın karısının ırzına geçtiği, cinayetin bu nedenle işlendiği bildirildi. (PS, İkdâm: 18; HM: 22; AS: 25 "Canı cehennemé")
4. Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı, Karabekir'den Ermenistan topraklarının bir hafta içinde boşaltılmasını istediler (Karabekir 1: 893). ★ Sovyetler, Nahcivan'ın bağımsızlığını tanıdı. Burayı Ermenilerden korumak için gönderilmiş olan Nahcivan Türk Birliği, Doğu Beyazıt'a döndü. Hükümet, Doğu Cephesi Komutanlığı'ndan 3. Kafkas Tümeni'nin Batı Cephesi'ne gönderilmesini istedi. Tümenin Batı'ya aktarılması işi 27 Mayıs'a kadar sürecektir. Genelkurmay, 30 Temmuz'da bir tümenin daha Batı'ya gönderilmesini isteyecektir. (TİH III: 250; Bıyıklıoğlu: 87; Ünüvar: 87)
5. İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson, Yunanistan Başbakanı Gurnaris ve Dışişleri Bakanı Baltacis'e saldırıdan sakınmalarını ihtar etti (Jäschke 1: 148). ★ Yunan Meclisi'nde Türkiye'nin durumu tartışılmaya devam edildi. Bir milletvekili, Türkiye'nin birleşmiş olduğunu söyleyerek "Müttefikler bize yardım etmezlerse, hareket serbestisi versinler, Yunan ordusu İstanbul'a kolayca girebilir, oradan Ankara'ya varabilir" dedi. (BTDD 49: 16)
6. Ayasofya Camii'nde İnönü şehitleri için mevlit okutturuldu. Abdülmecit, Şeyhülislam Nuri Efendi ve diğer devlet ileri gelenleri de mevlitte hazır bulundu. (İleri, Alemdar, İkdâm: 16) ★ Kastamonu Nasrullah Camii'nde de İnönü ve Dumlupınar şehitleri için mevlit okutturuldu (AS: 15).
7. 2,5 ay önce Yunanistan'ın Atina'daki askerî genel karargâhına atanmış olan Guvelis, kızgınlıkla istifa etti. Bugün subayları toplayarak veda eden Guvelis, Anadolu'da Türk ordusunun yok edilmesi için 6 doğum erin seferber edilmesini istemiş, fakat bu kabul edilmemişti. İkinci İnönü yenilgisi de Guvelis'in moralini bozmuş bulunuyor. (Roda: 144)
8. Gece, şerefine verilen bir ziyafetten sonra Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han ve elçilik kurulu, Samsun'dan Ankara'ya hareket etti (AS: 22; Umur: 37). ★ Bekir Sami Bey başkanlığındaki Türk kurulu, Samsun'da törenle karşılandı. Bekir Sami Bey, belediye alanında toplanan halka bir konuşma yaptı. (HM: 17; Umur: 37)
9. Enver Paşa, Moskova Türk Elçiliği'nde, Ali Fuat Paşa'dan Türkiye hakkında bilgi aldı. Cemel Paşa'ya yazdığı mektupta, Afganistan harekâtı için

Rusların silah yardımını hâlâ beklediklerini bildirdi. Ermenistan ve Gürcistan'ın Bolşevikleşmesinden dolayı memnunluğunu anlattı. (**Tanin:** 29.10.1944) ★ Münih'te bulunan Dr. Nazım Bey de Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Anadolu'ya geçmek için Mustafa Kemal'e mektup yazdığını, cevap beklediğini bildirdi (**Tanin:** 14.10.1944).

10. Belçika Orta Elçisi De Welle'in raporunda Oşida'nın İstanbul'a gelişi yorumlandı: Osmanlı İmparatorluğu Japonya için verimli bir pazar olabilir. Japonya böylece Sovyetler'i kontrol imkânını bulabilir. Japonların Avrupa siyasetine karışmaları endişe vericidir. Oşida Turan ırkından gelen Türklerle Japonlar arasında bir bağ kurdu. İstanbul'da sempatiyle karşılanacaktır. (**Kerman:** 30)
11. **Akşam:** Yunanlılar sulthan bahsetmeğe başladılar. Anadolu'dan bir parça hüsnüniyet bekliyorlar. **İkdam:** Beş gündür devam eden Dumlupınar meydan savaşında kahraman piyadelerimizin savletleri ve süvari fırkalarımızın ricat hatlarına yaptığı parlak akınlar, Yunan ordusunun çökmesiyle neticelenmiştir. **Hakimiyeti Milliye:** Hani Yunan ordusu için Anadolu millî hareketi bir içim su idi? Konstantin'in saltanatı çamura düştü. İşte şimdi kuşa döndün Tino (Konstantin)... **Açıksöz'de** Fevzi Paşa'nın Meclis konuşması: İki haftada iki meydan savaşını nasıl kazandık? —Yunanlılar kabinenin istifasını istiyorlar. —Türk ordusunun kahraman kumandanlarından Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri'nin tercüme-i hali. **Peyamı Sabah:** Anadolu'da fevkalade hazırlıklar. **Morning Post** (Londra): Türkiye'nin kızıl müttefiki: Bir Türk kurulu, silah ve cephane almak için Rusya yoluyla Almanya'ya gitti. Çiçerin de silah ve cephane verilmesi için Alman Hükümeti'ne çağrıda bulundu. —İngiliz-Sovyet Ticaret Antlaşması'na göre Sovyetler, İngilizler aleyhindeki propagandayı durduracaklar. Bundan böyle bu görevi Ankara yapacak. (**Şimşir III:** 289) **Dergâh** dergisinin ilk sayısı. Mustafa Nihat yönetiminde 15 günde bir İstanbul'da yayımlanan ilim ve sanat dergisinin bu sayısında İsmail Hakkı, M.Şekip, Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Necmettin Halil, Ahmet Hamdi, İbrahim Şinasi, Halide Edip gibi imzalar var.

16 - CUMARTESİ

1. Doğu Cephesi birlikleri, Hükümet'in önceki günkü kararı üzerine, Ermenistan topraklarını boşaltarak 16 Mart tarihli Moskova Anlaşması'nda belirlenen sınırın batısına çekilmeğe başladı. 11. Kızılordu Kumandanı, 13'te verdiği notada, Türk birlikleri çekilmezse Gümrü'ye kuvvet göndereceğini bildirmiş, bunun üzerine Hükümet, Sovyetler'le bir çatışmaya meydan verilmemesi için buraların boşaltılmasını dün Karabekir'den istemişti. (**TİH III:** 249; **Karabekir 1:** 892)
2. Merkez Ordusu, Koçkiri Aşireti köylerini taramaya ve işgale devam ediyor. Topal Osman komutasındaki 47. Piyade Alayı, Merkez Ordusu'na katılmak üzere Giresun'dan Samsun'a geldi. (**TİH VI:** 166; **VI** (1974): 275, 291)

3. Yunanlılar, Orhangazi halkını Gemlik'e sevkettiler. Sevk tamamlanınca evlerdeki eşya toplandı. Askerlerle çeteler arasında bölüştürüldü. Binden fazla evin, 3 büyük caminin, 3 mektep, 12 medrese, 2 hamam, 1 ipek ve 4 zeytinyağı fabrikasının bulunduğu kasaba ateşe verilerek yakıldı. Birçok insan öldürüldü. (AS: 2 Mayıs; TYF II: 26) ★ Gemlik'in Karacaali köyünü basan Yunan askerleri ve yerli Rum çeteleri yağma yaptılar. 10-18 yaşları arasındaki 5 kızı dağa kaldırarak onların ırzlarına geçtiler. Ölü cesetleri ile dolu köy, baştan aşağı yakıldı. (TYF II: 59, öldürülenlerin listesi)
4. İstanbul Hükümeti'nin Harbiye Bakanı, Askerî Adliye Dairesi'nin 16 Aralık 1920 tarihli sorusuna verdiği cevapta, Kuvayı Milliye ile ilgili suç dosyalarının kaldırılmasını emretti. Askerî Temyiz Meclisi, 9 Aralık'ta Padişah'ın 11 Nisan 1920 tarihli iradesinin geçerli olup olmadığını Askerî Adliye Dairesi'ne, daire de Harbiye Bakanlığı'na sormuştu. Bakan cevabında, Kuvayı Milliye'nin alkışlanacak bir hareket olduğunu da bildirdi. (BTDD 3: 4)
5. Curzon, Atina Elçisi'ne, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye silah satamayacaklarını, Yunanistan'a karşı da başka türlü hareket etme imkânının olmadığını bildirdi. "İtalyan firmalarının Türkiye'ye silah sattıkları iddiaları üzerine İtalya'nın dikkatini çekti" dedi. İngiltere, Türk-Yunan savaşında tarafsız olduğunu Yunanistan'a 14'te bildirmişti. (Şimşir III: 290)
6. Bazı İttihatçılar ve bu arada Halil Paşa sınır dışı edildi (Karabekir 1: 893; 3: 88). ★ Enver Paşa, Moskova'da Karahan'la görüştü. Karahan, Cemal Paşa'nın Afganistan'da kuracağı silahlı birlikler için istediği silahlardan bininin gönderildiğini, Hindistan'da devrim için öngördüğü paranın da ödeneceğini söyledi. (Tanin: 31.10.1944)
7. TBMM, bir danıştay kurulması hakkındaki hükümet teklifini, kendi yetkilerini kısıcağı ve gereksiz masraflara yol açacağı gerekçesiyle reddetti (ZC 10: 8; HM: 17).
8. Mustafa Kemal, İkinci İnönü Zaferi'ni kutlayan Mareşal Fuat, Topçu Feriki Rıza Paşalarla Rıfat Bey'e teşekkür etti (HM: 18; GM: 20).
9. Kızılcalı Halit Müfrezesi, Kandıra'yı İngilizlerden geri aldı (Gnkur. 45).
10. Fransız kadın yazar Berthe Georges-Gaulis Afyon'da (Georges-Gaulis: 115).
11. Vakit: Dumlupınar meydan savaşını kazandık. Uşak'ın alınmasını bekleyebiliriz. Hedef İzmir. —Anadolu'ya yardımın toplamı 299.996 kuruş. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Mesut bir hadise: Japonlar İstanbul'a bir büyükelçi gönderdiler. İleri: Türkiye ile aralarında arabuluculuk istemediklerini söyleyen Yunanlılar, şimdi İtalya aracılık yaparsa memnun olacaklarını söylüyorlar. —Dumlupınar'da 5 günlük savaşın mesut sonucu. Türk ordusu İzmir'e yürüyor. Alemdar'da Mahir Sait, Bekir Sami'yi Ankara'yı barışa ik-

na etmeye çağırıyor. —Dumlupınar Zaferi hakkında tafsilat. **İkdam**: Mille-tin halet-i ruhiyesini tasvir eden son tezahürat. **Karagöz**'de köşedeki "cep-he"ye (yatağa) gitmek için traş olan Yunanlı (Kral).

17 - PAZAR

1. Merkez Ordusu bugün de Koçkiri aşiret bölgesinde bir çok köylüyü öldür-dü, hayvan ve zahireye el koydu (**TİH** VI (1974): 275).
2. Yunan işgal kuvvetleri ve yerli Rum çetelerinin Marmara köylerinde öldürme, göç ettirme, yağma ve tahrip olayları devam ediyor. Orhangazi'nin **Gedelik köyünü** basan Yunan askerleri, halktan istedikleri 4.000 lirayı bir saat içinde alamamaları üzerine, köyde yağma yaptılar, evleri ateşe verdiler. Bomba, kurşun, süngü ile birçok kadın ve erkek öldürüldü. 2 yaşındaki ço-cuklar da içinde olmak üzere, bazı kişiler ateşe atılarak yakıldı. (**TYF** II: 38, öldürülen 37 kişinin adları, yaşları ve öldürülme biçimleri...)
3. Deniz ulaştırmasını idare etmek üzere Ereğli Deniz Ulaştırma Komutanlığı kuruldu (**TİH** V: 30; VII: 210).
4. Ankara Hükümeti, ihraç edilen mallardan alınan vergiyi yarı yarıya indirdi. 20 Eylül 1920'de TBMM, geliri artırmak için ihraç vergisini, malların kilo ve sayısı üzerinden almayı **kararlaştırmıştı**. Aradan geçen 7 ayda, malların dış piyasadaki değeri düştüğünden, dışsatım azalmış bulunuyor. (**Düstur** 3/ 2: 28; **Müderrisoğlu**: 343)
5. Cavit Bey'in not defterinde Dr. Nazım'dan aldığı mektup: Enver'in progra-mı, gayeden ziyade vasıtaadır. Bekir Sami Bey, Moskova'dan Talat'a yazdığı mektupta "yaptıklarınızı düşünürseniz dahile girme hakkını haiz olmadığınızı anlarsınız" demiş. Talat Paşa çok üzülmüş. Aynı sözler galiba Enver'e de söylenmiş ki o "Zamanı gelince bunun için sizin reyinizi almak mecburiye-tini görmeyiz" demiş. (**Tanin**: 2.7.1946)
6. Briand'ın demeci: Bütün Fransız esirler saliverilecek (**Jaeschke** 1: 148).
7. **Akşam**: Cenup Cephesi'nde düşmana kat'i darbeyi vurduktan sonra, üçüncü meydan muharebesinde de silahlarımız düşmana galebe çaldı. (Re-fet Paşa'nın resmi). **Açıksöz**: Uşak mıntıkasında mevzi muharebeler oluyor. **Vakit**: Kesin darbe. **Öğüt**: Sevr Anlaşması parçalandı. **Hakimiyeti Milli-ye**: İngiltere siyasetini değiştirmeye mecburdur. —Bulgar Kralı'yla bir mülakat. —Balkan meselesi. **Peyamı Sabah**: Yunan emperyalizminden bir nümune. —Ali Kemal: Mısır'ın en son tecellisi. **Gaye-i Milliye**'de, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın 10 tarihli bildirisi. **İleri**: Dumlupı-nar'da üçüncü meydan savaşı. Silahlarımızın galebesi. **Alemdar**: Türkler 24 günde üç meydan savaşı kazandılar. **İkdam**: Yunan kabinesi devrildi. —Birliklerimiz Uşak'a doğru ilerliyor. Anadolu'nun başarsı, dağların içinde parlayıp gümbürtüsü bir tepeye çarpar çarpmaz diğer tepelere yuvarlanıp

derinden böğüren top sesleri gibi yankılar yaptı. Bir Cenevre gazetesi, Türkler babalarının kahramanlığını miras aldılarsa yenilmezler, diyor.

18 - PAZARTESİ

1. Fatih Camii'nde İnönü Savaşı'nda ölenler için mevlit okutturuldu. Toplantıya kadınlı-erkekli 20.000 kişi katıldı. 15'te de Ayasofya'da bazı devlet ileri gelenlerinin de katıldığı bir mevlit töreni yapılmıştı. (Vakit: 19)
2. Koçkiri harekâtında 150 kişi daha öldürüldü. Bazı isyancılar ve köylüler teslim oldu. 155 koyuna ve çok miktarda erzaka daha el kondu. (TİH VI: 167; VI (1974): 275)
3. Zonguldak ve Ereğli'deki kömür tozlarının işçi yararına satılması konusundaki yasa tasarısının görüşülmesi sırasında, İktisat Bakanı Celal Bey (Bayar) "İşçilerimiz aç ve çıplaktır. Angarya devam ediyor. Yazdığımız emirlerin etkisi olmuyor" dedi. Bazı mebuslar, kömür tozlarının işçi yararına satılmasını Bolşeviklikle suçladılar. Yarısı açık, yarısı gizli oturumda konuşulan başka bir konu: Memurları eleştiren bir makalesinden dolayı Erzurum'da yayımlanan Albayrak gazetesi başyazarı Mithat Bey'in tutuklanması. Bazıları Mithat Bey'i Bolşeviklik ve halkı isyana teşvikle suçlarken diğer bazı mebuslar düşünce özgürlüğünü savundular. Hükümet için güven oylamasına gidilmesi kararlaştırıldı. (ZC: 10: 25, 32; GCZ 2: 38)
4. Yunan Parlamentosu'nda, Kemalistlerin Rumlara karşı işlediği ileri sürülen katliâmı kınayan bir önerge kabul edildi. Söz alan bazı milletvekilleri, ordu-nun Trakya üzerinden İstanbul'a yürümesini istediler. "Boğaziçi'nden Karadeniz'e kadar Pontos ve bütün Anadolu Yunan'dır. 29 Mayıs 1453'te yarıda kesilen ayine Ayasofya Kilisesi'nde devam edilecektir" denildi. (BTTD 49: 16) ★ Rumbold'un İnebolu Rumlarının göçe zorlanmasıyla ilgili raporu (Jaeschke 1: 148).
5. Ali Fuat Paşa'nın babası, Yozgat Mebusu ve Bayındırlık eski Bakanı İsmail Fazıl Paşa öldü. Cenazesine Mustafa Kemal ve diğer ileri gelen kişiler katıldı. Paşa, Sivas Kongresi'ne katılan İstanbul delegelerindendi. (HM: 19; AS: 21; GM: 24) ★ Üsküdar Mebusu Öğretmen Selahattin Bey, beynine bir kurşun sıkarak intihar etti. Selahattin Bey, kurduğu akıncı müfrezesiyle Batı Cephesi'nde çetecilik de yapmıştı. (HM: 19)
6. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Doğu Cephesi Komutanlığı'na, İkinci İnönü Savaşı'nın sonuçlarını bildirdi: "Bizim kaybımız 5.000, düşmanınki 10.000'dir. İstanbul'un muhtelif gazeteleri bile zaferin önemini dünyaya ilan ettiler. Zafer, İtalya ve Fransa kamuoyunda lehimize bir akım doğurdu. Almanyaya ve Bulgaristan basını, Türk azim ve iradesini kendi milletlerine örnek gösteriyorlar". (HTVD 54, ves. 1258) ★ Bir süre için cepheye gidecek olan Fevzi Paşa'nın başbakanlık görevine Dinişleri Bakanı Mustafa Fehmi

vekâlet edecek. (ZC 10: 53; HTVD 57, ves. 1301) ★ Sivas Valisi Cemal Bey, İsmet Paşa'ya bir telgraf çekerek, Sivas'ta Nümune Mektebi'nin adını İsmet Paşa Nümune Mektebi olarak değiştirdiklerini ve kendisi için bir kılıç hazırlattırıldığını haber verdi (GM: 22. Cevap 22).

7. Japonya'nın ilk İstanbul Elçisi Oşida İstanbul'a geldi. İngiltere, Türkiye'nin Japonya ile bir ittifak anlaşması yaptığından kuşkulananarak İstanbul Yüksek Komiserliği'nden bunun araştırılmasını isteyecektir. (AS: 21; Alemdar: 19, 20 "Büyük bir samimiyetle selamlarız")
8. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Hindistan İşleri Bakanı Montagu'nun Sevr Anlaşması'nda Türkiye lehine değişiklik yapılması yolundaki 8 tarihli önerisini reddetti (Şimşir 3: 22). ★ L.George'un Avam Kamarası'nda tarafsızlık lehindeki konuşması (Jaeschke 1: 148).
9. İstanbul gazetelerinde (İkdam, İleri, Alemdar, Vakit), Halide Edip'in İstanbul kadınlarına çağrısı: Yetimlerimize bakınız! **Hakimiyeti Milliye:** Emperyalizme karşı savaş ilan etmek, vicdanı olan bütün insanların borcudur. —Almanya'da Spartaküsler. —Londra karanlıklar içinde. —Elcezirelilerin İngiliz mandasını protestosu. **Vakit:** Türk kuvvetleri, düşmanla Uşak önünde savaşıyor. **Peyamı Sabah:** Anzavur nasıl öldürüldü? **Alemdar:** Dumlupınar zaferinin önemi ve büyüklüğü. —Anzavur öldü mü? (19: Katil doğrulandı). **Açıksöz:** Anadolu: Şimdiye kadar yalnız sütünü emip ekmeğini yediğimiz anayurdumuza artık faydalı olmak fırsatı elimizdedir. —İzmir'de askerlik aleyhinde kanlı gösteriler yapılmıştır. **Akşam:** İzmir'i kurtaracak bir imha harbi. —İslamköy (Banaz) düşmandan kurtarıldı. —Yunanlılar şaşkınlık içinde. Bursa **Kevkep'te** 22 Ocak'ta ömürboyu hapse mahkûm olan 6 Türk'ün "bu sabah" Atina'ya götürüldükleri (**Eğilmez:** 119).

19 - SALI

1. Koçkiri harekâtının 9. günü. İsyancıların liderlerinden Alishir, Haydar, Naki ve Azaket'in evleri tahrip edildi. Alishir ve Haydar'ın 796 koyun, 76 sığına el konuldu. Merkez Ordusu kuvvetleri Zara'yı ele geçirdiler. Başka bir saldırdında da ilçenin köyleri ele geçirildi. 650 hayvan, 142 haliya el konuldu. (**TİH** VI: 167; VI (1974): 276)
2. 40 doktor, 10 eczacıdan oluşan sağlık yardım kurulu, Ankara'ya gitmek üzere İnebolu'ya çıktı (**Açıksözcü:** 103)
3. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle'in raporu: Uğradıkları yenilgiler Yunan siyasîlerinin gözlerini açacak mahiyettedir. Olağanüstü bir şekilde direnen Türkler, kendi topraklarındadır ve ölmek isteyen bir ırkın iradesiyle dövüşmektedirler. Yenilgi anında çekilecekleri, yeniden toparlanabilecekleri Doğu Anadolu bölgesi vardır. Anadolu'nun yeni insan potansiyeli de unutulmamalıdır. Zaman Yunanlıların değil, milliyetçilerin hesabına çalışmaktadır. (**Kerman:** 31)

4. Moskova'dan Ankara'ya dönmekte olan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, 8'de geldiği Bakû'dan Tiflis'e hareket etti (**Tengirşek**: 242).
5. Cavit Bey'in not defterinde, Şerif Paşa ile görüşmesi. Şerif Paşa, her makale için iki üç bin Frank vererek Paris'te bir kampanya açmak istediğini, Cavit Bey, Ankara lehine yapılmak üzere bunun iyi olacağını söylüyor. (**Tanin**: 2.7.1946)
6. **İkdam**'da, İstanbul Hükümeti'nin Genelkurmay Başkanı Zeki Paşa'nın demeci: Zaferimizden şüphe edilemez. **Hakimiyeti Milliye**: Şeyh Sunusi Hazretleri'nin tebrik telgrafları. —Ankara'da ev buhranı. **Açıksöz**: Bursa Rumları, Türk bayrakları hazırlamışlar. —İngiliz amelesi Londra'yı karanlıkta bıraktı. **Gayei Milliye**: Türk-Rus dostluğu. **Akşam**: Umum Bursa cephesinde Yunanlılar yeniden taarruza geçtiler (20'de tekzip ediliyor.) —Oşida cenaplarını muharrimizin ziyareti ve mülakatları. **İleri**: Japonya ve biz. —Anadolu kadını ve erkeği hamiyet yarışında nasıl çalışıyor? —İstanbul'da Anadolu için toplanan para, yüz bin lirayı geçmektedir. **Alemdar**: Yunanistan savaşa son vermelidir.

20 - ÇARŞAMBA

1. İngilizlerin İstanbul kuvvetleri başkumandanlığı, İngiliz subaylarının Yunan ordusunda savaştıklarını yalanladı. Açıklamada "Subaylarımız, sadece savaşı seyretmek için orada bulunmuşlardır. İngiltere bu savaşta tarafsızdır" denildi. (**Alemdar**, **İkdam**: 21) ★ Avam Kamarası'nda Albay Wedgewood "Biz de müttefiklerine danışmadan Türk milliyetçileriyle bir düzenlemeye gitmek hakkına sahip değil miyiz?" diye sordu. (**Kürkçüoğlu**: 143)
2. Londra'dan Ankara'ya dönmekte olan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey ve yanındakiler Merzifon'da törenle karşılandılar. Bekir Sami Bey, belediye balkonundan halka yaptığı konuşmada, Avrupa-Türk ilişkilerinin, son şeklini, akşam Hükümet'te verilen ziyafette de Yunus Nadi Bey, Türkiye'nin İslam dünyasındaki yerini anlattılar. (**HM**: 22)
3. **Akşam**'da N. Sadık: Anadolu'nun itibarı her tarafa arttı, çünkü davasını savunacak kuvvete sahiptir. **Açıksöz**: Bu vahşî düşmana acınır mı? Bilecik, İnegöl, Yenişehir havalisinde 278 bina, 35 cami, 10 mektep yakıldı. Kadın erkek, ihtiyar çocuk birçok Müslüman'ın canına kıydı. —Ziya Gökalp'in şiiri: Bana Türk değil diyene! **Hakimiyeti Milliye**: İngiltere ve İslam sömürge-leri. —Yunan esirleri ne diyor? **Yenigün**: Suriyeli kardeşlerimiz, her nevi ecnebi himayesini şiddetle reddediyor. **Vakit**: Anadolu'nun itibarı artıyor. **Peyamı Sabah**: Yunanlılar Bursa'dan saldırıya mı başladılar. —Anadolu silah başında. Bursa önlerinde 40.000 kişilik bir ordumuz var. **Gayei Milliye**: İngiltere amelesi genel grev yaptı. Londra karanlıklar içinde. İngiltere belasını buluyor. **İkdam**: Anadolu'da heyecan ve galeyan. **Karagöz**'de manzum Yunan tebliği: İzmir Bursa, Türkiye'yi hep aldık/Anadolu içlerine

bir daldık/Lakin biraz İnönü'nde bunaldık./Biz, Türklere böyle dehşet saçarız/Sıkışsak muzafteren kaçarız... —Karagöz'ün ayakları patlamış Yunan askerlerine öğüdü: Dışinizi biraz daha sıkıp denize kadar gidin, tuzlu su iyi gelir.

21 - PERŞEMBE

1. İçişleri Bakanlığı'na Niğde Mebusu Atâ Bey seçildi. Atâ Bey, 112, öteki aday Zekai Bey 85 oy aldı. ★ Besim Atalay, dilencililiği yasaklayan bir yasa önerisi verdi. ★ Meclis'e gelen çok sayıda telgrafla yurttaşlar İkinci İnönü Zaferi'ni kutlamaya devam ediyorlar. (ZC 10: 40, 55, 64; HM: 22: AS: 25)
2. Sovyet Milliyetler Bakanı Stalin, gece (21/22) Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ile görüştü. 10 milyon rublelik yardımın ikinci yarısının da yola çıkarılacağını, Boğaz'daki İtilaf donanmasının imhası için Almanya'dan uzman getirtmek istediğini söyledi. "Türk ordusu İstanbul üzerine yürürse, şimdi Bolşevikler tarafına geçmiş olan İstanbul'daki Wrangel ordusu artıkları, yabancı askerleri esir edebilir. Bu, Türkiye ve Rusya'nın isteklerinin gerçekleşmesi için bir koz olarak kullanılabilir" dedi. (Cebesoy 2: 155, 186)
3. Afganistan Elçisi Sultan Ahmet Han, Ankara'ya geldi. Büyük bir törenle karşılanan Ahmet Han, Afganlıların Türkiye'ye karşı besledikleri sevgi duygularını anlattı, 23 Nisan'ın yıldönümüne yetişmek için acele ettiğini ve bu isteğine kavuştuğunu söyledi. Ahmet Han 25'te güven mektubunu sunacak. (HM, YG: 21, 22; AS: 22)
4. Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey, bir nota ile Kilikya'da esir alınan Türklere kötü davranılmasını protesto etti (HM: 25; Ögüt: 2 Mayıs).
5. Lordlar Kamarası'nda Lord Lamington'un bir sorusu üzerine Hükümet adına Lord Greyfurt, Yunanlılarla Türkler arasındaki savaşta, hiç bir tarafa yardım veya müdahale etmediklerini, sıkı tarafsızlık politikası uyguladıklarını söyledi. (PS: 1 Mayıs; Kürkçüoğlu: 184) ★ Rumbold, bugün gönderdiği raporda, Lamb'ın İzmir'de Yunan keyfi hareketlerini protesto ettiğini bildirdi (Jaeschke 1: 148).
6. Yunan Hükümeti'nin cephedeki durumu incelemek üzere görevlendirdiği Ksenefon Stratigos'un açıklaması yayımlandı: Ciddî bir savaş ile karşı karşıyayım. Korkunç Küçük Asya derinliklerinde Yunan silahlı kuvvetlerini şereflendirecek bir zaferi farkedebiliyorum. (Roda: 152)
7. Hilal-i Ahmer'in Anadolu'ya gönderdiği ve 9 gün önce İnebolu'ya çıkan Sağlık Yardım Kurulu'nun ilk kafilesi Kastamonu'ya geldi (AS: 22).
8. Roma'daki ABD temsilcisinin Washington'a bildirdiğine göre, Ankara Hükümeti, Almanya'ya 200 araba dolusu silah ısmarladı. İtalyanlarla da silah satın alma konusunda dostça görüşmeler yapılmakta. (Duru: 121)

9. Hakimiyeti Milliye: Kahrolsun Yunan vahşileri! Bursa'nın Ulucamisi'ni bomba ile tahrir ettiler. —Mısır milliyetperverliği. **Yenigün:** Afgan Elçilik Heyeti Yenihan'da. **Açıksöz:** Kurtuluş bekleyen illerimizde kan gövdeyi götürüyor. Yarın bütün dindaşlar toplanıp Yunan vahşetlerini protesto edeceğiz. Namertler, ilk başkentimiz Söğüt'ü kül ettiler. **Öğüt:** Esirlerimizin esareti. **İleri:** İstanbul, kadınıyla, erkeğiyle, mektep çocuklarına varıncaya kadar Anadolu'ya mükellefiyet vazifesini yerine getirmeğe çalışıyor. —Venizelos da Yunanistan'ın vaziyetini fena görüyor. **Akşam:** Müslümanlar! Vatan ve istiklal için yaralanan Anadolu'daki kardeşlerinizi unutmayınız. —N.Sadık, Anadolu'da çarpışan Yunan askerleri için İstanbul'da toplanan yardımın Türklerin topladıklarından daha yüksek olduğunu belirterek Türkleri Rum esnaf ve tüccarıyla ilişkiyi kesmeye davet ediyor. **Servetifünun'un** kapağında Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların resmi. 2.sayfada İstiklâl Marşı ve Orhan Seyfi'nin Mustafa Kemal'e şiiri. —İki seneyi mütecaviz zamandan beri ufuklarını yeis ve zulmet saran Türk dünyası, yeni bir fecirle aydınlandı. Yazık ki bu fecrin güneşinde kanlar çağlıyor.

22 - CUMA

1. Kastamonu Tekkealtı alanında yapılan büyük bir mitingle Yunan ordusunun işgal ettiği yerlerdeki zulmü protesto edildi. TBMM Başkanlığı'na çekilen telde, protestonun bütün dünyaya duyurulması istendi. Kastamonu Rum cemaati de Meclis'e ve İstanbul'daki temsilciliklere aynı yolda telgraflar çekti. (**AS:** 24; **Peker:** 330)
2. Gunaris, Protopapadakis, Theodokis ve Eksadaktilos, Yunan generallerinden Ioannis Metaksas ile görüşerek ona Anadolu'daki ordunun başına geçmesini önerdiler. Yunanistan'ın bu savaşta haksız, Türklerin haklı olduğunu savunan Metaksas, öneriyi reddetti. İzmir'de özerklik kurduktan sonra buradan çıkılmasını ya da Sevr sınırında savunma yapılmasını önerdi. Protopapadakis, mali güçlerinin iki üç ay zor dayanabileceğini söyleyince de Türklerle boyun eğdirmek için İstanbul'un işgal edilmesini, Türkler boyun eğmezse o zaman İstanbul'la İzmir'in değiştirilebileceğini söyledi. (**Sonyel II:** 164) ★ Yunan 3. Tümen Komutanı Trikopis, Embros gazetesi muhabirine şunları söyledi: Herkes anlamalıdır ki, Yunanistan bütün kuvvetleriyle bu savaşa girmelidir. Bu savaş, Yunanistan'ın Kemal'e karşı açtığı savaş değil, Yunan ırkının Türk milletine karşı açtığı bir savaştır. Bu savaş çetin olacak ve iki taraftan birinin ortadan kalkmasıyla sonuçlanacaktır. (**Roda:** 151)
3. Doğu Cephesi karargâhı Kars'tan Sarıkamış'a nakledildi (**Karabekir 1:** 893; 3: 88).
4. Sındırgı'daki Yunan kuvvetlerine bir baskın yapan 130 kişilik bir Türk gerilla müfrezesi, 5 Yunan askerini öldürdükten, 15 yük erzak, cephane ve levazım elde ettikten sonra Gördes'e döndü. Baskında 2 Türk gerilla da hayatını kaybetmiş bulunuyor. (**Vandemir 1:** 22)

5. Moskova Elçilik Kurulu'ndan Dr.Rıza Nur, Karabekir'e bir rapor gönderdi. Anlaşmayı açıksözlü ve sevimli bir adam olarak nitelediği Stalin sayesinde yaptıklarını belirtti, şiddetle Bolşeviklik aleyhinde bulundu, bununla birlikte Bolşevikliğin devam ettirilmesinin Türkiye'nin yararına olduğunu yazdı. (Karabekir 1: 897; Tevetoglu: 336)
6. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, hazırladığı bir raporda, Yunanistan'a yalnız silah satışlarının yasaklanmış olduğunu, öteki savaş gereçlerinin satışının serbest olduğunu savundu (Şimşir III: 294). ★ Atina Elçisi Granville, Yunan Dışişleri Bakanı Baltacı'se verdiği notada, İngiltere'nin Türk ve Yunanlılara, abluka ilan etme hakkını tanımayacağını, Kemalistlere savaş malzemesi gönderilmesine izin vermeyen Müttefik kuvvetleri varolduğu için Yunan Hükümeti'nin Ege'de muharıplik hakkını kullanmasına gerek olmadığını bildirdi (Şimşir III: 313).
7. Enver Paşa, Halil Paşa'ya yazdığı mektupta, İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadiyesi olarak İran ve Irak'ta İngilizler aleyhine yaratmak istedikleri hareketler ve Irak'la Suriye'de olup bitenlerle ilgili olarak Roma'dan aldıkları bilgileri aktardı. Buna göre Şeyh Sunusî, 1,5 ay önce Mustafa Kemal adına Musul'a giderek Irak Müslümanlarına bir bildiri yayımlamış. (Karaman: 126)
8. Akşam: Havas Ajansı, Yunanlıların, Cenup Cephesi'nde şiddetli bir mukavemetten sonra büyük bir mağlubiyete uğradıklarını haber veriyor. Açıksöz: Artık yeter! (Yunan zulümleri). —Bugün dindaşlar toplanıp büyük bir miting akteceğiz. Hakimiyeti Milliye ve Yenigün'de, Afgan Elçisi'nin dün Ankara'da karşılanışı ve Türk-Afgan ilişkileri konularında haber ve yorumlar. Peyamı Sabah: Harekâtın üçüncü safhası başlamak üzere. Alemdar: Yunanistan iflasa gidiyor. —Daily Mail'in, Yunanlılar bozguna uğramadan Anadolu'yu boşaltmaları tavsiyesi. Gayei Milliye: Afgan Mümessili Ankara'da. —Yunan ordusunda itaat kalmadı. Müthiş bir anarşi içindeler. Daha beter olsunlar. İkdâm: Amerika Avrupa'nın vaziyetine ilgisiz kalmayacaktır. Vakit: Anadolu'nun tayyare filosu. —Anzavur, 20 Nisan'da öldürüldü. —Şair Mehmet Emin Bey'in İnebolu'dan geçerken söylediği nutuk: "Yukarıda Allah, aşağıda tarih seyrediyor!"

23 - CUMARTESİ

1. Yeni Türkiye'nin ilk millî bayramı. TBMM, açıldığı gün olan 23 Nisan'ı millî bayram olarak kabul etti. Dinî bayramların etkisinin azalacağından çekindikleri anlaşılan bazı mebuslar buna muhalefet ettiler. Muhittin Baha Bey, "Yalnız Türklerin değil, Anadolu'nun değil, bütün İslam dünyasının hayatını, geleceğini kurtaracak bir milletin temelini 23 Nisan'da attık" dedi. (HM, AS, GM: 24; ZC 10: 70; CR: 13; Düstur 3/2: 29) ★ Meclisin açılış yıldönümü nedeniyle Ankara'da gösteriler yapıldı (HM: 24). ★ Zonguldak'ta bayram (AS: 25). ★ Doğu'da kutlama (Karabekir 1: 893).

2. Mustafa Kemal, Meclis'in açılış yıldönümünü, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine bir telgraf çekerek kutladı. TBMM, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kongresi olarak kabul ediliyor. (AS: 25; ATTB: 381) ★ Mustafa Kemal, Hakimiyeti Milliye'ye verdiği demeçte, geçen yıl Meclis'in açılışı için yapılan çalışmaları anlattı. "Milletin bağımsızlığı bir hayat meselesidir. Millet'in eğilimleri, bağımsızlık savaşında tereddüt edenleri utandıracak derecede yüksektir. Hürriyet ve istiklal, benim karakterimdir. Benim milletimi esir etmek isteyen bir milletin de bu isteğinden vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım" dedi. (HM: 24; ASD III: 21; Melzig: 107).
3. Doğu Cephesi birlikleri Gümrü'yü boşalttılar. Birlikler çekilirken şehirdeki cephanelikleri havaya uçurdular. (Çiçerin bu durumu 13 Mayıs'ta protesto edecek). Gümrü 7 Kasım 1920'den bu yana Türk işgali altında bulunuyor, gerek Ermenistan Hükümeti, gerekse Sovyetler, boşaltma konusunda Ankara'ya notalar veriyorlardı. Sonunda Hükümet, birliklerin Moskova Anlaşmasıyla belirlenen sınırın batısına çekilmesini 14'te kararlaştırmış, Karabekir'e bu yolda talimat verilmiş, çekilme 16'da başlamıştı. (Karabekir 1: 893 "cephane infilakinin kimler tarafından yapıldığı anlaşılamadı"(!); Şemsutdinov: 57 "22 Nisan")
4. İngiliz Hükümeti, Boğazlar bölgesinin tarafsızlığı kararını aldı. Üç Yüksek Komiser bu tarafsızlığı 13 Mayıs'ta birlikte ilan edecekler. (Jaeschke 1: 149)
5. Rıza Nur, Dışişleri'ne çektiği telde, Azerbaycan'da kendilerine iyi davranmadıklarından yakındı. "Türkiye, Ermeni, Gürcü, Dağıstan ve Azerbaycan'dan meydana gelen bir konferans ve Kafkas İttifakı yapmak istiyorlar. Bize karşı Ermenileri tutuyorlar" dedi. (Karabekir 1: 907)
6. Enver Paşa'nın (bir süre önce Trabzon'dan sınır dışı edilmiş olması gereken) Halil Paşa'ya mektubu: Cemal (Paşa) bir örnek alayı kurmuş. Para sıkıntısı çekiyoruz. Ankara'ya fikrinin yanlış olduğunu anlatmak gerek. Siz, gerekirse ad değiştirerek Trabzon dışında bir yerde kalabilirsiniz. Afganistan Emiri bana Afganistan'ın en büyük asalet unvanı olan Serdar-ı Âlâ rütbesini vermiş, belki işe yarar. (Karaman: 131; Karabekir 3: 294)
7. Balkanlar'da Küçük Antant... Romanya ile Çekoslovakya, Macaristan'a karşı bir ittifak kurdular. 14 Ağustos'ta Çekoslovakya ile Yugoslavya böyle bir anlaşma imzalamışlardı. 7 Haziran 1921'de Romanya ile Yugoslavya, 31 Ağustos 1922'de de Çekoslovakya ile Yugoslavya, 14 Ağustos anlaşmasını 5 yıl uzatan bir anlaşma imzalayacaklardır. (ÜİT 3: 228)
8. Hakimiyeti Milliye, Meclis'in açılış yıldönümü nedeniyle bugün kırmızı mürekkepli olarak çıkmış bulunuyor: Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'yle mülakat. —Millî bayram gösterileri. Yenigün: Tarih, Türk milleti için yeni bir bayrak açtı ve yeni bir gün yarattı: 23 Ni-

san. **Vakit:** Türk tarihinde yeni bir devir açan millî olayın yıldönümü. —Tirebolu'nun Harşit nahiyesinde açılan iptidai mektebe Mustafa Kemal adı verildi. —Yunanistan'ın kendi haline bırakılmasıyla Türklerle İtilaf Devletleri arasında barış görüşmelerine başlama imkânı doğdu. **Akşam:** Yine mi konferans? **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Sulh... **Alemdar:** Türk kumandanları hasımlarından üstün. —Akşam-ı cihan seyirde, nisvan-ı İslam (İslam kadınları) siperde. **Karagöz'**ün sınırları bozuk olan Kral için tavsiyesi: Kan aldirmek istiyorsa askerleri gibi cepheye gelsin!

24 - PAZAR

1. İstanbul Birinci Divan-ı Harb-i Örfî, Kuvayı Milliye'ye katılmanın suç olmayacağını, bu suçlamayla mallarına haciz konanların üzerindeki haczin kaldırılması gerektiğini belirten bir tutanak hazırladı. Başkan Hurşit Paşa ve üyelerin imzalarını taşıyan tutanağa göre, Kuvayı Milliyecileri suçlu saymak, vatan savunması gibi şerefli bir işle çelişiyor ve eskiyi yaşatma anlamına geliyor. Ermeni kırımı suçlularını yargılamak için 16 Aralık 1918'de kurulan Divan-ı Harb-i Örfî'ler, 11 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal'den başlayarak birçok Kuvayı Milliye önderini idama mahkûm etmiş, Tevfik Paşa'nın Hükümet kurmasından sonra hükümler Temyiz'de bozulmuştu. 16 Nisan'da Harbiye Bakanı, Kuvayı Milliye ile ilgili dosyaların kaldırılmasını istemişti. (BTDD 3: 5)
2. Yalova'ya bağlı Çınarcık Köyü'ne gelen Yunan askerleri ve çevre köylerden toplanıp silahlandırılmış Rum çeteleri, köylerdeki evlerden Müslümanlara ait olan 120'sini yaktılar, bu evlerde oturan halkın bir kısmını süngü, balta ve kurşunla ya da ateşe atarak öldürdüler. Yukarı Kocadere Köyü'nde birçok Türk öldürüldü, kadınlara saldırıldı, evler, içlerindeki insanlarla birlikte yakıldı. (TYF II: 86, 90)
3. Azerbaycan Devrimci Komitesi Başkanı Neriman Nerimanof ve Dışişleri Bakanı M.D. Gusseyinov, TBMM'nin kuruluş yıldönümünü kutladılar. Kutlama yazısında "Zafer bayrağını yakında İstanbul'a dikeceğinizden eminiz. Yaşasın Devrimci Türkiye! Yaşasın Sovyet Federasyonu'nun Türkiye ile ittifakı!" denildi. (Yerasimos: 379; Şemsutdinov: 166)
4. Bir süre önce, güvenliğinin sağlanması için Rusya'ya gönderilen Şahin gemisi, 20 top ve 405 sandık piyade fişegi ile Trabzon'a döndü (TİH V: 20).
5. Ankara Hükümeti, Dünya Savaşı'nda iyi hizmetleri görülenlere verilen maddiyatların daha sonraki savaşlarda fedakârlığı görülenlere de verilmesini öngören bir kararname çıkardı (Düstur 3/2: 30).
6. Moskova Anlaşması'nın asıllarını getiren İbrahim Tali ve Seyfi Beyler, Sarıkamış'tan Ankara'ya hareket ettiler (Karabekir 1: 893).

7. İstanbul Eğitim Bakanlığı, Dışişleri'ne yazısında, Yunanlıların İzmir'de eğitim örgütünü Yunan eğitim yönetimine bağladığını anlatarak bu duruma son verilmesi için girişimlerde bulunulmasını istedi (Su 2: 37). ★ Eğitim Bakanlığı, İzmir Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 13 Mart tarihli yazısında dile getirdiği şikâyetlere karşılık, eğitim işlerinin eskisi gibi yürütülmesine çalışılmasını istedi (Su 2: 40).
8. **Açıksöz:** 23 Nisan millî bayram günümüz. —Kastamonu, önceki gün yaptığı mitingle düşman vahşetini protesto etti. **Yenigün:** Afgan Elçisi'nin muhterem reisimizi ziyareti. **Gaye Milliye:** Yunan mezalimi. —Büyük millî bayram. **İleri:** Müttefikler, gelecek hafta Şark meselesini müzakere edecekler. **Alemdar:** Rus tehlikesini unutmayalım. Bu, Türkler için en büyük tehlikedir. Çarlığın projesini Lenin yürütüyor. Olağanüstü kolaylık da görüyor. **İkdam:** Anadolu ordusu 300.000 kişi (!) **Hakimiyeti Milliye:** Dün Büyük Millet Meclisi'nin açılış yıldönümünde halk büyük tezahüratta bulundu.

25 - PAZARTESİ

1. Türk Doğu Cephesi birliklerinin Ermenistan topraklarından çekilmesi tamamlandı. Ermenistan harekâtı 28 Ekim 1920'de başlamış, 7 Kasım'da Gümrü işgal edilmişti. 16 Mart'ta Moskova'da imzalanan anlaşmada, Türk birliklerinin sınırın doğusuna çekilmesi kararlaştırılmıştı. (TİH III: 249)
2. Londra Konferansı'na katılmak üzere 6 Şubat'ta Ankara'dan ayrılmış olan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey ve yanındakiler, Ankara'ya döndüler ve törenle karşılandılar. Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'i kabul ederek bilgi aldı. (AS, HM, YG: 26; İleri: 9 Mayıs)
3. TBMM'nde: 1) Malta'dan bugün dönen Edirne mebusları Faik ve Şeref Beyler Meclis'e takdim edildiler. 2) Batı Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Meclis'te okunan telgrafında Yunan zulümlerinden şikâyetle bulundu. 3) Genel kurul, İnönü adıyla bir madalya çıkarılmasına gerek olmadığını kararlaştırdı. 4) Besim Atalay, Köy Hocası ve Sebilürreşat dergilerinin köylere kadar parasız dağıtılmasını isteyen bir yasa önerisi verdi. (ZC 10: 79, 80, 85; HM: 26)
4. Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han, Mustafa Kemal'e güven mektubunu sundu. Meclis Başkanlığı'nda bir saat süren görüşmede, Afganistan'la Türkiye, bir terazinin iki kefesine benzetildi. Ahmet Han, Türk milletinin mücadelesinin Afganistan'da ve bütün İslam dünyasında büyük bir ilgi ile izlendiğini söyledi. Mustafa Kemal ise Afganistan'a yardım etmenin Türkiye için bir görev olduğunu belirtti. (HM, YG: 26; AS: 29)
5. **Akşam:** Yeni taarruz için Yunanistan'da hazırlıklar. —İnönü Muharebesi'ni gören bir zatın verdiği malumat: Yedi gün göğüs göğüse. —Anadolu'da herkes silah başına! **Açıksöz:** Ordumuz karşısında kâğıttan kule.

Öğüt: Satılmış vicdana en doğru bir misal: Rıza Tevfik adlı şarlatanın Darülfünun kütüphanesinde birkaç talebenin huzurunda irad edilmiş konferansının stenografi ile tesbit edilmiş kısımları. **Peyamı Sabah:** Yunanistan'da gazetelere tebliğlerden başka bir şey yazdırmıyorlar. **Hakimiyeti Milliye:** Afganistan'la yapılan anlaşma. —Le Temps'dan: İzmir'den Kalküta'ya kadar... **İleri:** Anadolu'da Türk çocukları, vatan savunması yolunda savaşa katılıyor ve ölüyorlar. **Alemdar,** Yunus Nadi'nin Yenigün'de Talat Paşa'yı öven yazısına çatıyor. **İkdam:** Yunanlılar taarruz edecek halde değildi. Yunanistan'da sansür pek sıkı.

26 - SALI

1. İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Tiflis'ten Gümrü yönüne hareket etti. Yarnında 4 milyon altın ruble ile Moskova'dan dönmekte olan bakan, 29'da Sarıkamış'ta, 9 Haziran'da da Ankara'da olacaktır. (**Tengirşek:** 243) ★ Kurulun diğer üyesi Rıza Nur, ayrı bir yoldan gitmek için Tiflis'te kaldı (**Nur:** 807).
2. Şehzade Ömer Faruk Efendi, Anadolu mücadelesine katılmak üzere bir İtalyan vapuruyla gizlice İnebolu'ya geldi. Ankara Hükümeti, hanedanın Kurtuluş Savaşı'na taraftar olduğunu yaymak için daha önce Veliahd Abdülmecit'i Ankara'ya çağırılmış, ancak o bunu kabul etmemişti. Bu çağır-yı haber alan oğlu Ömer Faruk Efendi, hocası Asım Bey'den kendisini Anadolu'ya kaçırmasını, Mustafa Kemal isterse orada bir er gibi savaşaçağı-nı söylemiş, Asım Bey de onu gizlice gemiye bindirerek İstanbul'dan kaçırmıştı. Yarın Mustafa Kemal, onun geri dönmesini isteyecek, Ömer Faruk Efendi, gemiden inmeden geri dönecektir. (**Peker:** 332; **Goloğlu 4:** 152, **Himmetoğlu II:** 192. Tarihlerde netlik yoktur. Peker ve Goloğlu yanlış olarak 27 Mayıs tarihini vermektedir. Himmetoğlu, açık bir tarih vermemekle birlikte Kocatürk, onu kaynak göstererek bugün İstanbul'dan hareket ettiğini kaydetmektedir. Mustafa Kemal'in yarınki telgrafına bakarak İnebolu'ya gelişin bugün olduğu sonucuna varılabilir.)
3. 500 kişilik bir Yunan kuvveti Kandıra'yı işgal etti. İşgalciler çeşitli zulüm ve yağmadan sonra kasabayı 29'da terkedeceklerdir. (**TYF II:** 197)
4. İttihat ve Terakki'nin yurt dışındaki önderlerinden Doktor Nazım Bey, Cavit Bey'e Münih'ten yazdığı mektupta, eski İttihatçıların Anadolu'da bir program çerçevesinde çalışarak Mustafa Kemal'in kötü yönetiminin doğuracağı zararların önüne geçilmesi gerektiğini ileri sürdü. "Memleketi askerî partinin elinden kurtarmalıyız. Mustafa Suphi ve arkadaşları arasında acınacak kimse yok" dedi. (**Tanin:** 15.16.11.1944)
5. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle'in raporu: İtilaf Devletleri bu savaşa bir son vermezlerse, herkesin ekonomik menfaati büyük zarara uğrayacaktır (**Kerman:** 32).

6. **Hakimiyeti Milliye'**de Müfide Ferit: Asya, Afrika ve bütün ezilmiş milletler kendi kaderlerine açtıkları aydınlık istiklal yolunda yürüyorlar. Onların aldıkları ilk hür nefes, tıpkı bir zelzele gibi dünyayı titretecek, köhne Avrupa'yı yakacaktır. —Hint millî kahramanı Gandi'nin beyanatı: Türkiye ile barış yapılırken Hindlilerin de görüşü alınmalı. **Açıksöz:** En fena çamurdan yaratılmış millet (Yunanlılar). —Afyon'da sokaktaki tavukları bile çalıp kaçmışlar. —Papulas, denize atılmak tehlikesine maruzdur. **Yenigün:** Afgan Elçisi Hazretleri'nin resmî ziyareti. **Vakit:** Askerlerimizin manevî kuvveti yüksektir. —Eli silah tutan Türkler, Anadolu'da vatan görevine çağrılıyor. Yeni saldırı ihtimaline karşı Anadolu tamamiyle hazır ve mücehhezdir. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Osmanlılık ve milliyet fikirleri. —İstanbul halkının Anadolu'ya duyduğu derin bağlılık. **İleri:** Mustafa Suphi ve arkadaşlarının esrarlı kayboluşu. Ankara, gizlice Trabzon'u terketmelerini istediğinden saklandıkları sanılıyor. **Alemdar:** Artık anlaşılıyor ki Yunanlılar, talihlerini son bir defa tecrübe edecekler... Hele bakalım! **İkdam:** Yunanlılar Bulgarlardan endişe etmeye başladılar. **Akşam'da** N.Sadık: İstanbul, kalbiyle, ruhiyle Anadolu'ya bağlandıktan sonra kuvvetini hissetti. Bu kuvvet buradaki düşmanları ezdi, susturdu. —Anadolu ordularının bütün cep-hede umumî bir taarruza geçtiği haber veriliyor.

27 - ÇARŞAMBA

1. Merkez Ordusu birliklerinin Koçkiri aşireti üzerine herakâtı devam ediyor. Bugün, İmranlı ve Refahiye arasındaki Çıragediği'nde aşiret kuvvetleriyle Giresun Alayı arasında çarpışmalar oldu. Aşiret kuvvetleri, Giresun Alayı'nın bir tugayını bozguna uğrattılar. (TİH VI: 168, 169; VI (1974): 278; Esengin. 190)
2. Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'ya esir düşen ve Sibirya'ya sürülen Türkleri Vladivostok'tan getiren Hayma Mari adlı Japon gemisi, 104 er ve subay ve kadınlarla çocuklar da içinde olmak üzere, Yunanlılar tarafından zorla Pire'ye götürüldü. Olay üzerine Hilal-i Ahmer, Kızılhaç, Japon ve İstanbul Hükümetleri harekete geçecek, durum protesto edilecek, Yunanlılar ise gemidekileri savaş esiri sayarak vermek istemeyeceklerdir. Daha sonra 396 kişi bırakılacak, kalanların ise giderleri İstanbul Hükümeti'nce ödenmek üzere İtalya'da oturmasına izin verilecektir. (MN 1922: 188)
3. Mustafa Kemal, İnebolu'da karaya çıkmak için bekleyen Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye çektiği telgraf'ta, Şimdilik İstanbul'da oturmaya devam etmesini istedi. Ankara'dan gelen emir üzerine Ömer Faruk Efendi karaya çıkarılmayarak İstanbul'a iade ediliyor. (ATTB: 382; Jaeschke 1: 149, Gündüz'de, Ömer Faruk Efendi'nin kendi isteğiyle İstanbul'dan kaçırılışı ve İnebolu'dan geri gönderilişi hikâye edilmektedir. Ayrıca, Himmetoğlu II: 192, 193; Kerman: 33)

4. Yüksek Komiser Rumbold'dan Dışişleri Bakanı Curzon'a, 1920 yılı raporu gönderildi. Baştercüman Ryan tarafından hazırlanan belli başlı kişilerle ilgili yargılardan özetlerden: **Padişah:** zekî, zayıf, pısrık, hakim rol oynayamıyor. İngiltere'nin lütfunun Türkiye'yi kurtaracağına inanıyor. **Veliahd Abdülmecit:** İlimli, önemli ölçüde milliyetçilerin etkisi altında. İngiltere ile işbirliğine inanıyor. Padişah'la ilişkileri gergin. Başbakan **Tevfik Paşa:** Zekâ ve enerji üstünlüğünden yoksun. Çevresinden etkileniyor. Çevresi ise milliyetçi sempatisiyle dolu. **Damat Ferit:** Vatandaşları arasında en çok nefret edilen kişi. Kusurlarına rağmen büyük cesaretini kanıtladı. Anti-Kemalist güçlerin mihrakı. **İzzet Paşa:** İlimli milliyetçilerin merkezi olabileceği umuluyor. **Mustafa Kemal:** Dikbaşı bir subay. 1919'da milliyetçi hareketin tohumlarını attı. Millî hareketin tartışmasız lideri. Yurtsever ve dürüst olmamakla suçlanamaz. **Kâzım Karabekir:** Potansiyel önem taşıyan apayrı bir faktör. Bazı raporlara göre, Mustafa Kemal'den daha fazla Bolşeviklerle İttifaktan yana. Bazılarına göre ise Padişah'a yürekten bağlı. (*Şimşir* III: 304)
5. Atina Elçisi Granville, Curzon'a gönderdiği raporda, Yunan Hükümeti'nin daha fazla silah sağlayabilmek için Müttefikler'den Türklere ve Yunanlılara silah satışının serbest bırakılmasını isteyeceğini yazdı. Rapora göre, Yunan Dışişleri Bakanı, Türklerin Rusya'dan bol silah alışının önlenemeyişinden de yakınıyor. İstanbul Yüksek Komiseri Rumbold ise bugünkü raporunda Türk-Afgan ilişkilerini anlattı. (*Şimşir* III: 301, 302)
6. Yunanistan yeni sınıfları silah altına aldı. Çıkarılan kararnameye göre 4 sınıf silah altına çağrılıyor. (*Nicolopoulos:* 4; *Rentis:* 52)
7. **Akşam:** Yunan hezimet, siyasî cephede de başladı. Gunaris "Sulh olursa şaşmayacağım" diyor. **Vakit:** Anadolu'ya yardım için Hilal-i Ahmer'e dün kadar 155.000 lira bağışlanmıştır. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Hercümerç. **Gayei Milliye:** Hindistan ne istiyor? —Irak, İngiliz mandasına şiddetle itiraz ediyor. —Arnavutlar da ayaklanıyor. **İleri:** Uşak ve Demirci yakınında harp. **Alemdar:** Atina'da hapiste olan Cafer Tayyar, kendisini Anadolu kıyılarına götürececek bir tayyareciyle 15 bin drahmie anlaşılmış, tayyareci yakalanmış. **İkdam:** Müttefikler, savaşa müdahale etmeyecekler. —Anadolu gazilerine İstanbul halkının yardımı. Dünkü toplam 155.000 lira. **Hakimiyeti Milliye** (Le Temps'dan): Eskişehir dersi. —Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'le mülakat: Londra Konferansı'ndan ümitli değildik. Sevr Anlaşması'nı ordumuzun harikaları ve milletimizin azmi değiştirecektir. —İstanbul halkı yiyeceklerini kısıarak Anadolu'ya yardım ediyor. **Açıksöz:** Hindistan'ın Türkiye lehine hareketi. —İzmit'te kadınlarımızı, çocuklarımızı diri diri yakmışlar. —Yunanistan deliriyor. **Karagöz'**ün Yunanlılara manzum sesleniş: Karşınıza çıkar ise Türk eri/Hiç durmayın hemen edin "dön geri"/Yiğitliğin kaçmak da bir hüneri/Pabuçları bırakarak savuşun/Bir gün evvel Atina'ya kavuşun!..

28 - PERŞEMBE

1. İngilizler, Malta'da tutuklu Türklerden 40'ını serbest bıraktılar. Yol paralarını kendileri karşılayan 4 kişi yarın adadan ayrılacak. (HM: 13 Mayıs "30 kişi"; Şimşir 2: 419) ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan İstanbul'da eşi Vehice Hanım'a mektubu: Artık inşallah bu hafta içinde hareket etmiş olacağız. İlk postada 37 kişi hareket edeceğiz. Kalan 24 kişi, Ankara'daki esirlerle mübadele edilecek. (F.A. Tansel: 602)
2. Yunan Başbakanı Gunaris, Savaş Bakanı Theodokis, Genelkurmay Başkanı Dusmanis ve yardımcısı Stratigos, Atina'dan İzmir'e gittiler. 5 Mayıs'ta dönecek olan bu kişiler, 12 Haziran'da Kral'la yeniden İzmir'e geleceklerdir. (HM: 6 Mayıs; Nicolopulos: 4; KASÖT: 297)
3. İzmit, İngilizlerin ayrılışı üzerine Yunanlılar tarafından işgal edildi (Danışmend: 466; TİH II/4: 129).
4. Moskova'dan Ankara'ya dönmekte olan Yusuf Kemal Bey, yanında dört milyon altınla Kars'a geldi, altınları bir komisyona teslim etti (Tengirşek: 244; TİH VII: 168).
5. Zonguldak'ta kömür tozlarının işçiler yararına satılmasını öngören kanun tasarısı, 47 red oyuna karşı 118 oyla kabul edildi. Erzincan, Erzurum, Samsun, Havza şimendifer yolunun yapılması için Bayındırlık Bakanlığı bütçesine ödenek kondu. (ZC 10: 124; Düstur 3/2: 33, 34; HM: 29) ★ Mösyö Nogara, Lozan'da Cavit Bey'i ziyaret ederek İtibar-ı Millî Bankası'nın Ereğli kömür madenlerine katılmasını istedi. Cavit Bey, ona yardım etmeye söz verdi. (Tanin: 4.7.1946)
6. **Hakimiyeti Milliye:** Türkleri öldürüyorlar. —Sofya Askerî Kulübü'nde bir konferans: Türkler millî emellerinde ergeç muvaffak olacaklardır. **Peyamı Sabah:** Gunaris lisan değiştirdi. —400.000 askere ihtiyaçları var. —Yunanistan'da anarşi başladı. **Öğüt:** Askerlik ve vergi, toplumsal şartların birincilerindendir. **Vakit:** Kuvvetlerimiz Uşak ve Balıkesir havalisinde iki büyük başarı kazanmıştır. **The Times:** Anadolu basınının tedbirli lisanı. **Gayei Milliye:** Er meydanında dizleri tutmuyordu. Kardeşlerimizi diri diri yakıyorlar. Müslümanlar doğranıyor. **İleri:** Gunaris ağız değiştirdi. **Alemdar:** Türkiye'de amele meselesi. Amele ve rençber dendiğinde sermayedarlar için eski zaman esirlerinden, kölelerinden az farklı biçare bir kafiye akla gelir. **Açıksöz:** Yazık onlara ki, dünyanın döndüğüne inanırlar da, devirlerinin değişeceğine inanmazlar. —Afgan Elçisi'nin Hakimiyet-i Milliye'ye demeci. —Yunan gazeteleri feryat ediyor. **Near East:** Sevr Anlaşması'nda, Yunanistan'ın işlevi ve Türklerin yaşama gücü hakkında İtilaf Devletleri yanlış hareket ettiler. (İkdam: 7 Mayıs)

29 - CUMA

1. Başlarında Topal Osman'ın bulunduğu Giresun Alayı ile 400 kişilik Koçkiri aşiret kuvvetleri İmranlı kuzeyinde çarpıştı. Aşiret kuvvetleri 20 ölü vererek çekildiler. (**TİH VI: 170; VI (1974): 229**)
2. İngilizlerin serbest bırakmayı kararlaştırdıkları 40 kişiden yol parasını kendisi karşılayabilen Abbas Halim Paşa, Sait Halim Paşa, Hüseyin Cahit ve İbrahim Saip Beyler Malta'dan ayrıldılar (**Şimşir 2: 419**) ★ Cavit Bey'e Dr. Nazım'dan gelen mektup. (Kör) Ali Bey'den ve Enver Paşa'dan gelen programlar hakkında... (**Tanin: 6.7.1946**)
3. Yunan kuvvetleri, 26 Nisan'da işgal ettikleri Kandıra'da ve köylerinde çeşitli zulüm ve işkence yaptıktan sonra bugün kasabayı yağmalayarak çekildiler. (**TYF II: 197**). ★ Çaycuma'da yapılan mitingde Yunan zulümleri protesto edildi, yurdun kurtuluşu için her özveriye hazır olunduğu belirtildi (**Ali Sarıncı: 185**).
4. **Vakit:** Anadolu'da uzun bir inceleme gezisi yapmış olan General Harbord, Kuvayı Milliye'yi anlatıyor. **Öğüt:** İşret belası. **Le Temps'da** Sadri Maksudi: Müslümanlarda Bolşevizm olamaz (**Jaeschke 1: 149**). **Açıksöz:** Anadolu Hristiyanlarının her yandan Büyük Millet Meclisi'ne başvurması, iç siyasette yeni bir durum yaratıyor. **Gaye-i Milliye:** İslam âlemi düşmanını tanımıştır: İngiltere. —Anzavuru nasıl gebertmişler? **Alemdar:** Türkiye Rumlarına bir tavsiye: Patrikhane, Yunanistan'ı daha tabii ve akıllı bir politika takip etmeye sevk etmelidir. Savaş er geç sona erecek, o zaman birbirimize nasıl bakacağız? —Zavallı Mustafa Suphi, gene onların (İttihatçıların) kurbanı oldu. Yine onların hain kurşunlarıyla ahireti boyladı. **Akşam:** Kuvayı Milliye Bursa cephesinde düşmanın aslı mevzilerini bombardıman ediyor. **Hakimiyeti Milliye:** Kahire halkının İnönü Zaferi dolayısıyla sevinç gösterileri. Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafı ellerde gezdirildi.

30 - CUMARTESİ

1. Malta tutuklularından 33 kişi daha özgürlüğüne kavuştu. Kars İslam Şûrası'nın 9 üyesinden başka bugün adadan ayrılan kişiler şunlar: Yusuf Razi Bey, Mümtaz Bey, Atıf Bey, Ferit Bey, Kadri Bey, Ahmet Haydar Bey, Tevfik Hadi Bey, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Salah Cimcoz, Fethi Bey, İsmail Canbolat, Rahmi Bey, Halil Bey (Menteşe), Ahmet Sami Bey, Muhlis Bey, Ubeydullah Efendi, Ahmet Nesimi Bey, Hacı Ahmet Paşa, Rıza Hamit Bey, Fahrettin Paşa, Hacı Adil Bey, Ali Münif Bey, Ahmet Şükrü Bey. İngilizler, Ankara'da görev alabilecek kişilerden çoğunu bırakmadılar. Malta'da 78 tutuklu daha var. (**Şimşir 2: 420**, yanlışlıkla 30 Mayıs tarihi vardır; **F.A. Tansol: 604**) ★ Ziya Gökalp'in iki yıldır her hafta iki kez eşi-ne ve kızlarına gönderdiği mektuplar bugün sona ermektedir.

2. Bugünkü Vakit gazetesinin Patris'ten aktardığına göre Mustafa Kemal, Kuvayı Milliye'nin kuruluş yıldönümü sebebiyle Meclis balkonundan bir konuşma yaptı. Mustafa Kemal şöyle dedi: Yunanlılar barış yapmak istiyorlarsa İzmir ve Trakya'dan gitmelidirler. Bunu şimdiye kadar halkımıza ve adalete güvenerek istiyorduk. Bundan sonra galibiyet hakkı ile istiyoruz... (Vakit: 30; ASD V: 29; HM'de böyle bir konuşma yoktur)
3. Maliye Bakanlığı, Yusuf Kemal Bey'in Kars'a getirdiği 4 milyon altın rublenin Batı Cephesi'nin ihtiyaçları için acele Ankara'ya getirilmesini istedi (TİH VII: 168).
4. Sakarya'ya bağlı Kayna ca, Yunanlılar ta afından ikinci defa işgal edildi. Kasa-ba geçen yıl 25 Mart'ta işgal edilmiş, 16 Nisan 1920'de kurtarılmıştı. Kaynar-ca 3 Mayıs'ta yeniden kurtarılacak. (Gnkur. 53)
5. Meclis, kurtarılmış iller halkına 1918 ve 1919 yıllarında verilen tohumluk borçlarını affetti (ZC: 10: 166; Düstur 3/2: 39).
6. Dışişleri Bakanı Baltacis, İngiliz Atina Elçisi Granville'in 22 tarihli notasına verdiği cevapta, şöyle dedi: İtilaf Devletleri'nin kendilerini bu savaşta tarafsız saymaları Yunanistan'ı güç durumda bıraktı. Müttefik kontrolü, Mustafa Kemal'e kaçak silah naklini önleyemedi. Bu ortak düşmanın direnme gücünü azaltacak kontrol tedbirlerinden Yunanistan yoksun bırakılamaz. Yunanistan'a Anadolu'daki görevini Müttefikler verdi. Bu görevi yerine getirirken Müttefikler'ce desteklenmesi gerekir. (Şimşir III: 313)
7. Tanınmış Fransız gazeteci ve yazarlarından Bayan Berthe Georges-Gaulis Ankara'ya geldi. Bir süredir cephelerde incelemeler yapmakta olan ve Ankara'da 15 gün kalacak olan Gaulis, Yunan zulümlerini dünyaya ilan edeceğini söyleyerek "Mutlaka muzaffer olacaksınız, çünkü hak sizindir" dedi. Gaulis, Mustafa Kemal'le de el altından görüşmeler yapacaktır. (HM: 1, AS: 2; Gaulis 1981: 10)
8. Akşam: Anadolu zaferinden hayrete düşenler belki Sorbon'da okumuşlardır ama Anadolu köyünde ismini yazamayan bir rençberden daha cahildirler (Faliş Rıfkı). Alemdar: Yunan Başbakanı, Savaş Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'nın alelacele cepheye gidişleri, cephedeki isyan ve ihtilal belirtilerindendir. İleri: Bursa hattında Kuvayı Milliye'nin yeni bir saldırısı. —Giritli dâhi. Peyamı Sabah: Sulh sesleri. Vakit: Ordumuz iki cepheden düşman üzerine yürümeye başladı. Sabilürreşat: Eşref Edip ve Mehmet Akifin Afgan Elçisi'ni ziyareti. Elçi'nin demeci: İslam dünyası büyük bir güce sahip olacak. Karagöz'ün, kucağındaki pehlivanı kaldırmış atmak üzere olan güreşçi Mustafa Kemal'e tavsiyesi: Aman Paşam, birdenbire atma. Sonra aceleye geldi derler. Şöyle biraz kıvrandır ki kimsenin hakkı kalmasın! ★ Cavit Bey, Lozan'da Alemdar sayılarını okuyor: Öyle yalanlar, öyle hezeyanla , öyle iftirala saçıyor ki! (Tanin: 7.7.1946)

1921 - MAYIS

1 - PAZAR

1. Başka bazı ülkelerde olduğu gibi İstanbul'da da hemen bütün işçiler, işlerini bırakarak 1 Mayıs Bayramı'nı kutladılar. Mavi elbiseler giyen, kırmızı boyunbağları takan işçiler, Türkiye Sosyalist Fırkası'nda yapılan törene katıldılar, burada Enternasyonal Marşı söylendi. İşçi bayramı gelecek yıl İstanbul'la birlikte Ankara'da da kutlanacaktır. (Alemdar: 1, 2, 8; Vakit, PS, İleri, İkdâm: 2) ★ Ankara'da Sovyet Elçilik binasının önüne "Yaşasın Komünizm, kahrolsun emperyalizm ve kapitalizm" yazılı levhalar asıldı (HM: 2).
2. İngiliz Casusu Mustafa Sagir'in Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmasına başlandı. Hint Hilafet Komitesi üyesi sıfatını takınarak 8 Aralık'ta Ankara'ya gelmiş olan Sagir, halkın da büyük bir merakla izlediği açık duruşmadaki sorgusunda, görevini İngiliz Dışişleri Bakanı'ndan aldığını, İstanbul'da temasta bulunduğu Nelson'un Anadolu hareketini boğmak için Pağışah'la, Hürriyet ve İtilaf Partisi'yle fikir birliği içinde olduğunu söyledi. (HM: 2, AS: 3)
3. Gemlik ve çevresinde Yunan zulümlerinden kurtulmak ve İstanbul'a gitmek isteyen halka, Kapaklı'da Yunan askerleri ve yerli çeteleri saldırdı, bir çok kişi öldü; halkın mallarına el kondu (TYF II: 48). ★ ABD'deki Yunanlıların Türkiye'deki Rumlar için gönderdiği 1 milyon Frank, Patrikhane'de teslim alındı. Patrikhane, 13 Nisan'da, göçen Şile Rumları için yardım istemişti. (PM: 34)
4. Fevzi Paşa, Kastamonu Havalisi Komutanlığı'na İtalya'dan alınacak 50.000 tüfeğin alınma şartlarını bildirdi. Buna göre, İstanbul'da Muzaffer Bey adında bir tüccar, anlaşmanın yapılmasından sonra 40 gün içinde, biner fişegi ile birlikte tüfekleri Karadeniz limanlarından birine teslim edecek. Karşılık olarak 1 milyon lira, Antalya'daki İtalyan bankasına yatırılacak. (HTVD 56, ves. 1281)
5. Malta'daki Türk subaylar, kurtarılmaları için Ankara Hükümeti'nin Roma Temsilciliği'ne başvurdular. Dün salıverilenlerden sonra Malta'da 78 Türk kalmıştı. (Şimşir 2: 348)
6. İkdâm Gazetesi yazarı Yakup Kadri Ankara'ya gelerek Dr. Adnan-Halide Ediplere misafir oldu. (Adıvar: 165. Yakup Kadri burada "Ateşten Gömlek" adında bir roman yazmaya başlıyor. Halide Edip de aynı adla bir roman tasarlıyor).
7. Hakimiyeti Milliye, Anadolu Rumlarının aslen Türk olduklarını ileri sürüyor. —Safranbolu Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikliği'ne karşı bildirisi. —Madem Gaulis Ankara'da. İkdâm: Kafkasya Müslümanlarından

20.000 asker geliyor. 5.000 kişilik ilk katile, Samsun'dan Kütahya'ya sevkedildi. **Akşam'**da Falih Rıfkı: Bedbin-nikbin. —Yunanlılar umumî bir Türk taarruzu bekliyorlar. **Açıksöz:** Şark meselesi için yeni bir konferans dün toplanmış. —Türk-Afgan anlaşması metni. **Vakit:** Ankara'ya gidemeyen Yunanlılar, İzmir'i elde tutmağa çalışıyorlar. **Alemdar:** Bugün bütün dünyada, amelenin sesi işitilecek. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bildirisi. **İleri:** Yunanlılar cephelerini geri çekmeğe ve bir uzlaşma yapmaya hazır bulunuyorlar. Anadolu'nun şartı, İzmir ve Trakya'nın boşaltılmasıdır. İzmir'de toplanan Yunan başları, Mustafa Kemal ile müzakere çareleri arıyor. Yunanlılar yola geliyor. **Dergâh'**ın ikinci sayısı: Türk Şiiri'nin ölümü!

2 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal Paşa gece (1/2) Batı Cephesi'ne gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı. Mustafa Kemal, bu gezisinde 2 Mayıs'ta Eskişehir'den İsmet Paşa'yı da yanına alacak, Güney Cephesi Komutanı Refet Paşa ile buluşacak ve bu iki cephenin Batı Cephesi adı altında İsmet Paşa'nın komutasına verilmesi kararlaştırılacaktır. (**TİH** II/4: 85)
2. Hükümet'in işçilere 1 Mayıs armağanı: Ereğli maden işçilerinin haklarını koruyan yasa tasarısı Meclis'te. Birinci görüşmesi tamamlanan tasarıya göre, 18 yaşından küçük olanlar ocaklarda çalıştırılmayacak. İşçileri zorla çalıştırmak yasak. Patron, İşçi Yardım Sandığı'na yardım yapacak, işçileri parasız tedavi ettirecek, sakatlananlara tazminat ödeyecek, çalışma süresi 8 saatten fazla olamayacak, ocak yakınlarında işçi koğuşları ve hamamları yapılacak. Söz alan mebuslar, işçilerin ne kadar kötü hayat şartlarında çalıştıkları, yabancı patronlar tarafından nasıl sömürüldüklerini anlattılar. Yasanın Türkiye'deki bütün işçileri kapsamına alması istendi. Hükümet bütün işçiler için yeni bir yasa hazırlandığını açıkladı. (**ZC** 10: 197; **HM**: 3)
3. İstanbul Hükümeti'nin Malta'da tutuklu olanlara yeniden maaş bağlayan kararnamesi Takvimi Vekayi'de yayımlandı. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin bu maaşları kesen 15 Haziran 1920 tarihli kararnamesi iptal edildi. (**TV**: 4151)
4. İstanbul okulları, Eyüpsultan'da toplanarak zafer duasında bulundular (**Vakit**: 4; **AS**: 5).
5. Yunan Küçük Asya Ordusu Kurmay Başkanı Pallis, raporunda, başarı kazanmak için hızla ve üstün kuvvetlerle saldırıya geçilmesi gerektiğini, aksi halde Kemal ordusunun takviyeler, yardımlar alarak güçlendiğini bildirdi (**Dusmanis**: 319). ★ Yunan Başbakanı Gunaris, Anadolu Cephesi'ndeki incelemelerini bitirerek İzmir'e döndü, Basmane istasyonunda kalabalık bir subay topluluğu tarafından karşılandı. Gunaris, yarın daire müdürleriyle bir toplantı yapacak. (**Roda**: 152)

6. **Hakimiyeti Milliye:** Harbin sorumluluğu İngilizlerin üstündedir. —İngiliz casusu Mustafa Sagir'in yargılanmasına dün başlandı. **Vakit:** Cephelerde iki taraf da faaliyete hazırlanıyor. —1 Mayıs amele bayramı: Dün Şirket-i Hayriye, Haliç, Tramvay Şirketleri ve bütün fabrikalar çalışanları grev yaparak amele bayramını kutlamışlardır. Amele heyetleri Sosyalist Fırkası'na giderek bayramı tebrik etmişlerdir. **Öğüt:** Türk-Afgan anlaşması metni. —Ermenilerin kanlı elleri. —Komünist Fırkası'nın 3. toplantısında Yoldaş Lenin'in nutku. **Alemdar:** Amele bayramı tezahüratı. (8: samimi gösteriler izlenimlerinden: Tramvay amelesi Kâğıthane'de, resimli) **Peyamı Sabah:** Dünkü amele bayramı. —Ali Kemal: Romanoflar saltanatı nasıl devrildi? **İleri:** İstanbul'da ilk amele bayramı. Vapursuz, tramvaysız kalan halk. **İkdam:** Azerbaycan Hükümeti Kars'a 40 vagon petrol gönderdi. **Açıksöz:** İngilizler "ah Venizelos!" diyor. —Madam Gaulis'in Ankara gazetelerine beyanatı (Yunan zulümleri). —Zaferimiz İslam âlemini sevinçlere boğdu. Mısır ve Hindistan'da Hilal-i Ahmer'e yardım toplanıyor. **Akşam'da** Falih Rıfkı: Siperden pusuya. Doğru yol, Atina ajansının gösterdiği yönün tam aksi tarafındadır. —Kral (Papulas için): Bu da çürük çıktı.

3 - SALI

1. Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar Batı Cephesi'nde, orduya verilecek yeni düzenle ilgili toplantılar yapıyor. Dün gece ve bugünkü toplantılar sonunda, Güney Cephesi'nin kaldırılmasına ve Refet Paşa'nın komuta ettiği Güney Cephesi birliklerinin İsmet Paşa komutasındaki Batı Cephesi emrine verilmesine karar verildi. Karar gizli tutulacak. Batı Cephesi'nde I., III., IV., ve XII. Grup komutanlıkları teşkil edildi. (TİH II/4: 86; Ulusoy: 4; Özkul: 25)
2. Ankara Hükümeti, kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra Müdafaa-i Milliye (M.M.) Grubu'nu resmen tanıdı (**Himmetoğlu** I: 100).
3. İngiliz Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun 26 tarihli raporuna göre, İsmail Ditsa adında bir Arnavutluk ileri geleni, Ankara'ya geldi. Rapora göre, yarın Mustafa Kemal'le uzun bir görüşme yapacak olan Ditsa, Arnavut Kuvvetleri Komutanı'nın bir mektubunu verecek, bunun üzerine Kemalistlerle Arnavutlar arasında bir ittifak anlaşması yapılması için görüşmelere başlanacak. (**Şimşir** III: 335)
4. Kaynarca 3 gün önceki ikinci Yunan işgalinden de kurtarıldı. Kaynarca, geçen yıl 25 Mart'ta Yunanlılarca işgal edilmiş ve 16 Nisan 1921'de kurtarılmıştı. (**Gnkur.** 53)
5. Batı Anadolu gezisinden dün İzmir'e dönmüş olan Yunan Başbakanı Gunaris, Yunan idaresinin daire müdürleriyle bir toplantı yaptı, işgalden beri yapılan işleri dinledi. Onlara teşekkür etti. Gunaris, yarından sonra Atina'ya dönecek. (**Roda:** 153)

6. Açıksöz: Yunanlılar saldıracak halde değil. Yunanistan'ın mali vaziyeti pek kötü. —İngiliz casusu Mustafa Sagir'in yargılanması. **İleri:** Yunanlılar Sevr sınırına çekilmeye hazırlanıyorlar. **Peyamı Sabah:** Anadolu ordusu mükemmel, Ankara ordu teşkilinde büyük bir başarı kazanmıştır (İstanbul'a gelen Gürcü Elçisi Mdivani ile mülakat). —Ali Kemal: Daima Avrupa'ya bağlıyız. **İkdam:** Anadolu Rumları ayrı patrik istiyorlar (Yeniğün'den). —Gürcistan Ankara Mümessili'nin demeci: Anadolu ordusu mükemmel ve çok kuvvetlidir. **Akşam'da** Falih Rıfkı, "Ya sonra?" diye soranlara çatıyor: "Size ne?" **Hakimiyeti Milliye:** Sagir'in casusluğunu ortaya çıkaran Anadolu zabitasını kutluyor.

4 - ÇARŞAMBA

1. Menderes Mintıkası Kumandanlığı kurularak bu göreve Albay Şefik Bey atandı. Batı Cephesi'nde I. Grup Komutanlığı'na 61. Tümen Komutanı İzzettin Bey (Çalışlar) atandı. Dün kurulan komutanlıklardan III. Grup Komutanlığı'na Albay Arif, IV. Grup Komutanlığı'na Albay Kemalettin Sami, XII. Grup Komutanlığı'na da Albay Halit Beyler atandılar. Grup komutanlarının kolordu komutanlığı yetkilerini taşıdığı bildirildi. (**Özkul:** 26; **Aykut 2:** 7 "IV. Grup Komutanlığı'na İzzettin atandı"; **HTVD** 56, ves. 1283)
2. İstanbul Yüksek Komiseri Rumbold raporunda, Hakimiyeti Milliye ve Yeniğün gazetelerinin geçen ayki yazılarından örnekler verdi, bu gazetelerin İkinci İnönü Zaferi'nden sonra ölçülü yayınlardan vazgeçerek Türk ordusunun İngiltere'ye karşı da zafer kazandıklarını yazdıklarını, İngiltere'ye saldırdıklarını, Fransa ve İtalya'ya ise dil uzatmadıklarını, zafer sarhoşluğu içinde bulunan Ankara liderleriyle yakın bir gelecekte anlaşmanın güç olacağını bildirdi (**Şimşir** III: 317).
3. Mustafa Sagir'in ikinci duruşmasında, onunla İstanbul'da Türk ve Hint Muhadenet Cemiyeti'nin başkanı olarak birlikte çalışmış olan Emekli Yarbay Aziz Bey dinlendi. Ankara halkı, İhsan Bey'in yönettiği duruşmaya büyük bir ilgi göstererek, salonu hıncahınç doldurdu. (**HM:** 10)
4. **Hakimiyeti Milliye**, Elçi Oşida'nın İstanbul'a gelişi vesilesiyle Türkiye-Japonya başlıklı yazısında "Asya Asyalılarıdır" ilkesini hatırlatıyor. Japonya'yı İngiltere'ye karşı tutum almağa çağırıyor. —Arnavutluk'ta bir ayaklanma. **Yeniğün:** Kâğıttan kule galiba yakılıyor. Yunanlılar geriye çekilecekler. —İflasa mahkûm bir siyaset. **Vakit:** Yunanlılar Türk saldırısını endişe ile bekliyorlar. —Eyüp'te okulların şenliği ve yardım duası. **Alemdar**, Amele Siyanet Cemiyeti'ni kötüliyor, Türkiye Sosyalist Fırkası Başkanı Hilmi'yi övüyor... —Mahir Sait: Japonya bizim için bir modeldir. **Peyamı Sabah:** Cephede 120.000 askerimiz var. —Ali Kemal: İtidale muhtacız. **İleri:** Yunan cephesine mütemadiyen Türk kuvvetleri gidiyor. —İşkence suçu var mı, yok mu? **İkdam:** Akıncılarımız İzmir kapılarına kadar geliyorlar. —Yunanlılar umumî bir seferberlik ilan edeceklermiş. **Açıksöz:** İtilaf Sansürü,

Yunanlıların yaptıkları faciaları İstanbul basınına yazdırmıyor. —Yunan ordusunun vaziyeti pek müşkül. —Müslümanlar Hilal-i Ahmer'e yardım'a koşuyorlar. **Karagöz'**de Venizelos maymununu öpüyor: Nasıl öpüp sevmesin, o olmasaydı Konstantinaki çorbacının başına gelen onun başına gelecekti.

5 - PERŞEMBE

1. Meclis'in gizli birleşiminde 1921 yılı bütçesinin tümü üzerinde görüşmeler yapıldı. Maliye Bakanı Ferit Bey, yaklaşık 108 milyon gidere karşılık, 72 milyon lira gelir olduğunu, giderlerin yüzde 62'si olan 67,5 milyon liranın millî savunmaya ayrıldığını, malî durumun zorluklar içinde bulunduğunu söyledi. Mebuslar, bütçenin yerinde harcanmasını, memur kadrolarının, maaşların kısılmasını istediler. (GCZ 2: 48)
2. Doğu Ordusu Komutanı Kâzım Karabekir, Sarıkamış'taki karargâhından Meclis'e ve Genelkurmay Başkanlığı'na bildiriyor. "Bolşevizm'le komünizmin esaslarını taşıyan 85 maddelik Halk Şûralar Fırkası Programı Anadolu'ya gönderilmeye başlandı. Moskova'da Enver, Bedri, Naim Cevat bastırmış. Karahan, Çiçerin, Enver'in Anadolu'ya geçmesini istiyorlarmış. Hükümet Enver'den hesap sormalı, manevî şahsiyetini bitirmelidir." (Karabekir 1: 894; 3: 89)
3. Güney Cephesi'nin kaldırılması üzerine kendisine önerilen Millî Savunma Bakanlığı'nı kabul etmeyen Refet Paşa, Kastamonu-Ecevit'te dinlenmeye çekiliyor (TİH II/4: 88).
4. Kastamonu'ya bağlı Akkaya bucağı gençleri, davul zurna eşliğinde oyunlar oynayarak askerlik yoklamasına gittiler. Önlerinde "Alını açık ve temiz yürekli Akkaya'nın 316 tevellütlü efradı" yazılı kırmızı flamayla Kastamonu'ya gelen gençleri, halk ilgiyle izledi. (AS: 6)
5. Anadolu Cephesi'nde ve İzmir'deki karargâhta incelemelerini tamamlayan Başbakan Gunaris, Atina'ya döndü. Gunaris İzmir'e 28 Nisan'da gelmişti. (Roda: 153)
6. İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazıda, Türk milliyetçilerinin Mezopotamya sınırında İngiliz aleyhtarı çalışmalarının ciddi bir durum yarattığı yolunda raporlar alındığı belirtilerek Ankara Hükümeti ile tez elden görüşmeler yapılması telkin edildi (Kürkçüoğlu: 150).
7. Almanya ile Sovyet Rusya arasında Ticaret Anlaşması imzalandı (HM: 6).
8. Bulgar Komünist Partisi'nin bu yılın başlarında yapılan kongresinde okunan çalışma raporu yayımlandı: İstanbul'daki işçi örgütleri ile temas halindeyiz. Balkan Komünist partileri arasındaki iki konferansta bir Balkan federasyonuna doğru yol alınmıştır. (Velikov: 126)

9. Akşam: Arnavut-Yunan hududunda çarpışma başladı. —Kadri Anazavur, babasının hapis ruhunu ihya etmek istiyor. **Hakimiyeti Milliye:** Yunanistan'da malî buhran artıyor. Yunanistan'da savaş aleyhtarlığı. —Hindistan'da bir isyan daha. —Ankara mektepleri idman bayramı. **Vakit:** Anadolu millî hareketi nasıl doğdu? Mustafa Kemal anlatıyor (HM'den). **Yenigün:** Fransız muharriresi Madam Gaulis'in mektupları. —Dahilî siyasette Rum meselesi. —Şeyh Sunusî Hazretleri Diyarbakır'da. Pek samimî karşılama yapıldı. **Alemdar:** Yunanlılar Arnavutlardan çekiniyor. (7: Münasebetleri gergin bir şekle girdi, 8: Şimal ve Cenup Arnavutları, Yunanlılara karşı, 21: Bir de Arnavut-Yunan harbi mi?) **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Rusya'dan ibret alıp onun düştüğü çukura düşmeyelim. Avrupa mamure. Asya harabedir. Japonların yaptıklarını yapmalıyız. **İkdam:** Müttefikler Boğazlar'ın tarafsızlığını temin edecek tedbirler alıyorlar. **Açıksöz:** İngiltere konferans hazırlığı ile meşgul. —Yunanlılar, esirlerimizi aklıktan öldürüyorlar. ★ İstanbul'da Ahmet Bedevi yönetiminde. **Kadınlar Dünyası** dergisinin 13-194. sayısı: Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti azasından tanburî muallimesi Müzeyyen Hazni Hanımefendi. —Teşkilat ihtiyacı. ★ İstanbul'da haftalık mizah dergisi **Güleryüz**'ün ilk sayısı: Nabzında bir iman vuran kanınla/Bir ziya görmeyen ulka yükseldin/Bilmem ki semadan yüksek alınla/Güneşin doğduğu yerden mi geldin. (Bayraklı ve süvarili kapak) —Ali Kemal'in kaleminden: Yine bugünlerde halimiz yaman...

6 - CUMA

1. Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa, Dışişleri'ne gönderdiği raporda, incelemelerde bulunmak üzere Moskova'ya gelmiş olan Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey'in gönderdiği raporun gerçeği tam yansıtamayacağını belirterek, bugünkü Rusya'nın da Çarlık kadar tehlikeli olabileceğini, en büyük tehlikenin ise Avrupalılarla birlik halinde ya da tek başına gelecek komünizm ya da başka ad altında muhalif bir unsur hazırlanarak Türkiye'yi karıştırmak olduğunu yazdı. Ali Fuat Paşa, Rusya'nın karışıklık içinde bulunduğunu belirterek bunun düzelmeyeceğini de ileri sürdü. (*Atatürk'ün Millî Dış Politikası* I: 333)
2. Genelkurmay Bakanlığı Vekili Fevzi Paşa, Batı ve Güney Cepheleri komutanlıklarına Yörük Ali'nin işgal bölgesinde harekete geçmeye hazırlandığının haber alındığını bildirerek cephelerden emir almadan düzensiz kuvvetlerin harekete geçmesinin önlenmesini istedi (*HTVD* 56, ves. 1284).
3. Antalya'da bir İngiliz gemisi 10 Türk'ü tutukladı (*Jaeschke* 1: 150).
4. İngiltere'nin Atina Elçisi Granville, Curzon'a gönderdiği raporda, Yunan Hükümet yanlısı gazetelerin bir Türk-Yunan anlaşmasına kamuoyunu hazırlamak için yayınlar yaptığını, böyle bir anlaşma olursa suçun Venizelos

yanlılarıyla İtilaf Devletleri'ne yükleneceğini, şimdiden Fransa aleyhinde sert bir kampanya yürütüldüğünü bildirdi (**Şimşir** III: 319).

5. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle'in bugünkü raporuna göre Gunarıs, Londra'dan dönerken Roma'da Kont Sforza ile görüşmüş ve Sevr esas alınmak şartıyla Ankara ile görüşmeye hazır olduklarını bildirmiş, fakat olumsuz cevap almış. Raporda "Yunanlılar artık hanedanı kurtarmak için kanlı maceralardan vazgeçmek zarureti duymuşlardır" denildi. (**Kerman**: 32)
6. Ankara'da Mektepliler Bayramı yapıldı. Kız ve erkek öğrenciler Ziraat Mektebi'nin çevresinde bir araya geldi. Kadınları erkekli toplanan halka gösteriler sunuldu. Şenliğe bazı bakanlar, mebuslar ve Ankara'da bulunan yabancılar da katıldı. (**HM** 8)
7. **İkdam**'da Yakup Kadri: Bütün Doğu dünyası için yeni bir devir açılıyor. Asya, yüzyıllar süren bir uykudan sonra, ta göbeğinden sarsılıyor. Bütün mazlum milletler demirden ve çelikten zincirlerini kırıyor. —Arnavutlar düşmanca hareketlerine devam ederlerse, Yunanlılar harp edecekler. —Ankara'ya, Diyarbakır, Musul ve Bitlis'ten gelen bir Kürt heyeti, bağlılık ve Kuvayı Milliye'ye katılma dileğini tekrarlamıştır. **Hakimiyeti Milliye**: Yunanistan'ın geleceği varsa göreceği de var. —İstanbul'da Yunan propaganda teşkilatı. —Çin'de Amerikan kapitalizmi. **Vakit**: Fırtına durgunluğu. —Zenginlerimize bir ibret dersi. Yersiz yurtsuz yangına uğrayanlar, Anadolu savaşçıları için bağışlarda bulunuyorlar. **Öğüt**: İskender-Papulas. **Yenigün**: Teşkilat-ı Esasiye'ye göre idare. **Alemdar**: Yunanlılar yalnız Türklerle değil, Bulgarlar ve Arnavutlarla da uğraşmak mecburiyeti ile karşılaşmışlardır. —Türkiye kalkınacak ve yaşayacaktır. **İleri**: Misak-ı Milli. —Kuvayı Milliye yeni saldırıya hazırlanıyor. —Yunanlılar Arnavutluk'ta, Trakya'da, Anadolu'da ateş altına alınıyorlar. **Açıksöz**: Alçak düşman her tarafta facialarına devam ediyor. —Umumi Harb'e nasıl ve niçin girdik? **Akşam**: 2 taraf da cephelere büyük kuvvetler yığıyor. **Le Temps**: İngiltere, Ankara ile Atina'nın anlaşması için çaba gösteriyor. Buna göre Yunanlılar Anadolu'yu boşaltacaklar. Trakya Yunanistan'a kalacak. Türkler Çanakkale yöresinden vazgeçecek. Ancak bunun uygulanması şüpheli görülmüyor. (**İkdam**: 11)

7 - CUMARTESİ

1. Meclis'in gizli oturumunda, bütçenin nasıl denkleştirileceği tartışıldı. Açık görüşmede, yurda bazı eşyanın sokulması 29 red, 146 kabul oyu ile yasaklandı. 122 sayılı yasaya göre yurda sokulması yasak eşyanın bazıları şunlar: Tütün, insan saçı, domuz ve at kılı, kuş tüyü, hayvan kabukları, ayakkabı, eldiven, fildişi, kürk postu, möble, şapka, oyun kâğıtları, pamuk dokuma, gaz, kadife, püskül... (**GCZ** 2: 66; **ZC** 10: 256; **CR**: 15)
2. Moskova'dan dönmekte olan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Kars'tan Erzurum'a geldi. Mustafa Kemal, onu kutlayarak acele Ankara'ya çağırdı. (**Tengirşek**: 244)

3. Sivas Valiliği'ne atanan Ebubekir Hazım Bey, görev yerine gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı. Hazım Bey 15 gün Niğde'de kalarak 31 Mayıs'ta Sivas'a varacaktır. (**Tepeyran**: 56; **HM**: 8)
4. Ankara'da Muallimler ve Muallimler Cemiyeti Birliği, kuruluş bildirisini Ankara Valiliğine verdi ve izin aldı. Çeşitli öğretmen derneklerini, hiç bir ayırım yapmadan içinde toplayan Birliğin kurucuları arasında Mazhar Müfit, Cevdet, Necati, Muhittin Baha, Dr. Suat, Hamdi Bey gibi milletvekilleri de var. Birliğin başkanlığını Nafî Atuf, kâtipliğini Mehmet Servet Beyler yapıyor. (**HM**: 9; **BTTD** 29: 65)
5. **Sebilürreşat**: Artık uyanmalıyız. —İslam askerine. —Mehmet Akif'in şiiri: Bülbül. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Yunanistan ateş olsa cürmü kadar yer yakar. Biz Avrupa'dan endişe ediyoruz. Hâlâ siyasî teşebbüslerde bulunmuyoruz. Bir kısmımız yalnız harp etmesini biliyor. Milletin mukadderatını eline alanlar daha az ihtiraslı olmalıdır. Büyük devletlere karşı adı silahla, topla, tüfekte, karşı koyamayız. Bu devletler aleyhinizde olamaz. Öyleyse kabahat bizimdir. Ümit ediyoruz ki Ankara'da bize muhalif geçinenlerden bu görüşümüzü savunanlar vardır. **İkdam**: Anadolu Hristiyanlarının millî kilise davası. —Yunan erleri subaylarını öldürüyorlar. **İleri**: Yunanistan her taraftan saldırıya uğruyor. —Arnavutlar. **Alemdar**: Cephelerde sükûnet var. **Vakit**: Ankara'da fiyatlar: Koyun eti 100, zeytinyağı 120, sabun 110, tereyağı 200, küp şekeri 110, petrol 110, kahve 120, pirinç 27 kuruş. **Akşam**'da Falih Rıfkı: Tarihten sayfeler. —Yunanistan, Arnavutları Müttefiklere şikâyet ediyor. **Karagöz**'de, yemek yerken, tepenin arkasından Karagöz'ün kaldırdığı kalpağı görünce paniğe kapılıp "Erkete! Erkete Mustafa Kemal!" diyerek kaçan "Çorbacılar".

8 - PAZAR

1. Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Mart'ta Londra'da İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlarla yaptığı gizli anlaşmaların Hükümet'çe reddedilmesi ve Hükümet'le kendisi arasında başgösteren görüş ayrılığı sebebiyle istifa etti. İstifa yazısı Meclis'in 12 Mayıs tarihinde yaptığı gizli birleşimde görüşülüp kabul edilecek, yerine Yusuf Kemal Bey seçilecek. Bu durum Batı'da ve İstanbul'un İtilaf Devletleri yanlılarınca Ankara'nın Sovyet dostluğunu Batı'ya tercih ettiği biçiminde yorumlanacaktır. (**AS**: 11; **HM**: 10 "dün"; **GCZ** 2: 73; **Alemdar**: 16: Üzüldük ve hayret ettik. Ankara'nın en söz anlayan adamı idi. Lloyd Georgeları, Briyanların, Sforzaların hüsnükabulü olmuştu. 19: İtalya siyasîleri Ankara'nın programında değişikliğe sebep olmayacağını söylüyorlar; **İkdam**: 16, 18: İstifa sebebi hakkında Avrupa ve Yunan kaynaklarından alınan bilgi
2. Açıksöz'ün bugünkü haberine göre Kastamonu Valiliği'ni vekâleten yürüten Mülkiye Müfettişi Süleyman Sami Bey, Bitlis Valiliği'ne atandı. Yerine gele-

cek olan Haydar Bey de bu görevi 3 ay vekâletle yönetecek ve 10 Ağustos'ta Sivas Valiliği'ne atanacaktır. Kastamonu Valisi Reşit Bey, hastalığından ötürü 27 Mart'ta görevinden ayrılmıştı. (AS: 8)

3. Patrikhane, İstanbul çevresinde Rumlara zulüm yapıldığını ileri sürerek, İstanbul'daki siyasi temsilcilerden bu konuda yardım istedi (PM: 33).
4. Bir süreden beri Ankara'da bulunan Madam Gaulis, İstanbul'a hareket etti (HM: 8; Gaulis 1981: 13 "9 Mayıs").
5. **Hakimiyeti Milliye:** Anadolu ihtilali: Anadolu ihtilali ile bir iş gördüğümüzü anlamaktan bizler bile aciziz. Bunu belki torunlarımız anlayacak. —Uşak'ı tahliye ediyorlar mı? —Yunan ordusunun tekrar saldırması güçtür. **Alemdar:** Şimal ve Cenup Arnavutları Yunanlılara karşı. (13: Kuva-yı Milliye'nin faaliyeti Makedonya'ya da mı sirayet etmiş? 20: Haymara da muhasara edildi. 21. Bir de Arnavut-Yunan harbi mi? 22: Yunanlılar telaşa mahal olmadığını söylüyorlar). **İleri:** Yunan'ın başındaki ateş yavaş yavaş her tarafa sirayet ediyor. —Yunan aleyhinde gizli teşkilat. —İsmet Paşa'nın yeni darbesi (büyük resmîyle). **Peyamı Sabah:** Arnavut-Yunan anlaşmazlığı. **Yenigün:** Mehmetçiğin hakkı. **Vakit:** Ankara annelerine karşılık: İstanbul'da Şehit Ailelerine Yardım Birliği. **İkdam:** Arnavutluk-Yunan anlaşmazlığı. —Şehrimizdeki Rumlar, Kral'ı istemiyorlar. **Açıksöz:** Yunanlılar Bursa'da, İzmir'de caniyane hareketlerini gün geçtikçe artırıyorlar. Bursa **Kevkep'te** İslam Göçmenlerine Yardım Müdürü Hürriyet ve İtilafçı Yeşilzade Aziz Nuri'nin bildirisi (Eğilmez: 135).

9 - PAZARTESİ

1. Ankara İstiklal Mahkemesi, Yunanlılara sığınmış olan Ethem ve kardeşleriyle, onunla birlikte hareket eden 9 kişiyi yokluklarında idam cezasına çarptırdı. Mahkeme, Gizli komünist teşkilatı kurarak Hükümet'i devirmekle suçladığı Tokat Mebusu Nazım, Salih Hocaoglu, Ziyetullah Nuşirevan'ı 15'er yıl küreğe, aynı suça katıldıkları ileri sürülen diğerlerini 3-8 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırdı. Tokat Mebusu Nazım Bey ve arkadaşları, 29 Eylül'de bir kanunla affedileceklerdir. (HM: 10; TİH II/3: 607; Sayılan: 176. **Tevetoğlu:** 180; TİH VI (1974): 316; **Aybars:** 86; **Darendelioglu:** 76)
2. Meclis, Besim Atalay'ın şehir ve köy adlarının Türkçeleştirilmesini isteyen yasa önerisinin, gereği yapılmak üzere Hükümet'çe il genel meclislerine gönderilmesini kararlaştırdı. Gene Atalay'ın Sebilürreşat ve Köy Hocası dergilerinin Hükümet'çe bütün köylere parasız gönderilmesini isteyen önergesi hareketli tartışmalara sebep oldu. Bu konunun Eğitim Bakanlığı, Propaganda Komisyonu ve Haberalma Genel Müdürlüğü'nce ele alınması kararlaştırıldı. (ZC 10: 256, 269; HM: 10)

3. Tosya'da Kurulan Gençler Kulübü'nün resmî açılışı yapıldı (**HM**: 13 Haziran).
4. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, İstanbul Hükümeti'nin Dışişleri eski Bakanı ve şimdi Londra temsilcisi Mustafa Reşit Paşa'ya, Bekir Sami Bey ile İngiltere arasında yapılan 16 Mart tarihli tutsakların değiştirilmesi anlaşmasının uygulanmayışından şikâyetle bulundu (**Şimşir 2**: 424).
5. Ramazan başladı (**AS**: 8; **HM** 9: Ramazan, Ankara'nın pek sakin geçen hayatında özel bir değişiklik yaptı. Alışverişler, ziyafetler, ibadethaneler...).
6. **Akşam**'da, Türk çiftçisinin kazandığı paranın Rum tüccar eliyle nasıl bombaya dönüşüp Anadolu'da aynı çiftçi önünde patlayışının öyküsü. **Açıksöz**: İngilizler Rum çetelerini Anadolu'ya sevk ediyorlar. İsmet Paşa Hazretleri'ne (şiir). **Hakimiyeti Milliye**'de Ruşen Eşref: Ramazan ayı... Geçen yıl hacil (utanık) ve perişandık. Türkler seni, silah üstünlüğünün verdiği güven içinde tevekküllü ve ümitli karşılıyor. Görünüşün yurda inşallah kurtuluş müjdesidir. (**Ünaydın**: 7) —Muallimler Birliği. **İleri**: Ankara Büyük Millet Meclisi'nde Türk-İtalya ve Türk-Fransız Anlaşmaları tasdik olundu (!) **Yenigün**: Şeriye Vekili'nin beyannamesi. —Mustafa Sagir'in dünkü duruşması. **Vakit**: Arnavutluk'ta millî hareket. **İkdam**: Türkler-Ermeniler. —Yunan filosu, Marmara'da arama ve teftiş yapamayacak. (10: Karadeniz'de yapamayacak.) Bulgar **Zora** gazetesi: Anadolu'da yenilmiş olan Yunanlılar, Trakya'yı olsun kurtarmak amacıyla Küçük Asya'yı bırakmak durumunda kalacaktır. (Vakit 17'den **Öztoprak**: 305)

10 - SALI

1. Büyük Millet Meclisi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (Birinci Grup) kuruldu. Mustafa Kemal, Grup Başkanı. Başkan vekilleri ise Şeref ve Abdullah Azmi Beyler. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Meclis'te ilk biçimi sayılan Grup'un kurulmasıyla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin şubeleri buraya bağlanıyor. Mustafa Kemal, Meclis'teki muhalefete karşı örgütlü bir iktidar grubu meydana getiriyor. 16 Mayıs'ta Erzurum mebusu Hüseyin Avni, grup dışında bırakılanların kaygılarını dile getirecek, grubun kurulduğu 23 Mayıs'ta bir genelge ile bütün yurda duyurulacaktır. İkinci Grup, Kasım sonlarıyla Aralık başlarında kurulacaktır. (**HM**: 11; **AS**: 13; **PS**: 18; **İkdam**: 24; **Tunaya**: 533; **Söylev II**: 437; **Arıkoğlu**: 223)
2. Mustafa Kemal, Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafta, Rusya'dan Türkiye'ye geçen İttihatçılara karşı alınan tedbirleri anlattı. Trabzon'da bulunan Halil Paşa'nın Halk Şûralar Fırkası ile ilgili görüldüğünden yurt dışına çıkarılacağını bildirdi. (**Cebesoy 2**: 187; **Tunçay, Mesai**: 11. Krş. 16 Nisan: Yurt dışına çıkarıldığı...)

3. Hatay Cephesi'nde Albay Dibuffer komutasındaki Fransız kuvvetlerinin saldırısı Kuvayı Milliye tarafından püskürtüldü (**Kocatürk:** 176).
4. Yiyecekleri kalmayan "Dersim'den gelen Kürt eşkiyası" talan amacıyla Kemah'ı bastı. Halk, 1,5 saatlik bir çarpışmadan sonra kaleye çekildi. 300 Dersim Kürdünü Erzincan'dan giden bir müfreze kovalayacaktır. Kasabada 60 ev yandı, 12 kişi öldü. (**Karabekir** 1: 895)
5. Mustafa Kemal, Mısır'dan gelen Hüseyinzade'yi kabul etti. Hüseyinzade 13 Mayıs'ta, Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etmiş olan ancak henüz görevinden ayrılmamış bulunan Bekir Sami'ye veda edecek, 14 Mayıs'ta Ankara'dan ayrılacak, 15 Mayıs'ta Alanyund İstasyonu'nda İsmet Paşa ile görüşecektir. (**Jaeschke** 1: 150)
6. İstanbul'da İngiliz Kuvvetleri Başkomutanı General Harington'dan İngiliz Savaş Bakanlığı'na: Türkiye'deki durumu yeniden gözden geçirmek gerekir. Yunan askeri, yüksek kumandaya güvenini yitirdi. Kemalistler ise şimdi çok daha güçlü durumda. Mustafa Kemal haşin. İngiltere'nin güçlüklerini iyi biliyor. Yunanlıları yeneceğinden emin. Ondan sonra İngilizleri karşıya alacak. Yunan askerleri Bursa ve İzmit'ten çekilirse Müttefik kuvvetler Kemalistlerle karşı karşıya ve güç bir durumda kalacaklar. (**Şimşir:** III: 321)
★ Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi'nin raporunda Ömer Faruk Efendi'nin Anadolu'ya kaçışı ve İnebolu'dan geri çevrilışı (**Kerman:** 33).
7. **İleri:** Yunanistan buhran içinde bocalıyor. **Peyamı Sabah:** Yunan ablukası suya düştü. —Venizelos'un evine saldırdılar. Yunanistan'da Venizelistleri tutukluyorlar. **Yenigün:** Piyer Loti'nin ulvî bir hitabesi daha. —Mustafa Sagir'in ikinci duruşması. **Vakit:** Sunusî'nin Sivas'ta konuşması. **Açıksöz:** Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın önemli bildirisi. **Hakimiyeti Milliye:** Cepheden dönen Mustafa Kemal Paşa, "Yunanlılar evvelce iki kere denedikleri talihi bir kere daha tecrübe edecekler mi bilmem. Fakat biz her surette hazırız. Millî ordunun hazırlığı mükemmel, manevî kuvveti yüksek ve azmi her zamankinden kuvvetlidir" demiştir. **İkdam:** Anadolu Ortodoks Patrikliği ile ilgili tasarımı Büyük Millet Meclisi benimsedi. İçişleri Bakanlığı tamamladı. —The Times gazetesi muhabirine göre, millî ordumuzun mevcudu. 100.000'i eğitilmiş olmak üzere 170, 180.000. ★ Kastamonu'da Nüzhet Haşim yönetiminde **Türk Dili** adlı gündelik gazetenin ilk sayısı (11 Haziran'a kadar) (**Açıksözcü:** 87). **Akşam:** Şeyh Ahmet Sunusî'nin Sivas Büyük Cami konuşmasından: Allah bize kâfidir. Biz ona dayanırız.

11 - ÇARŞAMBA

1. İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Sir H.Rumbold, Dışişleri Bakanı Curzon'a Mustafa Kemal'e karşı Kürtleri kullanma planı hakkında bir rapor gönderdi. Buna göre, Yunanlılar böyle bir olanak araştırıyorlar. Divan-ı Harb-i Örfî eski Başkanı Kürt Mustafa Paşa'ya, bir süre önce bu iş için İn-

giliz Yüksek Komiserliği'nce Irak'a gitmesi için izin çıkarıldı. Yunanlıların kullanmak istedikleri ikinci kişi Kürt Hakkı Bey de Bağdat'a gitmek için İngiliz Yüksek Komiserliği'ne başvurdu. Raporda bunların toplu bir Kürt hareketi yaratmasının ve Kürtleri Yunanlılarla işbirliğine sürüklemesinin kuşku olduğu da bildiriliyor. (*Şimşir* III: 323)

2. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Bekir Sami Bey'e çektiği telgrafta, İngiliz tutsakları serbest bırakmak için ne gibi tedbirler aldığını sordu (*Şimşir* 2: 425).
3. Memleketine dönmekte olan Fransız Gazeteci Madam Gaulis, Kastamonu'ya geldi. Gençler Kulübü'nde sorulara verdiği cevapta, Türkiye'nin savaşı kazanacağından emin olduğunu, Fransız kamuoyunun da Türkleri anladığını, Fransa'da kamuoyunu aydınlatmak için çalışacağını söyledi. (*AS*: 12)
4. Japonya'nın Olağanüstü İstanbul Elçisi Oşida, Padişah'ı ziyaret etti. Oşida, İstanbul'a 18 Nisan'da gelmişti. (*TV*: 4160)
5. 3 Yunan subayı ve 200 eri Bursa'nın Hamide köyüne geldi. Köy halkını topladı. Erkekleri çıplak soyarak sopa ile dövdü. Kadınlara sarkıntılık yapıldı, onların eşyası alındı. Evlere girilerek yağma yapıldı. 14 Mayıs'ta bir yazı ile Soruşturma Kurulu'na başvuracak olan köy muhtarı Kaya, halkın hayatının tehlikede olduğunu bildirecektir. Kızılhaç temsilcisi ve İtilaf Devletleri temsilcileri bir İngiliz gemisiyle bu tip olayları soruşturmak için yarın İstanbul'dan Gemlik'e gidecektir. (*TYF* II: 21)
6. **Akşam**'da N. Sadık: İktisadî mücadele. —Kuvayı Milliye, Eskişehir cephesinde şiddetli bir mücadeleye başladı. **Peyamı Sabah**: Dağıstan ordusunun bir kısmı Anadolu'ya nakil olunacak. —Ali Kemal: Anadolu'nun başında kim olursa olsun, hepimiz zafer istemeliyiz. **Yenigün**: Şark mı, Garp mı? —İstanbul'da hâlâ iskemle kavgası. **Hakimiyeti Milliye**: Papulas'a destan. **İleri**: Drahmi dehşetli düşüyor. —Kalkas mücahidi Emir Şamil'in ordusu kısmen Anadolu'ya yardıma gelecek. **Alemdar**: Şirketler ve amele hayatı. (14: Hamallar davası etrafında). **Bosfor**: Şeyh Sunusi'nin Sivas'ta vaazı (**Jaeschke** 1: 150). **İkdam**: İpin ucu hep Ankarada mı? Hayır. Milli hareket tek merkezden yönetilmiyor. —Kuvayı Milliye'nin Batum komiseri Kâzım Bey'in aracılığı üzerine, Kızillara karşı Dağıstan dağlarında büyük cesaretle mücadeleye devam etmekte olan Emir Şamil Ordusu, Anadolu'ya gelecek. **Açıksöz**: Bir taraftan harp davulu, bir taraftan tavassut sözü. Gunaris, Türklerle uzlaşmanın mümkün olduğunu söylüyor. **Karagöz**'de, zeybek havası, Arnavut rakı, Bulgar Polka'sı yapmak zorunda bırakılan ancak iyi kıvıramayan Atina köçesi.

12 - PERŞEMBE

1. Meclis'in gizli oturumunda Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in istifası kabul edildi, Mustafa Kemal'in önerisi üzerine, Bekir Sami Bey, Avrupa'da görev-

lendirilmek üzere izinli sayıldı. Fransızlara sunulacak karşı öneriler tartışıldı. Bekir Sami Bey, 11 Mart'ta Londra'da Fransız Başbakanı Briand'la imzaladığı anlaşmalarda Fransızlara birçok ekonomik ayrıcalıklar tanımış, bunlar ve İngilizlerle ve İtalyanlarla yaptığı anlaşmalar, Misak-ı Milliye aykırı görülerek Meclis ve Hükümet tarafından reddedilmişti. Bekir Sami Bey'in yerine, Sovyetlerle Dostluk ve Yardım Anlaşması'nı imzalayanlardan İktisat Bakanı Yusuf Kemal Bey, Dışişleri Bakanlığı'na seçilecek, Bekir Sami Bey de 20 Mayıs'ta Avrupa'ya giderek Türkiye ile ilgili görüşmelerde bulunacaktır. Dışişleri Bakanlığı'ndaki bu değişiklik, Batı'da ve İstanbul'da Türkiye'nin Batı'ya karşı Sovyetler'e yaklaşması biçiminde yorumlanacaktır. (GCZ 2: 72)

2. Bursa Mebusu Şeyh Servet ve Afyon Mebusu Mehmet Şükrü Beylerin yasama dokunulmazlıkları geri verildi. Mahkûmiyeti nedeniyle Tokat Mebusu Nazım Bey'in mebusluğu düşürüldü. İki mebus, Gizli Komünist Partisi ve Yeşilordu Cemiyeti davasında Nazım Bey ile birlikte Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlar ve 9 Mayıs'ta sonuçlanan mahkemede beraat etmişlerdi. Aynı mahkemede Çerkez Ethem ve arkadaşları vatana ihanet suçundan yokluklarından idama, Nazım Bey ve arkadaşları ise gizli komünizm örgütü kurarak hükümeti devirmeye teşebbüs suçundan 15 yıla kadar hapis cezalarına çarptırılmışlardı. (ZC 10: 285)
3. Bakanlar Kurulu Başkanı ve Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa'nın Hakimiyeti Milliye'ye demeci: "Beklenen Yunan saldırısına karşı gereken tedbirleri aldık". Fevzi Paşa, Barış Konferansı'nın Ankara'ya yaptığı önerilerin tatmin edici olmadığını da söyledi. (HM: 12; AS: 13; İldam: 17, 24)
4. Uluslararası Kızılhaç Örgütü temsilcisi Mr. Maurice Gehri, Yunan zulüm, yağma ve katliamlarını incelemek için Gemlik'e geldi. Daha sonra verdiği raporda, 16 köyün imha edildiğini, 6.000-6.500 insanın öldürülmüş olduğunu bildirecektir. İsviçreli Gehri ile birlikte bir İngiliz generalinin başkanlığında, İngiliz, Fransız, İtalyan, Türk askerî temsilcilerinden kurulu Araştırma Kurulu da İngiliz bayrağını taşıyan bir gemi ile İstanbul'dan Gemlik'e geldi. Yunan zulümlerinden Gemlik'e kaçmış halkı dinlemeye başladı. (TYF II: 5) ★ Gemlik'ten Muratoba köyüne gelen Yunan askerleri, komutanlarının emri ile halkı topladılar. Delikanlıları çıırçıplak soyarak sopa ile dövdüler. Kadınların süs eşyalarına ve hayvanlara elkoydular. Köy yönetim kurulu, yarından sonra İtilaf Devletleri Soruşturma Kurulu'na bir dilekçe vererek imdat isteyecektir. (TYF II: 5)
5. **Akşam:** Drahmi'nin sükûtu ve Atina'da telaşlar. —Seyrüsefain çalışanlarından 600 kişi Sosyalist Fırkası'na girmiş. **Açıksöz:** Biz hazırız. Halep ordaysa arşın burada. Pilavdan dönenin kaşığının sapı kırılınsın! **Yenigün:** Türkiye devletinde siyasî idare. —Sovyetlerin askerî kuvvet miktarı. **İleri:** Bir mille-

tin başına gelebilecek ne kadar felaket varsa, hepsiyle haşır neşir olduğumuz bu senelerde önümüze düşerek bizi tekrar hayata çıkaran Mustafa Kemal Paşa. —İstanbul sokaklarında mavi-beyaz renkten geçilmezdi. Şimdi o renkler değişti. Çünkü Anadolu, “Ey müslümanlar, paranızla düşmana yardım ediyorsunuz” diye haykırdı. **Alemdar:** Yunanlılar, telaş ve heyecan devri yaşıyor. **Peyamı Sabah**’ta Ali Kemal, Sovyet devrimine ve Lenin’e çatıyor. Avrupa medeniyetinin ve bu medeniyetin insan haklarına verdiği değer in Asya’da bulunmadığını yazıyor. **Hakimiyeti Milliye:** Mısır milliyetperverleri ne için çalışıyorlar? —Çok bedbaht bir Ramazan geçiriyoruz. **İkdam:** Yunanistan’da ticarî hayat felce uğradı. **Güleryüz:** Türk, Papulas’ın ensesinde boza pişiriyor. —Kahramanlar destanı: “Yurdumun atisi nurlu bir sabah/Düşmanın talihi bahtı simsiyah/Zira Papulas’la bir tutmak günah/Kahraman İsmet’i, Şanlı Kemal’i...”

13 - CUMA

1. İtilaf Devletleri’nin Üç Yüksek Komiseri, Boğazlar’ın tarafsız bölge olduğunu kararlaştırdılar. (Bildiri için bkz: 19) Böylece Boğazlar’da İngiliz, Fransız ve İtalyan işgali bulunacak ve buralarda Türklerle Yunanlılar çarpışamayacak. (**AS:** 23; **MN** 1922: 191; **Bayur** 2: 200; **Armağan:** 81; **İkdam:** 15; İtilaf Devletleri’nin karar verdiği haber alınmıştır; **Jaeschke** 2: 56, 158)
2. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türk ordusunun 23 Nisan günü Gümrü’den çekilirken Ermenilere ait cephaneliklerin havaya uçurulmasını protesto etti (**Yerasimos:** 372).
3. Malta’dan saliverilen İttihatçılardan Gazeteci Hüseyin Cahit Bey’le Maliye eski Bakanı Cavit Bey, İsviçre sınırında buluştular. Cavit Bey, not defterinde buluşmadan ötürü mutluluğunu dile getiriyor. Malta’da kalanlar, kalışlarının nedeni olarak Cavit Bey’i (saliverileceklerle ilgili seçmeyi onun yapışını) görüyor ve aleyhinde bulunuyorlarmış. (**Tanin:** 13.7.1946)
4. Anadolu’da Başbakan ve Savaş Bakan’ıyla birlikte yaptığı inceleme gezisinden dönen Yunan Genelkurmay Başkanı Dusmanis, verdiği raporda, Yunan ordusunda birlik olmadığını, örgütlenmenin kötü olduğunu bildirdi. Kral’ın ordu üzerindeki denetiminin artırılmasını önerdi. (**Dusmanis:** 32)
5. Dün Gemlik’e gelen Uluslararası Kızılhaç temsilcisi Gehri, kasabada Yunan zulmüne uğramış olanları dinledi. Bunlar arasında ırzına geçilmiş 12 yaşındaki bir kız ile 60 yaşlarında bir kadın da var. İtilaf Devletleri Araştırma Kurulu da 1.000 evden ancak 5’inin yanmadığı Orhangazi’ye gidip döndü. Yolda rastladıkları yanmakta olan köylerin, insan kemiklerinin fotoğraflarını çekti. (**TYF** II: 7)
6. **Hakimiyeti Milliye:** İngiltere’ye karşı her taraftan grevler. —Arabulucuya ihtiyacımız yok. (Roma’da toplanan Türk Kongresi hakkında). —Yunan or-

dusunda anarşi. —Mehmet Akif'in Bülbül şiiri. **Yeniğün:** Mustafa Sagir'in açık duruşmada itiraftan çekinmediği bir facia: Afgan Emiri Habibullah Han, İngiliz Hariciye Nazırı'nın emriyle şehit edilmiştir. Mustafa Sagir'in özel surette elde ettiğimiz itirafnamesi. **İleri:** Yunanistan'ın başında iç ve dış derter çoğalmaya başladı. **Açıksöz:** Müdafaa-i Hukuk Grubu riyasetleri. **The Times:** Jandarmaların çete savaşı talimi. **Akşam:** Yunan Kabinesi'nin istifa ve Kral'ın ilticası. —Tramvay amelesinin yeni istekleri.

14 - CUMARTESİ

1. Meclis'in gizli oturumunda 1921 yılı bütçesinin görüşülmesine devam edildi. Hükümet'in yeniden sunduğu bütçede giderler 108 milyondan 84 milyona indirildi. Tahmini gelir ise 72 milyon 441 bin lira. Açık bulunan 12 milyonun yaklaşık 6 milyonunun maaşlardan yüzde 20 kesinti yapılarak, 6 milyonun da Sovyet yardımlarından karşılanacağı açıklandı. Giderlerin yüzde 62'si Millî Savunma'ya, yüzde 38'i diğer dairelerin harcamalarına ayrılmış bulunuyor. (GCZ 2: 80)
2. İstanbul'dan Muharip Grubu'nun Genelkurmay'a bildirdiğine göre, Azerbaycan'ın İstanbul Elçisi, eski Azerbaycan Hükümeti'nin Ankara'ya gönderdiği 15 milyon liranın alınıp alınmadığını soruyor. (Cevap 21/22 Mayıs: Hiç bir bilgimiz yok!...) Muharip Grubu'nun başka bir raporunda da İstanbul'da bazı Müslüman çetelerin Ruslarla işbirliği yaparak Trakya'ya geçeceklerini ilan ettiği bildirildi. Bu çetelerin Anadolu ile ilişkilerinin olup olmadığı soruldu. (Himmetoğlu I: 212) ★ Söke istihbarat memurunun İzmir'den alıp Basın ve Haberalma Genel Müdürlüğü'ne bildirdiğine göre, Uşak'a gönderilmekte olan dört bin Bulgar, Türk tarafına geçecek. İzmir'de Yunanlılar ve Rumlar da savaştan bıkmış olup Türklerin gelmesini bekliyorlar... (HTVD 51, bel. 1538)
3. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Anadolu'da Yunan zulümlerini incelemek için Karamürsel, İzmit, Şile'ye gelen kuruldan yalnız Japon ve Amerikalıların kabul edilmesi, Fransız, İngiliz ve İtalyan delegelerinin geri çevrilmesi emrini verdi (Himmetoğlu I: 212). ★ Kızılhaç ve İtilaf Devletleri temsilcileri Gemlik'te cami ve medreselere sığınmış Türklerin şikâyetlerini dinlediler. Kurul İstanbul'dan önceki gün gelmişti. (TYF II: 8) ★ Hamidiye, Muratoba, Katırlı köyü yönetim kurulları yaptıkları yazılı şikâyetle, Yunan işgal kuvvetlerinin silah aramak bahanesiyle köylerini basıp halkı sopadan geçirdiklerini, kadın ve kızların ırzına geçtiklerini, mal ve hayvanları yağma ettiklerini bildirerek yardım istediler. (TYF II: 21-24)
4. Tramvay işçileri, 50 maddelik bir istek listesini Tramvay Şirketi'ne verdiler. İsteklerin başlıcaları: İşgününün 8 saate indirilmesi, hasta işçilere gündeliklerinin ödenmesi, kışın işçilere 500'er kilo bedava kömür verilmesi... Elektrik Şirketi ile işçiler arasında da görüşmeler devam ediyor. Şirket 9 saatlik işgünü isteğini kabul ediyor. (İkdam: 14)

5. Mısır'dan gelmiş ve 10 Mayıs'ta Mustafa Kemal tarafından kabul edilmiş olan Hüseyinzade, Celalettin Arifle birlikte Ankara'dan ayrıldı. Yarın da Alanyund'da Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile görüşecek. (Jaeschke 1: 151)
6. Halep'e bağlı Münbiç, Fransızlardan geri alındı. Münbiç, Fransızlar tarafından son olarak 2 Şubat'ta işgal edilmişti. Türk kuvvetleri Münbiç'i 19 Aralık 1921'de boşaltacak. (Gnkur: 151)
7. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal bugünkü başyazısında da Avrupa medeniyetinin üstünlüğünü yazdı. **İleri**: Atina'da karışıklık. Hem hükümeti, hem Kral Konstantin'i istemiyorlar. **Alemdar**: Buhranlı dakikalar geçiriyorlar. —Hammallar davası etrafında. **İkdam**: Türk-Rum iktisadî münasebetleri. —Arnavutlar tekrar harekâta başlıyor. **Akşam**: 15 Mayıs, sevgili Türk İzmir'in işgali günüdür. —İstanbul ve Boğazlar'ı tarafsız muntika ilanı. —Lenin Londra'ya gitmek istiyor. **Karagöz**: Halis Sevr kâsesine konduğu halde, kimse'nin bir yıldır el sürmediği şerbetin ne kadar susarsa susasın boğazından geçmediği Karagöz, paşasının Ankara balıyla hazırladığı şerbetle hararetini söndürmek istiyor.

15 - PAZAR

1. Bazı köylerin yanmakta olduğunu haber alan İtilaf Devletleri Soruşturma Kurulu, Gemlik'ten Karacaali köyü kıyısına gitti. İngiliz gemisi, sabaha kadar projektörle kıyıyı aydınlattı. Köylüler kıyıya doluşarak Yunan zulümlerinden korunmalarını, İstanbul'a taşınmalarını istediler. Yunan askerleri ile Rum çetelerinin köyü basarak çok miktarda para istediği, 15-20 kişiyi mezarlığa götürerek kurşuna dizdiği öğrenildi. (TYF II: 8; **İkdam**: 27 "Yunanlılar Yalova'daki göçmenlerin İstanbul'a gitmesine izin vermiyorlar")
2. Yunanlıların Anadolu İşgal Kuvvetleri Komutanı Papulas, Yunan Hükümeti'nin sorusuna karşılık olarak verdiği raporda, 23-28 Mayıs arasında büyük kuvvetlerle saldırıya geçilerek Türk kuvvetlerinin ezilmesi gerektiğini yazdı (TİH II/4: 95; **Aykut**: 16).
3. İtalyan Dışişleri Bakanlığı görevlilerinden M. Lago, İtalya'nın Antalya Konsolosu'na gönderdiği telgrafta, İtalyan işgal bölgesinde halkın İtalyanlara karşı silaha sarılması üzerine, İtalya Hükümeti'nin Türkiye'ye yollanacak silah ve cephane yüklü geminin gönderilmesini durdurduğunu bildirerek, İtalya aleyhindeki harekâtın durdurulmasını istedi; aksi halde Türklerin ödediği 30 milyon Frank'ın ziyan olacağını anlattı. (**Şimşir** III: 327. Satın alınacak silahlar hk. bkz. 1 Mayıs) ★ Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi Welle'in raporunda Yunan zulümleri. Babiâli'nin protestosu, İtilaf komisyonu. Safa Bey'in yakınması, Yunanlıların da zulüm konusunda Türkleri suçlayışı... (**Kerman**: 34)

4. **Akşam:** Bekir Sami Bey istifa etti. Royter Ajansı, İstanbul ve Ankara çevrelerinin ortak bir kabine fikrinde olduklarını yazıyor. **Hakimiyeti Milliye:** Refet Paşa Hazretleri'yle mülakat: Dahili ahval çok iyidir. —Arnavut-Yunan anlaşmazlığı artıyor. **Açıksöz:** Arnavutluk'ta bayraklarımız dalgalanıyor. Seferberlik ilan olundu. **Peyami Sabah:** Anadolu'da kesin savaşlar başlıyor. **İleri:** Bugündü... Kara bir günün yıldönümü. İlk üç şehit: Süleyman Fethi, Hasan Tahsin, Kaymakam Şükrü. **Alemdar:** İzmir'imiz için. —Siyah çerçeve içinde şiir: Tahassür: "Ey mübarek güzel vatan, kavuş artık sancağına/Bu felaket bitsin yine, atlayım kucağına." —Hem aracılık dileniyorlar, hem saldırı havasındalar. **İkdam:** Bugün sevgili İzmir'imizin işgali yıldönümü olan matem günüdür. **Vakit:** Müttefiklerarası Tahkik Komisyonu raporu, İzmir'in işgalinden sonra meydana gelen olayların sorumluluğunu tamamen Yunanistan'a yüklemektedir. —Türk tarihinde önemli bir gün: İzmir'in işgalinin ikinci yıldönümü.

16 - PAZARTESİ

1. Bütçenin komisyonda reddedilmesi üzerine Fevzi Paşa başkanlığındaki Bakanlar Kurulu istifa etti. Yeni bakanlar, Meclis tarafından 19 Mayıs'ta tek tek seçilecek. Fevzi Paşa, yeniden Bakanlar Kurulu Başkanlığı'na getirilecek. (ZC 10: 306; HM: 17, 18 "Beklenmeyen bir istifa"; Vakit: 21, 4 Haziran: "istifanın sebebi, Maliye Encümeni ile Fevzi Paşa arasında anlaşmazlık"; AS: 18)
2. 10 Mayıs'ta Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal'in kurduğu Birinci Grup'a alınmayan mebuslar, bundan duydukları kaygıları dile getirdiler. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu programının yediden yetmişe herkesin amacı olduğunu, aralarında görüş ayrılığı bulunmadığını söyledi. (ZC 10: 296)
3. İstifa eden ve 5 tarihli istifa yazısı bugün Meclis'te okunan Abdullah Azmi Bey yerine Meclis İkinci Başkanlığına 206 oyun 104'ünü alan Edirne Mebusu Faik Bey, 8 Mayıs'ta istifa eden ve istifası Meclis tarafından 12'de kabul edilen Bekir Sami Bey yerine Dışişleri Bakanlığı'na da 197 oydan 174'ünü alan Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey seçildi. Y.Kemal Bey, Moskova dönüşü Ankara yolunda bulunuyor. (AS, HM: 17; İleri: 16 Haziran; ZC 10: 300-301)
4. İngiliz, Fransız, İtalyan askerî temsilcilerinden oluşan ve yanlarında İstanbul Hükümeti'ni temsil eden kişilerin bulunduğu Yunan Zulümlerini Soruşturma Kurulu, Yunan askerleri ve Rum çetelerinin yaktığı Gemlik'in Kapaklı köyüne gitti; öldürülen sekiz kadın, altı erkek, iki kızın cesetlerini, İngiliz gemisindeki askerlere gömdürdü. Köylüler, köylerini basanların yüzlerce kişiyi öldürdüğünü, kadınların ırzına geçtiğini anlattılar. (TYF II: 11)
5. İttihatçılardan İstanbul'da bulunan Küçük Talat Bey, Gürcistan'ın Tuapse şehrinde bulunan Halil Paşa'ya yazdığı mektupta, Ankara Hükümeti'ne

karşı kanlı bir devrime hazırlanma tavsiyesinde bulundu. Paraya şiddetle ihtiyacı bulunduğunu bildirdi. (Halil Paşa ve Talat Bey, 8 Ağustos 1919'da Bekirağa Bölüğü'nden kaçmışlardı). (Aydemir 3, III: 603) ★ Cavit Bey, Dr. Nazım'dan program meselesi konusunda mektup alıyor. Mektupta, İttihatçıların Doğu Anadolu'da Mustafa Kemal ve Karabekir'den daha nüfuzlu oldukları, İstanbul'da da örgütlü bulundukları anlatılıyor. (Tanin: 14.7.1946)

6. İstanbul'da İngiliz Orduları Başkomutanı General Harington, İngiltere Askerî Haberalma Müdürlüğü'ne gönderdiği raporda, Ankara Hükümeti'nin İngiltere'ye karşı tutumunu anlattı: Kemalistler, Yunan saldırısının önlenmesini, yalnız Yunanistan'a karşı değil, İngiltere'ye karşı da kazanılmış bir zafer saymışlardır. Londra Konferansı kararları üzerine Anadolu'da İngiliz aleyhtarlığı artmıştır. Türkler İngiltere'nin tarafsızlığına inanmamaktadırlar. (Şimşir III: 341)

7. **Akşam:** Bu hafta Anadolu'da yeni taarruz başlıyor. —İstanbul, Boğaziçi ve Çanakkale tarafsız bölge ilan edildi. —TBMM'nde kurulan yeni grup da bütün gruplar gibi Misak-ı Millî programını kabul etti. **Hakimiyeti Milliye:** Elim ve matemli bir yıldönümü: 15 Mayıs İzmir'in işgali. —İngilizlerin Mekke'de topladıkları İslam Kongresi: Hıyanet Kongresi. **Açıksöz:** Büyük Yunanistan son demlerinde. —İzmir işgalinin yıldönümü. **Yenigün:** İki yıl evvel İzmir'e giren Yunan hançeri, bu yıl kırılacak ve Türk kurtulacaktır. —Mısır'daki İngiliz entrikaları. **Alemdar:** Bekir Sami Bey'in istifasına hem üzüldük, hem hayret ettik. Ankara'nın en söz anlayan adamı idi. (20: Temps, istifasını barışsever olmasına bağlıyor). **İleri:** Yunanistan'ın vaziyeti gitgide vehamet peyda ediyor. **İkdam:** Boğazlar'ın ve İstanbul'un tarafsızlığı hakkındaki karar resmen Yunanistan'a tebliğ olunacak. **Vakit:** Bekir Sami Bey'in istifası.

17 - SALI

1. Mustafa Kemal, Karabekir'in 5 Mayıs tarihli yazısına verdiği cevapta, Enver Paşa ve arkadaşlarının çalışmalarına karşı tedbir alındığını bildirdi. Karabekir'den de Doğu'da tedbirli olmasını istedi. (Karabekir 3: 126)
2. Meclis, üzerinde "Millî Mücadele Hatırası" yazılı, İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bursa, Adana ve işgal altındaki diğer yerlerin resimlerini taşıyan posta pulları çıkarmayı kararlaştırdı (ZC 10: 310; Düstur 3/2: 66).
3. Afganistan'ın başkenti Kâbil'de bulunan Cemal Paşa, Moskova'da Enver Paşa'ya yazdığı mektupta, Anadolu'dan Afganistan'a gönderilecek subayların kendi emrine verilmesi ve Rusların Hindistan devriminde kendisinden başka kişileri görevlendirmemesi gerektiğini, bazı kabilelerin ona (Cemal Paşa'ya) bağlılıklarını bildirdiklerini ve İngilizlere karşı savaş ilân ettiklerini yazdı; paraya ihtiyacı olduğunu bildirdi (Tanin: 5.6.1945).

4. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle'in raporu: Türk milli hareketi, Ankara'dan Kafkasya, İran, Arabistan, Suriye ve Mısır'a aksetmekle kalmadı, etki alanını Balkanlar, Rumeli ve özellikle amaçlarına uygun bir saha olan Arnavutluk'a kadar genişletti. Arnavutluk'un güneyinde bulunan Tosklar arasında hüküm süren karışıklıkta Ankara Hükümeti'nin parmağı olduğu bilinen bir gerçektir. (**Kerman**: 34)
5. **Akşam**: Bekir Sami Bey, niçin istifa etti? —Lenin nazariyelerinden seragat etti. **İleri**: Mustafa Kemal, Yunan saldırısı ihtimaline karşı "Biz her zaman hazırız" diyor. —Bir daha boylarının ölçülerini alacaklar mı? **Yeniğün**: Türk Birliği. —Heyet-i Vekile'nin istifası. **Alemdar**: Cavit Bey, yakında Ankara'ya gidecek, Heyet-i Vekile başkanı olacakmış (!) —Etnos gazetesinden: Arnavut Teavün Cemiyeti Başkanı Nezir Bey'in demeci: Ankara'nın Yunanistan'a her türlü müşkülâtı ika etmesi tabiidir. Fakat Arnavutluk, hiç bir zaman Ankara dolaplarına alet olmayacaktır. (**Tunaya II**: 453) **Hakimiyeti Milliye**: İngiliz grevi. —Hükümet dün istifa etti. **İkdam**: Yunan taarruzu pek yakında başlayacakmış. **Açıksöz**: Kıbrıs'ta İngiliz aleyhtarlığı. —Hicaz Krallığı devriliyor. —Mustafa Sagir kimdir? **Le Temps**'a, Atina'dan bildiriliyor: Yunanlılar, Yunan milletin kendilerine muhtaç olduğu bu günde Müttefikler'in onu terk ederek Sevr'i yırtmalarından ve tarafsızlıklarını ilan etmelerinden dolayı serzenişte bulunuyorlar. Bu durumun Yunanistan'ı, silahlarından tecrit edilmiş ve felçli bir durumda bıraktığı farkolunuyordu. (**İkdam**: 23) **Dergâh**: Kalbi olanların dili yok. Dili olanların kalbi yok. Yoksa bugün Türk şiiri ve nesri taş yürekleri eriten bir şey olurdu. Bu devir, bir taraftan ağlayanlar, sızlayanlar, acılarla, ölümlerle, matemlerle, hasretlerle, bir taraftan da atılışlar, isyanlarla, ümitlerle, emellerle, harikalarla o kadar feyizli bir devirdir.

18 - ÇARŞAMBA

1. İtilaf Devletleri yüksek komiserleri, yayımladıkları bildiride, Boğazlar'ın tarafsız bölge sayıldığını ilan ettiler. Bu duruma göre Boğazlar ve Marmara'da Türklerle Yunanlılar çarpışamayacak. (**Vakit**, **İkdam**: 19; **AS**: 23)
2. Kızılây'ın gönderdiği İnebolu Vapuru, Yunan zulümlerinden kaçıp Gemlik Körfezi kıyılarına birikmiş halktan 820 kişiyi alarak İstanbul'a getirdi. Gemi, yarın yanına 3 gemi daha alarak diğer göçmenleri almak için Gemlik'e gidecek. (**TYF II**: 104)
3. Çiçerin, Kars bölgesindeki Rus halka kötü davranıldığı gerekçesiyle Ankara Hükümeti'ni protesto etti. Sovyet Dışişleri Bakanı, kötü davranışlara son verilmesini Ankara'dan 21 Mayıs'ta tekrar isteyecektir. (**Yerasimos**: 373)
4. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Curzon'a gönderdiği yazıda, Anadolu'da geçici bir durgunluk bulunduğunu, Kemalistlerin Yunan saldırısını bekle-

mek niyetinde göründüklerini bildirdi. Raporda şöyle denildi: “Yunanlıların kurdukları çetelerin zulüm yaptıkları anlaşıyor. Yunan düzenli askerleri de bunlara yer yer katılıyor. Ankara’da şovenizm ağır basıyor. Bekir Sami Bey istifa etti. Siyasî gelişmeler, Anadolu’daki savaşın sonucuna bağlı olacak. Kesin Yunan zaferi, Kemalist zaferinden daha az felaketli olacak. En iyi sonuç, iki tarafın yenişemeyerek birbirlerini tüketmeleridir.” (Şimşir III: 325)

5. Balıkesir’e bağlı Dursunbey kasabası, Yunanlılar tarafından ikinci defa işgal edildi. Dursunbey 21 Mayıs’ta kurtarılacak fakat 21 Temmuz’da yeniden işgal altına alınacaktır. (Gnkur. 12)
6. **Akşam:** İstanbul Hükümeti’nin yayımladığı siyah kitap. —Yunan taarruzu muhtemelen cuma günü başlıyor. —Mümessillerin tarafsız mıntika hakkında beyanname. **İkdam:** Yunan taarruzu başlamak üzere. **Hakimiyeti Milliye:** Beklenmeyen istifa (Bakanlar Kurulu’nun önceki günkü istifası) —Almanya’da vaziyet hâlâ müphemdir. —Cenevre’de Milletlerin Haklarını Müdafaa Cemiyeti. **Vakit:** Anadolu’da Yunan saldırısı birkaç güne kadar başlayacakmış. **Yenigün:** Harbiumumî’ye niçin ve nasıl girdik? **Peyamı Sabah:** Millî Ordu, 400.000’e ulaştı(!) —Ali Kemal: Mektep, yine mektep, daima mektep. **İleri:** Taarruz teşebbüsü, bir hercümerc içinde olan Yunan iç durumunu yükseltmek maksadiyle düzenleniyor. **Alemdar:** Anadolu ordusunda son sistem silahlar. **Açıksöz:** Heyet-i Vekile istifa etti. —Sincanlı havalisindeki bütün köylerimiz harap ve tûrap oldu. **Karagöz’de** sırtındaki üzüm küfesini Türk askerinden kurtarmaya çalışan satıcıya: Nafile zahmet çekme Çorbacı. O üzümü sana yedirmezler. Aklın varsa küfeyi bırak da şu kıyılardan açılmaya bak!

19 - PERŞEMBE

1. Meclis, yeni bakanları seçti. Mustafa Kemal’in gösterdiği 2-3 aday arasından Meclis’in seçtiği bakanlar, kendi aralarında toplanarak Başbakanlığa yeniden Fevzi Paşa’yı seçtiler. Genelkurmay Başkanlığı’nı da Fevzi Paşa üstlendi. 42 kişinin çekimser kaldığı seçimlerde bakanların aldıkları oylar şöyle: **Dinişleri:** Mustafa Fehmi Efendi (149), **Millî Savunma:** Fevzi Paşa (156), **Adalet:** Refik Şevket Bey (122), **Maliye:** Hasan Bey (142), **İçişleri:** Atâ Bey (147), **İktisat:** Mahmut Celal Bey (144), **Eğitim:** Hamdullah Suphi Bey (136), **Bayındırlık:** Ömer Lütfi Bey (149), **Sağlık ve Sosyal Yardım:** Doktor Refik Bey (Saydam) (152) (ZC: 10: 318, 326; HM: 20; PS: 21, 22, 23; İleri: 22, 23; Vakit, İkdam: 23)
2. Malta’dan İngilizlerin bıraktığı 37 Türk tutukludan 21’i İstanbul’a geldi. Bunlardan dokuzu Güney-Batı Kafkas Hükümeti üyesi ve aynı gemi ile Trabzon’a gidiyor. Tutuklular, Anadolu’da esir bulunan 29 İngilizle karşılık olarak 29, 30 Nisan’da serbest bırakılmış, 78 kişi ise alıkonulmuştu. Ankara, Bekir Sami Bey’in 16 Mart’ta imzalamış olduğu 29 İngiliz’le 64 Türk’ü değiştiren anlaşmayı tanımıyor. İngiliz tutsaklara karşı bütün Türk tutuklula-

rın bırakılmasını istiyor. (İleri, İldam, Vakit: 20, AS: 22 “20 kişi” Şimşir 2: 423)

3. Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey’e yazdığı mektupta, Londra’da yaptığı gizli anlaşmaların tam bağımsızlık ilkesine aykırı olduğunu bildirdi; İtilaf Devletleri’ne aldanmamasını istedi. Dışişleri Bakanlığı’ndan ayrılmış olan Bekir Sami Bey’in, Avrupa’da yaptığı anlaşmaların yararlı olduğu konusundaki görüşlerinde direnmesi üzerine, Mustafa Kemal’in yazdığı bu özel mektubun sonunda, İtilaf Devletleri’nin tam bağımsızlık ilkesine uyarak anlaşmak istemeleri halinde Meclis’in bunu sevinçle kabul edeceği bildiriliyor. (Söylev II: 433; Bayur 89’da bu tarih 16 olarak verilmektedir)
4. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, birliklere düşman içlerine akınlar yapmak üzere kurulacak müfrezeler hakkında bilgi yazdı. Emre göre, bu müfrezeler 1-2 subay, 10 tahripçi er, 20 akın erinden oluşacak, askerlerden başka gönüllüler de müfrezelere katılabilecek. (HTVD 56, ves. 1286)
5. Senato Üyesi Topçu Feriki Rıza Paşa, İstanbul’da öldü. Rıza Paşa, Harbiye eski bakanlarındandı. Çanakkale ve Boğazlar komutanlıkları, Senato Başkanvekilliği yapmış, 22 Temmuz 1920’de toplanan Saltanat Şûrası’nda Sevr Anlaşması için olumlu oy kullanmayan tek üye olmuştu. (İldam: 21; Vakit: 20; MN 1922: 244)
6. Preveze Gambotu, Gazal Römorkörü, Dâra Yelkenlisi, askerî gereç yüklü olarak Rusya’nın Tuapse Limanı’ndan Trabzon yönüne hareket ettiler. Rûsumat 4, Selamet ve Aydınreis gambotları da Tuapse’de silah ve mühimmat yüklüyor. (TİH V: 20)
7. Fransız gazetelerinden 5’inin muhabiri olarak Anadolu’ya gelip birçok gözlemlerde bulunan Madam Gaulis, İstanbul’a döndü. Gazetecilere “Anadolu’daki kardeşleriniz hak için vuruşuyorlar ve mutlaka kazanacaklar” dedi. Gaulis, 11 Şubat’ta Avrupa’dan İstanbul’a gelmiş, 30 Nisan’da ulaştığı Ankara’dan 8 Mayıs’ta ayrılmıştı. (İldam: 20; AS: 25)
8. Londra’daki Yunan Elçiliği, İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na verdiği notta, Wrangel ordusundan 500 subayın Mustafa Kemal ordusuna katılmak üzere Çanakkale Boğazı’ndan geçtiğini, Mustafa Kemal’in böylece güçlenmesinin Yunan davasına pek zararlı olacağını bildirdi, İstanbul’daki Fransız Yüksek Komiseri’nin dikkatinin çekilmesini istedi. Kırım’da Bolşeviklere yenilen Wrangel ordusunun geçen Kasım’da İstanbul’a sığınan kuvvetleri, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul, Trakya ve Ege adalarına yerleştirilmişlerdi. (Şimşir: III: 327)
9. Belçika Orta Elçisi’nin raporu: Boğazlar’ın tarafsız bölge ilan edilmesi, Bursa cephesindeki Yunan kuvvetlerinin üsleriyle denizden ilgilerini kesmek, yani felce uğratmak demektir (Kerman: 35).

10. Yunan zulümleri sebebiyle köylerinde barınamayıp, komşu köylere sığınmış Türkleri İstanbul'a götürmek üzere Gemlik'e 4 vapur geldi. Körfez kıyılarına birikmiş halk gemilere bindirilirken Yunan işgal kumandanı bunlardan 130 genci alıkoyacak. İtilaf Devletleri Soruşturma Kurulu'nun girişimi sonuçsuz kalacaktır. (TYF II: 14, 108)
11. **Peyamı Sabah, Alemdar, Vakit:** Üç yüksek komiserin Türk-Yunan savaşında Boğazların tarafsızlığı hakkında bildirisi: İşgalimiz altında bulunan yerlerdeki Rumların Yunanistan'a, Türklerin Anadolu'ya gitmeleri yasaktır... **İleri:** Beklenen saldırı. —Yunan-Arnaut anlaşmazlığı hâlâ devam ediyor. Arnautlar, Haymara'yı muhasara ettiler. Yunanlılar birşey yapamıyor. —Atina'da hararetli müzakereler oluyor. **Hakimiyeti Milliye**'de Çin devrimi üzerine özet bilgi: Kanton Cumhuriyeti'nin istiklal ilanı ile Pekin'den ayrılması, bizim için daima esrar ile dolu olan bu muazzam cumhuriyet üzerine dikkatimizi çekmiştir. Herhalde Dr. Sun Yat Sen'in iktidara gelmesi iyi ve mesut bir emaredir. —İstanbul Hükümeti borç bulmaya çalışıyor. **Yenigün:** Yunanistan'da vaziyet karmakarışık. Kral'ın tacı galiba başından gidiyor. **İkdam:** Yunanistan'da Rus aleyhtarlığı. **Açıksöz**'de Turgut: Eski ve yeni iktisadımız. —Yunanlılar çabuk bir çoğunluk elde etmek için Türkleri muttasıl imha ediyorlar. **Güteryüz:** Yunanlıların mağrurane avdetti... —Rıza Tefik Bey, Yunanistan nezdinde murahhas oluyor. **Akşam:** Venizelist bir büyük rütbeli subay, taarruzun başlaması lazım geldiği kanaatinde dir.

20 - CUMA

1. Adana'nın Kozan ilçesinde Gâvur Ali, Batı Cephesi emrine girmeyi reddederek 70 kadar adamıyla gece (19/20) isyan etti; bir karakolu basarak eşkiyalığa başladı. Kozan, 2. Kolordu'nun komuta bölgesindeydi. Kolordu birlikleri, Batı Cephesi'ne sevk ediliyor. Gâvur Ali, Kolordu'nun emrinde çalışmazardan önce de eşkiya idi. (Mümtaz: 108)
2. Moskova'dan dönmekte olan Yusuf Kemal Bey, Erzurum'dan Trabzon'a geldi (HM, AS: 22).
3. İngiliz Yüksek Komiseri, İstanbul basınına bir bildiri dağıtarak İngiliz esirlerini ve bunlar arasında saydığı casus Mustafa Sagir'i serbest bırakmadığı için Ankara Hükümeti'ni suçladı. İngilizler, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine Ankara'nın tutukladığı 29 İngiliz'e karşılık Malta'da tutuklu bulunan Türk siyaset adamları ve komutanlarının bir kısmını serbest bırakmışlar ve bunlar dün İstanbul'a gelmişti. Ankara ise Türk tutukluların tümünü serbest bırakmadığı için İngiliz esirlerini bırakmıyor. (Şimşir 2: 420)
4. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, Almanların tarafsız gemilerle Türkiye'de ticaret yapabileceğini açıkladılar (Jacobsen 1: 151).

5. Fethi Bey (Okyar), Münih'ten Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta, Afganistan'da çalışmasının bulunmaz bir fırsat olduğunu, yalnız Hindistan ihtilali için acele edilmemesini, vaktinden önce hareketin felakete sebep olacağını bildirdi. Rusya'daki İttihatçıların Anadolu'ya karışmamalarını istedi. (Tanın: 8.2.1945)
6. **Akşam:** Rum Patrikhanesi Anadolu'da tesis ediliyor. İstanbul Patrikhanesi, Yunanistan'ın bir şubesi gibidir ve bizim için bir düşman ordusu hükmündedir. Bu gayritabiliği Anadolu Patrikhanesi kaldıracaktır. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ankara'da muhalefet fikri: Bekir Sami aşırılarına yenildi ve çekildi. O, hakkımızın topla tüfikle alınacağı gibi ham bir hayale kapılmamıştır. **Hakimiyeti Milliye:** Mustafa Sagir, melanetlerini birer birer sayıyor. **Alemdar:** Anadoludakiler ve savaş isteği. **İleri:** Anadolu Kabinesi'ndeki değişiklik, Ankara'nın siyasetinde hiç bir değişiklik yapmayacak. **İkdam:** Anadolu'da Ortodoks Patrikliği. **Vakit:** Malta tutuklularının dönüşü. **Açıksöz:** Trabzon Rumları da Türk Ortodoks kilisesinin teşkilini istiyorlar. —Yunan vahşeti hergün artarak devam ediyor.

21 - CUMARTESİ

1. Yunanlılar, üç koldan, üçüncü defa girdikleri Gördes'i yaktılar. Kasabanın yakınında bulunan gerilla müfrezelerinden fedailer seçilerek Gördes'e bir baskın yapıldı. 65 akıncı, Yunan ilerlemesini durdurdu. (Vandemir 1: 25) ★ Dursunbey geri alındı. Dursunbey 21 Temmuz'da yeniden Yunan işgali altına girecektir. (Gnkur. 12) ★ Yunanlılar Orhaneli'ni işgal ettiler. Orhaneli 22/23 Mayıs'ta kurtarılacak fakat 10 Temmuz'da yeniden işgal altına girecektir. (Gnkur. 19)
2. Çerkez Ethem'in Kurmay Başkanı Yüzbaşı Halil, Ankara İstiklal Mahkemesi'nce idam edildi. Yüzbaşı Halil, Çerkez Ethem'le birlikte Ocak sonlarında Yunanlılara sığınmış, daha sonra geri dönerek Hükümet'e teslim olmuştu. Ethem ve kardeşleri Reşit ve Tevfik Beyler de 9 Mayıs'ta yokluklarında Ankara İstiklal Mahkemesi'nce idama mahkûm edilmişlerdi. (HM: 22; Aybars: 88; İkdam: 11 Haziran)
3. Avrupa'da çeşitli görüşmeler yapmak üzere izinli sayılan Dışişleri eski Bakan Bekir Sami Bey, trenle Ankara'dan Antalya'ya hareket etti (HM: 22).
4. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Kars'taki Rus köylülerinin (Malakanların), yoksulluğa itildiğini, zorla askere alınacakları haberlerinin alındığını bildirecek Ankara Hükümeti'nden bu davranışlara son verilmesini istedi. Çiçerin, 18 Mayıs'ta da benzer bir protestoda bulunmuştu. (Yerasimos: 374)
5. Rus-Gürcü İttifakı ve Abhaz Özerk Cumhuriyeti... (Jaeschke 1: 151)
6. Trabzon'daki 3. Fırka batıya hareket etti (Karabekir 1: 895).

7. Trabzon Kayıkçılar Kâhyası Yahya'nın İttihatçıların ileri gelenlerinden Halil Paşa'ya mektubu: "Biz faaliyetimize büyük bir hızla devam ediyoruz. Her ne istersen göndereyim." İttihatçıları Türkiye'de yeniden iktidara getirmek için çalışan örgütün adamlarından olan ve İskele Hükümeti diye de anılan Yahya, 28/29 Ocak'ta Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Karadeniz'de öldürülmelerinde kullanılmıştı. İttihatçıları yurda sokmaya çalıştığı için kendisi de daha sonra tutuklanacak, İttihatçıların çabasıyla serbest bırakılacak, fakat bir suikast sonucu öldürülecektir. (**Karabekir** 3: 290; **Tepeyran**: 121)
8. Dersim isyancılarından 400 kişilik bir grup, Kemah'ın güneyinde Tan Köyü yönünde gece (21/22) 3. Kafkas Tümeni'nin birliklerine saldırdı ve bazı başarılar elde etti. Koçkiri isyanını bastırma hareketi devam ediyor. (**TİH** VI: 170)
9. İkinci Kolordu Kumandanlığı'nın Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporda, Maraş'ın Zeytin köyü Ermenilerinin ilerde Haçın Ermenileri gibi bir olaya sebep olabilecekleri ileri sürüldü. Rapora göre, bunların içinde isyana taraftar olan az. Öğütler verilip silahları istendiyse de Ermeniler reddettiler. Zeytin Ermenileri, 1915'te göçe tabi tutulmuş, bunların bir kısmı Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra geri dönmüşler ve evleri tamamen harap olduğundan köydeki kışlaya yerleştirilmişlerdi. (**Saral**: 126)
10. Yüksek Komiser Rumbold, Dışişleri Bakanlığı'na Ankara'daki Hükümet değişikliğini bildirerek, bunu, aşırıların duruma hakim olması biçiminde yorumladı. Rumbold'a göre Ankara'da siyasî havanın gergin olduğu anlaşılıyor. (**Şimşir** III: 328)
11. Kızılây İkinci Başkanı Hamit Bey'in bugün İstanbul'dan bildirdiğine göre, Mısır Kızılây Başkanı Abdurrahman Sabri, Anadolu'nun ihtiyacı olan şeylerin acele bildirilmesini istedi (**Himmetoğlu** I: 314).
12. Yunan zulümlerini incelemekle görevli Kızılhaç temsilcisi, İtilaf Devletleri temsilcileri ve onların yanlarında giden Türk görevliler, Yalova'da halkı dinlediler, fotoğraflar çektiler (**TYF** II: 16).
13. **Akşam**'da Necmettin Sadık, Ankara'daki istifalardan kendilerine göre yorum çıkaranları cevaplıyor: Anadolu için bugün düşünülecek tek şey var. Harp, sulh, siyaset, fırka, içtihat, bütün bunlar, Yunanlılar İzmir'den çıktıktan sonra mevzubahis olacaktır. **Vakit**: Saltanat Şûrası'nın tek müstenkifi Topçu Feriki Rıza Paşa'nın ölümüyle memleket büyük ve fedakâr bir evladını daha kaybetti. **İleri**: Ankara Kabinesi'nin istifası, dış siyasete ve harbe devam edip etmemekle ilgili değildir. Anadolu'da üç cereyan vardır. Müdafai Hukuk Cemiyeti, bunların birleştirilmesine çalışıyor. **Peyamı sabah**'ta Ali Kemal: Ankara erkânı anlaşmazlık içinde, onların baştan beri iç ve dış politikalarını beğenmiyoruz ama memleket endişesiyle bu ayrılığa üzülyo-

ruz. İlimlilerle aşırılar Avrupa ve Rusya'ya karşı tutumda anlaşıyorlar. Ankara'da Hüseyin Suat tarafından çıkarılan haftalık **Kalem** mecmuasının ilk sayısı (Coşar, **MMB**: 185) **İkdam**: Malta'da daha 24 şahıs var. Rauf Bey'den başka bilhassa tehcir suçluları. **Sebilürreşat**: Mekke'de İngiliz Kongresi: İngilizler, İslam kisvesine bürünerek İslam dünyasına karşı müthiş bir tuzak hazırlıyorlar. —Karahisar Mebusu Hoca Şükrü: Müslümanlıkla komünistlik uyuşur mu? **Karagöz**'de Venizelos'la Kral, Yunanlı'yı destek yapıp tahteravalli oynuyorlar. Yoldaş Gazetesi'yle birleşen **Kevkep**'in Bursa'da son sayısı. Mümtaz Şükrü, haftada 6 kez yayımlanacak olan Yoldaş'ın da yönetimini alıyor. (**Eğilmez**: 92) **Yoldaş**'ta Bursa Yunan Kuvvetleri Komutanı Albay İspartitos'un 16 tarihli bildirisi: Bursa'daki bütün subaylar, askerî yönetimimize kayıtlarını ve haftada iki kez yoklamalarını yaptıracaklar, buna uymayanlar harp divanına verilecek (**Eğilmez**: 120).

22 - PAZAR

1. Gerilla başkanlarından yılan Yunanlılar, dün yaktıkları Gördes'i boşalttılar. Akıncılar, dumanları tüten kül yığını halindeki kasabaya, kadınların ve ihtiyarların ağlama ve inlemeleri arasında girdiler. 120 kişiye varan akıncılar, intikam için harekete geçtiler. Yunanlılara yapılacak baskında 37 ölü ve 50 yaralı verdirilecek, sandıklarla bomba, cephane, katırlar ve Yunanlıların Gördes'te yağmaladıkları cephane ele geçirilecektir. (**Vandemir** 1: 26; **Gnkur**. 48; **HM**: 24)
2. İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan kurulu Soruşturma Kurulu, Türk görevliler ve Uluslararası Kızılhaç temsilcisi Mr. Maurice Gehri, 12 Mayıs'ta geldikleri Gemlik'te, Yunan zulümlerini incelemeyi tamamlayarak İstanbul'a döndüler. Gehri, 24'te kurulacak yeni bir inceleme kuruluyla Yalova'ya gidecek, yanında Manchester Guardian muhabiri Tynbee ve bir Türk polisi de bulunacaktır. (**TYF** II: 20; **İkdam**: 22 "Gemlik'te Türk kalmadı. İkinci kafiye teşkil eden 200 bedbaht kardeşimiz, İstanbul'a getirilip Davutpaşa Kışlası'na yerleştirilmiştir".)
3. Mustafa Kemal, Karabekir'den, Anadolu'ya geçmesinden şüphelenilen Enver Paşa'ya karşı sıkı tedbirler alınmasını istedi (**Karabekir** 3: 136). ★ Karabekir, Genelkurmay'dan, Erzurum'da geçici olarak gözüktüne aldığı Azerbaycanlı 4 komünist hakkında ne yapması gerektiğini sordu (**HTVD** 71, bel. 1540).
4. Anadolu gazilerine İstanbulluların şükran borcu olarak para toplanmasına devam ediliyor. Müslümanlar, bağışlarını Kızılay'a veya gazete idarehanelerine veriyorlar. **İkdam**'da yayımlanan listeden: ...Hamal Zekeriya Ağa: 100, Gümülçeneli Gülsüm Hanım: 200, Sertabib İsmail Hakkı Bey: 500, haremi: 500, İaşe Zabiti Sulhi Bey: 300, Hoca Emin Efendi: 100, Nazım Bey: 100, İzzet Ağa: 100, Hacı Ali Dayı: 50 kuruş... (**İkdam**: 22)

5. Hakimiyeti Milliye: Sagir'in casusluğu nasıl anlaşıldı? —Yunanlılar vahşetlerine devam ediyorlar. —Bugünkü Afganistan. —Suriye'de şiddetli karışıklıklar. **Alemdar,** Bekir Sami Bey'in istifasını yorumluyor: Yazık Türk'e, yazık Türkiye'ye! (27: Ankara Batı'yı değil, Doğu'yu, Bolşevikleri tercih etti.) **İkdam:** Yunanistan uzlaşma tekliflerini inceliyor. —Yunan kumandanlığı, Bursa'da Müslümanların dinî farzlarını yerine getirmesine bile engel oluyor. **Açıksöz:** Yunan zulümleri günden güne şiddetleniyor. —Suriye'de Fransızlara karşı isyan başladı. **Akşam:** Vekiller Heyeti, tekrar Fevzi Paşa başkanlığında kuruldu. —Yunanlılar ne şekilde taarruz edecekler, kuvvetleri ne kadardır?

23 - PAZARTESİ

1. İngiliz Casusu Mustafa Sagir, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi. Mustafa Sagir, Hint Hilafet Komitesi delegesi sıfatını takınarak 8 Aralık'ta Ankara'ya gelmiş, görünmez bir mürekkeple İstanbul'a yazdığı mektuplar ele geçirilince 1 Mayıs'ta yargılanmaya başlanmıştı. Aynı davadan yargılanan Ferit Cavit, ömür boyu hapse, İzzet ise kalebentliğe mahkûm edildi. Mustafa Sagir yarın idam edilecek. (**HM,** YG: 24; **AS:** 26; **Aybars:** 98; **Ertürk:** 286)
2. Padişah Vahdettin, İngiltere'ye tatile gitmekte olan Yüksek Komiser Rumbold'u kabul etti. Vahdettin, bu aylarda kamu oyunu meşgul eden Yunan zulümlerinden şikâyetle bulundu. Ankara yöneticilerini de suçlayan Padişah "Bekir Sami yerine Moskova'dan yeni bir yoldaş getirdiler. Büyük Devletler adil bir barış getirmelidir. Trakya'da tampon bir devlet kurulabilir. Büyük devletler arabuluculuk değil, baskı yapmalıdır. Bolşevikler Kafkasya'nın ötesine atılmalıdır. Türkiye, İngiltere'ye umut bağlamıştır" dedi. Yüksek Komiser, Anadolu'ya Bolşevik sızmasının farkında olduklarını, zamanı gelince tedbir alacaklarını, Anadolu'daki Yunan savaşının bir-iki aydan fazla sürmeyeceğini, Yunan zulümleri için soruşturma açtıklarını söyledi. (**Şimşir III:** 329; **Jaesche 2:** 161)
3. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Dışişleri Bakanlığı'na ve Karabekir'e Troçki'nin Kafkasya'ya gittiğini, Rusların Kafkasya'ya askerî nakliyat yaptığını, Anadolu'ya karşı askerî harekete geçebileceklerini yazdı. Başbakan, Millî Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da Karabekir'e Gürcülerin Artvin ve Lazistan'a, Ermenilerin Kars'a göz diktikleri, 11. Kızıl-ordu'nun Türkiye'ye saldırabileceği yolunda haberler aldıklarını bildirerek bu konuda görüşünü sordu. (**HTVD** 51, bel. 1542; **Karabekir** 1: 912)
4. Alaşehir'den Uşak yönüne gelen Yunan askeri yüklü bir tren, Türk çeteleri tarafından havaya uçuruldu. Bine yakın ölü ve yaralı... (**Şefik III:** 49)
5. Genelkurmay Başkanlığı, beklenen İtalyan çekilmesi konusunda bir emir yayımlayarak, iki ülke arasında henüz barış kurulamadığı için İtalyanların

çekildikleri yerlerde özel törenler yapılamadığını bildirerek, şu sıralarda İtalyanlara iyi davranılmasını ve durumun elverişliliği oranında ziyaretlerine karşılık verilmesini istedi (**TİH** II/4: 11).

6. 10 Mayıs'ta kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun (Birinci Grup) kurulduğu bir genelge ile yurdun her yanına duyuruldu (**Vakit, İkdam**: 24).
7. 12 Mayıs'ta İstanbul'dan Gemlik'e giden, burada ve Yalova'da Yunan zulümlerini araştıran İtilaf Devletleri temsilcilerinin yanında bulunan jandarma teğmeni ile Gemlik, Yalova ve Orhangazili 4 kişi, İstanbul Hükümeti'nin İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göçmenler Genel Müdürlüğü'ne raporlarını yazdılar. Raporda, Yunanlıların ve Rum çetelerinin yaptığı toplu öldürme, işkence, yağma, ırza geçme ve yangınlar anlatıldı. Bir İngiliz gemisiyle körfez kıyılarında yapılan 10 günlük soruşturma gezisinde İsviçreli Kızılhaç temsilcileri de hazır bulunmuştu. (**TYF** II: 20)
8. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, İkinci Kolordu'ya verdiği emirde, Toroslar üzerinde bulunan Zeytin köyündeki kışlaya yerleşmiş olan Ermenilerin buradan çıkarılarak yerlerine İbrahim Uşağı Aşireti'nin yerleştirilmesini istedi. 1915'te göçettirilmiş Ermenilerin 1500'ü ateşkesten sonra buraya dönmüş, oturulacak ev kalmadığından askerî kışlaya yerleştirilmişti. 27 Haziran'da bir askerî harekâtla Ermeniler teslim alınacak, bir kısmı kaçacak ve bunlar çeşitli takiplerde öldürülecektir. (**Saral**: 127)
9. Malta'dan Tiflis'e gitmekte olan Cihangiroğlu İbrahim Bey, Trabzon limanından Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, şükranlarını ve bundan böyle Ankara Hükümeti'ne hizmet edeceklerini bildirdi. Mustafa Kemal 29 Mayıs'ta teşekkür edecektir. (**Bel.** 189-190: 144)
10. **Akşam**'da Necmettin Sadık, Ankara'nın yeni bakanlar kurulunu yorumlarken, Ruslarla görüşülmesinden endişe edilmemesini savunuyor. **Hakimiyeti Milliye**: Mustafa Sagir'in üçüncü duruşması. Sagir Ankara'ya suikast için gelmiştir. **İkdam**: Ankara'daki değişiklik. —Görüş ayrılıklarına itibar edil-meyerek millî gayenin elde edilmesine kadar bir fikir, bir ruh ile çalışacağına eminiz. —Japonya İstanbul'da neden bir mümessillik kurdu? Japon mümessili müsteşarı ile mülakat. **Vakit**: Anadolu'da yeni bir vekiller heyeti teşekkül etti. Yalnız hariciye, maliye ve adliye vekilleri değişti. **Açıksöz**: Yalova'da kardeşlerimiz üzerlerine gaz dökülerek yakılıyor.

24 - SALI

1. Koçkiri Aşireti'nin isyanını bastırma hareketinde 500 isyancının öldürüldüğü açıklandı. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, Genelkurmay'a çektiği telgrafta "İmranlı tenkil hareketi bitmek üzere. Şimdiye kadar, Fırat, Erzincan, İmranlı arasındaki bölgeyi temizleyip 500 isyancıyı öldürdük" dedi. Nurettin Paşa, Koçkiri köylerini, Anadolu'nun çeşitli yerlerine Türk köyleri ara-

sına dağıtmayı öneriyor. Nurettin Paşa'nın halka karşı sert hareketi Meclis'te birçok tartışma ve suçlamalara sebep olacak, hakkında soruşturma kurulu görevlendirilecek, görevinden alınacak, önce yargılanmasına karar verilecek, daha sonra bu karar uygulanmayacaktır. (TİH VI: 171; VI (1974): 281; **Esengin: 191**)

2. Mustafa Sagir, Ankara'da Karaoğlan Çarşısı'nda büyük bir kalabalık önünde asılarak idam edildi. İngiliz Casusu Sagir, Ankaraya Hint Hilafet Komitesi delegesi ünvanıyla 8 Aralık'ta gelmiş, törenlerle karşılanmış, İstanbul'da İngiliz gizli servisine yazdığı mektupların ele geçirilmesi üzerine Ankara İstiklal Mahkemesi'nce tutuklanarak 1 Mayıs'ta yargılanmaya başlanmış ve dün idama mahkûm edilmişti. Halk tarafından ilgiyle karşılanan yargılaması boyunca Sagir, suçunu kabullenmişti. (**HM, YG: 25; AS: 26; Aybars: 102**)
3. Şahin vapuru İnebolu'ya 42.225 tüfek, 1.339 sandık cephane, 150 makkare hayvanı, 50 mayın ve benzin varilleri boşalttı (**Peker: 326**).
4. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Karabekir'i Enver Paşa konusunda uyardılar: Doğu'da Enver Paşa'ya ve Bolşevik teşebbüslerine karşı sert tedbirler alın. Orduda Enver'e bağlı unsurları saf dışı edin. Türkiye'ye girerlerse Enver Paşa ve adamlarını tutuklayarak Ankara'ya gönderin... Karabekir'in 26 Mayıs'ta cevabı: "Muhitimi ve ordumu sağlam tutuyorum". (**Karabekir 1: 896; 3: 134; Aydemir 3, III/614**)
5. Fransa ile Türkiye arasında gayri resmî elçilik yapacak olan Franklin Bouillon, Yarbay Mougin ve Sarrou ile birlikte Ankara'ya gitmek üzere Paris'ten hareket etti. Fransızlar, 29 Mayıs'ta Gelibolu Yanımadası'nda Fransız ölüleri için bir törende bulunacaklar, 4 Haziran'da Yusuf Kemal'le birlikte İnebolu'dan yola çıkıp 9 Haziran'da Ankara'ya gelecekler; 13 Haziran'da görüşmeler başlayacak, fakat Fransa ile anlaşma ancak Sakarya Zaferi üzerine, 20 Ekim'de mümkün olacaktır. (**Véou: 502; Jaeschke 1: 150**)
6. Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, Rodos'a vardı ve Fransızlar hakkındaki izlenimlerini Mustafa Kemal'e yazdı. Meclis İkinci Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı'ndan istifa etmiş olan Celalettin Arif Bey, Roma'ya temsilci olarak gönderiliyor. (**Şimsir 5: 116**)
7. Kızılây'dan bir grup, Kızılhaç'ın İsviçreli temsilcisi Gehri, Müttefik temsilcileri, yanlarında Manchester Guardian muhabiri Bay ve Bayan Toynbee olduğu halde Gülcemal Vapuru'yla İstanbul'dan Yalova'ya gittiler. Yunan zulmünden kaçan Türk göçmenlerden bir kısmı yarın bu gemi ile İstanbul'a götürülecek. (**TYF: II: 118**)
8. İngiliz Yüksek Komiseri'nin Londra'ya bildirdiğine göre, Dışişleri Bakanlığı'na Moskova ve Afganistan ile anlaşmaları imzalamış olan Yusuf Kemal Bey'in getirilmesi üzerine, Ankara Hükümeti'nin dış politikasındaki uzlaşmaz tutum sertleşiyor. Mustafa Kemal'in diktatörlüğünde ve askerî önderler arasında bir

çözülme bulunmuyor. (**Şimşir** III: 328) ★ Rumbold, Ağa Han'ın İngiliz tut-saklarının serbest bırakılması konusunda Bekir Sami Bey'e yazdığı mektubu niçin yerine ulaştırmadığını Curzon'a bildirdi. Buna göre Türkiye'de kimse Ağa Han'a önem vermiyor. Mektup, İngiltere'nin Hindistan Müslümanlarından korktuğu biçiminde propagandaya neden olabilir. Ağa Han'a Montagu'nun yazdığı mektup Ankara'ya ulaştırılmadan Bekir Sami Bey istifa etmişti. Bkz. Ağa Han'ın mektubu 7, Ankara'nın yanıtı 26 Haziran. (**Sonyel** II: 148) ★ Belçika Orta Elçisi De Welle raporunda, Bekir Sami Bey'in istifasının, uğradığı eleştiriler nedeniyle beklenen bir gelişme olduğunu, rivayete göre Ankara'da Mustafa Kemal'i devirip yerine Enver paşa'yı geçirmek isteyen bir komplonun açığa çıkarıldığını, bu yüzden kabinede bazı değişiklikler yapıldığını yazdı. Rapora göre, fazla direnmeden çekilen Bekir Sami Bey ve arkadaşları, sabırla sıranın kendilerine gelmesini beklemeye kararlılar. (**Kerman**: 35-36)

9. **Akşam**: Mustafa Kemal, Marmara'yı temaşa ediyor... **Hakimiyeti Milliye**: İngilizler Yunanlılara top veriyor. —Delibaş'ın hempaları yakalandı. —Mustafa Sagir'in idamına hükmedildi. **Yeniğün**: Sagir idama, Ferit Cavit, ömür boyu küreğe, İzzet, kalebentliğe mahkûm. —İngiltere'de amele grevleri şiddetleniyor. **Alemdar**: Türk-Ermeni ilişkileri. **Peyamı Sabah**: Mustafa Kemal Paşa Rusya ile mühim müzakerede. —Ali Kemal: Enverleri, Cemal-leri Bolşeviklere çeken, bütün Avrupa'ya, hatta bütün medeniyet dünyasına kafa tutma hırsıdır. Onları mazur görmeli. Denize düşen yılanı sarılır. Lakin Türk'ün günahı ne? **İleri**: Eğil dağlar üstünden aşam/Yeni talim çıkmış varam ulaşam... —Bulgaristan'da Türk gençliği ve istikbali. **İkdam**: İngiliz bankerleri, Yunanistan'a para verecekler. **Vakit**: Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Grubu (program). **Açıksöz**: Mustafa Sagir'in itirafları. —Gemlik havalisinde bir tek Müslüman kalmadı. —Bursalı Müslümanların ibadetleri engelleniyor. —Sofya'da zaferimizin etkileri.

25 - ÇARŞAMBA

1. İtalyanlar, 10 Mayıs 1919'da işgal ettikleri Marmaris'i boşalttılar. İtalyanlar, 1 Haziran'da da Antalya'yı boşaltmaya başlayacaklardır. (**TİH** II/4: 12. Krş. 26.4.1920)
2. Moskova'dan dönmekte olan Rıza Nur, Trabzon'dan Doğu Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği raporda, Sovyet Kızılordusu'nun ilk fırsatta Türkiye'ye saldıracağını ileri sürdü. Buna karşılık, Batum'daki Müslüman eşrafa dayanarak burada Türkiye'ye bağlı özerk bir yönetim kurulmasını önerdi. Enverci diye nitelediği Trabzon'a ve Enver Paşa'nın adamı olan Yahya Kâhya'ya dikkat edilmesini istedi. (**Karabekir** 1: 904) ★ Fevzi Paşa, Dışişleri Bakanlığı'ndan, İngilizlerin bu kere de, komünizm tesis etmek amacıyla Doğu illerinde isyanlar çıkarmak için adamlar göndermek üzere bulunduklarının haber alındığını bildirerek bunun ajansla yayımlanmasını istedi (**HTVD** 71, ves. 1543).

3. Ankara Hükümeti, Sovyet Hükümeti'ne başvurarak Türkiye'ye borç biçiminde veya başka herhangi bir biçimde 50 milyon altın ruble tutarında yeni bir malî yardım yapılmasını, ayrıca Türkiye'de bir barut ve dumansız barut fabrikasının kurulmasını rica etti. Malî durumlarının bozuk olduğu gerekçesiyle Sovyetler bu isteği yerine getiremeyeceklerdir. (**Şemsutdinov**: 61)
4. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı ayaklandırmaya projesi konusunda Lord Curzon'a gizli bir yazı gönderdi. Buna göre, Bedirhan Sülalesi Reisi Emin Ali ile oğlu Celadet, İngiliz Yüksek Komiserliği'nde Mr. Ryan'ı ziyaret ederek Kemalistlere karşı Kürtleri ayaklandırmak için Yunanlılarla ilişki kurduklarını açıkladılar, bu amaçla Musul'a gitmek izni istediler; isyan hareketinin İngiliz bölgesinde hazırlanıp hazırlanamayacağını sordular. Ryan, Musul'a gidebileceklerini ama şu sırada ayaklanmayı başlatmanın uygun olmayacağını söyledi. Yüksek Komiser'in görüşüne göre de Kürt ayaklanmasını yönetmek zordur. Bu ayaklanma, İngiltere ile Kemalistler arasındaki çatışmada düşünülebilir. (**Şimşir III**: 333)
5. Düzce olaylarında düşman bölgesine kaçmak, silahlı örgüt kurmak ve Laz çetelerine başkanlık yapmaktan, Ankara İstiklal Mahkemesi'nce suçlu görülen Hafızoğlu Mehmet'in, idam edilmek üzere suçu işlediği yere gönderilmesine karar verildi (**HM**: 26; **Aybars**: 95).
6. Kızılay, Kızılhaç ve Müttefik temsilcileri Yalova'da. Yunan İşgal Komutanlığı, İstanbul'a gitmek isteyen göçmenlerin çoğuna izin vermedi. Kızılhaç Temsilcisi Gehri, Yunan komutanını protesto etti. Dünya Savaşı'nda birbirine düşman olan devletlerin bile Kızılhaç'a bu zorluğu çıkarmadıklarını söyledi. Yunan zulümlerinden kaçanların 333'ünü Gülnihal vapuru ile İstanbul'a getirmek mümkün oldu. Kızılay temsilcisi, muhtaç halka dağıtılması ricasıyla Yunan kumandanlığına 500 okka ekmek, iki sandık süt ve bir miktar ilaç bıraktı. İstanbul'a nakledilmelerini bekleyen 885 kişi geride kaldı. (**TYF II**: 119; **AS** 27'de AA'nın benzer bir haberi)
7. **Akşam**: Yeni vekiller heyeti hakkında en doğru tefsir: Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek için şiddetli harp! **Yenigün**: Mustafa Sagir asıldı. **Hakimiyeti Milliye**: Mustafa Sagir dün asıldı. —İstanbul'da İngiliz zulmü. —Bulgarlar gelecekteki Yunan tehlikesine karşı şimdiden görevlerini yapmalıydılar. **İleri**: Arnautluğun Yunanistan'a karşı yeni bir hareketi haber veriliyor. —Bulgaristan da Yunanistan'a karşı boş durmuyor. **Alemdar**: Mustafa Kemal Paşa Karamürsel'de(!). **Peyamı Sabah**: Yeni Ankara Kabinesi geçici. —Ali Kemal: Ankara buhranı. **The Times**: Antalya Rumları, Türk-Ortodoks Kilisesi aleyhindedirler (**Jaeschke** 1: 152). **İkdam**: Kuvayı Milliye, İzmir Körfezi'ni bir çember içine alıyor. —Yunanistan, Bulgaristan'a bir nota verdi. Bulgarlar hudutta çeteler kuruyorlar, Yunan askerlerini kaçırmaya teşvik ediyorlarmış. ★ Pozantı'da Ahmet Remzi Beyin yayımladığı **Yeni Ada-**

na'nın 90. sayısı: Fransızlar, Kilikya'ya öyle bir medeniyet getirdiler ki, deme gitsin... **Açıksöz:** İstanbul'un kozmopolit çevreleri ile Yunanlılar, Ankara Hükümeti'nin istifasından boşuna ümide kapılıyorlar. Anadolu, her zamankinden daha kuvvetli, daha birleşik haldedir. —Zonguldak Hilal-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti'ne yardım yapan 53 kadının listesi. Toplam 7.740 kuruş. **Karagöz'**de tiyatrocu Papulas: Başlıyor, başlıyor, türlü marifetler gösteriyor. Soldan geri dönmeler, altında kalıp ölmeler... Haydi başlıyor!...

26 - PERŞEMBE

1. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Hükümet'e Sovyetler aleyhine bir rapor gönderdi; "Ruslar, İngilizlerle anlaşmaktadırlar. Kafkaslar'da Türkiye aleyhine harekete geçebilirler. Rus dostluğuna karşı uyanık bulunmalı ve Doğu Ordusu'nu her ihtimale karşı hazır bulundurmalı." Rapor, Ankara'dan 10 Haziran'da Karabekir'e aktarılarak görüşü sorulacaktır. (Karabekir'in yorumu: İtilaf ajanları, memurlarımızı yalan yanlış şeylerle dolduruyorlar. Kuvvetlerimizi Doğu'da alıkoymaya çalışıyorlar.) (**Karabekir** 1: 910)
2. Karabekir, Fevzi Paşa'nın Enver Paşa'ya karşı dikkatli olunmasını isteyen yazısına cevap verdi: "En zayıf yerimiz Artvin ve sahildir. Doğu'da Enver'i sevmiyorlar. Ruslar bile Bolşevikliğe lanet etmiştir. Karahan, Enver'in cebini altınla doldurarak halkçılık adında bir programla ortaya atılmıştır. Bu çılgınlar alayını millete anlatmakta gecikmemek lazımdır". (**Karabekir** 3: 137)
3. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı, Hükümet'e sunduğu raporda, Türklerin Yunanlıları İzmir'e kadar belki de İzmir'den sürmeleri ihtimali olduğunu, İngiliz kuvvetlerinin Boğazlar'dan çekilmemesi gerektiğini bildirdi. (**Bayur** 2: 201).
4. Manchester Guardian gazetesi muhabiri Toynbee (daha sonra tarihçi), Marmara bölgesindeki Yunan zulümleri üzerine İzmir'de bulunan Yunan İşgal Ordusu Başkumandanı Papulas'a bir telgraf çekerek Yalova, Samanlı, Akköy halkı ile göç etmek isteyenlerin İstanbul'a gitmelerine izin verilmesini istedi, böylece birçok insanın hayatının kurtulacağını belirtti. Toynbee, önceki gün Kızılhaç, Kızılay ve İtilaf Devletleri kurullarıyla birlikte İstanbul'dan Yalova'ya gelmişti. Papulas, yarın kısa bir cevap vererek isteğin yerine getirilmesi için 3. Kolordu'ya emir verdiğini belirtecektir. (**TYF** II: 279)
5. Moskova'dan dönmekte olan Yusuf Kemal Bey, İnebolu'da. Ülkesine çağrılan Sovyet Elçisi Budu Mdivani de Ankara'dan Kastamonu'ya geldi ve buradan İnebolu'ya hareket etti (**AS: HM:** 27).
6. Franklin Bouillon, Paris'ten İstanbul'a geldi (**İkdam:** 28). ★ Ankara Hükümeti Bouillon ile Binbaşı Sarrou'nun Ankara'ya gelmesine izin verdi ve bu karar İstanbul'da Hamit Bey'e bildirildi (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 337).

7. Senato Eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, Cavit Bey'e bugün ulaşan mektubunda, Tevfik Paşa'ya ve Mustafa Kemal'e birer mektup yazdığını, Mustafa Kemal'in cevap bile vermediğini, Padişah'ın ise kendisini acele Paris'ten İstanbul'a çağırdığını haber vererek, yapacağı siyasî çalışmalar konusunda Cavit Bey'in görüşlerini sordu. Ahmet Rıza Bey, önce İstanbul'da Padişah, Hükümet, partiler ve basın arasında bir birlik sağlanması, sonra Anadolu ile birleşmesi gereğini, BMM'nin bu konuda gerekli fedakârlığı yapmadığını ileri sürüyor. Cevap 28: Neticesi gelmeyecek bir iş. Padişah size kabine kurdurmaz. Kourdurmayınca da diğer işler yapılamaz... (**Tanin**: 21,23.7.1946)
8. **Akşam**: Gülcemal, Yalova muhacirlerini getirdi. **Vakit**: Anadolu'nun harp hazırlığı devam ediyor. —Yunanistan'da muhalefet. **İleri**: Sonun başlangıcı. **Hakimiyeti Milliye**: Alman meselesi. **İkdam** (Yirgin'den): Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıların yaptıklarının aksine, Anadolu'daki Hristiyanları himaye ediyor. **Açıksöz**: İstanbul'da Saltanat-ı Meşrute Fırkası, yine mahutlardan mürekkep bir kabine kurmağa çalışıyor. —İngiliz casuslarının muhakemesi bitti. —Yunan kamuoyu harp aleyhindedir. **Güteryüz**'ün kapağında, köprü üzerinde Mustafa Kemal'in kartpostallarını satan Türk'ten yabancı subaya: Çok bakma hemşehri, rüyana girer...! —Zito Ali Kemal! Anadolu baştan-başa, Ah Ali Kemal diye inliyor. Kuvayı Milliyecileri teker teker Beyazıt Meydanı'na dizmek için onu iktidara getirmekten başka çare yoktur. —Dünkü ve bugünkü (renk değiştiren Apostol).

27 - CUMA

1. Fevzi Paşa, Dışişleri'nden Sovyetler'in protesto edilmesini istedi. Protesto sebebi, Gürcistan ve Ermenistan'ın Türkiye ile olan sınırlarına karşı Sovyetler'in bir saldırıya hazırlanmakta oluşlarının anlaşılması... (**HTVD** 71, belge 1545)
2. Enver Paşa'dan Maliye eski Bakanı Cavit Bey'e mektup: "Ben gene eski yolumdan yürüyorum. Dış teşkilat sevindirici bir şekilde geliyor. İçerde de bir siyasî partiye dayanmamız gerekiyor. Roma'da gördüğüm arkadaşlar, bir an önce Anadolu'ya giderek oradaki parti ile çalışmak hedefini güdecekler. Anadolu'nun son zamanlardaki şeklini hiç beğenmedim. Moskova'da kendilerine, Batı ile bir an önce sonuca varmalarını bildirmiştim. Ankara tersine şahsî diktatörlüğe ve Rus istikametine atıldı. (**Tanin** 1.11.1944; 27.7.1946; **Aydemir** 3, III: 592) ★ İttihatçıların ileri gelenlerinden Dr. Nazım Bey, Cavit Bey'e Berlin'den bir mektup yazdı: "Mustafa Kemal, barıştan sonra ya siyasetten çekilmeli, yahut memleketin en kıymetli ve en namuslu evladını teşkil eden İttihat ve Terakki evladıyla -bazı tasfiyelerden sonra- çalışmalıdır. Bunlardan birini seçmezse yıldızı pek çabuk sönecektir. Eski İttihatçıları bir noktada toplayabilecek bir program yapmak lazım." (**Tanin** 17.11.1944; 27.7.1946) ★ Cavit Bey, Harun Bey'e mektubunda, An-

kara'nın Batı ile uzlaşmaya yanaşmayan siyasetinden yakındı (Tanin: 23.7.1946).

3. İngiliz-Gizli Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun hazırladığı rapor: Bekir Sami Bey Avrupa'dayken TBMM'nde aşırıları güçlendi. Mustafa Kemal, Bekir Sami'nin imzaladığı anlaşmaların Rus yardımının kesilmesine sebep olacağını söyledi. Batılılar aleyhindeki politikasında Mustafa Kemal'i 140 mebus destekledi. Yeni kabine Bolşevik taraftarı bir politika izleyecek. Eski bir İttihatçının verdiği bilgiye göre, İttihatçı liderlerin yeniden politika sahnesine çıkmasında Cavit Bey öncülük yapacak. (Şimşir III: 337)
4. **Alemdar:** Anadolu, Bolşevikleri tercih ederek yalnız Rumlara değil, bütün dünyaya meydan okumayı tercih etti. Başlamış oldukları işin vatanın selametine müncer olmasını istiyorlarsa, önce içlerindeki İttihatçıları def etmeli, sonra bakışlarını Doğu'dan Batı'ya çevirmeli. Bizim için kurtuluş ancak Batı'dadır. (Hakkı Halit) **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Zavallı Nikola. **Vakit:** Yunanistan savaşı kazanamayacağını anladı, şimdi barış yolunu tutmak istiyor. **Yenigün:** Millî iktisadî siyaset. —Aydın'ın işgal yıldönümü: Pek yakında güzel Aydın'ımızın camilerinde de Bang-ı Muhammedî'yi (ezanı) duyacağız. —Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertibatı. —Ziya Gökalp Bey Sam-sun'a geldi. **Hakimiyeti Milliye:** Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muz. —Amerika tekrar Avrupa sahnesinde. —Fransız sermayedarlar telaşa düştü. **L'echo de Paris:** Fransa için özel bölge olamaz. **Akşam:** Ankara Hükümeti'nde son değişiklikler, bir dış siyaset değişikliği değildir. —Kral yine cepheye gidiyor. (Kaplumbağanın sırtında, resmi). —Üçüncü Yunan taarruzu suya düştü.

28 - CUMARTESİ

1. Amerikan Winchester silah şirketi, Washington'daki temsilcisine yazıyor: Ankara bizden 300.000 tüfek, 600.000.000 mermi satın almak istiyor. Pazarlığa girişmeden önce bu konuda hükümetimizin tutumunu öğrenmek istiyoruz. Dışişlerinden öğreniniz. (Duru: 122)
2. Genelkurmay Başkan Vekilliği'ne Fevzi Paşa'nın atandığına ilişkin Bakanlar Kurulu tezkeresi, Meclis'in yetkilerini gasbettiği gerekçeyle reddedildi. Edirne Mebusu Şeref Bey, Malta tutuklularına yardım yapılmasını istedi. Söz alan mebuslar, Malta'da tutuklu herkese kucak açılmamasını, onlardan bir kısmının Türkiye'nin felaketinden sorumlu olduğunu söylediler. Onları İngilizlerden kurtarmak, ancak gerekiyorsa Türkiye'de hesap sormak gerektiği üzerinde duruldu. Posta ve telgraf ücretlerine zam öngören kanun önerisi görüşüldü. (ZC 10: 328 vd; HM: 29)
3. İstanbul Hükümeti, 3 Eylül 1919'da kurulan Islahat-ı Maliye Komisyonu'nu lağvederek yerine Maliye Bakanlığı bünyesinde yeni bir komisyon kurdu. (TV: 4182)

4. **Akşam:** Mustafa Kemal'in İtalyan matbuatına beyanatı: Ordularımız, yeni Yunan taarruzuna kemal-i hevahoşla intizar etmektedir. **Açıksöz:** Fransızlar Arap millî hareketinden dolayı telaş içinde. —Gemlik ve havalisinde toplanan bir çok Müslüman kardeşimiz 4 vapurla İstanbul'a getiriliyor. **Peyamı Sabah:** Anadolu'da askerî hazırlıklar. **Sebilürreşat:** Müslümanlık mağlup edilemez. **İkdam:** Ordumuz taarruza hazır. —Franklin Bouillon önceki gün İstanbul'a geldi. On gün kalacak. İzmir'de yayımlanan **Sedayı Hak**, Karantina gençlerinin gece gündüz ibadetle uğraşmalarını överek bunu bütün yurt gençliğine örnek gösteriyor. "Artık herşeyden önce din ve ibadete dört elle sarılmak zamanıdır..." (**Umar:** 239) **Karagöz'de** güzelim çiçekleri harap eden kurtların köküne yakında kibrit suyu dökcek olan Mustafa Kemal, Karagöz'e bu hususta merak etmemesini söylüyor. —Saldırı planını açıklayan Papulas'a kurmayları, hangi yoldan ricat edeceklerini de soruyorlar.

29 - PAZAR

1. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Ankara Hükümeti'nin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'ya verdiği notada, Türkiye'ye yeni altın yardımı yapamayacaklarını, güç durumda olduklarını belirtti. Türkiye'nin Rusya'dan hiç bir yardım almadığı iddialarına karşı ise hayret duyduklarını, tespit edilen miktarlardan fazla yardım yaptıklarını bildirdi. (**Yerasimos:** 378)
2. Başbakan, Millî Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Karabekir'e yazısında, İngilizlerin Bolşeviklik adı altında Anadolu'da isyanlar çıkaracağını ileri sürdü. Enver Paşa ve arkadaşları sınıra gelince tutuklanmalarını istedi. (**Karabekir 3:** 137) ★ Karabekir'e ayrıca, Basın ve Haberalma Genel Müdürlüğü'nün Bolşevizm'e karşı yayın yapmaya başladığını, Erzurum'da bir Hakimiyet-i Milliye gazetesi için hazırlık yapıldığını bildirdi (**Karabekir 1:** 896).
3. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, bir Yunan çıkarması halinde Karadeniz kıyılarındaki Rum nüfusun düşmana bir dayanak olacağını belirterek iç bölgelere nakledilmesini önerdi. Bakanlar Kurulu, 5 Haziran'da öneriyi reddedecektir. Bununla birlikte daha sonra birçok Rum, iç bölgelere sürülecek, çocuk ve kadınları da aynı işleme tabi tuttuğu için Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, Hükümet'i müşkül durumda bıraktığı gerekçesiyle eleştirilere uğrayacaktır. (**HTVD 57**, ves. 1304)
4. Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa sevkettiği bir yazıda, Almanya ile siyasî ilişkiler kurma konusunda görüş istedi. Yazıda, Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa'nın bu ilişkiyi kurmakta yarar olduğunu telkin ettiği anlatıldı. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası I:** 339)
5. Fransız Parlamentosu Dışişleri Komisyonu, kabul ettiği bir önergede, Fransa'nın artık hiç bir özürle Yunan yönetimine malî ya da askerî bir yardımda bulunmayacağını belirtti (**Sonyel II:** 171). ★ Fransızların İstanbul Yüksek

Komiseri General Pellé, Amiral Dumesnil ve Ankara'ya gelmekte olan Franklin Bouillon'un katılmasıyla, Gelibolu yarımadasında, Fransızların burada Dünya Savaşı'nda bıraktıkları ölümler için bir tören yapıldı (**Jaeschke** 1: 152).

6. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Rattigan'ın Curzon'a raporu: Mustafa Sarig'in asılması, Ankara'nın İngiliz yönetimine karşı beslediği aşırı düşmanlık duygusunun belirtisidir (**Sonyel II: 149**).
7. **Hakimiyeti Milliye:** Yunanlılar henüz Anadolu'dan çıkmadılar. Bu sebeple barış yoktur, savaş vardır. Ve bu savaş sonuna kadar iman ile azim ile devam edecektir. **Peyamı Sabah:** Anadolu Haziran başlarında saldırıya başlıyor. **İleri:** Yunanistan'da askerlik korkusu. **Alemdar:** Arnavutluk'ta umumî seferberlik teşebbüsleri. (31: Arnavut-Yunan anlaşmazlığı, 6 Haziran: Haymarahılar teslim oldu.) **Yenigün:** Lehliler Alman hududunda saldırıya geçtiler. 40 bin Alman cephe. **İkdam:** Yeni Bakanlar Kurulu, düşman tarafından işgal olunan Osmanlı topraklarının kurtarılmasına ve kesinlikle bir harp tazminatı alınincaya kadar harbe devam edecek. **Açıksöz:** Yunan zulmünden kurtarılabilen kardeşlerimiz akın akın İstanbul'a göçüyorlar. Armutlu'daki kardeşlerimizin hayatları tehlikede. **Akşam'da** N.Sadık Vekiller Heyeti'nin programı.

30 - PAZARTESİ

1. Meclis, 127 sayılı yasa ile posta ve telgraf ücretlerine zam yaptı (**Düstur** 3/2: 71; **ZC** 10: 376; **CR:** 17).
2. Vatana ihanet suçundan mahkûm İlginli Mevlud'un evrakı görüşülürken Meclis'te Konya isyanı üzerine sert tartışmalar yapıldı. Hükümetin ihmali, jandarmanın halka kötü davrandığı üzerinde duruldu. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey "Kürdistan'da Hükümet'e isyan eden bir kuvvet yoktur. Hükümet isyanı doğurur. Arnavutluk, Arabistan isyanlarını da hükümet doğurmuştur. Efendiler namütenahi (bitmez tükenmez) mezalim!" dedi. Bu konuşma, aleyhte ve lehte gürültülere sebep oldu. "(Alkışlar) (Doğrudur sedaları) (Patırtılar) (Devam sedaları) (şiddetli gürültüler)(fevkalade gürültüler). Reis: Celseyi tatil ediyorum". (**ZC** 10: 368; **HM:** 31)
3. Ankara Hükümeti'nin Batum Konsolosu, Batum'a Rus yardımı 34 vagonla 22 top ve cephanenin geldiğini haber verdi (**TİH VII: 315**).
4. İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Hükümet'e verdiği bir muhtırada Savaş Bakanlığı'nın görüşlerine karşı çıktı. Yunanlılar yenilirse Türklerin önünde hiç bir kuvvet kalmayacak. Birinci Dünya Savaşı'nda Türklere karşı kazandığımız zaferin meyveleri kaybolacak. Türkler Boğazlar'a kumanda edecek. Bu, İngiltere'nin Irak ve Mısır'daki durumu için tehlike yaratacak. Yunanlıların yenileceği kesin değildir. Böyle bir bozgunu önlemeli. İstanbul'u boşaltmamalıyız. Türk dostu pozuna bürünen ama Anadolu'nun İstanbul'u yutması-

na karşı olan Fransa'nın da desteğini almalıyız. (**Bayur 2:** 205; **Şimşir III:** 351; **Peker:** 24). ★ Harington'un Donanma Bakanlığı'na gönderdiği yazıya göre, General Gouraud ve Amiral Le Bon, Kemalistlerle daha fazla görüşmenin yararsız olacağını Fransız Hükümeti'ne bildirerek Kuzey Suriye'ye takviye gücü gönderilmesini ve tüm Kemalist savunma örgütlerinin abluka edilmesini önerdiler (**Sonyel II:** 158).

5. Sovyetler'in geri çağrılan Ankara Elçisi Budu Mdivani, İnebolu'dan Tiflis'e hareket etti. 30 kişilik yeni elçilik kurulu Trabzon'da. (**AS:** 31, 5 Haziran; **HM:** 31)
6. **İleri:** Yunanlıların saldıracakları yok. **Alemdar'da** Hakkı Halit, Ankara'nın Doğu politikasını eleştirmeye devam ediyor: Daima Şark'a doğru! **Morning Post:** Mustafa Kemal, Bekir Sami'nin yerine Bolşevik dostu Yusuf Kemal'i getirdi (**Jaeschke 1:** 150). **Peyamı Sabah:** İsmet Paşa'ya suikast mı? (İkdam 31: Yalan!). Ankara'da neler oluyor? **Hakimiyeti Milliye:** Şehirlerden sonra insanları yakıyorlar. —Arnavutlar yeniden saldırıya başladılar. **İkdam:** Lozan'daki Türk Kongresi, Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemeye karar verdi. **Vakit:** Boynunda Yunan bandırası, belinde ve göğsünde fişekler, peşinde 15-20 Yunan eriyle Yunanlılar hesabına köylerde dolaşan Ezinelî Mustafa Asım Hoca. **Akşam'da** Necmettin Sadık: İstanbul'u kurtaralım. İstanbul siyaseten ve resmen bizim olmakla beraber, gerçekte elden gidiyor. İstanbul'da Türk kalmıyor, arazi ve emlak elden gidiyor. Müslüman ticareti günden güne mahvoluyor. Biraz gayret etmezsek yalnız mabed ve mezarlarımız kalacak. —Bir haftada 245 vefat! —Kuvayı Milliye 200.000 kişiye baliğ olmuştur(!)

31 - SALI

1. İngiliz Bakanlar Kurulu'nda, Savaş Bakanlığı'nın ve General Harington'un raporları görüşüldü. Harington, Yunanlıların yenileceğini, Mustafa Kemal'in güçlendiğini bildirerek İstanbul'un boşaltılması gerektiğini anlattı. Hindistan İşleri Bakanı Montagu da Sevr Anlaşması'nda köklü değişiklikler yapılmasını ve İstanbul'un boşaltılmasını savundu. Dışişleri Bakanı Curzon ile Sömürgeler Bakanı Churchill, İstanbul'dan çekilmenin felaket doğuracağını, bunun Irak ve Filistin'de de İngiliz çıkarları için tehlike yaratacağını savundular. Bakanlar Kurulu, en az kuvvetle Boğazlar bölgesinde nasıl tutunabileceği konusunda askerî makamların bir rapor hazırlamasını kararlaştırdı. (**Bayur 2:** 201; **Şimşir III:** 356; **Peker:** 24, 27)
2. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İngiltere Başsavcılığı'na yazısında, Malta'da tutuklu olup Ermeni kırımından suçlu saydıkları kişiler hakkında, delil bulunmanın güç olduğunu, fakat gene de bunlardan 42 kişiyi cezalandırmanın siyasi bakımdan son derece arzu edilir olduğunu bildirdi (**Şimşir 2:** 280).

3. **Akşam:** Dumlupınar etrafında başlayan şiddetli topçu atışları, taarruz beklediğini göstermektedir. **İkdam,** Mustafa Kemal Paşa, zaferden emin **İleri:** Refet Paşa ile mülakat: Türkiye en kuvvetli zamanında bulunuyor. Papulas ve Atina derin bir düşüncede (Yenigün'den). **Peyamı Sabah:** Mustafa Kemal Paşa zaferden emin. **Yenigün:** Halk saltanatı. —Fevzi Paşa'nın BMM'de beyanatı. **Hakimiyeti Milliye:** Irak ve Necit'te yeni ittifaklar. —Şark siyaseti için Churchill yeni bir plan hazırlıyor. —Alman saldırısı başladı. —Mustafa Kemal Paşa, Ankaralıların kendisine hediye ettiği köşkü, Millî Ordu'ya bağışladı. —15 Haziran'da Maarif Kongresi toplanacak. **Vakit:** Refet Paşa'nın demeci: Ben elimdeki silahımı bırakmak isterim, fakat karşımdaki de bıraksın. **Açıksöz:** Askerî zaferimizi, iktisat alanındaki zaferle devam ettirebiliriz. Hükümet lüks eşyaya fazla gümrük vurarak servetimizin dışarıya gitmesini önlemelidir. **Anadolu Ajansı:** İngilizlerin yeni bir alçaklığı daha: Şimdi de memleketimizde komünistlik maskesi altında propagandaya başlayacaktır. Doğu illerinde mevzî veya umumî isyanlar çıkarmak için Anadolu'ya bazı adamlar göndermek üzere bulundukları haber alınmıştır. (AS: 1 Haz.)

1921 - HAZİRAN

1 - ÇARŞAMBA

1. Türkiye'de bir Yunan zaferini istemeyen ve çıkarları öteki İtilaf Devletleri'nin çıkarlarıyla çelişen İtalyanlar, askerlerini Türkiye'den çekmeye devam ediyor. İtalyan askerleri Antalya, Konya ve Menderes Nehri güneyinde bulunuyor. İtalyanlar Antalya çevresini boşaltıyor. 25 Mayıs'ta da Marmaris'ten çekilmişlerdi. (TİH II/5-1: 311, II/6-1: 138; İzmir'den 10 Temmuz'da Commodore M. Fitz Maurice'in göndereceği raporda, arkalarındaki desteği kaybedecekleri için Türklerin, bu çekilmeden ötürü İtalyanlara düşmanlık duymaya başladıkları bildirilecektir. **Kürkçüoğlu:** 127)
2. Adana Cephesi'ndeki birlikler yerinde kalmak üzere, 2. Kolordu birlikleri Batı Cephesi'ne verildi. Birlikler Batı Cephesi'ne taşınarak burada yeniden örgütlendirilecek. (Ulusoy: 3)
3. Sovyet Rusya'dan gönderilen önemli miktarda savaş malzemesi, Bahricedit vapuruyla İnebolu'ya geldi. Yunanlıların bir baskınından çekinildiği için mahallelere ve yakın köylere haber salındı. Herkes kıyıya koştu. Sandıklar, denkler elden ele, omuzdan omuza uçuruldu. Gümrük, banka, telgrafhane ve diğer taş mağazaların arkalarına istif edilerek üzerleri muşambalarla örtüldü. Yunan savaş gemileri, 5/6 ve 8/9 geceleri yapılan boşaltmadan sonra 9 Haziran'da İnebolu'ya gelerek cephanenin kendilerine teslimini isteyecek, halk vermeyince de kasabayı bomlayacaktır. Halk cephaneleri daha içirilere taşıyacaktır. (Peker: 329)

4. Fevzi Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne çektiği telde, Malta'dan saliverilen 40 Türk'e karşı 10 İngiliz tutsağını salıvereceklerini, öteki İngiliz tutsaklarının ise Malta'da kalan 78 Türk'e karşılık elde bulundurulacağını bildirdi. Ankara Hükümeti adına, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, 16 Mart'ta Londra'da İngilizlerle bir tutsak değiş tokuş anlaşması imzalamıştı. Buna göre 118 Türk'ten 64'üne karşılık Anadolu'daki İngiliz tutsaklarının hepsi bırakılıyordu. Hükümet ve Meclis bu anlaşmayı, Bekir Sami Bey'in Fransız ve İtalyanlarla yaptığı diğer anlaşmalar gibi geçersiz saymıştı. Son olarak İngilizler 30 Nisan'da 33 Türk'ü daha Malta'da serbest bırakmışlardı. (**Şimşir 2: 431**)
5. İngiliz Hükümet Komitesi, Türkiye'deki askerî varlığının geleceğini yeniden tartıştı. Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson, Mustafa Kemal'e anlaşma yapılarak Türkiye'nin boşaltılmasını önerdi. Herhangi bir karara varılamadı. Yarınki toplantıda Venizelos'la görüşülerek bir sonuca varılması kararlaştırılacak. (**Bayur 2: 203**) ★ Yüksek Komiser Vekili Rattigan'dan Sir Eyce Crowe'a özel yazı: Mustafa Kemal'e teslim olunacağına Yunanlıların desteklenmesinden yanayım (**Sonyel II: 15**).
6. Ankara'da bulunan Amerikalı diplomat McDowell'e, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ABD ile ilişkilerin iadesini istediği bildirildi (**Jaeschke 1: 152**).
7. İstanbul Hükümeti, Galip Kemal Bey'i (Söylemezoğlu), Stockholm Büyükelçiliğine atadı. Moskova eski Elçisi Galip Kemali Bey, Ateşkes'ten sonra Roma'ya gidip yerleşmiş, İstanbul Hükümeti'nin İtalya nezdinde yarı-resmî elçiliğini yapmış, Damat Ferit Hükümeti zamanında bu görevine son verilmişti. Galip Kemali Bey, dışişlerinde görev almak üzere Ankara'ya gelmesi için Mustafa Kemal'in yaptığı çağırışı geri çevirmişti. (**TV: 4179**)
8. Cavit Bey, Lozan'dan Dr. Nazım'a cevabında programı eleştiriyor, Enver Paşa'ya cevabında, Ankara'nın politikasından yakınıyor (**Tanin: 27.7.1946**).
9. Ankara Hükümeti, Karabekir'le arası açılan Erzurum Valisi Hamit Bey'i Elazığ Valiliği'ne, Münir Bey'i de yeniden Erzurum Valiliği'ne atadı. (İçişleri Bakanı Atâ Bey, durumu Hamit Bey'e 11 Haziranda bildirecektir. Hamit Bey emekliliğini isteyecek, ancak Refet Bey tarafından İçişleri müsteşarlığına atanacaktır. (**Erdeha. 73**))
10. **Hakimiyeti Milliye:** Faşistler İtalyan tarihine yeni ve muzaffer bir ordu gibi giriyor. —İngiliz-Fransız gerginliği. **Yenigün:** İngiliz alçaklığı devam ediyor. **İleri:** Ankara Rumları Fener Patrikhanesi'ni tanımıyor. **İkdam:** Patrik seçimi meselesi (2, 3, 4'te de). —İskenderiye hadisesi (2, 3, 4'te de). **Peyamı Sabah:** Fevzi Paşa'nın itidal siyaseti. **Alemdar:** Yunan saldırı başladı, başlıyor, başlayacak...! —İskenderiye'de karışıklık (2: Londra siyasî çevreleri endişe içinde bulunuyor. 3, 4: Karışıklıklar nasıl olmuş? 6: Konu

hakkında İngiliz tebliği) **Açıksöz**'de T. Karaoğuz: Türkiye'nin kurtuluş günü 23 Nisan 336 (şiiir). **Dergâh**'ta İstanbul Hükümeti'nin yayımladığı Siyah Kitap tanıtılıyor. "Acılıklarının tadına doymadım".

2 - PERŞEMBE

1. Bir Yunan torpidosu, Karadeniz Ereğlisi'nde kıyıya top atışı yaptı. Kıyı bataryası karşılık verdi. Yunan torpidosu, İnebolu kıyılarını gözleyerek gitti. Dün, Bahricedit vapurundan İnebolu'ya çok miktarda cephanе boşaltılmıştı. Şube başkanı cephanenin daha güvenli iç kısımlara nakledilmesini emretti. Yunan savaş gemileri 9 Haziran'da İnebolu'yu topa tutacaklardır. (**TİH** V: 48; **Peker**: 329)
2. Avam Kamarası'nda Sir F. Banbury, Türkiye ile barış yapımındaki gecikmenin İngiltere'nin ticarî ve malî çıkarlarını olumsuz yönde etkilediğini Başbakan'ın dikkatine sundu (**Kürkçüoğlu**: 143). ★ Winston Churchill, Başbakan'a gönderdiği mektupta, Ortadoğu sorununun çözümü konusunda ellerindeki imkânları yitirmek üzere bulunduklarını belirtti: "Emin ve hızlı adımlarla İngiltere'nin Türkiye tarafından yenilgiye uğratılmasına doğru gidiyoruz. Bu müthiş olay bizi Ortadoğu ülkelerinde felaketli sonuçlarla karşı karşıya getirebilir" diyerek Yunanlıların İngilizler tarafından denetim altına alınmasını, bunu kabul ederlerse desteklenmelerini ve Ağa Han gibi birinin barış için Mustafa Kemal'e gönderilmesini istedi. (**Walder**: 172-176)
3. Hilal-i Ahmer hastanesinde hastabakıcılık yapmak üzere Halide Edip Eskişehir'de (**Adıvar**: 169).
4. Belçika Orta Elçisi De Welle'in raporu: Ankara Hükümeti'ndeki buhranın gerçek nedeni Moskova Anlaşması'dır. Türk ve Yunan orduları karşılıklı olarak son hazırlıklarını yapıyorlar. Yunanlıların uğrayacakları yeni bir hezimet, Yunanistan'da saltanata karşı bir ihtilalle sonuçlanacaktır. (**Kerman**: 36)
5. Bütün silahlı kuvvetlerin yiyecek maddeleri satın almalarını düzenleyen 928 numaralı kararname kabul edildi. Buna göre, ordunun buğday, arpa, bulgur, nohut, kuru fasulye, mercimek ve benzeri ihtiyaçları en yüksek mülkiye memurunun başkanlığında, defterdar veya malmüdüdü, askerî birlik komutanı ile idare meclisi, belediye ve ticaret odasından seçilen ikişer kişiden oluşan bir komisyon tarafından satın alınacak, alımlarla ilgili her hafta sonu, Maliye ve Millî Savunma Bakanlıklarına birer cetvel gönderilecek, malın değeri saptanırken ne maliyenin ne de satıcının zarar görmeyeceği biçimde adalete uyulacak. Hükümet, muhtemel bir Yunan saldırısına karşı kuru yiyecek depoluyor. (**Düstur** 3/2: 72; **Müderrişoğlu**: 353)
6. **Akşam**'da N. Sadık: Anadolu'nun en kısa programı şudur: Yunan ordusu-nu ezinceye kadar harp. İstiklalimizi tasdik edecek devletlerle hemen sulh.

Tevhidieşkâr: Anadolu'nun Yunan istilası karşısında göstereceği kahramanlık ve celadet harikası (temsili resim) **Hakimiyeti Milliye:** Faşistler: Yeni İtalya'nın dış politikası ne olacak? Bunu şimdiden tahmin güçtür. Bunu büyük bir dikkatle takip edeceğiz. Şimdiden bu değişikliğe okuyucularımızın dikkatini çekmekle yetiniyoruz. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Ankara-Moskova: Rusya, Avrupa'ya yenilmeye mahkûmdur. Onunla ittifak kurmakla acaba bir uçuruma gitmiyor muyuz? **Alemdar:** Çarlık yerine kızıl tehlike. **İleri:** Kadın erkek çocuk bütün Anadolu, istiklalini müdafaa ediyor. —İstanbul'da 40 binden fazla muhacir. **Açıksöz:** Mustafa Kemal Paşa'ya (Orhan Seyfi'nin 11 Nisan tarihli İkdâm'dan alınma şiiri). —Müdafaa-i Hukuk Talimatı: (Mustafa Kemal). **Vakit:** Hindistan Hilafet Komitesi: Müslümanları Hilafet makamı çevresinde, dayanışan, bir kuvvet olarak toplamak. **İkdâm:** Millî Meclis'in iç ve dış siyaseti. —Elektrik, tünel, tramvay amelesinin istekleri. **Güleryüz** mizah dergisi: Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldi ve Perapalas Otel'i'ne nazil oldu. Kabul günleri şöyledir: Cuma: Yunan askerî heyeti, Cumartesi: Fener ruhanî heyeti, Pazar: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Pazartesi: Rum matbuat erkânı...

3 - CUMA

1. İngiltere'nin Atina Elçisi Lord Granville, Dışişleri Bakanı Curzon'a çektiği telde, Türk-Yunan savaşında bekle gör politikası izlemenin İngiltere için çok tehlikeli olacağını bildirdi. İngiltere'nin Yunanistan'ı desteklemesi gerektiğini, Yunanistan'ın savaş gücünün küçümsenemeyeceğini, ama yardım görmezse çökeceğini, zafer kazanılırsa Kemalistlerin İzmir'le yetinmeyeceklerini ve çok aşırı isteklerde bulunacaklarını, Kemalistlerin İstanbul kıyılarından durdurulamayacağını yazdı. (**Şimşir** III: 359)
2. Fransız Hükümeti adına görüşmeler yapmak üzere Türkiye'ye gelen Franklin Bouillon, Fransız Albayı Sarrou ile birlikte İnebolu'ya çıktı. Bouillon, 9 Haziran'da Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile birlikte Ankara'ya ulaşacak, 13 Haziran'da Mustafa Kemal ile görüşmeye başlayacak, görüşme sonuçlarını Fransa'ya götürecektir, Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra, Fransa adına 20 Ekim'de Ankara-Fransa anlaşmasını imzalayacaktır. Bouillon, Büyük Zafer üzerine de İzmir'e gelerek Müttefikler adına Türk ordusunun Boğazlar'a yürümemesi için arabuluculuk yapacaktır. (**HM:** 8; **TİH** II/4: 19; **Tengirşek:** 232)
3. İzmir'in Mersinli semtindeki mühimmat depolarında bir dizi patlama oldu. Birçok evin camları kırıldı, bazılarının duvarları çatladı. Yunan Kumandanlığı patlamanın kaza sonucu olduğunu açıkladı. (**AS:** 7 Temmuz)
4. **İleri:** Anadolu'da Hilaliahmer ve Türk kadınları. —Bulgar ve Türk dostluk akımı. **Alemdar:** Ordularını teftiş ettikten sonra Konstantin hemen geri dönecektir. Fakat bu seyahat Yunanlıların muzaffer olacağına bir delil

imiş. (4: Kral'a yine istifa tavsiyeleri. 6: Büyük İskender'in ruhunu şad edecekmiş! 7: Harp cephesine gidiyor. 11: Ne zaman?) **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Bekir Sami, hakikî, ciddî bir muhalif. **Tevhidiefkâr**: Anadolu'da Türk azmi. İnönü Zaferi nasıl kazanıldı? **Hakimiyeti Milliye**: Marif Kongresi. —İngiltere'de bir isyan. —Irak'ta İngiliz aleyhine teşkilat. **İkdam**: Trakya'da 9 müslüman idam oldu. **Açıksöz**: Yunanlılar katl ve imhaya devam ediyorlar. **Karagöz**'de Patrikhane ile Kral arasındaki anlaşmazlık.

4 - CUMARTESİ

1. Hükümet, İttihatçılara karşı kesin tedbirler alıyor. Mustafa Kemal, Karabekir'e gönderdiği gizli telgrafta "Enver hakkında açık yayına karar verdik. Enver'in temsil ettiği icraata karşı icabında pek açık icraatta bulunmak kararındayız" dedi. Bolşeviklik aleyhindeki merkezden açık yayında bulunmanın siyasî sakıncalar açabileceğini, bunun için Yusuf Kemal Bey'in dönüşünü beklediklerini bildirdi. Doğu Ordusu Kurmay Başkanı Albay Kâzım Bey'in (Orbay) Ankara'ya gönderilmesini de istedi. Karabekir'in cevabı ve birliklere genelgesi: 9. (**Karabekir** 3: 140)
2. Moskova'dan dönmekte olan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile Fransa'nın görüşmeler yapmak üzere Türkiye'ye gönderdiği Franklin Bouillon, Ankara yönünde İnebolu'dan yola çıktılar. Bouillon'un yolda gördükleri üzerine sözleri: "Bu savaşta kesinlikle başarılı olacaksınız. Her ne zaman bir millet, böyle genci ihtiyarı, çoluğu çocuğu ile bir işe sarılsa onu kesinlikle başarır. Geçtiğim yerlerde gördüklerim bunu anlatıyor. (**Tengirşek**: 247, **AS**: 7 "Önceki gün şehrimize gelen Yusuf Kemal Bey, dün Ankara'ya gitmiştir".)
3. İstanbul Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Safa Bey, Londra Elçisi Mustafa Reşit Paşa'nın İngilizlerin Türk düşmanlığı konusundaki görüşlerini Mustafa Kemal'e ulaştırıyor (**Sonyel II**: 153).
4. **Vakit**: 15.000 göçmene acıyalım ve yardım edelim. **Alemdar**: Karabekir, Padişah'a bağlılığını bildirmiş. Ordusu, Padişah nasıl isterse öyle hareket edecekmiş. (İzmir'de çıkan 29 Mayıs tarihli **Köylü**'den) **İleri**: Yunanlılar, Ankara'da giderilen buhrandan istifade ümidine düşmüşlerdir. —Konstantin tahtında kalabilecek mi? **Sebilürreşat**: Allah Müslümanları hazırlanmaya davet ediyor. **Akşam**: Ankara'da toplanan fevkalade askerî şüranın kararları.

5 - PAZAR

1. Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığı'nın, Karadeniz kıyılarındaki Rumların iç bölgelere nakledilmesi yolundaki 29 Mayıs tarihli önerisini geri çevirdi. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs'ta, Yunanlıların kıyılara çıkarma yapmaları halinde buradaki Hristiyanların düşmana dayanak ola-

cağı gerekçesiyle bu öneriyi yapmıştı. Bakanlar Kurulu'nun kararında, Pontos eşkiyasının şiddetle yokedilmesi de var. Daha sonra Rumlar da iç bölgelere nakledilecek, bu durum İtilaf Devletleri'nin şiddetli protestolarına sebep olacaktır. (HTVD 57, ves: 1304)

2. Ankara Hükümeti, göçmen ve sığınanların işleriyle uğraşmak üzere bir Muhacirin Müdürlüğü kurdu. Müdürlük Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı bulunuyor. (Düstur 3/2: 74; CR: 18) İstanbul Hükümeti de Müslüman göçmenlere ve sığınanlara yardım toplamak için bir komisyon kurdu (TV: 4183).
3. Yusuf Kemal Bey ve Franklin Bouillon İnebolu'dan Kastamonu'ya geldiler. g'da Ankara'da olacaklar. (Tengirşek: 234)
4. Kahire'de Fransız temsilcisi Mareşal Allenby, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği gizli telde, Kahire'deki Fransızların tanınmış bir Mısırlı Kemalist aradıklarını ve bu kişiyi Fransızlarla Mustafa Kemal arasında arabuluculuk yapmak üzere Ankara'ya göndermeyi düşündüklerini, amaçlarının Mustafa Kemal'in dikkatinin Fransızların işgali altında bulunan Kilikya'dan, İngilizlerin işgali altında bulunan Mezapotamya'ya çevirmek olduğunu yazdı. (Şimşir III: 361)
5. Sovyetlerin Ankara Elçisi Natsarenus, 18 kişilik maiyetiyle Trabzon'a geldi ve resmî törenle karşılandı. Kurul, yarın Ankara yönüne hareket edecek. (HM: 12)
6. **İkdam, Tevhidieşkâr:** Ankara'da toplanan askerî şûra kararları. **Alemdar:** Ankara'da karma bir askerî meclis. **İleri:** Ankara saldırıyı sabırsızlıkla bekliyor. **Hakimiyeti Milliye:** İngilizler bunalmaya başladılar. —Ay-dın kızları (Mehmet Emin'in destanı). **Yeniğün** (Bir Bulgar gazetesinden): Yunan'ın manası: Namussuzluk ve adilik. **Vakit:** Anadolu'da millî savunma hazırlıkları. —Bayram geldi, muhacirler yardım bekliyor. **Peyamı Sahab:** Talat Paşa'nın katilinin yargılanması. **Le Temps:** Doğu'da bulutlar. **Açıksöz:** Eski faciaların tekrarı —Vahşiler bütün köylerimizi yakıyorlar, kardeşlerimizi şehit ediyorlar. **Akşam:** Piyer Loti, malikanesinde bizi düşünüyor.

6 - PAZARTESİ

1. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Türkiye'ye yaptığı yardımlardan dolayı Sovyetlere teşekkür etti. Dışişleri Bakanı Çiçerin ise Ali Fuat Paşa'ya verdiği notada, Kars'ta yaşayan Hristiyan Malakan mezhebi mensuplarına karşı yapılan hareketlere engel olunmasını, bu hareketlere sebep olanların cezalandırılmasını istedi. (Yerasimos: 379)
2. Sovyetlerin Ankara'ya elçi olarak gönderdikleri Natsarenus 18 kişilik maiyetiyle Trabzon'dan Ankara'ya hareket etti. Elçi, 27 Haziran'da Mustafa Ke-

- mal'e güven mektubunu sunacak, daha sonra Aralof onu değiştirecektir. (AS: 12) ★ Sovyet Elçilik Kurulu'ndan 36 kişi, Kastamonu'ya geldi. Ruslar, yarın Ankara'ya hareket edecekler. (AS: 7)
3. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği, bütün dünya gençliğine seslenen bir bildiri yayımlayarak Ege ve Marmara kıyılarındaki Yunan zulümlerini anlattı. Bildiride İngiltere, Fransa, İtalya temsilcilerinden kurulu soruşturma komisyonunun da Yunan zulümlerini doğruladığı anlaşıldı. Yunan propagandasına aldanılmaması istendi. (TYF II: 143)
4. Talat Paşa'nın katilinin Alman mahkemesinde serbest bırakılması üzerine, Doğu milletlerinden Berlin'de bulunan siyasi kişiler, Alman makamlarına bir protesto yazısı gönderdi. Alman mahkemesi, Türklerin tanıklarını dinlemeyi reddetti. Talat Paşa, 15 Mart 1921'de bir Ermeni intikamcı tarafından tabancayla vurularak öldürülmüştü. (Tanin 20.11.1944)
5. Londra'ya gelen Yunanistan'ın eski Başbakanı Venizelos, İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson'la görüştü. İngilizler yardım ederse ve Venizelosçu subaylar Yunan ordusuna geri alınırsa Türklere karşı üstün duruma geçeceklerini söyledi. Venizelos, 14 Kasım 1920 seçimlerini kaybedince yurt dışına çıkmıştı ve Avrupa'da yaşıyordu. 2 Haziran'da İngiliz Hükümet Komitesi, Türk-Yunan savaşına son verip vermeme, Türkiye'deki İngiliz kuvvetlerini çekip çekmeme konusunda Venizelos'la görüştüktan sonra bir karara varmayı belirlemişti. Müttefikler, 19 Haziran'da Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapmayı kararlaştıracaklar, Yunanistan bu öneriyi reddedecek ve Anadolu'da ileri harekâta geçecektir. (Bayur 2: 203)
6. Sivas Valisi Ebubekir Hazım Bey, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği gizli bir yazıda, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın Koçkiri halkına karşı hareketini "feci" olarak niteledi ve askerî hareketin oluş biçimini araştırmak üzere özel bir kurul gönderilmesini istedi (Tepeyran: 77).
7. Senato eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, Paris'ten gene Avrupa'da bulunan Maliye eski Bakanı Cavit Bey'e yazdığı mektupta, İstanbul'un uzlaşma önerisine Ankara olumlu cevap vermezse, Anadolu'nun olumlu cevap vereceğini, Fransa ve İtalya'nın olumlu cevabını almadan Ankara'yı ayırmamak gerektiğini bildirdi. (Tanin 10.3.1945; 1.8.1946) ★ Cavit Bey, Ahmet Rıza Bey'e yaptığı tavsiyeyi, Mahmut Muhtar Paşa'ya da yapıyor: Padişah tutunacak dal arattırıyor. İstanbul'a gitmenizde fayda yoktur. (Tanin: 1.8.1946)
8. **Tevhidieşkâr:** Fedakâr mücahitlerimiz yiğitlik meydanında (silahlı kadın resmi). Anadolu'nun fedakâr aslan kadın savaşçısı millî ordunun harekâtına katılmak için silahını temizlerken. **İleri, Vakit:** Yunan'ın Ankara'ya barış teklifi (!) **Açıksöz:** Dünya kurulalı işitilmemiş vahşet devam ediyor. **Hakimiyeti Milliye:** Yunanlıların düştükleri hayal kırıklığı. —İngiltere, iki aydan beri şimdiye kadar görmediği bir buhran ile siyah grev dedikleri ma-

dencilerin grevi ile çarpışıyor. —Bulgarlar ve biz. **İkdam**'da İstanbul Hükümeti Genelkurmay Başkanı Birinci Ferik Zeki Paşa'nın demeci: Yunan subayları cephe gerisine savuşmak istiyorlar. —Morning Post'tan: Ankara, kendisini Rusya'nın kucağına attı. Bu dostluk sunidir. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Mesul kimdir? Anadolu'da darağaçları kuran bir hizip. Anadolu'nun ve İstanbul'un irfan sahipleri birleşmeli. **Yenigün**: Köylerimizi yakıyor, kardeşlerimizi öldürüyorlar. —İngiltere Hükümeti'nin bir sırrı: Şagir'in ifadeleri. **Vakit**: Talat Paşa'nın katili Alman jurisi tarafından beraat ettirildi. **Güleyüz**'ün bayram nüshası. Mustafa Kemal Paşa'nın poster. **Morning Post**'ta Mustafa Şagir'in asılışı: İngiliz uyruklu bir Müslüman'ın katli (**Sonyel II**: 149).

7 - SALI

1. İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu Sir H. Lamb, Curzon'a gönderdiği telde, Yunan Genel Karargâhı'nı ziyaret eden İngiltere'nin Atina Askerî Ateşesi'nin Yunan makamlarından aldığı bilgiye göre, Anadolu'daki Yunan ordusunun 160.000 kişi olduğunu, bunun 15 bin artırılacağını, Kemalistlerin ise Yunan Cephesi'nde 100.000 asker bulundurduğunu bildirdi. Tele göre Yunan yetkililer Mustafa Kemal'e karşı zafer kazanacaklarından emin buluyorlar ama ilerde Mustafa Kemal'in güçleneceğinden de kaygılanıyorlar. Bu güçlenmeyi önlemek için Karadeniz limanlarının abluka altına alınmasını savunuyorlar. (**Şimşir III**: 362) ★ İngiliz Akdeniz Filosu Başkumandanlığı'nın Donanma Bakanlığı'na gönderdiği yazıya göre, İnönü başarısından cesaret alan Kemalistler, İskenderun ve Halep bölgesi üzerinde Türkiye'nin haklı olduğunu General Gouraud'a bildirdiler, ciddî olduklarını göstermek için üç ordu trenini harekete geçirdiler ve Arapları Fransızlara karşı kıskırtmak amacıyla Halep kuzeydoğusuna ajanlar gönderdiler (**Sonyel II**: 158).
2. İngilizler, Anadolu'daki tutsakları serbest bıraktırmak için Hind Müslümanlarının ileri gelenlerinden Ağa Han'ı devreye soktular. Ağa Han, Ankara Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup yazarak "İngiliz Hükümeti Türk tutukluları salıverdiği halde, siz İngiliz tutukluları salıvermediniz. Londra'da yapılan anlaşmaya uymanızı salık veriyorum" dedi. Bekir Sami'nin Dışişleri Bakanı olarak 16 Mart'ta yaptığı anlaşmayı Meclis reddetmişti. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, 26 Haizran tarihli cevabında Bekir Sami Bey'in yetkili olmadığı halde böyle bir anlaşma yaptığını, İngilizler Malta'daki Türklerin tümünü bırakırlarsa, İngilizlerin hepsini salıvereceklerini bildirecektir. (**Şimşir 2**: 431)
3. Franklin Bouillon ile Moskova'dan dönmekte olan Yusuf Kemal Bey Çankırı'ya geldiler. Yarın, Ankara'ya hareket edecekler. (**TİH II/4**: 21; **Tengirşek 1981**: 235)
4. **Akşam**: Türkiye işi fevkalade ehemmiyet kazandı. İkinci Şark Konferansı'nın tarihi 17 Haziran. **İleri**: İngiliz gazeteleri "Mesele savaşıla hallolabilir"

diye yazıyorlar. —Marmara sahillerinden yeni gelen bedbahtlar. (8: Tahta parçaları üstünde Yalova'dan İstanbul'a bir göç.) **Yenigün:** Yunanistan bir hercümerç içinde. **Tevhidiefkâr:** Taarruz olacak mı olmayacak mı? —Amele istekleri. **Vakit:** Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Gürcistan, Ermenistan arasında, bağımsızlıklarını savunmak için bir birlik sözkonusu ediliyor. **Alemdar:** Meşrutî Saltanat. —Yine hamallar meselesi ve kavgası. (8: Hamallar anlaşmazlığı etrafında). **Hakimiyeti Milliye:** Avrupa karşısında Afrika: Asya'nın mazlum kavimlerinin hürriyet ve istiklal mücadelesine, şimdi Afrika'nın mazlum halkı da iştirak ediyor. Gün geçtikçe büyüyen bu hareketler karşısında Avrupa'nın zulümkâr politikacılarının er geç mağlup olacakları şüphesizdir. —Yunanistan'da daimî karışıklıklar. 205. sayısında olan **Açıksöz**'de ilk kez iki resim klişesi: Mustafa Kemal ve Büyük Millet Meclisi. —Bu seneki bayramda geçen senekilere nazaran çok mesuduz. Millet bu bayramı gelecek büyük bayramın arifesi olarak telakki ediyor.

8 - ÇARŞAMBA

1. Fevzi Paşa'nın orduya bayram bildirisi: Maraş, **Kars**, İnönü zaferlerinde meşru davalarımızdaki azim ve imanın büyüklüğünü gösterdiniz. İşgal altındaki yerlerde halk gözyaşları akıttırken, siz milletimize hür bir bayram yaşattınız. Bütün silah arkadaşlarımızın gözlerinden öperim. Pek yakında bütün yurtlarımızın kurtarılacak kahraman ordumuzun kesin zafer bayramını da kutlamaya bizi kavuşturmanızı ulu Tanrı'dan dilerim. (**HM, İlkdam:** 12)
2. İnebolu Kaymakamlığı'ndan Kastamonu Valiliği'ne: "Bugün askerî eşya yüklü manda ve öküz arabası yola çıkarılmıştır. Arz olunur". (**Peker:** 351 "İnebolu köylerinden duyan koşuyordu: İnebolu'ya cephaneye gelmiş, haydi imeceye!")
3. İstanbul'dan Muharip Grubu'nun Ankara'ya bugün bildirdiğine göre, İngilizler Malta'daki tutukluların bir kısmına karşılık Anadolu'daki İngiliz tutukluların tümünün bırakılmayışından dolayı, İstanbul'da Kuvayı Milliye'ye mensup 100 kişiyi tutuklamaya karar vermişler. (**Himmetoğlu I:** 309)
4. Fransız Kabinesi toplandı. Başbakan Briand Bakanlar Kurulu'nu, Çukurova'nın boşaltılması, bunun için Franklin Bouillon'un Ankara'ya gönderilmesi için ikna etti. (**Ayhan:** 126)
5. İngiliz Gizli Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun hazırladığı rapor özeti: "İstanbul Hükümeti'nin Londra Temsilcisi Mustafa Reşit Paşa, İngiltere'ye karşı sert tutumundan vazgeçmesi için Ankara Hükümeti'ne baskı yapılmasını istedi. Bunun üzerine İstanbul, Ankara'ya gizli bir mektup göndererek, İngiltere'ye karşı alınan tedbirlerin sorumluluğunu hatırlattı. Muhalefetin artması üzerine, Mustafa Kemal'in Meclis'i feshederek yeni seçimlere gidileceği söyleniyor. İttihatçıların iktidara gelmesini önlemek isteyen Batı Cephe-

si'nden 140 subay, Mustafa Kemal'e bir mektup yazdı. Yakın bir gelecekte, Anadolu'da ciddî gelişmeler beklenebilir. Kâzım Karabekir, Kürtlere karşı kuvvet kullanmayı reddediyor. Kemalistler, tatmin edilirlse Bolşeviklerle işbirliğinden vazgeçebilecekler. Baştercüman Mr. Ryan'ın hazırladığı muhtıraya göre, Yunanlıları destekleyerek Kemalistleri yok etmek ve Padişah yönetiminde kontrol edilebilir bir Türkiye yaratmak gerekiyor." (Şimşir: III: 363, 371; **Kürkçüoğlu**: 181 "Yüksek Komiser Vekili Mr. Frank Rattigan tarafından gönderilen rapor")

6. Fener Rum Patrikliği, Türkiye'de "kurtarılamamış" Rumlar için izlemeye başladığı siyasetten ötürü Yunan Hükümeti'ne bir teşekkür yazısı gönderdi (PM: 34).
7. **Tevhidiefkâr**: İstanbul'un hüznü ve elem içinde geçen bayramı. Anadolu'nun ümitler, müjdelere vaad eden bayramı. **Yenigün**: Harp içinde bir bayram daha. —Bulgar Kralı'na suikast. **Alemdar**: Anadolu saldırı hazırlıklarıyla meşgul. **İleri**: Düşman büyük bir tereddüt içersindedir. —Yunanistan'ın başında dokuz mesele, dokuz bela. **Vakit**: Yunanistan'ın Karadeniz'i abluka altına alacağı söylentileri. **Hakimiyeti Milliye**: Yunanistan'da Hükümet'e şiddetli hücumlar. —Arnavutlarda uyanış. **İkdam** (Daily Telegraph'tan): Yunan ordusunun durumunu düzeltmek için İngiliz ve Yunan donanması Karadeniz'i birlikte abluka altına almalı, Bolşevik ve Bulgar silah ticaretini durdurmalı, kara harekâtına da İngilizler yardım etmelidir. —Bugün Ramazan Bayramı'nı bütün Müslümanlar daha mesut idrak ediyor. Gelecek bayramların daha mesut şartlarda gelmesini dileriz. **Karagöz**'de, cepheye teşrifinde iktiza eder diye Kral'a bir yürek sunan Gunaris. —İnönü kalesi dibinde sürüler halinde ölen Yunanlılar için: Üstünden bir sene geçince Anadolu'ya âlâ gübre olurlar. **Daily Mail**: İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Robeck'i taşıyacak Iron Duke ve diğer bazı savaş gemilerinin Kemalistlere karşı girişilecek harekâta katılmak, Karadeniz limanlarını abluka etmek, Yunan çıkarma birliklerini desteklemek amacıyla İstanbul'a ulaşmaları bekleniyor (Sonyel II: 152, belge 9).

9 - PERŞEMBE

1. Gece sabaha kadar 250 tonluk bir gemi İnebolu'ya savaş araç ve gereçleri boşalttı. Yunan devriye gemilerinin bir baskınından endişelenen İnebolulular limana gelen silah ve cephaneyi boşaltmak için seferber oldular. Yeni Dünya ve Can vapurlarından da külliyetli askerî eşya boşaltıldı. İstanbul'dan gelen sivil elbiseli 400 subay da karaya çıktı. İnebolulular, 5/6 gecesini gelen cephaneye yüklü bir vapuru da 2 gün 1 gecede boşaltabilmişlerdi. (Peker 335) ★ İnebolu'yu Yunanlıların Kalkış ve Averof gemileri bombaladılar. Kalkış'tan gelenler, İnebolu'daki silah ve cephanelerin kendilerine teslim edilmesini istediler. Halk, kapabildiği silahı alarak İkiçay'a çekildi. Çocuklar da taşıyabilecekleri kadar cephaneye alıp arkalara taşıdılar. Yunan atışlarına

top atışlarıyla karşılık verildi. İnebolu Rum kadınları Kılış'a doğru: "Biz Türklerle güzel geçiniyoruz. Siz rahatımızı kaçıyorsunuz" diye bağıştılar. (HM 12; İkdâm, Vakit: 13, 21; TİH V: 47; VII: 135; Yak. Tar. IV: 23; İleri: 12 "Silahsızlara karşı Yunan kahramanlığı!", Koçer: 187; Açıksözcü 119; Sevük: 20; Peker: 335)

2. Fevzi Paşa, Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı'na, Yunanlıların karaya asker çıkarmaları halinde İnebolu'nun takviye edilmesini, eli silah tutan halkın da buna katılmasını, İnebolu'daki silah ve cephanenin yola çıkarılmasını emretti. Yarın da Merkez Ordusu'na Samsun kıyılarının savunulması için hazırlık yapılması emredilecek. (HTVD 56, ves: 1289, 1290)
3. Doğu Ordusu Kumandanı Kâzım Karabekir, tümen komutanlarına bir genelge yayımlayarak Halk Şûralar Fırkası'nın programını kötiledi. Sınıra gelecek Enver adındaki kişilerin yakalanmasını istedi. "Hükümeti halk eline vererek çöktecekler. Orduyu milis yapacağız diye dağıtacaklar. Çapulculardan bir Kızıldoru yapacaklar" dedi (Karabekir 3: 145)
4. Karabekir, Mustafa Kemal'in Bolşeviklik aleyhine yayın yapılmasını isteyen 4 tarihli şifresine cevap verdi: "Yapılacak yayın, Bolşeviklik aleyhinden çok, bize Bolşevikliği sokmak isteyenlerin yapacakları felaket üzerinde olacaktır. Bolşeviklik programı lafta kalmıştır. Rus ordusu ne bulursa talan ediyor. Halkçılık adından yararlanarak Meclis'in kabul ettiği Teşkilat-ı Esasiye maddelerinden fazla taşkınlıkta bulunanlara karşı şiddetli tedbirler gerekir". (Karabekir 3: 144)
5. Franklin Bouillon Ankara'da. Fransa Hükümeti'nin Ankara ile ayrı bir anlaşma yapmak üzere gönderdiği Senato Dışişleri Komisyonu Başkanı Bouillon'un yanında Fransız albayı Sarrou da var. Bu görüşmeler sonucunu Bouillon Fransa'ya götürecek, Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra 20 Ekimde Fransa ile Türkiye arasında Ankara Anlaşması imzalanacaktır. (Söylev II: 435; TİH II/5-1: 311; II/4: 21; Şimşir 3: 45)
6. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey (Tengirşek), Moskova'dan İnebolu yoluyla Ankara'ya döndü. Yusuf Kemal Bey, 14 Aralık 1920'de Ankara'dan İktisat Bakanı olarak ayrılmış, Rıza Nur ve Ali Fuat Paşa ile birlikte 17 Şubat 1921'de Moskova'ya varmış, 16 Mart'ta Türk-Sovyet Dostluk ve Yardım Anlaşması'nı imzaladıktan sonra 1 Nisan'da Moskova'dan ayrılmıştı. Bekir Sami Bey'in İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla yaptığı anlaşmaların Meclis tarafından reddedilmesi üzerine Dışişleri'nden çekilmesinden sonra da kendisi yolda iken Dışişleri Bakanlığı'na seçilmişti. (AS: 12; Tengirşek: 249)
7. İngiliz Kabinesi, Türkiye'ye bazı önerilerde bulunmayı kararlaştırdı. Bunların başlıcaları: İzmir'in özerk bir yönetime bağlanması, Boğazların Türklere bırakılması. Bunları Yunanlılar kabul eder, Türkiye etmezse Yunan Hükümeti para, cephane ve uçakla desteklenecek. Türkiye abluka edilecek...

Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson'un Türkiye'den İngiliz kuvvetlerinin çekilmesi ve Ankara ile anlaşma yapılması yolundaki önerileri itibar görmedi. Arabuluculuk önerileri, İtilaf Devletleri'nin Paris'teki ortak toplantısında 19 Haziran'da kabul edilecek, fakat öneri Yunanistan tarafından reddedilecektir. (Bayur 2: 204) ★ Daily Mail'in dünkü haberi üzerine Avam Kamarası'nda Cecile Harmsworth, İngiltere'nin Ankara'ya karşı Yunanistan'ı etkin biçimde desteklemek amacıyla olup olmadığını sordu. Buna cevap veren Avam Kamarası Başkanı Chamberlain, İngiliz Savaş gemilerinin daha önce hazırlanan bir gezi programına göre hareket ettiğini, uygulanan siyasetin yeniden gözden geçirildiğini söyledi. (Sonyel II: 153).

8. İngiltere'nin İstanbul'da işgal kuvvetleri kumandanı Harington, Mustafa Sagir'in idamını, Batı Cephesi'ne gönderdiği bir telsiz mesajı ile protesto etti. Harington, Anadolu'daki İngiliz tutsaklarının serbest bırakılması için ne gibi tedbirler alındığını da sordu. Mustafa Sagir, İngilizlere casusluk suçu sabit görülerek Ankara İstiklal Mahkemesi'nce 24 Mayıs'ta asılarak idam edilmişti. (TİH II/4: 13)
9. Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle, raporunda Ankara Hükümeti'ndeki değişikliğin İngiliz Kabinesi'ni rahatsız ettiğini belirterek bunun iki nedeni olarak Mustafa Sagir'in idamını ve Antalya limanında İngiliz bayrağının hakarete uğramasını gösterdi. Rapora göre, Konya olaylarına karışan Mustafa Kemal aleyhtarlarından bazıları, İngiliz bandırası taşıyan bir Mısır gemisine bindiler. Gemi Antalya'ya uğrayınca milliyetçilerin saldırısına uğradı, bütün direnmelere rağmen milliyetçiler 12 mülteciyi yakaladı, ikisini hemen öldürdü, onunu da götürdü. Türk-Sovyet Anlaşması'nın gizli bir maddesine göre Ruslar Türkiye'ye 150.000 kişilik bir ordu göndermeğe hazır iseler de Türkler bunu istemiyor. (Kerman: 37)
10. Yunanistan'ın İzmir Siyasî Temsilciliği, dairelere yayımladığı bir emirde, İzmir'de Kral'ın karaya çıkması sırasında bütün yüksek memurların resmî elbiseleriyle hazır bulunmalarını istedi. Karşıyaka'da Kral'a iki ev hazırlanmış bulunuyor. (Roda: 156)
11. **Petit Parisien:** Yunan saldırısı, Kuvayı Milliye'nin başarısı, Ankara'daki hükümet değişikliğinde aşırıların üstün gelmesi gibi gelişmeler, Londra'da imzalanan anlaşmanın durumunu yeniden gündeme getiriyor. Ankara Meclisi Moskova'da bir dayanak buldu. (Öztoprak: 328)

10 - CUMA

1. Ankara'da Afgan Elçiliği'nin açılış töreni yapıldı. Gündere bayrağı Mustafa Kemal çekti. Türk-Afgan Anlaşması, 1 Mart'ta Moskova'da imzalanmış, Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han 21 Nisan'da Ankara'ya gelmişti. (HM: 12; AS: 13)

2. Yunan Parlamentosu'nda Başbakan Gunaris'in, Kral Konstantin'in yarın Anadolu'ya gideceğini açıklaması, gösterilere sebep oldu. Bir milletvekili "Sayın başkan, temenni ederim ki, bizi İstanbul'da oturumlara devam etmeye çağıracaksınız!" dedi. Diyanet İşleri Başkanı, Kral'ın cepheye gitmesi sebebiyle Atina Katedrali'nde bir ayın düzenleneceğini açıkladı. Yunan Meclisi, Kral'ın Anadolu'dan dönüşüne kadar tatil edildi. (**İkdam**: 13; **BTTD** 49: 16)
3. Bir Yunan çıkartmasına karşı Samsun kıyılarının savunulması için hazırlık yapılması Merkez Ordusu Kumandanlığı'na emredildi. Dün de Kastamonu Kumandanlığı'na Yunanlıların İnebolu'ya asker çıkarma ihtimaline karşı İnebolu'daki kuvvetlerin takviye edilmesi emredilmişti. (**TİH** II/4: 157)
4. Yunan ordusuna, Temmuz başında girişeceği Anadolu'daki üçüncü büyük saldırının planı bildirildi (**TİH** II/4: 100). ★ Yunan Savaş Bakanı M. Theodokis, yayımladığı genelgede, subayların çeşitli bahaneler yaratarak cepheye gitmediklerini belirtti, cepheye atanan subayların 48 saat içinde yola çıkma-larını, hiçbir şehirde eğlenmemelerini emretti (**Roda**: 155).
5. Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'den, Doğu ordusunun Bolşeviklere karşı hazır bulundurulmasını istedi. Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa'nın gönderdiği raporlara göre, Bolşeviklerin siyasetlerini değiştirme ihtimali bulunuyor. (**Karabekir** 1: 911; **ATTB**: 383) ★ Fevzi Paşa, A. Fuat Paşa'nın 26 Mayıs tarihli raporu hakkında Karabekir'in görüşünü sordu. (**Karabekir** 1: 910).
6. Doğu Ordusu Kurmay Başkanı Kâzım Bey, Ankara'nın ısrarı üzerine gö-revinden ayrıldı. Kâzım Bey, Enver Paşa'nın eniştesi bulunuyor. (**Karabekir** 1: 913)
7. Gürcü, Ermeni Azeri ve Dağıstan karşı devrimcileri (Musavatçılar, Taşnak-lar, Menşevikler) Paris'te, anti-Sovyet eylemlerinin birleştirilmesini öngören bir anlaşma imzaladılar (**Şemsutdinov**: 166).
8. İngiliz ordusundan terhis edilmiş Binbaşı Henry, Kemalistlerden bir İngiliz firması adına ayrıcalıklar koparmak için ve Harington'un buyruğu ile İstanbul'dan İnebolu'ya gitti. Henry 13'te Refet Paşa ile görüşecek.
9. **Akşam**: Bekir Sami Bey özel memuriyetle Avrupa'ya gidiyor. —Muhacirle-rimizi düşünelim. Siz şeker yerken onlar açlıktan ölüyor...

11. CUMARTESİ

1. Yunan Kralı Konstantin. Atina'dan İzmir'e uğurlandı. Limnos savaş gemi-siyle, Anadolu'daki Yunan ordusunun komutasını ele almaya giden Kral'ın hareketinden önce kilisede bir dinî tören yapıldı. Kral, "İstanbul'a İstanbul'a!" bağrışları ve alkış tufanlarıyla uğurlandı. Yayımladığı bildiride "Asır-lardır Yunanlılığın mücadele ettiği o yerlerdeki ordunun başına geçmek üzere yola çıkıyorum. Orada galebe çalmamız, yüksek ideolojilerin gerçek-

leşmesini sağlayacaktır. Hürriyeti, musavatı, adaleti sağlayacaktır. Tam anlamıyla kudretli olduğumuzu öğrenerek ilan edebiliriz" dedi. Kral'a Velihaht Nikola, Prens Andre, Başbakan Gunaris, Savaş Bakanı Theodokis, Genelkurmay Başkanı Dusmanis ve Tümgeneral Stratigos da eşlik ediyor. Yunan basını da Kral'ın bu gezisini alkışlıyor. Konstantin yarın İzmir'e çıkacak, Karşıyaka'da bazı toplantılar yapacak, 31 Temmuz'da Eskişehir'e varacak, 15 Ağustos'ta Ankara'ya yürüyüş emrini verecek fakat Sakarya Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması üzerine Atina'ya eli boş olarak dönecektir. (PS: 12 **İkdam**: 13; **Dusmanis**: 60; **KASÖT**: 427; **Şimşir III**: 385; **Şimşir 3**: 48; **Büjak**: 210; **Rentis**: 60; **TİH II/4**: 34)

2. 41. Tümen'in artakalan süvari bölüğü ile ağırlıkları, Batu Cephesi'nin emrine girmeleri için Ankara'dan Eskişehir'e gönderildi. Tümen'in üç alayı 9'da gönderilmişti. (**Müderrişoğlu 2**, I: 8)
3. İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Mr. Rattigan'ın bugün Curzon'a bildirdiğine göre, Dışişleri Bakanı Safa Bey, Rattigan'la görüşerek Türklerin Malta'ya sürülmelerinin devletler hukukuna aykırı olduğunu bildirdi. İngiltere aleyhinde sert bir dil kullandı ve Ankara'nın İngiliz tutsaklarla ilgili politikasını savundu. Mustafa Kemal'in ılımlı bir kişi olduğunu, başka çaresi kalmadığı için Bolşeviklerle ittifak yaptığını söyledi. Rattigan, Ankara'nın aleyhinde bulunarak İngiliz sabrının da bir sınırı olduğunu, Kemalistlerin küstahlıkları yüzünden barış yapılamayacağını söyledi. (**Şimşir III**: 374)
4. İçişleri Bakanı Atâ Bey, 1 Haziran tarihli Bakanlar Kurulu kararına dayanarak Erzurum Valisi Hamit Bey'e Elazığ'a nakledildiğini, Erzurum eski Valisi Münir Bey'in de gene Erzurum'a atandığını bildirdi. Hamit Bey verdiği karşılıklı, çok çalışmanın cezaya sebep olduğunu, artık dayanma gücü kalmadığını bildirecek, Valilikten ve memurluktan affını isteyecek, atandığı Kastamonu Valiliği'ne de gitmeyecek, Refet Bey tarafından İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na getirilecektir. (**Meşhur Valiler**: 400)
5. Churchill, L. George'a yarım tedbirlerden sakınılmasını ihtar etti (**Jaeschke 1**: 153).
6. Mustafa Kemal, Ankara Belediye Başkanlığı'na gönderdiği yazı ile "vatanın istiklali için ayaklanan Anadolu'nun tuttuğu mukaddes reha yolunda idrak eylediği üçüncü bayram" münasebetiyle tebriklerini bildirdi. Bunun halka duyurulmasını rica etti. (**HM**: 12)
7. **Tevhidieşkâr**: Anadolu'nun kapıları (Afyon, Eskişehir) ve dilaver gözcüleri (temsili resimle). **Alemdar**: Vaziyet vahimleşiyor. **İleri**: Ankara yolunda (Suphi Nuri). —Konstantin cepheye gidecek, ordusu taarruz edecek. **İkdam**: Bekir Sami Bey Avrupa'ya gidiyor. 9'da Rodos'a ulaşmış. —Petit Parisien'den: Anadolu Bolşevizm'i kabul etmedi. **Vakit**: Millî ordumuzla Yunan kuvvetleri nerelerde karşılaşıyorlar? (**Harita**). —Mustafa Kemal'in

Müdafaa-i Hukuk Grubu talimatnamesi. —Koçkiri bastırma hareketi. **Akşam:** Fatih, Bizans tarihine bugün nihayet verdi. —Anadolu Başkumandanlığı'nın bayram dolayısıyla orduya tamimi.

12 - PAZAR

1. Dün Yunanistan'dan "İstanbul'a!" sloganlarıyla uğurlanan Kral Konstantin Başbakan Gunaris ve diğer Yunan yetkililer, İzmir'e geldiler. Yunan kuvvetleri ve Rumların parlak gösterileriyle karşılandılar. Kral'ı taşıyan gemi limana girerken top atışları yapıldı. Bazıları Kral'ın ayaklarına kapandı. Kral, Karşıyaka'ya yerleşti. Kumandanları, din ileri gelenlerini, dernek başkanlarını kabul etti. Gece de bir ziyafet verdi. (**İleri, Vakit, PS:** 12-14; **HM:** 20, 21; **TİH** II/4: 34; **Nicolopulos:** 5, **Dusmanis:** 63; **Şimşir** III: 393; **Roda:** 157)
2. Ankara Hükümeti'nin İstanbul'da temsilciliğini yapan Kızılay İkinci Başkanı Hamit Bey, Ankara'ya İngilizler'den bir görüşme isteği geldiğini bildirdi. Başbakan, Genelkurmay Başkan Vekili ve Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, 21 Haziran'da İngilizlerle konuşmaya hazır olduklarını bildirecektir. (**TİH** II/4: 14 Krş. 16)
3. İstanbul Hükümeti'nde atamalar yapıldı. İzzet Paşa, Dışişleri; Ali Rıza Paşa İçişleri; Salih Paşa, Bahriye; Hüseyin Kâzım Bey, Efka; Dışişleri Bakanı Safa Bey, Ticaret ve Ziraat bakanlıklarına getirildiler. Eğitim Bakanı Reşit Bey'in istifası da kabul edildi. Yerine Danıştay Başkanı Mustafa Arif Bey'in bakması kararlaştırıldı. Polis Genel Müdürü Tahsin Bey azledilerek yerine Esat Bey atandı. Sevr Anlaşması'nın kabulü için telkinde bulunmak üzere üç bakandan İzzet ve Salih Paşalarla Hüseyin Kâzım Bey Anadolu'ya geçmişler, 6 Aralık 1920'den başlayarak uzun süre Ankara'da alıkonulduktan sonra Hükümet'te görev almayacaklarına söz vermeleri üzerine 19 Mart'ta İstanbul'a gitmişlerdi. (**TV:** 4186; **İkdam:** 13; **İleri:** 14; **Vakit:** 14)
4. Doğu cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir'den Mustafa Kemal ve Fevzi Paşalara: "Enver sınırımızın dışında kaldıkça tehlikenin zaman ve niteliği meşgul kalacaktır. Enver bir an önce ele geçirilmelidir. Güvendiği bir adam gönderilerek yurda çağrılmalıdır". (**Karabekir** 3: 149)
5. Bakanlar Kurulu, Merkez Ordusu Kumandanlığı'nın önerisi üzerine, Sam-sun'a bir Yunan çıkarması ihtimaline karşı kıyılardaki 15-50 yaş arası Rum erkeklerinin iç bölgelere nakline karar verdi (**PM** 4. Ks. 2/16, 21).
6. Mustafa Kemal, Diyarbakır'dan Şeyh Sunusi'nin gönderdiği bayram tebriki-ne verdiği cevapta "Bugünkü savaşımız, İslam'ın kurtuluşu içindir" dedi (**HM:** 14; **İkdam:** 20; **ATTB:** 384)
7. **Hakimiyeti Milliye**, Yarın başlayacak Türk-Fransız görüşmelerinde Türkiye'nin isteğini anlatıyor: Kilikya üstündeki Türk haklarını kesin olarak tanı-

mak — Millî Mücadele içinde üçüncü bayram. — Afgan Elçiliği'ne bayrak çekildi. — Mısır'da kanlı olaylar. — Yunanlılar müttefikleri de kızdırıyor. **Tevhidiefkâr:** İsmet Paşa cephesinde Madam Gaulis'in izlenimleri. — **Pe-yamı Sabah'ta** Ali Kemal, Mustafa Kemal ve arkadaşlarına şiddetle çattı. Bunların İzmir olaylarına mal bulmuş mağribî gibi sarıldıklarını, halkı oyaladıklarını, Hilafet ve Saltanat'ı en pervasız düşmanlarından daha çok balta-ladıklarını, Teşkilat-ı Esasiye adlı Bolşevik ilkeleriyle kökünden değiştirmeye kalktuklarını yazdı. **İleri:** İstanbul'un fethinin yıldönümü. — Ordumuz kesin hücum bekliyor. **Alemdar:** Ankara'da bir Rus heyeti. — Kesinlikle Doğu ile değil, Batı ile yaşamaya mecburuz. Bunu istemediğimiz ve kabul etmediğimiz takdirde idam kararını kendimiz vermiş oluruz. **İkdam:** Petit Parisien gazetesi diyor ki: Yusuf Kemal Fransız kültürünü fevkalade bildiğinden büyük devletlerle uzlaşmanın kıymetini daha ziyade takdir edecektir. **Adana Postası'nda** H. İlhami: Ankara asileri nereye gidiyor? Moskova ile anlaşma-ya! (**Ayhan:** XXVI) **Açıksöz:** Pek samimî bayramlaşma merasimi. **Akşam:** Yunanlılar kara talihlerini bir kere daha denemek üzeredirler. — Cenab-ı Hak'tan Anadolu gazilerine nusret duası edelim.

13 - PAZARTESİ

1. Fransız Senatosu Dış İşler Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon ile Ankara'da Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve Yusuf Kemal Bey arasında Türk-Fransız görüşmeleri başladı. Bouillon, Bekir Sami Bey'in Londra'da 11 Mart'ta yaptığı anlaşmanın, Mustafa Kemal ise Millî Misak'ın temel alınmasını istiyor. Görüşmeler, Sakarya Savaşı'ndan sonra 20 Ekim'de Ankara Anlaşması'nın imzalanmasına yol açacaktır. (**Söylev** II: 456; **Tengirşek:** 250; **TİH** II/4: 21; IV: 247; **Belen:** 551)
2. İnebolu'ya gelen iki İngiliz subayı, General Harington'un Mustafa Kemal ile görüşme isteğini İnebolu'da bulunan Refet Paşa'ya bildirdiler. Öneriye göre İnebolu'ya bir İngiliz torpidosu gelecek, Mustafa Kemal'i alıp Harington'un yalisına götürecektir. İnebolu'ya bir miktar cephane de getiren İngiliz subaylarla yaptığı ön görüşmede Refet Paşa, "Fransa'dan ayrılarak Türkiye'ye yaklaşın. Türkiye'deki İngilizlere karşı propaganda gelip geçicidir. Bize yaklaşırsanız İngiliz sömürgelerinde İngiltere'ye karşı harekete geçmeyiz" dedi. Mustafa Kemal-Harington görüşmesi gerçekleşmeyecek, İngiltere'nin de böyle bir görüşmeyi reddetmesi üzerine Harington güç durumda kalacaktır. (**Bayur:** 95; **BAyur** 2: 211; **Söylev** II: 471; **Şimşir** 3: 76; **Peker:** 348)
3. Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrıldıktan sonra İtilaf Devletleri çevrelerinde yeniden görüşmeler yapmak üzere 12 Mayıs'ta görevlendirilip Avrupa'ya gönderilen Bekir Sami Bey Roma'ya vardı. Bekir Sami Bey 27 Haziran'da Paris'e varacak, fakat İngilizler tarafından Londra'ya sokulmayacaktır. (**İleri:** 14, 17. Krş. 18)

4. 3. Enternasyonal'in 3. Kongresi'nde konuşan Lenin, "Yeryüzü nüfusunun ezici bir çoğunluğunu oluşturan sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin politik hayata uyanışları 20. yüzyılın başında olmuştur. Özellikle bu uyanış, Rusya, Türkiye, İran ve Çin'deki devrimlerle olmuştur. İngilizler daha korkunç bir terör yarattıkça bu ülkelerde ihtilal büyümektedir" dedi. (**Lenin:** 113)
5. Kral Konstantin dün geldiği İzmir'de, ordusuna bir bildiri yayımladı: "Siz Elen ırkının hürriyeti için savaşıyorsunuz. Sizinle iftihar ediyorum. Kralınız sizinle beraberdir. Allah, haklı mücadelenizi kutsayacaktır. İleri!" Yunanlılar çetin bir savaşın hazırlıklarına başladılar. (**PS:** 12, 13, 14, 16; **İleri:** 16 "Ordusunda noksan olan birliği tavsiye ediyor"; **Roda:** 157; **Rentis:** 60; **Nicolopulos:** 5; **TİH II/4:** 34; **Şimşir** 3: 50)
6. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un Paris Büyükelçisi Harding'e bildirdiğine göre, Fransız Büyükelçisi onu ziyaret etti. Curzon, bugünkü gidişin tehlikeli olduğunu söyleyerek Türklere bazı ödünler verilip yeniden müzakerelere girişmesini önereceğini, Kemalistler bunu kabul etmezlerse Yunanistan'a silah, cephane, uçak gibi yardımlar yapılacağını bildirdi, Kemalistlerin Bolşeviklerden yardım almalarını önlemek için Karadeniz limanlarının abluka altına alınacağını söyledi. Fransız Elçisi bunları sempatiyle karşıladı. Curzon, Roma Büyükelçisi'ne çektiği telde de, İtalyan Elçisi'ne İtalya'nın Kemalist yanlısı politikasını ve İtalya'nın Afganistan'la ilişkilerini yerdüğünü anlattı. (**Şimşir III:** 378, 381)
7. Sovyet Elçiliği'ne mensup 17 kişi Ankara'ya geldi. Natsarenus ise yolda bulunuyor. (**HM:** 14) ★ 30 Nisan'da Malta'dan salıverilen Ziya Gökalp, Samsun yoluyla Ankara'ya geldi. Gökalp Ağustos'ta Diyarbakır'a gidecek ve orada yerleşecektir. (**HM:** 14; Tanyu, **Ziya Gökalp'in Kronolojisi:** 132; **AS:** 20 (tarih belirtmeksizin) ★ Moskova'dan dönen Rıza Nur da Ankara'da (**Nur:** 817).
8. Yozgat isyanı elebaşlarından Çapanoğlu Halit Bey idam edildi. Halit Bey 1 (veya 6) Ağustos 1920'de teslim olmuştu. Yozgat isyanı geçen yıl Mayıs ortalarında başlayıp Haziran sonlarında bastırılmıştı. (**HM:** 16)
9. **The Times:** Türkler Yunan disiplininin bozulduğunu biliyorlar. İngiliz politikasında yüz kızartıcı bir teslim beklenebilir. **Alemdar:** Ankara'da İngiliz esirlerini bırakmaya başladılar. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Ankara, devlet gemisini şapa oturtmaya çalışıyor. Buna tahammül edemiyoruz. **Hakimiyeti Milliye:** Yunanistan'da vaziyet karışıkça karışıyor. —Marmara sahilleri katliamı. —Doğu sınırımızda dostluk gösterileri. —Arnavutluk-Yunan meselesi alevleniyor. **İkdam'**da Ahmet Cevdet: Sosyalizm sermayeye harp ilan etmek demektir. Bizde sermaye nerede? Memleketimiz gibi bir ziraat memleketinde sosyalizm olamaz. Günde 10 saat çalışmaya mecburuz. **Yenigün:** Şeria vadisinde İngilizlerle Araplar arasında büyük bir çarpışma.

Vakit: Anadolu'da önemli savaş harekâtı başlamak üzeredir. —Konstantin'in cepheye gidişi. **İleri:** Beklediğimiz gün: Yunan saldırısı bizim için en hayırlı haberdır. Yunan saldırısı başlıyor demek, dayak yemeye başlıyor demektir. **Açıksöz:** Afgan Elçiliği'ne Ankara'da ilk defa bayrak çekilmesi: Kardeşlik tezahüratı. **Akşam:** Yunanistan'ın İngiltere tarafından ordu ile takviye keyfiyetinin tehirine karar verilmiştir. —Ya devlet başa, ya kuzgun leşe! —Anadolu, müdafaa teşkilatını en küçük noktasına kadar ihmal etmemiştir.

14 - SALI

1. İngiliz Dışişleri Bakanlığı durumdan kaygılı. Curzon, Paris Büyükelçisi Lord Harding'e gönderdiği yazıda, Müttefiklerin karşı karşıya bulundukları siyasi ve askerî durumu yeniden gözden geçirmek istediklerini bildirerek önerilerin Fransa Hükümeti'ne duyurulması ve destek alınması talimatını verdi: "Kemalistler zafer kazanırsa Müttefikler'in Suriye, Irak, Filistin'deki çıkarları tehlikeye girecek. Böyle bir felaketi önlemek için Türkiye ve Yunanistan'ın onaylayacağı bir anlaşmaya varılmasını istiyoruz. Önce Yunanistan'a öneride bulunulmalı, Atina Hükümeti razı olduktan sonra Türkiye'ye çağrıda bulunulmalıdır." (Şimşir: III: 386; Şimşir 3: 27) ★ Sömürgeler Bakanı Churchill, İngiltere ve Fransa'nın Türklere ve Araplara karşı ortak bir dostluk ve yatıştırma politikası izlemelerini istedi (Kürkçüoğlu: 144).
2. Kızılay İkinci Başkanı Hamit Bey, Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilciliği görevine başladı (Hümmetoğlu I: 309).
3. Vahdettin, Evkaf Bakanı Hüseyin Kâzım Bey'le Maliye Müsteşarı İrfan ve Darüleytam Genel Müdürü Selahattin Beylere altın imtiyaz, Göçmenler Genel Müdürü Hamdi Bey'e ikinci rütbeden Osmanlı ve müfettişlerden Halil Ali Bey'e dördüncü rütbeden Osmanlı nişanları verdi (TV: 4188).
4. Fransız Journal des Depats gazetesinin yayınında, Gauvaine imzasıyla Mustafa Kemal ve arkadaşları suçlandı: "Cihat ilanı ile zavallı köylüleri fanatikleştirmeye çalışan bu dinsiz imansız kişiler, yığınları harekete geçirmek için Halife'nin mutlak bağımsızlığını ileri sürüyorlar. Gerçekte ise kendileri Sultan'a kukla muamelesi yapıyorlar." (Akyüz: 65)
5. Moskova'daki Türk Elçiliği, Sovyet Hükümeti'ne, Kafkaslar Ötesi Sovyet Cumhuriyetleriyle anlaşma yapmayı kabul ettiğini bildirdi. Konferans 26 Eylül'de Kars'ta toplanacaktır. (Şemsutdinov: 170)
6. İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Rattigan, Curzon'a gönderdiği telgrafta, Ankara Hükümeti'nin İngiltere'ye karşı uyguladığı aşırı tutumu değiştirme kararı aldığını, Bekir Sami'yi Avrupa'ya gönderdiğini ama tutumlarından pek kaygılı olduğu Fransa ve İngiltere'ye ödün vermek niyetinde görünmediğini, Fransızlar arasında Mustafa Kemal ile anlaşmak yönünde

güçlü bir eğilim bulunduğunu bildirdi (Sonyel II: 153; **Kürkçüoğlu**: 187; **Şimşir III**: 142). ★ Avam Kamara'sında Mr. Churchill Türkiye ile sürekli ve gerçek bir barış istedi. Mısır gezisi izlenimlerini anlattı. Irak'ta İngiliz dostu bir hükümet kurulması için Mekke Şerifi'nin göreve çağrıldığını söyledi. (**İkdam**: 16).

7. **Hakimiyeti Milliye**: İngilizler-Fransızlar. **Vakit**: Yunanistan ne bekliyor? Konstantin İzmir'e vardı ama taarruzundan haber yoktur. **Peyamı Sabah**: Ankara'da itidal belirtileri başladı. Yenigün'ün lisanı değişti. **Alemdar**: Yunanistan'a asker verilerek yapılacak yardım ertelenmiş görülüyor. **İleri**: Kosti İzmir'de taarruza hazırlanıyor. —Ankara'ya gönderilen İngiliz delegesi, Mustafa Kemal ile askıda kalan işleri görüşecek. **The Times**: İngiltere'nin kesin tarafsızlığı ve Ankara'nın itidali lazımdır (**Jaeschke** 1: 154). **Açıksöz**'de Anadolu Ajansı'nın tezkibi: Ankara'da hükümet buhranı 3 gün sürmüştür. Fikir ayrılığı yoktur. —Abdullah Cevdet, senatoryum için toplanan paralardan mühim miktarda para ihtilas etmiştir. ★ Yunan gazetelerinde Kral'ın dünkü savaş çağrısı. **Akşam**: Kral İzmir'de. —İttihat ve Terakki'nin Almanlarla akdetmiş olduğu mukaveleler bizi Almanların aleti haline sokuyor.

15 - ÇARŞAMBA

1. Fevzi Paşa'dan Kâzım Karabekir'e: "Enver Paşa'yı izlemeye Moskova Elçiliği Askerî Ateşesi Saffet Bey memur edilmiştir. Elde edeceği bilgiyi size ve bize bildirecektir." Mustafa Kemal de Karabekir'e "Enver'in çağrısı kabul edip Anadolu'ya gelmesi şüphelidir" cevabını verdi. Karabekir, 12 Haziran'da, Enver Paşa'nın bir an önce ele geçirilmesi için güvendiği bir adam gönderilerek yurda çağrılmasını önermiş, Hükümet de Ali Fuat Paşa'dan Enver Paşa'nın izlenmesini istemişti. (**Karabekir** 3: 149)
2. Adana Havalisi Komutanlığı'nın Doğu Cephesi'ne bildirdiği haberalma raporuna göre, Ermeni komitacıları aşağıdaki kişileri öldürmeye and içmişler ve her birinin peşine üçer fedai takmışlar: Enver, Talat, Ahmet İzzet, Mustafa Kemal, Sait Halim, Medine eski Muhafızı Fahrettin Paşalar, Van Valisi Cevdet, Ankara Valisi Atıf, Millî Savunma Bakanı Kâzım, Bahattin Şakir, Kara Kemal, Ziyad Ebüzziya, Eski Polis genel müdürleri Bedri, Azmi Beyler ve 16 kişi daha. Bunlardan Talat Paşa Berlin'de öldürülmüş bulunuyor. (**Karabekir** 1: 913)
3. İngiltere'nin Atina Askerî Ateşesi Albay Nairne'in Yunan ordusu hakkındaki raporu: Yunan ordusu etkin bir savaş makinasıdır. Moral, disiplin, eğitim fevkaladedir. Hastalar dışında Anadolu'daki Yunan askerî gücü 169.000 kişidir ve harekât başladığında 200.000'e ulaşacaktır. Silah ve cephane boldur. Yunanlılar Mart-Nisan (İkinci İnönü) başarısızlığından gerekli dersleri çıkarmışlar, kendilerini toparlamışlardır. (**Şimşir III**: 494; **Şimşir** 3: 145)

4. Avam Kamarası'nda Yunanlıların Trakya, Uşak, Bursa ve İzmir'de şiddet ve yağmacılık hareketlerine giriştiği belirtilerek, Ermeni katliamı hakkında gösterilen titizliğin bu konuda da gösterilmesi istendi. Sör J. D. Rees'e cevap veren Harmsworth, konunun araştırıldığını, İzmir'deki durum için Yunan Hükümeti'nin protesto edildiğini, Avam Kamarası Başkanı Chamberlain de İngiltere'nin Türkiye'de askerî serüvenlere girişmeye niyeti olmadığını söyledi. (**Kürkçüoğlu:** 143-144)
5. İbrahim Tali Bey, Karabekir'e yazdığı mektupta, Ankara'da hakim olduğunu belirttiği Rus düşmanlığından ve yolsuzluklardan şikâyet etti. (Tali Bey, bir süre önce Moskova'dan Ankara'ya dönmüştü.) (**Karabekir** 1: 983)
6. İstanbul Hükümeti, eski kolordu kumandanı ve İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa'yı, kolordu komutanlığı yetkisiyle Merkez Kumandanlığı'na atadı (TV: 4189; **Vakit:** 17; **İleri:** 19).
7. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Frank Rattigan, Curzon'a yazısında Dışişleri Bakanı Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesini anlattı. Buna göre İzzet Paşa, iyi niyetlerini kanıtlamak için Kemalistlere vakit verilmesini, İngiltere'nin Yunanlılara yardım kararının ertelenmesini istedi. Kemalistleri "doğru yola getirmek için" onları etkilemek yönünde elinden geleni yaptığını söyledi. (**Sonyel** II: 153)
8. **Hakimiyeti Milliye:** Temiz Sulh: Fransızlar Batı'nın en centilmen milletidir. Bize elini uzatıyor ve bizimle dost olmak istiyor. İki centilmen milletin silahı temiz ve asil bir sulh olmak gerekir. Fransa Misak-ı Milli'yi kabul edip Kilikya'dan vazgeçerse bütün Türkiye'nin dostluğunu kazanır. **Yenigün:** Halk maarifi. —Lozan'da Türk Kongresi. —İskenderiye'de çarpışmalar. **Vakit:** Saldırı planı. **Alemdar:** Anadolu-İngiltere uyuşmazlığı. **İleri:** Anadolu'nun İngiliz esirlerini iadesi. Ankara-Londra gerginliği giderildi. —Ankara'nın İngiltere ve Fransa hakkındaki uzlaşmacılığı bir takım hülyalara kapılan Atinalıların canını sıkıyor. **Tevhidieşkâr:** Bedbaht İzmir siyahılara bürünsün. —Ne kadar muazzaz vatan evladı gömdük. **İkdam:** Yine Türkler ve Ermeniler. **Peyamı Sabah:** Galiba Yunanlılara taarruz ettirmeyecekler. —Ali Kemal: Yeni vekillerden Ali Rıza, Salih, İzzet Paşalardan neler bekliyoruz? **Açıksöz'**ün 209. sayısı: Üçüncü senemiz. —İsmail Habip, yaşadığı İnebolu bombardımanını anlatıyor. —Kastamonu Gençler Kulübü, yaptığı bir toplantıda, paramızın dışarıya gitmemesi için, bundan böyle şehirimizde yapılmakta olan yerli dokumalardan elbise giyilmesine karar vermiştir. Bursa Yoldaş'ta Kral Konstantin'in, kendisini tebrik eden Hürriyet ve İtilaf Partisi Bursa il başkanı İsmail Şükrü Efendi'ye "İçten duygularla" teşekkür eden cevabı (**Eğilmez:** 121). **Karagöz'**de Kral "İşte cepheye geldim, hani ya askerlerim?" Papulas: "Geliyor deyince düşman geliyor sanıp hepsi kaçtı..." **Akşam:** İngiltere harpte kesin tarafsız kalacaktır.

16 - PERŞEMBE

1. Ankara Hükümeti'nin İstanbul'da temsilciliğini yapan Kızılay İkinci Başkanı Hamit Bey, Dışişleri Bakanlığı'na İstanbul'da İngilizlerin en büyük makamını temsilen birinin kendisine gelerek seri bir barışa ulaşmak için görüşmelere hazır olduklarından Mustafa Kemal ile hemen ilişkiye girişmek istediklerini söylediğini bildirdi. Cevap: 21: Müzakereye hazırız. Gizli mi açık mı? Kiminle yapacağız? (**Himmetoğlu I:** 326, 328. Krş. 12)
2. İngiltere'nin Atina Elçisi Lord Granville'den Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a tel: Mustafa Kemal'in önerileri göz boyamadır. Yunanistan'a yardım yapılırsa hemen yapılmalıdır. Müttefikler İstanbul'dan çekilirse Yunanlılar buraya yürüeyebilirler. İstanbul'a yürümek Kral Konstantin için pek çekici olacaktır. (**Şimşir III:** 394) ★ Avam Kamarası'nda dün başlayan Türkiye hakkındaki tartışmalar devam etti (**Kürkçüoğlu:** 144). ★ İngiliz Donanma Bakanlığı, Dışişleri'ne yazısında, İstanbul deniz üssü olduğu sürece Anadolu kıyılarının abluka edilebileceğini, ancak Bolşeviklerle Kemalistlerin karadan kurdukları bağlantı kesilmezse böyle bir ablukanın etkili olup olamayacağı konusunun incelenmesi gerektiğini bildirdi (**Sonyel II:** 152).
3. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, yeniden İngiltere'nin Washington Elçiliği'ne başvurdu. "Malta'da tutuklu Ermeni kırımından sanık Türklerin listesini gönderiyoruz. Bunlarla ilgili Amerikan Hükümet belgelerinde delil varsa gönderiniz." Cevap 13 Temmuz: Belgelere baktık, işe yarar hiç bir delil bulamadık. (**Şimşir 2:** 279)
4. Yunanistan'ın Anadolu'daki işgal kuvvetleri komutanı Papulas, kurmay başkanı Pallis, Yarbay Sariyanis, İzmir Karşıyaka'da Kral Konstantin'e, yapacakları Kütahya harekâtının planlarını anlattılar. Toplantıda Genelkurmay Başkanı Dusmanis, Emekli Tümgeneral Stratigos da hazır bulundu. Kabul edilen plan yarın birliklere gönderilecek. Kral ilerki günlerde harekât planı üzerinde bazı değişiklikler yapmak isteyecek fakat bunu başaramayacaktır. Yunan Kralı, 12 Haziran'da, ordunun komutasını ele almak üzere gösterişli törenlerle İzmir'e gelmişti. (**KASÖT:** 307; **Dusmanis:** 65; **Roda:** 158 "15'te Savaş Meclisi") ★ Yunan resmî tebliği: 175.000 Yunanlı karşısında yalnız 60.000 Türk var... (**Jaeschke 1:** 154)
5. Pontos eşkiyasına karşı tedbir almak üzere Samsun'da 6 mahallenin ihtiyar heyetine Hasan Hilmi imzasıyla gönderilen yazıda, yarından sonra halkın bölüklerine katılarak askerî talime başlamaları istendi. Bu eğitime katılanlardan hali vakti yerinde olanlara tüfek satılacak, olmayanlara ise parasız verilecektir. Samsun'dan, çevreye de Pontoscuları ezmek için gönüllü müfrezeler gönderiliyor. (**Umur:** 40)
6. **Alemdar:** Bolşeviklerle, Almanlarla anlaşma yapan Ankara'nın istiklalitarmacıları kimi aldatıyorlar! Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. Yatsı da gel-

di geçiyor. İstiklal-i tamın mümkün olmadığını beylerin, paşaların bilmeleri lazım. (Hakkı Halit). **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Yunanistan'ı yensek bile İtilaf Devletleri'ne kılıç çekemeyiz. Bir an önce barış yapılmalıdır. Ankara'dakiler barış istemiyor. Bu millete yazıktır. **Tevhidieşkâr**: Yunan taarruzuna karşı Anadolu ordusu (Kumandanların resimleri). **İleri**: Londra'da Anadolu'ya gönderilen murahhastan cevap bekleniyor. Müttefik başvekilleri Anadolu hakkında haberleşiyorlar. **İkdam**: Kendi işlerimizi kendimiz görelim. —Le Temps Ankara'ya itidal tavsiye ediyor. **Hakimiyeti Milliye**: Mısır'da heyecan devam ediyor. —İngiliz siyasetinde değişiklik mi var? —Ortodokslar memnuniyetlerini ilan ediyorlar. **Vakit**: Ankara'daki İngiliz delegeleri. **Açıksöz**: Konya Ortodokslarının Avrupa ve Amerika'ya müracaatları: Türk tebaası altında huzurlu yaşıyoruz. —Lozan'da toplanan Türk Kongresi'nin İnönü kahramanlarını kutlayan telgrafı. **Güleriüz**'ün Rumca Proedios gazetesi ile alayı (onu taklit ederek): Konstantin'in İzmir'e gitmesinden istifade ederek Kıryos Eyos Elfesiyos Venizelos Atina'da kalmış. **Akşam**: Avam Kamarası'nda Şark meselesini müzakere (tarafsızlık...). —Mustafa Kemal Paşa, Cenup Cephesi'ne gitti. Londra'da yayımlanan **İslamic News** (İslam Haberleri) Dergisi'nin yayını: İngiltere'nin maskesi, yüzünden düşüyor. Amacı, Yunanlılara karşı Türk zaferini önlemektir. İngiltere uçuruma gidiyor. Yunanistan'ı kurtarmak için kendini yok ediyor. İngiliz son adımını atmadan önce iki kez düşünmelidir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı savaşı Hindistan'da Britanya İmparatorluğu'nun kökünü kazıyacaktır. Türkiye meselesi Hindistan'da en başta gelen meseledir. Hindularla Müslümanlar artık birlikte yürüyor, 319 milyon Hindistanlı, köleliği kabul etmiyor. (**Şimşir** III: 395)

17 - CUMA

1. Koçkiri isyanı bastırıldı. Ayaklanmanın önderlerinden Haydar Bey'in kardeşi Alişan ve 32 arkadaşı teslim oldu. Teslim olan toplam 500'den fazla kişi yargılanmak üzere Sivas'a gönderilecek. Geniş bir bölgeye yayılmış olan ve 5000 nüfusu bulunan aşiretin isyanı Kürtlere bazı konularda özerklik tanınması isteğiyle bu yılın 5 Martında Sivas'ın İmranlı kasabasında başlamış, Nurettin Paşa komutasındaki Merkez Ordusu, isyancılar üzerine sert bastırma hareketleri düzenlemişti. Nurettin Paşa'nın 24 Mayıs tarihli raporuna göre 500 kişi öldürülmüştü. Suçsuz halka da sert davrandığı gerekçesiyle Meclis'te Nurettin Paşa hakkında sert eleştirilerde bulunulacak, araştırma komisyonu kurulacak, görevinden alınan Paşa'nın Mustafa Kemal'in çabasıyla mahkemeye verilmesinden vaz geçilecektir. (**TİH** II/5-1: 11; **Tepeyran**: 76 "Nurettin Paşa katliam yaptı. 132 köyü tahrip etti. Bunlardan 76 köyün 16 köyde toplanmasını emretti. Bu faciaları memuriyet vazifesi ve insanlık duygusuyla Dahiliye Vekâleti'ne bildirdim.")
2. Cavit Bey'in Dr. Nazım'dan bugün aldığı mektupta, Dr. Nazım'ın Enver Paşa ile birlikte çalışmaya karar verdiği, onu yapabileceği taşkınlıklardan

koruyacağı, Fransızca bir gazete çıkarmaya niyetli oldukları ve bunu Hüseyin Cahit'le Cavit Bey'in yapması önerisi... Cavit Bey'in 18'de cevabı: Burada yayımlanan Turkey gazetesine yardım ederseniz, hem bu gazete yaşatılmış olur, hem de, Bolşevik olmamak şartıyla her şey bu vasıta ile yayımlanabilir. (**Tanin**: 4.8.1946)

3. **Vakit**: Yunan saldırısı hakkında dün de bir haber gelmemiştir. Anadolu hazırlığını tamamlamıştır. İsmet ve Refet Paşalar (resimleri) saldırıyı bekliyorlar. **İleri**: Yunanistan'ın artık dışardan ümidi kalmadı. Kendi başlarının çaresine bakmaları açıkça söyleniyor. **Peyamı Sabah**: İngiltere kesinlikle tarafsız kalıyor. **Hakimiyeti Milliye**: Venizelos tekrar sahneye çıkıyor. —Şark meselesi karşısında Fransa ve İngiltere. **İkdam**: Millet Meclisi ve Hükümet üyeleri arasında görüş ayrılığı yoktur. —Türk-Bulgar dostluğu. **Yenigün**: Türkiye çiftçisinin siyâsî ve iktisadî hakkı. **La Presse de Soir**'de G. Primi: Konstantin, sakınınız! (**Jaeschke** 1: 154) **Açıksöz**: Mısır'da isyan. —İrlanda'da İngiliz siyaseti. **Yeni Adana**: Cumartesi'den başka hergün çıkar halkçı gazete. **Açıksöz**: Yunanlılar artık Karadeniz'e çıkamayacak. **Akşam**: Chamberlain, İngiliz Hükümeti'nin her iki muhasım nezdinde nüfuzunu kullanmak fikrinden vazgeçmediğini beyan ediyor.

18 - CUMARTESİ

1. Üç devletin Paris toplantısı. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Yunanistan'la Türkiye arasında arabulucuk yapmanın tam zamanı olduğunu, Doğulularla iş yaparken arkalarında bir değnek bulundurmanın çok yararlı olduğunu söyledi. İzmir'de özerk bir bölgenin, Trakya'da Çatalca hattının kabulünü ve Türklere baskı yapılmasını önerdi. Fransızlar, Türklere baskı yapılmasına karşı olduklarını söylediler. Öğleden sonraki oturumlara katılan İtalyan Büyükelçisi, İzmir ve Trakya ile ilgili önerilere katıldığını söyledi. Yarın da devam edecek görüşmeler sonunda, işgal komutanlıklarının Harington'a bağlanması, önce Yunanistan'a, daha sonra Türklere arabuluculuk önerisinin götürülmesi kararlaştırılacak, fakat Yunanistan savaşa hazır olduğunu belirterek bu öneriyi reddedecektir. (**İleri**, **İkdam**: 19, 20; **Kürkçüoğlu**: 188; **Şimşir** III: 409; **Şimşir** 3: 34)
2. İstanbul'da İngiliz İşgal Komutanı Harington, İngiltere'nin Atina askerî Ateşesi Nairne'in 15 tarihli raporunu eleştirdi. Hükümetine gönderdiği telde "Yunanlıların zaferlerinden emin değilim. Türkler, kararlı ve açık hedeflere sahip" dedi. (**Şimşir** 3: 148)
3. Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum erkeklerinin iç bölgelere taşınmasına başlanıyor. İlk parti olarak Samsun'da toplanan 841 Rum erkeği, Amasya yönüne sevk edildi. Hükümet bu Rumların, kıyılara çıkarma yapacak Yunanlılarla ya da Pontosçularla işbirliği yapabileceğinden kaygı duyuyor. (**Müderrişoğlu** 2, I: 43)

4. İstanbul'da Kızılay İkinci Başkanı Hamit Bey, Ankara'ya, İngiliz temsilcisinin kendisine başvurup barış şartlarını görüşmeye hazır olduklarını bildirdiğini duyurdu (**Bayur** 2: 213; **Belen**: 551; **Söylev** II: 471).
5. Sivrihisarlılar, orduya bir uçak armağan ettiler. Zenginlerden Erzurumlu Nafiz Efendi de daha önce bir uçak armağan etmişti. (**ZC** 10: 385)
6. Dışişleri eski Bakanı Bekir Sami Bey, Hükümet'ten izinli olarak yeniden çıktığı Avrupa yolculuğunda Roma'ya vardı. Bekir Sami Bey, daha sonra Paris'e geçecek, fakat Londra'ya kabul edilmeyecektir. (**İkdam**: 23; **AS**: 26; **Şimşir** 3: 43. Kırş. 13) ★ Cavit Bey'in Şerif Paşa'dan aldığı mektupta, Şerif Paşa'nın Fransa ve İngiltere hükümetlerine verdiği, Avrupa, özellikle İngiltere siyasetini kınayan ve Ankara'yı alkışlayan muhtırası... (**Tanin**: 4.8.1946)
7. İstanbul Hükümeti'nce, dışardan getirilecek ekmeklik ve yemeklik maddelerden gümrük alınmasına ilişkin 18 Mart 1918 tarihli kararname yürürlükten kaldırıldı (**TV**: 4193).
8. Yunan Dışişleri Bakanı Y. Baltacı İzmir'e geldi. Kral'la birlikte bazı bakanlar da 12'den beri İzmir'de bulunuyor. (**Roda**: 158)
9. **Vakit**: Japonya İstanbul'a niçin temsilci gönderdi? Baron Oşida'nın İstanbul'daki görevi, İstanbul ve Boğazlarda Osmanlı egemenliğinin devamı. Boğazları Rusya'ya tamamen kapatmak. —Hint Müslümanlarından Türk kardeşlerine. —Amerika mektupları. (M. Zekeriya) **Peyamı Sabah**: Yunan za-bitleri cepheye gitmiyorlar. —Ali Kemal: İtidal ve uzlaşmaya doğru: Alınan haberler doğru ise Ankara barış siyasetini sol omuzdan sağ omuza geçirdi. **Alemdar**: İslam aydınları Bolşevizm aleyhinde. —Saldırı ve cephe haberleri. **İleri**: Ya taarruz edecekler, ya da çekilip gidecekler. —Balkanlarda ateş ve ihtilal kıvılcımları. **Karagöz**'de Anadolu'nun kayalıklarında yolu kaybeden Kral: Acaba şu karga bize kılavuzluk eder mi dersin? (**Karagöz**: Kılavuzu karga olanın...)

19 - PAZAR

1. Üç büyüklerin Paris toplantısı bitti. Curzon'un önerisi üzerine, Yunanistan'a ve onun kabul etmesi halinde de daha sonra Türkiye'ye arabuluculuk önerilmesi kararlaştırıldı. Briand "İstanbul'da bir İzzet Paşa kabinesi, Mustafa Kemal de içinde olmak üzere Ankara'daki ılımlılarla birleşebilir" dedi. Arabuluculuk önerisi gece (19/20) üç devletin Atina ve İstanbul temsilciliklerine bildirildi. Öneride barış koşullarının daha sonra bildirileceği, Yunanistan öneriyi kabul ederse aynı önerinin Türklere de yapılacağı, Yunanistan kabul etmezse savaştan doğacak sorumluluğu da yükleneyeceği bildirildi. ★ Paris toplantısında Harington'un İstanbul'daki Müttefik İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığına getirilmesi kararlaştırıldı. (**İleri**: 21; **İkdam**: 25, 27, 28; **PS**, **Vakit**: 25-27, 28; **AS**: 29; **Şimşir** III: 409, 419, 420; **Şimşir** 3: 43, 46; **Roda**: 160; **Bıyıklıoğlu**: 412)

2. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, yayımladığı emirde, Karadeniz kıyılarından içerlere nakledilecek Rumlar ve bunların nasıl nakledileceklerini açıkladı. Buna göre, kıyı Rumları, Ergani, Malatya ve Maraş'a, Sivas Rumları Gürün ve Darende'ye nakledilecek ve yerleştirilecek. Nakil sırasında ve yerleştirildikleri yerden kaçmamaları için sıkı tedbirler alınacak. Rumlar, askerî makamlardan izin almadan, bulundukları yerden dışarıya çıkmayacak. Çıkanların, geride kalan aileleri de cezalandırılacak. Sevk sırasında kanun dışına çıkan memurlar da şiddetle cezalandırılacak. (PM 4. Ks.: 9)
3. Genelkurmay Başkanlığı, Adana Havalisi Komutanlığı'na Zeytin Ermenilerinin silahtan arındırılması ve kışlayı boşaltmalarının sağlanmasını emretti. Aynı emir 23 Mayıs'ta İkinci Kolordu'ya verilmişti. (TİH II/4: 159)
4. Beykoz Kadısı Mehmet Rıza Efendi, Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, burada özel bir haberalma teşkilatı kurduğunu, Tekirdağ'da sekiz alay kadar olan Wrangel askerlerinin kendisine haber yollayarak, Sovyetler'e affettirilir veya barışa kadar Anadolu'da oturmalarına izin verilirse silahlarını Hükümet'e vereceklerini ve Tekirdağ'da Yunanlılar aleyhine harekete geçeceklerini bildirdiklerini duyurdu. (HTVD 55, ves. 1278; 79, ves. 1749)
5. Stratos, İzmir'de Yunan Kulübü'nü ziyaret etti. Salonun birinde Venizelos'un resmini görünce "Onun zamanında İzmir kurtulduğu için resmi burada asılmaya layıktır. İlerde buraya başka siyasetçilerin resimlerinin de asılacağına inanıyorum" dedi. (Roda: 159)
6. İleri: Konstantin İzmir'de başını nâra yaktı. —Anadolu'da barışın kurulması konuşuluyor. İkdâm: Konstantin'i vurdular (!) —Köprülüzade Memet Fuat: Anadolu'da Türk Hristiyanları. Alemdar: Bekir Sami'yi Ankara'dan hem kovuyorlar, hem de imdat arıyorlar. Tevhidiefkâr: Bedbaht İzmir Anadolu'dan imdat bekliyor. —Mustafa Kemal Anadolu'nun kutbu. Açıksöz'de İsmail Hami: Hayat kaynağı. Hasta dedikleri millet İnönü'de bir dağ gibi lavlar fışkırdı. Hakimiyeti Milliye: İngiltere siyasetinde değişiklikler. Çörçil, Hükümetin Türklere karşı barış siyaseti takip etmesi lüzumunu söylüyor. —Suriye'de Arapların faaliyetleri. Yenigün: Romen Hükümeti komünistler aleyhinde. Akşam: Yunan Harbiye Nazırı İzmir'e gitti. İzmir'de askerî meclislerinde içtimalar başladı.

20 - PAZARTESİ

1. Yunan Başbakanı Gunaris, İzmir'den İngiltere Hükümeti'ne bir rapor göndererek yeniden başlatacakları saldırı konusunda bilgi verdi ve İngiltere'nin desteğini istedi: "23 Mart saldırısında (İkinci İnönü) Yunan ordusu, başıboş sürüler yerine düzenli bir orduyla karşı karşıya olduklarını gördüler. Yeni tedbirlere başvurduk. 625 milyonluk bir ödenek kabul ettik. Yedi kura askere çağırdık, 53 bin asker daha topladık. Elenizm Anadolu yakasına da

muhtaçtır. Yunanistan, bu toprakları elinde tutmakla, Asya tehlikesine karşı Avrupa'yı koruma görevini de yerine getiriyor. Yunanistan'ın politikası İngiltere'nin çıkarlarına uygundur. Doğu Akdeniz havzasının, Boğazlar'ın koruyuculuğunu da yapmış olacağız." (PS: 25, 28; Stratigu I: 219; Şimşir III: 436; Şimşir 3: 53, 68)

2. İtilaf Devletleri'nin arabuluculuk teklifi, Atina'daki temsilcileri tarafından Yunan Hükümeti'ne bildirildi. Anadolu'da yeni bir sefere hazırlanan Yunanistan, öneriyi 25'te reddedecektir. (Roda: 160, Stratigu I: 224; Rentis: 53; AS: 5 Tem.; Kürkçüoğlu: 141; Şimşir 3: 52)
3. İstanbul'da Müttefik İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harington, İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan Mustafa Kemal ile görüşme izni istedi. "10 gün önce Binbaşı Henry'yi madencilik konusunda inceleme yapmak üzere Ankara'ya göndermiştim. Sağnak yüzünden İnebolu'dan ileriye gidememiş. Mustafa Kemal onunla Refet Bey'i görüştürmüş. Mustafa Kemal, benimle görüşmek istiyormuş. Yunanlılara, Fransızlara çok kızgınmış. Aslında ılımlı bir kimse, çevresinde aşırı var. Hükümet uygun görürse İnebolu'ya gidip görüşlerini kendisinden dinlemeye hazırım." Telgrafın karalamasını okuyan Yüksek Komiser Vekili Rattigan Londra'ya çektiği çok acele telde, kendisinin bu görüşmeye karşı olduğunu, ama Mustafa Kemal'in söyleyeceği bir şey varsa, kıyıda bir yerde bekleyecek savaş gemisine gelmesini bildirdi. "Bizim, Kemalistlerin peşinde koşmadığımızı açıkça belirtmeliyiz" dedi. (Şimşir III: 426. Şimşir 3: 68, 75, 86)
4. Amasya Mutasarrıfı Osman Bey, Merkez Ordusu Kumandanlığı'na Samsun Rumları gibi Amasya Rumlarının da iç bölgelere nakledilmelerini önerdi. Samsun'dan nakledilmekte olan 766 kişilik Rum kafilesini getiren muhafızlara yolda çevreden ateş açıldı. Çatışma uzun sürdü, birçok kişi öldü. (PM 4. Ks.: 16, 19) ★ Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı İzzet Paşa'ya Ankara Hükümeti'nin Karadeniz kıyılarında oturan Rum erkeklerini iç bölgelere nakletmesinden yakındı. İzzet Paşa, Hamit Bey'den uyanık bulunulması isteğinin Ankara'ya ulaştırılmasını istedi. (Himmetoğlu I: 327)
5. Bristol, hükümetine gönderdiği telgrafta, Ankara Hükümeti'yle İstanbul'un hemen bir anlaşmaya gitmesinin beklenmediğini bildirerek Türkiye'deki Amerikan çıkarlarının korunması için bir yüksek kurulun Ankara'ya gönderilmesini istedi. İki gün sonra verilecek karşılıktaki, Ankara Hükümeti'ni tanımamak kaydıyla bir kurul gönderilmesinin uygun bulunduğu bildirilecektir. (Evans: 330)
6. Ankara'da ve diğer şehirlerde sürekli konferanslar ve dersler verilecek. Eğitim Bakanlığı'nda bu konuda yapılan ikinci toplantıda, Ankara Öğretmen Okulun'da verilecek dersler ve konuşmacılar şöyle belirlendi: Sosyoloji: Ziya Gökalp, Eğitim Nazariyeleri: Kâzım Nami, Eğitim Tarihi: Nafi Atuf, Türk

Dili: Velid Çelebi, Batı Edebiyatı: Halide Edip, Türk Edebiyatı: Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Amme Hukuku: Mustafa Şerif, Son Yüzyılda Devletler Hukuku: Mahmut Esat, Osmanlı Hukuk Mevzuatı: Mahmut Esat, Yüzyılımızın İktisat Kurumları: Cenal Hüsnü, Türkiye'nin İktisadî Tetkiki: Mehmet Vehbi, Bugünkü Yüzyılın Tarihi: Yusuf Akçora, Osmanlı Tarihi: Niya-zî Bey, Türk Güzel Sanatlar Tarihi: Hamdullah Suphi. (HM: 21)

7. Büyük Millet Meclisi, yerli kumaş giyinilmesini zorunlu kılan yasa önerisini tartışıyor. Meclis'te ayrıca göçmenlerin yerlerine gönderilmesi için gerekli tedbirlerin acele alınması istendi. (ZC 10: 428-448; HM: 21; AS: 28)
★ Hekimhan ilçesinin kuruluşuna ilişkin kanun (CR: 18).
8. **İkdam:** İzmit Cephesi'nde çarpışmalar şiddetlendi. —Yunanlılar barıştan bahsetmeye başladılar. **İleri:** Yunan'ın boynu bükülüyor. Varolsun Anadolu dilaverleri! —Konstantin İzmir'de barış yollarını arıyor(!) Anlaşılan Atina'ya ordusunun başında dönecek. **Alemdar:** Sulh yolu. **Hakimiyeti Milliye:** İngiliz gazetelerinde Türkler lehinde yayın. Mısır'da ayaklanma. —İrlanda İhtilali. —Kral Konstantin nihayet (İzmir'e) geldi. Geldi ise göreceği de vardır. **Açıksöz:** Yunan canavarlığını Fransız gazeteleri yazıyor. **Peyamı Sabah:** Le Petit Journal muhabirine Başbakan Tevfik Paşa'nın demeci: Türkiye Avrupa'nın dostluğunu kazanmak istiyor. **Vakit:** İnebolu bombardımanı tafsilatı. **Le Temps:** Doğu'da barışın gerçekleşmesi için Yunanistan işgal ettiği topraklardan çekilmelidir. Yunanistan, soruna Fransa ve İtalya'dan çok değişik bakıyor. (İkdam: 26) **Akşam:** Taarruz yok. **Dergâh:** Ah anne Anadolu! Ne kanlı ve ne büyük bir nasibin varmış. —Faliş Rıfkı, eşkiya çetelerinin tenkilinden doğan eski, dar, boğucu milliyet ve vatan havası yerine, geniş, serbest, zevkli, yaygarasız vatanperverlik ve onun kadar serbest, o kadar geniş ve zevkli medeniyetperverlik ve bunu darülfünunluların yerleştirmesini istiyor. —Kemalettin Kâmi: İzmir Yollarında: Son mektup (şir).

21 - SALI

1. Türk kuvvetleri gece, hazırladıkları sallarla gizlice Sakarya'yı geçtiler. Hareket planları gereğince Yunanlılar, Adapazarı'nı boşalttılar. Millî kuvvetler çekilen Yunanlıları takip ediyor. Sapanca, Kandıra alındı. Yunanlılar 26 Mart'tan beri Adapazarı'nı işgalleri altında tutuyorlardı. (İleri, HM: 22; İkdam: 23; PS, Vakit: 24, 27; TİH II/4: 130; Soner: 20; MN 1922: 191; Özalp: 178; İ.Hakkı: 49; Gnkur. 45, 53)
2. Fransız kuvvetleri 18 Haziran 1920'de işgal ettikleri Zonguldak'tan ayrıldılar (TİH II/4: 132; İncedayı 1: 68; 2: 120).
3. Harington'un Mustafa Kemal'le görüşme izni isteyen dünkü telgrafı İngiliz Hükümet toplantısında ele alındı. Kabine görüşmelerinde, Ankara'da Bolşevik etkisini önlemek ve daha sonra yapılacak görüşmelere ortam hazırla-

mak için Mustafa Kemal'in önerisinin kabul edilmesi, arabuluculuk konusunda Yunanistan'dan cevap beklenirken Mustafa Kemal'le ilişki kurmanın sakıncalı olacağı görüşleri belirtildi. Fransa ve İtalya'ya haber verilmesi ve görüşmelerin yarına ertelenmesi kararlaştırıldı. Dışişleri Bakanlığı görevlilerinden Osborne'un hazırladığı muhtırada ise Mustafa Kemal'in İngiltere'yi müttefiklerinden ayırıp görüşmelere sürüklemek istediği, eğer aşırı kimsele-
rin eline düşmüşse Mustafa Kemal'in artık Ankara'yı temsil etmeyeceği sa-
vunuldu. (Şimşir III: 429, 430; Şimşir 3: 93)

4. Yunanistan'ın Anadolu'daki işgaliyle ilgili olarak Hindistan'da öfke doruğuna ulaştı. Hindistan Kongresi Çalışma Komitesi toplandı. Hintliler, Müslümanların Türkiye ile ilgili çabalarını destekleme ve Hint erlerinin İngiliz ordusunda görev almaktan kaçınmaları kararını aldılar.
5. Yakında başlayacak saldırıda Yunan askerî gücünü incelemek üzere Ege Bölgesi'ne gönderilen General Marden, ilk raporunu telgrafla İzmir'den Londra'ya gönderdi. General, Yunanlıların her bakımdan üstün olduklarını anlatarak büyük bir şanssızlık olmazsa Türklere karşı zafer kazanacaklarını ileri sürdü. (Şimşir III: 500)
6. Hilafet Ordusu'na katılmak ve Yunanlılarla işbirliği yapmaktan sanık Saffet Nezihi, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. (Kandemir 3: 109) ★ Mahkeme ıslahını mümkün görmediği asker kaçağı İbrahim oğlu Mustafa'nın da Batı Cephesi Kumandanlığı'nın uygun göreceği yerde idam edilmesine karar verdi. (HM: 22)
7. Edremit Kaymakamı Fahrettin Bey, Yunanlılar tarafından tutuklandı (G. Yetkin: 40).
8. Padişah, hizmette 40 yılını dolduran Üniversite Türk Edebiyat Profesörü Necip Asım Bey'e birinci rütbeden eğitim nişanı verdi (TV: 4194).
9. Geçen yıl basılanların ihtiyacı karşılamadığı ve bu yıl Zabıt Ceridelerinin 1200, Kanun Mecmualarının 3.000 adet basılacağı ve bunların nasıl dağıtılacağına ilişkin Mustafa Kemal imzalı talimatname (CR: 21).
10. **Tevhidiefkâr:** Hem barış hem saldırı mı? Her günkü nakaratı bu defa resmen tekrar ediyorlar. **Vakit:** Üç yol ağzında. —Kral Konstantin şaşkınlık içindedir. Bir türlü karar veremiyor. —Anadolu her ihtimale karşı hazırlanıyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal, askerî kuvvete güvenmenin aleyhinde yazıyor ve siyasete önem verilmesini istiyor. **İkdam'da** başyazar Ahmet Cevdet: Türkiye ve Bolşevizm: Bolşevizm Türkiye'ye girmiştir ve girecektir diyenler hata ediyorlar. Bunlar Türklerin medeniyet ve diyanet usulünü dikkate almıyorlar. **İleri:** Konstantin şartlarımızı kabul etmek üzere. **Yenigün:** Yunan Kralı Konstantin İzmir'de atılan 2 bomba ile vuruldu. —Ankara Kız Öğretmen Okulu'nda bir gün. **Alemdar:** Bir gövdede iki baş olamaz. **Hakimiyeti Milliye:** İzmir'de Odikyan'ın köşkü Konstantin'in hoşuna gitti.

Şimdi hangi cepheye gideceğine tereddüt ediyor. Galiba Atina'yı tercih edecek. —Şehit yetimleri için. —Trablusgarp'ta isyan hareketleri. **Açıksöz'**de İsmail Habib: Artık yüksek mevkidekiler bile milletin üstünde değil, ruhunda yaşayacak. Saltanat çürümüştür. **Sunday Times:** Yunanlılar Mustafa Kemal'i yenseler bile Türkleri iç bölgelere sürmekle durumu kendileri için daha kötü bir biçime dönüştürecekler (**AS:** 11 Temmuz). **Le Temps:** Doğu'da dökülecek kanı kalmamış olan Fransa, Ankara'ya yaklaşmalı ve Türklerin meşru haklarını kabul etmelidir. **Akşam:** Yunanlıların son zarı. —Yunan Harbiye Nazırı İzmir'den Atina'ya döndü. Kral harp hattına gitmeye karar verdi. —Yusuf Kemal Bey, Roma'ya hareket etti.

22 - ÇARŞAMBA

1. İngiliz Hükümet toplantısında, Harington'un Mustafa Kemal'le görüşme isteği yeniden ele alındı. Harington'a şu talimatın verilmesi kararlaştırıldı: "Mustafa Kemal istiyorsa, kıyıda bir yere çağırıp görüşün. Daha önce Ankara'nın Bolşevikler ile İtilaf Devletleri'ne karşı tutumu konusunda bilgi toplayın. Kesin bir tehdit mesajı sunmayın. Bolşeviklerle İtilaf Devletleri arasında seçim yapması konusunda uyarın." Durum Paris ve Roma elçilerine de bildirilerek, Fransa ve İtalya'nın durumdan haberdar edilip rızalarının alınması istendi. Fransa ve İtalya, buna olumlu cevap verecekler, yazışmalar 10 gün kadar sürecek, ancak Mustafa Kemal'le Harington'un görüşmesi mümkün olmayacaktır. (**Şimşir III:** 431, 433; **Şimşir 3:** 100, 104)
2. Yunanistan Başbakanı Gunaris, İngiltere'yi bizzat ikna etmek istiyor. İzmir'de savaş hazırlıkları içinde olan Başbakan'ın ve Dışişleri Bakanı'nın Londra'ya gelmek istediği, Yunanistan'ın Londra temsilcisine, onun tarafından da İngiliz Hükümeti'ne bildirildi. İngilizler, arabulucuk önerilerini yaptıkları bir sırada bu isteği biraz soğuk karşıladılar. 25 Haziran'da kısa ve olumsuz bir cevap verecekler. (**Stratigu I:** 224; **Şimşir 3:** 55)
3. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, içerilere sevk edilen Rumları kurtarmak için uğraşan çetelerin barındığı gerekçesiyle Kavak-Samsun arasındaki Rum köylerinin boşaltılarak iç kısımlara nakledilmelerini ve köylerin yakılmamasını emretti (**PM 4. Ks.** 19).
4. İngiltere'nin Sofya Elçisi, Dışişleri Bakanı Curzon'a, Mustafa Kemal ile Bolşevikler, Bulgar komitacılarıyla birlikte Trakya'da karışıklık çıkarırlarsa bundan Bulgaristan'ın da sorumlu tutulacağı yolunda Kral'a yapılan uyarının etkisini gösterdiğini, Kral'ın komitacılarla görüşme yapan Kemalistler olursa sınır dışı edileceği, Varna'dan ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan silah kaçakçılığı konusunda etkili tedbir alacağı konusunda güvence verdiğini, Cevat Abbas'la ilişki kurulmadığını bildirdi. (**Şimşir III:** 433)
5. Kuvayı İnzibatiye'de teğmen rütbesiyle Milli Kuvvetler'e karşı çalışmış olan Saffet Nezihi, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin dünkü kararıyla Koyunpaza-

n'nda büyük bir kalabalık huzurunda idam edildi. Kuvayı İnzibatiye, geçen yıl Meclis'in açıldığı sıralarda İstanbul'da Damat Ferit Hükümeti tarafından maaşlı gönüllülerden kurulmuş ve Adapazarı-İzmit yöresinde Millî Kuvvetler'le yaptığı çarpışmalarda perişan edilmişti. (**Kandemir 3:** 109) ★ İstiklal Mahkemesi, Türkiye uyruklu olduğu halde Yunan ordusunda çarpışan bir Rum'un idamına karar verdi (**HM:** 23).

6. Komünist Enternasyonal'in 3. Dünya Kongresi Moskova'da toplandı. 12 Temmuz'a kadar sürecek kongreye Türkiye'den Süleyman Nuri, Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal katılıyor. (**Bursalı:** 21)
7. **Karagöz'de:** Konstantin: "Eyvah Ankara trenini de kaçırdık." Karagöz: "Elini çabuk tut. Atina'ya vapuru da kaçırırsan o zaman haline maymunlar ağlar." **Akşam:** Henüz sulthan eser yok. Öyle görünüyor ki, İzmir ve Trakya davası, yine Anadolu'da hal olunacaktır. **Alemdar:** Yunanlılar kesin zaferden emin bulunuyorlar. **İleri:** Kuvvetler eşit. Konstantin düşünüyor: Savaş mı, barış mı? —Mustafa Kemal Paşa köylü arasında. **Vakit:** Cephelerde savaş harekâtı başladı. **İkdam:** Cemiyet-i Akvam'ın yardım heyetleri. **Hakimiyeti Milliye:** Afgan Elçiliği'nde Elçi Sultan Ahmet Han'la görüşme: Elçi, bize bir milletin kadeş sevgisini getirdi. "Büyük Millet Meclisi tarihe altın harflerle yazılacaktır, Afganlılar Türkiye'ye büyük saygı duyuyorlar" dedi. **Le Temps,** Yunan notasını ele alıyor: Üç büyük devletin çok gerekli olduğuna inandıkları özverinin önemlisi Anadolu'nun bütünüyle boşaltılmasıdır (**HM:** 5 Temmuz). Bulgar komünistlerinin yayın organı **Robotniçeski Vestnik,** Emperyalistleri kınayarak Türkiye'yi savundu: "Emperyalist savaş Önasya'da devam ettiriliyor. Aralarında çıkar ayrılıklarına bakmadan İngiliz ve Fransız emperyalistleri açıkça, Yunanistan'ın giriştiği kanlı savaşa karışmaktadır. Bu hareketin bütün amacı, Türk milletinin millî kurtuluş savaşını kanla boğmaktır." (**Velikov:** 129)

23 - PERŞEMBE

1. Yunan 11. Tümeni, Bursa yönünde harekete geçti ve zayıf Türk birliklerini püskürttü. İzmit'te bulunan Yunan alayı ise uğradığı hücumlara karşı bu tümendenden yardım istedi. (**KASÖT:** 323)
2. Paris'te İngiliz Büyükelçisi Mr. Hardinge'in Curzon'a bildirdiğine göre, Mustafa Kemal ile görüşme yapılmasını Fransız Başbakanı Briand uygun görüyor, ancak bu görüşmelerin, Yunanlılara önerilen arabuluculuğun kabul edilmesinden önce yapılmasından kaygılı bulunuyor (**Kürkçüoğlu:** 192, 199). ★ İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Rattigan, Curzon'a çektiği telde, kendisinin böyle bir görüşmeye çok karşı olduğunu, ancak görüşmeyi yapacak olan Harington'a güveni dolayısıyla karşı gelmediğini bildirdi (**Şimşir III:** 435).

3. General Harington, İngiltere'nin Atina Askerî Ateşesi Albay Nairne'in Yunan ordusu hakkında verdiği rakamlarla (bk. 15 Haziran) kendisinin tahminlerinin az çok birbirini tuttuğunu, yalnız, Yunan topçu bataryalarının tam olduğunun kuşkulu bulunduğunu, haberleşmenin zayıf olduğunu bildirdi. "Zincirde birçok zayıf halkalar vardır. Türk kumandanlarının hedefi açık seçiktir. Yunan kumandanlarında kararsızlık vardır" dedi. (**Şimşir** III: 499)
4. Avam Kamarası'nda Chamberlain, savaşın bitmesini istedi (**Jaeschke** 1: 154).
5. Yunanistan'ın Paris İşgüderi Metaksas, Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telde, Venizelos'un kendisine İngiliz görüşlerini ulaştırdığını bildirdi. Buna göre Trakya Yunanistan'a verilecek, İzmir'de mahallî bir kuvvet kurulacak. Yunanlılar görüşme yolunu seçerse İngiltere isteğinde direnecek. İzmir'in elde tutulması için gereken masraflara katılması ise mümkün değil. (**Venizelos**: 14)
6. **Akşam**'da Necmettin Sadık: Söz silaha kaldı. **Açıksöz**: İngiltere siyasetini değiştiriyor mu? —İsmail Habib: Meşrutiyetin en büyük hatası, İmparatorluğu göçürmek değil, onu göçürmemek için Anadolu'nun göçtüğünü görmemektir. **Vakit**: Gunaris "Söz topundur!" diyor. **Yeniğün**: İstanbul'da muhacirlerimiz gittikçe çoğalıyor. **Hakimiyeti Milliye**: Doğu siyasetindeki değişikliklerin nedenleri. —Mısır'da karışıklık devam ediyor. —Ankara'da imar çalışmaları. Büyük caddeler 10 metre olacak. **Güteryüz**'ün kapağı: Gönül vermiş şu serseri/Zafer isimli bir kıza/Kız diyor ki defol geri/Ben aşışım Ayyıldız'a... —Peyamı Sabah'ı taklit: Gazetemizin çerçevesi kiralıktır. —Millet Cenap Şahabettin Bey'e bir heykel diyecek imiş... **İkdam**: Kuvayı Milliye karargâhı Kütahya'da.

24 - CUMA

1. Yunanlıların Anadolu'daki işgal kuvvederinin sayısı, yeni askere alınıp gönderilenlerle birlikte 6.159 subay, 193.994 er, 63.689 hayvan ve 318 topa yükseldi (**KASÖT**: 303). ★ Girişecekleri askerî harekâtın gidişini izlemek üzere Yunan Başbakanı ve Savaş Bakanı bir torpidoyla İzmir'e döndüler (**Roda**: 162).
2. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın imzasıyla Trakya'da yapılacak teşkilat ve çalışma ile ilgili gizli bir talimat hazırlandı. Buna göre, Bulgarlarla dostluk kurulacak, Batı Trakya'da Yunanlılara karşı isyan çıkarılacak, böylece Yunan ordusunun Anadolu dışında tutulması sağlanacak. İngilizler ise, Türklerle işbirliği yapmamaları konusunda Bulgar Hükümeti'ne baskı yapıyor. (**Yak.Tar.** II: 40, III: 134, 171)
3. Söğüt kasabası Yunanlılar tarafından 3. defa işgal edildi. İlk işgal 11 Ocak'ta yapılmış, kasaba ertesi gün geri alınmıştı. İkinci işgal 26 Mart'ta

yapılmış ve Söğüt 1 Nisan'da kurtarılmıştı. Söğüt, 3 Ağustos'ta 12. Süvari Tugayı'nca geri alınacak fakat aynı gün yeniden Yunanlıların eline geçecektir. (Gnkur: 15)

4. **Peyamı Sabah'ta Ali Kemal:** Yunan belasını def etmek için Avrupa devletleriyle görüşmeliyiz. Onlar da bunu istiyorlar, fakat biz beceremiyoruz. **Yenigün:** Hazır ol cenge ister isen sulh u salah! **Açıksöz:** Yunanistan genel ihtilal arefesinde. **Hakimiyeti Milliye:** Yeni harbiumumînin arafesinde miyiz? —Yunanistan'da umumî ihtilal endişeleri. —Fransız gazeteleri ve Doğu meselesi. —Amerikan misyonerleri. **Vakit:** Enver'in haince entrikaları. —Ahmet Rasim: Anadolu destanı ★ Yunan gazeteleri “Zafere! Zafere!” başlıkları atıldılar ve arabuluculuk önerisi yapmış olan dostlarına serzenişlerde bulundular. Yunan basınının bu ortak tutumuna yalnızca sosyalist Rizospastis gazetesi katılmıyor. **Akşam:** Devletlerin Yunanistan'a arabuluculuk notası. **İkdam:** Yunan ölçsüzlüğü (Gunaris'in demeci münasebetiyle).

25 - CUMARTESİ

1. Yeni bir saldırıya hazırlanmakta olan Yunan Hükümeti, Üç Büyükler'in 19 tarihli arabuluculuk önerilerini reddetti. Cevapta Yunanistan'ın Elenizm davasını savunurken “uygar dünyanın” Doğu Akdeniz ve Boğazlar'daki çıkarlarına da bekçilik yaptığına inandığı bildirildi: “Askerî harekâtı geciktirmek, Yunanistan'ın zararına olacaktır. Türklere gerekli tedbirler kabul ettirildikten sonra Doğu'da kurulacak yeni statikonun muhafızlığını Yunanistan kolayca yapacaktır.” denildi. Yunan Hükümeti'nin bu politikasına Venizelosçu muhalefet de katılıyor. Müttefikler, arabuluculuk önerisini Türklere, ancak Yunanlılar kabul ederse götüreceklerdi. (İkdam: 27; Vakit: 27, 28; Şimşir III: 442; Şimşir 3: 57; Roda: 160; Stratigu I: 234; Rentis: 55, 56; Kürkcüoğlu: 191, 192) ★ Winston S. Churchill, Lord Curzon'a gönderdiği mektupta, Yunanlılar arabuluculuk önerisini kabul etmezse, savaş durdurmak için etkili önlemler alınacağı konusunda Yunanistan'ın uyarılmasını önerdi (Müderrişoğlu 2, I: 66).
2. Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey'in 13 Eylül 1920'de verdiği bir yasa önerisine karşı Millî Savunma Komisyonu'nun raporu Meclis'te okundu. Mehmet Şükrü Bey, askerlerin fırar sebebi olarak subayların kötü davranışlarını gösteriyor ve çözüm yolu olarak da subaylarla erlerin aynı kazandan yemeleri, erlere baba-kardeş davranışı göstermelerini yasalaştırmayı öneriyordu. Komisyon “Subaylarla erlerin hayatları, birlikte ölüme koşmak ve bir siperde şehit olmak gibi bir ortaklıkla birbirine bağlıdır” görüşünü savundu. Aksi davranışları cezalandırmak gibi bir tutuma lüzum olmadığını bildirdi. Meclis bu görüşü benimsedi. (ZC 11: 48)
3. Düşman işgalinden kaçarak iç bölgelere sığınanların yedirilmeleri, taşınmaları ve tedavileri için 150.000 lira ayıran 129 sayılı yasa çıkarıldı. (ZC 11: 50)

4. Adana bölgesindeki Kozan ovasında girişilen tepeleme harekâtı sona erdirildi. İkinci Kolordu'ya bağlı kuvvetler, bölgede düzeni sağladı. 985 kaçak ve askerlikten geri kalmış kişi ile 898 tüfek ele geçirildi. (TİH II/4: 159)
5. Zeytin Ermenileri üzerine 2 taburlu bir alay, bir dağ topçu takımı, bir istihkâm bölüğü Maraş'tan yola çıkarıldı. Ankara, Adana Havalisi Komutanlığı'na Ermenilerin buradan çıkarılmasını 19 Haziran'da emretmişti. (Saral: 127)
6. Genelkurmay Başkanlığı, çıkardığı gizli bir emirle bir Trakya Komitesi kurdu. Cevat Abbas, Şakir (Kesebir), Fuat (Balkan)'tan meydana gelen Komite, Batı ve Doğu Trakya'da propaganda ve teşkilatlanmada bulunacak. (Bkz. dünkü talimatname) (Bıyıklıoğlu 2: 397)
7. Mustafa Kemal, Erzurum Mebusu Necati Bey'den Albayrak gazetesinde ordu hakkında yazdığı makale konusunda Meclis Başkanlığı'na hesap vermesini istedi. Necati Bey, Albayrak'ta Karabekir aleyhinde bulunmuştu. (ATTB: 385)
8. İngiltere'nin Roma Büyükelçisi, İtalyan Dışişleri Bakanı'nın, Mustafa Kemal-Harington görüşmesini uygun bulduğunu, görüşmede İtalyan ve Fransız temsilcilerinin de bulunmalarını önerdiğini bildirdi. Müttefiklerinin ayrı ayrı hareket etmelerini önlemek isteyen İngiliz Hükümeti, kendisinin ayrı hareket etmediği kanısını uyandırmak için, Harington'la Mustafa Kemal'in görüşmesine ne dediklerini 22 Haziran'da sormuş, ertesi gün, Fransa'nın onayını almıştı. (Şimşir III: 444)
9. **İkdam:** Müttefikler, Yunanlılardan İzmir dahil, Anadolu'nun tamamen boşaltılmasını istiyorlar. —Anadolu'nun boşaltılmasına doğru. **Tevhidiefkâr:** Paris Konferansı'ndan (19 tarihinde) çıkan mühim netice: İtilaf Devletleri, Yunanistan'dan, arabuluculuklarının kabul edilmesini ve mukadderatını kâmilan Müttefikler'e terk ve havale etmesini talep ettiler. **Vakit:** İtilaf Devletleri'nin arabuluculuk ve Anadolu'nun boşaltılması önerisi. —Bekir Sami Bey'in demeci: Ankara Hükümeti'nin izlediği amaçlar hakkında Fransa'yı aydınlatmakla görevlendirildim. **Hakimiyeti Milliye:** Yeni eserler: Yürekler Acısı (Yunan zulümleri). **The Times:** Moskova'dan bol miktarda altın ve mühimmat geldi (**Jaeschke** 1: 155). **Karagöz'de** Papulas: "Haşmetmeap, ne kadar üflesem taarruz borumuz ötmüyor." (Karagöz: "Biz o boruya ot tıkadık. Bir kere de geri borusu çal bakalım.")

26 - PAZAR

1. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, Ağa Han'ın 7 tarihli mektubuna cevap verdi: Bekir Sami Bey, yetkili olmadığı halde anlaşma yapmıştır. İngilizleri Malta'daki Türklere karşılık olarak tutukladık. Malta'dakilerin tümü bırakılırsa biz de İngilizlerin tümünü bırakacağız. (Şimşir 2: 432)

2. General Marden, İzmir'den İngiliz Savaş Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Uşak Cephesi'ni ziyaretini anlattı. Yunan ordusunun her bakımdan mükemmel görüldüğünü anlatan Marden, bu kuvvetlerin Türkleri yeneceğine güvenini yazdı. Marden 21'de gönderdiği ilk raporunda da benzer görüşlerini sıralamıştı. (**Şimşir** III: 501)
3. İtalyan Gioletti kabinesi istifa etti. Yeni kabineyi, I. Bonomi kuruyor. (**Kocatürk**: 262)
4. Ankara Hükümeti, bütçeyi denkleştirmek için her çareye başvuruyor. 957 sayılı kararname ile tütün idarelerinin depolarına konan tütünlerin depolama ücreti artırıldı. (**Düstur** 3/2: 82)
5. **Hakimiyeti Milliye**: Atina'ya Ankara ile uzlaşması tavsiye olunuyor. **İkdam**: Paris fevkalade mümessilimiz Nabi Bey'in demeci (Exelsior'dan): İstanbul, İzmir, Trakya meseleleri karşısında yalnız (tek) bir Türkiye var. **Açıksöz**'de İsmail Habib: Bir ayağı Himalayaların çağlayanlarına, diğer ayağı Güney Afrika'nın sıcak dağlarına, başını da Kuzey Denizi'nin adalarına dayamış, gururdan, yalandan, desise ile bozgunculuktan yapılmış İngiliz heykeli. —Arazisinden güneş batmayan hükümetin, çok geçmeden ülkesinde güneşin doğmadığı görülecek. **Akşam**: Şam yolunda General Goro'ya suikast. ★ Yunan gazeteleri: **Eleftheros Tipos**: Yunanlılar, hiç bir tehdit ve tazyik karşısında İzmir'i bırakamaz. **Embros**: Yunan Hükümeti'nin cevabı, Yunan silahlarının vereceği cevabın başlangıcı olacaktır.

27 - PAZARTESİ

1. Bakan Yusuf Kemal Bey, Meclis'te dış siyaset hakkında bilgi verdi. Sovyetler, Afganistan, İran, Kafkas ülkeleriyle kurulan iyi ilişkileri anlatan Yusuf Kemal Bey, Batı'dan söz ederken "Hakkımızı zorla elimizden almak isteyenlere vermeyeceğiz!" dedi, Bekir Sami Bey'in Londra'da imzalamış olduğu belgelerin geçersiz olduğunu söyledi. TBMM, Hükümet'e oybirliği ile güvenoyu verdi. (**PS**: 3 Temmuz; **ZC** 11: 85) ★ Çürüksulu Mahmut Paşa, Cavit Bey'den, aşırı hareketlerden vazgeçmesi için Ankara'ya gerekli ihtarda bulunmasını tavsiye ediyor. Cavit Bey'in notu: Anadolu'da ihtarlara kim kulak asıyor ki!.. (**Tanin**: 14.8.1946)
2. 25. Alay, Ermenilerin oturduğu Adana'ya bağlı Zeytin kasabasını kuşattı. Çevredeki halka da silah dağıtılmış bulunuyor. Ermenilerden teslim olmaları istendi. Ateşkesten sonra geri döndüklerinde kışlalara yerleştirilmiş olan 146 erkek, 218 kadın ve 235 çocuktan ibaret Ermeni halk, teslim oldu. Kışladaki 150 Ermeni teslim olmadı. Bu sonuncular 28/29 gecesi kışladan çıkacak, takip edilecekler, Eylül ayı sonuna kadar dağlarda, sazlıklarda öldürülecekler, bir kısmı da Kilis'ten güneye geçmeyi başaracaktır. (**TİH** IV: 242; **Saral**: 127)

3. Yunanlılar gemilerle İzmir'i boşaltıyorlar. Yarın İzmir körfezi kıyıları, Millî Kuvvetler tarafından kuşatılarak Yunanlılardan temizlenecektir. (İkdam: 30; TİH II/4: 138) ★ Yunanlılar Orhangazi'yi 3. defa işgal ettiler (Gnkur: 20).
4. İzmir Karşıyaka'da kurulan Yunan savaş meclisinde uzun görüşme ve tartışmalardan sonra Kral'ın sevk ve idareden uzak tutulması kararlaştırıldı. Kral, 12 Haziran'da ordusunun komutasını eline almak üzere İzmir'e gelmişti. Fakat onun başkomutanlığı sembolik bulunuyor. Sakarya yenilgisinden sonra Kralcı subaylar, yenilgi sebeplerinden biri olarak Kral'ın sevk ve idareye doğrudan karıştırılmamasını göstereceklerdir. (TİH II/4: 157. Krş. 16)
5. Kâzım Karabekir, Sami Sabit Bey'e (Karaman), Enver Paşa'nın Karahan tarafından Anadolu'ya sokulmaya çalışıldığını ileri sürerek yurttan bir komünist devrimin meydana gelmemesi için Enver Paşa adına gelecek kişilerin veya gelirse kendisinin tutuklanarak Ankara'ya gönderilmesini emretti. (Karaman: 25)
6. Sovyetler'in Ankara yeni Elçisi Natsarenus, Çankaya'da Mustafa Kemal'e güven mektubunu sundu. Mustafa Kemal, yaptığı konuşmada "Müstevlilere karşı kendi hayat hakkı ve istiklalini korumak için çarpışan milletlerin ittifağı pek tabiidir" dedi. Milletlerin Çarlığa karşı ayaklanması ve Çarlık zihniyetini terketmesiyle Türkiye'nin Osmanlı Devleti devrine ait kayıtları kırımını birbirine benzetti, 16 Mart tarihli Türk-Sovyet Anlaşması'nı övdü. Yeni elçi, Ankara'ya 19'da gelmişti. (HM, YG, AS: 28)
7. Dışişleri eski Bakanı Bekir Sami Bey, Roma'dan bazı görüşmeler yapmak üzere Paris'e gitti (HM: 28; İkdam: 29; AS: 3 Temmuz). ★ Lozan'dan geçen Bekir Sami Bey, orada, Cavit Bey'le buluştu. Yunanistan'ı tecrit etmek üzere İtilaf Devletleri ile yaptığı anlaşmalar hakkında Mustafa Kemal'i ikna edemediğini, oyları sorulan Bakanlar Kurulu üyelerinin "Fevzi'den Ferit'e kadar" hepsinin "Şark Şark" diyerek Doğu siyasetini tercih ettiklerini, bunun üzerine istifa etmek zorunda kaldığını, Batı ile bütün ilişkilerin kesilmesi halinde Meclis'te bütün gerçekleri açıklayacağı tehdidinde bulunduğunu, bunun üzerine yeniden Avrupa'ya gönderildiğini söyledi. (Tanin: 17,18.8.1946)
8. İnebolu konuşmaları sırasında Refet Paşa'nın Ankara adına İngilizlere yaptığı öneriler, bir raporla İngiltere'ye bildirildi. İzmir ve Trakya'da bir halkoylamasına başvurmayı kabul ettiği, Rusya ile yakınlığının bir zorunluluktan doğduğu, Bulgaristan'ın da Ankara'ya bir ittifak önerisinde bulunduğunu söylediği kaydedilen rapora göre Refet Paşa, Albay Henry'ye "Fransa ve İtalya ile ilişkileri pek önemsemiyoruz. İleride İngiltere ile sağlam bir ittifak kurma amacı güdüyoruz. İngiltere'ye karşı Hindistan'da Panislamizmi kullanmak isteğinde değiliz, Irak'ı zaptetmek niyetimiz yok" dedi. Mustafa Ke-

mal'in Harington ile görüşmeyi kabul ettiğini söyledi. Binbaşı Henry, Harington'un davet mektubuyla 13 Haziran'da İnebolu'ya gelmiş, Refet Paşa ile görüştüktan sonra, bir İngiliz tüccarı sıfatını takınarak Ankara'ya gitmekten "sağanak sebebiyle" (!) vazgeçerek geri dönmüştü. (Şimşir III: 453)

9. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Winchester silah şirketine verdiği cevapta, Türkiye'ye silah satılmasına karşı olduğunu bildirdi. Şirket, Ankara Hükümeti'nin 300.000 tüfek ve 600 milyon mermi ısmarladığını bildirerek Dışişleri'nden 1 Haziran'da izin istemişti. (Duru: 124)
10. Yunan basını, biri dışında ağız birliği ile Yunan Hükümeti'nin önceki gün İtilaf Devletleri'ne bildirdiği arabuluculuk önerisini reddeden cevabını savunuyor. Atina Elçisi Granville'in İngiliz Dışişleri'ne bildirdiği rapora göre, gazeteler, Panislamizm ve Bolşevizm karşısında Yunan ordusunun tek set olduğunu, Mustafa Kemal'i ezmeden barış yapılamayacağını savunuyorlar. Yalnız Sosyalist organ Rizospastis, arabuluculuk önerisinden yararlanarak savaşa son verilmesi yolunda propaganda yapıyor. (Şimşir III: 444; Kürkçüoğlu: 192)
11. **The Daily Telgraph:** Tüm Yunan milleti, millî emelleri gerçekleşmedikçe tatmin olmayacak. **İkdam:** Yunanistan arabuluculuk teklifini kabul ediyor (!) (28: Reddetti.) **Hakimiyeti Milliye:** Yunan sivilleri askere gitmemek için dağlara, ormanlara kaçıyor. Askerler, doktor kapılarında rapor dileniyor. Böyle bir ordunun zafer kazanacağına kim inanır? —Korku subaylarına da bulaştı. **Peyamı Sabah:** Yunanlılar esas itibarıyla kabul ediyorlar (!) Kabul etmezlerse mesul olacaklar. —Ali Kemal: Ankara ve Enver. **Vakit:** Japon mümessilinin mühim demeci: Ankara millî hareketi. Boğazlar meselesi. Pire'deki esirler. **Açıksöz:** Onikinci Konstantin, armudî kafası üstünde artık büsbütün ağırlaşan tacını yere atarak haykırınsın: Uğursuz taç, ne sulha yarıyorsun ne harbe! (İsmail Habib) **Le Temps:** İtilaf Devletlerin'den hiç birisi Konstantin'e saldırıda bulunması için olur vermemişlerdir. Savaşın sona ermesini istemiş olmaları da onların Yunanistan'a her zamankinden daha az müttefik bulunduklarını gösteriyor. (PS: 2 Temmuz'dan **Öztoprak:** 323) **Akşam:** Yunanistan red cevabı verdi. —Türk futbolcuları Pera Rum takımını yendi. Fevkalade heyecanlı müsabakayı on bin kişi izledi.

28 - SALI

1. İleri harekâta geçmeye hazırlanan Yunanlıların dün gece boşalttıkları İzmit'e Türk kuvvetleri girdi. Bursa yönüne giden Yunanlılar İzmit'ten çekilirken 200 ev ve dükkânı yakular, 300 kadar kişiyi katlettiler. İzmit'in geri alınması önemli askerî ve siyasî etkiler yapacaktır. Bu zamana kadar İnebolu üzerinden sağlanan Ankara-İstanbul bağlantısı için daha kısa bir yol açılmış oldu. İstanbul halkı, Millî Kuvvetler'in İstanbul'a geleceği umuduna kapılmaya başladı. (HM, YG: 29; İkdam: 30; TİH II/4: 138; İ.Hakkı:

- 49; Soner: 5,25; İncedayı 1: 65; 2: 129) ★ Mürettep Kolordu da Gölcük'e girdi (Gnkur. 45).
2. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'ndan gelen emri duyurarak erkekleri iç kısımlara nakledilen Rumların geride kalan kadınlarının ırz, can ve mallarının dost ve düşmana karşı Hükümet'çe güvenlik içinde bulundurulmasını, hiç bir saldırıya meydan verilmemesini emretti (PM 4. Ks. 10).
3. Ankara'daki görüşmelerini tamamlamış olan Fransız Parlamentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon, Türk hatlarını terkederken Kelebek İstasyonu'ndan Mustafa Kemal'e çektiği telde, dostluk duygularını belirtti, gösterilen kabulden ötürü teşekkür etti. Bouillon, buradan Adana ve İskenderun'a gidip Ankara'ya geri dönecektir. (Şimşir 5: 118)
4. **İkdam:** Kürt Mustafa Paşa, Kürtleri organize etmek üzere Şam'a gitti. —Yunan saldırısı başlamak üzeredir. **Hakimiyeti Milliye:** Rus Elçisi dün güven mektubunu sundu. **Yenigün'de** Natsarenus'un Mustafa Kemal Paşa tarafından kabulü. **Peyamı Sabah:** Savaşın sorumluluğu Yunanistan'a ait. **Açıksöz'de** İsmail Habib, Yunan Kralı ile alay ediyor: Konstantin de şimdi İzmir'e çıktı. Ordusuna "İleri!" emrini vermek istedi. "Gitmiyor!" dediler. "Geri gelsin!" diyecek. O zaman belki de "Gelmiyor!" diyecekler. Harp yapsa ordu gitmiyor, sulh yapsa tahtı gidecek. (Sevük: 25) —Belediye'nin narh koyması üzerine Kastamonu kebabçıları iki gündür grevde. **Akşam:** Yunanlılar topçu bombardımanına başladılar. **Petit Parisien:** Konstantin, nüfuzunu kurtarmak için askerî saldırıya hazırlanıyor. İtilaf Devletleri'nin notası da bu girişimi hızlandıracak. Yunan iddialarının savunulur olmaktan çıkmasını sağlamak için Kuvayı Milliye de çarpışmakta acele ediyor. (PS 2 Temmuz'dan **Öztoprak:** 323) **Journal des Dépats'da** Auguste Gauvaine: Konstantin'in İtilaf Devletleri'nce verilen notayı kabul etmesi imkânsızdır.

29 - ÇARŞAMBA

1. Yunanlıların İzmit körfezi kıyılarından çekilmeleri ve buraların Türk kuvvetlerince işgali tamamlandı. İzmit'ten donanma himayesinde çekilen Rumlar, İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Yalova, İzmit yörelerinde büyük tahribat ve toplu öldürmelerde bulunuyorlar. Meclis'te daha sonra yapılacak açıklamaya göre, zarar 156 milyon lira. 1.194 kişi öldürüldü, 152 kişi yaralandı, 314 kişi de tutsak edildi ya da kayboldu. (AS: 29; **Vakit, İkdam:** 30; **PS:** 1, **HM:** 3, **Vakit:** 3, 4 Temmuz; MN 1922: 191; **KASÖT:** 325; **İncedayı 2:** 129) ★ İzmit'in Türk kuvvetlerinin eline geçmesi üzerine Düzce'de dükkânlar kapatılarak şenlik yapıldı. Keskin, Zile, Isparta gibi yerlerde gösteriler oldu. (AS: 2, 5, **HM:** 3 Temmuz) ★ Yunanlıların İzmit'ten çekilmeleri ve buraların Türk kuvvetlerince çekilmesi üzerine bir toplantı yapan İngiliz Kabinesi, Türklerin tarafsız bölgeye girmeleri halinde

bunun Müttefiklere karşı düşmanca bir hareket olarak niteleneceği uyarısının yapılmasını kararlaştırdı. Montagu, İngilizlerin Yunanlılarla birlikte bir savaşa girmesinin felaket olacağını söyledi. (Sonyel II: 172)

2. Zeytin kıyısında sarılmış ve teslim olmayı reddetmiş olan Ermeniler, gece kaleden çıkarak batı yönüne çekilmeğe başladılar. 150 kişi kadar olan bir Ermeni grubu dağlara gizlenecek, 4 Temmuz'da kendilerine kurulan bir tuzaktan kurtulanlar yeniden sarp dağlara sığınacak, 6 Eylül'de bir sazlıkta sıkıştırılarak 20 kadarı ölü olarak ele geçirilecek, yakalanamayan pek azı da Kilis'e ulaşarak Fransızlara sığınacaktır. Adana'nın nüfusu tamamıyla Ermenilerden meydana gelen Zeytin kasabası halkı, geçen yıldan beri Hükümet kuvvetlerine teslim oluyordu. (TİH IV: 243)
3. Mustafa Kemal, Ankara'da iken, İstanbul'a dönünce Hükümet'te görev almayacağına söz veren, fakat bu sözünde durmayarak 12 Haziran'da Dışişleri Bakanlığı'na gelen İzzet Paşa'ya bu sözünü bir telgrafla hatırlattı. İzzet Paşa 6 Temmuz'da "Ankara'da iken size hak verir görünmüştüm" diye cevap verecek, yurdun esenliğinden başka birşey düşünmediğini yazacaktır. İzzet ve Salih Paşalarla, Hüseyin Kâzım Bey, İstanbul Hükümeti'nin bakanları olarak, Sevr Anlaşması'nın kabul edilmesinin zorunluluğunu telkin etmek için gittikleri Bilecik'ten 6 Aralık 1920'de Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya götürülmüşler, 3 ay 13 gün alıkonulduktan sonra 19 Mart'ta İstanbul'a dönebilmişlerdi. İzzet Paşa'dan başka Salih Paşa, Bahriye, Hüseyin Kâzım Bey, Evkaf Bakanlığı'na gelmiş bulunuyor. (ZC 18: 62; GCZ 3: 31, Söylev II: 443)
4. Ankara'da görüşmelerini bitiren Fransız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon, Pozantı'ya geldi (TİH IV: 249).
5. Enver Paşa, Moskova'dan, Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta, Ankara'nın kendisine karşı aldığı tutumdan yakındı. "İçerde ve dışarda bize yer vermemek istiyorlar" dedi. Enver Paşa ve arkadaşlarına karşı kesin tedbirler alan Ankara Hükümeti, Karabekir'den, Doğu sınırlarından girerlerse tutuklanmalarını istemiş, Moskova Elçiliği kâtiplerinden birini de Enver Paşa'yı izlemekte görevlendirmişti. (Tanin: 2.11.1944) ★ Cavit Bey'in Enver Paşa'dan aldığı mektup: Bolşevik prensiplerine bir türlü kani olamadım, eski çizdiğim yolda devam edeceğim (Tanin: 8.9.1946).
6. İkdâm'ın 8726 numaralı sayısı: Anadolu savaşa devam edecekmiş. Harekâtı Mustafa Kemal Paşa idare edecek. Hakimiyeti Milliye: Şanlı sancağımız İzmit üzerinde dalgalanıyor. Yenigün: Dün kahraman ordumuz İzmit'e şanlı sancağımızı dikti. Tevhidiefkâr: Bedbaht Bursa'mız ağlasın ve siyahlara bürünsün. Çünkü Yunan Kralı tarafından ziyaret edilmek bedbahtlığına uğradı. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Biz Ankara'nın Teşkilat-ı Esasiye'sinden Moskova ile ittifakına kadar dahilî ve haricî hiçbir siyasetini tasvip

edenlerden değiliz. Fakat Yunanistan'a karşı bu gazada Kuvayı Milliye'nin en coşkun bir ferdi gibi elimizden gelen her fedakârlığı ifa etmeyi bir namus vazifesi sayarız. **Le Temps**: General Gouraud'un Türkiye ile dostluk istemesi (**Jaeschke** 1: 155). **Açıksöz**'de İsmail Habib: Büyük lokma: Yunanistan İzmir ve Edirne'yi işgal etmekle, altından kalkamayacağı işlere koşulmuştur. **Karagöz**, elinde süpürge ile "İzmir Birahanesi"nin kapısından içeriye sesleniyor. Haydin bakalım çorbacılar! Vakit geçti, süpüreceğiz...

30 - PERŞEMBE

1. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, birliklerine yayımladığı emirde, düşman saldırısının beklendiğini belirterek tutulması gereken mevzileri bildirdi. Yunanlılar 8 Temmuz'da ileri harekâta geçecek, Kütahya-Eskişehir Savaşlarında Türk ordusu büyük kayıplar vererek Sakarya'nın doğusuna çekilecektir. (**Aykut**: 4)
2. İstanbul'da bulunan İngiliz Generali Marden, Yunanlıların Bursa cephesini ziyaretinden edindiği izlenimleri İngiliz Savaş Bakanlığı'na bildirdi: "Yunan ordusu iyi teşkilatlı, iyi talim görmüştür. Disiplin ve morali de çok iyidir. Buna karşılık Türk ordusu iyi teçhizatlı değildir. Durum Yunanlıların lehinedir." General Harington ise önceki günkü tarihle gönderdiği raporda, Marden'in iyimser raporuna rağmen kendisinin şüpheli olduğunu ve gerçek değerlerin savaşta anlaşılacağını yazmıştı. (**Şimşir** III: 505, 506) ★ Curzon, Rattigan'a yazısında, Türkler İzmir'in batısındaki tarafsız bölgeye girerlerse, Müttefiklerin onlara karşı direneceğini bildirerek bunun hemen Ankara'ya iletilmesini istedi. Bu konudaki karar İngiliz Kabinesi dün almıştı. (**Sonyel** II: 172)
3. Fransa Başbakanı Briand, Yunanistan'ın arabuluculuk önerilerini reddetmesi karşısında Mustafa Kemal ile görüşmenin daha da gerekli olduğunu İngilizlere söyledi. İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Mr. Ryan ise hazırladığı muhtıradaki "Mustafa Kemal'in Bolşeviklerden ürkmüş ve Müttefiklerin kucağına atılmaya hazır olduğunu gösteren herhangi bir belirti yok. O hâlâ Millî Misak'ı gerçekleştirmek, Türkiye'deki bütün yabancı nüfuzunu yoketmek ve Türkiye'ye ilerde güçlü bir yer hazırlamak istiyor. İngiltere'nin Padişah Hükümeti'ni tek meşru hükümet olarak tanıdığını, Fransa ile arasına kama sokulmasına yanaşmayacağını belirtmek şartıyla Mustafa Kemal'le açıkça konuşulabilir." dedi. (**Şimşir** III: 446, 458)
4. Yunan Başbakanı Gunaris, İzmir'de "Esir Hristiyan halkın kurtuluş kavgası, ölünceye kadar devam edecek" dedi (**Jaeschke** 1: 155).
5. İstifa eden İçişleri Bakanı Atâ Bey'in yerine İzmir Mebusu Refet Paşa, 226 oydan 139'unu alarak yeniden seçildi. ★ Aydın Mebusu Esat Efendi'nin bir sorusu üzerine, Dışişleri Bakanlığı'nın Yunan zulümleri hakkında çeşitli ülkelere gönderdiği protestolar okundu. (**ZC** 11: 88; **HM**: 1, **AS**: 2, **PS**: 3 Temmuz)

6. Şehitlerin ve savaşta zarar görenlerin çocuklarını korumak amacıyla Hima-ye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Derneği) Ankara'da kuruldu. Kadınların da üye olarak kabul edileceği derneğin onursal başkanlığını Mustafa Kemal üstlendi. Bir süreden beri tüzük çalışmaları yapılan derneğin kurucuları arasında Dr. Adnan, Mustafa Necati, Dr. Refik, İbrahim Süreyya, Yunus Nadi Beyler, Fevzi Paşa gibi tanınmış kişiler var. Başkanlığa İstanbul Mebusu Muhtar Bey, sekreterliğe ise Bolu Mebusu Fuat Bey getirildi. Başkanvekilliklerine Erzurumlu Nafiz ve Yunus Nadi Beyler seçilecektir. (HM: 1, 3 Temmuz: 21 Haziran tarihli başyazı)
7. **Hakimiyeti Milliye:** Atina basını sözün diplomaside değil, topta olduğunu yazıyormuş. Öyle ise hazır olsunlar. —Elîm bir yıldönümü daha: Karesi'nin düşüşü. —Arap millî harekâtının genişlemesi. **Vakit:** İzmit, kahraman birliklerimiz tarafından işgal edildi. —Yunanlılara hizmet eden hainler dün şehrimizde tutuklandı. **Açıksöz'de** İ. Habib, Yeni Sovyet Elçisi Natsare-nus'un sözleri üzerine, bu son anlaşmadan önce de Türklerle Rus milleti-nin müttefik olduğunu, Çanakkale'yi kilitleyen Türklerin Çarlığı Ruslarla birlikte yıktığını anlatıyor. —Kahraman kıtaatımız, İzmit'i işgal etti. **Güleriüz'**ün arka kapağı: Türk ordusunun gözbebeği, büyük asker İsmet Paşa Hazretleri (at sırtında tasviri). **Servetifünun:** Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesi. —Silah başına!

1921-TEMMUZ

1 - CUMA

1. Ankara Hükümeti, Kafkas ülkeleriyle yapılacak anlaşma için görüşme yerinin Ankara olmasını Azerbaycan'a önerdi. Türkiye, Kafkas ülkeleriyle ayrı anlaşmalar yapmak istiyor. Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ise bu anlaşmaların topluca ve Kars'ta yapılmasını istiyorlar. (Yerasimos: 384)
2. Gördes Yunanlılar tarafından dördüncü defa işgal edildi (İlki 14 Temmuz 1920). Gördes son olarak 30 Ağustos 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur.: 48)
3. Ankara'nın elinde bulunan İngiliz esirlerinden 10'u Antalya Limanı'nda serbest bırakıldı. Bunlar, Malta'dan serbest bırakılan 40 Türk'e karşılık bırakılıyor. Türkiye'nin elinde daha 19 İngiliz var. Bunlar da Malta'daki diğer Türklerle değiştirilecek. (Şimşir 2: 435)
4. Yunanistan'ın arabuluculuk önerisini reddetmesi üzerine Fransa, İngiltere'ye, Yunanistan'ın Anadolu'daki hareketinde İtilaf Devletleri olarak taraf-sız kalmalarını, Marmara ve İstanbul'u bir üs olarak kullanmasına izin vermemeyi önerdi. İngiliz Hükümeti ikinci öneriyi kabul etmeyecektir. (Şimşir 3: 62; Kürkçüoğlu: 192)
5. **Öğüt** gazetesi, Konya'dan başka Ankara'da da baskı yapmaya başladı. **Pe-yamı Sabah'ta** A.Kemal: Bu devlet ne idi, ne oldu? —Taarruz yine gele-

cek haftaya kalmış. **Vakit**'te Faik Nüşet: İstiklal iktisadı. —Yunanlılar Karamürsel'e asker çıkardılar. — Konstantin İzmir'de tahtakurularından şikâyet ediyor. —General Townshend'in hatıraları. **Tevhidiefkâr**: İzmit'i düşman istilasından kurtardıktan sonra. —Jandarma Umum Kumandanı Kemal Bey, Anzavur ve Şah İsmail şerirlerinin yaptıkları hakkında bilgi verdi. **Hâkimiyeti Milliye**: Mısır'da galeyân büyüyor mu? —İtalyanlar Antalya'yı tahliye ediyorlar. —Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin himayesini Mustafa Kemal Paşa kabul etti. **İkdam**: Ümitlerimiz ve emellerimiz. —Ankara, Yunan taarruzunu sabırsızlıkla bekliyor.

2 - CUMARTESİ

1. Matematikçi Salih Zeki öldü. Yoksul bir aileden gelen ve Darüşşafaka'da yetişen Salih Zeki Bey, Paris'e gönderilmiş ve orada Matematikçi olmuştu; Üniversitede ve Galatasaray Lisesi'nde müdürlük ve öğretmenlik yapmıştı. 17 Şubat 1919'da Üniversite rektörlüğünden alınmıştı. (**Vakit**, **İkdam**: 3; **HM**: 12; **MN** 1922: 246) Eski eşi Halide Edip'in, bu ölüm haberini Eskişehir Hilal-i Ahmer Hastanesi'nde İstanbul gazetelerinde okuması (**Adıvar**: 171).
2. İngiliz Hükümeti, Harington'a, Mustafa Kemal'i çağırarak dinlemesi ve görüşmenin rapor edilmesi talimatını verdi. (**Bel.** 142: 170; **Şimşir** III: 449, 450; **Şimşir** 3: 109)
3. Tutuklu olduğu Malta'dan önceki gün Kastamonu'ya gelmiş olan Ağaoğlu Ahmet Bey, Ankara'ya gitti. Açıksöz'de bugün yayımlanan mülakatta İngilizlerden nefretini anlatacak kelime bulamadığını söyledi, Limni ve Malta hayatını anlattı. (**AS**: 2)
4. Mustafa Kemal, Sovyet Elçiliği'ne iade-i ziyaret yaptı (**HM**: 3). ★ İtalyanların Antalya'dan ayrılmaları (5 Temmuz) nedeniyle, Antalya Belediyesi, İtalyan subaylarına bir çay ziyafeti verdi (**HM**: 5).
5. **Tevhidiefkâr**: Yunan'ın zebunkeşliği. —Karamürsel'in akibeti. —Günün en mühim meselesi: Taarruz edebilirlerse nereden başlayacaklar? **Sebilürreşat**'ta Eşref Edip: B.M.M.'nin sayın üyelerine: Tanzimatçılık bu memleket için felaket olmuştur. **Karagöz**, Yunan askerlerini dövenle ezen Mustafa Kemal'e sesleniyor: Harmanın civcivli zamanı paşam. Kıvamı gelse de samanını beraber savursak. **İkdam**: İsmet Paşa'nın cepheleleri teftişi.

3 - PAZAR

1. Resmî olmayan görüşmeler yapmak üzere Avrupa'ya gönderilmiş olan Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, Paris'ten Mustafa Kemal'e gönderdiği raporda, Fransız Hükümet yetkilileri ile yaptığı görüşmeyi anlattı. Fransızların Misak-ı Millî çerçevesi içinde Türklerle anlaşmaya istekli olduklarını, Türkiye'yi tutanların sosyalistler, katolikler ve muhafazakârlar olduğunu,

Yunanlıların mevkiinin hergün biraz daha düşerken İtalya ve Fransa'da Türklüğün büyük bir şeref kazandığına belirtti (Şimşir 5: 124)

2. Yunanistan'a arabuluculuk önerisi yapıldığını ve bunun reddedildiğini gazetelerden öğrenen İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'ne teşekkür etti. Yunanistan'ı şikâyet ederek büyük devletlerden Yunan saldırısının önlenmesini rica etti. (Şimşir 3: 63)
3. Ankara Bakanlar Kurulu, 12 Haziran'dan başlayarak, Karadeniz kıyılarındaki bütün ilçelerin savaş bölgesi ilan edilmesini kararlaştırdı. 12 Haziran'da Hükümet, bir Yunan çıkarması ve çıkarmanın buradaki Rumlardan destek alması ihtimaline karşılık Rum erkeklerin iç bölgelere nakledilmesini kararlaştırmıştı. (PM, 4. Ks. 21)
4. Harington'dan Londra'ya: Yarın İzzet Paşa'yı görerek, onun aracılığı ile Mustafa Kemal'e bir mesaj göndereceğim. Benimle buluşmayı istiyorsa İnebolu açıklarındaki Ajax gemisine gelmesini isteyeceğim. Söylediği her şeyi zapt edeceğim. 6 nüsha imzalatıp size postalayacağım. Görüşme Yunan saldırısı başlamadan yapılmalıdır. Yoksa Mustafa Kemal'in Ankara'dan ayrılma şansı çok az olur. (Şimşir 3: 110)
5. İzmir Karşıyaka'da bulunan Yunan Kara Ordusu Genelkurmay Başkanı Dusmanis, büyük devletlerin "Savaş ve düşmanca hareketlerin ertelenmesi" konusundaki önerileri üzerine düşüncelerini soran Kral'a bir rapor vererek Küçük Asya Ordusu Kumandanı Papulas'ı sert bir biçimde suçladı. Yunan ordusunun Sevr Anlaşması'yla Yunanistan'a verilen yerlerin korunmasıyla yetinmesini, Türk ordusu imha edilmedikten sonra Anadolu'da ilerlemenin boşuna olduğunu savundu. (Dusmanis: 343) ★ Eski Başbakan Venizelos, arabuluculuk önerisinin kabulünü tavsiye etti (Jaeschke 1: 155).
6. Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un yabancı bir kaynaktan öğrendiğine göre, iki Bolşevik atlı tümeni Sivas dolaylarında, iki piyade tümeni ise Erzurum yakınlarında görülmüş. Bristol, bir ABD Savaş gemisinin İzmit'te Yunan birliklerinin yaktığı 15 köy gördüğünü de yazdı. (Duru: 125)
7. Açıksoz'de İ. Habib: En hayırlı kanun men-i müskirat kanunudur. —İzmit'te, Marmara etrafında katliâm. Hakimiyeti Milliye: Taarruz mu? —Yunanlılar kendilerini sigorta ettirmek istiyorlar. —Bir Japon-Rus harbi eşliğinde miyiz? —Mustafa Kemal Paşa'nın Rus Elçisi'nin ziyaretini iadesi. Tevhidiefkâr: İzmit'in zaptındaki başarı, Ankara'yı İstanbul'a manen ve maddeten bir kat daha yaklaştırmıştır. Vakit: Yunanlılar Karamürsel'i nasıl işgal ve tahliye ettiler? —Amerikan gazeteleri Avrupalılara, Yunanlıların başarısı için yardımcı olmayı tavsiye ediyor. Peyamı Sabah: Yunan taarruzu başladı mı, başlamadı mı? Rumca Proya (İstanbul'da): Yunan ordusu Hristiyanlık için çarpıştığından, Avrupa'nın vekili olması tabiidir. Yoksa Yunanistan bu işi kendi kendine çeviremez. Her ne karar verilirse verilsin, Yu-

nanistan haklı çıkarılacaktır. (PM: 35) **İkdam:** Düşmanlığın halledileceği yer Atina'dır.

4 - PAZARTESİ

1. Harington, Dışişleri Bakanı İzzet Paşa aracılığı ile Mustafa Kemal'e bir mesaj göndererek İzmit veya İnebolu'da bir İngiliz savaş gemisinde onu dinleyebileceğini bildirdi. İzzet Paşa mesajı Hamit Bey'e verdi. Hamit Bey, haberi doğrulamak için Yüksek Komiser Yardımcısı Rattigan'la görüştü. Bu görüşmeye karşı olan Rattigan gururlu konuştu. İngiltere'nin gerektiğinde Kemalistleri ezebileceğini ileri sürdü. Hamit Bey, raporunu, mesajla birlikte Harington'un sağladığı Speed gemisi ile birlikte Zonguldak'a gönderdi (**Şimşir 3:** 113)
2. Kocaeli Müfrezesi, Yunanlıların boşalttığı Karamürsel'e girdi. Karamürsel 25 Haziran 1920'de İngilizler, daha sonra da 3 defa Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Son Yunan işgali 29 Haziran'a olmuştur. Yalova'nın da boşaltıldığı haber alındı. (**Genkur.** 36; **TİH II/4:** 163)
3. Karadeniz'de nakliyata engel olamayan Yunanlılar Ereğli'yi bombaladılar (**Soğucalı:** 61).
4. 28/29 Haziran'da çevrildikleri Zeytin kışlasından kaçmayı başarabilen Ermeniler, Andırın'ın kuzeydoğusundaki Sarmısak Dağı'nda askerler ve halk tarafından sarılarak pusuya düşürüldü. Bir kısmı ele geçirildi. Bir kısmı kuzeydeki sarp dağlara sığındı. Bunlardan bazıları da sonradan birer ikişer teslim olacak, diğerlerinden 20'si 6 Eylül'de bir sazlıkta sıkıştırılarak öldürülecek, kaçmayı başarabilenler Eylül ortalarında Kilis'ten Fransız bölgesine geçebileceklerdir. (**Saral:** 128)
5. İki İngiliz tutsağı daha Trabzon limanında serbest bırakıldı. Tutsaklardan 10'u 1 Temmuz'da bırakılmıştı. (**Şimşir 2:** 432)
6. Ankara İstiklal Mahkemesi, Ethem ve kardeşleriyle birlikte isyana katılıp, Ethem'den aldığı mektuplarla Yörük Ali ve Demirci Mehmet Efe'yi isyana kışkırtmaktan suçlu gördüğü İhtiyat Asteğmeni Recep oğlu Hasan'ın idamına, aynı suçtan yargılanıp suçları sabit görülemeyen diğer 3 sanığın beraatine karar verdi (**HM:** 5).
7. Elcezire Arapları adına Elcezire Vatan Hareketi Başkanı Hacim imzasıyla gelen telgrafta, din birliğinden dolayı Türkiye'den ayrılmak istemedikleri bildirildi. Birkaç Abaza'nın Yunanlılarla birlik olduğunu duyan Anadolu Abazaları, Meclis'e tel çekerek içlerinden çıkmış birkaç "alçağın" yaptıklarını Müslümanlık ve Abazalık adına lanetlediler, emperyalizme karşı savaşan Meclis'i desteklediklerini bildirdiler.
8. Vahdettin'in tahta çıkışının 3. yıldönümü. Yapılan açıklamada, Padişah'ın kutlamaları kabul edeceği bildirildi. Top atılmayacağı, tören ve şehrayın ya-

pılmayacağı, yalnızca camilerin ışıklandırılacağı belirtildi. Bazı yerler, bayraklarla donatıldı. Önceki yıl Padişah'ın tahta çıkışı Sivas ve Erzurum gibi şehirlerde de kutlanmış, Mustafa Kemal de kendisine bir telgraf çekmişti. Geçen yıl ise içinde bulunulan durum nedeniyle tören yapılmamıştı. (TV: 4203; İkdam: 5)

9. Dr. Nazım, Enver Paşa ile birlikte geldiği Moskova'dan Avrupa'da bulunan Cavit Bey'e yazdığı mektupta, yolculuğunu ve Moskova'daki hayatı anlattı. Emperyalizme karşı mücadele için Sovyetler'den yardım istediklerini belirtti ve Ankara Hükümeti'nin kendilerini yurda sokmama kararını eleştirdi. (Tanin 22.11.1944)
10. Memurların yargılanmasıyla ilgili kanunun bazı maddelerinde işaret edilen Danıştay'ın görevini üstlenmek üzere Meclis'te 6 ayda bir, iki ayrı kurul seçilmesi bir kanunla kabul edildi (CR: 20).
11. Peyamı Sabah: Millî kuvvetler taarruza başladı mı? Yunan taarruzu muammalı bir renk aldı. Vakit: Saldırı emri verildi mi, verilmedi mi? İkdam'da Yakup Kadri: Ankara Yolunda...Her adımda bizi onlardan ayıran bir uçurum var. Son zamanlarda halka doğru gitmek isteyen İstanbullu gençlik, kendisinden çok şey feda etmeye, ruhunu temizlemeye mecburdur (ayrıca, Karaosmanoğlu 1: 48) Açıksöz'de İ. Habib: Köy Sevgisi: Köylüyü seversen onu kazanmaya bak. Kalbine gir. Kalbini ona açarak, onu kendine eşit tutarak. —Mısır'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin fotoğrafları. Hakimiyeti Milliye: Yeni İtilaf siyaseti ne olacak?

5 - SALI

1. İtalyanların Antalya ve Muğla bölgelerinden çekilmeleri tamamlandı. Bu Bölgede kaldıkları sürece İtalyanlar, diğer işgalci kuvvetlerden farklı hareket etmişler, hastaları parasız muayene ettirerek, yol yaparak, cami onararak, kredi vererek halkın gönlünü kazanmaya çalışmışlardı. İtalyanlar, Ege bölgesinde Yunanlılara karşı Türklere destek de vermişlerdi. Antalya 28.3.1919'da, Muğla 23.7.1919'da işgal edilmişti. (HM: 5, 7; İncedayı 2: 120; Tansel, AKS: 62; Gnkur. 8)
2. Ümraniye'de toplanan 500 kişi Sivas Valiliği ve Merkez Ordusu kumandanlığı'na başvurarak, bağılıklarını bozacak hiç bir hareketleri olmadığı halde, kendilerine sürülen isyancı ve şaki lekesini silmek için vatan savunmasına katılmak istediklerini, cepheye gönderilmelerini, can korkusuyla dağlarda kimsesiz kalan çoluk çocuklarının aklıktan ölmemesi için genel af ilan edilmesini istediler (Tepeyran: 80) ★ Sivas Valisi Hazım Bey, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın silahı olan Müslümanlardan Koçkiri Aşireti üzerine kullanılmak üzere bir emniyet teşkilatı kurulması ile ilgili emrini İçişleri Bakanlığı'na bildirerek bu konuda görüş sordu. Cevap "Kanuna aykırıdır." Nurettin Paşa emrinde ısrar edecek ancak Hazım Bey, bunu kanuna aykırı bularak reddedecektir. (Tepeyran: 65)

3. Zonguldak'a gelen bir İngiliz torpidosu General Harington'dan Mustafa Kemal'e bir mesaj getirdi. Mesajda Harington'un Mustafa Kemal'le görüşebileceği, bunun için resmî yetkisi olmadığı, ancak Mustafa Kemal'in söylediklerini bir İngiliz zırhlısında dinleyebileceği anlatıldı. (Söylev II: 471; Bayur 2: 214).
4. Anadolu Ajansı, İstanbul'da Mustafa Kemal imzasıyla, Mustafa Sagir'in asılması ve Anadolu'daki İngiliz casus şebekesi hakkında iki bildiri yayımlandığı haberini yalanladı. Yalanlamada, bunların Anadolu Hükümeti'nin dış ilişkilerini bozmak için uydurulmuş olduğu ileri sürüldü. (AS, HM: 6)
5. Moskova'da, Enver Paşa'nın başında bulunduğu İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadi, bir bildiri yayımladı. Bildiride, dörtte üçü Müslüman olan 500 milyonluk halkın hürriyete doğru hareketini cemiyetin memnurlukla gördüğü, İrlanda savaşçıları ile ilişki içinde olduğu belirtildi. "Biz ihtilal için hazırlanalım. Birlikte kurtulalım" dendi. (Tanin: 24,25.1.1945; Tunçay: 464)
★ Enver Paşa'dan Cavit Bey'e mektup: Harici teşkilatımız pek iyi bir yolda ilerliyor. Anadolu ile şekerrengiz. Mesela biz, Buhara'da bir hükümet kurarak orada toplanmalı imişiz. Anadolu'nun aldığı yola barıştan sonra karşı koymayı düşünüyoruz. Şimdi bir gürültü çıkarmayı düşünmüyoruz. (Tanin: 4, 5.1.1944)
6. Lenin, "emekçi yığınları -sömürge ülkelerde köylüler- hâlâ geri kalmış olmalarına rağmen dünya devriminin önümüzdeki evrelerinde çok önemli bir devrimci rol oynayacaklardır" dedi. İkinci ve İkibuçukuncu Enternasyonal'e bağlı partilerin sömürge ülkelerindeki hareketi daha hâlâ önemsiz bir ulusal ve tamamen barışçı bir hareket olarak ele almalarını eleştiren Lenin "Yeryüzünde yaşayan insanların şaşılacak derecede büyük bir çoğunluğu şimdi bağımsız, faal devrimci bireyler olarak ilerlemektedirler" dedi.
7. Yenigün: Hint-Afgan hududunda ihtilal hareketleri. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal: Niçin muvaffak olamıyoruz? —Yunan taarruzunun esrarı devam ediyor. Vakıf: Konstantin neden hâlâ cepheye gidemedi? Hakimiyeti Milliye: Asi Ethem'le birlikte çalışanların yargılanmaları. —İstanbul Darülfünunu, Yunanlıları protesto etti. Açıksoz'de İsmail Habib: Köylü ruhu: Sen açık bir kitapsın, ama ah o kitabı okumayı öğrensek. İkdâm: Tıbbiyemizde kadın.

6 - ÇARŞAMBA

1. Harington'un 4 tarihli mektubunu bugün alan Mustafa Kemal, buna verdiği cevapta, tam bağımsızlık ilkesi kabul edilirse onunla görüşebileceğini, görüşmenin denizde değil karada yapılabileceğini bildirdi. Ankara ile hâlâ resmî ilişki kurmaya yanaşmayan İngilizler, bu mektubu cevapsız bırakacaklardır. (Söylev II: 473; Bayur: 97; Bel. 142: 170; Şimşir 3: 117; Bayur 2: 215.)

2. Yunanlılar Orhangazi'yi boşaltarak Gemlik'e çekildiler. Kasaba bir Türk keşif kolu tarafından işgal edildi. (TİH II/4: 164)
3. Batı Cephesi'nde, Yunanlıların ileri harekete geçmek için hazırlıkları haber alındı (Özkul: 35) ★ Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, birliklere yayımladığı emirde, bütün Yunan ordusu Anadolu'ya çıkarılsa, Batı Cephesi Ordusu'nun düşmanı yenebileceğini, bunun için başta gelen şartın ordunun saldırı yeteneği olduğunu bildirerek bir aylık eğitim programı hazırlanmasını emretti (Aykut: 30; Ulusoy: 12).
4. Karabekir'in Ankara'ya bildirdiğine göre, Sovyetler'in Ankara eski Elçisi Mdivani'nin Tiflis'e dönüşünde Roikom merkezinde yaptığı açıklamalar ele geçirildi. Bu açıklamalara göre Türkler Batı Cephesi'nde işlerini bitirince Kafkaslar'a yönelebilirler. Kendi nüfuzları altında bir Kafkas federasyonu istemektedirler. Sovyetler, Azerbaycan'daki kuvvetlerini tedricen Türkiye sınırına yığmalı, Komünist Partisi'nin Türkiye'deki faaliyetini güçlendirmek için para ve zahmetten çekinmemelidir... Karabekir'e göre, bu konuşma Menşevikler tarafından da uydurulmuş olabilir (Karabekir 1: 914).
5. İzzet Paşa, Mustafa Kemal'in 29 Haziran tarihli mektubuna verdiği cevapta, önce söz vermiş olmasına rağmen İstanbul Hükümeti'nde görev alışını savundu. "Ankara'da size hak verir görünmüştüm" dedi. İzzet Paşa, bakan arkadaşlarını savunarak onların yurdun esenliğinden başka bir şey düşünmediklerini anlattı. (Söylev II: 443)
6. İldam'da Yakup Kadri: Ilgaz'ın eteğinde: Anadolu'da bu harbe, gerek uzaktan, gerek yakından katılmayan tek bir fert kalmamıştır. Bin türlü mahrumiyet ve meşakket içinde yaşayan bu halkın yüzünde henüz ufakık bir yorgunculuk belirtisi yoktur. (Ayrıca, Karaosmanoğlu 1: 52) Vakit: Bir Yunan subayı anlatıyor. Yunanlılar Sakarya'da (Adapazarı'nda) nasıl yenildiler? Yenigün: İran'da İngiliz siyaseti nasıl iflas etti. —Yunanlılar Karamürsel'i kâmilan yaktılar. —İtalyanlar Antalya'mızı tahliye ettiler. Açıksöz: Yunan canavarlığı gittikçe artıyor. Karamürsel'i kâmilan yaktılar. —İ. Habib: Meşrutiyetin amacı halkçılıktır. 13 yıl meşrutiyet içinde yaşadık. Onu 13 dakika kafamızda yaşatamadık. Hakimiyeti Milliye: İngiltere'nin Doğu'da barış istediği konusunda deliller yeterli değil. Yunanistan'ı İzmir'e çıkarırken bunu bize ültimatomla bildiriyordu. Şimdi Yunanistan'ın İzmir'den çıkmasını hafif bir arzu şeklinde bildiriyor. İsmet Paşa'nın ordusu, bu arzuyu mecburî bir gerçeğe dönüştürecektir, onu bekleyelim. —İzmir'de devamlı ve müthiş patlamalar. —Bağdat ve Şeria projeleri ve gayeleri. —Fransız gazeteleri Churchill'in Hüseyin'i Türklere karşı hareket ettirerek Müslümanlar arasına ayrılık sokmak istediklerini yazıyorlar. The Times: Lenin Türkiye'nin koruyucusu oldu. (Jaeschke 1: 156) Karagöz'de eşeğe ters binmiş olarak cepheye giden Kral...

7 - PERŞEMBE

1. İzmir'de toplanan Yunan Savaş Konseyi, Yunan ordusunun Kemalistleri Ankara'ya kadar kovalayabileceği kararını çoğunlukla aldı. Saldırı yarın başlayacak. (Sonyel II: 173) ★ 10 Haziran tarihli saldırı planı, Yunan birliklerine geçirildi (MN 1922: 192).
2. Gece (6/7) Orhangazi kasabası Yunanlılardan geri alındıysa da bugün 4. defa işgal edildi. Orhangazi 5 Eylül 1922'de kesin olarak kurtarılacak. (Gnkur. 20)
3. Batum'u sınır dışında sayan, onun yerine Artvin'i il yapan ve Üç İl'de (Kars, Ardahan, Artvin) idare kuruluşunu yeniden düzenleyen yasa kabul edildi. Üç İl'de bucak müdürleri, eskiden olduğu gibi halk tarafından seçilecek. (ZC 11: 172; Düstur 3/2: 97) ★ Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, her evde bir Türk bayrağı bulundurulması konusunda bir yasa önerisinde bulundu (ZC 11: 150). ★ Kabul edilen 132 sayılı yasaya göre askerden firar edenlerin yanlarında götürdükleri askerî elbise ve teçhizat bedeli, memleketlerindeki malları satılarak karşılanacak (ZC 10: 168-171; HM: 8; CR: 20; Düstur 3/2: 91; Müderrisoğlu: 352)
4. Mustafa Kemal'in dünkü cevabı İngilizleri müşkül durumda bıraktı. İngiliz İşgüderi Mr. Rattigan, İzzet Paşa'yı ve Hamit Bey'i ziyaret ederek ilk görüşme isteğinin Mustafa Kemal'den geldiğinde ısrar etti. Mustafa Kemal'in millî sınırlar içinde tam bağımsızlık istemekle aklını mı kaçırdığını sordu. Dışişleri Bakanı İzzet Paşa, Ankara'nın temsilcisi Hamit Bey'e dönerek "Bu çocukça bir çılgınlık dememiş miydim? Büyük bir devlet böyle bir şeyi nasıl kabul eder?" dedi. Rattigan, Hamit Bey'e, İngiltere'nin diğer İtilaf Devletleri'nden ayrı hareket etmeyeceği için Ankara ile görüşme sorununa kapanmış gözüyle bakılabileceğini söyledi. (Şimşir 3: 123; Bayur 2: 216; Kürkcüoğlu: 203; Himmetoğlu I: 341)
5. Son Osmanlı Meclisi'ne Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan Antep mebusu olarak girmiş eski İttihatçılardan, Ermeni tehirci olayından servet sahibi olmuş Ali Cenani Bey, tutuklu olduğu Malta'dan İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir mektup yazdı: Milliyetçilerin savaşına katılmaya asla niyetim yok. Parlamento üyelerinin çoğu Ankara'ya geçti ve Mustafa Kemal Paşa'ya katıldı. Kemalistler köylerimi yağma ettiler. Antep'in geleceği Müttelikler'ce saptanıncaya kadar tarafsız kalmayı tercih ederim... (Ali Canani Bey, Malta'dan döndükten sonra yeniden Meclis'e girecektir.) (Şimşir 2: 363)
6. İngiliz Genelkurmayı'nın raporu: Anadolu'da kesin bir Yunan zaferinden emin değiliz. Yunanlılara daha çok yardım yapılmalı, Türklerin dışardan yardım alması engellenmeli. (Şimşir 2: 152)

7. İstanbul Belediye Başkanlığı'na Adana eski valilerinden Celal Bey atandı (4 Mart 22'ye kadar). Celal Bey'den önce bu görevi, 24 Şubat'ta atanan Mehmet Ali Bey yürütüyordu. (TV: 4206; Ziyaoğlu: 274)
8. **Hakimiyeti Milliye:** İtalyan askerleri vapurlarına bindiler. —Tavassut konusunda: Müttefikler'in notası, Yunanlıların cevabı. —Yunanlılar büsbütün kudurdular. —Çocukları himaye. **Açıksöz:** İzmir'de büyük bir patlama. **Öğüt:** Fransa'da emperyalizm aleyhtarlığı. **Güleryüz:** Yunan tarihi, Kral'ın Anadolu seferini ve İzmir'i ilhakını nasıl kaydedecek? —Rumca Neologos gazetesini taklit: Bizim Türkler içinde yalnız bir dostumuz var, o da Ali Kemal Bey... **İkdam:** Muharebeye ne için ve nasıl girdik?

8 - CUMA

1. Yunanlıların 4. genel saldırısı: Yunan 3. Kolordusu Bursa'dan Kütahya yönüne saldırıya geçti. 12. Tümen yakıcı bir sıcak altında 40 km. yürüyerek Sivaslı'ya geldi. Yunan genel karargâhı da İzmir'den Uşak'a naklediliyor. Yunan Veliahtı'na geçtiği yerlerde yerli Rumlar coşkun sevgi gösterileri yaptılar. Kral İzmir'de kalmış bulunuyor. İlk Yunan saldırısı 2 Haziran 1920, ikincisi 6 Ocak 1921, üçüncüsü 23 Mart 1921'de başlamıştı. Bugün Yunanlıların ileri hareketiyle başlayan savaş, Kütahya-Eskişehir Savaşları olarak adlandırılacak ve 25 Temmuz'da Türklerin Sakarya doğusuna çekilmesiyle sonuçlanacaktır. (Özalp: 181; Arif: 82; İ. Hakkı: 56; PS: 11; İkdam, Vakit: 12, 13; Aykut: 29; Doğan: 40; Hrisochoos: 87; Andreu: 21; Andre: 28; Nicolopulos: 9; BTDD 20: 55)
2. Yunanlıların ileri harekete geçmesi üzerine Batı Cephesi Komutanlığı, Orhaneli'nde halk arabaları ile kasaplık hayvanların düşman eline geçmemesi için gerekli tedbirlerin alınmasını emretti (TİH II/4: 186)
3. İngiliz İşgüderi Rattigan'ın raporu: "Enver Paşa Bolşeviklerin ajanıdır. Kemalistler de tamamen Bolşeviklerin avucunun içindedirler". Rattigan, tarafsızlık politikasının terk edilerek Yunanistan lehine tavır alınmasını da önerdi (Şimşir 3: 125) ★ Lord Curzon Rattigan'ın bir raporuna cevap vererek Mustafa Kemal'le görüşmenin bir Hükümet konusu olduğunu bildirdi, kendisinden talimat alınmaya kadar Mustafa Kemal'e cevap verilmemesini istedi (Şimşir 3: 126; Bayur 2: 218).
4. Bütün Hindistan Hilafet Konferansı, 5.000 temsilcisinin katılımıyla başladı. Yarından sonra sona erecek konferansta, Müslümanların İngiliz ordusunda görev almaması, İnönü Zaferi'nden ötürü Mustafa Kemal'in kutlanması, Türkiye için yardım toplanması, İngilizler Türkiye'ye karşı askerî harekâta geçerse, Hindistan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi kararlaştırıldı. (Bayur 2: 356; Sinha: 118)
5. **Yenigün:** Bugün bir sene oluyor ki güzel Bursamız Yunanlıların pis ayakları altındadır. **Peyamı Sabah:** Bolşeviklerin Yunanlılardan bir suali: Yu-

nanistan Sovyet Rusya ile harp halinde mi bulunuyor? Gunaris bu suale menfi cevap verdi. **Vakit:** Çorap sökülüyor. —Ankara devletlerle anlaşmak istiyor. Yakında İngiltere ile de resmî görüşmelere başlanması muhtemel. **Hakimiyeti Milliye:** Çok acıklı bir yıldönümü: Bursamızın (geçen yılki) düşüşü. Millî ordumuz Bursa'yı alır. Yunanistan'ın yaptığına on misli şiddet ve hiddetle cevap verir. Hainler de cezalarını bulur ama Bursa'nın sızısı, ruhlarımıza doldurduğu hiddet hiç bir zaman gitmez. —İzmir'deki patlama yüzünden Yunanlılar birbirlerine girdiler. —Boyunduruktan kurtulan Türkiye'nin yükselmesi: Memleketimizde uzun bir inceleme yapan bir Amerikalı: Mustafa Kemal, Doğu'nun Washingtonu'dur. **Sebilürreşat:** Bolşevizm'i kabul edemeyiz. **İkdam:** İznik civarındaki savaşlar. —Bekir Sami Bey'in Morning Post'a demeci.

9 - CUMARTESİ

1. Yunanlıların işgal altındaki bölgelerde yaptıkları zulümler hakkında Meclis'te kin dolu konuşmalar yapıldı. Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey kürsüde gözyaşları içinde yaptığı konuşmada, Yunanlıların Bursa'yı yacaklarını söyledi ve tedbir alınmasını istedi. Dışişleri Bakanı'nın açıklama yapması istenerek genel görüşme açıldı. Bakan, Yunan zulümlerine karşı hükümetin protestolarını okudu. Söz alan mebuslar, "en iyi protesto kan ile yazılanı olacaktır. Zulümlere ses çıkarmayan Padişah 'vahideddin' değil 'muzuriddin'dir. Domuz... Zamanı gelince millet ona mevkini gösterir... Asıl düşman İngiltere'dir. Müslüman dünyasından yardım isteyelim... Türkiye, ezilen milletlerin kurtuluşuna öncülük yapıyor" gibi konuşmalar yaptılar. Söz alan 20 mebusun konuşması ve verilen 50 önerenin görüşülmesi için oturum 11 Temmuz Pazartesi gününe ertelendi. (ZC 11: 187-217; HM: 10; AS: 11; İkdam: 13)
2. Dün 4. büyük saldırılarına başlayan Yunanlıların bir tümeni Yenişehir'e, diğeri İnegöl'e kadar ilerledi. Yunan Genel Karargâhı Uşak'a taşındı. (KASÖT: 347; Hrisohoos: 787; Ulusoy: 12; İncedayı 1: 73)
3. Dışişleri Bakanı Curzon, İngilizlerin Mustafa Kemal'le görüşmede isteksiz olduğunu Paris ve Roma temsilcilerine bildirdi. "Mustafa Kemal, görüşme isteğinin İngilizlerden geldiğini söylüyor, bu tamamen asılsızdır. Millî sınırlar içinde tam bağımsızlık istiyor. Önerileri bütünüyle kabul edilemez. Hükümetimiz cevap vermeden önce Fransa ve İtalya'ya danışmak istiyor." İstanbul'daki Yüksek Komiserlik de, Mustafa Kemal'in aşırı isteklerde bulunduğu konusunda Fransız ve İtalyan meslektaşlarını ikna etti. (Şimşir 3: 128)
4. Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti Başkanı iken İngilizlerce tutuklanıp Malta'ya götürülen ve bir süre önce serbest bırakılan Cihangiroğlu İbrahim Bey, Mutasarrıf Behçet Bey'in yazısıyla Kars Belediye başkanlığına atandı (Bel. 189-190: 147).

5. **The New York Times:** Mustafa Kemal denen Türk düzenbazı, İtilaf Devletleri'ni birbirine düşürmeye çalışıyor. Küstah Türk paşasının istekleri arasında savaş öncesi duruma dönülmesi de var. (**Ulagay:** 139) **Açıksöz'de** İ. Habib: Millet hükümeti: Millet bir güneş, hükümet bir arzıdır. —Yunan ordusu çöküş arefesinde. **Vakit:** İttihat ve Terakki'nin son kongresinde merhum Talat Paşa'nın konuşması ve açıklamaları. **Öğüt:** Dahiliye Vekili Refet Paşa ile mülakat. **Karagöz'de** kendisinin cephede beklendiğini söyleyen Papulas'a Kral'ın yatakta cevabı: Sen onu bırak şimdi. Hazır gelmişken şu tahtakurularını ayıkla! **İkdam:** Yunanistan'ın temsilcisinin demecine cevap. —Mustafa Kemal Paşa, ecnebi matbuat mümessillerine kısa kadar Yunanlılarla sulh olacağını söylemiştir. —Yakup Kadri'nin Anadolu izlenimlerinden: Kastamonu.

10 - PAZAR

1. Yunanlıların asıl saldırıları başladı. 2 Tümen Bursa'dan İnönü yönüne, 2 Tümen Uludağ üzerinden Tavşanlı yönüne, bir tümen Gediz'den Kütahya, 5 tümen Altıntaş'tan Seyitgazi, 1 tümen de Afyon yönüne, hareket etti. Yunan Üçüncü Tümeni Eskişehir doğusunda keşif saldırıları yapıyor. Yenişehir ve İnegöl düştü. Türk 12. Kolordusu, oyalama savaşları yaparak çekiliyor. Diğer birlikler, ne kadar olduğu bilinmeyen düşmana karşı savunma önlemleri alıyor. Yunanlılar Orhaneli'ni ikinci defa işgal ettiler. (İlki 21 Mayıs 1921). Domaniç de Yunanlıların eline geçti. (**AS:** 11; **HM:** 12; **İkdam:** 13; **Gnkur:** 19, 20, 46; **Nicolopulos:** 12; **Belen:** 328; **Aykut:** 33; **Altay:** 286; **Özkul:** 35; **KASÖT:** 329; **Andre:** 28; **Altay 2:** 13; **İncedayı 2:** 137; **TİH II/4:** 198; **Büjak:** 212)
2. Yunan saldırısının başlamasıyla Batı Cephesi birliklerinin 20 Mayıs'ta başlayan eğitimi yarıda kaldı. (**Özkul:** 34) ★ İsmet Paşa, yayımladığı emirde, başlamakta olan savaşın Türk bağımsızlık savaşının kesin sonuçlu çarpışması olabileceğini bildirdi (**TİH II/4:** 196; **Aykut:** 37).
3. Türklerin ve Yunanlıların Batı Anadolu'daki kuvvetleri: İnsan: 122.131-126.510, Tüfek: 60.103-66.300, ağır makinalı 432-3100, hafif makinalı: 236-3100, top: 162-410, uçak; 4-20... (**İncedayı 1:** 70. **TİH II/5-1:** 62'de Yunanlıların Anadolu'daki kuvveti: 5.500 subay, 178.000 er, 75.000 tüfek, 2084 hafif makinalı, 684 ağır makinalı tüfek, 368 top, 18 uçak, 1380 kılıç, 48.900 hayvan, 840 kamyon).
4. Yunanlıların büyük bir katliâma hazırlandıkları haberi üzerine Mütteliklerin İstanbul'da hazırlayıp gönderdiği kurul, Gülnihal Vapuru ile alevler içinde yanan İzmit'e geldi. Kızılhaç temsilcisi M. Gehri'nin raporuna göre İzmit'te 7.400 Türk öldürülmüş bulunuyor. 3.000 Türk de Fransız okuluna sığınarak kurtulmuş. (**Mısırlıoğlu 2:** 168)

5. Ankara ile görüşmelerin yararına inanan ve buna hükümetini de inandırmaya çalışan Harington, Londra'ya telgrafında Ankara ile görüşme kapılarını kesin olarak kapamış görmediğini, sabırsızlıkla talimat beklediğini bildirdi (**Şimşir 3: 125**).
6. ABD Başkanı Harding, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'ya Uzakdoğu'da silahsızlanma çağrısı yaptı. Devletler çağrısı benimserse toplantılar Washington'da yapılacak. (**Müderrişoğlu 2, I: 123**)
7. **Öğüt:** Beklediğimiz Yunan taarruzu başladı. Harbin mağduru Bulgaristan ahvaline dair. —Rusya'da mühim bir hadise: Troçki'nin tevki. **Hakimiyeti Milliye:** Bıçak kemiğe dayandı. Cephe ötesinde akan kan artık durmalıdır. —Ahmet Ağayef: Kuvayı milliyeye memleketi ve Malta'dan bizi kurtardı. **Vakit:** Artık kabak tadı verdi. Dün de Rumca gazeteler saldırının başladığını yazdılar. **Açıksöz'de** Yakup Kadri'nin Anadolu ihtisasları. —İ. Habib: Millet hükümetinde gaye: Orduda yaptığımızı, diğer şubelerde de yapmalı. **Peyamı Sabah'ta** A. Kemal: Sulh sulh!

11 - PAZARTESİ

1. Başbakan Fevzi Paşa, Yunanlıların ileri harekete geçtiğini ve dün çarpışmaların başladığını Meclis'e haber verdi. "Savaşın şiddetli ve inatçı bir biçimde olacağı anlaşılıyor" dedi. Önceki günkü oturumda bazı mebusların "Yunan zulmü durmazsa Anadolu'daki Rumlar karşılık görecektir, diyen protestolar çekelim" önerisine Hükümet adına karşı çıkarak "Düşmanlarımızın derekesine inmeyelim. Adaletimizi daima göstereyim. Bu, kazanacağımız davamızda en parlak bir örnek olacaktır" dedi. Şiddetle alkışlandı. (**ZC 11: 236; AS, HM: 12; Vakit: 14**)
2. Yunan 3. Tümeni, Gediz nehri üzerinde dün Türk kuvvetlerinin havaya uçurduğu köprüyü onarak ilerledi. 11. Tümen de Köprühisar'a vardı. 4. Tümen, Savran'da Türk direnişini kırarak Teke Yayla tepelerini işgal etti. (**Ulusoy: 12; İncedayı 1: 73; KASÖT: 329, 347; Hrisohoos: 87**)
3. Mustafa Kemal-Harington görüşmesinin suya düşmesi üzerine Atina gazeteleri bayram yapıyor. Atina Büyükelçisi Granville'in bildirdiğine göre bu gazeteler, Yunan Hükümeti'nin, arabuluculuk teklifini reddetmesini de çok haklı buluyorlar. (**Şimşir 3: 138**)
4. Karabekir, Mustafa Kemal'e, Yeni Anayasa Tasarısı ve Müdafaa-i Hukuk Grubu hakkında kaygılarını bildirdi, Hoca Raif Efendi'nin de bunlara katıldığını ekledi. Şûra esasına göre teşkilat yapmanın ve cumhuriyet ilan etmenin ülkede kargaşalık yaratacağını ileri sürdü. Mustafa Kemal'den siyasî partilerden uzak kalmasını istedi. (**Karabekir 1: 918; Söylev II: 438. Cevap 20**)
5. Bağdat Hükümet Meclisi, Emir Faysal'ı krallığa seçti (**Jaeschke 1: 156**).

6. Fransız Parlamentosu'nda Başbakan Briand'ın "Ankara'ya bazı tavizler verilebilir. Türk milleti yaşayacaksa tam bağımsızlığı içinde yaşamalıdır" sözü alkışlarla karşılandı (**İkdam**: 13). ★ Belçika'nın İstanbul Orta Elçisi De Welle raporunda, Fransız siyasetini eleştirdi. Orta Elçi, önce Yunanlıları destekleyen Fransızların, Yunanlıların İngilizlere kayması üzerine, Orta Doğu'da sarsılan nüfuz çıkarları uğruna bağımsız Türkiye'nin kurulmasına taraftar olduklarını yazdı. (**Kerman**: 38)
7. **Peyamı Sabah**: Bursa'da şiddetli savaşlar başladı. —Uşak Cephesi'nde bir çevirme hareketi. **Vakit**: Uşak cephesinde birliklerimizin saldırısı ve önemli bir başarı(?). **Tevhidiefkâr**: Pazarköy alındı. —Gemlik'e doğru. —Akinlarımızın kuvvet ve şiddeti artıyor. —Ankara'daki Rus Sefiri'nin itimatnamesi. **Yenigün**: İleri! —Son Yunan saldırısı başladı: İki buçuk aydan beri bile-nen kılıçlarımız hamdolsun düşmana son kahredici darbeyi indirme fırsatını buldu(!) **Öğüt**: Üçüncü Yunan taarruzu başladı. Allah bizimledir. **Hakimi-yeti Milliye**: Allah'ın inayetine sığınıyor ve süngümüzün kudretine istinat ediyoruz. **Açıksöz**: Artık bu canavarlığa bir nihayet verilmelidir. —İ. Habib: Kendi kendini idare. Nasihat vermeyi, konferansı bırakalım. Biraz halkı kendi kendine bırakalım. Kendini idareyi düşe kalka öğrenir. **İkdam**: General Pellé Cenapları ile mülakat: Fransa cihan sulhü için Türkiye'nin faydalı bir unsur olarak kendisine yardım edeceğini zannetmektedir.

11/12 - PAZARTESİ/SALI

1. Uşak'ta, gece ayışığı altında. Yunan karargâhı son hazırlıklarını yapıyor. Er-ler şarkı söylüyor, oyun oynuyor, değerli eşyalarını subaylara emanet ederek adreslerini veriyorlar. (**Nicolopulos**: 14)

12 - SALI

1. Yunanlıların bütün Batı Cephesi'ndeki saldırısı başarıyla devam ediyor. Türk ordusuna düşmanı oyalayarak çekilme emri verildi. Gediz, Yunanlılar tarafından 4. defa işgal edildi. Türk ordusu, Kütahya kuzeyinde Seyitömer'de yeni bir mevzi tutarak tahkimata başladı. (**Andreu**: 26; **İncedayı** 1: 77; **Altay** 2: 13; **Ulusoy** 13; **Aykut**: 43; **Aykut** 2: 21; **Özkul** 37; **KASÖT**: 329; **Büjak** 212; **Nicolopulos**: 14 "Yunan tarihinin parlak zafer sayfaları"; **İ. Hakkı**: 57; **TİH** II/4: 205).
2. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, ordusu bölgesindeki askerî ve mülkî erkâna yayımladığı emirde, savaş bölgesi ilan edilen yerlerden iç bölgelere göç ettirilecek Rumların evlerini terkederek eşkiyalık yaptıklarını bildirdi, mecburî göçe, Ordu ve Samsun'daki, kadın ve çocukların da dahil edilmesini emretti, sevk sırasında kadınların ırzına saldıranların şiddetle cezalandırılacağını ihtar etti. 18 Haziran'da bölgedeki Rum erkeklerin iç bölgelere nakline başlanmıştı. (**PM**. 4. Ks.)

3. Lord Curzon, Mustafa Kemal'in Harington'la ancak tam bağımsızlık ilkesi üzerinde görüşebileceğine ilişkin 6 Temmuz tarihli cevabını düşmanca ve adeta küstahça bir davranış olarak nitelendirdi (**Şimşir 3**: 132).
4. Komünist Enternasyonal'in 3. Dünya Kongresi'nde Türkiye Komünist Partisi temsilcisi Süleyman Nuri "Türkiye bağımsızlık hareketinin Doğu için büyük önemi vardır. Ankara Hükümeti, Müttefikler'e karşı silahlı bir bağımsızlık savaşı yürütürken her türlü komünist hareketi bastırmaya çalışıyor. Sahte TKP provakasyon amacıyla kurulmuştur. Millî bağımsızlık hareketi devam ettikçe onu desteklemeliyiz" dedi. (**Tunçay**: 258; **Bursalı**: 21, 59)
5. Mustafa Kemal, Piyer Loti'ye gönderdiği bir cevap yazısında, rahatsızlığından ötürü geçmiş olsun dedi, Türkiye'ye karşı gösterdiği ilgiye teşekkür etti (**Şimşir 5**: 127).
6. **Peyamı Sabah**: Kuvayı Milliye Gemlik'i kurtardı. Bursa her taraftan demir bir çember içine alındı. **Vakit**: Anadolu'nun İngiltere ile ilişkileri: Harington'un Mustafa Kemal'in söyleyeceklerini dinlemesi mümkün ise de siyasî görüşmeler yapması mümkün değildir (İngilizlerin açıklaması). **Tevhidiefkâr**: İzmir'de Yunan askerleri arasında isyanlar. **İkdam**'da Yakup Kadri: Ankara, Moskova, Londra gibi siyaset âleminin üç büyük merkezinden biridir. Mazlum ve mağdur milletler için ilâhî nefhanın estiği yerdir. (ayrıca: **Karaosmanoğlu 1**: 55) **Yenigün**: Silah başına! —Zafer bizdedir. Onların başlarında kralları varsa bizim de Allahımız var. **Yeni Adana**: Bir daha talihini denemek üzere ileri atılan Yunan sürüleri, kahraman ordumuza beklediği fırsatı verdi. Ordumuz bu defa son ve kesin savaşını şan ve şerefle yerine getirecek. (Coşar, **MMB**: 79) **Hakimiyeti Milliye**: Son tecrübe: Milletin ruhunda ve İsmet Paşa'nın askerlerinde bu yüce iman ve selabet yaşadıkça ve Yunan sürülerinde maneviyat kırıklığı devam ettikçe, düşmanı daha on kere kahr ve perişan etmeğe muktediriz. —Taarruz bütün cephelerde başladı. **Açıksöz**'de İ. Hami: Yunan Kralı şimdi, milletin reyine başvur-sun. Emin olunuz ki, Yunan milleti, harp yapmamak şartıyla bir çeribaşının bile kral olmasına rey verecektir!

13 - ÇARŞAMBA

1. Türk ordusunu daha fazla kuvvet toplamasına fırsat kalmadan ezmek amacıyla başlayan Yunan saldırısı devam ediyor. Türk ordusu çekiliyor. Afyon 4. defa, Yunan 4. Tümeni tarafından işgal edildi. (Kurtuluşu 27 Ağustos 1922). O zamanki adı Sinanpaşa olan Sincanlı, Pazarcık (Krş. 14, 17), Bilecik, Emet (Krş. 17), Altıntaş da Yunan işgali altına alındı. Yunanlılar Porsuk Çayı'nı geçtiler. Türk ordusu, yarın için karşı saldırıya hazırlanıyor. (**HM**: 14; **İkdam**: 16; **PS**: 17; **TİH** II/4: 220; **MN** 1922: 192; **Aykut**: 48; **Aykut 2**: 25; **İncedayı 2**: 137; **Andre**: 35; **Nicolopoulos**: 19; **Hrisohoos**: 89; **Andreu**: 29; **Ulusoy**: 14; **İ. Hakki**: 56; **KASÖT**: 349; **Doğantan**: 40; **Özkul**: 41; **İncedayı 1**: 79; **Macario**: 52; **Gnkur**. 3, 8, 14, 46)

2. General Harington'un İngiliz Savaş Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Ankara'nın Bolşeviklere teslim olmadığı, Aksine Bolşevik tehlikesinin farkında olduğu, Mustafa Kemal'in çok güç durumda bulunduğu, Enver Paşa'nın Bolşevik takviye kuvvetlerinin başında Ankara'ya gelerek darbe yapmak istediği, Ankara'ya gönderilen Bolşevik silahlarının durum uygun düştüğünde bir darbe için de kullanılabileceği ileri sürüldü. (**Kürkçüoğlu**: 135, 136)
3. Afganistan Emiri Emanullah Han, Mustafa Kemal'e gönderdiği bir "muhabbetname"de, Afgan ordusunu düzene koymak için bir Türk asker kurulu istedi. Mektupta Rusya'daki esirlik hayatından dönen 3 Osmanlı subayının Afganistan'a gelip çalıştıkları, ancak izin alıp yurtlarına döndükleri anlatıldı. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası I**: 341)
4. İtalya, İngiltere'nin 9 tarihli başvurusuna cevap vererek, Mustafa Kemal'e karşı birlikte hareket edilmesini, iktisadî haklardan vazgeçilmeyeceğinin ona kesinlikle anlatılmasını istedi (**Şimşir 3**: 130; **Kürkçüoğlu**: 205).
5. İngiliz Atina Elçisi'nin bildirdiğine göre, Atina'da Hükümet yanlısı ve muhalefetteki Venizelos yanlısı gazeteler, kesin zaferden emin olduklarını, hedefin İstanbul olacağını yazıyorlar. Yalnız sosyalist bir gazete (Rizospastis), bu iyimserliğin saçma olduğunu, kesin zaferin bile saçma ve kısır olacağını yazıyor. (**Şimşir 3**: 162)
6. Yunan-Ermeni işbirliği. Ermeni Generali Torkom, Yunanistan'ın Londra Büyükelçisine bir mektup yazarak Ermenistan ve Yeni Doğu adlı haftalık bir gazetenin yayına başlamak üzere olduğunu, Doğu'da Yunan ve Ermeni emellerini desteklemeyi amaçladıklarını bildirerek çeşitli ülkelerdeki Yunan elçilerine bildirilip gazetenin Yunan asıllı kişilere ulaştırılmasına aracılık yapılmasını istedi. Elçi'nin gizli sirküleri (5 Ağustos): Maddî ve manevî bakımdan desteklenmesi... (**Kitsikis**: 187) ★ Amerika'daki Rumlar, Anadolu Rumlarının Türk yönetiminden kurtarılarak Amerika tarafından himaye edilmesini istediler (**PM**: 34).
7. İstanbul'daki Bulgar temsilciliğinden hükümetine: İngiliz kumandanlığı Varna'dan birkaç defa Kemalistlere Tüfek ve makinalı tüfek kaçırıldığını bildirmektedir. Onlar bunun, görevli subayların bilgisi olmaksızın yapılamayacağına inanıyorlar... (**Velikov**: 119)
8. İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden İsmail Hakkı ve Mehmet Emin Beyler Ankara'ya geldi (**HM**: 14).
9. **Öğüt**: Ordumuz kahramanca çalışıyor. **Vakit**'te M. Zekeriya, Amerika mektubunda, Amerikan gazeteleri ve Hükümeti'nin Afgan heyetine davranışından yakınıyor. **Tevhidiefkâr**: Nihayet taarruza başladıkları anlaşılıyor. —İsmet Paşa zaferden emindir. **Yenigün**: Kahrolsun Kral!.. Eskişehir kapı Yunan'ı bekliyor ve içeriye almak üzeredir. Zafer Allah'la beraber olan

bizdedir. **Hakimiyeti Milliye:** İlk kuvvetli çarpışmalar başladı. —Yunan saldırısı karşısında Avrupa fikirleri. —Müttefiklerin askerî uzmanları Yunanlıların zafer kazanamayacağından emindirler. **Açıksöz'de** İ. Habib: Yunanistan son kozunu oynuyor. Anadolu, o koca orduya mezar olacak. Biz, bu harbi, ülkemizi istiladan, hayatımızı cellattan, tarihimizi yıkılmaktan kurtarmak için yapıyoruz. (ayrıca, **Sevük:** 32) **Peyamı Sabah:** Kuzeydeki Yunan saldırısı gösteriş içindir. —Ali Kemal: Bu belayı def etmek için bir yandan silahla direnirken öte yandan Devlet-i Muazzama ile iyi münasebetler kurmalıyız. **Karagöz'de** Mustafa Kemal'le Karagöz'ün sinek avlar gibi Yunan askeri avlayışı ve cepheye gitmemek için ayak direyen Kral. **İkdam:** İngiltere-Türkiye.

14 - PERŞEMBE

1. Türk Yunan Savaşı dün akşam kaldığı yerden şiddetlenerek devam etti. Türk ordusu Yunan ordusuyla temasa geldi. İnatçı bir savunmadan sonra Türkler çekildiler. Sert kayalık tepelere karşı Yunan boruları durmadan hücum marşı çalıyor. Süngülerini aynı anda birbirlerine saplamış ve aynı anda düşmüş erlerin ölümlerine rastlandı. Yunanlılar **Pazarcık'ı** işgal ettiler (krş. 13, 17). Tavşanlı da düştü. Öte yandan İzmit yakınlarında bulunan bir Türk tümeni, Trikopis kuvvetlerinin terkettiği Yenişehir'i aldı, 12 yük kamyonunu zaptetti. 12. Grup bölgesinde Kolonkaya-Oluklu Tepe birkaç sefer el değiştirdi. (HM: 15; İncedayı 2: 137; TİH II/4: 234; BTTD 20: 57; Nicolopulos: 22; KASÖT: 361; Ulusoy: 15; Özkul: 48; Hrisohoos: 90; Anderu: 29; Gnkur: 47)
2. Meclis'te heyecanlı görüşmeler yapıldı. Gönüllü mebuslar cepheye gitmeye başladılar. Meclis, ayrıca, savaşta yararlığı görülecek mahkûmların kalan cezalarının affedilmesini kararlaştırdı. (ZC 10: 261-274; Düstur 3/2: 94; AS, HM: 15).
3. Heyecanlı bir toplantı yapan Yunan Parlamentosu'nda bütün partiler Yunan saldırısını alkışlarla karşıladılar (Şimşir 3: 163).
4. Fransa, İngiltere'nin 9 tarihli başvurusuna cevap verdi: Mustafa Kemal'in istekleri, Paris ve Londra'da öngörmüş oldukları ilkelerden pek farklıdır. Tasarlanan görüşmelerin yapılması halinde bunları Mustafa Kemal'e hatırlatalım.(Şimşir 3: 131; Kürkcüoğlu: 205)
5. Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa, Sivas Valiliği'ne gönderdiği yazıda, Koçkiri aşiretleri üzerine gönderilmek üzere bir güvenlik teşkilatının kurulmasını yeniden emretti. Vali Hazım Bey, bu konuda daha önce aldığı emri İçişleri Bakanlığı'na bildirmiş ve bu girişimin yasaya aykırı olduğu cevabını almıştı. Hazım Bey, bu emri de bildirecek "Ümraniye hadisesi 132 köyün enkazı altında hayli zaman evvel bastırılmıştır, öldürülen 300'e yakın nüfustan başka, binlerce masum ahali açlıktan, sefaletten ölüme mahkûm

edilmiştir" diyecek, ancak Ankara'dan bir cevap alamayacaktır. Sivas'ta Nurettin Paşa'nın istediği "güvenlik örgütü" kurulmayacaktır. (Tepeyran: 65)

6. Avam Kamarası'nda Mr. T. Show, İngiltere'nin Ortadoğu'da yalnızlığa gittiğini, Hindistan'daki çıkarlarına zarar verdiğini, Türkiye ile barış yapılmadan Uzak Doğu'da bir çözüm olamayacağını söyledi. "İstesek de istemesek de, Türk halkını temsil eden gerçek Türkiye Hükümeti Ankara'dadır. Türkiye ile barışı koruyabilmek için Türkiye'ye dürüstçe kulak verilmelidir" dedi. (Kürkçüoğlu: 144) ★ Rattigan'ın Curzon'a yazısı: Askerî makamlarımız, Fransız genel karargâhının Yunan saldırısının gizli planlarını Ankara'ya iletildiğini gösterecek kesin kanıtlara sahip bulunuyor. Fransızlarla İtalyanlar, Kemalistlere silah, mühimmat ve savaş gereci sağlanmasında araç oluyorlar. (Sonyel II: 174)
7. Bir gazete olayından Yunanlılar, Edremit'te aydınları tutukladılar (G. Yetkin: 40).
8. **Öğüt:** Ciddî ve mühim muharebeler başladı. **Vakit:** Yunanlıların Uşak yönünden saldırısı, ilk günden durduruldu(!) —Konya isyanının muhakemesi. **Tevhidiefkâr:** Yunanlıların ileri harekâtı devam ediyor. —Düşman ileri harekâta devam ediyorsa Anadolu bahadırları da müdafaa hatlarında onu bekliyorlar (resimli). —Millî ordumuz fevkalade mükemmeldir. —Ebuzziyade: Türkiye meselesi ancak sulhen halledilebilir. **Hakimiyeti Milliye:** Cepheye giden kahramanlarımız, "düşmanı yumruklarımızla tepeleyeceğiz!" diyorlar. Bir yanda Anadolu'yu çapul ümidiyle gelen soyguncu bir işgal ordusu, öte yandan mert, metin, cihadımızın büyüklüğü ve kutsallığı ile heyecanlı dilaverler. Harbi kimin kazanacağını tahmin etmek zor değildir. —Büyük muharebelere doğru. —İngiltere'de sefalet. —Bir İtalyan gazetesi, kabil midir ki, yürekten doğan bir ordu imha edilsin, diyor. **Açıksöz:** Bu taarruzun da neticesi hiçtir. —İ. Habib: Orduya Hitap! Türk ve İslam ordusu! Açılan bir kasırga gibi, intikamdan bir zelzele gibi, Süleyman'dan kalmış bir arslan gibi git! **Güleryüz:** "Doktor Bey, her türlü perhizi kabul ederim fakat çayı bana men etmeyiniz." "Albayrak Mustafa çayından başka bir çay içmemek şartıyla." **İkdam:** Taleplerimiz meşrudur. Düvel-i Muazza- ma'ya karşı değildir.

15 - CUMA

1. Türklerin gece saldırılarından sonra gün, çetin çarpışmalarla başladı. Türkler araziye adım adım savunarak çekiliyorlar. Birçok ölü ve yaralı verildi. 4. Tümen'in Kurmay Başkanı Şerafettin Bey, esir düştü. Bir Yunan tümeni, Türk 3. Grubu'nun mevzileri karşısında tahkimat yaparak kaldı. Yumruçal ve Nasuhçal çarpışmaları. Türkler, 1799 metre yüksekliğindeki dağ tepelerini savunuyorlar. Afyon yakınlarında Yunanlılara ait bazı mevziler ele geçirildi. Yunanlılar ele geçirdikleri Yumruçal'ı bütün yedeklerini savaşa sokarak koruyabildiler. Bozüyük ve Tavşanlı yeniden Yunanlıların eline

geçti. Önceki gün Yunanlıların işgal ettiği Bilecik geri alındı, ancak gece yeniden Yunanlıların eline geçti. (TİH II/4: 259; Aykut: 70; Aykut 2: 33; İncedayı 2: 137; Belen: 331; KASÖT: 351, 367; Özkul: 54; Güralp: 167; Andreu: 30; Hrisohoos: 91; Büjak: 212; Nicolopulos: 25; İncedayı 1: 79; Macario: 52; İ. Hakkı: 57; Gnkur. 14; HM: 17)

2. Ankara'da Maarif Kongresi toplandı. Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'in çabasıyla toplanmış olan kongreye 250 kadar bay ve bayan öğretmen katılıyor. Kongre 21'de kapanacak. Türkiye'de öğretmen sayısı ile ilgili kesin bilgi yok. Savaştan önce, bugünkü sınırlar içindeki topraklarda 12.812 ilkokul, 153 orta dereceli okul, 17 yüksek okul bulunuyordu. Öğretmen sayısı ise 19.212'si ilkokullarda, 1.815'i orta dereceli okullarda, 368'i ise yüksek okullarda olmak üzere 21.404 idi. İlkokullarda 596.460, orta dereceli okullarda 27.461, yüksek okullarda 6.667 öğrenci okuyordu. Şimdi bu sayıların daha da azalmış olacağı tahmin ediliyor. (HM: 14, 17; İkdam: 19; AS: 22; Melzig: 111; Çavdar: 103) ★ Mustafa Kemal, Kongre'yi açış konuşmasında, eski devrin boş inançlarından, doğunun ve batının etkilerinden uzak, millî bir eğitimin gereğini anlattı. "Çocuklarımızı ve gençlerimizi yetiştirirken onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile zıt düşen yabancı unsurlarla mücadele gereği telkin edilmelidir. Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar sebatkâr oldukları tarihen sabittir. Milletimiz, silahı ile olduğu gibi, zihni ile de mücadele zorundadır" dedi. (HM: 21; ASD II: 16)
3. Anadolu Ajansı aracılığıyla Ankara Hükümeti adına yapılan açıklamada, İnebolu'da iki İngiliz binbaşı ile görüşme yapıldığı doğrulandı. Misak-ı Milli'yi kabul etmeleri şartıyla her devletle görüşme masasına oturulabileceği açıklandı. (AS: 15)
4. Harington'un Londra'ya telgrafı: Yunan gemilerine İstanbul'u üs olarak kullanma izni vermekle tarafsızlığı kendimiz bozmuş olacağız. Milliyetçileri kızdıracağız. Yunan ilerlemesini durdurduktan sonra bize saldıracaklar. Mustafa Kemal'le görüşme kapısının kapanmasına karşıyım. (Şimşir 3: 135, 195)
5. Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa, Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarına gönderdiği bir yazıda, Sovyet yardımıyla ilgili bilgiler verdi. Yazıya göre, Türkiye'nin istediği 50 milyon altın rubleye karşı ilk yılda 10 milyon verilmesi kabul edildi. Bunun 4 milyonu bugün alınarak Trabzon Kumandanı Seyfi Bey'le Kars'a gönderildi. 1.600.000 altın Ruble, silah satın alınmak üzere Stockholm'e gönderildi. 14 Mayıs'ta alınan 240.000 altın Ruble ise elçilikte alıkonuldu. Bu yılın alacağından kalan 4.600.000 liranın ise, Avrupa ile girilen siyasî ilişkilerden ötürü ödenmesinde zorluk çıkarılıyor. Ali Fuat Paşa, Moskova'da elçiliğin açılışından önce yapılan yardımlarla ilgili bilgi topladıklarını da belirtti. (Atatürk'ün Millî Dış Politikası I: 344; TİH VII: 169)

6. **Peyamı Sabah:** Yunanlılar kuzeyde ilk engele çarptılar. **Vakit:** Yunanlıların ileri hareketi zorluklarla karşılaşmaya başladı. **Tevhidiefkâr:** Büyük meydan muharebesi ne vakit? Düşman saldırısı Kütahya'mıza yönelmiş görünüyor. **Açıksöz:** Taarruz geliyor. —İ. Habib: Kazanacağımızdan niçin eminiz, çünkü bir gayemiz var. Mutlaka muzaffer olmak! Başka hiç bir ihtimali düşünmemekten doğan bir emniyet. **Hakimiyeti Milliye:** Düşman başını taş a çarpmağa başladı. —Madam Gaulis, Türk yiğitliğini büyük bir takdir dili ile anıyor. **Yeniğün:** Türkiye'nin yeni devri. Kahraman Türk, yüce hakkı ve hürriyeti için harbediyor. Şüphe yok ki zafer bizimdir. **Le Temps**'in askeri eleştirme: Yunan saldırısının sonucunu görebilmek için iki hafta daha beklemek gerekir (**HM:** 23). **İkdam:** Yunan saldırısından endişe etmiyoruz. Hakkından ve kuvvetinden emin olanlara mahsus bir huzur ve sükûnetle o bizim harbi bekliyoruz ve o harpte Anadolu kahraman ordusunun düşman hakkında son kararını vereceğine itikat ediyoruz.

16 - CUMARTESİ

1. Kütahya bölgesinde bütün cephede düşmanla temasa gelindi. Şiddetli bir savaş başladı. Birinci ve İkinci Yunan Kolorduları saldırılarını yenilediler. Bir Yunan tümeni 3. Fırka'ya saldırdı. Yunanlılar Altıntaş-Seyitgazi arasında bulunan Nasuhçal tepesini kuşattılar. Batı Cephesi Komutanı, birliklere asıl mevzileri olan Eskişehir'in doğusuna çekilmeleri emrini verdi. (**Aykut:** 97; **Altay:** 288; **TİH II/3:** 296; **Belen:** 331; **KASÖT:** 331, 343, 351, 373; **İ. Hakkı:** 57, 62, Elde ihtiyat kalmadığından kuşatmayı durdurmak güçleşmişti. Türk ordusu Yunan çemberinden kurtuldu) ★ Çekilme, artçı kuvvetlerle oyalama savaşları yapılarak gerçekleştiriliyor. Papulas, yayımladığı günlük raporda, gerileyen Türk birliklerinin merhametsizce takip edildiğini, Kütahya'yı saran çemberin başarıyla kapanacağını umulduğunu bildirdi (**Baykoç:** 7; **Ulusoy:** 16; **Hriso-hoos:** 94; **Büjak:** 213; **Andreu:** 30). ★ Dördüncü Fırka Kumandanı Yarbey Nazım Bey şehit oldu. ★ Nazım Bey'in rütbesi Meclis'te albaylığa yükseltildi. Naşı Hacıbayram avlusuna gömüldü. (Daha sonra Ankara Şehitliği'nde 1 numaralı mezara nakledilecektir.) Çevresinde çok sevilen ve beğenilen bir subay olan Nazım Bey'in Kurtuluş Savaşı başlangıcından beri, özellikle Bolu İsyanı'nın bastırılmasında ve İnönü Savaşları'nda büyük yararlığı görülmüştü. (**MN** 1922: 192; **ZC** 11: 304; **İdikut:** 123; **Aykut:** 87; **Özkul:** 54 "15 Temmuz")
2. Albay Fahrettin Bey (Altay) Süvari Kolordu Komutanlığı'na atandı (**Altay:** 283).
3. Bursa'nın Yenişehir kasabası Yunanlılardan kurtarıldı. Son olarak 10/11 Temmuz'da işgale uğramış olan Yenişehir, 24 Temmuz'da yeniden Yunanlıların eline geçecek. (**HM:** 18 **Gnkur:** 20) ★ Gece (16/17) Üçsaray'da Yunan kuvvetlerine bir baskın yapıldı. Yunanlılar, birçok ölü ve yaralı bırakarak panik halinde kaçtılar. (**Andreu:** 36)

4. Yunan eski Başbakanı Venizelos, Paris'ten Atina'da General Deglis'e yazdığı mektupta, Yunan Hükümeti'nin Müttefiklerin arabuluculuk önerisini reddetmekle suç işlediğini bildirdi. "Müttefiklerimizin yardımı olmadan ben nasıl Türkiye'ye karşı savaş ilan edebilirdim? Şimdiki hükümetin, düşmanlığı sona erdirecek bir anlaşma yapmaktan başka çaresi yoktur" dedi. Böylece mümkün olanların kurtarılacağını belirtti. (Rentis: 57; Roda: 163)
5. Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa, Hopa'dan Ankara'ya gönderdiği şifrede, Enver Paşa ve arkadaşlarının Moskova'ya gelmeden önce Berlin ve Roma'da topladıkları kongrede aldıkları kararları bildirdi. Buna göre İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı, her biçimde emperyalizmle mücadele edecek, bunu kabul eden Müslüman ve Müslüman olmayan bütün milletler ve sınıflarla işbirliği yapılacak. İslam ülkelerindeki bütün teşkilatla Anadolu'nun mücadelesine yardım edilecek. Buna izin verilmeyen ülkelerde de çalışılacak... (Şimşir 5: 128) ★ Enver Paşa da Moskova'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Türkiye'ye yardım sağlamak için yaptığı çalışmaları anlattı. İttihatçıların sınıır dışı edilmelerinden duyduğu üzüntüyü belirtti. İktidarda gözlerinin olmadığını, kapitalist emperyalizme karşı İslam'ın kurtuluşu için çalıştıklarını, gerekli gördükleri anda Türkiye'ye gireceklerini bildirdi. (Tanin: 25.2.1945; Cebesoy 2: 231)
6. Başbakan L. George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, içten bir Yunan dostu olduğunu tekrarladı. İngiltere'nin Türk ayaklanmasını bastırmak için Anadolu'nun dağlık yerlerine kadar ordu gönderemeyeceğini belirtti. "Tek bir ışık vardır, o da her iki tarafı sonuna kadar vuruşturmaktır" dedi. (Şimşir 3: 140)
7. Meclis, 138 sayılı yasa ile Batı cephesinde askeri harekât alanında aşarın toplanması biçimini değiştirdi. Buna göre, köy veya mahalle ihtiyar meclislerince seçilecek iki kişi, tarla veya harmanlarda bulunan ürünlerin miktarını tahmin edecek, aşarın vergiyi karşılayacak kısmı ürün olarak, mükellefin kabulü halinde para olarak ödenecek. 31 Temmuz 1922'de bu usul 1922 yılı için de geçerli sayılacak, ancak Yunan işgali nedeniyle hükümet buralardan ne ürün ne de para alamayacaktır. ★ Meclis, bedelli askerlik yasa tasarisını görüşmeye devam ediyor (ZC 10: 288-296; Düstur 3/2: 97; Müderisöğlu: 345).
8. **Vakit:** Kütahya önlerinde şiddetli savaşlar oluyor. Ordumuz, cepheyi kısaltmakta ve savunmayı daha etkili hale getirmektedir. —Amerikalı muhabir Hayet: Ankara'da her şey yolundadır. **Tevhidiefkâr:** Anadolu ricalinin zafere tam imanı var. **Öğüt:** Harp harekâtı ordumuz için elverişli sahadadır. **Peyamı Sabah:** Kütahya güneyinde muharebe başladı. Kuvayı millie muntazaman çekiliyor. **Zhizn Natsional Nostei** dergisinde Sultan Geliev'in yazısı: Mustafa Suphi ve eseri (Tunçay: 199). **Karagöz'de,** İnönü Damga Müdüriyeti'ne damgalanmaya gelmiş Yunanlılara: "Geçen sefer sizin mua-

melenizi yapıp bitirmedim miydi, yine mi geldiniz?” “Paşam bari bunlara kızgın damga basalım da bir daha buralara uğramasınlar.” **İkdam**: Düvel-i Muazzama tarafsızlığını koruyacaktır.

17 - PAZAR

1. Eski Frigya'nın başkenti, 40.000'e yakın nüfusu olan Kütahya, Albay Çuroyanis kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Evlere beyaz bayraklar, Belediye binasına ise Yunan bayrağı çekildi. Yunan Veliâhtı ve kurmayı Kütahya'ya girdiler. Hristiyan azınlık tarafından gösterilerle karşılandılar. Papulas, tam itaata karşılık halka güven ve özgürlük vadetti. Albay Būjak'a göre Yunanlılar Kütahya'da 5.000 esir, 168 top ve cephane arabası ve 2.000 deve ele geçirdiler. (**KASÖT**: 381; **Būjak**: 214; **İncedayı** 1: 83; **Macario**: 53) ★ Yunan 11. Tümeni Bilecik'e geldi (**KASÖT**: 333; **İncedayı**: 83; **İ. Hakkı**: 63). ★ Emet (Krş. 13), Simav, Pazarcık, Seyitgazi (Kr. 19) kasabaları Yunanlıların eline geçti (**TİH** II/4: 337; **Aykut**: 100).
2. Yunan ordusuna Türk ordusunu imha etme emri verildi. Akin savaşları yeniden başladı. Türkler, karşı saldırılarla Yunan mevzilerini sökemediler. İsmet Paşa, ne yapması gerektiğini Genelkurmay'dan sordu. Seyitgazi doğusuna geçmeye izin istedi. Fevzi Paşa en zinde kuvvetlerle Eskişehir-Ayvacık doğusunda toplanılmasını emretti. Kütahya ile birlikte bütün savunma mevzileri Yunanlıların eline geçti. Batı Cephesi Komutanlığı bunalım içinde. Yunanlıların aldığı rapora göre Türk askerler isyan etmiş, çadırına bomba atıp Başkomutan'ı yaralamışlar, kurmay başkanını da öldürmüşler... (**HTVD** 67, ves. 1490, 1491; **Aykut** 2: 51; **Stratigu**: 2; **Aykut**: 100; **TİH** II/4: 337; **Apak** 2: 239; **Nicolopulos**: 34; **Hrisohoos**: 93; **Andreu**: 34; **HM**: 18, 19)
3. Mustafa Kemal, Batı Cephesi Karargâhı'na gitmek istediğini İsmet Paşa'ya yazdı ve trenle Eskişehir'e hareket etti. Oradan cephe karargâhına gitti ve düşmanı altetmek için zaman kazanmak gerektiğini söyledi (**TİH** II/4: 360; **Altay**: 290)
4. **Yenigün**: Muallimler Kongresi açıldı. **Hakimiyeti Milliye**: İlahî Nur: İsmet Paşa'ya: Bir kere daha fedakârlık saati çaldı. Bir kere daha ölüm ile karşı karşıya geliyoruz. (Müfide Ferit) —Dün pek kanlı ve bizim için başarılı çarpışmalar devam ediyordu. —Krallarıyla beraber papazları da cephe. **Açıksöz**: İlk muvaffakiyet haberleri gelmeğe başladı. —Muallime ve Muallimler Kongresi. —Kızanlık İslam halkı, Hilal-i Ahmer'e 49.400 lira bağış topladı. **Vakit**: Anadolu hazırlığını tamamlamıştır. Kocaali harekâtı, Yunanlıları saldırıya sevk etmek içindi (!). **Öğüt**: Harbin kızgın anları. Muharebe son şiddetle devam ediyor. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal de Türk zafere rinden yana: “Tam bir ahenk, gönülden bir ittifak ile zafer haberlerini beklemeliyiz. Nasibimiz harp, ümidimiz zaferdir. **İkdam**'da Yakup Kadri,

“Mustafa Kemal Paşa” başlıklı yer yer sansür edilmiş yazısında, Çankaya’da onunla görüşmesini anlatıyor. **Sebilürreşat**: Zafer müminlerindir.

18 - PAZARTESİ

1. Yunan uçakları çukurlar ve Alanyunt istasyonlarından sonra bugün de Eskişehir İstasyonu’nu bombaladılar. Üç Tepeler’de yapılan savaşlarda 1. Süvari Komutanı da içinde olmak üzere Yunanlılar 4 subay 70 er ölü verdiler. Yunan birliğinde panik ve çekilme... Türkler Üç Saraylar’daki bazı mevzileri işgal ettiler. Yunan 14. Alayı da 4 subay, 57 er ölü verdi. Bu küçük başarılarla rağmen savaş Türklerin aleyhine geliyor. Türk ordusu düzensiz bir biçimde çekiliyor. Fırarlar arttı. Mustafa Kemal, Karacahisar’da İsmet Paşa ile görüşüyor. Savaş kaybedildiğine göre, ordunun Sakarya doğusuna çekilmesi, bunun halkta yaratacağı moral bozukluğunun göğüslenmesi kararlaştırıldı. Orduya çekilme emri verildi. İsmet Paşa öğleyin “ileriye ve geriye” yayımladığı ve son ere kadar duyurulmasını istediği genelgede düşmana karşı yığınak ve hareket planının tamamlanmakta olduğunu, başarı temelinin birliklerdeki düzenin korunması olduğunu, en son ere kadar, askerî hareket sonuçlarının kesin bir güvenle beklenmesine yürekten inandırmak gerektiğini, hiç bir yanlış davranışı bağışlamayacaklarını bildirdi. (HM: 19; HTVD 67, ves. 1494; Altay: 190; Aykut: 121; Aykut 2: 53; TİH II/4: 366; TİH II/5-1: 4; BTDD 20, ves. 58; İ. Hakkı: 63; KASÖT: 389; Hrisohoos: 48; İncedayı 1: 84) ★ 8 makinalı tüfek, 4 skoda, 3 krup, 1 sahra obüsü, top mermileri ve çeşitli malzeme Başören’de Yunanlıların eline geçti (Andreu: 35).
2. Yunanlılar Trabzon’u bombaladılar (Peker 1: 437).
3. Kütahya’nın alındığı, Yunan Parlamentosu’nda bir kanun tasarısı görüşülürken Başbakan Gunaris tarafından müjdelendi. Uzun süren alkışlar oldu, gösteriler yapıldı. Oturuma, yarına kadar ara verildi. Kral’a çekilen telgrafta “Şanlı ve muzaffer millî ordunun Kütahya’yı işgal haberi dolayısıyla Yunan Millet Meclisi, şanlı muzaffer başkumandana şükranlarını, heyecan ve gururla arzeder. Yaşasın millî ordu, yaşasın Kral! denildi, (Nicolopoulos: 31, 33)
4. Amiral Bristol, Mustafa Kemal’e bir telgraf göndererek Samsun’dan, kadın, yaşlı, çocuk dahil 10.000 Rum’un iç bölgelere sevk edildiği haberini aldığını, Rumları bu göçebe tabi tutmanın Türkiye’nin davası için zararlı olacağını bildirdi, insanî duygularla bunun durdurulmasını rica etti. Yusuf Kemal imzasıyla 21’de verilen cevapta, göç ettirilenlerin kadın, çocuk değil, eşkiya olduğu öne sürülecektir. (PM 5. Ks. 1)
5. General Harington, İzmit’teki askerî tedbirlerini bildirdiği raporunda “Yunan saldırısı başarısızlığa uğrayınca Milliyetçiler İstanbul’a gelmekte gecik-

- meyecektir. Mustafa Kemal'e cevap verip vermeme konusunda hâlâ karşılık vekliyorum" dedi. (**Şimşir** 3: 135)
6. Felah Grubu, İstanbul'dan, Ankara'ya bir Bulgar subayının gelmek istediğini bildirdi. Sofya'dan İstanbul'a gelmiş olan Bulgar Orduları Süvari Müfettişi General Martofun fırsat bulursa gezisini Ankara'ya kadar uzatacağı belirtilerek bu gezinin kolaylaştırılması istendi. (**Himmetoğlu** I: 225)
7. Yaşadıkları askerde olan Hristiyan azınlıklardan askerlik bedeli alınmasına ilişkin kanun, 11 red oyuna karşılık 178 oyla kabul edildi. Hükümet, bu yolla hazineye 5 milyon gelir sağlayacağını umuyor. Hristiyanlardan bedel, malî durumlarıyla orantılı bir biçimde alınacak. (**ZC** 11: 296, 317)
8. Samsun, Çarşamba, Bafra, Kavak, Terme ilçeleri Müdafaa-i Hukuk yönetim kurulları toplanarak Canik Livası Merkez Kurulu Başkanlığı'na Ömer Efendi'yi seçtiler (**Umur**: 46).
9. Ordu'ya bağlı Akkuş halkından 10 kişi, Rum eşkiyası tarafından öldürüldü. Akkuşlular, 47. Alay'ın ağırlığını taşımaktan dönen arabacılara katılmışlardı. Rum baskınına uğrayan 4 yolcu da parça parça edildi. (**Asarkaya**: 141)
10. **Yenigün**: Millî mücadelemiz bütün şiddetiyle devam ediyor ve edecektir. —Muallimler Kongresi'nde. **Peyamı Sabah**: Kütahya etrafında savaşlar. **Tevbidiefkâr**: Kütahyamız etrafında çabalanıp duruyorlar. —Afyonkarahisar başarısı doğrulandı. —Papulas yine yalan söylemeye başladı. —Fevzi Paşa'nın millete beyanname. **Açıksöz**: Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri'nin bir mektubu (ve ilk kez resmi): Silahlarımızın kuvvetiyle Bursa'ya kavuşacağız. —Hilal-i Ahmer'e yardımda vilayetimiz birinciliği kazandı. —İ. Habib: Malta'da tutuklu "edip" in ölmektense zelilane yaşamayı tercih ederim" sözünü eleştiriyor: "iğrenç!..." (ayrıca **Sevük**: 35) **Hakimiye-ti Milliye**: Düşman, uğradığı ağır kayıplar karşısında dünden beri hücumlarını gevşetti. —İki cephe: Cephelerde felah ve istiklal ordusu Yunan'la mücadele ederken Ankara'da muallimler ordusu cehle karşı müdafaa programını hazırlıyor. —Bulgarlar ve özellikle Sırplar, Anadolu'daki mücadeleyi önemle izliyorlar. —İstanbul'da İngilizler, cebren alamadıkları Boğazlar'ı savunmaya hazırlanıyorlarmış. —Cepheye giden Ruşen Eşref'in yazısı: Yol boyunca... Anadolu'da Şeyh Sunusi'den, millet vekillerinden, askerlerle memurlardan köylülere kadar herkes vatan rüyaları görüyor... gördüklerini öyle yorumluyor. Önümde ateş ve kan, ceset ve Allah bilir büyük zafer var... İstanbul'da ezip bitirdik sanıyorlardı, Ankara'da gördüler ki yine tammışız. Bu saldırı o dinç varlığıdır. (**Ünaydın**: 11) **İkdam**: Bilecik'te imha edilen Yunan kuvveti. Amasya'da Pazartesi ve Perşembe günleri yayımlanan **Hakikat** gazetesinin 28. sayısı: Yunanlıların son taarruzu: Yunanlılar bu saldırıyla kendilerini körü körüne karanlık bir girdaba sürüklüyorlar. Bu taarruz da millî azmimiz önünde akim kalacak.

19 - SALI

1. Eskişehir düştü!... Türk ordusunda durum giderek kötüleşti. Batı Cephesi birlikleri, sabah erkenden, 30.000 nüfuslu ve önemli bir ulaşım kavşağı olan Eskişehir'i boşaltmaya başladı. Saat 17'de boşaltma tamamlandı. Çekilme düzensiz oldu ve birliklerde moral çöküntüsüne yol açtı. Erkenden ileri harekete geçen Yunan birlikleri, Eskişehir'i ve Seyitgazi'yi (Krş. 17) işgal ettiler. (HM: 20, 21; PS: 23; TİH II/4: 391; Aykut: 28; Aykut 2: 55; İncedayı 2: 139; Stratigu: 2; Belen: 332; Bujak: 215; Hrisohoos: 106; HTVD 67, ves. 1496; Nicolopulos: 37, 40; Altay 2: 14; KASÖT: 381; Doğan-tan: 41; Andreu: 34; Gögem: 102)
2. Tümgeneral Polimenekos, Eskişehir halkına yayımladığı bildiride "düşman"la işbirliği yapıp Yunan ordusunun güvenliğine karşı çalışanların kurşuna dizileceğini ihtar etti. Amaçlarının Kemal ordusunu dağıtıp din ve milliyet farkı gözetmeksizin herkese sükunet, güven getirmek olduğunu ileri sürdü. Yunan ordusu aleyhine çalışanların ihbar edilmesini istedi. (Nicolopulos: 42)
3. Kral II. Konstantin, yanında Prens Nikola, Savunma Bakanı N. Theodokis, İzmir Olağanüstü Komiseri Steryadis, Genelkurmay Başkanı Dusmanis ve diğer karargâh subayları olduğu halde İzmir'den Uşak'a geldi. Eskişehir'in alındığı haberi ona Alaşehir'de ulaştırıldı. (TİH II/4: 413; Nicolopulos: 41, 42 "Bütün ahali, Türk rejiminin işkencesinden kurtarıldığı için delice bir heyecanla panayır yapmakta idi...")
4. Yunan Hükümeti'nin basın bildirisi: Harekât başarıyla sonuçlandı. Kernalistler, ya kaçacak, ya teslim olacaklar, 30 bin esir aldık. (Şimşir 3: 167)
★ Yunan ordusunun Kütahya'ya girişi, Yunanistan'da 101 parça top atışı ve şenliklerle kutlandı. Şoven duyguları kabartılmış olan halk, gece sokaklarda şenlik yaptı. (Şimşir 3: 165)
5. Millî Kuvvetler Yalova'ya ve Yenişehir'e girdiler. Yalova'da son Yunan işgali 23 Şubat'ta yapılmıştı. (Özalp: 183; İncedayı 1: 85; Gnkur: 36)
6. Halil Paşa, Gürcistan'ın Tuapse kentinden Enver Paşa'ya yazdığı mektupta, Batum kıyılarından Anadolu'ya geçebileceklerini, Anadolu'daki silahlı teşkilatlarının gücü ile istedikleri kadar tutunabileceklerini ileri sürdü (Aydemir 3, III: 601).
7. Sovyet Dışişleri Bakanlığı, Sovyet Hükümeti'nin yokluğunda toplanacak Washington Konferansı kararlarını tanımayacağını açıkladı. ABD Dışişleri Bakanı Hughes, 10 Temmuz'da, Uzak Doğu sorunlarını görüşmek üzere İngiltere, Japonya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Portekiz, Çin ve ABD'nin katılacağı Washington Konferansı'nın yakında toplanacağını açıklamıştı (ÜTT III: 258)

8. Peyamı Sabah: Rumca gazeteler Kütahya'yı sözle düşürdüler... **Öğüt:** Harp vaziyeti memnuniyet bahşetmeğe devam ediyor(!). **Vakit:** Tehlike yoktur. **Yenigün:** İsmet Paşa karargâhında. —Harb tamamen lehimize bir safhaya girmiştir(!). —Afganistan'la ahdettiğimiz muahede. **Tevhidieşkâr:** Medeniyet pişdarları (Yunanlıların, zulümlerini medeniyet namına yapmalarının üzücü olduğu). —Bursa cephesindeki muvaffakiyetimiz mühimdir. **Hakimiyeti Milliye:** Ordumuz şanlı bir hareketle Yunanlılara mukabil taarruza başladı. —Gazilerimizle başbaşa. **İkdam:** Museviler, bizi mahva çalışmadılar, aleyhimizde ağızlarını açmadılar, biz de onlara iyi davranmalıyız.

20 - ÇARŞAMBA

1. Türk kuvvetleri, 13. Yunan Tümeni'nin bulunduğu sisler içindeki Çamtepe doruklarını işgal ederek Yunan kuvvetleri arasında panik yaratmayı başardı. Daha sonra Türkler, şiddetli Yunan saldırısı karşısında tepeden çekilmek zorunda kaldılar. 4 Yunan subayı ve 95 eri ölü, 16 subay ve 407 eri yaralı. Yunan kaynaklarına göre Türkler savaş alanında 560 ölü bıraktılar. Seyitgazi yöresinde Türklerin başarı kazanması bir karşı saldırının başarılı olabileceği umudunu doğurdu. Genel olarak Türk ordusunun Sakarya'nın gerisine çekilmesi devam etti. Papulas günlük tebliğinde çok miktarda araç-gereç ele geçirdiklerini bildirdi. Türk ordusu Eskişehir doğusu-Seyitgazi hattını tutarak savunmaya geçti. (TİH II/4: 413; İncedayı 2: 139; BTDD 20: 58; HTVD 56, ves. 1296; Nicolopulos: 43; İncedayı 1: 87; Özkul: 68; KASÖT: 395; Aykut 2: 58; HM: 21)
2. Millî kuvvetler, Yunan işgal hatları gerisindeki Bilecik'e girdiler (Özalp: 185; Dusmanis: 95; Gnkur. 14).
3. Yunan basın bülteninde heyecanlı haberler: 10 gün içinde 100-120 km. ilerledik. Asıl Hedef düşmana mümkün olduğu kadar insan ve malzeme kaybı verdirme. Düşman 80 km.lik cepheyi tutamadı, yığıldığı malzemeyi terk etti. 16 Temmuz'da Kütahya'yı bombaladık. Mermilerden biri Mustafa Kemal'in önüne düştü. Karargâh subaylarından 4'ü öldü, 20'si yaralandı. (Şimşir 3: 168)
4. Bir Yunan savaş gemisi Trabzon Fındıkkale'yi bombardıman etti. Karşı ateşten ötürü kıyıdan uzaklaşmak zorunda kaldı. Trabzon'da Ruslardan kalma çok sayıda silah ve mühimmat var. (TİH II/4: 539; V: 48; Karabekir 1: 929; Kalkavanoğlu: 76)
5. Harington'un 5 Ağustos tarihli raporuna göre Kafkaslardaki Kızılordu Komutanı bugün Kâzım Karabekir'e Kızılordu'nun Ankara Hükümeti'ne fiili yardım yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Ankara, gerekirse ilerde bu yardımın isteneceği cevabını verecektir. (Şimşir 3: 192)
6. Mustafa Kemal, Karabekir'in 11 tarihli mektubuna verdiği cevapta, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun başından ayrılmayacağını bil-

dirdi. Karabekir, Mustafa Kemal'den siyasî partilerden uzak durmasını istemişti. (Söylev II: 439)

7. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İstanbul'daki Yüksek Komiser Vekili'ne, Mustafa Kemal ile görüşmeye girilmemesini emretti. Talimatta "Mustafa Kemal'e cevap vermek gerekmez. Kendisi görüşmenin yapılmasına hâlâ istekliyse bundan sonraki adımı atmak ona düşer..." denildi. Mustafa Kemal, Harington'un görüşme isteğine karşılık verirken tam bağımsızlık ilkesinin kabul edilmesi şartını koşmuştu. 6 tarihli bu cevabı İngilizler küstahca bir davranış olarak nitelediler ve cevaba karşılık vermediler. İngiliz Dışişleri, 6 Temmuz'dan beri bu konuyu tartışıyor. (Şimşir 3: 133)
8. **Açıksöz'de** İ. Hami: İçte harp (Muallimler Kongresi münasebetiyle). Maarif hareketimizin ilk ve en büyük zaferi. —Düşman durduruldu. —Osman Gazi'nin feryadı (Manzume, M. Arif). **Hakimiyeti Milliye:** Ordunun kökleri milletin kalbindedir. Oradan aldığı kuvvetle muzaffer olur. İsmet Paşa Cephesi'nde Madam Gaulis Yunan vahşetini anlatıyor. —Türk Yunan savaşının ikinci safhası. —Düşman hücumu karşısında samimî bir temenni. Rus Şûralar Elçisi Natsarenus Yoldaş'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektup. **Yenigün:** İkinci Ergenekon. —Muallim ordusu. —Kızıldoru'nun Türk gazanferlerine hadiyesi. Natsarenus Yoldaş'ın Hariciye Vekili'ne mektubu. **Vakit:** Yelkenler iniyor. Endişeli günler geçti. Yunan saldırısı inhitat devrine girdi. Kahraman ordumuz, Yunan ordusunu iki yandan çevirmektedir. Uşak alınmıştır(!) **Peyamı Sabah:** Kütahya'nın işgali önemli değil. **Karagöz'de** Yunanlıların korkaklığı, Türklerin kahramanlığı temaları işleniyor. **Dergâh:** Aydınlık mecmuasının umumî bir cereyan doğuracağını asla zannetmemekle beraber, bizi Karl Marks'ın fikirleri vadisinde Garp'te ve bilhassa Rusya'da geçen sosyalizm cereyanlarından kemal-i ciddiyet ve bitarafi ile haberdar edebilirse memnun oluruz. **İkdam:** Anadolu askerî hareketi hakkında askerî yazarımızın görüşleri: Durum bizim için memnurluk vericidir.

21 - PERŞEMBE

1. Batı Cephesi Komutanlığı, Eskişehir kesiminde karşı saldırıya geçilmesini emretti. Fevzi Paşa, sol cenahın kuvvetlendirilmesini istedi. Mustafa Kemal, 12. Grup Kumandanı Halit Bey'e Kırgız Dağı'na gelmiş olan düşmana karşı bütün şiddetiyle bir saldırı düzenlemesini ve düşmanı oradan atmasını emretti. Karşı saldırıya geçildi. Kavurucu bir güneş altında, Yunanlıların eski ikmal merkezlerinden 200 km. uzakta Seyitgazi, Kanlıpınar, Muttalıp Ovası'nda şiddetli süngü savaşları oldu. "Eskişehir Savaşları" adı verilen çarpışmalarda Türkler Yunanlıları geri atamadılar ve Eskişehir'i kurtaramadılar. Kumandanlar, İnönü'de kazandıkları prestiji kaybetmemek ve milletin moralini bozmamak için çekilmekte tereddüt ediyor. Türk birliklerinde panik ve dağlımalar görüldü. Savaş alanında çok sayıda ölü var. Karşılıklı

hücumlar ancak gece yarısı durdu. Türk ordusu Sakarya'nın doğusunu tutmayı hedefleyip çekilmeye başladı. (**KASÖT**: 401 "Gurur veren zafer", "Türk ordusu ne eridi, ne dağıldı"; **Ulusoy**: 17; **Güralp**: 169; **Özkul**: 69; **Hrisohoos**: 108; **Baykoç**: 7; **HTVD** 56, ves. 1293, 1295; **TİH** II/4: 439; **İncedayı** 1: 87, 88; **Nicolopoulos**: 44 "Savaş tarihinin en büyük meydan savaşlarından biri"; **TİH** II/5-1: 4; **Trikopis** 1: 29; **Andreu**: 38; **Andre**: 47, 54; **Aykut**: 140; **İncedayı** 2: 139; **Apak** 2: 240; **Belen** 733; **HM**: 22)

2. Yunanlılar Balıkesir'e bağlı Dursunbey kasabasına 3. defa girdiler. Burası 1. defa 6 Temmuz 20'de, ikinci defa 18 Mayıs 21'de işgal edilmişti. (**Gnkur.** 12) ★ Bir Yunan torpidosu, Sinop gözetleme istasyonunu bombardıman etti (**Peker** 1: 353).
3. İsmet Paşa, bugünkü savaş özetinde, düşmanla kesin bir savaşa girişecek durumda olmadıklarını, kuvvetler arasında dengesizlik olduğunu belirtti; Genelkurmay'a, orduyu Sakarya doğusuna çekme niyetinde olduğunu bildirdi. Fevzi Paşa, bunu uygun gördüğü cevabını verdi ve Yunanlılarla birlikte hareket ettiği sanılan Ethem kuvvetlerine karşı da tedbir alınmasını istedi. Sakarya doğusunda uygun savunma mevzilerini tespit etmek üzere bir askerî kurul gönderdi. (**İncedayı** 1: 90) ★ Papulas'ın raporu: Büyük Eskişehir Savaşı, kahraman ordularımızın tam ve gurur verici galibiyeti ile sona erdi. Kaçan düşmanı Eskişehir'in 45 km. doğusuna kadar kovaladık. 40 top, birçok makinalı tüfek ve önemli sayıda cephane, malzeme, esir ele geçirdik. (**Andreu**: 44)
4. 16 Mart'ta Moskova'da imzalanan Türk-Rus Dostluk ve Yardım Anlaşması, Büyük Millet Meclisi'nde 5 red ve 1 çekimser oya karşılık 201 oyla kabul edildi ve sürekli alkışlarla karşılandı. Red oylarını, Batum'um Gürcülere bırakılmasını istemeyenler verdiler. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, kanunun görüşülmesi sırasında yaptığı konuşmada "İki türlü kapitalizm vardır. Biri istilacı kapitalizm, diğeri yurt içindeki kapitalizm. Rusya ile kapitalizme karşı yaptığımız birlik istilacı kapitalizme karşıdır. Yoksa kimse iç işlerimize karışamaz" dedi. İki ülke arasındaki esir değişimi anlaşması da onaylandı. (**ZC** 11: 321, 333, 345; **Düstur** 3/2: 102, 118; **HM**: 22; **Tev. Ef.** 30)
5. Türkiye ile Afganistan arasında 1 Mart'ta Moskova'da imzalanan Dostluk Anlaşması, Büyük Millet Meclisi'nde oybirliği ile kabul edilerek kanunlaştırıldı. Bunun "iki büyük kardeş ve bağımsız devlet arasında imzalanan ilk anlaşma" olduğu belirtildi. Dua okundu. (**ZC** 11: 318; **Düstur** 3/2: 99; **AS**: 23)
6. Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti, Ankara'dan, iki ülke arasında görüşmelerin başlamasını istedi. Türkiye Hükümeti'ne cevabî yazıda, "Bizim hayatî çıkarlarımız, Moskova Anlaşması'nın tamamlanması ve geliştirilmesi gereğini, aynı düşmana karşı ortak bir cepheye sahip olan Türkiye ile Kafkaslar

ötesi Sovyet Cumhuriyetinin temasa geçmesini sağlayan birlikler” deniyor. (Şemsutdinov: 65; Yerasimos: 386; Şimşir 3: 185)

7. Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın dış temsilciliklerine genelgesi: “Kemalist sürülerden kurtarılan Hristiyan, Musevî ve hatta Müslüman halkın sevinci tarifsizdi.” Yunan basın bülteni: “Kemalist ordunun bozgun hali son haddine ulaştı. Kütahya ve Eskişehir yenilgileri Türk ordusunu savaş dışı etti.” Stratigos: “Geriye kalan enkazın tamamen dağılması çok sürmeyecektir” (Şimşir 3: 169; Selek 2: 260) ★ Atina'da büyük şenlikler: İngiliz Atina Büyükelçisi'nin bildirdiğine göre büyük bir kalabalık sabahın erken saatlerinde İngiliz Elçiliği'ne giderek İngiltere'yi, Kral'ı ve Başbakan'ı alkışladı. Kiliseler çanlarını çaldılar, 101 parça top atıldı, ayin yapıldı. Yunan basını, Sevr Anlaşması'nın Yunanistan için yeterli olmadığını yazıyor. (Şimşir 3: 170) ★ Granville, raporunda Dışişleri Bakanı Baltacis'le görüşmesini anlattı. Buna göre Graville, arabuluculuk zamanının geldiğine inanıyorlarsa Curzon'a başvurmaları gerektiğini söyledi. Baltacis, bunun Yunan çıkarlarına aykırı ve Kemalist akımın tamamen çökmekte olduğunu ileri sürdü. (Son-yel II: 178)
8. Millî Savunma Bakanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, 16 mebusun, ordunun göstereceği herhangi bir görevi üstlenmeye hazır olduklarını, kendilerine uygun görülecek görevlerin verilmesini istedi (TİH II/4: 509).
9. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Bakanlar Kurulu'na sunduğu bir muhtırada, Malta sürgünlerinin serbest bırakılmasına karşı çıktı. Muhtırada bu Türklerin İstanbul Hükümeti'nin isteği ile sürüldükleri ve bu hükümetin vizesi olmaksızın serbest bırakılamayacakları, aksi tutumun İstanbul Hükümeti'ne ve İngiltere'nin saygınlığına gölge düşüreceği belirtildi. (Kürkçüoğlu: 170)
10. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, Bristol'un 18'de Mustafa Kemal'e yazdığı, Rumların Karadeniz kıyılarından iç bölgelere göçe tabi tutulmasından vazgeçilmesini isteyen mektubuna cevap verdi. Sevk edilenlerin kadın, çocuk, yaşlı değil, Pontos çeteleri ve eşkıyası olduğunu ileri sürdü. Bristol'un dikkatini Yunanlıların Batı Anadolu'da Türklere yaptıkları zulümlere çekti (PM 5. Ks: 2)
11. Roma'dan Türkiye'ye dönmeye hazırlanan Fethi Bey'in not defterinden: Ancak Malta'da iken bu kadar üzüntülü, yaşlı günler geçirmiştim. Pek küçük bir umut kapısı var. Büyük bir savaş meydana geldiğine dair bir işaret yok. Eskişehir'i bizimkiler savaşız terketmişlerse henüz ordu mevcut demektir. (TK 82: 743)
12. 15 Temmuz'da Ankara'da açılan ilk Maarif Kongresi, ilk ve ortaöğretimin alacağı biçim üzerindeki tartışmalarını tamamladı. Öğretimin sadeleştirilmesi, amelileştirilmesi ve yerelleştirilmesi üzerinde duruldu ve bunları bir prog-

rama bağlayacak kurul seçildi. Bakan Hamdullah Suphi Bey, Kongre'yi bir konuşma ile kapadı. Kongre'ye bay ve bayan 250 kadar öğretmen katılmış bulunuyor. (HM: 22)

13. **Öğüt:** Endişemiz yoktur. **Hakimiyeti Milliye:** Yalnız kendimize güvenelim. Zafer bu güvenle yürüyecektir. —Mevzilerine kuvvetli bir şekilde yerleşen kahraman ordumuz, yeni bir darbe indirmeye hazırdır. —Esirler ne diyor: Asteğmen Ahilye, yazarımızın bir sorusu karşısında çok kızardı. —Bekir Sami Bey'in Echo de Paris'ye demeci: Yunanlılar savaşı savaşmak için, Türkler barışa kavuşmak için yapıyorlar. **Açıksöz'de** Türk Ordusu'na hitaben manzumeler: Abdülâhat Nuri: Kahraman evlatlara, H. Şaik: Türk Ordusu'na. **Vakit:** Kütahya'nın 10 km. kuzeyinde şiddetli bir savaş başlıyor. **Peyamı Sabah:** Meydan savaşları nerede olacak? **Güleryüz:** Topal eşekle Konstantin cepheye gidiyor. Yeni Yunan mağlubiyeti dolayısıyla Güleryüz'ün hediyeleri: Papulas'a İsmet Paşa'nın tekmesi, Ali Kemal Bey'e bir bardak su, Refik Halit'e "gözlerim yolda kaldı" türküsünün notası, Refi Cevat'a: Derdini yanmak için mum, Patrik Efendi'ye: Gözyaşlarını akıtmak için bir kâse, Kral Konstantin'e: kalk git borusu, Venizelos'a bir dürbün, Journal Depats'ya: Mustafa Kemal Paşa'dan bir mektup, Mustafa Kemal Paşa'ya: Gözün Aydın! **Politiya:** İstanbul esir Yunanlıların yaşadığı bir şehirdir ve kurtarılacaktır. Barış ancak ondan sonra yapılabilir. (Umar: 222) **İkdam:** Kesin savaşlar Eskişehir önünde beklenmelidir. —Kütahya'nın boşaltılması, kesin netice üzerinde önemsizdir; aksine, müdafaanın bağımsız hareketine yardımcıdır. **Hakikat** (Amasya): Belediye reisinden neler bekliyoruz? —İlk Tıbbiyemiz.

22 - CUMA

1. İsmet Paşa, Genelkurmay'a ordunun Sakarya gerisine çekilmesinin zorunlu olduğunu yazdı, sevk ve idare konusunda Fevzi Paşa'nın görüşünü sordu. (THVD 56, ves. 1296) ★ Türk kuvvetleri, aldıkları emre uyarak çekilmeye, Yunan kuvvetleri, önemli bir engelle karşılaşmaksızın ilerlemeye devam etti. Bugün bazı Yunan kolları 32 km. ilerledi. Yunan Ordu Komutanlığı verdiği raporda "Büyük Eskişehir Savaşı, kahraman ordumuzun tam bir galibiyeti ile sona ermiştir, Türk kuvvetleri, gece yürüyüşleri yaparak Sivrihisar ve kuzeyine doğru kaçmaktadırlar" dedi. Yunanlılar, üslerinden çok uzaklaştıkları için etkili bir takip yapamadılar. (Aykut: 154; İncedayı 1: 91; İncedayı 2: 140; Ulusoy: 18; TİH II/4: 492; Dusmanis: 100; Altay 2: 18; Macario: 56) ★ Eskişehir için yardıma çağrılan Yunan C ordusu, Bursa'ya geldi ve Eskişehir'e yollandı (KASÖT: 335).
2. Mustafa Kemal, hükümet merkezinin ve dolaylarının güvenliğini sağlamak için Meclis Muhafız Taburu'nun ilk fırsatta Ankara'ya gönderilmesini Batı Cephesi Komutanlığı'ndan istedi (TİH II/4: 507).

3. Başbakan ve Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, yayımladığı bildiride, sonuçtan emin olunmasını istedi, Meclis'in zafer için her tedbiri aldığını bildirdi. Bildiride "Düşmanın Anadolu içlerine doğru uzanmak isteyen kolları, mezarlarına yaklaşıyor, bu yeni sefer düşmanın ölüm yolculuğudur" denildi. (HM, AS: 23; PS: 24)
4. Yunan 12. Tümen Komutanı Andreu, Başkomutan Papulas'a yazdığı mektupta araç ve gereç bakımından güçlendirilmesini istedi. Papulas 24'te vereceği cevapta, ona bir kolordu komutanlığı vereceğini bildirecektir. (Andreu: 41) ★ Papulas, orduya yayımladığı günlük emirde, "Kahramanca başarılar elde ettiniz. Yunan tarihine parlak bir sayfa yazdınız. Esaret altındaki kardeşleriniz, mucizeli süngünüz sayesinde hürriyet havasını teneffüs ediyor. Eserinizle gurur duyun fakat mağlup düşmanı küçümsemeyin. Böyle askere önder olduğumdan gurur duymaktayım" dedi. (Nicolopulos: 48)
5. Yunan donanması Sinop'u vurdu. Yunanlılar, silah nakliyatına engel olmak için Karadeniz kıyılarındaki limanları topa tutuyorlar. Bunun sonucu, kısa süre için nakliyata ara verilecek ve Türk gemileri saldırıdan korunmaları için Rus limanlarına gönderilecektir. (TİH V; 48; Peker 1: 197) ★ Yüksek Komiser Vekili Rattigan'ın önerisi: Mustafa Kemal'in (6 Temmuz tarihli) cevabı Ankara'nın küstahça gururuna yeni bir delildir. Tarafsızlığı bırakalım... (Şimşir 3: 131)
6. Ankara, Sovyetlere, Ukrayna ile yapılacak anlaşmanın Ankara'da görüşülmesini önerdi (Yerasimos: 387).
7. İngiliz Dışişleri'ne bu gece (22/23) gönderilen bir rapora göre, Kistchev adlı bir Bulgar, Mr. Osborne ile görüştü. Mustafa Kemal'in gizli temsilcisi olan bir Türk, İzmir'in geri verilmesi gibi esaslar üzerinde barış yapılıp yapılamayacağını araştırmak için Cenevre'ye gönderildi. Kistchev'e göre Mustafa Kemal aşırıların yüzünden hareket edememektedir. Ancak Müttefikler barış şartlarına razı olur ve malî yardım sözü verirlerse bir hükümet darbesi yapabilecektir. Mustafa Kemal, Kafkasya'yı Rusya'ya karşı birleştirebilir, hatta Rusya'daki rejimi değiştirebilir. Osborne, böyle kimliği belirsiz bir temsilci yerine İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği kanalıyla görüşme yapılabilirceği cevabını vermiştir. (Kürkçüoğlu: 137; Şimşir 3: 199)
8. Fethi Bey'in Roma'da tuttuğu not defterinden: Ümit kapısı gittikçe kapanıyor. Birçok silah ve mühimmat Eskişehir'de bırakılmış. Ne müthiş yaslı haberler! Demek, bütün ümitler ve emeller, Rumların darbesiyle berhava oldu. İnşallah bu sayfeleri ilerde okuduğum zaman ne kadar esassız bir yeise tutulduğumu görerek memnun olurum. (TK 82: 75) ★ Cavit Bey'in Lozan'da tuttuğu günlüğünde, Düyun-u Umumiye Komiseri Sait Bey'in İstanbul'daki malî "keşmekeş"le ilgili mektubu (Tanin: 8, 12.9.1946).
9. Peyamı Sabah: Dün geç vakit gelen zafer haberleri: Eskişehir'de mağlup olan düşman ricata başladı (!). —Atina'da yayımlanan Rizospastis gazetesi,

Yunan harp gayelerini ve emperyalizmi tenkit ve muaheze ediyor. **Vakit:** Kütahya ve Eskişehir nasıl boşaltıldı? —Bulgar mebusu Eraskof'un Ankara seyahati. **Tevhidiefkâr'da** Ebüzziyazade Velit: Metanet lazım. —Ordumuz mağlup olmamıştır. Harp, Eskişehir'in gerisinde devam edecektir. —Yunanistan için zafer imkânı yoktur. **Hakimiyeti Milliye:** Büyük muharebe dün bütün gün devam etti. Düşman müthiş zayiata uğradı. —Şark konferansı toplanacakmış. —Hürmüz ve Ehrimen (Türk ordusu yenecektir). —Zenginlerimize: Son servetini Hilaliahmer'e veren Necip Ağa. **İkdam:** Eskişehir'in boşaltılması da önemli değildir. Şehir ve köyler değil, millî ordu lazımdır. Harbin en canlı ve can alıcı safhasına bundan sonra gireceğiz.

23 - CUMARTESİ

1. Türk ordusunun çekilme yürüyüşü devam ediyor. Türk kuvvetlerinde panik ve yer yer düzensiz çekilme görülüyor. Orduya savunmaya hazır olması emri verildi. Cephe karargâhı Sarıköy'den Polatlı'ya çekildi. Yunan kuvvetlerine de 25 Temmuz'da ileri harekete geçileceği bildirildi. Yunan ordusu, dinlenmeye ve ikmalini tamamlamaya geçti. Yunanlılar Seyitgazi'ye kadar geldi. Savaşın başlangıcından beri Türk ordusunun kaybı 40.000 kişi! (**TİH** II/4: 510; II/5-2: 5; **Soner:** 43; **Ayktut:** 162; **Ayktut 2:** 69; **Hrisohoos:** 116; **İncedayı** 1: 92; **KASÖT:** 419) ★ Simav, Yunanlılar tarafından 3. defa işgal edildi. Simav, 5 Eylül 1922'de kurtulacaktır. (**Gnkur** 47) ★ Bilecik de Yunanlılar tarafından 5. defa işgal edildi. Bilecik de 5 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur.** 14)
2. Başbakan ve Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa Meclis'te, Kütahya-Eskişehir Savaşları hakkında bilgi verdi: "Ordumuzu, Eskişehir'in daha da batısına çekti. Düşmanın ilerlemesine önem verilmemeli. Ordu elde kaldıkça, imanlı yürekler orduya yardımcı oldukça, herhalde gelecekteki başarı bizimdir" dedi. İç bozgunculuğa karşı Konya ve Kastamonu'da istiklal mahkemelerinin yeniden faaliyete geçirilmesini önerdi. Şeref Bey "İslam âlemi, Doğu kıpırdadı ve uyandı. Ordumuza ve Hükümet'e güvenelim." dedi. Meclis'in güvenini bildirecek bir kurulun cepheye gönderilmesi, Konya, Samsun ve Kastamonu'da üç istiklal mahkemesinin faaliyete geçirilmesi kabul edildi. 11 Eylül 1920'de kurulan İstiklal Mahkemelerinden Ankara dışındakiler 17.2.21'de kaldırılmıştı. (**ZC** 11: 348; **HM:** 24; **Vakit,** **PS:** 26; **Düstur** 3/2: 129) ★ Gizli oturumda cephe hakkında bilgi veren Fevzi Paşa, Hükümet merkezinin Kayseri'ye taşınmasına karar verildiğini açıkladı. Bazı mebuslar buna karşı çıktılar. Ankara'nın savunulmasına karar verildi. (**GCZ** 2: 99)
3. Yunan komutanları sevinçli demeçler veriyorlar. Başkumandan Papulas, kendisini kutlayan çok sayıda yerli ve yabancı gazeteciye uzun ve dikkatli bir hazırlık çalışması sonucunda bu başarıyı kazandıklarını anlattı: "Düşman kayıpları, bütün kuvvetlerinin dörtte üçüdür. Küçük Asya yolları bize yabancı değildir. Bu bir istila özelliği taşımaz (!)". Kurmay Başkanı

Pallis ise hareketi, Büyük İskender'in seferine benzetti. "Yunanistan artık bütün ülkeye yerleşme ve Boğazlar'ın bekçisi olma hakkını kazanmıştır. Bu hakkımızda ısrar edeceğiz. Bunu kabul ettirecek güçteyiz" dedi. (Şimşir 3: 174; Rentis: 60) Papulas, ordunun durumu hakkında sunduğu bültende, çok hızlı hareket etmeleri sonucu düşmana büyük kayıplar verdirdiklerini, her tarafa atılmış silahları topladıklarını, Afyon-Kütahya-Eskişehir-Bilecik hattının bütününü ele geçirdiklerini bildirdi. (Roda: 168). ★ Kral, Uşak'tan Kütahya'ya gitti. Yerli Rumlar, onu karşılamak için bir Yunan bayrağı bulamadılar, evlerden kumaş ve çarşafı toplatarak Yunan bayrağı yapıldı. Kral "İstanbul'a!" dedi. (Nicopolulos: 50)

4. İkinci Meşrutiyet'in ilanı yıldönümü... Şehir ve kasabalardaki memurlar ve halk camilerde toplanıp birbirlerini kutladı. Ordunun zaferi için dualar edildi. Genel Kurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı'na destek telgrafları çekildi. (TİH II/4: 522)
5. Washington Yunan Elçiliği'nin basın bildirisi: "Kemal şaşkınlığa uğradı. İsmet Paşa yaralandı. Genel Kurmay Başkanı öldürüldü. Bir gösterici grubu, yalan haberleri protesto için Kemalist gazetelerin bürolarına girerek eşyaları parçalamış. Konstantin'in resimleri çok sayıda satıyor. Türkler aşırı bir korku içine düştüler. Ankara halkı Sivas'a sığınmıştır. Kemal'in yapacağı iş, İstanbul Hükümeti'ne başvurup, ne pahasına olursa olsun barış istemektir. (Duru: 126)
6. Karabekir, esir bir Ermeni kaymakamanın bir ay önce yazdığı mektuba cevap verdi. Cevapta Bolşeviklere karşı birlik olunması isteği geçirildi, Taşnak Ermenistan'ına karşı savaşın zorunlu olduğu savunuldu. Türk-Ermeni dostluğundan söz edildi. (Karabekir 1: 927)
7. Sivas Valisi Ebubekir Hazım Bey, Mustafa Kemal'e çektiği şifreli telgrafta, Nurettin Paşa'nın yaptıklarına daha fazla tahammül edemediğini bildirerek bir an önce Kastamonu veya Konya'ya nakledilmesini istedi. Hazım Bey, 9 gün sonra Trabzon Valiliği'ne nakledilecek, 13 Ağustos'ta da Sivas'tan ayrılacaktır. (Tepeyran: 87)
8. 30 Nisan'da serbest bırakılan Malta sürgünlerinden Fethi Bey, Roma'dan vapurla İstanbul'a hareket etti (TK 82: 75). ★ Cavit Bey, Lozan'dan Enver Paşa'ya yazdığı mektupta, Ankara yönetiminin bu diktatörce tutumu yüzünden ayakta duramayacağını ileri sürdü, ittihatçılara karşı gösterilen olumsuz tutumdan yakındı. "Memleket şu veya bu fırkanın malı değildir" dedi. (Tanin: 12.9.1946)
9. Fransız kamuoyu, Türklerin hesaplı bir geri çekilme içinde olduğuna ve yenilmeyeceğine inanıyor. Fransız gazeteleri bu yolda yayınlarına devam ediyorlar. (Akyüz: 191) **Hakimiyeti Milliye:** Hükümet'in halka bildirisi: Savaş yerlerini düşman askerlerinin cesetleri doldurmuştur. —Ordumuz ke-

sin başarıyı kazanacaktır. (Gazetenin boyu 3 Ağustos'a kadar yarıya iniyor.) **Açıksöz:** Düşman hücumu karşısında samimî bir temenni. Natsarenus'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektup. —Mithat Cemal: Anadolu Şehitleri. (Açıksöz'ün boyu 7 Ağustos'a kadar tekrar küçülüyor. Daha sonra da zaman zaman küçük boyda çıkacak) **Peyamı Sabah:** Düşmanın mütemadî taarruzları püskürtüldü. Eskişehir zaptedilmedi, tahliye edildi. **Vakit:** Gayri muntazam durum... **Yeniğün:** Kardeş Afganistan'la ittifak muahedemiz. **Tevhidiefkâr:** Vaziyetimiz, bütün olarak ümit vericidir. —Ebüzziyazade: Felakete alışkınız, fakat sabrın da bir sınırı vardır. —Camilerde nusret (yardım) duası. **Karagöz'de** Afyon ve Kütahyayı geçip Eskişehir'e girmek üzere olan Kral'a Karagöz'ün ihtarı: Buna devran derler çorbacıbaşı, anlarsın ya, bir de dönüşü vardır. —Ey Konstantin demedim mi ben sana/Söz girmez mi senin kalın kafana/Bu üçüncü sarılmanız urgana... **İkdam:** Millî ordunun harp kabiliyeti sarsılmadıkça, Yunan ordusunun Anadolu'da bir kesin sonuç kazanması mümkün değildir. Bugünkü savaş karşısında şehirlerin önemi yoktur. Nasıl ki bugün bile İstanbul'un bir tesiri yok iken pekala Anadolu'da muharebelere devam edilmiyor mu?

24 - PAZAR

1. Eskişehir ve Afyon'un Yunanlıların eline geçmesi, Ankara'da büyük bir telaş sebep oldu. Fevzi Paşa Meclis'in gizli oturumunda Ankara'nın boşaltılabileceğini söyledi. Meclis'in aralıksız çalışmasına karar verildi ve evrakın Kayseri'ye taşınması konusunda Hükümet'e yetki verildi. Meclis için Kayseri'de uygun bir yer bulup hazırlamak için 5 mebus görevlendirildi. Hükümet, devlet dairelerini Kayseri'ye taşımaya başladı. Meclis, milletin selamını orduya tebliğ etmek üzere seçtiği mebusları cepheye gönderdi. Ankara'yı savunmak için siper kazılmasına, gerektiğinde mebusların da erlerle yan yana savaşa katılmasına karar verildi. (TİH II/4: 533; **Belen:** 335; **AS:** 25; **Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları:** 82)
2. Türk ordusu çekiliyor. Yolsuzluk çekilmeyi güçleştiriyor ve ordu su sıkıntısı çekiyor. Cephe karargâhı Polatlı'ya nakledildi. (Soner: 44; **İncedayı** 1: 94)
★ Yunanlılar, Köprühisar ve Nazıfpaşa'yı işgal ettiler. ★ Yunanlılar, Yenişehir'i 5. ve son defa işgalleri altına aldılar. Kurtuluşu: 5/6 Eylül 1922 (**Gnkur.** 20)
3. Kral Konstantin, Başbakan Gunaris, Savunma Bakanı, Theodokis, Genelkurmay Başkanı Dusmanis, Askerî Müşavir Stratigos, Başkumandan Papulas'ın katılmasıyla Kütahya'da yapılan Yunan savaş divanında Kurmay Başkanı Pallis, Türk ordusunu takip ve yok edeceklerini söyledi. Ankara'ya ilerlenmesi kararlaştırıldı. (TİH II/5-1: 21; **Hrisohoos:** 87; **Büjak:** 217)
4. Ankara İstiklal Mahkemesi, İstanbul'da iken İngilizlerle yakın ilişki kuran Kemal Cenani Bey'i casusluk suçundan yargıladı. Bu suça ilişkin kesin karar bulunamadı ancak sanık, millî davanın gerçekleşmesine (zafere) kadar

Hükümet'in gösterdiği yerde oturmaya mecbur tutuldu. Kemal Cenani'nin babası, Ermeni kırımını suçlamasıyla İngilizler tarafından Malta'da tutuluyor. (**Kandemir** 3: 117)

5. Prens Sabahattin Bey'in meşru savunmayı tebrik eden telgrafı Meclis'te okundu. Bazı mebuslar telgrafın reddedilmesini istediler. Bazıları ise ayrılıkların unutulması gereken bir gün olduğunu, uzanan her ele ve bu arada Sabahattin Bey'e teşekkür edilmesini istediler. (**ZC** 11: 358)
6. Yüksek Komiser Vekili Rattigan'ın raporu: Yunan Yüksek Komiseri, Kemalist direnişin artık maziye karıştığını haber verdi. Abadolu'da anti-Kemalist ihtilal olacaktı. Anadolu köylüsü savaştan usanmıştır. Kendisine barış getirecek, Müttefikler'in sempatisini kazanmış ılımlı bir hükümeti destekleyebilir. (**Şimşir** 3: 200)
7. İran'ın İstanbul yeni İşgüderi Padişah'ı ziyaret etti (**TV**: 4200; **İkdam**: 25).
8. **Öğüt**: Son gülün iyi güler! **Vakit**: Hezimet başladı... Eskişehir önünde savaş sona ermiştir. Haberler lehimize. —Fevzi Paşa'nın tereddüt ve endişeye yer olmadığına ilişkin bildirisi. **Tevhidiefkâr**: O kadar acele etmeseler: Düşman saldırıları, karşı saldırılarla sonuçsuz kaldı. **Peyamı Sabah**: Kuvayı Milliye'nin karşı saldırısı. —Ali Kemal: Matem içinde matem. **Hakimiyeti Milliye**: Bekleyiş ve güven. **Açıksöz**: Zafere doğru! —İ. Habib: Düşman, harbin uzayacağına kani olduğu güne kadar harbe devam edebilir. **İkdam**: Ankara Hükümeti, mukabil taarruz için tedbir alıyor.

25 - PAZARTESİ

1. 8 Temmuz'da Yunanlıların ileri hareketiyle başlayan, 15 gün kadar süren ve Türk ordusunun yenilgisiyle sonuçlanan Kütahya-Eskişehir Savaşları sona erdi. Türk ordusu, ilerisinde örtme birlikleri bırakarak Sakarya'nın doğusuna çekildi, nehrin 6-10 km. doğusundaki engebeli arazi boyunca uzanan yeni mevzilerine yerleşti. Bir ay kadar sonra bu mevzilere karşı Yunanlıların ileri harekete geçmesiyle Sakarya Savaşı başlayacak. Yunan Hükümeti ve askerî kurmayları çok iyimser bulunuyor ve Türk ordu "enkaz"ının kolayca temizlenebileceğine inanıyor. Türkiye halkının Birinci ve İkinci İnönü Savaşı sonunda yükselmiş olan morali ise düştü. (**TİH** II/4: 536; II/5-1: 79; **Andre**: 59; **Baykoç**: 9; **İ. Hakki**: 36)
2. Türk ordusunun Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndaki kayıpları: 121'i subay olan 1.643 ölü, 267'si subay olan 4.881 yaralı, 54'ü subay olan 374 esir; 55 makineli tüfek, 18 top. Kaçaklar: silahlı 30.122, silahsız 687. 21 Temmuz'dan beri geçen 4 gün içinde Ankara'ya 311'i subay 3095'i er olan 3406 yaralı getirildi. Kitle halinde firarlar da devam ediyor. (**TİH** II/4: 533; 557)
3. Yunan Küçükasya Kumandan yardımcısı Tümgeneral Stratigos, verdiği raporda, Türklerin çok ağır bir felakete uğradıklarını, ordularının üçte birinin

imha edildiğini, kalan döküntülerinin de yakında eriyeceğini yazdı. (**Dusmanis:** 102) ★ Belçika Orta Elçisi De Welle'in raporu: Yunan saldırısı hiç bir kesin sonuca ulaşamadı. Yunanlıların dünyaya yaydıkları zafer bültenlerine, gözü kapalı inanmamak gerekir. (**Kerman:** 38)

4. Mustafa Kemal, Anayasa'da halkçılık ilkesinin yer alması üzerine Erzurum'da Hoca Raif Efendi ve Kâzım Karabekir'de uyanan tepki ve tereddütleri gidermeye çalışıyor. Bugünden 1 Ağustos'a kadar parça parça çektiği telgrafta, zamanın halkçılığı gerektirdiğini, bundan cumhuriyet anlamı çıkarmanın yanlış olduğunu, Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun asıl amacında da kesinlikle(!) böyle bir şey olmadığını yazdı. (**ATTB:** 385; **Karabekir** 1: 921)
5. Merkez Ordusu, Rum eşkiyasını sindirmek, Rum ve Ermenileri göçettirmekle uğraşiyor. Bugün de Erbaa'da dağlara gizlenmiş 500 kadar Rum üzerine değişik yerlerden saldırıya geçildi. (**TİH** II/5-1: 110)
6. Padişah, Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası Meclis Başkanlığı'na Damat Mehmet Şerif Paşa'yı atadı. Paşa, 16 Ağustos 1919'da bu göreve atanmış, Ali Rıza Paşa Hükümeti zamanında İçişleri Bakanlığı yapmıştı. (**TV:** 4222)
7. **Yeni Adana:** Zafere güven (Coşar, **MMB:** 80). **Hakimiyeti Milliye:** Zafere güven: Yıkılmaz bir azim. —Ordumuzu selamlamaya Meclis'ten bir heyet gidiyor. **Açıksöz'de** İ. Habib: Önümüzde cesaret ve azmini kaybetmiş bir ordu, arkamızda bütün İslam âleminin yardımı yollarda harekete gelmiş kuvvetler var. Biz ki bir sene evvel, her tarafı kaplayan geceleri yırtarak fecirleri yarattık. Emin ol aziz vatanşah, Allah'ın inayetiyle önümüzdeki bu kara bulutları da yakında parçalayacağız. **Yenigün:** Düşmanı yalnız Eskişehir'den değil, İzmir'den de atacacağız. Buna mecbur ve muktediriz. **Öğüt:** Zonguldak'ta millet bayramı. Orduya müzaheret. —İmha siyaseti. —Tarihin dersleri. **Tevhidiefkâr:** Yunan ordusu durmak zorundadır. Seyitgazi'den bir karşı taarruzumuz. **Vakit:** Eskişehir'de Yunan saldırısının durduğu doğrulanıyor. **Peyamı Sabah:** İzzet Paşa'nın mühim demeci: Müttefiklerin bir müdahalesi, Yalnız Türkler ile Yunanlılara değil, bütün cihana muzır bir harbe nihayet verebilir. —A. Kemal: Vahdet, Fakat: Babîâli, vahdet-i milliye bozulmasın diye Ankara'yı artık örnek alamaz. Başka bir barışçı ve uzlaşması siyaset ile bu memleketi şu çukurdan çıkarmak mecburiyetindedir. **İkdam'da** Yakup Kadri, İsmet Paşa'yı anlatıyor: 800 yıl önce Sakarya vadisinde Haçlılara başarıyla karşı koyan Kılıçarslan'ın yerinde bugün İsmet Paşa'nın ordusu var. İsmet Paşa, "Biz kuvvetimizi manevî birlikten alıyoruz" dedi. (ayrıca, **Karaosmanoğlu** 1: 62) **The Times:** 1071 yılından beri Yunan orduları Anadolu içerisine bu kadar girmemişlerdir. (**Jaeschke** 1: 157).

26 - SALI

1. Mustafa Kemal, Ankara'dan Polatlı'daki Batı Cephesi Karargâhı'na gitti. Ordunun durumu hakkında bilgi aldı. Büyük Millet Meclisi'ne çektiği telgrafta askerî durumun güven verici olduğunu bildirdi. (HM: 27; ATTB: 388) ★ Maraş'tan Batı Cephesi'ne nakledilmekte olan 2. Kolordu'nun komutanı Selahattin Adil Paşa, Genelkurmay'a dilekçesinde, Kolordunun bölgeye 1 milyon lira borçla ayrıldığını belirterek, bunlar ödenmezse komutanlıktan ayrılacağını bildirdi. (S. Adil Paşa: 375).
2. Yunan Başbakanı Gunaris, ordusunun savaşma gücünü araştırmak ve yarından sonra yapılacak Savaş Meclisi'ne katılmak için Atina'dan Kütahya'ya geldi (Suratigu: 6; TİH II/5-1:21). ★ Kütahya Belediye Başkanı Hüseyin Hüsnü ve azınlık liderleri, Başkumandan Papulas'a kendilerini "Kemalizm'in kanlı zulmünden kurtardığı için" şükranlarını sundular (Nicolopoulos: 50; KASÖT: 419).
3. Yunan uçaklarının attıkları bildiri: Amacımız, Türk askerini yok etmek değil, Türk halkını Mustafa Kemal'in işkencesinden kurtarıp Anadolu'da güvenlik ve huzuru sağlamaktadır. Köylerinize gidip serbestçe işlerinize uğraşmalısınız. Bize katılanları "tekalif-i harbiye"den de muaf tutacağız... (TİH II/5-1: 90)
4. Yüksek Komiser Vekili Rattigan'ın raporu: Padişah Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı İzzet Paşa diyor ki: "Anadolu'daki ordu ve Meclis'in yüzde 65'inin Mustafa Kemal'i devirmek için hazır olduğunu Müttefiklere garanti ederim." (Şimşir 3: 202; Bayur 2: 220) ★ Atina Elçisi'nin raporu: Yunanlılar, İstanbul'dan sonra Ortadoğu'yu da istiyorlar (Şimşir 3: 182).
5. Cavit Bey, Lozan'da tuttuğu günlüğünde, belirsiz savaş haberleri karşısında merak ve kaygılarını dile getiriyor. "Ah ne olurdu, Rumlar bu defa da Eskişehir veya Kütahya önünde mağlup olsalardı... Ne büyük talihsizlik. Ya maazallah ordu perişan olmuşsa... (Tanin: 14.9.1946)
6. İtalyan bandıralı bir gemi, Varna limanına geldi. Gemi, 4 ton yepyeni silah yükleyerek İstanbul'a hareket edecek. Bu silahlar İtilaf Devletleri tarafından Bulgar ordusundan alınmıştı. 1922 şubat ve martında da Bulgaristan'dan Anadolu Hükümeti'ne benzer silahlar gizlice kaçırılacaktır. (Velikov: 119)
7. İttihat ve Terakki Partisi yeniden piyasaya çıkmak istiyor: "İslam İhtilal Cemiyet-i İttihadiyesi Merkez-i Umumîsi" adına Ali imzasını kullanan Enver Paşa, Moskova'dan Halil Paşa'ya yazdığı mektupta, başka adlarla görünmektense olduğu gibi meydana çıkmak gerektiği konusunda içerdeki ve dışardaki teşkilattan birçok kişinin başvurduğunu, halka dayanan bir program yapılacağını bildirdi (Karabekir 3: 311).

8. **Açıksöz'**de Mustafa Kemal'in Maarif Kongresi'ndeki konuşması. **Yenigün:** Cephelerde sükûnet, kalplerde ve dimağlarda heyecan vardır. **Vakit'te** Fevzi Paşa'nın demeci: Düşmanın büyük kısmının saldırısı durdurulmuştur. **Pe-yamı Sabah'ta** Ali Kemal: Nihâî Zafer: Bu macera artık devam edemez. Dayanamazlar, hakikati itirafa mecbur olurlar... Bu memleketin necatını ciddî surette düşünenler, faaliyete, icraata geçmelidir. **Daily Telgraph'ta** Gunaris'in demeci: Barışa giden en kestirme yol, İstanbul sorununun çözümlenmesidir. (**Şimşir 3: 175**) **İkdam:** Saltanat'ın etrafında toplanmamız tabiidir. Kabahat Sultan'da değil, usuldedir. İngiltere, İspanya, İtalya, İsveç'te de kral var ama kimse onlara itiraz etmiyor.

27 - ÇARŞAMBA

1. Ankara Hükümeti, Yunanlıların Eskişehir'de Türk ordusunu tahrip ettikleri ve 40 top aldıkları yolundaki tebliğini, Anadolu Ajansı aracılığı ile yalanladı (**AS: 28:** Tekzipteki mana: Yunan Kumandanlığı yalanın bile büyüğünü söyleyemeyecek bir haldedir). ★ Hükümet, Avrupa'da bulunan Celalettin Arif ve Bekir Sami Beylerin hiç bir resmi görevleri olmadığını açıkladı (**HM: 28**).
2. Kütahya'da kilisede zafer duası yapıldı (**Nicolopulos: 51**).
3. BMM tarafından cepheye gönderilmiş olan 8 mebus, çektikleri telgrafta ordunun düşmana son darbeyi indirmek konusundaki sarsılmaz azminin devam ettiğini bildirdiler (**HM: 29; AS: 31**).
4. Bu zamana kadar Türklerin yenileceği haberini daima ihtiyatla karşılamış ve İngiltere'ye itidal tavsiye etmiş olan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Harington da Türklerden umudunu kesti. Raporunda "Milliyetçi ordu kötü bir durumda. Artık direnme ya da saldırma gücü kalmadığına şüphe yoktur" dedi. (**Şimşir 3: 181**)
5. Yunan Başkumandanı Papulas, Yunan ordusunun şimdiki kazançlarla yetinmesini, esaslı bir hazırlık yapılmadan Ankara seferine kalkışmamasına istiyor. Prens Andre de aynı görüşte. (**Andre: 61**)
6. Trabzon limanı karşısına gelen Yunan gemileri, gösteri yaptılar (**Karabekir I: 930**).
7. Rum Patrikhanesi'nin toplantısında Amasya Metropolit'i'nin raporu ele alındı. Karadeniz'de bir an önce Rum Pontos Devleti özerkliğinin ilan edilmesi istendi. Patrik vekili, siyasi temsilcilere giderek Pontos'taki durumu anlattı. Amasya Metropolit'i, Patrikhane Meclisi'nin onayı ile Atina'ya giderek 2 Ağustos'ta Gunaris ile görüşecektir. (**PM. 50**)
8. İstanbul'dan Hamit Bey'in Ankara Dışişleri'ne bildirdiğine göre, Yunanlıların yardımıyla İstanbul'da bir Anadolu Cemiyeti kuruluyor. Cemiyet, işgal altındaki Anadolu'da bir kurucu meclis toplayarak Büyük Millet Meclisi'ni

gayrimeşru ilan edecek. Hamit Bey, başka bir raporunda, İngilizlerin Konya ve Kürdistan'da bir isyan çıkaracaklarını öğrendiğini, durumu Fransızlara anlatarak Suriye'de de Kürtlerin bulunması nedeniyle çıkacak bir Kürt isyanının Fransızlara da kötü etkisi olacağını açıkladığını, bunun Fransızlar tarafından göz önüne alındığını belirtti. (HTVD 70, bel. 1520, 1521)

9. Kastamonu'da çıkan yangında 19 ev, bir medrese ve bir okul yandı (Açıksözcü: 94).
10. Malta'dan İstanbul'a gelmekte olan Fethi Bey'in not defterinden: Bugün de denizde hareketsizlik içinde geçti. Pire gazeteleri, Rumların Mustafa Kemal'in karşı saldırısına karşı başarı kazandıklarını yazıyorlarmış. Kimse bu gazetelere inanmak istemiyor. Yarın Çanakkale'de Türkiye gazetelerini belki okuyabileceğiz. Bundan sonra İstanbul vartasını atlatmak kalmıştır. Fakat her şey ordunun muvaffak olmasına bağlıdır. Bakalım! (TK 82: 77)
11. **İkdam**: Anadolu, sonuna kadar müdafaaya azmetmiştir. —Gemlik, ikinci defa olarak kurtarıldı. —Günün derdi: Memurların tensikatu. **Açıksöz**: Yalnız sükûnetle değil, demirden bir itimatla neticeyi bekliyoruz. **Hakimiyeti Milliye**: Ordumuza: Millet senden zafer bekliyor. **Tevhidieşkâr**: Muvaffak oluncaya kadar harbe devam. **Yenigün**: Ordumuz metindir, millet vazifesini yapacaktır. **Vakit**: Anadolu zaferden emindir. **Öğüt**: Misak-ı Millî. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Devlet-i Osmaniye'yi düşünenler, bu elîm macerayı bir an evvel bitirmeli, bu yağmadan ne kurtarılabilecekse kurtarılmalıdır. Bulgar **Mir** gazetesi Yunanlılardan yana: Yunan ordusunun mükemmel silahları var. Bu ordu, İngiliz, Fransız subayları tarafından eğitilmiş. Arkalarında büyük bir imparatorluğun orduları var. Geniş arazi üstünlüğü Mustafa Kemal için bir şey ifade etmez. (Velikov: 123) **Karagöz**'de elinde fenerle Papulas'ı arayan Kral: Papulas nerde? Cepheye gitti. Cephe nerde? Suya düştü. Su nerde? Batak oldu? Batak nerde? Yunan ordusuna yatak oldu. Vay benim köse sakalım!...

28 - PERŞEMBE

1. Kumandanlar arasındaki ayrılıkları çözümlmek amacıyla, Kütahya'da Yunan Savaş Divanı. Kral Konstantin, Başbakan Gunaris, Savaş Başkanı Theodokis, Anadolu Sefer Orduları Kumandanı Papulas, Genelkurmay Harekât Dairesi Başkanı Dusmanis, Sefer Ordusu Kurmay Başkanı Pallis, Komutan yardımcısı Ksenefon, Tümgeneral Stratigos'un katıldığı toplantıda, Türk ordusunu bir an önce yok etmek, savaşı kısa sürede sonuçlandırmak için Ankara'ya bir sefer düzenlenmesi için hazırlanan rapor okundu ve oybirliği ile kabul edildi. Dusmanis'in Kızılırmak'a kadar gidilmesi önerisine karşı Theodokis "Sen galiba yavaş yavaş İran'a kadar ilerlememizi isteyeceksin!" dedi. Ankara seferine itiraz eden olmadı. Başbakan, toplantı sonucunu gece Atina'ya bildirdi. Karara göre, Ankara işgal edilip demiryolu tahrip edilerek

Eskişehir'e dönülecek. (KASÖT: 423; Papulas: 5, Andreu: 55, 62, Papulas, bu sefere Hükümet'in zorlamasıyla razı olmuş!; Staratigu: 8; Dusmanis: 100, 104, 309 "29 Temmuz"; Hrisohoos: 116; Vandernir 1: 5; TİH II/5-1: 21; 311; Nicolopulos: 57; Andre: 66; Aykut 2: 78; As. Mec. Tarih Kısmı 8: 2)

2. Bazı mebusların Ankara'dan Kayseri'ye gitmeleri halk üzerinde olumsuz etki yapıyor. Keskin'den gönderilen 23 imzalı bir telgrafta, bu telaşın moral bozucu olduğu bildiriliyor ve "Mal ve canca her fedakârlığı yapmaya hazır bulunuyoruz. Gerçek bir tehlike varsa 7 yaşından 70 yaşına kadar cepheye gitmemize izin vermenizi diliyoruz" deniyor. (TİH II/4: 534)
3. Mustafa Kemal, Meclis Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, 1889-1900 doğumlu kaçak ve bakaya erlerin toplanması ve yurt içinde halkın moralinin yükseltilmesi için görevlendirilecek milletvekillerinin yurda dağılmasını istedi. (TİH II/5-1: 98).
4. Hatay'ın Alevî Türklerinden Şeyh Salih de 200 kişilik kuvvetiyle Millî Kuvvetler'e katıldı. Hatay Kuvayı Milliyesi'ni meydana getiren 3 taburdan birincisinde Türklerle birlikte 100 Rus (?), 80 Alman (?) 180 Cezayir ve Tunuslu, 15 de Bulgar (?) bulunuyor. (Şapolyo 2: 167)
5. İkinci Kolordu birlikleri, Maraş'tan Batı Cephesi'ne hareket etti (S. Asil Paşa: 374).
6. Bütün Hindistan Kongresi, Bombay'da toplandı. Kongre, Ankara'ya karşı İngiliz Hükümeti'nin yapacağı bir harekâta Hintli askerlerin katılmaması kararını aldı. (Sinha: 120; Bayur 2: 356)
7. İspanyol sömürgesi Fas'ta, yerli kuvvetlerin başına geçen Abdülkerim Paşa, İspanya kuvvetlerini yendi ve dağıttı, İspanyol kuvvetlerinin elinde bulunan önemli yerleri zaptetti. Faslılar, İspanyollara 20.000 kayıp verdirerek ellerinden pek çok savaş gerecini aldılar. (MN 1922: 236)
8. Fethi Bey'in not defterinden: Çanakkale'de gemiye binen İtalyan doktoru, Yunanlıların Ankara'ya ilerlediklerini ve birçok esir aldıklarını maalesef doğrulamıştır. Yıldırım'la başımdan vurulmuşa döndüm. Hiçbir şey düşünemiyorum. Ne olacağı? Ne olacağım? (TK 82: 77)
9. Toros eteklerinde yayımlanan Yeni Adana'da Ziya Gökalp'in şiiri: Ey İngiliz ne yapsan İslam seni koğacak/Hindistan'da, Mısır'da genç devletler kuracak/And içtik ebediyyen silahlı kalacağız/Milletin her hakkını düşmandan alacağız. (Coşar, MMB: 80). Hakimiyeti Milliye: Yunan yalanlarına karşı: Ordumuz ne top ne de harp malzemesi terketti. — Anadolu orduları, harpteki amacı tamamiyle anlaşımlardır ve muzaffer olacaklardır. Tevhidiefkâr: Şark meselesini Yunan'a hallettirme iddiası (Ebüzziyazade). — Kahraman bir şehidimiz: Nazım Bey. — Yunanlıların durumu son derece naziktir.

—Sakarya müdafaa hattındaki hazırlıklarımız. **Yenigün:** Cephelerde sükûnet. —Şark mı, garp mı? **Vakit:** Yelkenleri suya indirdiler. Rumca gazeteler artık zaferden bahsetmiyor. “Eskişehir’de yerimizi tahkim edeceğiz” diyorlar. Anadolu’da hazırlanmakta olan yeni savaş harekâtı. **Peyamı Sabah:** Anadolu nihayete kadar mukavemet taraftarı. **Gülyüz’de** Peyamı Sabah’ın taklidi: Tezviri Elkâr... **İkdam:** Ordumuz, Sivrihisar’da yığınak yapıyor. —Son nefere kadar devam edeceğiz. **Hakikat:** Kahraman Papulas! İşret masasında hazırladığı plan nihayet parçalandı. İsmet Paşa kapanına doğru körü körüne atılan bu haydutlar gürühu, daha ziyade bitap kalacak ve o zaman zafer güneşi temiz göklerimizde birdenbire parlayacaktır.

29 - CUMA

1. Batı Cephesi’nde, Yusuf İzzet Paşa kumandasında 4. ve 23. Tümenler bir araya getirilerek İhtiyat Grubu kuruldu (**TİH II/5-1: 311**).
2. İngiltere Başsavcılığı, Dışişleri’ne yazısında, cezalandırılmak istenen Malta’daki Türk sürgünleri hakkında delil bulunmadığını, eldeki delillerle kimse mahkûm edilemeyeceğini bildirdi (**Şimşir 2: 281**).
3. Vali Ebubekir Hazım Bey, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa’ya, Sivas ileri gelenlerinin ve Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti’nin bir “Emniyet Teşkilatı” kurulmasını imkânsız ve zararlı gördükleri cevabını verdi. Nurettin Paşa, bir aydır, emri altındaki sancaklar gibi Sivas’ta silahı olan Müslümanlardan Koçkiri üzerinde kullanmak üzere bir teşkilat kurulmasını istiyordu. Hazım Bey, bunu İçişleri Bakanlığı’na bildirerek görüş sormuş ve böyle bir teşkilatın kanuna aykırı olduğu cevabını almıştı. (**Tepeyran: 68**)
4. Bulgaristan’da Hükümet’te bulunan Çiftçi Partisi, bir süre önce Ankara’yı ziyaret eden Meclis üyesi Grozkov’u partiden ihraç ettiğini açıkladı. İtilaf Devletleri’nin ağır baskıları altında olan Bulgaristan Hükümeti, Grozkov’u Ankara’ya göndermişti, ancak baskılar karşısında gezinin asıl amacını inkâr etmek zorunda kalacaktır. Başbakan İstanbulski, parlamentoda Bulgaristan’ın Ankara ile ilişkileri olmadığını da söylemek zorunda kalmıştı. (**Velikov: 101**)
5. Cemal Paşa, Kâbil’den, Moskova’da bulunan Enver Paşa’ya yazdığı mektupta, Afgan Hükümeti’ne Rus-Afgan Anlaşması’nı onaylatmak, Afgan-İngiliz Anlaşması’nı engellemek için 3 aydır yaptığı çalışmaları ayrıntısıyla anlattı. Verdiği bilgilere göre, Dışişleri Bakanı Muhtar Tarzi ve bazı bakanlar İngilizlerle anlaşmak istiyor. Cemal Paşa, Emir’e sert çıkışlar yaparak İngilizlerle anlaşılırsa kendisinin Afganistan’ı terkedeceğini bildirmiş. Sonunda amacına ulaşmış. (**Tanin: 7-16.1.1945**) ★ Cemal Paşa, Mustafa Kemal’e yazdığı mektupta da seçilmiş subayların Afganistan’a gönderilmesini ve Afganistan’da Ankara’yı temsil eden Abdurrahman Bey’in değiştirilmesini istedi (**Tanin: 2.2.1945**).

6. Malta'dan dönmekte olan Fethi Bey'in İstanbul önlerindeki gemide tuttuğu notlardan: Pek yalnızım, fakat manevî kuvvetim geçen seneye göre pek iyi. Ordunun vaziyeti ümitsiz değilmiş. (TK 82: 77)
7. **Vakit:** Sonun başlangıcı. —Kahraman fırka kumandanı Miralay Nazım Bey şehit oldu. **Tevhidiefkâr:** Anadolu sonuna kadar harbe devam edecek. —Harekât durduruldu. Taraflar hazırlanıyor. **Yenigün:** Vazifemizin hülasası: Düşmanı mağlup etmek. **Peyamı Sabah'ta A. Kemal:** Hükümet hükümet... **Hakimiyeti Milliye:** Cephelerdeki mebuslarımızın 27 tarihli telgrafı (Ordunun düşmana son darbeyi indirmek hususunda sarsılmayan azminin devam ettiği). **İkdam:** Yunan-Türk harbi geçici bir sükûn devresine girmiştir. Harp devam ettikçe memleketimiz bir kat daha harap olmakta, nüfusumuz azalmakta, sefaletimiz artmaktadır. Fakat soruyoruz: Düşmanlarımız ne kazanıyorlar?

30 - CUMARTESİ

1. Kral Konstantin, yanında Prens Nikola, Pavlos, Başbakan Gunaris, Savaş Bakanı Theodokis, Kurmay Başkanı Dusmanis olmak üzere Kütahya'dan Eskişehir'e gitti (**Nicolopoulos:** 52).
2. Yunan Kılış gemisi İnebolu'yu ikinci defa bombaladı. Yunanlılar, İnebolu'yu 9 Haziran'da da topa tutmuşlardı. (**TİH V: 48; Peker 1: 337**)
3. Türk Batı Cephesi'nde birlikler keşif, tahkim ve toplama ile meşgul (**TİH II/5-1: 103**).
4. Fevzi Paşa, Eskişehir'in düşmesinden sonra yaptığı cephe teftişini Meclis'in gizli oturumunda anlattı. İlerde daha önemli savaşlar verileceğini belirten Fevzi Paşa, İslam dünyasının uyandığını, Yunanlıların davayı kaybettiğini söyledi. Meclis'in Kayseri'ye nakli konusuna bazı mebuslar itiraz ettiler. Bir mebus, "Biz meselenin daha Elifini okuyoruz. Ye'sine kadar geleceğiz. Yunan Eskişehir'i almakla bu davayı bırakacak değiliz" dedi. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey de Fransızlarla yapılan görüşmeler konusunda bilgi verdi. (**GCZ 2: 116**)
5. Yunan ordusunda savaşırken Seyitgazi'de esir edilen Türkiyeli Rumlardan 28 kişi, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin kararıyla vatana ihanet suçundan Karaoğlan Çarşısı'nda asılarak idam edildi (**HM: 30; Kandemir 3: 126**).
6. Erzurum Valisi Hamit Bey, şehirden ayrıldı. Trabzon'a varınca, 3 Ağustos'ta Kastamonu Valiliği'ne atandığını öğrenecek olan Hamit Bey, bu görevi kabul etmeyecek, daha sonra İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na atanacaktır. (**Meşhur Valiler: 401**)
7. İngiliz Büyükelçisi'nin Atina'dan gönderdiği rapora göre, Albay Pallis'in demeci: "Artık Yunanistan bütün ülkeye (Türkiye'ye) yerleşme ve Boğazlar'ın bekçisi olma hakkını kazanmıştır. Yunan ordusu bu hak üzerinde ısrar et-

meye kararlıdır ve hakkını kabul ettirebilecek güçtedir.” (**Umar**: 223)
 ★ Curzon’dan Granville’e: İstanbul’a ilişkin girişeceği maceranın Müttefiklerle çatışmaya tutuşacak Yunanistan’a felaket getireceğini Yunan yönetimine bildiriniz. (**Sonyel II**: 178)

8. Haliç Köprüsü’nden geçiş ücreti bir misli artırılarak 40 paraya çıkarıldı (**TV**: 4224).
9. **Vakit**: Ankara’da Rus Elçisi cesur ve bahadır Türk askerlerinin düşmanı yeneceği kanısını belirtiyor. Kahramanlara bazı hediyeler verilmesi için izin istiyor. —Atina’da boş yere çalınan çanlar. —Mustafa Kemal’in esir edildiği şayiası nelere sebep oluyor?.. **Yenigün**: Savaş hareketinin uzun bir bekleme devresi geçirmesi bütün milleti heyecanlandırıyor. **Açıksöz**: Türk ordusu sadece, kendine birşey yapılamayacağı hakikatini anlatmakla yetinecek. Biliyoruz ki önümüzde anlatılacak daha başka hakikatler var! —Bolu’da Genç Birliği adıyla bir yurt kurularak faaliyete başlamıştır. **Tevhidiefkâr**’da Ebüzziyazade: Galip gelmeye mecburuz! —Kızıldoru’nun mücahitlere hediyeleri: **Öğüt**: Yeni başlıyoruz. **Peyamı Sabah**: Yunanlılar Ankara üzerine yürüyeceklermiş. —Ali Kemal: Ne bela imiş! —Refet Paşa zaferden emin. **Karagöz**’de Kral, kaşıntılarına, kan aldırmasının da fayda etmediğini, Karagöz ise yediklerini çıkarırsa bir şeyi kalmayacağını söylüyor.

31 - PAZAR

1. Konstantin, Eskişehir’de yanında veliahd, prensler, Başbakan, Savaş Bakanı ve daha birçok ileri gelen kişi bulunduğu halde, savaşta yararlık gösterenlere madalyalar dağıttı. Prens Andre de ödül alanlar arasında. Komutanlar ve erler Kral’ın önünde resmigeçit yaptılar, Savaş Bakanı denetlemelerde bulunurken bir birlik “Terhis! Terhis!” diye bağırdı. (**Papulas 10**; **Nicolopoulos**: 52; **Trikopis I**: 30)
2. Enver Paşa, Dr. Nazım ve yanındakiler, Batum’a gitmek üzere, Moskova’dan ayrıldılar. 10 günde Batum’a varacak olan İttihat ve Terakki’nin bu ileri gelenleri, Mustafa Kemal nüfuzunu kaybetmiş, memleket anarşiye düşmüşse yurda girmek, değilse girmemek kararıyla hareket ediyorlar. Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey, gizlice Batum’a çağrılarak görüşülecektir. Enver Paşa, yurda giremeyecektir. (**Tanin**: 24.11.1944, 12.10.1946; **Belen**: 552 “30 Temmuz”)
3. Gürcistan Sovyet Hükümeti de Ankara’ya, iki ülke arasında görüşmelerin başlamasını önerdi. Görüşmelere başlamasını 21’de de Azerbaycan önermişti. Kafkas ülkeleriyle görüşmeler Kars Anlaşması ile sonuçlanacaktır. (**Şimşir 3**: 185).
4. Genelkurmay’a sunulan raporda, 18 Eylül 1920’den bu yana Rusya’dan gönderilen silah ve cephane miktarları açıklandı: 30.000 tüfek, 15.500 süngü

ve kasatura, 31.317 sandık cephane, 207 hafif ve ağır makinalı tüfek, 26 top, 21.000 atım top cephanesi. (TİH VII: 347)

5. İstihbarat Müdürü Hasan Fehmi imzasıyla Söke'den Batı Cephesi'ne gönderilen İzmir haberalma raporunda 20 Temmuz'a kadar İzmir'e 12.000 yaralı getirildiği, hastanelerden başka evlerden de yararlandığı, birkaç gündür, gerçeği anlayan İzmir Rumları arasında büyük bir üzüntünün hüküm sürdüğü, halkın ve askerlerin açıkça bundan sonra savaşmayacaklarını söyledikleri bildirildi (HM: 4,5 Ağustos; HTVD 67, ves. 1498).
6. Malta'dan gemi ile İstanbul'a dönen Fethi Bey, vapurdan çıkarak İzzet Paşa'nın konuğu oldu (TK 82: 77).
7. İtalya'nın yeni Dışişleri Bakanı Machese della Toretta, Senato'da yaptığı ilk konuşmada, İtalya'nın Yakın Doğu ile ilgili ılımlı ve dürüst emellerinin Kemalistlerce yanlış anlaşıldığını ileri sürdü. Akdeniz Bölgesi'ndeki dengenin İtalya aleyhine daha fazla sarsılmaması için müttefikleriyle işbirliğini bağlılıkla sürdürmeleri gerektiğini, Türklerle yalnız ekonomik işbirliği yapmak istediklerini söyledi. (Soneyel II: 159)
8. Anadolu Ajansı: Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han'ın nutku: Doğulular, gaflet perdesini yırttı. İngilizler Türkiye'ye karşı savaşa girerse Afganistan da İngilizlere karşı savaş ilan edecektir. İslam dünyası ve bütün doğu sizinle beraberdir. (AS: 1; HM: 3 Ağustos) Öğüt: Yunan ordusunun vaziyeti müşkülleşiyor. —Norveç'te komünizm ilerliyor. Vakit: Savaşın ikinci safhası hazırlıkları. Hakimiyeti Milliye: İtalya gazetelerinin görüşü: Zaferi Türkler kazanacaktır. —Tems'in önemli bir makalesi: İzmir'e ve Trakya'ya sahip bir Türkiye lazım. —Fevzi Paşa Hazretleri'nin demeci: Ordumuz düşman harekâtını boşa çıkarmıştır ve kesin darbeyi istediği yerde vuracaktır. Peyamı Sabah'ta Ali Kemal, Yunanlılar ilerledikçe, Ankara Hükümeti aleyhindeki yazılarını şiddetlendirdi. Bugünkü yazısında Ankara'nın, Bolşeviklere sığınmaya varıncaya kadar her cinneti işlediğini ve "başımızı" belaya soktuğunu yazıyor, bir gün herkesten hesap sorulabileceğini ekliyor. —Millî ordu Ankara'yı muhafaza emelinde. İkdâm'da, bir Kızılay Kurulu'yla Ankara'dan Simav'a giden Yakup Kadri'nin izlenimleri: Buralarda (Simav'da) üçüncü bir Yunan saldırısı dört gözle bekleniyor. Öteden beri rahat ve sükûna o kadar susamış görünen köylülerde bile, böyle bir bekleyiş sabırsızlığı, hidde-i sezilmektedir. Onlarla konuşurken "Ah bir defa şu düşmanı paklasak" temennisi en çok işitilen sözlerdendir.

1921-AĞUSTOS

1 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal, ordunun Eskişehir doğusuna çekildiğini bir bildiri ile açıkladı; ordunun, zamanı gelince düşmana karşı kesin savaş vereceğini bildirdi.

Yunan ordusunu imha etmenin garantisi olarak ülkenin genişliğini ve milletin fedakârlığını gösterdi. Mustafa Kemal, milleti meydana getiren bütün unsurların olağanüstü bir biçimde faaliyete geçirilmesini, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tarihsel görevini yerine getirmede pek büyük çabalar harcamasını, cephedeki subay ve erlerin, şehitlerin eşlerine iyi bakılmasını, silah altına çağrılanlardan bakaya kalanların derhal toplanmasını, her türlü kötü yayının önlenerek halkın aydınlatılmasını istedi. (HM: 2; ATTB: 390; HTVD 57, ves. 1310)

2. Mustafa Kemal, Beyrut'ta Cemiyet-ül İttihat el İslamiye Heyeti'ne gönderdiği yazıda, erişilmekte olan zaferin Suriye'de sevinçle karşılandığını bildiren kutlama yazısından dolayı memnun olduğunu, iki kardeş milletin son yıllardaki tecrübelerden ibret alarak birbirlerine yardımcı olacaklarını umduğunu bildirdi (Ener 2: 301).
3. Karabekir'e verdiği cevapta Mustafa Kemal, Meclis'te Birinci Grup'u niçin kurduğunu anlattı. Düzensizlik ve anarşi bulunduğunu, bir iş görülemediğini, tek çıkar yolun kendisinin de içinde bulunduğu bu grubu kurmak olduğunu belirterek Meclis'in yürütme yetkisini de taşıdığını anlattı; Karabekir'in bu konudaki itirazına karşılık, bir partiye mensup olmasının doğal olduğunu ekledi. (ATTB: 389)
4. Batı Cephesi Komutanlığı'na İstihbarat Müdürü Hasan Fehmi imzasıyla bildirilen raporda, Yunan ordusuyla birlikte savaşı izleyen İzmir İtalyan Askerî Temsilcisi'nin raporu anlatıldı. Buna göre, İtalyan gözlemci, durumun Türkler için uygun olduğu görüşünde. Haberalma raporuna göre Yunanlılar, son ere kadar cepheye gönderip güvenliği Kıbrıs'tan getirdikleri deniz birliğine bırakıldılar; bazı Rumlar, Yunanistan'a gönderdikleri bildiride, Anadolu seferini canice bir hareket olarak niteliyorlar. Batı Cephesi, raporu 4'te grup kumandanlıklarına tebliğ edecektir. (HTVD 67, bel. 1497, 1500. 3 tarihiyle benzer ve abartmalı başka bir rapor vardır, bel. 1501) ★ İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un Curzon'a raporu: Rattigan, Yunanistan İstanbul'u işgal ederse bunun İngiltere'ye sağlayacağı yararları tekrarlayıp duran Yunan Yüksek Komiseri'ni, böyle bir işgale karşı uyardı. (Sonyel II: 178)
5. 9 Haziran'da Ankara'ya gelip Fransız Hükümeti adına bazı görüşmeler yapan Franklin Bouillon, hayal kırıklığı içinde Paris'e döndü (Jaeschke 1: 158).
6. 1 ay süreyle izinli olarak Avrupa'ya gidecek olan Bahriye Bakanı Salih Paşa'nın yerine, Harbiye Bakanı Ziya Paşa'nın bakması kararlaştırıldı (TV: 4230).
7. Türkiye'nin subay mevcudu. Batı Cephesi: 4.502, Doğu Cephesi: 1.538, Elceze (Güneydoğu) Cephesi: 519, Merkez Ordusu: 459, Adana, Kastamonu, Ankara ve 18. Tümen: 919. Toplam: 7.737. (TİH VII: 354)

8. **A.A.'nın siyasî ve askerî tebliğleri (HTVD 67, ves. 1499).** **Hakimiyeti Milliye:** İstanbul'daki bütün gazeteler, millî azmin harikalar yaratacağını beyanda birleşiyorlar. Bizim buradaki duygularımızı taşıyorlar. **Açıksöz:** Anadolu-Afganistan: Bizim hüznümüzle ağlayan, bizim nihayetsiz ve kahramanca saldırılarımızla galeyana gelen asil ve kahraman Afganistan... —Akıncı müfrezelerimiz düşman gerilerini tehdit ediyor. **Vakit:** Rus Generali Brüsiloğlu'nun Ankara'ya gelişi üzerine yapılan çeşitli yorumlar (haber Yunanlılar tarafından uydurulmuş). **Peyamı Sabah:** Ankara harbe devama karar verdi. —Ankara-Moskova münasebetleri: Kars'tan 15.000 süvari mi geliyor? **İkdam:** Yunan hırs ve tecavüzüne meydanı boş bırakarak Türk milliyetperverlerinin haklı davalarına çare bulmakta gecikir ise, mesele daha ziyade muallakta bir hale gelir ki bu durum, Şark'ta huzuru kurmaya taraftar olan garp diplomatlarının da işine gelmez.

2 - SALI

1. Cepheden dönen milletvekilleri Meclis'te izlenimlerini anlattılar. Durumun tehlikeli olduğu üzerinde durularak olağanüstü tedbirler alınması ve bütün yurt kaynaklarının harekete geçilmesi istendi (ZC 11: 400). Gizli birleşimde Rıza Nur, ordunun çekilme sırasında kayıplara uğradığını, ancak çekirdeğinin kaldığını ve moralinin yüksek olduğunu, askerin çarığı, kaputu, matarası ve % 20'nin süngüsü bulunmadığını belirtti ve zamanında yeterli tedbir alınmadığı için Hükümet'i eleştirdi, 500-600 subaya ihtiyaç olduğunu bildirdi. Vehbi Bey, askerin tütün yerine ot içtiğini, % 80'inde elbise olmadığını, cephede 4 aydır maaş dağıtılmadığını söyledi. "Peynir ekmek yiyerek" sıkıntıların paylaşılmasını, cepheye acele tütün ve propagandacı, ajans gönderilmesini istedi. Mahmut Esat: "Yunan ordusu, Türk ordusunun cenazesiyle uğraşiyor... Sonuna kadar dövüşeceğiz!..." dedi. (GCZ 2: 132)
2. Türk ordusu keşif, toplanma, eğitim ve ikmal ile meşgul... (TİH II/5-1: 120)
3. Malta'dan gelmekte olan Fethi Bey (Okyar), İstanbul'dan vapurla Anadolu'ya hareket etti (TK 82: 77).
4. İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı İzzet Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri'ni ziyaret ederek Anadolu'daki savaşın bir an önce sona erdirilmesini istedi. Yüksek Komiser Rumbold, Sevr Anlaşması'nın esas sayıldığını hatırlattı. Görüşmede bulunan Ankara Temsilcisi Hamit Bey, Misak-ı Milli'de direneceklerini söyledi. Rumbold, görüşmeyi Curzon'a bildirirken İzzet Paşa'nın pek sarsılmış olduğunu ve Ankara ile İstanbul arasında sıkı temaslar bulunduğunu anlattı. (Şimşir III: 575)
5. Belçika Orta Elçisi De Welle'in raporu: Anadolu'da durum çok karışık. Türk kuvvetleri bir strateji dahilinde çekiliyor. Doğu'dan getirilen birliklerle takviye ediliyor. Türklerin parolası sonuna kadar dayanmak. Uzayan savaş, Türklerden çok, anavatanlarından uzak Yunanlıları zayıflatıyor. (Kerman: 39)

6. **Hakimiyeti Milliye:** Düşman zayıfatı dehşet vericidir. İzmir'de özel evlere de yaralı yerleştiriliyor; Manisa yaralı dolu. Trenler yalnız yaralı naklediyor. **Öğüt:** Yılan yuvasında. **Vakit:** Mağlup olmamak. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Bolşeviklik çukuruna yuvarlanan Ankara'nın arkasından ayrılmalıyız. Büyük devletlerle, özellikle İngiltere ile uzlaşmalıyız. O zaman Yunanlılar Anadolu'dan çekilir. ★ Salih Münir'in imtiyaz sahipliği, Kemal Behçet'in sorumlu müdürlüğünde Bursa'da yayımlanan **Arkadaş** gazetesinin ilk sayısı. **Bulgar Nova Vreme** gazetesinde Ankara'yı ziyaret etmiş olan Çiftçi Partisi Meclis Grubu temsilcisi Grozkov'un izlenimleri: Türk ordusu son derece iyi eğitilmiş, morali yüksek. Fakat teknik araçlardan yoksun. Mustafa Kemal, adeta bir tanrı durumuna gelmiş. (Velikov: 102) **The Times:** Yunan ordusu fazla ilerlediğinden zayıfladı (Jaeschke 1: 158). **İkdam:** Yunan ordusunun bu seferki kaybı geçen İnönü Savaşı'ndakinden çok fazladır.

3 - ÇARŞAMBA

1. Batı Cephesi Komutanlığı, halkın moralini ve direnme gücünü artırmak için sivil makamlara bir genelge gönderdi: "Yunan ordusunu bir daha yaşamayacak derecede kesinlikle yok etmek amacındayız. Orduya hizmeti en büyük bir dinî farz ve yurtseverlik bilip hizmetten kaçanları lanetlemek hepimize düşen görevlerin başında gelir. Ordumuzun kesin başarısının en esaslı şartı bu başarıya candan inanmaktır. Milletimizin maddî ve özellikle manevî güçlerini savaşa yöneltiniz ve bu sonucu her çare ile ne yapıp yapıp elde ediniz". (Akşam: 9; PS: 10; HTVD 69, ves. 1504; TİH II/5-1: 133)
2. Söğüt kasabası, 3. defa kurtarıldıysa da Yunanlılar tarafından 4. defa işgal edildi. Bu son işgal 1 yıldan fazla sürecek ve kasaba son ve kesin olarak 4 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur: 15) ★ Atina'nın tebliği: Ankara bombalandı (Jaeschke 1: 158). ★ Granville, İstanbul macerasına girişmenin felaket getireceğini Baltacı'ya bildirdiğini, olumlu izlenim yarattığını rapor ediyor (Sonyel II: 178).
3. Meclis'te gizli birleşimler hızlandı. Bugünkü görüşmelerde Maliye Bakanı, çünkü görüşmeler üzerine bütçe imkânlarını anlattı. 50 milyon lira gelir, 15 milyon açık olduğunu söyledi. (GCZ 2: 146) ★ Gizli birleşimde İstiklal Mahkemesi üyelerine yalnız yolluk verilmesi kararlaştırıldı (GCZ 2: 146).
4. Afyon'da Yunan Ordusu Güney Tümenler Grubu kuruldu. Komutanlığına, Kuzey Grubu Kumandanlığı'ndan Trikopis getirildi. (Trikopis I: 30)
5. Asım Bey (Gündüz), Anadolu'da görev almak üzere İstanbul'dan İnebolu'ya geldi. 22 Temmuz 1919'da esirlikten İstanbul'a dönmüş olan ve Eylül 1919'dan beri çeşitli askerî komisyonlarda üyelik, başkanlık, Harp Akademisi öğretmenliği, şehzade öğretmenliği, Genelkurmay 2. Şube Müdürlüğü gibi görevlerde bulunan Asım Bey, 18 Ağustos'ta Batı Cephesi Kurmay Başkanlığı'na atanacak, savaşın sonuna kadar bu görevde kalacaktır. (Kumu-

- tanların **Biyografileri:** 125) ★ Malta'dan dönmekte olan Fethi Bey (Ok-yar) de İstanbul'dan İnebolu'ya geldi (TK 82: 75).
6. Mustafa Kemal, Üçüncü Kafkas Tümeni Komutanlığı'ndan, Trabzon'a gelen Sovyet yardımı 150.000 altın rublenin en çabuk ve güvenli araçlarla Ankara'ya gönderilmesini istedi (TİH VII: 170).
7. Fener Patrik Vekili, Patrikhane'nin balkonuna çıkarak Yunan ordusunun başarısı için bir konuşma yaptı (PM: 34).
8. Ağaoğlu Ahmet Bey ile Samsun Polis Müdürlüğü'ne atanan Hadi Bey, Kastamonu'ya geldiler (AS: 4).
9. Kastamonu Valiliği'ne, Karabekir'in Erzurum Valiliği'nden aldırıldığı Hamit Bey atandı. (Hamit Bey, yeni görevinde fazla kalmadan 18 Ağustos'ta İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na atanacaktır). Sivas Valiliği'ne de, 1916'dan beri Antep, Urfa, Aydın, Isparta, Çatalca, Bolu mutasarrıflıklarında bulunmuş olan Ali Haydar Bey atandı. Ali Haydar Bey, bu son görevinden 12 Mart 1923'te İstanbul Valiliği'ne nakledilmesi nedeniyle ayrılacaktır. (Meşhur Valiler: 398, 456) ★ HM'de atamalar: Kastamonu'ya Elazığ'dan Hamit Bey, Trabzon'a Sivas'tan Hazım Bey, Sivas'a Haydar Bey, Elazığ'a Menteşe Mutasarrıfı Müştak Bey, Menteşe'ye Cebelibereket Mutasarrıfı Muhtar Bey (HM: 5).
10. Ankara Hükümeti, 20 Eylül 1920 tarihli ihracat vergisini kaldırdı (Düster 3/2: 132).
11. **Peyamı Sabah'ta A. Kemal:** Ankara'nın taşkınlıkları ve şaşkınlıkları, Babiâli'ye ihtiyacımızı herkese teslim ettiriyor. Bu mübrem ihtiyacı bir an evvel gidermezsek payitahtımızdan başlayarak bütün ikbal ve istikbalimizi bir derece daha tehlikeye koymuş oluruz. —Ankara ve Sofya, Yunanlılara karşı tertibatta. **Hakimiyeti Milliye'de** Ruşen Eşref: Manevî Kuvvetimiz: Biz fatihlik, istilacılık oynamıyoruz, varlığımızı koruyoruz. Türkler, bir ihtilal ordusu halinde, her karış toprakta bir harika gösteriyor. Kurtuluş günleri bizimdir. —Kahraman ordumuza itimat. —Bir kardeş millet sesi: Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han'ın nutku. **Öğüt:** Zafer bizimdir. **Vakit:** Ümitsiz olmayalım. —Sükûn devrinin sonu. Yeni savaş harekâtı. **The New York Times:** Türklerin işini bitirmek için, son 750 yılın en büyük fırsatını yakalamış olan Konstantin'in bu şansı iyi kullanması en iyi dileğimizdir (Ulagay: 144). **Karagöz'de** denize düşen Karagöz'ün yılanı sarılışı. —Konstantin ipe dolaştı, tam şimdi belasını buldu. —Karagöz, sahillerdeki gazino ve lokantacıların Osmanlı bayrağı yanına Yunan bayrağı asmalarını ve Beyoğlu'nda beş dakikada bir Konstantin Marşı çalan eğlence yerlerine Türklerin gidişini eleştiriyor. **İkdam:** Yunanistan Şark'ın jandarması tayin edilmişti ama onun karışıklığı artıran bir kundakçı olduğu görüldü. İlahî adalete çarpılacakları gün uzak değildir.

4 - PERŞEMBE

1. Cephede genel durgunluk. Savunma hazırlıkları devam ediyor. ★ Hava Kuvvetleri Müdürlüğü, Birinci Tayyare Bölüğü ile birlikte Polatlı'dan Ankara'ya nakledildi. Polatlı'da kalan ikinci bölük de 12'de Malıköy'e alınacaktır. (Tanman: 107)
2. Meclis'in gizli birleşiminde düşmanı geri sürmek için bütün kaynakları harekete geçirmek gerektiği, milletin bütün mal ve mülkünü vermeye hazır olduğu, bir başkomutanlık kurulması ve bu makamın olağanüstü yetkilerle donatılması konuları görüşüldü. Yarın da devam edecek görüşmeler sonunda Mustafa Kemal 3 ay süre ile Meclis'in yetkilerini kullanmak üzere Başkomutanlığa seçilecektir. (GCZ 2: 156)
3. Ankara Hükümeti, Sovyetler'e verdiği uzun muhtırada, yardımın devam ettirilmesini istedi. Emperyalizme karşı bir cephe kurulmasının önerildiği muhtırada, bu cephenin girişeceği eylemler arasında Boğazlar, Mezopotamya ve Orta Asya'da yapılacak olanlar yer aldı. Sovyetler'in cevabı 10 Ekim. (Şemsutdinov: 62: Sovyetler bu işbirliği önerisini takdirle karşıladılar) ★ Anadolu Ajansı, Ankara ile Sovyet Rusya arasında gerginlik olduğu yolundaki bazı Avrupa ve Amerika gazetelerinin yayınlarını yalandı (Açıksöz).
4. Yunan Başbakanı Gunaris ve Savaş Bakanı Theodokis, Kütahya'da kumandanlar ile görüşmelerini bitirerek Atina'ya hareket ettiler. Kral'la birlikte 12 Haziran'da İzmir'e gelen bu kişiler, 28 Temmuz'da Kütahya'da yapılan harp meclisinde de bulunmuşlardı. (Dusmanis)
5. Sofya'da bulunan Mebus Cevat Abbas Bey, Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Makedonya Cemiyeti'nin "Makedonya Makedonyalılarındır" ilkesini kabul ettirmek üzere, Cemiyet-i Akvam'a ve Avrupa ülkelerine Türk, Bulgar, Ulah, Arnavut ve Musevilerden kurulu bir delege kurulu göndereceğini bildirerek bu kurulun başkanlığını kabul etmesini istedi. (Tanin: 18.3.1945).
6. Hafta tatili önerisini incelemek üzere İstanbul Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde toplanan komisyon, çalışmalarını bitirdi ve hazırladığı metni bakanlığa verdi. Buna göre işçiler haftada bir gün tatil yapabilecekler. (PS: 6)
7. Açıksöz: Cephelerdeki durgunluğun sebebi, düşmanın kimle oynadığını anlamış olmasıdır. Vaziyetin anahtarı artık Papulas'ın değil, İsmet Paşa'nın elindedir. —Amerikan Rumları, Anadolu seferinden dolayı Yunanlıları delilikle suçluyorlar. Hakimiyeti Milliye: Pek yüce bir ses: Afgan Sefiri Ahmet Han'ın demeci: Bu zalimce saldırılar karşısında bütün İslamlar Türklerle yardım edecektir. Bir er gibi cepheye koşmak, çarpışmak, istiyorum. —İzmir sık bir kordon altında. —Yunan ordusunun hali perişandır. Babalık: Ordumuz, düşmanın istediği yerde değil, bizim istediğimiz yerde savaşa girecek, kesin ve kahredici darbeyi indirecek. Endişeye yer yok. (Coşar, MMB: 140) Tevhidiefkâr: Yunanlılar taarruza başladılar mı? İçimizdeki

Yunan dostları da acele etmeseler. Bu iç düşmanların ihanetini hiç bir zaman unutmayacağız. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal "Bir kere de millete sorulsa" başlıklı yazısında gene şiddetle Ankara'ya çatıyor. "Mebuslar, Hükümet'in elinde birer figürandır. Bu ibadullahın bu milletle, zavallı Anadolu Türk'ü ile, ne ırkan, ne neslen, ne fikren, ne emelen münasebetleri yoktur. Bu milletin muradını temsil edenler vardır. Onların başında Padişah vardır". **Vakit**: Yunanistan'da ayaklanmalar. **Güleryüz**'de karikatür: Kral Kosti (Konstantin): "Doktorcuğum burnum büyüdü; koltuklarım da mütemadiyen kabarıyor; bana bir ilaç bulur musun?" Doktor: "Onun ilacını ben bilmem, bilse bilse Mustafa Kemal bilir. Bir kere de ona darı!" —General Papulas, Dumlupınar'a bir kere daha düşüp boğulmamak için merkebinin kuyruğuna kabak bağlamış. **İkdam**: Bugünkü mesele bizim için tamamiyle hayat memmat meselesidir. Ya yeniden hayat buluruz, Yahut mahv... Bunun ikisinin ortası yoktur.

5 - CUMA

1. İçinde bulunulan olağanüstü durum sebebiyle, Meclis uzun bir gizli birleşim yaptı. Olağanüstü tedbirler almanın gereğinde birleşildi. Düşmanı 3 ay içinde yurttan kovacağı umuduyla Mustafa Kemal Paşa'ya, Meclis yetkilerini kullanması kaydıyla başkomutanlık yetkisi verildi. 169 mebus karara olumlu oy kullanırken 13 mebus karşı çıktı. Orduya serbest hareket etme imkânını vermek için hükümet merkezinin gerektiğinde Kayseri'ye taşınması konusunda Hükümet kararı kabul edildi. (GCZ 2: 164) ★ Açık birleşimde oylanan Başkomutanlık Yasası, 184 mebustan tamamının olumlu oylarıyla kabul edildi. Başkomutan olması dolayısıyla Mustafa Kemal Meclis'te "Zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları yüzde yüz yeneceğimize olan güven ve inancım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu inancımı bütün millette ve dünyaya karşı ilan ederim" dedi. (HM, Öğüt: 6, AS: 6, 7; Akşam, Tev. Ef: 9; PS: 9, 10; ZC 12: 8; Söylev II: 450; Düstur 3/2: 133; Melzig: 113; Tar. Ves. 7: 87; TİH II/5-1: 15; Nur: 853)
2. Hem Genelkurmay Başkanlığı hem Batı Cephesi Komutanlığı üzerinde bulunan İsmet Paşa, Batı Cephesi'ndeki işlerinin yoğunluğu nedeniyle Genelkurmay Başkanlığı'ndan istifa etti. Bu göreve, 184 mebustan 183'ünün oyu ile ve tartışmasız Fevzi Paşa seçildi. Fevzi Paşa'dan boşalan Millî Savunma Bakanlığı'na ise İçişleri Bakanı Refet Paşa getirildi. (HM: 6; AS: 7; Vakit: 9, 11; ZC 12: 20; TİH II/5-1: 151; Külçe: 216)
3. Mustafa Kemal, Başkomutan olarak orduya ve millete bir bildiri yayımlayarak umut aşılama çalıştı: Ordumuzun asıl cephelerinden hiç bir şey kaybetmeden bugünkü durumu aldık. Düşman yurdumuzun harim-i ismetinde boğulacaktır. Buna ulaşmak için gereken her şey yapılacaktır. (HM: 7; Akşam: 9; PS: 9, 10; Vakit: 10; ATTB: 392; Ulusoy: 40)

4. İtalyan kaynaklarından elde edilen bilgilere göre, Yunanistan ve İngiltere, Türklerin gerilerine asker çıkararak Ankara'nın düşürülmesini, Fransa ve İtalya ise Ankara istilaya uğramadan ve Millî Hükümet düşürülmeden iki tarafı memnun edecek bir barış yapılabilmesi için Ankara'ya baskı yapılmasını öneriyor. (TİH II/5-1: 144)
5. Önceki gün merkezi Afyon'da olmak üzere kurulan Yunan Güney Tümenler Grup Komutanlığı'na atanan Trikopis, 1913'ten beri komuta ettiği 3. Tümen'e bir veda mesajı yayımladı. Tümen'in kahramanlıklarını övdü. 3. Tümen, Trikopis'in bir süreden beri komutanlığını yaptığı Kuzey Tümenler Grubu içinde bulunuyor. (Trikopis I: 30)
6. İngiliz Genelkurmayı, Türk-Yunan savaşı ile ilgili raporunda Türk ordusunun dağılıp gerilla savaşına başlayabileceğini, Sovyet askerlerinin yardıma gelebileceğini, bunun için Yunan ordusunun kesin bir zafer kazanmasına çalışmasının doğru olacağını bildirdi. (Şimşir 3: 180, 190) ★ Harington'un raporu: Mustafa Kemal ve Genelkurmay dışında herkes, Enver Paşa'nın Bolşevik kuvvetlerle Anadolu'ya dönmesini istiyor. Ankara'dan dönen Kandalı Binbaşı Brown'a göre duruma hakim olan Mustafa Kemal, geri çekilmeye pek aldırıyor. Bolşevik yardımı da istemiyor. (Şimşir III: 578, 580) ★ Harington'un emri: Silahlı hiç kimse tarafsız bölgeye giremez (Jaeschke 1: 158).
7. Başbakan Tevfik Paşa ile Dışişleri Bakanı İzzet Paşa, Yüksek Komiser Rumbold'u ziyaret ettiler. Rumbold'un yarınki raporuna göre, somut bir öneri getirmediler, bir müdahale çağrısında bulunmayı ciddiyetle istemediler. (Şimşir III: 585)
8. Malta'dan dönmekte olan Fethi Bey, faytonla İnebolu'dan Kastamonu'ya geldi (AS: 6).
9. İstanbul'da ulaştırma şirketleri ile işçiler arasında aylardır yapılan görüşmeler bir sonuca ulaşmadan sona erdi. İşçi temsilcileri, Ticaret ve Ziraat Bakanlığı'na görüşmeleri kestiklerini bildirdiler. İşçiler grev tehdidinde bulunuyor. (PS, Vakıt: 6)
10. **Hakimiyeti Milliye:** Asker mebuslarımız bilfiil cephede. —Morning Post'un makalesi: Sulhün anahtarı Türkiye'dedir. —Avrupa gazeteleri, Yunanlıların müthiş kayıp verdiğini yazmakta birleşiyor. —Yunanlılar da artık tehlikeyi anlıyorlar. **Yenigün:** Nöbet bizim. **Vakit:** Abdülmecit'in, önceki gün kabul ettiği Fransız gazetecilerine demeci: Avrupalılar bizi gereği gibi tanısalardı, hakkımızda bu kadar vahim kararlar almaya vicdanen razı olmazlardı. **Tevhidiefkâr:** Askerlerinin başında, düşmanla bir nefer gibi harp ederken şehit olan Nazım Beyin hamaset menkıbeleri. —Ankara'da Yunan esirleri. **Macar Magyarsag:** Yunan kamuoyu, cezayı dahi göze alarak harbe karşıdır. Sefalet yoğun ise de bu İngiltere'yi ilgilendirmez. O, modern teçhi-

zatla askeri donatarak kendi hedefine ulaşmak ve İngiliz himayesi altında yeni Bizans devletini kurmak ister. (**Bel.** 177: 81) **Dergâh:** Ziya Gökalp Bey ve mesleği münasebetiyle (Ragıp Hulusi). —Necmettin Halil'in şiiri: Anadolu Dağlarında: Felekler bilsin ki bu kaç zamandır/Son günü beklemiş bir kahramandır...

6 - CUMARTESİ

1. Zeytin Ermenilerinden son katile, bir bataklıkta sıkıştırıldı. 20'si öldürüldü, diğerleri kaçtı. Toroslar üzerindeki Zeytin kasabası Ermenileri 1915'te göç ettirilmiş, ateşkesten sonra geri dönmüş, silahlarını teslim etmeyi reddettiklerinden 27 Haziran'da kasabaya bir askerî hareket düzenlenerek çoğu esir alınmış, bir kısmı da kaçmıştı. (**Saral:** 128)
2. Yunanlıların 10 km. ötede bulunduğu Demirci'de gerillalar, kaymakamın evinde toplandılar, kasabayı savaşız olarak teslim edip dağlara çıkmaya karar verdiler. Kapıda bekleyen halka bir bildiri yayımlanarak ümitle zafer gününün beklenmesi bildirildi, düşmana hizmet edenlerin sonunun çok korkunç olduğu anlatıldı. Atlı akıncılar, gece yarısı kasabayı terkettiler. (**Vandemir 1:** 30)
3. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, İngiltere'den dönüşü münasebetiyle Padişah Vahdettin'i ziyaret ederek İngiliz Kralı'nın selamlarını söyledi. Sultan'ın yakında birleşmiş bir Türkiye üzerinde saltanat süreceğini umduklarını bildirdi. Padişah, Türkiye'yi bugünkü duruma düşürenlerin yüzde 10'dan fazla olmadığını söyleyerek İngilizlerin Yunanlıları niçin durdurmadığını ve Kemalistleri ezmediğini sordu, kendisine Müttefikler'in barış istediği ve müdahale zamanının henüz gelmediği cevabı verildi. (**Şimşir III:** 593; **Şimşir 3:** 203; **Bayur 2:** 221; **İkdam:** 7, ziyaret)
4. Amasya Metropolit, Atina'da Yunan Başbakanı ile görüştü. Metropolit Yermanos, Pontos'un özerkliğinin ilan edilmesini isteyen bir raporunu 27 Temmuz'da Patrikhane Meclisi'ne vermiş ve bu meclis tarafından gerekli temasları yapmak üzere Atina'ya gönderilmişti. Patrikhane Meclisi'nin 31 Ağustos tarihli kararıyla da Trabzon Metropolit, Atina'ya gönderilecektir. (**PM:** 50)
5. Başbakan Gunaris'in Atina'ya dönüşünde verdiği demeç: Millî idealimizin iyi bir sonuca ulaşmasına kadar hareket devam edecektir. Avrupa'ya gitmeyeceğim. Millet Meclisi de toplanmayacak. (**Rentis:** 61) ★ Eski Başbakan Venizelos'un demeci: Ankara'ya doğru başlanan hareket deliliktir. (**Jaeschke 1:** 158).
6. Fethi Bey, Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etti (**AS:** 6).
7. **İkdam:** İstanbul'da iktisadî buhran. —Veremle mücadele. Çocuk veremi. **Peyamı Sabah:** Son söz diplomasinindir... —İlan: Hanımefendiler! Fırçasız

ve eziyetsiz, iki dakikada tırnaklarınızı kat'iyyen bozmayarak parlatan ve yeni bir teravet veren Kalarsin tuzunu istimal ediniz. **Öğüt:** Büyük kumandan: Millet tam güvenle sana bakıyor. Herkes ve herşey seninledir. —Bolşeviklerin ne kadar kuvveti var? **Hakimiyeti Milliye:** Sinir muharebesi. —Meclis'te dünkü tarihi celse. —Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Başkumandanlığa intihap edildiler. —Yunan zayıfı pek azimdir. **Yenigün:** Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, kahraman ordumuzun başkumandanı. **Açıksöz'de** Ağaoğlu Ahmet: Ey münevverler, haydi iş başına! **Vakit:** Anadolu cephesinde nasıl çarpışmışlar? Ankara hastanelerinde yaralı gazileri ziyaret. **Karagöz'de,** Mustafa Kemal'in Kral'ı bir yumrukta yere serışı. —Köfteci Mihran'ın elinde yetişen ve lahanadan başka yemek yapmasını bilmeyen aşçıya (Ali Kemal'e), Karagöz'ün Ankara çevirmesi öğretmek iste-yişi.

7 - PAZAR

1. Tekâlif-i milliye (millî yükümlülük) emirleri... Önceki gün 3 ay süreyle Başkomutan seçilen ve Meclis'in yetkilerini kullanması kabul edilen Mustafa Kemal, milletin maddî kaynaklarını savaşın emrine verebilmek için çıkardığı 10 maddelik tekâlif-i milliye emirlerinin 6'sını bugün yayımladı. Devletin zor yoluyla borç alması anlamına gelen ilk 6 emre göre: 1) Satınalmalar için en büyük mülkî amirin başkanlığında her ilçe merkezinde ücretsiz olarak çalışacak komisyonlar kurulacak, komisyonlar, ambarları sayarak rapor tutacak. 2) Her ev, birer takım çamaşır, bir çift çarık ve çorap verecek, çok yoksul olanların bu yükümlülüğünü de zenginler karşılayacak, 3) Asker elbisesi yapmaya yarayan bez ve kumaşların ve ayakkabı malzemesinin ve 4) Yiyecek maddelerinin yüzde 40'ına el konacak, 5) Ulaştırma araçlarına sahip olanlar her ay askerî araç-gereçleri 100 km. öteye taşıyacaklar, 6) Terkedilmiş mallara el konacak. Bu emirlere uymayanlar, vatan ihaneti suçuyla İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanacaklar. (ATTB: 394-400; TİH VII: 357; AS: 9; HM: 10; Söylev II: 451; Nur: 857: "Ben, herkesin malını müsadere demiştim, Meclis(!) bunu çok görüp yüzde kırk nisbetinde karar verdi".)
2. Yunan ordusu, Türk savunmasının kırılarak Ankara'nın ele geçirilmesi kararını birliklere duyurdu. Bu plan gereğince Sakarya Savaşı 23 Ağustos'ta başlayacak. (TİH II/5-1: 157) ★ Kumandan Papulas, tümen ve süvari tugayına yayımladığı emirde, saldırının hedef ve amacını bildirdi: "Düşman, esas direnci kırılana kadar takip edilecek, takip Ankara'ya kadar yapılacak, düşman ordu kuruluşları yok edilecek, tren yolu hasara uğrattılacak, düşman gerekli ve kıymetli üsten yoksun kılınacak..." (Hrisohoos: 119)
3. Demirci, Yunanlılar tarafından üçüncü defa işgal edildi. Gerillalar dün gece, kasabayı savunmaktan vazgeçerek halka bir duyuru yapıp dağlara çıkmışlardı. Bu yılın 2 Eylülünde kurtarılacak olan Demirci, 11 Ekim'de yeniden Yunan İşgali altına girecek ve son olarak 30 Ağustos 1922'de kurtarılabaktır. (Gnkur. 47)

4. Mustafa Kemal, nisan sonunda Ankara'ya gelip 10 gün kadar kaldıktan sonra İstanbul'a dönen Fransız kadın gazeteci Gaulis'e yazdığı (yarım kalmış izlenimi veren) mektupta, gerçek lehine giriştiği cesur kampanya için teşekkür etti. Yunan ordusunu cezalandırmak için bütün irade ve enerjileriyle seferber olduklarını bildirdi. (**Şimşir 5:** 133)
5. Ünlü şakilerden Aynacıoğlu teslim oldu. Merkez Ordusu, Aynacıoğlu'nu 20 adamıyla birlikte Rumlara karşı kullanacaktır. (**TİH II/5-1:** 212)
6. İstanbul Hükümeti'nin Deniz Bakanı Salih Paşa, 20 Ekim'e kadar sürecektir Avrupa yolculuğu için bir İtalyan vapuruyla İstanbul'dan ayrıldı. Paşa, Roma, Paris, Londra ve İsviçre'ye gidecek. (**İkdam:** 8; **HM:** 11)
7. **Hakimiyeti Milliye**'de Ruşen Eşref: Düşmanı ezmeğe yalnız mecbur değil, hatta mahkûmuz! Millet cephe için çalışır, son kağısı, son davarı, son meteliği, son damla kanı yalnız cephenindir. Mustafa Kemal milletin, millet de onun hizmetindedir. Mustafa Kemal'den köylü Mehmet'e kadar yalnız bu-yuz: Azim ve iman... (**Ünaydın:** 19) —İstanbul'da kimler para buluyor, kimler aç kalıyor? İstanbul'un namuslu halkı aklıktan ölüyor. İstanbul'u ihtiraslı ağızlar kemiriyor. **Öğüt:** Milletin kesin iradesi: Milletin bugün tek bir gayesi vardır. O da düşmanın imhasıdır. Bunun için her şey yapılmalı, her tedbir düşünülmeli. **Açıksöz**'de şiir: Feryat! —İ.Habib: Yakup Kadri Bey'in Kastamonu'dan geçerken, Kastamonu'yu tanımadan yazdıklarına cevap. **Tevhidiefkâr:** Amelenin grev tehdidine karşı Nafia Nezareti'nin alacağını söylediği tedbirler etkili olacak mı? **Vakit:** Kesin savaştan önce hazırlıklar. —İzzet Paşa'nın demeci: Anadolu'da askerî hazırlıklar. **İkdam:** Galip büyük devletler, Yunanistan'daki Müslüman azınlığı da korumalıdır.

8 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal, ilk 6'sını dün yayımladığı Milli Yükümlülük (Tekâlif-i Milliye) emirlerinden kalan 7-10 numaralılarını yayımladı. Buna göre: 7) Halk, elinde bulunan savaşa yarayışlı bütün silah ve cephaneyi, savaştan sonra geri almak üzere 3 gün içinde hükümete teslim edecek, 8) Benzin, vakum, gres yağı, vazalin, otomobil lastiği, tutkal, telefon makinası, kablo, tel gibi maddelerin yüzde kırkına el konacak, 9) Demirci, marangoz, dökümcü ile kılıç, mızrak, eğer yapabilecek ustaların adları, sayıları, durumları saptanacak, 10) Halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabaları ile kağıt arabalarının bütün donatımı ve hayvanları ile birlikte; binek hayvanları, yük hayvanları, deve ve eşeklerin yüzde 20'sine el konacak. (**HM:** 12 "Ordularımız için yapacağımız fedakârlıklar; **ATTB:** 401-404; **TİH VII:** 363; **Söylev II:** 452; **Müderrişoğlu:** 374)
2. Meclis'in gizli oturumunda, halkı seferber etmek için alınmış ve alınacak tedbirler tartışıldı. Mustafa Kemal, yurdun bütününe savunmak ve korumak istediklerini, geçici olarak bir kısmının düşman eline geçmesine razı ol-

mak gerektiğini söyledi. Rumları göç ettirmek ve silahsızlandırmanın şimdi-lik mümkün olmadığını, halkın elinden silahları almanın da kolay olmadığını belirtti. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmaktan çok hükümet teşkilatı yapmanın gereği üzerinde durdu. (GCZ 2: 188)

3. Cepheye sevkedilmek üzere Ankara'ya gelen alaylara, Meclis adına hoşgelden karşılaması yapacak bir mebus kurulu gönderilmesine karar verildi (ZC 12: 31).
4. Bolu Belediyesi önünde toplanan binlerce kişiye Gençler Birliği Başkanı Mithat Akif, ateşli bir konuşma yaptı. Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlığı altında Yunanlıların kovulacağını söyledi. Bütün ülkede, genel seferberlik havasına uyularak toplantılar yapılacak, orduya bağlılık bildiren ve başarı dileyen, fedakârlığa hazır olunduğunu anlatan telgraflar çekilecektir. (HM, AS: 11; Vakıf: 15)
5. Başbakan Tevfik Paşa, İstanbul'daki Ankara temsilcisi Hamit Bey'den şu mesajının Ankara'ya iletilmesini istedi: İngiltere temsilcisi, Rumların Akdeniz ve Karadeniz kıyılarından göç ettirilmesinin İngiltere kamuoyu üzerinde endişe yarattığını Babîâli'ye bildirdi. Bu şikâyet, yarın müdahaleye de dönüşebilir. Tedbirsizlik felakete yol açabilir...
6. İtilaf Devletleri arasında 13 Ağustos'a kadar sürecek olan Üçüncü Paris Konferansı başladı. Müttefikler, bu konferansta Türk-Yunan Savaşı konusunda tarafsız kalmayı, ancak silah satışının serbest olduğunu kararlaştıracaklar. (PS: 9; HM: 15; Bayur 2: 222)
7. İçişleri eski bakanlarından Fethi Bey, Mustafa Kemal'in gönderdiği otomobille Çankırı'dan Ankara'ya geldi. Malta'dan serbest bırakıldıktan sonra 23 Temmuz'da İstanbul'a hareket eden Fethi Bey, İnebolu yoluyla Anadolu'ya geçmişti. (HM: 9; AS: 10; TK 82: 79)
8. Güney Tümenler Grubu Komutanlığı'na atanmış olan Tümgeneral Trikopis, göreve başlamak üzere Afyon'a geldi (Trikopis I: 32).
9. Yunanlılar Sandıklı'yı işgal ettiler. Kasaba yarın kurtarılacak, 11 Ağustos'ta yeniden işgal edilecek, 12/13 gecesini kurtarılacaksa da 7 Eylül'de son defa işgal altına alınacak ve son olarak 7 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (Gnkur. 4) ★ Mustafa Kemal, Genelkurmay'dan, Doğu Cephesi'nden ve Merkez Ordusu'ndan takviye birlikleri alındığı ve Ağustosun 20'sinden önce genel saldırıya geçecekleri haberinin İstanbul aracılığı ile düşman kaynaklarına iletilmesini istedi (HTVD 71, belge 1548).
10. Resmî olmayan bir görevle Avrupa'ya gönderilmiş olan Celalettin Arif Bey, Paris'ten Mustafa Kemal'e gönderdiği ikinci raporunda, İngilizlerin, Fransızların ve Hint temsilcilerinin görüşlerini aktardı. Fransızların Amerika'ya dayandıklarını, milliyet ilkesi üzerinde sınır çizerek Türkiye ile anlaşmaya

hazır ve Almanya ile Sovyetler'i bir çember içine alma niyetinde olduklarını belirtti. (**Şimşir 5:** 134)

11. **Peyamı Sabah'ta** A. Kemal: İki meş'um hizip: Bolşevikler, İttihat Terakki. İkisi de yaptıklarının cezasını görmeye mahkûm. **Hakimiyeti Milliye:** Bir Bulgar gazetesinin görüşü: Ordumuz pek maharetli eller tarafından idare edilmektedir. **Açıksöz:** Mustafa Kemal'in orduya ve millete (6 tarihli) beyannamesi. **Vakit:** Mustafa Kemal cephede. "Askerî vaziyetimiz her surette güven vericidir" diyor. Trabzon bombardımanı, Anadolu Hıristiyanları (Mihal Bordoğlu). **Öğüt:** Zafer muhakkaktır. **The Times:** Yunanlılar içlere doğru ilerledikçe, işleri daha da güçleşecek. Türk yurtseverler ölünceye kadar dayanacaklar, inatla çarpışacaklar ve öylece ölecekler (**Jaeschke 2:** 92). **İkdam:** Prens Andre'nin yaralanması. **Hakikat** (Amasya): Şehrimizde Hilal-i Ahmer'e yapılan yardımlar bir hiçtir. Gazi hakkını unutmayalım. —Mustafa Kemal'in ordu ve millete beyannamesi. —Şemsettin'in şiiri: Yurdum İçin Yalvarış.

9 - SALI

1. Genelkurmay Başkanlığı, muhtemel Yunan saldırısına karşı, Ankara çayı ağzından Çayırhan'a kadar olan Sakarya hattının halkın elindeki araç gereçlerle tahkim edilmesi gerektiğini Batı Cephesi'ne bildirdi. Ordunun elinde, bu kadar geniş bir hattı tahkim etmeye yarayacak kadar kazma-kürek yok. Çevre halkı, düşmanın yakın bir tehlike olmasından ötürü, elindeki araçlarla tahkim yapmaya severek koşuyor. (**Müderrişoğlu:** 401) ★ Genelkurmay, Afyon yönünde toplanmakta olan 2. Kolordu için düşündüğü hareket planını Batı Cephesi'ne bildirdi (**Ulusoy:** 36). ★ Yunan Savaş Bakanı Theodokis, Atina'da İngiliz Askerî Ateşesi ile görüşürken Mustafa Kemal ordusunun ansızın kaybolduğundan, uçaklarla bile yerini saptayamadıklarından yakındı. 5 Eylül'de Ankara'da görüşmek üzere randevu verdi. (**Sonyel II:** 179)
2. Yunanlılar Sandıklı'yı tahliye ettiler, çekilirken bütün ekinleri yaktılar. Bir Türk atlı alayı Sandıklı'ya girdi. (**HM:** 10; **Ulusoy:** 50; **Gnkur.** 4) ★ Gece (9/10), Altıntaş da Yunan işgalinden kurtarıldı. Yunanlılar Altıntaş'ı 13 Temmuz'da işgal etmişlerdi. 14 Ağustos'ta yeniden Yunan işgali altına alınacak olan kasaba, kesin olarak 29 Ağustos 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur.** 46)
3. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, gösterilen güvenden ötürü Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na teşekkür etti (**HM:** 9; **AS:** 10).
4. Üçüncü Kafkas Tümeni Komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığı'na, 12 sandık içinde 72.000 "kızıl emanetin" (Rus Sovyet altınının) gerekli tedbirler alınarak motorla Trabzon'dan yola çıkarıldığını bildirdi (**TİH VII:** 170).
5. Genelkurmay'a bağlı gizli haberalma ve ikmal dairesi olan Muharip Grubu, Felah Grubu adını aldı. Grup 30 Ocak 1920'de Namık Grubu adıyla kurul-

muş, daha sonra sırasıyla Hamza, Mücahit, Muharip adlarını almıştı. Grup İstanbul'dan silah ve cephane aşırıyor, subay getiriyor, düşmanın ve İstanbul Hükümeti'nin çalışmalarını izliyor, karşı tedbirler alıyor. (TİH VII: 619; Hîmmetoğlu I: 169 "15 Ağustos")

6. Binbaşı rütbesi verilen Topal Osman'ın komutasındaki Giresun Birliği, Ankara'ya geldi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi binası önünde geçit resmi yaptı (ZC 12: 35).
7. **İkdam:** Anadolu ordusunun umum başkumandanı Mustafa Kemal Paşa. **Akşam:** Anadolu'nun 100.000 kişilik ordusu, son derece muntazam harp malzemesine malik bulunuyor. **Öğüt:** Maskeler aşağı! **Açıksöz:** İngilizlerin fırlıdak siyaseti. İngiltere, yarın bizimle en evvel dost olmağa çalışacaktır. İngilizler bükemediği bileği öper. —Yunanistan'da ihtilal dalgaları. **Hakimiyeti Milliye:** İki sene evvel, azim, iman ve celaletle kurtuluş hareketinin başına geçen Mustafa Kemal Paşa, bugün de Millî Ordu'nun Başkumandanı sıfatıyla anayurdun harim-i ismetine sokulan düşmanı boğmağa hazırlanıyor. **Yenigün:** Zafer için herşey! **Vakit:** Mustafa Kemal, Başkumandan seçildi. —Preveze Gambotu'nun bir başarısı. **The Times:** Yunanlıların vazifesi, hergün biraz daha güçleşiyor (Jaeschke 1: 159).

10 - ÇARŞAMBA

1. Sakarya Savaşı'na doğru... Yunan Küçük Asya Ordusu Başkumandanı Anastasios Papulas, birliklere yayımladığı emirde, 14 Ağustos saat 0.5'te genel saldırıya geçileceğini bildirdi, hareket planını verdi ve Türk ordusunun aldığı savunma tedbirlerini anlattı. Plana göre Sakarya doğusundaki Türk kuvvetleri arkadan sarılarak Sakarya nehrine dökülecek. (Hrisohoos: 121; Andreu: 77, Vandemir 2, I: 8; Andre: 87) ★ Maraş-Antep-Adana Cephesi'nden Batı Cephesi'ne nakledilen ve 2. Grup adını alan Selahattin Adil Bey komutasındaki 2. Kolordu birlikleri, Akşehir-Çay arasında toplandı (S.Adil Paşa: 376).
2. İtilaf Devletleri Paris Konferansı, Türk-Yunan savaşında tarafsızlıklarını açıklayarak, savaş kuvvetlerinin Boğazlar çevresine girmesini yasakladı. Yüksek Konsey, şirketleri Yunanistan'a silah satmakta serbest bıraktı. Bunun tarafsızlığa aykırı olmadığı görüşünü belirtti. (Bıyıklıoğlu 2, I: 413; PS: 12, 13; HM: 15; Şimşir 3: 197) ★ Lloyd George, Paris'te Yunan ordusunun kuvvetli, Türk ordusunun zayıf olduğunu ileri sürdü. Tarafsızlık politikasına son verilmesini isteyerek Sevr'in yırtılmış olması nedeniyle arabuluculuk için zamanın uygun olmadığını söyledi. (Bayur 2: 223)
3. Sovyetlerin gönderdiği altınların ilk bölümü Ankara'ya geldi. İkinci bölümü 25 Ağustos, üçüncü bölümü 4 Ekim'de gelecek. (Goloğlu 3: 131)
4. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Malta sürgünlerini bu şartlarda yargılayıp mahkûm etmenin güçlüğüne İstanbul Yüksek Komiseri'ne bildirdi. Delil ol-

madığını, Fransızlarla İtalyanların bu mahkûmiyete razı olmadıklarını belirterek bu 43 tutuklunun saliverilmesini düşünmek zorunda olduklarını anlattı. (**Şimşir 2:** 281)

5. İkinci dönem 5 İstiklal Mahkemesinden biri olan Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nin hakimleri, Mustafa Necati'nin başkanlığında Ankara'dan yola çıktılar. İstiklal Mahkemeleri, önce 11 Eylül 1920'de kurulmuş, 17 Şubat 1921'de Ankara dışındakiler kaldırılmıştı. 23 Temmuz'da, Samsun, Kastamonu, Eskişehir, Konya'da yeniden birer mahkeme kurulması kararlaştırılmıştı. (**HM:** 10)
6. İngilizlerin Atina Büyükelçisi Granville'in raporu: Patris Gazetesi, İngiltere'nin VI. Mehmet'i himayeden vazgeçmesini istiyor (**Jaeschke 1:** 159).
7. **Hakimiyeti Milliye**'nin halka çağrısı: Savaş silahlarını teslim ediniz! —Mustafa Kemal'i esir yapmışlar, bunun için şenlikler yapmışlar. Ne sefil millet Yarabbi! —Yunan'ın müşkülâtı. —Yunanistan'daki ayaklanma büyümektedir. —İran, İngiliz boyunduruğundan kurtuldu. —Ruşen Eşref: Mustafa Kemal'in sözleri, millete güvenen bir kahramanla, kahramanına güvenen bir millet arasında geçti. Sen ümit ordususun. Esirlikten kurtulamayan, ruhu bunalmış Müslüman ülkelerine bile ışık saçıcı tek pencere sensin! (**Ünaydın:** 25) **Öğüt** (siyah çerçeve içinde): 10 Ağustos, geçen yıl bugün Avrupanın büyük(!) başları aralarında Sevr'i imzaladılar. Anadolu ise boynunu uzatmadı. Sevr'e verilecek cevap yumruktu. Yumruk attık. Ateş ve barutumuz, üzerimize salınan sürüleri perişan etti. **İkdam:** Mustafa Kemal Paşa diyor ki: Gayenin istihsalı için her şey yapılacaktır. —İsmet Paşa: Yunanlılar behemahal imha edilecektir. **Açıksöz:** Tekalif-i Milliye: Şimdi harpleri ordular değil, milletler yapmaktadır. Artık bütün millet düşmana son darbeyi indirmek için ayaklanmış demektir. —Başkomandanlık karargâhında hummalı faaliyet. **Karagöz'**de havalar değişince (fırtına çıkınca) Türk kıyılarından açılan kişiye (Ali Kemal'e?) Karagöz'ün ihtarı: Pek âlâ, sen bir daha bizim limana gel de bak sana palamar verir miyim!

11 - PERŞEMBE

1. Türk ordusu, saldırıya hazırlanan Yunan ordusuna karşı savunma tedbirlerini artırıyor (**TİH II/5-1:** 179; **KASÖT:** 345) ★ Mustafa Kemal, Batı Cephesi Komutanlığı'na yarın Sincanköy'de ihtiyat cephesini ve sonra cephe karargâhını denetleyeceğini bildirdi (**HTVD 75**, belge 1619). ★ Cephenin görülemeyen yerlerini görmek üzere Meclis'ten beş kişinin gönderilmesi kararlaştırıldı. Yurdun çeşitli yerlerinden gelen ve Batı Cephesi'ne sevk edilen birlikleri karşılamakla görevli kuruldan Ali Şükrü Bey, Trabzon'dan önceki gün Ankara'ya gelen Milis Alayı Komutanı Topal Osman'ın sözlerini nakletti: İki ayağımı kaybetsem bile, sedye üzerinde olsun, düşmanı denize dökünceye kadar savaşaçağıma ant içtim... (**ZC 12:** 35, 37)

2. Meclis'in gizli oturumunda bazı mebuslar, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın Koçkiri isyanını bastırma yöntemini eleştirdiler. Nurettin Paşa, Elcezire Cephesi Kumandanı Nihat Paşa ve Karabekir, keyfi hareket eden birer prense benzetildi. Asayişsizlikten şikâyet edilerek Meclis adına teftiş kurulları gönderilmesi istendi. Mustafa Kemal ve Refet Paşa buna karşı çıktılar, bazı uygunsuz hareketleri düzeltecek güçte olduklarını söylediler. (GZC 2: 200)
3. Önceki gün geri alınan Sandıklı, yeniden Yunan işgali altına girdi. Kasaba 12/13 gecesi geri alınacak. (Gnkur. 4)
4. Hacim Muhittin, Muhittin Baha, Yusuf ve Ali Saip Beylerden kurulu Konya İstiklal Mahkemesi üyeleri Konya'ya vardı. Konya'da işini bitirdikten sonra mahkeme 1 Ekim'de Karaman'a hareket edecek. Konya ayaklanması-na katılanları cezalandırdıktan sonra 10 Ekim'de Ereğli'ye, 20 Ekim'de Anamur'a, daha sonra Silifke'ye ve Niğde'ye gidecek, 9 Aralık'ta Konya'ya dönüşünde büyük törenlerle karşılanacaktır. İkinci dönem İstiklal Mahkemelerinden Kastamonu İstiklâl Mahkemesi üyeleri de dün Ankara'dan hareket etmişlerdi. Ankara, Samsun ve Eskişehir'de de birer İstiklal Mahkemesi bulunuyor. (HM: 22; Aybars: 155) ★ Amasya İstiklal Mahkemesi kararıyla Gümüşhacıköylü 4 Rum, yabancı müdahalesini davet etmek için yabancı memurlarla ilişki kurmak suçundan idam edildiler (HM: 21).
5. Mustafa Kemal, Başkumandanlığa seçilmesi dolayısıyla kendisini kutlayan Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han'a teşekkür etti. Yazıda, "Bütün Doğu ve Müslüman âleminin Türk milletinin giriştiği yüce ve kutsal mücadelede başarılı olması hakkındaki temiz dileği, kahraman askerlerimize duyuracağım" denildi. (HM, YG: 12; ATTB: 405)
6. TBMM, Hükümet tarafından bugün verilen önergeyi 2 çekimsere karşı 163 oyla kabul ederek, Kars, Ardahan, Artvin illeri ile Iğdır ve Sürmeli ilçelerinde bina, arazi ve aşar vergilerine sayılmak üzere Rus yönetimi zamanında uygulanan maktu (tek) vergi toplamayı kararlaştırdı. (Müderrişoğlu'na göre Hükümet, işgal altındaki Batı Anadolu'dan alamadığı vergiyi, bu illerden pratik bir biçimde sağlamak istiyor ve bunu başaracak). (HM: 12; ZC 12: 65; Düstur 3/2: 134; Müderrişoğlu: 350)
7. Mustafa Kemal, Amerikalı Gazeteci Mr. Lavrence Shaw Moore ile yaptığı görüşmede "Bir ölüm kalım mücadelesine girişmiş bulunuyoruz. Türkiye'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü kurtarmağa çalışıyoruz" dedi. (ASD III: 27. Mr. Moore, 34 yıl sonra naklettiği bu mülakatın, 1921 yılı Ağustos ayında, Mustafa Kemal'in cepheye hareketinden ve kurban bayramından bir gün önce geçtiğini belirtmektedir. Mustafa Kemal yarın cepheye gidecektir ancak bayramın ilk günü 15 Ağustos'tur!)

8. Fethi Bey'in not defterinden: Bu gece 2'ye doğru cepheden gelen raporlara göre, düşman bütün kuvveti ile mevzilerimize yaklaşıyor. Demek ki bir iki gün sonra muharebe olacaktır. Milletin talihini halledecek olan bu muharebe neticesine ne büyük bir helecanla intizar eylediğim tariften müstağnidir. Tabii bu helecan az çok endişe ile karışıktır. (TK 82: 80)
9. **Öğüt:** Kim mesul? Avrupa'nın dostluğunu görmedik. Daha fazla düşmanlığından korkmuyoruz. Kendi kuvvetimize dayanıyoruz. Fakat, gerekirse, Doğu'nun baskı altında olan milletleriyle işbirliği etmememiz için de hiç bir sebep yok. **Anadolu Ajansı:** Konyalılar, bayramda kullanacakları şekerlerin bedellerini Hilal-i Ahmer'e, kurban edecekleri hayvanları da orduya bağışlıyorlar (AS: 13). **Yenigün:** Kara gün. Ömürsüz bir muahedenin (Sevr) yıldönümü münasebetiyle. —Anadolu harbi ve Türk-Rus İttifakı (Troçki'nin resmi). **Hakimiyeti Milliye:** Geçen sene bugün (dün), gaddar Avrupa'nın uzattığı ölüm senedini hain eller imzalamıştı, Anadolu'nun bir senelik kahramanca mücadelesi, zalimane kararı akim bıraktı. İnşallah yakında aynı elere yırttıracaktır. —Umanite'de Pol Lui'nin Türkleri savunan yazısı. **Açıksöz:** Millî Müdafaa Vekili Vekili Refet Paşa Hazretlerinin tamimleri. —Pek ulvî bir ses: Afgan Sefiri Hazretleri'nin muharririmize mühim beyanatı. —**Tevhidiefkâr:** Acı bir günün yıldönümü. Dün Sevr'in imzalandığı gündü. —Bütün Anadolu pür silah, anavatanın etrafında. —Türk kılıncı kırılmayacak, kıracak. **Vakit:** Anadolu'da maddî ve manevî hazırlıklar. "**Köy Hocası**"nın askere hitabesi. —Cepheden gelen Mahmut Esat'la mülakat: Türk kılıncı kırılmayacak, kıracak! **Peyamı Sabah:** Anadolu'da kış muharebesi muhakkaktır. **Güleriüz:** Şeytan'dan Ali Kemal'e: "Ha gayret, ha gayret, seni dünya âlem takdir ediyor! Sakın bu fikirlerden vaz geçme!" —Cenk duyguları (manzume). **İkdam:** Anadolu'da taze bir azim ve iman havası esiyor. —Geniş bir program ve son zafere itimat. —İtalya Türkiye'nin kıymetini en evvel anlamıştır.

12 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile birlikte Polatlı'daki cephe karargâhına gitti. Cepheyi denetledikten sonra geri dönerken bineceği at ürktü ve Mustafa Kemal düştü, bir kaburga kemiği kırıldı. 16 Ağustos'ta Ankara'ya gelecek olan Mustafa Kemal, 17'de yeniden cepheye hareket edecektir. (HTVD 75, belge: 1619; TİH II/5-1: 70, 189, 312; Külçe: 218; Bayur 2: 228; Gündüz: 58)
2. Mustafa Kemal, Başkomutan oluşu nedeniyle kendisini kutlayan Genelkurmay Başkanlığı'na bir yazı ile teşekkür ederek, görevi kabul ederken bu güvene de dayandığını belirtti, bütün ordu mensuplarına, memurlara ve milletin her bireyine ayrı ayrı teşekkür ettiğini ekledi (HTVD 75: 1620; 79: 1750).

3. Görüşmeler yapmak üzere Avrupa'ya gönderilmiş olan Dışişleri eski Bakanı Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Hükümet'in siyasetini eleştirdi, fırsat elde iken akıllıca bir siyaset gütmenin ülkeyi içine düştüğü girdaptan kurtarabileceğini ileri sürerek aksi durumda tarih ve millet önünde hiçbirinin sorumluluktan kurtulamayacağını yazdı. (**Söylev II:** 434).
4. Demirci Kaymakamı iken arkadaşlarıyla birlikte gerillacılığa başlayan İbrahim Ethem Bey, bugün bir köylü tarafından kendisine ulaştırılan Yunanlıların af beyannamesine alaylı bir karşılık verdi. Yunanlılar, Ara Bölge Umum Kumandanı A. Kostopulos imzasıyla yayımladıkları bildiride, dağlardaki Türk çetelerine silahlarını teslim etme çağrısı yapıyor. Çerkez Ethem'in adamlarının teslim olduktan sonra rahat yaşamalarını örnek gösteriyor, herkese eşit davrandıklarını ileri sürüyorlar. (**Vandemir 1:** 42)
5. Çerkez Teavün Cemiyeti üyeleri Mareşal Fuat'ın başkanlığında İstanbul'da bir Çerkez Kongresi toplayarak devlete bağlılık kararı aldılar. Kongre'ye katılanlardan Merkez Kumandanı Fevzi Paşa, demecinde Çerkezlerin Türkiye'ye bağlılıklarını belirterek, bazı kimselerin yüzünden bütün Çerkezlerin suçlanamayacağını söyleyecektir. (**Tev. Ef, İkdam:** 14; **HM:** 21 "Her Çerkez tabî hain olamaz")
6. Konya İstiklal Mahkemesi, bir bildiri yayımlayarak, asker kaçakları için bir kerelik af ilan etti (**Aybars:** 155).
7. Ankara'da seferberlik gösterileri: Silah altına çağrılan 1300-1303 doğumluların şubelerine gidişi nedeniyle, camilerden sancaklar çıkarıldı. Tehlil ve tekbirler getirildi. Askere alınanlar, davul zurna eşliğinde sokakları dolaşarak şubeye gittiler. (**HM:** 12)
8. Sovyet Ukrayna Hükümeti, Türkiye ile yapılacak görüşmelerin Ankara'da yapılmasını kabul ettiğini bildirdi. Görüşmeler yapmak üzere Frunze 13 Aralık'ta gelecek. (**Yerasimos:** 394)
9. Dün yeniden Yunan işgali altına girmiş olan Sandıklı kasabası gece (12/13), kurtarıldı. Kasaba 7 Eylül'de son defa işgal edilecek ve 1 yıl sonra 12 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur** 4)
10. Yüksek komiserler, İstanbul'daki askerî bölgeleri aralarında yeniden bölüştüler. Şehir merkezi Fransızlara, Galata-Beyoğlu yöresi İngilizlere, Üsküdar ise İtalyanlara bırakıldı. (Le Stamboul'dan **Jaeschke** 1: 159)
11. 4 gün önce Malta'dan Ankara'ya gelmiş olan Fethi Bey'in not defterinden: Acaba sevinçli günler görecek miyiz? (**TK** 82: 80).
12. **Hakimiyeti Milliye:** Ordumuz için yapacağımız fedakârlıklar (Tekâlif-i Milliye emirleri). —Mustafa Kemal'in, başkomutanlığını tebrik eden Afgan Elçisi'ne cevabı. **Yenigün:** Afgan Elçisi'nin tebrikleri ve Mustafa Kemal Pa-

şa'nın cevapları. **Peyamı Sabah:** Müttefikler'in Anadolu Harbi'nde bitaraf-
lığı. **İkdam:** Paris'te Meclis-i Âli'nin kararı: Bitaraflığa devam. —Ayrı Sulh
imkânı hesaba katılmalıdır.

13 - CUMARTESİ

1. Yarın Sakarya'ya doğru ileri harekâta geçecek olan Yunan kuvvetleri, saldırı için son hazırlıklarını yaptılar. İki tarafın kuvvetleri şöyle: Türkler: 46.000 tüfek, 515 ağır makinalı, 167 top. Yunan kuvvetleri: 85.000 tüfek, 876 ağır makinalı, 248 top. (**Vandemir I:** 11; **MN** 1922: 193, **TİH II/5-1:** 201; **Be-len:** 345)
2. Çiçerin'den Ankara Elçisi Natsarenus'a: "Frunze'nin, bu yenilgi anında An-
kara'ya gelişi, Türk-Sovyet dostluğunu güçlendirecektir. Bu yenilgi anında
Türkiye ile yakın ilişkilerimizi gevşetmiyoruz. Şefler, bugün ya da yarın İti-
laf'a teslim olsalar bile, millî hareket sonunda kazanacak kadar güçlüdür".
(**Yerasimos:** 398)
3. İstanbul Hükümeti'nin Eğitim Bakanlığı'na Maliye Bakanı Abdullah Bey,
Maliye Bakanlığı'na, da Maliye eski bakanlarından Faik Nüzhet Bey atandı.
İzmir Gümrüğü Hamalbaşısı Ömer Ağa'ya, üçüncü rütbeden eğitim nişanı ve-
rildi. (**TV:** 4238)
4. Ebubekir Hazım Bey, atandığı Trabzon Valiliği'ne gitmek üzere Sivas'tan
ayrıldı. Hazım Bey, 31 Mayıs'ta başladığı Sivas Valiliği sırasında Koçkiri
bastırma hareketinde halkı katletmekle suçladığı Nurettin Paşa ile geçine-
miyordu ve bu nedenle görevinden affını istemişti. (**Tepeyran:** 78)
5. Versay Müttefik Askerî Komisyonu'nun raporu: Yunan ordusu İzmir'e doğ-
ru kovulursa, Boğazlar'dan geçme serbestliği tehlikeli bir biçimde tehdit edi-
lecektir (**Jaeschke I:** 159).
6. **İkdam:** Anadolu, nihaî zafer için her tedbire başvurduğunu gösteriyor.
Açıksöz'de İ. Habib: Bir kahramanın hikâyesi: Allah şahittir, zafer mutlaka
Mehmet Çavuş'undur. —İstiklal Mahkemesi talimatnamesi. **Vakit:** Kuvayı
Milliye karargâhında faaliyet. Mustafa Kemal Paşa, gece yarısından sonraya
kadar karargâhında çalışmaktadır. Yeni teşkilat, amirler, subaylar ve erler
arasında büyük bir memnurluk yaratmıştır. —Şerif Paşa'nın bir mektubu:
Bugün Anadolu askerî hareketi, millî kuvvetleri temsil ettiğinden benim için
davamızı kazandırabilecek yegâne etkili amil odur. **Hakimiyeti Milliye:**
Washington Konferansı ve önemi. —Dün cepheye gidenler, arkada kalanları
çoşturdu. **Karagöz'de,** tepenin arkasından uzatılmış orağı hilale benzetip
bunu hayra yormayan Papulas'a Karagöz'ün söylenmesi: Onun ne olduğu-
nu yakında anlarsın. Daha ayın haftası (8 Zilhicce), hele on beşi olsun!...

14 - PAZAR

1. Yunanistan'ın Anadolu işgal ordusu, Türk ordusunu yok etmek ve Ankara'yı ele geçirmek için 3 koldan harekete geçti. 3. Kolordu, Porsuk'un kuzey ve güneyinden, 1. Kolordusu Sivrihisar Yaylası ile Sakarya güney kolu arkasından, 2. Kolordusu ile de Sakarya güney kolunun güneyinden saldırıya geçen Yunanlılar, alışık olmadıkları bir arazide, çok sıcak bir havada zorlukla ilerliyorlar. Türk ordusu, 25 Temmuz'da yerleştiği Sakarya'nın doğusundaki sarp mevzilerde savunma için bekliyor. Yunan birlikleri Egret (İhsaniye) ve Altıntaş'ı işgal ettiler. Türk örtme birlikleri çekiliyor. Yunan komutanları, Ankara'yı bir an önce ele geçirmek için yarışıyor. Yunan resmî bildirisinde "Ordularımız pek hafif bir direnişle karşılaşarak Ankara'ya yıldırım hızıyla ilerliyor" denildi. Sakarya Savaşı, iki ordunun 23 Ağustos'ta temasa gelmesi ile başlayacak... (**Andre:** 91; **TİH** II/5-1: 215; **Belen:** 347; **Gnkur.** 4, 46; **Andreu:** 82; **Vutieridu:** 3; **Ulusoy,** kroki 9; **Macario:** 66; **İ. Hakkı:** 73; **Apak 2:** 244; **KASÖT:** 453; **Hrisohoos:** 124; **Güralp:** 172; **Vandemir 2, I:** 18; **Nicolopulos:** 58; **HM:** 15; **HTVD** 69, bel. 1510) ★ Malıköy meydanından cephe uçuşu için hazırlanan Nafiz-2 uçağı düşerek parçalandı (**Tanman:** 107).
2. Anadolu Ajansı: Üç günden beri Ankara vatanseverce gösterilere sahne oluyor. Özlediğimiz mutlu geleceği elde etmek için millî istiklal savaşında göreve çağrılanlar, davul zurnayla göreve koşan kahramanlarımız, sokakları dolaşmışlar, her şeylerini fedaya hazır olduklarını göstermişlerdir. Anadolu'nun her yanı böyledir. (**Vakit:** 19)
3. Başkomutan Mustafa Kemal, Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'ya, düşmanın ileri harekete geçtiğini, üç-dört gün içinde meydan savaşının başlayabileceğini bildirerek ordunun yararına verilebilecek ne varsa hemen verilmesini rica etti (**HTVD** 56, ves. 1299). ★ Bugün cepheye 500 eğitilmiş er gönderildi (**Ulusoy:** 85).
4. Kral Konstantin'e eşlik eden Yunan Genelkurmay Başkanı Dusmanis, Eskişehir'den Atina'ya Başbakan Gunaris ve Savaş Bakanı Theodokis'e gönderdiği yazıda, Küçük Asya Ordusu kumandanlarının kendisini bir şeye karıştırmadıklarından, tavsiyelerini dikkate almadıklarından şikâyet etti. "Düşman yine kaçtı. Küçük Asya Ordusu, kendisinden isteneni verememiştir, ilerde de başarılı olmama tehlikesi vardır" dedi. (**Dusmanis**)
5. Ankara Hükümeti Sovyetler'e verdiği notada, Batı ile uzlaşmanın mümkün olmadığını anlaşıldığı, Doğu milletleriyle gerçek bir işbirliği yapılarak ilkeri batıya gereğinde zorla kabul ettirmek gerektiği üzerinde durdu. Türkiye'nin Batı'da bir konferansa gitmeden önce Sovyet Cumhuriyetleriyle sıkı bir işbirliği yapmak istediğinin belirtildiği notada, Sovyetler'in evvelce söz verdiği 50 milyon altın rublenin 20 milyonundan nakit, kalanın da istikraz

yoluyla ve askerî araç olarak verilmesi istendi, kesin cevap beklendiği bildirildi. (Cebesoy 2: 246; Yerasimos: 397)

6. Bakan ve iki üyesine işten el çektirilmiş (HM: 14) olan Konya Bidayet Mahkemesi, 2 Ekim - 22 Kasım 1920 tarihleri arasını kapsayan Konya ayaklanmasıyla ilgili olarak elinde kalan önemli davaları, şehirde yeni görev başlayan İstiklal Mahkemesi'ne devretti (Aybars: 162).
7. **Öğüt:** Kara bayram (Kurban Bayramı)! —Anadolu'nun zafere itimadı kuvvetlidir. **Tevhidiefkâr:** Anadolu umumî seferberlik ilan etti. Çerkez Teavün Cemiyeti Reisi ayandan Müşir Fuat Paşa'nın demeci: Çerkezler ebediyen Türkiye'ye bağlıdır. **Hakimiyeti Milliye:** Halkımızın gayret ve hamiyeti. Vali İhsan Beyefendi millî yükümlülük işlerinin pek mükemmel bir surette ilerlediğini beyan ediyor. —Orduya hitabe. —Ruşen Eşref: Birkaç yıl içinde bu mülkün yarısı, öbür yarısının bağrına muhacir diye çöktü. Çektiğimiz acıları unutmayacağız. Öcümüzü mutlaka alacağız. Bizi coşturan sonsuz kudret, hayat ve istikbaldir. (Ayrıca, **Ünaydın:** 31) **Açıksöz:** Journal gazetesi, Türklerin birinci derecede bir müttefik olabileceğini yazıyor. —Yarınki nüshamız Hilal-i Ahmet menfaatine. **Yenigün:** Güzel ve bedbaht İzmirimizde orduya dua. **İkdam:** İstanbul'da 60.000 göçmen var. —Balkanlar'da arazi meselesi. —Cuma günü Çerkez Kongresine katılan Çerkez ileri gelenlerinden Merkez Kumandanı Fevzi Paşa'nın demeci: Çerkezler bu memlekete Türklerden daha bağlıdırlar. Bazı kimselerin yüzünden bütün Çerkezleri itham etmek doğru değildir.

15 - PAZARTESİ

1. Dün başlayan Yunan genel harekâtı devam etti. Kral Konstantin, ordusuna "Ankara'ya!" emrini verdi. Bugün kurban bayramının birinci günü, bayram namazına hazırlanan Batı Cephesi askerleri ve çevre köylerdeki halk, gece gelen emirle düşmanın ileri harekete geçtiğini öğrendi. Askerler bayramlaşmadan mevzilerine hareket ettiler. Adana yönünden gelen İkinci Kolordu, Sakarya ordusuna katılıyor. A. Papulas, süvari tugayına yarınki hareket için emrini verdi. Durgun ve sıcak bir havada ilerleyen Yunanlılar, hemen tamamı Türk olan 15.000 nüfuslu Sivrihisar'ı, Yunus Emre'nin doğduğu köy olan Sarıköy'ü işgal ettiler. Yunan genel karargâhı Hamidiye'de kuruldu. Yunanlıların kesin amacı hakkında bir şey bilmeyen Türk Batı Cephesi Komutanlığı, yeni bazı tedbirler aldı, birliklerin konuşlarında değişiklikler yaptı. (Baykoç: 33; Ulusoy, kroki 9; Andreu: 82; Vutieridu: 6, TİH II/5-1: 227; Andre: 92; Özkul: 77; Altay: 299; Hrisohoos: 128; KASÖT: 453; Güralp: 177; Nicolopulos: 60; Vandemir 2, I: 19; Altay 2: 23)
2. Mustafa Kemal, Batı Cephesi Karargâhı'ndan Millî Savunma Bakanlığı'na verdiği emirde, acele 3.000 silahlı er istedi. Verilen cevapta, 24 saat içinde ancak 800 silahlı ve eğitim görmüş erin cepheye yetiştirilebileceği, uzaklar-

dan gelenlerin ancak yarın Ankara'ya yetişecekleri, depolarda otomobiller için 4, uçaklar için de 2 ton benzin bulunduğu bildirildi. (Ulusoy: 94)

3. Malıköy'den cephe uçuşu için havalanan iki uçaktan Erzurumlu Nafiz-I, geri dönmedi. Uçağın, uçuş dönüşü Beylikköprü dolaylarında motorunda çıkan yangın sonucu düşüp parçalandığı, Yüzbaşı Sırrı ile sivil uçuşu Behçet'in öldükleri anlaşıldı. Böylece, bu istasyonda sağlam keşif uçağı kalmadı. (Tanman: 107)
4. 3 Ağustos'ta, Karabekir'le geçinemeyişi nedeniyle Erzurum Valiliği'nden Kastamonu Valiliği'ne atanan Hamit Bey, yeni görev yerine vardı. İçişleri Bakanlığı'ndan aldığı çağrı üzerine yarın Ankara'ya dönecek olan Hamit Bey, 21 Ağustos'ta İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na atanacaktır. (AS: 21; Meşhur Valiler: 450)
5. Pellé'nin şikâyeti: Harington, Bolşevik denen kişileri tutuklayarak yetkisini kötüye kullandı (Jaeschke 1: 159).
6. Ankara'da Kurban Bayramı: Hacıbayram Camii'nde kılınan bayram namazında Hükümet ileri gelenleri de hazır bulundu. Ordunun zaferi için yakarıшта bulunuldu. Şehit Nazım Bey'in cami avlusundaki kabrinde fatiha okundu. BMM'nde, kutlamaları Meclis Başkan Vekili Dr.Adnan Bey kabul etti. Afgan ve Rus elçileri de Meclis'e gelerek bayramı kutladılar. Meclis önünde millî marşlar çalındı. (HM: 19)
7. Bolu'da "Tenvir ve İrşat" Kurulu'nun yayın organı, haftada iki gün yayımlanacak olan **Türkoğlu** gazetesinin ilk sayısı: Ey Türkoğlu, senin namını yeryüzünden kaldırmak istiyorlar. Duracak zaman değildir, İleri... (Mithat Akif) **Açıksöz**: Sıratın sonu: Bugün kurban bayramı ama gönüller şen değil. Hepimiz, matemli bir havanın ağırlığı içinde teneffüs ediyoruz. Artık bütün kuvvetimizi ve bütün menbalarımızı toplayarak bir hamlede devirecek, zafer ve istiklal cennetine gireceğiz (İ.H.) —Anadolu'da umumî tezahürat ve vatanseverce heyecan (askere çağrılanların sevinçle askerlik şubelerine koştuğu). **Hakimiyeti Milliye**: Bayrama başlarken bile bayram sonunda gibiyiz. Milletin güçlü kuvvetli delikanlıları, analarından, atalarından, yavuklularından, yavrularından ayrı, siperler içinde düşmanı bekliyor. Elemeler artık dinsin, yerlerine gülümser yüzlü bayramlar gelsin. (Ünaydın: 35) **Vakit**: Millî ordu sürekli kuvvet kazanıyor. Anadolu'da vatanperverce gösteriler. —15 kişilik bir Rus heyeti, Ankara'ya 1 milyon altın ruble getirdi. **Peyamı Sabah**: Kâzım Karabekir Paşa, Heyet-i Vekile Başkanı (!). **Tevhidi-efkâr**: İspanyolların Fas hezimetini. **İkdam**: İstanbul Müslümanları bugün bayram toplanının sesini işitince cephede atılan harp toplanını ve silahlarını hatırlayacaklar ve zafer için dua edeceklerdir.

16 - SALI

1. Ciddî bir karşıkoyma ile karşılaşmayan Yunanlılar ilerlemeye devam ediyor. Bugün iki tarafın atlı kuvvetleri karşılaştı ve Türk atlıları, bazı köyleri işgal

etmesinden sonra Yunanlıları durdurdu. Mihaliççik ve Emirdağ Yunanlıların eline geçti. Yunanlılar Porsuk'un ve Sakarya'nın batıdan doğuya akan güney kolunun iki yakasında ve bunların arasında kalan Sivrihisar yaylasında birbirine paralel olarak, Sakarya'nın doğu bölümüne doğru ilerliyor. Keşif raporlarından, 19 Ağustos'tan başlayarak ciddi çarpışmaların olacağı sonucu çıkarılarak Türk ordusunun konuşunda bazı değişiklikler yapıldı. Çöl bir arazide ilerleyen Yunanlılar su sıkıntısı çekiyor. Arada bir rastlanan su başlarında askerler arasında arbedeler çıkıyor, bazan kaynaklar bulanıyor. Askerlere suyu idareli kullanmaları emredildi. (TİH II/5-1: 233; Belen: 347; Baykoç: 34; Bujak: 222; Ulusoy, kroki 9; Vutieridu: 7; Güralp: 179; Vandemir 2, I: 20; Gnkur. 4, 29; Hrisohoos: 129)

2. Bir Yunan muhribi Rize'yi topa tuttu (TİH V; 48; HTVD 71, ves. 1550; Peker 1: 437 "17 Ağustos)
3. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, grup ve tümen komutanlarına verdiği emirde, geri çekilmeye mecbur kalan her birliğin en yakın örtü gerisinde tanzim olunmasını ve yeniden cephe yapılmasını istedi. Komşu kıtanın çekilmesinin diğer kıta için çekilme sebebi sayılmayacağını bildiren İsmet Paşa, emir almadan geri gitmenin her kıta ve kumandan için felaket olacağını bilinmesini de istedi. (HTVD 69, bel. 1512) ★ İsmet Paşa, 12. Grup Komutanlığı'ndan Yunan kuvvetleri hakkında gerçek bilgi istedi (bel. 1513).
4. Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya döndü. Başbakanlık'tan Genelkurmay'a gönderilen yazıda, kaburga kemiklerinden birinin kırık olduğu ve yarın akşama doğru karargâhta olacağı bildirildi. (HTVD 75, bel. 1620; 79, bel. 1751)
5. İngiliz milletvekili Guinnes, Avam Kamarası'nda hükümetinin Anadolu için uyguladığı siyaseti eleştirdi. Bu siyasete büyük armatör ve dört beş ülkede silah sanayiini denetim altına almış veya almakta olan Sir Basil Zaharof'un yön verdiğini söyledi. (Kitsikis: 202) ★ Başbakan'ın konuşması: Türk ayaklanmasını bastırmak için Anadolu'nun dağlık bölgelerine kadar İngiliz askerleri gönderilemeyeceğine göre, tek çıkar yol, Yunanlılarla Türkleri sonuna kadar vuruşturmaktır. (Şimşir 3: 211; Şimşir III: 601; Jaeschke 2: 266; Bayur 2: 225; Sonyel II: 177)
6. Akıncı Komutanı İbrahim Ethem Bey, Demirci güneyinde bir dağda 150 gerillaya bir konuşma yaparak düşmanla çevrili olduklarını, ordu Sivas'a, Erzurum'a çekilse bile vatan ve din için direneceklerini belirtti, gitmek isteyenlere izin verdiğini söyledi. 30 kişi köylerine dağıldı, kalanlar, düşmanı denize dökünceye kadar çalışacaklarına, halka iyi davranacaklarına yemin ettiler. Umutsuzluk propagandası yapan biri, akıncı mahkemesinde yargılanarak idam edildi. Gerillalar, düşmanın dikkatini çekmemek için daha önce iki gruba ayrılmışlardı. (Vandemir 1: 34)

7. Halide Edip (Adıvar), Mustafa Kemal'e telgrafla başvurarak cephede gönüllü olarak savaşmak istediğini bildirdi. Yarından sonra kendisine verilecek cevapta, Batı Cephesi'nde görevlendirildiği bildirilecektir. (Adıvar: 181)
8. **Yenigün:** Büyük muharebelerin başlangıcındayız. Zafer bizimdir. —Muzaffer olmak için herşeyi feda edeceğiz. **Peyamı Sabah:** Ağla ey gözlerim ağla: Sulh Ankara için ölüm demektir. Babiâli ise böyle düşünmez, bir an evvel bu felakete son verir sanırsınız. Gittikçe daha ziyade böyle düşünüyoruz. —Sakarya hattında temas vaki oldu. Millî kuvvetler muntazaman ricat ediyor.

17 - ÇARŞAMBA

1. Meclis Muhafız Taburu, Takviye için cepheye gönderildi. Mustafa Kemal, yeniden cepheye döndü. Yunan 1, 2 ve 3. kolorduları Sakarya'nın çizdiği yay içinde biraz arazi daha kazandılar. Kuzeyde Sakarya üzerindeki 1. Süvari Tümeni, Mihalicçık ve Balıkçı köprülerini tahrip ederek kuzeye çekildi. 2. Grup birlikleri, Akşehir Gölü çevresinde başlayan yürüyüşlerine devam ederek bugün Batı Cephesi'nin sol cenahı güneyindeki Kürttaciri köyüne ulaştılar. Büyük kuvvetlerle Cihanbeyli ovasına inmekte olan Yunan kuvvetleri, Türk sol cenahını kuşatmak istiyor, bu girişime karşı Türk sol cenahı daha gerilere alındı. Yunan Komutanlığı, Sakarya güneyine geçmek için çark etme kararı aldı. Plana göre geçiş 19'da başlayıp 20'de sona erecek. Üçüncü Yunan Tümeni, Türk birliklerini Sakarya kuzeyine çekilmeğe mecbur etti. Türk Batı Cephesi, tümenleri zayıf mevcutlu ve iyi hazırlanmamış İhtiyat Grubu'nu cepheye sürdü. Yakıcı sıcak altında Yunan askerleri Tuz Çölü'nü geçmeye çalışıyor. (İ. Hakku: 73; TİH II/5-1: 212; Andreu: 86; Baykoç: 36; Ulusoy: 108, kroki 73; Vandemir 2, I: 20; Nicolopoulos: 62)
2. Yunan Hükümeti, Anadolu'da işgal ettiği bütün topraklarda askerî bir yönetim kurulduğunu açıkladı. Açıklamada, bu idarenin halka barış ve özgürlük getireceği ileri sürüldü! (Şimşir 3: 211)
3. Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyeleri, Kastamonu'ya geldiler. Mahkeme, yarın göreve başlayacak ve ilk olarak rakı satarken yakalanan bir terziyi yargılayacaktır. (AS: 20)
4. İngilizlerin Atina Elçisi Granville, Başbakan Gunaris ve Dışişleri Bakanı Baltacis ile görüştü. Gunaris, savunulabilecek bir sınırdan duracaklarını söyledi. İstanbul ile Boğazlar bölgesinin İngiltere ve Yunanistan himayesinde "özgür" bir devlet olmasını istedi. (Bayur 2: 226)
5. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Ali Fuat Paşa'ya söz verdikleri savaş araçlarının hızla ve tamamıyla gönderilmesinden sonra daha da fazla yardım ya-

- pabileceklerini sandığını belirtti. Çiçerin, Türkiye Batı Cephesi'ne bir Rus ordusu göndererek fiili yardımda bulunmayı düşünüyorlarsa da bunun maddeten mümkün olmadığını, Türkiye'nin de bunu istemediğini bildiklerini söyledi. "Enver Paşa'nın, temin edebileceği Müslüman kuvvetleriyle Anadolu'ya geçmesi mümkün olamaz mı?" dedi. (Cebesoy 2, 1982: 298)
6. İngiliz Genelkurmayı, hükümetine verdiği raporda, Bolşevik kuvvetlerinin nerede olduklarını ve Ankara'nın yardımına ne kadar zamanda gelebileceklerini anlattı. Temmuz-Ağustos aylarına ilişkin Türk-Yunan Savaşı hakkında bilgi verilen raporda, Türklerin bir yenilgiye uğradıkları, bundan sonra, ya Yunanlılarla kesin bir savaşı kabul edecekleri, ya geri çekilmeye devam edecekleri, ya da orduyu dağıtıp gerilla savaşını seçecekleri belirtildi. (Şimşir III: 621)
7. Pontosçuluk, Koçkiri ayaklanması, asker kaçakları ve ulusal yükümlülük emirlerinin yerine getirilmesine bakacak olan ve Samsun, Sivas, Tokat, Amasya, Ordu, Giresun illerini içine alan Samsun İstiklal Mahkemesi görevine başladı (Aybars: 168).
8. Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, Paris'ten Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, onun başkumandanlığını kutladı. Dağılan konferanta, Türkiye lehinde olan Fransa'nın yalnız kaldığını, İtalyanların da İngilizlere yaklaştığını belirtti. "Yunan'ın belini kırdıktan sonra" millî amacın kolaylıkla elde edileceğini yazdı. (Şimşir 5: 137)
9. General Pellé, İstanbul'da Ankara'nın Temsilcisi Hamit Bey'le görüştü. Pellé, İngilizlerin Boğazlar'a İstanbul'a el koymaya çalıştıklarını, fakat Fransa'nın buna kesin biçimde karşı olduğunu, Fransız esirlerinin İngiliz esirlerinden önce bırakılmasının iyi olacağını söyledi. (Himmetoğlu I: 360)
10. Fethi Bey'in not defterinden: Düşman bu akşam artık mevzilerimize yaklaşmış bulunacak. Yarın savaş başlıyor demektir. Bütün milletin talihi, bu harbin neticesine bağlıdır. Bu yüzden pek büyük alaka ile bu neticeyi bekliyoruz. Ankara muhiti daha ziyade ricati düşünüyor. İnşallah bu düşünce haksız çıkar. (TK 82: 81)
11. Peyamı Sabah: Mustafa Kemal, uzun bir nutuktan sonra Ankara Meclisi'ni feshetti(!). Ögüt: Yunan işgali altında imha siyaseti.

18 - PERŞEMBE

1. Bugün Sakarya yayına biraz daha yaklaşan Yunan kuvvetleri, Sakarya Irmağı üzerine köprü kurdular. Kızgın Tuz Çölü'nde Yunan kuvvetleri zorlukla yürüyor, geceler ise çok soğuk oluyor. Yunan karargâhı Sivrihisar'a geldi. Türk ordusunun bütün örtme birlikleri de Sakarya'nın doğusuna geçti. Genelkurmay ve Batı Cephesi Karargâhı ise Ankara ile Polatlı arasındaki Alagöz Köyü'nde bulunuyor. (Baykoç: 38; KASÖT: 452; Nicolopoulos:

64; Vandemir 2, I: 22; Andre: 95; Soner: 64; TİH II/5-1: 252; Ulusoy: 118)

2. Sivas Hükümet meydanında binlerce kadın ve erkeğin katıldığı mitingde, zafer için her şeyi vermeye hazır olunduğu bildirildi, ordunun subay ve erlerine saygı ve selam iletilmesi kararlaştırıldı (HM: 19; PS: 22).
3. Mustafa Kemal, ordu safları arasında görev almak isteyen Halide Edip'in önceki günkü telgrafına verdiği cevapta, bu isteğinin kabul edildiğini, ilk vasi ile Batı Cephesi Kumandanlığı'na başvurması gerektiğini bildirdi (Adıvar: 182; HM: 21).
4. Ögüt: Türk'ün pek yüksek harpleri, zaferleri olmuştur. Fakat hiç biri millî hayatımız için bu derece mühim ve tesirli olmamıştır. Bunu asla unutmayın. Güler yüz'ün bayram nüshası. Rumca Prodos gazetesi müdürünün telefonu: Alo Ali Kemal Bey! Bizim başmuharrir bugün hastalandı. Lütfen bizim makaleyi bugün yazar mısınız? İstanbul'da haftalık mizah dergisi Ayine'nin 1. sayısı (16 Kasım 1922'ye kadar 65 sayı): Anadolu Türküsü: Anadolu bugün duman içinde/Dağlar baştan başa al kan içinde.

19 - CUMA

1. Fevzi Paşa cephede teftişlerde bulundu. Yunan ordusu ileri harekâtına devam etti. Yunan İkinci Kolordusu'na bağlı tümenler, Sakarya güneyinden ilerlediler. Öteki kolordular da Sakarya'nın batı kıyısına yaklaştı. Yunanlıların güneyden çevirme çabalarına karşı Türk ordusu bazı tedbirler aldı. İki ordu, bugün temasa geldi. 23'te kanlı Sakarya Savaşı başlayacak. (Baykoç: 41; Ulusoy: 123; TİH II/5-1: 259; Vandemir 2, I: 23; Özkul: 79; Hrisochoos: 134) ★ Yunan 1. Kolordu Komutanı Kondilis, 2. Kolordu Komutanı Andreu'ya, bu bozkır harekâtını düzenleyen Albay Sariyanis'ye ikbal düşkünlüğünden ötürü kızgınlığını ifade ediyor (Andreu: 90).
2. Anadolu Ajansı: Anadolu'nun hemen her tarafından gelen telgrafhanelerde Yunan taarruzunun büyük bir itimat ve emniyetle karşılandığı ve vazifeye davet edilenlerin emsalsiz bir sevinç ve hevahoşla şubelere koşmakta oldukları bildiriliyor. Her yerde büyük bir faaliyet hüküm sürmekte ve cereyan eden muharebelerin kat'i zaferle neticelenmesi için dualar edilmektedir. (HM, AS: 20) ★ Aksaray'da 5.000 kişinin katıldığı toplantıda, halkın, orduya bütün ruh ve varlığı ile yardımına karar verildi. Darende'de de aynı amaçla bir miting yapıldı. (HM: 25; AS: 27) ★ Düzce Kız Okulu'nda yapılan toplantıda, ordunun zaferi için mevlit okundu. Mustafa Kemal Paşa'nın resmi açık artırmaya konularak 120 liraya satıldı. Düzce köylerinden askere çağrılanlar, beş gündür orduya katılmaya devam ediyor. (AS: 21) ★ Cephede görev almak için başvuran ve Mustafa Kemal tarafından dün Batı Cephesi'nde görevlendirilen Halide Edip, cepheye gitti (HM: 21 "dün ak-

şam"; AS: 21. Adivar'ın Türk'ün Ateşle İmtihani'nda bu katılışla ilgili geniş açıklama vardır).

3. İstanbul Hükümeti'nde istifa ve atamalar: İstifa eden Adalet Bakanı Arif Hikmet Paşa yerine Kâzım Bey, Danıştay Başkanı Mustafa Hikmet Bey yerine Tevfik Bey, Eğitim Bakanı Abdullah Bey (henüz bu ayın 13'ünde görev gelmişti) yerine Sait Bey atandı. Sait Bey, Evkaf Bakanlığı'na da bakacak. (TV: 4238)
4. İngiliz Gizli İstihbaratı'nın bugünkü yazısına göre, İtalyanlarla Ankara arasındaki gerginlikten kaygılanan Roma temsilcisi Cami Bey, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'e başvurarak, ilişkileri düzeltmek için elinden geleni yapma çağrısında bulundu. İtalya'dan Ankara'ya yeni bir ekonomik kurul ve yeni bir temsilci istenmesini önerdi. (Sonyel II: 159)
5. **Öğüt:** Zinoviyev Yoldaş, Rusya-Türkiye-İran ittifakının zarurî ve sarsılması imkânı olmayan bir birlik olduğunu söylüyor. **Hakimiyeti Milliye:** Harp başlamak üzeredir. —Sivaslıların pek büyük bir toplantısı. Sivas halkının kararları. —Tevfik Fikret, 5 yıl önce bugün ölmüştü. **Tevhidiefkâr:** Nihayet tekrar taarruza başladılar. —Lenin, Mustafa Kemal'in başkumandanlığını bir telgrafla tebrik etmiş. **Vakit:** Birliklerimizle Yunan kuvvetleri arasında temas. —Kabinede değişiklikler. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Matbuatımızda iki fikir vardı: Biri İtilaf Devletleri'yle davamızı kılınla halletmek. Mustafa Kemal, bu türedi, zamanı münasip bulup hükümeti ele aldı, gaddar bir idare kurdu. Astı, kesti, ahaliyi kasıp kavurdu, haraca kesti. Bu sayede, 80 milyon liralık bir bütçe tanzim etmeye kadar vardı. İlk hamlede muvaffak oldu gibi göründü. Artık, varsa Mustafa Kemal oldu, yoksa Mustafa Kemal oldu. Moskova'nın müesseselerini taklit etti. Tarihte halkın bu derece aldatıldığı görülmemiştir. Bu hayal ile kâinata meydan okuduk. Şimdi Yunanlılar Ankara kapılarına dayandılar. Konya, isyan içindedir, Kastamonu ve Kocaeli de düşmüş sayılır. Düşman Karadeniz sahiline asker çıkarsa Mustafa Kemal'e barınacak yer kalmayacak. O hiç bir yerde dikiş tutturamaz. Hesap sormak zamanı geldi... **İkdam:** Üçüncü Yunan taarruzunun ikinci safhası da başlamıştır.

20 - CUMARTESİ

1. Büyük ve kanlı bir savaş yaklaşıyor... Ankara'yı ele geçirmek ve Türk direnişini imha etmek için 14 Ağustos'ta mevzilerinden ileri harekete geçen Yunan kuvvetleri, ulaştıkları Sakarya yayındaki ağırlıklarını güneye kaydırdılar. Türk karargâhı, Yunan çevirmesini sonuçsuz bırakmak için tedbirler almaya devam etti. Mustafa Kemal, Batı Cephesi'ne verdiği günlük emirde, kuvvetlerin ve durumun düşmanı yenmeye elverişli olduğunu bildirip çarpışmaların şiddetlendiği zamanlarda soğukkanlılığı ellerinden bırakmamalarını istedi. 1150 atlıdan meydana gelen Türk Süvari Grubu, Yunan atlılarını arıyor ve rastgeldiklerine saldırıyor. Yunan süvari kuvvetlerinin atları fena hal-

de yoruldu. Su zor bulunuyor, arpa yok, şiddetli bir sıcak var. Atlar, top seslerinden ürkmez oldular. Dün teftişlerde bulunan Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi'ne verdiği emirde, mevziler ve birliklerin maneviyatını iyi bulduğunu bildirdi. Emirde, meydan savaşını Türklerin kazanaacağı umudu belirtildi. Türk ordusuna, Yunanlıların çöle uzanan bir kuşatma yapıp yapamayacağını keşfi görevi verildi. Türk tarafı, taşlık bir bölgede mevzi kazıyor. Yunanlılar Bolvadin'i işgal ettiler. (TİH II/5-1: 267; HTVD 57, ves. 1311, 1312, 1313; 69, ves. 1515; Andre: 97; Büjak: 223; Baykoç: 43; Ulusoy: 130; Vandemir 2; I: 24; Güralp: 181; Hrisohos: 135; Gnkur. 3) ★ Yunan Güney Grubu kuvvetleri, Çay'a girdi. Şehre 5 km. uzaklıkta karşılayıcı çıkan kasaba eşrafı, itaat edeceklerini bildirdi ve Yunan ordusunun gelişinden duydukları "sevinci(!)" belirtti. (Trikopis: 32)

2. Müttefik Orduları Başkumandanı Harington, Türk ordusunun savaş planlarını, günlük emirlerini ele geçirerek "gerekli" yerlere ulaştırdı. İngilizler, bütün Sakarya Savaşı boyunca Türk Savaş sırlarını ayrıntılarına kadar ele geçirmeyi başaracaklar, ancak, Büyük Taarruz'da bunu başaramayacaklardır. (Şimşir 3: 212)
3. İstanbul Hükümeti'nin bakanlarından Salih Paşa, Roma'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, barış için teşebbüste bulunulmasını istedi. Mustafa Kemal, faydasız olduğu gerekçesiyle bu öneriyi reddedecektir. (Şimşir 3: 259) ★ İzzet Paşa'nın Mustafa Kemal'e telinden: İngiltere'yi dize getirecek araç ve gerece sahip değiliz (Sonyel II: 214)
4. İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Dışişleri Bakanı İzzet Paşa'yı ziyaret etti. Hükümet'ten üç bakanın istifasına ve malî sorunlara değinildi. Rumbold'un, Yalova-Gemlik yöresinde yağmacılıktan tutuklu bulunan Hristiyanların serbest bırakılması isteğine karşılık İzzet Paşa, ateşkesten beri tutuklu bulunan Müslümanları hatırlattı. Mustafa Kemal'in ne yapacağı sorusuna da "Size başvurur" karşılığını verdi. (Şimşir III: 616)
5. Salihli Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Mihaliki, Demirci Kaymakamı ve Gerilla Komutanı İbrahim Ethem Bey'e ve Parti Pehlivan'a birer mektup yazarak teslim olmalarını istedi. Mektupta, "Yunan orduları Küçük Asya'yı istila etti. Kemalistlerin kuvveti kalmadı. İşgal dahilinde kaldınız. Çerkez Ethem Bey gibi teslim olun ve Yunan adaletinde yaşayın. Size maaş da verilecek" dendi. (Vandemir 1: 45)
6. Anadolu ayakta... Muş'ta, halk, ulema ve aşiret reisleri, memurlar ve mebusların katılmasıyla yapılan büyük mitingde, vatanın kurtuluşuna kadar savaşılacağına ant içildi. Mustafa Kemal'e ve çalışma arkadaşlarına saygılar belirtildi. "Arapkir ve Ermenek'te de miting yapıldı. Adapazarı'nda yapılan mitingte, zafere kadar her türlü yardıma hazır olunduğunun ilan edilmesi kararlaştırıldı. ★ Geyve mitinginde, Misak-ı Milli'nin gerçekleşmesine kadar or-

duya yardımcı olunması kararlaştırıldı. ★ Sapanca Belediye Başkanı'ndan gönderilen telgrafta da aynı duygular belirtildi. ★ Kırşehirli adına Mebus ve Nakibüleşraf Kaymakamı Müfit Efendi, bütün Kırşehirli orduya her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildirdi. (HM: 23, 24, 25...; AS: 24, 27, 28)

7. Bulgar Hükümeti, büyük devletlerin Sofya elçilerine verdiği notada, bir süre önce Ankara'ya giden Grozkov ve arkadaşlarının "sadece ticarî maksatlarla" gittiklerini açıkladı. Ankara ile ilişki kurmak isteyen iktidardaki Çiftçi Partisi'ne İtilaf Devletleri'nin yaptığı ağır baskılar sonucu, Grozkov 29 Temmuz'da partiden atılmıştı. (Velikov: 101)
8. Azerbaycan'ın 21, Gürcistan'ın 31 Temmuz tarihli notalarından sonra Rus Sovyet Hükümeti de, iki ülke arasında düzenlenecek konferans için görüşmelerin Kars'ta yapılmasını önerdi. Kars Konferansı, 26 Eylül'de açılacaktır. (Yerasimos: 399; Şimşir 3: 185; HM: 24 "Kars'ta pek mühim bir konferans")
9. **İkdam:** Gayeleri Ankara değil, ordumuzu çevirmek. **Vakit:** Yunanlılar Sakarya'yı geçmişler. **Tevhidiefkâr:** Ankara vaziyetten kesinlikle emindir. **Öğüt:** Refet Paşa Hazretleri'yle mülakat: Azim ve sebat her müşkülü hal edecektir. Ordu vaziyetten emindir. **Açıksöz'de** İ. Habib: Çıkmazda çırpınış: Anadolu düşman için bir çıkmazdır. Üç dört gündür, harekete geçen düşmanın bu hareketi son çırpınıştır. Başkumandanımızın emri altındaki bu ordu, kapan, duvar veya merdane vazifelerinden birini yapacaktır. **Hakimiyeti Milliye:** Üç cidal: Yukarı Silezya'da Almanya'ya karşı Lehistan, Anadolu'da Kral Konstantin'e karşı Türk Reisi Mustafa Kemal Paşa ve Manş kenarında İngiltere'ye karşı Fransa. —İstanbul gazeteleri Başkumandan Mustafa Kemal hakkında hareretli yayınlarda bulunuyorlar. —Şahitlerimiz için Londra'da mevlit. —İstanbul için Yunan hülyası. **Karagöz,** av tüfeği ile sipere gidiyor... —Yunanlılar yürüdüler ileri/Çiğnediler o güzelim yerleri/Ederlerse Çorbacılar dön geri/Doyum olmaz bakmak ile tadına./Mağrurane ricat derler adına... Onbeş günlük **Dergâh**'ın İstanbul'da 9. sayısı: Rumlar ve ecnebiler, iki seneden beri yeni bir İstanbul icat ettiler. Türklere eski İstanbul'u unutturdular... İstanbul'u benimseyelim. İstanbul bizimdir. (Faliş Rıfkı) —Tevfik Fikret'in istifaları (Satı). —Fikret ve gelecek (İsmail Hakkı).

21 - PAZAR

1. Sakarya Savaşı'ndan iki gün önce: Yunanlıların Sakarya güneyine geçmeleri tamamlandı. Süvari Tugayı'na, atları sulamak ve dinlendirmek için bir gün dinlenme verildi. Papulas, birliklerine verdiği emirde, saldırı sırasında cephaneyi idareli kullanmalarını istedi. Yunan ikmal hattı bir hayli uzamış bulunuyor. Türk cephesinde, Yunan kuşatmasına karşı tedbir alınıyor. Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar arasında aralıksız telgraf görüşmeleri ile

durum değerlendirmesi yapılıyor. Yalnız güneyde Yunan tümenlerinin ileri harekâtı devam etti. (TİH II/5-1: 277; Andre: 98; Baytok: 45; Ulusoy: 136; Soner: 72; Vandemir 2, I: 29; Nicolopulos: 66; KASÖT: 457; Hri-sohóos 138) ★ Yunan Üçüncü Tümen Kumandanı'nın not defterinden: Çekilmez ve çok defa kokusu olan bir bataklıktan su içiyoruz. Burada hiç bir bitkiye rastlanmamaktadır. (Vutieridu: 7)

2. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e savaş taktiği önerdi: "Şu veya bu hattın savunulması düşünülmeyerek düşmanın yıpratılması... Cepheleri az kuvvetle tutarak düşman cenahlarının birine üstün kuvvet toplayıp oraya vurmak, başarılı olunmazsa ikinci bir manevra arazisine çekilmek..." Mustafa Kemal'in cevabı 21: "Mütalaa buyurduğunuz gibi. Yalnız Ankara batısında ciddi bir muharebeyi zarurî görmekteyiz". Karabekir'in cevabı 25: "Tam sağ cenaha bir taarruzla bütün düşman cephesini yarmak imkânı görülüyor..." (Karabekir 1: 933-934)
3. İzmit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin düzenlediği mitingde, başkumandana bağlılık ve orduya güven belirtildi. Zafere kadar, askerlik çağındaki bütün erkeklerin çarpışmaya hazır olduğu bildirildi. Taraklı, Malatya ve Konya'da da toplantılar yapılarak orduya güven ve bağımsızlık için her türlü fedakârlığa hazır olunduğu belirtildi. Kadınhanı'nda ve Akşehir'de de mitingler yapıldı. (AS: 28)
4. Edremit'te dükkânlara Yunanca levha asılması zorunlu tutuldu (G.Yetkin: 39).
5. 3 Ağustos'ta Kastamonu Valiliği'ne atanan ancak göreve başlar başlamaz Ankara'ya çağrılan Erzurum eski Valisi Hamit Bey, İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na atandı. Hamit Bey, Fransızların Adana'yı boşaltmaları sırasında bölgeyi teslim almakla görevlendirilecektir. (HM: 22 "dün görevine başladı"; Meşhur Valiler: 398)
6. Gandi, Madras Hukuk Fakültesi öğrencilerine hitaben yaptığı konuşmada "Mertlik, Türklerin desteklenmesini gerektirir" dedi. Gandi şunları da söyledi: "Müslümanların sevgisi, bozuk karakterli bir halife için değildi, mücadele Sevr Anlaşması'nı imzalayan bir sultan için değil, saf ve temiz bir ülke içindi" (Bayur 2: 356).
7. Bolu'da yayımlanan Türkoğlu'nda, Düzce ve Bolu Gençler Birliği'nin Bolu'da savaşçılarla birlikte yaptıkları mitingin haberi. —Zafer destanı bekliyoruz. Vakıt: Sakarya'nın doğusunda şiddetli savaşlar. —İzmit'ten gelen haberler, savaşın Yunanlıların yenilgisiyle sonuçlandığını bildiriyor. Tevhid-efkâr: Gordiom'da düğümü kesemeyecekler. Açıksöz'de İ.H: Adaletin kuvveti: İstiklal Mahkemesi'nin tekrar gelişi, bütün memleket için bir sevinç ve saadet oldu. Hakimiyeti Milliye'nin 268. sayısı: Düşman taarruzu henüz başlamadı. Yunanistan'da sabırsızlık ve yılgınlık. —Halide Edip Hanımefen-

di, fiilî görev almak için dün cepheye gitti. —Sofya'da çıkan Nayret gazetesinde bir Bulgar miralayının fikri: Ne kadar çok Rum ve Yunanlı cephede bulunursa, Yunan devleti o kadar çabuk çökecektir. **İkdam**: Düşmanın ricatı haberi: Yunanlılar da kuvvetli mukavemetten bahsediyorlar. —**Sakarya** hattının müdafaasında faydadan ziyade mahzur vardır. Anadolu'nun en iyi müdafaası, taarruzla mümkün olacaktır. Fakat nasıl ve nerede? Bunu yakında anlarız.

22 - PAZARTESİ

1. Sakarya Savaşı yarın başlıyor... Yunanlılar, Türk cephesini güney kanadından çevirme hareketi için faaliyetlerini artırdılar. Bugün bazı keşif çarpışmaları oldu. Yunanlılar, yarın Türk ordusuna saldırmaya hazır durumda. Türk Batı Cephesi kuvvetleri de, Sakarya kıvrımının doğusundaki sarp arazide mevziye girmiş bekliyor. Türk ordusu, Yunanlıların yarma ve baskın planlarını önlemeyi ve savaşı bir cephe savaşı halinde tutmayı başarmış bulunuyor. Yarın başlayacak ve 22 gün 22 gece kanlı bir boğuşmayla sürüp 13 Eylül'de Yunanlıların yenilgisiyle sonuçlanacak olan bu savaş için Türk savaşı kuvvetinin toplamı 60.000 kişi. 1 Eylül'e kadar 10.000 ikmal alabilecek. Yunan ordusu ise 80.000-90.000 kişi. Sakarya Savaşı sonunda Türk ordusu 44.000 kişiye düşecek, Yunan ordusu da mevcudunun yaklaşık yarısını kaybedecektir. (**Baykoç**: 250; **Hrisohoos**: 140; **Andre**: 102; **Ulusoy**: 147; **Vandemir 2**, I: 29; **HTVD** 69, bel. 1516)
2. Yunan saldırısını kırmak için bütün Türkiye ayakta. 5 Ağustos'ta Mustafa Kemal'in başkomutanlığa getirilmesi ve onun 7, 8 Ağustos günlerinde millî yükümlülük emirlerini yayınlamasından sonra, işgal altında olmayan yurt topraklarında bütün kaynaklar savaşın emrine verilmiş bulunuyor. Silah yapmaya yarayan bütün araç gereçlere el konmaya, her evden asker için giyim eşyası alınmaya, taşıma araçları ve hayvanların yanında insanlar da sırtlarında cepheye erzak ve cephe taşımaya devam ederken, cephe için yeni insanlar da toplanıyor. Anadolu'nun her yanında mitingler yapılıyor. Ankara'ya, bağlılık ve destek telleri çekiliyor, şehir, kasaba ve köylerde zafer için dualar ediliyor. ★ Bugün Kastamonu Nasrullah Camii alanında bir açık hava toplantısı yapıldı. Miting Komitesi, Başkumandanlığa ve Meclis'e şu telgrafı çekti: "Son kesin kararımız: Zafer istiyoruz, bunun için her şeyi yapacağız!" ★ Cide'de yapılan mitingde, **Misak-ı Milli'nin** gerçekleşmesine kadar savaşa ve fedakârlığa devam kararı alındı, ordu için dua edildi. ★ Giresun'da 3.000 kişinin katıldığı toplantıda da orduya bağlılık, zafere kadar fedakârlığa ve mücadeleye devam kararı alındı. ★ **İlgaz Müdafaai Hukuk Cemiyeti Başkanı** ve **Müftü Ahmet Tefvik Efendi**, gönderdiği telgrafta mes-cit ve camilerde zafer için dua edildiğini bildirdi. (**HM**: 24 vd.; **AS**: 24, 27; **Peker** 1: 366)

3. Meclis'in gizli oturumunda, Meclis'in ve mebus ailelerinin Kayseri'ye taşınması yolları tartışıldı. Bazı mebuslar, bunun halk üzerinde kötü etki yapacağını, önce halkın durumunu düşünmek gerektiğini söylediler. Meclis'in Kayseri'ye nakli kabul edilmekle birlikte, bunun yaratacağı olumsuz durum göz önüne alınarak kararın uygulanması ertelendi. Mebus aileleri ise Kayseri'ye taşınıyor... (GCZ 2: 21)
4. Çine Kaymakamı İbrahim Ethem Bey (Akbulut), Kılı Hüseyn Efe Çetesi'yle yapılan bir çarpışmada ağır yaralandı. Kaymakam 24 Kasım'da Söke'ye gönderilerek burada Yunanlılarca tutsak edilecektir. 20 Nisan 1922'de tutsaklıktan kurtulabilecek olan Ethem Bey, zaferden sonra Kars, Sinop, Urfa, Gümüşhane, Erzurum valiliklerinde bulunacak ve "Topal" lakabıyla anılacaktır. (Meşhur Valiler: 480)
5. Hicaz Emiri Hüseyin'in oğlu ve Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde üyelik yapmış olan Emir Faysal, Irak'ta tahta çıktı. İngiliz mandası altındaki Irak'ın 2,5 milyon nüfusu ve 420.000 km² arazisi var. İngilizler, Kral Faysal'ı tahta geçirmekle, mandaya karşı geniş bir hoşnutsuzluğun olduğu Irak'ta mandadan elde edebilecekleri çıkarları korumuş oluyorlar. Fransızlarla arası açık olan Faysal, 20 Mart 1920'de Suriye Krallığı'na seçilmiş, Fransızların kuvvet kullanması üzerine, 24 Temmuz'da Dera'ya sığınmıştı. Bağdat Hükümet Meclisi, Faysal'ı krallığa 11 Temmuz'da seçmişti. (MN 1922: 140; Bayur 2: 367 "23 Ağustos")
6. İngiliz Atina Elçisi Granville'in raporunda Venizelos'un demeci: "1920'de Mustafa Kemal'i mahvedebilirdik!" (Jaeschke 1: 160).
7. **Hakimiyeti Milliye:** Dün cephede temas daha kuvvetli idi. —Yunanistan'daki memnuniyetsizlikler. —Samsun ve Trabzon'da Rum tehciri iddialarına cevap. Trakya'da Yunan zulmü bugün daha çok artıyor. Kadınlarımızı ipe çekiyorlar. Konya gençleri, Kardeş Birliği cemiyetini kurdular. **Açıksöz:** Bugün öğle namazından sonra Nasrullah Meydanı'na koşunuz. —Cepheye gitmek isteyen Tosyalı kız (İ.H.). —Durma (şiir, Kerim Refik). —İstanbul'da ayan Fuat Paşa'nın riyasetinde toplanan Çerkez Kongresi, hain İzmit Mutasarrıfı ve hempasının hain teşebbüslerini red ve telin ediyor. **Peyarı Sabah'ta** Ali Kemal: Biz muhalifler, hiç bir zaman bu memlekette hakim olamadık. —Millî ordu her taraftan takviye kıtaatı alıyor. —Sakarya'da ilk çarpışma başladı. **İkdam'da** Mustafa Kemal'in bildirisi: Soğukkanlılık, itidal, basiret; kat'iyyen endişe etmemelidir. **Öğüt:** Paris Konferansı. **Vakit:** Rusya'dan gelen silah ve mühimmat. —İkinci Ankara Savaşı...

DİZİN

1. Kitaptaki düzenlenişe uygun olarak sıra ile yıl, ay, gün ve paragrafın sıra numarası belirtilmiştir.
2. Rakam ile başlatılan paragraflarla ★ ile ayrılmış bölümler ve gazetelerden özetlere ayrılmış gün sonundaki paragraflarda, kavram birden çok sayıda geçmiş olabilir. Bu nedenle paragrafın tamamını okumakta yarar vardır.
3. Kavram, olayın geçtiği günün ilgili paragrafında verilmiştir. Olayın öncesi ve sonrası ile ilgili açıklamalar için (o günlerde zaten gösterilmiş olduğundan) ayrıca işaret edilmemiştir.
4. ~ Bakınız anlamındadır.

Abadi (Yarbay) 1920 Nisan 25.9; Mayıs 2.6; Ağustos 11.1; 13.4; Eylül 8.3
Abaza(lar) 1920 Temmuz 19.2; Ağustos 8.1; 11.2; Eylül 2.5; Aralık 23.1; 1921 Mayıs 21.6; Temmuz 4.7
Abaza İzzet Birliği 1920 Temmuz 27.3
Abbas Halim Paşa 1921 Nisan 29.2
Abbas Han 1920 Nisan 23.13
Abbas Hilmi Bey 1920 Haziran 6.1; 15.4
ABD 1920 Nisan 23.7; 27.7; Mayıs 10.8; 16.5; 30.8; Haziran 4.7; 14.6; Temmuz 8.3; Aralık 16.10; 18.7; 24.4; 1921 Ocak 5.6; 9.5; Şubat 9.4; 26.5; Mart 11.8; Nisan 11.4; 13.13; 21.8; 22.8; Mayıs 27.4; Haziran 1.6; 18.9; 20.5; Temmuz 13.6.9
ABD Dışişleri Bakanlığı 1921 Haziran 27.9
ABD Senatosu 1920 Mayıs 17.1; 29.4; Haziran 1.1
Abdullah Azmi Bey 1921 Mayıs 10.1
Abdullah Bey (Vali, Nazır) 1920 Temmuz 17.6; Ekim 21.2; 1921 Şubat 9.7, Ağustos 13.3; 19.3
Abdullah Cevdet Bey (Doktor) 1920 Ağustos 20.4; Ekim 17.5; 1921 Haziran 14.7
Abdullah Efendi (Fatih Dersîâmlarından) 1920 Eylül 2.11
Abdullah Paşa 1921 Şubat 5.8
Abdurrahman Bey (Afganistan'a temsilci) 1920 Ağustos 18.5; Eylül 13.6; 1921 Temmuz 29.5
Abdurrahman Bey (Adana Vali Vekili) 1920 Haziran 17.11; Ağustos 2.3; Ekim 7.4; 9.5; Kasım 5.6
Abdurrahman Lami Bey (Antep Mebusu) 1921 Şubat 14.1
Abdurrahman Sabri 1921 Mayıs 21.11
Abdülâhat Nuri 1921 Temmuz 21.13
Abdülhalim Çelebi 1920 Nisan 24.3; Ekim 20.4; 23.1; 24.3; Aralık 6.7
Abdülhalim Efendi (Doğu Milletleri Kurultayı) 1920 Kasım 25.11
Abdülkadir (THİF) 1921 Ocak 8.4
Abdülkadir Kemali Bey 1920 Temmuz 31.7; Eylül 11.1; Kasım 4.3; 13.2; Aralık 28.3; 1921 Mayıs 30.2

Abdülkadir (Renda) 1920 Kasım 24.4
Abdülkerim Paşa (Fas) 1921 Temmuz 28.7
Abdülmecit (Veliahd) 1920 Haziran 10.5; Ağustos 5.8; 26.5; Eylül 29.8; Ekim 1.5; 2.6; 12.5; 14.4; 1921 Ocak 2.7; 7.6; Nisan 15.6; 27.4; Ağustos 5.10
Abdürrahim (Şehzade) 1920 Kasım 4.1; 6.7
Abhaz Özerk Cumhuriyeti 1921 Mayıs 21.6
Abidin Bey (Doktor, Mebus) 1920 Kasım 20.6; 29.3; 1921 Şubat 4.1
Abluka 1920 Ağustos 28.8; 1921 Nisan 22.6; Mayıs 10.7; 30.4; Haziran 7.1; 8.7; 9.7; 13.6; 16.2
L'Action 1920 Nisan 28.9
Açıksöz 1920 Mayıs 2.12; 9.10; 16.7; 23.7; 27.12; 31.8; Haziran 3.7; 8.8; 10.10; 14.9; 21.11; 27.5; 28.8; Temmuz 5.9; 8.10; 12.12; 15.7; 19.12; 22.10; 26.7; 29.9; Ağustos 2.6; 12.9; 16.9; 19.9; 20.2; 23.8; 30.6; Eylül 6.10; 9.10; 13.9; 20.8; 23.13; 27.4; 28.6; 30.10; Ekim 4.7; 7.6; 11.6; 14.10; 18.3; 20.9; 21.11; 25.11; Kasım 1.8; 5.6; 8.11; 11.7; 15.7; 18.10; 22.13; 25.11; 29.8; Aralık 2.8; 6.9; 9.12; 12.12; 16.10; 20.7; 23.5; 27.7; 30.9; 1921 Ocak 3.9; 6.5; 10.6; 13.5; 20.10; 24.7; 27.8; 31.6; Şubat 3.8; 7.7; 14.5; 17.9; 21.11; 24.6; 28.8; Mart 9.7; 10.11; 11.8; 13.8; 15.8; 16.7; 17.7; 20.6; 21.11; 22.9; 24.8; 25.8; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9; 31.4; Nisan 1.7; 3.7; 4.9; 5.7; 6.7; 7.10; 8.8; 10.5; 11.7; 12.11; 13.13; 14.6; 15.11; 17.7; 18.9; 19.6; 20.3; 21.9; 22.8; 24.8; 25.5; 26.6; 27.7; 29.4; Mayıs 1.7; 2.6; 3.6; 4.4; 5.9; 6.7; 8.5; 9.6; 10.7; 11.6; 12.5; 13.6; 15.4; 16.7; 17.5; 18.6; 19.11; 20.6; 22.5; 23.10; 24.9; 25.7; 26.8; 28.4; 29.7; 31.3; Haziran 1.10; 2.6; 3.4; 5.6; 6.8; 7.4; 12.7; 13.9; 14.7; 15.8; 16.6; 17.3; 19.6; 20.8; 21.10; 23.6; 24.4; 26.5; 27.11; 28.4; 29.6; 30.7; Temmuz 3.7; 4.11; 5.7; 6.6; 7.8; 9.5; 10.7; 11.7; 12.6; 13.9; 14.8; 15.6; 17.4; 18.10; 20.8; 21.13; 23.9; 24.8; 26.8; 27.1.11; 30.9; Ağustos 1.8; 4.7; 6.7; 7.7; 8.11; 9.7; 11.9; 13.6; 14.7; 15.7; 20.9; 21.7; 22.7
Adalar Tümeni 1921 Ocak 4.1
Adalet Bakanlığı 1920 Mayıs 3.1; Kasım 4.3 Aralık 16.7; 1921 Ocak 30.6; Şubat 3.5; 28.3; Mayıs 19.1

- Adana** 1920 Mayıs 3.10; 11.6; 22.4; 29.3; Haziran 4.3 12.3; 24.10; Temmuz 3.6; 4.2; 8.6; 10.2; 14.6; 20.9 23.3; 24.4; Ağustos 2.3; 5.1.5; 7.3; 14.2; Eylül 4.4; 22.4; Ekim 7.4; 9.5.6; 19.7; Kasım 13.7; Aralık 11.2; 1921 Mart 1.12; 5.7
- Adana Cephesi** 1920 Haziran 26.1; Temmuz 2.6; 6.3; 16.2; Ağustos 6.2; 19.1; Ekim 8.2; 20.3; 27.6; 29.2; Kasım 5.1; 9.1; 20.1; 24.1; Aralık 8.2; 1921 Ağustos 1.7
- Adana Kız Öğretmen Okulu** 1920 Temmuz 12.10; 1921 Haziran 21.10
- Adana Postası** 1920 Kasım 20.8; 1921 Haziran 12.7
- Adana Ticaret ve Zahire Borsası** 1921 Şubat 9.5
- Adana Valiliği** 1920 Ağustos 1.5; 7.3; 10.6; 1921 Şubat 1.9; 19.5
- Adapazarı** 1920 Nisan 28.5; Mayıs 8.4; 10.1; 21.9; 23.1; 1921 Mart 26.1 Haziran 21.1 Ağustos 20.6
- Adapazarı İsyanı** 1920 Nisan 30.3; Mayıs 12.7 ~ Düzce İsyanı
- Addisioyich** 1921 Ocak 18.6
- Adil (Binbaşı)** 1920 Haziran 1.9; 1921 Ocak 15.8
- Adliye Nezareti** 1920 Ekim 21.2; 1921 Ağustos 19.3
- Adli Tıp Kanunu** 1920 Ekim 11.3
- Adnan (Adıvar) (Doktor)** 1920 Nisan 25.1; Mayıs 3.1; 11.1; 24.1; Kasım 18.7; Aralık 13.1; 1921 Şubat 3.2; 27.6; Mart 2.6; Haziran 30.6; Ağustos 15.6
- Adriyatik** 1920 Kasım 13.7
- Af** 1920 Mayıs 11.8; Temmuz 6.4; 15.2; Ağustos 3.1; 4.5; 7.1; 28.4; 30.1; Eylül 2.5; 3.7; 22.6; 23.2; 26.8; Ekim 7.3; 26.1; Kasım 4.1; 5.6; 1921 Şubat 7.1; Temmuz 14.2; Ağustos 12.6
- Afganistan** 1920 Nisan 26.13; Haziran 8.7; Temmuz 19.12; 28.10; Ağustos 18.5; 24.7; Eylül 1.1; 14.6; 29.8; Aralık 21.2; 28.5; 1921 Şubat 28.2; Nisan 13.13; 22.8; 25.4; 27.5; Mayıs 13.6; 22.5; 27.1; Temmuz 13.9; 29.5; 31.8; Ağustos 1.8 ~Afganistan Elçiliği, Sultan Ahmet Han
- Afganistan Elçiliği** 1921 Mart 27.7; Nisan 8.6; 10.5; 21.3.9; 22.8; 25.4; Haziran 10.1; 12.7; 13.9 ~Sultan Ahmet Han
- Aflak Savaşı** 1920 Mayıs 2.6
- Afrika** 1920 Kasım 29.2; 1921 Haziran 7.4 ~ Kuzye Afrika
- Afyon Müdafa-i Hukuk Cemiyeti** 1921 Şubat 7.4
- Afyonkarahisar** 1920 Eylül 18.6; 1921 Şubat 7.4; Mart 27.1; Nisan 6.7; 7.1; Temmuz 13.1
- Ağa Han** 1920 Kasım 19.2; 1921 Şubat 21.11; Mayıs 24.8; Haziran 2.2; 7.2
- Ağaoğlu Ahmet** 1920 Kasım 24.4; 1921 Nisan 30.1; Temmuz 2.2; 10.7; Ağustos 3.8; 6.7
- Ağazade Ahmet Fevzi** 1920 Haziran 5.8
- Aharonian, M.** 1921 Şubat 26.2
- Ahılkelek** 1921 Mart 4.1; 7.2; 8.1; 10.6; 11.8; 14.2; 23.3; 24.2; 28.3
- Ahıska** 1921 Mart 4.1; 7.2; 8.1; 9.4; 10.6; 11.8; 23.3; 24.2; 28.3;
- Ahilye (Asteğmen)** 1921 Temmuz 21.13
- Ahlal** 1921 Mart 24.3
- Ahmet (Genç Yolcular)** 1920 Mayıs 20.4
- Ahmet (Tekirdağ Kenerli Köyü)** 1921 Nisan 9.4
- Ahmet (THİF)** 1921 Ocak 8.4
- Ahmet Asım Efendi** 1920 Aralık 12.4
- Ahmet Cevat (Emre)** 1921 Nisan 2.6
- Ahmet Cevdet (İkdam)** 1921 Haziran 13.9; 21.10
- Ahmet Cevdet (Zonguldak Mutasarrıf V.)** 1920 Ağustos 2.3
- Ahmet Efendi (Batum Mebusu)** 1920 Haziran 5.8
- Ahmet Efendi (Müftü)** 1920 Mayıs 10.2
- Ahmet Emin (Yalman)** 1921 Ocak 12.6
- Ahmet Fevzi Paşa (Merkez Kumandanı)** 1921 Haziran 15.6
- Ahmet Hamdi (Dergâh)** 1921 Nisan 15.11
- Ahmet Hamdi Paşa (İstanbul Genelkurmay Başkanı, Harbiye Nazırı)** 1920 Mayıs 13.8; Haziran 10.3; Ağustos 1.4
- Ahmet Haşim** 1921 Nisan 15.11
- Ahmet Haydar Bey** 1921 Nisan 30.1
- Ahmet Hulusi Efendi (Müftü)** 1920 Temmuz 1.2; Temmuz 5.1
- Ahmet İhsan Bey** 1920 Ekim 14.5; 1921 Ocak 16.4
- Ahmet İzzet Paşa ~ İzzet Paşa**
- Ahmet Muhtar (Antep Mebusu)** 1920 Ağustos 31.2
- Ahmet Muhtar Bey (Dışişleri Bakanı V.)** 1920 Ağustos 10.9; Eylül 20.5; 26.4; Ekim 22.2; Kasım 1.1; 6.1; 9.2; 18.4; 21.4; Aralık 2.2; 4.1; 6.2; 12.4; 15.5; 24.3; 1921 Ocak 3.1; 24.4; 30.2; Şubat 8.3; 18.1; Mart 3.1; 10.4; 21.4; 23.7; 24.2; Nisan 4.6; 10.5; 21.4
- Ahmet Nesimi Bey** 1921 Nisan 30.1
- Ahmet Rasim (Vakit)** 1921 Haziran 24.4
- Ahmet Rasim Avni** 1920 Mayıs 26.6
- Ahmet Refik Bey** 1920 Mayıs 26.6; 27.12; 31.3; Temmuz 8.10
- Ahmet Rifat Bey** 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 17.6
- Ahmet Rıza Bey (Senato eski Başkanı)** 1920 Ağustos 1.9; 3.4; 7.8; 28.7; 30.3; Eylül 29.8; Ekim 26.7; Kasım 3.3; Aralık 15.9; 1921 Ocak 8.7; 16.4; 18.6; 20.8; Şubat 15.8; 24.6; Mayıs 26.7; Haziran 6.7
- Ahmet Rıza Bey (Tokat Mıntıka Kumandanı)** 1920 Temmuz 7.5

Ahmet Rüstem Bey 1920 Mayıs 11.1; 24.1; Eylül 8.6; 1921 Ocak 16.4

Ahmet Sami Bey 1921 Nisan 30.1

Ahmet Selahattin Bey (Prof.) 1921 Ocak 19.2; 20.10; 21.2,10

Ahmet Şefik Bey (Albay) Şefik (Aker)

Ahmet Şükrü (Esmer) 1920 Kasım 24.4; 1921 Nisan 30.1

Ahmet Talat 1920 Mayıs 31.8

Ahmet Tevfik Efendi 1921 Ağustos 22.2

Ahorian 1920 Nisan 23.6

Ajax Zırhlısı 1921 Temmuz 3.4

Akarça-İcadiye Köyü 1921 Mart 30.4

Akbaba Savaşı 1920 Mayıs 21.4; 22.4

Akçakale 1920 Temmuz 2.6

Akçakoyunlu 1920 Temmuz 30.5; Kasım 16.2

Akçoraoglu Yusuf 1921 Nisan 2.9; 13.10; Haziran 20.6

Akdağmadeni 1920 Haziran 8.2; Temmuz 10.6; Eylül 7.1; 29.2; Ekim 18.2; 19.2

A. Kemali (Açıksöz) 1920 Temmuz 22.10 ~ Abdülkadir Kemali Bey

Akif Efendi (Batım Mebusu) 1920 Haziran 5.8

Akhisar 1920 Haziran 22.1

Akıncı 1921 Ağustos 1.8 ~ Gerilla

Akil Muhtar Bey 1921 Şubat 2.4

Akin Savaşları 1921 Temmuz 17.2

Akkaya Nahiyesi 1921 Şubat 28.8; Mayıs 5.4

Akkuş Nahiyesi 1921 Temmuz 18.9

Aksaray 1920 Ekim 14.9; 1921 Ağustos 19.2

Aksaray Fıkaraperver Cemiyeti 1920 Ağustos 7.9

Akseki 1920 Ekim 8.2; 25.4

Aksiseda 1921 Mart 12.10

Akşam 1920 Nisan 23.13; 24.18; 27.9; 28.9; 30.10; Mayıs 1.10; 2.12; 3.10; 4.8; 5.12; 6.16; 7.5; 8.10; 12.7; 16.7; 17.10; 20.9; 21.9; 23.7; 24.9; 25.10; 26.7; 28.7; 30.8; 31.8; Haziran 5.15; 11.6; 26.6; 29.5; Temmuz 1.9; 2.8; 3.10; 6.10; 8.10; 9.9; 10.12; 11.8; 13.8; 14.9; 15.7; 18.5; 19.12; 20.12; 22.10; 23.10; 24.8; 25.8; 26.7; 27.9; 28.12; Ağustos 1.9; 2.6; 3.7; 5.11; 8.7; 9.5; 12.9; 13.7; 14.8; 24.7; 30.6; 31.6; Eylül 1.7; 3.7; 5.8; 7.9; 9.10; 10.6; 12.3; 14.7; 15.3; 17.4; 18.7; 20.8; 21.7; 23.13; 24.6; 26.8; 28.8; 29.9; 30.10; Ekim 2.9; 5.9; 6.9; 7.3; 10.4; 11.6; 13.7; 14.10; 15.7; 16.6; 17.5; 18.3; 19.7; 20.9; 21.11; 22.9; 23.10; 24.5; 25.11; 26.9; 28.7; 29.5; 30.10; Kasım 1.8; 2.7; 5.6; 6.7; 10.6; 14.8; 15.7; 16.5; 17.8; 22.13; 25.11; 27.7; Aralık 1.7; 2.8; 3.9; 4.8; 8.5; 9.12; 10.10; 12.12; 16.10; 28.5; 1921 Ocak 4.4; 5.6; 11.8; 12.10; 13.5; 15.9; 17.10; 18.11; 20.10; 24.7; 27.8; 28.8; 29.4; 30.9; 31.6; Şubat 1.11; 2.6; 3.8; 4.7; 6.8; 7.7; 8.9; 9.8; 10.10; 12.8; 14.5; 15.8;

16.6; 17.9; 18.4; 20.4; 23.7; 26.6; 27.6; 28.8; Mart 2.10; 3.5; 4.7; 5.7; 7.6; 11.8; 12.12; 13.8; 15.9; 16.7; 17.7; 19.13; 20.6; 21.11; 23.8; 25.8; 26.6; 30.9; 31.4; Nisan 1.7; 2.10; 4.9; 5.7; 6.7; 8.8; 9.7; 11.7; 12.11; 13.13; 14.6; 15.11; 17.7; 18.9; 19.6; 20.3; 21.9; 22.8; 23.8; 25.5; 26.6; 27.7; 29.4; 30.8; Mayıs 1.7; 2.7; 3.6; 5.9; 6.7; 7.5; 9.6; 10.7; 11.6; 12.5; 13.6; 14.7; 15.4; 16.7; 17.5; 18.6; 19.11; 20.6; 21.13; 22.5; 23.10; 24.9; 25.7; 26.8; 27.4; 28.4; 29.7; 30.6; 31.3; Haziran 2.6; 4.4; 5.6; 7.4; 10.9; 11.7; 12.7; 13.9; 14.7; 15.8; 16.6; 17.3; 19.6; 20.8; 21.10; 22.7; 23.6; 24.4; 26.5; 27.11; 28.4; Ağustos 9.7

Akşehir 1920 Ekim 12.1; 1921 Ağustos 21.3

Alaca 1920 Haziran 16.1; 19.2; 25.6

Alagöz Köyü 1921 Ağustos 18.1

Alanya 1920 Eylül 21.1

Alanyund 1920 Ekim 16.2

Alaşehir 1920 Haziran 9.3; 24.1; 25.2; Temmuz 24.1; Ağustos 5.11; Eylül 21.1

Albayrak 1920 Nisan 26.13; 29.10; Mayıs 10.8; 13.10; 31.8; Haziran 5.15; 14.9; 28.8; Temmuz 5.9; 12.12; 26.7; Ağustos 2.6; 16.9; 22.7; 23.8; 30.6; Eylül 8.11; 12.3; 27.4; Ekim 5.9; 18.3; 25.11; Kasım 1.8; 15.7; 22.13; 29.8; Aralık 6.9; 1921 Ocak 2.8; 17.10; 21.10; 31.6; Mart 15.6

Albayrak Taburu 1920 Mayıs 20.9; Haziran 3.6

Aleksandr (Yunan Kralı) 1920 Temmuz 27.1; Eylül 30.4; Ekim 6.7; 16.6; 17.5; 18.3; 19.7; 20.9; 25.3; 27.8

Alemdar 1920 Nisan 23.13; 25.10; 26.13; 27.9; 28.9; 29.10; 30.6; Mayıs 1.10; 2.12; 3.10; 5.12; 7.5; 9.10; 10.8; 11.12; 12.7; 14.6; 15.6; 16.7; 18.6; 19.8; 20.9; 21.9; 22.9; 23.7; 24.9; 27.12; 29.4; 30.8; 31.8; Haziran 1.10; 2.5; 3.7; 4.7; 6.6; 8.8; 11.6; 12.7; 15.11; 16.8; 17.11; 18.7; 21.11; 22.6; 23.8; 25.13; 26.6; 28.8; 30.7; Temmuz 3.10; 4.6; 5.9; 6.7,10; 7.7; 8.10; 9.9; 10.12; 11.8; 13.8; 15.7; 16.9; 17.11; 18.5; 19.12; 20.12; 23.10; 27.9; 28.12; 29.9; 30.7; 31.8; Ağustos 1.9; 2.6; 3.7; 5.11; 6.7; 7.9; 8.7; 10.13; 11.10; 12.9; 13.7; 14.8; 15.8; 17.7; 18.6; 19.9; 24.7; 27.5; 28.9; 29.4; Eylül 2.12; 4.10; 6.10; 7.9; 8.11; 15.3; 16.7; 19.4; 21.7; 22.7; 23.13; 25.8; 27.4; 29.9; 30.10; Ekim 3.4; 5.9; 7.6; 11.6; 12.8; 14.10; 15.7; 16.6; 17.5; 18.3; 19.7; 20.9; 21.11; 22.9; 23.10; 24.5; 25.11; 26.9; 27.8; 28.7; 29.5; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 4.10; 6.7; 7.5; 8.11; 9.8; 11.7; 13.7; 14.8; 16.5; 17.8; 18.10; 19.8; 21.6; 23.11; 24.7; 26.9; 30.10; Aralık 1.7; 2.8; 3.9; 4.8; 8.5; 9.12; 11.5; 13.6; 18.7; 19.8; 27.7; 1921 Ocak 1.6; 3.9; 4.4; 5.6; 6.5; 7.9; 8.9; 9.5; 10.6; 11.8; 13.5; 14.9; 15.9; 16.6; 17.10;

- 18.11; 19.6; 20.10; 21.8; 22.10; 23.9; 25.6; 27.8; 28.8; 29.4; 30.9; Şubat 1.11; 2.6; 5.9; 6.8; 7.7; 8.9; 9.8; 10.10; 12.8; 13.3; 14.5; 16.6; 18.4; 19.7; 20.4; 21.11; 22.7; 24.6; 25.3; 26.6; 28.8; Mart 1.13; 2.10; 3.5; 28.10; 29.6; 30.9; Nisan 1.7; 3.7; 5.7; 7.10; 8.8; 9.7; 10.5; 11.7; 13.5; 14.6; 16.11; 17.7; 18.9; 19.6; 22.8; 23.8; 24.8; 25.5; 26.6; 27.7; 28.6; 20.9.4; 30.8; Mayıs 1.7; 2.6; 4.4; 5.9; 6.7; 7.5; 8.5; 11.6; 12.5; 14.7; 15.4; 16.7; 17.5; 18.6; 19.11; 20.6; 22.5; 24.9; 25.7; 27.4; 29.7; 30.6; Haziran 1.10; 2.6; 3.4; 4.4; 5.5; 7.4; 8.7; 11.7; 12.7; 13.9; 14.7; 15.8; 16.6; 18.9; 20.8; 22.7; 25.7;
- Alemzar Vapuru** 1921 Ocak 23.5; 26.6; 27.6
- Alevi(ler)** 1920 Mayıs 27.5; 1921 Nisan 10.2; Temmuz 28.4
- Ali Bey** 1920 Eylül 30.2
- Ali Cenani Bey** 1920 Temmuz 13.6; Ağustos 1.9; Kasım 24.4; 1921 Temmuz 7.5
- Ali (Çetinkaya)** 1920 Temmuz 31.7
- Ali Ekrem (Bölâyir)** 1921 Nisan 10.4
- Ali Fethi Bey ~Fethi Bey**
- Ali Fuat (Cebesoy)** 1920 Nisan 24.4; 25.5,10; 26.4; 27.3; 30.3; Mayıs 3.2; 8.4; 11.1; 22.1; 24.1; Haziran 2.2; 15.1; 18.2; 21.5; 22.5; 24.3; 26.1; 27.2; 29.2; Temmuz 8.2; 14.2; 21.7; Ağustos 3.5,7; 5.11; 6.7; 28.4; 30.1; Eylül 1.4; 2.4; 14.5; 22.7; Ekim 13.4; 15.3; 24.1; 27.2; Kasım 7.2; 8.2; 21.2; Aralık 1.1; 12.5; 16.3; 1921 Ocak 3.9; 7.4; 13.3; 15.4; 16.1; 28.8; Şubat 4.6; 8.5; 19.2; 22.7; 26.1; Mart 3.1; 13.2; 23.6; 30.7; Nisan 11.2; 12.7; 15.9; 21.2; Mayıs 6.1; 23.3; 26.1; Haziran 6.1; 15.5; 16.5
- Ali Galip Bey (Elazığ eski Valisi)** 1920 Nisan 29.6
- Ali Haydar Bey (Sivas Valisi)** 1921 Ağustos 3.9
- Ali İhsan Bey (Kör)** 1920 Ekim 12.8; Kasım 5.3; 1921 Nisan 29.2
- Ali İhsan Paşa** 1920 Kasım 24.4
- Ali Kemal** 1920 Nisan 23.13; 25.10; 27.9; 28.9; Mayıs 1.10; 6.16; 7.5; 11.12; 14.6; 15.6; 16.7; 17.10; 19.8; 25.10; 26.6; 27.12; 28.7; 31.8; Haziran 1.10; 2.2; Temmuz 17.6; 28.12; Ağustos 5.11; 7.9; 13.7; Eylül 1.7; 13.5; 16.7; 19.1.4; 21.7; 25.8; 27.4; Ekim 2.9; 15.7; 16.6; 17.5; 20.9; 27.8; 29.5; 30.10; 31.6 Kasım 1.8; 3.6; 4.10; 6.7; 10.6; 11.7; 13.7; 16.5; 17.8; 19.8; 20.8; 25.11; Aralık 2.8; 3.9; 4.8; 5.5; 7.9; 10.10; 11.5; 16.10; 17.4; 24.7; 1921 Ocak 1.6; 2.8; 4.4; 12.9.10; 13.5; 16.6; 17.10; 18.11; 20.10; 21.10; 23.9; 25.6; 29.4; 31.6; Şubat 1.11; 2.6; 3.8; 5.9; 6.8; 7.7; 8.9; 9.8; 11.6; 12.8; 13.3; 14.5; 17.9; 19.7; 20.4; 23.7; 26.6; 28.8; Mart 1.13; 5.7; 7.6; 9.7; 10.11; 16.7; 17.7; 19.13; 20.6; 21.11; 22.9; 24.8; 25.8; 26.6; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9; Nisan 2.10; 7.10; 8.8; 11.7; 12.11; 13.13; 16.11; 17.7; 23.8; 26.6; 27.7; Mayıs 2.6; 3.6; 4.4; 5.9; 7.5; 11.6; 12.5; 14.7; 18.6; 20.6; 21.13; 24.9; 25.7; 26.8; 27.4; Haziran 2.6; 3.4; 6.8; 12.7; 13.9; 15.8; 16.6; 18.9; 21.10; 24.4; 27.11; 29.6; Temmuz 1.5; 5.7; 7.8; 10.7; 13.7; 17.4; 21.13; 24.8; 26.8; 27.11; 28.7; 29.9; 31.8; Ağustos 2.6; 3.11; 4.7; 6.7; 8.11; 10.7; 11.9; 18.4; 19.5; 22.7
- Ali Kemal Bey** 1920 Nisan 24.8; Ağustos 3.1; Ekim 4.1
- Ali Kemal Efendi (Doğu Milletleri Kurultayı)** 1920 Kasım 25.11
- Ali Münif Bey** 1921 Nisan 30.1
- Ali Nadir Paşa** 1921 Nisan 4.4
- Ali Rıza (Hıdıroğlu)** 1920 Mayıs 1.5
- Ali Rıza Bey (Edirne Valisi)** 1920 Mayıs 9.9
- Ali Rıza Paşa (Nazır)** 1921 Şubat 9.7; 10.3; Haziran 12.3; 15.8
- Ali Rıza Paşa (Mutedil Hürriyet ve İtilaf)** 1920 Temmuz 6.7
- Ali Rıza Paşa (Yıldız Yağması sanığı)** 1920 Ağustos 1.9
- Ali Rüştü Efendi** 1920 Temmuz 12.12
- Ali Saip (Urnaş)** 1920 Aralık 7.4; 1921 Ağustos 11.4
- Ali Süruri Bey** 1920 Ağustos 14.6
- Ali Şefik (Seyyare-i Yeni Dünya)** 1920 Aralık 29.7
- Ali Şefik Bey (Binbaşı)** 1920 Ağustos 8.2 ~ Özdemir Bey
- Ali Şükrü Bey (Trabzon mebusu)** 1920 Ağustos 9.3; Eylül 8.2; 18.1
- Alişan (Alişir?)** 1921 Haziran 17.1
- Alişir** 1920 Ekim 1.1; Kasım 18.7; 1921 Mart 8.3; 13.1; 14.1; 19.10; 26.3; Nisan 19.1
- Allenby, Lord (Mareşal)** 1921 Haziran 5.4
- Alman(lar)** 1920 Kasım 22.13; 1921 Mayıs 20.4; 26.8; 29.7; 31.3; Haziran 14.7; Temmuz 28.4
- Alman Basını** 1921 Nisan 18.6
- Almanya** 1920 Temmuz 2.7; Ağustos 23.8; 25.4; Aralık 20.7; 1921 Mart 3.5; 10.11; 11.8; 13.8; 29.6; Nisan 4.9; 5.7; 8.8; 15.11; 21.8; Mayıs 5.7; 18.6; 29.4; Ağustos 8.10
- Alsancak Müfrezesi** 1920 Nisan 23.5
- Altıntaş** 1921 Temmuz 13.1; Ağustos 9.2; 14.1
- 6. Piyade Alayı** 1921 Ocak 12.3; Şubat 14.3
- 6. Süvari Alayı** 1921 Ocak 18.4
- 61. Tümen** 1921 Ocak 7.2; 9.2; 11.2; 12.2
- Aluçlu Aşireti** 1921 Mart 17.2
- Amali Milliye (Maras)** 1920 Nisan 29.10
- Amasya** 1920 Eylül 8.8; Aralık 2.6; 1921 Haziran 20.4
- Amasya İstiklal Mahkemesi** 1921 Mart 19.11;

Ağustos 11.4 ~ Samsun İstiklal Mahkemesi
Amele Fırkası 1920 Ağustos 11.9
Amele Siyanet Cemiyeti 1921 Mayıs 4.4
Amerika ~ ABD
Amerikah(lar) 1920 Nisan 23.13; 1921 Şubat 17.9; Mart 23.7; Mayıs 14.3; Haziran 24.4; Temmuz 8.5
Amerikan Basını 1921 Temmuz 3.7; 13.9
Amerikan Sermayesi 1920 Temmuz 1.9; 1921 Şubat 26.5
Amir Han 1920 Kasım 19.2
Anadolu 1920 Nisan 28.9; Ağustos 2.6; Ekim 2.9; Kasım 7.5; Aralık 30.9; 1921 Şubat 14.5; 23.4; Nisan 10.5; 18.9; 20.3; Haziran 20.8; Temmuz 16.8; Ağustos 11.9; 18.4
Anadolu Ajansı 1920 Aralık 6.1; 1921 Şubat 11.6; Nisan 6.7; Mayıs 31.3; Haziran 14.7; Temmuz 5.4; 31.8; Ağustos 11.9; 14.2; 19.2
Anadolu Cemiyeti 1921 Temmuz 27.8
Anadolu Duygusu 1921 Şubat 3.8; 17.9; Mart 18.7
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 1920 Nisan 24.16; Mayıs 3.9; Haziran 3.6
Anadolu Olağanüstü Müfettişliği 1920 Nisan 28.4; Mayıs 5.7; 8.10; Kasım 3.3
Anadolu Ortodoks Patrikliği 1921 Mayıs 10.7 ~ Ortodoks Türkler.
Anadolu Şimendifer Kumpanyası 1920 Temmuz 16.8; Ağustos 10.12
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 Mayıs 5.1; Temmuz 27.5; Eylül 9.1; 13.3; 1921 Mart 2.4; 21.8; 22.2; Mayıs 21.13; Haziran 2.6; Temmuz 20.6; Ağustos 1.1; 8.2
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-u Hukuk Grubu ~ Birinci Grup
Anayasa 1921 Kasım 18.1 20.6; 29.3; 30.9; Aralık 7.7; 1921 Ocak 20.1; 24.2; 27.8; 30.1; 31.2; Şubat 7.2; 8.9; 15.4; 21.6; 30.9; Nisan 9.7; Mayıs 6.7; 27.4; Haziran 12.7; Temmuz 11.4
Ahdre (Prens) 1920 Aralık 19.1; 1921 Nisan 6.7; Haziran 11.1; Temmuz 27.5; 31.1; Ağustos 8.11
Andrea (Albay) 1920 Ağustos 8.2; 10.4; 11.1; 13.4; Eylül 8.3; 23.3; 25.4; Ekim 3.3; 1921 Şubat 4.3 5.1
Andreu (12. Tümen Komutanı) 1921 Temmuz 22.4
Angelavut 1920 Temmuz 1.5
Ankara (Coğrafi, siyasi... olarak) 1920 Mayıs 8.4; Haziran 10.10; Temmuz 28.10; Eylül 3.5; Kasım 12.6; 1921 Ocak 5.6; 13.5; 14.8; 23.9; Şubat 6.8; 8.9; 9.8; 12.4; 13.3; 21.2; Mart 30.9; Nisan 2.1; Mayıs 22.5; 27.1; Haziran 6.8; 13.9; 14.7; 18.9; 23.6; 27.1; Temmuz 8.5; 12.6; 13.2; 23.8; 24.1; 31.8; Ağustos 2.6; 3.2; 4.7

Ankara Belediyesi 1921 Mart 24.8
Ankara Darülfünunu 1920 Aralık 6.9; 1921 Şubat 9.8
Ankara Hükümeti 1920 Nisan 25.1; Mayıs 2.1; 3.1; 5.1; 8.5.7; 9.2; Haziran 14.3; Temmuz 2.3; 27.7; Ağustos 11.3; Ekim 22.9; Kasım 4.3; 6.3; Aralık 25.4; Ocak 5.4; 18.8; 24.1; Şubat 1.11; 2.2; 11.6; 23.2; Mart 3.5; Mayıs 16.1.6; 18.6; 19.1; 21.10.13; 22.5; 24.8; 25.7; 27.4; Haziran 14.6.7; 25.9; Temmuz 12.4; 14.6; Ağustos 14.5
Ankara İstiklal Mahkemesi 1920 Ekim 7.2; 14.5; 15.5; 21.10; Aralık 23.5; 1921 Ocak 3.6; 4.2; 6.4; 12.4; 14.6; 23.2; 31.4; Mart 12.11; Nisan 12.5; Mayıs 9.1; 21.2; 23.1; 25.5; Haziran 21.6; 22.5; Temmuz 4.6; 24.4; 30.5
Ankara Kadınları Çalıştırma Derneği 1920 Aralık 17.4
Ankara Merkez Kurulu 1920 Nisan 27.8; Mayıs 1.5; Eylül 9.1
Ankara Valiliği 1920 Mayıs 4.7; Haziran 17.9; Eylül 17.3
Anlaşmalar
Macar Barışı : 1920 Mayıs 24.9
Gürcistan - Ermenistan : 1920 Mayıs 25.9
Rusya - Azerbaycan - Ermenistan : 1920 Haziran 2.4
İtilaf - Macaristan (Trianon): 1920 Haziran 4.5
Gürcistan - Azerbaycan: 1920 Haziran 12.6
İtilaf Devletleri - Litvanya : 1920 Temmuz 12.11
İtalyan - Arnavutluk : 1920 Ağustos 3.6
Sovyet - Ermenistan : 1920 Ağustos 10.10
İtilaf - Letonya : 1920 Ağustos 11.7
Sovyet Rusya - Azerbaycan : 1920 Eylül 30.3
Sovyet - Polonya (Riga) : 1920 Ekim 12.3
Sovyet - Finlandiya : 1920 Ekim 14.7
İtalya - Yugoslavya (Rapallo): 1920 Kasım 12.4
Sovyet Rusya - Sovyet Ermenistan : 1920 Aralık 2.1
Sovyet - İran : 1921 Şubat 26.4
Sovyet - Afganistan : 1921 Şubat 28.2
Türk - Afgan : 1921 Mart 1.1
Sovyet - Buhara ; 1921 Mart 4.5
Türk - Fransız : 1921 Mart 11.2
Türk - Sovyet : 1921 Mart 16.1
Türk - İngiliz Tutuklu Değişimi: 1921 Mart 16.2
Sovyet - İngiliz Ticaret Antlaşması: 1921 Mart 16.4
Türk - Sovyet Esir Değişimi : 1921 Mart 28.4
Romanya - Çekoslovakya İttifakı : 1921 Nisan 23.7

- Alman - Sovyet Ticaret Anlaşması** : 1921 Mayıs 5.7
- Antalya** 1920 Ağustos 28.8; Aralık 22.4; 1921 Mart 22.7; Haziran 1.1; Temmuz 15; 2.4; 5.1; 6.6
- Antalya'da Anadolu** 1920 Aralık 19.8
- Antep** 1920 Nisan 23.5; 24.5; 25.9; 26.5; 29.4; Mayıs 5.3; 10.3; 11.6; 21.5; 22.4; 23.2; 25.5; 27.4; 30.1; Haziran 25.4; Temmuz 21.4; 23.2; 28.3; 29.1; Ağustos 10.4; 11.1; 13.4; 16.2; 19.1; 21.1; 22.1; 25.1; 31.2; Eylül 2.12; 3.1; 8.3; 9.3; 10.3; 14.3; 15.2; 20.3; 23.3; 24.3; 25.4; Ekim 13; 3.3; 5.4; 22.4; 23.10; Kasım 1.2; 3.2; 16.2; 17.2; 21.1; 22.9; 22/23.1; 23.8; 24.1; 25.3; 26.2; 28.2; 30.6; Aralık 1.2; 2.4; 4.4; 5.3; 6.4; 9.5; 10.3; 11.2; 12.6; 17.3; 18.4; 20.1.7; 23.2; 25.3; 27.3; 29.4; 30.5; 1921 Ocak 1.1; 2.5; 6.3; 9.3; 10.3.6; 13/14.1; 18.5; 19.4; 21.5; 23.6; 25.2; 28.4; 30.5; 31.1; Şubat 2.3; 4.3; 5.5; 7.3.7; 8.7; 9.1; 12.2; 13.1; 14.1.5; 16.2; 27.2; Mart 5.6; Temmuz 7.5
- Antep Kuvayı Milliyesi** 1920 Ağustos 8.2; 10.4; 13.4; Eylül 3.1; 9.3; 20.3; Ekim 1.3; 28.2; Kasım 3.2; 16.2; Aralık 4.4; 31.1
- Antep Merkez Kurulu** 1920 Haziran 25.4; 28.6; Temmuz 21.4; Ağustos 31.2; Eylül 20.3; 1921 Ocak 13/14.1; Şubat 12.2
- Anzavur Ahmet** 1920 Nisan 23.10,13; 24.4; 26.6,13; 27.3; 28.9; Mayıs 3.10; 4.8; 5.2; 8.3,10; 10.1; 11.5; 12.7; 13.4; 14.3; 15.1; 16.2; 17.4; 19.8; 22.1.9; 23.4; 24.9; 27.12; 31.3; Haziran 28.8; Temmuz 1.9; Ağustos 6.7; 11.2; Aralık 14.9; 18.7; 1921 Ocak 6.4; 15.3; 18.9 22.8; 29.4; Temmuz 1.5
- Anzavur Kadri** 1920 Mayıs 3.10; 1921 Mayıs 5.9
- A.P (Askeri Polis)** 1920 Aralık 20.4
- Apkerian Okulu** 1921 Mayıs 2.7; Haziran 20.11
- Ar Rayah (Halep)** 1920 Haziran 9.10
- Arabistan** 1921 Mart 11.8
- Arabuluculuk** 1920 Temmuz 1.5; Ağustos 26.4; 30.3 Eylül 29.4; Ekim 5.3; Kasım 11.1; 14.1; 23.1; 24.7; 25.9; 28.1; Aralık 3.9; 10.7; 18.7; 24.4; 1921 Ocak 13.3; Mart 9.1; 11.8; Haziran 5.4; 18.1; 19.1; 20.2; 21.3; 24.4; 25.1,9; 27.10,11; Temmuz 3.2; 7.8; 11.3; 16.4; 21.7; Ağustos 10.2
- Arap(lar)** 1920 Haziran 20.9; Eylül 9.10; Kasım 12.3; 15.3; Aralık 15.6.8; 1921 Mayıs 28.4; Haziran 7.1; 13.9; 14.1; 19.6; 30.7
- Arapkir** 1921 Ağustos 20.6
- Arappınar** 1920 Mayıs 15.3; Haziran 5.2; 28.3
- Arapseyfi Karakolu** 1920 Haziran 12.2
- Arapsun** 1920 Ekim 14.9
- Arapyan Hanı** 1920 Aralık 16.10
- Aras Türk Hükümeti** 1920 Temmuz 19.10
- Ardahan** 1920 Eylül 30.1; 1921 Şubat 17.2; 20.2; 21.5.6; 22.2; 23.1.7; 26.2; 28.8 Mart 3.1; 4.7; 5.7; 7.3; 11.6
- Ardanuç** 1920 Mayıs 4.6
- Arif Bey (Kuvayı Milliye Komutanı, 3. Grup Komutanı)** 1920 Mayıs 20.1; 25.1; 1921 Mayıs 4.1
- Arif Bey (Yarbay)** 1920 Mayıs 12.1
- Arif Hikmet Bey** 1921 Mart 18.7
- Arif Hikmet Paşa (Adliye Hazırı)** 1921 Ağustos 19.3
- Arif Oruç** 1920 Mayıs 31.8; Haziran 17.11; Ağustos 17.7; Ekim 3.4; Aralık 8.5; 14.9; 16.10; 1921 Şubat 28.5; 30.4; 1921 Ocak 2.3; 12.4; 14.6; 31.4
- Aristidi Efendi** 1920 Temmuz 17.6
- Arkadaş (Bursa)** 1921 Ağustos 2.6
- Arkadaş (Eskişehir)** 1920 Ağustos 30.6; Eylül 13.8
- Armutlu** 1921 Mayıs 29.7
- Arnavut(lar), Arnavutluk** 1920 Ağustos 3.6; Aralık 9.11; 20.7; 1921 Nisan 27.7; Mayıs 3.3; 4.4; 5.9; 6.7; 7.5; 8.5; 9.6; 14.7; 15.4; 17.4.5; 19.11; 25.7; 29.7; 30.6; Haziran 8.7; 13.9; Ağustos 4.5
- Artova** 1920 Mayıs 26.2; Haziran 16.1; 17.3
- Artvin** 1920 Mayıs 4.5; 7.4; 1921 Şubat 20.2; 21.5.6; 22.2; 23.1.7; Mart 3.1; 4.7; 8.7; Mayıs 23.3; Temmuz 7.3; Ağustos 11.6
- Artukova** 1920 Aralık 23.4
- Asaf Han** 1920 Aralık 11.2
- Asım (Gündüz)** 1921 Ağustos 3.5
- Asım Efendi (Kütahya Kadısı)** 1920 Aralık 19.2
- Asia dergisi** 1920 Mayıs 1.10; Temmuz 1.9
- Asker Kaçakları** 1920 Mayıs 9.7; Temmuz 2.6; 5.2; 23.1; Ağustos 28.2; Eylül 2.6; 8.2; 9.6; 11.1; Ekim 16.3; 18.2; 1921 Ocak 26.5; Mart 15.7; Temmuz 7.3; 18.1; 25.2; Ağustos 12.6
- Asker Kardeşlerimize Muavenet Cemiyeti** 1920 Eylül 20.8
- Askere Alma** 1920 Mayıs 25.2; Haziran 25.4; Ekim 20.1; Kasım 1.4; 1921 Mayıs 5.4; Temmuz 28.3; Ağustos 1.1; 12.7; 14.2; 19.2
- Askeri Şûra** 1921 Haziran 4.4; 5.5
- Askeri Temyiz** 1920 Aralık 9.7; 13.6; 1921 Ocak 28.8; Şubat 13.3; 15.1.8; 16.6; 24.6; Nisan 16.4
- Askeri Tıbbiye** 1920 Mayıs 9.5
- Aslıhanlar** 1920 Ekim 25.2; 27.1; 28.3
- Aslıhanlar Savaşı** 1921 Nisan 6.1; 8.1; 9.1,10; 12.1; 13.13; 15.2.11
- Astohov, A.** 1921 Şubat 12.4
- Asuriler** 1920 Temmuz 2.2
- Asya** 1920 Mayıs 20.5; Ağustos 19.4; Eylül 8.11; Kasım 5.6; 23.6,11; 29.2; Aralık 22.6; 1921 Şubat 6.8; Mart 6.7; Nisan 6.7; 26.6; Mayıs 4.4;

- 5.9; 6.7; 12.5
Aşa Federasyonu 1920 Kasım 8.5
Aşa Müslümanları 1920 Nisan 25.10; Temmuz 10.11; 23.5
Aşağı Kırızca Köyü 1921 Mart 27.2
Aşağıköy (Kütahya) 1921 Ocak 13.1
Aşir Bey 1920 Temmuz 31.7
Atâ Bey (Niğde Mebusu) 1921 Nisan 21.1; Mayıs 19.1; Haziran 11.4; 30.5
Atâ Efendi (Dersîâm) 1920 Mayıs 26.6
Atchckoff, Dimitri 1920 Kasım 19.1; 22.4; 24.2; Aralık 9.8; 15.6
Ateşkes
 Türk - Fransız: 1920 Mayıs 23.3; 25.5; 28.3; 29.1; 30.1; Haziran 2.1; 3.4; 4.4; 5.12; 8.4; 10.10; 13.4; 16.2; 17.1; 18.1.3; 19.1; 21.11; 24.10; 26.5; 1921 Mart 6.7; 7.6
 Türk - Yunan: 1920 Şubat 24.1
Atıf (Binbaşı) 1920 Haziran 28.2
Atıf Bey (Beyazıt Mebusu) 1920 Aralık 28.3
Atıf Bey (Malta) 1921 Nisan 30.1; 1921 Haziran 15.2
Atina 1920 Kasım 12.6 Aralık 2.8; 1921 Şubat 18.4 Mart 3.5; 16.7; Nisan 9.7; Mayıs 14.7; 19.11
 ~Yunanlılar, Yunanistan, Yunan Hükümeti
Atiye 1921 Mart 27.2
Atlı Takip Kuvvetleri Komutanlığı 1920 Kasım 22/23.3
Atsan Köyü 1920 Ağustos 24.2
Averof Gemisi 1921 Nisan 13.13; 1921 Haziran 9.1
Avrupa 1920 Temmuz 8.3; Ağustos 16.9; Kasım 16.5; Aralık 6.9; 18.7; 1921 Şubat 6.8; 28.8; Nisan 11.4; 26.6; Mayıs 3.6; 5.9; 7.5; 12.5; 14.7; 27.1.4; Haziran 12.7; 20.8; 24.4; 27.1; 28.9; Ağustos 5.10; 11.9; 14.5
Ayaş 1920 Nisan 24.4
Ayancık 1920 Eylül 21.1
Ayasofya 1920 Aralık 3.9; 1921 Nisan 15.6; 18.4
Aydın 1921 Mayıs 27.4
Aydın İli gazetesi 1920 Haziran 9.10
Aydınlık 1920 Temmuz 20.8
Aydinreis Gambotu 1920 Ekim 17.4; 19.4; 1921 Mayıs 19.6
Ayine 1921 Ağustos 18.4
Aynacıoğulları 1920 Eylül 7.1; 23.1; 25.3; 1921 Ağustos 7.5
Ayvacı 1920 Temmuz 2.1; 4.1
Ayalık Tümeni 1920 Ağustos 10.7; Eylül 16.3
Ayyıldız Motoru 1920 Eylül 16.4
Azerbaycan 1920 Nisan 23.9; 24.2,17; 26.2; 27.5; 28.2,3,6; Mayıs 1.1; 3.7; 4.6; 5.5; 20.7; Haziran 2.4; 12.6; 23.3; Temmuz 8.3; 15.3; 23.9; Ağustos 19.4; Eylül 1.1; 6.3; 9.4; 30.3; Ekim 2.7; 23.2; Kasım 8.9; Aralık 1.7; 10.9; 18.7; 1921 Ocak 24.7; Şubat 3.3; 19.6; 20.4; 27.6; Mart 2.10; 17.5; 23.4; Nisan 23.5; Mayıs 2.6; 14.2; Haziran 7.4; 21.6
Azerbaycan Süvari Alayı 1920 Eylül 3.2; 29.1
Azeryan Efendi 1920 Temmuz 17.6
Azınlıklar 1920 Temmuz 11.6; Ekim 19.7; Kasım 24.2; 29.4; 1921 Şubat 24.1; Mart 5.7; 11.2; Temmuz 26.2
Aziz Bey (Emekli Yarbay) 1921 Mayıs 4.3
Aziz Bey (Kuzey Kafkasyalı) 1920 Eylül 7.7
Aziye 1920 Eylül 21.1
Azioğlu Ahmet 1920 Kasım 3.2
Azmi Bey 1920 Mayıs 27.9; 1921 Haziran 15.2
Azm-i Milli ve Dini Kıtası 1920 Temmuz 1.2
Aziz Nuri (Yeşilizade) 1921 Mayıs 8.5
Aziz Sami (Albay) 1920 Haziran 1.9
Azize Hanım 1920 Haziran 15.11
- B —
- Babaeski** 1920 Temmuz 23.1; 24.1
Babacanyan 1921 Mart 13.5
Babalık 1921 Nisan 5.7; Ağustos 4.7
Bafra 1921 Nisan 6.5; 7.3; Temmuz 18.8
Bağcacık 1920 Ağustos 21.2; 25.1
Bağdat 1921 Temmuz 6.6
Bağdat Hattı İnşaat Şirketi 1920 Ağustos 10.12
Bağdat Hükümet Meclisi 1921 Temmuz 11.5
Bağdat Şimendifer İdaresi 1920 Ağustos 10.12; 22.6
Baha Sait 1920 Ağustos 13.1; 1921 Ocak 1.5
Bahattin (Albay) 1920 Ağustos 12.4; 1921 Şubat 16.6
Bahattin Bey (Ankara Valisi) 1920 Eylül 17.3
Bahaddin Şakir 1920 Mayıs 27.9; Haziran 8.7; Eylül 7.3; 1921 Haziran 15.2
Bahçe 1920 Temmuz 6.3
Bahri Vedat 1920 Eylül 20.8; 1921 Mart 13.8
Bahriye Dairesi Reisliği 1921 Mart 1.10
Bahriye İzci (Bizci) Grubu 1921 Mart 16.6
Bahriye Kaçakçı Müfrezesi 1920 Eylül 21.2
Bahriye Nezareti 1920 Ekim 21.2; 1921 Haziran 12.3 Ağustos 1.6
Bakü 1920 Nisan 27.5; 30.6; Eylül 7.9; 1921 Mart 3.1
Bakü Elçiliği 1920 Ağustos 19.5; 1921 Mart 27.4
Balamur 1920 Haziran 21.1
Balfour, Lord 1920 Ekim 20.9
Bahkesir 1920 Haziran 29.1; 30.1; Temmuz 3.1; 1921 Haziran 30.7
Balkanlar 1921 Nisan 8.8; 14.6; 17.7; 23.7; Haziran 18.9
Baltacı, Y. 1921 Şubat 21.2 Mart 5.4; Nisan 8.3;

- 15.5; 30.6; Haziran 18.8; Temmuz 21.7; Ağustos 17.4
- Baltalık Kanunu** 1920 Ekim 4.6; 11.3
- Baltık Denizi** 1920 Ekim 14.7
- Balya** 1920 Temmuz 7.1
- Banaz (İslamköy)** 1920 Ekim 5.5; Kasım 1.2; 19.3; 1921 Ocak 6.1; 8.2; Nisan 11.1; 18.9
- Banbury, Sir F.** 1921 Haziran 2.2
- Banco Di Sconto** 1920 Ağustos 28.8
- Bandırma** 1920 Temmuz 2.1
- Bardız (Şenkaya)** 1920 Haziran 19.3; Temmuz 2.2 Eylül 24.1
- Barış** 1920 Nisan 25.10; 27.9; Mayıs 1.10; 16.7; Temmuz 10.12; Ağustos 8.7; 19.9; Eylül 13.9; 20.8; 24.5; 1921 Ocak 8.9; 19.6; 20.4; 22.10; Şubat 1.11; 7.6; 8.9; 27.6; Mart 3.4.5; 22.9; 24.8; Nisan 23.8; 30.8; Haziran 2.2.6; 11.3; 14.6; 18.9; 19.6; 20.8; Temmuz 10.7; 23.5; Ağustos 12.12; 20.3
- Barış Şartları** 1920 Nisan 23.13; 25.10; 27.9; Mayıs 1.10; 2.12; 5.9; 8.10; 10.8; 16.7; 17.6.7; 19.8; 20.8.9; 21.1.9; 22.7; 23.7; 24.5; 25.7; 26.3; 27.1.12; 30.7.8; 31.6.7.8; Haziran 5.1; 8.8; 9.5; 10.10; 12.4; 15.3; 16.7.8; 17.11; 21.11; 22.4; 23.8; 25.3; Temmuz 7.3; 8.8; 15.7; 17.11; 18.5; 21.8; 23.7.8; Ağustos 19.9; Eylül 3.3; 28.6; Ekim 26.1; Kasım 27.4; 28.8; Aralık 18.7; 24.3; 25.4
- Barişkan Aşireti** 1921 Mart 17.2
- Bartın** 1920 Temmuz 5.9
- Basri (Arsoy)** 1920 Mayıs 12.4
- Başkent Arayışları** 1920 Eylül 1.3; 2.4; 4.7; Kasım 28.6; Aralık 10.8; 1921 Ocak 28.7; 31.5; Temmuz 23.2; 24.1; Ağustos 5.1; 22.3
- Başkırt(lar)** 1920 Nisan 25.7; Eylül 1.1
- Başkomutanlık** 1921 Ağustos 4.2; 5.1
- Başköy (Aralık)** 1920 Kasım 14.1
- Batı ~ Avrupa**
- Batı Anadolu** 1920 Mayıs 17.1; Kasım 24.5; 1921 Şubat 28.1
- Batı Cephesi ve Batı Cephesi Komutanlığı** 1920 Haziran 18.2; Temmuz 7.1; 25.2; Ağustos 9.1; Kasım 9.1; 22/23.2; Aralık 17.1; 1921 Mayıs 3.1; Haziran 3.1 Temmuz 10.2; 17.2.3; 21.1; 23.1; 24.2; Ağustos 1.7; 3.1; 11.1; 17.1; 18.1. ~ İsmet (İnönü)
- Batı Trakya** 1920 Mayıs 13.2; 14.6; 22.3; 23.5; 27.6; Haziran 2.5; 7.9; 16.8; Aralık 24.4; 1921 Haziran 25.6
- Batı Trakya Kongresi** 1920 Mayıs 27.7
- Batı Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** 1921 Nisan 25.3
- Batum** 1920 Haziran 5.8; Temmuz 4.5; 7.6; 25.5; Aralık 9.3; 10.5; 1921 Ocak 7.9; Şubat 21.6; 24.6; 26.4; Mart 1.4; 2.5.7; 3.5; 8.1; 9.3; 10.6; 11.1.8; 12.12; 13.3.8; 15.8.9; 16.7; 17.1.7; 18.1; 19.4; 20.1; 21.3; 22.4.9; 24.2; 25.2; 28.3; 29.4; Mayıs 25.2; Temmuz 21.4
- Batum Gemisi** 1921 Mart 13.4
- Bayburt** 1920 Eylül 3.5
- Bayındırlık Bakanlığı** 1920 Mayıs 3.1; Ağustos 10.12; Aralık 25.2; 27.5; 1921 Şubat 14.1; Mayıs 19.1
- Bayram** 1920 Temmuz 23.6.10; 29.9; Ağustos 23.7; 26.7.8; 27.1; 28.9; 30.6; 1921 Nisan 23.1.2.8; 24.8; Mayıs 5.9; 6.6; Haziran 7.4; 8.1.7; 11.6.7; 12.6.7; Temmuz 23.4; Ağustos 14.7; 15.1.6.7
- Bayramiç** 1920 Temmuz 2.1; 4.1
- Bedeli İsmail** 1920 Kasım 14.5
- Bedelli Askerlik** 1920 Eylül; 2.6; Ekim 24.3; 27.8; Kasım 1.3; 1921 Ocak 22.8; Temmuz 16.7; 18.7
- Bedirhanlar** 1920 Haziran 25.11
- Bediüzzaman Said-i Kürdi** 1920 Temmuz 22.10
- Bedri Bey (Halk Şûralar Fırkası)** 1921 Mayıs 5.2
- Bedri Bey (Polis Eski Genel Müdürü)** 1921 Haziran 15.2
- Behbut Şah** 1920 Aralık 10.9
- Behçet (Uçucu)** 1921 Ağustos 15.3
- Behiç (Erkin)** 1920 Temmuz 16.8; Ağustos 12.4; 17.7; 1921 Şubat 6.6; Nisan 3.6
- Behram Lütü** 1921 Ocak 15.3
- Bekir Sami Bey (Albay)** 1920 Haziran 9.2.4; 15.4; 24.3; 25.1; Temmuz 13.1; 14.2; 15.4; 31.7; Ağustos 3.5; 14.3; 30.3; 1921 Ocak 30.4
- Bekir Sami (Kunduk)** 1920 Mayıs 3.1; 5.1; 8.5; 11.2; 25.3; Haziran 6.1; 15.4; 20.4; 23.4; 26.3; Temmuz 10.7; 12.7; 19.3; 24.2; 31.4; Ağustos 3.3; 4.3; Eylül 2.12; 11.3 Aralık 16.3; 1921 Ocak 8.8; Şubat 1.1; 2.2; 5.1.2; 6.1.8; 8.3.4; 12.1; 15.3; 17.3; 18.2; 20.4; 21.8; 22.5; 23.1; 24.1; 25.1; 26.2.3.6; 28.8; Mart 1.7; 2.1.10; 4.2; 5.7; 6.7; 9.1; 10.11; 11.2.4; 12.3.4; 14.7; 15.2.8; 16.2.3; 17.3; 18.7; 20.6; 21.2.11; 22.9; 26.5; 30.9; Nisan 9.5; 10.3; 13.5; 14.4.6; 15.8; 16.11; 17.5; 20.2; 25.2; 27.7; 28.4; Mayıs 8.1; 11.2; 12.1; 15.4; 16.7; 17.5; 19.3; 20.6; 21.3; 24.8; 27.3; Haziran 3.4; 10.9; 11.7; 13.3; 18.6; 19.6; 25.9; 26.1; 27.7; Temmuz 8.5; 21.13; 27.1; Ağustos 12.3
- Bekof, Nazar** 1920 Kasım 13.5; Aralık 3.2
- Belçika** 1920 Kasım 5.5
- Belüciistan** 1920 Nisan 26.13; Eylül 1.1
- Benoit XV. (Papa)** 1921 Mart 12.7; 20.6
- Berlin** 1920 Mayıs 21.1
- Besim (Atalay)** 1920 Ekim 11.4; 1921 Nisan 21.1; 25.3; Mayıs 9.2
- Besim Bey (İzmir Valisi)** 1920 Ağustos 12.3
- Besim Ömer Paşa** 1921 Şubat 2.4

5. Tümen 1920 Kasım 16.2
5. Kafkas Tümeni 1920 Mayıs 27.5
5. Süvari Alayı 1921 Ocak 14.1
Beykoz 1920 Temmuz 3.1
Beylerbeyi Köyü 1920 Temmuz 2.1
Beyşehir 1920 Ekim 19.2
Beypazarı 1920 Nisan 25.4; 27.9; Ağustos 19.9; Eylül 18.2
Bezadyan 1921 Ocak 23.3
Bezmi Nusret (Kaygusuz) 1920 Ağustos 15.5
Bibinur Hanım 1920 Eylül 7.3
Bican (Suikast Sanığı) 1920 Haziran 1.9
Biga 1920 Nisan 24.4; Temmuz 1.1; 4.1
Bigadiç 1920 Haziran 25.2; 30.1
Bilecik 1920 Eylül 21.1; 1921 Ocak 9.1; Mart 24.1
Nisan 2.2; 8.1; Temmuz 13.1; 15.1; 17.1; 20.2; 23.1
1 Mayıs 1920 Nisan 28.8; Mayıs 1.1, 10; 2.12; 9.10; 10.8; 1921 Mayıs 1.1, 7; 2.6
Birecik 1920 Temmuz 5.6; 10.3; Aralık 5.1; 1921 Ocak 13.1 Nisan 4.9
Birinci Grup 1921 Mayıs 4.1; 10.1; 13.6; 16.2, 7; 23.6; 24.9; Haziran 11.7; Temmuz 11.4; 25.4; Ağustos 1.3
Birinci İnönü 1920 Aralık 24.1; 1921 Ocak 2.2; 3.3; 4.1; 5.3; 6.1; 7.1; 8.2; 9.1; 9/10.1; 10.1, 2; 11.1, 8; 12.1, 8, 10; 13.5; 14.1, 2, 9; 15.9; 17.2, 10; 18.11; 19.6; 20.10; 23.9; Mart 3.2
1. Kolordu (Türk) 1920 Mayıs 19.1; 21.2; 25.2; Haziran 6.4; Temmuz 6.5; 22.2; 24.1; 25.1
1. Kolordu (Yunan) 1921 Ağustos 14.1
1. Süvari Tümeni 1921 Ağustos 17.1
1. Yakın Doğu Tümeni (Fransız) 1920 Ekim 29.2
1. Yunan Tümeni 1920 Ağustos 28.1
Birinci Mercin Savaşı 1920 Ağustos 18.1
Birleşik Gönüllüler 1920 Nisan 28.5
Bitlis 1920 Ağustos 28.5; Ekim 14.6; 16.4; 17.2; 22.2; Kasım 21.4; 22.2; 25.2; Aralık 1.1; 27.4; 1921 Ocak 14.5; Mart 24.3; 31.2; Mayıs 6.7
Bitlis Valiliği 1920 Ağustos 10.5
Block, Adam 1920 Ekim 2.5; 20.6; Aralık 10.8
Bogos Nuh Paşa 1920 Eylül 10.6; 1921 Şubat 26.2; 28.8
Boğazlar 1920 Nisan 23.13 Mayıs 8.5; Haziran 19.4; Temmuz 7.3; Ağustos 10.1; 14.7; 22.5; 24.1; Eylül 3.3 Ekim 26.1; Kasım 20.7; 1921 Şubat 22.1; 25.1; Nisan 23.4; Mayıs 5.9; 13.1; 18.1 19.9; 26.3; 31.1; Haziran 9.7; 18.9; 20.1; 27.11; Temmuz 18.10; 23.3; 30.7; Ağustos 4.3; 10.2; 13.5; 17.4, 9
Boğazlar Komisyonu 1920 Temmuz 20.3; Ağustos 10.1
Boğazhyan 1920 Haziran 7.4; 23.2; Eylül 7.1
Bolşevik(ler), Bolşeviklik 1920 Nisan 23.9; 24.2; 25.7, 10; 26.2, 3; 28.6; Mayıs 3.10; 7.1; 9.7; 11.4; 12.7; 13.9; 16.7; 17.2; 19.4; 25.8; 29.1; Haziran 1.2; 10.10; 14.9; 15.11; 21.10; 24.6; 27.5; Temmuz 3.3; 8.3; 10.1; 12.12.; 15.1, 3; 18.5; 19.12; 23.5, 10; 25.8; 29.9; Ağustos 1.1; 2.6; 3.3; 4.1; 5.1, 11; 7.9; 8.7; 11.3; 12.7; 14.4, 8; 15.3; 23.8; 25.4; 28.7; Eylül 8.11; 9.7; 16.1; 19.3; 20.3; 26.8; 27.4; 28.6; 29.9; 30.10; Ekim 4.4; 5.9; 8.3; 11.6; 14.10; 15.7; 16.6; 18.3; 20.9; Kasım 5.3, 4; 6.5; 9.5; 11.7; 12.5; 18.9; 21.6; 27.4; 29.8; Aralık 3.4; 4.1; 6.5; 7.5; 10.10; 14.7; 17.4; 21.5; 27.7; 1921 Ocak 1.8; 3.9; 6.5; 7.9; 12.10; 16.2, 6; 27.8; Şubat 6.5, 8; 11.1; 14.5; 15.7; 17.9; 22.5; 23.7; 25.3; 26.6; 28.8; Mart 1.10; 17.7; 21.11; 24.8; 31.4; Nisan 4.9; 6.7; 8.8; 11.6; 12.8; 15.9; 18.3; 22.5; 29.4; Mayıs 22.5; 23.2; 24.4, 9; 26.2; 27.3, 4; 29.2; 30.6; Haziran 4.1; 8.5; 9.4; 10.5; 11.3, 7; 13.6; 16.2; 21.10; 22.1, 4; 27.10; Temmuz 3.6; 8.3; 13.2; 23.6; Ağustos 5.6; 6.7; 8.11; 15.5; 17.6
Bolşevik Tıbburu 1921 Ocak 16.3
Bolu 1920 Nisan 27.9; 28.5, 9; Mayıs 1.4; 2.4; 3.2; 4.1; 12.7; 20.9; 27.5; 28.1; Ağustos 10.3; 14.1; 22.1; Temmuz 30.9; Ağustos 8.4
Bolvadin 1921 Nisan 2.2; 4.1; Ağustos 20.1
Bon, Le (Amiral) 1921 Mayıs 30.4
Bonato 1920 Mayıs 22.8
Bonomi I. 1921 Haziran 26.3
Borçlanma 1920 Nisan 24.12; 28.6; Mayıs 3.7; 5.5; 31.5; 1921 Şubat 17.3; Mayıs 19.11
Bordanoğlu Mihal 1921 Ağustos 8.11
Bosfor (Bosphorus) 1920 Temmuz 31.8; Eylül 2.12; Ekim 3.4; 7.3; 23.10; Aralık 16.10; 1921 Ocak 1.6; Mayıs 11.6
Bouillon, Franklin 1920 Kasım 9.6; 1921 Mart 24.8; Mayıs 24.5; 26.6; 28.4; 29.5; Haziran 3.2; 4.2; 5.3; 7.3; 8.4; 9.5; 13.1; 28.3; 29.4; Temmuz 1.5
Boulogne Konferansı 1920 Haziran 21.2; 23.8
Boyabad 1920 Eylül 21.1
Boyacı Camii 1920 Nisan 23.5
Bozkır 1920 Ekim 21.8
Bozöyük 1920 Eylül 18.2; 1921 Ocak 9.1; 12.1; Mart 24.1; 30.1; Nisan 1.1, 7; 4.9; 8.1; 15.1
Börekçi Fetvası 1920 Nisan 25.10 Mayıs 2.2; 5.12; 11.12
Braynt, Mis Luiz 1921 Ocak 3.9
Bremond 1920 Temmuz 4.2; Ağustos 2.3; 5.5; Eylül 4.4; Ekim 9.6
Brest-Litovsk Anlaşması 1920 Temmuz 28.4
Briand, Aristidi 1920 Haziran 24.8; 25.9; 1921 Ocak 16.5; 20.4; Şubat 21.1; Mart 8.5; 9.1;

- 11.2; Nisan 17.6; Haziran 8.4; 19.1; 23.2; 30.3; Temmuz 11.6
- Brüsilof General** 1921 Ağustos 1.8
- Bristol, Amiral** 1920 Haziran 14.6; Ağustos 6.5; Eylül 8.10 1921 Şubat 9.4; Haziran 20.4.5; Temmuz 3.6; 18.4
- Briton Coster** 1920 Ağustos 19.8
- Bro İbrahim** 1921 Mart 8.3
- Brown (Binbaşı)** 1921 Ağustos 5.6
- Brüksel Konferansı** 1920 Temmuz 1.7
- Bucpanon, G.** 1920 Ağustos 1.8
- Buhara** 1920 Eylül 1.1; 7.3; 9.4; 14.2; Ekim 5.8; 1921 Ocak 20.7; Mart 4.5
- Buhara Emekçiler Kongresi** 1920 Ekim 5.8
- Buldan** 1920 Temmuz 5.1; 31.3; Ağustos 28.1
- Bulgar(lar)** 1920 Mayıs 12.2; 14.4; 16.6; 22.3; 27.7; Haziran 5.15; 6.4; Ağustos 31.3; 1921 Şubat 27.3; Mart 14.6; Nisan 7.10; 17.7; 26.6; 28.6; Mayıs 6.7; 14.2; 24.9; 25.7; Haziran 3.4; 6.8; 8.7; 17.3; 22.4; 24.2; Temmuz 18.6,10; 22.9; 26.6; 28.4; 29.4; Ağustos 3.11; 4.5; 20.7; 21.7
- Bulgar Basını** 1921 Nisan 18.6; Haziran 5.6; Ağustos 8.11
- Bulgar Çiftçi Partisi** 1921 Temmuz 29.4
- Bulgar Komünist Partisi** 1921 Mayıs 5.8
- Bulgaristan** 1920 Mayıs 21.7; Temmuz 19.12; 29.7; Eylül 15.7; Aralık 3.9; 1921 Ocak 3.9; Şubat 16.6; 24.6; Mart 11.8; Temmuz 10.7; 13.7
- Bulletin** 1921 Şubat 5.8
- Burdur** 1920 Eylül 21.1
- Burdur Milli Alayı** 1920 Kasım 22.6
- Burhaniye** 1920 Haziran 29.1; 30.1; Temmuz 2.1; 16.7
- Bursa** 1920 Haziran 30.2; Temmuz 5.1; 6.2; 7.1; 8.1; 12.3; Kasım 28.8; Aralık 10.8; 19.6; 1921 Ocak 14.6; 19.6; 21.9; 22.7; Mart 9.6; 10.11; Nisan 5.7; 7.10; 19.6; Mayıs 21.3; 22.5; 24.9; 29.6; Temmuz 8.5; 9.1; 18.10
- Bursa Valiliği** 1920 Nisan 24.6; Kasım 21.5; 1921 Mart 9.6
- Bühler Aşireti** 1921 Mart 17.2
- Bütçe** 1920 Eylül 8.4; 9.6; Ekim 3.4; 30.5; Aralık 2.6; 4.5; 11.4; 1921 Ocak 26.2; Şubat 28.3; Mart 24.3; Mayıs 5.1; 14.1; 16.1; Haziran 26.4; Temmuz 18.7; Ağustos 3.3
- Bütün Hindistan Kongresi** 1921 Temmuz 28.6
- Büyük Postane** 1920 Aralık 26.4
- Büyükvedî** 1920 Temmuz 11.2
- Cafer (Uzlaşma Kurulu)** 1920 Aralık 6.1
- Cafer Tayyar (Eğilmez)** 1920 Mayıs 2.3; 3.4; 10.2; 12.2; 13.2; 31.1; Temmuz 26.1; 30.7; 31.8; Ağustos 8.7; 13.7; 15.8; Eylül 2.12; 1921 Nisan 27.7
- Cagadamard (İstanbul)** 1920 Ağustos 14.8; Ekim 6.9; Kasım 17.8; 1921 Ocak 29.4
- Cagadamard (Tiflis)** 1920 Mayıs 6.16
- Caix** 1920 Mayıs 20.6; 21.5
- Cami (Baykut)** 1920 Mayıs 3.1; Haziran 15.4; Temmuz 14.3; Eylül 4.5; 8.5; Aralık 3.8; 6.6; 7.8; 14.7; 24.3.4; 25.6; 1921 Ocak 6.2; Şubat 6.1; Ağustos 19.4
- Can Vapuru** 1921 Haziran 9.1
- Canik** 1920 Eylül 18.2
- Canyan, Ahan** 1920 Eylül 30.1 Ekim 3.2 Kasım 13.5; 25.4
- Capitrel** 1920 Kasım 20.8
- Casusluk** 1920 Ekim 14.5; Aralık 20.4; 1921 Ocak 4.2; 6.4; 22.7; 1921 Mart 9.6; 15.7; Temmuz 24.4
- Cathalicos** 1920 Aralık 11.2; 1921 Mart 19.6
- Cavit Bey (Dr.)** 1920 Nisan 26.12; Mayıs 13.9; 14.5; 19.6; 20.8; 21.8; 27.9; Haziran 11.5; 21.10; Temmuz 1.8; 9.8; 17.9; 25.6; Ağustos 7.8; 13.5; 15.4; 22.4; 30.3; Eylül 7.8; 10.5; 13.8; 19.3; Ekim 26.7; Kasım 2.5; 11.4; 18.9; 22.10; 26.3; Aralık 4.1; 6.6; 7.8; 9.8; 14.7; 15.9; 30.8; 1921 Ocak 6.2; 16.4; 20.8; 21.7; Şubat 5.8; 7.6; 11.6; 13.2; 17.3; Mart 2.2; 6.6; 7.1; 8.5; 12.3; 13.5; 15.1.2; 18.2; Nisan 17.5; 19.5; 28.5; 30.8; Mayıs 13.3; 16.5; 17.5; 26.7; 27.1.3; Haziran 1.8; 17.2; 27.1.7; 29.5; Temmuz 22.8; 23.8; 26.5; Ağustos 4.5
- Cavit Bey (11. Tümen Komutanı)** 1920 Eylül 10.4
- Celadet (Bedirhanzade)** 1921 Mayıs 25.4
- Celal (İrtibat Subayı)** 1920 Mayıs 6.1
- Celal (Bayar)** 1920 Temmuz 7.1; 12.3; Ağustos 10.8; Kasım 15.3; Aralık 13.1; 23.1; 1921 Şubat 16.6; 27.5; Nisan 18.3; Mayıs 19.1
- Celal Bey (Adana Valisi, İst. Bel. Başk.)** 1920 Mayıs 27.8; 30.6; Haziran 3.4; 1921 Temmuz 7.7
- Celal Bey (Antep Mutasarrıfı)** 1921 Haziran 25.4 28.6
- Celal Bey (Çapanoğlu)** 1920 Temmuz 10.6
- Celal Nuri (İleri)** 1920 Temmuz 31.7; 1921 Ocak 12.6
- Celalettin Arif Bey** 1920 Nisan 24.3; Mayıs 3.1; Haziran 6.1; 15.4; Ağustos 15.2 Eylül 6.4; 8.11; 13.4; 18.5; 20.6; 22.3; 23.4; 24.4; 30.5; Kasım 26.4; 1921 Ocak 21.5; 24.2; Şubat 20.4; Mart 15.6; 25.4; Mayıs 24.6; Temmuz 3.1; 27.1; Ağustos 8.10; 17.8

- Cemal** (Adana İl Çevirmeni) 1920 Mayıs 12.4
Cemal (Erzurumlu Komünistlerden) 1920 Temmuz 31.5
Cemal (Suikast Sanığı Binbaşı) 1920 Haziran 1.9
Cemal Bey (Çorum Mutasarrıfı) 1920 Haziran 6.3
Cemal Bey (İtilafçı) 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 6.7; Eylül 19.1; 22.7
Cemal Bey (Kastamonu, Sivas Valisi) 1920 Nisan 30.2; Mayıs 19.5; Temmuz 22.6; Ekim 2.8; Kasım 25.10; 1921 Nisan 18.6
Cemal Hüsni (Amiralzade) 1920 Ağustos 11.9
Cemal Hüsni (İktisatçı) 1921 Haziran 20.6
Cemal Paşa (Bahriye Eski Nazırı) 1920 Mayıs 18.3; 27.9; Haziran 3.2; 8.7; 11.5; 20.4; Temmuz 11.7; 13.5; Ağustos 17.2; 20.5; 30.3; Eylül 14.6; 29.8; Ekim 26.5; Kasım 8.5; Aralık 21.2; 1921 Ocak 9.4; 30.8; Mart 30.7; Nisan 16.6; 23.6; Mayıs 17.3; 20.5; 24.9; Temmuz 29.5
Cemal Paşa (Mersinli) 1920 Temmuz 31.7; 1921 Mart 10.8
Cemil (Bursa) 1921 Ocak 21.9
Cemil Cahit Bey 1920 Haziran 9.1; 10.1; 12.1; 21.1; **Cemil Çeto** 1920 Mayıs 20.2; Haziran 7.5
Cemil Molla 1920 Ekim 21.2
Cemil Paşa (Nafia Nazırı) 1920 Nisan 26.10; Haziran 17.4; 23.5; 25.10; Temmuz 14.8
Cemiyet-i Akvam 1920 Nisan 23.7; Ağustos 3.7; Eylül 18.7; Kasım 15.7; 24.7; 25.9; Aralık 7.9; 1921 Mart 11.3; Haziran 22.7
Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye 1920 Mart 30.8
Cemiyet-ül İttihad-el İslamiye Heyeti 1921 Ağustos 1.2
Cemiyet-i Hilaliye-i İslamiye 1920 Mayıs 26.7
Cenap Şahabettin 1920 Haziran 4.7; Eylül 20.8; Kasım 29.8; 1921 Şubat 21.11; 24.6; Haziran 23.6
Cenevre 1920 Kasım 15.6
Cerablus 1920 Temmuz 10.3; 11.3; 21.4; Ağustos 4.7; 9.2
Ceridei Resmiye 1920 Ekim 7.5; 1921 Şubat 7.2; 28.3; Mart 21.11
Cevat (Uzlaşma Kurulu) 1920 Aralık 6.1
Cevat Abbas 1920 Aralık 14.3; 1921 Şubat 27.3; Haziran 22.4; 25.6; Ağustos 4.5
Cevat Bey (Teğmen) 1921 Mart 1.13
Cevat Bey (Bern Elçisi) 1920 Kasım 23.10
Cevat Bey (Erzurum'da Öğretmen) 1920 Ağustos 8.4
Cevat (Çobanlı) 1921 Ocak 7.7; Mart 10.8
Cevat Rifat (Atılhan) 1920 Haziran 5.5; Ağustos 10.4
Cevdet (Öğretmen) 1921 Mayıs 7.4
Cevdet Bey (Albay) 1920 Mayıs 7.5
Cevdet Bey (Van Eski Valisi) 1921 Haziran 15.2
Cevdet Bey (Yıldız Yağması Sanığı) 1920 Eylül 30.2
Cezayirli 1921 Temmuz 28.4
Chamberlain 1921 Haziran 9.7; 15.4; 17.3; 23.4
Charpy (General) 1920 Aralık 13.4
Chicago Tribün 1920 Nisan 26.7; Ekim 10.4
Chicago Daily Tribün 1920 Mayıs 4.8; 6.16
Churchill, Winston S. 1920 Temmuz 17.9; 1921 Ocak 11.6; Mart 3.4; Mayıs 31.13; Haziran 2.2; 11.5; 14.1.6; 19.6; 25.1; Temmuz 6.6
Cide 1921 Ağustos 22.2
Cihan Köyü 1921 Mart 4.6
Cihangiroğlu İbrahim Bey 1921 Mart 24.6; Mayıs 23.9; Temmuz 9.4
Civolitti 1920 Eylül 18.7
C.M. (Vahdet) 1921 Mart 15.9
Coles Pacha 1920 Haziran 28.8
Crosfield 1921 Mart 3.5
Crowe, Sir E. 1921 Ocak 18.7; Şubat 5.7
Cuma Talimleri 1920 Ağustos 5.3; 6.1; 13.2; 20.2; Eylül 5.2; 27.4; 30.6
Cumhuriyetçilik 1920 Mayıs 6.13; 11.11 Eylül 13.1; 1921 Şubat 24.6; Temmuz 11.4; 25.4
Curzon, Lord 1920 Mayıs 5.9; Haziran 13.5; 15.11; 26.5; Temmuz 10.11; 30.6; Ağustos 1.8; 4.10; 12.7; 25.3; Eylül 3.3; 23.12; 30.9; Ekim 1.5; 6.5; 20.5; 22.8; 23.9; 26.5; Kasım 3.5; 11.4; 19.5; 27.4; Aralık 8.3; 25.7; 26.3; 27.7; 29.2; 31.2; 1921 Ocak 20.4; 25.1; Şubat 11.2; 26.6; Mart 2.2; 15.2; 31.3; Nisan 16.5; Mayıs 9.4; 18.4; 31.1; Haziran 13.6; 14.1; 16.3; 18.1; 19.1; 30.2; Temmuz 9.3; 30.7; Ağustos 10.4
Cülusi Efendi 1920 Ağustos 2.6
Cürdi Aşireti 1921 Mart 17.2
- Ç —
- Çallı, İbrahim** 1920 Ağustos 12.9
Çamlıbel 1920 Haziran 16.1
Çamlıca 1920 Haziran 21.9
Çamtepe 1921 Temmuz 20.1
Çan 1920 Temmuz 1.1
Çanakkale 1920 Nisan 23.1 Haziran 19.5; Temmuz 28.2; 1921 Mayıs 6.7
Çanakkale Boğazı 1921 Mart 9.1
Çankırı Gençler Mahfeli 1920 Mayıs 5.11; 16.7; Temmuz 5.8
Çapakçur 1921 Mart 31.2
Çapanoğulları 1920 Haziran 5.3; 6.3; 7.4; 8.2; 9.1; 12.2; 13.1; 14.1; 23.2; 24.4; Temmuz 10.6; Ağustos 1.6
Çarlık Rusyası 1920 Ağustos 19.9; 1921 Mart 4.2

Çarşamba 1921 Nisan 6.5; Temmuz 18.8
 Çarşamba Köyü 1920 Nisan 29.3
 Catalca 1920 Ağustos 17.3
 Catalca Hattı 1921 Haziran 18.1
 Çavuş Köyü 1921 Nisan 2.8
 Çay 1921 Nisan 2.2; 3.1; Ağustos 20.1
 Çaycuma 1920 Eylül 20.8; 1921 Nisan 29.3
 Çayırhan 1921 Ağustos 9.1
 Çeçenistan 1920 Mayıs 2.11; 6.15; 11.11; Eylül 1.1
 Çekoslovakya 1920 Haziran 4.5; Temmuz 16.9; Ağustos 18.6; 1921 Nisan 23.7
 Çemişgezek 1921 Mart 24.3
 Çerkeş 1920 Nisan 27.9; 29.3
 Çerkeş Gençler Mahfeli 1920 Temmuz 12.9
 Çerkez(ler) 1920 Mayıs 1.2; 19.7; Haziran 3.7; 11.4; Temmuz 3.3; Ağustos 11.2; Eylül 2.11; 9.10; Aralık 23.1; 1921 Ağustos 12.5; 14.7; 22.7
 Çerkez Deli Ömer 1920 Ağustos 1.6
 Çerkez Ethem 1920 Nisan 27.3; Mayıs 5.12; 16.2; 18.1; 23.1; 25.1; 26.1; Haziran 16.1; 20.2; 23.2; 24.4; 25.6; 27.1; 28.5; 29.3; Temmuz 3.2; 7.1; 9.1; 10.6; 12.4; 17.4; 19.6; 27.4; 30.2; 31.3; Ağustos 1.3; 2.2; 4.2; 11.2; 18.2; 21.2.3; Eylül 27.4; Ekim 15.7; Kasım 3.6; 8.2; 13.6; 22.13; 30.4; Aralık 3.1; 4.2; 6.2; 7.5; 8.1; 9.6; 10.1.2; 12.2.3; 13.1; 14.4; 17.1; 18.1; 19.2; 22.1; 23.1; 24.2; 25.1; 26.1; 27.1; 29.1; 30.1.2; 31.1; 1921 Ocak 1.2; 2.1.2; 3.4; 5.1.6; 7.2; 8.1.3.8.9; 9.2; 10.6; 11.2; 12.2; 13.2; 14.3.7; 15.2.9; 16.3.6; 17.1.2; 18.2; 19.3; 20.2.10; 21.1.10; 22.1.10; 23.1; 26.7; 28.8; Şubat 1.7.8; 3.7; 7.7; 10.2; 14.5; 19.4; 23.7; 24.6; Mart 4.7; 6.4; 10.5.11; 12.12; 25.8; Nisan 3.7; Mayıs 9.1; Temmuz 4.6; 5.7; Ağustos 12.4; 20.5
 Çerkez Kara Mustafa 1920 Mayıs 14.1
 Çerkez Müslim Köyü 1921 Mart 29.5
 Çerkez Teavün Cemiyeti 1920 Temmuz 17.5; 1921 Ağustos 12.5
 Çerkezköy 1920 Temmuz 23.1
 Çeşme 1921 Mart 30.1
 Çete 1920 Mayıs 28.2; Temmuz 5.1; Ağustos 7.9; Eylül 28.8; Aralık 20.7; 27.2; 1921 Mart 11.2; Nisan 11.7; Mayıs 13.6; 14.2; 21.1; 22.1; 23.4 ~ Gerilla, Akıncı
 Çığıl 1920 Ekim 23.1
 Çıldır 1921 Şubat 25.2
 Çınarcık Köyü 1921 Nisan 24.2
 Çınarlı Camii 1920 Eylül 10.3; Ekim 5.4
 Çiragediği 1921 Nisan 27.1
 Çiçekdağı 1920 Haziran 16.1
 Çiçerin 1920 Mayıs 20.6; 24.7; Haziran 1.6; 2.1; 4.2; 16.3; 17.6; Temmuz 2.5; 5.9; 20.7; 24.2; 28.5; 30.3; Eylül 28.4; Ekim 1.4; 3.2; 5.3; 8.4;

22.1.2; Kasım 11.1; 18.8; Aralık 1.1; 6.3; 9.3; 11.3; 19.3; 1921 Ocak 12.10; 13.3; 18.3; Şubat 17.9; 20.4; 21.4; 26.1; Mart 3.1; 8.2; 10.6; 11.1; 12.4; 16.1; Nisan 6.3; 8.4; Mayıs 5.2; 13.2; 18.3; 21.4; 29.1; Haziran 6.1; Ağustos 13.2; 17.5
 Çin 1920 Temmuz 3.10; 19.4; 23.10; 25.8; Eylül 1.1; 1921 Ocak 29.4; Şubat 22.7; 25.3; Mayıs 6.7; 19.11; Haziran 13.4
 Çine 1920 Nisan 26.9
 Civrıl 1920 Haziran 21.4; Temmuz 21.2; 1921 Ocak 8.2; 17.3; Nisan 1.3; 7.10
 Çocuk(lar) 1920 Nisan 26.5; Kasım 26.2; Aralık 25.7; 1921 Nisan 13.6; Haziran 9.1
 Çokal Köyü 1921 Mart 3.3
 Çolak İbrahim Bey 1920 Eylül 10.2 ~ Çolak İbrahim Kuvvetleri, İkinci Kuvayı Seyyare
 Çolak İbrahim Kuvvetleri 1920 Nisan 25.4; 27.3; Mayıs 6.3; 12.1; 14.3; 28.1; Temmuz 10.6; Ekim 12.1 ~ İkinci Kuvayı Seyyare
 Çopur Musa 1920 Haziran 21.4; Temmuz 21.2
 Çorlu 1920 Temmuz 20.1
 Çorum 1920 Aralık 2.6
 Çorum Birliği 1920 Haziran 3.3
 Çöğbeli 1920 Nisan 23.5
 Çukurova 1920 Ağustos 3.7; 1921 Haziran 8.4; Temmuz 12.3 ~ Kilikya, Adana Cephesi
 Çukurova Fransız Yönetimi 1920 Nisan 30.4; Mayıs 9.8; 11.6; 12.4; 22.4
 Çuruyani (Albay) 1921 Temmuz 17.1
 Çürüksulu Mahmut Paşa 1921 Ocak 16.4; Haziran 27.1

— D

Dadalier, M. 1920 Haziran 25.9
 Dağıstan 1920 Ağustos 26.6; Eylül 1.1; 9.4; Ekim 8.3; Ekim 8.3; Aralık 18.2; 1921 Ocak 5.5; 27.8; Şubat 19.6; Nisan 23.5; Mayıs 11.6; Haziran 7.4
 Dahiliye Nezareti 1920 Temmuz 31.2; Eylül 17.4; 29.5; Ekim 21.2; 1921 Haziran 12.3
 Daily Express 1921 Ocak 7.5; Şubat 9.8
 Daily Mail 1920 Nisan 30.6; 1921 Şubat 19.7; Nisan 22.8; Haziran 8.7
 Daily Telegraph 1920 Temmuz 27.9; 1921 Ocak 26.7; 27.8; 29.4; Şubat 17.9; Haziran 8.7; 27.11; Temmuz 26.8
 Damat Ferit Paşa 1920 Nisan 24.4.10; 25.10; 26.6; Mayıs 3.4; 10.6; 12.7; 13.7; 19.2.3; 20.1.8; 22.7; 24.9; 26.3; 27.12; Haziran 1.9.10; 2.2; 6.5; 10.3.5; 12.4; 13.5; 17.4; 25.3; 26.6; Temmuz 1.9; 8.8; 16.5; 20.2.10; 28.8; 30.6; 31.1.2.6; Ağustos 1.8; 3.7; 4.1; 6.1; 12.2.7; 14.7; 21.4; 29.3;

- 30.6; Eylül 2.12.; 3.2.3; 5.8; 7.8; 9.7.9; 10.5; 12.3; 19.1; 20.2; 23.12; 25.6; 29.8; Ekim 1.5; 4.5; 7.2.6; 12.5; 19.7; 20.9; 21.11; 22.6; 23.10; 25.11; Kasım 2.5; 18.10; 20.8; 23.11; Aralık 16.10; 1921 Ocak 5.6; 24.7; Mart 23.5; Nisan 4.6; 27.4
- Damat Ferit Paşa Hükümeti** 1920 Mayıs 1.7; 5.12; 14.6; 17.7; 21.2; Temmuz 31.1.2; Ağustos 1.9; 4.1; 24.6; Eylül 2.6; 19.4; 20.2; 21.7; 23.2; Ekim 17.1; 18.3
- Damatyan, Mihran** 1920 Ağustos 5.5
- Danıştay** 1921 Nisan 16.7; Temmuz 4.10; Ağustos 19.3
- Danimarka** 1920 Kasım 19.6
- Danyal (Karabetoğlu)** 1920 Ekim 15.5
- Dâra Yelkenlisi** 1921 Mayıs 19.6
- Darende** 1921 Ağustos 19.2
- Dar-ül Hikme** 1921 Ocak 12.10
- Darüleytam** 1920 Mayıs 24.9
- Darülfünun** 1920 Aralık 14.9; 1921 Şubat 11.5; Temmuz 5.7
- Datça** 1920 Nisan 26.9
- Davudoğlu İbrahim Ağa** 1920 Ağustos 8.1
- Dayı Mesut** 1920 Mayıs 17.4
- Dayızade Hacı İbrahim** 1920 Nisan 28.5
- Dedeağaç** 1920 Mayıs 27.6; Haziran 1.10
- Defni Vapuru** 1920 Ekim 30.7
- Değirmendere** 1920 Ağustos 6.4
- Defne Boğazı** 1920 Temmuz 14.7
- Deli Hacı** 1920 Eylül 5.1; 7.1
- Deli Halit Çetesi** 1920 Ekim 18.2
- Deli Ömer** 1920 Ekim 13.3
- Delibaş Mehmet** 1920 Ekim 2.1; 4.1; 5.2; 8.1; 21.8; 21.2; Kasım 14.2; 1921 Ocak 17.1; 18.3; Ağustos 6.2; 7.3
- Demir Asaf Bey** 1921 Mart 19.10
- Demirci** 1920 Temmuz 21.3; 31.3; Ağustos 1.3; 4.2; 21.2; Kasım 14.2; 1921 Ocak 17.1; 18.3; Ağustos 6.2; 7.3
- Demirci Mehmet Efe** 1920 Mayıs 11.5; 17.4; Temmuz 8.4; 9.3; 10.5; 15.2; 16.6; 29.3; Ağustos 18.4; 21.3; 23.2; 29.1; Eylül 8.7; Ekim 10.1; 16.3; 18.2; 25.4; Kasım 4.4; 22/23.3; 29.5; Aralık 6.2; 8.1; 9.6; 10.1; 11.1; 12.1; 15.2; 16.2; 18.1; 30.3; Şubat 8.3
- Demirköy** 1920 Temmuz 27.1
- Demiryolculuk** 1920 Temmuz 21.7; 24.5; Eylül 26.7; 28.7; 1921 Şubat 6.6; Nisan 9.6; 28.5
- Denikin** 1920 Nisan 25.7
- Deniz Harbokulu** 1921 Mart 28.8
- Deniz İşleri Müdürlüğü** 1920 Temmuz 10.8
- Deniz Kuvvetleri** 1920 Eylül 2.8; 16.4; Ekim 17.4; 30.7; Kasım 6.4; 1921 Ocak 23.5; Şubat 1.4; 25.1; Mart 13.4; Nisan 1.3
- Deniz Ulaştırma Komutanlığı** 1921 Şubat 1.4
- Denizli** 1920 Temmuz 4.1; 7.2; 8.4; 9.3; 15.2; 16.6; 29.3; 30.2; Eylül 18.2
- Denizli Heyet-i Milliyesi** 1920 Temmuz 4.1
- Dergâh** 1921 Nisan 15.11; Mayıs 1.7; 17.5; Haziran 1.10; 20.8; Temmuz 20.8; Ağustos 5.10; 20.9
- Derince** 1920 Temmuz 31.3
- Dersaadet** 1920 Temmuz 8.10; 14.9; 16.9; 17.11; 18.5; 23.10; 26.7; 27.9; 29.9; 31.8; Ağustos 6.7; 7.9; 8.7; 10.13; 12.9; 13.7; 15.8; 16.9; 17.7; 18.6; 26.8; Eylül 1.7; 7.9; 11.4; 16.7; 22.7; 25.8; 26.8; 27.4; 28.8; 29.9; 30.10; Ekim 1.7; 2.9; 10.4; 18.3; 20.9; 23.10; 24.5; 25.9; 27.8; 28.7; 29.5; 30.10; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 21.6; 22.13
- Derviş Bey (Binbaşı)** 1920 Ekim 5.2; 21.8; 1921 Ocak 17.1; 18.2; 20.2
- Deutsche Orient Bank** 1921 Şubat 15.5
- Deveci Dağı** 1920 Aralık 23.4
- Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** 1920 Temmuz 26.4
- Devletçilik** 1921 Mart 6.7
- Deyükan Aşireti** 1921 Mart 17.2
- Dış Türkler** 1920 Haziran 27.5; 1921 Nisan 6.7
- Dış Yardım** 1920 Nisan 26.7; Mayıs 8.5; Ekim 2.7; 1921 Temmuz 17.4
- Dışişleri Bakanlığı** 1920 Mayıs 3.1; Temmuz 9.6; Ağustos 10.8; Aralık 27.4; 1921 Ocak 17.7; Şubat 21.5; Mayıs 8.1; 16.3
- Dibufer (Albay)** 1921 Mayıs 10.3
- Digor** 1920 Ekim 22.5
- Dilde Sadeleşme** 1920 Nisan 26.8
- Dilican** 1920 Kasım 28.1
- Din İşleri Bakanlığı** 1920 Mayıs 3.1; 1921 Mayıs 19.1
- Divanharap** 1920 Nisan 23.12,13; 25.6; Mayıs 5.4; 11.1; 24.2; 25.4,10; Haziran 1.9; 2.2; 6.1; 15.4,5; 16.5; 22.6; 26.1; 30.5; Temmuz 6.10 14.5; 16.9; 19.12; 20.4; 25.4; 27.9; 29.4; Ağustos 1.9; 2.6; 7.2; 9.5; 12.4; 14.5; 18.3; 20.6; 23.1; 28.6; Eylül 2.6; 14.7; 30.2; Ekim 14.10; 30.4; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 4.10; 17.8; Aralık 7.3; 13.6; 15.3; 19.8; 1921 Ocak 9.5; Şubat 8.9; 15.1; 22.6; Nisan 4.4; 24.1
- Divriği** 1921 Mart 10.5
- Diyanbakır** 1920 Kasım 25.2; 1921 Mart 18.6; Mayıs 6.7
- Diyanbakır İstiklal Mahkemesi** 1920 Kasım 9.2
- Doğan Bey** 1920 Eylül 24.2
- Doğru Yol** 1920 Aralık 27.7
- Doğu** 1920 Kasım 1.8; 22.13; Aralık 6.8; 18.2; 1921 Ocak 12.5; Şubat 3.3; 4.1; Mart 1.1; 10.4,7; 14.6; Nisan 25.5 Mayıs 6.7; 11.6; 27.4; 30.6; Haziran 12.7; 27.7; Temmuz 12.4; 23.2; 28.9;

- 31.8; Ağustos 11.5; 14.5
Doğu Cephesi ve Doğu Cephesi Komutanlığı 1920 Haziran 13.2; Eylül 2.10; 20.1 Kasım 9.2; 10.2; Aralık 13.3; 1921 Şubat 23.1 Nisan 22.3; Ağustos 1.7
Doğu Milletleri Kurultayı 1921 Temmuz 3.10; Ağustos 11.3; 14.4; 17.2; Eylül 1.1; 7.2; 9.4; 4.3; 5.3; 7.3; 9.4; 16.7; 19.4; 20.8; 28.8; Ekim 20.7; Kasım 4.9; 5.6; 8.11; 11.7; 22.13; 1921 Ocak 19.6
Doğu Ordusu 1920 Ekim 21.4; 31.1; Kasım 3.1; 10.1; 1921 Mart 15.6; 30.3; Nisan 16.1; 23.3; 25.1; 26.1; Haziran 10.5; Ağustos 8.9 ~ Doğu Cephesi
Doğu Seferi 1920 Nisan 26.3; 28.7; Mayıs 6.1; 7.1; 9.7; 12.3; 26.5; 30.2; Haziran 1.1; 4.1; 6.2; 7.1; 12.5; 13.2; 16.3; 4; 20.1.6; 21.6; 22.3; Temmuz 16.1; Ağustos 4.4; 14.4; 28.5; Eylül 2.10; 7.8; 13.2; 15.1; 18.7; 20.1; 23.10; 24.1; 26.4; 28.1; 29.1; 30.1; Ekim 1.1.4; 3.2; 4.7; 5.3; 6.2; 7.1; 8.4; 9.3; 4; 10.4; 11.5; 6; 12.8; 13.7; 14.1; 15.7; 16.4; 17.5; 20.1.2; 21.4; 22.1.5; 24.1; 28.1; 29.1; 30.1; 31.1; Kasım 1.8; 2.1; 3.1.6; 4.2; 6.1.5; 7.1; 9.2.3; 10.2; 11.1; 12.1; 14.1; 15.1; 17.1; 18.4; 28.3; Aralık 9.9; 12.12; 14.6
Doğu Trakya 1920 Mayıs 13.2; 25.2; Haziran 19.5; Temmuz 5.3; 6.5; 20.1.2; 21.1; 25.1; 1921 Mart 12.1 Haziran 25.6
Doğubeyazıt 1920 Temmuz 23.5
Dokuzun Mehmet Efe 1920 Mayıs 6.8
9. Fırka Süvari Bölüğü 1921 Mart 14.2
9. Kafkas Tümeni 1920 Haziran 20.6
9. Tümen 1920 Eylül 29.1
Domanç 1921 Ocak 13.1; Temmuz 10.1
Doretheos 1921 Ocak 23.9; 26.3; Mart 19.6
Dowell, Mc (ABD'li diplomat) 1921 Haziran 1.6
Dowel, R. Mc (İngiliz Dışişleri) 1921 Şubat 19.6
4. Grup 1921 Mayıs 4.1
4. Tümen (Türk) 1921 Nisan 2.1; Temmuz 29.1
4. Tümen (Yunan) 1921 Temmuz 11.2; 13.1
Dragüniat, Fon 1920 Ağustos 12.6
Drahmi 1920 Kasım 19.3; 1921 Mayıs 12.5
Dramalı Rıza 1920 Haziran 1.9; 2.2; 9.2; 12.1
Dro (General) 1921 Nisan 2.5
Duacılar Köyü 1920 Aralık 18.1; 30.3
Duacılı Köyü 1920 Temmuz 2.1
Dufieux (General) 1920 Mayıs 2.7; 5.10; 11.6; Haziran 3.4; 5.12; 10.6; Temmuz 24.4; Ağustos 5.5; Aralık 11.2
Dumesnil (Amiral) 1921 Mayıs 29.5
Dumlupınar 1921 Mart 24.1
Dumlupınar Savaşı 1921 Nisan 13.1, 13; 14.1; 15.2, 6, 11; 16.11; 17.7; 18.9
Duplessis, Garnier (General) 1920 Mayıs 22.4
Dursunbey 1920 Temmuz 6.1; 11.1; 1921 Mayıs 18.5; 21.1; Temmuz 21.2
Dusmanis, Victor 1921 Mart 10.2; 17.4; 24.1; 30.2; Nisan 13.7; 28.2; Mayıs 13.4; Haziran 11.1; 16.4; Temmuz 3.5; 19.3; 24.3; 28.1; 30.1; Ağustos 14.4
Dünya Savaşı 1920 Temmuz 29.9; Eylül 4.3; 1921 Mart 20.6; Mayıs 6.7; 18.6; Temmuz 7.8
Dürrizade Abdullah 1920 Haziran 14.4
Düyun-u Umumiye 1920 Mayıs 29.1; Temmuz 18.3; 1921 Şubat 28.3
Düzce 1920 Nisan 28.5; Mayıs 10.1; 25.1; 26.1; Ağustos 8.1; 1921 Haziran 29.1; Ağustos 19.2
Düzce İsyanı Birinci: 1920 Nisan 23.3; 28.5; Mayıs 1.4; 3.1; 10.1; 26.1; 28.6; 31.2; Temmuz 3.8
İkinci: 1920 Temmuz 19.2; 24.6; 29.3; Ağustos 8.1; 9.1; 10.3; 11.2; 14.1; 18.4; 28.4; 30.1
- E —
- Ebubekir Hazım (Tepeyran)** 1920 Mayıs 25.4; 26.4; Haziran 15.5; 16.5; 30.5; Temmuz 11.8; 25.4; Ağustos 19; 7.2; 8.7; 10.11, 13; 11.5; 24.5; 1921 Şubat 4.4; Mayıs 7.3; Haziran 6.6; Temmuz 5.2; 23.7; 29.3; Ağustos 3.9; 13.4
Ebulfadl 1921 Ocak 6.4
Ebulhindili Cafer 1920 Ağustos 1.2
Ebulkasım 1920 Ağustos 12.9
Ebüzziya, Ziyad 1921 Haziran 15.2
Ebüzziyazade 1921 Temmuz 14.8; 22.9; 23.9; 28.9; 30.9
Ecel Deresi 1920 Ekim 12.7
L'Echo De Paris 1921 Temmuz 21.13
Echo D'İslam 1921 Mart 25.8
L'Eclair 1920 Mayıs 12.7; Haziran 24.10
Edebiyat Fakültesi 1920 Ağustos 19.9
Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği 1921 Haziran 6.3
Edip (Bursa İstinaf Mahkemesi Üyesi) 1921 Ocak 22.7
Edip Bey (Çapanoğlu) 1920 Mayıs 14.2; Ağustos 1.6
Edip (Pasinler) 1920 Aralık 1.4
Edip Servet Bey 1920 Ağustos 8.5
Edirne 1920 Nisan 29.6; Mayıs 8.1; 9.10; 14.4; Temmuz 24.8; 25.1.8; 27.1.9; 28.1.12; Ağustos 13.7; 19.4; Ekim 12.8; Aralık 14.3; 15.8; 1921 Şubat 28.7; Mart 10.11; Nisan 9.7; Haziran 29.6
Edirne Kongresi 1920 Mayıs 2.3; 8.1; 9.1; 10.2; 11.7; 12.2; 13.2; 14.4
Edmonds 1920 Aralık 9.8
Edremit 1920 Temmuz 1.1; 1921 Şubat 20.3; Mart

- 5.4; 14.7; Ağustos 21.4
Efe(ler) 1920 Nisan 30.3
Efodü Bulgari 1921 Şubat 13.3
Ege Tümeni 1920 Temmuz 7.1
Egret (İhsaniye) 1921 Nisan 7.1
Eğitim ve Okul 1920 Eylül 1.6; 3.7; 4.10; 5.8; 8.11; 18.7; 20.8; 23.13; 24.6; 27.4; 28.8; 29.7.9; Ekim 4.6; 12.4; 19.6; 25.11; 31.6; Kasım 6.7; 17.7; 18.1; Aralık 3.7; 16.10; 27.7; 1921 Ocak 8.9; 11.8; 12.10; 13.5; Şubat 5.9; 10.5; 18.3; 24.6; Mart 13.7; 20.6; 22.5; 31.4; Nisan 1.7; 24.7; Mayıs 5.9; 18.6; Haziran 15.8; 20.6; 21.10; Temmuz 15.2; 20.8; 21.12
Eğitim Bakanlığı 1920 Mayıs 3.1; 17.10; Temmuz 31.7; Ağustos 23.6; Aralık 16.7; 23.5; 1921 Şubat 10.5; 1921 Şubat 10.5; 28.3; Mart 10.11; Mayıs 19.1; Haziran 20.6
Eğridir 1920 Ekim 13.3
Ekonomi 1920 Mayıs 9.3; 1921 Mayıs 19.11; 27.4
Eksadaktilos 1921 Nisan 22.2
El Ahbar 1920 Kasım 9.8; 1921 Nisan 14.6
El Ürdün 1920 Temmuz 26.7
Elazığ 1920 Kasım 25.2; 1921 Mart 10.5
Elazığ Valiliği 1921 Haziran 1.9; Ağustos 3.9
Elcezire 1921 Nisan 18.9
Elcezire Cephesi 1920 Haziran 26.1; 1921 Ağustos 1.7
Elcezire Vatan Hareketi 1921 Temmuz 4.7
Eleftirios Tipos 1921 Haziran 26.5
Elenizm 1921 Haziran 20.1
Eliava 1920 Eylül 18.4; 28.4; Ekim 1.4
55. Tümen 1920 Temmuz 21.1; 22.2
54. Süvari Alayı 1921 Mart 14.1
52. Tümen 1920 Temmuz 4.1
58. Alay 1921 Ocak 8.2
53. Süvari Alayı 1921 Mart 12.6
Elvanlar ~ Eşme
Emanullah Han 1920 Haziran 28.8; Ağustos 24.7; Eylül 14.6; 1921 Mart 7.6; Nisan 23.6; Temmuz 14.3
Embros 1921 Haziran 26.5
Emek gazetesi 1921 Ocak 22.2; 27.3; Şubat 21.11
Emel 1920 Mayıs 8.10; Temmuz 12.12; Ekim 4.7
Emet 1921 Temmuz 13.1; 17.1
Emin Ali (Bedirhanzade) 1920 Mayıs 26.6; 1921 Mayıs 25.4
Emin Aslan Bey 1920 Mayıs 1.5
Emin Bey (Operatör, Bursa Mebusu) 1920 Aralık 29.6; 1921 Nisan 7.3; Temmuz 7.3
Emin Bey (Bursa Valisi) 1920 Kasım 21.6; 1921 Mart 9.6
Emin Bey (Erzincan Mebusu) 1920 Mayıs 3.8
Emin Bey (Miralay) 1920 Ağustos 6.7
Emir Şamil 1921 Mayıs 11.6
Emine Sabiha (Sertel) 1920 Temmuz 8.10
Emirdağ 1920 Ağustos 16.1
Emperyalizm 1920 Nisan 26.2,7; Mayıs 1.1; 4.8; 5.1; 26.7; Haziran 20.1; 28.7; Temmuz 2.3; 12.12; 20.12; 22.9; 23.5,9; 26.5; 28.7; Ağustos 14.8; 16.9; Eylül 9.10; 13.1; 16.7; Ekim 4.4; 9.8; 22.1,2; Kasım 9.2; 18.1,8; Aralık 6.3; 14.2,6; 18.2; 19.3; 1921 Ocak 3.1; 7.3; 18.7; 29.1; Şubat 10.1; 19.7; 28.4; Mart 10.7; Nisan 4.6; 18.9; Mayıs 1.1 Haziran 22.7; Temmuz 7.8; 16.5; Ağustos 4.3
Enez 1920 Temmuz 28.1
Enis Behiç 1921 Mart 30.9
Enternasyonal 1920 Ağustos 1.1; 1921 Mayıs 1.1
Entos gazetesi 1921 Mart 21.11
Enver Kemal 1920 Eylül 23.13
Enver Paşa 1920 Haziran 20.4; Ağustos 1.9; 4.8; 15.4; 16.3; 17.7; 20.5; 25.2; 26.6; Eylül 2.9; 3.6; 4.3; 6.6; 7.8; 8.9; 14.6; 17.1; 20.8; 28.4; Ekim 5.9; 14.10; 25.7; 27.7; Kasım 1.8; 4.5; 5.3; Aralık 2.5; 4.7; 7.8; 14.7; 25.6; 1921 Ocak 4.3; 8.7; 11.7; 12.7; 15.5; 25.4; 28.3; 30.8; Şubat 3.3; 4.5; 5.8; 7.6; 16.5; 23.4; 24.5; 28.6; Mart 2.7; 4.4; 7.4; 11.8; 19.12; 20.5; 23.6; 28.9; 30.7; Nisan 12.7; 15.9; 16.6; 17.5; 22.7; 23.6; 29.2; Mayıs 5.2; 17.1,3; 22.3; 24.4,8,9; 26.2; 27.2; 29.2; Haziran 1.8; 4.1; 9.3; 12.4; 15.1,2; 17.2; 24.4; 27.5,11; 29.5; Temmuz 5.5; 8.3; 13.2; 16.5; 23.8; 26.7; 31.2; Ağustos 5.6; 17.5
Epoqe 1920 Ağustos 13.7
Erbaa 1920 Temmuz 6.7
Eraskof 1921 Temmuz 22.9
Ercüment Ekrem 1920 Temmuz 8.10
Erdek 1920 Temmuz 2.1
Ereğli (Zonguldak) 1920 Haziran 8.4; 10.2; 18.1; 19.1; 21.11; Eylül 3.4; Aralık 22.4; 1921 Haziran 2.1; Temmuz 4.3
Ereğli Deniz Ulaştırma Komutanlığı 1921 Nisan 17.3
Ereğli Kömür Havzası 1921 Mart 12.3
Erivan 1920 Kasım 10.6; 1921 Şubat 18.1 Nisan 2.5
Erivan dergisi 1920 Haziran 21.11
Ermenek 1921 Ağustos 20.6
Ermeni(ler) 1920 Nisan 23.6; 24.9; 29.7; Mayıs 2.7; 5.10; 6.1; 20.7; 21.6; 25.6; 27.4,12; 30.4,5; Haziran 2.1; 3.1,2; 4.1; 9.8; 10.6; 12.3; 16.8; 17.6,8,11; 19.3; 20.6,11; 21.11; 23.2; 24.5; 25.9; Temmuz 1.5; 2.2; 3.4,6,10; 4.4; 5.5; 7.4; 8.6,9; 9.6; 10.2; 11.2; 14.6,7; 15.3; 16.1,4; 19.9,10; 20.4; 21.4; 23.2,4; 24.3; 25.3; 26.6; 28.4; 29.5; Ağustos 4.10; 6.3; 13.1,4,7; 14.1,2; 18.4; 24.1; 25.1; 28.5,8; Eylül 1.4,5; 2.12; 12.1; 22.4;

- 24.1,2; Ekim 13.1; 14.1; 15.1; 16.4; 19.7; 20.9; 21.6; Kasım 2.1; 3.2, 8.1; 13.7; 17.1; 20.8; 23.11; 24.7; 25.7; Aralık 1.3,7; 2/3.1; 6.9; 9.12; 10.10; 24.4; 1921 Ocak 21.7; 28.4; Şubat 1.11; 9.1; 20.4; 22.1; 26.2; 28.6; Mart 1.13; 13.5; 15.1; 19.6; 24.1; 30.4; Mayıs 2.6; 21.9; 23.3,8; 24.9; Haziran 15.2,8; 19.3; 25.5; 29.2; Temmuz 4.4; 13.6; 23.6; Ağustos 6.1
- Ermeni-Arap-Türk Federatif Kilihya Cumhuriyeti** 1920 Eylül 22.4
- Ermeni Basını** 1920 Ağustos 8.7
- Ermeni Devrim Komitesi** 1920 Kasım 28.1; 29.1; 30.2
- Ermeni Patrikliği** 1921 Şubat 1.6; Mart 16.5
- Ermeni Sosyal Demokrat Partisi** 1920 Eylül 24.1
- Ermenistan** 1920 Nisan 23.7,13; 26.2; 27.7; Mayıs 1.1; 3.10; 8.8; 9.7; 11.9; 13.6,10; 16.5; 17.1; 24.6,9; 25.9; 30.8; Haziran 1.1,8; 2.4; 3.2; 7.9; 9.10; 11.5; 13.2; 14.9; 15.8; 21.6; 23.3,4,8; Temmuz 1.5; 9.6; 19.10; 20.7; 28.4; Ağustos 10.1,2,10; 11.3; 14.3; 26.4; 30.3; Eylül 1.1; 2.2; 7.7; 9.4; 18.4; 29.4; 30.1,10; Ekim 3.2; 5.3; 6.3; 9.4; 10.4; 11.5; 13.7; 14.6; 15.7; 17.5; 18.3; 21.11; 22.3; 25.11; Kasım 1.1; 3.1; 6.1; 7.1; 8.1; 9.3; 11.7; 13.5; 18.4,10; 22.2; 24.7; 25.4; 27.2; 28.1; 29.1; 30.2; Aralık 2.1; 3.2,4; 4.1; 7.9; 9.3,12; 10.6; 11.5; 15.5; 19.3,4; 29.7; 1921 Ocak 3.1; 8.5; 10.6; 15.6; 17.10; 18.3,8; 21.4; 23.3; 24.4; Şubat 5.2; 10.1; 18.1; 19.6; 23.7; 24.2; 25.1; 26.2; 28.8; Mart 3.1; 4.7; 21.11; Nisan 2.5; 6.3; 15.4; 16.1; 23.5; 25.1; Mayıs 9.6; 13.2; Haziran 7.4; 27.2; Temmuz 23.6
- Ermenistan ve Yeni Doğu** 1921 Temmuz 13.6
- Ertuğrul gazetesi** 1920 Aralık 6.9; 19.6
- Ertuğrul Gazi Türbesi** 1921 Nisan 2.2
- Ertuğrul Grubu** 1920 Temmuz 25.2; 28.2
- Erzincan** 1920 Kasım 22.2; 1921 Mart 10.5
- Erzurum** 1920 Nisan 23.6; 24.9; Eylül 3.5; 28.2; Kasım 22.2
- Erzurum Merkez Kurulu** 1921 Ocak 15.1; Nisan 12.8
- Erzurum Valiliği** 1920 Mayıs 6.2; Haziran 10.8; Eylül 18.5; 20.6; 22.3; Ekim 15.6; 1921 Haziran 1.9; 11.4
- Esat Bey (İst. Polis Genel Müdürü)** 1921 Haziran 12.3
- Esat Efendi (Aydın Mebusu)** 1920 Kasım 29.3; 1921 Haziran 30.5
- Esat Paşa** 1920 Eylül 3.4
- Eshabıkehf Savaşı** 1920 Ekim 10.2; Kasım 11.6
- Esirler** 1920 Mayıs 18.2; 27.3; 30.1; Haziran 5.9; 14.5; Ağustos 12.5; 16.6; Ekim 15.2; 23.2; 30.1; Kasım 10.6; 11.7; 25.7; Aralık 2.7; 1921 Ocak 8.5; Şubat 5.2; 10.1; 22.1; Mart 5.7; 7.1; 11.2,4; 16.1; 25.5; 26.4; 28.4; Nisan 10.5; 17.6; 20.3; 21.4,9; 27.2; Mayıs 5.9; 11.2; 20.3; 24.8; Haziran 1.4; 7.2; 9.8; 13.9; 15.8; 26.1; 27.11; Temmuz 1.3; 4.5; 21.13; Ağustos 5.10; 17.9
- Eskişehir** 1920 Mayıs 11.10; Eylül 3.5; Kasım 10.6; 12.6; 1921 Mart 25.1; Nisan 1.6; Temmuz 19.1; 22.9
- Eskişehir İstiklal Mahkemesi** 1920 Ekim 21.10; 1921 Ocak 26.5; Şubat 6.7; Mart 19.11
- d'Esperey, Francet (Marşal)** 1920 Mayıs 23.5
- Eğme** 1920 Haziran 29.1; Ağustos 5.9
- Eğref Edip** 1920 Temmuz 15.6; Ekim 19.5; 25.11; Aralık 24.6; 1921 Ocak 19.6; Şubat 17.9; Mart 17.7; 18.5; 19.8; Nisan 30.8; Temmuz 2.5
- Eğref Efendi** 1920 Temmuz 22.7
- Ethem Bey (Karabhisarısahip Mutasarrıfı)** 1920 Ağustos 15.5; 16.2
- Ethem Fehmi Bey (Menteşe Mutasarrıfı)** 1920 Ağustos 15.5;
- Ethem Nuri** 1921 Nisan 6.7
- Ethem Paşa** 1920 Kasım 14.5
- Ethem Pehlivan** 1920 Nisan 23.12
- Ethem Nejat** 1921 Ocak 11.3
- Ethem Ruhi** 1921 Mart 8.6
- Etnos** 1921 Mayıs 17.5
- Evkaf Nezareti** 1920 Ekim 21.2; 1921 Haziran 12.3; Ağustos 19.3
- Evren Köyü** 1921 Ocak 17.8
- Evreşe Bucağı** 1921 Mart 5.5
- Exelsior** 1921 Haziran 26.5
- Eyüp Sabri Bey (Mebus)** 1920 Kasım 8.5; Aralık 23.1
- Eyüp Sultan** 1921 Mayıs 2.4
- Ezine** 1920 Temmuz 2.1; 4.1; 26.1; 1921 Mart 5.5
- Ezine Pazar (Amasya)** 1920 Temmuz 3.5
- F —
- Fadıl** 1920 Kasım 24.1
- Fahrettin (Altay) (Albay)** 1920 Haziran 6.1; 15.4; Temmuz 11.4; Ağustos 3.1; Eylül 18.6; Ekim 3.1; Aralık 7.5; 27.1; 1921 Nisan 12.1; Temmuz 16.2
- Fahrettin Bey (Edremit Kaymakamı)** 1921 Haziran 21.7
- Fahrettin Bey, (İstanbul Barış Delegesi)** 1920 Nisan 26.10
- Fahrettin Paşa (Medine Muhafızı)** 1921 Nisan 30.1; Haziran 15.2
- Fahri (Hilal-i Ahmer Gen. Mer. Üyesi)** 1921 Şubat 2.4
- Fahri Bey (Adana Tapu Müdürü)** 1920 Mayıs 12.4

- Faik Ahmet (Barutçu)** 1920 Eylül 1.7
Faik Bey (Edirne Mebusu) 1920 Temmuz 31.7;
 1921 Nisan 25.3; Mayıs 16.3
Faik Nüzhet (Maliye Nazırı) 1921 Temmuz 1.5;
 Ağustos 13.3
Falih Rıfka (Atay) 1921 Nisan 30.8; Mayıs 1.7; 3.6;
 7.5; Haziran 20.8; Ağustos 20.9
Faruk (Süleymaniye Muhtarı) 1920 Nisan 23.12
Faruk Nafiz (Çamlıbel) 1920 Ekim 30.10
Fas 1921 Temmuz 28.7
Faizizm, Faşistler 1921 Haziran 1.10; 2.6
Fatih Camii 1921 Nisan 18.1
Fatin Hoca 1920 Aralık 6.1; 1921 Mart 5.3
Fatma (Mehmet Kızı) 1921 Nisan 2.8
Fatma Hanım (Mudurnu) 1921 Şubat 11.6
Fatma Kadın (Hakimiyeti Milliye) 1921 Ocak 6.8
Fatsa 1921 Nisan 6.5
Faysal (Kral) 1920 Mayıs 25.8; Haziran 5.11; 10.7;
 Temmuz 24.7; 28.11; 29.9; Aralık 4.7; 1921
 Şubat 21.3; 22.1; Mart 20.6; Temmuz 11.5;
 Ağustos 22.5
Fazıl Bey (Dr.) 1921 Ocak 1.2; 8.1
Fazıl Ahmet (Aykaç) 1920 Temmuz 8.10; Eylül 28.8
Fehmi (Şehit Pilot) 1921 Mart 25.1
Feka 1920 Haziran 2.1
Felah Grubu 1921 Temmuz 18.6; Ağustos 9.5
Fen Fakültesi 1920 Ağustos 19.9
Fener Patrikhanesi ~ Patrikhane
Ferda 1920 Mayıs 19.8; 20.9; Haziran 17.11; Tem-
 muz 29.9; Eylül 13.9; Ekim 18.3,5,6; Aralık
 20.7
Ferdiye Hanım 1921 Mart 25.6
Fergana 1920 Eylül 1.1
Ferhat Grubu 1921 Mart 2.9
Ferit Bey (Antep Millî Kurulu Başkanı) 1920
 Temmuz 21.4; Eylül 14.3; Aralık 17.3
Ferit Bey (Malta) 1921 Nisan 30.1
Ferit Bey (Çorum Mebusu) 1920 Kasım 13.2
Ferit Bey (Maliye Bakanı) 1920 Temmuz 17.3;
 1921 Ocak 13.4; Nisan 13.11; Mayıs 5.1
Ferit Cavit 1921 Mayıs 23.1
Fethi (Okyar) 1920 Ağustos 1.9; Eylül 24.5; 1921
 Nisan 30.1; Mayıs 20.5; Temmuz 21.11; 22.8;
 23.8; 27.10; 28.8; 29.6; 30.6; Ağustos 2.3; 3.5;
 5.8; 6.6; 8.7; 11.8; 12.11; 17.10
Fethiye 1920 Haziran 21.3
Fettah Bey (Yarbay) 1921 Şubat 7.1
Fevzi Bey (Malta) 1920 Temmuz 31.7
Fevzi (Çakmak) 1920 Nisan 25.5; 26.4; 27.1; 28.9;
 30.3; Mayıs 2.1; 3.1; 24.2; 27.2; 29.1; Haziran
 1.5; 9.3; 17.11; 29.3; Temmuz 4.10; 8.5; Ağus-
 tos 3.1; 27.1; Ekim 21.7; Aralık 12.4; 27.1;
 30.5; 1921 Ocak 13.1; 22.1.8; 24.1.3; 30.1; Şu-
 bat 5.5; 14.1; 20.2,4; Mart 13.8; 24.1; 25.3;
 30.3,9; Nisan 1.2; 2.2,3; 13.2,12; 15.11; 18.6;
 Mayıs 1.4; 3.1; 6.2; 12.3; 14.3; 16.1; 19.1; 23.3,8;
 24.4; 25.2; 27.1; 28.2; 29.2; 31.3; Haziran
 1.4,10; 8.1; 9.2; 10.5; 15.1; 24.2; 27.7; 30.6;
 Temmuz 11.1; 17.2; 18.10; 21.1.3; 22.1.3; 23.2;
 27.1.8; 30.3; 31.8; Ağustos 5.2; 12.1; 19.1; 20.1;
 21.1
Fevzi Paşa (İstanbul Merkez Kumandanı) 1921
 Ağustos 12.5; 14.7
Fındıklı 1921 Temmuz 20.4
Le Figaro 1921 Şubat 14.5; Mart 3.5
Fikret Bey (Kastamonu İstiklal Mah. Üyesi) 1920
 Kasım 6.2; 1921 Şubat 21.10
Filistin 1921 Mayıs 31.1; Haziran 14.1
Filof, Nikola 1922 Temmuz 22.8
Finlandiya 1920 Ağustos 18.6; Ekim 14.7
Firuzan Bey (Bitlis Eski Vali Vekili) 1920 Eylül
 16.7
Fiyatlar 1920 Haziran 6.6; Ağustos 6.7; Kasım
 12.6; 1921 Ocak 29.4; Mart 10.11; Mayıs 7.5
Foch (Mareşal) 1920 Haziran 20.9; 1921 Mart 9.1
Fogo 1920 Haziran 8.6; Temmuz 13.7; Kasım 22.5
France, De 1921 Şubat 12.7
Fransa 1920 Haziran 24.10; Ağustos 25.3; 28.9; Ka-
 sım 11.6; Aralık 5.5; 1921 Ocak 8.9; Şubat
 16.5; Mart 11.8; Nisan 5.5; Haziran 14.1,6;
 21.10; Temmuz 1.4; 7.8; 10.6; 14.4; Ağustos
 5.4
Fransa İslam Komitesi 1920 Aralık 22.5
Fransız(lar) 1920 Nisan 24.2; Ağustos 28.7; Ey-
 lül 25.4; 1921 Ocak 18.6; Nisan 11.7; Mayıs
 14.3; 25.7; 28.4; Haziran 15.8; 18.1; 21.2; 22.7;
 Temmuz 3.1; 11.6,7; 14.6; Ağustos 8.10; 17.8,9
Fransız Basını 1921 Ocak 5.6; Şubat 27.6; Mart
 20.6; 24.4; Temmuz 6.6; 23.9
Fransız Divanıharbi 1920 Nisan 24.5
Fransız Hükûmti 1920 Haziran 26.6; Eylül 20.7;
 1921 Ocak 15.9; 16.5; 22.10; Haziran 8.4
Fransız İhtilali 1920 Mayıs 6.16; 27.12; Temmuz
 14.6,9
Fransız Kuvvetleri 1920 Nisan 23.11; 24.5; 29.4;
 Haziran 27.4
Fransız Parlamentosu 1920 Mayıs 2.12 Haziran
 24.9; 25.9; Aralık 12.9; 1921 Mayıs 29.5; Tem-
 muz 11.6
Fransız Radikal Partisi 1920 Aralık 13.6
Fransız Sosyalist Partisi 1920 Aralık 13.6
Fransız Yüksek Komiserliği 1921 Şubat 10.9
Fransızca İstanbul 1921 Nisan 8.8
Fru (Rahip) 1921 Şubat 28.8
Fuat (Adana Araplarından) 1920 Eylül 22.4
Fuat (Sanık) 1920 Eylül 1.7

Fuat (Mısırlı Teğmen) 1920 Mayıs 20.4
 Fuat (Balkan) 1921 Haziran 25.6
 Fuat Bey (Dağıstan) 1920 Ekim 8.3
 Fuat Bey (Bolu Mebusu) 1920 Ekim 11.4; 1921 Haziran 30.6
 Fuat (Carım) 1920 Temmuz 24.6
 Fuat Efendi (Şehzade) 1921 Mart 23.5
 Fuat Paşa 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 6.7; 1921 Nisan 16.8; Ağustos 12.5; 14.7
 Fuat Sabit (Dr.) 1920 Mayıs 24.7; 25.3; Haziran 3.2; 20.4; Temmuz 24.2; Kasım 25.8
 Fuhuş 1920 Ağustos 13.7; 1921 Ocak 1.8; 21.8; Şubat 7.5

— G —

Gabriel d'Anunzio 1920 Ekim 29.4
 Galatalı Şevket Bey 1920 Mayıs 3.5
 Galip Bahtiyar Bey 1920 Eylül 28.6; Aralık 14.3; 1921 Şubat 5.8
 Galip Kemali (Söylemezoğlu) 1920 Nisan 23.6; 25.6; Haziran 5.6; 16.6; Temmuz 28.10; Eylül 5.6; Ekim 6.3; Kasım 2.5; 23.10; 26.7; Aralık 7.9; 10.7; 24.3; 25.5; 1921 Ocak 16.4; Şubat 7.7; 24.6; Haziran 1.7
 Galip Paşa 1920 Ağustos 1.9; Eylül 30.2; Aralık 2.3
 Gandi Mahatma 1920 Mayıs 25.7; 30.7; Haziran 22.4; 30.7; Temmuz 25.7; Ağustos 1.7; 18.5; 1921 Şubat 24.4; Nisan 26.6; Ağustos 21.6
 Garoni 1920 Kasım 22.12; Aralık 22.4
 Garzan 1920 Mayıs 20.2
 Gassel Kongresi 1920 Kasım 22.13
 Gaulis, Berthe-Georges 1921 Şubat 11.3; Nisan 14.6; 16.10; 30.7; Mayıs 1.7; 2.6; 5.9; 8.4; 11.3; 19.7; Haziran 12.7; Temmuz 15.6; 20.8; Ağustos 7.4
 Gauvaine, Auguste 1920 Mayıs 9.10; 1921 Haziran 14.4; 28.4
 Gâvur Ali 1921 Mayıs 20.1
 Gayei Milliye 1921 Mart 2.10; 3.5; 10.11; 13.8; 15.9; 16.7; 18.7; 20.6; 22.9; 23.8; 24.8; 26.6; 28.10; 29.6; 30.9; Nisan 5.7; 6.7; 8.8; 17.7; 19.6; 20.3; 22.8; 24.8; 27.7; 28.6; 29.4
 Gayri Müslimler 1920 Mayıs 6.13; 10.8 ~ Hristiyanlar, Museviler
 Gazal Römorkörü 1921 Mayıs 19.6
 Gebze 1920 Temmuz 13.2
 Geçici Arap Hükümeti 1920 Kasım 12.3
 Geddes 1920 Mayıs 16.5; 18.5
 Gedelik Köyü 1921 Nisan 17.2
 Gediz 1920 Ağustos 22.1; Eylül 4.9; Ekim 25.1; 26.3; 31.2; Kasım 1.2; 11.5; 30.1; 1921 Ocak 5.1; 7.2; 8.1; 16.3; Temmuz 12.1

Gediz Tharruzu 1920 Ekim 13.4; 15.3; 16.2; 24.1; 25.1; 26.3; 27.1
 Gebri, Maurice 1921 Mayıs 12.4; 13.5; 22.2 24.7; 25.6; Temmuz 10.4
 Gelibolu 1921 Mart 12.10
 Gelibolu Yarımadası 1920 Ağustos 22.5
 Gemlik 1920 Temmuz 6.1; Eylül 25.5; 1921 Nisan 16.3; Mayıs 12.4; 13.5; 22.2; 24.9; Temmuz 11.7; 12.6; 27.11
 Gence 1920 Mayıs 3.7; 20.7
 Genç Sancağı 1920 Aralık 9.2; 1921 Mart 31.2
 Genç Birliği 1921 Temmuz 30.9
 Genç Emekçiler Kongresi 1920 Eylül 20.8
 Genç Komünistler Kongresi 1920 Eylül 9.4
 Gençlik 1920 Mayıs 5.11; Temmuz 4.1; 12.9,10; 22.10; Kasım 22.13; 1921 Şubat 26.6; Mayıs 9.3; 24.9; Ağustos 22.7
 Genelkurmay Başkanlığı 1920 Nisan 25.1; Mayıs 2.1; Ağustos 7.5; 15.3; 1921 Mart 4.1; Mayıs 23.5; 28.2; Ağustos 5.2; 9.1
 George V. (Kral) 1920 Mayıs 27.1; Haziran 5.1; 1921 Şubat 17.9; Ağustos 6.3
 George, Lloyd 1920 Nisan 26.1; 29.7; 31.4; Haziran 15.8; 20.9; 21.2; 23.6; 27.5; Temmuz 1.8; 7.3; 21.6; 23.8; Ağustos 21.6; 22.5; 23.4; 25.4; Kasım 22.5; Aralık 3.4; 15.8; 22.3; 29.7; 1921 Ocak 20.4; 25.1; 30.7; Şubat 18.3,4; 19.1; 21.1,2; 23.1; 26.3; Mart 3.5; 4.2; 9.1; 10.1; 12.1; 14.3; 16.3; 18.2; 22.1; 23.9; 24.4; Nisan 18.8; Haziran 11.5; 16.6; Ağustos 10.2; 16.5
 Gerede 1920 Nisan 23.3; 27.3,9; 28.5; 31.2; Eylül 21.1
 Gerilla 1920 Temmuz 3.3; 12.3; Ağustos 9.3; 1921 Nisan 11.1; 22.4; Mayıs 4.4; Ağustos 1.8; 5.6; 6.2; 12.4; 16.6; 17.6 ~ Kuvayı Milliye, Çete, Akıncı
 Gerus 1921 Nisan 2.5
 Geydavi (Şeyh) 1920 Haziran 10.10
 Geyve, Geyve Boğazı 1920 Mayıs 11.5; 13.10; 14.3; 15.1; 17.4; 23.7; 1921 Ağustos 20.6
 Giolitti, Signor 1920 Haziran 9.9; 16.6; Ağustos 22.5; Eylül 5.6; 1921 Haziran 26.3
 Giresun 1920 Aralık 4.6; 1921 Ağustos 22.2
 Giresun Gönüllü Alayı 1921 Ocak 23.4; Şubat 8.2; Nisan 5.6; 27.1; 29.1; Ağustos 9.6
 Gizli El (Roman) 1920 Ağustos 16.9
 Gizli Oturum (TBMM) 1920 Nisan 24.2; Mayıs 13; 9.5; 17.2; 29.1; Temmuz 3.3; 4.3; 5.2; 18.4; 26.8; Eylül 25.1; Ekim 11.4; 16.1; 17.2; 21.7; 23.1; 24.3; Kasım 15.3; Aralık 2.6; 9.2; 27.2; 1921 Ocak 8.6; 22.2,8; 24.4; Şubat 1.1; 4.1; 5.1; 8.2; 14.1; 18.1; 21.6; Mart 1.2; 12.8; 17.3; 21.1; Nisan 11.6; Mayıs 5.1; 6.7; 12.1; 14.1;

- Temmuz 23.2; 24.1; 30.4; Ağustos 2.1; 3.3; 4.2; 5.1; 8.2; 11.1; 22.3
- Goetz (Binbaşı) 1920 Aralık 29.4
- Golgat 1920 Kasım 14.1
- Gonates 1921 Mart 14.3
- Gordiom 1921 Ağustos 21.7
- Goubeau (General) 1920 Ağustos 26.1; Ekim 20.3; Kasım 21.1; 22/23.1; Aralık 1.2; 2.4; 5.3; 6.4; 18.4
- Le Goulois 1920 Ocak 7.6
- Gouraud (General) 1920 Haziran 17.1; Temmuz 23.2; Ağustos 31.5; Kasım 25.7; 1921 Ocak 1.1; Şubat 23.7; 24.6; Mart 9.1; 22.9; 22.3; 28.6; 29.6; 30.9; Mayıs 30.4; Haziran 26.5; 29.6
- Göçmenler 1920 Haziran 22.2; 23.1; 29.1; Temmuz 1.2; 2.1.2; 3.10; 7.7; 8.1; 9.3.9; 14.7.9; 20.12; 22.10; 31.8; Ağustos 2.6; 9.5; Eylül 5.8; 7.9; Ekim 30.9; 31.6; Kasım 1.8; 8.1; 20.8; 22.13; Aralık 14.9; 1921 Ocak 11.8; Şubat 18.4; 28.8; Mart 22.8; 25.6; Mayıs 18.2; 19.10; 25.6; 26.8; 28.4; Haziran 2.6; 4.4; 5.2.6; 7.4; 10.9; 23.6; 25.3; Ağustos 14.7
- Gökaltı, Ziya 1920 Nisan 26.12; 29.9; Mayıs 6.11; 10.7; 13.9; 17.8; Haziran 4.6; 10.9; 14.8; 17.10; 21.10; 28.7; Temmuz 22.9; Ağustos 2.5; 5.10; 23.7; 26.7; Eylül 13.8; 14.8; Ekim 25.7; 28.6; Kasım 1.7; 4.7; 8.9; Aralık 6.6; 16.5; 28.4; 1921 Ocak 3.7; 20.8; 27.5; Şubat 7.6; 11.5; 17.7; Mart 3.4; 17.6; 21.9; 28.9; Nisan 20.3; 28.1; 30.1; Mayıs 27.4; Haziran 13.7; 20.6; 28.9; Ağustos 5.10
- Gökbayrak Müfrezesi 1920 Mayıs 4.5; 29.2; Temmuz 1.1; Ekim 29.3; 1921 Ocak 1.3; 14.1; Şubat 1.4; Nisan 3.1; 10.5
- Göküralp, K.Z. 1921 Mart 18.7
- Göl Nahiyesi 1921 Şubat 28.8
- Gölcük 1920 Temmuz 12.1; 1921 Haziran 28.1
- Gönen 1920 Temmuz 1.1; 2.1; 6.1
- Gönüllüler 1920 Temmuz 8.5; 15.7; Ağustos 16.1; 17.7; 21.5; 24.3; Kasım 8.2; Aralık 9.2 13.1; 25.1; 30.5; 1921 Mart 22.7; Mayıs 19.4
- Gördes 1920 Temmuz 14.4; Ağustos 1.3; Kasım 20.3; 21.3; Aralık 9.10; 13.2; 1921 Ocak 17.1; Mayıs 21.1; Temmuz 1.2
- Göynük 1920 Nisan 29.3; Mayıs 1.4
- Graci (Albay) 1920 Ekim 20.3; Kasım 11.6
- Grand Cocho Du Nord 1920 Aralık 12.9
- Granville, Lord 1920 Haziran 18.6; Temmuz 29.8; 1921 Ocak 21.7; 27.2; 28.5; Şubat 1.7; 23.2; Mart 31.4; Nisan 7.8; 22.6; 27.5; Mayıs 6.5; Haziran 3.1; 16.2; Temmuz 11.3; 13.5; 21.7; 26.4; Ağustos 3.2; 17.4; 22.6
- Grev 1920 Nisan 28.9; Mayıs 10.4; 12.7; 13.10; 14.6; 15.4; 16.7; Haziran 16.8; 23.8; Ekim 21.9; Aralık 3.3; 1921 Şubat 4.7; 26.6; Nisan 10.5; 11.7; 19.6; 20.3; Mayıs 13.6; 17.5; 24.9; Haziran 6.8; 28.4
- Greyfurt (Lord) 1921 Nisan 21.5
- Grozkov 1921 Temmuz 29.4; Ağustos 2.6; 20.7
- Grusko 1920 Aralık 13.6
- Gudebes 1920 Temmuz 22.3
- Guinnes 1921 Şubat 17.7; Ağustos 16.5
- Gukasyan, Gukas 1920 Mayıs 11.9
- Gunaris 1920 Kasım 17.8; Aralık 12.12; 1921 Şubat 14.5; 28.1; Mart 4.2.3; 6.1; 9.1; 10.1; 18.2; 25.1; Nisan 5.4; 7.2; 8.3; 11.2; 15.5; 22.2; 27.7; 28.2.6; Mayıs 2.5; 3.5; 5.5; 6.5; 11.6; Haziran 11.1; 12.1; 20.1; 22.2; 23.6; 24.1.4; 30.4; Temmuz 18.3; 24.3; 26.2.8; 28.1; 30.1; Ağustos 4.4; 6.5; 17.4
- Gunekaris, Petros 1920 Ağustos 12.3
- Guseynov 1921 Nisan 24.3
- Guvelis 1921 Nisan 15.7
- Güleç 1920 Mayıs 27.3
- Güleryüz 1921 Mayıs 5.9; 12.5; 19.11; 26.8; Haziran 2.6; 6.8; 16.6; 23.6; 30.7; Temmuz 7.8; 14.8; 21.13; 28.9; Ağustos 4.7; 11.9; 18.4
- Gülcehal Vapuru 1921 Mayıs 26.8
- Gülpınar Köyü 1920 Haziran 19.2
- Gümrü 1920 Kasım 7.1; 11.1.7; 17.1; Aralık 11.3; 19.4; 1921 Ocak 13.3; 23.3; Şubat 22.3; Nisan 7.7; 8.4; 13.4; 14.2; 16.1; 22.3
- Gümrü Anlaşması 1920 Aralık 2/3.1; 4.1; 10.6; 14.9; 19.4; 1921 Ocak 8.5; Şubat 5.2; 10.1; 18.1; 21.4
- Gümrü Görüşmeleri 1920 Kasım 18.4; 25.4; 26.1; 27.2; Aralık 2/3.1
- Gümrük 1920 Temmuz 22.5; 28.6; Ağustos 2.4; Aralık 9.2; 25.5; 1921 Mayıs 7.1; 31.3; Haziran 18.7
- Gümlüce 1920 Mayıs 27.6; Haziran 1.10
- Gümlüceli İsmail Bey 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 17.5; Ağustos 20.6; Eylül 14.9
- Gümüşhane 1920 Eylül 21.1
- Güney 1920 Eylül 6.6
- Güney Cephesi 1920 Ağustos 8.3; Kasım 9.1; 1921 Mayıs 3.1
- Güney Tümenler Grubu (Yunan) 1921 Ağustos 3.4; 20.1
- Gürcistan, Gürcüler 1920 Nisan 24.2; 26.2; Mayıs 7.4; 25.9; Haziran 12.6; Temmuz 15.3; Ağustos 10.2; 11.3; 14.3; Eylül 1.1; 6.3; 7.7; 9.4; 18.4; 20.1; 30.1; Ekim 5.3; 6.7; 9.3; 12.2; 14.3; 15.7; 20.2; 21.5; 23.5; 26.9; Kasım 6.1; 17.8; Aralık 9.3; 19.3; 1921 Ocak 10.6; 11.8; 17.6; 20.3; 26.4; Şubat 4.6; 8.9; 9.8; 11.1; 14.2;

163; 193; 20.1,4; 22.2; 23.1; 25.2; 27.6; Mart 3.1; 9.4; 10.6; 13.3; 14.2; 16.7; 17.8; 19.4; Nisan 23.5; Mayıs 3.6; Haziran 7.4; Temmuz 31.3
Gürcistan Elçiliği 1921 Şubat 7.7; 8.6; Mart 9.4; 22.3
Güvenoylamam 1920 Aralık 25.2; 1921 Ocak 31.2; Nisan 13.11; 18.3; Haziran 27.1

— H —

Habibullah Han 1921 Mayıs 13.6
Hacı Adil Bey 1921 Nisan 30.1
Hacı Ahmet Paşa 1921 Nisan 30.1
Hacı Sami 1920 Ekim 25.6; Kasım 5.3
Hacı Süleyman Efendi 1920 Ekim 4.6
Hacı Şükrü Bey (Diyarbakır Mebusu) 1920 Eylül 4.2; 14.5; Ekim 2.4; 21.7; Kasım 13.6; 1921 Ocak 8.3
Hacı Veli (Mebus) 1920 Nisan 23.12
Hacınasır Camii 1920 Nisan 23.5
Hacıtalip Savaşları, Birincisi: 1920 Haziran 25.4; İkincisi: 1920 Temmuz 22.3
Hacim (Elcezure Vatan Hareketi Başkanı) 1921 Temmuz 4.7
Hacim Muhittin (Çarıkla) 1920 Nisan 24.6; Haziran 3.7; 9.2; 25.1; Temmuz 5.1; 7.1; 13.1; 31.7; 1921 Ağustos 11.4
Haçin 1920 Mayıs 2.7; 5.10; 30.4; Temmuz 13.3; Ağustos 6.3; Eylül 24.2; Ekim 13.5; 14.2; 15.1; 17.3; 25.11; Kasım 9.8
Haddad Paşa 1921 Şubat 22.1
Hadi Bey (Samsun Polis Müdürü) 1921 Ağustos 3.8
Hadi Paşa 1920 Mayıs 2.5; Temmuz 20.3; 23.7; 30.3; 31.2; Ağustos 10.1; 12.9; Eylül 23.13; Ekim 7.2
Hafız Abdullah Avni 1920 Temmuz 29.4
Hafız Çavuş 1921 Ocak 17.8
Hafız İsmail Efendi 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 17.6
Hafız Mahmut Celal 1920 Mayıs 19.8; 20.9
Hafız Mehmet Bey (Trabzon Mebusu) 1921 Şubat 3.5; 17.9
Hafız Mustafa 1920 Ağustos 20.4
Hafızoğlu Mehmet 1921 Mayıs 25.5
Hafta Tatili 1920 Ağustos 2.6; 22.6; 1921 Ağustos 4.6
Hakikat 1921 Temmuz 18.10; 21.13; 28.9; Ağustos 8.11
Hakimiyeti Milliye 1920 Nisan 23.13; 28.9; Mayıs 1.10; 5.12; 9.10; 13.10; 15.6; 17.10; 20.9; 24.9; 27.12; 31.8; Haziran 3.7; 7.9; 10.10; 14.9; 17.11; 24.10; 28.8; Temmuz 1.9; 5.9; 8.10;

12.12; 15.7; 18.5; 20.12; 23.10; 26.7; 29.9; Ağustos 2.6; 6.11; 9.5; 13.7; 17.7; 23.8; 25.4; 28.9; Eylül 2.12; 6.10; Ekim 5.9; 9.8; 10.4; 12.8; 16.6; 19.7; 23.10; 25.11; 27.8; 30.10; Kasım 1.8; 7.5; 9.8; 11.7; 13.7; 15.7; 17.8; 20.8; 23.11; 27.7; 29.8; Aralık 1.7; 7.9; 11.5; 13.6; 15.10; 18.7; 20.7; 25.7; 28.5; 30.9; 1921 Ocak 1.6; 5.6; 8.9; 10.6; 12.10; 15.9; 17.4,10; 19.6; 22.10; Şubat 6.8; 7.7; 8.9; 10.10; 11.6; 13.3; 14.5; 15.8; 16.6; 17.9; 18.4; 20.4; 21.11; 22.7; 23.7; 24.6; 25.3; 27.6; 28.8; Mart 1.13; 2.10; 3.5; 4.7; 6.7; 7.6; 9.7; 10.11; 13.8; 14.7; 15.9; 16.7; 17.7; 18.7; 20.6; 21.11; 22.9; 23.8; 24.8; 25.8; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9; Nisan 1.7; 3.6; 5.7; 6.7; 7.9; 8.8; 10.5; 11.7; 12.11; 13.13; 14.6; 15.11; 17.7; 18.9; 19.6; 20.3; 21.9; 23.8; 24.8; 25.5; 26.6; 27.7; 28.6; 29.4; Mayıs 1.7; 2.6; 3.6; 4.2,4; 5.9; 6.7; 8.5; 9.6; 10.7; 11.6; 12.5; 13.6; 15.4; 16.7; 17.5; 18.6; 19.11; 20.6; 22.5; 23.10; 24.9; 25.7; 26.8; 27.4; 29.2,7; 30.6; 31.3; Haziran 1.10; 2.6; 3.4; 5.6; 6.8; 7.4; 8.7; 12.7; 13.9; 14.7; 15.8; 16.6; 17.3; 19.6; 20.6; 21.10; 22.7; 23.6; 24.4; 25.9; 26.5; 27.11; 28.4; 29.6; 30.7; Temmuz 1.5; 3.7; 4.11; 5.7; 6.6; 7.8; 10.7; 11.7; 12.6; 13.9; 14.8; 15.6; 17.4; 18.10; 19.8; 20.8; 21.13; 22.9; 23.9; 24.8; 25.7; 27.11; 28.9; 29.7; 31.8; Ağustos 1.8; 2.6; 3.11; 4.7; 5.10; 6.7; 7.7; 8.11; 9.7; 10.7; 11.9; 12.12; 13.6; 14.7; 15.7; 19.5; 20.9; 21.7; 22.7
Hakkı Behiç (Bayiç) 1920 Nisan 25.1; Mayıs 3.1; 4.3; 15.4; 17.3; Ağustos 2.1; 7.1; 26.2; Kasım 7.3; 8.5; 22.13; 1921 Şubat 2.1; 15.1; 16.6
Hakkı Bey 1921 Mayıs 11.1
Hakkı Halit 1921 Mayıs 27.4; 30.6; Haziran 16.6
Hakkı Hami Bey (Sinop Mebusu) 1920 Nisan 26.8
Halep 1920 Temmuz 20.5; Eylül 13.7; 1921 Haziran 7.1
Halide Edip (Adıvar) 1920 Mayıs 11.1; 24.1; Haziran 14.9; Temmuz 1.8; Kasım 3.6; Aralık 6.6; 7.8; 1921 Şubat 9.8; 28.8; Mart 12.12; Nisan 13.6; 15.11; 18.9; Mayıs 1.6; Haziran 2.3; 20.6; Temmuz 2.1; Ağustos 16.7; 18.3; 19.2; 21.7
Halide Nusret (Zorlutuna) 1920 Haziran 3.7
Halife Kuvvetleri Kurulu 1920 Nisan 26.6
Halifelik 1920 Nisan 23.2; Mayıs 5.7,12; Haziran 14.9; Temmuz 6.6; Eylül 6.10; 25.1; Ekim 15.7; Kasım 3.4; Aralık 24.3; 26.2; 1921 Ocak 1.4; Şubat 10.10; 11.6; 15.4; 21.11; Mart 21.2; Haziran 2.6; 12.7; 14.4
Halil Ali Bey 1921 Haziran 14.3
Halil Bey (Yüzbaşı) 1921 Mayıs 21.2
Halil İbrahim (Yüzbaşı) 1920 Haziran 1.9; 2.2; 9.2; 12.1

- Halil (Menteşe)** 1920 Mayıs 13.9; Kasım 24.4; 1921 Nisan 30.1
- Halil Nuri (Teğmen)** 1920 Temmuz 9.5; 11.1
- Halil Paşa** 1920 Nisan 27.5; Haziran 1.6; 3.2; 4.2; 24.6; Temmuz 2.4; 23.9; 28.9; 31.5; Ağustos 3.4; 10.13; 13.3; 30.3; Eylül 12.2; 13.6; 18.4; 28.4; Kasım 4.5; 5.3; 14.7; Aralık 16.5; 25.6; 1921 Ocak 3.9; 4.3; 12.7; Mart 4.4; Nisan 16.6; 23.6; Mayıs 10.2; 16.5; 21.7; Temmuz 19.6
- Halis Bey (Yarbay)** 1921 Ocak 18.4; Şubat 13.1
- Halis Bey (Sivas)** 1920 Mayıs 27.5
- Halit Bey (Çapanoğlu)** 1920 Ağustos 1.6; 6.5; 1921 Haziran 13.8
- Halit Bey ("Deli")** 1920 Eylül 13.2; Aralık 8.1; 1921 Ocak 21.6; Şubat 6.6; Nisan 3.6; Mayıs 4.1; Temmuz 21.1
- Halit Fahri (Ozansoy)** 1920 Ekim 30.10
- Halk Hükümeti** 1920 Haziran 5.6; Ağustos 8.4; 22.7; Eylül 13.1; 14.7; Kasım 15.3; 20.6; Aralık 2.8; 1921 Ocak 11.8; Haziran 9.3
- Halk Şûralar Fırkası** 1921 Nisan 12.7; Mayıs 5.2; Haziran 9.3
- Halk Zümresi** 1920 Eylül 8.11; 13.1.9; 16.1.7; 18.3; 24.3; 28.7; Kasım 22.13; 25.11; Aralık 31.3
- Halkçılık** 1920 Mayıs 13.10; Haziran 22.6; Temmuz 3.9; 5.2; 12.3; Ağustos 14.4; Eylül 6.10; 8.11; 9.10; 13.1; Kasım 15.3; 26.6; Aralık 13.6; 1921 Şubat 15.4; 27.6; Mart 1.2; Nisan 12.8; Mayıs 31.3; Haziran 17.3; Temmuz 4.11; 6.6; 11.7
- Halkçılık Programı** 1920 Eylül 13.1; 16.1; 18.1; Ekim 21.3; 27.3 Kasım 18.1; 22.10; 1921 Ocak 15.1
- Halkoylaması** 1920 Mayıs 13.2; Aralık 5.2; 16.6; 24.4; 1921 Şubat 21.6; 25.1; 26.2.3; 27.8
- Hallaçyan** 1920 Aralık 4.1
- Hamallar** 1921 Mayıs 14.7; Haziran 7.4
- Hamdi Bey (Binbaşı)** 1920 Mayıs 10.3
- Hamdi Bey (Delege)** 1921 Mart 21.11
- Hamdi Bey (Göçmenler Genel Müdürü)** 1921 Haziran 14.3
- Hamdi Namık Bey (Mebus)** 1920 Kasım 29.3
- Hamide Köyü** 1921 Mayıs 11.5
- Hamidiye** 1921 Ağustos 15.1
- Hamidiye Köyü** 1921 Mayıs 14.3
- Hamidiye Hanı Savaşları** 1920 Ekim 27.1
- Hamdullah Suphi (Tannröver)** 1920 Nisan 25.1.4; Mayıs 1.3; Haziran 5.8; 6.1; 15.4; Ağustos 3.2; 13.5; Ekim 4.6; Kasım 29.5; Aralık 16.7; 1921 Şubat 3.8; 10.5; Mart 1.9; 10.11; 12.5; 19.1; Haziran 20.6; Temmuz 15.2
- Hamit (Tekçe)** 1920 Temmuz 17.4 ~ İsmail Hakkı (Tekçe)
- Hamit Bey (Vali, Mebus)** 1920 Mayıs 3.6; 12.5; Haziran 9.6; 23.7; 28.8; Eylül 26.6; Ekim 6.7; 15.6; Kasım 23.1; 1921 Ocak 2.4; 7.4; 11.3; 14.4; 16.2; 22.3; Şubat 3.2; Haziran 1.9; 11.4; Temmuz 30.6; Ağustos 3.9; 15.4; 21.5
- Hamit Bey (Ankara Temsilcisi)** 1920 Kasım 8.4; 1921 Haziran 12.2; 14.2; 16.1; Temmuz 4.1; 7.4; Ağustos 2.4
- Hamit Şevket (İnce)** 1920 Haziran 9.3
- Hamza Grubu** 1920 Ağustos 24.5; Eylül 23.6; Aralık 1.5; 15.7 ~ Mücahit Grubu
- Hanak** 1921 Mart 1.5
- Hanlı Köyü** 1921 Mart 27.2
- Harbiye Nezareti** 1920 Temmuz 31.2; Ağustos 28.6; Ekim 21.2; 22.9
- Harbord (General)** 1920 Nisan 24.15; 1921 Nisan 29.4; Temmuz 10.6
- Harding (ABD Başkanı)** 1920 Kasım 5.6; 24.5
- Hardinge (Paris Elçisi)** 1920 Kasım 12.5; 1921 Haziran 23.2
- Hariciye Nezareti** 1920 Ekim 21.2; 1921 Haziran 12.3
- Harington (General)** 1920 Eylül 26.5; Kasım 8.6; 1921 Ocak 7.7; Mart 10.8; 26.4; Mayıs 10.6; 16.6; 30.4; 31.1; Haziran 9.8; 13.2; 18.1.2; 19.1; 20.3; 22.1; 23.2.3; 25.8; Temmuz 3.4; 4.1; 5.3; 13.2; 15.4; 18.5; 27.4; Ağustos 3.6; 15.5; 20.2
- Harmsworth** 1921 Haziran 9.7; 15.4
- Harşit** 1921 Nisan 23.8
- Hasan (İhtiyat Asteğmeni)** 1921 Temmuz 4.6
- Hasan (İkinci Yozgat İsyanı)** 1920 Eylül 5.1
- Hasan (Suikast Sanığı)** 1920 Haziran 1.9
- Hasan (Uzlaşma Kurulu)** 1920 Aralık 6.1
- Hasan Başı (Çantay)** 1920 Kasım 29.3
- Hasan Bey (Amasya Eyaletinden)** 1920 Aralık 7.3
- Hasan Fehmi (İstihbaratçı)** 1921 Temmuz 31.5; Ağustos 1.4
- Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane Mebusu)** 1920 Ağustos 17.6; 1921 Mayıs 19.1
- Hasan Hilmi** 1921 Haziran 16.5
- Hasan İzzet Paşa** 1920 Ağustos 1.9; Eylül 30.2
- Hasan Rıza (Soyak)** 1920 Eylül 21.4
- Hasan Rıza Paşa** 1920 Ağustos 1.9; Eylül 30.2; Aralık 2.3
- Hasan Tahsin (Şehit Gazeteci)** 1921 Mayıs 15.4
- Hasan Tahsin Bey (İst. Polis Genel Müdürü)** 1920 Mayıs 8.9
- Hasankale** 1920 Temmuz 31.5
- Hasankeyf (Yozgat)** 1920 Haziran 27.1
- Hasan** 1920 Kasım 10.3; 21.3; 1921 Mart 11.7; 15.5
- Hasıçe** 1920 Eylül 25.7
- Haseler** 1920 Eylül 4.4
- Hatay Cephesi** 1921 Mayıs 10.3; Temmuz 28.4

- Hatice (Ezineli)** 1921 Ocak 17.8
Hatissıyan 1920 Temmuz 19.9; Kasım 27.2; Aralık 2/3.1
Hava Kuvvetleri Müdürlüğü 1921 Şubat 1.4; Ağustos 4.1
Havacılık 1920 Haziran 6.5; 13.6; 17.7; Ağustos 29.1; 30.2; Eylül 8.7; Aralık 12.10; 1921 Ocak 10.2; Şubat 1.4; Mart 25.1; Nisan 22.8; Haziran 18.5; Ağustos 14.1; 15.2.3
Havet 1921 Temmuz 16.8
Havo Bucağı 1921 Mart 12.6
Havran 1920 Temmuz 1.1
Havsa 1920 Temmuz 24.1; 25.1
Havza 1921 Nisan 6.5
Hayber Geçidi 1920 Mayıs 2.12
Haydar (Amele Fırkası) 1920 Ağustos 11.9
Haydar Bey (Vali, Mebus) 1920 Nisan 30.5; Temmuz 12.6; Ekim 3.1; Aralık 1.4
Haydar Bey (Koçkiri) 1921 Mart 15.3; 19.10; Nisan 19.1
Hayim Nahum Efendi 1920 Nisan 24.14; 1921 Nisan 13.13
Hayma Mari Gemisi 1921 Nisan 27.2
Haymara 1921 Mayıs 19.11; 29.7
Hayrabolu 1920 Temmuz 23.1; 1921 Mart 12.10
Hayri Bey (9. Tümen Kom.) 1920 Kasım 23.8
Hayri Efendi (Eski Şeyhülislam) 1920 Kasım 8.10; 1921 Şubat 13.2
Hayriye (Adapazarı) 1921 Mart 27.2
Hazine-i Hassa 1920 Kasım 1.6
Hebert 1921 Şubat 17.7
Hekimhan 1921 Haziran 20.7
Hekker 1921 Mart 9.4; 24.2; 29.4; Nisan 13.4
Hemetli Köyü 1920 Mayıs 22.3
Hendek 1920 Nisan 23.3; 25.1; Ağustos 28.4
Henry (Binbaşı) 1921 Haziran 10.8; 20.3
Heybeliada 1920 Aralık 3.9
Hıristiyan(lar) 1920 Nisan 23.1; Temmuz 21.7; Ağustos 6.6; Aralık 16.10; 30.4; 1921 Ocak 22.8; 26.3; Şubat 5.4; Mart 6.5; 8.4; 10.11; 12.7.9; 13.8; 16.5; Nisan 5.3; 29.4; Mayıs 26.8; Haziran 30.4; Temmuz 17.1; 18.7; 21.7; 27.2; Ağustos 8.11; 20.4
Hıvye 1920 Eylül 1.1; 9.4
Hızır Reis Gambotu 1920 Haziran 23.1
H. İlhami 1921 Haziran 12.7
Hicaz 1921 Şubat 21.3; Mayıs 17.5
Hikmet (Teğmen, Antep) 1920 Temmuz 29.1
Hikmet (Teğmen, İnebolu'ya çıkanlardan) 1920 Mayıs 20.4
Hikmet (Teğmen, Pozantı) 1920 Nisan 23.5
Hikmet (Uzlaşma Kurulu) 1920 Aralık 6.1
Hilafet Heyeti 1920 Ağustos 12.9
Hilafet Ordusu 1920 Mayıs 13.10
Hilal-i Ahmer 1921 Şubat 2.4; Nisan 3.4; 7.10; 10.5; 21.7; Mayıs 4.4; 25.6; Haziran 3.5; Ağustos 11.9; 14.7
Hilmi (Adana Valisi) 1921 Şubat 1.9
Hilmi (İttihatçı Komünist) 1920 Kasım 25.8
Hilmi (THİF) 1921 Ocak 8.4; Şubat 2.1
Hilmi Bey (Adana Emniyet Müdürü) 1920 Mayıs 30.6
Hilmi Bey (Ardahan) 1920 Ekim 14.3; 1921 Şubat 23.1
Hilmi Bey (Eskişehir Eski Mutasarrıfı) 1920 Mayıs 6.10
Hilmi Bey İzmir Eski Polis Müdürü) 1920 Aralık 15.1
Himaye ~ Manda
Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921 Haziran 30.6; Temmuz 1.5; 7.8
Hindistan 1920 Nisan 24.18; 26.13; Mayıs 25.7; Eylül 1.1; 3.3; 4.8; 6.10; Aralık 8.5; 1921 Ocak 10.5; Şubat 14.5; 16.6; 18.4; 24.6; 28.8; Mart 3.5; 22.9; Nisan 8.5; 14.6; 16.6; 27.7; Mayıs 2.6; 5.9; Haziran 16.6; Temmuz 5.7; 14.6; 28.9
Hindistan Milli Kongresi, 1920 Eylül 4.8; Aralık 26.2; 1921 Haziran 21.4
Hint Basını 1920 Ağustos 13.7
Hint Birlikleri 1920 Aralık 10.7
Hint Hilafet Komitesi 1920 Mayıs 28.5; Ağustos 12.9; 13.6; 1921 Ocak 10.5; 24.4; Haziran 2.6; Temmuz 8.4
Hint Müslümanları 1920 Haziran 2.3; 10.10; Temmuz 10.1; 29.8; Ağustos 1.7; 18.5; Eylül 29.8; Aralık 26.2; 1921 Mart 27.7; Haziran 16.6; 18.9; Temmuz 8.4
Hintli(ler) 1920 Mayıs 13.10; Temmuz 18.5; Ağustos 1.7; 19.9; Eylül 29.8; Kasım 23.6; 1921 Şubat 8.9; 9.8; 10.10; 17.9; Mart 24.4; Nisan 26.6; Temmuz 8.4; 28.6
Hizan 1921 Mart 24.3
Hoca Hasan 1920 Kasım 4.8
Hoca Sabri 1920 Haziran 3.7
Hocaoglu Salih 1921 Ocak 11.4; 31.4; Mayıs 9.1
Hoffman (General) 1921 Şubat 10.8
Hoguş Köyü 1921 Mart 8.3
Hollanda 1920 Nisan 23.13; 1921 Mart 11.8
Hozat 1920 Kasım 15.2
Hrisantos 1920 Temmuz 3.1; Ağustos 19.8
Hristo (Onbaşı) 1921 Ocak 17.8
Hrisostofor 1920 Aralık 19.1
H. Şaik 1921 Temmuz 21.13
Hulusi Efendi ~ Ahmet Hulusi Efendi
L'Humanite 1920 Nisan 29.10; Mayıs 26.7; Ekim 20.9; Kasım 19.8; Aralık 13.6; 1921 Ağustos 11.9

Hurşit Paşa 1920 Ekim 31.6; Kasım 1.8; 4.10; Aralık 15.3; 1921 Nisan 24.1

Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1920 Mayıs 1.7; 4.2; 20.9; 26.6; 29.4; 30.8; 31.3; Haziran 1.10; 2.5; 23.6; Temmuz 9.9; 17.5; 19.8; 22.10; Ağustos 19.3; 22.3; Eylül 20.2; 22.5; 27.4; Ekim 14.10; 1921 Mart 17.7; Mayıs 1.2

Hüsamettin (Ertürk) 1921 Mart 25.3

Hüseyin (Antep) 1920 Eylül 14.3

Hüseyin (Hicaz Kralı) 1921 Temmuz 6.6

Hüseyin Avni Bey 1920 Ağustos 15.2; 18.3; Eylül 6.4; 8.11; 18.5; 22.3; Kasım 26.4; 1921 Ocak 31.2 Mart 25.4; Mayıs 16.2

Hüseyin Cahit (Yalçın) 1921 Kasım 19.7; 1921 Nisan 29.2; Mayıs 13.3; Haziran 17.2

Hüseyin Hayrettin Bey 1920 Mayıs 26.6

Hüseyin Hilmi Bey (İştirakçi) 1920 Mayıs 10.4; Ekim 31.5; 1921 Şubat 5.9; Mayıs 4.4

Hüseyin Hilmi Paşa 1920 Temmuz 31.2; 1921 Ocak 4.3; 16.4

Hüseyin Hüsnü Bey (Yarbay) 1920 Ağustos 12.4; 17.7; 1921 Şubat 15.1

Hüseyin Hüsnü Paşa 1920 Ağustos 28.6; 29.3; Eylül 3.2; 1921 Şubat 11.4

Hüseyin Kâzım Bey (Nazır) 1920 Ekim 21.2; 25.11; Aralık 3.1; 5.1; 6.1; 1921 Mart 5.3; 19.1; Haziran 12.3; 14.3

Hüseyin Ragıp 1921 Şubat 10.10; 24.6; Mart 6.7; 18.5

Hüseyin Rahmi 1920 Ekim 23.10

Hüseyin Rauf Bey 1920 Temmuz 31.7; 1921 Mayıs 21.13

Hüseyin Suat 1921 Ocak 24.7; 28.8; Mayıs 21.13

Hüseyin Şükrü (Alemdar) 1920 Aralık 4.8

Hüseyinkef 1921 Mart 24.3

Hüseyinli Köyü 1920 Temmuz 15.5

Hüseyinzade 1921 Mayıs 10.5; 14.5

Hüsnü (Aydın Milli Eğitim Müdürü) 1921 Mart 13.7

Hüsnü Bey (Antep) 1920 Kasım 28.2

Hüsnü Bey (Bursa Polis Müdürü) 1921 Mart 9.6

Hüsnü Paşa (Ferik) 1920 Eylül 30.2; Aralık 2.3

Hüsrev (Gerde) 1920 Mayıs 23.1; Ağustos 21.3 Aralık 15.10 1921 Şubat 4.1; 6.1

Hüveydizade Mehmet Reşit 1920 Kasım 23.3

Hythe 1920 Mayıs 17.1; Haziran 19.4

sım 6.6; 12.2; 17.8; 23.3; 29.2; 30.10; Aralık 20.7; 1921 Mart 9.7; 22.9; Nisan 22.7; 27.7; 30.4; 31.1.3; Haziran 3.4; 14.1.6; 27.8; Temmuz 11.5; Ağustos 22.5

Irmakbaşı Kilise Köyü 1920 Temmuz 10.2

Iron Duke 1921 Haziran 8.7

İsparta 1920 Eylül 21.1; 1921 Haziran 29.1

— İ —

İaşe 1920 Haziran 2.5

İbrahim (Sanık) 1920 Eylül 1.7

İbrahim Bey (Kurye) 1920 Haziran 4.2; 14.7

İbrahim Ethem Akbulut (Çine Kaymakamı) 1921 Ağustos 22.4

İbrahim Ethem Bey (Demirci Kaymakamı) 1921 Ağustos 12.4; 16.6; 20.5

İbrahim Ethem Bey (Danıştay Başkanı) 1920 Mayıs 2.5

İbrahim Sait Bey 1921 Nisan 29.2

İbrahim Süreyya Bey 1921 Haziran 30.6

İbrahim Şinasi 1921 Nisan 15.11

İbrahim Tâli (Öngören) 1920 Haziran 20.4; Temmuz 19.3; Ağustos 4.3; Eylül 4.3; 28.4; Ekim 1.4; Aralık 27.6; 1921 Ocak 25.4; Mart 25.5; Nisan 24.6; Haziran 15.5

İbrahim Uşağı Ahiyeti 1921 Mayıs 23.8

İçişleri Bakanlığı 1920 Mayıs 3.1; Temmuz 14.3; 17.3; Ağustos 2.1; 4.5; 7.1; Eylül 4.1; 6.1; 1921 Şubat 28.3; Mart 21.7; Nisan 21.1; Mayıs 19.1; 29.3; 30.5; Ağustos 5.3; 21.5

İçki Yasası 1920 Ağustos 12.8; Eylül 14.1; Ekim 4.7; 1921 Temmuz 3.7; Ağustos 17.3

İdman Bayramı 1921 Mayıs 5.9

İğdecik Köyü 1920 Aralık 12.1; 16.2

İhanet-i Vatanîye ~ Vatan Hainliği

İhsan (Suikast Sanığı) 1920 Haziran 1.9

İhsan (Üsteğmen) 1920 Mayıs 12.1

İhsan Bey (Ankara İstiklal Mah. Üyesi) 1921 Ocak 31.4

İhsan Bey (Ankara Valisi) 1921 Ağustos 14.7

İhsaniye (Egret) 1921 Ağustos 14.1

İhtilalci Batı Trakya Hükümeti 1920 Mayıs 27.7

İhtiyat Grubu 1921 Temmuz 29.1; Ağustos 17.1

İhtiyat Zabıtları Cemiyeti 1920 Eylül 27.4

İkaz 1920 Eylül 28.6

İkdam 1920 Nisan 23.13; 24.18; 25.10; 26.13; 27.9; 28.9; 29.10; 30.6; Mayıs 2.12; 3.10; 4.8; 5.12; 6.16; 9.10; 10.8; 11.12; 12.7; 13.10; 14.6; 15.6; 16.7; 17.10; 18.6; 20.9; 21.9; 22.9; 25.10; 27.12; 28.7; 29.4; 30.8; 31.8; Haziran 1.10; 2.5; 3.7; 4.7; 5.15; 6.6; 7.9; 9.10; 10.10; 11.6; 13.7; 15.11; 16.8; 17.11; 18.7; 21.11; 23.8; 24.10; 25.11; 26.6;

— 1 —

İğdir 1920 Kasım 12.1; 1921 Mart 2.7; Ağustos 11.6

İlgaz 1921 Ağustos 22.2

İlgın 1920 Ekim 8.1; 9.2

Irak 1920 Nisan 24.2; 25.8; Haziran 5.7; 20.8; Ka-

275; 288; 295; Temmuz 1.9; 2.8; 3.10; 4.6; 5.9; 6.10; 15.7; 16.9; 17.11; 19.12; 20.12; 22.10; 23.10; 24.8; 25.8; 28.12; 29.9; 30.7; 31.8; Ağustos 1.9; 2.6; 3.7; 4.11; 5.11; 6.7; 7.9; 8.7; 9.5; 11.10; 12.9; 13.7; 14.8; 15.8; 16.9; 18.6; 19.9; 20.7; 21.7; 30.6; 31.6; Eylül 1.7; 2.12; 3.7; 4.10; 5.8; 6.10; 8.11; 10.6; 12.3; 13.9; 14.7; 15.3; 16.7; 17.4; 18.7; 19.4; 20.8; 26.8; 27.4; 28.8; 29.9; 30.10; Ekim 1.7; 2.9; 3.4; 4.7; 5.9; 6.7; 7.6; 8.4; 9.8; 10.4; 12.8; 13.7; 15.7; 16.6; 17.5; 18.9; 19.7; 20.9; 21.11; 22.9; 23.10; 24.5; 25.11; 26.9; 29.5; 30.10; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 3.6; 4.10; 5.6; 6.7; 7.5; 8.11; 9.8; 10.6; 12.6; 13.7; 14.8; 16.5; 17.8; 19.8; 20.8; 21.6; 22.13; 23.11; 24.7; 25.11; 26.9; 27.7; 28.8; 30.10; Aralık 1.7; 2.8; 5.5; 6.9; 7.9; 8.9; 9.12; 10.10; 11.5; 12.12; 13.6; 16.10; 17.4; 19.8; 20.7; 21.5; 27.7; 28.5; 29.7; 30.9; 31.4; 1921 Ocak 1.6; 2.8; 4.4; 5.6; 6.5; 7.9; 8.9; 10.6; 11.8; 12.10; 13.5; 14.9; 15.9; 17.10; 19.6; 22.10; 23.9; 24.7; 25.6; 26.7; 27.8; 28.8; 29.4; 30.9; 31.6; Şubat 1.11; 2.6; 3.8; 4.7; 5.9; 6.8; 7.7; 8.9; 10.10; 11.6; 12.8; 13.3; 14.5; 15.8; 17.9; 18.4; 19.7; 20.4; 21.11; 22.7; 23.7; 24.6; 25.3; 26.6; 27.6; Mart 1.13; 2.10; 3.5; 4.7; 8.6; 9.7; 10.11; 11.8; 12.12; 14.7; 16.7; 18.8; 20.6; 22.9; 23.8; 24.8; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9; 31.4; Nisan 1.7; 2.10; 3.7; 5.7; 6.7; 7.10; 8.8; 9.7; 10.5; 11.7; 12.11; 13.13; 14.6; 15.11; 16.11; 17.7; 19.6; 20.3; 22.8; 24.8; 25.5; 26.6; 27.7; Mayıs 1.7; 2.6; 3.6; 4.4; 5.9; 6.7; 7.5; 8.5; 9.6; 10.7; 11.6; 12.5; 14.7; 15.4; 16.4; 17.5; 18.6; 19.11; 20.6; 21.13; 22.5; 23.10; 24.9; 25.7; 26.8; 28.4; 29.7; 30.6; 31.3; Haziran 1.10; 2.6; 3.4; 5.6; 6.8; 8.7; 11.7; 12.7; 13.9; 15.8; 16.6; 17.3; 19.6; 20.8; 21.10; 22.7; 23.6; 24.4; 25.9; 26.5; 27.11; 28.4; 29.6; Temmuz 1.5; 2.5; 3.7; 4.7; 5.7; 6.6; 7.8; 8.5; 9.5; 11.7; 12.6; 13.9; 14.8; 15.6; 16.8; 17.4; 18.10; 19.8; 20.8; 21.13; 22.9; 23.9; 24.8; 25.7; 27.11; 28.9; 29.7; 31.8; Ağustos 1.8; 2.6; 3.11; 4.7; 6.7; 7.7; 8.11; 9.7; 10.7; 11.9; 12.12; 13.6; 14.7; 15.7; 19.5; 20.9; 21.7; 22.7

İkiçay 1921 Haziran 9.1

İkinci Enternasyonal 1920 Kasım 1.8

İkinci Grup (Batı Cephesi) 1921 Ağustos 10.1

İkinci İnönü Savaşı ve Zaferi 1921 Mart 2.3; 4.3; 6.2; 9.1; 10.1; 11.5; 12.2; 14.3; 16.3; 17.4; 18.2; 19.2; 20.6; 21.11; 22.1; 23.1,2,8; 24.1,8; 25.1,8; 26.1,6; 27.1,7; 28.1,5,10; 29.1,6; 30.1,2,3,5,9; 31.1,4; Nisan 1.1,2,6,7; 2.1,2,3,10; 3.1,7; 4.1,2,9; 5.1,5,7; 6.1,7; 7.10; 8.2,5,8; 9.7; 11.2,7; 12.3,10; 13.2; 14.5; 15.6; 16.8; 18.1,6; 19.6; 20.1,3; 21.1; 25.5; 29.4; Mayıs 2.6; 4.2; 24.9; Haziran 3.4; 7.1; 8.7; 15.3; 16.6; 19.6; Temmuz 8.4

İkinci Kavaklıhan Savaşı 1920 Mayıs 17.5; 21.4
2. Kolordu (Türk) 1921 Ocak 18.5; 25.2; Şubat 2.3; 4.3; 6.2; Mart 1.10; Haziran 1.2; Temmuz 28.5; Ağustos 10.1; 15.1

2. Kolordu (Yunan) 1921 Ağustos 14.1; 19.1

İkinci Kuvaı Seyyare 1920 Eylül 10.2; 19.2; 23.1; 25.3; Aralık 30.6

İkinci Mercin Savaşı 1920 Ağustos 28.3

İkinci Meşrutiyet 1921 Temmuz 23.4

2. Süvari Birliği 1921 Ocak 14.1

2. Tümen 1920 Ekim 7.1

İkizkuyu Savaşı 1921 Ocak 18.5; 19.4

İktisat Bakanlığı 1920 Ağustos 10.8; 23.8; 1921 Mayıs 19.1

İl Tempo 1920 Aralık 7.9

İleri 1920 Nisan 23.13; 25.10; 30.6; Mayıs 1.10; 2.12; 3.10; 5.12; 7.5; 8.10; 9.10; 10.8; 11.12; 12.7; 13.10; 14.6; 15.6; 16.7; 17.10; 18.6; 19.8; 20.9; 21.9; 24.9; 30.8; 31.8; Haziran 2.5; 3.7; 4.7; 5.15; 6.6; 7.9; 11.6; 12.7; 13.7; 14.9; 15.11; 16.8; 17.11; 21.11; 22.6; 23.8; 26.6; 27.5; 28.8; 29.5; Temmuz 1.8; 3.10; 4.6; 7.7; 8.10; 9.9; 10.12; 11.8; 12.12; 13.8; 14.9; 15.7; 16.9; 17.11; 18.5; 19.12; 20.12; 22.10; 23.10; 25.8; 26.7; 27.9; 28.12; 29.9; 31.8; Ağustos 1.9; 2.6; 3.7; 4.11; 5.11; 6.7; 7.8; 8.7; 9.5; 10.13; 11.10; 12.9; 13.7; 14.8; 15.5,8; 16.9; 17.7; 18.6; 19.9; 20.7; 21.7; 22.7; 23.8; 26.8; Eylül 3.7; 5.8; 6.10; 7.9; 8.11; 11.4; 12.3; 13.9; 15.3; 18.7; 19.4; 24.6; 25.8; 30.10; Ekim 1.9; 3.4; 5.9; 6.7; 7.6; 8.4; 10.4; 11.6; 12.8; 13.7; 15.7; 16.6; 18.3; 19.7; 20.9; 21.11; 22.9; 23.10; 24.5; 27.8; 28.7; 29.5; 30.10; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 3.6; 4.10; 5.6; 6.7; 7.5; 8.11; 9.8; 10.6; 11.7; 12.6; 13.7; 15.7; 16.5; 17.8; 18.10; 19.8; 20.8; 21.6; 22.13; 24.7; 27.7; 28.8; 29.8; Aralık 2.8; 3.9; 4.8; 5.5; 6.9; 8.5; 9.12; 10.10; 15.10; 16.10; 17.7; 19.8; 21.5; 22.6; 23.5; 24.7; 25.7; 26.5; 27.7; 28.5; 1921 Ocak 2.8; 3.9; 4.4; 6.5; 10.6; 11.8; 12.10; 13.5; 14.9; 15.9; 16.6; 17.10; 18.11; 19.6; 20.10; 21.10; 22.10; 23.9; 24.7; 25.6; 26.7; 27.8; 28.8; 29.4; 30.9; 31.6; Şubat 1.11; 6.8; 7.7; 8.9; 9.8; 10.10; 11.6; 12.8; 13.3; 14.5; 15.8; 17.9; 21.11; 22.7; 23.7; 26.6; 27.6; 28.8; Mart 1.13; 2.10; 4.7; 5.7; 6.7; 7.6; 8.6; 9.7; 10.11; 11.8; 12.12; 14.7; 18.7; 19.13; 20.6; 22.9; 23.8; 24.8; 25.8; 26.6; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9; Nisan 1.7; 2.10; 3.7; 5.7; 6.7; 7.10; 8.8; 9.7; 10.5; 12.11; 13.13; 14.6; 16.11; 17.7; 19.6; 21.9; 24.8; 25.5; 26.6; 27.7; 28.6; 30.8; Mayıs 1.7; 2.6; 3.6; 4.4; 6.7; 7.5; 8.5; 9.6; 10.7; 11.6; 12.5; 13.6; 14.7; 15.4; 16.7; 18.6; 19.11; 20.6; 21.13; 24.9; 25.7; 26.8; 29.7; 30.6; 31.3; Haziran 1.10; 2.6; 4.4; 5.6; 6.8; 7.4; 8.7; 11.7; 13.9; 14.7; 15.8; 16.6; 17.3; 18.9; 19.6; 20.8; 21.10; 22.7

- İlhami 1921 Ocak 22.7
 İliou 1920 Aralık 23.4
 L'illustration 1921 Şubat 26.6
 İlmi Tetkikat Heyeti 1920 Ekim 11.4; Kasım 20.4; 22.10; Aralık 18.5
 İlyas Sami (Kalkavanoglu) 1920 Mayıs 19.5
 İlyasköyü 1920 Kasım 23.9
 İmalat-ı Harbiye 1920 Mayıs 11.10; 1921 Ocak 10.4
 İmperiali Marquis 1920 Kasım 11.4
 İmranlı 1921 Mart 5.1 ~ Ümraniye
 İmtiyaz 1920 Nisan 23.10; Mayıs 2.12; 30.1; Kasım 11.4; 22.5; 1921 Ocak 18.9; Mart 11.2; 12.3
 İnceleme Kurulu 1920 Haziran 10.6; 1921 Mart 10.11
 İnci 1920 Kasım 11.7
 İnebolu 1920 Eylül 3.4; 1921 Şubat 21.6; Nisan 6.5; 18.4; Haziran 1.3; 8.2; 9.1.2; 20.8; 30.2
 İnebolu Görüşmeleri 1921 Haziran 10.8; 13.1; 27.8; Temmuz 15.3
 İnebolu Vapuru 1921 Mayıs 18.2
 İnegöl 1920 Temmuz 8.1; 27.3; 28.2; Ağustos 20.1; Eylül 10.3; Ekim 6.6; 27.1; Kasım 10.6; 1921 Ocak 6.1; 14.1; 17.5; 23.7; Nisan 3.1; 4.1; 6.7; Temmuz 10.1
 İngilizler 1920 Nisan 24.2; 27.1; Mayıs 2.9; 8.10; 9.4; 19.6; Temmuz 23.9; Ağustos 7.9; 21.7; Kasım 19.1 Aralık 14.7; 1921 Ocak 2.7.8; 9.5; 18.6.7; Şubat 1.11; 17.9; Mart 31.4; Nisan 4.9; Mayıs 6.3; 14.3; 16.6; 21.13; 29.2; 31.3; Haziran 1.10; 3.5; 4.3; 5.6; 8.3; 14.1; 22.7; 26.5; Temmuz 2.3; 28.9; Ağustos 8.10; 9.7; 17.9
 İngiliz Akdeniz Orduları Başkumandanlığı 1920 Ağustos 28.8
 İngiliz Atina Elçiliği ~ Granville
 İngiliz Basını 1921 Ocak 30.9; Haziran 7.4; 20.8
 İngiliz Dışişleri Bakanlığı 1920 Temmuz 31.6; Aralık 29.2; 1921 Şubat 16.5; Nisan 18.8; 22.6; 30.4; 31.1; Temmuz 20.7; 21.9
 İngiliz Donanma Bakanlığı 1921 Haziran 16.2
 İngiliz Genel Karargâhı 1920 Kasım 9.7; Aralık 6.5; 1921 Ocak 12.5; 14.7; 18.6; Mart 2.1; Nisan 20.1
 İngiliz Genelkurmay Başkanlığı 1920 Aralık 7.6; 1921 Mayıs 26.3; Temmuz 7.6; Ağustos 5.6; 17.6
 İngiliz Himayesi 1920 Haziran 10.5; 18.7; Temmuz 16.5; 26.7; Ağustos 28.9; Eylül 20.2; Ekim 11.1; 1921 Mart 2.1; Nisan 27.7
 İngiliz Hindistan Bakanlığı 1920 Haziran 1.8; 1921 Nisan 8.5
 İngiliz Hükümeti 1920 Ekim 10.3; 1921 Ocak 20.4; Nisan 23.4; Mayıs 31.1; Haziran 9.7; 21.3
 İngiliz İstihbaratı 1921 Ocak 8.8; Mart 12.8; Mayıs 3.3
 İngiliz İlgalleri 1920 Nisan 23.4; Haziran 25.1.2; Temmuz 12.1; 13.2; 31.3; Ağustos 27.3; 1921 Nisan 9.2
 İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı 1920 Eylül 26.5
 İngiliz Kuvvetleri 1920 Nisan 23.11; Haziran 14.6; 27.4; Temmuz 12.2 Aralık 10.7; 1921 Mayıs 26.3
 İngiliz Muhipler Cemiyeti 1920 Temmuz 17.6; Ağustos 20.4; 23.6; Eylül 2.11; 25.8
 İngiliz Parlamentosu 1920 Ekim 24.5; Aralık 9.12; 22.6; 1921 Şubat 17.9; Haziran 16.2.6
 İngiliz Savaş Bakanlığı 1920 Ağustos 17.4; Aralık 10.7
 İngiliz Sömürgeler Bakanlığı 1921 Mayıs 5.7
 İngiliz Yüksek Komiserliği 1920 Ekim 9.7; 1921 Şubat 8.8 ~ Yüksek Komiserler
 İngiltere 1920 Nisan 26.7.13; Temmuz 10.11; 27.9; Kasım 5.6; 1921 Ocak 5.1.6; 13.1; 25.6; Mart 11.8; 19.7; Nisan 6.7; 20.3; 29.4; Mayıs 16.6; 23.2; 24.9; Haziran 3.4; 6.8; 14.6.7; 15.4.8; 16.6; 17.3; 23.6; Temmuz 10.6; 13.9; 14.6.8; Ağustos 2.6; 5.4; 20.3
 İnkılap Türkiyesi Şark Cephesi Kızıl Müfrezesi 1920 Ağustos 1.1
 İnkişaf-ı İçtimai Cemiyeti 1921 Ocak 12.9
 İnönü Motoru 1921 Mart 1.3
 İnönü Savaşı ~ Birinci İnönü Savaşı, İkinci İnönü Savaşı
 İntikam Taburu 1920 Haziran 3.6
 İntikam Tepesi 1921 Ocak 10.2
 İpsala 1920 Temmuz 22.2; 27.1
 İpsiz Recep 1920 Temmuz 25.1
 İradei Milliye 1920 Mayıs 6.16; 24.9
 İran 1920 Mayıs 24.9; Haziran 5.15; 8.7; Temmuz 19.4; Eylül 1.1; 9.4; Ekim 11.6; Kasım 14.7; Aralık 10.7; 1921 Ocak 17.10; Şubat 21.9; 26.4; 28.8; Nisan 22.7; Haziran 13.4; 27.1; Temmuz 6.6; Ağustos 10.7; 19.5
 İran Elçiliği 1921 Temmuz 24.7
 İran Bolşevik Adalet Fırkası 1920 Eylül 20.8
 İrfan Bey (Antep Mintika Kumandanı) 1920 Ağustos 10.4; 16.2
 İrfan Bey (Maliye Müsteşarı) 1921 Haziran 14.3
 İrlanda 1920 Kasım 13.7; Aralık 12.12; 16.10; 28.5; 1921 Şubat 11.6; Mart 11.8; 17.7; 22.9; Haziran 17.3; 20.8; Temmuz 5.5
 İrşat 1920 Eylül 16.7
 İrşat Encümeni 1920 Ağustos 14.6
 İsa Ruhi Paşa 1920 Eylül 2.11

İshak Refet 1920 Eylül 2.12
İskenderiye 1921 Haziran 1.10; 15.8
İskenderun 1920 Mayıs 15.3; Haziran 7.1
İslahiye 1920 Temmuz 6.3; Kasım 10.3; 13.1; 15.1
İslam Cemaati Teşkilatı 1920 Ekim 11.4
İslam Dünyası 1920 Nisan 26.7; 28.1; Mayıs 1.3; 4.8; 9.3; 13.10; Haziran 1.10; 11.5; Temmuz 19.12; 27.9; Ağustos 5.2; 12.9; 28.7.9; 30.6; Eylül 2.12; 14.4; 25.1; Ekim 10.4; 22.2; Kasım 5.4; 6.5; 27.4; Aralık 9.8; 14.2; 18.2; 1921 Mart 19.8; 22.9; Nisan 13.2; 20.2.3; 23.1; 25.4; 29.4; 30.8; Mayıs 2.6; Temmuz 9.1; 23.2; 25.7; 30.4; 31.8; Ağustos 3.7; 11.5
İslam Göçmenlere Yardım Derneği 1920 Aralık 19.7
İslam Gürcistanı 1920 Mayıs 4.8
İslam İhtilal Cemiyeti İttihadı 1920 Ağustos 20.5; Ekim 25.7; 1921 Mart 4.4; Nisan 12.7; 22.7; Temmuz 5.5; 16.5; 26.7
İslam Kongresi 1921 Şubat 1.3; Mart 11.8; 17.7; 18.5; 19.8; 21.11; 25.8; Mayıs 16.7; 21.13
İslam ve Slav 1920 Mayıs 12.7
İslamic News 1921 Haziran 16.6
İslamlık 1920 Mayıs 9.4; Temmuz 23.5; 29.9; Eylül 29.8; 1921 Ocak 22.2; Mart 2.10; 30.9; Mayıs 21.13; 28.4; Haziran 12.6
İsmail (Antep'te çocuk kahraman) 1920 Kasım 26.2
İsmail (Suikast Sanığı) 1920 Haziran 1.9
İsmail (Yüzbaşı) 1920 Mayıs 20.4
İsmail Ağa 1920 Aralık 7.5
İsmail Berkok 1920 Mayıs 2.11
İsmail Canpolat 1920 Kasım 24.4; 1921 Nisan 30.1
İsmail Cenani Bey 1920 Kasım 15.7
İsmail Ditsa 1921 Mayıs 3.4
İsmail Fazıl Paşa 1920 Mayıs 3.1; Haziran 6.1; 15.4; Ağustos 10.12; Eylül 26.6; Aralık 25.2; 1921 Şubat 6.8; Nisan 18.5
İsmail Habib (Sevük) 1920 Haziran 16.8; 27.5; 1921 Haziran 15.8; 21.10; 23.6; 26.5; 27.11; 28.4; 29.6; 30.7; Temmuz 3.7; 4.11; 5.7; 6.6; 9.5; 10.7; 11.7; 13.9; 14.8; 15.6; 19.10; 24.8; 25.8; Ağustos 7.7; 13.6; 15.7; 20.9; 21.7; 22.7
İsmail Hakkı (Akşam, Dergâh) 1921 Ocak 24.7; Nisan 15.11; Temmuz 13.8; Ağustos 20.9
İsmail Hakkı (Emekli Teğmen) 1921 Ocak 22.7
İsmail Hakkı (Türk Komünisti) 1920 Temmuz 19.4; 28.7; Eylül 7.3
İsmail Hakkı Bey (Amasya) 1920 Eylül 8.8
İsmail Hakkı Bey (Bolşevik Taburu Komutanı) 1921 Ocak 16.3
İsmail Hakkı Bey (Tutuklu) 1920 Nisan 23.12
İsmail Hakkı (Okday) 1920 Aralık 24.5

İsmail Hakkı Paşa 1921 Mart 22.6
İsmail Hakkı (Tekçe) 1920 Temmuz 18.2 ~ Hamit Tekçe
İsmail Hami 1920 Haziran 19.6; Temmuz 12.6; 20.8
İsmail Han 1920 Temmuz 4.2
İsmail Safa Bey 1920 Ağustos 1.5; 5.1; 10.6
İsmail Suphi (Soysallıoğlu) 1920 Temmuz 10.1; Eylül 25.2; Ekim 4.6; 11.4; Kasım 13.2; 18.1; 1921 Mayıs 6.1
İsmail Şükrü Efendi 1921 Haziran 15.8
İsmet Bey Müfrezesi 1920 Temmuz 24.1
İsmet (İnönü) 1920 Nisan 25.1; Mayıs 2.1; 3.1; 25.5; 27.5; 28.3; 29.1; 30.3; Haziran 6.1; 9.6; 15.4; 16.1; 20.2; Temmuz 3.2; 4.6; 8.3; 9.2; 12.3; Ağustos 16.1; 21.5; 27.1; 31.1; Eylül 1.3; 2.3; 6.2; 23.5; 25.2; 30.5; Ekim 9.3; 14.6; Kasım 8.2; 9.1.2; 10.1; 21.3; 23.5; 28.3; 29.5; 30.4; Aralık 4.2; 7.5; 9.6.9; 23.1; 24.2; 25.1; 26.1; 27.1; 28.1; 29.1; 31.1; 1921 Ocak 1.2; 6.1; 10.2; 12.1; 17.10; Şubat 17.6; Mart 1.3; 3.5; 12.12; 18.7; 19.3; 30.3.9; 31.1; Nisan 1.2; 5.7; 6.7; 7.10; 8.1.7; 13.12; 15.11; 21.9; Mayıs 3.1; 8.5; 9.6; 12.5; 19.4; 24.4; 30.6; Haziran 17.3; 30.1.7; Temmuz 2.5; 6.3; 10.2; 13.9; 17.2.4; 18.1.10; 19.8; 21.3; 22.1; 23.5; 25.7; Ağustos 4.7; 5.2; 9.3; 10.7; 16.3; 21.1
İsmet Paşa Nümune Mektebi 1921 Nisan 18.6
İspanya 1920 Aralık 23.5; 1921 Mart 13.8; Temmuz 28.7 Ağustos 15.7
İspartitos 1921 Nisan 14.6; Mayıs 21.13
İstanbul 1920 Mayıs 2.12; Haziran 3.7; 16.7; 26.5; Temmuz 11.6; 16.4; 17.2; 20.3; 29.8.9; Ağustos 1.8; 10.1; Eylül 3.5; 18.7; 23.13; Ekim 5.1; 11.6; 14.10; 21.11; Kasım 13.7; 28.8; Aralık 15.10; 1921 Ocak 10.6; 12.10; 22.10; 26.3; Şubat 7.5; 8.9; 9.4; 22.7; 28.1; Mart 9.1; 11.3.8; 12.12; 16.7; 24.4; 31.4; Nisan 5.7; 8.8; 22.2; 26.6; 30.6; 31.1; Haziran 10.2; 11.1; 16.2; 21.13; 22.8; 23.3; 26.8; Ağustos 1.4; 3.2; 6.7; 7.7; 12.10; 17.4.9; 20.9
İstanbul Belediyesi 1920 Nisan 25.6; Mayıs 25.10; 1921 Şubat 23.3; 24.3
İstanbul Hükümeti 1920 Nisan 24.2.12; 27.3; Mayıs 5.9; 6.10; 17.2; 24.3; Haziran 7.3; 14.3; 27.2; 28.8; Temmuz 20.3; Ağustos 7.7; 8.6; 17.4; 22.2; Eylül 2.12; 23.12; Ekim 9.1; 14.4; 16.10; 1921 Ocak 6.5; 25.1.5; 27.2; 31.2; Şubat 4.1; Mart 27.7; Haziran 12.3; Temmuz 3.2; Ağustos 19.3; 20.4 ~ Damat Ferit Hükümeti, Tevfik Paşa Hükümeti
İstanbul Muhafızlığı 1920 Mayıs 24.9
İstanbulinski 1920 Mayıs 21.7; Eylül 28.8; 1921

Nisan 7.4

İstanbul'un Yardımları 1921 Nisan 3.4; 5.7; 6.7; 7.10; 8.8; 10.5; 14.6; 16.11; 19.2.6; 21.9; 27.7; Mayıs 4.4; 6.7; 8.5; 22.4

İstikbal 1920 Ağustos 25.4; Eylül 1.7; 15.3; Ekim 6.7; 1921 Ocak 20.10; 26.7; Nisan 2.10; 5.7; 6.7; 7.10; 8.8; 13.13

İstiklal Grubu 1921 Mart 9.7

İstiklal Komitesi 1920 Eylül 14.2

İstiklal Madalyası 1920 Kasım 29.4

İstiklal Mahkemeleri 1920 Ağustos 18.3; Eylül 8.2; 9.6; 11.1; 18.2; 20.4; 22.1; 26.1; Ekim 2.4; 13.2; Kasım 9.2; 26.9; 1921 Şubat 17.1; 28.8; Mart 19.11; Ağustos 3.3; 7.1

İstiklal Marşı 1920 Ağustos 1.1; Ekim 25.11; 1921 Şubat 17.9; 21.11; 28.8; Mart 1.9; 2.5; 14.7; 18.7; 21.11; 26.6; Nisan 21.9

İsveç 1920 Nisan 26.11

İşçi(ler) 1920 Mayıs 1.1; 2.12; 4.8; 10.4; 15.4; 23.8; Ağustos 10.9; 11.9; 23.8; Kasım 1.8; 4.10; 18.8; 29.2.3; Aralık 9.2,12; 29.7; 31.4; 1921 Ocak 19.6; 20.10; 25.6; Şubat 4.7; Mart 15.4; 30.6; Nisan 18.3; 28.5; Mayıs 1.1.7; 2.2; 11.6; 13.6; 14.4; Haziran 2.6; 7.4; Ağustos 5.9 ~ Grev

İşçi gazetesi 1920 Mayıs 1.1

İşkence ve İşkence Davamı 1920 Aralık 15.3; 16.10; 24.7; 1921 Ocak 15.8; 16.6; Mayıs 4.4

İştirakçi Hilmi ~ Hüseyin Hilmi Bey

İtalya 1920 Temmuz 9.8; 10.11; 22.4; Ağustos 19.9; 25.3; Ekim 1.6; Kasım 2.5; 9.8; 11.4; 12.4; 1921 Şubat 11.6; 20.4; Mart 11.8; Nisan 5.5; Mayıs 15.3; Temmuz 10.6; 13.4; 31.7; Ağustos 11.9; 19.4

İtalyan(lar) 1920 Nisan 23.10; 24.2.7; 26.9; Haziran 8.6; 15.8; 21.3; 23.5; Temmuz 13.7; 29.8; Ağustos 9.4; 17.2; Eylül 28.5; Kasım 22.5; 26.7; Aralık 10.7; 22.4; 29.2; 1921 Şubat 5.7; Mart 22.9; Mayıs 14.3; 23.5; Haziran 1.1; 13.6; Temmuz 2.4; 5.1; 7.8; 14.6; Ağustos 1.4; 5.4; 17.8

İtalyan Basını 1921 Şubat 20.4; Mayıs 28.4; Temmuz 14.8; 31.8

İtalyan Hükümeti 1920 Mayıs 22.8; Haziran 9.9; Eylül 5.6; Kasım 29.6; Aralık 6.5; 1921 Ocak 18.8; 19.1; Haziran 26.3

İtalyan Kuvvetleri 1920 Nisan 23.11; Haziran 27.4; Eylül 22.7

İtalyan Yardımları 1920 Ağustos 28.8; Ekim 29.4; Kasım 3.5; 22.5; Aralık 30.8

İtalyan Yüksek Komiserliği 1920 Kasım 9.7; 22.12

İthalat - İhracat 1920 Mayıs 5.12; 10.5; Haziran 22.6; Eylül 20.4; 23.6.7; Kasım 17.6; 1921 Ocak 8.6; Şubat 3.8; Mart 11.8; Nisan 17.4;

Ağustos 3.10

İtibar-ı Milli Bankası 1921 Nisan 28.5; Temmuz 25.6

İtilaf Devletleri 1920 Nisan 23.10; Temmuz 11.6; Eylül 19.4; Kasım 19.8; 30.3; Aralık 2.2; 4.8; 9.4,12; 10.6; 21.5; 1921 Ocak 7.6; 12.10; 17.4; Şubat 1.6; 6.8; 11.6; 21.1; Mart 13.8; 17.2; Nisan 8.8; 26.5; 28.6; Haziran 16.6; 23.5; Temmuz 3.2

İtilaf Kuvvetleri 1920 Haziran 17.2

L'Étronsigeant 1920 Mayıs 26.7

İttihad-ı Milli Cemiyeti 1920 Kasım 30.8; Aralık 1.6

İttihatçı(lar) 1920 Temmuz 19.12; Ağustos 4.1; 11.10; 12.7; Eylül 2.12; 14.7; Ekim 25.11; Kasım 5.3; 8.10; Aralık 10.7; 1921 Mart 13.5; 20.5; Nisan 16.6; 26.4; Mayıs 10.2; 16.5; 17.1; 20.5; 21.7; 24.4; 27.2.3,4; Haziran 4.1; 8.5; Temmuz 4.7; 16.5; 19.6; 26.7

İttihat ve Terakki 1920 Haziran 16.8; 17.11; 21.11; 23.8; 28.8; Ağustos 11.10; Ekim 7.6; Kasım 30.10; 1921 Şubat 19.7; Nisan 11.7; 26.4; Haziran 14.7; Temmuz 26.7; Ağustos 8.11

İvrindi 1920 Temmuz 7.1

İzmir 1920 Nisan 29.10; 30.6; Mayıs 4.8; 5.12; 9.10; 13.10; 15.5; 16.7; 23.7; Haziran 1.10; 16.8; Temmuz 20.3,12; Ağustos 10.1; 12.3; 14.7; Eylül 3.3; 12.3; Ekim 5.9; 9.5; 12.9; Aralık 15.8; 30.8; 1921 Ocak 7.5,6; 25.2; Şubat 18.3; 22.7; 24.1; 25.1; 26.3; 27.6; 28.8; Mart 2.1,10; 4.2,7; 10.1.3,11; 11.3; 12.1.3; 13.8; 15.9; Nisan 9.7; 12.11; 14.6 16.11; Mayıs 14.7; 15.4; 16.7; Haziran 9.7; 12.1; 15.8; 18.1; 19.6; 22.7; 26.5; 27.8; 29.6; Temmuz 7.8; Ağustos 4.7; 14.7

İzmir Cephesi 1920 Ekim 28.7; Aralık 17.4; 24.7

İzmir Yunan İdaresi 1920 Ağustos 12.3; Ekim 12.4; 19.6; Kasım 17.7; Aralık 16.10; 29.5; 1921 Şubat 12.3; 18.3; Mart 13.7; Nisan 21.5

İzmir Tümeni (İzmir Kolordusu) 1920 Temmuz 17.1; 19.11; 20.1; Ekim 25.2; 1921 Ocak 4.1

İzmir'e Doğru 1920 Nisan 25.10; 28.9; Mayıs 2.12; 5.12; 9.10; 12.7; 16.7; 26.7; 30.8; Haziran 9.10; 13.7; 16.8; 26.6; 27.5

İzmit 1920 Mayıs 29.2; Haziran 10.5; 15.1; 17.3; Temmuz 6.1; Ekim 16.5; 1921 Nisan 6.6; 9.2; 28.3; Haziran 27.3; 28.1; 29.1.6; 30.7; Temmuz 1.5; 10.4; Ağustos 21.3

İzmit ve Havalisi Fevkalade Komutanlığı 1920 Nisan 29.3; Mayıs 21.2

İzmit ve Havalisi Kolordu Komutanlığı 1920 Mayıs 21.3

İznik 1920 Temmuz 12.1; Eylül 25.7; Ekim 2.3; 6.6; 25.2; 29.3; Kasım 25.3; 28.7; Aralık 2.8

İznik Cephesi 1920 Temmuz 1.1
İzoli Aşireti 1921 Mart 17.2
İzvestiya 1920 Eylül 28.8; Kasım 24.7 Aralık 14.9;
 1921- Mart 3.5; Nisan 6.7
İzzet (Mahkûm) 1921 Mayıs 23.1
İzzet (Trabzon Mebusu) 1920 Mayıs 6.5
İzzet Bey (İsyancı) 1921 Mart 27.5
İzzet Paşa (Mareşal) 1920 Haziran 5.9; Temmuz
 6.9; Ekim 21.2; 22.9; 26.1; 29.5; 30.10; Kasım
 1.8; 4.1; 5.6; 6.7; 7.5; 9.4; 22.1; 23.2; 26.8; Ara-
 lık 3.1; 5.1; 6.1; 8.5; 9.8; 30.1.9; 1921 Şubat
 14.5; Mart 5.3; 7.3; 19.1.13; 20.3; 21.11; 22.9;
 Nisan 8.8; 26.4; Haziran 12.3; 15.2.7.8; 19.1;
 29.3; Temmuz 6.5; 7.4; 25.7; 26.4; 30.6; Ağus-
 tos 2.4; 5.7; 7.7; 20.3.4
İzzettin (Çağlar) 1920 Temmuz 29.3; Ekim 16.2;
 1921 Mayıs 4.1

— J —

Jamanak 1920 Kasım 21.6
Jandarma 1920 Nisan 27.3; Haziran 1.4; 7.3; Ekim
 30.8; 1921 Şubat 10.7; 28.3; Mart 10.10; Ma-
 yıs 13.6
Japonya 1920 Nisan 23.7; 1921 Ocak 5.6; Şubat
 25.3; Mart 21.11; Nisan 15.10; 16.11; 18.7; Ma-
 yıs 4.4; 5.9; 14.3; 18.9; Temmuz 3.7; 10.6
Jordania, Neo 1921 Şubat 17.2
Le Journal 1920 Haziran 16.8; Eylül 2.12; Kasım
 28.8; 1921 Ağustos 14.7
Journal Des Dépats 1920 Mayıs 9.10; 1921 Hazi-
 ran 14.4; 28.4; Temmuz 21.13
Journal d'Orient 1920 Ağustos 15.8; Ekim 8.4; 9.8;
 20.9; Kasım 12.6; 1921 Şubat 25.3; Nisan
 13.13
Jurdani 1921 Ocak 20.3

— K —

Kadınlar, Kadın Hareketleri 1920 Nisan 26.5; Ha-
 ziran 15.11; 16.8; Temmuz 23.10; 26.7; Eylül
 7.3; 20.8; 29.9; Kasım 15.7; Aralık 17.4; 29.6;
 1921 Şubat 6.8; 7.7; 11.6; 23.7; Mart 22.8; 25.6;
 31.4; Nisan 3.7; 13.6; 18.8; 19.6; 21.9; 23.8; Ma-
 yıs 25.7; Haziran 2.6; 3.4; 6.8; Temmuz 5.7;
 Ağustos 22.7
Kadınhanı 1921 Ağustos 21.3
Kadınlar Dünyası 1921 Mayıs 5.9
Kadirli (Kara) (Adana) 1920 Haziran 2.1
Kadri Bey 1921 Nisan 30.1
Kadri Efendi 1920 Haziran 1.7
Kadriye (Adapazarı) 1921 Mart 27.2
Kafkas Federasyonu 1920 Kasım 30.3; Aralık 2.2;

1921 Şubat 16.3; Mart 4.2; Nisan 23.5; Ha-
 ziran 7.4; Temmuz 6.4
Kafkas Konfederasyonu 1921 Ocak 20.3
Kafkas Teali Cemiyeti 1920 Eylül 2.11
Kafkasya 1920 Mayıs 14.6; 17.2; Temmuz 15.3;
 Ağustos 11.3; Ekim 5.3; 9.4; 13.7; 19.8; 25.6;
 1921 Şubat 15.7; 19.6; Mart 8.2; 28.10; Ma-
 yıs 1.7; 23.3; Haziran 27.1
Kaftancıoğlu 1921 Mart 1.6
Kağuzman 1920 Ekim 1.2
Kâhta 1921 Mart 24.3
Kâhyaoglu Çiftliği 1920 Haziran 12.3; Temmuz
 16.2
Kaklamanos 1920 Kasım 3.5
Kalem 1921 Mayıs 21.13
Kalogeropoulos, Nicholas 1921 Şubat 5.3; 6.3; 16.4;
 18.3; 21.2; 26.3; Mart 4.3; 6.1
Kalmuk Cumhuriyeti 1920 Eylül 1.1
Kaman Köyü 1920 Mayıs 14.2
Kamanef 1920 Eylül 28.4; Ekim 1.4
Kamber Efendi 1920 Kasım 6.6
Kâmil (İrtibat Subayı) 1920 Mayıs 6.1
Kâmil Efendi (Kurye Subayı) 1920 Eylül 3.6
Kâmil Paşa (Şeyh Şamil'in Oğlu) 1920 Temmuz
 13.5
Kandıra 1920 Mayıs 13.4; Temmuz 25.1; 26.4; 31.3;
 Ağustos 27.3; 1921 Nisan 16.9; 26.3; 29.3; Ha-
 ziran 21.1
Kandıra Taburu 1920 Temmuz 25.1
Kanelepulos 1921 Şubat 9.6
Kangal 1920 Mayıs 3.9; 1921 Mart 24.3
Kanlıgeçit Savaşı 1920 Kasım 1.2
Kanlıpınar 1921 Temmuz 21.1
Kapitalizm 1920 Temmuz 19.4; 20.12; Eylül 13.1;
 1921 Mayıs 1.1; Temmuz 21.4
Kapaklı Köyü 1921 Mayıs 1.3; 16.4
Kapitülasyonlar 1920 Mayıs 16.7; Temmuz 8.7;
 Ağustos 9.5; 10.1; 1921 Şubat 25.1; Nisan
 12.10
Kaplan Naci 1921 Ocak 5.1
Kara Hasan 1920 Mayıs 28.2
Kara Kemal 1920 Kasım 24.4; 1921 Haziran 15.2
Karaağaç 1920 Ekim 16.3; 18.2; 1921 Ocak 14.1
Karabağ 1920 Haziran 9.7; Ağustos 10.10
Karabekir, Kâzım 1920 Nisan 23.2.9; 25.7.10; 26.3;
 28.6.8; Mayıs 1.8; 2.9; 3.6; 5.5; 6.1.2; 7.5; 9.7;
 16.4; 22.6; 23.6; 26.5; 30.2; Haziran 4.1; 10.8;
 12.5; 13.2; 20.4; 21.6; 22.3; 23.3; 24.6; Tem-
 muz 22.8; 23.9; 29.5; Ağustos 3.3.7; 4.4; 6.7;
 8.4; 11.3; 15.2; 17.2; 27.4; 30.6; Eylül 1.4; 2.10;
 3.2; 6.6; 12.2; 13.4.6; 14.4; 15.1; 18.5; 22.3;
 23.10; 28.2; Ekim 1.2; 2.2; 7.1; 16.4; 20.1; 22.3;
 24.2; 30.1.2; 31.1; Kasım 1.1; 2.1; 7.1; 9.3;

- 10.11; 15.7; 22.8; 30.1; Aralık 2/3.1; 9.9; 13.6; 14.6; 18.5; 1921 Ocak 3.2; 11.3; 14.4; 21.10; 22.2; 23.10; 28.8; Şubat 16.3; 20.2; Mart 2.5; 7.2; 12.12.; 15.6; 22.4; 27.4; Nisan 6.3; 11.4.5; 27.4; Mayıs 5.2; 22.3; 24.4; 26.1.2; Haziran 4.4; 8.5; 9.3.4; 12.4; 27.5; Temmuz 11.4; 20.5; Ağustos 10.2; 15.7; 21.2
- Karabiga** 1920 Nisan 23.10
- Karacaali Köyü** 1921 Nisan 16.3; Mayıs 15.1
- Karacabey** 1920 Temmuz 1.1; 2.1
- Karadeniz** 1921 Haziran 17.2
- Karadirlik Savaşı** 1920 Ekim 22.4
- Karagöz** 1920 Nisan 24.18; 28.9; Mayıs 1.10; 8.10; 12.7; 15.6; 19.8; 22.9; 29.4; Haziran 5.15; 9.10; 12.7; 16.8; 19.7; 23.8; 26.6; 30.7; Temmuz 2.8; 10.12; 14.9; 24.8; 28.12; 31.8; Ağustos 4.11; 11.10; 14.8; 21.7; Eylül 1.7; 4.10; 8.11; 11.4; 15.3; 18.7; 22.7; 25.8; Ekim 2.9; 6.7; 16.6; 23.10; 27.8; 30.10; Kasım 3.6; 6.7; 11.7; 13.7; 17.8; Aralık 1.7; 4.8; 7.9; 8.5; 11.5; 15.10; 18.7; 25.7; 29.7; 1921 Ocak 1.6; 5.6; 8.9; 12.10; 15.9; 19.6; 22.10; 26.7; 29.4; Şubat 1.11; 5.9; 9.8; 11.8; 16.7; 19.7; 23.7; 26.6; Mart 2.10; 5.7; 9.7; 19.13; 23.8; 26.6; 30.9; Nisan 2.10; 6.7; 9.7; 13.13; 16.11; 20.3; 23.8; 27.7; 30.8; Mayıs 4.4; 7.5; 11.6; 14.7; 18.6; 21.13; 25.7; 28.4; Haziran 3.4; 8.7; 15.8; 18.9; 22.7; 25.9; 29.6; Temmuz 2.5; 6.6; 9.5; 13.9; 16.8; 20.8; 23.6.9; 27.11; 30.9; Ağustos 3.11; 6.7; 10.7; 13.6; 20.9
- Karahacip Köyü** 1920 Haziran 19.2
- Karaballı** 1920 Ağustos 28.1; 1921 Ocak 14.1; 20.6
- Karahan** 1920 Temmuz 24.2; Ağustos 4.3; 13.1; Kasım 4.5; 1921 Ocak 4.3; 11.7; 12.7; Nisan 16.6; Mayıs 5.2; 26.2
- Karakeçili Arif Kuvvetleri** 1920 Nisan 24.4; 26.6; 29.3; Mayıs 1.4
- Karakeçili Birliği** 1920 Kasım 17.5
- Karaman** 1920 Ekim 8.1
- Karamürsel** 1920 Mayıs 20.1; 25.2; Temmuz 1.9; 11.1; 18.1; Ağustos 6.4; 11.8; Ekim 25.2; Kasım 2.2; 1921 Nisan 3.1; 10.5; Temmuz 1.5; 2.5; 3.7; 4.2; 6.6
- Karaoğuz, Tahir** 1920 Aralık 20.7; 1921 Haziran 1.10
- Karapınar Köyü** 1920 Ekim 28.4
- Karatay** 1920 Haziran 26.4
- Karayılan** 1920 Mayıs 23.2
- Kardeş Birliği** 1921 Ağustos 22.7
- Kars** 1920 Mayıs 11.9; Ekim 20.9; 24.2; 30.1; Kasım 1.8; 2.1; 9.8; 10.6; 12.6; Aralık 13.3; 1921 Şubat 10.10; 26.2; Mart 7.2; Mayıs 23.3; Temmuz 7.3; Ağustos 11.6
- Kars Konferansı** 1921 Haziran 14.5; Temmuz 1.1; 31.3; Ağustos 20.8;
- Karzak Süleyman Paşa** 1920 Ekim 21.10
- Kasakçıyef** 1920 Mayıs 16.7
- Kasap Osman (Yarbay)** 1920 Ekim 9.2; 12.1
- Kastamonu** 1920 Nisan 28.5.9; 30.6; Temmuz 8.5; 22.6; Ağustos 5.3; 6.1; 16.5; Eylül 5.2; 18.2; Aralık 3.6; 30.4; 1921 Mart 15.8; Nisan 2.1; 3.7; 8.2; 24.8; Mayıs 5.4; Haziran 28.4; Temmuz 9.5; 18.10; 27.9; Ağustos 22.2
- Kastamonu Gençler Kulübü** 1920 Kasım 16.4; 1921 Ocak 1.5; Mayıs 11.3; Haziran 15.8
- Kastamonu İstiklal Mahkemesi** 1920 Ekim 10.3; 12.1; 18.3; Kasım 6.2; 15.7; 22.13; 30.9; 1921 Ocak 24.7; Şubat 3.4.8; 21.10; 28.8; Mart 2.8; 19.11; Temmuz 23.2; Ağustos 10.5; 13.6; 17.3; 21.7
- Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** 1920 Ağustos 5.3; 6.1
- Kastamonu Valiliği** 1920 Nisan 29.3; Kasım 10.5; 1921 Mayıs 8.2; Ağustos 3.9
- Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığı** 1920 Eylül 22.6; 1921 Ağustos 1.7
- Katırlı Köyü** 1921 Mayıs 14.3
- Katil Mustafa** 1920 Eylül 23.1
- Katolik(ler)** 1920 Aralık 14.5; 1921 Temmuz 3.1
- Kavak** 1921 Nisan 6.5; Temmuz 18.8
- Kaya (Muhtar)** 1921 Mayıs 11.5
- Kaynarca** 1921 Nisan 30.4; Mayıs 3.4
- Kayseri** 1920 Nisan 27.4; Haziran 8.2; Eylül 21.1; 1921 Nisan 6.5; Temmuz 23.2; 24.1; Ağustos 22.3
- Kayseri İntikam Alayı** 1920 Haziran 8.3; Temmuz 26.4; Ağustos 2.6
- Kazah** 1920 Kasım 29.1
- Kazakistan** 1920 Eylül 1.1
- Kâzım Bey (Adliye Nazırı)** 1921 Ağustos 19.3
- Kâzım Bey (Roma Eski Elçisi)** 1920 Kasım 15.7
- Kâzım Bey (Öğüt Kurulundan)** 1920 Nisan 23.3
- Kâzım (Dirik) (Albay)** 1920 Eylül 28.2; Ekim 6.4; 23.5; Kasım 13.5; 30.1; 1921 Şubat 16.3; Mart 9.4; 13.3; 17.1; 18.1; 21.3; 27.4; 28.3; Nisan 7.6; Mayıs 11.6
- Kâzım (İnanç) (Diyarbakırlı)** 1920 Ağustos 12.4; 17.7
- Kâzım Hüsnü Bey (Mebus)** 1920 Ekim 20.4; 23.1; 24.3; Aralık 6.7
- Kâzım Nami (Duru)** 1920 Temmuz 31.8; 1921 Haziran 20.6
- Kâzım (Orbay) (Doğu Cephesi Kurmay Başkanı)** 1920 Mayıs 2.10; 1921 Haziran 4.1; 10.6
- Kâzım (Özalp) (61. Tümen Komutanı)** 1920 Haziran 24.3; Temmuz 5.1; Aralık 4.2; 7.5; 13.1; 14.4; 15.1; 16.1; 28.8; 1921 Şubat 15.1; 16.6;

- Haziran 15.2
Kâzım Paşa (Divanîharb Başkanı) 1920 Mayıs 3.10
Kefergani 1920 Temmuz 3.8
Kemah 1921 Mart 8.3; Mayıs 10.4
Kemal (Yüzbaşı) 1920 Kasım 9.4; 12.2; 22.1
Kemal (Suikast Sanığı) 1920 Haziran 1.9
Kemal Bey (Jandarma Umum Kumandanı) 1921 Temmuz 15
Kemal Bey (Polis Müfettişi) 1920 Haziran 2.1
Kemal Cenani Bey 1921 Temmuz 24.4
Kemal (Kusun) 1920 Mayıs 12.4
Kemalet Ragıp 1920 Mayıs 20.4
Kemalettin Kâmi (Kamu) 1921 Haziran 20.8
Kemalettin Sami Bey (Albay) 1921 Mayıs 4.1
Kemalistler 1920 Ağustos 31.6; Eylül 30.10; Ekim 3.4; 20.9; Kasım 5.6; 11.7; 30.3; Aralık 7.6; 10.5.7; 24.5; 1921 Ocak 7.9; 12.5; Şubat 9.3.4; 15.7; Nisan 5.5; 12.10; 13.9; Mayıs 10.6; 25.4; Haziran 3.1; 7.1; 8.5; 11.3; 15.7; Temmuz 4.1; 8.3; 19.4; 21.7; 24.6; 25.2; Ağustos 6.3
Kenerli Köyü 1921 Nisan 9.3
Kepsut 1920 Haziran 30.1
Kerim Refik 1921 Ağustos 22.7
Kerimi Grubu 1921 Mart 2.9
Kerr, M. 1921 Mart 1.6
Keskin 1921 Haziran 29.1; Temmuz 28.2
Keşan 1920 Temmuz 22.2; 30.4
Kevkep 1921 Şubat 2.10; Mart 10.11; 25.8; 31.4; Nisan 2.10; 7.10; 11.7; 14.6; 18.9; Mayıs 8.5; 21.13
Khatıryan 1920 Temmuz 4.4
Kıbrıs 1920 Ağustos 1.8; Ekim 26.8; Kasım 11.4; 27.2; 1921 Mayıs 17.5
Kılıç Ali 1920 Nisan 26.5; Mayıs 2.6; 5.3; 8.4; 10.3; Haziran 1.3; 3.3; 7.4; 8.1; 11.2; 21.1; Ağustos 16.2; Eylül 14.3; 23.1; Şubat 13.1; 14.1
Kılık (Giyim) 1920 Nisan 29.1; Kasım 15.3; 1921 Şubat 17.9
Kılış Vapuru 1921 Haziran 9.1; Temmuz 30.2
Kılı Hüseyin Efe Çetesi 1921 Ağustos 22.4
Kırgız(lar) 1920 Nisan 25.7; Mayıs 8.10
Kırgız Dağı 1921 Temmuz 21.1
Kırgızistan 1920 Eylül 1.1
Kırım 1920 Ağustos 18.6; Eylül 1.1; 31.4; Kasım 10.4; 13.7; 14.8; 15.7; 17.8; 19.8
Kırkağaç 1920 Haziran 23.1; 24.1
41. Tümen 1921 Haziran 11.2
Kırklareli 1920 Temmuz 24.1; 26.1; 28.1,12
47. Piyade Alayı 1921 Nisan 16.2
Kırmızı Müfreze 1920 Ağustos 5.2
Kırşehir 1920 Eylül 9.1; Aralık 2.6; 1921 Nisan 6.5; Ağustos 20.6
Kızanlık 1921 Temmuz 17.4
Kızıl Bayrak 1920 Aralık 19.8
Kızıl Şark 1920 Mayıs 15.6
Kızılcalı Halit Müfrezesi 1921 Nisan 16.9
Kızıllar Köyü 1921 Nisan 11.1
Kızılcahamam Birliği 1920 Mayıs 6.3
Kızıldordu 1920 Nisan 24.17; 26.3; 27.5; 28.3; Mayıs 3.7; 4.8; 20.7; Haziran 9.7; 22.8; 23.5; 29.9; Ağustos 4.4; 10.13; 15.3; 16.8; Eylül 27.4; Ekim 31.4; Kasım 5.5; 10.4; Aralık 3.2; 1921 Şubat 11.1; 14.5; 20.1; Mart 1.8; 2.5; 4.1; 6.1; 17.7; Mayıs 25.2; Temmuz 20.5.8; 30.9
Kızılyar Çiftliği 1920 Nisan 23.5
Kiev 1920 Mayıs 6.14
Kikli Bucağı 1921 Ocak 17.8
Kilikya 1920 Haziran 13.4; 23.8; 24.9; Temmuz 28.8; Aralık 13.6; 1921 Şubat 8.7; 21.1; 25.3; 26.2; Mart 2.10; 16.7; 19.6,13; 28.10; Mayıs 25.7; Haziran 5.4; 12.7; 15.8
Kilikya Cephesi 1920 Mayıs 1.3 ~ Adana Cephesi
Kilikya Cumhuriyeti Hükûmeti 1920 Ağustos 5.5
Kilikya-Mezopotamya Cumhuriyeti 1920 Ağustos 5.5
Kilis 1920 Ağustos 7.3
Kiraz Hamdi Paşa 1920 Mayıs 20.1; Temmuz 17.6; 31.2
Kirazlık Köyü 1921 Nisan 12.2
Kirmasti 1920 Temmuz 2.1; 9.9; Ağustos 11.2; 1921 Şubat 6.4
Krov, S.M. 1920 Mayıs 4.6; Haziran 2.4
Kiryako, Hacı 1921 Mart 26.2
Kitschev 1921 Temmuz 22.4
Kiyef 1920 Ekim 26.9
Kocaali Kumandanlığı 1921 Ocak 21.6
Kocaali Müfrezesi 1921 Temmuz 4.2
Koçhisar 1920 Ekim 14.9
Koçkiri İsyanı 1920 Ekim 1.1; Kasım 15.2; 18.7; 1921 Şubat 13.1; 14.3; Mart 5.1; 6.3; 8.3; 10.5; 11.6; 12.6; 14.1; 15.3; 18.3; 19.10; 21.6; 26.3.6; 29.3; Nisan 3.3; 4.7; 5.6; 6.2; 8.7; 10.2; 11.3; 12.4; 13.3; 15.1; 16.1; 17.1.7; 18.2; 19.1; 27.1; 29.1; Mayıs 21.8; 24.1; Haziran 6.6; 11.7; 17.1; Temmuz 5.2; 14.5; 29.3; Ağustos 11.2; 17.7
Kofçaz 1920 Temmuz 24.1
Kofidi 1921 Şubat 21.8
Kolçak 1920 Nisan 25.7
Komünist, Komünizm 1920 Temmuz 6.10; 11.7; Ağustos 11.10; Eylül 7.7; 10.4; 14.5; 16.1; 21.7; Ekim 3.4; 6.7; 9.8; 12.8; 16.6; 26.2; 31.3; Kasım 4.9; 9.8; 22.10; Aralık 18.5; 23.5; 31.4; 1921 Ocak 1.6; 3.1.2; 7.4; 8.3; 13.4; 22.2; 28.2; Şubat 3.2; 4.5; 5.2; 17.9; 26.5; Mart 4.4; 6.7; 28.10; Nisan 11.6; Mayıs 1.1; 6.1; 21.13; 22.3;

- 25.2; 31.3; Haziran 2.6; Temmuz 12.4
Komünist gazetesi 1920 Kasım 1.8; 5.6; 11.7; 15.7; 1921 Ocak 15.9
Kondilis 1920 Kasım 22.4; 1921 Ağustos 19.1
Konferans(lar)
 Spa 1920 Temmuz 5.4
 Paris 1921 Ocak 24.6
 Londra 1921 Mart 21.1
Konstantin (Yunan Kralı) 1920 Ağustos 25.4; Kasım 3.5,6; 5.6; 8.11; 14.3; 23.7,11; 24.6; 25.11; 27.5; Aralık 1.7; 2.8; 3.5; 4.3.8; 5.2; 8.5; 9.4,12; 10.10; 13.6; 14.9; 16.6,10; 18.3,7; 19.1; 21.5; 22.6; 23.5; 28.5; 1921 Ocak 2.8; 5.3; 6.5; 10.6; Şubat 3.8; 15.8; Mart 10.11; 11.8; 19.2; 22.7,9; 30.2; Nisan 11.2; 15.11; 16.11; 23.8; Mayıs 8.5; 13.6; 14.7; 27.4; Haziran 3.4; 4.4; 9.10; 10.2; 11.1; 12.1; 13.5,9; 14.7; 16.2,4; 17.3; 19.6; 20.8; 21.10; 22.7; 25.9; 27.4,11; 28.4; Temmuz 5.7; 6.6; 13.9; 18.3; 19.3; 21.13; 23.3,5,9; 24.3; 27.11; 28.1 30.1,9; 31.1; Ağustos 3.11; 4.7; 6.7; 15.1
Konstantinidia, Kosti 1920 Mayıs 17.9
Konstantinos, Guvelis 1921 Ocak 31.3
Konut Sorunu 1920 Aralık 25.2; 1921 Nisan 19.6
Konya 1920 Nisan 24.18; Mayıs 5.4; 6.3; 18.6; Ağustos 2.6; 3.1; 4.5; 7.1; Eylül 3.5; 25.11; Aralık 10.8; 1921 Ocak 14.2; Nisan 8.2; 12.11; Temmuz 27.8; Ağustos 11.9; 21.3
Konya Ayaklanması 1920 Eylül 3.5; Ekim 2.1; 3.1; 4.1; 5.2; 6.1; 8.1; 9.2,8; 10.1; 15.3; 16.3; 18.2,3; 19.2; 21.8; 23.1; 25.11; Kasım 2.7; 4.4; 6.7; 9.8; 14.8; 15.4; 22.6; Aralık 1.4; 10.10; 1921 Mayıs 24.9; 30.2; Temmuz 14.8; Ağustos 14.6
Konya İstiklal Mahkemesi 1920 Ekim 20.4; Kasım 8.11; 15.4; 16.5; Aralık 6.7; 23.5; 1921 Mart 19.11; Temmuz 23.2; Ağustos 11.4; 12.6; 14.6
Konya Kongresi 1920 Nisan 24.8
Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 Nisan 24.8
Konya Valiliği 1920 Temmuz 12.6; Ağustos 10.5; Kasım 1.4
Korkmazof, Celal 1920 Eylül 18.4; 28.4; 1921 Şubat 26.1; Mart 16.1
Kornilof Kruvazörü 1920 Kasım 19.4
Kovanbaşı Savaşı 1920 Ekim 11.2
Kozan 1920 Haziran 2.1; 1921 Mayıs 20.1
Köprühisar 1921 Temmuz 24.2
Köprülüzade Fuat 1920 Temmuz 8.10; Eylül 16.7; 1921 Haziran 19.6
Köy Hocası 1921 Nisan 25.3; Mayıs 9.2; Ağustos 11.9
Köylü(ler) 1920 Mayıs 3.2; 12.2; Haziran 27.2; Temmuz 12.12; Ağustos 7.6; Eylül 27.4; Ekim 11.3; 21.7; 22.3; Kasım 29.3; Aralık 6.9; 11.4; 19.8; 21.5; 1921 Ocak 13.4,5; 15.9; Şubat 5.6; 28.5; Mart 19.11; Nisan 13.13; Haziran 17.3; Temmuz 4.11; 5.7; 18.10; 24.6; 31.8
Köylü gazetesi 1921 Şubat 24.6; Haziran 4.4
Krasin 1920 Mayıs 31.4
Kronos 1921 Ocak 10.6
Kruvişin 1920 Kasım 13.3
Krva Dö La (General) 1920 Ağustos 23.8
Kaenefon 1921 Nisan 13.7
Kuban 1920 Eylül 1.1
Kula 1920 Haziran 28.1; Temmuz 24.1
Kun, Bela 1920 Eylül 4.3; 6.3
Kurbanbaba Tepesi 1920 Mayıs 2.6
Kurttepe 1920 Eylül 25.7
Kuruçay 1921 Mart 13.1; 29.3
Kuşçubaşı Eşref 1921 Mart 4.7
Kuvayı İnzibatiye 1920 Nisan 23.13; 24.18; 25.10; 27.3; 29.2; Mayıs 1.10; 2.9; 5.7; 7.5; 8.3; 9.5,10; 12.2; 19.3; 20.1; 27.5; Haziran 5.4; 6.5; 7.6; 10.4; 14.2; 15.1; 17.3; 25.7; 30.4; Ağustos 8.6; Ekim 5.7; 12.6; 1921 Haziran 22.5
Kuvayı Milliye 1920 Nisan 24.5,12; 26.10,13; 27.3,9; 28.5; 29.1,4,10; 30.6; Mayıs 1.3,7,10; 2.6,12; 3.4,10; 4.8; 5.2,12; 6.6,16; 9.2; 15.1,3; 16.1,3; 19.4,8; 20.9; 21.4; 23.2,6; 27.4; 29.4; 31.8; Haziran 1.7; 5.4; 6.3; 10.2; 15.11; 17.2,11; 21.5,9,11; 26.4,6; 27.3; 28.3,5; 30.1,3,7; Temmuz 2.6; 3.8; 5.9; 6.3; 7.7; 8.10; 9.4,9; 11.3,8; 15.7; 16.2; 18.3; 19.1; 20.12; 22.3; 23.10; 27.5; 28.12; 29.4; Ağustos 5.1,11; 6.3; 14.2; 16.2; 18.1; 19.1,9; 20.1; 21.2; 25.1; 28.7; Eylül 3.3; 9.7; 13.9; 21.5; 27.4; 29.9; 30.10; Ekim 10.4; 11.6; 16.6; 26.7; 30.10; 31.6; Kasım 5.6; 9.5; 20.1; Aralık 9.7; 16.10; 20.7; 28.5; 1921 Ocak 16.6; 18.11; 25.6; 27.8; 29.4; Şubat 1.11; 9.8; 19.7; 21.2; 22.7; Mart 12.12; 22.9; 30.8; Nisan 1.7; 16.4; 24.1; 29.4; 30.2; Mayıs 8.5; 10.3; 11.6; 25.7; Haziran 8.3; 23.6; 29.6
Kuvayı Seyyare 1920 Haziran 20.2; 23.2; 25.6; Temmuz 19.6; Ekim 25.1; Kasım 14.2; 17.5; 20.3; 22.13; 22/23.2; 23.5; 27.1; 29.5; Aralık 4.2; 7.5; 8.1; 9.6; 12.2,3,4; 13.1,2; 14.4; 15.1; 16.1; 19.2; 20.2; 21.1; 23.1; 24.2; 25.1; 26.1; 27.1; 28.1; 29.1; 30.1; 31.1; 1921 Ocak 1.2; 3.4; 9.2; 15.2; 18.2; 23.1
Kuybişev 1921 Mart 21.3; 25.2
Kuvvetlerimiz 1920 Ağustos 19.9
Kuyucak 1920 Haziran 30.1; Temmuz 13.2
Kuzey Afrika 1920 Eylül 10.6 ~ Afrika
Kuzey Kafkasya 1920 Mayıs 2.11; 6.15; Eylül 1.1; 9.4; Kasım 21.6; 1921 Haziran 7.4

Kuzyaka 1921 Şubat 28.8
Küçük Antant ~ Küçük İtilaf
Küçük Asya Derneği 1920 Ekim 13.6
Küçük Asya Ordusu 1920 Kasım 9.1; 20.2
Küçük Asya Yunan ihtilaf Cemiyeti 1920 Ekim 13.6
Küçük İtilaf 1920 Eylül 12.3; 1921 Nisan 23.7
Küçük Talat 1920 Ekim 20.7; 1921 Mayıs 16.5
Küçük Ziyaret Tepesi 1920 Ağustos 16.2
Küçük Ağa 1920 Eylül 5.1; 7.1; 23.1
Küplüce 1921 Ocak 13.1
Kürdistan 1920 Mayıs 8.10; 13.6; Haziran 25.11; Ağustos 10.1; 1921 Şubat 25.1; 26.2; 28.8; Mart 2.1; 10.4; Mayıs 30.2; Temmuz 27.8
Kürdistan Teali Cemiyeti 1920 Mayıs 7.2; Haziran 11.6; 24.10
Kürt(ler) 1920 Nisan 28.7; Mayıs 1.2; 2.9; 4.8; 7.2; 16.4; Temmuz 3.3; 20.10; 28.8; 30.6; 31.6; Eylül 23.12; Kasım 15.2; 25.2; 30.9; Aralık 7.4; 1921 Şubat 26.1; Mart 14.1; 15.9; 16.7; 17.2; 19.9; 24.3; 26.3; 31.2; Nisan 1.7; 8.7; 10.2; Mayıs 6.7; 10.4; 11.1; 25.4; Haziran 8.5
Kürttaciri Köyü 1921 Ağustos 17.1
Kütahya 1920 Temmuz 19.6; 20.6; Eylül 21.1; Aralık 24.2; 26.1; 30.1; 1921 Ocak 7.3; 11.2; Nisan 5.1; Haziran 23.6; Temmuz 17.1; 20.8; 22.9; 23.3; 26.2; 27.2
Kütahya Heyet-i Merkeziyesi 1920 Ağustos 23.2
Kütahya Mıntıka Kumandanlığı 1920 Temmuz 27.4
Kütahya Milli Alayı 1920 Ağustos 23.2
Kütahya - Eskişehir Savaşları 1921 Mayıs 15.2; 18.6; 19.11; 27.4; Haziran 1.10; 2.5; 5.6; 10.4; 13.5.9; 15.8; 16.4; 17.3; 20.1; 21.1.10; 22.7; 23.7; 24.1.4; 25.1; 28.4; 30.1; Temmuz 1.5; 2.5; 3.7; 4.11; 5.7; 6.2; 7.1; 8.1; 9.2; 10.1.7; 11.1.2.7; 11/12.1; 12.1.6; 13.1.9; 14.1.2.3.8; 15.1.6; 16.1.3.8; 17.1.2.4; 18.1.10; 19.1.2.3.4.8; 20.1.3.8; 21.1.3.7.11.13; 22.1.8.9; 23.1.2.3.5.9; 24.1.2.3.8; 25.1.7; 26.1.2.4.5; 27.1.2.3.4.5; 30.4; 31.5; Ağustos 2.6

— L —

Le Prose De Soir 1921 Haziran 17.3
Lafonne, M. Ernest 1920 Haziran 24.8
Lago, M. 1921 Mayıs 15.3
Lalapaşa 1920 Temmuz 26.1
Lalmothe 1921 Şubat 9.1
Lamp, Henry 1921 Nisan 21.5; Haziran 7.1
Lapseki 1920 Temmuz 1.1; 4.1
Latife Hanım (Öğretmen) 1921 Mart 25.6
Latin Kilisesi 1920 Ekim 5.4

Launes 1920 Kasım 8.7
Lavrance (Albay) 1920 Mayıs 30.8
Law, Bonar 1920 Haziran 21.8; 27.5
Lazistan 1921 Mayıs 23.3
Lazlar 1920 Mayıs 1.2; Temmuz 3.3
Lebon 1920 Mayıs 12.6; 20.6; 21.5; 22.5; 23.3; 28.3
L'echo De Paris 1921 Mayıs 27.4
Lefke 1920 Nisan 25.5
Lefkoşe 1920 Aralık 19.7
Legran 1920 Temmuz 20.7; Ekim 11.5
Lehistan 1920 Mayıs 6.14; Temmuz 10.10; 18.5; 25.8; Ağustos 8.7; 11.10; 15.8; 18.6; 21.7; 22.7; 23.8; 24.7; 29.4; 31.6; Eylül 1.7; 6.10; 8.11; 11.4; 13.9; 14.7; Ekim 1.9; 6.7; 11.6; 12.3; 13.7; 1921 Mayıs 29.7
Lemington (Lord) 1921 Nisan 21.5
Lenin 1920 Nisan 26.2; Mayıs 5.5; 20.5; Haziran 5.13; Temmuz 19.5; 26.5.7; Ağustos 3.7; 14.3; Eylül 14.6; 29.4; Ekim 9.4; Kasım 1.8; 6.7; 15.7; 27.2; 30.2; Aralık 1.1; 2.1; 6.8; 17.4; 18.2; 22.2; 1921 Ocak 7.3; 27.8; Şubat 14.5; 20.4; 23.7; 28.4.6; Mart 4.7; 9.3; 10.6.11; 21.11; 26.6; Nisan 9.4; 13.13; 24.8; Mayıs 2.6; 12.5; 14.7; 17.5; Haziran 13.4 Temmuz 5.6; 6.6; Ağustos 19.5
Leon 1920 Temmuz 17.6
Letonya 1920 Ağustos 18.6
Liebknecht 1920 Kasım 22.13
Limnos Gemisi 1921 Haziran 11.1
Litof (Yarbay) 1921 Ocak 12.10
Litvanya 1920 Ağustos 18.6; 1921 Ağustos 12.12
Lloyd Vapuru 1921 Mart 18.4
Lois, Paul 1920 Nisan 29.10
Londra 1921 Ağustos 20.9
Londra Konferansı 1920 Aralık 3.4; 4.3; 5.5; 7.9; 11.5; 1921 Ocak 25.1; 26.1; 27.1.2.8; 28.1.4.5.8; 29.1.2.4; 30.1.9; 31.6; Şubat 1.1; 2.2.6; 3.8; 4.1; 5.9; 6.1.5.8; 7.7; 8.4.9; 10.4.10; 11.2.6; 12.2; 14.5; 15.3; 16.6; 17.3.9; 18.1; 19.1; 20.4; 21.1.2.3.11; 22.1.7; 23.1; 24.1.6; 25.1.3; 26.2.5.6; Mart 1.1.3; 2.1.2.3; 3.5; 4.7; 5.2.7; 8.4.6; 9.1.7; 10.3.4.11; 11.3; 12.1.12; 13.2; 14.7; 16.7; 19.7; 20.6; 22.9; 23.8; Nisan 6.7; 27.7
Long 1920 Temmuz 28.11
Loriondo, Gabriel 1920 Aralık 14.5
Loti, Pierre 1920 Ağustos 3.7; 5.11; 19.9; Ekim 7.6; Kasım 7.5; Aralık 20.7; 1921 Ocak 23.9; Şubat 3.8; Mayıs 10.7; Haziran 5.6; Temmuz 12.5
Lozan Türk Kongresi 1921 Mayıs 30.6; Haziran 15.8; 16.6
Luvr Gazetesi 1920 Ekim 4.7; 7.6
Luce, Sir Henry 1920 Ekim 26.9

Luxemburg, Roza 1920 Kasım 22.13
 Lutsaki 1921 Ocak 21.7
 Lübnan 1920 Nisan 25.8; Ağustos 31.5
 Lüleburgaz 1920 Temmuz 23.1
 Lütfi Bey 1920 Eylül 2.11
 Lyon Repuplician 1920 Mayıs 4.8
 Lütfi Fikri Bey 1920 Haziran 23.8; 26.6; Eylül 26.8;
 Ekim 5.9; 7.3; 11.6; 15.7; 16.6; 27.8; Kasım 5.6

— M —

M. Arif 1921 Temmuz 20.8
 Maan Ali 1920 Temmuz 19.2
 Maarif Kongresi 1921 Mayıs 31.3; Haziran 3.4;
 Temmuz 15.2; 17.4; 18.10; 20.8; 21.12; 26.8
 Maarif Nezareti 1920 Temmuz 27.8; 31.2; Ekim
 21.2; 1921 Ocak 24.1; Nisan 24.7; Haziran
 12.3; Ağustos 13.3; 19.3
 Macar(lar) 1920 Mayıs 24.9
 Macaristan 1920 Haziran 4.5; Ağustos 18.6; 25.2;
 1921 Mart 16.7; 28.7; Nisan 23.7
 Macit Bey 1920 Ekim 14.10
 Magosa 1921 Mart 22.8
 Magyarşag 1921 Ocak 14.9; Mart 30.9; Ağustos
 5.10
 Mağara (Tufanbeyli) 1920 Ekim 15.1
 Mağarabaşı Çarpışmaları 1920 Nisan 26.5
 Mağdurun-i Siyasi Cemiyeti 1920 Temmuz 17.5
 Mahir Bey (Mutasarrıf) 1921 Mart 12.10
 Mahir Sait Bey 1920 Mayıs 26.6; 1921 Nisan 9.7;
 11.7; 13.5; 16.11; Mayıs 4.4
 Mahmut Celal Bey ~ Celal (Bayar)
 Mahmut Esat (Bozkurt) 1920 Ekim 20.9; 23.2; Ka-
 sım 18.1; 1921 Şubat 3.8; Haziran 20.6; Ağus-
 tos 2.1; 11.9
 Mahmut Muhtar Paşa 1920 Nisan 26.10; Haziran
 24.9; Temmuz 6.7; Ağustos 4.1; Ekim 6.3;
 Aralık 15.9; 1921 Ocak 16.4; Haziran 6.7
 Mahmut Selim 1920 Kasım 4.9
 Mahmut Şevket Paşa 1920 Ağustos 1.9
 Makbule (Atadan) 1920 Eylül 3.7
 Makedonya 1921 Ağustos 4.5
 Makedonya Cemiyeti 1921 Ağustos 4.5
 Maksimus 1921 Mart 10.1
 Malakanlar 1921 Mayıs 18.3; 21.4; Haziran 6.1
 Malatya 1921 Ağustos 21.3
 Maliye 1920 Ağustos 6.6; 28.8; Ekim 15.2; Aralık
 10.8; 31.2; 1921 Ocak 22.6; Şubat 28.3; Mart
 2.1; 11.3; Mayıs 28.3
 Maliye Bakanlığı 1920 Mayıs 3.1; Temmuz 17.3;
 1921 Nisan 30.3; Mayıs 19.1
 Maliye Nezareti 1920 Temmuz 31.2; Eylül 26.2;
 Ekim 21.2; 1921 Şubat 9.7; Ağustos 13.3

Malkara 1920 Temmuz 22.2; 26.1
 Malta 1920 Ekim 25.7
 Malta Tutukluları 1920 Mayıs 6.11; 11.8; Haziran
 10.9; 15.7; Temmuz 13.6; 17.9; 31.7; Ağustos
 4.9; 12.5; Eylül 9.8; Kasım 20.5; 26.3; 1921
 Ocak 22.5; Şubat 8.8; 10.8; 12.5; 16.5; 17.7;
 Mart 10.8; 16.2.5; 21.9; 23.9; 24.7; 26.4; 28.9;
 31.3; Nisan 9.5; 12.6; 14.4; 28.1; 29.2; 30.1;
 Mayıs 1.5; 2.3; 13.3; 19.2; 20.6; 21.13; 28.2;
 31.2 Haziran 8.3; 11.3; 26.1; Temmuz 10.7;
 21.9; 29.2; Ağustos 10.4
 Mamure 1920 Kasım 16.2
 Manatof, Şerif 1920 Mayıs 27.12; Ağustos 23.8;
 1921 Ocak 12.4
 Manda, Vekâlet, Himaye 1920 Nisan 23.7,13;
 24.15; 25.8; 27.7; 29.7; Mayıs 6.12; 11.12; 16.5;
 24.6; 29.4; 30.8; Haziran 1.1; 5.15; 20.8; 29.8;
 Eylül 8.3; Aralık 9.5; 1921 Şubat 9.1; 12.2;
 16.2.3; Mart 6.7; Nisan 18.9; 20.3; 27.7; Tem-
 muz 13.6
 Manisa Tümeni 1920 Eylül 5.4
 Manyas 1920 Temmuz 2.1
 Maraş 1920 Nisan 25.3; Mayıs 17.10; 21.5; 30.1; Ey-
 lül 21.1
 Marden (General) 1921 Haziran 21.5; 26.2; 30.2
 Mardin 1921 Ocak 28.4
 Marghetitch 1920 Temmuz 8.9; Ağustos 15.3; Ka-
 sım 5.5
 Marie, Saint 1920 Nisan 25.9
 Marmara 1920 Temmuz 20.3
 Marmaris 1920 Nisan 26.9; 1921 Mayıs 25.1
 Marks, Karl 1920 Ekim 12.8; Kasım 1.8; 6.7; Ara-
 lık 13.6
 Marmeix 1920 Ağustos 3.7
 Martof (General) 1921 Temmuz 18.6
 Maryanina Vapuru 1921 Mart 1.11
 Matbuat Cemiyeti 1921 Şubat 17.7
 Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü 1920
 Haziran 7.3; Ağustos 19.9; Eylül 25.2; 28.6;
 Ekim 25.8; Aralık 25.2
 Le Matin 1920 Mayıs 3.10; Haziran 23.8; 1921 Şu-
 bat 22.5; Mart 24.8
 Mazhar Müfit (Kansu) 1920 Nisan 30.5; Kasım
 13.2; 1921 Şubat 3.8; Mayıs 7.4
 Mazmanof Alayı 1920 Eylül 13.2
 Mdivani, Budu (Sovyet Elçisi) 1920 Kasım 11.1;
 13.5; 28.1; Aralık 16.3; 28.2; 1921 Ocak 13.3;
 14.5; 18.3; 21.3; 30.4; Şubat 19.2; 21.11; Mart
 5.2; 22.3; Nisan 9.4; Mayıs 26.5; 30.5; Temmuz
 6.4
 Mdivani, Simon (Gürcistan Elçisi) 1921 Şubat 7.7;
 8.6; 22.2; 23.1.7; Mart 22.3; Nisan 4.8; Ma-
 yıs 3.6

- Mebus Maaşları** 1920 Mayıs 9.5; Temmuz 18.4
Ağustos 2.4; 1921 Ocak 8.6; Şubat 17.5
- Meclis Muhafız Tıbburu** 1921 Mart 28.1; Temmuz 22.2; Ağustos 17.1
- Meclis-i Mebusan** 1920 Mayıs 21.8; Ekim 25.5; 27.4
- Medeni Kanun** 1920 Ekim 183
- Mediha Hanım** 1920 Temmuz 6.10
- Migalo İdea** 1921 Nisan 4.9
- Mehmet (Antep)** 1920 Kasım 26.2
- Mehmet Adil** 1920 Kasım 20.5
- Mehmet Ağa** 1920 Temmuz 13.6
- Mehmet Akif (Ersoy)** 1920 Nisan 28.9; Mayıs 1.5; 5.6; 15.7; Ağustos 17.7; Ekim 19.5; Kasım 5.4.6; 11.7; 15.7; 18.10; 25.11; 29.8; Aralık 3.9; 4.8; 14.9; 21.5; 24.6; 1921 Ocak 19.6; Şubat 3.8; 8.2; Mart 10.11; 12.5; 18.5; 19.8; 21.11; 25.8; 28.10; Nisan 14.6; 30.8; Mayıs 7.5; 13.6
- Mehmet Ali (Hint Hilafet Komitesi üyesi)** 1920 Temmuz 28.10; Ağustos 12.9
- Mehmet Ali (Suikast Sanığı)** 1920 Haziran 1.9; 13.1
- Mehmet Ali Bey** 1920 Mayıs 31.3; Temmuz 6.7; 17.6; Ağustos 20.4; 1921 Şubat 24.3; Temmuz 7.7
- Mehmet Behçet** 1920 Ağustos 11.9
- Mehmet Çavuş** 1921 Ağustos 13.6
- Mehmet Edip (Batum Mebusu)** 1920 Haziran 5.8
- Mehmet Emin (Mustafa Suphi Kurulundan)** 1921 Ocak 18.1
- Mehmet Emin (Yurdakul)** 1921 Nisan 1.5; 2.9; 13.10; 22.8; Haziran 5.6; Temmuz 13.8
- Mehmet Kâmil** 1920 Ağustos 11.9
- Mehmet Kâzım Bey ~ Kâzım (Dirik)**
- Mehmet Muhsin** 1920 Ağustos 19.9; Ekim 11.6; Aralık 17.4
- Mehmet Necati** 1920 Temmuz 20.4
- Mehmet Rahmetullah Efendi** 1920 Ekim 12.4
- Mehmet Rıza Efendi** 1921 Haziran 19.4
- Mehmet Rüştü** 1920 Kasım 20.5
- Mehmet Sadık** 1920 Ağustos 22.7
- Mehmet Sait Ordubadi** 1920 Kasım 5.6
- Mehmet Servet** 1921 Mayıs 7.4
- Mehmet Süreyya Bey** 1920 Temmuz 16.6
- Mehmet Şerif Paşa** 1921 Temmuz 25.6
- Mehmet Şükrü** 1921 Ocak 22.7
- Mehmet Şükrü Bey (Karahisar Mebusu)** 1920 Temmuz 31.7; Ağustos 7.6; 17.7; Eylül 8.2; Ekim 2.4; Aralık 15.4; 1921 Şubat 1.2; 6.8; Mart 21.1; Mayıs 12.2; 21.13; 25.2
- Mehmet Vehbi** 1921 Haziran 20.6
- Mekteb-i Mülkiye** 1920 Temmuz 27.8; 1921 Nisan 13.2
- Mektepliler Bayramı** 1921 Mayıs 6.6
- Melek Hanım** 1920 Nisan 24.16; Eylül 4.6
- Meletios, Metaksaki** 1921 Mart 20.4
- Melone** 1920 Temmuz 29.8
- Memduh Şevket (Esandal)** 1920 Ağustos 19.5; Eylül 13.6; 30.1; Aralık 12.5; 1921 Ocak 9.4
- Memur(lar)** 1920 Nisan 24.12 Mayıs 3.8; 6.4; Temmuz 27.7; Ağustos 22.2; 23.3; 28.8; Eylül 6.8; 10.4 Ekim 9.5; 11.6; 27.3; Kasım 2.6; 9.8; Aralık 23.4; 1921 Ocak 17.10; Şubat 3.6; Mart 10.10; 21.2; 24.8; Temmuz 27.11
- Menderek** 1920 Eylül 30.1
- Menderes Grubu** 1921 Ocak 17.3
- Menderes Mıntıkası Kumandanlığı** 1921 Mayıs 4.1
- Men-i İsarafat Kanunu** 1920 Kasım 11.3; 25.6
- Menil** 1920 Mayıs 12.4; 24.4; 27.3; Haziran 14.5
- Menşevik, Menşevizm** 1920 Eylül 6.3; 1921 Mart 4.1; 7.6; 18.1.4; Haziran 10.7
- Menteşe** 1921 Nisan 11.7
- Menteşe Mıntıkası Kumandanlığı** 1920 Temmuz 29.3
- Merezhin, A.** 1920 Eylül 28.8
- Meriç** 1920 Temmuz 24.1
- Meriç Irmağı** 1920 Temmuz 24.1
- Merkez Kumandanlığı** 1921 Haziran 15.6
- Merkez Ordusu** 1920 Aralık 9.1; 1921 Şubat 3.1; Mart 1.7.8; 14.1; Nisan 10.2; 11.3; 12.4; 13.3; 17.1; 19.1; 25.5; Ağustos 1.7; 8.9;
- Mersin** 1920 Haziran 19.1; Temmuz 30.5; Ağustos 7.3; 1921 Şubat 15.5
- Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** 1920 Mayıs 1.5
- Merzifon Amerikan Koleji** 1921 Şubat 16.1; 28.6; Mart 7.5; 14.4; 23.7
- Mesleki Temsil** 1920 Ekim 12.8; 14.10; 23.10; Kasım 16.5; 18.1; 25.11; 29.3; Aralık 15.10
- Meş'al (Şeyh)** 1920 Ağustos 16.7
- Metaksaa, İonnis (General)** 1921 Şubat 1.10; 10.8; Nisan 7.2; 11.2; 22.2; Haziran 23.5
- Metristepe** 1921 Mart 29.1; 31.1; Nisan 1.2; 2.1; 3.2; 7.10
- Mezopotamya** 1920 Eylül 3.3; Aralık 10.7; 1921 Mayıs 5.6; Haziran 5.4; Ağustos 4.3
- Mısır** 1920 Eylül 3.3; 6.10; 15.3; 1921 Mart 11.8; Nisan 11.7; 17.7; Mayıs 2.6; 16.7; 30.4; Haziran 12.7; 14.6; 16.6; 17.3; 20.8; 23.6; Temmuz 1.5; 4.11; 28.9
- Mısır Basını** 1921 Şubat 21.11
- Mısırlı(lar)** 1920 Temmuz 10.11; 1921 Nisan 14.6; 21.9; 29.4; Mayıs 12.5; 21.11
- Midyat** 1921 Mart 24.3
- Midye - Enez Hattı** 1920 Temmuz 20.3; 1921 Ocak 28.4; Mart 15.2

- Mihaliç Köyü** 1921 Nisan 45
Mihaliççık 1920 Temmuz 9.9; Ağustos 16.1
Mihaliki 1921 Ağustos 20.5
Milas 1920 Haziran 10.2
Millerand, Alexandre 1920 Mayıs 11.3; 25.8; Haziran 25.3; Temmuz 16.4; Ağustos 5.11; 20.3; Eylül 18.7; 23.8; 25.8; 1921 Ocak 11.6; Şubat 16.4
Milletler Cemiyeti 1920 Nisan 25.8
Milletlerin Haklarını Müdafaa Cemiyeti 1921 Mayıs 18.6
Milli Aşireti İsyanı 1920 Haziran 1.1; 8.3; 18.4; 19.2; Ağustos 24.2; 26.3; Eylül 7.2; 16.5
Milli İntikam Bölüğü 1920 Temmuz 1.2
Milli Müdafaa Cemiyeti 1920 Aralık 14.8; 21.3; 1921 Şubat 12.3; 23.1; Mart 12.9; 30.9; Nisan 6.7; 7.2
Milli Savunma Bakanlığı 1920 Nisan 30.3; Mayıs 2.1; 3.1; Aralık 4.5; 1921 Şubat 17.5; Mayıs 19.1; Ağustos 5.2
Milli Yunan Tiyatrosu 1920 Aralık 1.6
Millileştirme 1920 Temmuz 24.5; 1921 Nisan 12.10
Milliyetçiler, Milliyetçilik 1920 Nisan 23.10; Ağustos 6.6; Eylül 23.12; Ekim 1.5; 12.6; 14.4; 18.3; 20.9; 31.6; Kasım 8.3; 26.8; Aralık 6.5; 20.7; 31.2; 1921 Ocak 7.5; 20.5; 22.9; Mart 18.7; Nisan 12.10; 19.3; 26.6; 27.4; Mayıs 18.4 Haziran 20.8; Temmuz 18.5; Ağustos 1.8
Milne (General) 1920 Mayıs 23.5; Haziran 3.5; 10.4; 14.6; Kasım 4.6;
Miltiyadi 1920 Ağustos 15.7; Eylül 23.7
Mir 1921 Mart 15.9; Temmuz 27.11
Mir Salih Efendi 1920 Eylül 2.11
Mirza Abdülkadir Muhittin 1920 Eylül 14.2
Misak-ı Milli 1920 Mayıs 9.2; Ağustos 28.5; Aralık 27.4; 1921 Ocak 14.5; 22.3; Şubat 23.1; 26.5; 6; Mart 1.7; 3.1; 16.1; 17.3; Mayıs 6.7; 16.7; 25.7; Haziran 13.1; 15.8; 30.3; Temmuz 15.2; 27.11; Ağustos 20.6
Misis 1920 Haziran 27.3; Temmuz 6.3
Mithat Akif 1921 Ağustos 8.4; 15.7
Mithat Bey (Albayrakçı) 1920 Ağustos 8.4; 1921 Ocak 21.10; Mart 15.6; Nisan 18.3
Mithat Cemal (Kuntay) 1921 Temmuz 23.9
Mithat Kemal Bey 1920 Mayıs 26.6
Mithat Paşa 1920 Temmuz 23.10
Mithat Sükrü 1920 Aralık 19.8
Miting ve gösteriler 1920 Nisan 23.1; 24.18; Mayıs 2.8; 4.8; 8.1; 15.5; 16.6; 17.7; 20.9; 21.1; Haziran 3.7; 9.3; Temmuz 1.2; Ağustos 19.9; Eylül 7.1; 8.8; Ekim 6.2; 19.3; Kasım 11.6; 22.13; 28.8; Aralık 11.2; 13.3; 30.4; 1921 Ocak 12.1; 14.2; Şubat 2.5; 27.1; Mart 11.8; 15.8; 30.9; Nisan 1.6; 2.1; 3.7; 5.1.7; 6.7; 8.2.8; 12.11; 13.2; 16.11; 18.1; 22.1.8; 23.1; 24.8; 29.3; Mayıs 2.4; 4.4; Haziran 29.1; Temmuz 19.4; 21.7; 23.9; 25.7; Ağustos 8.4; 14.2; 15.7; 18.2; 19.2.5; 20.6.9; 21.3; 22.1.7
M.M. (Müdafaa-i Milliye) Grubu 1920 Nisan 23.8; 1921 Mayıs 3.2
Moğolistan 1921 Mart 13.6
Le Moniteur 1920 Mayıs 27.12
Molla Kerim 1920 Temmuz 27.2; 28.3; 29.1
Molla Mehmet ~ Karayılan
Mombelli 1920 Mayıs 1.9
Montagu 1921 Nisan 18.8; Mayıs 31.1; Haziran 29.1
Moore, Lavrence Shaw 1921 Ağustos 11.7
Morgan 1921 Mart 22.7
Morning Post 1920 Nisan 29.10; Temmuz 19.12; 1921 Ocak 1.6; 2.7; 21.10; Nisan 4.9; 10.5; 15.11; Mayıs 30.6; Haziran 6.8; Temmuz 8.5; Ağustos 5.10
Moskova 1920 Temmuz 28.10; Kasım 8.11; 12.6; Aralık 30.9; 1921 Şubat 11.6; Mart 16.7; Haziran 2.6
Moskova Anlaşması 1920 Temmuz 12.12; Ağustos 24.1; Ekim 11.4; 14.6; 16.1; 21.6; Aralık 1.1; 7.2; 20.6; 22.3; 1921 Mart 3.5; 10.6; 13.2; 15.6; 16.2; 20.1; 21.4; 22.9; 24.2.8; 25.8; 29.4; Nisan 1.7; 6.7; 9.4; 22.5; Haziran 2.4; 9.9; 12.7; 27.6; Temmuz 21.4
Moskova Elçiliği 1920 Kasım 8.2; 20.4; 21.2; Aralık 1.1; 7.2; 1920 Ocak 16.1; 27.4; 29.3; Şubat 19.2; 21.4; Mart 20.1; Haziran 14.5
Moskova Görüşmeleri 1920 Aralık 9.3; 1921 Şubat 21.4; 26.1; Mart 1.8; 2.7; 3.1; 9.3; 10.6; 12.4
Moslem Outlook 1920 Mayıs 13.10
Mougin (Yarbay) 1921 Mayıs 24.5
M. Selahattin 1920 Mayıs 2.12
M. Şekip 1920 Kasım 11.4; 1921 Nisan 15.11
Muallimler Cemiyeti 1920 Aralık 10.4; 11.5
Muallimler Kongresi ~ Maarif Kongresi
Muallimler ve Muallimler Cemiyeti Birliği 1921 Mayıs 7.4; 9.6
Muammer Bey 1920 Nisan 23.12
Mudanya 1920 Haziran 25.1; 26.4; Temmuz 2.1; 6.1
Mudurnu 1920 Mayıs 2.4; 6.3; 12.1; 22.1; 31.2
Muğla 1920 Nisan 24.7; 1921 Temmuz 5.1
Muğla Gönüllüleri 1920 Mayıs 6.8
Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti 1921 Şubat 3.2; Nisan 11.5; 12.8
Muhafız Takımı 1920 Temmuz 18.2
Muhacirin Müdürlüğü 1921 Haziran 5.2

Muhammed Ali 1921 Ocak 105
 Muharip Grubu 1921 Şubat 235; Mart 253; Mayıs 14.2; Haziran 83; Ağustos 95
 Muhittin Baha (Para) 1920 Kasım 22.10; 1921 Ocak 18.11; Nisan 1.6; Mayıs 7.4; Temmuz 9.1; Ağustos 11.4
 Muhittin Bey (Dr.) 1921 Ağustos 1.9; Eylül 30.2
 Muhittin Bey (I. Kolordu) 1920 Nisan 29.6; Mayıs 19.1; Temmuz 65
 Muhittin Efendi 1921 Ocak 11.1
 Muhittin Paşa (Ankara Eski Valisi) 1920 Mayıs 31.3; Temmuz 6.7
 Muhittin Paşa (Asir Eski Kumandanı) 1920 Eylül 6.9; 22.6; 30.6; Kasım 30.7; Aralık 3.6
 Muhlis Bey 1921 Nisan 30.1
 Muhtar Bey (Menteşe Mutasarrıfı) 1921 Ağustos 3.9
 Muhtar Bey (İstanbul Mebusu) 1921 Haziran 30.6
 Muhtar Paşa 1920 Mayıs 21.8
 Muhtar Tarzi 1921 Temmuz 29.5
 Muhyittin (Çorum Mebusu) 1920 Mayıs 20.4
 Munzur (Kasım Oğlu) 1921 Mart 21.6
 Murat Bey (Kastamonu) 1920 Kasım 30.7
 Murat Bey (Malta) 1920 Temmuz 13.6
 Murat Deresi 1921 Ocak 14.1
 Muratlı 1920 Temmuz 20.1; 22.2
 Muratoba Köyü 1921 Mayıs 14.3
 Murray 1920 Temmuz 28.11
 Musalyan 1920 Mayıs 88
 Musavatçı(lar) 1920 Mayıs 1.1; 1921 Haziran 10.7
 Musevi(ler) 1920 Mayıs 7.5; 1921 Temmuz 19.8; 21.7; Ağustos 4.5
 Mustafa (İbrahim Oğlu, Mahkûm) 1921 Haziran 21.6
 Mustafa Arif Bey 1920 Ekim 21.2; Aralık 16.4; 1921 Ocak 17.10; Haziran 12.3
 Mustafa Asım Hoca 1921 Mayıs 30.6
 Mustafa Bey (Karahisarışarki Mebusu) 1921 Şubat 15.4
 Mustafa Bey (Dersim Mebusu) 1920 Kasım 13.2; 29.3
 Mustafa Bey (Binbaşı) 1920 Ağustos 8.4
 Mustafa Bey (Siverek) 1920 Kasım 22.10
 Mustafa Durak Bey 1921 Nisan 11.6
 Mustafa Efendi (Ankara Mebusu) 1921 Şubat 5.6
 Mustafa Fehmi Efendi 1921 Mayıs 3.1; Haziran 6.1; 15.4; 24.6; 1921 Mart 18.5; 19.8; Nisan 18.6; Mayıs 9.6; 19.1
 Mustafa Hikmet Bey 1921 Ağustos 19.3
 Mustafa Kemal (Atatürk) 1920 Nisan 23.2,13; 24.1,2,3,4,6; 25.1,2,10; 26.2,7; 27.1,4; 28.7; 29.5; 30.1,2,3,6; Mayıs 1.2,3,10; 2.1; 3.1,6,7; 4.8; 5.1,3; 6.1,2,4,16; 7.1,5; 8.4; 9.5,10; 11.1,5; 12.5;

13.10; 14.2,4; 15.2; 17.2; 21.5; 22.5,9; 25.8; 27.5,12; 29.1; Haziran 2.2; 5.10; 7.3,8,9; 8.4,6; 9.4; 10.2; 11.6; 13.2,5; 15.3; 16.1; 17.1,8; 20.1,9,12; 21.2,5,7; 22.5,6; 24.2; 25.9,11; 26.6; 28.5,8; 29.5; Temmuz 2.5; 3.3; 4.6; 6.2,9; 7.1,3; 8.3; 9.2; 10.5,11; 11.7,8; 12.3,5,12; 15.1,13; 17.3,4; 20.12; 21.8; 23.6; 25.5; 26.3,6,7; 27.5; 28.5,11; 29.6; 30.1,6; 31.3,8; Ağustos 1.4; 2.6; 3.1,7; 4.5,11; 5.1,11; 6.2,7; 7.1,9; 8.3; 9.3; 10.2,6; 12.5,9; 13.5; 14.4,7; 15.2,6,8; 16.9; 17.7; 21.3; 22.5; 23.2,4; 24.4; 27.1; 28.2; 31.6; Eylül 1.1; 2.12; 4.5; Eylül 7.4; 8.5,7,11; 9.7,10; 13.3; 14.5; 16.1; 20.6; 21.4; 22.3; 23.4; 25.1; 28.5; 30.5; Ekim 1.6; 3.4; 4.2,4,7; 5.9; 6.4; 8.3; 9.8; 10.4; 11.6; 18.3; 19.7; 22.1; 24.1,5; 25.7; 26.1,2; 27.5,8; 30.1; 31.3; Kasım 1.4,8; 6.6; 7.2,5; 8.2,9; 11.7; 12.5; 13.6,7; 19.1,5; 21.6; 22.4,6,7; 23.1,3; 24.2; 25.1; 26.8; 27.4; 29.1,2,6; 30.1,4; Aralık 1.1,2,7; 2.5; 3.1,4; 4.2; 5.1; 6.1,9; 7.6,8; 8.1; 9.1,8; 10.1,9,10; 12.2; 13.1,2,3; 14.7; 15.6; 16.1,5,10; 18.1,2; 19.8; 20.1,2; 22.1,3; 23.1; 24.4; 25.1,4; 27.1; 28.1,5; 29.1,7; 30.1,5; 31.1; 1921 Ocak 1.4; 3.1,9; 4.3; 5.5; 7.5,6; 8.3; 10.2,5,6; 11.1,7; 12.1,5; 13.1; 14.7; 16.2,6; 17.4; 18.6,7; 20.5; 21.7; 22.2; 23.2; 25.1,3; 26.1; 27.1,8; 28.1,7; 29.1,4; 30.1,8; 31.2; Şubat 1.10; 2.1; 3.8; 5.1,8; 6.1,8; 7.3,7; 8.2,6,9; 10.2,3,6,10; 11.6; 12.1; 13.1; 14.5; 15.6; 16.6; 18.2,3,4; 19.4,6; 20.4; 21.1,2,6,11; 22.7; 23.4,7; 24.6; 26.5,6; 27.6; Mart 1.1,7; 2.1,4,10; 3.2,5; 4.3,7; 5.2,7; 7.6; 8.6; 9.1; 10.3,11; 12.7,12; 13.8; 18.5; 21.2,8; 22.2,7; 25.4; 28.1; Nisan 1.2,5,7; 6.7; 7.10; 8.8; 10.4,5; 11.4,5,7; 12.1,2,3; 13.12; 14.6; 16.8; 21.9; 23.2,8; 25.2,4; 26.4; 27.3,4; 29.4; 30.2,8; Mayıs 2.1; 3.1; 5.9; 7.2; 10.1,2,5,6,7; 11.1; 12.4; 17.1,5; 19.3; 22.3; 24.8; 25.7; 26.7,8; 27.2,4; 28.4; 30.6; 31.1,3; Haziran 1.5; 2.2,6; 4.1; 6.8; 7.1,4; 8.5; 10.1,5; 11.3,5,7; 12.6; 13.1; 14.4,6; 15.1,2; 16.1,2,6; 19.1,6; 20.3; 21.3,9,10; 22.1,4,7; 23.2; 25.7,8; 27.6; 29.3,6; 30.3,6; Temmuz 1.5; 2.2,4; 3.4; 4.1,1,1; 5.3,4; 6.1; 7.4; 8.3,4,5; 9.3,5; 11.4; 12.5; 13.2,3,4; 14.4,8; 15.2; 17.3,4; 18.1; 20.3,6,7; 21.1,3; 22.2,5,7; 23.5; 25.4; 26.1,3,8; 28.3; 30.9; Ağustos 1.1,2,3; 2.6; 3.6; 5.1,3,6; 6.7; 7.1,7; 8.1,2,9,11; 9.7; 10.7; 11.1,2,5,7; 12.1,2,12; 13.6; 14.3; 15.2; 16.4; 17.1,11; 18.3; 19.2,5; 20.1,3,4,9; 21.1,2; 22.6,7

Mustafa Kemal Mektebi 1921 Nisan 23.8

Mustafa Nafi 1920 Eylül 3.6

Mustafa Nâzik Paşa 1920 Temmuz 6.7

Mustafa Necati (Saruhan Mebusu) 1920 Temmuz 10.1; Ağustos 18.3; 1921 Mart 19.11; Nisan 13.2; Haziran 30.6; Ağustos 10.5

Mustafa Nuri 1920 Aralık 31.4; 1921 Ocak 8.4
Mustafa Paşa, ("Nemrut") 1920 Mayıs 11.1; 25.4; Haziran 22.6; Temmuz 11.8; Ağustos 9.5; Eylül 14.7; Kasım 10.6; 11.7; 14.4; 16.5; 17.8; 18.3; 22.13; Aralık 8.5; 1921 Şubat 1.5; 7.1; Mayıs 11.1; Haziran 28.4
Mustafa Reşit Paşa 1920 Ekim 21.2 Aralık 12.11; 1921 Şubat 9.2; Mart 7.1; Nisan 6.6; Mayıs 9.4; Haziran 4.3; 8.5
Mustafa Sabri Efendi 1920 Mayıs 21.1; 31.3; Temmuz 6.7; Eylül 19.1; 22.7; Ocak 15.9; Şubat 10.10; Mart 28.10; 29.6
Mustafa Sagır 1920 Kasım 28.4; 30.7; Aralık 2.8; 8.4; 11.5; 18.5; 27.7; 1921 Mayıs 1.2; 2.6; 3.6; 4.3; 10.7; 13.6; 17.5; 20.3,6; 22.5; 23.1,10; 24.2,9; 25.7; 29.6; Haziran 6.8; 9.8,9; Temmuz 5.4
Mustafa Suphi 1920 Mayıs 27.10; Haziran 15.3; 17.5; Temmuz 19.5; 26.7; Eylül 4.5; 10.1; 11.2; 13.3; 16.1,2; Ekim 20.7; Kasım 5.3; 25.8; 28.2; 1921 Ocak 2.4; 3.2; 11.3; 12.4; 14.4; 16.2; 18.1; 20.10; 22.2,3; 25.3; 28.2; 28/29.1; Şubat 23.4; Nisan 2.6; 11.6; 26.4,6; 29.4; Temmuz 16.8
Mustafa Şerif 1921 Haziran 20.6
Musul 1921 Mayıs 6.7
Musullu Camii 1920 Nisan 23.5
Muş 1920 Kasım 22.2; 1921 Ağustos 20.6
Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1920 Mayıs 30.8; 31.3; Haziran 5.15; 6.6; 8.8; Temmuz 6.7; 11.8; 19.8; Ağustos 19.3; 22.3; Eylül 22.7; 30.8; Ekim 14.10
Muttalip Ovası 1921 Temmuz 21.1
Muzaffer Bey 1921 Mayıs 1.4
Mübadele 1920 Mayıs 29.1
Mücahit Grubu 1920 Aralık 15.7; 1921 Şubat 23.5
Müdafaa-i Mevriute Komitesi 1921 Nisan 6.5
Müdafaa-i Vatan Zahiri İttihad-ı Meslek Telgrafçılar Cemiyeti Erzurum Şubesi 1920 Mayıs 1.5
Müfit Efendi (Kırşehir Mebusu) 1921 Ağustos 20.6
Müfide Ferit 1921 Nisan 26.6; Temmuz 17.4
Mümtaz Şükrü (Eğilmez) 1921 Mayıs 21.13
Münbiç 1920 Kasım 25.3; Aralık 13.2; 1921 Ocak 15.7; Şubat 2.3; Mayıs 14.6
Münir (Uzlaşma Kurul) 1920 Aralık 6.1
Münir Bey (Erzurum Vali Vekili) 1921 Haziran 1.9; 11.4
Münir Cemil 1921 Nisan 12.11
Münir Efendi 1920 Temmuz 17.6
Münir Hamdi 1920 Mayıs 8.10
Mürettep Kolordu 1921 Haziran 28.1
Müsailemat İttifakı 1920 Eylül 26.8; Ekim 5.9

Müslüman İttifakı 1920 Haziran 23.8
Müslümanlık, Müslümanlar 1920 Haziran 24.6; 1921 Mart 8.2; Ağustos 7.7 ~ İslamlık
Müşak Bey (Elazığ Valisi) 1921 Ağustos 3.9
Müttefikler 1920 Kasım 13.7; 1921 Haziran 14.1; 25.9; Temmuz 25.7
Müzeyyen Hazni 1921 Mayıs 5.9
M. Zekerriya (Sertel) 1921 Ocak 9.5; Haziran 18.9; Temmuz 13.9

— N —

Nabi Bey 1920 Kasım 29.7; 1921 Nisan 6.7; Haziran 26.5
Naci (Uzlaşma Kurulu) 1920 Aralık 6.1
Naci (Tutuklu) 1920 Nisan 23.12
Naci Bey (Kütahya Kaymakamı) 1920 Ağustos 15.5
Naci Bey (Trabzon Valisi) 1921 Nisan 6.4
Naciye Hanım 1920 Eylül 7.3
Nafak Boğazı 1920 Ağustos 9.2; Eylül 20.3; Ekim 22.4
Nafia Nezareti 1920 Ekim 21.2
Nafi Atuf (Kansu) 1920 Aralık 10.4; 1921 Mayıs 7.4; Haziran 20.6
Nafiz (Sivas Eski Mebusu) 1920 Nisan 23.12
Nafiz Bey (Tüccar) 1920 Aralık 12.10; 1921 Ocak 30.6; Haziran 30.6
Nafiz I Uçağı 1921 Ağustos 15.3
Nafiz II Uçağı 1921 Ağustos 14.1
Nahcivan 1920 Temmuz 5.5; 19.10; 20.7; 24.3; 28.9; 31.5; Ağustos 1.1; 10.10; Kasım 15.1; Aralık 2/3.1; 1921 Nisan 15.4
Nahcivan Türk Birliği 1921 Nisan 15.4
Nail Bey 1920 Ekim 20.7
Naim Cevat 1921 Mayıs 5.2
Nairne (Albay) 1921 Haziran 15.3; 18.2
Nakiye Hanım 1920 Aralık 10.4
Nallıhan 1920 Nisan 23.3; 26.6; 29.3
Namazgâh 1921 Nisan 2.1
Namık Kemal 1920 Temmuz 23.10; 1921 Mart 12.12; Nisan 10.4
Narkissos Gemisi 1920 Eylül 5.4
Nasrullah Camii 1920 Kasım 5.4; 25.11; Aralık 3.6; 1921 Nisan 15.6; Ağustos 22.2,7
Nasuhçal 1921 Temmuz 15.1; 16.1
Natsarenus 1921 Mart 29.2; Haziran 5.5; 6.2; 27.6; Temmuz 20.8; 23.9; 30.9; Ağustos 15.6
Nayet Gazetesi 1921 Ağustos 21.7
Nazım Bey (Dr.) 1920 Ağustos 25.2; 1921 Nisan 15.9; 17.5; 26.4; 29.2; Mayıs 16.5; 27.1; Haziran 1.8; 17.2; Temmuz 4.7; 31.2
Nazım Bey (Tokat Mebusu) 1920 Temmuz 5.7; Ey-

- lül 4.1; 6.1; Kasım 25.11; Aralık 7.1; 15.4; 1921 Ocak 18.11; 19.1; Şubat 1.1; 6.8; Mart 21.1; Nisan 12.5; Mayıs 9.1; 12.2
- Nazım Bey (Binbaşı)** 1920 Mayıs 14.3; 27.5; 31.2
Temmuz 29.3; Ağustos 11.2; 1921 Ocak 8.2; Nisan 2.1; 3.2; Temmuz 16.1; 28.9; 29.7; Ağustos 5.10; 15.6
- Nazım Hikmet** 1920 Ekim 16.6; 30.10; 1921 Ocak 3.5
- Nazım Paşa** 1920 Temmuz 17.6
- Nazıfpaşa** 1921 Temmuz 25.2
- Nazilli** 1920 Haziran 30.1; Temmuz 1.1; 3.1; 1921 Mart 30.1
- Nazmi Bey (Yarbay)** 1920 Ağustos 21.3
- Nea İmera** 1920 Nisan 12.9
- Near East** 1921 Nisan 28.6
- Nebil Bey** 1920 Temmuz 17.6
- Necati Bey (Ermenilerle Görüşmelere memur)** 1920 Kasım 23.1
- Necati Bey (Erzurum Mebusu)** 1921 Haziran 25.7
- Necati Bey (Soma Kaymakamı)** 1920 Ağustos 15.5
- Necef** 1920 Kasım 17.8; 29.2
- Necip Ağa** 1921 Temmuz 22.9
- Necip Anım** 1920 Ağustos 16.9; 1921 Haziran 21.8
- Necip Bey (Ertuğrul Mebusu)** 1920 Kasım 22.10; 1921 Şubat 21.10
- Necit** 1921 Mayıs 31.3
- Necmettin Halil (Onan)** 1921 Nisan 15.11; Ağustos 5.10
- Necmettin Hüseyin Bey** 1920 Mayıs 7.2
- Necmettin Molla** 1920 Eylül 7.8
- Necmettin Sadık** 1920 Ekim 23.10; 24.5; Kasım 6.7; 14.8; Aralık 1.7; 2.8; 4.8; 1921 Ocak 4.4; 5.6; 17.10; 27.8; 28.8; 29.4; 30.9; Şubat 6.8; 8.9; 12.8; 14.5; 16.6; 27.6; Mart 12.12; 19.13; 26.6; 30.9; 31.4; Nisan 8.8; 9.7; 11.7; 14.6; 20.3; 21.9; 26.6; Mayıs 11.6; 21.13; 23.10; 29.7; 30.6; Haziran 2.6; 23.6
- Nelson** 1921 Mayıs 1.2
- Neologos** 1921 Ağustos 2.12; 1921 Şubat 2.6; Temmuz 7.8
- Nerimanof, Neriman** 1920 Nisan 28.3; Haziran 28.8; Temmuz 5.9; Ağustos 19.4; 23.8; Eylül 1.1; 18.4; 1921 Nisan 24.3
- Neşet Bey** 1920 Eylül 23.6; Kasım 8.4
- Neyir Mustafa** 1920 Aralık 20.7
- The New York Times** 1920 Temmuz 7.7; 8.10; 20.12; 21.8; Ağustos 2.6; Eylül 8.11; 1921 Ocak 7.9; Şubat 1.11; 3.8; Temmuz 9.5; Ağustos 3.11
- Nezahat (Türk Jandarkarı)** 1921 Ocak 30.6
- Nezir Bey** 1921 Mayıs 17.5
- Nichelson** 1920 Kasım 20.7; Aralık 20.6; 1921 Ocak 18.7; 27.2
- Nider (General)** 1920 Haziran 21.7; 27.2; 1921 Mart 12.2; 14.3
- Nigehban Cemiyeti** 1920 Kasım 4.8
- Nigehban-ı Hukuk-u Osmani Cemiyeti** 1920 Temmuz 17.5
- Nihat (3. Enternasyonal 2. Kongresi)** 1920 Temmuz 19.4
- Nihat Paşa** 1920 Haziran 26.1; Temmuz 21.5; 1921 Ağustos 11.2
- Nikola (Prens)** 1920 Aralık 19.1; 1921 Ocak 21.7; Haziran 11.1; Temmuz 19.3; 30.1
- Nitti** 1920 Mayıs 22.8
- Niyazi Bey** 1921 Haziran 20.6
- Nizamettin Hüseyin** 1920 Haziran 24.10
- Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu)** 1920 Mayıs 31.8; Eylül 6.10; Aralık 14.9; 1921 Ocak 23.2
- Nizip** 1920 Eylül 3.1; 6.7; Kasım 26.2
- Nogara** 1921 Ocak 25.2; Nisan 28.5
- Norman** 1920 Mayıs 6.6
- Norveç** 1921 Temmuz 31.8
- Nota** 1921 Temmuz 7.4; 9.6; Ağustos 7.9; Eylül 26.4; Ekim 12.6; Kasım 1.1; 5.2; Aralık 1.3; 2.2; 4.8; 9.3.4; 10.6; 1921 Ocak 8.5; 12.10; 13.3; 15.6; 23.3; Şubat 5.2; 17.9; 20.4; 21.5; 22.2; Mart 23.3; Nisan 4.6; 7.7; 8.4; 13.4; 14.3; 21.4; 22.6; 29.1; Haziran 24.4; Ağustos 14.5; 20.7
- Nova Vreme** 1921 Ağustos 2.6
- Novorosiski** 1920 Kasım 22.13
- Nuhveran** 1920 Temmuz 19.2
- Numan Efendi** 1920 Temmuz 31.7
- Nur, Rıza** 1920 Mayıs 3.1; 4.3; 9.2; 31.8; Haziran 6.1; Ağustos 19.7; Aralık 4.6; 7.2; 12.5; 14.1; 28.2; 1921 Ocak 7.4; 15.4; 16.1; 20.3; Şubat 6.1; 18.2; 20.4; 26.1; Mart 1.1; 16.1; 30.7; Nisan 8.6; 22.5; 23.5; 26.1; Mayıs 25.2; Haziran 13.7; Ağustos 2.1
- Nurettin Hilmi** 1920 Temmuz 17.8
- Nurettin Paşa** 1920 Haziran 25.8; Temmuz 12.2; Ağustos 6.6; 12.4; 17.7; Aralık 9.1; 20.5; 1921 Ocak 19.1; 28.8; Şubat 15.1; 16.1.6; Mart 12.6; 13.1; 14.1; 16.7; Nisan 3.3; 10.2; 17.7; Mayıs 10.7; 24.1; Haziran 6.6; 19.2; 22.3; 28.2; Temmuz 5.2; 12.2; 14.5; 23.7; 29.3; Ağustos 11.2
- Nuri (Cami Hatibi)** 1920 Nisan 23.12
- Nuri (Tutuklu)** 1920 Nisan 23.12
- Nuri (Suikast Sanığı)** 1920 Haziran 9.2
- Nuri (Conker)** 1920 Haziran 17.9; 24.6; Eylül 17.3; 27.1; 1921 Şubat 19.5
- Nuri Bey (Yarbay)** 1920 Temmuz 21.5
- Nuri Efendi (Kazasker)** 1920 Eylül 26.2; 27.2; Ekim 21.2; 1921 Nisan 15.6
- Nuri Paşa** 1920 Ağustos 14.4

Nuri Paşa (Divanîharp Başkanı) 1920 Mayıs 3.5; 9.7; Temmuz 15.3
Nusret Bey 1920 Temmuz 20.4; Ağustos 4.6; 5.4; 10.11; Aralık 25.2; 1921 Mart 23.8
Nüfus İstatistikleri 1920 Mayıs 3.10; 14.6; 27.12; Temmuz 27.9; Ekim 9.5; 1921 Şubat 24.1
Nüfuz Mintikaları 1920 Aralık 23.5
Nüzhet Haşim 1921 Mayıs 10.7

— O —

Of 1920 Eylül 3.5
Ohanis 1920 Haziran 17.8
Olga 1920 Kasım 18.10; Aralık 19.1
Oltu 1920 Mayıs 13.1; 17.3; 23.6; Haziran 20.6; 24.5; 28.2; Temmuz 8.9; 28.4; Eylül 12.1; 13.2
15. Alay 1920 Temmuz 2.1
15. Fırka 1921 Mart 21.10
11. Kızılordu 1920 Temmuz 5.5; 28.9; 29.5; Kasım 9.3; 1921 Şubat 14.2; 16.3; 25.2; Mart 1.4; 3.1; Mayıs 23.3
15. Kolordu 1920 Mayıs 15.2; 16.4; Ekim 15.6; Aralık 13.3
11. Tümen (Türk) 1920 Mayıs 8.4
11. Tümen (Yunan) 1921 Mart 26.1; Haziran 23.1 Temmuz 11.2; 17.1
14. Alay (Yunan) 1921 Temmuz 18.1
12 Ada 1920 Ağustos 5.7; 10.1; Kasım 24.5
12. Grup 1921 Mayıs 4.1; Ağustos 16.3
12. Kolordu 1920 Temmuz 11.4; 12.2; 1921 Nisan 7.1; Temmuz 10.1
12. Tümen 1921 Temmuz 8.1
18. Kızıl Atlı Birlikleri 1921 Mart 8.1
18. Tümen 1921 Temmuz 1.7
18. Türk Süvari Alayı 1921 Mart 14.2
13. Kolordu 1920 Mayıs 20.2
Ordu İli 1920 Eylül 3.5; Aralık 4.6
Orduya Yardım 1920 Ağustos 16.5; 17.7 ~ İstanbul'un Yardımları
Orenburg 1920 Nisan 28.2; 29.5
Orhan Seyfi (Orhon) 1920 Ekim 30.10; 1921 Nisan 11.7; 21.9; Haziran 2.6
Orhan Şemsettin Bey 1920 Eylül 23.9
Orhaneli 1920 Temmuz 10.4; 1921 Mayıs 21.1; Temmuz 8.2; 10.1
Orhangazi (Pazarköy) 1920 Eylül 7.5; 25.5; 1921 Mart 4.6; 19.2; Nisan 6.6; Mayıs 13.5; Haziran 27.3; Temmuz 6.1; 7.2 ~ Pazarköy
The Orient News 1920 Temmuz 28.12; 29.9; Ağustos 7.9; Ekim 21.11; 24.5; Kasım 11.7; Aralık 11.5; 1921 Mart 7.6
Orjonikitze 1920 Mayıs 4.6; Ekim 5.3; 1921 Şubat 27.4; Mart 1.4; 8.1; 10.6; 18.1

Orta Asya 1920 Ekim 30.10; Aralık 21.2; 1921 Ocak 8.7; Ağustos 4.3
Ortakale Şurası 1920 Mayıs 23.6
Ortadoğu 1921 Temmuz 14.6; 26.4
Ortaköy (Zile) 1920 Eylül 9.2
Ortanca İstasyonu 1920 Ağustos 26.2
Ortodoks Türkler 1921 Mayıs 1.7; 7.5; 20.6; 25.7; Haziran 1.10; 16.6; 19.6 ~ Anadolu Ortodoks Patrikliği
Osborne, W. 1920 Kasım 3.5; 24.2; 1921 Şubat 19.6; Haziran 21.3; Temmuz 22.7
Osman Bey (Akıncı Kumandanı) 1920 Ağustos 11.2
Osman Bey (Amasya Mutasarrıfı) 1921 Şubat 28.6; Haziran 20.4
Osman Bey (Mebus) 1920 Mayıs 23.1; Haziran 11.3; Temmuz 24.2; Ağustos 4.3
Osman Kadri Bey 1920 Mayıs 19.4
Osman Nizami Paşa 1920 Aralık 25.5; 1921 Şubat 9.2
Osman Nuri Bey (Lazistan Mebusu) 1920 Temmuz 3.9 ~ Osman Bey
Osmancık Taburu (Alayı) 1920 Haziran 20.5; 1921 Ocak 19.3
Osmaniye 1920 Mayıs 28.2; Kasım 1.2
Osmanlı Bankası 1920 Ekim 26.9; 1921 Ocak 22.6
Osmanlı Devleti 1920 Mayıs 10.8; 13.6; Temmuz 29.9; Ağustos 9.5; 28.8; Eylül 15.3; Aralık 18.6; 30.4.9; 1921 Şubat 23.7; Mart 21.11; Nisan 26.6
Osmanlı İstiklal Günü 1920 Aralık 30.4.9; 31.4; 1921 Ocak 1.6
Osmanlı-İngiliz Derneği 1920 Mayıs 4.8; 6.16
Ostrovski 1920 Eylül 4.3
Oşida 1921 Nisan 15.10; 18.7; 19.6; Mayıs 4.4; 11.4; 23.10; Haziran 18.9; 27.11
32. Süvari Alayı 1921 Mart 14.1

— Ö —

Öğretmenler 1920 Haziran 19.7; 23.8; Eylül 1.6; 3.7; 6.8; 22.7; 23.13; 24.6; 25.8; 28.8; 29.7; Ekim 4.6; 21.9; Aralık 3.3.7; 4.6; 10.4; 11.5; 29.5; 1921 Ocak 11.8; Şubat 3.5; 18.3; 21.7; Mart 13.7; 25.8; 31.4; Mayıs 4.4; 7.4; Temmuz 18.10; 20.8
Öğüt 1920 Nisan 23.13; 26.13; Mayıs 2.12; 3.10; 5.12; 8.10; 12.7; 13.10; 15.6; 18.6; 19.8; 26.7; Haziran 17.11; 22.6; 23.8; 24.10; 29.5; 30.7; Temmuz 1.9; 3.10; 8.10; 10.12; 11.8; 12.12; 13.8; 25.8; 28.12; 29.9; Ağustos 4.11; 10.13; 16.9; 18.6; 19.9; 21.7; 22.7; 24.7; Eylül 8.11; 26.8; 27.4; 28.6.8; 30.10; Ekim 10.4; 12.8;

- 14.10; 15.7; 19.7; 25.11; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 3.6; 6.7; 8.11; 9.8; 11.7; 16.5; 23.11; 25.11; 27.7; 29.8; 30.10; Aralık 4.8; 5.5; 6.9; 9.12; 13.6; 14.9; 19.8; 20.7; 21.5; 23.5; 1921 Ocak 1.8; 4.9; 6.5; 8.9; 9.5; 10.6; 15.9; 16.6; 19.6; 20.10; 23.9; 26.7; 29.4; Şubat 1.11; 2.6; 3.8; 5.9; 8.9; 9.8; 16.6; 22.7; 23.7; 28.8; Mart 2.10; 5.7; 8.6; 10.11; 16.7; 17.7; 20.6; 21.11; 22.9; 23.8; 26.6; 28.10; 29.6; 30.9; 31.4; Nisan 3.7; 12.11; 13.13; 14.6; 17.7; 21.9; 25.5; 28.6; 29.4; Mayıs 2.6; 6.7; Temmuz 1.5; 7.8; 9.5; 10.7; 11.7; 13.9; 14.8; 16.8; 17.4; 19.8; 21.13; 24.8; 25.7; 30.9; 31.8; Ağustos 2.6; 3.11; 6.7; 7.7; 8.11; 9.7; 10.7; 11.9; 14.7; 17.11; 18.4; 19.5; 20.9; 22.7
- Öğüt Kurulları** 1920 Mayıs 25.1
- Ömer Ağa** 1921 Ağustos 13.3
- Ömer Aziz** 1920 Haziran 5.10
- Ömer Efendi (Canik)** 1921 Temmuz 18.8
- Ömer Efendi (Şeyh)** 1920 Mayıs 26.6
- Ömer Faruk Efendi** 1921 Nisan 26.2; 27.3; Mayıs 10.6
- Ömer Fevzi (İrşat)** 1920 Eylül 16.7
- Ömer Fevzi Bey (Hürriyet ve İtilaf)** 1920 Mayıs 26.6
- Ömer Lütfi Bey** 1920 Aralık 27.5; 1921 Mayıs 19.1
- Ömer Niyazi Efendi** 1921 Mart 25.7
- Örtülü Ödenek** 1920 Eylül 7.9
- Özdemir Bey (Binbaşı)** 1920 Ağustos 8.2; 10.4; 11.1; Eylül 9.3; 14.3; 20.3; 24.3; 25.4; Kasım 3.2; 22/23.1; 28.2; Aralık 1.2; 2.4; 6.4; 9.5; 10.3; 25.3; 1921 Ocak 6.3; 13/14.1; Şubat 2.3; 5.5; 6.2; 8.1
- Özdemir Bey (Salihli Kaymakamı)** 1920 Ağustos 15.5
- P —
- Paillares** 1920 Eylül 9.9
- Pallis** 1921 Mayıs 2.5; Haziran 16.4; Temmuz 23.3; 24.3; 30.7
- Palu** 1921 Mart 24.3
- Pan Helenizm** 1920 Temmuz 22.10
- Pan İslamizm** 1920 Haziran 5.13; Ekim 4.4; 5.1; 1921 Şubat 26.5; Haziran 27.8,10
- Panzın Çukuru** 1920 Mayıs 27.3
- Papandreas** 1920 Aralık 12.7
- Papulas, Anastasios (General)** 1920 Kasım 17.3; 20.1; 22.3; 23.7; Aralık 4.5; 18.3; 24.1; 1921 Ocak 3.3; 10.6; 18.11; 20.10; 22.10; 30.3; Şubat 17.9; Mart 6.2; 10.1; 11.5; 14.3; 19.2; 20.6; 21.5; 22.1; 24.1; 25.8; 28.10; 29.1; 31.1,4; Nisan 1.3; 2.2; 3.7; 5.2,7; 6.7; 7.2,10; 9.7; 11.7; 13.13; 26.6; Mayıs 2.6; 6.7; 11.6; 12.5; 15.2; 25.7; 26.4; 31.3; Haziran 16.4; 25.9; Temmuz 3.5; 16.1; 17.1; 18.10; 19.1; 21.3,13; 22.4; 23.3; 27.5; 28.9; Ağustos 4.7; 7.2; 10.1; 15.1; 21.1
- Paraskevopoulos** 1920 Haziran 21.7; 24.2; Ağustos 6.7; Eylül 14.7; 26.3; Kasım 16.1; 18.5; 26.5;
- Paris gazetesi** 1920 Ağustos 17.7
- Paris Konferansı** 1921 Ocak 22.10; 24.6,7; 25.1,6; 26.1,3,4,7; 27.5,8; 29.4; 30.9; 31.6; Şubat 1.11; Ağustos 8.6; 10.2; 17.8; 22.7
- Paris Toplantısı** 1921 Haziran 18.1; 19.1
- Parti Pehlivan** 1921 Ocak 22.1; Şubat 3.7 ~ Ağustos 20.5
- Patrikhane** 1920 Temmuz 21.1; Ekim 15.7; 23.4; Kasım 28.5; Aralık 16.10; 1921 Şubat 1.6; 4.7; 15.8; 17.9; 23.7; Mart 4.7; 9.5; 12.9; 14.7; 20.4; Nisan 2.7,10; 13.13; 29.4; Mayıs 1.3; 8.3; Haziran 1.10; 3.4; 8.6; Ağustos 3.7 ~ Rum Patrikhanesi
- Patris** 1921 Nisan 3.7; 6.7; 30.2; Ağustos 10.6
- Pavlos** 1920 Ekim 28.7; 29.5; 1921 Temmuz 30.1
- Pavloviç** 1920 Eylül 5.3; 16.7
- Payitaht** 1921 Ocak 26.7
- Pazarlık** 1920 Temmuz 8.5; 11.1; 1921 Ocak 8.2; Mart 24.1; Temmuz 13.1; 14.1; 17.1
- Pazarköy** 1921 Temmuz 11.7 ~ Orhangazi
- Peel, Sir A.** 1920 Kasım 24.2; 26.8
- Pehlivanlı** 1920 Temmuz 24.1
- Pellé (General)** 1921 Şubat 10.9; Mayıs 29.5; Temmuz 11.7; Ağustos 15.5; 17.9
- Pera Rum Takımı** 1921 Haziran 27.11
- Perteve Paşa** 1920 Temmuz 31.8; Ağustos 1.9; Eylül 3.4
- Petersburg** 1921 Mart 16.7
- Le Petit Marseillais** 1920 Ağustos 3.7; Kasım 25.11
- Petit Parisien** 1920 Aralık 2.8; 1921 Şubat 14.5; Nisan 6.7; Haziran 9.11; 11.7; 12.7; 28.4
- Peyamı Sabah** 1920 Nisan 24.18; 25.10; 26.13; 27.9; 28.9; 29.10; 30.6; Mayıs 1.10; 3.10; 5.12; 6.16; 7.5; 9.10; 11.12; 12.7; 13.10; 14.6; 15.6; 16.7; 17.10; 19.8; 20.9; 22.9; 23.7; 25.10; 26.7; 27.12; 28.7; 29.4; 30.6; 31.8; Haziran 1.10; 3.7; 4.7; 6.6; 11.5; Temmuz 12.12; 28.12; Ağustos 5.11; 7.9; 13.7; Eylül 1.7; 7.9; 19.4; Ekim 15.7; 16.6; 17.5; 18.3; 20.9; 21.11; 23.10; 26.9; 27.8; 28.5; 30.10; 31.6; Kasım 1.8; 2.7; 3.6; 4.10; 5.6; 6.7; 7.5; 9.8; 10.6; 11.7; 12.6; 13.7; 16.5; 17.8; 18.10; 19.8; 20.8; 21.6; 25.11; 29.8; Aralık 1.7; 2.8; 3.9; 4.8; 5.5; 6.9; 7.9; 8.5; 9.12; 10.10; 11.5; 12.12; 14.9; 16.10; 17.4; 19.8; 22.6; 23.5; 24.7; 27.7; 29.7; 30.9; 31.4; 1921 Ocak 1.6; 2.8; 4.4; 5.6; 6.5; 7.9; 10.6; 11.8; 12.10; 13.5; 14.9; 16.6; 17.10; 18.11; 19.6; 21.10; 22.10; 23.9; 24.7; 25.6; 26.7; 27.8; 28.8; 29.4; 30.9; 31.6; Şubat

1.11; 2.6; 3.8; 4.7; 5.9; 6.8; 7.7; 8.9; 9.8; 10.2; 10; 11.6; 12.8; 13.3; 14.5; 17.9; 19.7; 20.4; 21.11; 23.7; 24.6; 28.8; Mart 1.13; 5.7; 7.5; 10.11; 13.8; 16.7; 17.7; 19.13; 20.6; 21.11; 22.9; 23.8; 25.8; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9; 31.4; Nisan 1.7; 2.10; 3.7; 5.7; 8.8; 9.7; 10.5; 11.7; 12.11; 13.13; 14.6; 15.11; 16.11; 17.7; 18.9; 20.3; 22.8; 23.8; 25.5; 26.6; 27.7; 28.6; 30.8; Mayıs 2.6; 3.6; 4.4; 5.9; 7.5; 8.5; 10.7; 11.6; 12.5; 14.7; 15.4; 18.6; 19.11; 20.6; 21.13; 24.9; 25.7; 27.4; 28.4; 29.7; 30.6; 31.3; Haziran 1.10; 2.6; 3.4; 5.6; 6.8; 12.7; 13.9; 14.7; 15.8; 16.6; 17.3; 18.9; 20.8; 21.10; 23.6; 24.4; 27.11; 28.4; 29.6; Temmuz 1.5; 3.7; 4.11; 5.7; 8.5; 10.7; 11.7; 12.6; 13.9; 15.6; 16.8; 17.4; 18.8; 19.8; 20.8; 21.13; 22.9; 23.9; 25.7; 26.8; 27.11; 28.9; 29.7; 30.9; 31.8; Ağustos 1.8; 2.6; 3.11; 4.7; 6.7; 8.11; 11.9; 12.12; 15.7; 16.8; 17.11; 19.5; 22.7

Peyet, M. 1921 Mart 14.6

Pınarhisar 1920 Temmuz 25.1

Philedelphia-Puplic Ledger 1921 Şubat 26.5

Piyasa 1920 Haziran 16.8; Aralık 19.8

Poincaré 1920 Ağustos 15.8

Polat Bey Müfrezesi 1920 Ağustos 7.3

Polatlı 1921 Temmuz 24.2

Polimenekos (Tümgeneral) 1921 Temmuz 19.2

Polis 1920 Nisan 27.9

Polis Genel Müdürlüğü 1920 Mayıs 20.9

Politiya 1920 Ağustos 12.9; 1921 Temmuz 21.13

Polonya ~ Lehistan

Pontos 1920 Mayıs 17.9; Haziran 15.8; Temmuz 19.7; Ağustos 19.8; Eylül 15.3; Ekim 3.4; 5.1; 10.3; 25.9; Aralık 9.1; 1921 Şubat 3.1; 9.3; 16.1; 21.8; 28.6; Mart 4.3; 13.2; 15.7; 28.10; Nisan 2.7; 18.4; Haziran 16.5; 18.3; Temmuz 27.7; Ağustos 6.4; 17.7

Pontos Derneği 1920 Eylül 1.5; 1921 Mart 30.9; Nisan 2.7

Pontos Kulübü 1920 Mayıs 8.6; 1921 Şubat 16.1; 17.4

Pontos Rum Milli Meclisi 1920 Ağustos 31.4

Populaire 1920 Ağustos 14.8

Porsuk Çayı 1921 Temmuz 13.1

Posof 1921 Mart 2.5

Posok Dağı 1920 Ağustos 25.1

Postacı Nazım 1920 Mayıs 8.3; 9.6; 14.2; 27.5; Haziran 6.3; 21.1; Temmuz 9.2

Postlu Mestan Efe 1920 Mayıs 5.2, 6.8

Pozantı 1920 Mayıs 6.6; 8.2; 12.4; 7; 13.5; 16.3; 24.4; 25.5; 30.1; Ağustos 5.1; 27.1

Pozantı İstiklal Mahkemesi 1920 Kasım 15.3; Aralık 20.3; 28.3

Pozantı Kongresi 1920 Temmuz 5.1; Ekim 8.2

Pötürge 1920 Ekim 19.3

Pravda 1920 Temmuz 3.10; 28.12; Eylül 16.7; 19.4; 1921 Mart 29.6

Pravda Gruzil 1920 Mart 20.6

Prens Sabahattin 1921 Temmuz 24.5

Preodos 1920 Ağustos 12.9; 1921 Haziran 16.6

Preveze Gambotu 1920 Ekim 17.4; 19.4; 1921 Mayıs 19.6; Ağustos 9.7

Primi, G. 1921 Haziran 17.3

Priştineli İsmail Bey 1920 Temmuz 19.6; 20.6

Prodopapadakis 1921 Nisan 7.2; 22.2

Propaganda 1920 Nisan 25.7; 27.6; Mayıs 16.4; Haziran 27.2; Temmuz 8.2; Eylül 3.3; 8.6; 10.4; 20.3; 23.13; 25.2; 28.6; Ekim 23.10; Kasım 4.8; Aralık 9.2; 20.4; 29.1; 1921 Ocak 30.9; Şubat 17.8; 28.5; Mart 7.5; 19.3; 21.10; Nisan 13.9; 19.5; 25.3; Mayıs 6.7; 9.2; Haziran 25.6; Ağustos 1.1; 3.1; 16.6

Proyya 1921 Şubat 10.2; Temmuz 3.7

Protodos 1920 Aralık 14.9

Prozmos (Papa) 1921 Şubat 21.8

— R —

Radek, Karl 1920 Haziran 3.2; Eylül 2.9; 17.1; 19.4

Radi (Davavekili) 1920 Ağustos 11.9

Radikal 1920 Eylül 2.12

Ragıp Hulusi 1921 Ağustos 5.10

Rahime Onbaşı 1920 Temmuz 13; Ağustos 5.2

Rahmi Bey (Yarbay) 1920 Ağustos 23.1

Rahmi (Apak) 1920 Ağustos 20.1

Rahmi Bey (İzmir Eski Valisi) 1920 Şubat 10.8; Nisan 30.1

Raif Efendi (Hoca) 1920 Ocak 15.1; 1921 Temmuz 11.4

Rakip gazetesi 1920 Mayıs 4.8

Ralli, Yorgi 1920 Eylül 28.7

Rallis 1920 Kasım 17.8; 18.10; Aralık 19.8; 1921 Ocak 31.6; Şubat 4.2

Ramişvili 1920 Ekim 20.2; 1921 Ocak 17.6

Rapallo Anlaşması 1920 Kasım 11.4

Rapotniçevski Vestnik 1920 Mayıs 16.7; Temmuz 28.12; 1921 Şubat 19.7; Haziran 22.7

Rasih Bey 1920 Ağustos 9.3

Rasim (Sivas Mebusu) 1920 Kasım 13.2

Raşiit Bey (Maliye Nazırı) 1920 Ekim 21.2

Rattigan 1921 Mayıs 29.6; Haziran 1.5; 11.3; 14.6; 15.7; 20.3; 23.2; Temmuz 4.1; 7.4; 8.3; 14.6; 22.5; 24.6; 26.4; Ağustos 1.1

Rauf Bey ~ Hüseyin Rauf Bey

Rawlinson (Albay) 1920 Nisan 24.13; Haziran 13.5; Temmuz 10.9; 18.4; Ağustos 16.6; Ekim 22.8; 26.5

- Rawlinson, Lord 1920 Ağustos 16.6; Ekim 22.8
- Recep Kâhya 1921 Ocak 27.6
- Recep Paşa 1921 Şubat 7.1
- Recep (Peker) 1921 Mart 18.5
- Rees, Sör J.D. 1921 Haziran 14.4
- Refet (Bele) 1920 Nisan 24.4; Mayıs 20.1; 22.1; 27.5; Haziran 16.1; Temmuz 6.4; 10.6; 14.5; 25.4; Eylül 4.1; 6.1; 25.2; Ekim 6.1; 8.2; 12.1; 16.3; 25.11; Kasım 7.2; 9.1; 22/23.3; 30.4; Aralık 6.2; 7.5; 8.1; 9.6; 10.1; 11.1; 12.1; 13.1; 15.2; 16.2; 18.1; 22.6; 24.2; 27.1; 28.1; 31.1; 1921 Ocak 5.1; 6.1; 11.2; 13.2; 14.3; 24.3; Şubat 3.7; 6.8; Mart 3.5; 21.7; 24.8; 30.3; Nisan 3.1; 7.10; 8.1; 11.1; 12.1; 13.1; 17.7; Mayıs 3.1; 5.3; 15.4; 31.3; Haziran 13.2; 17.3; 27.8; 30.5; Temmuz 9.5; 30.9; Ağustos 5.2; 11.2.9; 14.3; 20.9
- Refet Bey (Antep Mebusu) 1921 Şubat 12.2
- Refi Cevat (Ulunay) 1920 Nisan 26.13; Mayıs 2.12; 15.6; 19.8; 23.7; 31.3.8; Haziran 3.7; 6.6; 8.8; 15.11; 17.11; 21.11; 22.6; 23.8; 26.6; 28.8; 30.7; Temmuz 17.11; 20.12; Ağustos 3.11; 11.10; 14.8; 17.7; 27.5; Eylül 8.11; 21.7; 27.4; 29.9; Ekim 12.8; 15.7; 19.7; 20.9; 22.9; 27.8; 28.7; Kasım 4.10; 8.11; 26.9; 1921 Ocak 18.11; Şubat 5.9; 7.7; 8.9; 9.8; Mart 5.7; 21.13
- Refik (Matbaacı) 1921 Ocak 22.7
- Refik (Koralan) 1920 Ağustos 9.3
- Refik Halit (Karay) 1920 Temmuz 6.7; 17.6; Ağustos 12.9; Eylül 4.10; 19.1; 23.9; 1921 Temmuz Refik (Saydam), (Dr.) 1921 Mart 10.9; Mayıs 19.1; 30.6
- Refik Şevket (İnce) 1920 Kasım 6.2; 26.6; 1921 Şubat 21.10; Mart 19.11; Mayıs 19.1
- Remzi (Suikast Sanığı) 1920 Haziran 9.2
- Remzi Bey (Harpıtlu) 1920 Mayıs 26.6
- Remzi Paşa 1920 Mayıs 19.5
- Reşat Halis Bey 1920 Mayıs 13.8; Temmuz 25.6; 30.3; Ağustos 10.1; 12.9; Eylül 7.2; 29.7
- Reşat Nihat Bey 1921 Şubat 24.1
- Reşat Nuri (Güntekin) 1920 Temmuz 8.10
- Reşit Bey (Nazır) 1920 Nisan 26.10; Mayıs 3.4; Haziran 17.4; 23.5; 25.10; Temmuz 14.8; 17.2; 17.6; 19.8; 20.3; Ağustos 12.9; Eylül 19.1; 1921 Ocak 24.1; Haziran 12.3
- Reşit Bey (Mebus) 1920 Ağustos 21.3; Aralık 4.2; 7.5; 9.6; 12.2; 13.1; 14.4; 23.1; 1921 Ocak 1.2; 8.3; Şubat 7.7; 10.2; 14.5; 24.6; Mart 3.2; 4.7; 14.7
- Reşit Mümtaz Paşa 1920 Temmuz 31.2; Ağustos 20.7; Ekim 7.6
- Reşit Paşa (Erzurum Valisi) 1920 Mayıs 1.8; Ağustos 10.5
- Reşit Paşa (Sivas, Kastamonu Valisi) 1920 Ağustos 10.5; Kasım 10.5; 25.10; 1921 Mart 27.6
- Reuve Des Deuks Mondes 1920 Ağustos 15.8
- Rıfat Bey (Tokat Mebusu) 1920 Aralık 11.4
- Rıfat Bey (Hariciye Eski Nazırı) 1921 Ocak 14.8; Nisan 16.8
- Rıfat (Börekçi) 1920 Haziran 6.1; 15.4
- Rıfat Efendi (Hoca) 1920 Kasım 24.4
- Rıfat Paşa 1920 Aralık 28.4
- Rıfki (İşkence Sanığı) 1921 Ocak 15.8
- Rıfki Bey (Evkaf Nazırı) 1920 Ekim 21.2
- Rıza Bey (Yozgat Mebusu) 1920 Eylül 8.2
- Rıza Hamit Bey 1921 Nisan 30.1
- Rıza Han 1921 Şubat 21.9
- Rıza Paşa (Serasker) 1920 Eylül 28.8
- Rıza Paşa (Topçu Feriki) 1920 Temmuz 22.1; 1921 Nisan 16.8; Mayıs 19.5; 21.13
- Rıza Tevfik (Bölükbaşı) 1920 Mayıs 21.1; 26.6; Haziran 3.7; 4.6; Temmuz 6.7; 8.10; 11.8; 15.7; 17.6; 18.5; 20.3; 23.7; 30.3; 31.2; Ağustos 10.1; Eylül 4.10; 19.1; 26.7; Ekim 7.2; 1921 Nisan 25.5; Mayıs 19.11
- Riga Anlaşması 1920 Ekim 5.9; 12.3.8; 15.7; 20.8
- Rijeka 1920 Kasım 12.4
- Rize 1921 Ağustos 16.2
- Rizospastis 1921 Mart 24.8; Nisan 12.11; Haziran 24.4; 27.10; Temmuz 13.5; 22.9
- Robeck 1920 Mayıs 17.7; 22.7; 26.3; Haziran 3.5; 10.5; 13.5; 15.9; 23.5; 25.1; 26.5; Temmuz 16.5; 28.8; 30.6; Ağustos 1.8; 28.8; Eylül 9.8; 10.5; 23.12; 28.5; Ekim 1.5; 4.5; 11.1; 14.4; 22.6; 24.4; Kasım 5.5; 8.3
- Rofkom 1920 Eylül 3.6; 1921 Temmuz 6.4
- Rokovski 1921 Mart 7.4
- Roma 1920 Temmuz 28.10; Ağustos 8.5
- Roma Toplantısı 1920 Temmuz 28.10; Aralık 19.5; 28.4; 1921 Ocak 4.3; 6.2; 8.7; 16.4; 18.6; 20.8; Mayıs 13.6
- Romanya 1920 Haziran 4.5; 1921 Mart 11.8; Nisan 23.7; Haziran 19.6
- Rossier 1920 Mayıs 19.6; Temmuz 1.8
- Rum(lar) 1920 Haziran 24.7; 29.5; Temmuz 5.1; 6.8; 7.2; 16.4; Ağustos 18.4; Eylül 2.12; 28.3; Ekim 13.6; 19.7; 23.4; Aralık 12.7; 15.6; 18.3; 21.3; 1921 Ocak 8.8; 26.3; Şubat 1.6; 2.6; 3.1; 12.3; 15.2; 21.8; 22.6; 28.6; Mart 4.3; 8.5; 20.4.6; 24.1; 30.1.4; Nisan 4.5; 9.7; 10.2; 12.2; 19.6; 21.9; 22.1; 24.2; 29.4; Mayıs 13.7; 3.6; 5.9; 8.3.5; 9.6; 14.7; 19.11; 20.6; 23.7; 27.4; Haziran 8.6; 9.1; 12.1; 16.6; 22.5; Temmuz 13.6; 18.9; 23.3; 25.5; 30.5; Ağustos 4.7; 8.2; 11.4; 21.7
- Rum Basını 1920 Ağustos 8.7; 13.7; 1921 Ocak 22.10; 29.2.4; Mart 19.6; Temmuz 10.7; 19.8; 28.9

— S —

- Rum Göçettirilmesi** 1920 Eylül 1.4; 1921 Mayıs 29.3; Haziran 5.1; 12.5; 18.3; 19.2; 20.4; 22.3; 28.2; Temmuz 3.3; 12.2; 18.4; 21.10; Ağustos 8.5; 22.7
- Rum Patrikhane** 1920 Eylül 28.3; 1921 Ocak 21.4; 23.9; 26.3; Şubat 15.2; 22.6; 23.1; Mart 5.4; 19.6; Nisan 18.4; Temmuz 27.7 ~ Patrikhane
- Rumbold, Sir Horace** 1920 Ekim 9.7; 25.10; Kasım 17.4; 22.4; 24.2,4; Aralık 2.7; 6.5; 10.8; 13.5; 21.4; 22.4; 31.2; 1921 Ocak 20.5; 27.2; 28.4; 29.2; 31.2; Şubat 1.7; 6.5; 7.5; 9.4; 12.1; 19.7; 21.2; Nisan 5.5; 13.9; 14.4; 18.4; 21.5; 27.4.5; Mayıs 4.2; 11.1,2; 20.3; 21.10; 23.2; 24.8; 25.4; Temmuz 9.3; Ağustos 1.4; 2.4; 5.7; 6.3; 20.4
- Rumca** 1920 Kasım 6.7; Aralık 3.7; 1921 Şubat 12.3
- Rupenian** 1920 Haziran 22.6
- Rus(lar)** 1920 Temmuz 12.12; 23.9; Ağustos 4.4; 10.10; 30.6; Eylül 1.7; 7.7; 8.11; Ekim 22.1; 29.2; 1921 Ocak 3.1; 5.6; 18.6; 24.4; 25.4; Şubat 3.3; 6.1; 27.4; Mayıs 18.3; 19.11; 23.10; 24.9; 26.1; Haziran 15.5; 30.7; Temmuz 28.4; Ağustos 1.8
- Rus Göçmenler** 1920 Haziran 9.10; Kasım 16.3.5; 17.8; 19.8; 20.8; 22.11,13; 24.7; 29.8; 30.10; Aralık 3.9; 28.5; 31.4; 1921 Şubat 7.5
- Rus İhtilali ~ Sovyet Devrimi**
- Rus Komünist Partisi** 1920 Haziran 8.7; Eylül 29.4 Aralık 7.2; 1921 Mart 10.11
- Rusya** 1920 Haziran 27.5; Temmuz 4.6; 5.9; Eylül 25.8; Ekim 7.6; 16.1; 19.7; 20.9; 24.5; 30.10; Kasım 2.7; 1921 Mart 11.8; 21.11; Nisan 11.6; Ağustos 19.5 ~ Sovyet Rusya, Çarlık Rusyası
- Rus-İngiliz Ticaret Sözleşmesi** 1920 Temmuz 1.7; Aralık 15.5; 19.2; 1921 Ocak 1.6; Şubat 13.3; 14.5; 22.3; Mart 16.4; Nisan 15.11
- Ruşen Eşref (Ünaydın)** 1920 Ağustos 13.5; 1921 Ocak 18.10; Şubat 6.8; Mayıs 9.6; Haziran 20.6; Temmuz 18.10; Ağustos 3.11; 7.7; 10.7; 14.7
- Rüsümata 4 Motoru** 1920 Ekim 4.3; 1921 Mayıs 19.6
- Rüştü (Binbaşı)** 1920 Mayıs 12.1
- Rüştü (Teğmen)** 1920 Haziran 1.9
- Rüştü Bey (Tümen Komutanı)** 1920 Mayıs 12.5; Haziran 3.2; Ekim 15.6
- Rüştü Bey (Adliye Nazırı)** 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 31.2
- Rüştü Paşa İstasyonu** 1920 Temmuz 9.4
- Ryan, Sir Andrew** 1920 Eylül 23.12; 1921 Nisan 27.4; Mayıs 25.4; Haziran 8.5; 30.3
- Sabab** 1921 Mart 16.5
- Sabri Bey (Hama Mutasarrıfı)** 1920 Haziran 28.6
- Sabri Bey (Antep Mutasarrıfı)** 1920 Eylül 14.3
- Sabri Bey (Mahkûm Mutasarrıf)** 1920 Aralık 7.3
- Sabri Efendi** 1920 Eylül 26.2
- Sadettin (Hava İstasyonu Kumandanı)** 1920 Haziran 17.7
- Sadık Bey (Miralay)** 1920 Mayıs 26.6; 27.12; 31.3; Ağustos 9.5; 22.3
- Sadık Vicedani** 1921 Mart 9.6
- Sadrettin (Genç Yolcular)** 1920 Mayıs 20.4
- Sadrettin Celal** 1920 Aralık 10.4; 1921 Mart 3.5; 5.7; 13.8; Haziran 22.6
- Sadri Maksudi** 1921 Nisan 29.4
- Safa Bey (Hariciye Nazırı)** 1920 Ekim 21.2; 27.4; Kasım 2.3; 23.2; Aralık 1.3; 13.5; 21.4; 1921 Ocak 28.4; Mart 19.7; Mayıs 15.3; Haziran 4.3; 11.3; 12.3
- Saffet Bey (Binbaşı)** 1920 Aralık 16.3; 1921 Mart 7.4; 15.1
- Saffet Nezihi** 1921 Haziran 21.6; 22.5
- Safranbolu** 1920 Nisan 23.3; 27.9; 28.5; 29.3; 30.2; Mayıs 9.10; 1921 Mayıs 1.7
- Safranbolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** 1920 Mayıs 2.12
- Sağlık** 1920 Mayıs 7.5; Eylül 3.7; 9.10; 11.4; 25.8; Ekim 10.4; Aralık 29.6; 1921 Şubat 5.6; 7.5; Nisan 2.10; 19.2; 21.7; Mayıs 30.6; Ağustos 6.7
- Sağlık Bakanlığı** 1920 Mayıs 3.1; 1921 Mart 10.9; Mayıs 19.1
- Sahak II** 1920 Aralık 11.2
- Saim Bey (Kuvayı Milliye Komutanı)** 1920 Ekim 17.3; Kasım 18.2
- Sait Bey (Düyun-u Umumiye Komiseri)** 1921 Temmuz 22.8
- Sait Bey (Maarif Nazırı)** 1921 Ağustos 19.3
- Sait Bey (Öğüt Kurulundan)** 1920 Nisan 23.3
- Sait Halim Paşa** 1920 Kasım 24.4; 1921 Mart 16.5; Nisan 29.2; Haziran 14.2
- Sait Molla** 1920 Mayıs 1.10; 26.6; Haziran 18.7; Temmuz 17.6; Ağustos 20.4; Eylül 6.10; 19.1; 25.8; Ekim 18.3
- Sakarya** 1920 Ağustos 7.5; 1921 Haziran 21.1; Ağustos 18.1; 19.1; 20.1,9
- Sakarya Savaşı** 1921 Temmuz 28.1,9; 30.4,9; 31.8; Ağustos 1.1; 2.5; 6.5; 7.2; 9.1; 10.1; 11.8; 13.1; 14.1,3; 15.1; 16.1; 17.1,10; 18.1; 19.1,5; 20.1,2,9; 21.1,7; 22.1,7
- Sakız** 1921 Mart 30.1
- Saksonya** 1921 Nisan 3.7
- Salih (Bozok)** 1920 Aralık 14.4

- Salih Cevdet** 1920 Mayıs 10.2
Salih Cimcoz 1921 Nisan 30.1
Salih Münir Paşa 1920 Ekim 6.3
Salih Paşa 1920 Ekim 21.2; Kasım 4.1; 6.7; Aralık 3.1; 5.1; 6.1; 8.5; 1921 Mart 5.3; 7.3; 19.1; Nisan 12.11; Haziran 12.3; 15.8; Ağustos 1.6; 7.6; 20.3
Salih Zeki (Matematikçi) 1921 Temmuz 2.1
Salih Zeki (Türk Komünist Fırkası) 1920 Haziran 20.3; Temmuz 17.8; Ağustos 3.3
Salihli 1920 Haziran 23.1; Temmuz 3.1; 1921 Nisan 11.7
Salim Paşa 1920 Temmuz 17.6
Saltanat 1920 Kasım 3.4; 1921 Ocak 1.4; Şubat 10.10; 11.6; Haziran 7.4; 12.7; 21.10; 26.8; Ağustos 6.3
Saltanat Şûrası 1920 Temmuz 16.9; 19.12; 22.1; 23.10; 24.8; Ağustos 2.6; 17.2
Saltanat-ı Mevrute Fırkası 1921 Mayıs 26.8
Sami (Çete Reisi) 1920 Nisan 25.10; Ocak 2.1
Sami Bey (Evrenoszade) 1920 Mayıs 26.6
Sami Bey (İzmit Valisi) 1920 Ekim 16.5
Samih Rifat 1921 Mart 18.7
Sami Sabit (Karaman) 1921 Nisan 6.4
Samsun 1920 Ağustos 28.8; Eylül 3.5; 18.2; Aralık 2.6; 16.10; 1921 Mart 8.4; Nisan 2.1; Haziran 10.3
Samsun Heyet-i Merkeziyesi 1921 Mart 25.7; Temmuz 18.8
Samsun İstiklal Mahkemesi 1921 Temmuz 23.2; Ağustos 17.7 ~ Amasya İstiklal Mahkemesi
San Remo Konferansı 1920 Nisan 23.6,13; 24.9; 26.1,13; 27.9; Mayıs 1.10; Haziran 10.10
Sandıklı 1921 Ağustos 8.9; 9.2; 11.3; 12.9
Sansür 1920 Nisan 23.13; Mayıs 6.7; 18.4; Temmuz 4.3; 31.7; Ağustos 7.7; 16.4; Ekim 28.5; Aralık 2.6; 1921 Mart 3.1; Nisan 12.9; 13.9; Mayıs 4.4
Sapanca 1920 Nisan 27.3; 28.5; Mayıs 8.4; 23.1; 1921 Mart 25.1; Haziran 21.1; Ağustos 20.6
Saray (Tekirdağ) 1920 Temmuz 22.2
Saraycık 1921 Ocak 14.1
Sarayköy 1920 Temmuz 2.1; 27.1; Eylül 21.1
Sarı Efe Edip 1920 Ağustos 22.1; Aralık 18.1
Sarıgöl 1920 Haziran 5.5; 9.3; 22.1
Sarıkamış 1920 Mayıs 11.9; Temmuz 4.3; Eylül 28.1; 29.1; Ekim 5.9; 20.9; 1921 Nisan 22.3
Sarıköy 1921 Ağustos 15.1
Sarıyanis (Albay) 1921 Mart 1.6; Haziran 16.4; Ağustos 19.1
Sarkis 1920 Kasım 3.2
Sarp Köyü 1921 Mart 9.3
sarrou 1921 Mayıs 24.5; 26.6; Haziran 3.2
Satı Bey 1921 Ağustos 20.9
Satılaf 1920 Kasım 19.4
Sava 1920 Mayıs 20.6
Savaş Kayıpları 1921 Ocak 11.1; Şubat 8.1; Nisan 4.2; 14.1; Temmuz 25.2
Savaş Sorumluları 1920 Ağustos 28.6
Savaştepe 1920 Haziran 29.1; 30.1
Savran 1921 Temmuz 10.2
Sebilürreşat 1920 Mayıs 6.16; Kasım 25.11; Aralık 3.9; 13.6; 24.6; 1921 Ocak 19.6; Şubat 3.8; 17.9; 24.6; Mart 10.11; 21.11; 25.8; 31.4; Nisan 25.3; 30.8; Mayıs 7.5; 9.2; 21.13; 28.4; Haziran 4.4; Temmuz 2.5; 17.4
Seçim 1920 Temmuz 1.2; Ekim 2.4; 6.3; Kasım 4.1
Sedayı Hak 1921 Mayıs 28.4
Seferberlik 1920 Mayıs 19.1; 25.2; 27.6; Haziran 7.1; 8.1.5; Temmuz 3.3; 4.3; Ağustos 2.6; 8.3; Ekim 22.5; 25.8; 1921 Mart 14.1; 28.10; Nisan 26.6; Ağustos 2.1; 4.2; 7.1; 8.2; 10.7; 12.7; 14.7; 22.2
Selahattin Adil Bey 1920 Haziran 15.10; 22.5; 26.1; 29.2; Temmuz 17.10; 27.2; 28.3; Ağustos 25.1; Kasım 30.6; Aralık 5.3; 1921 Ocak 23.6; 31.1; Şubat 2.3; 5.5; 6.2; Temmuz 25.1
Selahattin Bey (Albay-Tüccar) 1920 Aralık 9.11
Selahattin Bey (Albay) 1920 Mayıs 14.2 Haziran 6.1; 15.4; 17.3; Temmuz 10.6; Ağustos 4.11; 27.2
Selahattin Bey (Üsküdar Mebusu) 1921 Nisan 18.5
Selahattin Bey (Darüleytam Genel Müdürü) 1921 Haziran 14.3
Selamet Gambotu 1921 Mayıs 19.6
Selendi 1920 Temmuz 27.1
Selim Efendi 1921 Nisan 10.5
Selim Paşa 1920 Temmuz 6.7
Selim Sırrı (Tarcan) 1920 Ekim 31.6; 1921 Mart 18.7
Selimiye Kışlası 1920 Aralık 3.9
Semerkant 1920 Eylül 1.1
Senegal Birliği 1920 Kasım 17.2
Sermet Bey 1920 Temmuz 17.6
Sert Mahmut Çetesi 1921 Ocak 8.1
Servetifünun 1920 Haziran 3.7; 17.11; Temmuz 15.7; 29.9; Ağustos 27.8; Şubat 3.8; Nisan 21.9; 30.7
Servetiye 1920 ağustos 20.1
Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü 1921 Ocak 10.4
Sevr Anlaşması 1920 Nisan 26.1; Mayıs 1.10; 4.2; 11.3; 12.7; 13.6; 14.5; 15.6; 19.8; 22.2; 28.5; Haziran 2.3; 5.15; 7.7; 14.9; 24.9; Temmuz 11.6; 16.4,5,9; 17.2; 19.8,12; 20.3; 23.7,8,10; 25.6; 28.12; 31.8; Ağustos 1.9; 3.2,7; 4.1; 10.1; 12.1,2,7,9; 14.6,8; 15.8; 17.2,4,7; 20.3,7; 22.4; 23.8; 28.7,9; 30.3; Eylül 5.8; 6.10; 9.1,9; 10.5;

- 18.7; 23.12; 30.9; Ekim 1.5; 5.3; 7.3; 11.1; 12.6; 14.4; 15.2; 20.9; 22.9; 23.9; 24.5; 25.6,11; 26.1.9; 27.4; Kasım 2.3; 4.1; 5.2,4,6; 6.7; 8.2; 11.7; 12.5; 13.7; 16.4; 19.2; 22.5; 24.2; 25.2,11; 27.2,4; 29.1,8; Aralık 1.3,7; 2.5,8; 2/3.1; 3.4,9; 6.5; 7.6; 8.3; 10.7; 12.9,12; 13.5,6; 15.10; 16.8; 18.7; 19.8; 21.4; 24.4; 25.4; 26.3; 31.2,4; 1921 Ocak 1.1; 3.1,9; 5.4; 6.5; 7.5,6; 8.8; 14.9; 17.4; 18.7; 20.4,5; 21.10; 22.6; 23.9; 24.7; 25.5,6; 26.7; 27.2,8; 28.4,8; 29.4; 30.7; Şubat 2.6; 3.8; 5.1,9; 6.8; 18.4; 19.1; 23.1; 24.1,4; 25.1,3; 26.2,3,6; 27.1; 28.1; Mart 1.1; 2.1,10; 4.7; 6.1; 9.7; 10.1,3,11; 11.3; 12.12; 13.8; 14.7; 16.3; 17.7; 19.6; 23.5,7; 24.8; 31.4; Nisan 8.5; 17.7; 18.8; 27.7; 28.6; Mayıs 6.5; 31.1; Temmuz 21.7; Ağustos 2.4; 10.7; 11.9
- Seydişehir 1920 Ekim 18.2
- Seyfettin Bey 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 17.6; Eylül 30.8
- Seyfi (Kaymakam) 1920 Ağustos 12.4; 17.7; 1921 Şubat 15.1
- Seyfi Bey (Albay) 1920 Temmuz 19.3; Ağustos 29.2; 1921 Nisan 24.6; Temmuz 15.5
- Seyit Abdülkadir 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 31.6
- Seyit Tahir Efendi 1920 Eylül 2.11
- Seyitgazi 1921 Temmuz 17.1; 19.1; 21.1
- Seyitömer 1921 Temmuz 12.1
- Seyyareci Yeni Dünya 1920 Ağustos 30.6; Eylül 13.9; 14.5; 28.6; Ekim 3.4; 15.7; Kasım 22.13; Aralık 8.5; 14.9; 16.10; 17.4; 20.7; 28.5; 29.7; 31.4; 1921 Ocak 1.3
- Seyyit Hüseyin 1920 Ağustos 12.9
- Sezai Bey 1921 Ocak 27.7
- Sforza, Kont 1920 Haziran 21.2; Ağustos 5.7; 9.4; Eylül 8.5; Kasım 29.6; Aralık 10.10; 14.7; 30.8; 1921 Ocak 26.7; Şubat 1.10; 17.3; 21.1; Mart 8.1; 12.3; Mayıs 6.5.
- Shant 1920 Mayıs 30.5; Temmuz 1.5
- Show, T. 1921 Temmuz 14.6
- Shuttleworth 1920 Temmuz 30.6
- Sıdika 1921 Nisan 2.8
- Sıkıyönetim 1920 Nisan 29.3; Mayıs 18.6; 27.5; Haziran 9.1; 10.1; Temmuz 4.2; 23.6; 24.4; Ağustos 5.5; Aralık 12.8; 1921 Ocak 12.2; Mart 10.5; 14.6
- Sındırgı 1920 Haziran 29.1; Temmuz 17.1
- Sırplar 1921 Temmuz 18.10
- Sırtı 1921 Ağustos 15.3
- Siirt 1920 Eylül 26.1
- Silahlanma 1920 Haziran 30.6; Ağustos 6.7; Ekim 27.7; Kasım 17.1; 22.8; 28.3,4; Aralık 1.5; 1921 Ocak 3.1; Mart 1.11; 2.9; 23.6; Nisan 13.2; 15.11; 21.8; 27.5; 30.6; Mayıs 1.4; 15.3; 28.1; Haziran 9.1,2; 22.4; 27.9; Temmuz 13.7; 14.6; 15.5; 26.6
- Silahsızlandırma 1920 Ağustos 2.3; Eylül 23.12; 1921 Şubat 20.3; Mart 11.2; Nisan 14.6; 16.5; Temmuz 22.5
- Silivri 1920 Temmuz 20.1; 1921 Şubat 2.5
- Silovsky 1920 Mayıs 22.8
- Simav 1920 Temmuz 30.2; Ağustos 1.9; 29.1; Eylül 1.2; Kasım 9.8; 1921 Ocak 17.1; 26.7; Temmuz 17.1; 23.1; 31.8
- Sivas ve Havalisi Komutanlığı 1920 Kasım 23.5
- Sinan Tekelioğlu 1920 Haziran 24.5; Temmuz 27.2
- Sincan (Divriği) 1921 Mart 27.5
- Sincanlı (Sinanpaşa) 1921 Mayıs 18.6; Temmuz 13.1
- Sinop 1920 Eylül 21.1; 1921 Nisan 6.5; Temmuz 21.2; 22.5
- Sioris 1920 Haziran 24.7
- Sis 1920 Mayıs 30.1
- Sivas 1920 Eylül 3.5; 18.2; Aralık 12.8; 1921 Ağustos 18.2; 19.5
- Sivas İstiklal Mahkemesi 1920 Aralık 23.5; 1921 Şubat 3.1; Mart 15.7
- Sivas Valiliği 1921 Mayıs 7.3; Ağustos 3.9
- Sivaslı 1921 Ocak 20.6
- Sivrihisar 1921 Haziran 18.4; Ağustos 15.1; 18.1
- Siyah Kitap 1920 Kasım 28.5; 1921 Şubat 9.3; Mayıs 18.6; Haziran 1.10
- Soma 1920 Haziran 24.1
- Sorgun 1920 Haziran 13.1
- Sorogna, Marche Di 1920 Nisan 23.10
- Sosyal Demokrat Fırkası 1920 Eylül 21.4
- Sosyalizm, Sosyalist 1920 Kasım 9.8; 1921 Mart 3.5; 5.7; 13.8; Haziran 13.9; Temmuz 3.1
- Sovyet Devrimi 1920 Mayıs 24.7; Eylül 6.1; Kasım 1.8; 7.3; 9.8 ~ Rus İhtilali
- Sovyet Dışişleri Bakanlığı 1921 Temmuz 19.7
- Sovyet Elçiliği 1920 Ağustos 31.1; Eylül 2.12; 8.11; Ekim 4.2; 5.9; 6.7; 9.8; Aralık 28.1; 1921 Ocak 22.3; 30.4; Şubat 19.2; 20.4; 22.7; Mart 5.2; 29.2; Mayıs 1.1; 30.5; Haziran 5.5; 6.2; 12.7; 13.7; 27.6; 28.4; Temmuz 2.4; 11.7
- Sovyet Rusya 1920 Mayıs 5.1; 7.4; Haziran 2.4; 12.6; 20.1,4; Temmuz 1.5; 2.5; 8.7; 10.10; Ağustos 14.3; 17.7; Eylül 4.3; 26.4; 30.3; Ekim 12.3; 13.1; Kasım 21.4; Aralık 2.1; 9.2,3; 11.5; 14.7; 1921 Ocak 3.8; 7.3; 30.2; Şubat 8.4; 19.3; 21.11; 22.7; 28.2; Mart 23.3; 28.4 Nisan 8.8; 10.5; 11.4; 19.6; Mayıs 5.7; 6.1; 26.1; 27.1; Haziran 9.11; 27.1,8; Ağustos 4.3; 8.10; 11.9; 20.8 ~ Rusya
- Sovyet Yardımları 1920 Nisan 26.2; Mayıs 7.1; 25.3; Haziran 3.1,2; 4.2; 18.3; 28.8; Temmuz 2.4,5; Ağustos 2.6; 3.4; 4.5; 13.3; 17.1; 28.8;

- 29.2; 30.3; Eylül 2.1,2,12; 6.2; 8.1; 12.2; 14.4; 18.3,4; 21.2; 22.2; 23.5; 28.4; 29.4; Ekim 1.4; 4.3; 14.6; 15.4; 18.1; Kasım 2.4; Aralık 1.1; 9.2; 11.3; 17.2; 1921 Ocak 3.8; 13.3; 20.9; 25.4; 30.2; Şubat 14.4; 22.3; Mart 9.3; 13.2; 16.1; 18.1; 20.2; 30.3; Nisan 1.4; 2.4; 9.4; 12.3; 21.2; 24.4; 28.4; 30.3; Mayıs 14.1; 19.6; 24.3; 25.3; 27.3; 29.1; 30.3; Haziran 1.3; 6.1; 9.9; 25.9; Temmuz 4.7; 15.5; 20.5; 30.9; 31.4; Ağustos 1.8; 3.6; 4.3; 9.4; 10.3; 14.5; 15.7; 17.5,6; 22.7
- Söğüt** 1920 Eylül 21.2; 1921 Ocak 11.2; 12.1; Mart 25.1; 26.1; 29.1; Nisan 1.1; 2.2; 8.1; 21.9; 24.3; Ağustos 3.2
- Sökeli Ali Efe** 1920 Temmuz 5.1; 7.2; 8.4
- Söz** 1920 Kasım 29.8; Aralık 6.9; 1921 Şubat 7.7; 28.8
- Spa Konferansı** 1920 Temmuz 5.4; 7.3,7; 9.9; 11.8; 23.8
- Spartaküsler** 1921 Nisan 18.9
- Speed Gemisi** 1921 Temmuz 4.1
- Stalin, Josef** 1920 Kasım 6.3; 27.2; 30.3; Aralık 1.1; 14.2; 1921 Şubat 22.3; Mart 2.10; 3.1; 9.3; 10.7; Nisan 11.4; 21.2; 22.5
- Stern, François** 1920 Ağustos 14.7
- Steryadis** 1920 Ağustos 23.3; Kasım 15.5; 16.1; Aralık 31.4; 1921 Şubat 18.3; Mart 11.5; Temmuz 19.3
- Stokes (Albay)** 1920 Temmuz 15.3; Ekim 3.2; 8.3; 13.1; Kasım 6.5; Aralık 1.3; 1921 Şubat 15.7
- Stratigos, Kaşefon** 1921 Nisan 21.6; 28.2; Haziran 11.1; 16.4; Temmuz 24.3; 25.3
- Stratos** 1921 Nisan 11.2; Haziran 19.5
- Strait, Clarence M.** 1921 Şubat 26.5
- Suat Bey (Dr., Kastamonu Mebusu)** 1920 Kasım 13.2; 1921 Mayıs 7.4
- Subay Adayları Talimgâhı** 1920 Temmuz 1.6
- Sudi Bey** 1921 Ocak 16.4
- Suikast(ler)** 1920 Mayıs 6.5; 12.1; Ağustos 12.6; 14.8; Eylül 30.5; Aralık 27.7; 1921 Mayıs 27.4; 30.6; Haziran 8.7; 26.5
- Suikast Davaları** 1920 Haziran 1.9,10; 2.2.5; 3.7; 9.2; 11.1; 12.1; Ağustos 30.4; Eylül 1.7; Aralık 13.6; 1921 Mayıs 23.10
- Sultan Ahmet Han** 1921 Nisan 8.6; 10.5; 12.3; 13.13; 15.8; 21.3; 24.8; 25.4; 26.6; 28.6; 30.8; Haziran 22.7; Ağustos 3.11; 4.7; 11.5,9; 12.12; 15.6
- Sultan Galiyev** 1921 Temmuz 16.8
- Sultanhisar** 1920 Haziran 24.1
- Suluoba Köyü** 1921 Nisan 3.5
- Sun Yat Sen** 1921 Mayıs 19.11
- The Sunday Times** 1920 Mayıs 30.8; 1921 Haziran 21.10
- Sunusi, Şeyh Ahmet** 1920 Temmuz 17.7; Ekim 4.1; 14.10; Kasım 6.6; 15.3; 22.7; 23.4; 25.5; 27.7; 29.2,8; Aralık 6.9; 1921 Şubat 1.3; 6.5; Mart 2.10; 18.6; 31.4; Nisan 6.7; 14.5; 19.6; 22.7; Mayıs 5.9; 10.7; 11.6; 12.6
- Suphi Nuri (İleri)** 1921 Haziran 11.7
- Suphi Paşa** 1920 Mayıs 21.3; 24.5; 27.5; 28.4; 29.2; Haziran 7.6
- Suriye** 1920 Nisan 24.2; 25.8; Mayıs 9.5; Haziran 29.5; Temmuz 3.8; 5.11; 6.7; Ekim 27.8; Aralık 13.6; 1921 Şubat 4.7; Nisan 20.3; Mayıs 22.5; 30.4; Haziran 14.1; 19.6; Temmuz 1.2
- Suruç** 1920 Mayıs 6.6; 8.2; 13.5; 27.4
- Susurluk** 1920 Haziran 30.1; Temmuz 2.1
- Susuz** 1920 Kasım 3.1
- Süleyman Ağa** 1920 Haziran 25.11
- Süleyman Bey (Adana Vali Vekili)** 1920 Mayıs 30.6
- Süleyman Bey (Trabzonlu)** 1920 Mayıs 26.6
- Süleyman Faik Paşa** 1920 Temmuz 13.6
- Süleyman Fethi (Şehit)** 1921 Mayıs 15.4
- Süleyman Fethi Bey** 1920 Temmuz 20.12
- Süleyman Nazif** 1920 Kasım 11.7; Aralık 1.7; 1921 Mart 18.7; 25.8; Nisan 4.9; 14.6
- Süleyman Nuri** 1920 Eylül 7.3; Kasım 25.8; 1921 Haziran 22.6; Temmuz 12.4
- Süleyman Sami** 1920 Haziran 15.3; 17.5; 1921 Ocak 18.1
- Süleyman Sami Bey (Vali)** 1921 Mart 27.6 Mayıs 8.2
- Süleyman Sırrı Bey (Yozgat Mebusu)** 1921 Ekim 21.7; Aralık 25.2
- Süleyman Şefik Paşa** 1920 Nisan 29.2; Mayıs 2.4; 8.3; 13.4; Haziran 10.4
- Süleyman Tadvî** 1920 Ağustos 12.9
- Süleyman Vehbi** 1921 Ocak 19.5
- Süreyya (Samizade)** 1920 Nisan 23.12; 25.6; Aralık 19.8
- Sürmeli** 1921 Ağustos 11.6
- Süvari Grubu (Türk)** 1921 Ağustos 20.1
- Ş —
- Şah İsmail** 1921 Temmuz 1.5
- Şahin Bey (Antep Mebusu)** 1921 Şubat 2.3; 12.2
- Şahin Gemisi** 1920 Kasım 6.4; 1922 Nisan 24.4
- Şahnalar Hattı** 1920 Kasım 4.2
- Şahtahtı** 1920 Temmuz 16.1; 23.4; 24.3; 25.3; Kasım 8.1; Aralık 2/3.1
- Şahtahtinski** 1921 Şubat 2.7
- Şakir (Kesebir)** 1920 Mayıs 10.2; 1921 Haziran 25.6
- Şakir Paşa Çiftliği** 1920 Temmuz 4.1
- Şam** 1920 Temmuz 20.5; 24.7; Ağustos 24.7; Eylül 13.7; 15.8
- Şamil (Prens)** 1921 Ocak 30.9
- Şammar Aşireti** 1920 Ağustos 16.7
- Şanel, Dö** 1920 Eylül 16.6; 17.4; 19.4

Şar 1920 Temmuz 3.4
 Şarl (Kral) 1921 Mart 28.7
 Şarkışla 1920 Haziran 28.5
 Şarkikaraağaç 1920 Eylül 3.5
 Şartlar 1920 Nisan 25.7
 Şaydeman 1920 Kasım 15.7; 22.13
 Şaynman 1920 Ekim 3.2; Aralık 10.5
 Şefik (Aker) (Albay) 1920 Mayıs 28.4; Temmuz 30.2; Ağustos 19.7; Eylül 30.5; Ekim 13.3; 1921 Mart 1.10; Mayıs 4.1
 Şefik Bey (Koşkiri Öğüt Kurulu) 1921 Mart 15.3; 19.10
 Şefik Hüsnü 1921 Haziran 21.6
 Şefika Kemal 1920 Nisan 24.16
 Şehit Ailelerine Yardım Birliği 1921 Mayıs 8.5
 Şehitler 1920 Kasım 29.8; 1921 Mayıs 8.5
 Şekip Bey 1920 Haziran 6.4
 Şemsettin (Hakikat gazetesi) 1921 Ağustos 8.11
 Şemsettin Bey (Posta Telgraf Genel Müdürü) 1920 Kasım 11.2
 Şenkaya 1920 Eylül 13.2
 Şerafettin Bey 1921 Temmuz 15.1
 Şeref Bey (Edirne Mebusu) 1920 Temmuz 31.7; 1921 Nisan 25.3; Mayıs 10.1; 28.2; Temmuz 23.2
 Şeria 1921 Temmuz 6.6
 Şerif Bey (Sinop Mebusu) 1920 Nisan 23.2
 Şerif Paşa 1920 Nisan 24.18; 26.12; Mayıs 19.6; 1921 Mart 30.7; Nisan 19.5; 18.6; Ağustos 13.6
 Şerif Sadettin Paşa 1920 Temmuz 6.7
 Şer'iye Encümeni 1920 Mayıs 9.4
 Şer'iye Vekâleti 1921 Mayıs 9.6
 Şevket (Venizelosçu Nakriyos) 1921 Mart 12.11
 Şevket (Sosyal Demokrat Fırkası) 1920 Eylül 21.4
 Şevket Bey (Sinop Mebusu) 1920 Kasım 13.2
 Şevket Bey (Malta) 1921 Ocak 7.7; Mart 10.8
 Şevket Turgut Paşa 1920 Temmuz 31.8; Ağustos 1.9; Eylül 3.4; 30.2; Aralık 2.3
 Şevki (Polis) 1921 Şubat 2.1
 Şevki Bey (Mersin Mebusu) 1920 Aralık 28.3
 Şevki Celal 1920 Aralık 31.4
 Şeyh Abdülbaki Efendi 1920 Ağustos 24.4
 Şeyh Recep Efendi 1920 Temmuz 6.7
 Şeyh Salih 1921 Temmuz 28.4
 Şeyh Servet Bey (Bursa Mebusu) 1920 Nisan 25.1; 27.6; Kasım 25.11; Aralık 15.4; 19.1; 1921 Ocak 22.2; Mart 21.1; Mayıs 12.2
 Şeyh Sunusi ~ Sunusi Şeyh Ahmet
 Şeyhüslamlık 1920 Eylül 19.1; 26.2; Ekim 21.2
 Şifa Hanım 1921 Mart 25.6
 Şiiler 1920 Kasım 6.5
 Şile 1920 Nisan 23.4; Haziran 20.5; Temmuz 23.1; 26.1; 29.3; 30.4;

Şimendifer Umum Müdürlüğü 1921 Şubat 6.6
 Şirnak 1921 Mart 24.3
 Şirvan 1921 Mart 24.3
 Şükrü (Tutuklu) 1920 Nisan 23.12
 Şükrü (Şehit Kaymakam) 1921 Mayıs 15.4
 Şükrü Bey (Miralay) 1920 Temmuz 21.5
 Şükrü Bey (Tercümanı Hakikat) 1920 Mayıs 31.3
 Şükrü (Kaya) 1920 Kasım 24.4
 Şükrü Nasuh Bey 1920 Temmuz 20.8; 1921 Ocak 4.2

— T —

Tahir Bey (Kaymakam) 1920 Eylül 23.11
 Tahir Bey (Yarbay) 1920 Mayıs 3.5
 Tahliye 1920 Ekim 26.1; 1921 Haziran 25.9
 Tahsin (Yüzbaşı) 1920 Haziran 1.9
 Tahsin (Mebus) 1920 Kasım 13.2; 29.5
 Tahsin Bey (Malta) 1920 Temmuz 31.7
 Tahsin Bey (Polis Genel Müdürü) 1921 Haziran 12.3
 Talat Bey (Kaymakam) 1920 Ağustos 15.5
 Talat Paşa 1920 Haziran 20.4; Ağustos 13.5; 15.4; Eylül 13.8; 14.6; 19.3; Ekim 25.7; Kasım 5.3; 8.10; 19.7; Aralık 2.5; 3.8; 6.6; 7.8; 15.9; 19.5; 25.6; 28.4; 1921 Ocak 6.2; 8.7; 16.4; 30.8; 31.6; Şubat 1.10; 3.3; 5.8; 7.6; 10.8; 13.2; 16.5; Mart 15.1; 17.7; 18.7; 19.5,12; 20.5,6; 23.8; 30.7; Nisan 11.7; 25.5; Haziran 5.6; 15.2; 19.5
 Talha (Ebüzziyazade) 1920 Nisan 23.12; 25.6
 Tan Köyü 1921 Mayıs 21.8
 Tarafaz Bölge 1921 Mayıs 13.1; 16.7; 18.1,6; 19.9,11; Haziran 29.1; 30.2; Ağustos 5.6
 Tarafsızlık 1921 Nisan 13.8; 14.3; 16.5; 18.8; 21.5; 22.6; 30.6; Mayıs 16.6; 17.5; Haziran 13.5; 14.7; 15.8; 16.6; 17.3; Temmuz 1.4; 8.3; 15.4; 16.8; 22.5; Ağustos 8.6; 10.2; 12.12
 Taraklı 1920 Nisan 25.4; 27.3; 29.3; 1921 Ağustos 21.3
 Tarık Mümtaz (Göztepe) 1920 Ekim 23.10
 Tarsus 1920 Haziran 16.2; Temmuz 19.1; 23.3; 29.2
 Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 Nisan 24.8
 Taş Kısığı Köyü 1921 Mart 27.2
 Taşkent 1920 Eylül 1.1; Kasım 14.7
 Taşlı (Adana) 1920 Temmuz 10.2
 Taşnak(lar) 1920 Mayıs 1.1; Eylül 6.3; 30.1; Ekim 30.2 Kasım 7.1; Aralık 27.7; 1921 Şubat 18.1; Mart 3.1; 4.7; Nisan 2.5; 7.7; Haziran 10.7
 Tatar(lar) 1920 Nisan 25.7; Mayıs 27.11; Ekim 17.5; 18.3; Kasım 21.6
 Tataristan 1920 Eylül 1.1
 Tatarski Alayı 1920 Temmuz 31.5
 Tavas 1920 Temmuz 10.5
 Tavşancıl 1920 Kasım 18.6

Tavşanlı 1921 Temmuz 14.1; 15.1

Tavukpazarı Medresesi 1921 Ocak 14.6

Taylırın 1921 Mart 15.1; 18.7; Haziran 5.6; 6.4.8

TBMM 1920 Nisan 23.1,2,3; 24.1,11; 25.1,2,3; 26.8,13; 27.1,8; 28.1,2,9; 29.1; 30.1; Mayıs 2.1,12; 3.1; 6.16; 8.10; 9.4; 11.4,8; 17.3; 22.2; 28.4,7; 29.1; Haziran 14.6; Temmuz 4.3; 6.6; 8.3; 10.1; 31.7; Ağustos 3.2; 7.1; 12.8; 14.4,5; 15.1,2; 18.2; 19.2; 21.3; Eylül 1.7; 5.5; 8.2; Ekim 27.3; Kasım 15.3; 18.1; Aralık 6.7; 7.7; 25.2; 29.6; 30.1; 1921 Ocak 8.6; 17.10; 21.5; 28.1; 31.5; Şubat 5.9; 6.8; 7.7; 8.9; 12.6; 20.4; 22.7; Mart 1.2; 2.4; 17.3; 22.2; 30.3; Nisan 2.3; 23.1,2; 24.3; Mayıs 27.3; Haziran 1.10; 2.6; 7.4; 8.5; 9.11; 22.7; Temmuz 14.2; 21.8; 25.8; 26.4; 27.8; 28.2; Ağustos 17.11

TBMM Başkanlığı 1920 Nisan 24.3; 27.2; Ağustos 17.6; 1921 Mart 2.6; Mayıs 16.3

Teali-i İslam Cemiyeti 1920 Ağustos 30.2

Tehcir Yargulamaları 1920 Nisan 23.12; Mayıs 8.7; Temmuz 20.4; 21.5; 29.4; Ağustos 4.6; 11.4; 13.7; Aralık 7.3; 15.3; 1921 Mart 31.3; Mayıs 31.2; Haziran 16.3

Tekâlif-i Milliye 1921 Ağustos 7.1; 8.1; 10.7; 12.12; 14.7; 17.7

Teke Yayla 1921 Temmuz 10.2

Tekirdağ 1920 Temmuz 20.1

Telgrafcılar 1920 Mayıs 1.5

Temin 1920 Ağustos 13.7; Aralık 20.7

Le Temps 1920 Nisan 25.10; 30.6; Mayıs 8.10; 9.10; 10.8; Haziran 10.10; 21.11; 24.10; 26.6; Eylül 10.6; Ekim 24.5; Kasım 6.7; Aralık 5.5; 21.5; 1921 Ocak 24.7; 27.8; Şubat 17.9; Mart 27.7; Nisan 4.9; 8.8; 9.7; 25.5; 27.7; 29.4; Mayıs 6.7; 16.7; 17.5; Haziran 5.6; 16.6; 20.8; 21.10; 22.7; 27.11; 29.6; Temmuz 15.6; 31.8

Temyiz ~ Askerî Temyiz Dairesi

Tercümanı Hakikat 1920 Temmuz 11.8; Ağustos 9.5; Ekim 17.5; Kasım 18.10; 19.8

Terek 1920 Eylül 1.1

Terhis 1920 Ekim 16.5

Terme 1921 Temmuz 18.8

Tesanüt Grubu 1920 Kasım 13.2,7; 23.11

Teşkilat-ı Milliye 1920 Nisan 23.13; Ağustos 15.1

Tevfik (Asılan) 1920 Ekim 21.10

Tevfik Abud 1921 Mayıs 6.12; Haziran 20.10

Tevfik Bey (Binbaşı) 1920 Aralık 7.3

Tevfik Bey (Belediye Eski Başkanı) 1920 Ağustos 1.9; Eylül 30.2

Tevfik Bey (Danıştay Başkanı) 1921 Ağustos 19.3

Tevfik Bey (Kuvayı Seyyare Komutan Vekili) 1920 Kasım 21.3; 23.5; 24.3; 27.1; 29.5; Aralık 10.2; 19.2; 20.2; 26.1; 31.1; 1921 Ocak 21.1

Tevfik Fikret 1920 Ağustos 19.9; 26.8; 1921 Ağus-

tos 19.5; 20.9

Tevfik Hadi Bey 1921 Nisan 30.1

Tevfik Paşa 1920 Nisan 26.10; Mayıs 1.6; 6.9; 11.3; 17.6; Temmuz 14.8; Ağustos 4.1; Ekim 2.5; 15.2; 19.1,7; 20.9; 21.1,2; 22.2; 23.9; Kasım 5.2; 22.1; Aralık 8.3; 13.5; 23.3; 29.3; 1921 Ocak 4.4; 26.1; 27.1; 29.1; 31.2; Şubat 1.1; 5.4; 8.7; 9.2; 12.1; 14.5; 17.3; 20.4; 23.1; 24.1; 25.1; Mart 2.2; 6.7; 12.1; 13.5,8; 14.7; 15.2; 16.3; 18.7; Nisan 14.4; 27.4; Mayıs 26.7; Ağustos 5.7; 8.5

Tevfik Paşa Hükümeti 1920 Eylül 23.12; Ekim 18.3; 19.1; 21.1,11; 22.9; 23.9,10; 24.5; 25.5,11; 26.9; 27.8; 30.4; Kasım 7.4; 8.3; 10.10; Aralık 16.8; 26.5; 31.2; 1921 Ocak 17.10; 22.6 ~ İstanbul Hükümeti

Tevfik Sükuti 1920 Haziran 1.9; 9.2; 12.1; Aralık 13.6

Tevfik Rüfû (Aras) 1920 Ağustos 18.3; Ekim 11.4; Kasım 6.2; 16.4

Tevhidiefkâr 1921 Haziran 2.6; 3.4; 5.6; 6.8; 7.4; 8.7; 11.7; 12.7; 15.8; 16.6; 19.6; 21.10; 25.9; 29.6; Temmuz 1.5; 2.5; 3.7; 11.7; 12.6; 13.9; 14.8; 15.6; 16.8; 18.8; 19.8; 22.9; 23.9; 24.8; 25.7; 27.11; 28.9; 29.7; 30.9; Ağustos 4.7; 5.10; 7.7; 11.9; 14.7; 15.7; 19.5; 20.9; 21.7

Theodokia, M. 1921 Nisan 8.3; 22.2; 28.2; Haziran 10.4; 11.1; 24.1; Temmuz 19.3; 24.3; 28.1; 30.1; Ağustos 4.4; 9.1

Theofilakos 1920 Haziran 24.7

Thibault 1920 Kasım 8.7

Tıml Tepe 1920 Nisan 29.4

Tıp Fakültesi 1921 Temmuz 5.7

Ticaret Bakanlığı 1920 Mayıs 3.1

Ticaret ve Ziraat Nezareti 1920 Eylül 23.13; Ekim 21.2; 1921 Haziran 12.3

Tiflis 1920 Ekim 6.2; Aralık 13.3; 1921 Şubat 25.2; Mart 28.3

The Times 1920 Mayıs 3.10; 22.9; Haziran 22.6; 23.8; 26.6; 28.8; 29.5; Temmuz 6.10; Ağustos 3.7; 9.5; 25.4; 26.9; Kasım 11.7; 13.7; 28.8; Aralık 2.8; 21.5; 1921 Ocak 29.4; Şubat 7.7; 23.7; 28.8; Mart 3.5; 4.7; 5.7; Nisan 28.6; Mayıs 10.7; 13.6; 25.7; Haziran 13.9; 14.7; 25.9; Temmuz 6.6; 25.7; Ağustos 2.6; 8.11; 9.7

Tokat 1920 Mayıs 19.7; 28.1; Haziran 10.1; 28.5; Temmuz 6.4; 7.5; 22.6; Eylül 8.8; Aralık 2.6; 1921 Nisan 6.5

Topal Hafız 1920 Ekim 13.3

Topal Kapudan 1921 Nisan 2.8

Topal Osman 1920 Eylül 15.3; Kasım 8.8; 1921 Ocak 23.4; Nisan 16.2; Ağustos 9.6; 11.1

Topal Vahan Çetesi 1920 Mayıs 4.5

Toprak Reformu 1920 Eylül 3.6; 6.3; 14.4; Kasım

- 18.1; Aralık 11.4
Toretta, Machese Della 1921 Temmuz 31.7
Torkom (General) 1921 Temmuz 13.6
Tosklar 1921 Mayıs 17.4
Tosya Gençler Kulübü 1921 Mayıs 9.3
Townshend (General) 1920 Aralık 22.3; 1921 Nisan 13.8; Temmuz 1.5
Toynbee, Arnold 1921 Mayıs 24.7; 26.4
Trablusgarp 1921 Haziran 21.10
Trabzon 1920 Eylül 3.5; Ekim 15.7; 22.2; 1921 Ocak 21.4; 23.9; Mayıs 25.2; Temmuz 18.2; 27.6; Ağustos 8.11
Trabzon Deniz Ulaştırma Komutanlığı 1921 Şubat 9.5
Trabzon Valiliği 1921 Nisan 6.4; Ağustos 3.9
Trakya 1920 Nisan 29.6,10; 30.6; Mayıs 3.4; 8.1; 9.1; 11.7; 12.2; 26.7; 27.12; Temmuz 8.9; 19.11,12; 25.8; 30.7; 31.8; Ağustos 14.5,7; Eylül 3.3; 26.8; Ekim 8.4; 10.4; 24.5; Aralık 14.3; 15.8; 24.4; 30.8; 1921 Ocak 7.5,6; Şubat 22.7; 24.1; 25.1; 26.3; 27.6; 28.1,8; Mart 2.1,10; 4.2; 12.3; 15.2,9; 19.7; Nisan 5.3; 12.11; Mayıs 6.7; 23.2; Haziran 3.4; 22.7; 23.5; 24.2; 27.8~Doğu Trakya, Batı Trakya
Trakya Komitesi 1921 Haziran 25.6
Trakya-Paşaeli Cemiyeti 1920 Mayıs 2.3; 9.1; 19.1
Tramvay Şirketi 1920 Mayıs 10.4; 15.4
Trianon Anlaşması 1920 Haziran 4.5
Trikopis (General) 1921 Nisan 22.2; Ağustos 3.4; 5.5; 8.8
Troçki 1920 Ekim 24.5; 1921 Mart 21.11; Mayıs 23.3; Temmuz 10.7;
Tunah Hilmi 1920 Temmuz 9.7; 15.7; Ağustos 9.3; 23.8; 30.9
Tunuslu 1921 Temmuz 28.4
Turan, Turancı 1920 Mayıs 6.16; Ekim 20.9; Aralık 31.4; 1921 Şubat 26.5; Mayıs 17.5
Turgut (Açıksöz) 1921 Mayıs 19.11
Turkey Gazetesi 1921 Haziran 17.2
Turnacı Mehmet Efe 1920 Mayıs 6.8
Tutuklamalar 1920 Nisan 23.12; 24.13; 25.6; Mayıs 12.1,4; 19.5; 25.4; Temmuz 6.10; 8.4; 16.7; 20.8,11,12; 21.5; 31.8; Ağustos 13.7; 30.4; Eylül 1.7; 3.4; 12.8; Kasım 11.7; 14.4; Aralık 19.6; 1921 Ocak 1.3; 8.4; 11.4; 15.3; 21.10; 27.3; 28.2; Şubat 16.1; Mart 9.6; Nisan 12.5; Mayıs 6.3; Haziran 8.3; 21.7; 30.7; Temmuz 14.7
Tuz Çölü 1921 Ağustos 17.1; 18.1
Tuzluca 1920 Ekim 7.1
Tüm Hindistan Komitesi 1920 Mayıs 30.7
Türk(ler) 1920 Mayıs 1.10; 26.7; Haziran 25.9; Temmuz 7.3; 10.12; 11.8; 12.12; Ağustos 3.7; 4.10; 10.13; 15.3; 23.4; Eylül 6.10; 10.6; 30.10; Aralık 7.4; 1921 Ocak 6.8; 21.1; Mart 1.3; 22.7; Nisan 7.10; 22.2; Haziran 18.2; Temmuz 3.1; 11.6; 15.6; Ağustos 4.5
Türk Devrimi 1920 Eylül 4.3; 5.3; 6.3; 11.2; 16.7; Kasım 6.3; 13.4; 18.1; 30.3; 31.4; 1921 Ocak 3.7,9; 22.9; Şubat 28.4; Mart 10.7; Nisan 13.2; Mayıs 7.5; 17.4; 27.6; Temmuz 12.4; Ağustos 3.11; 10.7
Türk Dili Gazetesi 1921 Mayıs 10.7
Türk Komünist Fırkası (Bakü) 1920 Nisan 27.5; 28.6; Mayıs 1.1; 5.5; Haziran 20.3; Temmuz 17.8; 19.5; Ağustos 13.3; Eylül 10.1; 11.2; 16.2
Türk Komünist Partisi (Ankara) 1920 Temmuz 14.1; 1921 Ocak 19.1; 24.3; Şubat 2.1; 3.2; 22.5; Temmuz 6.4
Türk Ordusu 1920 Mayıs 29.1; Haziran 2.5; 21.5; Temmuz 22.8; 26.3; 31.3; Ağustos 6.7; 9.3; 10.1; 15.3; 17.7; 31.1; Eylül 4.2; 8.11; Ekim 2.8; 21.7,11; 27.2; Kasım 1.4; 2.7; 8.2; 13.4; 22/23.2; Aralık 9.2; 10.7,8; 1921 Ocak 7.9; 13.1; 17.10; 22.10; 23.2; Şubat 8.3; 9.8; 14.5; 21.2,11; Mart 1.3; 11.3; 27.1; Nisan 7.2; 10.5; 24.8; Mayıs 3.6; 4.4; 10.7; 18.6; 30.6; Haziran 2.5; 7.1; 8.2; 16.4,6; 25.2; Temmuz 10.3; 14.8; 17.2; 20.8; 21.7,13; 24.3; 27.3,4; Ağustos 1.7; 2.1,6; 5.6; 8.3; 9.7; 10.2; 12.12; 22.1,2
Türk Teali Cemiyeti 1920 Temmuz 17.5
Türk Varlığı 1920 Temmuz 26.7
Türk ve Hint Muhadenet Cemiyeti 1921 Mayıs 4.3
Türk-Afgan Anlaşması 1921 Şubat 28.2; Mart 1.1; 25.8; Nisan 1.7; 25.5; Mayıs 1.7; 2.6; Temmuz 19.8; 21.5; 23.9
Türk-Arap Federasyonu 1920 Aralık 4.7
Türk-Fransız Görüşmeleri 1921 Mart 2.10; 6.6; 8.5,6; 9.1,7; Haziran 12.7, 13.1; 15.8; Temmuz 30.4
Türk-Fransız Anlaşması 1921 Mart 12.12; 13.2,5; 14.7; 17.3; 22.9; 23.3; Nisan 9.7; Mayıs 9.6; 19.3; Haziran 13.1
Türk-Hint Dostluk Derneği 1920 Temmuz 29.8
Türk-İngiliz Anlaşması 1921 Mart 16.2; Nisan 9.5; 20.1; Mayıs 9.4; 19.3; Haziran 27.1; Temmuz 8.3
Türk-İngiliz Görüşmeleri 1920 Ağustos 14.7; Eylül 3.2; Kasım 19.1; 22.4; Aralık 2.5; 1921 Şubat 13.2; 26.3; Mart 1.7; Haziran 12.2; 14.7; 16.1; 20.3; 22.10; 25.8; 27.8; Temmuz 2.2; 3.4; 4.1; 5.3; 6.1; 7.4; 9.3; 10.5; 12.6; 14.4; 15.4; 18.5; 22.7
Türk-İtalyan Birliği 1920 Ekim 29.4
Türk-İtalyan Görüşmeleri 1921 Ocak 18.8; Mart 6.6; 7.1

- Türk-İtalyan Anlaşması** 1921 Mart 12.3; 13.5; 15.9; 19.7; Mayıs 9.6; 19.3
- Türk-Rus Görüşmeleri** 1920 Temmuz 24.2; 31.4; Ağustos 4.3; 13.1; 28.5
- Türk-Sovyet Dostluk ve Yardım Anlaşması ~ Moskova Anlaşması**
- Türk-Ukrayna Anlaşması** 1921 Temmuz 22.6; Ağustos 12.8; 13.2
- Türk-Yunan Dostluğu, Uzlaşması, Anlaşması** 1920 Haziran 12.7; Eylül 9.9; 16.7; 19.4; Ekim 14.10; 15.7; 17.5; 26.9; 27.8; 28.7; Kasım 8.11; 1921 Ocak 21.7; 26.7; Şubat 7.7; 15.8; 21.1; 24.6; Mart 7.6; 11.8; 12.12; Mayıs 1.7; 6.4.5,7; 11.6; 22.5; Haziran 6.8; 26.5; Temmuz 9.5
- Türkçe** 1920 Aralık 23.5; 1921 Şubat 28.5; Mart 18.7; Mayıs 9.2
- Türkistan** 1920 Ağustos 13.5; Eylül 1.1; 9.4; Aralık 6.3
- Türkiye** 1920 Haziran 21.11; 23.6; 24.10; Temmuz 19.4; 21.6; Ağustos 3.7; 22.4; Eylül 1.1; 9.4; 10.6; Ekim 4.7; 5.3; Kasım 11.7; 1921 Şubat 9.8; 25.1; Mart 21.11; Nisan 20.2; 24.3; Haziran 1.5; 7.4; 13.4; 16.2; 22.7; 26.5; Temmuz 31.8; Ağustos 5.10
- Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası** 1920 Aralık 7.1; 9.12; 15.4; 1921 Ocak 3.1; Şubat 1.2; 3.2; 6.8; Mart 21.1
- Türkiye Komünist Fırkası (Danışıklı)** 1920 Ekim 18.1; 26.2; 31.3,6; Kasım 1.8; 7.3; 8.5; 17.8; 22.10; 23.11; Aralık 21.5; 1921 Ocak 3.1; 15.1; 18.11; 22.2; Şubat 4.5; 23.4; Temmuz 12.4
- Türkiye Komünist Teşkilatları Kongresi** 1920 Eylül 3.5
- Türkiye Sosyalist Fırkası** 1920 Ekim 31.5; 1921 Mayıs 1.1,7; 2.6; 12.5
- Türkmenler** 1920 Nisan 25.7; Eylül 1.1
- Türkoğlu** 1921 Ağustos 15.7; 21.7
- Tyrwhitten** 1921 Mart 12.8

U

- Ubeydullah Efendi** 1921 Nisan 30.1
- Uceymi Sadun Paşa** 1920 Haziran 5.7; 20.8
- Ukrayna** 1920 Ağustos 18.6; Eylül 1.1
- Ula** 1920 Nisan 26.9
- Ulahlar** 1921 Ağustos 4.5
- Ulubey (Uşak)** 1920 Ağustos 28.1; 1921 Ocak 2.6; 20.6
- Uluborlu** 1920 Eylül 21.1
- Ulucami** 1921 Nisan 21.9
- Ulviye Hanım** 1920 Mayıs 3.9
- Uluslararası Kızılhaç Kongresi** 1920 Şubat 2.4
- Umadiye Camii** 1920 Eylül 18.6

- United Telgraph** 1920 Aralık 24.4
- United Press** 1921 Şubat 16.6
- Upmal-Angarski** 1920 Temmuz 2.4; Ağustos 31.1; Eylül 2.3; 14.4; Ekim 4.2; Kasım 1.8; 1921 Şubat 9.4
- Urfa** 1920 Nisan 25.3; 29.4; Mayıs 8.2; 30.1; Aralık 7.4; 1921 Ocak 28.4
- Uşak** 1920 Temmuz 1.2; Ağustos 22.1; 28.2; 29.1; Eylül 1.7; 1921 Mart 30.1; Nisan 16.11; Mayıs 8.5; 9.2; Temmuz 11/12.1; 20.8
- Uşak Cephesi** 1920 Ağustos 28.2; Kasım 27.7; 1921 Haziran 26.2; Temmuz 11.7
- Uzakdoğu** 1921 Temmuz 10.6; 14.6
- Uzlaştırma Kurulu (İzzet, Salih Paşalar)** 1920 Kasım 4.1; 5.6; 6.7; 7.6; 8.3; 23.2; 25.1; Aralık 2.7; 3.1,9; 4.8; 5.1,5; 6.1,5,9; 7.9; 8.5; 9.2,8; 16.4; 17.4; 18.5; 19.8; 21.5; 22.6; 24.7; 29.3; 1921 Ocak 1.6; 2.8; 12.10; 17.10; 20.10; 31.2; Şubat 1.1 Mart 5.3; 19.1; 20.3
- Uzlaşma (Ankara-İstanbul)** 1920 Eylül 10.5; 17.2; 20.7; 21.6; 25.6; 26.8; 30.9; Ekim 1.5; 5.9; 6.3; 7.3; 9.1; 12.6; 14.10; 15.2,7; 16.6; 17.1; 22.6,8; 23.10; 24.4; 27.8; 30.10; Kasım 1.5,8; 2.3,7; 3.5,6; 4.1; 6.7; 8.4,11; 9.4,8; 11.2; 12.1; 14.8; 16.5; 21.4; 22.1; 23.11; Aralık 7.6; 9.8; 23.3; 27.7; 28.5; 30.9; 1921 Ocak 1.6; 8.8; 11.8; 14.8; 27.8; Şubat 7.7; 8.9; 10.10; 12.1,8; 19.7; 23.1,7; Mart 7.6; 22.9; Nisan 10.5; Mayıs 15.4; 26.7; Haziran 6.7,8; 19.1; 20.5
- Uzunköprü** 1920 Temmuz 24.1

Ü

- Üç İl** 1920 Mayıs 7.1; 9.7; Haziran 13.2; Ekim 16.4; 1921 Temmuz 7.3
- Üç Tepeler** 1921 Temmuz 18.1
- Üçsaray** 1921 Temmuz 16.3; 18.1
- Üçüncü Enternasyonal** 1920 Temmuz 19.4; 26.5; 27.6; 28.7; Eylül 22.7; Ekim 16.1; Aralık 1.7; 6.8; 1921 Ocak 1.6; Şubat 4.5; Haziran 13.4; 22.6
- Üçüncü Grup** 1921 Mayıs 4.1
- 3. Kafkas Tümeni** 1920 Haziran 16.4; Nisan 4.3; 15.4
- 3. Kolordu** 1920 Aralık 9.1
- 3. Kolordu (Yunan)** 1921 Nisan 4.1; Ağustos 14.1
- 3. Tümen (Türk)** 1921 Mayıs 21.6
- 3. Tümen (Yunan)** 1921 Temmuz 10.1; 11.2; Ağustos 5.5
- Ümit** 1920 Ekim 23.10
- Ümraniye** 1921 Şubat 13.1; Mart 6.3; 12.6; Temmuz 5.2~İmranlı
- Ünye** 1921 Nisan 6.5

Ürgüp 1920 Eylül 21.1; 1921 Nisan 6.5

— V —

Vacit Bey 1920 Aralık 13.1

Vahdet 1921 Şubat 21.11; 22.7; 23.7; 24.6; 28.8;
Mart 1.13; 2.10; 3.5; 4.7; 5.7; 6.7; 7.6; 8.6; 9.7;
10.11; 11.8; 13.8; 14.7; 15.9; 17.7; 18.7; 19.13;
20.6; 21.11; 28.10; 29.6; 30.9; 31.4; Nisan 1.7;
2.10; 3.7; 4.9; 5.7; 6.7; 7.10; 8.8; 10.5; 11.7; 12.11

Vahdettin (Padişah) 1920 Nisan 24.2,10; 25.2,6;
26.7; 27.1,2,3; 28.1,5; 30.6; Mayıs 1.10; 7.5;
13.3,8; 15.6; 18.5; 19.7; 24.1; 26.7; 27.1,2; 29.4;
30.8; Haziran 4.7; 5.1; 11.1; 15.4; Temmuz 4.6;
5.9; 13.4; 17.11; 25.4; 29.9; Ağustos 7.8; 12.9;
21.4; 23.8; Eylül 9.7; 25.1; 29.8; 30.10; Ekim
1.5; 2.5; 4.5; 6.5; 10.4; 11.1; 12.5,6; 14.4; 15.2;
17.1; 20.5; 22.6; 23.9; Kasım 2.5; Aralık 5.5;
10.8; 23.5; 1921 Ocak 14.8; 27.8; 28.1,8; 29.1,4;
Şubat 3.8; 4.1; 6.5; Mart 2.2; 14.7; 15.2,8; 20.6;
21.2; 23.5; 30.5; 31.4; Nisan 10.5; 13.13; 14.6;
27.4; Mayıs 1.2; 23.2; 26.7; Haziran 8.5; 14.3,4;
Temmuz 4.7; 9.1; 26.8; Ağustos 4.7; 6.3; 10.6;
21.6

Vakit 1920 Nisan 23.13; 25.10; 27.9; 28.9; 29.10; 30.6;
Mayıs 1.10; 3.10; 4.8; 21.9; 22.9; 24.9; 25.10;
26.7; 27.12; 29.4; 30.8; Haziran 1.10; 2.5; 3.7;
5.15; 8.8; 13.7; 15.11; 16.8; 23.8; 25.13; 27.5;
28.8; 30.7; Temmuz 1.9; 4.10; 6.10; 16.9; 18.5;
19.12; 21.8; 22.10; 23.10; 24.8; 31.8; Ağustos
1.9; 2.6; 6.7; 7.9; 10.13; 31.6; Eylül 1.7; 3.7;
4.10; 5.8; 7.9; 13.9; 21.7; 22.7; 25.8; 28.8; Ekim
1.7; 3.4; 4.7; 5.9; 10.4; 11.6; 14.10; 15.7; 18.3;
20.9; 21.11; 24.5; 25.11; Kasım 1.8; 5.6; 8.11;
10.6; 11.7; 12.4; 14.8; 15.7; 17.8; 19.8; 21.6;
23.11; 25.11; 26.9; 28.8; 29.8; 30.10; Aralık 1.7;
3.9; 4.8; 6.9; 10.10; 11.5; 12.12; 13.6; 14.9;
16.10; 18.7; 19.8; 20.7; 22.6; 24.7; 27.7; 30.9;
1921 Ocak 1.6; 5.6; 9.5; 10.6; 11.8; 13.5; 17.10;
18.11; 19.6; 20.10; 21.10; 23.9; 24.7; 26.7; 29.4;
30.9; Şubat 2.6; 4.7; 5.9; 6.8; 8.9; 9.8; 10.10;
11.6; 14.5; 16.6; 19.7; 21.11; 22.7; 23.7; 26.6;
27.6; 28.8; Mart 3.4; 4.7; 5.7; 6.7; 7.6; 8.6; 9.7;
10.11; 11.8; 12.12; 13.8; 16.7; 17.7; 18.7; 20.6;
21.11; 22.9; 23.8; 26.6; 27.7; 28.10; 29.6; 30.9;
31.4; Nisan 1.7; 2.10; 3.7; 4.9; 5.7; 6.7; 7.10;
8.7; 10.5; 11.7; 12.11; 13.13; 14.6; 16.11; 17.7;
18.9; 20.3; 22.8; 23.8; 26.6; 27.7; 28.6; 29.4;
30.8; Mayıs 1.7; 2.6; 4.4; 5.9; 6.7; 7.5; 8.5; 9.6;
10.7; 15.4; 16.7; 18.6; 19.11; 20.6; 21.13; 23.10;
24.9; 26.8; 27.4; 30.6; 31.3; Haziran 2.6; 4.4;
5.6; 6.8; 7.4; 8.7; 11.7; 13.7; 14.7; 15.8; 16.6;
17.3; 18.9; 20.8; 21.10; 22.7; 23.6; 24.4; 25.9;

27.11; 30.7; Temmuz 3.7; 4.11; 5.7; 6.6; 8.5; 9.5;
10.7; 12.6; 13.9; 14.8; 15.6; 16.8; 17.4; 20.8;
21.13; 22.9; 23.9; 24.8; 25.7; 26.8; 27.11; 28.9;
29.7; 30.9; 31.8; Ağustos 1.8; 2.6; 3.11; 4.7;
5.10; 6.7; 7.7; 8.11; 9.7; 11.9; 13.6; 19.5; 20.9;
21.7; 22.7

Vâlâ Nurettin 1920 Ekim 30.10

Van 1920 Ağustos 28.5; Ekim 14.6; 16.4; 17.2; 22.2;
Kasım 21.4; 22.2; 25.2; Aralık 1.1; 27.4; 1921
Ocak 14.5; Mart 19.9

Van Valiliği 1920 Ağustos 10.5

Vandel, Karl Elis 1920 Kasım 19.6

Vankil Çetesi 1921 Mart 27.2

Varezyan 1920 Kasım 25.4

Varşova 1920 Ağustos 7.9; 16.8; 18.6

Vasfi Efendi 1920 Mayıs 26.6; Temmuz 17.6; Ey-
lül 30.8

Vasfı Bey (Kara Vasıf) 1920 Mayıs 11.1; 24.1; Tem-
muz 31.7

Vasıf (Çınar) 1920 Mayıs 5.12

Vatan Hainliği 1920 Nisan 26.8; 29.1; 30.2; Ma-
yıs 3.10; 13.3,7; 19.2; 27.5; Temmuz 20.8;
Ağustos 17.2; 19.2; Eylül 26.1; 1921 Mart 2.8

Vedino Kalesi 1920 Mayıs 2.11

Vehbi Efendi (Konya Mebusu) 1920 Ağustos 17.6;
Aralık 23.1; 1921 Ağustos 2.1

Vehib Paşa 1921 Ocak 16.4

Vekâlet~Manda

Velahopoulos 1921 Mart 10.11

Veli Han 1921 Mart 1.1

Velet Çelebi 1921 Haziran 20.6

Venizelos 1920 Nisan 26.1; Mayıs 2.8; 5.8; 13.6;
23.5; 31.7; Haziran 15.8; 19.4; 20.7; 21.2;
23.6,8; 24.7; 25.12; 26.6; 28.4; 29.5; Temmuz
1.1; 8.9; Ağustos 12.6; 13.7; 14.8; 15.8; 16.9;
19.9; 23.8; 30.5; Eylül 5.4; 6.10; 7.6; 19.4; Ekim
5.1; Kasım 3.5; 8.11; 14.3; 16.1,5; 17.8; 18.10;
19.8; 20.8; 23.11; 29.8; 30.10; Aralık 1.6; 8.5;
1921 Ocak 12.10; 27.2; 30.7; Şubat 5.9; 9.8;
14.5; 15.8; 16.6; 20.4; 23.1; Mart 1.6; 23.2; Ni-
san 8.8; 21.9; 30.8; Mayıs 2.6; 6.4; 10.7; Hazi-
ran 6.5; 17.3; 19.5; Temmuz 3.5; 16.4; 21.13;
Ağustos 6.5; 22.6

Venizelos Vapuru 1920 Temmuz 4.2

Verazdin 1920 Ağustos 5.5

Verboff 1920 Ağustos 25.4; Ekim 4.2

Vergi 1920 Nisan 24.11; Mayıs 6.10; Temmuz 28.6;
Ağustos 2.4; 7.6; 17.5; 23.5; Eylül 20.4; 21.3;
23.11; 29.6; 30.7; Kasım 27.3; Aralık 11.4;
1921 Ocak 1.4; 13.4; Şubat 5.6; 17.3; 22.6;
Mart 24.6; Nisan 17.4; 28.6; 30.5; Temmuz
16.7; Ağustos 7.1; 11.6

Versay 1920 Mayıs 6.9; 11.3

Versay Müttefik Askeri Komisyonu 1921 Ağustos 13.5
Veusan, İvon 1920 Ağustos 16.9
Veysel Bey (İrtibat Subayı) 1920 Mayıs 6.1; Temmuz 5.4; 19.10; 31.5; Ağustos 1.1
Veysel Bey (Samsun) 1921 Ocak 23.8
Vezir Muhtar 1920 Ekim 19.7
Vezirköy 1920 Eylül 3.5
Vhalos 1921 Mart 10.1
Viliilof 1920 Kasım 13.4
Viranşehir 1920 Ağustos 26.3
Vize 1920 Temmuz 27.1
Volniy Groitz 1920 Kasım 22.13
Votsis 1921 Şubat 9.6
Vratzyan Simon 1921 Şubat 24.2

— W —

Washington Konferansı 1921 Temmuz 10.6; 19.7; Ağustos 13.6
Washington Yunan Elçiliği 1921 Temmuz 23.5
Webb, Richard (Amiral) 1920 Nisan 23.10; Mayıs 10.6
Wedgewood (Albay) 1921 Nisan 20.1
Weil 1920 Mayıs 13.9; Ağustos 22.4
Welle, Michotte De 1921 Ocak 3.8; 8.8; 17.9; 22.9; 25.5; Şubat 10.4; Mart 22.7; Nisan 8.5; 12.10; 15.10; 19.3; 26.5; Mayıs 6.5; 10.6; 15.3; 17.4; 19.9; 24.8; Haziran 2.4; 9.9; Temmuz 11.6; 25.3; Ağustos 2.5
Wemyss, Lord Wester 1920 Ağustos 4.10
Whittall 1921 Şubat 10.8
Williams, Paul 1920 Mayıs 6.16
Wilson, Woodrow (ABD Başkanı) 1920 Nisan 24.15; Mayıs 7.3; 17.1; 24.6; Kasım 8.11; 22.2; 25.9; Aralık 3.9; 1921 Ocak 10.6; 31.6; Mart 4.7
Wilson, Henry F.M. (General) 1920 Ekim 5.9
Wilson, Henry (Mareşal) 1920 Kasım 22.5; 1921 Ocak 18.8; Mart 2.3; 11.3; 14.3; 22.1; 23.1; Nisan 15.5; Haziran 1.5
Winchester Şirketi 1921 Mayıs 28.1; Haziran 27.9
Wrangel ve Hükümeti 1920 Mayıs 6.16; Ağustos 11.6; 14.3; 18.6; 20.7; Eylül 7.7.9; 30.10; 31.4; Kasım 7.5; 10.4.6; 11.7; 13.3; 14.6.8; 17.4.8; 18.10; 19.4; 20.8; 21.6; 24.7; 30.10; Aralık 16.9; 30.9; Şubat 1.10; 10.8; Mart 12.8; Nisan 7.5; 21.2; Mayıs 19.8; Haziran 19.4
Wrangelheim (Madam) 1921 Şubat 10.8

— Y —

Yabancı Sermaye 1920 Kasım 22.10; 1921 Şubat 15.5

Yahudiler 1920 Eylül 1.1; Ekim 19.7
Yahya Galip Bey 1920 Mayıs 4.7; Haziran 25.6; 1921 Şubat 4.1
Yahya Kâhya 1921 Ocak 28.2; 28/29.1; Mayıs 21.7; 25.2
Yahya Nüzhet 1920 Eylül 9.10
Yakın Doğu Ordusu 1920 Mayıs 5.10
Yakın Doğu Yardım Kurumu 1921 Ocak 1.6
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) 1920 Mayıs 25.10; Temmuz 22.10; Kasım 22.13 Aralık 12.12; 13.6; 15.10; 1921 Ocak 11.8; 31.6; Şubat 6.8; 24.6; Nisan 3.7; 6.7; 15.11; Mayıs 1.6; 6.7; Haziran 20.6; Temmuz 4.11; 6.6; 9.5; 10.7; 12.6; 17.4; 25.7; 31.8; Ağustos 7.7
Yakup Şevki Paşa 1920 Mayıs 6.11; Temmuz 13.6; 1921 Ocak 7.7; Mart 10.8
Yalıncağ Köyü 1921 Mart 30.4
Yalova 1920 Ağustos 7.4; 21.2; Eylül 5.7; 9.5; 1921 Şubat 23.6; Mart 4.4; Nisan 6.6; 24.2; Mayıs 21.12; 24.7; 25.6; Temmuz 4.2; 19.5
Yalvaç 1920 Ekim 10.1
Yangın 1920 Ekim 14.10
Yarbay Arif Kuvvetleri 1920 Nisan 25.4; Mayıs 4.1
Yargıtay 1920 Haziran 7.3
Yarkir 1920 Ekim 15.7; Kasım 8.11
Yasin (Hatiboğlu) 1920 Mayıs 13.1; 17.3
Yatağan 1920 Nisan 24.7
Yavuz Nuri (Teğmen) 1920 Temmuz 1.2
Yazlık Refahiye Köyü 1921 Mart 27.2
Yemen 1920 Ağustos 13.6
Yeni Adana 1920 Ağustos 5.11; 9.5; Eylül 9.10; Aralık 25.7; 1921 Nisan 2.10; Mayıs 25.7; Haziran 17.3; Temmuz 12.6; 25.7; 28.9
Yeni Dünya Vapuru 1921 Haziran 9.1
Yeni Dünya (Bakü) 1920 Eylül 20.8
Yeni Giresun 1921 Mart 26.6
Yeni Yol 1920 Temmuz 26.7
Yenice (Adana) 1920 Haziran 24.5; 25.4; Temmuz 27.2
Yenice (Çanakkale) 1920 Temmuz 1.1
Yenigün 1920 Ağustos 9.5; 19.9; 24.7; 25.4; 26.8; Eylül 1.7; 2.12; 3.7; 6.10; 8.11; 9.10; 10.6; 12.3; 13.9; 14.7; 15.3; 16.7; 19.4; 20.8; 21.7; 22.7; 23.13; Ekim 3.4; 6.7; 8.4; 12.8; 14.10; 20.9; 28.7; 30.6; Kasım 1.8; 2.7; 11.7; 17.8; 24.7; Aralık 6.9; 13.6; 19.8; 22.6; 28.5; 30.9; 31.4; 1921 Ocak 11.8; 14.9; 16.6; 18.11; 21.10; 24.7; 28.8; Şubat 2.6; 3.8; 4.7; 9.8; 20.4; 23.7; 24.6; 28.8; Mart 4.7; 7.6; 8.6; 13.8; 20.6; 22.9; 23.8; 27.7; 28.10; 31.4; Nisan 1.7; 2.10; 6.7; 8.8; 10.5; 11.7; 12.11; 14.6; 20.4; 21.9; 22.8; 23.8; 24.8; 26.6; Mayıs 4.2.4; 5.9; 6.7; 8.5; 9.6; 10.7; 11.6; 12.5; 13.6; 16.7; 17.5; 18.6; 19.11; 24.9; 25.7; 27.4; 29.7; 31.3; Haziran 1.10; 5.6; 6.8; 7.4; 8.7; 13.9;

- 14.7; 15.8; 17.3; 19.6; 21.10; 23.6; 24.4; 28.4; 29.6; Temmuz 5.7; 6.6; 8.4; 11.7; 12.6; 13.9; 15.6; 17.4; 18.10; 19.8; 20.8; 23.9; 25.7; 26.8; 27.11; 28.9; 29.7; 30.9; Ağustos 5.10; 6.7; 9.7; 11.9; 12.12; 14.7; 16.8
- Yenihan** 1920 Haziran 23.2; 26.2
- Yenişehir (Bursa)** 1920 Temmuz 28.1; Ekim 27.1; 28.4; Kasım 1.2; 2.2; 1921 Ocak 6.1; 14.1; 23.1; Nisan 4.1; Temmuz 10.1; 14.1; 16.3; 19.5; 24.2
- Yerasimos (Simsar)** 1921 Mart 14.5
- Yerkir** 1920 Ağustos 14.8
- Yerköy (Batı Anadolu'da)** 1921 Ocak 13.1
- Yerli Kumaş** 1920 Aralık 30.7; 1921 Haziran 15.8; 20.7
- Yermanos** 1921 Ağustos 6.4
- Yeşiyordu** 1920 Mayıs 2.12; Temmuz 12.3,12; 29.9; Ağustos 10.13; Eylül 29.3; 1921 Ocak 18.11; 19.1; 24.3; 31.4; 1921 Şubat 2.1; Mart 21.1
- Yeşilordu Birliği** 1920 Mayıs 14.1; Temmuz 9.5; 11.5; Ağustos 1.2; 2.6
- Yetimler** 1920 Mayıs 24.9; 1921 Nisan 18.9; Haziran 21.10
- Yıldız Yağması Davası** 1920 Ağustos 1.9; Eylül 30.2,10; Ekim 1.7; Aralık 2.3; 3.9; 1921 Ocak 7.7; 9.5
- Yıldızeli** 1920 Mayıs 13.3; Haziran 10.1; 15.2
- Yirgin** 1921 Mayıs 26.8
- 25. Kolordu** 1920 Haziran 30.4
- 25. Alay** 1921 Haziran 27.2
- 24. Alay** 1920 Ağustos 21.1
- 23. Alay** 1921 Mart 31.1
- 23. Tümen** 1920 Ağustos 29.1; 1921 Temmuz 29.1
- Yol İnşa Tıbburları** 1921 Mart 6.5
- Yoldaş** 1921 Mayıs 21.13; Haziran 15.8
- Yolsuzluk** 1920 Ekim 22.9; 1921 Mart 15.6; Haziran 15.5
- Yoncalı** 1920 Temmuz 4.1
- Young India** 1920 Haziran 30.7
- Yozgat** 1920 Haziran 14.1; 23.2; Eylül 7.1; 19.2
- Yozgat İsyanı: Birincisi:** 1920 Mayıs 10.3; 11.5; 14.2; Haziran 1.3; 5.3; 9.1; 13.1; 14.1; 16.1; 20.2; 21.1; 23.2; 24.4; 27.1; 28.8; Temmuz 13.8; Ağustos 2.6; İkincisi: 1920 Eylül 5.1; 7.1; 9.2; 10.2; 19.2; 23.1; 25.3; 29.2; Ekim 12.1; 13.3; 19.2; 30.3,10; Aralık 30.6
- Yozgat Divanıharbi** 1921 Ocak 3.6
- Yozgat Müdafaa-i Hukuku** 1920 Eylül 7.1
- Yörük Ali Efe** 1920 Temmuz 30.2; Eylül 8.7; Kasım 9.6; Aralık 12.2; 1921 Mayıs 6.2
- Yuan (General)** 1921 Nisan 6.7
- Yugoslavya** 1920 Haziran 4.5; Kasım 12.4
- Yuğ** 1920 Ağustos 8.7; 13.7
- Yukarı Kocadere** 1921 Nisan 24.2
- Yumçural** 1921 Temmuz 16.1
- Yunan (İlalar)** 1920 Nisan 24.2; Temmuz 23.9; 28.8; 29.8; Aralık 24.4; 1921 Şubat 10.10; 13.3; 19.7; Mart 22.1; Nisan 22.2; 26.6; Mayıs 1.7; 6.7; 31.1; Haziran 5.6; 12.7; 17.3; 18.2; 20.8; Temmuz 12.6; 26.4; Ağustos 5.10; 10.7
- Yunan Basını** 1920 Aralık 4.8; 1921 Ocak 28.5; Şubat 18.4; Mart 17.7; 31.4; Nisan 4.9; 7.8; 25.5; 28.6; Mayıs 6.4; Haziran 11.1; 14.7; 24.4; 27.10; 30.7; Temmuz 11.3; 13.5; 21.7; 27.10
- Yunan Dışişleri Bakanlığı** 1921 Temmuz 21.7
- Yunan Divanıharbi** 1921 Ocak 22.7
- Yunan Donanması** 1920 Haziran 18.6; Mart 26.2; Mayıs 9.6; Temmuz 27.6
- Yunan Genel Karargâhı** 1920 Ağustos 10.7
- Yunan Hükümeti** 1920 Kasım 20.8; Aralık 3.5; 1921 Ocak 27.2; 31.6; Şubat 4.2; 5.3; 6.3; Nisan 8.3; 14.6; 17.7; Mayıs 13.6; Ağustos 17.2
- Yunan İşgalleri** 1920 Mayıs 23.5; 27.6; Haziran 19.5; 22.1; 23.1; 24.1; 25.2; 28.1; 29.1; 30.1,2; Temmuz 1.1; 2.1; 3.1,7; 4.1; 5.3; 6.1; 7.1; 8.1; 10.4; 11.1; 12.1; 13.2; 14.4; 18.1; 20.1; 21.3; 22.2; 23.1; 24.1; 25.1; 26.1; 27.1; 28.1,2,11; 30.3; 31.3; Ağustos 5.9; 6.4; 7.4; 29.1; Eylül 4.9; 5.4,7; 6.5; 7.5; 10.3; Ekim 2.3; 5.5; 25.2; 27.1; 28.4; 1921 Ocak 6.1; 8.2; 11.2; 14.1; 23.7; Şubat 23.6; 25.1; Nisan 1.3; 26.3; 28.3; 30.4; Mayıs 18.5; 21.1; 24.3; 27.3; Temmuz 1.2; 7.2; 12.1; 13.1; 15.1; 17.1; 19.1; 21.2; 23.1; 24.2; Ağustos 3.1; 7.3; 8.9; 14.1; 15.1; 16.1; 20.1
- Yunan Kulübü** 1921 Haziran 19.5
- Yunan Ordusu** 1920 Nisan 23.11; Mayıs 15.5; Haziran 13.3; 27.4; 28.4; Ağustos 23.3; Eylül 16.3; Ekim 2.9; 9.1; Kasım 16.1; 20.7; 22.4; 25.11; Aralık 4.5; 10.7; 24.1; 1921 Ocak 3.3; 4.4; 10.1; 30.3; Şubat 9.8; 21.2; Mart 10.1; 19.2; 21.5; 23.8; 27.1; Nisan 5.2; 7.8; 13.7; 22.8; 27.6; Mayıs 7.5; 10.6; 13.4; Haziran 7.1; 10.4; 13.5; 15.3; 16.4; 18.9; 23.3; 24.1; 26.2; 27.10,11; 30.2; Temmuz 3.7; 7.1; 9.5; 10.3; 12.6; 14.8; 27.11; 28.1; 30.7; 31.1.5; Ağustos 1.4; 2.6; 4.7; 10.2; 12.12; 22.1
- Yunan Parlamentosu** 1920 Mayıs 13.6; Haziran 7.7; Eylül 7.6; 9.10; Kasım 14.3; 1921 Ocak 5.2; 8.9; Şubat 28.1; Mart 4.3; 5.4; Nisan 13.7; Haziran 10.2; Temmuz 14.3; 18.3
- Yunan Yüksek Komiserliği** 1921 Şubat 9.6; 23.7
- Yunan Zülmeleri** 1920 Temmuz 13.2; 15.5; Eylül 25.5; Ekim 12.7; 26.4; 27.8; Kasım 1.2; 2.2; 9.2; 18.6; 19.3; 23.9; Aralık 12.7; 13.1; 14.1; 1921 Ocak 17.8; 28.6; Şubat 2.5; 28.7; Mart 3.3; 4.6; 5.5; 12.10; 14.5; 22.9; 25.1; 27.2; 28.2;

- 29.1.5; 30.1.4; Nisan 2.2.8; 3.5; 4.5.6; 5.3; 6.6; 7.3.9; 8.1; 9.3; 11.1; 12.2; 16.3; 17.2; 20.3; 21.9; 22.1.8; 24.2.8; 25.3; 26.6; 27.7; 28.6; 29.3; Mayıs 1.3; 2.6; 6.7; 8.5; 11.5; 12.4; 13.5; 14.3; 15.1.3; 16.4; 18.2.4.6; 19.10; 20.6; 21.1.12; 22.1.2.5; 23.2.7.10; 25.6; 26.4; 29.7; 30.6; Haziran 3.4; 5.6; 6.3.8; 13.9; 15.4; 20.8; 25.9; 28.1; 29.1; 30.5; Temmuz 3.6.7; 6.6; 9.1; 10.4; 11.1; 19.8; 20.8; 21.10; Ağustos 9.2; 17.11; 22.7
- Yunan Zulümlerini İnceleme Kurulu** 1921 Mayıs 12.4; 13.5; 14.3; 15.1.4; 16.4; 19.10; 21.12; 22.2; 23.7; 24.7; 25.6
- Yunanca** 1921 Ağustos 21.4
- Yunanistan** 1920 Mayıs 5.8; 13.6; 21.9; Haziran 13.3; 17.11; Temmuz 22.4; 28.12; Ağustos 11.10; Eylül 16.7; 17.4; Ekim 8.4; 10.4; Kasım 2.7; 13.7; 26.9; 27.7; Aralık 2.8; 5.2; 6.9; 7.9; 9.4.12; 11.5; 19.8; 20.6; 21.5; 28.5; 1921 Ocak 2.8; 4.4; 9.5; 15.9; 21.10; 27.8; 29.4; Şubat 6.8; 7.7; 9.8; 12.8; 18.4; 27.1; Mart 11.8; 23.2; Nisan 5.7; 7.8; 12.11; 13.13; 14.6; 22.8; 28.6; Mayıs 3.6; 10.7; 12.5; 16.7; 19.11; 24.9; 26.8; 27.4; 29.7; Haziran 1.5; 3.1; 7.4; 8.7; 13.9; 14.1; 18.1; 24.4; 25.1; Temmuz 13.9; 19.4; 23.3; 30.7; Ağustos 3.11; 5.4; 9.7; 10.7; 22.7
- Yunus Nadi** 1920 Mayıs 7.3; Eylül 16.7; Ekim 7.7; Kasım 29.3; 1921 Ocak 3.8; Şubat 6.1; 18.2; Mart 6.6; 12.3; Nisan 20.2; 25.5; Haziran 30.6
- Yusuf Bey** 1921 Ağustos 11.4
- Yusuf İzzet Paşa** 1920 Haziran 15.4; Kasım 13.2; 15.3; 1921 Temmuz 29.1
- Yusuf Kemal (Tengirpek)** 1920 Mayıs 3.1; 5.1; 11.2; 25.3; 31.8; Haziran 6.1; 20.4; 26.3; Temmuz 10.7; 12.7; 19.3; 24.2; Ağustos 3.3; 4.3; 14.3; 30.3; Eylül 1.2; 18.3; 20.5; 22.2; 27.3; Ekim 5.6; 11.4; 16.1; 17.2; 22.7; 30.5; Aralık 7.2; 12.5; 14.1; 1921 Ocak 7.4; 11.5; 15.4; 16.1; 20.3; 29.3; 30.6; Şubat 3.3; 6.1; 9.4; 18.2; 21.4; 26.1; Mart 1.1; 16.1; Nisan 1.4; 8.6; 11.4; 12.3; 19.4; 26.1; Mayıs 7.2; 16.3; 20.2; 23.2; 24.8; 26.5; 30.6; Haziran 4.2; 5.3; 7.3; 9.6; 12.7; 21.10; 26.1; 27.1; Temmuz 21.4.10; 30.4
- Yusuf Razi Bey** 1920 Aralık 5.4; 1921 Nisan 30.1
- Yusuf Ziya (Koltukçuzade)** 1920 Ağustos 30.4
- Yusuf Ziya Bey (Beyazıt Eski Mutasarrıfı)** 1920 Ağustos 13.7
- Yusuf Ziya Bey (Bitlis Mebusu)** 1920 Kasım 13.2; 29.3; Aralık 30.9; 1921 Ocak 31.6; Şubat 3.8; 21.10
- Yusuf Ziya Bey (Erzurum)** 1920 Temmuz 17.8
- Yusuf Ziya Bey (İstanbul Eski Valisi)** 1920 Mayıs 26.6; 1921 Şubat 23.3
- Yusuf Ziya Bey (Oltu Mutasarrıfı)** 1920 Mayıs

17.3; 25.6

Yusuf Ziya (Ortaç) 1920 Ekim 30.10**Yüksek Komiserler** 1920 Ağustos 21.4; Eylül 21.6;

25.6; Ekim 7.3; 17.1; 25.6; Kasım 24.2; 1921

Mayıs 13.1; 18.1; 19.11; 20.4; Ağustos 12.10

Yüksek Konsey 1920 Nisan 23.7; Haziran 20.7;

Aralık 10.8; 1921 Ağustos 10.2

Yüregir 1920 Ağustos 2.3**Yüreklar Acın** 1921 Haziran 25.9**Yüzbaşı Mesut Müfrezesi** 1920 Haziran 6.5**190. Piyade Alayı** 1920 Ocak 7.2; 9.2**159. Alay** 1920 Aralık 24.2**174. Alay** 1920 Ocak 7.2; 9.2

— Z —

Zaharof, Sir Basil 1921 Ağustos 16.5**Zalim Çavuş** 1921 Ocak 12.3; Şubat 14.3; Mart 27.5**Zam** 1921 Mayıs 30.1; Haziran 26.4; Temmuz 30.8**Zara** 1921 Ocak 18.4; Mart 10.5; Nisan 19.1**Zaroşat (Arpaçay)** 1920 Kasım 3.1**Zaven Efendi** 1920 Ağustos 14.1; Eylül 1.5; 1921 Mart 21.11**Zeamet Köyü** 1920 Ağustos 25.1**Zekâi Bey (Adliye Bakan Vekili)** 1920 Aralık 16.7; 1921 Şubat 6.1; Mart 6.6; 12.3; Nisan 21.1**Zeki Bey** 1921 Şubat 16.1**Zeki Paşa (Mübir)** 1920 Nisan 25.6; 28.4; Mayıs 1.7; 5.7.12; 24.5; 28.4; 30.3; 31.6; Temmuz 31.2;

Ekim 19.7; 23.8; 1921 Nisan 19.6; Haziran 6.8

Zengibasar 1920 Haziran 5.14; 19.3**Zengizor** 1920 Temmuz 1.5; Ağustos 10.10; 1921 Mart 3.1**Zeyn Gazetesi** 1920 Nisan 28.7**Zeynelabidin Hoca** 1920 Mayıs 31.3; Temmuz 6.7**Zeytin Köyü** 1921 Mayıs 21.9; 23.8; Haziran 19.3;

25.5; 27.2; 29.2; Temmuz 4.4; Ağustos 6.1

Zeyve Aşireti 1921 Mart 17.2**Zhihn Natsional Nostei** 1921 Temmuz 16.8**Zile** 1920 Mayıs 25.1; Haziran 6.3; 7.4; 8.2; 9.1; 10.1; 12.2; Temmuz 1.4; 6.4; Eylül 7.1; Ekim 12.1; 13.3; 1921 Haziran 29.1**Zimbrakakis (General)** 1920 Haziran 19.5**Zinoviyev** 1920 Eylül 1.1; 7.3; 1921 Ağustos 19.5**Ziraat Bankası** 1920 Nisan 24.12**Ziver Bey** 1920 Kasım 21.5; 1921 Ocak 21.9**Ziya (Gümüşhane Mebusu)** 1920 Mayıs 6.5**Ziya Bey (Afghanistan'dan kurye)** 1920 Eylül 14.6**Ziya Bey (Roma Toplantısı)** 1921 Ocak 16.4**Ziya Paşa (Harbiye Hazırı)** 1920 Ekim 21.2; 25.11; Kasım 2.3; 28.6; 1921 Ağustos 1.6**Ziyafetler** 1920 Kasım 22.7; 25.5; 1921 Ocak 15.4; Nisan 2.1; 20.2; Haziran 12.1

Ziynetullah Nuşirevan 1921 Ocak 27.3; Mayıs 9.1
Zonguldak 1920 Haziran 18.1; Temmuz 4.2; 11.1;
 Ağustos 2.3; Eylül 3.5; Aralık 30.4; 1921 Ni-
 san 23.1; Mayıs 25.7; Haziran 21.2; Temmuz
 25.7
Zonguldak Kömürleri 1920 Ağustos 10.9; 15.1;
 Ekim 21.7; 1921 Nisan 28.5

Zonguldak Kuvayı Milliyesi 1920 Haziran 5.5
Zora 1921 Mayıs 9.6
Zübeyde Hanım (Mustafa Kemal'in annesi) 1920
 Ağustos 15.7; Eylül 3.7
Zülfü Bey 1920 Temmuz 31.7
Zürre Partisi 1920 Kasım 23.11

15.00

ISBN 975-16-0517-2 Tk.
ISBN 975-16-0519-4

Fiyatı 15.00 Lira